3 1761 08117040 9

Purchased for the

LIBRARY *of the*

UNIVERSITY OF TORONTO

from the

KATHLEEN MADILL BEQUEST

HANDBOUND
AT THE

UNIVERSITY OF

NAŠE DOBA

REVUE

PRO

VĚDU, UMĚNÍ A ŽIVOT SOCIÁLNÍ.

Vydavatel:
JAN LAICHTER.

Rédaktor:
PROF. DR. FRANT. DRTINA.

ROČNÍK XXVII.

1920.

MAJITEL A NAKLADATEL JAN LAICHTER V PRAZE.

AP
52
N35
roč. 27

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

1113597

VEŠKERÁ PRÁVA VYHRAZENA.

Obsah ročníku sedmadvacátého.

Články.

První výročí samostatnosti. —er 1
Problém Lužice a Slezska. Napsal L. Stěhule. 5
Je-li možno společenství Čechů a Němců při výkladu místních jmen? Napsal prof. dr. Josef Janko. 17
Český národ a počátky železnictví. Napsal Ing. Arnošt Winter. . . . 25
Mezispojenecký sjezd sociální hygieny pro znovuzřízení krajů válkou spustošených. Sděluje prof. dr. Lad. Haškovec. 31, 119
Eugène Carrière, umělec a myslitel. Napsal Dr. Josef Bartoš. . 41, 130
O mravním poklesu v českém národě. Napsal Karel Kálal. 81
Osvícenství (racionalism:) a romantism. Napsal Fr. Drtina . . 90, 183
Pokračovací školství v československé republice. Napsal Kamil Buzek 99
O důležitosti a významu dějin agrárních, hospodářských a sociálních. Napsal dr. Jos. Salaba. 110, 194
Česká konstituce. Napsal L. Stěhule. 161, 262
Nejnaléhavější úkoly národní. Napsal prof. Jiří V. Klíma. 168
Naše úkoly v orientalistice a v orientě. Napsal prof. dr. Alois Musil. 176, 270
Náš konečný cíl. —er. 241
Praha a Vídeň. O—ý. 244
Zabrání velkostatků bez náhrady. Napsal JUDr. Bedř. Linhart. 247, 349, 426
Podkarpatská Rus. Napsal Josef Pešek. 256, 357
Narcyza Żmichowska. Napsal Miloslav Hýsek. 282, 441, 514, 602, 683, 763
Kritika kritik. Napsal dr. Jos. Laichter 297
Masaryk a Rusko. Napsal Prokop Maxa. 321
Demokracie a revoluce. Napsal T. G. Masaryk. 325, 419
Veřejná správa. —er. 333
Kulturní program Čechů, Slováků a Jihoslovanů. Napsal prof. dr. Karel Paul. 337
Co chce T. G. Masaryk na české krásné literatuře a jaký měl na ni vliv? Napsal Jos. Laichter. 377
Universitní zákon. Napsal Dr. Jan Opočenský. 401
O mravní výchově. Napsal Fr. Drtina. 408
Základ mravnosti. Napsal prof. dr. Fr. Mareš. 413, 507
Národní shromáždění. O—ý. 481
Nové úkoly orientální archeologie. Napsal Bedřich Hrozný. 484
Britská anketa o moderních jazycích. Píše Vilém Mathesius. . . . 491, 596
Vysoké školy a »kvalifikační zákon«. Napsal Dr. ing. Rud. Kučera. . 497
Po volbách do Národního shromáždění. O—ý. 561
Organisace konsulátního zpravodajství v cizině a u nás. Napsal prof. dr. Stanislav Brandejs. 564
Tao-tek-king. Napsal prof. dr. Emil Svoboda. 575
Koaliční práva dělnictva. Napsal dr. František Müller. 584, 673
Mír s Maďarskem. O—ý. 641
K hnutí náboženskému v Čechách. Napsal J. Müller. 644
Nové dílo o životě a učení M. Jana Husi. Úvaha dr. Jind. Vančury. 650, 746
K snahám za zdravotně-eugenickou regulaci sňatkovou. Napsal dr. Jaroslav Kříženecký. 664, 755
Těšínsko. (Epilog.) O—ý. 721
Otakar Kádner. Napsal Frant. Pražák. 724
Za Archivem pro slovanskou filologii. Napsal J. Polívka. 738

Rozhledy.

Veřejné hospodářství.

Je oprávněný požadavek Němců na uznání válečných rakouských půjček v Československu? — Poklesávání korun rakouských a československých. Nutnost ustáliti kurs korun československých i jak se podle toho upraví měna, důchody i dávky státní. 46

Pozdě předložený konečný rozpočet na r. 1919. — V pětimiliardovém schodku neobsaženy úroky ze státních dluhů. — Jsou státní vydání přílišná? Při nízké ceně koruny poměrně nedosahují ani vydání Rakousko-Uherska v míru. — Pracovní důchody příliš nízké proti cenám potravin a jiných nezbytností. — Trvání nízkého kursu koruny nebezpečím; zřeďování akciového kapitálu. — Stav našich financí a měny. 205

Rozpočet na r. 1920. — Mimorozpočtová vydání vojenská. — Nepořádky v účtování ministerstva zásobování. — Miliardové jednotky v rozpočtech. — Krytí státních vydání přebytky vývozu a novými daněmi. Tíživost nových daní spotřebních. — Proč se nesocialisuje dolování na uhlí. — Nutnost rovnováhy finanční a její možnost. Žádné nové dluhy, spíše splácetí staré. 289

Všeobecné zhoršení všech evropských měn i v zemích nejbohatších. — Úsilí Velké Britanie o rovnováhu státního rozpočtu a o napravení měny. — Těžké poruchy měn francouzské, belgické a italské; ztroskotání měn ve střední a východní Evropě. — Těžké následky hospodářské i sociální z toho rozvratu. — Příčiny rychlého spádu československé koruny; jak tomu spádu čeliti? — Včasnými přípravami a zasáhnutím zabrániti lze přílišnému znehodnocení měny. Účinek dávky ze jmění nedosti rychlý. Státní regulace vývozu a devisová politika. . . 366

Nesprávné a nedostatečné rozpočtení státních vydání. Zvětšený státní deficit stupňován drahými potravinami na účet státu. Nutnost odstraňovati vázané hospodářství s potravinami, aby nebyla ohrožena naše výživa. — Zvyšování pracovních důchodů není příčinou, nýbrž následkem drahoty, vyvolané zmařením hodnot a papírovými kapitály. — Zvýšení cen cukrovky a obilí. — Odepření zvýšiti drahotní příplatky bez nových daní. — Premiová půjčka. 447

Neutěšený nynější stav státních financí s velikými deficity; jejich budoucí náprava novými berněmi. — Zákon o soupisu válečných půjček — Daň z uhlí a jiné daně spotřební — Státní monopoly, státní kontrola vývozu, zvláště vývozu dřevěných fabrikátů. — Daň ze jmění a z přírůstku ze jmění. — Zákon o cedulové bance. 528

Zlepšení měny ve státech středoevropských za poslední čtvrtletí. — Naše obchodní a bursovní odvislost od Berlína a Vídně. — Náprava měny ve Velké Britanii. — Stále špatný stav měn belgické, francouzské a italské. — Souběžnost měny naší a německé. — Opačný vývoj cen proti stavu měny. — Ponenáhlé při způsobování domácích cen k cenám světovým. — Bezúspěšné stihání lichvy. — Zvyšování pracovních důchodů není příčinou drahoty, nýbrž jen jejím nezbytným důsledkem. — Nutnost zvyšovati daně, ale daně spravedlivé. — Zvýšení dopravného po železnicích. 01

Nová státní půjčka a uznání válečných půjček rakouských a uherských. — Lichvářské úroky z nových státních dluhů. 69

Rovnováha v československém státním rozpočtu na r. 1921. — Optimismus ministra financí dušený dřívějšími zkušenostmi: Nepřiznaný plný deficit za rok 1920. — Nízká odhadování státních dluhů. — Nutnost udržovati korunu československou na stejné výši, dosavadní nezdary v tom směru. Poměrná skrovnost státních vydání. — Úhrada vydání daněmi — Zásobovací politika na útratu státní a její vady. — Zásobování třídní. Nesociální uhražování dražší mouky. 76

Věci sociální.

První rok sociální politiky v naší republice. — Problém nezaměstnanosti a práce. — Nový zákon o zabírání bytů. — Sociální ústav. . . . 209

Ochrana práce v mírové smlouvě. — Bytová otázka. — Ochranné zákonodárství dělnické. 371

Závodní a revírní rady při hornictví. Hornické rozhodčí soudy. Účast zaměstnanců při hornictví na správě dolů a jejich podíl na čistém zisku. — Základní zákony pozemkové reformy. 614

Bytová krise. — Tíseň státního úřednictva. 772

Národní škola.

Doplňky k učebným osnovám na pedagogiích. — Návrh ústřední rady učitelské na zřízení školských fakult a studijního a zkušebního řádu pro učitelstvo na školách národních. — Práce ministerstva školství a národní osvěty na poli národního školství v prvním roce národní svobody. 49

Sjednocení všeho československého učitelstva. — Interkonfesijní duch osvobozené školy. — Odznaky římské církve ve školách. 214

Školství národní na Slovensku. — Stav dle zpracovaných dotazníků z r. 1919. — Konfesijní ráz jeho. — Práce českých učitelů na Slovensku. — Návrh na složení místních školních rad. 374

Vládní návrh na úpravu školské správy v Československé republice. — Návrh poslanců národně-demokratických. — Návrh školských pracovníků menšinových. — Posudek organisovaného učitelstva o vlád. návrhu. 532

Mravní rozvrat poválečný a národní škola. — Požadavek bezkonfesijního občansko-mravního poučování jako zvláštního a samostatného předmětu. — Ministerský výnos o vyučování povinnému náboženství a zákon z 15. dubna 1920 o změně interkonfesijního zákona z r. 1868 dalšími kroky k žádoucímu odcírkevnění národní školy. 696

Střední škola.

Vzrůst československ. školství středního. — Přechodní osnovy učební, jejich novoty a tendence. — Úprava platů profesorských. 141

Reforma střední školy. Prof. inž. Jos. Jedlička: Návrh na organisaci vědění a vyučování 535

Poradní sbor středoškolský. — Dotazník ministerstva školství a národní osvěty o reformě střední školy. — K reformě střední školy. — Knihovny chudých žáků na školách středních. — Nedostatek profesorů a sociální poměry středoškolských učitelů. — Stipendia francouzské vlády československ. studentům. — Sjezd německých profesorů v Teplicích-Šanově. — Německé střední školy. — Hlavní prázdniny. 699

Školství vysoké.

Nové školy vysoké v cizině a u nás. — Snahy reformní. 53

Dva nové spisy o reformě university. — Jiné návrhy a pokusy reformní. — Z universit slovanských. — O universitě pražské. — Skvělý dar Belgii. 451

Lidová výchova.

Zákon o veřejných knihovnách obecních a prováděcí nařízení k němu. — Předběžné vzdělání knihovníků pro tyto knihovny. — Lidová čítanka Čsl. Červ. Kříže. — O úctě k člověku. 293

Osvětová a mravní výchova v našem vojsku. 540

Výchovná péče o mládež.

Návrhy a záměry. 143
Péče o slepé. 455
Rozdělení půdy s hlediska péče o mládež. (Podává Josef Pelikán, ředitel chlapecké výchovny Čsk. v Hradci Králové.) 775

Literatura.

Krásná.

Baudyšová Libuše, Jányšové. . 704
Cipra Josef, Chladnoucí země. . 148
Conrad Josef, Očima západu. . . 458
Duben Miloš Jirko, Básně. . . 779
Gregor-Tajovský Josef, Slovenská besednice. 61
Holý Josef, Skalné pláně. . . . 147
Hradecký J. R., Továrna. . . . 59
Kálal Karel, Češi na Slovensku. 460
Karas Fr., Záplava. 461
Klášterský Ant., Zaváto. . . . 217
Klecanda Jan, Za hlasem srdce. 461
Mahen Jiří, Nebe, peklo, ráj. . . 220
Mácha Karel Hynek, Máj. . . 547
Machar J. S., Veršem i prosou. 146
Mašek Karel, Malby do kronik. 546
Mathesius, Verše o mamince, lásce a smrti. 219
Menčlová Antonie, Ruth. . . . 620
Novák V., Vlny života. 219
Ocel Viktor, Tiché soumraky. . . 219
Olbracht Ivan, Podivné přátelství herce Jesenia. 544
Pechová-Krásnohorská Eliška, Z máje žití. 781
Procházka Fr. S., Černý Orel. 147
Ruda Jiří, Farská historie. . . . 706
Schulz Antonín, Křišení. . . . 782
Skarlandt Jul., V poutech ideálu. 546
Stašek Antal, Bohatství. . . . 58
Svoboda F. X., U pěti moří. . . 703
Šárecká M., Blaník a jiné básně. 218
Šimánek Josef, Hudba Acherontu. 618
Táborský Fr., Alleluja. 56
Téver F., U Božího oka a jiné povídky. 220
Thomayer Josef, Pestré kapitoly. 461
Tréval Emil, Duši za duši. . . 545
Vajanský Svetozar Hurban, Výbor povídek. 460
Velhartický A., Za lásku a za kříž. 61
Vondruška F. A., Návrat. . . . 780
Vrba Jan, Nespokojená srdce. . . 61
Vrba Jan, Boží mlýny. . . . 781

Poučná a zprávy knižní.

Antonelli Étienne, La Russie bolscheviste. 239
Auerhan JUDr. Jan, Dnešní stav československých menšin za hranicemi. 463
Auerhan JUDr. Jan, Pozemková reforma. 464
Barker Ernest: Political Thought in England from Herbert Spencer to the Present Day. . . . 790
Barnich G.: Principes de politique positive d'après Solvay. . . 791
Barth Dr. Paul, Die Notwendigkeit eines systematischen Moralunterrichts. 154
Batault Georges, La guerre absolue, essai de philosophie de l'histoire. 480
Baudin E., Psychologie. 784
Bergson Henri, L'energie spirituelle, essais et conférences. . . 480
Bergson Henri, L'énergie spirituelle. 550
Bergson Henri, Vývoj tvořivý. 548
Bücher Karl, Lebenserinnerungen. 79
Bühler Karl, Abriss der geistigen Entwicklung des Kindes. . . . 785
Černý Adolf, Slovanstvo za světové války. 707
Denis Ernest, La Question d'Autricheles Slovaques. 148
Diez Dr. Hermann: Das Zeitungswesen. 719
Doležal Jaromír: Masarykova cesta životem. 548
Dorošenko D.: Uhorská Ukrajina. 222
Dyk Viktor: Balkán. 464
Eeden Frederik van: Hrdinná láska. 462
Fischel Dr. Alfred: Der Panslavismus bis zum Weltkrieg. . . 80
Friedjung Heinrich: Das Zeitalter des Imperialismus. 160
Gamma: Hlas. 156

Gerlich Dr. Fritz: Des Kommunismus als Lehre vom Tausendjährigen Reich. 719
Gooss Dr. Roderich: Das Wiener Kabinett und die Entstehung des Weltkrieges. 80
Got Ambroise: L'Allemagne après la débâcle. 638
Hiltebrandt Philipp: Das europäische Verhängnis. 160
Hollmann Dr. A. H.: Die Volkshochschule und die geistigen Grundlagen der Demokratie. . 160
Hovelaque Emile: Les Etats-Unis et la Guerre. 479
Chaboseau A.: Les Serbes, Croates et Slovènes. 239
Chalupný E.: Sociologie. . . . 63
Chvojka MUDr. Ant.: Čítanka pro matky. 464
Jagow G. von: Ursachen und Ausbruch des Weltkrieges. . . 80
Kadlec Karel: Jugoslavia. . . . 706
Kádner Dr. Otakar: Dějiny pedagogiky. 302
Kafka Bohumil: Jeho dílo. . . . 783
Kaplun-Kogan Dr. W. W.: Russisches Wirtschaftsleben seit der Herrschaft der Bolschewiki. 79
Kapras J. a Jos. Kubín: Odcizené části českého státu. 463
Kautsky Karl: Terrorismus und Kommunismus. 719
Kraus Arnošt: Husitství v literatuře zejména německé. . 62, 156
Kunte Lad.: Vznik nového náboženství. 623
Kvapil Jar.: Rozprávka s Němcem. 463
Labry Raoul: L'industrie russe et la revolution. 240
Lanessan J. L. de: L'idéal moral du matérialisme et la guerre. . 480
Lensch Paul: Am Ausgang der deutschen Sozialdemokratie. . 159
Litt Theodor: Individuum und Gemeinschaft. Grundfragen der sozialen Theorie und Ethik. . 791
Luther Arthur: Ein Jahr Bolschewismus. 160
Masaryk T. G.: Nová Evropa. . 621
Masaryk T. G.: Rusko a Evropa. 385
Matoušek Otokar a Vlasta Albrechtová: Tajemství nebes. . 465
Mauer Jan: O výchově prací. . . 547
Mises Ludwig: Nation, Staat und Wirtschaft. 159
Modráček František: Samospráva práce. 221
Müller Dr. August: Sozialisierung oder Sozialismus? . . . 159
Müller Dr. František: Socialisace. 462
Novotný Dr. František: Latina a řečtina na střední škole. . . 465
Občan. výchova. Obecní knihovny. 464
Olberg Paul: Briefe aus Sowjet-Russland. 640
Paquet Alfons: Der Geist der russischen Revolution. 160
Purkyně Jana Ev.: Korespondence I. 787
Ransome A.: Russia in 1919. . . 639
Rathenau Walther: Die neue Gesellschaft. 639
Riegr Dr. Fr. Lad.: Francouzské memorandum. 464
Rivet C.: En Yongo-Slavie. . . 239
Steiner Dr. Rudolf: Die Kernpunkte der sozialen Frage in den Lebensnotwendigkeiten der Gegenwart und Zukunft. . . . 159
Stěhule L.: Československý stát v mezinárodním právu a styku. 462
Stier-Somlo Dr. Fritz: Grund- und Zukunftsfragen deutscher Politik. 240
Štechová Marie: Prameny života. 222
Švarc Lad.: Výtvarné projevy dítěte. 709
Trebitsch Arthur: Geist und Judentum. 480
Tschernoff J.: Les nations et la Société des Nations, dans la politique moderne. 479
Úlehla Jos.: Úvaha o budoucí volné škole československé. . . 787
Váhal Dr. Fr.: Československý problém v zemích německorakouských. 625
Velemínský Karel: Americká výchova. 304
Von Troll-Borostyáni Irma: Die Gleichstellung der Geschlechter und die Reform der Jugend-Erziehung. 786
Waddlle Charles W.: An introduction to child psychology. . 785
Weber prof. Max: Politik als Beruf. 719
Weiss Louise: La République tchéco-slovaque. 791
Wenig Frant.: Obrázky ze staré školy. 306
Wichtl Dr. Friedrich: Weltfreimaurerei, Weltrevolution, Weltrepublik. 719
Wilbrandt Robert: Sozialismus. 719

Po životě náboženském a církevním.

Nehotovost církevních a náboženských reforem. — Pokusy o český národní katolicismus. — Čeští katoličtí reformisté. — Proti celibátu. . . 67
Nejasnosti. — Vyučování náboženství v Německu a u nás. — Rozluka církve a státu. — Pražské arcibiskupství a stanovisko vlády. 224
Církve a obnova mezinárodního bratrství. 393
»Československá církev«. . . . 551
Armáda spásy. 711

Umění.

Umění. 626

Ženské hnutí.

Politika. — Sociální péče. — Sociální práce. — Mravní vývoj ženy. 227
Politika žen. 466
Vývoj názoru na poměr muže a ženy. — Volby. — Náboženská podstata české ženy. 714

Divadlo.

Činohra. . . . . 232, 395, 632.

Hudba.

Po českém festivalu v cizině. . . 70
Francouzský vliv u nás. — Blanche Selva. — Vycpálkova »Vojna«. — Jirákovy »Tragikomedie«. — Šínův »Král Menkera«. 307
Večer mladých autorů: A. Bednář, Vl. Polívka, O. Hilmera, Z. Bláha-Mikeš. — Kvapilovy variace a fuga. 470

Zprávy.

Regenerace národa. — Úkoly Mírové kanceláře bernské v míru a ve válce. — Zprávy knižní a literární. . 75
Zprávy knižní a literární. . . . 159
Menšinové školství na Slovensku. — — Školství ve Spiši. — Lidová výchova v republice československé. — Zprávy knižní a literární. 237
Úprava věcí církevně-politických u nás. — Božena Němcová. — Růžena Svobodová. — Jaroslav Vlček. — Karel Kálal. 313
Prof. Dr. Rudolf Dvořák †. — Rusko. — Školství v nejvýchodnějším slovensku. 398
Aleksander Hercen. — Andrej Sládkovič-Braxatoris. — Al. T. Pisemskij. — Zprávy knižní a literární. . 475
Škola nezletilých dobrovolců československého vojska na Rusi. — Mánesovy jubilejní oslavy v roce 1920. — Čeněk Strouhal. — Josef Pekař. — Otakar Kádner. 555
Prof. dr. Jan Václav Novák. — Zprávy kulturní a literární. . 637
Carnegie-ho nadace pro mezinárodní mír. — Archivní materiál dvojspolku německo-rakouského. — Zprávy knižní a literární. 718
Žákovská samospráva a náboženská výchova. — Zprávy knižní a literární. — Snahy o výchovu mravní. . 788

První výročí samostatnosti.

Myslím, že se mohu odvážiti napsat, že bude mnoho těch, kteří nebudou s tak radostnou myslí oslavovati první výročí československé samostatnosti, s jakou před rokem jásali, když byla prohlášena. Bude jich mnoho, ba velmi mnoho, kteří budou říkati: tak jsme si svůj vlastní stát, svoji vlastní republiku nepředstavovali. A důvody? Některé z těch, jež budou právě slyšeti, jsou vážné, jiné vyplývají z neporozumění, z nepochopení všeobecných poměrů, v nichž žijeme, nebo konečně z nedostatku sebekázně a snad i z nedostatku obětavosti, nebo i z přílišného sobectví. Pohříchu projevují zklamání většinou tací lidé, kteří pro uskutečnění naší svobody nevykonali pranic. Vycházejí z úplně falešného pojímání. Nechápou, že svoboda sama o sobě není ničím, že jest to pouze určitý vnější poměr jednotlivce i celého národa k státu, jemuž jest nutno dáti teprve určitou tvářnost, určitou náplň. Abychom této své těžce získané svobodě dali určitý obsah, k tomu nestačí pouze nářek, kritika a nespokojenost, nýbrž práce, promyšlená, usilovná práce a opět jen práce. Tato náplň, tento obsah, které dovedeme dáti své svobodě, budou tvořiti zároveň státní myšlenku československého národa.

Vždyť svůj vlastní stát nechtěli jsme jen proto, abychom sami nebyli podřízeni vládě cizí, cizímu jhu, nýbrž abychom v to, co bylo dosud nejvyšší organisací společenskou — mezistátní i nadstátní svazky byly dosud velmi nepevné a vratké — vložili něco ze své individuality, ze svého cítění a myšlení, ze své hlavy a ze své duše. Také v nynější válce neviděli jsme pouze boj za osvobození některých národů, kteří byli podrobeni státnímu svazku cizímu, nýbrž zároveň gigantický boj za nové státní myšlenky, za nový světový názor.

Rozhlédněme se kolem sebe, abychom popatřili, co z nových myšlenek se uskutečnilo, v čem se zvrátilo dosavadní bezpráví,

a v čem se zračí již nyní nový světový řád, nebo alespoň zjevuj
záblesk jeho příchodu. Svět kolem nás není uklidněn, a to an
bližší ani vzdálenější. A ani obrodné myšlenky nějakého nové
světa a nového světového řádu se nám zde neprojevují. Od velk
revoluce ruské z jara 1917 cestou přes pokusy o uskutečněn
utopií dnes ještě neuskutečnitelných přicházíme k něčemu daleko
hroznějšímu pro pokrok a kulturu lidského ducha, přicházím
k reakci. Zeje již odevšad. Vidíme ji povstávati v nešťastném
rozvráceném Rusku, vidíme stopy její v Rumunsku, její sít
roztahují se odvážně také po zcelené Polsce, v Uhrách již zcel
otevřeně a sebevědomě pozvedá hlavu, v Rakousku bují za vlád
zdánlivě socialistické a osnuje tu své plány neomezující se n
kmenové země zapuzené dynastie Habsburků. Číhá tu, aby za
chvátila celé Chorvatsko a využila nespokojenosti zejména sel
ských vrstev s poměry, jež se vyvinuly v Jugoslavii. I Slovensk
jest zahrnuto do počtu těchto reakčních snah, agitací a plánů
Ještě nejpevněji a nejvzdorněji stojí tu naše státní ústrojí.

Jest mnoho toho, co jsme si jinak představovali u nás. Mnoh
toho vázne, mnoho není takového jak by mělo býti, zejména zbyl
nám toho tak mnoho po starém Rakousku, co musí býti vymý
ceno, a co příčinu má v tom, že celý správní aparát rakouský by
převzat. Jest nutno plně chápati nespokojenost a zklamání oby
vatelstva i tam, kde místní činitelé zachovali se buď protičesky
nebo protisociálně v době války tím, že zatím, co většina strádala
neostýchali se na bídě a hroznýchjejích původcích a následcích
zejména hladu, zakládati své výdělky a bohatství. A nad to se zdá
že k nám přešlo mnoho z té korupce, jež zejména za války přím
bujela ve veřejném životě Rakousko-Uherské monarchie. Mnoh
právě z těch činitelů, kteří byli po této stránce škůdci staré mo
narchie a kteří korumpovali a vykořisťovali pro své osobní zájm
její veřejný a soukromý život, opustili nyní ohlodanou mrtvol
a uchýlili se k nám, aby zde znovu rozestírali sítě své zhoubn
činnosti bezohledného a bezcitně egoistického kapitalismu. Mnoz
z nich docházejí tu vlídného a vítaného přijetí. Ojedinělé výkřik
lidí vidoucích již jasně nebezpečí zanikají ve všeobecné snaz
po hospodářském rozmachu republiky.

Jest mnoho nedostatků vyplývajících prostě z toho, že nen
možno rázem za tak těžkých podmínek nahraditi a snad ješt
rozmnožiti statky, které válka po 5 let nejrafinovanějším zpu
sobem ničila. A přece jen zlepšení všeobecných poměrů, zvýšen

životní míry širokých vrstev má jedinou podmínku, totiž vyrobení takového množství statků, aby se jich mohlo státi účastnými co největší množství lidí. Bude tedy nutno v tom směru ještě trpělivosti. Dobrá vůle tu neschází. Snášeli jsme za Rakouska celkem klidně a mnohdy bez hlesu daleko větší strázně než jsou ty, které tu zbyly po válce. A to jest právě to, co nejvíce zaráží pozorovatele. Otrokářského Rakouska bylo poslouchánо, svobodná republika, snažící se za daných poměrů opravdově, aby pomohla, kde možno, setkává se namnoze s odporem a nespokojeností. Snad jest to ještě kus té otrocké duše, jež v nás zbyla, nebo jest to oslablost způsobená dlouhou válkou, naplňující nás zoufalstvím, a přecitlivost nervů, způsobená stálým jich rozněcováním po dobu hrozných pěti let.

Jinak však jest u nás přece jen lépe než jinde v našem okolí. Všude jest pozorovati vzmahající se hospodářský ruch, živý shon po práci, snaha po zlepšení poměrů a důvěra v takovéto řešení. A to, co nejvíce někdy bývá nepohodlné, to celkem přísné střežení hranic a prohlídky s tím spojené, jest, srovnáváme-li to s tím co jinde pozorujeme, přece jen projevem toho, že prostý strážce hranic jest si vědom jakési velké zodpovědnosti a plní tu svou povinnost rád v přesvědčení, že jde o věc důležitou. Jest viděti, že již jsme v státě schopném života a skutečně plně žijícím, když jeho prostý orgán tak svědomitě a tak přísně plní to, co mu jest uloženo. Jest i v tom život, životnost, naděje. Člověk tak přísně postupující na místě, na něž byl postaven, aby sloužil republice, jest dokladem, že stroj pracuje, že organismus žije a že žíti bude.

Stát náš nemusí se báti budoucnosti. Lid zdravý, silný, snaživý a dobré vůle překoná počáteční obtíže a nedostatky a vybuduje a upevní to, co tak těžko získal. Náš úkol při tom jest ohromný. Reakce zvedá hlavu na všech stranách. Osnovatelé světové války a jejich mnozí pomocníci, kteří pokládali svou hru za ztracenu, zvedají opět hlavu, a jedni přímou akcí, druzí oklikou přes rozvraty sociální, snaží se obnoviti svou vládu. My a náš stát jsme téměř jediným jasným bodem střední Evropy, k němuž se upírají zraky těch, kteří nechtí vrátiti se do starých poměrů. Nepřátelé pokroku vidí již trosky díla tak těžce zbudovaného nyní v Paříži. I Otakar Czernin se těší, že »malý Czernin nebude o nic více poraženým než velký Clémenceau«. Máme ještě dosti síly a schopnosti k tomu, abychom zachránili vítězství myšlenek, pro něž válka byla vedena, abychom zpřetrhali osidla

nepřátel opravdové demokracie. I když se zdá, že některý z velkých států není nenakloněn k návratu monarchií, buďme my strážci toho, co si lid velkými bědami války a utrpením dlouhých pěti let zasloužil. Buďme zastanci, budovateli a ochránci moderních, opravdu lidských státních forem ve střední a východní Evropě. To budiž jedním z cílů našich, jednou ze základních myšlenek našeho státu pro dobu nejbližší. —*er.*

Problém Lužice a Slezska.

Napsal L. Stěhule.

(Věnováno A. Bartovi.)

I.

Při formulování svého programu pro mírovou konferenci pustili jsme se zřetele země, které po několik století tvořily nerozlučnou součást státu českého a byly také naplněny a vedeny ideovým a politickým duchem českým. Svedlo nás tu patrně heslo »sebeurčení národů«, které na prvý pohled zdá se vylučovati práva historická a spočívati jedině na základě etnografickém. To však jedině proto, že jsme přejali pojem »národ« tak neurčený, jak jej nadhodil Wilson, který nijak nepotrudil se propracovati jej teoreticky, t. j. pojmouti jej principiálně, ukázati jej v jeho ideové souvislosti a důslednosti. Je národ toliko náhodné zasídlení jisté části povrchu zemského v přítomném okamžiku lidmi téhož jazyka? Je to pojem, s kterým má počítati právo, které je idea rozumu, idea určitého rozumového řádu a právě proto ptá se, co býti má, co rozum za správné přikazuje, nikoli to co jest, co náhoda ukazuje? Mají-li národy napříště tvořiti podklad všelidského právního řádu, musí býti určeny s hlediska, čím býti po rozumu mají, nikoli tím, co v daný okamžik právě jsou. Kde je však rozum jako měřítko mezinárodního postavení národů? Je to historie národu, v níž je jeho život ideový. Kde je však měřítko rozumové této historie národu? Je to idea její. Pojem lidstva je idea mravního a náboženského řádu, která si vyžaduje určitý řád právní. Idea ta uskutečňuje se ve světových dějinách, které jsou stále postupujícím procesem vytváření Boha ve formě lidství. Proces ten uskutečňuje se v národech, prvých to představitelích lidstva jako říše mravní, vyžadující mravních vztahů a tedy rozčlenění na více osobností. Národy jsou povolány rozumem (νοῦς, λόγος), aby jedenkaždý ze svého středu pokusil se ideu lidství uskutečniti, ji dále vésti. V tom je smysl historie národa, neboť jen tak jsou pravými osobnostmi a představiteli

lidstva. Pouze tedy národ, který ideu všelidství prožil, snažil se ji uskutečniti a tak dějiny svoje stvořil a spolu dějiny všelidstva dále vedl, je osobností, která ostojí před světodějinným soudem všelidstva a která, když všelidstvo počne organisovati se jako řád právní, může žádati, aby byla uznána jako osobnost všelidstva. Býti osobností, znamená moci samostatně svoje povinnosti určovati v souhlase s všelidstvem. To jest, co se myslí pojmem sebeurčení národů. Právo sebeurčení má tedy národ, který ideu všelidstva pochopil a dále vedl. Sebeurčení je propracovávání všelidstva na určitém národním základě tedy, je to úkol, všelidstvem národu svěřený, všelidstvem ověřený, jako s lidstvím souhlasný. Zde již máme bližší určení subjektu práva sebeurčovacího, práva to autonomie svobodné osobnosti, všelidskou povinnost jako historii uskutečňující. Sebeurčení a historie jsou tedy pojmy nerozlučné, znamenají jedno a tože. Právo sebeurčení je nejprve povinnost historii všelidskou samostatně uskutečňovati. To může se však, když lidstvo jako právní řád vystupuje, díti jediné pomocí určitého právního řádu, který je to, co rozumí se pojmem stát. Stát je právní řád národu ve smyslu ideje všelidské historii tvořícího a je tedy nezbytným prostředkem takového národa k dosažení úkolu toho. Proto přiznává všelidstvo národu takovému právo na vlastní stát, t. j. uznává stát, který národ ten při propracovávání všelidské ideje jím ovládnuvší, jako nutný prostředek její realisace vytvořil, vidouc v jeho ideji právní, všeobecnou právní ideu všelidskou. Tak se připojuje státní sebeurčení národa k jeho sebeurčení historickému jako jeho důsledek. To jest rozumová dedukce pojmu sebeurčení ve smyslu právním. Zdá se býti zbytečným zatemňováním pojmu na prvý pohled zřejmého: ale takto komplikovanou je každá cesta rozumová, jakmile vznikne potřeba jí se dáti, o čemž přesvědčí každý sebe jednodušší důkaz geometrický. Empirický důkaz pak neposkytuje absolutní jistoty, jaké vyžaduje právo, má-li být bezpečným, t. j. nutným a všeobecným, neboť podával by, nevyčerpávaje nikdy zkušenosti, pouze částečnost a náhodnost. Nám jiného důkazu než rozumového nevidět, vyjdeme-li z předpokladu, že lidstvo je idea, a právo sebeurčení že z idey té vycházeti musí. Tu pak na cestě té nutně a jedině prostředkujícím je pojem historie národu — ve smyslu idey všelidské prožívané a jest tedy historie genesí a titulem sebeurčovacího práva národu. Ona zajisté je životem osobnosti národu — a z duchovního života vychází každé

právo, jež je předem — vzhledem k všelidstvu — povinností a teprve proto pak i oprávněním pro národ sám.

Přivedení historie, resp. práva historického v právo sebeurčení podává se také z té úvahy, že lidstvo, které posavade bylo pojmem toliko mravním (Rousseau: empire des moeurs, odtud Kant: Reich der Sitten), stává se jakožto svaz národů pojmem právním: říší právní; tu pak historické činy jednotlivých národů dostávají také charakter právní a mají vzhledem k ideji všelidstva, právně jako Svaz národů organisovaného, následky právní, positivné nebo negativné, jsouce nebo nejsouce tituly sebeurčení vůči všelidstvu. Historické činy stávají se vzhledem k všelidstvu činy právními.

Právo sebeurčení interesuje na mírové konferenci především po své stránce r o z s a h o v é t. j. ve svém důsledku teritoriálním. Na jaké teritorium smí vznésti nárok stát po právu sebeurčení, t. j. jaké teritorium je jeho povinností ve smyslu ideje všelidské po stránce právní, jako svazu národů myšlené? Odpověď podá titul výše vynajitý. Jest-li titulem je ideová historie národu, jest ona také titulem resp. ukazatelem ve směru teritorialném. Historie je život národu na určitém teritoriu. Avšak teritorium to se během historie mění. Avšak také během historie se konsoliduje, stabilisuje. A mimo to jest u r č i t ý o k a m ž i k v h i s t o r i i n á r o d u, p r o ž i v o t n á r o d u v r c h o l n ý, r o z h o d u j í c í. Je to tvůrčí moment národu, kdy světovou ideu pojal a formuloval a pomocí státu uskutečňoval. To je moment nejvyššího vnitřního rozpětí národu, nejvyššího sblížení jeho a stotožnění s všelidstvem. Teritoriální podstavec, na kterém národ-idea v takovýto světodějný okamžik stanul, je rozhodující i pro posuzování oprávněnosti jeho teritoriální s hlediska všelidstva jako svazu národů. Území, na kterém idea všesvětová národem pojatá se rozžila, na kterém život národu přeměnila, je území právem sebeurčení národu přiřknuté, neboť je to území posvěcené onou nekonečnou strázní a bolestí, kterou stojí vždy národ každá idea všelidská. Toto právo nemůže býti ztraceno, bylo-li území to národu bezprávně napotomně odcizeno, zejména stalo-li se tak v době, kdy všesvětová idea v národu byla z vně potlačena, tak že národ ztratil dočasně své sebevědomí, svou světodějinnou osobnost, svoji svobodu, sám o sobě nemohl rozhodovati, sám svých sil ke své obraně vyvíjeti, i rozhodovala o jeho právu moc cizí. Právo na idei získané a násilím v moment všeobecného po-

tlačení ideje odcizené, se n e p r o m l č u j e. Z práva sebeurčení vzchází tedy národu nárok na teritorium historické, žitím idey na něm stabilisované, zpevněné, s celým životem národu stmelené.

Úvaha tato snad nám poslouží určiti takové teritorium státu českému, resp. československému.

II.

Český stát konsolidoval se během staletí ze čtyř zemí: Čech, Moravy, Lužice a Slezska.[1] Čechy, Morava a Horní Slezsko byly i původním ethnografickým územím autochthonního (viz Dvorský) národu českého. Lužice bylo původní území Milčanů, Lužičanů, střední a dolní Slezsko územím Slezanů, Třebovanů, Bobřanů a Dědošanů (viz Tomek: mapa k dějinám král. Českého č. 1.). Celé teritorium, které stát český během nejtvořivější periody svých dějin držel, bylo tedy původně slovanské. Částečné poněmčení nemůže nikdy býti přiznáno za stav právní, nýbrž je to stav faktický, nevylučující práva restitučního a revindikačního a který pouze může je činiti fakticky, resp. politicky, neuskutečnitelným. To však není hledisko právní. Gemanisací tedy nepozbyl národ český, jako politický národ státu českého, nikdy právo na území tato původně a najmě v době reformační jeho celek spolutvořící. Rovněž ne zastavením obojí Lužice Ferdinandem a uloupením Slezska Bedřichem Velikým, neboť ač skutečnosti tyto byly schváleny sněmem českým, neměly a nemají projevy tyto závaznosti pro národ český, byvše učiněny v době úplného potlačení národu, jeho idey, kdy praví representanti skutečné vůle národu byli z vlasti vypuzeni a kdy na sněmu, jenž jsa zřízen na základě obnoveného zřízení, porušením ústavy české státu českému naoktrojovaného, nebyl po právu sněmem českým. Jménem národu mluvili »procuratores falsi«, kteří nepředstavovali pravou vůli národu českého, nýbrž pouze své interesy partikulárné.[2] Národ český de iure území těch nepozbyl, de iure náležejí mu dodnes.

Jednati se může tedy s hlediska právního jedině o to, zda jich národ český správnou cestou a nikoli násilím nabyl a zda jimi

---

[1] Slovensko je mysliti jako paralelu této státnosti in potentia, obsahově identickou.

[2] Viz můj spis Český stát v právu mezinárodním (Laichter) str. 40. pozn.

správně t. j. ve smyslu ideje všelidské vládl. Knížata slezská, tehdejší to praví representanti vůle národu gentilicky, t. j. pod národním knížetem organisovaného, sami připojili se k státu českému ve století XIII. až XIV. Lužici Dolní získal Karel IV. koupí, v době, kdy na teritorium státní hledělo se se stanoviska práva soukromého, úplně správným titulem práva nabývati území státního. Zbývá jedině Lužice Horní, která za vojenské služby císaři římskému byla získána od Přemyslovce Vladislava II. Nebylo tedy ani země té získáno násilím a mimo to znamenalo nabytí to ochranu slovanského národu před panstvím cizím, bylo to přejití pod vládu blízko příbuznou a způsobilo alespoň částečné zachránění živlu slovanského v krajinách těch, což vidno z postupu germanisace mnohem pozvolnějšího za bezprostřední vlády české od století XIV. (ohledně Lužice r. 1319, 1329, 1348, 1368) až do stol. XVII. (1635), než-li bylo před tím a potom.[1] Stát český získal tedy území Lužická a Slezská cestou mírnou, nikoli násilím a výbojem, získal území s původním obyvatelstvem slovanským, tedy homogením, nikoli heterogením.

Rozhodujícím pro náš právní nárok na Slezsko a Lužici nejsou tedy faktické okolnosti násilné přeměny jazykové v stranách těch, nýbrž momenty, které na území tom projevily se v době Reformace: zda jsou to momenty takové, z nichž vychází, že česká idea působila též na území tom. Doklady toho podává Kapras (Odcizené části českého státu str. 27): »Po válkách husitských v celém Horním Slezsku rozmáhá se český úřední jazyk a Horní Slezsko stává se součástí české oblasti kulturní.« Zřízení zemské pro Opolsko-Ratiboř z 1562 stanoví výhradnost českého jazyku zákonem. Celkem »české jádro se zachovalo až do odstoupení Slezska Prusku.« Tento právní stav je důsledkem ideové identity této části Slezska s českou kulturní oblastí vůbec a je zároveň důkazem, že českou ideou Reformační žilo se na Horním Slezsku v době té právě tak jako v Čechách a na Moravě. Nové doklady tohoto faktu přivedl nejnověji Ad. E. Vašek (N. L. 13. 3. 19), který dokazuje, že i literatura česká na Opolsku v době reformační (v XVI. věku) se projevivší »navazuje přímo na projevy domácího ducha.« Autor však dovo-

[1] Viz »Odcizené části českého státu« str. 40. a 41. »Připojení Lužic k českému státu mělo pro srbský živel účinek dobrý, přispělo nesporně k udržení srbské národnosti.« A. Černý: Lužická otázka str. 101. Viz takže i Páta, Lužice str. 21., 27.

zuje dále, že nejen život právní a literární podléhaly vlivu českému, nýbrž že i lid sám na Horním Slezsku duchem i tělem přináležel v době té k národu českému a že zejména měšťanské vrstvy jeho byly zachváceny průbojnou silou české kultury. Ukazuje pak, že nemožno, »aby domácí, starousedlé, s půdou spjaté obyvatelstvo Horního Slezska, tento dávný nositel české kultury po aneksi Slezska Friedrichem tak hladce zmizel se světa, zvlášť, když dle svědectví samých pruských úřadů i domácích autorit germanisace za sto let neučinila valných pokroků, a polská agitace publicistická i organisační počíná teprv v letech čtyřicátých minulého století. Je jisto, že za tu dobu český živel utonul v mlhavé představě wasserpoláctví, jak v něm tonulo Těšínsko, Opavsko i kus severovýchodní Moravy.« Ukazuje, že »umělý přesun na prospěch živlu polského za účinné podpory celého štábu kněžstva v diecési (Vratislavské) i za přispění polské publicistiky« provedly vůdčí kruhy církevní, »které potřebovaly proti protestantské vládě pruské opory v jednotném šiku souvěrců, zejména pak v kulturním boji v létech sedmdesátých min. století proti Bismarckovi.« A tak se v souvislosti s touto vyšší církevní politikou uměle udržovalo s určitou tendencí mínění, že moravsky se mluví jen v těch obcích, které náležejí pod vratislavského biskupa.« Proti tomu »pruská vláda, chtíc paralysovati katolicko-polskou akci organisační, odvolávala se zvlášť později na to, že nářečí lidové v Horním Slezsku není polština a že náleží do skupiny nářečí českomoravskoslovenských.« Lid sám dle téhož autora zachoval si přes nátěr polský charakter český; druhdy i inteligence byla si vědoma své kulturní souvislosti s českou oblastí, ukazujíc, že jazyk především určován je důvody ideovými. K tomu ve stati té přivedeno více dokladů. (Viz též Vydra N. L. 8. 8. 19.)

Tím podán i důkaz ideově-historického titulu na území toto po právu sebeurčení.

Ale i na území Středního a Dolního Slezska i obojích Lužic lze vésti důkaz z titulu toho, byť tam vláda české idey neměla již asimilačního účinku jazykového.[1] Z české idey náboženské vycházel však způsob, jak se krajinám těm z Čech vládlo mezi r. 1420—1620, v období Reformace, za které národ český před dějinami t. j. před lidstvem je odpověden. Česká idea náboženská uvedla ve správu jich princip svobody náboženské, jímž, polo-

[1] Celé toto území bylo však v XVII. věku ve vlivu Jednoty Bratrské.

ženým tehda v základ státní raisonné jako její úkol hlavní, prokázal národ český svoji politickou vyspělost. Proto také země ty, byvše takto stmeleny ideově s duchem českým, účastnily se revoluce z r. 1618. Svoboda náboženská pod vládou českou zemím těm po dvě století ponechávaná byla původem dnešního blahobytu a spořádanosti jejich.

Velmi závažný moment právní pro náš spor je ta okolnost, že za vlády české jazyk německý nebyl potlačován v krajích těch, nýbrž mohlo se jeho užívati v úřadě i škole, naproti tomu však vláda saská po r. 1635[1] a vláda pruská po r. 1742 neprodleně začaly germanisovati a potlačily ihned jazyk srbský a český, nejprve v úřadě, pak ve škole a na konec v kostele. Poněmčováno bylo obyvatelstvo nesporně slovanského původu. Vláda česká dokázala tedy, že má právní smysl pro správu obyvatelstva jinonárodního, vláda německá pak pravý opak toho. To je závažný moment pro uplatňování našich nároků na konferenci mírové, neboť nemůže býti uplatňována výhoda odnárodnění vzniklá pro stranu německou z porušování práva, proti naší nevýhodě, kterou trpíme, práva šetřivše.

Revindikační nárok český snese tedy každé sebe přísnější měřítko. Dnešní okamžik generálního súčtování s německým národem je zajisté ten nejvhodnější v historii k tomu.

III.

Z důvodu titulu funkčního jest poukázati k tomu, že dobytím Slezska byl položen základ k velmocenskému postavení Pruska, že odtud stalo se Prusko ohrožující mocí celého lidstva. Po dobytí Slezska následoval zábor Polska, účast na válkách Napoleonských odměněná Porýním a Dolním Saskem, potom následoval Šlesvik-Holštýn a anekse Hanoverska i Hessenska, nakonec pak Alsas-Lotrinsko a okupace v nynější válce. Slezsko je ta nejsilnější pevnost německá stojící na těle de iure slovanském. Dokud Slezsko bude v rukou německých, nebude Slovanstvo bezpečno a nebude pokoje v Evropě. Z něho Německo vždy bude organisovati nové výpady na Slovanstvo. Ze Slezska možno přepadnout s boku Polsku i Čechy. Čechy pak tím spíše, tak jak s jihu zůstati mají Dolní Rakousy v rukou Německa neb aspoň

[1] Obl. Lužice viz Páta, str. 25.

Německa. Nelze poukazovati k tomu, že naopak Slezsko je s obou stran flankováno stranami slovanskými, neboť Čechy a Polska netvoří státu jediného a jich kooperace při určitých vlastnostech Poláků není tak snadně jednotná, aby ihned oboustranně mohla parírovat. Slezsko je kořen výbojné moci Německa na východě a má-li tato býti zlomena, musí mocenský poměr ve Slezsku býti zvrácen. To je absolutní požadavek trvalého míru na evropském východě.

Rovněž Lužice z titulu funkčního (Národ č. 11.) náležejí k Čechám. »Obě území vklíněna mezi Slezsko a Čechy doplňovala velmi výhodně celek českého státu, zaokrouhlujíce ho na severozápadě.« (Odcizené části českého státu 37.)

IV.

Měl tedy na konferenci býti rozvinut revindikační nárok koruny české na Slezsko. Loupež země té v XVIII. věku nemůže býti právním titulem jejího podržení. Křivda je recentní, a v právu svém zkrácený subjekt práva, politický národ český, je politicky živ posud a tedy oprávněn revindikační nárok vznésti. Dokud pak stává v právu zkrácený subjekt právní, jest promlčení práva takového vyloučeno. To jest postaviti jako věrnou zásadu práva mezinárodního.[1] Řadem s nárokem naším na Slezsko byl uznán revindikační nárok Polsky na Poznaň a Prusy, byly postupně r. 1815, 1830, 1879 a 1913 uznány staleté revindikační nároky národa Srbského, r. 1879 a 1913 nároky národa Bulharského, r. 1829, 1879 a 1913 národu řeckého, r. 1879 národu rumunského. R. 1859 a 1866 stará práva národu italského na Lombardii a Benátsko. U národu Řeckého byly to nároky na právo teritoriální často až 1000 let nazpět porušené a přece areopágem lidstva za nepromlčené uznané.

Rovněž měl býti vznesen revindikační nárok na Lužice, ohledně nichž trvající titul ideově historický jest zvláště utvrzen dokumentárně vyhrazením lenní výsosti nad nimi resp. dědičného nápadu na ně. (Odcizené části českého státu str. 38—39.)

---

[1] Právo státu na území není pouhým jeho právem majetkovým, nýbrž nezadatelnou podmínkou ano součástí jeho osobnosti vůbec, jest jednou z forem osobnosti jeho a tedy nepromlčitelné. Proto Kant učil, že vzdor dělení trvá stát polský de iure dále.

Revindikační nárok bylo vésti jak ohledně Lužic, tak ohledně Slezska národu českému, bez ohledu na to, možna-li v okamžik přítomný úplná jich reinkorporace čili nic. Přítomná mírová konference tvoří jeden z nejdůležitějších a nejúplnějších kodifikačních pramenů práva mezinárodního a přiznání byť ideálné, určitého nároku na ní, tvoří pro budoucnost jakýsi určovací nález, na základě něhož za změněných poměrů možno by bylo již určitých oprávnění požadovati. Na jakém titulu také spočívají naše nároky na severní svah Krkonoš t. j. části knížectví Javorského a Svidnického, na Kladsko, na části knížectví Ratibořského a na Hlubčicko? A na základě jakého titulu přiděluje se Horní Slezsko Polákům, když revindikační nárok na Slezsko c e l é má jedině stát český a když obyvatelstvo tam je i po historickém i národopisném charakteru české, polonisace Opolska (H. Slezska) pak v XIX. věku jest povahy náhodné? (Odcizené části str. 36.) A přiznává-li se nyní území to Polsku, smí se tak díti bez českého protestu a ohražení? Bylo by to přiznání tak snadným bývalo, kdybychom byli od začátku revindikační nárok na celé Slezsko vznesli? Zde ovšem nestala se chyba teprve až na konferenci, nýbrž již při celé české veřejnosti za války i před válkou. Nepromyslili jsme problému teritoriálního v celosti jeho jako určitého nároku právního, neuvědomili jsme si právního vztahu historie k právu sebeurčení. Proč neprohlásili jsme, byť č i s t ě i u r i s t i c k y, revindikačního nároku na Osvětim a Zátor (Kapras, Těšínsko str. 17—18), jež přináležely právně i kulturně k oblasti české? Nebylo již tím dáno jakési seslabení polským nárokům na Těšínsko? Jistě na ně máme více historických i národnostních nároků než Poláci na Těšínsko.

Do jaké míry by se revindikovaného práva použilo, je otázka p o l i t i c k á. Zajisté nelze stát český zatížiti ještě několika miliony Němců. Horní Slezsko (vládní okres Opolský) měli jsme však žádati celé, neboť lid tamní je lid český, pouze vlivem kazatelny polské na polský přebarvený. Pro ostatní části Slezska pak (Vratislavsko a Lehnicko), jakož i pro Lužice nejvhodnější rozřešení byla by n e u t r a l i s a c e jich. Český stát by tím neuvalil na se břímě, s kterého nyní není a forma ta by poskytovala zaokrouhlením a zacelením území tu mezinárodní ochranu hranic jeho ze severu, které vůči Německu nezbytně má zapotřebí. Byla by to také nejvhodnější forma, jak zachránit a znovuvzbudit slovanský ráz Lužice a kromě toho bychom tím s jedné strany vy-

svobodili zemi tu z úvazku říše německé. Český stát, jenž po právu sebeurčení (titul I.) oprávněn Lužici a Slezsko revindikovati, oprávněn eo ipso žádati jich neutralisování (A maiori ad minus).[1]

Pouhá autonomie národnostní, ano ani teritoriální v rámci říše německé pro srbský národ v Lužici nestačí. Jeť Německo státem spolkovým, v němž práva dílčích států spolkových oproti základnímu státu celkovému nejsou nijak zaručena a mohou říšským zákonodárstvím kdykoli býti omezena, ano i zrušena; Srbové neměli by suverení disposice nad územím ještě dnes srbským aneb poněmčeným, nemohli by provozovati národnostní politiky v takovém stilu, který by dával možnost i povlovné regenerace částí poněmčených k jich původní, organické sounáležnosti k tělu slovanskému. To bude vyžadovati celého systemu institucí kulturních i právních, které jedině státní moc k tomu zaměřená, může vybudovati. Takové státní neodvislosti stát dílčí ve státu spolkovém však rozvinouti nemůže. Musila by tedy k vůli Lužici změněna býti ústava říše německé v tom směru, že by předně změnilo se Německo ze státu spolkového v spolek dvou rovnocenně souverenních států: 1. Německa v užším smyslu a 2. Lužice. Teprve Německo v užším smyslu mohlo by se organisovati jako stát spolkový ve smyslu nynější ústavy. To by ale de facto bylo vydělení Lužice z celého právního souboru německého a nelišila by se úprava taková příliš od přímé neutralisace země té.

Pro titul ideálně-ethnografický (viz Národ č. II.), srbského živlu v Lužicích bylo by zjistiti povahu germanisačního postupu v krajích těch: a) pokud dál se kolonisací německého živlu a pokud poněmčováním slovanského, b) kolik dnešního obyvatelstva Lužic je asi původu slovanského, kolik by ho bylo, kdyby nebylo germanisace škol a kostela po míru Vídeňském v záboru pruském, kolik bez poněmčení části Dolní Lužice v století XVIII. (u Kalavy, Lukova, Lubína, Lubovace, Gubína, u Brodů, Baršče, Trebuli a Žarova), kolik bez poněmčení v stol. XVI. u Gubína, Brodů, Grabínu, Grožišča, u Příburu, Lubije, Biskupice, v srbských pru-

[1] Se strany mocností dohodových takovéto vydělení značných území z těla říše německé může se setkati toliko s námitkou, že by tím ztenčena byla hypotheka, kterou v říši německé pro své náhradní nároky do budoucna spatřují. Bude však rozvržení ohromné náhrady na několik generací vůbec proveditelným? Nebylo by politické deminutio Německa na ráz i nejlepší hospodářskou garancí pro Dohodu v budoucnosti? Ostatně by vydělené části mohly zůstat ve svazku náhradním.

zích do Míšně a Branibor vybíhajících. Které je asi dnes obyvatelstvo vzniklé kolonisací u věku XIII. a XIV. u Biskupice, Golišina, Gubína, Žárova, v klínu mezi Kvízou a Nisou, u Zhořilce, Lubaně a Rychbachu, u Ljubije směrem k Žitavě. Je-li germanisace většího dílu Lužic výsledkem povlovné asimilace, je většina dnešního obyvatelstva původu slovanského a to nejen na určité omezené části tohoto území, nýbrž po celém jeho prostoru.

V případě, že bude uskutečněno neutralisování Lužice, v jakých mezích má býti restituována? Před r. 1571 byla severní její hranice vzdálena toliko 35 km jv. od Berlína. — Celé jižní Branibory utvořeny z Dolní Lužice. R. 1571 severozápadní část, Storkov a Beskov spojena s Markou Brandenburskou. Ve středu dolní Lužice pak panství Chotěbuzské a panství Piceňské dostala se r. 1445 a 1462 k Brandenbursku. Tam však podnes udržel se poměrně hojně jazyk srbský. Proto tyto části bylo by pojmouti ve stát Lužický výměnou za krajiny na západ ležící: Borut, Dahme, Golešin, takže hranice by šla asi: Odra nad Frankfurtem, Friedland, Lubín, Lukov, Grabin (Finsterwalde), Rolany (Ruhland), Krakov, Ploučnice, Biskupice, Hanšpach (Č.). Na celém téměř tomto území zachoval se ještě srbský živel, byť namnoze v pouhé menšině. Není vyloučeno, že zavedením srbského jazyku ve všech školách ožívaly by i části národa odumřelé.[1] Vedle toho srbský živel mohl by nabýti přímo nové půdy parcelací velkostatků, které dle stati A. Černého (Česká Stráž, R. II., č. 6.) zabírají ¾ lužické půdy. Parcelace ta musila by býti vyhrazena srbskému živlu, jak také žádá srbský národní výbor. Tím by získáno bylo mnoho nových životaschopných bodů, z nichž by asimilace mohla se rozprostraňovati. — Páta praví str. 51, že před časem téměř ¾ lužické půdy přešlo neprávem do rukou německých, na základě feudalných výsad a i přímého násilí. Národ srbský a to netoliko inteligence, nýbrž i lid, ukázal právě ve věku XIX., v době nejtužší germanisace, velikou uvědomělost, životaschopnost a disciplinu, postavit se pod určitou ideu. Srbský básník Čišinski praví: »Železná síla a vytrvalost skrývá se v našem lidu . . .« To je význam slov Zejlérových o věčném trvání Lužice. Pro náš ideový život by znovuzrozená Lužice měla význam zcela zvláštní tím, že je to země, která zachovala refor-

[1] Již dnes přejí si namnoze části poněmčené svého vtělení ve stát Lužický.

mační tradici[1] jako živou sílu v lidu i vědomí, že obrození možno toliko navázáním na českou reformaci. To by působilo obrodně na naši idejnost, právě tak jako Slovensko. Slovensko a Lužice jsou dvě ohniska pozůstavší, když centrální slunce české pohaslo. Z nich učíme se znáti teprve smysl své pravé duchovnosti. V tom je vnitřní význam politického osamostatnění země Lužické. Lužice není strana passivní, nýbrž aktivní, byť zatím jen potenciálně. Ale o to jde, toto hluboké bohatství duchovní stránky srbského lidu rozuznat okem věřícím.

V Praze v březnu 1919.

---

[1] V »Provolání« (Srbské Noviny z 16. listopadu 1918) jako hlavní úkol požadované samostatnosti vytčeno i »Budovati království boží v srbské Lužici . . .«

Je-li možno společenství Čechů a Němců při výkladu místních jmen?

Napsal prof. dr. Josef Janko.

Podati spolehlivý výklad českých (v nejširším slova smyslu) místních jmen, jest požadavkem netoliko jazykozpytným, nýbrž i dějepisným — poměry osidlovací docházejí tím nanmoze jasnějšího osvětlení —, a mimo to se upíná k témuž předmětu živý zájem dokonce politický, jde-li o pojem práva historického. Přes praktické toto užití výsledků naukově dobytých zůstává studium místních jmen věcí ryze vědeckou, z níž zřetele politické a národnostní předem jsou vyloučeny. Mají-li tedy jak Němci tak Čechové vědecké pracovníky v oboru řečeném, není pochyby, že vědci ti nyní, jakož i později, ať se politické vztahy oněch národů utvářejí tak neb onak, vždy se budou moci sejíti na společné základně a vyměňovati své názory věcně a vážně, bez předpojatosti a stranickosti nějaké. Věda a její měřítka zůstanou mezinárodní i po válce světové, ohraničování nijaké zde přípustné není; jest jen otázka, jaké jsou poměry dnes, jaký stav místopisného badání v českých zemích (u Čechů i u Němců) vůbec a zdali lze se nadíti příštího žádoucího úplného dorozumění mezi oběmi pracovními skupinami.

U Čechů badatelský ruch, odnášející se k místním jménům domácím, jest dosti čilý. Mezi badatele žádný vědecky založený a vycvičený člověk nepočítá ovšem diletantů rázu Kuffnerova nebo Žumkovičova, jejichž výkladům vše slavisujícím, podstatou však nevěcným, jazykozpytně nemožným, dětinským a z valné části směšným uvěřiti může opět jen duše laicky lehkověrná, kritického hodnocení na hony vzdálená. Nepravím, že by u nás nebyli takoví blouznílkové, kteří pozlátka etymologická berou za peníze pravé, ale s vědeckými kruhy všecky tyto výstřelky nemají nic společného, naopak obracejí se výslovně proti oficiální vědě slovozpytné vůbec a universitní zvláště. Němečtí vědci zajisté dovedou vystihnouti a oceniti rozdíl naznačený, tím spíše, když jim

Fr. Spina velice ostře osvětlil právě Zunkovičovu metodu nebo spíše »nemetodu« jmenozpytnou v »Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen« 53 (1914), str. 55 násl.

Badání v pravdě vědecké řídí se u nás při místopisných názvech zásadami platnými vůbec pro veškero etymologisování. Jde tudíž nejprve o shledání a sebrání, po té o hodnocení materiálu, načež teprve ujme se předmětu vědecká kombinace a dedukce, z které naposled vyplyne výklad buď nepochybný a jistý nebo více méně pravděpodobný; stupeň pravděpodobnosti nutno po případě určiti ještě přesněji. Tak, pokud vím, postupují všichni opravdoví a dosti četní pracovníci, z nichž buďte však jmenováni toliko právě nedávno zesnulý Fr. Černý a druh jeho J. Váša, kteří oba společně sepsali významné dílo »Moravská jména místní« (Brno 1907), dále pak Ant. Profous, jenž uveřejnil »Jazykový výklad místních jmen v plzeňském hejtmanství« (Sborník měst. histor. musea v Plzni 3 [1914], str. 122 násl.) a nyní podává neméně pronikavou studii »O místních a zvláště pomístních jmenech v okrsku Chrasteckém u Chrudimě« (Národopisný věstník čslov. 13 [1918], 12 násl.), studii dosud nedokončenou, z níž však již nyní vysvítá s dostatek důležitost jmen právě pomístných; neboť jsou z velké části pramenem názvů osad a jejich částí. Co se týče sbírání materiálu, postupuje se v českých pracích všude kriticky: stanoví se dnešní a hledá se zejména nejstarší listinně neb literárně ověřené historické znění názvu, a to tak, že hodnověrnost pramene sama je zkoumána a určována pečlivě. Nejstarší historické znění béře se pak za základ v tom smyslu, že máme tu před sebou nejstarší a spolu původní (na př. české) pojmenování místa, o něž běží, ovšem s výhradou, že nejstarší toto — zpravidla české — jméno nastoupilo po případě, celkem však jistě v případech nemnohých, na místo jména udrževšího se z dob předcházejících českému osídlení, tedy náhradou za ono jméno a zezřetelněním jeho; příkladem uvádím názvy Krkonoše, Vltava a pod.

České úsilí, dojíti všestranného objasnění místních jmen našich, vyvrcholilo v dosazení místopisné komise v České akademii pro vědy, slovesnost a umění. Komise, jež se skládá z členů I. (historické) a III. (filologické) třídy, zvolila sobě jednatelem znalce nad jiné povolaného, a pěstitele vlastivědy prof. J. V. Šimáka, který ještě před válkou uvedl v pohyb velkolepý dotazníkový podnik za účasti hlavně učitelstva za tou příčinou, aby

především po všech částech české oblasti byla zjištěna naprosto spolehlivá data topografická nejen o jménech místních, nýbrž i pomístných (Flurnamen) a zeměpisných vůbec. Světovou válkou zaražena převážnou měrou i tato přípravná, ale základní, ba nejdůležitější práce, vedle níž mělo se konati neméně nutné vypisování z listin a pramenů přístupných a příhodných. Válkou oddáleno i to, a tak odsunuta na dlouho asi chvíle, kdy materiál pracně a bezpečně získaný cestou mechanickou měl přejíti do rukou hodnotících historiků a kombinujících filologů, v komisi zastoupených nebo do ní ještě kooptovaných. Než začátek je vším řádem učiněn a konec války bude značiti také uvolnění a mocné rozpětí sil na tomto poli.

Tolikéž u Němců jeví se v posledním desítiletí nový ruch v bádání místopisném. Nechybí sice ani tu práce zhola diletantské, jen že tentokrát šmahem teutonisující (germanisující), jako jsou »Beiträge zur Ortsnamenkunde Böhmens« (v Mitteilungen des Nordböhmischen Vereines f. Heimatforschung 38—40) pseudonymního Dra A. Schreibra. Tyto naprosto nezdařilé »žumkovičiády« v rouše německém (na př. Dolany, něm. Dehlau u Kadaně od germánského osobního jména Delo, Dello!) právem, ač s přílišnou shovívavostí a obšírností odmítá Alois Bernt v článku »Zur Ortsnamenforschung in Böhmen« (Mitteil. d. Vereines f. Gesch. d. Deutschen in Böhmen 56 [1918], 120 násl.), v článku, jehož dalšími vývody se budeme zabývati ještě níže. Práce skutečně vědecké začínají se nyní objevovati mezi českými Němci proto hojněji, že dorost jejich filologický chápe se též studia češtiny a slovanských jazyků vůbec, tvoříce nový odbor »německých slavistů«. Sem hledí práce M. Klimesche »Die Ortsnamen im südlichen und südwestlichen Böhmen« (Mitteil. atd. 47—50 [1909—1912]), posuzovaná na př. B. Vydrou i u nás, a dále Th. Schütze »Slavische Ortsnamen im Gerichtsbezirke Kaaden und Duppau« (Jahrbuch der Stadt Radonitz für 1914, str. 27 násl.). Zrovna tento poslední příspěvek podrobuje Bernt v svém článku zevrubnější kritice, pronáší však o práci, po němž zdání dobře a metodicky správně založené i provedené, úsudky a poznámky tak podivné, že dlužno u nich prodlíti poněkud déle.

Bernt vytýká především (str. 131) Schützovi, že bez znalosti staršího jazyka německého přestřeluje ve prospěch výkladů z češtiny, že totiž značný počet názvů původně německých prohlašuje »mit aller Kunst seines jungen Wissens« za pojmenování

pračeská. Schütz prý nepostřehl (a to jest hlavní oporou Berntových argumentací), že v našich listinách již od 12. století — i prý tam, kde zapisovatelé byli Němci, odkázaní na české prostředníky — jména původem německá bývala přizpůsobována českému povědomí jazykovému a tím prvotný stav věci od počátku ani ne tak předpojatostí (rozuměj národnostní), jako spíše přirozenou vývojovou mocí hojně zatemňován. A oprávněnost svých výtek hledí Bernt dokázati na řadě příkladů, jichž si všimneme blíže také my.

U Kadaně jest vesnice S e h r l e s, česky Z a h o ř a n y; nejstarší záznamy ze 14. stol. (je jich podle Schütze 9, první z roku 1318) zní Z a h o r z a n, tak jest i 1410 a ještě 1512, až r. 1534 se vyskytuje z u m S e h r l i s, v 17. stol. pak napořád S o e h r l i s s, S e h r l e s, S e h r l i s s, S e r l i s, S e h r l l i s, S e h r l o s, S e h r l o s s, S e h r l (po případě dva takové tvary v jedné památce vedle sebe). Schütz přirozeně vychází z útvaru Z a h o ř a n (y) a vykládá jej »lidé za horou«; v ústech německých stažením a oslabením koncovým vznikalo z toho *S ā r ə, jinde *S ō r ə (jako u Prachatic místo Z a h o ř í n ozývá se německé S o h r), což pak obvyklým zdrobňovacím přítvorkem -l î n (dnešní spis. -l e i n), v zobecnělém genitivu -l î n s, z toho nářečně -l ə s, vybudováno dále v *S ā r l ə s, s přehláskou v střední němčině pravidelnou S ē r l ə s, po příp. S o e r l ə s. Všecka různočtení výše uvedená nechtí vyjadřovati nic jiného nežli délku kmenové samohlásky a iracionální hlásku koncovou, psanou i ve středohornoněmeckých památkách tu *e*, tu *i*, někdy též *o* (t. j. ö = ə).

Co uvádí proti tomu Bernt? Předně to, že předpokládané v češtině »hory« (Berg) v krajině prý vůbec není, ač sám dozná, že za dědinou položenou v rovině zdvihá se k Vilémovu pahorek, táhlý to hřbet sotva 20 m vysoký. To však přece stačilo, aby taková vyvýšenina, kdysi jistě lesem porostlá, byla od starých Čechů nazvána »horou«, totiž poměrnou horou a zvláště zalesněnou (Waldberg = Bergwald; moravské hora značí přímo »les«). Pamatuji se, že také Z á h o ř í u Písku neleží za žádnou nebetyčnou horou, a tak tomu zajisté i jinde. Bernt vychází ze středoněmeckého s a h e r »bahenka, rákosí« a poukazuje k tomu, že celá dolina tamní byla kdysi bahnitá, rybníky opatřená, tak že místo pod dnešními »Teichwiesen« dosud se nazývá S a l u s c h a z českého Z á l u ž í; přípona -l e s není podle Bernta posud zcela

vyjasněna a tají v sobě prý spíše význam hromadný. Trvaje sice na tom, že řečená přípona je původem zdrobňovací, připouštím, že by vývody Berntovy mohly míti platnost a váhu za předpokladů docela jiných; ale zde, kde listinné znění je nepochybné, kde bychom při původním jméně německém čekali ohlas český začínající se souhláskou *ž-* za německé *s-* (i české ž e r t o v a t i váháme dnes odvozovati z něm. s c h e r z e n a utíkáme se raději k středoněmeckému s e r t e n [P. Lessiak]!), zde, kde máme souběžné S e r l e s (S e h r l e s) u Ludic za české Z á h o ř í s očividnou »horou« v nejbližším okolí a kde ve třech dokladech Schützem uvedených s předložkou z u (z u m S e h r l i s a pod.) nevězí nijaká zvláštnost, příslušící snad pouze jménu původně německému (srv. jen u Schütze str. 24a z u m Z i e b i s c h nebo Z i e w i s c h ze 17. století za české C i b o u š o v nebo vlastně C í b u ž z původnějšího * C h c é b u ž) — tedy zde zajisté nedáme za pravdu Berntovi v tom, že by základ názvu dnešního byl německý. Tím méně budeme evidentní S a h o r s c h u Krumlova a u Plané vedle českého Z á h o ř í pokládati za prvotně německé a jen od Čechů obměněné * S a h a r (s).

Ještě více zaráží Berntovo hledisko, s něhož posuzuje německé názvy znící S a a r nebo S o o r, S o h r vedle českého Ž ď á r, staršího * Z ž á r »místo vypálené, pálením vymýcené«. Bernt, jenž u Schütze, věnovavšího se studiu němčiny a češtiny, pohřešuje — tvrdím, že neprávem — hlubších vědomostí germanistických, sám nikterak nevyniká znalostí i jen staré češtiny; jinak by nemohl napsati věty: »Der eifrige Slawist Schütz geht bei seiner Erklärung des Namens Saar von altksl. ž a r ŭ, tschech. ž á r »Hitze, Brand« aus und erklärt m i t h a l s b r e c h e r i s c h e n W u r z e l n u n d Z i s c h l a u t e n alles aufs beste«. Zatím náleží to, co Schütz mluvnického vykládá, přímo k abecedě slavistické, a také etymologické vývody jeho vynucují sobě celkem u nepředpojatého a všestranně vzdělaného jazykozpytce toliko souhlas. Jako Schütz víme též my, že slovo (z) ž á r, ž ď á r, zdrobněle ž ď á r e k nebo (z) ž í r e c, ž d i r e c z původního * (z) ž á r ь c ь) * (z) ž i e r e c jest pevně zakotveno v domácím slovním pokladě českém a kulturněhistoricky že má uvedený druh mýcení vedle »tříbení« t. j. mýcení porážením lesa a odstraňováním pařezů (stslov. t r ě b i t i, odtud T ř e b o ň, T ř e b o v á, T ř e b e n i c e atp.) nepopíratelnou svoji důležitost. Nesmí se proto jen tak paušálně, jako Bernt (str. 134) činí,

prohlašovati, že »das tschech. Zdár,[1] Žďár usw. nur eine Verballhornung ist, die das deutsche Wort — prý starohněmecké sôr »louka utvořená suchou bahenkou«, které by však dalo v češtině střídné žár a nikoli *zžár > žďár — der slawischen Zunge mundgerecht macht und sich sehr schön tschechisch ausnimmt«. Bernt je tak nedostatečně informován o domorodosti slova našeho, že dokonce Žďáry v českých krajinách (na př. u Nové Paky), jež nemají vedle sebe názvů německých, rovněž vyvozuje z osídlení a pojmenování původně německého. A přece jest opak pravda, jak vychází z tohoto přehledu. V Čechách a na Moravě (tuto u Nového Města nad Sáz.) máme Žďáry, starší *Zžáry, jež v němčině slovou Saar, po případě (u Ústí n. Lab.) Saara, zdrobněle místo Žďárek (u Turnova), věrně podle staršího znění Scharchen podobně jako Schaar (u Podbořan), což se pak opět přejímá později do češtiny jako Šára (u Pelhřimova), Lhota Šárová (u Bydžova). U Králové Dvora máme jinou zdrobnělinu Žirec, za jejíž genitivní tvar z Žirce Němci dosadili *Schirz, přikloněním k Schürze »zástěra« Schurz; u Německého Brodu je totožné Ždírec = něm. Sehrlens s povědomým základním Sahr- a přehlasujícím zdrobň. -lens. Německý tvar s koncovým -a (Saara) odpovídá českému výrazu genitivnímu ze *Zžára, podobně jako z výrazu v *Zžáře Němci vyrozuměli svoje Schorsch. K českému Žárov (»místo vypálené«, jeť to zpodstatnělé přídavné jako Loukov atp.) přirozeně se druží Sorau (Sohrau) v Pruském Slezsku. Též u Trutnova jest Hořejší a Dolejší Žďár, něm. Ober- und Nieder-Soor, jejž Češi dnes po vzoru německém přezývají na Zárov. Týmže způsobem jest interpretovati zápisy o Žďáru v okrese Doupovském, které cituje Schütz: od sklonku 14. století čteme tu psané Zdar, Zdjar, Zdyar zajisté Žďár, psané vedle toho (od r. 1357) Zahors, Zahars po mém mínění, od Schützova názoru odchylném, jakožto původně genitivní Sârs (Sårs), k němuž nominativní Zaher, Saher t. j. Sâr doloženo od 2. poloviny 15. století. V 17. století Stahr, rozuměj Stâr, přimyká se věrněji ke znění českému, kdežto Sahr jen grafikou se liší od dnešního Saar, nářečního sôr. Z toho všeho vidno, že Bernt křivdí Schützovi, jenž až na drobnosti jest stej-

[1] Takto je sice v starých zápisích psáno, ale čísti je podle tehdejší grafiky Žďár.

ného s námi přesvědčení, praví-li, že »der begeisterte junge Slawist, der alles aus fleissig zusammengesuchten und mit grammatischen Künsten zurechtgelegten slawischen Wurzeln und Ableitungen zu erklären sucht, geht ebenso irre wie der ohne wissenschafliche Voraussetzungen arbeitende Verfasser der zuerst besprochenen Arbeit« (t. Schreiber!). Což Bernt necítí, jak hluboko ponižuje tím poctivou práci vědeckou, stavěje ji na roveň co do výsledků s diletantskou stvůrou? Bernt právě tím odhaluje své vlastní slabiny vědecké, naprosté neporozumění jazykovým poměrům slovanským a nedostatek klidné objektivity, která by mu kázala vyznávati pravdu, třeba nepříjemnou národnostnímu jeho cítění. Snaha jeho, jež vyzírá ještě z dalších případů jím rozbíraných, z nichž kabinetním kouskem jest oddisputování slovanského základu při názvech jako Kyjov, Keje atp. (slovanské kyjь »hůl, klacek« neváží tu nic, za to však všecko německé Gehau, Gehäu atp. »záseka, plot z osekaných stromů«) — snaha Berntova, pravím, zůstane marná; to, že sám vytýká v nejbližším sousedství Žďáru, Schützem vykládaného, původem české Záblatice = Sebeltitz, již to je svědectvím osídlení slovanského dávného, které přece se nedálo současně s kolonisací německou, i odjinud (nejen z jazykových fakt) dotvrzovanou pro dobu pozdější.

Přes tyto zjevné nedostatky Berntovy metody, které jej spíše než Schütze přibližují pověstnému Schreibrovi, nechceme pracovní síly jinak (v oboru vydavatelském)[1]) plně se osvědčivší jen tak zhola postrádati, zejména tam, kde by svými zkušenostmi na poli středohornoněmeckých památek mohl prospěti v případech nepochybné nebo pravděpodobné provenience německé. Arciť své nechuti k slavistickým pochodům a poměrům jazykovým a své přímo chorobné, protože neodůvodněné podezřívavosti k staročeským (v nejširším slova smyslu) zápisům bude příště musit zanechati. Berntův konečný návrh pak, aby němečtí vědci se spojili a sdružili v ústředním výboru za ohledáváním a objasňováním českých místních jmen — asi tak, jak stala se nahoře zmínka o podobném úsilí na straně české —, zasluhuje pozornosti jak u soukmenovců jeho tak i u nás. Bernt správně rýsuje žádoucí

[1] Bernt vydal Jindřicha z Friberka (1906) a »Ackermanna aus Böhmen« (1917), krom toho napsal »Über die Sprache des Böhmisch-Kamnitzer Stadtbuches« (1915) v příloze k vydání této památky.

semknutí mladých germanistů a slavistů mezi Němci za vedení učitelů jejich akademických, pak spolků i časopisů a také povolaných jednotlivců, pracujících o starším jazyce a dávnějších dějinách české země a zejména německé dnes její části. Průpravou k vědeckému zpracování byla by podrobná sbírka materiálu, z něhož Bernt s důrazem vytýká i jména pomístná. Za platného účastenství učitelstva bylo by pořizovati »souvislé seznamy veškerých pomístných jmen, podle možnosti s drobnými mapkami, v každém okrese, ba i v jednotlivých obcích alespoň rukopisně. Při tom by bylo předpokládati svědomitost a přesnost, vzdálenou jakékoli romantické tendence a zvláště všelikých pokusů o předčasné výklady«. To by byl skutečný katastr místopisný, jenž by dovoloval stálou kontrolu fakt; hotové výsledky vědecké ukládaly by se ve zvláštním orgánu, jenž by vycházel nejvhodněji v sešitech. Náklad by vedly (jako prý u nás) vědecké korporace a obecenstvo.

Dojde-li k ustavení takového německého výboru a k zahájení potřebných prací po válce, můžeme i my Čechové krok ten s radostí uvítati. O to, aby se v postupu pracovníků nerozhošťovaly nedostatky, proti nimž jsme dosud zde brojili, pečovati budou snad slavisté němečtí v přední řadě — a pak půjde jen o to, jak svésti na společnou základnu oba ty souběžné, spolu soupeřící podniky, český a německý. Budou tu dvě možnosti: buď aby z obou skupin pracovních vzniklo ústředí nové a vyšší za vydáním monumentálního díla s výsledky v lůně onoho ústředí již vytříbenými a sjednocenými — aneb aby oba podniky dospívaly svých met a cílů odděleně a vyrovnání případných diferencí aby se dělo obapolnou kritikou, přísnou a podrobnou. Pak by již jednotlivec, obsáhna veškeru látku, snadno mohl přikročiti k sepsání etymologického slovníku místopisného. Kéž se tohoto vytouženého veledíla v budoucnosti jistě dočkáme, ať tou neb onou cestou; pravá věda sama způsobí, že se tu posléze všichni sejdeme svorně.[1]

---

[1] K článku tomuto, napsanému před ukončením světové války v září 1918, dodávám nyní za politických poměrů podstatně změněných, že dali bychom my Čechové přednost eventualitě prvé nahoře dotčené, aby totiž byl vytvořen veřejný ústav místopisný, v němž — kdyby byl státní — i Němci by se beze všeho mohli uplatniti. Jak se dovídám, tane taková instituce státní na mysli též J. V. Šimákovi, jen že by tento ji chtěl učiniti součásti obecného státního ústavu dějezpytného, jehož zřízení se chystá.

Český národ a počátky železnictví.[1]

Napsal Ing. Arnošt Winter.

První železniční panikou ze druhé poloviny let čtyřicátých nebyly české země, v nichž byly jednak státní dráhy, jednak dosti dobře prosperující Severní dráha Ferdinandova, valně dotčeny. Tím méně byli jí dotčeni příslušníci národa českého.

Národ český nebyl na počátcích železnic zúčastněn ani bezprostředně jako majitel akcií, ani prostředně jako dodavatel železnic. Češi měli zájem na železnicích jedině jako cestující nebo podavatelé a příjemci, tedy jedině zájem na nerušené dopravě.

Tu ovšem vyskytují se stížnosti na germanisační činnost železnic hned v prvních dobách železniční éry. V polemice s »Vídeňským denníkem« píše Havlíček ve »Slovanu« sarkasticky: »Pojď tedy, bratře, na železnici, pojedeme do Mohelnice. Okénko jest otevřeno, žádejme po česku . . . o lístky, a ptejme se, co se platí. Wohin? křikne na tě skrze okénko pán se žlutými jak pomeranč výložkami. ‚Do Mohelnice!' odpovíš skromně. Nach Biechowitz? táže se zamračeně žlutý výložek. ‚Ne, do Mohelnice!' odpovíš. »Ist kein Station nicht!« zavrčí žlutý výložek. Nastane tedy hádka, z přítomných neví nikdo, jak se jmenuje Mohelnice na německy; já sice vím, že Müglitz, ale učinil jsem dle rady »Vídeňského denníku« slib, že nepopustím od výhradného užívání češtiny před úřady, a proto ti to nepovím. Zatím minulo několik minut, vlak zapíská, zatroubí a odjede, ty sedíš se svou rovně oprávněnou češtinou na suchu . . . Než, nač pošty a železnice pro tak sprostý lid, jako jsou Čechové; ať si své psaní sami donesou, neumějí-li německou adresu napsat, a ať chodí pěšky, nevědí-li, jak se jmenují všechny štace na železnici po německu.«

[1]) Výňatek z větší práce.

Hospodářský zdar či nezdar soukromých železnic byl Čechům jakožto nezúčastněným lhostejný. Jinak ovšem při železnicích státních, na kterých byli interesováni alespoň jako poplatníci, a jejichž případné schodky musili pomáhat krýti všeobecnými daněmi. Roku 1854 má rakouský stát ve svých železnicích investován veliký kapitál:

ve dráze	trati	kapitál ve zl. k. m.
severní státní	Brno-Praha-Podmokly a Olomouc-Čes. Třebová	46.172.506
jižní státní I. sekce	Vídeň-Mürzzuschlag s odbočkami do Laxenburgu a Šoproně	41,416.837
jižní státní II. sekce	Mürzzuschlag-Lublaň	36.546.325
jihovýchodní státní	Prešpurk-Szolnok s odbočkou do Szegedinu	36.430.240
východní státní	Krakov-pruská hranice	3,210.970
lombardsko-benátské státní	Benátky-Mantova, Treviso Coccaglio, Milán-Treviglio-Camerlata	41,323.745
		205,100.623

Mimo lombardskobenátské dráhy, které byly stavěny výhradně s hlediska vojenského, a jako takové pak byly přirozeně nevýnosné — roku 1852 zúročily se jen 2·1% — úrokovaly se státní dráhy poměrně dosti dobře, také až 6%.

Přes to však nebylo možno, aby absolutistické Rakousko let padesátých na cestě státních drah setrvalo a železniční síť vybudovalo tak, aby v každém ohledu vyhovovala potřebám obchodu a průmyslu a — což tehdy nejvíce padalo na váhu — požadavkům správy vojenské. Rakousko, zadlužené více, než mu dovolovaly jeho hospodářské poměry, Rakousko hospodařící v letech 1848 až 1854 se schodkem 315½ milionu zlatých k. m., Rakousko, které při této hospodářské bídě ještě zbrojilo pro krymskou válku, přirozeně nebylo s to, aby si opatřilo finanční prostředky pro stavbu státních drah nutné z běžných příjmů, a musilo se uchýliti k úvěrním operacím. Poněvadž však od roku 1849 byla vypisována půjčka za půjčkou — do roku 1854 celkem šest v úhrnném obnosu 356 milionů k. m. — byl úvěr státní na dobro otřesen. Proto také musila se vláda shánějící peníze pro krymskou válku uchýliti k národní výpůjčce apelem »na věrné poddané«.

Za takových poměrů finančních nebylo možno pomýšleti na pokračování ve státní činnosti železniční a bylo nutno připustiti železnictví k součinnosti opětně soukromý kapitál, který byl od roku 1845 téměř úplně vyloučen.

Podmínky, za kterých se tak stalo, byly ovšem již jiné, nežli podmínky prvních drah rakouských. Podmínky tyto jsou nyní shrnuty do všeobecného koncesního zákona ze dne 14. září 1854 a jsou pro soukromý kapitál příznivější nežli byly podmínky privilegií. Vždyť se jedná o navnadění soukromého kapitálu pro stavbu velikého programu železničního, vypracovaného centrální upevňovací komisí se stanoviska vojenského. Program tento byl publikován ve »Wiener Zeitung« 10. listopadu 1854 a obsahoval v českých zemích tyto trati: Praha—Plzeň—Brod n./L. v Čechách, Plzeň—Cheb—Aš—, Plzeň—Budějovice, Ústí—Teplice—Cheb, Liberec—Svitava v Sasku, Liberec—Pardubice. V ostatním obsahoval již všechny hlavní trati mocnářství.

Podnikatelům slibuje se koncese pro stavbu a provoz dráhy na dobu nejdéle 90 let, po jejímž uplynutí připadnou pozemky se stavbami státu bezplatně, všechny předměty určené provozu však zůstanou majetkem podnikatelovým. Po dobu trvání koncese nebude nikomu dovoleno, aby postavil novou dráhu mezi koncečnými body aniž při tom otevřel spojení s novými místy důležitými vojensky, politicky nebo obchodně. Pro získání pozemků pro podnik bezpodmínečně nutných poskytuje se podnikatelům právo vyvlastňovací.

Nyní naskytuje se české veřejnosti příležitost, aby činně zúčastnila se železničního podnikání. Není třeba, aby českými penězi byly zakládány dráhy v nečeských územích, ale je záhodno, by ve vlastním území český kapitál se uplatnil. Heslo zní: t e ď a n e b o n i k d y! alespoň v Rakousku nikdy! Kdo tehdy mohl počítat s tím, že za 65 roků Rakouska nebude? Bohužel, »teď« bylo opomenuto a uplatnilo se »nikdy«! Nepouživ první příležitosti, která se tu naskytala, byl český kapitál ze železniční činnosti po celou další existenci Rakouska vyloučen nadobro na trvalou škodu národního celku. Místní dráhy, v nichž se později uplatňoval, jsou pro železniční politiku naprosto bezvýznamny.

V průmyslovém rozvoji Čech před rokem 1848 nebyl český živel aktivně vůbec zúčastněn. Zbaven své šlechty, zbaven své buržoasie udržoval se český národ doslovně jen »pod doškovými střechami«. Pouze venkov, poddanský venkov, zůstal českým,

kdežto vše ostatní bylo poněmčeno neb alespoň mělo němec
nátěr. Německou byla šlechta, německými byli cechovní mist
německými byli i »fabrikanti«. V ryze českém městečku Plán
zakládá r. 1710 německý podnikatel Jan Frenmrich za pomo
hraběte Martinice první soukenickou továrnu v Rakousku. Ro
1766 nezůstává soukenictví v českých krajích příliš za oním n
meckých krajů: v boleslavském kraji je soukeníků 738, králov
hradeckém 514, táborském 488, čáslavském 410, litoměřické
319. Mistři jsou však i v českých krajích Němci. Češi jsou v ži
nosti a průmyslu zaměstnáni pouze jako dělníci. Poštěstí-li
některému, že vlastním přičiněním anebo shodou okolností vyš
se k založení vlastního podniku, přizpůsobuje se svému nové
okolí a poněmčuje se buď již sám anebo nejpozději jeho děti.

Státní podporování průmyslu za Marie Terezie a Josefa
sleduje cíle merkantilistické a proto snaží se vyvolat průmy
v krajích hornatých, pro zemědělství nevhodných. To jsou p
mezné kraje severočeské a severomoravské obydlené Němci, kte
se mají státi náhradou za ztracené průmyslové Slezsko. Pro p
čátky severočeského průmyslu není tedy rozhodným, jak čas
má se za to, uhelné bohatství severních Čech, nýbrž právě naop
neúrodnost severočeské půdy.

Uhlí bylo v Čechách známo již ve středověku. 1. dubna ro
1550 obdržel Bohuslav Felix z Lobkovic a Hasišteina kutací prá
na »kamenné« uhlí, od něhož si mnoho slibováno v žateckém, lit
měřickém a slánském kraji, chudých na dříví; není však znám
zdali Lobkovic svého práva použil, zdali uhlí bylo skutečně uži
k topení. Plzeňského uhlí bylo ve druhé polovici 16. století už
váno k výrobě skalice. Válkou třicetiletou byla však veške
těžba uhelná na dlouho přerušena. Znovu byla zahájena tepr
v polovici 18. století, avšak měrou nepatrnou, ježto uhlí neby
možno upotřebit. »Ještě roku 1780 nedovedl slavný Peithner o u
objeveném u Ústí n./L. pověděti nic znamenitějšího, nežli že
nechává snadno zpracovávat hoblíkem, a že se z něho vyrábě
menší práce truhlářské.«[1] Intensivnější těžba byla zahájena
prve r. 1830 zasáhnutím německého obchodu uhlím. Avšak je
kolem polovice 19. století zakládá Starck čtyři sklárny, aby
uhlí ze svých dolů měl upotřebení.

[1] Arthur Salz: Geschichte der böhmischen Industrie in der Neuz
Str. 175.

Přírodní bohatství severních Čech nebylo tedy rozhodujícím při zakládání severočeského průmyslu, stalo se však ihned rozhodujícím činitelem, jakmile byly seznány cenné vlastnosti uhlí, a jakmile nové stroje, z Anglie přivezené umožnily jeho zužitkování.

Český národ, řekli jsme již, nebyl průmyslového ruchu před rokem 1848 činně zúčastněn. Národně i sociálně utiskován spatřoval český sedlák ideál sociálního postavení v kariéře úřednické, učitelské nebo kněžské. Tyto stavy representovaly mu vládu a vše, co s ní souviselo. Byl šťasten, mohl-li svého syna vidět v řadách těchto »pánů«. Proto také všichni, kdož se vyšinuli ze selského stavu, obraceli se k těmto povoláním, přenechávajíce výrobu a obchod v rukou německých.

Hospodářský převrat, způsobený zaváděním strojů, odstraněním celních šraňků uvnitř hranic státních, a hlavně stavbou železných drah zastal české kraje a ještě více český národ pro průmyslové podnikání naprosto nepřipraveny, český národ ryze zemědělský a politicky a sociálně utištěný, kdežto pohraniční kraje německé zindustrialisované, obyvatelstvo technicky vyspělé, schopné přizpůsobit se novému způsobu výrobnímu.

Osvobození sedláků roku 1848 přivodilo ovšem změny i v národě českém. Na reálných školách, z nichž první založena byla roku 1832 v Rakovníce, a na technickém učilišti v Praze vyrůstali i čeští synové pro praktická povolání. Průmyslová jednota přes odpor vídeňské vlády propaguje myšlenku zprůmyslnění českého národa. Česká žurnalistika poukazuje na hospodářské pokroky jiných národů, nabádá k cestování do ciziny. Havlíček odsuzuje českou zálibu v úřednické kariéře a doporučuje praktická povolání. Palacký doporučuje »nastoupiti cesty nové a zotaviti se průmyslem všichni, netoliko fabrikanti, kupci a řemeslníci, ale i selští hospodáři, učenci a ouředníci.«

Pochopení nutnosti industrialisace je všeobecné; tomuto pochopení neodpovídají však praktické výsledky, které zůstávají daleko za tužbami. Těžko však činit výtky: český národ nemá průmyslové tradice, nemá silných průmyslových individualit, které by mohly býti vůdci a rádci v průmyslovém podnikání, nemá potřebného kapitálu — za to však má nepřízeň rakouské vlády, která ve svém zaslepení se všemožně přičiňuje hospodářský vývoj če-

ského národa zadržet, nedbajíc, že škodí tím i zájmům celé rakouského státu.[1]

Český průmyslník je ještě téměř neznámým pojmem. A přes to sílí národ hospodářsky rozvojem svého zemědělství. V l tech čtyřicátých devatenáctého století nahrazena soustava tro stranného hospodářství hospodářstvím střídavým, neznajícím j úhoření. Zavedena do Čech také polní píce, která umožnila zle šení dobytkářství. Dobytek nehladověl již přes zimu ve chlévec kde často sešel tak, že nemohl se postavit na nohy, a na jaře b tažen za ocas na pastvu. Dobytek stoupl nejen početně — rok 1793 bylo napočteno 1,017.760 kusů skotu, roku 1850 1,074.97 roku 1858 již 1,838.802 kusy — nýbrž i kvalitativně: roku 179 byla průměrná váha krav 200 kg a volů 250 kg, roku 1880 vša průměrná váha krav 400—500 kg a volů 500—600 kg.

Rolnictví těžilo také ze vzrůstajícího průmyslu cukrova ského, který zaniknuv zrušením Napoleonovy soustavy kontine tální v letech třicátých opět počal oživovat. Kdežto roku 1842 cukrovkou osázena plocha pouze 1.040 ha, roku 1858 osázeno j 8.900 ha a roku 1859 dokonce 11.500 ha. Podobně těžilo zem dělství z rozvoje průmyslu pivovarského pěstěním chmele a pr myslu lihovarského pěstěním brambor, které byly do Čech z vedeny koncem osmnáctého století.

Taková je situace českého národa v době, kdy rachot první železnic hučí Evropou. Hluboké ticho, v něž je zahalen, ne tichem smrti, nýbrž tichem stoletého spánku, jenž blíží se svém ukončení. A jedním z hlavních činitelů, jimiž urychlen oběh kr v údech dlouhým spánkem úplně ztuhlých, jsou ž e l e z n i c e.

[1] Pronásledování české literatury, zvláště přírodovědecké, dosahu skoro hrůz pobělohorských. »Dříve než byla vydána »Geologie« Krejčíh Sbor (Matice české) dal ji několikrát prohlédnout a podrobil ji censu kněze Václava Štulce, aby byl bezpečen, že neobsahuje nic odporného uče církevnímu.«

Mezispojenecký sjezd sociální hygieny ro znovuzřízení krajů válkou zpustošených.

(Paříž 1919.)

Sděluje prof. dr. Lad. Haškovec, delegát republiky československé.

I.

' jezd byl pořádán »Národním komitétem pro výchovu tělesnou) a sportovní a sociální hygienu« (Comité national de l'éduca- on physique et sportive et de l'hygiéne sociale) v místnostech orbonny. Ohlášená hygienická výstava pořádána nebyla. Před- dou sjezdu byl poslanec Dr. Doizy, tajemníkem p. M. Weis- eiller, pokladníkem Dr. J. z Rothschildů. Sjezd byl zahájen úterý 22. dubna v 15 hodin p. J. Patém, poslancem za Paříž předsedou Národního komitétu za přítomnosti celého bureau ezdového, předsedů sekcí a cizích delegátů (z Elsas-Lotrinska, elgie, Řecka, království Srbů — Horvatů — Slovinců, Italie, ortugalska, Ameriky, Anglie a republiky Československé) sym- tickou řeči o potřebě znovuzřízení krajů válkou zničených a nových naléhavých úkolech zdravotnicko-sociálních ve Francii. ředseda doznal, že nejen kraje válkou zničené, nýbrž i celá země otřebuje »zotavení«. Klade důraz na hygienu obyvatelstva, jeho lesnou výchovu a hlavně na vše, co pomáhá předcházeti nemo- m. Končil zajímavým poukazem: »... pečujeme o zlep- ení chovu zvířat, pěstění rostlin, ale úplně nedbáváme raçu lidskou«. Po té rozvinul sjezdový raz a sjezdové přípravy Dr. Doizy, který zároveň poděkoval ítomným delegátům za jich účast. Na to uděleno bylo slovo ferentu těchto řádek, který promluvil takto:

»Dámy a pánové, mám čest pozdraviti mezispojenecký sjezd ciální hygieny pro znovuzřízení krajů válkou zpustošených ménem ministerstva pro veřejné zdravotnictví republiky Česko- ovenské.

Hrozná válka, ve které se podařilo obětavým vojínům spoje- ckým zlomiti chorobnou touhu po indickém zlatě megalomanií

stiženého národa, zač po věky budou spojencům všichni národo
vděčni, není ukončena. Geniem a zbraní Fochovou není skonče
tragedie konfliktu násilí a svobody, práva a loupeže, pravdy a l
Zbývá zdolati truchlivé následky strašlivé války, zkázy fysic
a morální. Jsme všichni vděčni národnímu komitétu pro tělesn
výchovu a sociální hygienu za iniciativu kongresu. Vážná, vel
a vděčná práce čeká účastníky a jako vzájemná pomoc ve zbr
vedla spojence k slavným nebývalým vítězstvím, tak i zde bu
třeba vzájemné porady, vysvětlení a pokynů k zdolání nemo
příšerného nepřítele: nemoci, hladu, chorobné disposice, dege
race a mravní zkázy. A jako dříve, tak i nyní jsme zaváz
k solidaritě pomoci a útěchy. Republika Československá byla
šťastna, že byla aspoň z části ušetřena nejhorších válečných hr
Během války veškeré její obyvatelstvo denně a hodinou svý
sympatiemi a svou účastí bylo u heroického obyvatelstva Belg
Francie, Srbska a Ruska. Vaše bolest byla naší bolestí, Vaše s
byly naše slzy, ale vaše odhodlání, obdivuhodná vytrvalost a lás
k vlasti, právu a pravdě byla i naším odhodláním a naší lásk
Kloním se i já heroismu, velikosti a památce vašich živý
i mrtvých vojínů a obyvatel. Avšak byla-li má vlast z části u
třena nejhorších hrůz válečných, nebyla ušetřena útrap a h
zlých. Po 300 let jsme byli v boji, ve kterém ubývalo fysick
sil, ač neubývalo duševní síly, vzdoru a naděje. Nepřízeň Ha
burků a vlády vídeňské vyvrcholila v době válečné. Mužové n
na jatky honěni, v žaláře vsazeni, věšeni, ženy v zázemí kr
a těžce strádaly a děti bídou, hladem a mrazem zmíraly a zmír
Kdysi medem a strdím oplývající země, bohatá plodinami, uh
a vším, ochuzena, vypleněna a obyvatelé její mučeni hlad
Nedostatek inteligence, pravého sociálního cítění a zlé nepřátel
zasažení vídeňské vlády a dynastie ohrozily zdraví příštích ge
rací a tak i my v naší republice plně připojujeme se do ř
pracovníků sjezdových, abychom ukázali na dnešní nedosta
a následky válečné a poradili se o odpomoci. Jedině krajní obě
vost všeho lékařstva českého a vysoká kulturní úroveň lidu
příčinou, že kraje naše nepodlehly obvyklé průvodkyni vá
infekčním nemocem, větší měrou a že se nepřenesly přes ně
na západ. Jako kdysi jsme uchránili západ svou plecí před vpá
Turků, byli jsme to opětně my, Slované, kteří jsme uchrá
západ před postupem zlého nepřítele, infekčních nemocí. Ale
nastavujeme plece i jinému nakažlivému mikrobu. — mikr

bolševictví, tohoto plodu válečného, duchovního jedu a degenerace. —

Pánové, jsem z vlasti, která pro právo a pravdu již za Husa trpěla, která byla vždy přístupna pokrokovým novým ideám humanitním, sociálním a vědeckým, která jí zůstala a také vždy zůstane. Ale to vám přísahám a sděluji za náš lid, že to, co je dnes plodem bolševictví kolem nás, to že nikdy nenakazí náš lid a že se nikdy náš národ nedá svésti několika cizími agenty, kteří na rozvalinách štěstí, blahobytu a moci národa pracují pro nepřítele vlasti a celého civilisovaného světa. A kdyby mocí chtěl nám snad vnutiti soused své perversní, chorobné, nemravné touhy a učení, nebudou to jen naši drazí legionáři, které přece z vlastního názoru znáte, ale bude to celý národ, který bude znovu ochoten obětovati své statky a krev, aby uhájil dobré jméno české v historii, jméno pozvedající zbraň jen pro pravdu, právo a úctu k lidství a proti lži a úskoku, bezpráví a násilí. Český národ neztratil rozumu za třístaletého boje s Habsburky, neztratí ho ani nyní a v budoucnu. Nestvořili jste nadarmo republiku Československou. Její poloha a její mravní cítění, její ideály od věku v lidu zakotvené, zavazují ji k úkolům mimořádným, fysickým i mravním a ona úkoly ty, vedena milovaným presidentem svým T. G. Masarykem, splní.

My, lékaři, nemůžeme ještě složiti zbraň. A není to jen válka, kterou povedeme proti drobnému nepříteli, bezprostředním důsledkům pohrom válečných, fysickým i morálním. Pro budoucnost musíme vésti výchovou lid k tomu, aby nejen mezi jednotlivci vyvíjelo se zdravé sociální altruistické cítění a potlačoval se chorobný zvýšený sebecit a chorobné pudy, ale aby bylo tak i mezi národy. Jako nesmí býti antisociálních individuí, tak nesmí býti antisociálních národů. Chorobné pudy degenerace vedou k antisociálnímu cítění a jemu musíme čeliti eugenikou. Čím více vychováme eugenikou individuí a celků tělesně a duševně zdravých, harmonicky naladěných, tím více zjednáváme klidu, lásky a chuti k ušlechtilé práci a tím více přispějeme k svobodě a sbratření národů. Snahou po lepším člověku eugenikou nastoupíme nejlepší cesty k svobodě a společenství národů, národů dobrých a duševně zdravých. Toť příští úloha lékařů všech národů. Lékař miluje svou vlast nade všechno, obětuje jí a lidu svému všechny své síly a poslední dech, poukazuje však na nebezpečí, jaké lidstvu a jeho poslání na zemi hrozí z nemoci a degenerace a nabádaje celé

lidstvo k obratu v nepřirozeném žití dosavadním, jeho nesmírném shonu za zlatem, pouhým labužnickým požitkem a alkoholem, vrátí lidstvo spíše k pravému poznání a na pravou cestu, než se to podařilo samým naukám náboženským a sociálním. Lékař pozvedne lidstvo z bahna dnešní bídy a ukáže mu na cestu pravé lidskosti a vrátí je na cesty, na které lidstvu ukazovali velicí učitelé všech věků a všech národů a které vždy ve vaší krásné, vřele milované Francii byly schůdny a vyšlapány.«

Po tomto proslovu v improvisované řeči promluvil prof. Pinard svým živým způsobem o následcích depopulace francouzské a nanejvýš nutné potřebě odpomoci legislativní, finanční a sociální a jejích prostředcích, čímž zahajovací schůze skončena.

Ve středu, ve čtvrtek, v pátek a v sobotu zasedaly pracovní sekce.

Sjezd byl ukončen v sobotu 26. dubna závěrečnou schůzí v 15 hodin za přítomnosti presidenta republiky a za předsednictví p. Lebruna, ministra osvobozených krajů. Vedle delegátů zaujaly čestná místa oficiální osobnosti, mezi jinými sympatický general Berdoulat, pařížský gouverner vojenský. Na počátku schůze zahrála vojenská hudba. President se dostavil během schůze předem omluven a uvítán národní hymnou. Promluvili pp. Paté, Dr. Doizy a Dr. Sicard de Plauzoles, hlavní ředitel sjezdu. Přehlédli práci a náměty sjezdové, jak vyjdou v sjezdových publikacích a částečně ve výtazích již před sjezdem byly otisknuty. Opakovány profylakční náměty proti pohlavním nemocem, proti zhoubě alkoholismu, zdůrazněna eugenická výchova lidu a potřeba výchovy tělesné, naléháno na potřebu »v z d u c h u a s v ě t l a a o p a t ř e n í m l é k a« dětem, na zdravotně-mravní výchovu dětí vůbec a s důrazem proklamováno »*právo dítěte*« a »*mateřství jako funkce sociální*«. Naléháno na reorganisaci školního lékařství. Přiznáno, že válka a její následky rozvířily interes pro sociální hygienu ve Francii, čímž válka »i n ě c o d o b r é h o p ř i n e s l a«. Ohledně tuberkulosy vedle obvyklých opatření položen důraz na povznesení sociální a mravní úrovně lidu, stejně jak referent těchto řádků ve své publikaci »O p r o f y l a x i t u b e r k u l o s y« napsal v českém jazyku již v r. 1890. Doporučeno zřízení hygienicko-sociálních ústavů jakožto středisk zdravotnického vyučování zcela po smyslu referentových návrhů na zřízení hygienického musea v Praze, učiněných r. 1916 v Če-

ském ústředí pro záležitosti poválečné a v České eugenické spo-ečnosti.

Ministr Lebrun ve znamenité a sympatické řeči děkoval, že e komité obrací na vládu, slíbil vyplniti dle možnosti všechna sjezdem přednesená přání a uvedl, co z nich bylo již splněno a vykonáno. Ukázal na bezmezné obtíže, jaké se splnění nejednoho oprávněného přání stavějí dnes v cestu, ale nelekal se jich a roz-činul sám pěkný opravný program zdravotně sociální pro kraje zpustošené. — Dohrou vojenské kapely byla tato povznášející schůze ukončena. — Večer v sobotu byl uspořádán banket v Re-staurant des Ambassadeurs, Avenue Gabriel v Elysejských polích, kde byli přítomní delegáti vřele pozdraveni p. Patém, načež proslovili všichni sami zdravice. Projev referentův, apostrofující přítomného polského delegáta p. de Dounina-Borkovského pro-nášen byl hlučným potleskem. Referentovi jest milou povinností poděkovati všem pánům z výboru sjezdového za obzvláště milé a sympatické přijetí, jež on přikládá ne své osobě, ale státu, jejž zastupoval. Mile vzpomíná též kolegů francouzských, srbských a anglických, s nimiž přišel blíže ve styk.

V neděli 27. dubna navštívili účastníci sjezdu krajiny zpusto-ené válkou. Navštívili Arras a okolí Bapaumeu. Dojem získaný v těchto krajích, kde nebylo stromů ani vesnic, pluhu ani ještě uky lidské, jen zničená, opuštěná a pobořená města a kde, kam oko dohlédlo, byla jen poušť prorvaná zákopy a posetá zbytky válečných hrůz, nevymizí návštěvníkům z duše. Účastníci zaslali od dojmem tohoto divadla telegram soucitu a účasti k rukám ministra osvobozených zemí p. Lebruna.

Další dny navštívil referent činovníky »Comité national« v místnostech komitétu, rue Taitbout, jakož i hlavní vojenskou kolu pro tělesnou výchovu v Joinville.

II.

Když před 27 lety dlel nadepsaný v Paříži, psal v tehdejší právě, že válka s Německem v r. 1870 probudila Francii z její ievědomosti v geografii a historii a o cizích národech. Podobný ojem má dnes. Válkou poznali Francouzové své nedostatky ociálně-hygienické. Také celý sjezd činil dojem, (vedle promy-leného a krásného kroku učiniti zadost potřebě restaurace zpusto-

šených krajů), výkřiku nad poznáním, kde by se octla francouzsk
raça v tělesné a mravní zdatnosti, kdyby bylo v dosavádní nete
nosti hygienické pokračováno, jaké že jsou nedostatky a nutnos
nápravy, má-li populace Francie se udržeti, dokonce, kdyby op
tovaně měla čeliti nepříteli, s jakým se bohudíky vítězoslavně
pomocí spojenců právě byla utkala.

Vědomí, že k populačním a zdravotnickým nedostatkům př
chází skutečnost ztráty milionu nejzdravějších, zdatných muž
neudrželo již prozíravé vlastence, aby neburcovali netečnou veře
nost a nenabádali k uvědomění, jaká povinnost nastává každém
Francouzu k uchování raçy a jakou má ke generacím příští
Podivno, vlast Rabelaise, Araga, Pasteura a tolika nejslavně
ších mužů medicinské a sociální vědy teprve v hrůzostraš
válce poznává neodbytnost a naléhavost potřeb, tak aktuálních
samozřejmých již před válkou, a které jsme my již před válk
byli postřehli a jim, pokud v silách našich bylo, třeba jen sv
pomocnou laickou dobrovolnou a nedostatečnou akcí odpom
hleděli. Zajímavo pro nás, jak referentu bylo sděleno, že petice
domáhají se Francouzi zřízení ministerstva pro veřejné zdravo
nictví, že od června 1918 Comité national existuje jako zvlášt
poradní sbor při zdravotním výboru v parlamentu, že akce pro
tuberkulosní se vyvíjí teprve od 10—12 let, ač ve Francii j
v letech 80tých minulého století dobře znali celé sociální poza
tuberkulosy, protialkoholní dosud s malým zdarem od více
a akce pro potírání chorob pohlavních dosud vůbec neby
K úspěchům sociální hygieny, nejhlavnější státní nutnosti, je
zapotřebí jednoho plus, kterého neměli dosud všichni národov
plus vyvinutého sociálního altruistického citu, kterým jsou obd
řeni Slované. Slované, mající moc a vzdělání, budou kráčeti v če
sociální hygieny na kontinentu. Čechové, žáci vyvinuté hygie
německé, vyškolení v akcích svépomocných všeho druhu po dlo
hou dobu poroby, nebyli na sjezdu tomto diváky-učni, ale hos
kteří mohli referovati, co již ze všeho, o čem sjezd jednal, by
v Čechách vykonáno. Nazáviděli, co vykonalo bohatství mocné
národů na poli hygieny a v čem bohdá i oni v samostatném sv
státě budou moci pomocí různých nových institucí i nejkultu
nější národy nejen sledovati, nýbrž i předstihovati. Přes dů
žitost otázek sjezdových pro celý národ, nebyl sjezd francouzs
nejčetněji navštíven, ba některé sekce nevykazovaly ani té návš
vy, jakou měly týdenní schůze české eugenické ankety. Schů

kterých sekcí se vůbec nesešly. Ironicky téměř na referenta pů-bilo, že v den, kdy na sjezdu takové důležitosti se ozývaly z úst astenecných mužů francouzských zoufalé výkřiky pro ozdravění zachování rasy, kdy bylo slavnostně proklamováno mateřství ko »sociální funkce« a kdy vyzývána byla každá žena fran-uzská, aby měla dítě a ať bohatá nebo chudá a jakéhokoli so-ciálního postavení, aby byla pod ochranou státu, a stát aby pře-al všechnu péči o matku rodičku, že v ten den (23./IV.) přinesl latin«, který o sjezdu nevěděl, na význačném místě delší článek mučednictví zvířete (Le Martyre des bêtes), žádaje, »qu' on argne aux animaux de boucherie des suplices inutiles« atd. zoufalém výkřiku a sjezdovém jednání francouzských vlastenců měl »Matin« a ostatní noviny francouzské buď vůbec nebo oro ani řádky. Zjev ne bezvýznamný a dokumentární pro to, k málo věnuje francouzská veřejnost pozornost otázkám zdra-otnictví. Snad bude nyní lépe.

»Národní komité« velice energicky a rozvětvenou činností dí tento zájem. Ostatně tento zájem, tak intensivní u nás, není Francii ani v kruzích lékařských nejvyvinutější. Pohnutá de-ta v Société des hôpitaux právě konaná, o povinném hlášení berkulosy, končí záporně, účin povinného hlášení srovnává se »plácnutím do vody«, společnost uchyluje se k starým receptům vyklých ochranných opatření (léčení, desinfekce bytů atd.). Ale k může jíti společnost těmito prostředky, jichž nepodceňujeme, obře známe a u nás také provádíme, na tuberkulosu, když ne-edí, aby ji všude zachytila, a když tuberkulosa hlášena býti ne-usí, to nepraví. Povinné hlášení tuberkulosy s dalšími opatře-mi, když ne každé, aspoň nakažlivé notorické formy, zůstane jzákladnější pomůckou boje proti tuberkulose. Také v Aca-mie de Médicine odbývaly se právě o témže předmětě živé a hnuté debaty, o jichž výsledku referent neví, ale tuší, že vli-m přednosty Pasteurova ústavu tam povinné hlášení bylo při-to.[1]

Ve Francii, jak již dotčeno, není dosud ministerstva zdra-otnictví. Teprve nyní pořádají ankety a dožadují se dobrozdání zných kapacit o potřebě a významu ministerstva zdravotnictví. nketa za tou příčinou pořádaná Dr. G. Boyém a v La Vie 1910,

[1] Právě se dočítám v denních listech francouzských (»Figaro«), že po ném boji v Akademii přijato povinné hlášení tuberkulosy.

č. 5 uveřejněná, je zajímavým a potvrzujícím dokladem všeh
co právě předesláno. Dr. Boyé naléhá na to, že Francie potřebuj
lékařské politiky (politique médicale), ministerstva a uvádí pr
ně analogní důvody, které referent uvedl v r. 1903, píše v Náro
ních Listech a později v Časopise českých lékařů o potřebě a v
znamu ministerstva pro veřejné zdravotnictví. Dr. Boyé píše
»Veškerá zdravotní služba jest rozdělena po 6 neb 7 minister
stvech: vnitra, války, námořnictví, vyučování, práce, orby atd
a klade otázky: »Není třeba a v národním zájmu sloučiti ji v jed
nom ministerstvu hygieny a veřejného zdraví? Jak si jeho úloh
a zřízení představujete? Kdo jest nejzpůsobilejší, aby byl v če
tohoto ministerstva a jak a kým by měl býti stanoven? Jaká má
zvláštní přání na toto ministerstvo a jak by mohlo býti užitečný
zvláště pro vaše povolání?« — Tyto otázky dirigovány řadě oso
Došly kratší i delší odpovědi dle osobní povahy a názorů dotaz
vaných. Nejsou uvedeny všechny, neboť časopis slibuje pokrač
vati. V čele odpovědi (La Vie, č. 5) jest noticka, že je třeb
Francii ministerstva zdravotnictví a tělesné výchovy, které b
bylo stabilní a nevysazeno měnlivosti chyb politických, které b
bylo energicky řízeno lékařem nebo úředníkem neparlamentní
a kdyby přece se sáhlo k politiku, aby byl vzat z parlamentu, b
nezávislý, energický, organisačního talentu a zodpovědný, a kte
by měl ku pomoci techniky, učené společnosti a odborníky. Dotaz
vyžádány »na spisovatelích, novinářích, umělcích, průmyslnících
filantropech, ředitelích, parlamentářích a zvláště lékařích, dent
stech, lékárnících, veterinářích« z celé Francie, kolonií i z cizin
Snad není to jen domýšlivost a nemístná pátravost, ukazuje-li t
referent zase na tento detail způsobu psaní a předchozího myšlen
Kdybychom my pořádali takovou anketu a o ní referovali, jis
bychom v příslušné noticce uvedli nejdříve lékaře a pořade
obráceně všechny stavy, jak zde figurují, ač-li bychom je všechn
vůbec v anketě zvali a uváděli, nežli jest právě naznačeno v
zprávě francouzské. Ale toť bezvýznamný snad detail. Zajímav
jsou odpovědi. Pan L. Bourgeois, bývalý předseda ministerstv
úplně schvaluje žádané ministerstvo a v čelo jeho staví energ
ckého muže, který by pracoval »s lékaři«. — Edmond Perrie
ředitel přírodovědeckého musea, nepochopil dosahu ministerstv
bojí se ho a vidí nejlépe opatřeny zájmy zdravotní v podříze
v ministerstvu vnitra. — Dr.Calmette, ředitel Pasteurova ústav
v Lille, nepřeje si nového ministerstva a veřejnou hygienu vi

nejlépe opatřenu v ministerstvu práce, které by bylo ministerstvem práce, hygieny, zdravotní a sociální péče. — Jan Finot, ředitel »La Revue« a předseda »L' Allarme«, přeje tomuto ministerstvu, ježto protichůdnou činností v různých ministerstvech trpí zájmy zdraví, jak je viděti hlavně v boji proti alkoholismu. — Dr. L. Guinard, chef sanatoria v Bligny, se o věc vůbec mnoho nezajímá; Dr. Bardet, předseda terapeutické společnosti a hydrologického a klimatologického ústavu na Collège de France, je tu skeptikem: nadělalo se prý ministerstev, a věci nepokročily; nedoufá, že bude lépe s novým ministerstvem pro hygienu; nejraději by počet ministerstev omezil; bojí se, že by hygiena trpěla politickými změnami. Stačí mu, budou-li záležitosti lázeňských a klimatických míst dobře opatřeny za dosavadního režimu, na který si však silně naříká. Mme Adolphe Brissonová, předsedkyně »Les Maisons claires«, diví se, proč tolik slov pro věc tak samozřejmou, jako jest ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Za nejlepšího muže v jeho čelo pokládá p. L. Bourgeoise (»une lumière du siècle«). Dr. Gillet, předseda společnosti inspekčních lékařů školských, si stěžuje, že jsou všechna hygienická nařízení »pro kočku«, dokud je lékař v područí úředníka laika; nenamítá ničeho teoreticky proti novému ministerstvu, ale úpěnlivě touží, že bude dobrem jen tehdy, když bude míti v čele lékaře, jinak se ho děsí. Souhlasí s jeho zřízením, A. Calmette, lékařský generální inspektor armády, Dr. Leredde, člen výboru lékařských komor francouzských, v dlouhé odpovědi vítá zřízení ministerstva, živoucího organismu lékařského, prostého byrokratismu a vytyčuje asi ve smyslu našich reformních návrhů jeho cíle a činnost. Doznává francouzskou zanedbanost v hygieně, naříká, že vláda vydává zákony a nařízení bez slyšení lékaře, stěžuje si, že se fakulta separuje od lékařů, že profesoři a lékaři nejsou dost hygieniky. Jest mu jedno, kdo bude v čele ministerstva, ať lékař, ať poslanec, profesor či praktik, jenom muž činu a jiný, než dosud bylo. — Dr. Baudet, chirurg v Hospital Bichat, vítá zřízení ministerstva; Dr. Brocg, primář nemocnice v Paříži, vyhýbá se odpovědi, že otázku nestudoval a není kompetentní; Dr. Simon z Uriage děsí se přímo nového úřadu a nových cirkulářů. Tyto ukázky stačí k posouzení. Ostatní odpovědi budou asi obdobné. Dotvrzují z předu uvedené poznání a faktum, že v mnohém směru stavovské poměry a zkušenosti lékařovy ve Francii jsou stejné jako u nás.

Ve Francii nebylo, jak praveno, dosti organisovaného boje proti tuberkulose a poprvé bylo vysloveno na tomto sjezdu slovo »syfilis« v boji proti pohlavním nemocem. Sjezd přihlédaje hlavně k okamžité odpomoci krajů poškozených válkou, nechtěl projednávati celý soubor zdravotně sociálních otázek, oč má péči národní komitét.

Není jisto, dojde-li nanejvýš ušlechtilá vlastenecká snaha komitétu, stojícího pod samou ochranou slavného Clémenceaua, náležitého ohlasu. K tomu třeba zdravotní výchovy lidu, výchovy pracné, systematické a elementární školou a rodinou počínající. Za dosavadního stavu školství a nevědomosti lidové nebylo to dosud ani dobře možno. To třeba změniti. Zdravotně-sociální otázky bude nutno dále řešiti společně ve svazu národů vedle ostatních hospodářských, sociálních a politických otázek. Třeba začíti výchovou jedince, úpravou řádu v obcích, zemích, státech a končiti mezinárodní akcí světovou. K tomu je třeba jednotného, širokou mocí a náležitým pochopením obdařeného centrálního úřadu — ministerstva — zdravotnictví v prvé řadě ve všech státech. Kdyby nahodilost poměrů politických v zemích jakkoli zapůsobila do složení a trvání různých úřadů, ze všech nejhlavnější a nejdůležitější zůstává úřad pro zdraví lidu a dokud ve Francii o základní této věci budou míti tak protichůdné názory, jak z části uvedená anketa a dosavadní stav její veřejné hygieny ukázal, nemůže sociálně-zdravotní relief potřeb a požadavků národa a státu býti náležitě chápán a v důsledku toho nejzákladnější pilíř státu býti dosti opatřen.

A přece Francie vyšla z těžkého zápasu, bohudíky, vítěznou, slavně vítěznou.

Ale není to mýlka, tvrdíme-li, že vyšla vítěznou Francie vojenská, zámožná, Francie nacionalistická. Francouz je voják, bohatý a hoří láskou k vlasti. Tyto vlastnosti vedle účinné pomoci spojenců Francii vyhrály. Nebýti Francie bohatá, nemíti Napoleonské vojenské tradice a býti internacionalismem neb nesmyslným anacionalismem zlhostejněna nebo dokonce znemravněna, nebyla by ani za pomoci spojenců válku vyhrála.

(Dokončení.)

Eugène Carrière, umělec a myslitel.

Napsal Dr. Josef Bartoš.

Žádné město nechová pro umělce tolik nebezpečí jako Paříž, město Světla. Hodí se na ně citát ze Zarathustry: »To zde e veliké město: nenalezneš v něm ničeho, můžeš v něm všechno tratit.« Tu číhá na umělce steré nebezpečí: přelud slávy, boatství, vnějšího lesku, hyperprodukce. Strženi k tomu svou dyhtivostí vyžívati se vnějšně, v nádherných společnostech, bohatě adaní Alquierové ubíjejí tu svůj talent, stávajíce se vedle toho bětmi prohnilé pařížanské kritiky, takových Trippsonů, Arsenieuxů, Hellénaultů, ba i bídáckých Erfeuillů. Fabiáni Morsanové blázní se tu po Irénách Lénorových, které svou rafinovanou oketerii připravují jejich smutný pád. De Greuzyové, drobní istři, kteří, kdyby se byli soustředili a uvědomili si své místo této pekelné výhni ctižádosti, mohli se státi platnými členy veké pařížské obce umělecké, dělají nyní veliké basreliefy, které ejsou leč kalamáři, jimž se byli cele věnovali s počátku, jenomže ohromných, gargantuovských rozměrech. Tak každý tu proukuje nad své síly, každý se rozptyluje na tisíc stran, nedoveda epřinášeti obětí pařížskému molochu, který si už tolik obětí byl yžádal. Cudní Rochèsové, kteří si z jihu do Paříže přinášejí evný, nezdolný charakter, nedovedou toho všeho ani chápati; až a konec, za pomoci vznešených žen (takových slečen Eltenových) ochopí: Paříž je zkouškou lidí silných. Každý ou výhní ducha projíti musí, kdo se chce státi velkým umělcem, eboť kdyby jí neprošel, nepoznal by ceny a hodoty uměleckého charakteru.

I malíř Eugène Carrière poznal nebezpečí Paříže a reagoval a ně celou svou silnou duší. V době, kdy se stal slavným a edy předmětem obdivu a obdivných návštěv, jak sám praví, poítil v sobě vždy instinkt kočovníka a vrhal se na jízdní řády,

aby nebezpečí města Světla unikl. Carrière je vědomo reakcí proti všem svodům Paříže, proti mě kému pařížanství. C. Mauclair, který tak pronikavě v svém »Městě Světla« psychu umělecké Paříže rozpitval, roz poznal dobře, jaká úloha tu připadla Carrièrovi, který se u něh skrývá pod maskou Delcombovou, v překonání tohoto nebezpeč jež hrozilo všem. Čestný mladý umělec pevného a nezdolného nitra Jules Rochès, přicházející z jihu do Paříže, aby z ní jed nou odešel bohatší o zkušenost, že Paříž jest každému umělci ve likým nebezpečím, v celé Paříži najde tři umělce, o nichž lze mlu viti jako o pevných charakterech: Feuilleryho, Rodina a Delcom bea-Carrièra. Z nich všech nejvíce přilne k Delcombeovi. Proč »Feuillery byl velký, čestný muž, ale misantrop, který aristokra ticky odmítal svou dobu, jsa přesvědčen, že umění stane se zby tečným v nové společnosti; Rodin, osamocený v nádherném sn byl spíše silou přírodní než člověkem. Vzbouzel myšlenky, al nemluvil. Delcombe byl jediný, kdo mohl upokojiti bolestno zvířavost Rochèsovu. Byl blízek lidu, byl svědkem ana chistického hnutí a prozíravě studoval vývoj p něm. Svým pomalým, těžkým, chvílemi úchva ně jasným slovem pronášíval občas postřeh jejichž nutnost měla velebnost proroctv Z duše Delcombeovy jako ze šachty vystupovaly myšlenky lesk a černé, balvany, jež, zdálo se, byly vyrvány z hlubin země a kte stavěl před sebe, pozoruje je svojí smutnou kovkopovou tvář podobnou temným tvářím jeho maleb.«

Eugène Carrière, jemuž každý problem umělecký v podsta své jest problemem lidským, jde na sám kořen zla; vidí je v zmatených a zvrácených představách o lidském štěstí, v přeceň vání vnějšností na úkor života vnitřního. Po slávě, po bohatstv po chvále touží lidé v mylném domnění, že v nich spočívá lidsk štěstí. Ale Carrière praví o chvále: »Chvály jest si třeba z sloužiti, ale aniž byla cílem našich prací; proto vystříhati se oso které svou snadností chváliti by nás šálily o našich zásluhách nás rozněcovaly k marnivosti. Nebezpečím chvály jest, že n odvrací od toho, co jí zasluhuje skutečně, totiž od práce o sob bez jiné myšlenky, leč se jí rozvíjeti. Člověk, který si libuje v slyšení chvály, stává se čím dál tím cizejší své práci, a tak kořis lichotníků. Tak ctnost má odměnu v sobě samé, protože nám d dává více sil k životu a nás vzdaluje od zla, které jest naší zkázo

Nemáme tedy vyhledávati chvály, protože jsme šli za svým dobrem, a jediná chvála, které si můžeme přáti, je úcta lidí, kteří této formě myšlenky přisoudili touž důležitost jako my. Před chválou druhých jest prchati, protože v nás vzbouzí víru, že jednáme náhodně, a vede nás tak k pýše, která nás odlučuje od našich bližních, kdežto všecky naše skutky mají směřovati ke spojení s tím, co dobrého v sobě mají, k lásce bližního a k chápání přírody.«

Pokračuje v tomto přehodnocování hodnot, Carrière nezavírá oči ani před tím, co se lidem jeví nehodnotou, nedostatkem hodnoty, ač ovšem mylně. Touto zdánlivou nehodnotou jeví se lidem na př. b o l e s t. Carrière však pokládá bolest za nutný předpoklad té pravé radosti, k níž člověk má dospěti. Praví: »Ten, kdo se zříká bolesti, ať se neúčastní hodů života. Několik radostí jsou jasné pruhy na velkém podkladě, jsou tím živější, čím dráže byly získány.«

Ale nehodnotou není ani z l o; jeť součástí života: »Umenšovati zlo, zabraňovati člověku, aby byl tak škodlivý, jak by býti mohl, zdá se mně býti jediným výsledkem, v nějž možno doufati; zničiti zlo samo znamenalo by snad zničiti, kdyby to bylo možno, jeden z prvků všeobecného života, který není než neukojitelným obětováním.«

A součástí života jest i s m r t, před níž se lidé tolik strachují. Jest něčím velmi přirozeným, pomocí čeho pouze úlohy jsou vyměňovány, nic víc. Ve svém vývoji, ve svém toku není tu zastavováno pranic.

Mýlil by se však, kdo by Carrièra pokládal za askétu. Jeť umělec, znocňující se světa plností svých bohatých a štědrých smyslů, vědoucí, že člověk jest tvor vzácný, jemuž v přírodě žádný jiný tvor se nevyrovná, že je schopen štěstí, jen umí-li je nalézti a jen hledá-li ho tam, kde hledati je nutno: »Život lidí jeví se jim bídný, protože umíněně myslí jen na své slabosti a nikdy na své síly. Mimo abnormální případy chorob není jednotlivec, který by nebyl způsobilým k životu, jenž by mu umožňoval rozvoj jeho působnosti. Pověra o bídném stavu lidstva jest nesmyslná a pochází z mystifikace, lupičky práv valné většiny. Rozšiřujíce tento politování hodný blud, lidé resignovaní oddávají se poníženosti vůči svým spolubližním i své vlastní slabosti. Lidský lós jest blahý, příroda vytvořila z člověka nejúplnějšího živočicha, nejsvobodnějšího nad sebou samým; jest nejjemnějším,

nejživějším a nejsilnějším svými prameny obrazivosti i přizpůsobením si všech prostředků na výboj i na odboj. Zbraně, které vynalezl proti svému vlastnímu rodu, jsou nejstrašnějším důkazem toho, co by mohl vytvořiti ve prospěch svého štěstí, kdyby své nejúčinnější schopnosti nebyl obrátil ke své vlastní zhoubě. Jest třeba provésti nové zpytování svědomí a věděti přesněji, jaké síly máme v moci, abychom jich užívali ke svému štěstí. Tehdy slabostí možno nedbati, a vskutku rozvojem našich sil jeví se býti zmenšovány.«

Vlastní pravé štěstí člověkovo Carrière vidí v *sebepoznání*, v schopnosti pronikati se do ledví, v oceňování svých předností, ale i v nezastírání si svých vad, v heroickém uvědomování si sebe sama. A právě po této stránce nalezneme u Carrière tolik míst krásných a hlubokých, tolik maxim, vyslovených stručně, ale pádně, aforisticky, ale definitivně, jako u tak hned jiného autora druhého. Do svého nitra intuitivně jest se obraceti, jest žíti přirozeně, podle přírody. Nejdříve člověk má důvěru ve svět, má víru ve svou práci; to ve svém fysickém mládí. Pak přijdou zklamání a člověk tuto víru v sebe ztratí. V *tom okamžiku rozhoduje se o osudu člověkově*; buď potáhne za sebou život jako břemeno, nebo dokopá se klopotným úsilím k *myšlence druhého mládí*, tentokrát trvalejšího a nezničitelného. Vědomí fysické pomíjitelnosti musí se člověk dobrati, má-li býti šťasten. Musí si uvědomiti, že třebas síla jedincova a úkol mu určený jest nepatrný, *stojí za to žíti*, že svět jest přesto krásný, že příroda jest skvostná. Toho druhého, *uvědomělejšího* mládí tedy potřebujeme víc než onoho naivního mládí fysického, jež se sice právem může zváti věkem hrdinným, které však přesto pomíjí. A kdo se tohoto *druhého mládí* dopracoval, nemůže nad sebou zoufati; sebe skrovnější úkol životní jest mu dosti velkým, aby za něj stálo žíti.

Tomuto šťastnému, v pravdě šťastnému životu učí Carrièra příroda, jež jest podle něho harmonická a logická, není schopna lži ani rozmaru. »Vždycky říkám si — praví Carrière v jednom dopise — je třeba býti jako příroda, rozhojňovati pomalu beze spěchu, neděsiti se přerušení«, z čehož vysvítá, že právě ona byla mu ideálem uměleckého snažení klidného a vyrovnaného.

Je zřejmo na první pohled, že Carrière sdílí tu učení stoiků a hlavně formu, kterou mu dal *Marcus Aurelius*, císař-

filosof na trůně římském. Carrière čítával jej hlavně v době své nemoci a, jak se vyjádřil, cítil se mu navždy zavázán. Této četbě přisouditi nutno filosofický klid, s nímž se připravoval k smrti. Neboť, nepravil-li Marcus Aurelius: Vše je pomíjející. Nezáleží na tom, jak dlouho jsi živ. I nejdelší život proti věčnosti je nepatrný bod. Co miliónů lidí bylo tu před tebou, kolik jich zemřelo již za tvého života! Vše je podrobeno změně. Změna jest i početí tvé; tvá smrt, změna i tvar prvků ve tvar jiný. Jako oliva, když uzraje a spadne se stromu, žehná padajíc větvi, na níž vyrostla, tak i ty smrt pokládej za přirozenou a nutnou věc? (XXIII.)

A s Marcem Aureliem Carrière má společné i to povznesené stanovisko, které zaujímá k věcem pomíjejícím, k slávě, zisku a bohatství, dvěma slovy: k tomu mělkému pařížanství, za jehož typického odpůrce jsme jej prohlásili; s ním sdílí dále příkaz, žíti podle přírody, pokládání zla za něco podružného, co na konec sloužiti musí dobru, s ním sdílí smysl pro svůj sociální úkol i to vlídné posuzování lidských chyb a cit pro odpuštění, poučování a napravování, tu věčnou snahu stále se polepšovati a věčně se prohlubovati.

Bylo by však omylem mluviti o v l i v u tam, kde jde o paralelní založení myslitelských povah. Vliv jest něco intelektuelního, Carrière však jest cit, a jen cit. U Carrièra čte se: Aby činnost byla účinnou, jest třeba, aby cit předčil nad soudem. Soud je důvod osobní, cit jest všeobecný. Cit jest věčný, soud existuje jen na okamžik. (Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Je oprávněný požadavek Němců na uznání válečných rakouských půjček v Československu? — Poklesávání korun rakouských a československých. Nutnost ustáliti kurs korun československých i jak se podle toho upraví měna, důchody i dávky státní.

Němci v Československu namáhají se, aby rakouské válečné půjčky byly naším státem převzaty za československý státní dluh, aby nebyly od československé vlády podle práva a spravedlnosti prohlášeny za nezávazné pro stát. Československá republika je podle mírové smlouvy s Rakouskem oprávněna s válečnými půjčkami na svém území naložiti úplně dle své vůle a libosti, může je i úplně odmítnouti. Tímto úplným odmítnutím by arci hlavně u nás byli postiženi Němci. Češi, i když byli přinuceni válečné půjčky upisovati, zbavili se jich už dávno. Zbyly pouze znásilněným ústavům pod dozorem rakouských vlád. Takovým veřejným ústavům by ovšem stát československý škody z nezaplacených válečných půjček nahradil a to jistě jak českým, tak německým.

Jinak je ovšem u soukromníků, ti upisováním rakouských válečných půjček ať dobrovolně ať bezděky podporovali naše nepřátele a zcela jistě umožnili a prodlužovali hrůzy válečné. Na ty není potřebí se ohlížeti. Ostatně kdo byl dosti opatrný, dávno mohl již válečné půjčky s poměrně nevelkou ztrátou prodati. Jedině československí Němci nemohli nijak se s nimi rozžehnati a pochopiti, že by jejich jim tak milý papír mohl pozbýti ceny; byli přesvědčeni, že podle svého názoru o právu sebeurčení se dostanou buď k Vídni nebo snad i k Berlínu a tam že se budou jim válečné půjčky plnou sumou spláceti i úrokovati.

Nyní však, kdy je mír už hotov a kdy vidí, že podle mírových ustanovení nemají nepochybného nároku na uznání těchto svých znehodnocených papírů, namáhají se všelijak, aby válečné půjčky byly přece nějak československým státem uznány. Vysílají i deputace k presidentovi republiky, ačkoli vědí, že není ústavně oprávněn o věci rozhodovati, aby válečné půjčky státem byly zaplaceny. I oznámili také ve vídeňských listech velmi nepravděpodobnou zprávu, kterak prý jim bylo přislíbeno, že se na úplné odmítnutí válečných půjček u nás nepomýšlí.

Nemůžeme ovšem ještě věděti, co naše finanční správa vůči válečným rakouským půjčkám zamýšlí a podnikne; ale je jisté, že má právo je beze všeho odmítnouti a že k tomu právu se pojí skoro povinnost tak učiniti. Neboť československé finance nejsou tak skvělé, abychom si

hli dovoliti bez nucení vziti na svá bedra několik miliard korun zbytečných ých státních dluhů! A převzíti dluhy ty na prospěch těch, kteří svými ězi ve válce podporovali strašnou vojenskou moc, rdousící nás a hotovou úplně zahubiti, kdyby náhodou byla zvítězila!

A jak by Němci, přináležející nyní k Československu se svými válečni úpisy byli pochodili, kdyby se byly splnily jejich nejhoroucnější tužby dyby byli spojeni s Vídní a Rakouskem? Rakouská koruna stojí nyní entimes a skoro ani za ty nelze ji v cizině prodati. Tedy i kdyby Rasko své válečné půjčky plným jmenovitým obnosem splatilo, nedostali věřitelé ani 4% předválečné hodnoty koruny, nedostali by tedy ani jednoních úroků v korunách zlatých za celý svůj úpis. Mohou tedy Němci ti u nás snad nároky větší nežli by jim mohly býti splněny tam, kam se li vším úsilím? Z toho je již viděti, jak malicherné a neodůvodněné jsou mční požadavky našich německých spoluobčanů.

Není však úpadkem postižena pouze rakouská koruna. Také naše českoenská koruna velice utrpěla. Není to nijak divné; vždyť je to zlořečené ictví Rakouskouherska, naše koruna je pouze převzatá koruna bývalé narchie. Jelikož naše finanční situace není zrovna zoufalou, jeví se cena koslovenské koruny přece asi 3krát až 4krát vyšší nežli rakouská. Také necká říšská marka sdílí s našimi korunami podobný osud, kleslat její n na švýcarských bursách pod 20 centimes, tedy asi na pouze šestý předválečné své ceny ano i pod tuto mez. Byla totiž říšská ka před válkou za 124 centimes!

A je tento ohromný pokles našich československých korun velikým m neštěstím nebo snad přímou hospodářskou naší pohromou? Nikoli, ro jej musíme vítati, neboť jen nepatrná hodnota naší měny nám umože, že neklesáme pod tíhou svých veřejných dluhů a státních deficitů. rak bychom mohli snésti roční státní schodek přes 6 miliard frs., kdyby una dosáhla své předválečné hodnoty? Kdežto schodek jediné miliardy v mimořádném válečném roce se všemi hroznými následky světové války í jistě vražedným, třebas je velikým ještě! Ale nepotřebujeme přece při n zoufati; při svých národohospodářských možnostech a zdrojích jsme , abychom s náležitou pílí a hospodárností čelili těmto těžkým břemenům bychom se v dosti blízké budoucnosti úplně zotavili. Kdyby však českoenská koruna — mizerné to dědictví zpuchřelé monarchie — měla někdy oupiti bývalé své hodnoty předválečné, bylo by to zničením našich ních financí, zabitím veškerého našeho podnikání a bylo by odsouzením erého našeho občanstva, aby se dřelo a vydělávalo jen na své věřitele, í jsou většinou válečnými zbohatlíky. Neboť kdo jiný mohl za války a válce skupovati cenné (státní a jiné) papíry a půjčovati na úroky nežli vyzískával velké sumy různým lichvařením?

A lidé se již ponenáhlu na tuto nepatrnou hodnotu koruny zařídili a ě se jí dále více a bez nesnází přizpůsobí. Jenom arci jest potřebí, aby se nkráte cena koruny na trhu mezinárodním ustálila — třebas na nízké zni. Nejhorší jest veliké kolísání a zmítání cen, které vylučuje jakoukoli chlivou kalkulaci. Tak na př. v době jediného uplynulého měsíce zmítala ena československé koruny od 13 centimes až do 24 centimes. To jsou líly až o 85% za jediný měsíc, ba snad za jediný týden. Kdokoli podle

cen koruny kalkuluje ceny zboží, musí počítati až s 85% ztráty a musí t
podle toho také tomu čeliti velikým ziskem. Vydělává-li na př. 100%, mohl
se snad již bez obav do obchodu pustiti, ale při výtěžku 75% jest zdar j
již velice pochybný! Takovým kolísáním měny podlamuje se tedy všec
podnikavost.

Je tedy nutno vším úsilím čeliti velikým proměnám v cenách devi
jiných platidel do ciziny. Tedy nikoli o nízké ceny cizozemských plat
se nám nepotřebuje ani nemůže jednati, nýbrž o jejich ustálenost a poměr
pevnost. A toho rozumnou politikou devisovou je možno docíliti, když
uvolní úplně obchod s cizinou i obchod domácí. Musí se zlomiti již jed
naše uzavřenost a odloučenost od světa. Teď je k tomu nejvhodnější
kdy konečně jsou již velmocemi ratifikovány mírové smlouvy s Němec
a budou hned také schváleny s Rakouskem. Že kurs naší československ
koruny bude možno zcela dobře ustáliti, o tom není nižádné pochybno
jenom se nesmí usilovati o nemožné přeludy, aby koruna musila dostou
určité výše, která by byla vhod a podle chuti našim kapitalistům. To
bylo by nerozumným i bezúspěšným usilováním, s čím bychom si jen z
tečné hospodářské rány a pohromy utržili.

Ustálením ceny korun bude také hned snadněji řešena úprava m
Jakmile koruna nabude pevnosti p o d l e t o h o, j a k t r h m e z i n á r o č
o n í r o z h o d n e, bude možno ji přijmouti za základ budoucí úpravy,
si již by zůstala nynější jednotka korunová, či at se zvolí někdy v budou
jednotka jiná mezinárodní (na př. frank) podle ustáleného již tržního pom
Ceny běžné, důchody, daně i jiné peněžní vztahy se pak budou moci
způsobiti ustálené ceně korun. Jestliže by ustálená československé koruna
na př. ceněna pětinou předválečné koruny, musily by arci běžné ceny
ustáliti nejméně pateronásobnou výškou. Pravděpodobně byly by mnoh
vyšší, jelikož i tam, kde měna zůstala neporušena (ve státech skandinavsk
ve Španělsku, ve Švýcařích, v Unii severoamerické a jinde), ceny se zna
zvýšily za války a po válce.

Podle cen by se musily rovně zvýšiti důchody, zvláště důchody mez
a služné. Tomu ještě ani zdaleka jsme se nepřiblížili; zejména služné úř
níků a zřízenců ani podle nejnovějších zákonných ustanovení nebo ujedn
nejsou v souhlase s ohromnou drahotou. Bude nutno dále důchody zvětšo
nikoli pouhým nějakým záplatováním nebo drahotními přídavky, nýbrž v s
hlase s cenami všech životních potřeb, aby lidé určitého postavení mohli
aspoň přibližně tak živi, jako byli živi před válkou.

Na druhé straně bude nutno také veřejné dávky přiměřeně dle pokl
ceny koruny i podle všeobecné drahoty zvýšiti. Když výtěžek kteréhol
podnikatele se v korunách zpateronásobil nebo snad i zdesateronáso
možno mu také uložiti při nejmenším pateronásobnou nebo desat
násobnou daň.

Tomu se již ponenáhlu finanční správa republiky přizpůsobuje. Proza
předloženy byly návrhy na přirážky poválečné k daním pozemkové, výděle
k dani z příjmu a k dani dědické. Sazby daně jsou dosti silně zvyšová
Daň pozemková stoupá až k výši trojnásobné, daň z příjmu až k výši 4½
sobné, ovšem dle určité progrese. Podobně daň dědická zvyšuje se mezi ro
a dětmi až na 6%, mezi příbuznými až na 20%, mezi nepříbuznými (a vz

ými příbuznými) až do 30%. Při všem tom nemůže se říci, že by sazby byly přespřílišné; neboť v Anglii a zvláště ve Francii jsou daně na dětví uvalované ještě značně vyšší. — Vedle toho jsou ovšem dosti vysoké zby na daně z válečných zisků.

Pouze při dani z příjmu je zdanění naše trochu kruté, jinde bude pořád ště velmi mírné Před válkou bylo eksistenční minimum daně prosté důchod ční 1600 K, nyní se navrhuje 3000 K ročně. Kdo však může býti nyní 3000 K ročně nebo s 250 K měsíčně živ? Vždyť snad musí v Praze na př. lik zaplatit jen za byt a posluhu, když je podnájemníkem. V Anglii je istenčním minimem daně prostým důchod 170 £ čili dle dnešních cen liber erlingu skoro 24.000 K, tedy důchod asi osmkrát vyšší nežli še existenční minimum! Nechci přímo naše drahotní poměry ovnávati s anglickými, ale rozhodně nelze schvalovati, že daně prosté inimum bylo stanoveno novými předlohami tak nízko při známé skutečsti, že koruna jest už velmi nízkou jednotkou peněžní, sotva takovou, kou byl před válkou dvacetihaléř, ba nekoupí se za ni ani tolik, co za setihaléř!

V Praze, 17. října 1919. *Jan Koloušek.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

oplňky k učebným osnovám na pedagogiích. — Návrh ústřední rady učiské na zřízení školských fakult a studijního a zkušebního řádu pro učitelo na školách národních. — Práce ministerstva školství a národní osvěty na poli národního školství v prvním roce národní svobody.

Učitelské vzdělání je základ, na němž každá reforma národního školi musí býti budována. Nelze s úspěchem reformovati školství bez reformy itelského vzdělání.

V minulých rozhledech po národním školství označili jsme za věc velino dosahu, kdyby učebná osnova nynějších učitelských ústavů přizpůsobila zatímně učebnému plánu vyšších škol středních tak, aby absolventi a abventky pedagogií měli možnost pokračovati ve studiích na školách vyších.

Ministerstvo školství a národní osvěty velmi záhy vyšlo vstříc našemu žadavku. Doplňky k učebným osnovám na učitelských ústavech, které dalo, přibližují značně tyto školy vyšším středním. V plném rozsahu činí e zejména v jazyku vyučovacím. Úkol a cíl tohoto předního učebného předtu na učitelských ústavech má býti jako na gymnasiích.

Rovněž dějepisu a nauce občanské má býti vyučováno na pedagogiích rozsahu vyšších škol středních. Ukládá se tu, aby předhistorická doba prola hlavně československou archeologii. Mezník středověku položen do neuze významného roku 1526. Osou dějin má býti vývoj československého ttu. Ideové povaze nejslavnější české doby husitské a českobratrské má ti věnována zvlášť pilná pozornost.

Nový věk rozdělují doplňky k osnovám na období do roku 1848, v němž i býti vylíčen ruch humanistický a reformační v první řadě v zemích česko-

slovenských, dále vlivy doby osvícenské a myšlenek francouzské revoluce n českou kulturu. Od roku 1848 má býti vykládáno v přední řadě o našich po liticích a obráncích národních práv, o vzniku států národnostních, o světov válce, ústavním a občanském zřízení republiky, vlastivědě obce a kraj o ochraně památek uměleckých a historických.

Neméně rozšiřují doplňky k osnovám učebnou látku zeměpisnou na pe dagogiích. Zdůrazňují tu učení vlastivědě, znalost slovanských zemí a jejic kultury, obchodu a průmyslu. Obrací se tu zřetel ke vzdělanosti cesto pisů, k cestám a vycházkám s mapami.

Doplňky k osnovám rozšiřují na učitelských ústavech všude hodin přírodopisu, zejména v učení rostlinopisu, nerostopisu, geologii, fysice chemii. Ve prospěch těchto předmětů omezuje se rozumně nauka o polní hospodářství.

V matematice vracejí se doplňky ústavy ke stavu před r. 1886, kd vydán byl pověstný zpátečnický plán na reorganisaci ústavů, zavádějící pe vinnou církevní hudbu a omezující v její prospěch všechny ostatní předmět učebné. Matematice přidávají se hodiny, zavádějí se opět logaritmy a ro nice druhého stupně, obnovuje se trigonometrie.

Hudba na pedagogiích se značně redukuje. Kreslení, zpěv, krasop reformuje se ve smyslu moderních požadavků vychovatelských. I tělocv má býti na učitelských ústavech pěstován jako na školách středních. Rovn měrně s jinými středními školami omezuje se učení náboženství, povin pouze v prvním ročníku pedagogií.

I v odborném vyučovacím předmětě, t. j. v pedagogice má n stati jisté rozšíření a prohloubení učiva. Pomocné vědy pedagogické, psych logie a logika mají býti ve větším rozsahu pěstovány. Historie pedagogik má míti na zřeteli hlavně dějiny výchovy české, slovanské a moderní. Četl pedagogických klasiků a zejména četba děl J. Amose Komenského má tu bý podkladem dějin vychovatelství.

Ve směru praktickém mají se budoucí kandidáti a kandidátky sezn movati se všemi obory budoucího svého povolání.

Hrst dosti oprávněných pochyb k výše naznačeným doplňkům uče ných osnov na pedagogiích snáší v Národních Listech z 23. září Fra Pražák. Správně ukazuje, že dobrá osnova sice může vésti a také vede, a sama že neučí, ani nevychovává. Mnoho tu znamenají učitelé a učebnic

Na dnešních učitelských ústavech je dost učitelských osob bez úpl středoškolské aprobace. Jsou zkoušeny namnoze jen pro školy měšťansk Učení jejich, jak Fr. Pražák vytýká, zvrhá se ve většině případů na mech nickou reprodukci učebných knih. Není opodstatněno zažitými vědomostn Ale i zkušení středoškolští profesoři pedagogií mívali na pedagogiích čas klasifikaci menší. Mnohý z nich neučil ani svému oboru, bývali zatíže vedlejšími pracemi na ústavech zejména při výstupech kandidátů a učit ských zkouškách, bývali přetíženi počtem týdenních hodin. Učitelé tito též zmohou nově ukládanou látku, rovnající se namnoze učebné látce gymnasij Kandidáti učitelští jen malou menšinou přicházejí po absolvování vše čtyř tříd nižších škol, velkou většinou jsou to absolventi škol měšťanských kteří rozsahem i obsahem učiva na měšťankách probraného nevyrovnají absolventům nižších škol středních.

Přechodná reforma pedagogii vyžaduje nutně, jak Fr. Pražák správně dovozuje, zavedení učebnic z vyšších středních škol, zejména dějepisných, zeměpisných, matematických, geometrických a j. Nutno v celku přijmouti závěr, že není za dnešních poměrů možno, aby se pedagogia vyrovnávala školám středním, neboť není k tomu ke všemu řádně kvalifikovaných sil, dostatečného času a pomůcek. »Je třeba žádati, aby stav jejich byl přechodným pro dobu nejkratší, aby alespoň již ve dvou létech byli na ně přijímáni poslední kandidáti učitelští, aby nahradili se reformovanou školou střední a alespoň s počátku třemi vysokými akademiemi učitelskými v hlavních městech naší republiky.«

President Masaryk ptával se na veřejných schůzích učitelů, jak si představují vyslovovaný požadavek akademického vzdělání učitelstva. Před léty odpověděly na to ústřední organisace učitelské plánem učitelských akademií povahy vysokoškolské, na něž by kandidáti učitelství vstupovali po absolvování vyšších středních škol.

Ústřední rada učitelská přijala 11. května 1919 návrh rámcového zákona o zřízení školských fakult a studijního a zkušebního řádu pro učitelství na školách národních. Zpracovalo jej šestičlenné komité učitelův národních škol a pedagogií. Elaborát vyšel nyní tiskem u B. Kočího.

Navrhuje pro přechodní dobu pro učitele škol obecných dvouleté a pro odborné učitele škol měšťanských čtyřleté studium universitní. Plán je budován na volnosti a svobodě studií, kterou může zaručiti po názoru navrhovatelů jenom universita. Po dvouletém studiu na školské fakultě může učitel studovati na školské a filosofické fakultě další dva roky některou zvolenou skupinu odbornou a vykonati zkoušky učitelské způsobilosti pro školy měšťanské.

Pedagogickým akademiím vytýkají navrhovatelé, že by byly vždy isolovány, od universit odděleny a že by nebyly s nimi v souvislosti. »Kandidáti, kteří by na nich studovali, nemohli by tak snadno studovati dál a výše jako na universitě a hlavně by neměli nejlepších učitelů. Vynikající profesoři pedagogických akademií by vždy odcházeli na universitu a vědecká úroveň akademií by tím trpěla. — Význam a úkoly učitelského stavu vyžadují, aby byla zřízena pro vzdělání učitelů zvláštní fakulta školská. Zřizují-li se jiné fakulty, na př. fakulta přírodovědecká, pro evangelickou teologii, má učitelstvo plné právo žádati, aby se zřídily zvláštní fakulty školské... Zřízením školských fakult chtějí navrhovatelé položiti pevné a spolehlivé základy vzdělávání příštích učitelských generací a založiti žádoucí souvislost školství obecného, středního a vysokého. Universita bude míti přímý vliv na školství národní ku prospěchu školy a národa.«

Proti návrhu bude pronesena jistě z různých stran řada námitek. Nepře se mu však vážnost, s jakou byl pracován, promyšlenost, která vedla jeho navrhovatele a nejopravdovější snaha po povznesení učitelského vzdělání universitním studiem, po němž volal Havlíček, po němž toužil G. A. Lindner a pro něž neuhýbavě se vyslovil president Masaryk. Otázka učitelského vzdělání je přední a palčivou otázkou národní. Kéž se podaří šťastně ji rozřešiti a sjednotiti v ní učitelstvo všech škol a kategorií! —

Veliká a horečná jest práce, kterou v prvním roce trvání Československé republiky bylo vykonati ministerstvu školství a národní osvěty. Státní

tajemník, univ. prof. dr. Fr. Drtina, jemuž při ní připadal lví podíl, přehlíží ji ve článcích Nár. Listů z 28. září a 5. října. Rýsuje při tom další plány do budoucna.

Ukazuje, jak bylo třeba nejprve výchovu naši v nejširším slova smyslu odrakouštit i odcírkevnit a proniknout novým českým a světským duchem. Prvním úkolem bylo organisovat ministerstvo školství samo. Nebyla to práce nemalá, neboť bylo nutno z ničeho učiniti všecko.

Ministerstvo školství a národní osvěty vycházelo ze správné zásady, že škola náleží učiteli a že správa školská musí býti zodborněna. Většina úřednictva do ministerstva byla proto vybrána z učitelstva všech druhů a stupňů škol. Současně získáni k ruce právníci ve službě školské a kulturní osvědčení. Další členové úřednictva byli vybráni z kruhů českých spisovatelů, umělců i techniků. Pro školské potřeby Slovenska zřízeno oddělení zvláštní, k němuž přičleněn organicky školský a osvětový referát v Bratislavě.

Vedle z o d b o r n ě n í nejvyššího školského úřadu sledován úkol d e m o k r a t i s o v á n í založením poradních sborů při jednotlivých odděleních. Ve školství n á r o d n í m pracováno k tomu, aby se uplatnila zásada, že dítě patří do školy svého národa. Odstraněna proto stará Zeynkova nařízení ve Slezsku a Marchetovo nařízení k zákonu Perkovu na Moravě.

Veliký kus práce proveden s organisováním menšinového školství. Podle zákona z 3. dubna t. r. zřízeno bylo na 400 nových českých škol. Bylo tu odstraňovati obrovské překážky při vyhledávání vhodných místností, při opatřování vnitřního zařízení a učebných pomůcek, při opatřování potřebného množství osob učitelských.

Nemalou zásluhou ministerstva upraveny byly příjmy a právní postavení učitelstva zákonem z 23. května. Učitelstvo národních škol postaveno na roveň státním úředníkům s rovnocenným vzděláním. Význam tohoto paritního zákona je pro učitelstvo veliký. Ukázal se právě v těchto dnech, kdy Národní shromáždění přijalo dne 7. t. m. novou úpravu státního zaměstnanectva, která ve smyslu čl. IV. paritního zákona musí býti přizpůsobena i na učitelstvo.

Nový časový postup učitelstva měšť. škol bude trvati 2, 4, 6, 7 a 8 let ve třídě XI.—VII., učitelstva obecných škol 5, 5, 6, 8 let v tř. XI.—VIII., ind. učitelek na ob. školách 5, 6, 8, 9 let ve tř. XI.—VIII. počínaje od definitivního užívání těchto tříd. Po vyčerpání uvedených roků časového postupu, pokračuje každá skupina v nejbližé vyšší třídě. Trienálky XI.—IX. tř. mění se v bienálky, kvadrienálky VIII.—VI. tř. v trienálky. Počáteční XI. dietní třída začíná 2800 K a zvyšuje se bienálkami po 300 K, X. tř. se základem 3700 a IX. se 4600 K zvyšují se rovněž bienálkami po 300 K, VIII. tř. s 5800 K trienálkami po 500 K, VII. se 7300 K trienálkami po 700 K, VI. o 9400 K trienálkami po 900 K.

Konečné služné učitele měšť. školy dostoupí po 35. roce služebním 11.200, učitele ob. školy po 34. roce 9400 K, ind. uč. po 38. roce 9400 K. Aktivní přídavky mění se na místní a činí ve velké Praze 50 proc. služného, v ostatních obcích 90, 80, 70 proc. přídavku pražského, maximálně 4000 K. Drahotní přídavky snižují se průměrně o 300 K. Nákupní přídavky budou se vypláceti pokud drahotní poměry potrvají. Zákon vstoupí v platnost od 1. září l. r.

Ministerstvo školství odstranilo v prvním roce své činnosti absurdní ustanovení, že správcem školy se může státi jen učitel, příslušný církvi většiny žactva. Odstranilo lidskou důstojnost urážející celibát učitelek. Výnosem o svobodě školy poskytlo učitelstvu možnost volné, tvořivé a blahodárné práce vychovatelské. Učitelstvo zbaveno dozoru na žáky při bohoslužbách, inspektorům školním dán příkaz, aby se stali rádci a přáteli učitelstva.

Pro otázky reforem ve školství byl zřízen při ministerstvu Pedagogický ústav J. A. Komenského, který bude spojen s pedagogickým museem a má připravovati školskou reformu. V nové ústavě i nová úprava školské organisace a zastupitelských sborů školských má býti ve smyslu demokratickém a pokrokovém obsažena. V tomto duchu konají se přípravy v rámci ústavy československého státu k základním zákonům školským.

Státní tajemník ministerstva školství načrtává dále, co vše bylo podniknuto ve školství středním, odborném, vysokém, v oboru národní osvěty a lidové výchovy, ve školství slovenském, ukazuje na přípravy pro organisaci školství a osvěty v přikarpatské Rusi, přidělené naší republice.

Z náčrtku jeho je viděti, v jaký zdravý ruch myšlenkový uvedla školství československé získaná politická svoboda národa.

ŠKOLSTVÍ VYSOKÉ.

Nové školy vysoké v cizině a u nás. — Snahy reformní.

Zřizování vysokých škol v cizině i u nás nedálo se dosud nikdy s takovým chvatem a s takovou energií jako nyní, takže právem lze tu mluvit o amerikánismu (Srv. článek prof. Vlad. Lista: Romantika vysokých škol v Nár. Listech 27. srpna 1919). Na jediné straně německého odborného časopisu Akademische Rundschau VII. 134 dočteme se těchto zpráv: Universita v Gentu, již německá vláda (okupační) změnila ve vlámskou, byla nyní vládou belgickou opětně změněna ve francouzskou. — Spolek přátel vědy v Poznani utvořil výbor, který se věnoval organisačním pracím pro novou universitu v Poznani a jenž vyzval již některé učence polské z Krakova, aby přijali stolici v Poznani. — Ze Štokholmu se sděluje, že je usneseno, aby se znova otevřela švédská vysoká škola v Abo, která byla r. 1827 požárem úplně zničena. — Němečtí Sasíci v Sibini (Sedmihrady) usnesli se na založení německé university.

K tomu nutno připojiti tato fakta: V Berlíně otevřena s podporou centrálních úřadů a německých úřednických organisací akademie pro vědy správní (Verwaltungsakademie), jejímž úkolem jest, aby v úzké souvislosti s praksí vzdělávali se úředníci podle potřeb nové doby (začalo se s výklady o daních); při universitě v Lipsku otevřen nový ústav pro vzdělání, výchovu a nauku o dítěti vedením řádného profesora filosofie a pedagogiky dr. Ed. Sprangera; velmi intensivně se v Německu nyní šíří hnutí pro vysoké školy lidové po vzoru dánském (srv. článek Maxe Pfaua Zur Volkshochschulbewegung v AR VII. 277); bez zbytečného hluku letos na jaře otevřena nová universita v Hamburce, kde se vysoké školy domáhali marně již řadu let a musili

se spokojovati před válkou jen s vědeckými kursy (profesorem jich byl i nedávno zvěčnělý pedagog a filosof Meumann); známá eksportní akademie vídeňská mění se ve vysokou školu obchodní (Hochschule für Welthandel); v Terstu, jenž dle trefného výroku slovinských novin byl italisován prachem a bankovkami, chystají se noví majitelé provésti dávný svůj sen o nové své universitě, na níž prý má býti obnovena staroitalská instituce autonomie studentstva, volícího si vlastní profesory; v Srbsku chystají se k návrhu ministerstva vyučování otevříti universitu v Skoplji a to nejprv filosofickou a právnickou fakultu a připravují universitu v Sarajevě o třech fakultách: právnické, filosofické a technické, takže bude míti Jugoslavie zatím pět universit (mimo tyto dvě ještě v Bělehradě, Záhřebě a Lublani, kde se zřizuje právě universita slovinská o 5 fakultách); úplné autonomie a tudíž i reorganisace dočkaly se konečně i university španělské, jejichž průměrný stav ostatně již po staletí není valný a daleko nemůže se srovnávati se světovou pověstí Salamanky v dobách renesance.

S hlubokým dojmem přečte čtenář v té celé řadě nových neb změněných institucí vysokoškolských líčení osudů belgické university v Gentu, jež znovu potvrdilo, že »pro Němce není vůbec hranic v prostředcích válečných a že věda u nich neexistuje sama pro sebe, nýbrž jen pro užitek, který z ní může míti národ německý« (R. Demogue, L'université de Gand pendant la grande guerre v časopise Revue internationale de l'enseignement 1919, 176). Všecky výhrůžky a všecka nucení okupační vlády německé, aby rektorát znovu otevřel školu hned v prvních letech války, rozbíjely se o vlastenecký odpor universitních úřadů; teprv, když násilníci němečtí dali dokonce dva z profesorů zatknouti a deportovati do Německa, uvolilo se ze 60 profesorů, zbylých v Gentu, všeho všudy šest, že budou čísti a to jazykem vlámským, neboť »jest zájmem Německa, udržeti hnutí vlámské«, prohlásil otevřeně guvernér von Bissing. Je ke cti belgických studentů, že se nepodařilo ani německému nátlaku sehnati více než 40 posluchačů do nové university, která měla na věky vykopati nepřeklenutelnou propast mezi kmenem vlámským a valonským. Bylo zcela správné, že vláda belgická po osvobození vlasti zrušila ihned všecky diplomy z této university a zbavila služby její profesory, ale že zároveň učinila další kroky k tomu, aby požadavkům vlámským bylo vyhověno cestou smírnou. Upozorňuji, že v době války profesoři a posluchači uprchlí do Holandska vydržovali si sami s krajní obětavostí universitní kursy v městečku Amersfoortu, jež záhy přeloženy do Utrechtu.

*

Také naše školství vysoké vyrůstá rapidně. Snesením NS otevřena třetí česká universita o 4 fakultách v Bratislavě (přednášky se budou konati česky neb slovensky), nově organisována akademie výtvarných umění v Praze, zřízena samostatná katolická bohoslovecká fakulta v Bratislavě, samostatná československá státní vysoká škola zemědělská v Brně o dvou odborech (hospodářském a lesnickém) a samostatná tříletá vysoká škola obchodní v Praze (pro počátek zůstala odborem techniky), počeštěna konečně a nově upravena vysoká škola montanistická a otevřeny kursy konsulární a diplomatické na pražské fakultě právnické. Změn jest tu tolik, že se již začínají ozývati varovné hlasy před pokračováním v tomto tempu (srv. uvedený článek

Listův), neboť nové útvary nebudou sice míti nedostatek posluchačů (do I. ročníku vysoké školy obchodní podle soukromého sdělení zapsáno bylo ihned 1500 posluchačů!), ale spíše nedostatek učitelů a co neméně váží, i místností a učebných pomůcek, ba i bytů. Útěchou pochybnou nám budiž, že podobné stesky, zvl. na nouzi bytovou, ozývají se i v cizině: v celém Německu dle úředního šetření nedostává se prý nejméně 50.000 pokojů pro studenty a počet ten rozhodně ještě stoupne, neboť i na malé universitě v Gotinkách bylo v létě zapsáno přes 4000 posluchačů! Že také u nás v Praze poměry v té příčině jsou stále kritičtější, jest nepochybno, neboť kdežto za války počet posluchačů neustále klesal, od r. 1918 jest patrný obrat, takže v letním semestru toho roku přibylo téměř 1000 posluchačů!

*

Hnutí reformní zasahuje, jak je pochopitelno, také do vysokého školství, třebas tu požadavky nové nevystupují s takovou příkrostí jako ve školách nižších. Tak požaduje frankfurtský prof. Dr. H. Lommel (Die neue Universität, AR. VII. 100 sl.) pouze, aby přednášky i cvičení byly bezplatné, aby brány university otevřeny byly do široka tak, aby o přístupu k vysokoškolským studiím rozhodovala jen způsobilost a schopnosti, nikoli nějaké »oprávnění«. »Berechtigt ist, wer das Zeug zum Studium hat, mag er vom Gymnasium kommen oder von der Werkstatt.« Doktorát má zase nabýti prvotní své vážnosti; přednášky mají přinášeti jen jednotlivé partie látky zpracované podle pedagogických hledisk, aby se tak posluchači učili vědecké metódě, ne však všechen soubor látky ve formě kompendia, které spíše může vyjíti tiskem; víc pozornosti nutno věnovati za to cvičením seminárním, pro která ovšem nutno rozmnožiti počet učitelstva a zavést jmenovitě placené docentury, aby se mladší adepti vědy mohli vskutku plně věnovati svému speciálnímu úkolu. Za to zavrhuje Lommel úplně dosavadní soustavu stipendií i odměn a čestných cen, z nichž by se měl utvořiti společný národní studijní fond. Konečně ukazuje zase na vady zkoušek (Ein Examen ist ja nur eine Probe des Wissens, nicht der Fähigkeiten), místo nichž si přeje souborný úsudek několika učitelů, založený na delším pozorování posluchače při pracích seminárních. Jak patrno, všecky tyto návrhy reformní byly učiněny již jindy a nevybočují z mezí možnosti, stejně jako návrhy Bremerovy (tamže 114 sl.) čelící hlavně k zajištění akademických asistentů, kteří si utvořili svaz k hájení svých zájmů hmotných a právních.

Zatím se opravy vysokého školství (aspoň v Německu) jeví jen na povrch, a to hlavně rozšiřováním akademických hodností. Tak hospodářská vysoká škola berlínská dostala právo udílet doktorát hospodářství a universita v Heidelberce zavedla doktorát zubního lékařství (doctor chirurgiae dentariae). Staleté tradice německé vědy ruší událost na pohled nepatrná: na medicinské fakultě mnichovské habilitovala se první soukromá docentka, MUDr. Adela Hartmannová, asistentka ústavu histologicko-embryologického, a to z anatomie. Patrně také jeden z účinků světové války, která tolik zdecimovala i řady mladých badatelů německých. Ve Francii první ženskou profesorkou na známé Collège de France je Polka Joteyková, vypuzená z Bruselu, která čte o biologii, kdežto na Sorbonně měla 1. února 1916 úvodní čtení o vývoji rytectví ve Francii v XVII. stol. sl. Duportalová (Revue

universitaire 1916, I, 217); upozorňuji mimochodem, že jako Italové, tak ani Francouzové neobávají se u žen vedle názvu docteur užívati i formy ženské (la doctoresse). Připomínám, že počet žen studujících na universitách francouzských stoupal již před válkou rapidně: proti 624 posluchačkám z r. 1900 bylo zapsáno r. 1905 již 1148 a r. 1914 dokonce již 2547 žen, a to nejvíce na fakultě literární (1288) a medicinské (613), nejméně farmaceutické (50).

Je potěšitelno, že právě francouzské školy vysoké všemožně se snaží, aby upravily cestu četným cizincům, kteří po ukončení světové války chystají se na studie do vítězné Francie. Jmenovitě na Sorbonně budou počátkem listopadu zahájeny přednášky o francouzské civilisaci, jež mají býti klíčem k poznání francouzského jazyka, literatury, dějin, filosofie a celého života (N. L. 11./9. 19). *Kd.*

LITERATURA.

Krásná.

Fr. Táborský: Alleluja. Nakladatel F. Topič v Praze 1919. — *Antal Stašek:* Bohatství. V Praze 1918. Ottova Laciná knihovna národní, číslo spisu 259. — *J. R. Hradecký:* Továrna. Román. V Praze 1919. Cyklu románů »Adamovy děti«, kniha druhá. Nakladatel Alois Hynek. — *A. Velhartický:* Za lásku a zákříž. Román z dob křižáckých válek. V Praze 1917. Libuše, Matice zábavy a vědění, běh XLV. Nakladatel F. Šimáček. — *Jan Vrba:* Nespokojená srdce. V Praze 1919. Nakladatel J. Otto. — *Josef Gregor-Tajovský:* Slovenská besednice. V Praze 1918. Lidová knihovna, svazek 112. Nákladem a vydáním Ústředního dělnického knihkupectví a nakladatelství (Ant. Svěcený) v Praze.

Po dlouhém odmlčení vydal básník Fr. Táborský knihu, kterou po zralém uvážení a ocenění neváhám prohlásiti za jednu z nejvýznamnějších a největších básnických publikací našich z posledních let a ovšem i za vrcholné dílo básníka samého. Je to kniha jubilejní, koncipovaná již před rokem 1915 k pětistému výročí utracení Husova. Za doby válečné přibyla jen jediná básnická ekskurse: nadšená a vyspělá chvalořeč klášterního bratra stavitele o gotických architekturách ve Flandrech a ve Francii; to v době vandalského pustošení těchto pomníků středověkého ducha náboženského a uměleckého německými vojsky. A jest svědectvím básníkovy českosti, pokrokové lidskosti, že dnes, kdy se zevnější poměry naše z kořene změnily, nezastarala ani stránka, naopak v básníkově hrdinném pojetí světlého zjevu Husova a zvláště v závěrné aplikaci odkazu Husova dědicům čteme čisté, vzrušené verše, které jakoby byly psány přímo obrozenému, posvěcenému národu a člověku. Husovo vítězné velikonoční Alleluja stalo se tu opravdu nejen básnickým pozdravem, radostným přivítáním drahému našemu státu a národu, jenž vstal z mrtvých, nýbrž má se státi — a v tom je nejušlechtilejší tendence velikého eposu — i pozdravem a bratrským pokynem omládlému, čistému, zasvěcenému Čechu a člověku.

V této veliké národní epopeji, tak vzácné již svým literárním typem v dnešní záplavě subjektivní a sentimentální lyriky, nalezneme mnohé hodnotné prvky, jichž jsme si vážili v starších jeho básnických pracích. Tak

v nejstarších básních Táborského překvapovaly ryzí názvuky lidové poesie, jejího rytmu a vnitřního organismu, stilově a pevně přetvořené v osobitou silnou básnickou řeč; charakteristické lidové ozdoby slohové, slovanské náslovné opakování, skladnost metaforická, objevují se i v tomto díle, jehož dikce ukazuje ovšem vytříbenou, svítivou jadrnost, měkkost a lahodu. Psychologické rozbory slovanského a českého typu, jak jsme je poznali z básníkových kapitol románových, napsaných v duchu Puškinova Oněgina i reflexí Lermontovových, přispěly vyspělým a vyzrálým pohledem utvrzené básníkovy individuality k prohloubení, naplnění dramatických konfliktů a oživotnění jeho postav a portrétů. A jevil-li se v Hrdinných touhách kult velikého člověka, herojského příkladu, jest celé pojetí naší epopeje velebnou modlitbou k tvůrcům a budovatelům lidských hodnot mravních, k stavitelům chrámu lidského zasvěcení. Ale básník po těchto starších sbírkách vyzrál, vyspěl, vyrovnal se. Jeho obzory se rozšířily a usmířily, jen mladistvý zápal idealismu, pro Táborského tak příznačný, prolíná a oživuje velikou báseň poslední, jsa střežen a nasycován hlubokou znalostí historickou a psychologickou. Zejména tři stránky básníkova umění zasloužily by si obšírnější analysy a zaslouhují aspoň připomenutí vnímavému čtenáři: podrobná znalost doby a osob, vyvážená komposice díla a plastická čistá dikce. Bylo by možno a poučno rozebrati je v obšírných statích, není tu však místa k monografickým analysám. Jen několik slov ještě k obsahu díla, z něhož vysvitne básníkovo pojetí doby a hrdinné postavy Husovy.

Báseň se skládá z dvanácti zpěvů, nestejných rozsahem, obsahem a formou. Po klidných epických trochejích zvlní se plastická barvitost líčení pevnými zvučnými strofami, hymnický pathos zazní ve velebných stancích, dějová náplň rozvíjí se v hutných dramatických obrazech. V první části Notturno píše mistr na hradě Krakovci poslední list, závěť mistru Martinovi, v níž mu odkazuje ryzost a čistotu mravní povahy. Promyšleně spjata jest tato část se závěrečným zpěvem, kde mistr Martin po smrti Husově v pohnutí list otvírá. Ke každému hlavnímu ději v jednotlivých zpěvích připojen jest jakýsi epilog, lyrický doprovod, kontrastující obměna, rub obrazu. Velkou část básně zabírají tři listy slavného humanisty italského Francesca Poggia, sepsané namnoze v duchu tohoto otce nového pohanství po křesťanské středověké gotice a velebitele sokratovské smrti Jeronýmovy. Táborský přizpůsobil si drobnosti historické své umělecké potřebě, ale ze všech tří listů, při veškeré modernosti jejich bohatě dokumentovaných episod a živého tluku básníkova srdce ovane nás dech klášterních bibliotek a nového rodícího se kulturního světa. Proti gotické postavě Husa, křesťana a opravdového moralisty, stojí tento elegantní pohan v účinném poměru. Tím hlouběji vyznívá poslední list Poggiův, plný vzrušení a obdivu nad herojstvím, jehož kořenům již sice nerozumí, ale jehož velikost dovede chápati a jí se klaněti. Do těchto obrazů vložil básník nejvíce subjektivních prvků, jež vyčteme z klidné objektivní architektury celé epopeje.

Z ostatní básně chci jen jmenovati některé partie vynikající silou básnického podání. Jsou to zejména: ve zpěvu třetím Husovo loučení s vlastí (Hlas země), barvitý a rušný obraz výjezdu papeže Jana XXIII. do Kostnice a v účinném kontrastu příjezd Husův, překrásná vánoční nálada jak v chrámu kostnickém, tak v žaláři gottliebenském. V dramatických scénách bije do očí

plnost, vyhraněnost postav, která se jeví ostatně i v částech epických. Je to umělecká evokace zapadlých světů a postav, načerpaná z podrobných studií, prozářená synthetickým oživujícím uměním. K Husově poslední písni Alleluja, zpívané na cestě k hranici, připojen jest vzácný dopěv, nálada lidu v době mistrova upálení. Prostý lid sedí za letního večera na nádvoří hradu Krakovce a hovoří o svém mistru. Básníkovi se podařilo sevříti do několika tercinových slok výrazně rytmovaných tolik obsahu, nápovědi a velikého pozadí, že ji pokládám za nejzdařilejší část básně. Důstojně druží se k těmto nejlepším kapitolám poslední zpěv Dědicové, kde přes počátky hnutí husitského, básnické parafráze protestního listu českých pánů, variace na téma husitské písně dochází básník k celkovým perspektivám, stručným a znamenitým, na naše obrození, na smysl památky Husovy v nás, moderních lidech. Úcta k ryzí čisté povaze, herojskému odhodlání, plnosti a důslednosti povahové jest naším ukazovatelem, základem ke stavbě chrámu zasvěcení života. *K. H.*

*

Při nesmírných změnách, které událostmi posledních let nastaly v dosavadním řádu věcí, bude také sociální román hledat nové cesty. Až posud, lze říci, neopomenul ničeho, co mu mohlo být prostředkem, jímž se dal, ve smyslu pravé tendence, ve služby sociálních a socialistických idei a reforem, třebaže ne vždy byla tendence úměrna umělecké hodnotě. Dokumentárnost, výbojná teoretičnost, agitační pathos, humanitní dohady, programovost, převratné a romantické utopie — všeho toho se sociální román chápal k dosažení svého cíle a jistě nebude lze popírat, že sociálnímu hnutí a pokroku prokázal vydatné služby. Během let, zvláště posledních, posunulo se sociální hnutí mocně ku předu, nastaly mu a nastávají úkoly nové a tu bude muset také sociální román dbát nové orientace a nových prostředků. S vědomím tohoto fakta nutno posuzovati sociální román dnes.

Román Antala Staška »Bohatství« má základem myšlenku, že štěstí člověka nespočívá v bohatství. Tato dávná pravda má se osvědčiti na bohatém továrníku Marvanovi, který bankrotem pozbude jmění, právě když mu poslanec za drahé peníze vymohl baronství. On, který pro svou touhu po milionech a moci a pro nepopiratelnou rutinu společenského vystupování s nacvičenou maskou inteligentního a kulturního muže pokládal se za rytíře nové doby a civilisace, vrací se do rodné vsi na horách, aby nehonil se již za bohatstvím, nýbrž aby prací »dobýval chléb náš vezdejší a srdcem svým dobýval srdcí i duší bližních svých«. Autorovi patrně nestačilo, aby Marvan k tomuto přesvědčení dospěl z vlastního rozhodnutí, a nenechal ho skončiti sebevraždou, kterou měl původně v úmyslu. Bylo nutno jeho vůli podepřít, a k tomu autor vyvolil ženu, Valburgu, která jest vychovatelkou jeho hošíka. Ta jej přivede k poznání lepšího smyslu života, aby přestal být otrokem svého prostředí, svého jmění a slávy, aby svobodně ve vlastním nitru zbudoval si své vlastní zákony o štěstí, neodvislé od cizích předsudků. Rozumí se, že se to podaří láskou, která se mezi nimi, Valburgou a Marvanem, vdovcem, vyvinula. Ale Antal Stašek dobře vycítil banálnost takového rozuzlení, a proto z Valburgy učinil ženu, která zprvu rovněž byla jata touhou po bohatství a lesku, jež pokládala za nevyhnutelné pro vlivné působení, a způsobil, že

její poměr k Marvanovi, jemuž se zprvu vzdala jen z vypočítavosti, znenáhla přejde ve skutečnou lásku, kterou jeho neštěstí cele utvrdí tak, že jej zachrání a svou lásku mu zůstaví jediným bohatstvím. Aby pak tato přeměna její tím více vynikla, uvádí spisovatel Valburgu v blízkou souvislost s mužem, který jakožto představitel sociálního názoru krajně protilehlého jako hrozivý mrak vznáší se nad Marvanovým bohatstvím a vším jeho počínáním: je to Vach, bývalý profesor, pesimista, anarchista, nepřítel dnešní civilisace, antimilitarista, inteligentní proletář železné vůle, která dovede v sobě potlačiti i přírodu a pohlavní nutnost, jen aby ničím nebyla omezována ve svém zapřísáhlém nepřátelství a boji proti kapitalismu a moci z něho vyplývající. Valburga je zprvu pod vlivem jeho názorů, a vliv ten přinesl ovoce: jím se stalo, že se tak odhodlaně chopila Marvanova pádu a v lásce k němu bez bohatství chce s ním započíti život nový.

Ze všeho je patrno, jak Antal Stašek k básnickému zdůvodnění a vyjádření staré pravdy hledal nové cesty, které jej zavedly v okruh sociálních protiv a zápasů. Sáhl však při tom k prostředkům staromódním; jsou jimi nejen příkrý kontrast diametrálních názorů a sociálních vrstev, ale i obnošená manipulace s medailonkem, s tajným dopisem a románovitými záhadnostmi (poměr ředitele továrny Vacka k Marvanově choti a hošíkovi). Nebylo věru třeba průběh děje prostředky takovými ještě více zauzlovati, neboť i tak je vidět, jak při snaze o formální novost bylo nutno činit psychologické skoky a jít velmi rychlým tempem. Bylo by na příklad třeba ještě podrobněji dáti nahlédnout v duši Valburginu, aby se jí mohlo na čisto uvěřit, když po svém tápání patheticky prohlašuje, že leží v silách člověka, aby tmu života prozářil světlem duše své, aby nad bolestí světa zvítězil radostí svého srdce, aby počal nový život zapomenutím života starého, odpuštěním všemu, co nenáviděl, překonáním všeho, co protrpěl. »Překonat vše, i samého boha; podat novému životu ruku k velikému smíření a budovat bohyni radosti svaté oltáře.« O jednom však není pochybnosti: o vroucím přesvědčení a ušlechtilém cítění, s kterým se básník opět jednou hluboce a vážně zamyslil nad životem a před námi chtěl rozevříti knihu životní moudrosti.

K jinému, velmi smělému cíli směřuje román J. R. Hradeckého »Továrna«. Vychází od případu, že do malé vsi v jižních Čechách, Horního Dubu, dva lidé, Adam a Kolář, zanesli kdysi učení socialismu a v jejich potomcích nese toto sémě ovoce. Jindra Adam s odbornými zkušenostmi usadí se ve vsi, zakoupí pozemek, a všechno jeho snažení nese se s pomocí jiných členů Adamova rodu k tomu, aby místní továrnu Durhamku konkurencí nebo jakýmkoli jiným způsobem učinil nemožnou a místo její aby zaujala továrna jeho. Nečiní tak z důvodů sobeckých nebo ryze obchodnických, naopak, jde mu při tom o velkou věc. Chce uvésti v život podnik, na němž by nespočívala kletba otroctví kapitálu a výroby soukromokapitalistické, ale v němž by pracovali lidé šťastní ve společné práci, bez lenochů a hltačů peněz, kde by nebylo příživníků společnosti, ani hladovějících a nešťastných, a kde by především vládla spravedlnost. A jeho snaha stane se po mnohých svízelích a zápasech skutkem. Nestane se však majitelem podniku sám, nýbrž továrna a všecko, co k ní patří, náleží družstvu, hospodaří se společně a čistý zisk rozděluje se stejným dílem. A může Adam konstatovat, že není popohánčů, ani nespokojených, všichni pracují rádi a svědomitě; změněnými poměry

mění se k lepšímu také lidské povahy. Myšlenka socialismu vystupňuje se tedy v myšlenku komunismu. Aby její vítězství zdůvodnil a zdůraznil, autor praktickou snahu Adamových provází a podporuje přetřásáním nejčasovějších problémů, debatami, výměnou idei a názorů lidí práce fysické s dělníky ducha. Je tu spolumajitel Durhamky, universitní profesor z Vídně, který je neochvějným stoupencem socialismu a anarchismu, a který, když vlastní továrna Adamova založeným ohněm vezme za své, v důsledku svých zásad svůj živořící podnik přenechá prostě Adamovi, aby myšlenku svou mohl uskutečniti. Je tu filosof a žurnalista Blatník, který se dopracuje k názoru, že láska k lidstvu, k masse, vylučuje lásku k jedinci, byť jím byl kdokoliv, a naopak; že dnešní stav lidské lásky a lidského cítění, který je schopen jen lásky nejvýš k rodině a milenci, je stav umělý, nepřirozený, i jest nutno jej překonat, aby nastala »komuna citů a naprostá volnost ve výběru a pospolitá zodpovědnost«; tento zanícenec ideje, píšící knihu o »Lidstvu zítřka«, neostýchá se ani krádeže, jen aby kapitalistické peníze mohl rozděliti mezi potřebné a umožnil Adamův plán. Jindrův bratr Jan, který býval sluhou v hotelu, sám, bez organisace a schůzí, vmyslí se v představu, že všemohoucnost peněz lze odstranit jen rozdělením půdy, znárodněním vší země, kterou by však nevyvlastnil stát, nýbrž obce, družstva, syndikáty, neboť země musí být volná pro každého jako vzduch. Hlásá se názor, že ti, kteří se z dělnictva obohatili a k dalšímu bezstarostnému životu továren již nepotřebují, mají povinnost odevzdati své podniky dělnictvu. Polemisuje se marksismem, neuznává se za správné vyvlastniti soukromé prostředky výrobní, nevěří se, že vyvlastnění vší půdy jest uskutečnitelné, že se nesmí jít proti selskému stavu jakožto držitelům země, nýbrž sejíti se s ním na cestě společné; že socialismus musí znamenat popření státu a jediným pilířem budoucí společnosti že jest družstevní kolektivismus. Až z toho jde hlava kolem. Ne pro ty ideje a názory samy, ale proto, že to vše nezapadá organicky v celek a je toho využito jaksi jen od případu k případu. Bylo také nebezpečí přílišné teoretičnosti; toho si byl autor asi vědom a proto chce přemíře abstraktnosti čeliti různými příběhy, které by byly v těsné souvislosti s vlastním dějem; staly se z nich však pouhé episody, ačkoliv mnoho píle autor vynaložil na degenerovanou, hystericky chorobnou Elii Durhamovou a postavou divokého Polevačky, zvířecky chlipného a nenávistného, chtěl zápas mezi městem a venkovem, přírodou a továrním průmyslem znázorniti také symbolicky. Jako není s literární hodnotou vyrovnán spor idei a zájmů, tak je nevyrovnán také poměr mezi muži a ženami románu, u něhož neví se, kde přestává úsilí o čistotu a přirozenost a kde počíná nahá rozkošnická smyslnost (poměr Janův k umělkyni Frontálové). Mimo to je román hodně tendenční v nedobrém smyslu slova, zřejmě rozděluje více světla na příslušníky stavu dělnického, a kde jde o katolicism, projevuje se zásadní odpor proti němu formou velmi primitivně obhroublou, věc, která ovšem účin seslabuje. Vůbec trpí román nedostatkem propracovanosti jak v jednotlivých postavách, tak po stránce ideové. Dílo jeví se spíše jako fantastická historie, a přece chtělo být románem, který sahá do nejčasovějších problémů dnešní neklidné doby. Jsme žádostivi, jaký bude celý cyklus těchto »dokumentů přeměny věku«, v němž román »Továrna« tvořiti má samostatnou knihu druhou.

Kvas nových myšlenek a změn sociálních arci práci spisovatelovu značně

stěžuje. Snazší úkol měl A. Velhartický při svém románě »Za lásku a za kříž«, pro jehož látku sáhl do doby křižáckých válek. Je propracovanější. Starofrancouzská legenda vypravuje o velké lásce vynikajícího truvéra a reka Raoula de Coucy, kterou vzplanul ke krásné paní de Fayel, a jak krutý manžel přimutil svou choť k tomu, aby snědla srdce milovaného pěvce. Tohoto příběhu chopil se Velhartický a obšírně o něm vypravuje od prvního okamžiku, kdy Raoul Blanku spatřil až do jeho smrti, která jej zákeřně stihne ve Svaté zemi po dobytí Jerusalema, odkud věrný sluha přináší jeho srdce ve zlaté urně paní de Fayel, toužebně čekající jeho návratu; pan de Fayel jej však zaskočí, odejme urnu a vykoná nelidský čin žárlivé pomsty, načež Blanka zahubí se v plamenech hradu. Vypravování je velmi podrobné, dává si záležeti nejen na tom, aby ozřejměla velká, odříkavá vášeň Raoulova i paní de Fayel a jejich utrpení, ale i na podrobnostech kulturně historických; do detailů jde při líčení bitev, způsobu tehdejšího válčení, neskrbli přesnými údaji topografickými a rádc setrvává při popisu orientalského způsobu života, smyslného přepychu, vášnivosti žen a tajů harému, přidružujíc tak k nebezpečím vnějším, jež Raoula ohrožují, také nebezpečí smyslně žhavých situací. Autor hledí udržeti vypravování v rámci romanticko-křesťanského názoru. Vším tím dociluje však jen zábavného poučení. Nepodařilo se mu, aby ten odlehlý svět přiblížil nějak našemu cítění a zaujal pro něj údivem a účastí, která ve věcech ryze lidských mohla by se přenésti přes dávná staletí a zapadlé světy. A to, myslím, mělo by být úkolem románu historického.

Jan Vrba dovede čísti v mladých duších. Jeho povídka a románek, vzniklé před šesti lety a vydané nyní v knize »Nespokojená srdce«, jsou v podstatě příběhy dvou lásek, z nichž jedna vyžádá si v obět život mladého muže, druhá dojde splnění. Ale nelpí na nich prach všednosti a nemají nejmenší příchuti sensačnosti, naopak, přesvědčují svou životností, která je podmíněna niternou bytostí svých lidí. Není jí plachá sentimentalita mládí, ale nepokoj nevyrovnaných posud duší; není jí nesvornost, ale touha po čisté přírodě a nefalšovaném citu. Ti mladí lidé Vrbovi mají touhu po tom, co je tak samozřejmé a blízké, a co je přece tak nedostupné a vzácné. Není pro to místa v barokním městečku s jeho předsudkůplnými a tradicí omšelými lidmi, mezi nimiž Oscar Mathon a Jindřich Bílek jsou výjimkami, protestem a výsměchem. Ti mladí lidé jsou samá vzájemná otázka, stálé vzájemné zpytování, zápolení mezi naivností mládí a pohledem do budoucího života, jehož výsledkem jest buď resignace v případě jednom, radostné potvrzení jistoty v druhém. Jednolitější jest povídka prvá, nad níž je rozprostřen smutek trpného odříkání učitelky, zklamané ve svém citu i ve vlastním povolání (— »ano, jen rozčarování a touhu po vlastních dětech přináší pobyt ve školní síni vyšším a lepším dívčím duším, které do ní vstoupily s láskou a nevylhaným zápalem« —), a tragika nechápaného, odsuzovaného mladého života.

Lidová knihovna zařadila mezi své další svazky »Slovenské besednice«. Jest to výbor z různých povídek slovenského básníka Josefa Gregora Tajovského, jejž sestavil Fr. Frýdecký, který o básníkovi napsal také dobrou úvodní stať a k výboru připojil slovníček, v němž vytčeny jsou dialektické zvláštnosti. Je to svazek, po němž by měla brzy následovati řada dalších, protože se tím způsobem znamenitě může přispěti k poznání a rozšíření vědo-

mostí našich o Slovensku. Gregor-Tajovský je básník, který ví, co chce, miluje slovenský lid ve vší jeho prostotě, naivnosti i zaostalosti, chápe jej tak, jakým jest za daných poměrů ve svých vztazích k malému svému světu a úzce vymezenému životu, vyplněnému mozolnou prací a rodinnou láskou. Dovede jej vystopovati ve vší jeho rázovitosti, zachytí ji a podává pevnými, neokázalými rysy, které utkví v paměti. Podává jen to, co skutečně viděl, a činí tak s láskyplnou radostí šťastného objevitele. Literárně cenné a užitečné jsou ty jeho povídky svým obsahem i jazykovou svérázností.

— *ejč* —

Poučná.

Arnošt Kraus: Husitství v literatuře, zejména německé. V Rozpravách České Akademie tř. III. č. 45. a 49. V Praze 1917 a 1918. — *E. Chalupný:* Sociologie. Díl první: Základy. Praha, vlastním nákladem, 1916, str. 258; díl pátý: Vývoj (dynamika), 1917, str. 254 (Rejstřík osobní i věcný).

Arnošt Kraus: Husitství v literatuře, zejména německé. V Rozpravách České Akademie tř. III. č. 45 a 49. V Praze 1917 a 1918.

Rok 1915, pětisté výročí smrti Husovy, přinesl přes krajně nepříznivé politické a technické okolnosti řadu cenných publikací básnických, vědeckých a populárních. Jako na jiném místě těchto přehledů zmiňuji se o vzácném básnickém odkaze jubilejního roku Husova (Táborského Alleluja), tak chci v této rubrice ukázati na vynikající dílo vědecké, vytrysklé z ovzduší jubilejního. Profesor Arnošt Kraus sledoval již v starších svých vědeckých pracích, hlavně v dílech Stará historie česká v německé belletrii, Goethe a Čechy a jiných, odraz velikého zjevu osobního nebo obecně kulturního v širokém toku literatury buď německé nebo též české, i jiných. Je si dobře vědom, že nekoná jednotnou, synthetickou studii, že jeho velmi pracné kapitoly jsou spíše volně spjatým materiálem bibliografickým, důležitým stavivem a přehledem pro další vědeckou práci. Jejich přednost byla v úplném (a často obtížně) sebraném materiálu, s vědeckou metodou kriticky ověřeném a utříděném, v duchaplných paralelách a hypotesách, ve vynesení množství detailů důležitých zvláště pro českou historii kulturní a literární. Poslední jeho největší vědecké dílo má osvědčené tyto vlastnosti měrou tím větší, jest tím záslužnější, čím bylo tema spisovatelovo rozlehlejší, kritické snesení a ocenění potřebnější. Tu již ovšem nejde o nějakou příležitostnou publikaci, dílo Krausovo rozrůstá se svým tematem, rozsahem, množstvím materiálu, kritickým srovnáním a oceněním na příspěvek k dějinám českým i českému písemnictví nadmíru důležitý.

Krausovo Husitství jest ovšem v první řadě práce vědecká. Nelze mi na tomto místě — a necítím se ani povolán — podávati vědecký referát o něm. Autorův ohromný a vždy parátní rozhled po literaturách světových zvláště německé a starší české je s dostatek znám a ceněn. Jak mu přichází během práce vhod, poznává čtenář na nejednom místě. Jeho kritické závěry (v hypotésách někdy snad upřílišněné) překvapují množstvím snesených fakt a bystrou orientací. Jeho historické a literární posudky, zvláště kde běží o zjevy pro Husa a husitství důležité, vzrůstají úměrně a jsou psány jadrně, brachy-

logicky. K těmto dvěma dílům bude snad odborným badáním něco přidáno, nějaké zařazení, datování, autorské přiřčení bude snad opraveno. Ale jest jisto, že každý historik, politický, kulturní a literární, rád a s prospěchem sáhne k bohaté a přehledně upravené této studnici dějepisné.

Rád bych však upozornil inteligentního čtenáře, že Krausovo Husitství naprosto není odstrašující odbornou knihou vědeckého pracovníka. Právě naopak. Bohatý materiál jest tak přístupně sestaven, i složité otázky jsou tak jasně a zřetelně vyloženy, charakteristiky jsou tak svěží, často s vtipem a skvostným humorem nakresleny, že nejednou dostupuji rázu díla uměleckého. Smysl a účel díla charakterisoval případně spisovatel sám, když v předmluvě píše, že bude mu odměnou, nabyla-li pouhá bibliografická jména i pro laika obsažnosti a výraznosti. A to je hlavní cena práce Krausovy, jak pro vědeckého pracovníka, tak i pro laika. Kolik je dnes vzdělaných čtenářů, kteří se s láskou obírají postavou Husovou a historií husitství, odrazem velikých snah mravních i fysických českého národa a kteří hledají nové, vědecké a přístupné poučení o všech těchto problémech, nejen historicky zajímavých, nýbrž i dnes tak důležitých národně a mravně! Těm všem dá veliká práce Krausova poučení a uspokojení měrou vrchovatou.

Autor rozdělil své dílo ve dva obsáhlé svazky. V prvním probírá husitství v prvních dvou stoletích, v druhém v literatuře barokní a osvícenské. Výrazně volené nadpisy kapitol jsou syntetickým ukazatelem bohatého obsahu. *K. H.*

E. Chalupný: Sociologie. Díl první: Základy. Praha, vlastním nákladem, 1916, str. 258, díl pátý: Vývoj (dynamika), 1917, str. 254 (Rejstřík osobní i věcný).[1]

Sociologie Em. Chalupného, ohlášené širší veřejnosti článkem v Národních Listech (2. IV. 1916, O nynějším stavu sociologie), vyšel koncem téhož roku díl první, koncem následujícího roku díl pátý. Druhý díl přinese dějiny této vědy, další dva díly vyloží skladbu společnosti (statiku) pasivní i aktivní. Speciální sociologie, jež zahrne veškerý obor jevů t. zv. sociálních, jest rozvržena na deset dílů.

»Základy« jednají o předmětu a postavení sociologie v soustavě věd a o její metodologii.

Od většiny sociologů liší se Chalupný v tom, že určuje sociologii jako povšechnou, všeobecnou **vědu o civilisaci,**[2] **o životě lidstva jako** zvláštního celku, z jehožto jevů vylučuje ovšem jevy přírodní (biologické, chemické atd.) i jevy duševní. Ch. dává přednost pojmu civilisace před pojmem společnosti, neboť ona obsahuje nejen zřízení čili výtvory lidské aktivnosti, nýbrž i jevy vzniklé u člověka jako bytosti pasivní vlivem přírody.

Vůči zvláštním vědám společenským nepovažuje však sociologii za jich souhrn neb za souhrn jejich formulí, nýbrž ona sama zkoumá přímo jevy,

---

[1] Vyšel již také sv. III. Sociální činitelé (1. část Skladby statiky) 1919, o němž budeme referovati později.

[2] Ovšem určují i jiní podobně předmět sociologie, na př. Toennies: Le problème central de la sociologie est la vie sociale, particulièrement celle des hommes, c'est-à-dire la civilisation, Annales de l'Institut International de Sociologie, X (1904), 289.

jenom jí vlastní, a to základní vztahy lidstva, hledajíc v nich zákony, společné všem jevům lidské společnosti, a autor nazývá je, poněkud volněji, právě jevy sociologickými na rozdíl od jevů sociálních.

Vymezuje obor sociologie hledá Ch. místo prvku sociologického, jak činí někteří, raději bytosti sociologické, poněvadž lze je stanoviti konkrétněji a proto určitěji. Těmi jsou 1. člověk, a to buď ve skupinách nebo jednotlivě, 2. ostatní organismy, živočišné i rostlinné, 3. bytosti hmotné a duševní (výrobky a výtvory). Pod skupinami jakožto bytostmi sociologickými zahrnuje všechny skupiny, trvale organisované i nahodilé,[1] ale i největší skupinu — lidstvo jakožto souhrn rozličných plemen, národův i civilisací. Jednotlivci jsou sociologickými bytostmi jako nositelé neb původci jevů sociologických, t. j. všech jevů lidského života zbývajících po vyloučení jevů přírodních a duševních. V otázce společenskosti jevů autor sám konstatuje, že není rozdílu mezi činy jednotlivce a skupiny.

Nemůže býti pochyby, že všechny tyto trojí jevy jsou předmětem sociologie, ale spor je v tom, zda patří tam jako souřadné jevy základní. V této věci staví se Ch. po bok na př. Schäffleovi, který mezi prvky společenského tělesa počítá zemi — v tom jsa důslednější než Ch. — jmění národní čili statky věcné a obyvatelstvo, Lilienfeldovi, který za druhou složku společenského obsahu považuje sociální mezibuničinu, t. j. vše, co eksistuje ve společnosti mimo živého člověka, a co si člověk osvojil nebo vyrobil, Wormsovi, který rozlišuje společenské prvky lidské a mimolidské. Jak různě lze chápati tyto věci, ukazuje na př. Lazarus, který jevy uvedené třetí kategorie shrnuje v celek a nazývá objektivním duchem a dělí rovněž dle hmotnosti a duševnosti.

Značnou pozornost věnuje určení místa sociologie v soustavě vědní, pokoušeje se částečně o řešení původní. Třídí totiž vědy 1. dle způsobu abstrakce na abstraktní a konkrétní, 2. dle stupně obecnosti na obecné a zvláštní a 3. dle oborů, obsahu jich, doplňuje stupnici Comteovu, a 4. populárně na vědy přírodní a duchové (patří vlastně do předešlého).

Třídě vědy dle oborů, obsahu, lépe dle jich předmětu, přijímá Ch. celkem Comteovu stupnici věd doplněnou a opravenou jeho následovníky zejména o psychologii, ale sám přemisťuje obě poslední vědy, klada sociologii před psychologii, jako již před ním Roberty, ale s jiným odůvodněním. Odůvodňuje svoji změnu tím, že sociologie, mající svým předmětem lidstvo, civilisaci, která obsahuje živel objektivní a subjektivní, má slučovati také obojí výklad, objektivní i subjektivní. Subjektivní živel jest hlavně předmětem psychologie, objektivní přírodověd. Stojí tudíž sociologie mezi vědami přírodními a psychologií jako člen střední.

Proti tomuto odůvodnění třeba důrazněji, než to činí Ch., ukázati na to, že psychologie, a zejména její část o jevech základních, není dobře možna bez těsné závislosti na biologii, neboť není duševního jevu, aby nebyl dopro

[1] Autor tvrdí, že toto stanovisko, nyní v sociologii pronikající, »nebylo dosud snad nikde vyjádřeno povšechně a výslovně«. Proti tomu srv. i z naší neveliké literatury již Durdíka, Všeobecná aesthetika, str. 462.

vázen příslušným jevem fysiologickým,[1] a že potřebuje nutně výkladu objektivního v míře větší, než Ch. připouští. Nepřetrhuje proto také psychologie objektivní spojitost biologie a sociologie. Mimo to, přihlížíme-li ke skutečnému vývoji, pozorujeme souběžnost a vzájemnou podmíněnost vývoje duševního a společenského, neboť jednotlivec se vyvíjí i se svými duševními vztahy pouze ve společnosti, a vývoj společnosti jest vázán na vývoj duševních vlastností jednotlivcových, ale přece nejsou nutně všecky duševní jevy podmíněny společensky, aspoň nepřímo, kdežto společenské jevy jsou aspoň po některé stránce duševní, ať ve svých pohnutkách nebo prostředcích, průběhu nebo cílech. Rovněž ve vývoji člověka najdeme stupeň, na němž jeho duševní stránka jest rozvitější než stránka společenská. Nejen tudíž že předchází duševno před sociálnem, nýbrž toto jest i složitější než ono.

Též proti tomu, jak určen předmět některých věd, možno leccos namítnouti. Tak na př. je-li ústrojné tvorstvo předmětem sociologie, jest též předmětem psychologie. A naproti tomu kvalitativní vztahy nejsou jen vztahy mezi stavy duševními; autor ostatně sám mluví o vztazích mechanických, fysických, biologických a pak zase definice psychologie jako vědy o vztazích kvalitativních jest příliš široká, nehledě k tomu, že psychologie se nezabývá jen vztahy.

Druhá část Základů sociologie obsahuje metodologii sociologickou.

Probíraje metody v konkrétní aplikaci na jevy sociologické autor dokazuje především, že třeba spojiti metodu pozorování objektivní, přírodovědeckou se subjektivní, psychologickou, t. j. sebepozorovací, hlavně opravuje v tom Durkheima. Pokud se dovolává v tom také Karějeva, třeba vytknouti ten rozdíl, že tomuto a ruské sociologii, která právě řešila úsilovně tuto otázku, znamená subjektivní metoda hodnotící stanovisko, etické, jež by doplňovalo čistě objektivní, teoretické, nikoli pouze psychologické.

Připouští též eksperiment v sociologii ve smyslu praktického jednání eksperimentátora samého, spojeného s účelným, teoretickým pozorováním účinků, pojem to vyskytující se v sociologii častěji, na př. vedle citovaných dokladů ještě zvláště u Wormse. Ch. klade váhu na osobní účastenství pokusitelovo na těchto změnách. U nás na př. Durdík J. již konstatoval, že se pokus zavádí v národním hospodářství (Architektonika věd 1874, Rozpr. filos. 143).

Při srovnávání rozlišuje — hodně uměle, neboť v obou případech nutno i srovnávati jevy i užívati vlastní zkušenosti — metodu vnitřně (subjektivně) srovnávací, která srovnává výtěžky badání cizího, jichž se nám dostává četbou, studiem literárním, s výtěžky vlastními (jest to ještě metoda čistě badatelská?), a zevní (objektivní) metodu, t. j. srovnávání jevů samých.

Co se týká indukce a dedukce v sociologii, autor dokazuje užitelnost obou.

Aplikací obecných zkušeností logických na nynější stav sociologie jest oddíl o terminologii a definici.[2]

---

[1] V tomto smyslu také Masaryk vyjadřuje poměr psychologie a biologie (Něm. Konkr. log. § 62.). Ch. nevykládá (str. 107. n.) jeho názory úplně.

[2] První díl knihy dal podnět k posudku prof. Engliše a Weyra (Lid. noviny, 24. III. — 6. IV. 1917), kteří především pro noetické nedostatky odmítli knihu jako vědecký základ sociologie a zvláště jako úvod do této vědy pro

»Dynamika« jest nauka o vývoji, o dějích vývojových. Vývoj rozumí Ch. děj utvářivý, nikoli jen tvořivý, ježto zahrnuje i tvoření úplně nové i tvoření částečné, pozměňující i zjednodušující (zdánlivě negativní). Vývoj vztahuje se i na děje anorganické. Nekryje se dále úplně ani se vznikem neb vzrůstem, ale ani s pokrokem. Pokrok znamená totiž zlepšení, zdokonalení, při čemž jde jen o výsledek, nikoliv o děj. Pokrok může se jeviti též jako zpětný vývoj, návrat a lze jej naznačiti kruhem, spirálou nebo šroubovicí.

»Základy« obsahují hlavní problémy, jež se řešívají v části vědoslovné, ale přece mělo býti snad zásadně ještě zdůvodněno rozdělení sociologie speciální, jejíž přehled, uvedený v předmluvě, vzbuzuje nejednu otázku; rovněž podrobněji naznačen poměr speciálních věd k sociologii obecné, neboť se stalo, poměr k psychologii t. zv. sociální, otázka to se značnou literaturou, záhada zákonů v sociologii, a j., jež autor odsunul asi do dílů dalších.

»Dynamika« podává vývojové zákony výtvorů civilisace, jež autor sám nepokládá ještě za vyčerpávající. Nehledě však k této přirozené neúplnosti pohřešuji abstraktní, obecný nástin vývoje civilisace jako celku (dle autorovy definice sociologie) či vývoje společnosti vůbec. Autor nastiňuje totiž jen vývoj jednotlivých složek jejích a to toliko potud, pokud se v něm uplatnily zákony jím stanovené. Jeho abstraktní dynamika je pouze jakási filosofie dynamiky, abstrakce k abstrakci, kterážto první abstrakce však schází a již sotva podá slibovaná filosofie dějin. (Také jen málo odpovídá obsah knihy druhému nadpisu »Vývoj lidstva«.)

Uskutečňuje »slovanskou vnímavost vůči naukám cizím«, autor opírá se o důkladnou znalost sociologických soustav cizích, a to více v dílu prvním, založeném historicko-kriticky. Vykládá problémy podávaje řešení jiných a opravuje i doplňuje je, v čemž zejména Comte, Mill a Durkheim poskytují mu vítaná východiska, ovšem vedle řady jiných sociologů a představitelů zvláštních věd společenských a i řešitelů obecných záhad vědeckých a filosofických, starších i současných (z těchto na př. Bergsona, jehož vliv lze najíti zvláště ve svazku pátém).

Pro díl pátý autor reklamuje větší původnost považuje svou nauku vývojovou za novou v tom smyslu, že nejen celek, nýbrž i žádný z hlavních zákonů nebyl dosud výslovně stanoven a soustavně vypracován jako všeobecný zákon vývoje, ač jednotlivé myšlenky vyskytly se již u sociologů, a Chalupný dokazuje v kritickém přehledu jich shodu neb blízkost se svými. Přes tyto rozbory vidím v osamocení pouze jiný výraz pro diferenciaci a v zpětném vlivu, jejž Ch. omezuje na psychologii a sociologii, obměnu základního mechanického principu reakce, arci s uvědoměním a úmyslností jakožto charakteristickými znaky v těchto oborech (podobně i osamocení jest jiné ve světě anorganickém než společenském), takže je-li osamocení základním vztahem všech oborů, jest jím i zpětný vliv.

Nikoli poslední předností díla jest důvěrné obeznámení autorovo s nepřeberným bohatstvím společenských jevů po jich rozmanitých stránkách

---

studentstvo. Po svém Zaslánu (N. Listy, 11. IV.) a replice kritiků (Lid. Noviny, 15. IV.) vyvracel Ch. pronesené výtky (v Českém Jihu, zvláštní otisk: První česká sociologie a poslední odpadky brněnské kritiky) tónem překvapujícím i při ostrých polemikách.

V české literatuře sociologické vyhrazuje autor své knize prvenství oustavy sociologické, mínění, jež dlužno poopraviti. První sociologií českého úvodu jest herbartovského sice směru, ale pozoruhodná kniha *Lindnerova:* Myšlenky k psychologii společnosti jakožto základ vědy společenské 1871 (70).[1] Soustavnou sociologii, vybudovanou na šestranné znalosti sociologických směrů velikých literatur, dal nám Masaryk, a to jednak v konečné úpravě (Podstata a metoda sociologie, Naše doba 1900/1) jednak jako řadu problémů, řešených roztroušeně v jednotlivých spisech, jež Ch. sám uznával (Úvod do sociologie, 1905, str. 16) za naše jediné »soustavné knihy sociologické«; také ji M. přednášel na universitě, na př. 1902—4. A »Úvod« i »Základy« svědčí, že bez sociologie Masarykovy nebyla vůbec existovala sociologie Chalupného. (Nebereme ani v počet t. zv. křesťanskou sociologii katolických teologů (Neuschl 1898, Reyl 1914), jako spisy předpojaté a čerpající namnoze z druhé ruky, a některé jednotlivé články.) Není tudíž Chalupného kniha první českou sociologií a vůbec ani jedinou. Bude-li však první zevrubnou soustavnou (i formálně) sociologií českou, a připojme slovo sice podezřelé, moderní, bude možno konstatovati, až vyjde dílo celé, stejně jako budoucnost teprve ukáže oprávněnost autorova tvrzení, že »dlouho ještě zůstane jedinou sociologií českou« (ve smyslu právě stanoveném). *Jos. Král.*

O ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Nehotovost církevních a náboženských reforem. — Pokusy o český národní katolicismus. — Čeští katoličtí reformisté. — Proti celibátu.

Jako ve struktuře politické a sociální, tak jest i v nové orientaci církevní v pokusech o nový život náboženský všecko dosud jen ve stavu přechodném, ve varu a kvašení.

Tato skutečnost nemůže překvapovati ani odstrašovati. Souvislost mezi životem náboženským a ostatními složkami života vůbec jest příliš těsná, aby se mohla vykrystalisovati jedna nápadně dříve než druhé a nezávisle na všech ostatních. K tomu pak ještě politika má ke své úpravě aspoň nějakou autoritu, které podléhá, totiž vládu s jejím aparátem, vládu, která má mocenské prostředky zasahovati, regulovati a chrániti určitou formu i brániti překotným novotám. Sociální snahy podobně mají opěrný bod ve vrstvách pevně organisovaných a skoro všemocných ve vlivu na masy. Církevní autority v tomto smyslu však není. Buď jí vůbec nebylo, jako v protestantismu, nebo poklesla a seslábla, jako v katolicismu. Náboženství pak bere se čím dále tím patrněji cestami individualistickými, a přirozený důsledek toho jest kvašení a nehotovost. U těch arci, pro které náboženství jest velikou hotovou, nenastala a nenastane pražádná změna jakýmkoliv otřesem. Ale takových jest a bude stále méně. Vždyt i náboženství tak propracované a organisované jako jest římský katolicism prožívá dalekosáhlé převraty.

[1] Německy psaná.

Jaké změny se dějí jinde, o tom nemáme zpráv. Je dokonce možn
že my zde u nás v novém státě a následkem toho ve změněné struktuře nej
zevnější, ale také a zvláště duševní, pociťujeme nárazy přetvořujících poku
intensivněji než jinde, kde přerod nezasáhl tak hluboko. Snad jsou Čech
zase, po druhé, zemí, kde se připravuje a zvolna zraje něco nového v úpra
církevních věcí. Poměry jsou zralé k tomu a vedou, nutí k energickým p
kusům ve směru reforem. Jako na konci středověku všecko záleží na to
vyvstanou-li lidé, osobnosti, které by vystihly potřebu doby a mě
dosti vnitřní hodnoty a síly, nejen se nechat unášeti, ale tvořivě zasahova
do proudu. Těch, které se nechají nésti, jest dost, ale takových, které
vedly, skutečně vedly, dosud neviděl.

Před rokem, hned po velikém našem převratu, mluvilo se o národ
církvi. Cítila se potřeba národní církve, volalo se po ní. Přemnozí jednotliv
se vyslovovali, že jen čekají, až se zrodí nějaká česká církev, bratrsk
českobratrská, husitská, že se k ní přidají nadšeně. Ale sami se ani nepokus
vybudovati ji. Dokonce nikdo nedal ani podnětu ku pokusu. Prostě čeka
až někdo, vždycky někdo jiný učiní první krok. Čekalo se na příkl
mnoho od reformních snah velké části římskokatolického kněžstv
Dokonce jeden směr v bývalé evangelické církvi, nyní českobratrskou se naz
vající, hleděl k mužům, jako jest spisovatel Zahradník-Brodský, s jistý
nadějemi nebo lépe řečeno s očekáváním, že budou důslední a pomohou v
tvořiti skutečně lidovou národně katolickou církev mezi Čechy, která by p
v sobě spojila nábožensky cítící a národně smýšlející část českého lidu
podkladě starých českých náboženských tradic ve směru myšlenkové
pokroku.

Od samého počátku jsme měli odůvodněné pochybnosti o tom, že
byla vyhlídka vybudovati na tomto podkladě církev skutečně národní, česk
Důvodů k pochybnostem bylo dost. Jest to především ráz katolické církv
a jest to ráz těch, kteří po reformě volali. Bylo totiž hned zprvu zcela patr
že jest jediná cesta k onomu cíli a ta vede proti církvi. Nevadilo
že reformní kněžstvo zdůrazňovalo své katolictví a svou lásku k církvi
věrnost k ní. To činili reformátoři 15. věku také. Cítili se věrnými čle
církve, milovali svou církev. Nechtěli víc než její nápravu a její blaho. Tep
odmítavým stanoviskem představitelů církve byli zatlačeni na dráhy, kt
vyústovaly jinde než v Římě. Nemohlo se díti před našima očima ně
podobného?

Když se podíváme kriticky na požadavky, které byly kladeny se stra
pokrokového kněžstva na církev, hned se stane patrným rozdíl mezi hnut
století 15. a dnešními pokusy reformními: Skoro bez výjimky všecko, co
požadovalo jako podmínka zlidovění církve, byly věci, na kterých kněžst
má svůj osobní a stavovský zájem. I cizí, mimo církev a náboženství stoj
lidé, na příklad přívrženci Volné Myšlenky si všimli a vytkli, že ze vše
desiderií proklamovaných na sjezdu Zemské Jednoty Katolického Duch
venstva ani jeden nepožaduje reformu náboženství, na příklad zduchovně
zbožnosti, prohloubení náboženského cítění, návrat k evangeliu, obno
zásad Kristových, důslednost v provádění ducha, který odlišuje křesťanství
jiných náboženství. Jestliže si toho všimli lidé mimonáboženští, tím bolestn

dho pohřešovali ti, kterým jde o náboženství víc než o kněze a o křesťanství
íc než o církev.

Výtky ty byly a jsou zcela oprávněny: Oč šlo a jde »reformistům«?

Jest patrno, že i ten název »reformistů« není zcela na místě. Moder-
istům a reformistům v Anglii a v Německu na konci minulého a na za-
átku našeho století šlo na příklad o svobodu vědeckého bádání, o zužitkování
ýsledků moderní teologické práce pro náboženský život, o náboženský indi-
idualism, o novou orientaci ve světě duchovém. To byly skutečné reformy
opravdová modernost, aspoň v tom omezení, které s sebou přináší přísluš-
ost k církvi katolické. Ani podle tohoto zúženého měřítka dnešní čeští
atoličtí modernisté a reformisté neobstojí a nezaslouhují takového čestného
ázvu. Neříkáme, že jejich požadavky jako zrušení celibátu a patronátu, obsa-
ování vysokých hodností volbou, mateřská řeč v bohoslužbě atd. nejsou
álehavé a potřebné. Jistě jsou, ale ani jeden z nich nezasahuje jádro věci,
na program reformy naprosto nestačí. Komu šlo upřímně o národní, sku-
čně národní a lidovou českou církev, ten čekal, že se na prvé místo postaví
rogram náboženství, v němž by nesmělo zůstat nezužitkováno, co český duch
náboženství vykonal, vytvořil, jak český národní genius křesťanství prožil
protrpěl, tedy konkrétně: podstata husitství a českého bratrství, ovšem ve
rmě přizpůsobené dnešním poměrům.

Kdo něco takového čekal, toho reformní hnutí mladšího kněžstva zkla-
alo. Od samého začátku bylo patrno, že snaha o znárodnění církve bude
něřovati proti církvi. Ale již z toho, že se požadavky »reformistů« omezo-
ly na věci vedlejší, bylo patrno, že podstata církve má zůstati nedotčena
neměněna. A to by nikdy nemohla býti národní církev česká. Nevadilo
, že reformisté vypravili delegaci do Říma ucházet se o povolení poža-
avků. Takový pokus mohl býti učiněn, snad musil býti podniknut. Arci jen
usoristický a naivní idealista mohl čekat, že církev povolí. To musí věděti
ždý katolický kněz, že ani v jednom bodu z požadovaných církev povoliti
e může, nechce-li zapříti svou podstatu. To musilo býti jasno a jisto
ždému katolíkovi, tím více katolickému knězi. Toto rozpoznání vyvolalo
některých pozorovatelích pochyby o upřímnosti všech těchto reformních
ah vůbec. V oficiálním projevu, který byl vydán po návratu delegace
Říma, na prvním místě stálo ujištění, že nikomu netanulo na mysli nějaké
loučení od církve. S počátku se tu a tam ozývalo slovo schisma. Snad
kteří vůdcové byli odhodláni hnáti požadavky do krajností a nezaleknouti
ani před důsledkem separace. Ale byla-li taková myšlenka na dně duše
kterých s počátku, jistě nebyla v duši většiny, a na konec snad vymizela
ibec. Jmenování nového pražského arcibiskupa v osobě profesora K o r d a č e
ůže býti vykládáno buďto jako odpověď kurie, a o smyslu takové odpovědi
může býti nejmenší pochybnosti, ta jest naprosto nedvojsmyslná, anebo
ůže býti bráno jako obtěžkací zkouška, kterou kurie ukládá pravověrnosti
vůbec věrnosti českého kněžstva i členstva církve vůbec. Byla-li pak vo-
na zrovna takováto obtěžkací zkouška, pak jest si Řím jist výsledkem,
něvadž by jinak neriskoval tolik, a dokonce je možno, že k této zkoušce
rpal odvahu zrovna z chování oné delegace reformního kněžstva českého,
erá tam donesla soupis reformních desiderií.

Části kněžstva zbývá cesta prakticky se pokusiti o úspěch asp
v jednom bodu, kde kněz může osobním jednáním přivoditi rozhodnutí: v
facti v předpisu o celibátu. Noviny přinesly dvě nebo tři zprávy, že se t
a onen kněz oženil a vyčká, co církev proti němu podnikne. Kněžstvo, pož
dující odstranění celibátu, se obrací na všecka obecní představenstva o po
pisy na petice o zrušení celibátu k Národnímu shromáždění. V tom zas ne
dost jasnosti a upřímnosti: každý kněz ví, že žádný parlament na svě
nemůže uzákoniti nebo zrušiti něco, co jest vnitřní záležitostí církve. Někte
obecní představenstva také odmítla podepsati petici z toho důvodu, že j
o osobní a stavovskou věc, do které nemá nikdo co mluvit. Kněží, kteří
oženili, jest mizivě málo, a i mezi těmi jsou takoví, kteří jsou pro možn
nepříznivou eventualitu dobře opatřeni a zabezpečeni jinak. Není třeba pr
rockého daru ku předpovědi, že bude i dále mizivě málo kněží, kteří se ože
dokud nebude změněn příslušný předpis, a pro budoucnost si již církev, kd
nebude chtít povoliti, dovede zabezpečiti kněží poslušné i v tomto bodu.
zbude z požadovaných reforem? Nanejvýše nějaký zlomek národní ř
v bohoslužbě, a to nestačí snad ani pro nejskromnějšího. Jest patrno,
dokud nebudou státi v čele jiné a radikálně nové osobnosti, Čechy n e b u d
zemí, ve které se ve dvacátém století bude opakovati vnitřní revoluce vě
patnáctého.

HUDBA.

Po českém festivalu v cizině.

Letošního jara spolupůsobil český hudební svět při události napro
výjimečné, jež však nedošla v Praze dosti povšimnutí a zejména správné
vého ocenění, poněvadž její dějiště bylo daleko za horizontem praž
hudební veřejnosti. Festivalem v Londýně, Paříži a Švýcarsku přistoup
česká hudba, tvůrčí i výkonná, na pomoc politické akci a naší zahranič
propagandě, upozorňujíc cizinu na vynikající složku naší kultury, obrace
její zájem na úroveň, jíž jsme v jednom oboru duševní činnosti dnes dosp
dokumentujíc, že tu, v energii, svéráznosti, novotě a pronikavosti své
duchovního usilování chceme hledati cestu ke svému uplatnění mezi náro
těmito kvalitami že chceme od samého počátku cizině imponovati a ji získ
vati. Dnes, čtyři měsíce po festivalu, bylo by pozdě podávati zde refe
o jeho průběhu; nebude však snad nevčasno upozorniti na jeho význam,
jeho zdar, a rozvinouti perspektivy, jež musí si náš hudební život n
otevříti, nemá-li pro něj festival vyzníti bez užitku.

Myslím, že v dějinách hudebních cest český festival je a zůstane n
lostí ojedinělou. 90členný orchestr, dva mužské sbory, dohromady více
stočlenné, kromě toho komorní sdružení, sólisté pěvečtí, houslový a klavír
vydali se tu společně na několikanedělní cestu, aby v dnešních velkoměstsk
střediscích ukázali světu kulturní protějšek oné mravní vyspělosti, kterou p
tím prokázali čeští legionáři. Naše politické zahraniční vedení chtělo u
jen těchto dvou vzpruh, aby udrželo a zvýšilo naši prestiž v očích dohod
ciziny. Festival měl především cíl politický, z politických kruhů vyšel t

jeho plán, spokojenost politických našich zástupců v Paříži a Londýně je pro soud o jeho zdaru stejně směrodatná, jako výrok hudebního kritika. Všechny malé národy snažily se za mírové konference nějak na sebe upozorniti; žádný to však neučinil způsobem tak vážným, ryze uměleckým, v takovém měřítku a se stejným úspěchem, jako Češi. Alespoň v Londýně ne. V Paříži scházel českým koncertům, jichž byla celá řada, jednotný pořadatelský rámec (ne programový!) a oficiální ráz; neboť skutečný festival byl v Paříži odřeknut, snad z přílišné úzkostlivosti a jen přičiněním neunavného propagátora českého umění R. Kepla došlo i na pařížských podiích k mnoha českým hudebním podnikům. Za to v Londýně se naše vyslanectví (dr. Osuský) s festivalem stotožnilo, soustředilo k němu celé delší období své činnosti, chápalo ho jako politikum. A věnoval-li časopis tak závažný jako »Observer« festivalu úvodník, jehož tenorem bylo: »nyní teprv chápeme, jak vděčni musíme být našim vládám, že dovedly již za války připoutati k sobě Čechoslováky, jakým nebezpečím by pro nás bylo bývalo, kdyby národ t é t o kulturní výše byl se postavil na stranu Němců«, musíme uznati, že úplnějšího politického úspěchu hudba sotva mohla naší věci vybojovati. Dr. Osuský byl také s touto pomocí, již mu česká hudba přinesla ve snaze o zvýšení naší váhy v londýnské vlivné společnosti, svrchovaně spokojen. V Paříži alespoň třetí koncert, orchestrální a sborový, byl i oficiálně spojen s naší mírovou delegací, když prvé dva (Českého kvarteta a můj) vzbudily ve veřejnosti rozruch, našim politikům velmi vítaný; a dopadl stejně skvěle, přilákav pozornost a vzbudiv obdiv posluchačů jako Focha, Lloyd George, Orlanda a jiných.

Cestou k tomuto úspěchu politickému mohlo ovšem býti jen úplné uznání umělecké. Někteří z účinkujících vraceli se do ciziny jako dávní známí anglického či francouzského obecenstva, ba i jako jeho oblíbenci: Emma Destinnová na příklad nalezla v Londýně i po pětileté nepřítomnosti tolik věrného přátelství v publiku, že již její účinkování samo bylo pro festival zárukou skvělého zevního úspěchu. Podobně připravenou půdu mělo i České kvarteto a J. Kocian. Avšak ostatní sólisté a ensembly musily si uznání teprve vybojovávati. V š e m se to podařilo v míře, jíž můžeme býti svrchovaně spokojeni. Zejména pražští i moravští učitelé byli posluchačstvem nadšeně aklamováni, a kritikou prohlašováni za těleso ojedinělé reprodukční výše. A orchestr Národního divadla byl zaslouženě přirovnáván k nejlepším známým orchestrům světa, neboť hrál, zejména v Londýně, s takovou vervou, oduševnělostí a technickou vypracovaností, jak tyto tři atributy dokonalosti jen zřídka shledáváme pohromadě.

Zajímavé bylo, jak cizina přijala naše skladatele. Anglická záliba pro Dvořáka je známa; stejně Smetanovy komposice byly provázeny velikým úspěchem. Podklad této záliby je však u cizího obecenstva jiný, nežli u nás. Národní originalita, onen znak národní duše, který pro nás je nerozlučně spojen s každým melodickým obratem obou autorů, s každým zlomkem jich hudební myšlenky, uniká úplně cizímu posluchači. I on promluví vám sice o národní svéráznosti hudby, kterou slyší; ale dohovoříte-li se, shledáte, že ji vidí jedině tam, kde je i n a v n ě j š e k akcentována buď rytmem lidového tance nebo melodickým spádem, odposlouchaným lidové hudbě, atd. V nitru této hudby tuší jen upřímnost, prostotu, citové bohatství — a to se mu líbí:

ono kouzlo »našeho«, které nás k Smetanovi a Dvořákovi nejvíce poutá, je cizinci skorem nepochopitelné. Odečte-li si ony vnější projevy národnosti, nepozoruje takřka národní originality našich klasiků. Tím nápadnější bylo, že naopak v současné naší hudbě, již my jsme zvykli považovati za daleko internacionálnější, vycítili posluchači přímo n á p a d n o u národní odlišnost, že u Suka, Nováka i mladších stále zdůrazňovali jak zcela novým, svým, odlišným ode všech jinonárodních, jim tento hudební projev připadá. A vedle duševní hloubky a vřelosti citové byla tato ostře charakteristická národní nota hlavní příčinou, že naše hudební moderna byla uvítána s přátelsky otevřenou náruči. Pro nás z toho plyne poučení. Vstupujeme jako homines novi do d n e š n í h o hudebního života — svět se nás tedy bude v prvé řadě ptát, co přinášíme d n e š k u. Bylo by úplně převrácené, kdybychom šli do ciziny nejprve se staršími autory jako ověřenými mistry, a báli se ukázati ono umění, v němž jdeme po nových cestách, třeba ještě ne všemu posluchačstvu u nás dostupných. Psychologie poválečného obecenstva v Paříži i Londýně je hodně změněná. V Paříži, kde dříve bylo nutno bedlivě hledati po malých koncertech modernu, zaujímají nyní současní autoři prvé místo co do početnosti provedení svých skladeb. A v Londýně na příklad byl přijat velmi vlažně Fibichův »V podvečer«, vybraný jen se zřetelem k předpokládanému jednoduchému a sentimentálnímu vkusu anglického obecenstva. Neklamme se: oné cizině, která se ještě neseznámila se Smetanou a Dvořákem, budou jejich díla obdivovaným protějškem jejich vlastní hudební m i n u l o s t i. Aby nás však přijali mezi sebe a v i t a l i ve svém středu, budou na nás chtíti naši p ř í t o m n o s t. Je to naší pýchou a radostí, že jim s ní můžeme přijíti s plným sebevědomím; ale ovšem musíme si tohoto stavu věcí býti vědomi a nesmíme se báti vysunouti hudební modernu při propagandě v cizině na ono zodpovědné, č e l n é místo, na němž ji cizí obecenstvo očekává.

Přirozeně, že se musíme připraviti také na hlasy reservované nebo třeba i v lecčems odmítavé. Věc tak veliká, jako je proniknutí veškeré naší hudby do ciziny, nepřipravené, neznalé základů, z nichž jsme vyšli, našeho vývoje, našich tradic, vlivů, jež jsme absorbovali a individualit, které z nás vzrostly, nota bene naplněné místy i předsudky a neochotou, taková věc nemůže býti provázena jednomyslným pochvalným údivem cizího obecenstva a kritiky. Mějme sluch dobře otevřený výtkám a úsudkům, třeba sebe odlišnějším od všeho, co si o sobě říkáváme sami, jsou-li tyto soudy opřeny o bystrou a vnímavou inteligenci a vysloveny bona fide. Nelekejme se však na druhé straně každého nesmyslu, který cizí kritice, úžasně často ubohé, vyplyne z pera, nebo který jí zlomyslnost nadiktuje. Či spíše, leknutí není se u nás ani tolik co báti; ale jiné napomenutí bude na místě: Nezaznamenávejme si s flagelantskou škodolibostí nebo s lehce zakrývanou potměšilostí každý takový relativní nebo absolutní zápor, abychom pak mohli říkati s pesimistickou moudrostí: ejhle, jak všecka naše propaganda vyznívá nadarmo, jak ten či onen podnik skončil fiaskem, atd. Také při festivalu ozvaly se v tisku ojedinělé projevy nesouhlasu. O neúspěchu Fibichovy selanky v Londýně jsem se již zmínil; opakoval se v Ženevě a Bernu, kde recense, jinak plné přímo eksaltovaného obdivu nad českými koncerty, se vyslovovaly o »Podvečeru« dosti ostře. Rovněž Foersterův kvartet nebyl přijat dosti vlídně částí

francouzského a anglického tisku. »Times« psaly po celý festival sice naprosto kladně, dosti často i v superlativech, ale nějaký malý ostén výtky, třebaže zcela nepatrné, se přece v každém jich referátu najde. Nevím, bylo-li to vyvoláno nějakým opatrnictvím a reservovaností referenta, či jinými vlivy. Že takové jiné vlivy mohou eksistovati, je viděti nejlépe z toho, že několik velmi dobrých znalců pařížských poměrů mne ujišťovalo, že Landormyho dlouhý článek ve »Victoire« byl v tomto neobvyklém rozsahu napsán a právě v den třetího českého koncertu otištěn jen proto, poněvadž »Victoire« je časopis vysloveně polonofilský; onen článek totiž tvrdí, že veškerá česká hudba, pokud ji bylo lze na pařížských koncertech slyšeti, je ve vleku hudby německé a neodlišuje se od ní ničím svým. To jsou, pokud vím, vůbec všechny nespokojené hlasy. Uvážíme-li pro příklad, že jen londýnské recense o festivalu, otištěné v knížce, vydaly skoro 100 stránkový svazek velikého formátu při zcela drobném tisku, je záporu jistě mizivě málo. Nezapomínejme, že sto pochvalných hlasů splyne snadno v jednotný zvuk, kdežto jediný zamítavý se hned odliší a učiní si slyšitelným svojí disonancí; tím spíše, když této slyšitelnosti napomohou ochotní syčkové doma. Kromě počtu příznivých a nepříznivých hlasů musíme však sčítati i jejich váhu. A podařilo-li se festivalu a všemu, co k němu patřilo, získati přímo za apoštola české hudby umělkyni tak jedinečnou, jako je pianistka Blanche Selva (budu míti příležitost rozepsati se o ní při její podzimní návštěvě v Čechách), vyváží již tento jediný fakt nevím jaké množství žurnalistických nevraživostí a klepů.

Umělecky i politicky dosáhl tedy festival plného úspěchu. Koncertní úspěch je však věc prchavá; nechť sebe více hluku způsobí nějaká podobná řada podniků — hudba dozní, dojmy posluchačů se sestrou a konečně zapomenem, a sám kruh těch, kteří byli těmito dojmy zasaženi, je i při největší návštěvě nepatrný v poměru k celé hudební veřejnosti té které země. Pro politiky může tedy býti festival uzavřenou kapitolou, pomohl-li jim dosíci kamžitého účinku, jehož potřebovali — pro nás hudebníky musí býti úvodem k další, dlouhé a vytrvalé akci, má-li nám přinésti ovoce. Pro začátek bylo třeba tohoto slavnostního zahájení, tohoto až pompésního vstupu do cizího koncertního ruchu, aby Češi na sebe upozornili, aby se dlouho zbytečně netráceli v oné spoustě polopovšimnutých koncertů, jak je s sebou přináší hudební život každé metropole. To bylo provedeno co nejšťastněji, nyní je už v cizině značný počet pasivních interesentů, kteří o nás vědí a přijdou, až se vrátíme; nejvíce se však musíme starati o interesenty aktivní, umělce a propagátory, kteří by šířili praktickou i teoretickou znalost naší hudby. Koncerty našich umělců, třebas že mohou i v budoucnosti vykonati přemnoho co do iniciativy, tu nestačí. Potřebujeme skvplný zájem umělců cizích, kteří by nás hráli a zpívali a prováděli tak onu infiltraci cizího prostředí naším uměním, které jedině znamená opravdu plodný styk dvou národů v hudbě. Festival učinil velmi slibné počátky v tomto směru tím, že nám získal sympatie několika prvotřídních výkonných umělců, sympatie účinné a obětavé, které se již projevily během léta a projeví až překvapujícím způsobem v počínající sezóně. Styk s cizím odborným tiskem a s hudebními nakladateli musí býti s naší strany žádatným doplňkem činnosti oněch získaných cizích umělců.

A ještě jedno memento nám zní z festivalu: odplata pohostinství, jeh
se nám dostalo. Je naší povinnosti pozvati nyní opět umělce francouzsk
a anglické k nám a dáti jim příležitost, by nás seznámili se svým umění
Je jisto, že jsme v hudbě a také ve vnějších hudebních stycích byli orient
váni před válkou hlavně do německých zemí — zrnko pravdy je nesporně v
článku Landormyho, třeba že tam z něho vyrostlo plno omylů a upřílišn
ností — za války pak, kdy bychom byli chtěli připojiti se těsně ji k Franci
byl nám její umělecký život vůbec uzavřen. Nyní se ve veškeré naší ku
tuře projevuje hnutí po bližším přimknutí ke kultuře evropského západu
uvolnění jednostranných vztahů k Německu. Toto hnutí odpovídá nejeno
okamžitému směru našeho cítění a myšlení, nýbrž jeví se v něm též jak
poznaný prospěch, který nám odtud kyne. Literatura a výtvarná umění přec
honily hudbu o mnoho, v nich se již po celá desítiletí obráží silný francouzsk
vliv daleko vydatněji. Nyní máme nejenom výbornou příležitost, ale tak
povinnost dohoniti, co bylo zmeškáno. Vždyt u nás sotva o pouhé prostředn
znalosti francouzské hudby může býti řeč; o nějakém pochopení jejíh
ducha však rozhodně mluviti nemůžeme. Kde kdo, od vědecké kritiky až p
laického tónového požitkáře je pln nepřátelských předsudků nebo alespo
omezené nechápavosti vůči ní. A přece je francouzská hudba dnes i v ne
dávné minulosti p l n a osobností přebohatých darem hudebnosti, citovo
hloubkou nebo uměním; a má několik geniů, v nichž tyto vlastnosti jso
šťastně spojeny. Jen je třeba zaposloucha se oddaně a s důvěrou do tét
hudby, a najdeme tam jistě nejen nějakou originální apartnost, jak se snad post
leckdo u nás domnívá, nýbrž onu zdravou půdu lidské opravdovosti a vrou
cího srdce, společnou všemu pravému umění, a na ní květy nejrůznější, zce
jiné, nežli ty, které rostou u nás, ale stejně svěží a bohaté. Je u nás mnoh
lidí, kteří došli poslední dobou k tomuto názoru, a mnoho umělců mělo z
festivalu příležitost utvrditi se v něm. V umění více než kde jinde p o z n á n
dobra značí kategorický imperativ č i n i t i ho. Vlna francouzského ovzduš
přejde tedy nyní jistě naším hudebním životem. Nuže: kdyby se festival
podařilo učiniti její působení vydatnějším, kdyby se stal nejenom počátke
našeho hudebního vstupu do Francie, nýbrž také zahájením intensivníh
francouzského pronikání do naší hudby, pak by také umělecky znamenal neje
okamžitý úspěch, nýbrž skutečný umělecký čin, jímž bychom mohli být
nadšeni.

V. St.

ZPRÁVY.

Regenerace národa. Národům a můžeme říci celé Evropě hrozí veliké nebezpečí degenerace. Ono okřídlené slovo »sebevražda Evropy« nebylo proneseno nadarmo! Na tělesnou zdatnost evropského lidstva vrhá již dnes rčení toto hrozivé stíny. A což později, až důsledky tohoto hromadného vraždění celých národů projeví se v plné míře! Vzpomeňme jenom dnešní situace národů balkánských, zalétněme opět do Francie, kde povlovná depopulace a tím částečná degenerace již před válkou zaměstnávala nejlepší hlavy republiky. Mějme na mysli veliké miliony padlých zdravých a zdatných vojínů všech takřka evropských států, vzpomeňme dále velikých milionů invalidů a velkých milionů zdravotně podlomených od nejútlejších děcek až do generací nejstarších: tu nám vyvstává obraz hrozící degenerace evropského lidstva v plné plastické, třeba příšerné skutečnosti! Před hroznou touto perspektivou nelze zavírati oči. Otázka regenerace bude palčivým problémem všech evropských států a národů, stejně i národa našeho, kde totální podvýživa natropila snad největších škod ze všech zemí Evropy. Důsledky toho projevují se dnes po válce v míře hrozivé. Vzpomeňme dále, že pohlavní nemoci, tento nejošklivější vřed na těle lidské společnosti, rozbujely úžasnou měrou nejen mezi armádami, nýbrž i mezi obyvatelstvem občanským. Odezva toho v budoucí generaci bude jistě hrozná! A to můžeme ještě mluviti o velikém štěstí, že dosud nevypukly epidemie, věrné průvodkyně velkých válek, ve větším rozsahu! Nad evropským lidstvem krátce stahují se opravdu hrozivé mraky degenerace, již zažehnati bude z předních povinností všech evropských národů a států. Tím se nám rýsuje problém regenerace v celé své velikosti a složitosti.

Národ náš jest osvobozen. Chystá se k novému, volnému a svobodnému životu. A mluví-li se a píše na všech stranách o mravním obrození celého národa, jehož je do nového osvobozeného a šťastnějšího života tolik zapotřebí, nezapomínejme obrození tělesného! Fysické síly ohromné většiny národa jsou vyčerpány, národ z veliké části jest tělesně ruinován přímo do neuvěřitelné míry. Souchotiny, plicní choroby, nemoci žaludeční a nervové řádí měrou nebývalou! Národ, hlavně široké zproletarisované vrstvy přecházejí do samostatného státu tělesně úplně na mizině, takže problém regenerace národa v pravém slova smyslu je v českém státě krajně akutní. Úkolem těchto řádků budiž poukázati na tento opravdu těžký problém aspoň s některých hledisek.

Jedním z nejúčinnějších prostředků, sloužících k regeneraci, bude beze sporu t ě l e s n á v ý c h o v a. Otázka reformy tělesné výchovy byla již před válkou akutní. Neboť staré, neschopné vlády se o tělesnou výchovu občanstva

takřka nestaraly. Na druhé straně působil přímo zhoubně na fysický stav lidstva předválečný, kapitalistický systém. Převážná část lidí je nucena svým povoláním tráviti život v dusných a nezdravých bytech měst a velkoměst. Naprostý nedostatek čistého vzduchu a naprostá isolace od přírody, za to však alkoholism a nikotinism působily vskutku rozvratně v tělesném stavu lidstva do té míry, že radikální reforma tělesné výchovy je nutná. Je nutno reformovat tělesnou výchovu hlavně v tom směru, aby jednak zhoubné následky války byly co nejdříve odčiněny a za druhé, což bude vlastní trvalá reforma tělesné výchovy, t. j. uzpůsobit tělesnou výchovu požadavkům doby a duchu národa!

A dnes vyvstává vedle abych tak řekl normální tělesné výchovy — kde se předpokládá zdravé tělo —, tělesná výchova speciální, l é k a ř s k á, jejíž oprávněnost a důležitost byla uznávána již před válkou. Ovšem tato speciální, lékařská tělesná výchova by byla čistě rázu přechodného, mající za účel odčiniti všechny škody válkou na zdraví lidstva spáchané, než s hlediska regeneračního je stejně důležitá a pro stát závazná. Musíme uvážit, že procento lidí a hlavně mládeže, kteří následkem vnitřních chorob nemohou pěstovati normální tělesnou výchovu, po válce velice stoupla, takže lékařský tělocvik, který byl dosud nejlepším lékem proti takovým chorobám, musí býti organisován, což je povinností státu. Sanatoria, pískové, říční a sluneční lázně, osady na zotavenou ve volné přírodě, bude nutno budovati, budeme-li opravdu chtíti ono ohromné procento občanstva válkou zdravotně poškozeného přivésti do normálných, zdravých kolejí. Sem by také po případě mohlo býti zařazeno i l é č e n í c h o r o b p o h l a v n í c h, jež se tak rozmnožily! Neboť toto vše nevymyká se pojmu tělesné výchovy lékařské, máme-li právě účel regenerační na mysli. Vezme-li stát věc náležitě do rukou, pak se jistě zdárné výsledky objeví.

Než obrátíme zřetel k vlastní tělesné výchově. Prvým, kardinálním požadavkem zde budiž, a b y s t á t v z a l t ě l e s n o u v ý c h o v u d o s v ý c h r u k o u. Již proto, poněvadž stát v prvé řadě má na tom bezprostřední zájem, aby tělesný stav prořídlého a těžce zkoušeného národa byl opět co nejdříve zlepšen. Je nutno radikálně zreformovat celé školství. Výchova tělesná musí býti stejně ceněna s výchovou duševní, nejen s onoho stanoviska regeneračního, nýbrž i se stanoviska čistě moderního, vědeckého a estetického! To, co se dosud ve školách v tělesné výchově dělalo, naprosto nestačí! Tělesná výchova byla zde v pravém slova smyslu popelkou. V našem státě výchova tělesná musí se státi záležitostí celonárodní, všeobecnou a což nejdůležitější: závaznou pro všechnu mládež, stejně jako výchova duševní! Nemůže býti úkolem těchto řádků pouštěti se do podrobností, nýbrž chci celkově poukázati, jakými cestami a směry by se měla tělesná výchova národa bráti, aby bylo dosaženo onoho ideálního cíle v tělesné výchově vůbec: zdraví, síly a krásy.

Konstatovali jsme, že bude nutno začínati tělesnou výchovou již ve š k o l e o b e c n é. Dále bude zapotřebí věnovati jí mnohem více času, nežli se dosud ve školách děje. Kolik hodin týdně by se mělo tělesné výchově ve škole věnovati a které předměty následkem toho obmeziti, ponechme stranou a stopujme raději tělesnou výchovu dále! Převážná část mládeže vychodí obecnou školu a jde pak do praktického života, mizí z dohledu školy. A tu

by nastala přirozeně mezera ve výchově tělesné a to v letech nejdůležitějších, v době dospívajícího pohlaví! Zde právě musí přiskočiti stát v tom smyslu, aby organisoval a prováděl dále tělesnou výchovu i v tomto stadiu stejně závažně jako na dalším stupni školství, ať již je to pomocí spolků tělocvičných, sportovních aneb jinou cestou. Výchova tělesná zde přerušena býti nesmí! Stát musí dohlížeti a pečovati o výchovu tělesnou dorůstající mládeže obojího pohlaví i mimo školu! K tomu bude zapotřebí zase zvláštní organisace. Do kolika let bude povinnosti státu pečovati o tělesnou výchovu mládeže, bude musit býti stanoveno. Po této hranici věku, kdy každý bude ex obligo tělesné výchovy, bude opět zájmem státu postarati se o náležité prostředky, aby výchova tělesná mohla býti dospělým občanstvem dále libovolně pěstována.

Shrneme-li dosavadní myšlenky, je prvou povinností státu na poli tělesné výchovy, aby ji učinil všeobecně závaznou do dospělosti a dále pak poskytoval možnost k dalšímu dobrovolnému pěstění tělesné výchovy!

Ale důležitější otázkou je, jak uzpůsobit a provádět samotnu tělesnou výchovu. Zase není možno v mezích této úvahy pouštěti se do podrobností. Chci opět nadhoditi některé hlavní myšlenky.

Tak prvým požadavkem by bylo, aby byla prováděna tělesná výchova pokud možno ve volné přírodě! Potřeba zdravého, čistého vzduchu, dostatečné množství kyslíku při cvičení tělesných, při nichž srdce — centrální orgán — vyvíjí zvýšenou činnost, je samozřejmá a se stanoviska lékařského, tedy vědeckého, přímo žádoucí!

Dalším požadavkem by bylo, aby tělesná výchova byla prováděna počínaje školou obecnou až do dospělosti soustavně, plánovitě, aby se cvičily cviky věku mládeže přiměřené, aby to byly v prvé řadě cviky přirozené, lidskému tělu vlastní a tím hlavně prospěšné. To má v důsledku, aby umělé a nebezpečné cviky na uměle konstruovaných nářadích byly podrobeny důkladné lékařské i odborné analysi, škodlivé a neprospěšné aby byly vymýceny stejně jako cviky militaristické, akrobatické a cviky svádějící k neurvalosti atd. atd.! Moment závodivosti aby se pohyboval v ušlechtilých mezích, aby bylo zabráněno všem škodám jak po stránce tělesné, tak duševní! Krátce zde třeba jíti zpět k Heladě! Pěstovat tělesnou výchovu ve volné přírodě soustavně a plánovitě podle věku mládeže cviky přirozenými a lidskému tělu prospěšnými, tak aby bylo docíleno zdravého, silného a krásného těla!

Zdraví, síla a krása budtež cílem, k němuž má výchova tělesná spěti!

Občasné lékařské prohlídky jako kontrola tělesného stavu budtež nařízeny.

To by asi byly nejdůležitější postuláty reformy tělesné výchovy z hruba načrtnuty. Takto zreformovaná tělesná výchova by byla jistě účinným prostředkem regeneračním. Ale nejen to! Byla by zároveň pevnou basí dalšího zdárného vývoje a spolu nejlepší zárukou, že národ dojde k onomu ideálnímu cíli tělesné výchovy vůbec.

Dalším účinným prostředkem proti hrozící degeneraci by bylo plánovité organisování hnutí abstinentního nejen v alkoholismu, nýbrž i v nikotinismu. Stát by měl toto hnutí co nejúčinněji podporovati a zákonodárně zakročiti aspoň v tom smyslu, aby mládež od těchto zel byla chráněna!

Stejně důležitou otázkou, související bezprostředně s degenerací, je sociální hygiena. Věc tato musí býti stejně řešena, poněvadž spadá

do sociálního zákonodárství. Zájmem státu by bylo, aby při řešení tom plně vyšel vstříc.

To by byly asi nejdůležitější cesty, jež stát musí nastoupiti, chce-li radikálně hrozícímu nebezpečí degenerace čeliti. Na tělesné obrození národa nezapomínejme. Je to nezbytnou podmínkou šťastné budoucnosti národa československého v samostatném jeho státě. *Dr. Fr. Benák.*

Úkoly Mírové kanceláře bernské v míru a ve válce. Dne 30. září 1891 usnesl se mezinárodní mírový kongres v Římě založiti na návrh komise, která byla zřízena při předcházejícím mírovém kongresu v Londýně, a již předsedal veliký anglický filantrop Hodgson Pratt, mezinárodní kancelář v Bernu. Úlohou kanceláře bylo, sledovati vývoj práva národů, mezinárodního rozhodčího soudnictví, studování otázek neutrality a zkoumání příčin vzniknuvších sporů mezi národy a pokud možno navrhovati smírné řešení, shromažďovati důležité dokumenty o válce a míru a býti střediskem šíření idejí míru, práva svobody a vzájemné úcty, i všech názorů, které jsou podkladem a podmínkou míru.

Tato kancelář plnila věrně vytčené cíle. Již v roce 1893, tedy rok po svém založení, stala se střediskem pacifistických sdružení celého světa. Organisovala postupně každoroční kongresy mírové, soustřeďovala hnutí mírové, získávala spolupracovníky a snažila se zásady pravdy a spravedlnosti, které jsou tepnami pacifistického učení, šířiti tiskem a zvláště činila tak svým úředním orgánem (Bulletin Officiel). A vždy, kdykoli vznikl mezinárodní spor, snažila se uvésti v proud smírné řešení, jež by nejlépe vyhovovalo vzájemným zájmům národů a zásadám práva a mravnosti.

Zastala se několikráte Arménců, buď přímým zakročením u súčastněných vlád, buď dovoláváním se veřejného mínění, jakož i provedením a upotřebením reforem, které navrženy a vypracovány byly v roce 1895 vládami Anglie, Francie a Ruska.

Pranýřovala výmluvným způsobem vraždění Arménců v roce 1902, a její protesty z roku 1904 i z jiných dob utkvěly snad ještě v paměti tomu, kdo se pamatuje na události před osudným rokem 1914.

Mezinárodní mírová kancelář zakročila také v roce 1808 ve sporu mezi Argentinou a Chile, dále ve válce burské v létech 1899, 1900 a 1902 ve prospěch Burů, jakož i v roce 1894 ve sporu mezi Čínou a Japonskem a r. 1904 v rusko-japonské válce. Připomínala ruské vládě její povinnosti k nešťastnému Finsku a několikráte pozvedla svého hlasu proti násilnostem při podnicích kolonisačních. Během války balkánské podporovala spravedlivé požadavky balkánských národů a zastupovala ideu založení Svazu balkánských států, ovšem úplně nezávislého na vlivech cizích. Stojíc na straně utiskovaných, doporučovala kancelář rozhodčí soudy, ujímala se vždy slabých proti silným, a kdykoli vypukl nějaký spor, kárala neohroženě nejen ty, kteří spor vyvolali, ale i ty, kteří svým nezasáhnutím stali se spoluvinníky porušovatelů práva. Všechny doklady této činnosti eksistují a navržená řešení vnuknuta byla vždy smyslem pro spravedlnost, přesvědčením o svatosti a neporušitelnosti smluv a přáním, aby všichni národové požívali stejných práv.

Všeobecně může se říci, že tato zakročování souhlasila vždy s nejsvě-

ním snahami švýcarského národa, a že politika mírové kanceláře nebyla ly ničím jiným, než upotřebením zásad švýcarské spolkové ústavy.

Nelze právě tvrditi, že všude tam, kde smírná řešení sporů se uskuteč- jako ve sporu mezi Argentinou a Brazilií, v aféře Hulské, jakož i týka- se Casablanky, byla jedině zásluhou kanceláře bernské, ale rovněž tak e popříti její vliv a součinnost ve všech těchto případech.

Ať je tomu jakkoliv, hlavní věcí je při tom dobrá vůle a poctivá snaha. jak jednotlivci žijí a cítí více úsilím, jež vyvíjejí, než výsledky, tak stituce se rozvíjejí nejvíce úsilím, s nímž pracují o uskutečnění svých dů. Mírová kancelář, které spolkové město Bern s pýchou propůjčilo do- ské právo, která tak často v mezinárodních sporech pozvedla svého hlasu, á vždy byla hlasatelkou spravedlnosti, a jež byla často i předmětem měchu, k níž obracely se však rovněž tak často pohledy a naděje utisko- ých a ohrožených, tato kancelář, o které se stavovský rada Montenach dřil, že jest ozdobou švýcarské země, nalézá se od jisté doby následkem ky v takových finančních obtížích, že nejen jest ve své činnosti zdržována chromována, nýbrž přímo ve své eksistenci těžce ohrožena.

Mírové společnosti jsou z větší části rozpuštěny, aneb nejsou více pny dostatečným způsobem přispěti k jejímu udržování. A Carnegiova ace, která chtěla zameziti, aby mírové společnosti, zvláště německé, které yly s to čeliti imperialismu, byly nadací podporovány, zastavila již dávno značné příspěvky. Ačkoli kancelář omezila své výlohy na to nejnutnější užné personálu oproti roku 1914 skoro o 9000 fr. snížila, hromadí se přece e schodky a blíží se den, kdy, nestane-li se div, musí se učiniti rozhodný k: rozpustiti kancelář a přenésti ji do jiné země, kde by se mohla spíše žeti a své poslání v nastávající nové době, finančně jsouc zajištěna, konati.

Ale v den, kdy v Americe a jinde zvědí, že malé Švýcarsko stálo věrně o pohraniční stráž mezi válčícími mocnostmi a přinášelo ve světové válce veliké oběti, v týž den otevrou se také v cizině štědré ruce, a mezinárodní ová kancelář bude zase moci svoji práci započíti a velkou úlohu sblížení níření národů podporovati.

Zprávy knižní a literární. Dr. Wladimir W. Kaplun-Ko- n: Russisches Wirtschaftsleben seit der Herrschaft r Bolschewiki. Leipzig und Berlin 1919. Spis obsahuje úplnou ku výnosů a nařízení vlády sovětového Ruska do konce srpna 1918 vedle ých úvodníků čelných novin bolševických nebo protibolševických. Autorem žité prameny jsou hlavně oficiální orgán komunistické strany »Pravda« ist moskevské vlády rad »Izvěstija«. Za měšťanské strany jsou použity y »Naše Slovo« a »Náš Vjek«. Vydavatel zdržuje se komentáře a jest na áři, aby si na základě nestranně sneseného materiálu sám úsudek vy- řil. Jiné soudobé palčivé otázky, a to otázky židovské, dotýká se týž autor, ávaje rovněž četný hlavně statistický materiál, ve svém spise: Die jü- schen Wanderbewegungen in der neuesten Zeit (1880 až 4). Bon a. Rh. 1919. S. VIII—80. M. 4·80. Karl Bücher: Le- nserinnerungen. Erster Band 1847—1890. Tübingen 1919. VII—462. M. 10·50. Známý a proslulý profesor lipské university vydává

paměti k popudu svých přátel. V úvodě praví, že nečiní tak proto, aby upo
pozornost ke svému osobnímu osudu. Při čtení shledáme, že vlastním úk
slem autora jest podati nám výsek kulturní historie, třeba že se obrazy n
a ústavů řadí podle toho jak jimi jednotlivec ve svém postupném zrání p
chází. — Dr. Roderich Gooss: Das Wiener Kabinett und d
Entstehung des Weltkrieges. Wien 1919. S. VIII—312. M
Spis jest zobrazením událostí a z nich plynoucích diplomatických akcí pi
cházejících bezprostředně válce a sice v době od vraždy sarajevské až do
povězení války Německem Rusku. Podkladem spisu jest kritické studi
pramenů v archivu bývalého c. a k. zahraničního ministerstva. Úkolem ti
byl autor pověřen po politickém převratu německo-rakouským státním ú
dem pro záležitosti zahraniční. Cíl spisu jest jak vidno obmezený. Příčin
války, jež by sahaly do doby daleko předchozí, se nezabývá. — G. von
gow: Ursachen und Ausbruch des Weltkrieges. Ber
1919. S. 195. M. 8. Autor, sekretář zahraničního úřadu předrevolučního
mecka, chce také přispěti k řešení otázky viny na válce, ovšem se svého
meckého stanoviska. Dle něho k objasnění této otázky jest nutno prostudo
celou politickou konstellaci, dlouhou řadu politických tendencí a činů v d
dlouho již před válkou. Spis počíná proto líčením přátelského poměru Pru
a Ruska v kap. »Die russische Freundschaft.« Nejhlubší příčinu války
autor v protivě mezi světem slovanským a germánským, již Angličané
využili ke svému prospěchu. — Dr. Alfred Fischel: Der Pans
vismus bis zum Weltkrieg. Stuttgart und Berlin 1
S. V—590. M. 22. Autor, jenž jest dlouholetým brněnským žurnalisto
jehož již samotné prostředí, v němž žil, nutkalo zabývati se problemy
vanskými, líčí nejprve vznik vědomí příbuznosti jazyka a racy u Slovanů
středověku. V době nové na myšlenku slovanskou měla prý velký vliv
mecká věda v čele se zakladatelem slavistiky Augustem Ludwigem von Sch
zerem, profesorem göttingské university v 18. stol. Jakožto Němec,
autor v myšlence slovanské hlavně činitele politického, jenž byl pramen
všeho politického usilování Slovanů ať v Rakousko-Uhersku nebo na B
káně a stal se jednou z hlavních sil vedoucích k válce. Rakousku v 19. s
jsou věnovány obsáhlé kapitoly a jsou do jisté míry jeho politickými d
nami v době novější. *K. K*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

O mravním poklesu v českém národě.

Předneseno na schůzi Ligy pro mravní obrození 9. listopadu 1919.

Napsal Karel Kálal.

Husův národ mravně poklesl...

Je o čem přemýšlet. Uvážíme předně, co zavinilo pokles, po druhé, povíme si — jen v základních rysech — jak mravnost národa opět povznésta po třetí, vyjasníme si cíl příštího života národního, čili vyjasníme si, které je historické poslání našeho národa.

*

Mravní kaz v našem národě není zaviněn toliko válkou; zárodek vštípen byl před věky dávnými. Když r. 1526 nastoupil na český trůn Ferdinand I. Habsburský, stát náš byl stavovský, český a evangelický. Ferdinand přisahal na práva stavů, ale za dvacet let, po válce šmalkaldské, přísahu podstatně porušil. Proti evangelíkům nevystupoval přímo, ale povolal jezovity, původce tolikerých utrpení. Vláda byla česká, ale král byl Němec, český národ a jeho řeč nenáviděl a byť skoro čtyřicet let žil na hradě českém, řeči národa se nenaučil, štítil se jí, deputacím odpovídal tlumočníkem.

Trůny měly vždycky na poddané nesmírný vliv. Tenkráte ponejprv karieristé slevovali v náboženství i národnosti, kompromisovali.

Po Bílé Hoře národ musil odvrhnout, co mu bylo nejdražší, t. evangelické a českobratrské náboženství, a přijmouti, co mu bylo nejodpornější, t. katolicismus. V duši násilníky nenáviděl a katolicismus přijímal jen na oko, přetvařoval se, lhal; nenávist a lež urputně dusí, co je v člověku božského — mravní porucha musila se dostavit. K tomu výkvět národa, lidé nejzbožnější a nejvzdělanější, již měli pro celé okolí neodolatelné kouzlo umravňující, byli vyhnáni za hranice.

Tou měrou, jakou se národ vžíval do katolicismu a jakou se přibližoval papeži, touž náboženský lhostejněl a oddaloval se Ježíši, učiteli lásky a pravdy.

Není dost; národ se odcizoval předkům, svým dějinám a poněmčoval se. Za Husův kult pravdy a lásky dán mu Jan Nepomucký — podvod, lež.

Národní probuzení na konci XVIII. a na počátku XIX. stol. bylo plno idealismu, přinášelo znenáhla něco mravní očisty, křísilo Husa a Komenského. Ale germanisace byla čím dál uvědomělejší, programovější — školy, úřady; a odrození, odcizení to rodičům a pohrdnutí mateřskou řečí i národem, nelze si myslit bez mravního kazu.

Teprv nyní budeme si moci povědět, jakým neštěstím byli pro český národ Habsburkové.

Nejvíc mravní zkázy zplodil pravděpodobně František Josef. Celá monarchie si vypravovala o jeho smilstvech od mládí do staroby; muž věrolomný — slíbil slavnostně dáti se korunovat a slibu nedbal, český historik právem ho nazve králem Lhářem; co dálo se pod Tatrami — uherské volby! — na to by nemohl hledět nejpodlejší sultan turecký; žena s ním nežila, syna mu při pitce a smilství zabili...

Zamysleme se a musíme usoudit, že takový příklad kazil mravy celé monarchie; a nejhůře bylo pod samým trůnem: ve Vídni, v parlamentě.

Koburg zkazil Bulhary za 30 let; uvědomme si, že 400 let habsburského násilí a habsburského příkladu nemohlo nenakazit národ náš. Dík krásným dějinám českým, že jsme neklesli ještě níž. —

Zopakujme si ještě souhrnně, jaký byl vliv Habsburské dynastie na mravy našeho národa.

My jsme byli národně uvědomělí Češi a Slované, dynastie německá. Naši lidé slevovali, kompromisovali. V poslední době, co jsme my svědky, vysoká kariera dělala se jen podlostí; když se český hrabě odrodil, stal se ministerským předsedou. Řídce se uplatňovalo vzdělání, charakter téměř nikdy.

A druhé: dějiny máme husitské, českobratrské a národ byl vehnán do církve protihusitské, protičeskobratrské, vůbec protičeské.

víře, která jest zároveň dána rozumem i náboženstvím, totiž víře v Boha, v nesmrtelnost duše a odplatu po-mrtnou. Názvu přirozeného, rozumového náboženství užívá *n Bodinus* ve spise Colloquium heptaplomeres, kde ohlašuje, že takové přirozené náboženství jest pravdivé, nej-pší, nejstarší, bylo vštěpováno Bohem samým do duší lidských zdravým rozumem (cum ratione recta). Nejúplněji pomysl irozeného rozumového náboženství formuluje *Herbert z Cher-ury* ve svém traktátě De veritate, kde stanoví pět článků irozeného náboženství o Bohu, o bohoslužbě, jež záleží ve zbož-sti a ctnosti svědomím určené, o lítosti za spáchané zlo, jež jest u nejvšeobecnější a nejvyšší svátostí přírody, o boží prozřetel-sti, o odměně a trestu po smrti. Tyto články mají podle něho též vědeckou jistotu jako logika — jsou tedy rozumem proká-telny i matematikovi — kdežto jakákoliv autorita vnější jest u vždy jen útočištěm nevědomosti (Asylum ignorantiae). Ta-věto laické rozumové, přirozené náboženství učiní podle něho nec všem konfesím a sektám a bude všem osvícencům srozumi-lno, bude míti na sobě znaky jasnosti a zřetelnosti (evidence). kladatel novověké chemie *Robert Boyle* zakládá nadaci, z je-hož výtěžku mají býti placena kázání, jež budou dokazovati oucnost bytosti boží z účelného ustrojení a zákonitého dění celé přírodě.

Osvícenci dokazují zvláště nesmrtelnost duše a jsoucnost ží. Nesmrtelnost duše z dvou důvodů: duše jest jednoduché oucno. Jednoduchost se udávala jako důsledek jednoty vědomí, díž je duše nehmotná, nemůže býti tedy rozložena a zničena, st nesmrtelná. Druhý důkaz nesmrtelnosti duše byl čerpán přesvědčení, že dobré skutky mají docházeti odměny, zlé trestu. žto pak toto vyrovnání neděje se v tomto životě, jest nutno řiti, že nastane v životě posmrtném, právě proto však jest nutno važovati duši lidskou za nesmrtelnou.

Jsoucnost boží byla dokazována mimo jiné zvláště z důkazu ntologického a zejména teleologického t. j. z účel-ho zařízení světa, kterýžto důkaz byl rozváděn často s prosto-šnou horlivostí a snoubil se s důvěřivým optimismem osmná-ého století, jak byl vyjádřen zejména v Leibnizově Teodicei. tímto racionalistickým pojímáním náboženství snoubí se opti-istické přesvědčení, že věda a kultura, že všechna rozumová áce směřuje k povznesení lidského života, vede ke ctnosti a tím

k blaženosti. Zase ustupuje do pozadí nauka středověké teolo
o prvotním hříchu, vypuzení z ráje, degeneraci lidského pokol
a ujímá se důvěra, že ráj není ztracen, není v minulosti, že
cílem, ke kterému má směřovati veškeré snažení lidské společn
vedené přirozeným rozumem. Matematicko-přírodovědné zk
mání povede k blaženosti — to jest obsah všech nadějeplných
pií doby osvícenské. S rozumným zařízením světa nutně sou
účelnost, užitečnost všeho světového dění, jež předpokládá
solutní rozum boží, který tyto účely světa si jasně představil,
myslil a vše zařídil ve své nejvyšší moudrosti tak, aby účely
byly plněny. To jest asi stručná argumentace známého s
Reimarova »Apologie čili Obrana pro rozum
ctitele Božího« (Apologie oder Schutzschrift für die vern
tigen Verehrer Gottes), jemuž náboženství samo, zajišťujíc
smrtelnost činí nám celý život za všech okolností »snesitelným,
šeným, šťastným«, toť obsah i spisu Christiana Wolffa, »Rozu
né myšlenky o Bohu« (Vernünftige Gedanken über G
Podle Wolffa stav rozumného člověka, jenž Boha poznává,
takřka hlavním úmyslem, pro který Bůh stvořil svět.

Velmi charakteristické jsou anglické spisy *Derham*
z r. 1714 »Physicotheology« a »Astrotheolog
Knihy tyto široce založené jsou plny obdivu, jak jest vše kra
a účelně ve světě zařízeno. Nic není lhostejno, vše má význ
na př. délka průměru zemského a z ní se udávající tloušťka ze
koule, nebo rozdělení souše a vodstva na povrchu zemském, d
žité prý pro udržení rovnováhy (Amerika drží rovnováhu St
mu světu), množství těles nebeských i jich velikost prokazuje
mohoucnost tvůrcovu, a zvláště okolnost, že hvězdy, ačkoli tak
lice se k sobě přibližují, přece vždy v čas se vyhnou a na
nenarazí. Jiný osvícenec, holandský lékař *Njuwenteit* uveře
r. 1715 holandsky a pak 1727 francouzsky spis »Jsoucn
boží dokázaná divy přírodními« (L'existence
Dieu démontrée par les merveilles de la nature); zjišťuje v
na př. podle matrik londýnských od r. 1629—1710, že se ro
více chlapců nežli děvčat, to prý proto, poněvadž války a zvlá
způsob života mužského způsobují úbytek mužského poko
jímž vzniká početní rovnost obou pohlaví, a tak prý Bůh rozu
se stará o to, aby dle možnosti každé děvče se vdalo. Z něm
literatury bych uvedl *Brokkeův* spis »Zemské potěš
v Bohu« z r. 1721 (Irdisches Vergnügen in Gott), kde d

zuje, jak všechny věci svědčí o zvláštní péči boží o člověka a slouží lidskému dobru. Velebí na př. jelena, zvláště také proto, že maso jeho tak rozmanitým způsobem může býti připravováno a vždy znamenitě chutná.

Racionalistické povahy jest celý myšlenkový ráz 18. století. Přemýšlí se na př. tehdy o původu řeči, ale všechny teorie i tu se shodují v tom, že řeč jest podobně jako náboženství lidský vynález. *Tiedemann* vydal r. 1772 rozpravu »O původu řeči« (Über den Ursprung der Sprache) a vykládá v ní mezi jiným asi takto, jak řeč vznikla: Člověk žil původně ve stavu zvířeckém. Tento se mu stal obtížným, a vznikla v něm touha po lepším stavu. Vyvíjel se pud společenský. Člověk byl by se rád sdílel s ostatními. Nejprve připadl na řeč posuňkovou, záhy však poznal, jak je nedokonalá i nespolehlivá, a vida, jak zvířata různé zvuky vydávají, počal přemýšleti o tom, zda by tímto prostředkem s ostatními lidmi se nemohl domluviti. I napodobil nejprve zvuky zvířat, odrůzňoval je, určil každému zvláštní smysl a tak si vynalezl řeč.

I stát s celým svým zřízením byl prý takto vynalezen. Vznikl — jak se rádo teoretisovalo — smlouvou společenskou. Lidé uznali, že by bylo dobře, kdyby měli nějaký ústav, v němž by jednotlivec sice přejímal jisté závazky, podroboval se jistým povinnostem, vzdával se původní, bezuzdné, přírodní volnosti, ale za to zajistil si mír a požíval ochrany státního zřízení. I stát je povolán k tomu, aby tento úkol dokonale plnil.

Jako v náboženství, tak uplatňuje se osvícenství také ve studiích historických. I v dějinách lidstva viděli myslitelé tehdejší, že jsou uskutečňovány jisté napřed pojaté ideje, a jak veškeré dění jest podrobeno rozumnému řízení. Osmnácté století počíná si bedlivě dějin všímati. Máme řadu spisů, ve kterých po prvé přihlíží se k vývoji společnosti a k dějinám kulturním (Montesquieu, Voltaire, Hume). Ba máme spisy, kde jednotným zřetelem celý smysl dějin lidských má býti zachycen, tedy prvé pokusy o filosofii dějin. Tak již *Turgot* podává nástin civilisace pokolení lidského, *Condorcet* vymýšlí zajímavou nauku o pokroku lidstva, *Herder* ve svých »Ideách k dějinám lidstva« (Ideen zur Geschichte der Menschheit) projevuje víru v pokrok. Přes tyto pokusy o vědu historickou není století osmnácté historicky orientováno: dějiny se tu neposuzují objektivně, nepochopují se z nich samých, nýbrž myslitelé tito

vnášejí namnoze do dějin své vlastní myšlenky, události dějinné pojímají jako produkty rozumové, přemítací činnosti, jako události vzniklé úmyslným rozumováním. Osmnácté století neví nic o tom, co pak se nazývá — v romantismu — »duchem času«, »duchem lidu nebo národů«.

Národ jest konglomerát individuí; tato individua vytvořila všechno, úmluvou jakousi vynalezla řeč, dospěla k náboženství, toto samo v rukou silných jednotlivců, zákonodárců, vladařů, kněží, stalo se prostředkem pro ovládnutí lidu, tato individua smlouvou společenskou podle rozumové úvahy založila stát, zřízení důležité a účelné pro udržení míru. Úmyslnost, promyšlenost, rozumnost jeví se ve všem. I umění má vyjadřovati nějakou rozumnou myšlenku, sentenci, pravdu. Proto se zakládají umělecké školy, akademie, proto vznikají návody, jak skládati básně, poetiky. Všechno má býti jasné, zřetelné, promyšlené. Shakespeare se tehdy nelíbí pro svou nejasnost, dobrodružnost. I malířství, architektura, hudba mají býti ve shodě s kategorií rozumu. Ve vědě a filosofii má býti veškerá tato rozumová práce zavrcholena a ujednocena a poskytovati skutečnou vševědu, pansofii, moudrost světovou, Weltweisheit. Svět celý vznikl rozumem, proto se dá zajisté rozumem pochopiti. Dokonalou formu, jíž toto pochopení světa dá se vyjádřiti, poskytuje poznání matematické. V matematice jest právě čistá, nezkalená činnost rozumová, matematika vyvozuje své poznání z čistého rozumu. Spinoza i Leibniz chtějí z matematiky vyvoditi poznání světa a podati je ve způsobě matematické, Leibniz sní o jakési matematické Encyklopedii světové. (Dokončení.)

Pokračovací školství v československé republice.

Napsal Kamil Buzek.

Proslavená sentence Bacona Verulamského, »Vědění jest moc«, dává všem vyznavačům demokratického ideálu jistě mnoho příčin k úvahám. Důsledný demokratism čeliti musí zajisté nejen aristokratismu politickému, hospodářskému a sociálnímu, rasovému a jazykovému, ale také aristokratismu kulturnímu, vzdělaneckému. Antonín Menger ve svém Státu budoucnosti[1] právně ukázal, že milionáři vzdělanosti jsou demokratické popolitosti sotva méně nebezpečni než nesmírné bohatství materiální. I jest tedy kulturním ideálem demokracie, aby si lidé byli rovni vzděláním.

Je ovšem jisto, že v dozírné době úplná rovnost vzdělání je nemožná, přihlíží-li se k principu dělení práce, na němž spočívá veškeren život dnešního lidstva kulturního a jímž podmíněno jest ukájení jeho životních potřeb stále rostoucích. Platí to zejména o vzdělání odborném, které již dnes je obsahem i rozsahem nesmírně rozmanité a stále se ještě až do nezměrna rozmnožuje. Přes to však zůstává úkolem demokracie, a to úkolem nadmíru úžným a pilným, aby vyrovnávala vzdělanostní rozdíly, pokud en to je možno.

Soustava školská, kterou jsme zdědili po aristokratickém Rakousku, nese ovšem všecky znaky kulturního aristokratismu. Vzdělanostní rozdíl mezi občanem, který vyhověl zákonné povinnosti vychodiv na př. toliko dvoutřídní obecnou školu svého rodiště a občanem, který absolvoval úplnou školu střední, je ohromný, rozdílnost jejich zájmů kulturních je tak příkrá, že jim ohroženo jest jejich obcování mezi sebou, které je možno toliko na podkladě aspoň přibližné duševní rovnosti.

---

[1] Stát budoucnosti (Neue Staatslehre), napsal Antonín Menger, přeložil J. Žalud. V Praze 1903. Viz zvláště kapitolu devátou: Vzdělání a věda.

Podstatnou vadou naší organisované výchovy veřejné jest že přestává působiti na většinu mládeže příliš brzo, totiž už v 14. roce věku, kdy se končí povinnost choditi do školy obecn (občanské). Vada ta jeví se především tím, že mládež po 14. roc brzo zapomíná většinu toho, čemu se naučila, a podrží jen jako takou znalost trivia (čtení, psaní, počítání) a jen nesouvisl úlomky vědění věcného. Mimo to sluší míti na mysli, že prá doba po 14. roce je pro rozvoj individua nad jiné důležita. S pro bouzející se pohlavností otvírají se nové obzory, probouzí se zá jem společenský, ctižádost, touha uplatniti se ve společnost touha po samostatnosti v myšlení i konání a zvláště též zájem hospodářský. Tou dobou vznikají teprve psychologické předpo klady, aby mladík a dívka chápati mohli poznatky z nauk soci álních (státovědy, politiky, národního hospodářství atd.), ted poznatky, které jsou pro občanský život občana v demokracii zá sadní důležitosti.

Je tudíž naléhavým úkolem naší demokratické politiky ško ské, aby se postarala o soustavné další vzdělání veškeré mládež která vyhověla školní povinnosti a nevzdělává se dále ve školách středních a odborných, to znamená, aby vybudovala řádně orga nisované t. zv. vzdělání pokračovací. Dokud nesmírně důležit úkol tento nebude náležitě proveden, nebude možno mluviti o tom že máme postaráno o lidové vzdělání tak, abychom se mohli rov nati pokročilým státům kulturním a že jsme zajistili předpokla své svobody, jak se o tom pronesl E. de Laveleye: »Skutečné osvo bození, opravdové je to, jež zabezpečuje vzdělání, pronikající a do poslední chaty, poslední dědiny. Všeobecné hlasování jest pro vozováním práva a jistým pramenem síly a velikosti, předchází je nebo z blízka následuje šíření vzdělání; provází-li je trval nevědomost, jest a bude původem nesčíslných pohrom.«

Dnešní stav našeho vyučování pokračovacího.

Školní novela z 2. května 1883 připustila v § 10. všeobecn že se při obecných školách zřizovati mohou zvláštní učebné kurs pro mládež povinnosti školské odrostlou a odkázala zákonodárstv zemskému, aby kursy tyto náležitě zorganisovalo. Avšak zemsk sněmy povinnosti této vůbec nevyhověly. Bylo to arci zcela po chopitelno při obecné sterilnosti zemského zákonodárství v

věcech školských, jež byla přirozeným následkem vůdčího postavení velkostatkářské kurie v zemské samosprávě vůbec.

Zasáhla tedy do věci vláda a organisovala pokračovací vyučování nařízeními, jež měla býti provisoriem, dokud zemská autonomie nesplní své povinnosti. Arci provisorium toto přežilo dokonce i své původce.

Nařízením ministerstva kultu a vyučování z 10. dubna 1885 a z 12. února 1887 vydána byla obecná pravidla pro úpravu učebných kursů spojených se školami obecnými. Kursy tyto byly pro mládež nepovinné a mohly býti přerozmanitě organisovány podle zvláštních potřeb místních a to buď jakožto převahou všeobecně vzdělávací, buď převahou odborné. Poněvadž náklad na jich vydržování uhrazovati měli výhradně interesenti místní, kursy takové rozšířily se jen velmi nepatrně. V Čechách zřízeno bylo jen několik málo kursů dívčích v městech, jednoletých nebo dvouletých, a rovněž několik málo pokračovacích kursů hospodářských na venkově.

Nařízením z 26. června 1903 upraveno bylo zřizování jednoročních učebných kursů při školách měšťanských (t. zv. čtvrtých tříd). Kursy tyto jsou rovněž nepovinné, ale nenáležejí vlastně do rámce pokračovacích škol, ježto úkolem jejich jest především, aby zprostředkovaly přechod žactvu škol měšťanských do určitých škol vyšších, zejména odborných. Kursy tyto nabyly u nás značné obliby a šíří se utěšeně, ale — jak už řečeno — otázka vlastního vyučování pokračovacího se vzhledem k jich speciálnímu úkolu jimi neřeší.

Nařízením z 24. února 1883 organisovalo býv. ministerstvo kultu a vyučování pokračovací školy průmyslové (později přezvané živnostenskými) a obchodní (kupecké). Nebyla sice vyslovena povinnost zřizovati tyto školy, avšak v místech, kde pokračovací škola živnostenská byla zřízena, stala se pro učně svého obvodu školou povinnou, jak vyplývá z určitých předpisů řádu živnostenského (§ 99.b a 100.). Na vydržování těchto pokračovacích škol přispívají stát, země, okresy, živnostenská společenstva, obchodní a živnostenské komory, hlavní břímě nákladu nesou však obce. Pokračovací školy živnostenské rozšířily se v celku hojně a vykonaly za 36 let své působnosti slušný kus práce.

Ze stručného přehledu tohoto patrny jsou rázem nejnápadnější nedostatky dnešního vyučování pokračovacího u nás:

1. Vyučování pokračovací není všeobecně povinné vyjmou mládež, která podléhá § 99.b řádu živnostenského. Nedostatek te týká se tedy zejména mládeže zaměstnané v zemědělství a v růz ných službách, zvláště pak valné části mládeže dívčí vůbec.

2. V pokračovacích školách živnostenských a obchodních ner vyučování odborné a všeobecně vzdělávací v náležitém poměru zvláště t. zv. vyučování občanské potřebuje prohloubení.

3. Vzdělání odborné je značně povrchní, zvláště se zanedbáv prakse dílenská.

4. Výprava pokračovacích škol je zhusta zcela nedostatečn

5. Vyučovací metoda v celku neuspokojuje, vyučování n příliš ráz školský či lépe řečeno školácký, málo vhodný pro mlá dež dospívající. Nedostává se učitelstva náležitě připravenéh pro speciální úkoly pokračovacích škol.

Úkol pokračovacích škol.

Pokračovací vyučování má poskytovati především žactv všeobecného vzdělání jeho věku přiměřeného, jehož je potřeb v životě občanském všem občanům republiky a doplniti i prohlou biti v tomto směru vzdělání, jehož poskytuje škola obecná občanská.

Pokračovací škola má však zároveň jednotlivé žáky theore ticky i prakticky vzdělávati v naukách a dovednostech, jichž budo moci přímo nebo nepřímo užívati ve svém speciálním povolán ať v zemědělství, průmyslu, obchodě ať v služebním postavení.

Nauky všeobecně vzdělavací, jimž by se mělo vyučovati n všech pokračovacích školách, jsou zejména tyto:

1. Hygiena se zvláštním zřetelem k veřejnému zdravotnictv k životu pohlavnímu, degeneračním škodlivinám.

2. Ethika nekonfesijní s historickým náčrtem vývoje názor mravních se zvláštním zřetelem k mravním heroům lidstva vlastního národa (Hus, Komenský, Palacký, Havlíček, Masaryk

3. Politika: zřízení státní, práva a povinnosti občanů, nej důležitější ustanovení zákona občanského, trestního, zákonů da ňových, živnostenských, volební řády a t. d. K tomu vývoj my šlenkových proudů, jimiž byla nynější organisace společensk budována, vývoj k demokratismu, sociální hnutí, náboženstv

svoboda. Světová politika, obchodní smlouvy a t. d. Praktický návod ke čtení a rozumění novin.

4. Národní hospodářství: výroba statků a její organisace, peněžnictví a úvěrnictví, spotřeba, rozdělení statků, reformní proudy: socialism, družstevnictví a t. d.

5. Umění: literatura, výtvarná umění, hudba, umělecké památky.

6. Vzdělání jazykové: budiž dána příležitost k praktickému výcviku v cizích jazycích.

Učebné předměty odborně vzdělavací lze zhruba seskupiti podle těchto pěti oborů:

1. Zemědělství a zemědělský průmysl: přírodopis, fysika, chemie, počty a účetnictví, vše se zvláštním zřetelem k potřebám výroby zemědělské; k nim přistupují odborné předměty o pěstování hospodářských rostlin, o chovu zvířat, mlékařství a t. d.

2. Průmysl opět rozčleněný podle různých živností: nauka o látkách a strojích, počty a účetnictví, kreslení a rýsování s geometrií, korespondence, živnostenské zákonodárství, směnečný řád a t. d.

3. Obchod: počty, účetnictví, korespondence, nauka o zboží, zeměpis, obchodní a živnostenské zákony, řád směnečný, psaní na stroji a t. d.

4. Domácnost (vzdělání hospodyňské): přírodopis, fysika, chemie, počty, účetnictví, mlékařství, drůbežnictví, vaření, šití a t. d.

5. Vychovatelství (pro chůvy, bony, ošetřovatelky): hygiena dětství, pedagogika, ošetřování nemocných a p.

Poměr všeobecného vzdělání k vzdělání odbornému a kterak jej upraviti jest pro pokračovací školství problémem nadmíru nesnadným a důležitým. Není pochyby, že se může definitivně řešiti teprve po delších zkušenostech, jichž nasbírá pracující učitelstvo samo. Zatím lze problém tento posuzovati toliko obecně s hlediska celkového vývoje moderního školství vůbec. T. G. Masaryk v úvahách o cíli moderní školy[1] uvedl mezi charakteristickými znaky moderního vývoje školského mimo jiné tyto tři: 1. Škola stává se praktickou: »veliké masy lidu nechtějí latiny a bůhví jakých aristokratických ideálů, nýbrž chtějí pracovati.

[1] V přednáškách o některých problémech pedagogických a didaktických, které konal r. 1899—1900 v universitním kurse učitelském v Praze. Otištěny v Českém učiteli roč. III.

Proto moderní škola a školství vůbec stává se stále více vzornou dílnou«.

2. Škola se specialisuje: »jako všecka vědecká práce se dělí, a kdo chce býti prospěšným, musí býti nějakým specialistou, stejně také škola se specialisuje«.

3. Sebevzdělání je negativní charakteristikou školy moderní: »Sebevzdělání stává se naléhavou potřebou doby; tím je potřebnější, čím více škola pokračuje. Zdálo by se, že je to kontradikce; avšak právě pro toto pokračování školy stává se vzdělávání četbou, cestováním a j. potřebnější. Čím více se lidé školou upozorňují, tím více budou hledati, co jest jim potřebným. Nejlepší škola nepodá nám to, co každá myslivější individualita vlastně chce; jak jest v síni více než jeden žák, již jest škola všeobecnou, učitel musí hleděti na všecky. I tam, kde je škola specialisovaná, jest do jisté míry všeobecná. Nejspecialisovanější jest škola, stojí-li individuum samo proti sobě, učitel i žák v jedné osobě: odtud sebevzdělání. Třeba uvědomovati si, jakým způsobem čísti, jak zakládati knihovny, krátce jak sebevzdělávati. To jest negativní charakter školy«.

Z těchto postřehů, jistě nadmíru správných, vyplývá pro pokračovací školství požadavek: pokračovací vyučování měj vyslovený ráz praktický, budiž jak možná nejvíc specialisováno, budiž každému žáku předsíní jeho vlastní práce sebevzdělavací. A odtud také zásada: pokračovací vyučování měj především charakter vyučování odborného, buď nejen teoretické, ale také praktické. Vyučování všeobecné doprovázej toliko vzdělání odborné a přizpůsobuj se mu pokud jen možná. Naprosto však nesmí míti vyučování pokračovací ráz pouhého vyučování opakovacího, nesmí býti pouhým prodloužením obecné školy.

Organisace.

1. Povinnost školní. Zákonem vyslovena budiž povinnost zřizovati pokračovací školy všude v území republiky tak, aby pokud jen lze všecka mládež příslušného věku mohla do nich docházeti. V městech zřizujte se školy specialisované pro jednotlivá povolání nebo aspoň speciální oddělení (třídy) při jednotných školách pokračovacích. Na venkově nechť se zřídí pokračovací škola společná pro několik obcí (pro školní obvod, újezd) na př.

ve spojení s příští obvodovou školou občanskou. Všeobecné vzdělání podávalo by se všemu žactvu společně, odborné vzdělání pak podle živností a p. po skupinách buď oddělených nebo spojených obdobně jako dosud na obecných školách 1—3třídních. Předpokladem naprosto nezbytným jest, aby učiteli přikázáno bylo pokud možná málo žáků, a to zejména vyučuje-li několik skupin různých živností pohromadě, aby umožněna byla nezbytná specialisace.

Docházka do škol pokračovacích budiž všeobecně povinná veškeré mládeži obojího pohlaví od 14 do 18 let, jakmile je v obvodě jejich bydliště pokračovací škola.

Čas vyučovací zabírej v městech celý rok s výjimkou delších prázdnin letních a v zimě, kdy je pro živnosti mnoho pilné práce saisonní. Na venkově vyučuj se toliko v období zimním. Z jara i v létě, pokud to vůbec dovoluje nával polních prací, omezeno buď vyučování toliko na občasné vycházky a na praktické pokusy. Při delším roce školním v městech může býti menší počet týdenních hodin, na venkově naopak v zimě opět více týdenních hodin. Všeobecně zavedeno budiž toliko vyučování denní, jen výjimečně večerní, a naprostý nedělní klid.

Obecně připuštěna budiž koedukace jinochů i dívek, pokud se ve větších obcích s hlediska specialisace vzdělání nedoporučuje oddělení dívek ve zvláštní skupiny nebo i školy podle jich povolání (modistky, švadleny, chůvy, ošetřovatelky nemocných a t. p.).

Methoda vyučovací je pro pokračovací vyučování problémem nad jiné důležitým. Dosavadní zkušenosti z našich pokračovacích škol živnostenských ukazují, že nevhodný způsob vyučovací může všechen prospěch ze školy činiti naprosto pochybným. Methoda většiny našich přeplněných škol obecných, občanských i nižších středních, jež povšechně žactvo toliko nutí, aby trpně naslouchalo výkladům učitelovým, vnikla také do našich škol pokračovacích. Byla právem již dávno odsouzena vůbec a je ovšem tím méně vhodná pro mládež dospívající.

Bylo již mnohokrát určitě pověděno, že při vzdělání neběží o mnohovědnost, nýbrž o harmonii celku, jednotnost. »Ne počátky jednotlivé, ale směry dělají rozdíly mezi lidmi; o to běží, míti správný směr, zvyk, nutící člověka správně mysliti, postupovati k harmonii a jednotnosti«, praví Masaryk v přednáškách dříve zmíněných.

Komenského zásada »Učni práce, učiteli řízení« platiti musí o pokračovací vyučování zvýšenou měrou. Dospívající jinoch

a dívka má míti ve škole příležitost, aby samostatně pracov
myslil a dobíral se pravd, krátce, aby samostatně studoval. Uči
přísluší nejvíce jen vedení práce, rada, podobně jako profes
universitnímu v příslušném semináři.

To předpokládá arci, aby škola vybavena byla bohatě pom
kami všeho druhu: knihovnou, sbírkami předloh, modelů a
laboratořemi, dílnami a t. d. Při tom lze pomýšleti arci i na
aby školní knihovny a sbírky sloužily zároveň také potřebám li
výchovy a naopak, aby lidové knihovny pokud lze, zvláště
venkově, sloužily zároveň pokračovací škole.

Ještě více však předpokládá to učitelstvo plně si vědo
svého zvláštního úkolu a náležitě připravené. K úřadu učitelské
na pokračovacích školách povolati jest nejen vhodné učitele z
volání ze škol obecných, občanských, středních a odborných,
také lékaře, právníky, úředníky státní, samosprávné i soukro
vynikající praktiky z oboru živností, obchodu, inženýry. Do
doucna bude pilným úkolem, postarati se pro tyto učitele o p
slušné vzdělání pedagogické. Až dojde k všeobecné refor
učitelského vzdělání, bude jistě také úkolem vysoké školy peda
gické, aby vzala na se tuto starost. Pro dobu přechodnou nezbu
arci, než spokojiti se s provisoriem a připustiti ku práci pře
vším lidi dobré vůle a živého zájmu o věc, vyhledávati je a sbír
zkušenosti.

2. Správa a dozor. Hledíc k oprávněnému a plně o
vodněnému požadavku jednotnosti při řešení úkolů vzdělání
výchovy vůbec a lidové zvlášť, jest pevně trvati na tom, a
veškero školství, jež má tvořiti organický celek, podřízeno b
jednotnému vedení a dozoru ministerstva školství a náro
osvěty. Oproti poměrům rakouským stal se v této věci u nás
krok potud, že školství průmyslové — i živnostenské školy
kračovací v ně počítajíc — odňato bylo ministerstvu veřejn
prací a navráceno ministerstvu školství a národní osvěty. Av
školství zemědělské i s pokračovacími školami hospodářský
zůstalo v kompetenci ministerstva zemědělství. Není sice pochy
že odborná ministerstva (obchodu a živností, zemědělství a t.
jsou interesována na organisaci škol vůbec a odborných zvlá
Avšak na druhé straně je jisto, že nad jejich zájmy, po pře
nosti utilitáristické, postaviti jest všeobecný zájem výchovný,
vozený z pojmu humanity, jehož přirozeným strážcem je v st
ministerstvo školství a národní osvěty. Zejména pokračov

školy zemědělské měly by najisto přejíti do správy tohoto ministerstva. Kdo stopuje rostoucí industrialisaci našeho venkova, pozná, že do většiny našich vesnic vnikly již různé živnosti řemeslné a obchodní, ba i různé továrny. To znamená, že mezi mládeží ve věku od 14 do 18 let vyskytají se i tam nejen sami zemědělci, ale i učňové různých živností. Jim nesmí býti vnucováno jen odborné vzdělání zemědělské, i pro ně musí býti postaráno, pokud jen možno, o vhodné vzdělání jejich odboru. To jest: pokračovací škola venkovská nemůže býti čistě zemědělská, ale smíšená, byť oddělení zemědělské převládalo. I tento fakt mluví pro to, aby vrchní správa všech škol pokračovacích vedena byla jednotně ministerstvem školství.

V nižších instancích stejně se doporučuje, aby administrativa pokračovacích škol sjednocena byla s administrativou ostatního školství. Předpokládaje, že se uskuteční zřízení krajské, připadla by správa těchto škol krajským úřadům školním a v nižších stolicích úřadům okresním a místním. Při nich bylo by ovšem zříditi zvláštní odborné referenty a inspektory pro jednotlivé kategorie těchto škol.

Těžiště správy — jako ve všech oborech veřejné správy vůbec — přeneslo by se do úřadů krajských, jimž by příslušelo zřizování škol, jmenování učitelstva a péče o jeho právní poměry, odborný a pedagogický dozor a ovšem také úhrada vydržovacího nákladu.

Okresní úřad školní, po přednosti jeho odborný referent, byl by vlastně prostředníkem mezi školou a úřadem krajským; zvláštní starostí jeho byla by péče o řádnou docházku školní a dozor nad místními úřady školními.

Místní úřad školní (vlastně jeho sekce pro pokračovací školy) měl by na starosti především péči o hospodářské záležitosti školy. V něm arci musilo by býti učitelstvo školy náležitě zastoupeno s plným hlasem rozhodovacím.

Učitelským sborům na školách náležela by plná samospráva ve věcech pedagogických, obdobně jako se projektuje pro školy obecné, občanské i střední.

Nadmíru nesnadná a důležitá je otázka nákladu na pokračovací školství. Zkušenosti veskrze ukazují na to, že hlavní náklad uhrazovati musí vyšší celky správní a nikoli činitelé místní, jimž by mohl býti v krajním případě uložen toliko náklad na věcné potřeby školy, pokud se opotřebováním ničí (čištění, topení, světlo,

křída, inkoust, psací a kreslicí potřeby a t. p.). Hlavní náklad (osobní platy, učebné pomůcky a t. d.) nejlépe bylo by přenést na kraje za určité subsidiární pomoci státu.

Přechodní doba.

Kdo posuzuje střízlivě nejen hospodářskou situaci našeho státu, ale také poměry v učitelstvu, pokud bylo by povoláno k práci na pokračovacích školách, uzná, že všeobecně povinného vyučování pokračovacího v celém území státním rázem zavésti nelze. Může se tak státi toliko postupně a snad teprve v řadě let. Zatím v době přechodné mohl by býti tento postup:

1. Zákonem zavede se povinnost choditi do pokračovací školy pro veškeru mládež od 14 do 18 let, jež nechodí do škol středních nebo odborných a to tam, kde v obvodě školním eksistuje již nebo zřízena bude pokračovací škola. V zákoně tom byla by vyslovena též povinnost zřizovati školy pokračovací a určen způsob pro úhradu nákladu vedle jiných hlavních zásad pokračovacího vyučování vůbec.

2. Podle tohoto rámcového zákona vydalo by pak ministerstvo školství a národní osvěty v dohodě s ostatními súčastněnými ministerstvy podrobný organisační statut pro pokračovací školy.

3. Ve statutu i v zákoně vyznačen budiž určitě odborný ráz těchto škol, jemuž jest dáti už také vnější výraz v názvu jednotlivých škol s vynecháním slova »pokračovací«, aby i před lidem bylo dokumentováno, že nejde snad jen o jisté opakovací vyučování učiva škol obecných, nýbrž o plánovité vzdělání odborné a občanské.

4. Dosavadní pokračovací školy živnostenské, obchodní a hospodářské se zreformují a zdokonalí. To znamená: ve větších městech se náležitě zespecialisují a všude učiní se přístupnými mládeži, jež dosud není docházkou do nich povinna. Pro určité skupiny této mládeže, jež nepodléhá živnostenskému řádu, zřídí se buď školy nebo třídy nebo skupiny speciální. Pro přechodnou dobu zůstane jinak správa a vydržování těchto škol v dosavadním stavu.

5. V obvodech, kde dosud není pokračovacích škol, zejména po venkově, zřizovati se budou školy nové postupně, nejprve tam, kde je s dostatek vhodných učitelů.

6. Společnou prací odborníků upraví se podrobné normální učebné osnovy pro jednotlivé kategorie škol, tříd a skupin žactva.

7. Na základě těchto osnov bylo by pak vyzvati učitelstvo a vůbec interesenty, aby pro jednotlivé předměty upravili své plány podrobné ve formě syllabu s udáním vhodné literatury. Podle těchto plánů a dobrého zdání úřadů školních a dožádaných znalců přiznalo by ministerstvo jednotlivcům způsobilost vyučovati nebo říditi pokračovací školy nebo pořádati kursy pro učitelstvo.

8. Zvláštní sbory znalecké nechť pořídí dobré výběry z dosavadní literatury o jednotlivých odborech, jež byly by vodítkem pro přípravu k učitelství na pokračovacích školách.

9. Pokud toho bude potřebí, nechť se vypíší ceny na zpracování vhodných učebnic (katechismů) pro pokračovací školy, specialisovaných podle jednotlivých oborů.

10. Nechť se pořídí návrhy na sestavení příručních knihoven, sbírek předloh a p. pro různé obory.

11. Kursy pro přípravu učitelstva škol pokračovacích potřebí je rozšířiti a pokud lze specialisovati; buďtež do nich připuštěni také neučitelé. Kursy ty ať náležitě respektují jak stránku odbornou tak pedagogickou.

O důležitosti a významu dějin agrárních, hospodářských a sociálních.

(Věnováno agrárním akademikům a historikům.)

Napsal Dr. Jos. Salaba.

K nejmodernějším problémům věku našeho náležejí zajisté tři veliké otázky: agrární, sociální a hospodářská,[1] jež železnou pěstí bijí na zvon doby a hlásí se o naši pozornost. Všecky tři jsou stejně mocné a souvisejí vlastně pospolu, zahrnujíce v sobě zároveň ještě množství otázek jiných, ať podružných, ať přeručně dohromady spjatých. Ký div, že zajímá i minulost těchto pracovních a vědeckých polí, že ptáme se, z čeho přítomnost vyrostla a jak souvisí s minulostí, které jsou kořeny a předchozí články dnešního stavu a v celém tom řetěze —? Právě proto vznikly i dějiny agrární, sociální a hospodářské atd., hledající starší stavby, ba základy toho vývoje veškerého, jež patří zajisté k nejčasovějším a domohly se již v cizině[2] velikého rozšíření. U nás,

---

[1] Článek tento, který napsán byl již většinou před válkou, nemá účel odborný, ale popularisující a upozorňující; proto založen je též na datech domácích a je jistě nejvýš časový. Sociální otázka je vlastně a především hospodářskou a tato opět v jádře svém je agrární: dejte lidu půdu a lid nebude opouštěti venkova. Tomu odpovídá i boj dnešních politických stran o půdu; a také v tom jeví se i přítomnost i staré naše pudy.

[2] Není to účelem a zabralo by to též příliš mnoho místa, kdybychom měli líčiti, co vše již vykonala a koná cizina v oboru dějin hospodářských, agrárních, sociálních a p. Vedle vynikajících děl a pracovníků je to především řada specialisovaných časopisů, edic a knihoven periodických, odborných nakladatelství, korporací a ústavů, biblioték, musei, archivů, škol, profesorů, stolic a seminářů. Jižní Německo zařídilo si k tomu účelu dokonce na universitách i zvláštní fakulty »kamerální« s odbornými doktoráty kameralistiky (na př. i Halle n. S.); Lamprechtův ústav v Lipsku je také šíře znám. Již před válkou většina historických přednášek na universitách německých zabývala se těmito moderními obory, či aspoň pod jich zorným úhlem. Naše denní listy přinášely zprávy o Mezinárodním zemědělském ústavě v Italii (Řím), o jeho publikacích a sjezdech. Amerika, Anglie a Francie, Belgie, Skandinavie a Japonsko nestojí pozadu. Můžeme mluviti i o pracích Poláků a Jihoslovanů. Z Rusů jmenujeme aspoň Vinogradova (v Oxfordu) a známého Miljukova. Velmi dobře zrcadlí obraz těchto snah časopis »Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte«, list de facto mezinárodní, jehož přinášel i články francouzské, anglické a italské, a kde jasně vidíme, jak závodily na západě obce s okresy, úřady, společenstvy, obchod. komorami, zeměmi, státy, jednotlivci i církví ve vydávání děl a podpoře těchto úkolů.

: nelze říci, že by snad byly nové tyto obory historické neznámy nebyly se zdarem pěstovány, přece nemůžeme tvrditi, že by se šily pozornosti, podpoře i rozšíření náležitému, odpovídajícímu ležitosti a rozsahu věci i obdobným snahám cizím. Právě na znam těchto dějin a jich pěstění chceme poukázati.

* * *

V historii těší se posud největším výhodám dějiny politické, rkevní, literatury, umění a práva. Ty mají k disposici nejvíce sopisů, pracovníků, spolků, prostředků i edic. Mladé jejich, še uvedené sestry sbíraly často skorem jen drobty, kterých jim ivilegované jejich starší sokyně z milosti dopřály či dopřejí. oto je již nejvýše na čase a nutno, aby i široká veřejnost, soci- ní i agrární, náležitě byla informována i poučena o věcech, které jí tolik a tak úzce dotýkají a jejichž podpora je vlastně otázkou jí cti.

Koncem zvláště předešlého století se historická věda neobyčejně rozšířila i specialisovala. Vedle starších již jmenovaných větví (dějin politických, církevních, literatury, umění, práva administrace) mluveno o historii kulturní a lidu. Všem historie kulturní je pojem velmi široký — »pytel, do hož lze všecko vhoditi«. Nestačily více staré příběhy válek a rů, mocnářů a jich rodů, dvořanů, úředníků a šlechty, států jich proměn i aliancí, říší i národů, papežů a biskupů, klášterů opatů atd. Logicky s fysiokratismem a probuzením se věd přírodních, od nichž otázka darwinského vývoje pronikla vítězně vědy historické, objevuje se idea lidovosti a demokratismu[1] celým tím ohromným arsenálem všech problémů jiných. Po vězství »třetího stavu« i stav dělnický a rolnický mocně se hlásí sebevědomí a ke slovu na poli hospodářském i politickém. Také nás probudily se tyto snahy, jež nelze šíře líčiti. Po stránce kulturní zřídili si zemědělci síť odborného školství, časopisů i mnohé nové ústavy.[2] R. 1910 a 1911 odůvodněna a propracována byla v »Naší Době« také otázka zřízení »českého zemědělského musea«[3] jež došla též ohlasu a souhlasu v kruzích příslušných, zvláště

[1] S tím ruku v ruce kráčí i vývoj antropologie, celého národopisu (ily i etnologie, etnopsychologie, vědy o rasách a j. v.), celého kompleksu i vědy se všemi odnožími (demografie, folkloru atd.).

[2] Vysokou školu zemědělskou, lesnickou a zvěrolékařskou atd.

[3] Dr. Jos. Salaba: O zřízení a organisaci agrárního musea (Naše Doba 10 a 1911).

v mládeži agrární) — které by právě mohlo soustřediti, či asp
podporovati mnohé z těchto úkolů a tím prohloubilo, posílil
soustředilo práci a snahy venkova též po stránce kulturní.

* * *

Není pochyby, že studium dějin hospodářských prospěje
toliko stavovské i národní cti, ale také praktické přítomnosti.
jisto, že ve starých pramenech nacházíme četné zprávy o m
bých důležitých zapomenutých technikách a zvláště zkušen
stech, lokálních i všeobecných, zejména v zemědělství. Mo
je to otázka, jak, ale spíše co se sázelo a pěstilo, kde i jak
dařilo, v kterých krajinách i na kterých místních polohách. N
produkce je dnes — aspoň místy — dosti jednotvárná; ale
starší době (zvláště v 16. v. i kol r. 1800) byla značně rozman

Bylo by velikým a přímo dětinským i osudným omylem, k
bychom se měli domnívati, že musila přijíti teprve moderní d
a cizina, by nás mnohému naučila. Je tolik věcí, které se d
opět hlásají jako nové evangelium a nový vynález blahodár
nejedno z toho znali a dělali již i naši předkové v 16. sto
— a jejich potomci to jenom zapomenuli, přinuceni k tomu jso
zločinem 30leté války. A zkušené tradice našich předků neb
jen prázdné a tak často i bezcenné fráze mnohých německých
zvláště vídeňských profesorů, ale vyzkoušená fakta lokální
rody. Na př.: Druhdy bylo daleko méně nemocí živ
čišných a rostlinných, jež byly sem často zavleče
teprve — buď z ciziny, či způsobeny nezdravými teoriemi
věku; to je dokázáno historickými zápisky na velkostatcích. Zdr
přírody bylo umožněno právě jednak buď větším ouhořením,
střídáním sadby, nebo kulturních druhů. V poblíží větších m
setkává se polní hospodaření už v 16. stol. se zelinářstvím a
hradnictvím všeho druhu — na př. kol Prahy, Č. Budějovic a
To se dělo rovněž kol zámků a hradů, ježto šlechta sídlila v 16.
v Čechách a na venku, čímž nutila k rozmanitosti[1] kultur
své hostiny.

Z minulosti učíme se dále příkladům hospodářs
organisace i konsolidace jednotlivých agrárních

[1] Na místech odlehlejších od šlechtických sídel střídaly se zase v
pastviny s křovinami, dále rybníky, vody (po případě bažiny a role s l
Minulost neznala tak rozlehlých komplexů rolních, jako dnes řepné kr
severních Čech. Za to byly ovšem ohromné obvody lesů; právě i ty v
byly protkány vodami, pastvinami a rozmanitostí stromů.

tví,[1] jakož i organisaci menších či větších statků. oznáváme tu poměr mezi půdou a kapitálem, k tomu k i vliv a dějiny peněžnictví a úvěrnictví. Vše to ou ohromné a nezpracované otázky!

V historii zemědělství můžeme pozorovati výnosy jednotých dvorů nebo druhů hospodářských odvětví, jejich stoupání lesání, srovnávati je navzájem i hledati příčiny všeho toho.

Také studium starých účtů a hospodářské lministrace má zvláště pro větší výrobce nemalý poučný znam. V Čechách jsme tak šťastni, že máme tu účty již od konce . století. Dějiny hospodářské správy nás na př. informují, pouují, pokud prospívá větší či menší správní centralisace, vůbec kovýroba a kde; nebo jistá nezávislost jednotlivých dvorů a spodářských odvětví, větší či menší skupiny a kruhy administrační, t. j. více či méně dvorů, anebo revírů pod jedním správn. Můžeme dále sledovati vysoce závažný pro všecky krajiny stup od nižších k vyšším katastrálním druím kulturním; tak od lesů a pastvin k rolím a zahradám případě vinicím), od bažin k rybníkům, lukám, chmelnicím . S tím jde ruku v ruce vzájemná souvislost jednotlivých zemědělských odvětví: tak vliv rybníků na polní hospodářství — př. z bývalých rybníků jsou dnes nejlepší chmelnice, tak Malký rybník u Postoloprt; vliv lesa na rybní hospodaření a čně; obapolná kooperace produkce animální s vegeilní. K tomu vliv hospodářského průmyslu — na př. mlynářho; dále užívání druhdy mláta z pivovarství a výpalků z lihovství; dnes různé, zvláště cukrovarní odpadky, jakožto silné, nácí a laciné krmivo a p. K tomu patří i vzájemný vliv žíru, nékaření a potahů. Odtud se ovšem dále dedukují zásady

[1] Není dosti dnes uznáván, t. j. zpracován vzájemný podpůrný vliv ých rybníků na louky a role — zavodňováním a hnojením bahnem; dále lesů na pole, jež přitahovaly, regulovaly, pohlcovaly i uchovávaly vlhkost chu atd. atd. Častá krupobití na př. na Táborsku přičítati musíme právem rávnému rozdělení plochy lesní a rolní, to je faktum, že na Táborsku y více lesů zrušeno, než toho tamní krajina snese — pokyn to přírody, sluší tam hospodařiti — na př. na Chejnovsku a Černovicku. Po této trnce jsou zvláště poučny dějiny zemědělské kultury v jihovýchodních ozápadních Čechách, kde až do dob dávno historických byly ohromné ny, »blata« a j. — na Třeboňsku, Veselsku, Jindřichohradecku, ba i Kacku, na Hlubocku, Netolicku, Vodňansku, Písecku atd., a kde rybničmelioracemi vznikla úrodná půda, které chybí jen mírnější klima; jeť ysoká planina, vysazená déle i více severním a mrazivým větrům. Důné studium zemědělské minulosti jižních Čech je klasickým dokladem yslu i píle našich předků, a naší pýchou!

nejvhodnější detailní organisace, konsolidace, i rozdělení celk
vého hospodaření na určité velkovýrobné ploše.

Velmi důležité jsou také staré zápisy o vzniku jedno
livých animálních typů — ku př. o původu dobrel
skotu volarského a kravařského, koně netolického a j. — odku
z čeho a jak povstaly. K tomu se dále pojí vysoce závažné otázl
mísení, či zachování domácích, nebo importování cizích typ
zvláště animálních, (na př. i rozmanité drůbeže, domá
polní i lesní). To platí nejen v celém hospodářství polním, a
i při chmelařství, vinařství, zahradnictví, le
nictví, rybářství a j.

* * *

O ledačem se poučíme i z dějin pivovarství, ba i d
pravnictví, na př. po vodě. Zvláště pozoruhodny jsou zápi
o dobývání sanytru, pryskyřice, medu a p.; pak o mlynářstv
které se ve mnohém stalo zárodkem nového průmyslu, zejmé
v horách, na př. na Šumavě, v Jizerském pohoří atd. (v 17.
18. věku); na Prachaticku, Volarsku, Vimpersku, Drslavicku
Krumlovsku kupoval již Vilém z Rožmberka po r. 1560 čet
mlýny. Dále historické zprávy o rozkvětu keramiky — kamn
ství, cihelen, vápenic a j., ve kterých krajinách i proč. Stej
závažny jsou zápisky i mapy o starých a dnes opuštěných d
lech i žilách: kde a nač byly, proč opuštěny, i jak byly boha
hluboké, mocné, výnosné a p. — na př. Ratiborské Hory na T
borsku, jiné na Klatovsku, Budějovicku atd.

* * *

Umělecký i hospodářský život naší dot
vrací se ve mnohém zpět. (V hudbě se mluví na př. o r
vratu k Lisztovi a Mozartovi). Lékaři a lékárníci hovoří za
o užitečnosti starých lidových léků rostlinnýc
A není ku př. nový živnostenský řád s obnovou své aut
nomie i těch různých zkoušek a p. značným opakováním i pi
jetím minulosti cechovní[1] —? Proto znalost starých tradic i zk

[1] A což předloha horního zákona, ty různé spásonosné hospodář
rady z doby války; chystané monopoly (obdoba to starých »regálií«)
není vše to nutnou vlnou zpět? Opět se uznává cena úhoření, jež konec
de facto latentně trvá dále; význam vodních meliorací (druhdy to n
rybníkářství — rybníky se stokami a strouhami umělými); důležitost kultu
lnu a konopí, jakož i většího chovu ovcí na vhodných místech pro ce
vlny, což všecko zas bylo základem našeho tekstilnictví. Suroviny b
domácí, byli jsme od bavlny i od ciziny neodvislí. Nedělali jsme druh
lehkomyslně dluhů a nevyváželi svých peněz do ciziny, pro různé luksu

ženosti, takováto retrospekce jsou povždy užitečné. Dnešní obce na př. pro veškery své výlohy, podniky, investice i úpravy znají toliko dva zdroje: přirážky a především nové dluhy. Dřívější města měla však též své aktivní hospodářství, t. j. s v é v e l k o s t a t k y, jež vedla buď ve vlastní režii, či p r o n a j í m a l a; a ve všech odvětvích — základy to zbylých nynějších m ě s t s k ý c h v e l k o s t a t k ů, jež druhdy byly tou měrou výnosny, že některé obce mohly za své příslušníky platit i daně státní. Obecních přirážek dlouho nebylo. Tak Písek, Lišov, Třeboň, Soběslav, Prachatice, Vimperk, Rokycany a j. Dříví dostávali měšťané téměř zdarma, stavební i k palivu; pivovary byly obecní, pastvy společné atd. I v otázkách cen, láce a drahoty ledačeho se dovíme. Rozhodně mylný je názor o naprosté láci starších dob. Všecko to musíme však studovati z minulosti.

* * *

Pohlížíme-li vůbec ve starých památkách na způsob hospodaření našich předků, tu někdy musíme až užasnouti, jak vhodně zasahovalo u nich jedno zřízení jako kolečko do druhého, jako zub do zubu, v důmyslně sestaveném stroji a proto byli h o s p o d á ř s k y n e o d v i s l e j š í a tedy i m r a v n ě s i l n ě j š í a z d r a v ě j š í, stojíce vždy na podstatě vlastní půdy i přírody a domácích silných tradic.

A nejen hospodaření; i s á m z p ů s o b j e j i c h ž i v o t a byl zdravější — ať jídlo a pití i odívání, ať práce i odpočinek se slavnostmi a zábavami — vůbec rozdělení času. Sázelo se množství výživných luštěnin; místo kávy byly četné ranní a večerní polévky, zvláště z mléka a zelí; jedlo se více ryb; ovce dala všechen

bytečnosti; valuta naše byla jen kovová a pevná. Pastva dobytka prováděla se v přírodě — nebylo n e z d r a v é h o l e n o š e n í v e s t á j í c h jako nyní. Vsi měly své »občiny« — pastviska, rybníky i lesy; méně arci luk a polí. Lesy často musily ovšem pomalu ustupovati tak, že zbyly teď z nich obecní jen pouhé roztrhané kousky, jichž n e l z e s p r o s p ě c h e m obhospodařiti i hájiti. Nebylo by snad — na některých aspoň místech — vhodno a užitečnější poraziti je a u d ě l a t i z n i c h o b e c n í p a s t v i n y, čímž bylo by možno z n o v u r o z š í ř i t i c h o v o v c í, tak užitečných i skromných —? Všecky naše krajiny nehodí se přece všude jenom pro chov hovězího dobytka, nýbrž také spolu pro ovce, kozy a vepře. Nečiňme zas násilí přírodě — jako jsme to činili na polích, v lesích, ve stájích — násilí, které všude se mstí: ve všech polích se smrky, ve stájích s originálním alpským skotem atd. Nesmíme hospodařiti všude podle jedné šablony; dlužno podrobiti se i době i místní přírodě. Aspoň někde, na př. místy v Českomoravské vysočině a j. v., lze rozšířiti snad také pastviny a s nimi také něco ovcí — ? Nečiníme konkrétní návrh, ale toliko inciativní dotaz, povzbuzující všeobecný námět zatím. Hlubší propracování detailů náleží místnímu praktickému a theoretickému vyšetření.

šat — od »beranice« až k opánkům na nohou; vepři byli méně tuční a nezdraví; mléko bylo i ovčí; spousta slepic a vajec; množství ovoce i včel a zdravého medu. Nápoj dělán i z medu, z ovoce, pak pražením obilí místo kávy; dnes se z ovsa atd. připravuje i kakao. Nebylo umělého, velmi nezdravého alkoholu v pivě; víno a kořalka byly méně známy — vždyť bylo i relativně málo hospod — ty rozmnožilo 18. stol. při menším počtu lidí. Zachovával se vhodný, zdravý půst, vhodné střídání práce s odpočinkem. Vychvalují-li dnes hygienikové mírný abstinentism, vegetariánství, pohyb na vzduchu: hle, vše to konali naši předkové.[1] Věru, to nebyli lidé všední! Vždyť dovedli utvořiti svůj vlastní i samostatný stát a dali Evropě jednu z vedoucích idejí a hlavních složek její dnešní kultury — reformaci. Jejich tělesná práce byla zdravá a účelná — rozmnožení potravy; dnešní tělocvik je prázdný pohyb, z něhož nic účelného a konkrétního nepochází. Rozdělení času a střídání práce s odpočinkem bylo velice vhodné a zdravé. Nebylo vysilujícího shonu; práce byla stále, ale mírná a klidná. Ženy nelenošily a doma předly i tkaly a vedly celé stájové hospodářství; s nadšením konaly povinnosti mateřské a kojily — jako cosi samozřejmého, aniž by se tím chlubily — vzory to obětí do únavy a bez konce, bez hysterie a affektace — ženy to neznámé, vznešené; matky dávné našich matek, kterým se máme klaněti a jimž náleží pomník! —

* * *

Jistě jsou už dnešní výsledky studia našich dějin hospodářských dosti pěkné a cenné. Tak se dovídáme, která forma výroby je de facto relativně výnosnější: zda velká,[2] střední, či malá; zda

---

[1] Jak čisté a krásné byly jejich zábavy — na př. ty pověstné tance, tak rozmanité, ty přástky, plné poesie, kde sílila naše n á r o d n í duše. Nejsou tam zdroje našich písní a pohádek? A co jsme my vynalezli? »Astru«, »Vršováka« a dupárny s pražskými vtipy a písněmi, jež otrávily náš venkov. Věru, jak si nemáme vážiti tradic a zkušeností svých skromných předků, tradic, získaných na domácí půdě i přírodě, vlastní prací, pílí, důmyslností a duší —? A není právě tato vlastní duše a silná práce základ originality a naší ceny kulturní? Naší zdravé národní k u l t u r y?

[2] Pro studium hospodářských dějin velkých panství zůstalo nám v celku zachováno přece něco pramenů, at dopisů, listin, map, knih či kronikářských poznámek. Za to z minulosti hospodaření na zboží menší šlechty, tedy pro s t a t k y s t ř e d n í a m a l é, je mnoho ztraceno tak, že máme tu jen poskrovnu památek. A sedláci nečinili si vůbec záznamů — mimo něco málo v modlitebních knihách a v kalendářích. (Poněkud můžeme si zde snad vzpomenouti Vaváka z Milčic. O soustavnějších poznámkách selských lze mluviti teprve asi od r. 1850. Na př. na Lounsku v Domašicích.) Proto pro studium těchto menších jednotek hodí i doporučují se r e g i s t r a t u r y

hospodaření režijní, nájemné, či kombinované. Srovnávací linie minulosti s přítomností rostoucích stále výnosů nám ukazuje, že lesnímu a rybnímu hospodářství daří se nejlépe ve velkých komplexích, ježto lze tu pracovati volně a úplně soustavně; toho menší celky méně připouštějí. Za to polnímu, zahradnímu i animálnímu hospodářství hoví dnes nejlépe celky menší, (malé selské statky a chalupy), poněvadž právě jenom v detailech lze hospodařiti nejintensivněji, nejlaciněji (bez cizích lidí) a nejčistotněji (ve stájích a chlévech).

A což cenné poznámky minulosti o příčinách a vzniku, o době, místu a rozšíření, o průběhu, konci a léčení různých epidemií živočišných a rostlinných? Či poznámky z dějin zkusného hospodářství, jež dokazují tak jasně, že příroda nesnáší násilí? Nebo o původu a cestách nejlepších našich typů rostlinných (stromů, sazenic a semen) —? Či o zelinářství?

A opakujeme znovu zúmyslně, ježto věc je důležitá a mohla by snad vzbuditi i nedorozumění. Svůj iniciativní dotaz o ovcích míníme jen místy, vedle skotu též ovce a jenom něco ovcí. Není tomu tak dávno příliš, co měli jsme v Čechách hojně ovcí a tím i množství vlny, což zajišťovalo naši nezávislost na cizině (co do surovin i tekstilního průmyslu) a udržovalo naše peníze víc doma. Tehdy měli jsme ovšem na vhodných místech také víc obecních pastvin, jež teprve v letech as 1870 až 1890 byly skoro vesměs, bohužel, rozděleny mezi jednotlivé držitele živností. Máme arci ještě obecní lesy. Ale ruku na srdce: Přinášejí dosti užitku a je v nich vůbec kde možno racionální hospodaření — aspoň tam, kde jsou to pouhé roztrhané kousky —? Nikdy! Nedoporučovalo by se tedy, část jich zrušiti, utvořiti z nich pastviny obecní, obnoviti na nich přiměřený počet i stav ovcí s pastvou dobytka venku v přírodě pod jedním obecním pastýřem? Ovce je zvíře skromné, velmi užitečné a spokojí se s horší pící než kráva, jíž se daří lépe při šťavnaté pící Alp, než na našich skromných pastvinách. Minulost dobře věděla, proč dává přednost ovcím: velela tak naše domácí půda a příroda!

---

a účty měst, klášterů a far — t. j. městské a klášterní středostatky a farská beneficia, interkalární účty, separační protokoly a jiné přílohy na úřadech patronátních, kosinstoriálních a politických. Staří faráři rádi druhdy hospodařili v režii a byli někdy i vzornými rolníky. O tom svědčí též jich inventáře, pamětní knihy a různé pozůstalosti. K docelení měli bychom si my všímati též více našeho kuchařství — co se jedlo z vegetabilií i z mas, jak se připravovalo, kterých kořenných bylin se užívalo, a j. v. Všecko to náleží zde k našim historickým pramenům.

Naši předkové byli na př. též velmi spořiví, ničeho nezahodili a všech odpadků hleděli i dovedli zužitkovati. Tak ze slupky ovocné hotovili chutné nápoje, čaji podobné; z pecek, t. j. z jader ovocných připravovali příjemné likéry a lidové léky účinné. Co se nehodilo již člověku, skrmeno aspoň zvířetem. Jaká to byla úspora peněz! — A dnes?

Dnes k nám nechápavým, chatrným i nevděčným potomkům přichází poučující cizina[1] a zvěstuje nám jako nové evangelium mnohé, čeho my z nerozumu zas dávno zapomenuli, starou osvědčenou moudrost našich předků. Snad to všecko přece stojí za úvahu a trochu pozornosti? A snad ty minulé tradice jsou dokonce i cennými a praktickými pokyny pro přítomnost? Mluví-li dnešní approvisace obcí i pro další zachovávání chovu králíků a drůbeže, dobytka a koní, pěstění zeleniny, zřizování luk, pastvin, dvorů a zahrad atd.: jak jest odtud daleko ku starým režijním velkostatkům městským, jež byly zdrojem příjmů obecních a konkurencí mírnily ceny —? Nestačí jen vodárny a elektrárny, kanalisace, dlažba, sady, doprava a školství! (Dokončení.)

---

[1] Ještě jednu okolnost nutno zde připomenouti — t. j., že pojmy i dějiny t. zv. trojstranného a střídavého hospodářství musíme teprve ujasniti. Zdá se totiž, že názory o té věci v některých učebnicích a jinde — na př. i v Ott. Naučn. Sl. — šířené, nejsou dosti správny, aspoň pokud se dotýče obsahu, rozsahu, vývoje atd. u obou těch systémů. Po kritickém zpracování detailů doby a místa přicházíme totiž k tomu poznání, že na př. století 16. (a částečně i 15. a 18.) holdovaly velikou měrou rozmanitosti co do sadby — 4 obiliny, 3 luštěniny, troje starší okopaniny, mrkev, zelí a řípa, obé barvy bílé i červené, dále velmi rozsáhlé zelinářství i kořenářství atd. Kouskovitá sadba za příčinou ochrany proti živelním nehodám vedla pak vedle všestrannosti současně ke značnému střídání i co do místa, takže aspoň v 16. v. a v Polabí, Poohří, na Hané a j. lze mluviti u nás přímo o eksistenci stop střídavého hospodaření. Střídání to dělo se ovšem na základě empirie i praxe, osoby a místa — a nikoli podle teoretické nějaké soustavy, která je většinou především zas umělá a cizí — a tudy i konec konců často ceny druhotní. O tomto mém tvrzení poučují nás osevné a sklizní hospodářské rejstříky, korespondence a zvláště účty 16. a 15. st., nebo i popisy a inventáře, na př. zprávy i o různých hostinách v zámcích a městech s přerozmanitými pokrmy. A přece tehdejší produkce byla téměř úplně domácí a nikoli z cizích krajů, importováno bylo tehdy téměř jenom víno a koření. Tyto mé řádky jsou snad i překvapujícím tvrzením — ale pravdivy. Nemůžeme však na př. i dnes ještě u nás mluviti o hospodářství t. zv. trojstranném, třeba arci zakukleném i zlepšeném —?

Mezispojenecký sjezd sociální hygieny pro znovuzřízení krajů válkou zpustošených.

(Paříž 1919.)

Sděluje prof. dr. Lad. Haškovec, delegát republiky československé.

(Dokončení.)

III.

Sjezd zabýval se ve 13 sekcích otázkami:

I. sekce. Půda a voda ve zpustošených krajích. Asanace půdy. Vysušení bařin. (Účastníci sjezdu viděli na svém výletu ještě kraje uměle zatopené z války). Boj proti malarii. Pitná voda. Ochrana pramenů a studní. Způsoby sterilisace, přístroje filtrační a sterilisační. Uchování minerálních vod. Z výtahů přednášek vidno, jak dalece se některé náměty a návrhy pohybují ve známých mezích našich hygienických opatření a zkušeností a pokud je dostihují, anebo pokud obsahují náměty nové, zkušenostmi z války získané, z Ameriky sdělené a během pěti let, v kterých jsme byli odříznuti od světa, ve spojeneckých zemích získané. Sluší upozorniti na sterilisaci vody tekutým chlorem (»chlorace«), s více stran, jmenovitě s americké strany doporučovanou, na filtr »Ransome«, blíže popsaný. — Přednášeli: Benault: Pitná voda pro obydlí jednotlivá a řadová. Marchoux: Úprava půdy po válce a malarie. Dr. Thierry: Asanace půdy v krajích zpustošených válkou. Bartow Legendre: Pokroky chlorace od r. 1918. Rolands: Pitná voda v krajích zpustošených. Dienert: Javellisace vod. Meenen: Půda a voda. Bruere: Právo na pitnou vodu. Colmet-Daage: Zásobování francouzské armády vodou během války. Filtry Ransome s pohyblivým pískem.

Sekce II. Hygienická obydlí. Boj proti prachu, horku a mouchám. Kuchyně. Odpadky. Zahrada atd. Zde uvedeny četné návrhy pro rychlostavby a přenosné baráky, jichž bude dobře i u nás si blíže povšimnouti. — Přednášeli: Bohr: Umělý kámen.

Juillerat: Vliv obydlí na zdraví obyvatel. Parenty: Asana obydlí. Maximoff: Obydlí v Rusku. Mascart: Zahradní obv městský. Bezault: Záchody a výkaly v soukromých obydlích v hromadných stavbách. Bezault: Vody odpadkové. Automatic a přenosný stroj na cihly syst. Bohr. Douzal: Přizpůsobe válečného materiálu k svážce a k rekonstrukci krajin zpustoš ných a chemické a mechanické transformace na místě ssuti Pagliani a Marcovizi: Materiál ke konstrukci rychlostaveb. Ro ložitelné baráky syst. Voyot & Hebert. Dr. Jullien: Hygienic obydlí v krajích zpustošených. Konstrukce Petitpasovy a Fou mierovy, přizpůsobitelné úspornému systemu konstrukčním bratří Bonheilhů. Konstrukce Petitpasovy a Fourmierovy s ap kací na systém bratří Bonheilhů.

Sekce III. Hygiena venkovská ve zpustoš ných krajích. Zásobování vesnic a obyvatel vodou. Vzor hygienické hospodářství a mlékařství. Uschování hospodářský výrobků. Vzorné obydlí a hygiena domácích osob. Hygiena d bytka a profylakse. Vody stojaté. I zde některé pozoruhod návrhy stojí za povšimnutí našich praktických hygieniků. Js to: Lortat. Jacob.: Zásobování venkovského dělníka. Notti Průmyslové odpadky venkovské. Chappelier: Moderní hygie cké hospodářství: stáje, chlévy, ovčíny, prasečí chlévy, králikárn slepičárny. J. a R. de Saint-Maurice: Hygiena rolníka. Mart Claude: Venkovská hygiena a dozor. Corblin: Hygienická ml kárna ve zpustošených krajích. Coupan: Hnůj a žumpy na hn jůvku. Dienert: Odvoz výkalů z hospodářství. Danger: Použ stavebních zákonů s ohledem na hygienu venkova. Clermon Šetření lesů a vesnice. Bonjean: Organisace venkovské hygie Martel: Hygiena jatek.

Sekce IV. Hygiena měst. Pohybuje se celkem v obec známých mezích. Pozoruhodny však jsou tu náměty: nečin rozdílu, pokud se sociální hygieny týče, mezi městy a vesnicen zřizování společných domů, společenských středisk a to s praco nami pro ženy, zahrádkami pro děti, s lázněmi a lékařskými p radnami. Užitek těchto zařízení čeká se z mravní i hygienic stránky. Zde se uskutečňuje něco, oč se pokoušejí naše dělnic organisace, Sokolstvo a Osvětový Svaz. Referentu bylo řečen že nacionální komitét vůbec bude naléhati na zřizování takový zábavných a poučných společenských středisk již z té opatrnos aby dělník, který bude dnes míti osmihodinovou dobu pracov

mohl užíti prázdného času ušlechtile, k zotavení a poučení svému a ne způsobem, který by ohrožoval jeho zdraví a duši a vedl jej dokonce na cesty antisociální. Hygieně dělníků věnuje se účinná pozornost.

V této sekci podáno: Berard: Nutnost nečiniti rozdílu mezi sociální hygienou městskou a venkovskou. Rosenthal: Propaganda měšťáctva. Auburtin: Společné domy. Lefolly: Hygiena dělníků a úředníků. Nave: Asanace měst. Pagliany: Piani Modelli per la Ricostricione della Citta. Blane: Přístroj ku sprchové lázni.

Sekce V. Matka a dítě. Péče o dítě před narozením, během zrodu, po narození v městech, obcích a vesničkách. Výchova eugenická. Zákonná péče sociální, ochrana, lékařská pomoc, ústavy, žena kojící. Porodnice. Pomoc ku porodu v ústavech a domácnostech. Lékařský dozor nad prvým dětstvím. Organisace a dozor nad kojením. Vyučování péče o mládež ve školách. Jesle. Poradna. Mléko. Školy mateřské.

Sekci tuto vedle 6. a 11. a 8. a 9., referent nejvíce navštěvoval. Hlavní slovo zde měl předseda profesor Pinard. Sekretářem byl porodník Dr. Levy-Solal. Místopředsedkyní paní Kerkomardová. Sekce tato byla vůbec nejvíce navštěvována; převládaly ženy různého povolání, věku a vzhledu. Nescházely také dámy červeného kříže Černošky; jevily opravdový zájem na projednávaných předmětech. Tu a tam živé, skoro výbušné, někdy hněvivé, zase burácející, ironisující a zase lichotící i během přednášky s přednášejícím rozmlouvající slovo páně Pinardovo udržovalo posluchače v stálém veselí a pozornosti, třeba se někdy vážný interess o věc v tomto vzrušeném hluku tlumil. Nebylo sezení, aby neskytlo příležitosti k apoteose Pinardově a vyvýšení jeho zásluh o péči o mládež a těhotnou ženu. Pinard svými šlehy nešetřil vlády a nikoho. Žaloval, že mají plno zákonů, ale že jich nikdo nedbá. Důrazný nářek Pinardův nad ubýváním obyvatelstva, důstojně tlumočená bolest nad ohromnou ztrátou ve válce, všechno Pinardovo nám ne nové snažení, jeho nabádavé a varovné hlasy, jak vycházeti vstříc rodičce, jak jí chrániti, jak chrániti plodu v lůně matčině, dítěte narozeného atd. atd., všechno to záslužné, úctyhodné, nabádavé volání vyzní v nejširší veřejnosti na prázdno, dokud bude Francie státem kapitalistickým. Marně volá Pinard k vládě, aby byla patriotická a humání. Co jsme my již v České zemské komisi pro ochranu dítek a péči o mládež zavedli neb zavésti

usilovali, co výborně organisovali v Brně, po čem toužil Dr. Batěk ohledně opatření mléka kojencům v Čechách a v Hradci Králové zavedl, co konečně úsilím fysika Dra. Procházky a náměstka Dra. Kašpara stalo se skutkem a co urychliti Česká eugenická společnost vybízela, »pražská útulna pro rodičky«, všechny naše výchovné hygienické přednášky z universitní ekstense, z komise pro ochranu mládeže a Osvětového svazu, náš celý program, jak jest v České eugenické společnosti vyjádřen, to všechno obdobně bylo předmětem jednání 5. sekce, probíráno, navrhováno, doporučováno, nutným a aktuálním uznáváno. Přejeme Francouzům všechen úspěch, ale máme přesvědčení, že bez výchovy lidu, širokých mas, jsou horlivci dnešní daleko uskutečnění všech krásných zde pronesených myšlenek. Prozíraví francouzští vlastenci z Comité National, o němž ještě promluvíme, chápou dosah všeho velmi dobře. Těšíme se, že nejsme v hygieně právě pozadu, třeba nám scházely peníze a dosud moc k provedení nejednoho původního návrhu; je to proto, že jsme začali i s výchovou lidu a to je nejbezpečnější základ zdravotních pokroků.

Debaty a slova 5. sekce vyvrcholila asi ve větách Levy-Solala:

Každý zdravý dospělý Francouz má povinnost se rozmnožit a dobře se rozmnožit. Eugenická výchova budiž zavedena do všech škol. Každému Francouzi buď dána možnost, aby mohl vychovati své děti. Každá Francouzka buď připravována k výkonu mateřství již od elementární školy, a každá vykonávající tento úkol buď ctěna a odměněna po zásluze. Ke kojení, jež buď pod ochranou sociální, buď žena schopná přinucena.

Doporučují se porody, pokud možno, v domácnostech, a ženě rodící má býti poskytnuta všechna péče. Dítě má býti společností opatrováno v prvním dětství, a má býti postaráno o náležitý výcvik žen v ošetřování kojenců a dětí.

V této sekci přednášel referent návrh na zavedení obligátního předkládání lékařských vysvědčení před sňatkem za potlesku přítomných. Návrh byl odhlasován ve společném sezení sekce 8. a 9. Předsedovi sekce předložil referent též návrh na pořádání mezispojeneckého sjezdu eugenického v Paříži nebo v Praze r. 1922 nebo 1923.

Předneseno tu mimo jiné: Dr. Levy-Solal: Péče o mládež. Willonghby: Synopsis of Notes od prof. Natal Clinies. Dr. Cru-

verlhier: Dětská úmrtnost a nečisté byty na venkově. Evard: Rekonstrukce mateřských škol.

V sekci VI. projednávána byla školní hygiena, ovšem se zřetelem ke krajům zpustošeným. Dávná naše vícekráte projevená snaha po vyučování hygieně ve školách byla zde zdůrazněna, zatouženo po zřizování škol na volném vzduchu, projednána úprava lavic a jiné náměty, jako: Munie: Vyučování hygieně. Mme Chauveau: Školy na volném vzduchu. Labbé: Vyučování hygieně výživy ve školách. Dr. Remy: Vyučovací rozvrh a lékařský dozor ve škole. Mendy: Rekonstrukce definitivních škol. Brudenne: Potřeba světla. Fante: Dětské zahrádky. Lavice. Mme Clayton-Paul-Bert: Školní hygiena. Dr. Gillet: Učitel. Labbé a Vitry: Kantiny školní. Granjux: O nutnosti školních kantin. Dr. Chevalier: Choroby z nečistých rukou. Výpomocný personál školní hygieny.

V sekci VII. jednáno o tělesné výchově. Jí věnována na sjezdě zvýšená pozornost a byla také ve Francii jmenovitě s ohledem na potřeby vojenské silně pěstována. Naléhá se na to, aby v každé obci byla cvičiště, prostory ke hrám a cvikům. Všechny návrhy tělesného výcviku nesou se nejen k tomu, aby zdraví, síla tělesná a duševní se pozvedla, ale hlavně k tomu, učiniti zadost vojenské povinnosti, jak ji válka ukázala se svými zcela novými potřebami důležitou. Začíná se již od dětství cvičením dechu, srdce, kloubů a svalstva. Cvičí se individuálně. Hoch se vychovává k běhu, skoku, lezení, šplhání, vrhu, k pochodu s břemenem, lezení po břiše, k poklusu skrčmo, na bobku atd. atd., jak ohl válka v zákopech, moderních krytech potřebu ukázala. Tříměsíční účelný výcvik stačí. Referentovi bylo řečeno, že se připravuje návrh zákona o tělesné výchově muže i ženy. Kdo z mužů neposlechne, nebude se soudit a zavírat, ale prokáže při odvodu jiným cvičením, zdali učinil zadost tělesné výchově: ne-li, slouží o půl léta déle, dohání, co zanedbal v tělesné výchově.

Ve vojenské škole v Joinville vychovávali vlastně atlety a tomu nyní nechtí doslovně. Chtí účelnou harmonii. Individuálně říditi děti. Přihlédli k různým soustavám tělocviku a ze všeho vybrali něco, aby vypěstovali svůj systém francouzský. Jsou za jedno s Američany, kde je výchova velice vyvinuta, a také v Joinville Američané zadarmo budují velký stadion.

Referent povšiml si literatury pro tělesnou a sportovní výchovu a přináší některé ukázky.

Referent navštívil školu a ústav v Joinville, kde byl, ač v mimořádnou dobu, ochotně přijat a proveden a ukázány mu kinematografické snímky cviku, z nichž ony, jež vzaty trikem pomalého tempa, jsou velmi zajímavy. Dají se na nich fysiologicky a anatomicky do jisté míry studovati jednotlivé fáze některých výkonů, jež jinak oku uniknou. Způsoby a duch navrhované tělesné výchovy francouzské, pokud se nezvrhnou ve starou výchovu militaristickou a nebudou sledovati jen cíle militaristické, jest třeba odborníkům uvážiti, duchem naším oplodniti a spojiti se systémem národního tělocviku sokolského. Sokol buď duší tělesné české výchovy. Jeho úspěchy kulturní a mravní poslání k tomu nejen opravňují, ale zavazují. Jedná se tu také o tělesný výcvik ve školách a i o výcvik žen, dělnictva a vojska.

Přednášky došly tyto: Dr. Phillipe: Organisace tělesné výchovy ve školách. Racine: Školní tělesná výchova v krajích osvobozených. P. Rousseau: Využití cvičišť k tělesné výchově a sportům. Mme Coirault: Tělesná výchova ve školách mateřských. Cousin a Violet: Otázka střelby a střílen. Christmann: Plování. Dr. Labbé: Hygiena, gymnastika a školní hry. Dr. Boyer: Organisace středisk tělesné výchovy. Fischer: Učitelé tělocviku.

Sekce VIII. a IX. jednala o zdravotní profylaksi. Pohlavní nemoci, tuberkulosa, malarie, laboratoře, imunisační stanice, desinfekce, doprava. Nemocnice. Lékařská služba. Ošetřovatelská škola. Dispensáře. Ochrana dětí před tuberkulosou.

Přednášky zde více adresované laikům nabádaly k zostřeným hygienickým opatřením. Nářky zde pronášené (zde bylo také nejvíce vojenských lékařů), jak Němci (Les Boches) nakažené ženy posílali do francouzských garnison, jak znásilňovali francouzské ženy, trpce se dotýkaly každého přítele Francouzů. Svět se nepřestane obdivovati heroismu francouzského muže a ženy, jaký byl prokázán ve válce.

Pozoruhodný návrh učiněn na zřízení mezinárodního hygienického a zdravotního ústavu v Paříži s filiálkami Američanem Zincherem s ušlechtilou motivací: odborného účele i na paměť společného vítězství a místo pomníku.

Poradny pro pohlavní nemoci, jak jsme v Praze již navrhli a zavedli, rovněž byly zde diskutovány. Pro laiky byla poučná přednáška Dra Gougerota s promítavými obrazy o nemocech venerických. Otázka venerických nemocí jevila se tak naléhavou, že byla probrána i s hlediska zákonného a společenské kultury

Drem Gougerotem navrhováno i lékařské vysvědčení před sňatkem. Všechny podněty, nám ne neznámé, zde učiněné, budou naší společnosti pro potírání chorob pohlavních znovu připamatovány a přijdou na pomoc vlastním českým snahám.

V sekcích VIII. a IX. přednášeli: Dr. Vernes: Organisace boje proti syfilis. Dr. Creuzé: Profylakse nemocí venerických. Dr. Gougerot: Boj proti nemocem venerickým. Zingher: Návrh na zřízení mezinárodního ústavu pro hygienu a zdravotnictví v Paříži na paměť vítězství. Dr. Picard de Plauzoles: Dispensáře sociální hygieny. Dr. Guilhand: Profylakse neštovic. Serget: Včasná diagnosa tuberkulosy a její důležitost pro život sociální. Léard: Nebezpečí venerických nemocí v krajích zpustošených. Dr. Tilmant: Otázka vod. Dr. Borne: Isolování, transportování a desinfekce infekčních nemocí. Dr. Calmette: Naléhavé zdravotní potřeby osvobozených krajů. Dr. Martial: Nemocnice pro nakažlivé nemoci.

Již v prvé schůzi této společné sekce informoval jsem příznivě o tom, co u nás na poli hygieny veřejné vykonáno.

Sekce X. jednala o hygieně průmyslové, hygieně všeobecně, speciálních odvětvích a osobní se zřetelem k zemím zpustošeným. Příslušní naši odborníci povšimnou si tu zajisté některých námětů i pro naše potřeby, ohledně továren a j., jak podávají tyto návrhy:

Labbé: Pokrok zdravotní v továrnách. Mace: Zdravotní organisace krajiny brieyské. Bargeron: Rekonstrukce zpustošených továren. Dr. Hermann: Opatření vodou a voda užitková. Mamy: Brýle pro dílnu. Brudenne: Účinný boj proti zkaženému vzduchu. Dr. Jullien: Problém dělné ruky a osud dělníků. Girard: Otázka běloby. Tixier: Sterilisace vod nerozpustnými mangaňany.

Sekce XI. jednala o poškolní hygieně a mravní profylaksi v krajích zpustošených. Především jednáno o boji proti alkoholismu, o lidových domech, střediskách vojenských, knihovnách, četbě a přednáškách osvětových.

I zde lze opakovati, co referent již všeobecně byl pronesl. Když vytýkal v presidiu Národního komitétu pod dojmem výkřiku ušlechtilých mužů nad bědou nemocí pohlavních a hrozící zkázy lidu a sledujícího volání »zachraňte Francii« nesrovnalost a ironii, jakou vidí v tom, že se ve vlasti Pasteurově, Fourniérově a slavných kliniků, učitelů celého světa, beztrestně a bez povšimnutí dovolují dryáčnické a přímo podvodné reklamy na ve-

řejných záchodcích slibující vyléčení pohlavních nemocí, odvětili mu vážně s pokrčením rameny: »Když to vynáší vládě několik milionů ročně.« Zase kopýtko kapitálu. Referent má přesvědčení, že ani v sociální hygieně a osvětové kulturní práci lidové nebude všechno snažení v pravých kolejích a přinášeti pravý užitek, dokud lidstvo nevybojuje stejně vítězný boj s kapitálem resp. plutokracií, jako jej vybojovalo s hierarchií, aristokracií a autokracií. — Referent prosí o prominutí svých politických ekstempore. Vyžeň si politiku dveřmi, vrátí se oknem, i když se jedná o pouhou desinfekci, syfilitický vřed a zapomenutého souchotináře. Proto je sociální hygiena předmětem a vědou tak důležitou a všestrannou.

Sjezd v této sekci podal některé pěkné výzvy ohledně boje protialkoholního, zakládání besídek, populární četby, vlivu kinematografů atd. atd., věcí u nás vesměs prodiskutovaných, hleděných a prováděných. Přes to opětující se návrhy lidových besedních domů se vším zařízením a anneksy k výchově hygienické a mravní směřující a speciálně na poměry francouzské aplikované, budou i námi v kruzích Osvětového svazu a ministerstva školství a nár. osvěty uváženy. Referent přikládá příslušné návrhy:

Rocheron: Střediska vojenská, Zpráva francouzské Ligy pro mravní výchovu. Maurrelet: Civilní výchova. Coyecque: Organisace knihoven v zpustošených krajích. Bertin: Okružní knihovny. Aubin Gymard: Mravní vliv četby a kinematografů. Dr. Labbé: Poškolní vyučování hygieně výživy. Dr. Labbé: Nutnost zdravotních vozů. Rieman: Omezení počtu výčepů nápojů a zřizování lidových středisk. Mme Compain: Venkovská střediska, Boj proti alkoholismu. Collete: Poškolní dílo ve zpustošených krajích. Dr. Galtier-Boissiere: Vyučování o nemocech pohlavních. Feine: Nutnost zřízení občanských středisk. Aubert: Boj proti alkoholismu. Mme Moll-Weiss: O výchově lidu a zvláště žen ve zpustošených krajích.

Sekce XII. měla projednati hygienu dopravních prostředků a dopravnictví vůbec a

sekce XIII. jednala o otázkách hospodářských.

Řada zajímavých otázek, jež se týkaly výživy, obydlí, jeho rekonstrukce, půdy, reorganisace práce, najmě práce ženské a zřizování lidových bank, nebudou bez zajímavosti pro sociální politiky. Referent dává příslušným kruhům k disposici výtahy z ohlášených tu přednášek. Byly oznámeny tyto:

Dr. Borne: Hygiena hromadných transportů. Cacheux: Stavební společnosti. Mme Duchenne: Průmyslové práce žen. Margaine: Rekonstituce půdy. M. a H. Labbé: Hygienická a ekonomická organisace výživy. Briat: Výrobní družstva dělnická. Montet: Družstva zemědělská. Bargeron: Zákonná ochrana venkovských dělníků. Dufourmantelle: Lidové banky. Mme Moll-Weiss: Intensifikace práce. Berthelemy: Součinnost postižených v rekonstruci měst. Mme Moll-Weiss: Práce žen.

IV.

»Comité National de l' Education Physique et Sportive et de l' Hygiène Sociale« vyvoláno bylo válečnou nutností. Založeno v červnu 1918 panem Jindřichem Patém, poslancem za Paříž za protektorátu ministerského předsedy. Nacionální komité klade si za cíle zabezpečiti budoucnost francouzského národa, podporovati jeho výchovu tělesnou, sportovní a v sociální hygieně, dbáti o všechnu jeho tělesnou výchovu školní, poškolní, předvojenskou, vojenskou a povojenskou. Tato tělesná výchova, od dětství počínající, má vzdělati dospělého jinocha ve statného vojáka. Komité obmýšlí hleděti čeliti všem následkům války a dále degeneraci z tuberkulosy, syfilis a alkoholismu plynoucí. Program komitétu stejně byl vyjádřen v programu České eugenické společnosti z r. 1915.

Předsedou komitétu je pan J. Paté, poslanec za Paříž a vicepředsedou Dr. Doizy, poslanec za Ardennes a předseda sněmovního výboru veřejné hygieny; pokladníkem Jindřich Rottschild a jeho zástupcem Eugen Kirsch, zahraniční obchodní rada Francie. Ostatní činovníci, většinou nelékaři, jsou vyšší úředníci z ministerstva války, námořnictví a vyučování. Technickým ředitelem jest Dr. Picard de Plauzoles, profesor sociální hygieny na svobodné koleji sociálních věd.

Národní komité se ustavilo ve chvíli, kdy naléhalo na Francii největší nebezpečí. Bylo vřele uvítáno ministerským předsedou, který, pevně třímaje během války vítězný prapor vojenský, jako lékař měl nejen pochopení pro nově přednesené snahy francouzských vlastenců, ale nalezl i vřele případný tón pro povznesení druhého praporu, který musí Francie neméně pevně třímati, aby i nadále vítězně obstála, prapor tělesného a duševního zdraví.

Clémenceau, jak uvedeno v č. 21 La Renaissance 1918, pravil k zástupcům komitétu: »Vaše dílo, pánové, jest životní důležitosti. Nic není naléhavějšího pro budoucnost země. Počítejte na mne. Jsem cele s Vámi. Budu Vás podporovati ze všech sil hmotně, finančně, osobně.« — Účastníci tohoto slyšení u ministerského předsedy byli přirozeně jeho slovy elektrisováni. — Kéž by nadšení ve chvílích horečně napjaté mysli a trvalého vzrušení při událostech v posledním roce válečném tak rychle a dalekosáhle se střídajících, nepominulo nyní a v budoucnu a neustoupilo lhostejnosti a nedbalosti, když i zdánlivé nebezpečí bude mizeti. Referent povzdechem tímto nechce ani podceňovati opravdovost uvedeného nadšení ani vážnost novodobých snah.. Chce jen ukázati i zde na potřebu stálého zdravotního centrálního úřadu samostatného, o jehož potřebě ve Francii teprve diskutují. Slovo ministerského předsedy, lékaře a vlastence genru Clémenceauova, jest ovšem skála. Ale co potom, když ve vratkých politických poměrech Clémenceau odejde a komité nebude již míti záštity ministerského předsedy, lékaře osvícence, a když na jeho místo přijde politik, který nemá smyslu pro otázky sociálně zdravotní a který by je dokonce zatlačoval do pozadí? Proto třeba všude ministerstva zdravotnictví, jež by bylo podobným komitétům, jako jest citovaný Comité National v Paříži, záštitou a podporovalo je v nejhlavnější akci, ve zdravotní výchově lidu. Francouzové jsou si vědomi, jak již bylo naznačeno, úžasné hygienické zanedbanosti širokých vrstev. Komité počítá, jak bylo referentu v předsednictvu sděleno, pronikati do lidu s hygienou právě pomocí výchovy tělesné a sportovní. Počítá, že návykem tělesných cviků od dětství a sportovními výkony pocítí lid potřebu čistého vzduchu, sprchy, vody, čistoty a tím že se dostane k hygieně. Pak teprve bude možno obrátiti název komitétu přirozenějším a lékaři pochopitelnějším sledem slov, totiž »komité pro sociální hygienu, tělesnou a sportovní výchovu«.

Jak již z průběhu sjezdového vidno, bude se komité domáhati úpravy školní výchovy, poškolní tělesné výchovy, snaží se vypěstovati typ francouzské metody, v níž by se zračily přednosti všech ostatních metod, chce zdokonaliti techniku výchovnou a přihlédnouti k potřebám hygieny vůbec, míti péči o eugenickou výchovu, o náležité ošetření rodičky, kojence, dítěte atd. atd. Speciálním akčním programem jest zříditi národní ústav pro tělesnou výchovu s odbočkami po venkově pro muže i ženy, vyučovati užité

siologii na tělesnou výchovu, vyučovati hygieně od elementární
oly, zabezpečiti při školách potřebné místnosti k rozmanitým
lám a sportům, zabezpečiti dostatek profesorů tělesné výchovy,
dělaných v metodách, pedagogice, anatomii, fysiologii, hygieně
povšechné kultuře a upraviti jejich poměr a postavení, upraviti
školách vyučovací plán a školní lékařství, pečovati o školy na
lném vzduchu a o školy pro nenormální, domáhati se poškolní
konné tělesné výchovy, a býti v živém styku s veřejností a
řady.

Příklad pokročilé Ameriky v sociální hygieně a tělesné vý-
ově, s jejímiž rozmanitými institucemi měla Francie během
lky příležitost se seznámiti, měl na agitační a propagační směr
ncouzský značný vliv. Vidíme to v přátelské výměně názorů
tisku a v napodobení rozmanitých agitačních, letákových, pla-
tových a knižních prostředků.

Referent provází snahy národního komitétu nejvřelejší účas-
s a sympatiemi, přeje jemu ku blahu velké drahé nám Francie
ho zdaru.

Eugène Carrière, umělec a myslitel.

Napsal Dr. Josef Bartoš.

(Dokončení.)

V Marcu Aureliovi Carrière jistě nalezl posilu, vždyť Marc Aurelius jest dost jemu příbuzný; myšlenky však, jež Carriè hlásá, jsou jeho, protože byly procítěny a posvěceny celoživot praksí. Carrière je moderní stoik. Dovede se spokoj s málem, protože ví, že jen málo věcí ve světě jest opravdu hol notných a většina bezcenných pro člověka jeho hloubky. »Na skutečné potřeby jsou omezeny — praví krásně — a ty, jež tvoříme umělé, bezčetné, a tak všichni, jimž se závidí, jsou hod politování.« Carrière dovede se spokojovati s málem, proto dovede objevovati krásu ve věcech přezíraný a pro druhého bezcenných. »Je třeba ceniti to, co člověk má, a se z toho těšil«, zní jeden z jeho aforismů. Jemu jde o vnitř růst a ne o přeceňování vnějšností. I pod věcí zdánlivě stejn jeho jemné oko dovede rozpoznávati tisíc nuancí, které obohacu nitro novými možnostmi. Platí nám téměř výhradně za mali Maternit. Sto jiných malířů by se bylo opakovalo, Carrière z stává však stále novým. Klíčem k tajemství tomu jsou Carrièro slova: »Říkal jsem si: Co? Pořád dělati totéž? Jak z toho vyjí A tehdy jsem měl zjevení, že třeba zůstávati týmž, avšak růs což je opravdovým druhem změny. Je třeba zmnohonásobňov počet vztahů.« A tento požadavek zmnohonásobňová vztahů jest u něho často, znova a znova akcentován. Znamen zmocňovati se věci celou duší, celým srdcem, zmocňovati citem, neboť pokud ses něčeho nezmocnil citem, nezmocnil se toho.

Carrièrův stoicismus jest stoicismus čistě moderní; j to vědomá reakce proti vnějšímu a vnějšnosti přeceňující pařížanství. V tom jest, abych tak řekl, praktický význ

Carrièrova apoštolátu. Právě Paříži třeba bylo uměleckého moralisty, který by jasně a přesně vypočetl všecky svody, jež Město Světla má pro umělce. Právě modernímu umění francouzskému, úpícímu oficielně pod vládou Akademie Krásných Umění třeba bylo proroka, který by podstatu umění viděl v niternosti a pravdě.

Proti oficielní moci Akademie třeba bylo postaviti moc m r a v n í, která by všecku svou sílu odvozovala ne ze státního protektorátu, nýbrž z niterného přesvědčení. K tomu však nezbytně bylo nutno, aby umělec, který tu niternost hlásal, i k o n a l, co hlásal, aby zkrátka jeho umělecké a lidské podnikání bylo v naprosté shodě s jeho slovy. A tu dlužno říci, že Carrière dříve než své Spisy napsal, hleděl všecko to, co se v nich hlásá, podepříti celým svým uměleckým i lidským životem. On ve svých Spisech teprve kodifikoval své umělecké přesvědčení, za nímž celým svým životem opravdu stál. Jeho Spisy, toť slovná, verbálná závěť, již zanechal těm, kdož celé jeho niterné filosofie nedovedli vyčísti z jeho děl malířských a z jeho života.

Carrière stal se známým a slaveným teprve ve své padesátce. Se skromností sobě vlastní líčí v jednom z dopisů zaslaných prof. G. Séaillesovi, svému životopisci, náhlý přechod životní, způsobený jeho pozdní proslulostí. »Ocitl jsem se — praví — po životě tak temném a mlčelivém postupně ve styku s muži, kteří v mém celém mládí zdáli se býti navždy daleko ode mne. Byl jsem příliš zkrušený životem, příliš pokročilý věkem a příliš zvláštně zatvářený osamocením, abych se byl mohl roztaviti v tomto novém prostředí. Avšak cítil jsem uspokojení vida, jak jest mně vyjadřována sympatie od mužů, od kterých bych se toho doufati nebyl odvážil«. O svém uměleckém snažení a životním osudu povídá Carrière v témž dopise: Hle, drahý příteli, toť cesta, již jsem prošel, protože jsem nešel sám, byla krutou. Byla však, čím měla býti; svobodně volit, byl jsem odhodlán k odchodu a nehody cesty mne neodstrašily. Moje žena byla krásná oddaností passivní i aktivní; byla jako přirozený prvek síly, který podpírá, aniž to člověk ví, vyvažujíc naši rovnováhu. Vývoj mého ducha dál se uprostřed toho zvolna, připojuje věc k věci, odkrývaje zákony, jež se mezi sebou doplňovaly, vzpěčuje se podati v díle věc, jíž jsem si nebyl tuze jist, a ošklivě dodávati si vzhledu síly, které jsem si nepřizpůsobil. Pochopil jsem jedné chvíle, kdy jsem byl obžalován, že dělám stále totéž, že měniti se znamená růsti a že lépe chápati bude zároveň pochopení více věcí. Nalezl jsem vzá-

jemný vztah forem krajiny s postavou, jednotu principu forem; působilo mi to velké štěstí, cítil jsem, že moje koncepce nabývá šíře, nic nebylo mně už cizí, a vida věc, formu, cítil jsem, že ostatní formy a věci se v ní roztavují, doplňujíce ji. Tato myšlenka řídila můj život a řídí jej čím dál tím více. Dala mně viděti, že všecko bylo správné v mém životě, a cítil jsem v sobě více sil. Pochopil jsem, že jestliže obecenstvo nebylo připraveno, že jsem připraven nebyl také, a že věci velké a prosté chtějí býti prosloveny velce, a že to trvá dlouho, že to nikdy nemá konce. Vidím nyní, že život jest řada úsilí, ve kterých druzí později pokračují. Tato myšlenka mně dodává odvahy, protože nechává všecko rozpracované a rozdělané a že sama myšlenka dojíti k cíli jest smutná«.

Takovou Carrièrovi jevila se životní dráha, kterou prošel. Je v tom heroickém jeho životě krásný příklad lidského i uměleckého vytrvání v nastoupené cestě přese všecky nástrahy Osudu.

Druhý takový příklad jest Carrièrovo pozvolné umírání. První hrozba zasviští umělci kol hlavy v září 1902. Má se podrobiti krční operaci, o níž ví, že jest nebezpečná. Je připraven na smrt; tehda píše přátelům krásné dopisy, v nichž se s nimi loučí. Mají vesměs datum 26. IX. 1902. Ale operace dopadne šťastně, Carrière jest vrácen životu. Po třech letech nemoc přihlásí se znovu; jest třeba podstoupiti novou operaci; Carrière se jí podvoluje 22. října 1905. I tentokrát vyvázne životem, avšak ztrácí hlas; musí psáti na lístky, co chce sděliti svým přátelům. Z té doby pocházejí jeho hluboké Rozmluvy tužkou (Dialogues au crayon). 27. března 1906 dotrpí.

*

Jako malíř Carrière má svůj vlastní, nenapodobitelný styl. Jeho současníci vytýkali mu nedostatek barvy, a vskutku malba Carrièrova jest opakem hýřivých pláten impressionistických, jež vznikala téměř současně s jeho visemi. Ale předně není pravda, že by Carrière byl nebarevný, neboť dovede-li kdo šeď, která snad jinému oku zdála by se barvou jedinou, rozestříti v celou barevnou škálu s nesčíslnými barevnými tóny i polotóny, není přece slepým k barvám. Pozorný divák odhaduje tu právě naopak úžasné oko malířské. A za druhé — to pak jest hlavní důvod Carrièrovy zdánlivé bezbarvosti — Carrière chce působiti moralitou svého díla, hloubkou vise, pravdivostí celku. Právě v té zdánlivé

bezbarvosti jest úžasná cudnost umělecká, schválné omezování se v prostředcích výrazových, úmyslné zdůrazňování clair-obscuru na ujmu oslnivé barevnosti. Což mohl býti rozkochaně barvitým člověk tak mravně založený a tak nábožensky téměř přísný, jako by! Carrière? Mohl barvami hýřiti zapřisáhlý odpůrce všeho světáckého paříženství a nasládlého akademismu? Jistě že ne. Za to každý, kdo obrazy jeho viděl, ví, jakého intimního, ba téměř rodinného kouzla dociluje Carrière právě tímto svým postupem malířským.

Carrière nesouhlasil ani s impressionisty. Byli mu patrně příliš povrchoví, zmocňovali se přírody pouze svým kultivovaným zrakem, nikoli však celou duší, jak toho na pravém malíři požadoval Carrière; on, on tak ryze intuitivný, nemohl u nich nepozorovati přílišného intelektualismu. Ostatně Carrière, jak sám řekl, viděl v impressionismu přílišné zasahování vědy do umění, a mezi těmito dvěma druhy lidského poznání byla pro něho hráz nepřekročitelná.

Carrière jest opravdové m a l í ř s k é ingenium. Jest moralistou, avšak, na podiv! toto moralisování, ostatně i v jeho Spisech a výboru listů velmi nementorské a sladké, nezasahuje nikdy do jeho visí malířových. Obraz, jak on si jej představuje, definuje prostě jako »bílou skvrnu, na níž jest všecko«.

Proslul hlavně svými »Mateřstvími«, svými Maternitami. Jsou to nesmírně intimní obrazy matek, líbajících vášnivě své děti. Carrièrovi na Mateřství nebo na Otcovství mění se každý sujet; vzpomeňme jen jeho úžasného Krista na kříži, visícího v Luxembourgu, kde pod křížem stojí bolem sklíčená matka Kristova anebo portretu pana Gabriela Séailles (známého z jeho knihy o Carrièrovi), kde portret učencův mění se v intimní malířské přetlumočení lásky otcovy k sličné dcerušce.

Carrière maloval mnoho portretů; nejvíce jich věnováno jest jeho ženě, kterou měl nevýslovně rád, a jeho dětem, jež zbožňoval. V poslední třetině svého života Carrière byl portretistou velmi hledaným, on však maloval jen ty, k nimž měl vnitřní přátelský poměr. Práce na zakázku se mu hnusila a objednávky s datem, do něhož obraz měl býti odevzdán, byly mu typickým případem námezdního poměru, v Paříži obvyklého. Jest třeba čísti Carrièrovy dopisy, aby vám vysvitl hřejivý poměr malířův k portretovaným osobnostem. Ony jsou nejlepším důkazem, že mezi

osobami, Carrièrem portretovanými, nebyla jediná, jež by mu lidsky byla lhostejnou.

Ale Carrière maloval i krajiny, komposice symbolické a dekorativní, a mezi jeho obrazy nescházejí ani n u s, obrazy nahých žen. Jaký je však rozdíl mezi n u Carrièrovým a n u pařížanských malířů! Krásně vystihl jej Charles Morice, když o nich řekl: »Nahota většiny malířů současných jest nahota nečisté smyslnosti, nahota dráždivá, »nahota pro pobavení«. Nahota Carrièrova jest nahota primitivních Řeků a Egypťanů, nahota bytostného života, nahota svatá«.

Carrièrova ž e n a jest něčím tajemným, nad čím třeba se stále zamýšleti znova a znova. Svým »matkám« umělec dovedl malířsky vdechnouti ve tvář ono metafysično, jež v nich nalézal. On však i slovy dovedl to krásně vystihnouti. Praví: »Žena jest podivuhodné tajemství, které shromažďuje, vytváří a přenáší život.« V korespondenci umělcově jsou dopisy adresované hlavně pí. Ménard-Dorianové a pí. Severinové, v nichž jest s něhou opravdu řídkou a ojedinělou vystižena všecka ta zbožná úcta, jakou k ženě umělec choval. Jen ukázkou tento úryvek z dopisu pí. Severinové: Vždycky se mně zdálo a myslím si to stále víc, že jediná žena zůstala u zdrojů opravdového života všemi svými bolestmi, svým mateřstvím, mužskou násilností. Vzepřela se deformaci ducha, jíž trpí mužové... Stále zraňována zblízka a ve styku se všemi bědami, zachovala si duši přírody v celé její integralní účinnosti...

Z toho názoru vyplývá i Carrièrova úcta před m o d e l e m: »Model! Jaké absurdní slovo! Slovo, které činí banálním, vulgárním, co by mělo býti posvátné. Onehdy jsem říkal svým žákům, že by měli kresliti na kolenou, nábožně. Když model odmyká, vchází příroda: vůči krásné krajině by vykřikli úžasem, a pohledem ironickým vítají tuto ženu, která se svléká před nimi, jim odhaluje život své krásy. To hloupé slovo »model« snižuje věci: nehledí anebo sotva hledí na tento model a dělá se a k a d e m i e, táž tento týden jako týden předešlý, místo aby se pozorovala pokaždé očima zvědavýma, žádostivýma tato forma ve svém charakteru a ve své novotě.« (Cit. Gabriel Séailles.)

Ještě větším tajemstvím přírodním než žena bylo Carrièrovi d í t ě. Teprve kdo je pochopí, pochopí ten »přirozený« život, jaký člověku podle Carrièra jest žíti. Dítě není nevědomé, ono jest po svém způsobu učené. Všecko záleží na dětství, jak bylo pro-

žito: »člověk žije svou existenci podle svého dětství«. Jest třeba býti otcem a matkou, abys měl pokud možné správný cit lidských věcí; neboť tu v každém okamžiku jest všecko uváděno v pohyb. Carrière jest člověk rodinný; jeho dopisy dětem jsou drobná arcidíla otecké něhy. Jeho čistá duše dovede s nimi rozmlouvati jako s velkými. Carrièrovi neimponuje člověk svobodný. »Celibát není věcí přirozenou a vzpěčovat se přenášeti život, vystavuje nás hořkým lítostem«. On sám pocházel z četné rodiny a měl četnou rodinu vlastní. Jest třeba čísti dopisy, v nichž sděluje svým přátelům narození nového dítěte; znamenalo mu to nové pronikání životních tajemství, s něž člověk svobodný není. »To mění orientaci našich myšlenek, dítě. Člověk svobodný je bez pochopení. Člověk bezdětný neměl by býti brán ke konání úřadu. Kdo nedává záruky pro budoucno, nemá práva k ředitelování«.

Tato r o d i n n o s t Carrièrova uschopňovala jej k jeho Maternitám, k jeho obrazům matek a dětí.

*

Carrière není však jen velkým malířem; jest i velkým spisovatelem. Jeho literární pozůstalost není veliká; jest to svazek jeho S p i s ů a v y b r a n ý c h d o p i s ů, (Ecrits et lettres choisies, Mercure de France, 1906), jež po jeho smrti (1906) vydal jeho ef Jean Delvolvé. Jeho krásné listy, v tomto svazku obsažené utno doplniti dopisy, uveřejněnými v knize Gabriela Séailles: Eugène Carrière (Paříž, Armand Collin 1911); některé jinak eznámé výroky umělcovy zaznamenány jsou v knize Ch. M o i c e: (Eugène Carrière; Mercure de France 1906). Ač nečetná, terární závět Carrièrova má vysokou cenu uměleckou i myšlenou a F. X. Šalda právem řekl o ní, že »obstojí svými literárními myslitelskými kvalitami vedle nejlepších analogických prací Carlylových a Ruskinových, Helloových a Micheletových. (Vol. měry 1906, 140). Sloh Carrièrův jest neobyčejně hutný; Carrière mluví rád ve zkratkách a nápovědech. Proto jest místy až emný. Každé slovo jeho, každá věta jeho podává důkaz, jak luboce Carrière o umění a životě přemýšlel, a těžká jeho řeč, do íž třeba jest se včísti, jest jen odrazem jeho úporného přemítání. alda dobře charakterisoval jeho větu slovy: »Jeho slova, jeho ěta má cosi velikého a živého jako zákony mocného ve svém ytmickém rozpětí, mysteriosního ve svém organickém růstu, podivně tiché a hutné svojí skladbě, v kořenném, etymologickém

hodnocení slova«. (Ibidem.) Carrière nechtěl psáti, chtěl tolik povzbuzovati a to, co máme, jest zachováno z největší části od přátel, kteří, pochopivše i literární význam Carrièrových prohlášlovů, je pro věčné časy zapsali, listy pak, zasílané přátelům a známým sebrali v jednotu. Spisy a listy Carrièrovy mají velký význam lidský; ukazujíť, jak úžasně j e d n o t n ý m byl Carrière jako umělec i jako člověk, jako malíř i jako umělecký myslitel. O něm, jako málokterém umělci lze říci, že umělec i člověk u něho tvoří dokonalou jednotu.[1]

Eugène Carrière přemýšlel mnoho o umění, a jeho n á z o r y e s t e t i c k é, jež projevil, docelují jeho dílo malířské. Carrière nekonstruuje si umělecké teorie, která by byla v rozporu s tím, oč se v umění snažil; jeho estetika tlumočí adequatně jen to, k čemu nitro jeho došlo zcela spontanně, povlovným uměleckým vývojem. A tak i tato partie jeho životní práce dotvrzuje jen harmoničnost celé jeho osobnosti.

Carrière (stejně jako na př. Croce) nedovede přiznati, že by mezi umělcem a neumělcem byl rozdíl kvalitativní; on přiznává jen rozdíl kvantitativní. Kvalitativný, bytostný rozdíl mezi geniem a prostým člověkem vymyslili romantikové. R o m a n t i s m u s vyvýšil umělce tak, že se ztrácel v oblačnu. Romantický umělec zvykl si na tento piedestal, na nějž jej postavili, i s o l o v a l s e a tak ztratil všecku kontinuitu se svými bližními. Proti tomuto romantickému stanovisku Carrière staví potřebu s o l i d a r i t y mezi lidmi, vcitování se člověka ve člověka, potřebu hlubšího pronikání svých spolubližních, potřebu spolucítění s jich radostmi i boly, potřebu cítění se součástí tohoto lidstva a přírody, která jest jen jediná, potřebu splývání umělce s lidem, k němuž se obrací. V opravdových kulturách uměleckých (v Řecku) nalézá Carrière ten pravý poměr umělce a obecenstva. Obecenstvo zná dokonale přírodu a od ní přechází teprve k umění. V přírodě

---

[1] U nás na význam Carrièrův bylo upozorněno hned po smrti jeho ve nekrologem Miloše Jiránka a F. X. Šaldy (V. Směry X. 139). V témže ro níku V. Směrů přetištěny C. Mauclairovy: Idee o Eugenu Carrièovi. Jos. Jeřábek měl v r. 1910 v Komitétu pro uměleckou výstavu dvě přednášky v nichž první věnována Carrièrovi zcela, druhá z části jemu, z části je žáku Ch. Moricovi. Ve druhé J. Jeřábek upozorňoval na některé shody s n šlenkami Bílkovými a Březinovými. Srv. i J. Jeřábkův článek: Výstava k votu výchovou uměleckou; Věstník Č. Profesorů roč. XVI.) Carrièra s naš O. Březinou srovnal i Jos. Bartoš v článku: Bratrství duší (Lípa, roč. I

Překládáno bylo z Carrièra do češtiny: ve Vol. Směrech XIII. ro níku, v Díle roč. VII. a XIII. Integrální překlad E. Carrièrových: Ecrits lettres choisies vydá v brzku u B. M. Kliky Josef Bartoš.

a v jejím poznávání jest také jediný pravý způsob u m ě l e c k é v ý c h o v y. Řekové v umělci viděli člověka z téže krve, jako jsme my ostatní. A tak soudí i Carrière. Jemu g e n i u s záleží jen v hlubším citu a integralnější visi přírody. Umělec liší se tedy od ostatních lidí jen hlubším nitrem a ostřejším okem. Hlubším nitrem; to znamená Carrièrovi: větší láskou k lidstvu a k přírodě, hlubší sympatií k nim, hlubším pronikáním jich, hlubším porozuměním citovým, hlubším pocitem solidarity.

U m ě n í, podle Carrièra, není nějakým t e c h n i k á ř s t v í m. On řekl: Není se obávati umění pro umění, ale řemesla pro řemeslo. Odloučena od citu, který ji vytváří, technika (le procédé) není ničím: plagiátoři jsou okradení krádcové.

Umění jest něco vnitřního, osobního: člověk pracuje, aby ze sebe vydal nejlepší. Vise závisí na oku, oko na duchu. Technika je jalová, vise je plodná. Bezpochyby má vise umělcova jednotu, která záleží na jeho temperamentu, ale tím právě, že závisí na přirozenosti člověkově, že jest jejím upřímným výrazem, není ustálená, ztuhlá; jest poslušna pokroků života, činí z každého díla příležitost prohlubovati svou myšlenku, odhalujíc některý její nový vzhled. (Cit. Gabriel Séailles.)

A jako není technikářstvím, umění není ani l u x e m; je potřebou. Společnost ráda by z umělce učinila svého služebníka, on jest však více: jest z a s v ě c o v a t e l e m lidstva v nejhlubší a nejskrytější lidské pravdy. Umění jest zkrátka poznáním, poznáním stejně hlubokým jako náboženství a jako filosofie. Umělec stojí po boku kněze a filosofa.

V důsledku všeho toho, co zde bylo uvedeno, Carrière dívá se i na svůj úkol umělecký, který je mu součástí úkolu l i d s k é h o. Častokráte si umiňuje, že bude pracovati, aby »lépe viděl, úplněji cítil a žil«. Jemu malířství je »dobrý prostředek porozuměti přírodě. Přibližuje nám nás bezprostředněji spoluprací na tom, co nás obklopuje; příroda je zrcadlo, vidíme se v něm a ji vidíme v sobě. Je posilující souditi o poměru své bytosti k celku: jeho nejnižší míra uvádí nás na naše místo a snáze účastníme se věcí, které jsme pokládali za neobyčejné.«

Jak se však zmocniti přírody, jak ji poznati? L á s k o u. Umělec miluje přírodu a tato láska jeho k zevnějším tvarům je prostředkem porozumění, které mu příroda nabízí. Formy neeksistují samy sebou, ale svými mnohonásobnými vztahy, jež mají k ostatní přírodě a k nám. Příroda odkrývá umělci svou logiku.

Ona podává formy, jež my naplňujeme duchem. V á š n í. Neboť přenášení myšlenky uměním, podobně jako přenášení života, jest dílem vášně a lásky. Umělec se přírodě svěřuje a ona se svěřuje jemu.

A umění jest mu projevem s o l i d a r i t y. On praví: »Vidím druhé lidi v sobě a sebe opět v nich, co vášnivě zajímá mne, je drahé jim.« To znamená: promítám své nitro do nitra lidí druhých stejně jako jejich promítám do nitra svého; cítím se částí kosmu, který jest jen jedinou jednotou. A dále: všímám si jen věcí všelidských, bolů a radostí, které má a musí míti člověk každý, a proto mohu souditi s jistotou, že, co zajímá mne, bude zajímati i je.

Avšak: jestliže umělec nazírá přírodu v celé její kráse, v celé její nahotě, v celé její podstatě, jestliže vyciťuje její rytmus a její tep, jestliže příroda, ten zdroj harmonie, klidu, povlovného vývoje jeví se mu v osvětlení jasnějším než lidem druhým, i umělec může a musil býti harmoničtějším než lidé ostatní. U m ě l e c a č l o v ě k u C a r r i è r a s p l ý v a j í; čím větší člověk, tím větší umělec. Jemu nejkrásnější ctnosti lidské jsou nejkrásnějšími ctnostmi uměleckými. A když mu řeknou, že jistý velký umělec dopustil se hanebnosti, Carrière tomu nevěří. S jeho stanoviska není to dobře možno, neboť ten, kdo stanul u samých zdrojů poznání, nemůže býti zlým.

Carrière všecky tyto na první pohled velmi metafysické věci představoval si velmi konkrétně: jemu vlastní malování bylo hlubší sebe pronikání, jemu zápas o umělecký výraz byl zápasem o vlastní nitro. Maloval Maternity, protože mateřství bylo mu z největších tajemství světa, znovu a znovu maloval svou ženu, své děti a své přátele, protože jemu malba znamenala hlubší pronikání jejich psych. Chtěl je pronikati, protože chtěl býti dobrým otcem a přítelem. Jemu rodina byla více nežli jest snad druhým otcům: viděl v ní makrokosmus, svět en miniature. Byl přesvědčen, že pronikne-li ji, pronikne celý svět. Jemu rodina byla středem soustředných kruhů, jejichž poloměry měly býti stále větší a větší. Byl přesvědčen, že bude-li na s o l i d a r i t ě zřízena rodina, bude na solidaritě zřízen celý svět. A nebyl to tedy výkřik utopistův, volal-li, že nebude válek, nebudou-li děti trýzněny.

Chtěl býti u m ě l c e m d n e š k a, chtěl svým dílem přímo působiti na dnešní svět. Podle něho umělci včerejška jsme vděčni

za obohacení našich smyslů, avšak umělci dneška zasvěcují nás prý přímo v taje přírody, kolem níž bychom chodili, nebýti jich, slepí a hluší. Umělec dneška, který sdílí náš život a je přítomen týmž divadlům jako my, odhaluje nám jejich krásu a činí nás vědomějšími toho, co nás obklopuje, dávaje poznávati nás nám samým. Příroda jest tak krásná jako byla kdysi. My si ji představujeme krásnější za dob Řecka a Egypta, jedině však proto, že nám byla takovou zjevena starověkými umělci, kdežto kolem dnešní přírody chodíme bez porozumění pro nedostatek zasvětitelů. Takovým zasvětitelem chce býti Carrière věda, že svým uměleckým snažením koná dílo altruistní.

Carrière cítí nedostatek naší doby: pozoruje, že umělec se isoloval, že jeho snahy nejsou v souhlase se snahami obecenstva, že dosud není uskutečněna ta tajemná s o l i d a r i t a všeho lidstva, v níž umělec by byl jedním z nejdůležitějších činitelů. On ví, že i ti umělečtí zasvětitelé dnešní nejsou organickou částí doby, jež celá spolupracovala kdysi na všelidském díle. To bude ú k o l e m b u d o u c n o s t i. Umění budoucí bude kolektivní, bude všelidské, budou na něm spolupracovati všichni. Bude to u m ě n í d e m o k r a c i e.

»Kladou myšlenku do kanceláří a nepřívětivých administrací; lidé slavnostní řídí myšlenky, které jsou jim neznámy. Co se může roditi a žíti jen svobodou čistého vzduchu, jest vkládáno do formulek, do zkoušky; věci nejjednodušší nabývají vzhledů strašných. Všecko jest dáno do sázky, aby oddálilo každou vnímavou bytost aparátem podobné nesnáze.

Lidé děsí se ducha, vytvářejí vědeckou a uměleckou pověru jako pověru náboženskou, na prospěch kněžstva a kasty, která bude těžiti z tohoto umělého tajemství.

Umění demokracie musí způsobiti zánik všech těchto rozdílů, postaviti lidi studií do středu lidí jim podobných: tam mají dávati příklad namáhavé práce a svědomí. Je ošklivé, že pro malíře nebo sochaře lidství není než sujetem k obrazu a pro učence laboratoří pro jeho jedinou zvědavost. Cit vládne nad uměním jako nad vědou, protože cit je věčný, i proto, že naše objevy jsou užitkové, naše soudy nesou znak konvence okamžiku.

Máme formy myšlenek, formy soudu jiné, než ve stoletích uplynulých. Naše city jsou totožné a nenalézáme naděje, leč sestupujíce ke svým původům; sdružujíc lidi v práci a neodlučujíc je velkými zdmi dekorativnými a smutnými, v nichž neděje se

vůbec nic, demokracie nabude vědomí svého výrazu pomocí umění. Je třeba zničiti ta tajemná zdání, která lichotí mládeži i rodičům, vynášejí nám malebné kostymy, ale desiluse tak hluboké, marnivost vší falešné vědy a jistotu, býti navždy odloučenu od veliké massy těch, kdož myslí a zápasí společně.«

Tak Carrière myšlenkou nové demokracie završuje své úvahy o nutné přeměně umělecké společnosti dnešní. Viděli jsme, že Paříž — město Světla se svým uměleckým chvatem a svou povrchovostí a vnějšností bylo jejich inspirátorkou. Carrière dovedl svou robustní uměleckou povahou čeliti tomuto velkoměstskému nebezpečí; utekl se do rodiny, jež stala se mu východištěm nového, niternějšího světa. Zde mu rozuměli, jako on rozuměl jim. Avšak jeho láska k lidem toužila po širším působišti. Cítil isolovanost umělcovu a v duši spřádal si sny o nové demokracii, jejímž umělec, láskou pronikající do nitra lidí ostatních, byl by jedním z hlavních tvůrců. —

Myslím, že u nás, v zemi tak málo tradiční a proto tak typicky chvatné, zvláště jest třeba slyšeti slova umělce tak velikého a člověka tak harmonického, jako byl Eugène Carrière...

ROZHLEDY.

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Vzrůst československého školství středního. — Přechodní osnovy učební, jejich novoty a tendence. — Úprava platů profesorských.

Do druhého školního roku republikánského vstupuje střední školství naše s mnohými změnami. Zmohutnělo počtem, neboť zřízeno 13 nových ústavů českých, hlavně v území jazykově smíšeném (v Liberci, Litoměřicích, Mostě, Jihlavě, Znojmě, Šumperku a j.). Na Slovensku počet středních škol s vyučovacím jazykem slovenským vzrostl na 32. Takové tempo, vynucené arci změněnými poměry národnostními, nemá u nás příkladu. Nastává již vážný nedostatek profesorů, dvojnásob nevítaný v době přechodní.

Přípravou na dalekosáhlou reformu středních škol byly částečně změněny osnovy učebné. Má býti čeleno tomu, že z obecných škol vycházejí žáci zanedbaní, má býti větší péče věnována vyučování jazyka mateřského, poskytnuta příležitost rozmanitějšímu studiu jazyků živých, zvýšeno přírodovědecké vzdělání gymnasistů, realistům má se dostati také průpravy filosofické a mají se vyrovnati neodůvodněné rozdíly mez jednotlivými typy. Předzvěstí reformy ve směru t. zv. jednotné školy střední jest vznik několika reformních reálných gymnasií, u nás dosud málo zastoupených. Čtyři nižší třídy jejich rovnají se třídám reálným, vyšší blíží se obyčejným třídám reálně gymnasijním.

V počtu hodin vyučovacích nastaly na středních školách význačné přesuny. Blížící se rozluka církve a státu se ohlašuje zmenšeným počtem hodin věnovaných náboženství, které ponecháno v pěti prvních třídách; v nejvyšších třídách se náboženství — mimo Slovensko — povinně již nevyučuje. Jazyku vyučovacímu přidány hodiny ve třídách nejnižších a nejvyšších, filosofická propedeutika (psychologie) zavedena do poslední třídy reální, počet hodin věnovaných latině i řečtině snížen, posíleno vyučování chemické atd. Pečuje se o vydatnější výcvik v živých jazycích. Tak na gymnasiích a reál. gymnasiích jazyk živý (zpravidla druhý zemský jazyk) jest nepovinný, ale může býti zaváděn jiný jazyk živý (západoevropský nebo slovanský) a to buď místo druhého zemského jazyka nebo vedle něho. Učí-li se mu vedle druhého zemského jazyka, žáci mohou si zvoliti jeden z obou. Na reálkách českých jest druhý živý jazyk (zpravidla němčina) veskrze nepovinný, na ústavech německých nepovinný v nižších třídách (zpravidla čeština), a povinný ve

třídách vyšších, a to jazyk anglický. Mimo to místy na pokus zaveden
některé novoty: vyučování přírodním vědám v úzkém spojení s praktickým
cvičeními žákovskými, vyučování živým jazykům cizím v odděleních o malém
počtu žáků, poučování morální podle francouzského vzoru, ruční práce, pro
hloubení tělesné výchovy na př. přibráním sportovních her. Na několik
středních školách velkoměstských působí rodilí Francouzové, aby vzrostla
intensita vyučování cizojazyčného.

Důležitou novotou na středních školách českých jest péče, věnovaná
poznání slovenčiny a kulturním vztahům k jiným národům slovanským. Slo
venské články i souvislá četba slovenská zavádí se od I. třídy. Žáci jso
upozorňováni při četbě na rozdíly mezi spisovnou češtinou a slovenštinou
ve IV. třídě se soustavně probírají tyto rozdíly, když se na četbu slovenského
díla navazuje staročeská mluvnice. V hodinách češtiny půjde dále o znalos
vynikajících zjevů kulturního života českého a kultury lidové, o pěstění po
vahy národně uvědomělé a lidsky ušlechtilé na podkladě vynikajících vzor
českého národního života a poznávání národní povahy. Také vyučování ja
zykům klasickým jest modernisováno na př. snahou porozuměti antickému
životu kulturnímu, hlavně pokud má vztah k nauce občanské a kultuř
nynější. Budou čteny nejen úryvky z klasiků, nýbrž pokud možno i souvisl
celky, aby žák na nich poznal způsob tvorby a myšlení spisovatelova. Pr
soukromou četbu doporučují se také významné ukázky z latiny středověké
i novověké (spisy humanistů, spisy vědecké a j.). Při dějepisu nutno ovšem
vyloučiti úplně rakouská hlediska dosavadní. Zvláštní důraz bude položen
na historické osobnosti a události, důležité pro stát československý; pro
blémy sociální a politické jest propracovati se zřetelem k výchově občanské
zdůrazňovati hlavně momenty státotvorné a všímati si vývoje ústav. Dob
husitská a dějiny reformace vystupují náležitě do popředí, výklad o panov
nících habsburských, podaný s hlediska českého, se přiměřeně zkrátí. Při země
pisu je zdůrazňovati vztahy jednotlivých států a zemí, kulturní, obchodn
a politické, ke státu československému. Občanské nauce se učí ve všech
třídách příležitostně, hlavně v hodinách zeměpisu a dějepisu, soustavně v
třídě IV. a nejvyšší v souvislosti se zeměpisným výkladem o republice
československé a s politickými dějinami našimi. Občanská nauka seznamuje
s hlavními zásadami, na nichž spočívá poměr občana k obci a státu, poučuje
o právech a povinnostech občanských a činí důsledky pro občanskou morálku.
V matematice zdůrazňuje se při vhodných příležitostech hledisko filosofické,
aby tím jasněji vyniklo místo matematiky mezi ostatními vědami. V přírodo
pise se dospívajícím žákům tělověda podává se zřetelem na nejdůležitější
věci z fysiologie a zdravotnictví (tuberkulosu, alkoholismus a nikotinismus,
nebezpečí pohlavních výstředností). Na reálkách při jazyku francouzském
větší pozornost věnována vzdělávací stránce jazyka a francouzské kultuře.

*

Při úpravě platů státních zaměstnanců změnilo se m. j. postavení suplentů.
Suplujícím profesorem nazývá se nyní jen ten kandidát, který vyučuje bez
zkoušky profesorské; každý pak, kdo vstoupí do služby školské, vykonav
zkoušku způsobilosti, jmenuje se zatímním profesorem. Kdežto dosud zku
šební kandidát sloužil bezplatně, zatímní profesor dostane hned v prvním

(čekatelském) roce své služby adjutum rovné požitkům nejnižšího stupně X. třídy hodnostní bez místního přídavku (2808 K), druhého roku pak i s místním přídavkem. Dosud se stal suplující učitel nejdéle do 8 let skutečným učitelem, nyní stane se profesorem ad personam za 4 léta. Také postupová doba ve vyšších hodnostních třídách se zkrátila. Služební doba s příjmy IX. hodn. třídy trvá 5 let (dříve 7), v VIII. třídě 5 (dříve 7), v VII. rovněž 5. Může tedy profesor po 14tileté službě dosáhnouti VII. třídy hodnostní, kdežto před válkou byla pravidlem lhůta více než 20tiletá. Ředitelé škol středních jmenují se nyní v VI. třídě hodnostní, zemští školní inspektoři v V. třídě. *K. V.*

VÝCHOVNÁ PÉČE O MLÁDEŽ.

Návrhy a záměry.

Před časem nastínil jsem již v této rubrice povšechně, čím a kterak jmenovitě mládež za válečných let utrpěla ve svém vývoji tělesném, rozumovém i mravním. Nutnost rozšířiti nyní i prohloubit péči o mládež jest samozřejmá. Usilovati o záchranu mravně klesající mládeže, pečovati, aby mládež mravně neupadala a nekazila se, jest vedle péče o tělesné blaho a uzdravení její zajisté z předních úkolů, které nestrpí odkladu, při nichž v prodlení skutečně jest nebezpečí.

Měly by se zřizovati ú t u l k y pro děti z rodin, které nemohou jim věnovati náležitého dozoru a patřičné výchovné péče, zejména pro děti z rodin, kde i matka jest z nutnosti výdělkově zaměstnána mimo domov, a děti jsou odkázány na sebe, obyčejně zůstaveny vlivu ulice. Útulkům připadá však netoliko dozor nad mládeží mimo dobu školního vyučování, péče o to, aby žactvo nepropadlo tuláctví a zhoubným vlivům pouličního života, nejen chrániti je mravní nákazy, nýbrž také působiti ve směru positivním: pečovati o mimoškolní výchovu a do jisté míry aspoň nahražovati péči, které rodina z naznačených příčin nemůže poskytovati.

Pozoruhodné návrhy k organisaci a reorganisaci útulků uveřejnila uč. Milada Kellerová v (zaniklém) časopisu »Ochrana mládeže« (r. VIII., str. 197. sl. a 248. sl.). Pro děti ohrožené, 3—14leté, doporučuje sl. Kellerová zřizovati »Domovy«. Tam našly by děti ochranu již v časných hodinách ranních, kdy rodiče odcházejí do práce. Kde není mateřských škol, směly by dítky školou povinné přivésti do »Domova« i mladší svoje sourozence. Po úpravě zevnějšku a každodenní kontrole oděvu a obuvi, čistoty těla atd., zanechaly by mladší sourozence v útulku a odešly by do školy. Po škole vrátily by se zase do »Domova«, který byl by malým rodinným hospodářstvím. Tam měly by volnost pobaviti se, ale také by se jim ukládaly podle věku a času přiměřené drobné práce, které souvisejí s domácností. Děti stravovaly by se v »Domově«, snídaní počínaje, podle vyšetření potřeby buď zcela zdarma nebo za poplatek a setrvaly by tam až do večera, do příchodu

rodičů z práce. »Domov« měl by svoji kuchyni, pracovnu, prádelnu, vanu pro koupele, možno-li i zahradu, aby byl vzorem řádně vedené prosté domácnosti, prozářené teplem domova, kouzlem vkusu. Děti obého pohlaví zaměstnávaly by se tam jako v rodině; pomáhaly by v kuchyni po skupinách, v prádelně by si praly prádlo pro svoji potřebu týdenní, v pracovně opravovaly šatstvo i prádlo, čistily by skvrny, žehlily by, po vyučování připravovaly by topivo, byly by soustavně přidržovány udržovati čistotu místnosti, v zahradě by pěstovaly zeleninu pro potřeby kuchyňské, mimo to by pečovaly o květiny v oknech, na stolcích atp. Větší dívky učily by se v »Domově« opatrovati malé dítky. Pro hochy bylo by vhodno zříditi dílnu truhlářskou. Mimo to zaměstnávaly by se dítky v »Domově« modelováním, kreslením, zdobnými a zábavnými pracemi z papíru, kartonu, lepenky atp., pěstoval by se tělocvik, zpěv, recitace, věnoval by se náležitý zřetel společné četbě atp.

Tedy celkem stýká se sl. Kellerová ve svých návrzích s tím, co ve Vídni krásně uskutečněno bylo přičiněním sl. Krejsové a Pavla Suly za řízení Úlehlova v besídkách, jichž zřízením se ve stati své také obírá. S potěšením čteme ve článku citovaném zprávu, že plán, navržený sl. Kellerovou, byl uskutečněn v Košířích v útulku, zřízeném okresní komisí smíchovskou. Byt o 4 pokojích s otopem a světlem poskytla obec košířská ve ville »Kavalírce« s pěkným parkem, kde děti pracují a hrají si. Okresní komise hradila náklady správní a na stravování průměrně 80 dětí denně. Uvěříme zajisté, že mravní vliv tohoto zřízení jest patrný: děti se přestaly toulati, navštěvují pilně a s lepším prospěchem školu a lnou ke svému »domovu«.

Bylo by si přáti, aby se stejným porozuměním byla řešena otázka útulků i jinde. Žel, že dosud jest mnoho měst, kde útulek jest zřízením neznámým, ač svrchovaně potřebným. Ale i tam, kde útulky již jsou — na př. v Praze, která má 29 útulků o 66 odděleních a v přilehlých obcích — jest nutno pomýšleti na jejich reorganisaci.

Pocitujíce živě tuto potřebu, podaly učitelky pražských útulků radě města Prahy tyto návrhy: pro útulky mládeže jest vhodně zříditi místnosti, aby měly ráz domova; jest pro ně opatřiti nástroje a pracovní hmoty k tomu, aby co nejvíce dětí se mohlo zaměstnávati ručními pracemi. Jest žádoucno umožniti dětem, aby pracovaly v zahradě. Dětem z útulků budiž zlevněním jízdného nebo bezplatným používáním elektr. dráhy, po případě parníku, umožněno podnikati vycházky do přírody. Dobu otevření útulku jest upraviti podle doby pracovní.

Praha skutečně hodlá vyjíti vstříc i novým požadavkům a potřebám útulků. O jejich reorganisaci začalo se již vážně uvažovati. Pedagogickým dozorem nad útulky pověřen byl osvědčený a vytrvalý pracovník, odborný učitel František Sedláček, který působil po jistou dobu v pražské výchovně v Libni, potom řadu let vyučoval na pomocné škole v Praze VII. Přinášel si pro úřad svůj tedy bohaté zkušenosti vychovatelské i dobré vědomosti theoretické, lásku k věci a živou snahu přetvořiti útulky pražské v duchu moderním. Náhlá smrt přervala široce založené a podrobně promyšlené jeho plány.

Zemřelý Fr. Sedláček byl po Šauerovi též z prvních a nejvytrvalejších průkopníků myšlenky pomocného školství a věnoval mnoho pilné práce péči

o slabomyslné vůbec. Přičiněním Sedláčkovým uskutečnil se první český sjezd ro péči o slabomyslné a školství pomocné v Praze 1908. Byl tajemníkem ohoto i druhého sjezdu v Brně 1911 a v této funkci vykonal práci, o jejímž rozsahu sotva kdo má jasnou představu. Těmito sjezdy získala zejména myšlenka pomocného školství řadu nových stoupenců, a počet pomocných kol značně se rozmnožil: do roku 1908 bylo v Čechách 5 pomocných tříd, v letech 1908—1913 bylo jich nově zřízeno 13! Sedláček má také hlavní zásluhu o to, že r. 1913 vešel v život »Spolek učitelů pomocných škol« a platně přispěl prací svojí při zřízení »Zemského spolku pro péči o slabomyslné« r. 1917. V tomto spolku zejména pracoval zemřelý poslední dobou velmi horlivě, usiluje o zřízení p r a c o v n í k o l o n i e pro slabomyslné ze školy propuštěné. Znal toto zřízení z ciziny, kde již se dobře ujalo a vykazuje výsledky vesměs uspokojivé. Snažil se získati pro kolonii ze statků státem zabraných menší objekt, kde by se umístili slabomyslní dospívající, škole odrostlí, bývalí žáci pomocných škol i práce schopní chovanci ústavů, tam by se vycvičili v práci zemědělské a tak byli by připraveni, aby si aspoň z části a mnozí jistě i zcela vlastní prací obhájili živobytí, ovšem za dozoru, vedení a ochrany normálních lidí. Zajisté »Zemský spolek pro péči o slabomyslné« nepřestane usilovati o provedení této myšlenky. Spoluzakladatel a první zakladatel jeho a navrhovatel zřízení pracovní kolonie nedočkal se uskutečnění plánu, o jehož provedení tak horlivě usiloval. Až vejde kolonie v život — a doufám, že to bude brzy — bude nerozlučně spiata se jménem Františka Sedláčka. Čest jeho památce! —

V ý c h o v n u n o v é h o t y p u, zároveň ústav pro zkoušení a ověřování nových vyučovacích směrů a způsobů výchovy i sociální péče o dítě hodlá zříditi za přispění kapitána Vosky a j. ředitel Bakule. »V něm mají první chovanci-mrzáčci býti výchovným kvasem, dávati příklad práce a idealismu. Praktického rázu nabude ústav vytvořením pracovních družin dětských i družin válečných invalidů, čímž vznikne výchovně působivá prostředí práce. Jedním z útvarů ústavu bude organisace hračkárny, pro niž tvoříví chovanci budou dodávati návrhy k výrobě a invalidi množením jich budou hledati existenční podmínky. Za chovance v dětském oddělení budou přijímány děti vybírané z tuláků, sirotků po padlých vojínech, z chudiny zahraniční i v republice, čímž spolu bude řešena otázka sociální péče o dítě, jemuž jest třeba ústavní výchovy. Hledáním nových způsobů výchovy a vyučování stane se ústav jakousi laboratoří výzkumné pedagogiky a přípravou nové svobodné školy.« Tolik program. Pokud se dá provésti a jak se osvědčí, arci káže teprve praktická zkušenost.

Výchovnu podobného rázu, ale jiného směru, — asi celkem po vzoru venkovských výchovných ústavů anglických, — zamýšlejí zříditi pražští učitelé Švarc a Krch, známí svými pokusy a zdařilými pracemi v oboru výchovy uměním. Projektují ústav ve venkovském zátiší, v lesích, chtějí se navrátiti k přírodě celým životem a věnovati se především výchově opuštěné, převýchově a nápravě zanedbané mládeže. Bylo by velmi žádoucno, aby i tento krásný záměr došel náležité podpory. Zcela ve službu sociální péče o mládež staví se ústav pro děti tělesně slabé, projektovaný v Černovicích u Tábora, jehož vlastní útvar teprve se vyhraňuje. *J. Mauer.*

LITERATURA.

Krásná.

J. S. Machar: Veršem i prosou. 1904—1907. Druhé vydání Naklade Gustava Dubského v Praze. 1919. — *Josef Holý:* Skalné pláně. Bás Hovory básníků, svazek IX. Nakl. F. Topič. — *Fr. S. Procházka:* Čern orel. Listy odvahy a důvěry. Nákladem České graf. spol. Unie v Praze. 191 — *Josef Cipr:* Chladnoucí země. Verše. Nakladatel A. Píša v Brně. 191

První známkou živého a opravdového fondu básnického jest organick vnitřní život a vývoj, osobitý vztah k sobě i světu. Osvědčený, uznaný básn musí se nadíti přísné, řekněme s Lessingem i nedůvěřivé kritiky svý nových a nových plodů; začátečník musí upoutati něčím novým, ať v myšle kové náplni, ať v bohatosti obrazů, ať v skladnosti veršů a dikce; tu může musí ukázati a slíbiti daleko více, než dovede-li se značnou rutinou a třel vytříbeným vkusem parafrázovati dobyté hodnoty, ustálené, vyřčené kvali literární. Toť asi stanovisko, s jakého pohlížím na poslední básnické na knihy v nadpise uvedené. Naše pozorování je komplikováno problémc války světové, neboť těžko nalezneme básníka a myslitele, který by neře svého slova, nezaujal svého poměru k osudové krisi dnešního lidstva.

Největší část prosy i veršů J. S. Machara, vydaných v citované kniz pochází z let předválečných. Jen na konci knihy připojena (k tomuto dr hému vydání) hrst výborných epigramů z let 1915—1918. Mají všecky vla nosti dokonalého výtvoru: autora básníka, břitkého stylistu, jadrného, pu mého i odvážného myslitele, lehkost popěvku a tragické, velkolepé pozad Budou trvalým literárním majetkem z válečné doby, jako největší část so časného díla Macharova, právě tak, jako záhy vybledne mnoho nadšenýc ale frázovitých bublin všedních písálků.

Jinak je nová kniha Macharova, o níž zde dosud nebylo psáno, pestr snůškou příležitostných feuilletonů, polemických traktátů, epických úryvl z velikého cyklu, literárních portretů, cestopisných a národopisných pozn mek, satirických šlehů a lyrických básní. Tato rozmanitá, pestrobarev tříšť má, jak jsme již u Machara zvykli, svou pevnou páteř: i v drobnůst cítíš lví spár, plný dech geniální osobnosti, celého, vášnivě zaujatého srdc Ta klidná samozřejmost v názoru i odhodlání svede snad básníka k leckt rému úsudku, s nímž nesouhlasíme, ale je takovým kladným, umělecký prvkem v Macharově osobnosti, že za její cenu přijali bychom mnoho, mno jiných nesrovnalostí a neshod. Jeví se v autobiografických vzpomínkách doby gymnasijní (Skládání účtů), ve vroucí lenauovské romantice mladi vých let, která bude později jistě formulována, romantika čestná, dobr družná, měkce sentimentální (U hrobu Lenauova, Portrét básníkův), je patrna v animální rozkoši bystrého a pronikavě přehlížejícího úsudku (K sterneuburg), v zavilosti polemik katolických i literárních, v bohatých mome tech životných portrétů uměleckých (Z. Winter, Quis, Lenau). Při veš rém bohatství kulturních sfér, do nichž se temperamentně noří, při c složitosti zájmů politických a kulturních, je Machar, člověk a básník, v prv řadě silný primitiv; má mnoho kořenné a stilové jednoduchosti, lapidáří odvahy přímého úsudku, nebojí se domyšlení a dopovědění, jde s tvůrčí a g

mladí silou za svým pokrokem. Od jeho předválečných glos a feuilletonů uplynula krátká léta světové války, léta tak dlouhá zkušenostmi, otřesy, bolestí i naplněním života, léta smíření. A my, zejména mladší generace, budeme v tomto bouřliváku a velikém čestném bojovníku cítit básníka, v němž vtělil se pro kritickou dobu slavného obrození mužný a vroucí duch český, duch Havlíčkův i Nerudův.

Josef Holý jest temperament skrz na skrze erotický, vášnivý. Ale je to erotika drsné a podvědomé síly, z krvavého zdroje horké krve trčí roztříštěná skalná pole. Byly doby vznícené radosti smyslů, přišly dny, kdy básník vidí se stromem, jenž bědami života rvaný, touhou bohatý, Bohem proklatý, bouřemi ošlehaný přissál se k zemi. A ten holý, zakrsalý strom nese v podzimu vzácné ovoce. Mlhy se rozptýlily, nejasné vření se vykvasilo, a necht dují hluboké větry podzemních věčných vášní, v studeném nebi balladicky se zhustily, v tvar básně umělecky se vtělily vidiny umělcovy. Holý bojoval těžký a dobrý boj o svůj výraz a v této sbírce vítězí. Jeho tvrdost a hořkost zachutná po rozvaze a ustálení. Napověděné verše, zkratky a hospodárná přirovnání skrývajíce odhalují veliký žár a velikou bolest. Není tu mnoho slov, ale jsou nová, není řečnické výmluvnosti, ale lidový názvuk stilově a osobitě zmocněný spojuje básníka s národem, rasou.

Úvodem podává básník několik čísel své erotické kosmogonie. Faustovský a titanský myslitel z Vašíčka Nejlů definuje tlukotem svého srdce historii stvoření. Sem druží se některé mythy, moderně a symbolicky pojaté. Velmi cenné jsou Holého ballady: mají v pozadí zrychlený tep úzkostné krve, dohlédají se opravdové tragiky, jsou v nich sevřeny divoké postavy — a přece z osobitého zvládnutého rytmu ozve se známý spád erbenovské pohádky, lidové skladby. Některá čísla z doby válečné (Saní satba, Hoch na stráži, Česká, Tolstoj), prostě velebná, nevtíravá, silná důvěrou, budou z živých a cenných památek české poesie z doby národního rozmachu. Jsou významnější než rozvleklé epické skladby, genrové analysy všedních dramat.

Známe již dobře literární tvář také třetího z našich básníků, F. S. Procházky. Procházka přímo seřadil své starší i novější verše (z let 1904—1918) pod zorným úhlem války v tři oddíly: Včera, Předvečer, Dnes. Černý orel pruský, jenž pyšně vlál na vlajce za světlé noci na rujanském majáku do temnot mořských, je zřetelným obrazem železné síly a moci vojenského pyšného národa. A básník klesá pod těmi makavými, vyzývavými hrozbami: ať na břehu Sprévy, či v berlínské zbrojnici, na Baltu i Helgolandu, na rixdorfském hřbitově, odevšad zní třesk nabroušených zbraní, duní jícny děl, řežou paprsky reflektorů. Ale již tenkrát, před velikým soudem, nacházel konec mučivým obavám, ulehčení. Vždyt celá příšerná krása nočních manevrů, hrozivé stíny obrněnců pobledly v prvních paprscích letního slunka; vždyt pod těžkými kolesy nestvůr vyrůstá květinka a nad černým orlem zní trilek skřivánků.

A dovedl-li se básník již tenkrát utěšiti vírou v nezadržitelný pokrok přirozeného života a jeho práva, vzrostla jeho víra v osudných hodinách účtování. Sem náleží básně druhého a třetího oddílu. Zkušený a obratný, lehce a vtipně rýmující autor nalezl ve všech třech odstavcích mnoho šťastných, povzbudivých tónů, napsal řadu odvážných, pevně důvěřivých veršů,

vyzpíval naději současných duší českých písněmi, jimž dodala doba a vroucí zanícení autorovo namnoze větší ceny, než jakou mají starší jeho verše.

Ani novostí látky, methodického přemýšlení, ani osobitostí formy a řeči nevynikají zatím první verše vkusného a obratného začátečníka Josefa Cipry. Chce-li spisovatel, jak v úvodu praví, eticky přesvědčovati o skutečné ceně života, připomínati vše, co život naplňuje a zdokonaluje, rozpomínati se na jeho síly a krásy i tam, kde se jeví smutkem a bolestí, zůstal jen chvalitebný, pěkný úmysl, ale síly nevystačily. Celý ten kaleidoskop lyrický a epický, od nadlidských problémů až k denním efemerkám, od drobné lyrické vzpomínky až k zpěvům lásky rodinné, jest zcela sympatický obsahem, správný a lahodný formou, bohužel nenový. Obratnému a literárnímu začátečníkovi bude třeba načerpati vína z vlastních vinic, přinésti některé tóny nenančené, hodnoty dosud nedobyté. Těch v této sbírce zatím není a proto nejlépe s úsudkem ještě počkati. *K. H.*

Poučná.

Ernest Denis: La Question d'Autriche — les Slovaques. Librairie Delagrave, Paris, 3 fr. 50, 283 str. — *Dr. Paul Barth:* Die Notwendigkeit eines systematischen Moralunterrichts. Eine Denkschrift für Lehrer, Eltern und Schulbehörden. (Ordentliche Veröffentlichungen der »Pädagogischen Literatur-Gesellschaft Neue Bahnen.« Leipzig 1919, 116 stran, váz. za 5 M. — *Gamma:* Hlas 1918. Poznámky z oněch dnů. (Vydal B. Kočí v Praze.) — *Arnošt Kraus:* Husitství v literatuře. (Dokončení.)

Ernest Denis: La Question d'Autriche — les Slovaques. Librairie Delagrave, Paris, 3 fr. 50., 283 str. Právě vyšlo překladem prof. J. Vančury u Šimáčků.

Při samém počátku války, v prvních měsících r. 1915, uveřejnil E. Denis proslulý spis La Guerre. Ve chvílích všeobecného zmatku, v okamžik, kdy německý vpád zvrátil nejen pořádek ve státě, nýbrž rozvrátil i všechno myšlení, přinášela kniha Denisova potěšující, sílící klid a desetitisíce rozprodaných výtisků (dnes čteme již ve 24. vyd.) svědčí, s jakou dychtivostí a potřebou sáhly po ní široké vrstvy lidové. Historik znající Německo a Východní Evropu jako nikdo jiný v jeho vlasti, správně viděl do tajemné dílny obrovitých událostí, jež zdánlivě nečekaně se přivalily. Duch řídící vývoj dějin dobře volil svého proroka. Události vyplnily po 4 letech divokého zápolení náčrt zlehka rýsovaný historikem — intuitivním — básníkem, filosofem, pronikavým psychologem duše národů. Básnická a větší síla sugeruje duši, rozumově shromážděná data a fakty dojímají svou mistrnou koncepcí »hrozné velebnosti války« myšlení, cit, celého člověka.

Vydav druhou knihu, La Grande Serbie — Velkosrbsko, v níž řeší problém příští Jugoslavie a pádnými ranami buší do budovy Rakousko-Uherského státu, publikoval Denis třetí své válečné dílo — »Otázka Rakouska — Slovácí«.

Ta kniha jest nám zvláště drahá. V ní čteme celý náš národní zápas. Boj proti Rakousku a samostatnost československého státu. Denis zřetelně vy-

slovuje kletbu, dědičný hřích monarchie Rakousko-Uherské. Rozpor mezi právem člověka a národa vzhledem k požadavkům Habsburské dynastie. Slova Denisova odzbrojují nepřítele, vycházejí z upřímného přesvědčení a zvěstují ony pokrokové názory, po nichž sleduje lidstvo svou cestu do budoucnosti.

V rozsahově největší části jest kniha Denisova věnována Slovákům. Za to díky musíme projeviti velikému zvěstovateli opravdu ze srdce. Doplňuje naši historickou literaturu dílem, jakého jsme dosud neměli, a které vyhovuje všem požadavkům jak svou vědeckou hodnotou, tak hlubokostí a jímající krásou pojetí zpracovávaného předmětu. U nás tužby spěly k vytvoření politicky a osvětově sjednocené jednotky. Dříve však, než naplní se tento velkolepý sen a uskuteční velkolepý zjev naší historie, stane se toto splynutí skutkem v nadšeném srdci a díle Denisově.

Svoje přesvědčení o příčinách války vykládá v prvé kapitole, kterou věnuje otázce: Příštího míru a Rakouska. S obavou se vyslovuje o »energickém, pracovitém a neústupném plemeni německém«. Pyšné, dychtivé požitku a panství, koří se disciplině; ty, kteří nabízejí mu dobytí světa, podporují, aniž by počítali, vojáky, kteří vnášejí do války nesmiřitelný fanatism stoupenců nového náboženství. »Nepopíráme výborných vlastností svých nepřátel. Hanebné zločiny, jichž se dopustili, nemohou znečistiti jas našeho oka. Polemisté, kteří v záchvatu spravedlivého hněvu, pramenícího z přirozené touhy podepřít důvěru národa, chtějí spatřovat v našich nepřátelích jen ubohé otroky, kteří byli vlečeni na jatky šílenstvím svých císařů nebo intrikami hrstky Junkerů a velikých továren na děla, dopouštějí se velmi nebezpečné chyby. Bude-li jejich hlas zaslechnut, připraví nám jejich iluse, bezděčně nebo promyšleně, tvrdý zítřek. Německo poražené, roztříštěné, ruinované, zůstane velikým a obávaným národem, s nímž bude třeba počítati.« »Dlouhé věky míjely, psal v X. stol. Saxo Widukind, který líčil zápasy Němců o Labe a Odru, a dvě strany dosud bojovaly. Sasové zápasící o slávu a širokou říši, Slované o svobodu nebo nejhorší otroctví. Po 10 století již trvá otázka beze změny: Hohenzollernové jako markrabata severu, jejich nejstarší předchůdci. — — — Předpokládají, že jejich zákonné dědictví představuje celý svět. Dívají se na sebe, jako na mučedníky, musí-li se jich vzdáti, poněvadž jsou přesvědčeni, že představují národ vyvolený, do něhož vtěluje se Věčný Duch realisující se v dějinách.« A duch dějin Německých je bojovná vášeň. »Na rameňou své armády, psal Bülow, bylo Německo vyneseno na vysoké srázy, odkud může se rozhlédnouti po širém světě — — Není vrtochem vychovatelů, nýbrž logikou skutečnosti, žádá-li se, aby dítě německé znalo nejdříve historii svého kraje v hlavních rysech jako minulost vojenskou. Tímto faktem odlišuje se dějepis Pruska od všech ostatních národů moderních a může se srovnati jen s minulostí římskou. Svět, pravil Bedřich II., pyšně, nespočívá tak pevně na plecích Atlanta, jako Prusko na ramenou svých regimentů.«

Podobných případných výroků, jež Denis volil k větší plasticitě a ošíření svého vypravování, nalezneme více. Znatel Německa jako žádný jiný v jeho vlasti, mistr slova, neobyčejně jemný psycholog — historik živými obrazy maluje své představy. Ovládaje svůj předmět do podrobností, dovede vybírati. Povšimněme si na příklad jeho výběru citátů, kde líčí němě-

ckou duši. Houston-Stewart Chamberlain v Základech XIX. století dí: »Povinností každého Germána jest věřiti v poslání své otčiny. Ať se zde nemluví o pýše nebo o domýšlivosti. Ve skutečnosti Němec jest nástrojem boží vůle, před níž každý občan musí padnouti v prach, neboť zásluha a sláva nepatří jemu. Jeho úkol omezuje se na ukázání, že hoden jest podobného předurčení.« — — — Maurice Muret ve sbírce řečí a brožur pastorů německých napsal dle slov pastora Kirnusse: »Kristus byl Němcem, jak ukazují to dosti zřetelně jeho modré oči, světlé vlasy a růžová pleť a jeho jméno či ještě spíše Německo samo jest Kristem. Byl ukřižován zběsilou nenávistí svých nepřátel, kteří jsou pomocníky pekla; ale z jeho kříže září věčné světlo, jemuž úctu vzdává kající svět i přemožený démon. Aby zvítězil nad osidly, která připravili vojáci Satanovi, má svou armádu. Zbožné modlitbičky končí všechny lyrickými dithyrambý ku poctě šavlí, kovářů, kteří je kují a Makkabejců, kteří jimi bojují. Od Severního moře k Alpám, jako hlas uraganu, zní zpěvy meče.«

Mnohé publikace německé, vydané během války, jsou mu přístupny. R. 1915 vyšla práce nejznámějších profesorů-autorit, berlínského Hintze Erika Marckse z Mnichova, Pavla Darmstaedtera z Goetting, Schmollera, Meineckea a jiných pod názvem Německo a světová válka. Psána učenci, určena zvláště neutrálům, koncentruje se především k otázce obrany militarismu. Troeltsch, profesor filosofie na universitě v Berlíně, intonuje hymnu na jeho počest: »Počátek jeho ve staré bojovné povaze Germánů; nebyl oslaben žádným estetickým diletantismem, žádným puritanismem či obchodnickou filosofií.... Založil vědomí cti a ducha sborů, které charakterisují důstojníky Bedřichovy s populární armádou Scharnhorstovou, talent vládnouti a organisovati, což odlišuje prusianism s mravním idealismem od germánské kultury; — — — ve vojenském organismu jsou skombinovány všechny sociální síly civilisace, techniky a vědy; podává svůj vzor a sílu každému zázraku německé organisace, dle níž iniciativa jednotlivcova a zkázněnost celku spojují se v plodné pouto.«

»Národ německý, napsal Bülow na konci své knihy, dnes ví, že Goethe nepersonifikoval naši národnost ve Wagnerovi, — — — nýbrž ve Faustovi, jenž planá nadějí a plný důvěry nepřerušuje nikdy svého úsilí a prací. Průpověď shrnuje jeho moudrost: Život a svobodu zaslouží jedině ten, kdo dovede si jí dobýti. Ať jen každý Němec vzpomene povinností, které nám ukládá historie dvaceti století, která bouřemi za stěhování národů, přes Karla Velikého a Bedřicha Barbarosu vedla nás k Fehrbellinu, Leuthenu, Lipsku, Waterloo, Králové Hradci a Sedanu. — Ať všichni Němci spojí se ve svatém slibu: Deutschland über alles.« Pýcha prýštící z knih, realisuje se i skutečností. Správně vystihuje The New Europe 11. ledna 1917, že jediné Německo udržuje ještě své spojence a chráněnce před neodvratnou katastrofou. Nejprve Rakousko, pak Turecko, Uhry a Bulharsko podlehnou bez jeho vojenské pomoci a pokaždé toto použilo jich k soustředění skutečného vedení operací pod vlastní autoritou. Arcivévodové a Feldzeugmeistři mohli zcela dobře zachovati svou čestnou situaci za účasti německých generálů, kteří se skrývali za nimi. Němečtí důstojníci byli ekspedováni do Rakouska jako do Bulharska; regimenty německé obklopily neněmecké a při příležitosti střílely. Stejná dohlídka byla i na ruce služebníků Viléma II.« Denis doplňuje hlas

statistickými daty, z nichž zjevno, jak závislými byly státy na př. finančně, jak počtem německých obyvatel atd. Ale i zadní dvířka byla pootevřena. Agenti bloudili dalekými zeměmi a malovali co se stane, uzavrou-li spojenci nabízený mír. Karel a Zita, jejíž francouzské sympatie jsou známy, chystají se zvrátiti záměry arcivévody Františka Ferdinanda. Upustí se od dualismu. Maďaři přestanou utlačovat Slovany, kteří obývají s nimi království Sv. Štěpána, Čechům dostane se záruky práv jejich národnosti. Takto, upravivši chyby starého císaře, přestane Rakousko být poddaným Německa, převezme opět svou přirozenou úlohu, přijde opět k zdravým tradicím, jimiž příliš dlouho pohrdalo. Bude shovívavou a spravedlivou ochránkyní malých národů ve střední Evropě; bude se rozvíjeti pod její svižnou pastýřskou holí, která bude je chrániti proti cizí invasi.

Jak idylický obraz! Dávní nepřátelé padají si do náručí prolévajíce slzy, Vilém II. dává jim své požehnání a představuje je presidentu Wilsonovi. Jaká hloupost! Či jest politika tak neohrabaná, tak uzavřená světu, že nevidí, jak nyní Rakousko politicky, vojensky, finančně i hospodářsky jest filiálkou Německa? Že Karel I. jest stejně závislým na Berlínu jako Waldeck či Reuss?«

Nejmohutnější koncepcí jest ovšem část označená: »Austria delenda est«.

»Alea iacta est.« Minul již čas, kdy Habsburkové mohli se vyprostiti z drápů Hohenzollernů. Ač nevinen, odsouzen jest Karel trpěti za viny svých předků. Po válce bude finanční situace mocnářství zoufalá. Bude Německu dlužno sumy ohromné. Všechen život průmyslový a obchodní bude závislým na dobré vůli jeho sousedky. Jak vyprostí se z jejího dohledu? Rakousko může dále eksistovati jen jako sekundo-genitura Německa... Rakousko však jest mrtvo a pochováno. Jedná se toliko o to, zda Německo, které je zabilo, obohatí se tělem a krví slovanských národů, které je tvořily.«

Vášnivými slovy podněcuje Denis k další válce, až k rozhodnému vítězství. »Hle národy, které po dlouhá léta žily pod germánským terorem a vzpínaly k samostatnosti všechny naděje své duše a žilky svých těl. Ukázali jste jim na obzoru zářící jitřenku snu svobody. Po měsíce a měsíce vzdychali v záchvatech agonie. Jejich nejmilovanější vůdcové jsou ve vyhnanství, v žaláři, či byli popraveni jako oběti neuvěřitelné komedie soudní. Jejich děti po tisících padli za to, co nenávidí. Skrovný majetek po haléři shromážděný, jest vyčerpán. Tolik utrpení, tolik zkoušek snesli bez otřesu, poněvadž měli před očima radost z vykoupení. A nyní upevňujete znovu jejich řetězy a žádáte je, aby pokračovali ve svém zápase! Nejlepší prchnou, slabí se přizpůsobí, zradí svůj národ a zvětší hladový zástup přeběhlíků a zrádců, dav, vykleštěn, opustí je po neštěstí a indiferentní, slepý ponechá vše dokončiti osudu a fatalitě... Vídeň, která kdysi se honosila jménem Paříže Východní Evropy, bude planě se chlubiti, protože stane se jí Berlín... Velká linie Hamburg-Berlín-Praha-Budapešť-Niš-Sofie-Cařihrad-Konia-Alep-Bagdad propůjčí mu nepopíratelné panství nad střední Evropou a zarazí všechnu komunikaci mezi národy západními a Ruskem, napříště úplně vydaným vlivům výhradně svého imperátorského souseda.

»V 16. stol. Bourboni poprvé se ocitli v podobném nebezpečí; několik šťastných sňatků Karla V. a jeho bratra Ferdinanda I. dovolilo soustřediti

pod jejich žezlem skupinu území, která představovala podobnou slátaninu vasalských provincií jako země, které soustředil Vilém II. pod přímou či nepřímou svrchovaností. Svoboda Francie byla v opravdovém nebezpečí. František I. a Jindřich IV. jen stěží vyprostili se ze svěráku, který jim škrtil hrdlo. Po dvou stoletích vyšli naši králové vítězně z nerovného zápasu... Dnes nutno se vrátiti k veliké národní tradici a s podmínkami dneška spojiti politiku našich nejslavnějších panovníků. Rakousko jest pro Německo nejobávanějším z nástrojů jeho panství. Jest nutno rozbíti je v jeho rukou, či — přesněji — obrátiti je proti němu. Mysliti, jak někteří spisovatelé bezdůvodně předpokládají, že by Habsburkové chtěli nás podporovati v přetvořování, a že měli bychom nějakou naději jejich pomoci proti svým protivníkům, bylo by zavíráním očí před oslňující skutečností.

Jediné rozluštění zbývá; na místě monarchie dualistické konstituovati řadu států nezávislých: na prvém místě království srbochorvatské, k němuž se připojí Slovinci až k pravému břehu Dunaje, a stát československý až k levému břehu, s hranicemi na severu polskými, na východě s ruskými.

Evropský mír nalezne v těchto mladých státech nejlepší záruku, poněvadž stejně jako my budou míti zájem v prvé řadě na tom, aby předešli záměrům Německa a zarazili mu postup na Východ. Příliš slabí, než aby odvážili se dobrodružství, neohrozí nikoho, ale budou bdělými strážci evropské rovnováhy, která dá jim život. Slované, kteří budou míti převážnou většinu, budou z elementární péče o vlastní eksistenci pečovati o to, aby nedotkli se citlivosti skupin etický odlišných, s nimiž nezbytně budou spojeni. Život naučí je znáti prospěšnost tolerance a svědomitému respektování práv druhých. Stanou se tak, v téže době jak stálými představiteli mezinárodního veřejného pořádku, tak budovateli budoucnosti a kováři vyšší mravnosti, než je ta, která až do této chvíle řídí poměry mezi národy.«

Tím přechází Denis k novému státu a vypráví, jak na historika přirozeno, nejprve o české minulosti. »Čechové začínají býti dosti dobře známi ve Francii, a není více neznámou úloha, kterou hráli ve XIV. a v XVII. století. Podivuhodný rozvoj Prahy za vlády Karla IV. Lucemburského, úspěchy karolínské university ke konci středověku, a vliv, který vykonávala za velikého schisma, mučednictví Husa a Jeronýma v Kostnici, vítězství Žižkova Prokopa Velikého a Jiřího z Poděbrad, vznešené a čisté ctnosti Jednoty českých bratří, defenestrace, porážka na Bílé Hoře, persekuce Ferdinanda II. a panování jesuitů jsou dramatické a jímavé vzpomínky, jež nutí a budí podiv. Praha jest jedním z nejnádhernějších měst světa. Vábí každého roku hosty v počtu stále četnějším, přijímá s okázalou laskavostí naše turisty, gymnasty a městské rady. Vrací se odtud udiveni a dojati, oči plné obdivu pro originalitu a velkolepou nádheru starých památníků či nových palácův, srdce a cit uchvácený snaživostí, odvahou a vytrvalostí národa, který s neochabující vůlí přes tisíceré nesnáze prováděl své tuhé dílo národního znovuzrození. Na každém kroku otevírají se tu stopy plodné činnosti; s vřelostí mluví se o velkých činitelích současného obrození; dík cestovatelům jména Palacký a Rieger jsou u nás téměř populární.«

Ale nový stát bude složen ze dvou skupin dnes odděleně žijícího lidu »Z Čechů, kteří obývají Čechy a Moravu a ze Slováků, bydlících v severních Uhrách, kteří jsou dědici koruny sv. Štěpána.«

Jedna otázka především vystupuje. Sloučí se tyto dvě skupiny bez nesnází? Neuškodí se státu při jeho organisaci nesnázemi rivality a vnitřní žárlivostí? Jak Slováci, kteří nikdy nepatřili do království sv. Václava, přijmou svůj nový osud, ptají se někteří. Síla tradice jest mocná. Nezůstanou raději ve svazku s Maďary, jejichž osud tak dlouho snášeli ve dnech štěstí i neštěstí? – Zda, když několikráte již ukázali tendence separatistické, nebylo to výsledkem agitace povrchní, vnější, pomíjející? Ukázali již upřímnou a stálou snahu po emancipaci? Jedině ti národové mají budoucnost, kteří mají minulost, a jedině ti národové zaslouží samostatnosti, kteří si ji získali dlouhými a namáhavými pracemi. Mají Slováci minulost? Odporovali cizímu útlaku? Ukázali schopnosti odvahy, rozvahy, inteligence, zdraví fysického a mravního, bez něhož svobodné státy nemohou eksistovati? Jest zbytečno a nebezpečno poskytovati divadlo humanity s umělými výtvory a vyvolávati v život národy narozené jako mrtvoly, které, na polo zachráněné z nicoty, zatarasují svou dlouhou sešlostí pochod budoucností.

Abych na tyto otázky odpověděl, napsal jsem tuto knihu. Jest pouze náčrtem, snad ale dostatečným, aby přivábil pozornost na národ méně významný počtem jako svou geografickou polohou, kterou zaujímá, který však svým spojením s Čechy jest povolán, aby zaujal význačné místo v novém světě, který připravují naši vojáci.«

Věnována tedy kniha Slovákům. Dokázav, že Rakousko není celinou ani geografickou ani etnografickou, dotýká se Denis 6 velkých etap habsburské historie (1278, 1526, 1620, 1718, 1780, 1867) a vykresluje svými živými barvami hlavní zásady rakouské politiky: imperialism a germanism. V obraze Františka Josefa vidíme bystrého pozorovatele. »Od mládí jeví se takovým, jakým zůstává až do své smrti, sobecký, srdce zkornatělé, duše prostřední a obyčejná. Jeho idee jsou omezené a jeho vyznání se omezuje na dva či tři články: dům Habsburků jest na zemi nejvznešenější a jeho posláním jest rozšířiti jeho vliv a zvětšiti jeho domény; samou Prozřetelností byl vyvolen, aby dokončil dílo svých dědů připojiv nové země k těm, které mu byly dědictvím zanechány; ta svěřila mu své poddané, aby mu přispěli vykonati úkol, vyplňujíce jeho rozkazy. Odtud jeho suverení klidnost duše i před prostředky choulostivými, jež mu dovolují dojíti cíle, jeho úplná neznalost lidského citu, jeho dětinská a brutální tvrdost. Nejhorší tyranové neposkvrnili svou vládu tolika mrtvolami, jako tento panovník, který jsa téměř dítětem, přijímá bez záchvěvu zodpovědnost za jatky Aradu a Brescie a který v posledních měsících, rukou zledovělou již dotekem smrti, dával ještě rozkaz stavěti šibenice po všech koutech svého mocnářství; nemožno však přes to říci, že byl opravdu ukrutným: byl zlý, indiferentní. Ježto neměl tvůrčí představy, necítil v sobě ozvěny utrpení, k němuž velel; důstojník Boha na zemi, bez bázně, bez smutku obětoval své velikosti beránky, jež tento žádal. Nesmiřitelný k protivníkům, byl hluboce nevděčným ke svým služebníkům, poněvadž díval se na služby, jež mu byly prokázány, jako na vykonání úlohy, která nezaslouží odměny.« Vylíčení jeho vychování, okolí, povahy manželky a celého dvora jest z nejzajímavějších kapitol celé moderní literatury.

Dualism z r. 1867, postupné podmaňování Německem, episoda Taafa

a Badeniho, poměr Maďarů a Němců, jsou další body zajímavé kapitoly o rakousko-germánském imperialismu.

Kniha jest úplně samostatně pracována. Podrobná geografie Slovenska, historie, dělená na počátky od pravěku (jmenuje objevy Šafaříkovy a Niederlovy), po maďarský vpád, středověk od svatého Štěpána krále po Leopolda I., počátek rakouského despotismu a konečně slováckou renesanci, počínající encyklopedisty a Herderem až po rozkol Štúrův r. 1844. Revolucí a reakcí zabývá se dosti podrobně, dualismem a nárysem poměrů slovenských končí zajímavou svou studii. Znovu se vrací k poměru k Čechům, hovoří o národní resistenci, o náboženství, školách, literatuře, životě soukromém a postupu hospodářského života.

»Slováci naleznou v království sv. Václava místo, které jim náleží, a slunce svobody rozptýlí rychle škodlivé miasmy, které rozšířila maďarská korupce. Přinesou království českému své mládí, své nadšení, které oživí poněkud studenou rozvážnost svých starších bratří; přijmou od nich vědy; dají jim vznětlivost svých dvaceti let. Praha jest obdivuhodným městem, ale vzduch stal se tu poněkud těžkým a zakouřeným od doby, kdy předměstí se obklopila továrnami; bude prospěšno její politice, aby šla čas od času nadýchati se vzduchu karpatského.«

Letmým nárysem hranic státu československého a poněkud zvětšeným obrazem našeho Slovenska ukončil Denis cennou svou práci, ke které podobně jako u ostatních prací slavného učence, nenalezl národ sám zavčas dělníka. Musil přijíti teprve syn daleké sesterské Francie, aby nám řekl, co jest, co bylo a hlavně co bude Slovensko v novém státě.

Dr. Paul Barth: Die Notwendigkeit eines systematischen Moralunterrichts. Eine Denkschrift für Lehrer, Eltern und Schulbehörden. (Ordentliche Veröffentlichungen der »Pädagogischen Literatur-Gesellschaft Neue Bahnen«. Leipzig, 1919. 116 stran, váz. za 5 M).

Kniha Barthova, označená autorem jako pamětní spis učitelům, rodičům a školním úřadům, obsahuje jedenáct volných kapitolek, kterými známý lipský universitní profesor filosofie a pedagogiky chce osvětliti vzájemné vztahy náboženství a morálky, dějiny, dosavadní methodu i výsledky dnešního a podobu příštího vyučování náboženského, jakož i vztahy příštího vyučování mravního k filosofickým soustavám mravoučným a k náboženství. Ze všech kapitolek vyznívá autorovo přesvědčení, že morálka jest možná i bez náboženství a že je třeba nového a to přímého a soustavného vyučování mravouce. Morálka byla bez náboženství již v prvotních dobách, ale později nastal úzký vztah mezi ní a náboženstvím, ježto morálka nemůže býti bez světového názoru a světový názor dřívější nebyl možný jinak než jako náboženství. Dnes však se tento základ mění: na místo náboženství nastupuje věda jako filosofie, vyrůstá nová morálka, vědecká.

Barth vysvětluje stupňový vývoj náboženství od víry v duchy, od animismu až k poslední, novodobé ryzí ideji náboženského smýšlení, uvádí složky náboženství: představové (výklad světa), citové (strach před mocí bohů) i volní, přehlíží náboženské názory filosofů od starověku až po monismus Haeckelův a historický materialismus socialistický, přehlíží také nejdůležitější mravoučné soustavy novodobé: v osvicenství s pojmem po-

vinnosti a kategorickým imperativem Kantovým, vývojovou etiku Spencerovu i utilitarismus Benthamův, který ve své očištěné podobě se podle mínění Barthova nejvíce blíží etice křesťanské.

Jak patrno již z těchto základních myšlenek, uvedených z Barthovy knihy, kapitolky jeho zasahují velmi hluboko filosoficky. Někde jsou vlastně stručným výtahem ze tří velikých děl autorových: Elemente der Erziehungs- und Unterrichtslehre, které vyšly letos již v šestém vydání a jejichž český překlad se již chystá, Geschichte der Erziehung in soziologischer und geistesgeschichtlicher Beleuchtung a zejména Philosophie der Geschichte als Soziologie, jež obě vyšly za války v druhých rozšířených vydáních.

Podobně jako Kádner, také Barth soudí, že příští vyučování náboženské bude dějepisné, aby ukázalo, jak velikou mocí bylo náboženství v minulosti. V tomto vyučování bude mnoho obdoby s vyučováním dějinám umění, ježto náboženské ideje jsou jako umělecká díla a jako ta také zastarají. Ale jako při dějinách umění i při náboženském vyučování bude třeba voliti jen tu látku, která v žákovi může vzbuditi hluboký dojem, a žákovi bude třeba dopřáti času, aby mohl tento dojem hluboce prožíti. Ježto stát musí státi nad náboženskými vyznáními, musí i vůdčí princip tohoto vyučování býti ne náboženský, nýbrž mravní. Nedostačuje-li tento princip církvím, mohou si ve své působnosti přičiniti, co za dobré uznají. Jinak náboženské vyučování ve škole má se omeziti na to, předváděti jen dějepisně veliké osobnosti náboženské a oceňovati je dějepisně a eticky, nemá však podávati systému ani dogmatiky. Systemu, kterého potřebuje dospívající člověk jako vůdčí myšlenky životní, má mu poskytnouti vyučování mravní, které má proto býti přímé a soustavné, ježto jen soustavný charakter vyučování vytváří charaktery. Učitel mravouky má úkol velmi veliký: vychovati nejen silnou vůli jednotlivcovu, ale také jeho vůli sociální, vychovati v dítěti ctnosti, bez jichž plodné trvání společnosti jest nemožné: pravdivost, spravedlnost a činnou lásku k bližnímu. Jaké účinky takovéto vyučování může míti, Barth ukazuje na Francii, kde světová válka byla zkušebním kamenem pro cenu přímého a soustavného vyučování mravního, jež ovšem nikoli samo, ale přece jen dovedlo vytvořit onen stupeň vytrvalosti, jakou francouzský národ ve válce prokázal.

Proti jednotlivostem knihy Barthovy bylo by lze leccos namítati. Nejdůležitější námitku proti tomu, že stále mluví jen o mravním vyučování, že vědění a myšlení samo nevytváří ještě charakteru, Barth uvádí v poslední kapitolce sám připomínaje, že Angličané a Američané žádají vždy vedle mravního poučování (moral instruction) také mravní návyky (moral training), uváděje také, na jaká nebezpečí mravního vyučování poukázal holandský pedagog J. H. Gunning při II. mezinárodním sjezdu pro mravní výchovu v srpnu 1912 v Haagu. Mravní výchova, výchova charakteru, jest prý úkol rodiny, škola prý má vyučovati. Barth správně ukázal, že nejvíce záleží na jedné věcech: na duchu okolí, v němž dítě vyrůstá, a ve škole na osobnosti učitelově, která jedině může svým citovým proteplením způsobiti, že se mravní vyučování povznáší nad pouhé pamětné učení a vědění, neboť, jak Barth dobře připomíná, nebéží tu o věci, nýbrž o hodnoty.

Ovšem o tyto věci neběží jen při výchově mravní, nýbrž při výchově vůbec. —

V dnešních hnutích obrodných četba knížky Barthovy může přinésti naší škole a veřejné výchově nepochybný a opravdový zisk a na připravovaný její překlad lze již nyní upozorniti. *Jiří V. Klíma.*

Gamma: Hlas. 1918. Poznámky z oněch dnů. (Vydal B. Kočí v Praze.) Gamma je z těch spisovatelů, kteří těžce naleznou a nalézají porozumění v širokých vrstvách. Jeho idealism bude se zdát širokým kruhům příliš vzdušným horováním, jeho touhy běžným očím budou se jevit nedosažitelnými touhami. A přece takoví idealisté, jako je Gamma, bývají útěchou a posilou v dobách, jako je dnešní naše doba, kdy téměř všude proniká nenasytný egoismus a kdy všechno konání jako by bylo podmíněno peněžním materialismem. Gamma ve všech statích své knihy, napsané v posledním roce války a na prahu dosažené svobody, hlásá a za pravý uznává jenom život, jaký se žije — abych užil běžného výrazu — sub specie aeternitatis. Takovým životem minulé generace připravovaly dnešní osvobození národa (»Černí pomocníci«), ten smysl měla dle Gammy »Dubnová přísaha« (bohužel až příliš pravdivě znějí slova, která Gamma napsal o této přísaze z jara v roce 1918) a takovým životem musí žít osvobozený národ, aby se proměnil v »Tábor nepřemožitelný« (»Nebezpečná chvíle«). Ten smysl má i další stať Gammova »Rozestup národa«, v níž se nám předvádějí na jedné straně bojovníci za ideály národní a na druhé straně všichni ti, kdo rozkoším požitkům a hromadám peněz dávají přednost před ideály svobody, spravedlnosti, bratrství, vyššího lidství. A hned bych rád podotkl, že při všem svém idealismu Gamma rozhodně není čistě abstraktní a nereální. V jeho knize je celá řada statí, v nichž kladně i negativně ukazuje na positivní úkoly národa. Tak hned v stati »Černý milion«, v níž volá po mravní čistotě peněz, v stati »Veleba útisku«, v níž zavrhuje názor, jako by v útisku spočívalo dobro pro národ, v statích »V. Silovský« a »Člověk pochodeň«, kde propaguje etičnost umění a uměleckého díla, v stati »Kněží«, v níž formuluje své stanovisko bezcírkevního náboženství nebo hlavně v krásných statích »Naše kamarádky« a »Slib mládeže«, v nichž kreslí ideál nové ukázněné mladosti a nové školy. A k těmto článkům mohl bych připojiti ještě úvahu o T. G. Masarykovi, která dobře by se hodila do Carlyleovy knihy »Ctění hrdin«, úvahu, již mohl napsat jen spisovatel rázu Gammova, neboť člověk méně duchovní by nedovedl vystihnout Masaryka právě po té stránce jak vědomě celý život pracuje pro »Dílo boží«, k jehož pomoci národ je určen svým způsobem a svým zvláštním úkolem.«

Bohužel knihy, jako je tento Gammův »Hlas«, čtou zase jen lidé etického založení, kdežto nám bylo by potřebí hlasu, který by burcoval a zburcoval svědomí i zaspalých vrstev českého národa. *Z.*

Arnošt Kraus: Husitství v literatuře. (Dokončení.) Jednotlivé kapitoly Krausovy práce přizpůsobeny jsou již zevnějším rázem a rozsahem bohatému a měnivému obsahu. Tam, kde bylo méně památek, vypadla část stručněji, za to rozrostla se kvalitativně i kvantitou v dobách bohatějších dokumenty a zprávami.

V první kapitole Studenti, napsané týmž svěžím, lehkomyslným tónem, jímž jest poesie vagantská tak mile příznačná, vypsal spisovatel polemické, jízlivé a uštěpačné popěvky studentské, ať stěhujících se cizinců, ať polemiky náboženské neb osobní. Vedle latinských písní ozývají se v době polemicky zvířené a zpěvné, satyricky naladěné, záhy i popěvky české. Kritické poznatky ze starších literárních prací (zejména Nejedlého) autor tu doplňuje, tu nově ohledává, řadí a datuje. V kapitole Kostnice a Praha sebrán jest bohatý literární a historický materiál k pobytu Husovu v Kostnici, jeho při a odsouzení, jakož i k reflexům, jaké utrpení mistrovo vzbudilo v Praze. Veliké plus proti našim dosavadním vědomostem znamenají tu staré německé básně a kroniky, při nichž si kritický autor stížil práci, jak mohl; prohlédl velikou vědeckou literaturu, podal řadu hypothes, vysvětlil a seřadil; z obsahu vybírá charakteristickou trest, jíž dostává se dílu analysovanému též spojení s dalšími periodami. Vedle anonyma Muscatblüta pozoruhodné jsou tu současné německé kroniky Engelmarova a Prischuchova, v nichž však koncil i pře Husova nalezly málo ohlasu. Za to v Čechách po mistrově smrti bylo mnoho zpíváno o muži božím; ozývaly se ovšem i hlasy se strany opačné.

Literární odraz pohnuté a slavné doby husitské vypsán jest v zajímavé kapitole třetí, Husy, boží bojovníci. Prameny současné, ve víru událostí a změti názorů, s obou stran líčící dobu, v českém duchu sporé a tím vzácnější, nabývají pendantem protivné strany bohatého doplnění a ostrého reliefu. Zase veliká zásluha Krausova, jenž vedle písní a žalob českých, latinských i německých, vedle pramenů původních a všech historických studií podnikl těžkou práci klasifikace, kritiky a datování. Řada staročeských výňatků osvěžuje výčet a vědeckou kritiku. Tam, kde materiál nebyl dosud znám nebo aspoň otištěním přístupen, cituje a rozbírá autor obšírněji (Žaloba koruny české, Porok české koruny králi uherskému a j. v.). Rozbor husitské hymny Ktož jsú boží bojovníci jest ukázkou hutného a plného umění Krausova v kritice a historickém ocenění. Neznámější a zajímavé jsou německé ohlasy pevních velikých vítězství Žižkových, jak se obrážejí u současných cizích kronikářů. Jsou tu pečlivě sebrány, zase charakteristickými výňatky osobitě představeny, seřazeny a vědecky zpracovány. Tak jsou tu podáni kronikář Attinger, básníci Rosenplüt a Oswald von Wolkenstein. Vzácná kronika Vavřince z Březové jest tu vodítkem a osou.

A takovou poučnou a zajímavou metodou jdou ostatní kapitoly díla, v nichž, jak již řečeno, praegnantní nadpisy zhuštují obsah a periodu let. Kletba historie, jež dolehla na Čechy po válkách husitských (Kraus tu příhodně cituje slova Šafaříkova), obráží se ve zkreslených, tendenčních zprávách, lžích a výmyslech, v nánosech pozdějších věků, jak o nich psal rozhořčeně též mladý Palacký. Obsažná kapitola Klio ukazuje historické začátky tohoto zkrucování, falšování historického, nevědomého i vědomého. A tak postupuje autor k literatuře doby Jiříkovy, kdy české husy zase budily pozornost světa; velmi obšírně a znalecky probrána jest otázka, často již v české historii řešená, o poměru luterství k českému husitství. Krausovo úsilí obráceno jest zase v první řadě k sebrání (co nejúplnějšímu), klasifikaci a kritickému zhodnocení současných dokumentů. Odborníku germanistovi a vynikajícímu znalci německé reformace podařilo se tu přinésti

mnoho světla do těžkých otázek. Od kompaktát k majestátu vedl boj če ských utrakvistů a provázen byl příslušnou literaturou, pečlivě registrovano a hodnocenou.

Latinská, německá, česká i jiná literatura sebrána jest v kapitolác druhého svazku, vyličujícího, kterak dívala se na Husa a jeho dobu barokn protireformace, její česká odnož, i jak se utvářely názory za prvního úsvit doby osvícenské. Nelze již jíti do podrobností a shrnujeme: Krausovo díl není práce úzkého vědního odboru, není ani dílo spadající do jediné kate gorie dějepisu literárního. Živě se styká s historií kulturní, politickou, nábo ženskou, zahrnuje a kriticky, srdečně, prostě i vědecky objasňuje a vykládá nejvážnější část našich národních dějin, našeho národního života. Auto postavil si sám k svým šedesátinám krásný pomník. *K. H.*

ZPRÁVY.

Zprávy knižní a literární. Ludwig Mises: Nation, Staat und Wirtschaft. Beiträge zur Politik und Geschichte der Zeit. Wien u. Leipzig 1919. M. 8.50. S. 182. Spis chce býti příspěvkem ku poznání politických poměrů současné doby. První díl pod názvem Nation a Nationalität zabývá se pojmem národnosti, jenž jest zcela produktem doby moderní. Pak přechází k národnosti jako principu politickému. Jest veliký rozdíl, k jaké politice vedla idea národnostní na západě a k jaké ve střední Evropě. Z nacionalismu liberálně-pacifického povstal tu nacionalism militantní a imperialistický. Rozsáhlé úvaze podrobuje autor politiku národněhospodářskou během války (Krieg und Wirtschaft) a srovnává zejména státem zaváděný válečný socialism s pravým socialismem. Dle autorova názoru autokratický duch pruského státu žije přes všechno vzájemné se potírání v německé sociální demokracii. Poslední oddíl spisu pod názvem Sozialismus und Imperialismus uvažuje zejména o tom, jak myšlenka socialismu zdánlivě naprosto cizí, i zde zase propuká, berouc na sebe novou podobu. — Paul Lensch: Am Ausgang der deutschen Sozialdemokratie. Berlin 1919. Profesor Lensch, ač jest sám dlouholetým příslušníkem strany sociálně-demokratické, podrobuje nicméně tuto břitké kritice. Dle něho jest strana německé sociální demokracie v rozkladu, ač to většina jejích příslušníků dosud nechápe. Hlasování pro válečný úvěr 4. srpna 1919 přivodilo rozdvojení, jež znamenalo u socialistů většiny teoretické zbahnění, takže převrat po revoluci listopadové, jež jim veškerou státní moc dal do rukou, zastihl je duševně úplně nepřipravené. Neodvislí socialisté pak setrvali zcela na omezeném stanovisku třídní psychologie a otřepaných hesel o bourgeoisii a proletariátu, o třídním boji, o potlačovaných a panujících. — Na konci spisu autor podává své názory o dějinněfilosofickém významu sociální demokracie. Světové dějiny jsou posloupností velikých kultur, jež mají jako každý jiný organismus periodu růstu, rozkvětu a vadnutí. S tohoto hlediska připadá mu sociální demokracie býti symptomem stárnutí. Její snaze po mechanisování celého sociálního života chybí vše nové, mladé a vše tvůrčí. — Dr. Rudolf Steiner, Die Kernpunkte der sozialen Frage in den Lebensnotwendigkeiten der Gegenwart und Zukunft. Stuttgart 1919. S. VII-127. M. 2·50. Dle autora sociální organism tvoří tři členové: a) život hospodářský, b) život právní, c) život duchovní. Žádá, aby život hospodářský (pro tento doporučuje socialisaci) a život duchovní byly zcela odloučeny od života státního. Stát by se omezoval pouze na ústavu a správu, ponechávaje oběma zbývajícím členům sociálního organismu úplnou samostatnost. — Dr. August Müller: Sozialisierung oder Sozialismus? Eine kritische Betrachtung über Revolutionsideale. Berlin 1919. S. 169. M. 3. Hlavní myšlenky knihy jsou asi tyto: Kapita-

lismus zaniká proto, poněvadž nedovedl zabrániti válce. Napříště spolužití lidí bude se zařizovati podle zásady národní a mezinárodní hospodářské organisace to jest podle socialismu. Socialisace jest nástrojem a prostředkem socialismu. Nesmí však býti prováděna překotně a schematicky. Předpokladem jejím jest návrat radosti z práce a vyšší odměna za práci vedoucí, jež musí býti výše hodnocena nežli práce ostatní. Autor není proti ústavě zakládající se na soustavě rad, jež musí organicky vyrůstati z družstevních organisací. — Prof. Dr. A. H. Hollmann: Die Volkshochschule und die geistigen Grundlagen der Demokratie. Berlin 1919. S. 143. M. 5. — Spis jest zprávou o vzniku a učebné methodě dánské vysoké školy lidové. Cílem jejím jest stvoření lidové národní kultury, čehož chce dosáhnouti více působením étickým nežli intelektuálním. Duchovní původce vysoké školy Grundtvig jest v knize náležitě oceněn. — Philipp Hiltebrandt, Das europäische Verhängnis. Die Politik der Grossmächte, ihr Wesen und ihre Folgen. Berlin 1919. S. XI—324. M. 6. — Cílem spisu jest podati historický obraz politiky velmocí před válkou a během války. Ke správnému porozumění bylo nutno jíti do doby hodně dalekě. O poměru lidu německého k vlastnímu státu autor praví, že odstraněný německý stát mohl části německého národa občtovati, což novému není více dovoleno. Úkolem tohoto jest spojiti svobodu s jednotou, právo s mocí, a vložiti vládu do rukou diplomacie technicky školené a politicky zkušené. — Arthur Luther, Ein Jahr Bolschewismus, Leipzig 1919. S. 80. M. 1·35. Autor sleduje vývoj bolševismu od jeho povstání v r. 1903 až do doby přítomné. Neúspěch bolševické vlády v Rusku při pokusu založiti státní a hospodářský život na přísně komunistickém pořádku, vykládá pochybenou taktikou bolševiků, kteří v protivě ku menševikům chtěli prosaditi převrat diktaturou, při čemž nebrali zřetele na nedostatečnou zralost ruského lidu. Současným poměrům v Rusku jest věnována také kniha následující: Alfons Paquet, Der Geist der russischen Revolution. Leipzig 1919. S. XIII—109. M. 2·50. Jsou to tři řeči, jež měl tento známý publicista na jaře r. 1919 v městech jižního Německa a jež podávají v podstatě sociálně psychologicky rozbor bolševismu, do jehož duševních hlubin chtějí nalézti cestu. Poměr revolučního Německa k revolučnímu Rusku jest tu rozhírán velmi obsáhle. Autor sám pobyl pět měsíců v Moskvě v r. 1918. Odtamtud zasílal do Frankfurter Zeitung zprávy, jež nyní vydal doplněné a sloučené v knihu pod názvem: Im kommunistischen Russland. Briefe aus Moskau. Jena 1919. S. 203. M. 8. Spis jest zajímavý zvláště proto, poněvadž podává kromě vylíčení hospodářských a sociálních poměrů v bolševickém Rusku stručnou charakteristiku jeho nynějších vůdců. — Heinrich Friedjung, Das Zeitalter des Imperialismus 1884 bis 1914. I. Bd. Berlin 1919. S. XII—472. M. 20. Autor mohl ke své práci využíti svého stálého těsného styku se zahraničním ministerstvem Rakouska. Svazek začíná r. 1884, poněvadž v něm stala se první mezinárodní koloniálně-politická akce, a končí novou konstelací, tvořící se již za rusko-japonské války. Přirozeně celou řadu politických úsudků výsledek války korigoval. *K. R.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Česká konstituce.

Napsal L. Stěhule.

Posvěcuje se Ústavě Spojených Států Amerických.

I.

Vstupujeme do řady svobodných národů a přibíjíme na stěny jich areopagu vedle listin projevujících svobodnou vůli národů těch, listinu novou, kterou oznamujeme sobě i jim, jaký je základ všeho právního řádu u nás, jaká je všeobecná vůle národu našeho.

Měl by to být okamžik velice zbožný v národním životě našem, okamžik hluboké pokory, jaké je schopen toliko národ, který prošel těžkou zkouškou historie samostatné, historie, v níž jako národ podjal se úkolu samostatně utvářeti obraz božství a z něho prýštícího všelidstva v duši své a který za poslání toto dovedl též jako národ vytrpěti. My jsme zajisté před věky, kdy Mistr Jan Hus zvěstoval nám zákon Kristův, povstali jako národ, jako lid vyvolený a projevili tehdá všeobecnou, základní vůli svou. To byla prvá konstituce česká, zákon napsaný v srdcích otců našich, nejryzejší výraz čistého, hrdinného a zbožného ducha jich a zůstala-li v nás jen krůpěj tohoto kvasu, jest nám opětný projev všeobecné vůle národu postaviti na základy otců a vésti jej duchem jich, především tedy srovnati, zda je jich důstojen, zda je to vůle národu Husova, lidu kdysi Božího. Podstoupíme-li tuto sebezkoušku, můžeme být jisti, že listina, kterou v projevu národní vůle vydáme, bude důstojna těch nejlepších sester svých, neboť také a právě ony vzešly z téhož očistného ohně náboženského, kterým zahořel se a v němž zrodil se kdysi duch otců našich.

A vůbec nelze jinak, než při tomto základním aktu našem sestoupiti k české reformaci. Vždyť z reformace naší počíná se ono hnutí, z něhož vzešly všechny konstituce národů a začal konstituční život jich. Neboť co je to konstituce? Je to, jak jsme

již řekli, projev, manifest všeobecné vůle národu. Tento pojem všeobecnosti je hlavní věc při tom, jeho všimla si škola přirozenoprávní, která učila, že základ státu je všeobecná vůle národa. Je to zejména Rousseau, který ve spise Du contrat social (O smlouvě společenské) podrobně rozbírá náležitosti takové vůle národa a povahu útvaru z ní vzcházejícího, totiž státu. Byl to pak Kant, poslední ve filosofii stoupenec zásad přirozenoprávních, který myšlenky Rouseau-a uvedl na principie filosofické. Jak známo, jest u Kanta všeobecnost známkou čistého rozumu, t. j. zárukou toho, že ten který poznatek není převzat ze skutečnosti, z vnějšku, ze smyslů, nýbrž z rozumu samého, t. j. tvůrčího principu, tvůrčí síly, která život ducha v sobě zobrazuje a dle toho život, skutečnost vytváří. Jest proto také Kantu všeobecná zákonodárná vůle národa rozumovým, t. j. tvůrčím základem státu, jenž dává logickou možnost konstituovati se jako organisace právní. Pouze na takovéto všeobecné vůli může vzniknouti základní právní společenství, nazývající se státem, pouze ve vůli takové má stát oprávnění a trvá tak dlouho, dokud vůle taková zde jest, ale trvá nepřerušeně dále, pokud tato vůle jest, i když vnější imperium jeho je zrušeno. Kant praví výslovně, že polský stát trvá dále vzdor rozdělení jeho, poněvadž trvá vůle národu polského k němu. V tom smyslu u Kanta stát je věčný, t. j. nemůže právně pominouti, dokud nezmění se všeobecná vůle národu ve stát vstoupiti a stát, jako poslední důvod řádu právního udržovati.

Stát jako základ veškerého právního řádu a moci právní, moci právem určované, má tedy svůj původ v předpokládané vůli národu všeobecné. V historii ovšem zřídka kdy stát tak vznikl; pravidlem vzrůstal mocí a násilím. Nejde vůbec o to, zda stát tak vznikl, neboť učení o všeobecné vůli má význam nikoli konstrukce historické, nýbrž metodické konstrukce eticko-filosofické: ukazuje, že stát, ať vznikl jak chtěl, musí býti, má-li odpovídati ideji právní, zařízen tak, jak by byl, kdyby vznikl, jak vzniknouti měl, t. j. z čisté tvůrčí síly nazývané rozumem. To je hluboký význam této teorie, že dává zbraň do ruky proti teoriím t. zv. historickým, romantickým, které ve státu vidí ultimam rationem moci ničím nezdůvodněné, ničím neohraničené, teorii přirozenoprávní ohraničuje moc státní rozumem. Všeobecná vůle národu není temná moc pudová v masách proudící, dnes tak, zítra jinak, ale vždy libovolně se rozhodující, nýbrž nejvyšší svézákonný, ale

vždy zákonný rozum, kterého nemůže v sobě vyvinout odloučený od celku jedinec, aneb určitá třída, nýbrž celek toliko sám. Celek je vyšší instancí rozumovou — ne dav ovšem, ale veškerost všeho života duchovního v národě vytvořeného, veškerá historie jeho. Tato vůle národa nebyla kdysi jen v šeré dávnověkosti, nýbrž zrodila se v den, kdy národ jako celek postavil se pod světodějnou ideu a k jejímu uskutečňování sjednotil svou vůli ve vůli všeobecnou a stal se tak teprve národem ve vyšším smyslu, národem idey, ducha, lidem božím. Jednotná všeobecná vůle jednou tak získaná, žije pak v národě dále, je tu dnes, stále, musí býti stále mezi námi, v nás, z nás — má-li trvati stát jako společenství rozumové. Teorie o všeobecné vůli je tedy h y p o t e s i s, kterou rozum musí v sobě najíti, aby fakt našel své nezbytné osnování, bez něhož on není faktem tak, aby rozum faktu mohl rozuměti, do něho sebe vnésti, aby fakt nepřemohl jej, nýbrž on fakt, tak, aby fakt sloužil rozumu. Jest uznati, že hypotesis tato dává jedině možný výklad skutečnosti, a že z ní lze vyvésti co nejpodrobnější a co nejdalekosáhlejší upotřebení. Má-li stát být založen na rozumu, musí býti zákonný, neboť rozum je zákon. Zákonný svůj charakter získává tedy stát — nejde tu o obvyklý pojem zákona positivního, nýbrž o zákon vnitřní, ducha zákonného, ideu zákonnosti vůbec — z myšlení rozumového, z rozumu, jenž pohybuje se dle daných sobě úloh v určitých způsobách, a jehož jedním znakem je všeobecnost, druhým pak, jeho člověkotvornost, člověčí jeho stupeň vyznačujícím, vůle. Odtud všeobecná vůle jako rozumově jedině myslitelný základ řádu státního. Jest tedy také rozumový důvod revolučnímu heslu, že všechna moc pochází z »lidu« (lépe z národa), t. j. z té všeobecné vůle tvořiti státněprávní společnost. Zároveň vidíme tak, že to může býti jen moc z á k o n n á, nikoli libovolná, kterou národ ze sebe projevuje. A dále shledáváme, že tu nemůže býti řeči o určitých vrstvách národa, o vrstvách jen lidových, nýbrž slovem »národ« dlužno podrozumívati společnost ideovou, společenství idey, veškerost konkretně historicky určenou, která v jediné vůli za uskutečněním idey se projevuje.

Kde můžeme v historii zachytiti moment takovéhoto vytvoření národa, projev, který vynáší měřítka rozumové, t. j. jednotné vůle? V historii národů středozemských máme dva takové příklady: zrození duchové Hellady proti náporu Peršanů a Romy proti Karthagu, kdy oba tito národové pocítili v sobě, že jsou nositeli zvláštní idey, jeden světového bohohledatelství a čistého

rozumu, čisté krásy a nejvyšší svobody duchovní, druhý vše světového právního řádu a spojení lidstva v jeden celek, plnost časů. Za éry křesťanské dlouho nenacházíme podobného tvůrčího momentu všeobecné vůle. Vše žije ideou římského všesvětového imperia, a i noví národové germánští, jeho západní díl zaplavivš a nové státy utvořivší, nejsou tvořiteli takovéto vůle všenárodní Jich státy nejsou státy v moderním slova smyslu a také ne státy jako byly helenské obce a stát římský, nýbrž mocenské skupiny původu rodového, t. j. jednotky etnografické, partikulární a nikol totalitní, nikoli ideové a tedy ne historické v užším slova smyslu tak, jak my historií podrozumíváme zvláštní vědomí lidstva o svém ideovém původu v Bohu a uskutečňování této idey zde na zemi Prvý ideový stát germánský je světová říše Karla Velikého, ale to není idea vzniklá ze středu národů germánských, nýbrž trans plantace idey světového římského imperia na půdu novou. Tak veliká byla imaginativní moc antické kultury na mysli tehdejších Germánů, že nejvyšší jich státotvorná činnost dosahovala toliko kopie imperia římského. Proto také ruku v ruce se státotvornou činností Karlovou šla receptivní jeho činnost kulturní: Obnovení římského imperia provází t. zv. prvá renesance antiky, renesance Karolinská, které děkujeme mezi jiným také za záchranu kodexů Platonovy filosofie, kterým tehda poprve počali obírati se na půdě barbarské. Karlovou grandiosní kopií imperia římského je živ středověk. To je imperium Romanum populi germanici; z vševládnosti bývalého imperia, kterou noví národové přejali jako aksiom, odvozovali středověcí císařové svůj nárok býti rozhod čími nad ostatními panovníky křesťanského západu, nárok t rázu všesvětového, mezinárodního.

Nová epocha státotvorné dějinnosti světové nastává reformac českou. V ten okamžik, kdy národ český vzal Evangelium v ká zaní Husově za svoje, kdy národ jako takový prohlásil se za man datáře Božího na místě papežově a řešiv moci zastávati poslán toho vůči celému křesťanstvu, použil k tomu cíli státní moci české přeměnil posavadní rodový etnografický stát český v stát ráz docela jiného, ve stát noumenálný, ideový, ve stát založený n svorné vůli veškerosti národu českého. Národ český sám stal s tímto činem národem ideovým, národem státním. To je význam výrazu »obec království Českého«, lid boží a všechna ta vznešen jména, kterými korunoval se tehdy národ český sám, projevuj tak svoji sbornou vůli k novému státu, státu zastávajícímu poprv

opět ideu světovou na novém, originálním základě. V české reformaci zrodil se typ státu moderního, státu založeného na všeobecné vůli národa. Národ český byl tehdá takové tvořivé síly, že tuto ideu novou dovedl též zkonkretnit, vytvořit konkretné instituce, kterými životnost idey teprve se ukazuje. To je demokratická obec Táborská a její vojska, bratří polem pracující, dále pak celý nový řád právní a společenský, který chtěla uskutečniti po celém křesťanstvu. Tento titanský pokus nemohl se udržeti ve feudální tehdejší Evropě, musil zahynouti; bylo to zrno pšeničné, které, pakli umře, hojný plod přinese. Český reformační stát přijal opět zdánlivě povšechnou formu feudální, ale ve vědomí českého člověka dřímala idea státu nového a projevovala se stále, neboť byla státní tradice z dob Husitských, v národě živá, tradice Žižkova vozu, na němž stáli v bratrstvu kdysi pán i sedlák. Proto král Jiří není feudální kníže panující ze středu feudálních tradic, nýbrž panovník z všeobecné v ů l e n á r o d u, regent suverenity státní, panovník novodobý. A tak hledělo národní vědomí na každého panovníka dalšího jako na »krále Čechů«, t. j. krále panujícího z moci státní idey v náboženské ideji, národem Českým ovládnuvší, svůj původ mající. O tomto vědomí svědčí a je nejvyšším výrazem jeho formule přísežní (a j.) z těch dob se zvláštním významem upotřebovaná, »a wši obci Králowstwie Českého«. V ní idea všeobecné vůle národu upomíná na sebe, jako na základ nového státu. Celý veřejný život v Čechách je ve stoletích XV. a XVI. odlišný od života státního západní Evropy katolické. Při statutárnosti státu feudálního, t. j. při té okolnosti, že stát feudální nezachvacuje všech pór vědomí národního, nýbrž zůstává jakousi zvláštností oproti ostatním složkám života celonárodního, mělo nové vědomí státní příležitost projevovati se právě v těchto, feudálním státem nezachvácených oblastech. Možnost takovou skytal zejména boj o svobodu náboženskou, a v různých těch usneseních sněmovních a církevních projevuje se právě idea státu nového. Konečně prorývá si cestu v řečiště speciálně státní. To je m a j e s t á t z 9. července 1609. Zde se opět projevila sborná vůle státního národu českého. Bylo-li přiznáno právo svobodného náboženství i každého člověka poddaného oproti vrchnosti své, byl tím výraz dán ideji, že národ český, každý člověk jeho, ať pán, ať poddaný, je založen na jakémsi s p o l e č e n s t v í v y š š í m, duchovním, které je silnější přijatých úvazků a vztahů feudálně-ocenských. Bylo to ozáření duchu českého s Výše, které dalo

pochopiti jemu pravý dosah ideje říše Kristovy: že je to obnovení lidství v jednotě lidstva a skrze ni v každém v oddělnosti, že je to říše, kde není poddanství a panství, ale jedna toliko láska a rovnost, kde je cesta k Bohu přímo každému otevřena a svobodna a kde ta cesta jmenuje se s v ě d o m í, které je tedy v podstatě své svobodné. A to uznati je i mocnosti světské — státu a dle toho určiti svůj pojem, svoje hranice. Ty jdou jen k tomuto základnímu právu člověkovu — které zde objeveno a které také jen zde, ve svém zdroji, čistém vztahu člověka k Bohu, objeveno býti mohlo.

Byl to patrně začátek nového vývoje věcí v Čechách. Bylo by se vytvořilo jakési komplikované české státní právo zákonné a zvykové, nesené silným veřejným míněním a právně projevované v singulárních zákonech a zvycích, jako tomu v Anglii. Vývoj ten přerván katastrofou Bělohorskou. Tím přervána též tradice české tvorby státní. Zůstaly toliko jednotlivé speciální instituce protestantského státu českého i v době protireformační. Jirásek ve svých románech pěkně ukázal, jak různé instituce a zvyklosti z doby reformační byly ještě součástkou skutečného života, jak se jimi žilo, myslilo a jak právě na nich začínal v druhé polovině XVIII. věku pučet nový život národní. Protestantské instituce a zvyklosti byly tak živé, byly prodchnuty jaksi tou intimnosti protestantské zbožnosti, že i lidé již pořímštělí rádi jich užívali, nacházejíce v nich cosi živějšího, než bylo v nové jich víře.

Idea nového státu razila si zatím jinde dráhy nové. Nebyla to reformace Lutherova, jež vzdor tomu, že ukázavši řády světské jako řády boží a sňavši tak kletbu středověké církve se všech svazků života a tedy i s právního řádu světského a učinivši je tak přístupnými životu skutečnému, novému, nepřivedla přece k novému pojetí státu jako výtvoru všeobecné vůle národa. Byl to náboženský individualism Lutherův, jemuž náboženství absorbuje se v individuálném spasení jednotlivcově, takže moment veškerosti a z ní vyplývající tvorby církevní a státní úplně mizí. Reformace neznamená pro národ německý nový politický princip jako pro národ český, nýbrž naopak reakci politickou, neboť Luther, jemuž řád právní je řádem božím, viděl tento řád boží ve vrchnostenském feudálním státu tak, jak jej shledal a nespravedlnost právní považoval pouze za zkoušku křesťanu uloženou, které jest se mu podrobiti. Odtud pasivita německé inteligence

a lidu na poli politickém, které úplně předostaveno zděděné feudální vrchnosti. Zde je kořen německého absolutismu.

Momenty, kterých zanedbala reformace Lutherova, zdůraznila tím více reformace Kalvinova, která je v tom směru přímou pokračovatelkou Reformace české. Vzavši za moto svoje společenství vyvolených, kteří zde na zemi mají hlásat a uskutečňovat Slávu Boží, vyvolala opět k životu pojem obce národu a jeho veškerosti. Veškerost je nejprve sjediněná vůle společnosti vyvolených božích, kteří teprve v této jednotě vůle tvoří tělo Kristovo, církev, potom veškerost vůle vyvolených těch, když za uskutečněním vůle Boží založili stát. Záleží tedy založení státu na veškerosti vůle národa. Hugenotům nepodařilo se uskutečniti tuto ideu na půdě státu francouzského a přetvořiti jej ve směru tom. Za to podařilo se odnožím Kalvinismu v Anglii, Kongregacionalistům, Independentům a Puritánům při přechodu na půdu americkou založiti státy nové, ideu tuto uskutečňující.

Vedle tohoto praktického uskutečňování všeobecné vůle národa, byla idea tato spracovávána na půdě Kalvinismu také teoreticky dílem již Lockem, Baylem, hlavně ale Rousseau-em. Myšlenky posledního pak spekulativně podpracoval Kant, jenž ukázal na rozumový důvod a nutnost založení státu v zákonodárné vůli národu všeobecné. (Dokončení.)

Nejnaléhavější úkoly národní.

Při mimořádné valné schůzi Společnosti Pedagogického Musea Komenského dne 23. listopadu 1919 proslovil místopředseda Společnosti prof. Jiří V. Klíma.

Nikdo z těch, kdo byli přítomni r. 1906 přípravné a ustavující schůzi Společnosti českého musea pedagogického, jistě netušil, že v krátké době 13 let Společnost stane u první mety svého rozvoje. Tehdy nikdo arci netušil, že se přivalí hrozná vichřice válečná, že kolo světových dějin rozdrtí staré Rakousko, aby z jeho trosek vyrostla nová, samostatná republika Československá. A v tomto novém, radostném ovzduší naší samostatnosti naplnil se rázem sen těch, kdož stáli u kolébky Společnosti, a naplnil se v té úplnosti, o jaké se jim tehdy ani nesnilo.

Bylo jistě více nežli šťastnou náhodou, že ideovým organisátorem prvního československého ministerstva školství a národní osvěty byl právě spoluzakladatel a první předseda Společnosti, jenž k našemu ministerstvu školství organicky přičlenil československý pedagogický ústav Jana Amosa Komenského, vědecký ústav pro soustavné studium pokroků ve školství cizím, aby ze studia tohoto mohly těžiti i snahy o reformy ve školství našem. Že tento státní ústav pedagogický mohl již při svém vzniku býti spojen s bohatou knihovnou i se začátky školského musea, o tom přísluší zásluha dosavadní Společnosti Pedagogického Musea Komenského.

Bylo by proto nevděčností nevzpomenouti všech těch překážek a svízelů, kterými se bylo těžce probojovávati Společnosti v prvních jejích počátcích, bylo by nevděčností nevzpomenouti všech těch horlivých spolupracovníků, spolkových činovníků, sběratelů a pořadatelů, kteří ve svém ideálním zanícení a nadšení snášeli stavivo k budoucí veliké budově pedagogického musea českého, jemuž nyní zřízením státního ústavu Komenského dán byl nový, trvalý a bezpečný základ pro budoucnost. Význam této přípravné práce ukázal se teprve nyní v pravé a ryzí krásné podobě, když nezištně kladou nyní do tohoto základu všecko ovoce své třináctileté poctivé a svědomité práce bez nároků na jakékoliv

jiné uznání, nežli že sloužili dobré věci. A proto uzavírajíce dnešní valnou schůzí toto první období Společnosti, vyplníme jen spravedlivou povinnost, vzpomeneme-li s upřímným uznáním všech těch, kdož budovali základy, na nichž pedagogické museum státní bude moci stavěti dále. Základy tyto jsou arciť většinou historické, ve sbírkách i v knihovně, jež zejména rozmnožována byvši téměř jen z darů, bude právě jako sbírky potřebovati doplňování soustavného, aby mohly vyhověti všem potřebám nejbližší budoucnosti. Pro knihovnu byl učiněn počátek koupí velmi cenné knihovny prof. Čády, který do ní nashromáždil veliké a vzácné bohatství soudobé literatury pedagogické, zvláště americké, a který jako spoluzakladatel českého musea pedagogického účastní se na budování nového ústavu pedagogického alespoň svou knihovnou, v níž uloženy jsou stopy jeho úsilí po povznesení české vědy pedagogické.

Zejména však zkušená ruka prvního ředitele nového ústavu jest dobrou zárukou, že se pozvolna podaří doplniti mezery knihovní i literární, které ve vlasti Komenského pociťujeme. Ale i sbírky, až je bude možno umístiti v ústavě, bude třeba soustavně doplňovati a účelněji uspořádati, než tomu bylo možno v místnostech dosavadních.

Úkolem Společnosti nebylo však jen sbírati starý nutný materiál, nezbytný ovšem, abychom zachovali — podle krásných slov nin. tajemníka Tůmy na první přípravné schůzi — všecka tato vědectví veliké a původní duševní práce českého učitelstva, uložené jak v starší literatuře pedagogické, tak zejména v pomůckách učebných. Společnost chtěla býti i pramenem vody živé, chtěla pokytovati i soudobému myšlení učitelskému i soudobým snahám výchovným dosti živné látky i věcných dobrých podnětů k pokusům a k tvůrčí práci nové. Plán tento se skromně skrýval za heslem informační kanceláře, ale jak je patrno z několika odstavců spolkových stanov o prostředcích Společnosti, Společnost chtěla více. Chtěla soustřediti všecky snahy o vědecký i praktický pokrok a zvelebení českého školství i národní výchovy vrstev nejširších.

A soustředěním všeho učitelstva všech stupňů a druhů škol chtěla, jak jsem vytkl již v prvních slovech svého prvního proslovení r. 1906, uskutečniti krásný sen o svazu všeho učitelstva českého se všemi tužbami o jednotě veškeré výchovy národní.

V těchto svých cílech Společnost setkala se s myšlenkou jednoty Komenského, která se vynořila téměř současně

jako důkaz, že oba návrhy vyslovily v dvojí, poněkud odlišné podobě, touž v podstatě shodnou myšlenku, jež se tehdy rodila v myslech českého učitelstva. 23. června 1905 vyšlo v »Čase« provolání Konráda Pospíšila, v němž tento idealista vyzýval všcky lidi dobré vůle, aby se srazili v mocný šik na obranu osvěty národní. Provolání vzbudilo mocný ohlas v mnohých srdcích, ale všude mu nebylo hned dobře porozuměno. Pospíšil však nechtěl nic jiného než — jak později napsal[1] — »jednotu jednotu myslí, srdcí a duší, bratrskou jednotu snahy a práce osvětové, jejíž osou a středem bylo by učitelstvo bez rozdílu, učitelstvo všech kategorií a stupňů, od učitele II. třídy až po rektora university;« tedy mohutná, silná a jednotná organisace všeho učitelstva, která by v Jednotě Komenského uplatňovala nejen ideový a objektivní směr reformy školské, ale i sociální význam učitelstva ve společnosti a v národě. Byl s ovšem sám nejlépe vědom, jak jeho tužba byla aspoň na ten ča platonickou utopií, byl si vědom, že bude třeba teprve organisovati a zpopularisovati tuto Jednotu, aby mohla býti nejen mozkem našeho školství, ale i paží, odrážející nezdolnou silou všecky útok nepřátel školy a vzdělání lidového. Třeba že nepokládal za neštěst Pospíšil neměl také za štěstí, že se tento úkol roztrojil ve třec spolcích, v Jednotě Komenského, ve Společnosti českého muse pedagogického a v Osvětovém Svaze. Bylo jen přirozeno, že p zději po předčasném náhlém skonu Pospíšilově oba spolky spojen nejen podobnými úkoly, ale i osobou společného starosty pro Drtiny, splynuly v jedinou Společnost Pedagogického Musea K menského a jest opět jen přirozeno, že nyní, kdy museální úko Společnosti chystá se vzíti na sebe státní ústav, vrátíme se Společnosti Komenského zase k ideálům Pospíšilovým. A zdá mi opravdu, jako by se duch tohoto nenapravitelného idealis vznášel dnes mezi námi a nepřál bych Společnosti v novém její obrozeném úkole nic jiného, poněvadž bych jí také nemohl při nic lepšího, než aby všichni její činovníci dovedli naplniti srd svá tím ryzím idealismem a tím horoucím zápalem pro pokro a lepší budoucnost našeho národa, jakým plálo srdce toho ušlechtilého člověka, který neměl vyšší touhy, než býti národní učitelem.

*

[1] O soužití učitelském. Tužby, úvahy a konfese, jež na K. P. 1910. Str. 58 a sld.

Zdálo by se, že dnes došedše národní samostatnosti došli jsme již té lepší budoucnosti národní, po níž pokolení našich otců volala jako po daleké zemi zaslíbené, do níž jim však vejíti ještě nebylo přáno. My sice vešli do nového období našich dějin, ale země zaslíbená nespadne nám v klín bez práce a bez přičinění. Vidíme a cítíme přespříliš dobře na všech stranách, že teprve teď je třeba nové a ještě usilovnější práce, abychom si dar šťastným osudem nám daný vlastním přičiněním trvale zajistili a zabezpečili.

Bývá vzpomínáno, že se naplnila věštecká slova Komenského, že se národu našemu vrátila vláda jeho věcí, ale bylo již také vhodně vzpomenuto, že vracejíce se k prorockým slovům Komenského máme si nejprve všimnouti jeho slov, kterými počínal r. 1631 Navržení krátké o obnovení škol v království Českém, že slavná obnova a nový rozkvět českého národa před očima jiných národů bude záležeti na novém, moudrém a rozšafném škol založení.

Není pochyby, že doba naše není nepodobnou době tehdejší. Jako tehdy i dnes lidstvo jest rozvráceno následky strašlivých bojů válečných, a jako tehdy Komenský i my dnes nenajdeme lepšího a bezpečnějšího východu ze zmatků a rozvratů dnešních nežli správnou výchovou. Komenský ihned, jakmile po žalostném spuštění — jistě horším dnešního — jen zakmitla jiskřička naděje na lepší příští, měl jedinou myšlenku na obnovené i výchovné. A tento **příklad Komenského** ukazuje cestu i úkolům naší Společnosti. Je třeba přemoci malomyslnost a malověrnost i otupělou netečnost, a věříme-li s Leibnizem, že výchova přemůže všecko, i s Hippolytem Tainem, že školství je snad z nejsilnějších i nejúčinnějších pák sociálních, pak máme právo i povinnost hlasem co nejdůraznějším zvolati na nynější vůdce české politiky slovy Micheletovými, že první věcí v politice jest výchova, druhou zase výchova a třetí opět výchova.

Třeba jen proti módním heslům, která proto ovládají mysli, že že by byla důležitější, nýbrž jenom že jsou důrazněji stále dnu vykřikována a připomínána, třeba jen míti odvahu připomenouti, že není a nebude nápravy dnešní rozháranosti, dokud neproniknе všemi myslemi ve všech nejširších vrstvách národních přesvědčení, že si lepší budoucnost zabezpečíme a vybudujeme jen a jen správnou výchovou.

jako důkaz, že oba návrhy vyslovily v dvojí, poněkud odlišné podobě, touž v podstatě shodnou myšlenku, jež se tehdy rodila v myslech českého učitelstva. 23. června 1905 vyšlo v »Časech« provolání Konráda Pospíšila, v němž tento idealista vy zýval všecky lidi dobré vůle, aby se srazili v mocný šik na obranu osvěty národní. Provolání vzbudilo mocný ohlas v mnohých srdcích, ale všude mu nebylo hned dobře porozuměno. Pospíši však nechtěl nic jiného než — jak později napsal[1] — »jednotu jednotu myslí, srdcí a duší, bratrskou jednot snahy a práce osvětové, jejíž osou a středem bylo by uči telstvo bez rozdílu, učitelstvo všech kategorií a stupňů, od učitel II. třídy až po rektora university;« tedy mohutná, silná a jednotn organisace všeho učitelstva, která by v Jednotě Komenského uplatňovala nejen ideový a objektivní směr reformy školské, a i sociální význam učitelstva ve společnosti a v národě. Byl ovšem sám nejlépe vědom, jak jeho tužba byla aspoň na ten č platonickou utopií, byl si vědom, že bude třeba teprve organis vati a zpopularisovati tuto Jednotu, aby mohla býti nejen mozke našeho školství, ale i paží, odrážející nezdolnou silou všecky útol nepřátel školy a vzdělání lidového. Třeba že nepokládal za neštěs Pospíšil neměl také za štěstí, že se tento úkol roztrojil ve tře spolcích, v Jednotě Komenského, ve Společnosti českého mus pedagogického a v Osvětovém Svaze. Bylo jen přirozeno, že p zději po předčasném náhlém skonu Pospíšilově oba spolky spoje nejen podobnými úkoly, ale i osobou společného starosty pro Drtiny, splynuly v jedinou Společnost Pedagogického Musea K menského a jest opět jen přirozeno, že nyní, kdy museální úko Společnosti chystá se vzíti na sebe státní ústav, vrátíme se e Společnosti Komenského zase k ideálům Pospíšilovým. A zdá e mi opravdu, jako by se duch tohoto nenapravitelného idealisty vznášel dnes mezi námi a nepřál bych Společnosti v novém jejím obrozeném úkole nic jiného, poněvadž bych jí také nemohl přáti nic lepšího, než aby všichni její činovníci dovedli naplniti sr e svá tím ryzím idealismem a tím horoucím zápalem pro pok a lepší budoucnost našeho národa, jakým plálo srdce toho ušlechtilého člověka, který neměl vyšší touhy, než býti národním učitelem.

*

[1] O soužití učitelském. Tužby, úvahy a konfese, jež n K. P. 1910. Str. 58 a sld.

vědom, že má-li kdo zásluhu o uvědomělé a svorné vystoupení českých legií zahraničních, náleží přední zásluha vedle myšlenky a výchovy sokolské české škole a v ní především duchu národních dějin, kterými český učitel v posledních desetiletích zasazoval do srdcí žactva hluboké kořeny národního uvědomění. A mohl český učitel dostati krásnější a cennější pochvalné uznání, než když mu jeho žák — také již učitel — vrátivší se poraněný z ruského bojiště řekl: »Nikdy jsem se nezpronevěřil tomu, co jste nám při Kollárovi vykládal: ani jediného Rusa nemám na svědomí.« Myslím, že vychovatelé našich legionářů mají právo říci národu, kterou cestu v dnešním rozvratu mají pro budoucnost národní za nejsprávnější.

V dnešních zmatcích nestačí však jen povšechné a povrchní heslo. Bude třeba nejbližší úkoly naznačit slovy jasnými konkrétně.

Kdo vidí — a kdo z nás nevidí? —, že opravdu nejdůležitějším úkolem naším jest zabezpečiti a dobudovati naši národní samostatnost, tomu jest jasno, že otázku třeba vysloviti jinak: jsme národem státotvorným, který si dovede svými národními vlastnostmi svou samostatnost uhájit a zachovat? A nejsme-li, kterých vlastností se nám nedostává, a lze je národní výchovou doplnit a vypěstit?

28. října 1918 jsme sice pomstili a odčinili Bílou Horu, ale ptejme se, je-li již odčiněna také každá stopa, které v naší povaze národní zanechal nešťastný přelom pobělohorský. Všichni přece tále cítíme i voláme, že je třeba se převychovat, že je třeba se odrakouštit, odněmčit a odřímanit. Ale nestačí zase heslo: převychovat, je třeba ukázati i na směr a cíl, kterými nutno tuto novou výchovu vésti a usměrniti.

Myslím, že nemáme lepšího vzoru nežli ten, který nám dává vítězná Francie. Tam provedena před válkou veliká reforma školská a říkalo-li se dříve, že u Králové Hradce a u Sedanu zvítězil pruský kantor, může se dnes říci, že v první bitvě na Marně, která již rozhodla světovou válku, zvítězil nový francouzský učitel. Dotčenou školskou reformou zavedena totiž do škol francouzských m r a v n í v ý c h o v a a obecně dnes přítel i nepřítel znávají, že mravní vyspělost francouzského vojska překvapila. Mluvilo se přece před válkou o mravním i tělesném úpadku klející raçy, mluvilo se o národu, který již překročil zenit svého rozkvětu a blíží se svému úpadku a zániku. Nebylo za války málo

lidí, kteří trnuli strachem o zápasníka stojícího v nerovném boji proti brutální a soustavně vychovávané síle německé. A zvítězila-li přece Francie, nelze vysvětliti věc jinak, nežli že tu nad pruským systémem školským zvítězila mravní síla národa novou laickou školou účelně a soustavně pěstovaná.[1]

Mravní výchova laická nejen tedy neochromila mravní síly národní, nýbrž byla naopak pravým dobrodiním pro Francii a zachránila celý francouzský národ před záhubou. I spravedliví Němci, na př. lipský profesor Pavel Barth, uznávají, že světová válka byla zkušebním kamenem pro mravní výchovu ve školách francouzských. Ta ne sice sama, ale přece jen ona také vychovala onen veliký stupeň vytrvalosti, který francouzský národ ve válce prokázal.[2] A která základní myšlenka dodala francouzské mravní výchově bez boha, jak ji nepřátelé její označovali, této výchovné síly? Prostá, ale nerozborná idea společenské solidarity, jak ji Léon Bourgeois r. 1897 vytýčil svou knihou L'education de la démocratie française.

Neznám z dnešní rozháranosti politické i sociální lepšího východu, nevím o lepším léku proti dnešnímu moru zištnosti i proti záchvatům dnešního politického strannictví nežli je tato veliká myšlenka společenské a národní pospolitosti, která sama po mém soudu je dost mocným důvodem, abychom se postarali o zavedení obdobné mravní výchovy do našich škol. Měli bychom se ovšem postarati o její nejrychlejší rozšíření do všech vrstev lidovými školami, ve vojsku soustavnou prací výchovnou, ale jsou-li tyto cesty nesnadné a nevyzkoušené, lze aspoň věřit a doufat, že se alespoň u dorůstajících pokolení časem projeví blahodárný účinek této mravní výchovy, u nás zejména tím směrem, aby se probudilo vědomí o našich povinnostech státotvorných.

Francouzská idea pospolitosti snad někomu zní cize jako květ přenášený z ciziny, proti nimž pochopitelně máme odpor, ale nepřejímáme v ní nic cizorodého, vracíme se jen k starým husitským ideálům duchového bratrství, ke krásné vzájemné lásce, jednoty českobratrské, i k novému všenárodnímu významu povznášíme bratrství Tyršova sokolství i soudružství a bratrství obou našich stran sociálních.

[1] Fr. Merta, Mravní výchova ve školách francouzských. (Knihovna mravní výchovy II.) Zábřeh, 1919.

[2] Paul Barth, Die Notwendigkeit eines systematischen Moralunterrichts. 1919. S. 90.

Ve shodě s těmito ideály zaznívá nám ono krásné poslání inistra Beneše, které tři dni před převratem vzkazoval českému lu jako nejvyšší příkaz velikých chvílí dějinných: »Bratři! Mi- jte se a podporujte navzájem!« Kdo bratru svému nepomáhá těchto těžkých chvílích, ty bude soudit přísně nejen přítomnost, e i budoucnost! Cosi z mravní přísnosti Husových listů zaznělo těchto slovech připomínajících i slovně památná slova mučen- ka kostnického, která Hus napsal 10. června 1415 v žaláři, če- je v okovech na zítří odsouzení na smrt: »prosím, abyste se ilovali, dobrých násilím tlačiti nedali a pravdy každému přáli.«

A ve stejná slova shrnul a vyvýšil přede dvěma dny svou ednášku o ideálu české kultury prof. Fr. Mareš.

Ano, tato láska bratrská jest ona síla mravná převyšující ecko, co pod sluncem, o níž Šafařík řekl v památném roce 1848: ude-li v nás mravná síla, pronikne-li jedna myšlenka, jedna le tělo národa našeho, národové celé země jí neodolají.«

Tu je po mém mínění druhý úkol naší Společnosti, úkol se ívě snadný, poněvadž ani mezi učitelstvem necítí se ještě dost řeba mravní výchovy laické, neřku-li, aby se již uvažovalo om, jak připraviti učitele pro tento nový a nesnadný, ale vděčný, nejvděčnější úkol výchovný.

Proti těmto dvěma základním úkolům, které vidím jako vůdčí s ěrnice pro nový obrozený život Společnosti Komenského, ne- upují do pozadí úkoly jiné, zejména ne naléhavé a časové zky reformy a nové úpravy škol všech druhů a stupňů. Všecky o otázky vlastně z obou dotčených základních úkolů vyvěrají j o úkoly podrobnější, k nimž Společnost přistoupí jistě včas p dnáškami, anketami, veřejnými rozhovory i všemi jinými pro- ředky, jimiž lze buditi zájem a podporovati pokrok v jednotli- v h otázkách školských a výchovných.

Ale veliká doba žádá si velikých úkolů. A máme-li býti hodni jména velikého starce amsterodamského, který osudem stihán a p ce nezlomen stále doufal v lepší budoucnost svého poníženého n oda, musíme jíti v jeho duchu světlou stopou našich dějin, stopou toho období, kdy se projevila státotvorná síla našeho ná- ra, dokud národ dovedl žíti v bratrské pospolitosti, musíme p covati v duchu Komenského českobratrské mravní přísnosti ži tní i jeho neumdlévajícího úsilí vychovatelského.

Naše úkoly v orientalistice a v orientě.

Napsal prof. dr. Alois Musil.

Mladý náš stát snaží se upraviti své styky s cizinou, i m proto vybudovati základy těchto styků doma. Značnou č významné pro nás ciziny tvoří orient, a to jak blízký, tak dale Obzvláště však blízký orient má a bude míti pro nás velikou ležitost.

V orientě stála kolébka veškeré naší vzdělanosti, do orie jsme vyváželi přečetné své výrobky, orient nám prodával a b prodávati suroviny, k novému životu vzkříšený orient potřeb nesčetných pracovníků, jimž poskytne dobrého výdělku, a u máme hojně lidí, kteří by se v cizině rádi usadili, jenom že nev kde a jak. I jest naší povinností, bychom základy styků s orient důkladně vybudovali, zájem pro orient u nás a pro nás v orie budili a pěstili, své krajany jak akademicky a odborně vzděla tak řemeslníky a dělníky soustavně v orientě usazovali, vzr svého vývozu a dovozu doma i v orientě umožňovali a dos tak k vážnosti nejen na poli kulturním, ale i národohospodářsk

Příležitost k zahájení této práce máme, a podmínky dn jsou pro nás tak výhodné, jako dotud nebyly a snad nikdy nebu Cizího jha zbavený orient chce samostatně zužitkovati přír bohatství, které po staletí leželo ladem. Vůli má dobrou, ale s zejí mu vědomosti jak teoretické, tak praktické. Hledá pomocn Státy dohody, ochraňující orient, těchto pomocníků poskytn nemohou. Anglie, Francie a Italie potřebují svých lidí pro v zámořské osady, Řecko jich nemá, Belgie, Nizozemí, Dánsk Švédsko najímají do svých služeb cizince, a Spojené státy sev americké mají plno práce ve svém díle světa. Německo pracovi do orientu posílati nemůže. Nedovolí toho dohoda, a nepři jich orient. Z nových států můžeme orientu pomoci hlavně Lidí máme nadbytek. Místo, aby se tísnili doma, nebo m v okcidentě, měli by se usazovati v orientě. Dohoda l tyto naše snahy jistě podporovati, a orient nás přijme velmi

věda, že nemáme základů ani politických, ani náboženských. Ale čas kvapí, a v orientě se vstává spíše než u nás. Třeba započíti hned, nechceme-li přijíti pozdě a ztratiti příležitost, jakou Allâh poskytne jen jednou za století.

Podotýkám úvodem, že se názor můj vytvořil na podkladě asi třicetiletého studia teoretického a téměř dvacetipětileté práce v orientě. Konaje svá vědecká studia na všech skoro velkých universitách a ve všech větších museích a knihovnách evropských a egyptských, mohl jsem poznati, jak se kde orientalistika pěstuje, a slyšel jsem od různých odborníků chválu i výtky různých zařízení pro studia orientální. Mnoholetý můj pobyt v orientě, kde jsem žil a pracoval jako domorodec, mně dal nahlédnouti do duše lidu a získati si věrné a mocné přátele nejen mezi syny pouště, ale i mezi obyvateli měst a vesnic. Není většího města od Trebizondy až po Indický oceán, kde bych neměl své známé a důvěrníky. Než chystaje se na výzkumné cesty, přišel jsem do styku s různými velkými průmysliníky a vývozci, dověděl se od nich, čeho by z orientu potřebovali, a v orientě opět se mne dotazovali různí vývozci surovin, zda by je u nás nemohli prodati — a tak jsem upravoval cesty našemu dovozu a vývozu a střádal zkušenosti národohospodářské, jichž nyní rovněž používám.

Sociální a životní poměry orientalistův u nás. Orientalistika jest bez odporu nejtěžším studijním oborem na fakultě filosofické. Z gymnasia si posluchač nepřinese skoro žádné přípravy. Musí budovati od začátku. Učí se jazykům založeným na zcela jiných představách mluvnických, než řeči indoevropské. Studuje dějiny starých národů, jimž mrtvá i živá příroda určovala zcela jinou dráhu životní, než předkům našim. Má se zabývati jejich životem společenským a politickým a netuší, že myslili a soudili zcela jinak než my. Učí se památkám literárním a náboženským, nalézá slova známá z gymnasia a nemůže pochopiti, že tatáž slova měla v orientě zcela jiný obsah a význam než u Řekův a Římanů, nebo ve středověku u nás. Připomenu pouze slovo věčnost nebo hřích. Znali orientalové vůbec a Semité zvlášť věčnost a hřích ve významu řecké filosofie a její dcery scholastiky? A přece jsou to dva pojmy stěžejným základem semitského náboženství.

Doma, ve svém okolí nenalézá nastávající orientalista pravidných pomůcek a vysvětlivek. Nemá na blízku bohatého musea prastarými památkami a skupinami, znázorňujícími dnešní život.

Neznámým jest mu duch orientu, podnebí a duševní činnos dnešních obyvatel. V literatuře přístupné nenajde toho, čeho nej více potřebuje, totiž jednoduchého a jasného, a proto praktickéh úvodu do svého studia. Setkává se po většině s kratšími a delšími pracemi povrchně a mnohdy chybně opsanými a sestavenými, je jeho představ neosvětlí, ale zatemní. Jen s velikými obtížemi s vytvoří nejasný obraz o orientě — a tento obraz bývá obyčejn přeludem. Chce-li jen trochu vniknouti do základův orientalistiky musí se učiti různým jazykům evropským, sledovati obrovskou ale roztříštěnou a rozptýlenou literaturu a zoufá si, nemoha ve své vlasti najíti ani největších publikací.

Po úmorném čtyřletém studiu dosáhne doktorátu, sezná však s úžasem, že ho doktorát některého oboru orientalistiky neuživí A přece to bývají nejideálnější a nejpilnější abiturienti, kteří se věnují studiu orientalistiky! Mnohý trpívá bídu již za studií na universitě, z čeho má žíti po ukončení studií a dosažení dokto rátu? Svých vědomostí nemůže upotřebiti ani jako úředník, an v životě praktickém. Má se habilitovati? Tu aby se odebral aspoň na dvě léta na další studia do ciziny, nebo aby aspoň tři léta pilně studoval některý obor filologický doma. Odkud peníze? Bez peněz se nemůže orientalista připravovati na habilitaci ani v cizině, an doma. Vím to z vlastní zkušenosti. Kolik pilných a nadějných posluchačův orientalistiky donutila bída a hlad, že opustili obor jemuž patřili duší, tělem a chopili se studia zajišťujícího vezdejší chléb! Škoda jich!

Pomohou-li rodiče nebo dobří lidé orientalistovi, že se může klidně věnovati studiím k habilitaci, nebo dospěje-li neúmornou pílí, ač jinak a jinde slouží za chléb, přece k vytouženému cíl a habilituje se, čeho tím získá? Má snad budoucnost, ale nemá přítomnosti.

V republice československé budou v dozírné době tři univer sity, na nich pak 6, a bude-li vláda velice štědrá, snad 10 stolic mimořádných a řádných pro orientalistiku. Kolik soukromých docentů zešediví, než se stanou mimořádnými! A čím se má živit takový soukromý docent? Nikde se tak rychle nezapomíná, jak právě v orientalistice. Kdo nevěnuje denně alespoň čtyři hodin intensivnímu studiu, zůstane — nebo se stane — nedochůdčetem v orientalistice. Bude ohřívati a převařovati, co uchystali fran couzští, angličtí a němečtí kuchaři, s nadšením bude dokazovat že jest někde o tečku více nebo méně, ulpí na svém omezeném

políčku, zapomenuv, že orient a orientalistika vyžadují mužů širokého rozhledu, svobodných názorův a ušlechtilé skromnosti. Čtyři hodiny intensivní práce denně v oboru, jenž nepřináší chleba, unaví. Odkud nabrati sil ještě ku práci chlebotvorné? A které zaměstnání poskytne denně čtyři volné hodiny?

Pokud vím, hledají mladí orientalisté místo v knihovnách a museích. Jsou-li přiděleni skupině literatury orientální, nebo rovnají-li a upravují-li v museích staré památky, nápisy orientální, papyrusy, rukopisy a pod., mohou se ve svém oboru značně prohloubiti. Než toužili přece a touží všichni po svobodě. Úřední hodiny, úřední listiny, různá sezení, dotazy obecenstva a j. rozrývají nejlepší síly, nejužitečnější hodiny. My však nemáme dotud ani jediného musea se sbírkami orientálními, mohli bychom tudíž poskytnouti jednomu nebo snad dvěma soukromým docentům místo v knihovně, v níž se má vybudovati oddělení orientální. Ale ti, aby s počátku shledávali a později doplňovali jednotlivé odbory literatury orientální. Pracovali by hlavně v seznamech knihkupeckých a antikvárních, pořizovali by knihovních katalogů, vyjednávali s knihařem a sloužili obecenstvu. Budou míti tolik životní vytrvalosti, by po knihovní službě zasedli ku práci vědecké v oboru tak nesnadném? Nezpronevěří se za krátko, neutonou?

Ještě hůře se daří orientalistům na střední škole, zvláště mají-li ředitele a inspektora, již vidí zdar výchovy v puntičkářství. U kolegů žárlivost, u představených nepřízeň, v širém okolí žádné pobídky, žádného porozumění — což divu, když se takovému kandidátu profesury universitní znechutí nejen vědecká činnost, ale i život?? Vím, jak mně bylo, když mne po dlouholetých studiích na učelištích francouzských, německých a anglických, ba po návratu ze dvou výzkumných cest posílali na školu obecnou a měšťanskou, a když mně na škole střední inspektor před celým sborem vytýkal, že se spokojuji smyslem a obsahem tam, kde jest předepsána znalost doslovná...

Slovanští a obzvláště čeští studující se učí velmi snadno a velmi správně orientálním jazykům, máme filology, jakých nemají největší university, ale co s orientalisty? Čas jsou peníze, dnes více než jindy. Nebyl by to zmařený čas, kdybychom vychovávali orientalisty jen za tím účelem, aby v boji o chléb vezdejší zapomínali, čemu se s takovou pílí naučili? Vím, jak krvavě jsem pracoval, bych si chléb vydělal a přece se v orientalistice dále vzdělával... Na svých potulkách světem poznal jsem mnoho

hodných studujících orientalistiky, ba i soukromých docentův a uznaných orientalistů, kteří trpěli hlad, jako já, a trpce si naříkali, že se kdy tomuto oboru věnovali ... A co zde píši, potvrdí jistě každý z mých kolegů. Každý z nich se bral cestou trnovou.

Chceme-li povznésti u nás studium věd orientálních, musíme se postarati o vezdejší chléb nadějných posluchačů, pilných doktorův a vytrvalých soukromých docentův orientalistiky. Orientalista žije na tomto světě, a zde se bez chleba neobejde. My všichni, kdo jsme se brali cestou trnovou, jsme povinni ulehčiti boj za chléb svým učenníkům, a tohoto cíle dosáhneme, přesvědčíme-li stát a společnost, že jim kyne z orientu užitek.

Styky s živým orientem. Skoro napořád lze u nás slyšeti, že jest orientalistika věda eksotická, jíž si mohou dopřáti bohatí Angličané a Francouzové, ale nikoliv my. Domněnku tuto snad zavinili, kdo se zabývají orientalistikou, jako by to byla tajemná nějaká věda středověku, přístupná a pochopitelná pouze zasvěcencům. Ale tomu tak není!

Orientalistika má a musí býti na prospěch všem, ať již se zabývá starým, či dnešním orientem. Orient žil a žije, a skutečný orientalista musí i mrtvý orient oživiti.

Kolik se dnes vynořuje vážných otázek, jimiž se orient zabýval již před tisíci a tisíci léty! Již staří Babyloňané a Egypťané znali touhu po půdě, boj proti velkostatkům a církevnímu majetku. Socialisace různých podniků průmyslových byla částečně provedena již v prastarých obcích kněžských v Babylonsku. Vymaniti se z područí církve a provésti rozluku bylo snahou nejednoho panovníka nejstaršího orientu. Jazyk liturgický, obecnému lidu nesrozumitelný, nalézáme již tisíce let před Kristem. Nejstarší republika, již vůbec známe, a jež se nikdy v monarchii nezvrhla, se udržela dodnes ve vnitřní Arabii. Nebylo by dobře, kdyby orientalisté z prastarých pokladnic vybírali a časově důležité ukázky širší veřejnosti předkládali?

Ale starý orient zůstává věčně mladým, poněvadž chová záhady, jež nás zajímaly a zajímají. Není pro nazírání na starý život v Evropě předůležitý objev, jejž učinil za války náš krajan prof. Hrozný, který poznal a dokázal, že byli staří Hetité původu indoevropského, a jak se mnohým zdá, slovanského? Tu přinesou vykopávky v rozvalinách orientu i nejstarší doklady k dějinám

jihovýchodní Evropy dávno před Homerem ... A kdo neuvažoval, proč právě semitský orient nám dal jediná tři náboženství monoteistická, a proč ve vnitřní poušti arabské neutuchají, pokud dějiny známe, snahy rozšířiti víru v jediného Boha bez kněží, bez obětí, bez chrámů, bez náboženských předpisů?

Aby orientalista přemnohé poznatky chápal a je jako své vlastní veřejnosti podati mohl, musí do orientu. Staršímu to nebylo z různých příčin možno, ale mladší orientalista musí každý po důkladné přípravě na delší dobu do dnešního, živého orientu. Budiž jeho úkol jakýkoliv, bude-li věděti, proč tam jde, tak se vrátí s bohatou kořistí. Kdo by chtěl pouze jako ve tmách tápati, zahyne. Škoda peněz, škoda času. Orient nenahradí důkladného připravného studia a práce v našich knihovnách, ale za to poskytne nových poznatků, pramenů, nové látky vědecké.

Teoreticky i prakticky důkladně připravený orientalista se má v orientě věnovati svému oboru. Sotva tam přijde, navštíví domorodce, o nichž ví, že se zabývají týmž oborem. Zřídka kdy se od nich přiučí něčemu novému, ale jest pro něho zajímavo pozorovati, jak orientál posuzuje tytéž předměty a záhady. Obeznámiv se poněkud s novým okolím, dá se do vlastní práce. Studuje různá nářečí, nebo otiskuje, opisuje a fotografuje staré nápisy, nebo hledá zříceniny, v nichž by se dalo kopati, podnikne kratší nebo delší cestu výzkumnou do končin dotud neznámých, pátrá v odlehlých městečkách a klášteřích po rukopisech a podobné. Při tom musí však stále pozorovati své okolí. Načrtává mapku své cesty, plány starých sídlisk; sbírá užitečné nerosty, obzvláště rudy různých kovů, minerální soly, ztuhlou naftu; všímá si, kde se co pěstuje; navštíví majitele větších statků, dotazuje se jich na vývoz různých surovin jako bavlny, vlny nebo hedvábí a upozorňuje na novější hospodářské stroje; zajde si do průmyslových podniků, diví se celému zařízení, vyzvídá, odkud jsou stroje, inženýři, dělníci; procházeje se po tržišti, posoudí jakost různých látek, poptá se po ceně a původu; nahlédne do největších závodů dovozních a vývozních, pohovoří si s majitelem, jenž vzdělanému Evropanu svůj dům rád ukáže — a vždy a všudy jen jako mimochodem poznamená, že jsou v jeho vlasti mnozí, kdož se o takové suroviny zajímají, podobné stroje a látky hotoví a vyvážejí, a mnozí že by v orientě rádi pracovali. Vše, co vidí a slyší i důkladně zaznamená, poněvadž by tyto věci, nepatřící k jeho oboru vlastnímu, z velké části zapomněl. V mnohém městě se

setká i s krajany. Pohovoří si s nimi, vyptá se na jejich potřeby, přeptá se na ně u domorodců, a i toto si všechno zapíše.

Těmito záležitostmi se bystrý orientalista obírá ve chvílích odpočinku. Soustředí tak ducha na otázkách podřízenějších a přece i pro jeho práci nesmírně důležitých. Vždyť vniká do orientu. Podnebí se nezměnilo, dnešní podmínky životní jsou tytéž jako byly před tisíci léty, žijí tam dnes lidé téhož plemene a jazyka, jako v dobách dávných, i může z poměrů dnešních usuzovati o starých. Ponenáhlu, jako by mu bělmo s očí padalo, a temný a mrtvý starověk se osvětloval a oživoval...

Po několika týdnech nebo měsících bude míti ve městech, v nichž déle pobyl, několik dobrých známých, s nimiž může hovořiti i o poměrech náboženských, politických a spolkových. Budou se ho dotazovati na jeho vlast, a tu může nabídnouti veřejnou přednášku ve prospěch některého spolku o své vlasti. Přijmou tuto nabídku s radostí, zvláště bude-li míti světelné obrazy. Orient nás nezná, ale rád by nás poznal. Bude-li o nás přednášeti orientalista, o němž vědí, že jimi nepohrdá, uvěří mu spíše, než sebelepším článkům novinářským. V orientě platí dotud živé slovo. Ukáže-li jim orientalista slovem a obrazem naše města, léčebné ústavy a lázně, náš průmysl, naši orbu, naše školství, železnice a pod., počnou si teprve všímati článků novinářských o nás a budou jeviti zájem o naše dějiny, naše lidi, naše výrobky. Takovým způsobem zaseje orientalista semínko vzájemných styků v orientě.

Navrátiv se do vlasti, podá podrobnou zprávu o své činnosti vědecké, ale i o všech ostatních zkušenostech a stycích, dá prozkoumati nasbírané nerosty a byliny odborníkům, mnohého upotřebí ve své knize, jiného při přednáškách jak na universitě tak v různých spolcích a společnostech, přednášky bude provázeti vlastními světelnými obrazy, bude uveřejňovati občas kratší zprávy v novinách, upozorní na různé strany politické, na vynikající listy, podá charakteristiku čelných osob, po jeho návrhu bude některý oriental dlící právě v Evropě pozván, by u nás přednášel o své vlasti a pod. Bude zasévati semínko zájmu o orient u nás.

Budeme-li jen dvě léta takto soustavně pracovati, poznají naši krajané, že žijeme živným životem a budou nás podporovati nejen mravně, ale i hmotně.

(Dokončení.)

Osvícenství (racionalism) a romantism.

Napsal Fr. Drtina.

(Dokončení.)

S tímto vítězstvím rozumu souvisí organicky tyto charakteristické zjevy tehdejší doby:

1. Snášelivost náboženská (tolerance) všeobecně se ujímá. Uznává se, že mezi přirozeným (rozumovým) a zjeveným náboženstvím není zásadního rozdílu; jádro jest oběma společné, ustupují do pozadí náboženská vyznání, o nichž se soudí, že vznikala často vůlí kněží a samovládců: ustává nucení k určité konfesi, a toleranční patenty zaručují každému vyznání možnost samostatného nezávislého vývoje.

2. Celá povaha doby jest kosmopolitická: rozdíly národnostní se do značné míry překlenují. Rozumci čili vzdělanci v celé Evropě jsou ve stálém styku, a Leibniz sní dokonce o Sjednocených státech Evropy a věčném míru. Snahy mírové, irenické ve smyslu náboženském i státním mají mnoho nadšených vyznavačů. Vzdělaná společnost evropská jest vskutku stejnorodá: má jednotnou řeč, francouzštinu, jež zatlačuje latinu, literatura vědecká jest hlavně obsahu matematicko-fysikálního, a rozumové náboženství proniká vzdělanou společností. Lidstvo se staví často výše nežli národ. Myšlenka ušlechtilé lidskosti, humanity má vyznavače nad jiné nadšené a výmluvné. Nesmyslnost a neblahost války jest mezi vzdělanci jednomyslně uznávána. Válka jest absurdní, jest proti zájmům všech, nikdo při ní pranic nezíská, a skrývá se v ní vážné nebezpečí, že uvrhne lidstvo ve stav barbarský. Předním myslitelům jest nepochopitelno, že vůbec války se dějí. Dá prý se hrozný tento zjev vysvětliti jen tím — jak dovozuje Lessing — že jsou jednotlivé mocné osoby, které jimi utvrzují svou moc a mají zájem na tom, jak válka dopadne. Vladaři potřebují válek pro svou slávu, rozšíření své moci, zvětšení

ovládaného území. Lidí se válka vlastně vůbec netýká. Vzájemnost evropských národů roste průmyslem, obchodem, kulturními styky, a celý budoucí vývoj lidstva bude neklamně směřovati k tomu, aby nesmyslné války byly odstraněny a byl zajištěn věčný mír.

3. Ujímá se a zapouští mohutné kořeny *smýšlení demokratické*, rozdíly tříd společenských nemají oprávněnosti a nedají se udržeti. Privilegia určitých kast rodová a majetková musí býti zrušena. Přirozené právo vychází od rovnosti všech rozumných bytostí, proto rozdíly třídní mají padnouti, a toliko práce a zásluha osobní každého jednotlivce má nabývati platnosti a uznání.

V tomto smyslu vyvíjejí se i praktické pokusy stát racionalisovati, proniknouti rozumem. *Stát má býti vtělením rozumu*, všechno, co jest nerozumné, má býti odstraněno ze zřízení státního. Odtud úsilí celý stát zcentralisovati, ale každému jednotlivci zjednati svobodu, volnost, bezpečnost a svéprávnost. Jednota státu a rovnost všech občanů jeho jsou nejvyšší cíle praktické politiky tehdejší. Stát se zosobňuje v neomezeném osvíceném vladaři, účelem jeho jest blaho celého národa (*salus populi*). Vladaři jsou pozemskou prozřetelností svých států, pečují o zvelebení zemědělství, průmyslu, obchodu, podporují umění, literaturu, školství, obklopují se učenci a umělci, kteří je oslavují, uznávají nesmyslnost války a připravují věčný mír mezi národy. Množí se spisy o věčném míru, o smírných soudech, a posledním cílem státovědeckého osvícenství a irenického usilování jest vybudovati sjednocené státy evropské, které by solidárně se podrobily vzpomenutému mezinárodnímu soudu ve věcech sporných. Svět celý se racionalisuje. Všechno dosavadní, historické, všechno, co je tradicí dochováno, zanikne jako nerozumné a nahradí se úpravou s rozumem shodnou. Racionalisuje se prostor i čas, nalézá se míra metrická, zavádí se soustava desetinná, Francie se dělí v departementy místo bývalých provincií, nový letopočet se počíná rokem 1791 — je to nová, šťastná, absolutní vláda zbožněného rozumu, jenž lidstvu vrátí vytoužený ráj.

Celé umění jest racionalistické, promyšlené, střízlivé, má baviti, poučovati, polepšovati lidi, má tendenci didaktickou, moralisující.

Zkrátka svět celý vznikl z absolutního neklamného rozumu božského — proto se dá rozumem pochopiti. Znakem moudrosti světové, jejích pouček a pravd má býti jasnost a zřetelnost, vše-

obecnost a nutnost. Péče povolaných činitelů obrací se ke školství a vzdělání. Leibniz jest přesvědčen, že, podaří-li se reformovati výchovu, podaří se reformovati lidské pokolení. Kant hlásá, že jen výchovou člověk stává se člověkem. Ve výchově spatřuje se dílo božské, a celým osmnáctým stoletím proniká entusiasm vzdělání, jež se má šířiti ve všechny vrstvy lidové. Zakládají se nové ústavy vzdělavací, vznikají časopisy, šíří se důvěra v moc výchovy a sokratické přesvědčení, že nikdo vědomě zlo nekoná, stává se všeobecným aksiomatem.

Lidstvo kráčí vstříc veliké, slavné budoucnosti, jež zajistí mu dobro a blaho. Ano, svět jest nejlepší ze všech možných světů, přirozená práva každého člověka jsou zajištěna, svoboda, rovnost, bratrství uznány, rozum spasí lidstvo, rozumem, jak již *Descartes* věštil, ovládne člověk neomezeně všechny živly, podrobí si a služebnou učiní celou přírodu, dokonalým uměním lékařským stane se skutečným pánem svého zdraví, ctnosti, mravní dokonalosti, zjedná si úplnou blaženost v žití pozemském, a zásluhou zdokonaleného umění lékařského nebude již v budoucnosti bolestně umírati, nýbrž klidně usínati ve vysokém věku.

Vědění lidské se sjednocuje, organisuje, zakládají se učené společnosti, vědecké akademie, vydává se Encyklopedie d'Alembertova a Diderotova, když Bayleův »Slovník filosofický« připravil půdu v myslích tehdejšího lidstva tomuto evangeliu rozumu a nového osvíceného života.

* * *

A tak vidíme, že racionalism 18. století je optimistický. Věří se všeobecně, že rozvojem vzdělání i vypěstěním rozumu člověk i zde na světě může dojíti blaženosti.

Hettner ve svých literárních dějinách 18. století ukazuje zajímavý dokument myšlení tohoto v Německu z r. 1784. V Gothě je kostel sv. Markéty. Před několika lety byla vyňata z vrcholu věže kostela toho pamětní listina, jež tam r. 1784 byla vložena. Listina tato líčí nám zajímavým způsobem duševní a myšlenkový vztah tehdejší doby těmito slovy:

»Naše dny naplňovaly nejblaženější dobu 18. století. Císař, králové i knížata sestupují se své obávané výše lidumilně dolů, pohrdají nádherou a leskem, stávají se otci, přáteli a důvěrníky svého národa. Náboženství roztrhává roucho kněžourské (Das Pfaffengewand) a vystupuje ve své božskosti. Osvícenství po-

kračuje olbřími kroky. Tisíce našich bratří a sester, kteří v osvícené nečinnosti žili,[1] jsou darováni státu. Nenávist pro víru a spoutanost svědomí klesají. Láska k bližnímu a svoboda myšlení nabývají vrchu. Umění a vědy kvetou a hluboko pronikají zraky naše v dílnu přírody. Řemeslníci podobají se umělcům svou dovedností. Užitečné vědomosti klíčí ve všech stavech. Tu máte věrně vylíčenu dobu naši. Nedívejte se na nás povýšeně, s hůry, stojíte-li výše a zříte-li dále než my. Poznejte spíše z podaného obrazu, jak velice my jsme s odvahou a silou vaše stanovisko povznesli a podepřeli. Čiňte pro své potomstvo totéž a buďte šťastni.«

* * *

Naproti tomuto racionalismu osvícenskému vyvíjí se v osmnáctém století hnutí romantické jako odpor citu a fantasie proti vševládnému a zbožněnému rozumu. V Anglii mnozí myslitelé záhy ukazují naproti rozumu — typem osvícence byl tam John Locke — k významu citu (Shaftesbury, Hutcheson a jiní), ba i Humeova skepse ruší smělé zdání, že by rozum lidský byl vševědoucí, ukazuje k významu citu pro život a v citu přirozené sympatie (blahovůle) jako přirozené radosti ze štěstí druhých nalézá možnost nápravy a blaženosti lidské.

Jako pak ve Francii jest střed celého hnutí osvícenského, tak tam nejdůrazněji hlásá protest proti němu *Jan Jakub Rousseau*, kterého můžeme nazývati zakladatelem romantismu. Celé to rozumářské, osvícenské ovzduší, jímž jest obklíčen, zdá se Rousseauovi býti nepřirozeným, vymyšleným, umělkovaným, rafinovaným — vadí mu právě ta přílišná rozumovost. Méně rozumu a více citu, méně kultury a více přirozenosti bylo by lépe. Své době byl Rousseau cizincem, opuštěným plebejcem, podivínem, kacířem, porozumění nalézá teprve v době naší, již rousseauismus zůstává stále palčivým problémem. Rousseau jest výmluvný, ba vášnivý odpůrce jednostranného kultu rozumu, vševládného osvícenství své doby, popírá mravní účin vědeckého pokroku a umění, velebí přírodu a citovou stránku duše lidské, jest nadšen pro přírodu, život v přírodě a s přírodou shodný. Vyznává, že dříve cítil nežli myslil, a celou svou filosofii považuje za výklad citu (l'exposition du sentiment). Cena čl-

[1] Rozumí se mnichové a jeptišky.

věka nesmí býti určována jeho rozumovým vzděláním, nýbrž jeho mravním životem, ušlechtilostí citu a vůle.

Zvláště na náboženství nesmíme se dívati jako na produkt rozumové, myslící činnosti bytosti lidské. Náboženství rozumové přestává mu býti náboženstvím, pravé náboženství jest náboženství citu. Ba jen cit zbožnosti v těsné souvislosti s mravností jest správný podklad náboženského života. Všechna dogmata jsou věci zcela vedlejší. Ve svém památném »Vyznání víry vikáře Savojského« praví krásně a výstižně: »Srdce spravedlivé jest pravý chrám božstva; v každé zemi, v každé sektě milovati Boha nade všechno a bližního jako sebe sama jest souhrn zákona.«

Jest významno, že největší ctitel Rousseauův byl *Im. Kant*, a že v posledních důsledcích svého myšlení stejně jako Rousseau mezi romantiky právem může býti řaděn. Co znamená Kant svými Kritikami v celém tomto myšlenkovém vývoji? Formuloval bych to asi takto: Kant ničí v oboru filosofie světovou kategorii racionality, rozumnosti. Prohlašuje nemožnost poznání věci o sobě, absolutního vědění o světě a jsoucnu v jich podstatě. Vědění všechno, smyslové i rozumové jest mu relativní, má platnost jen potud, pokud znamená promítnutí věci o sobě na naši smyslovost a rozumovost. My jsoucno poznáváme neurčitě a změteně, neúplně a nepřesně jen ve formách smyslových prostoru a času a v kategoriích rozumových (z nichž zvláště důležita jest substancialita a kausalita), ale poznáváme svět vždy jen jako lidé, ne jak sám o sobě jest, nýbrž jak se nám jeví (fenomenálně). Představa o podstatě jsoucna, o tom, co za jevy jest a co jsoucno samo o sobě jest, nenáleží v obor rozumu teoretického, není mu vůbec dosažitelna. Jen projev rozumu praktického, t. j. vůle ve víře ve smyslu protestantském jako hnutí citovém a volním poskytuje nám nepatrný záblesk, zamžené tušení toho, co tvoří podstatu světa. Ano, vůle naše vyvozuje poznání toho, co býti má, představu povinnosti, svědomí, když rozum nemohl poznati, co jest. Ony základní články přirozeného, rozumového náboženství, jež osvícenství uznávalo, jsoucnost boží, nesmrtelnost duše, svoboda vůle jeví se mu posléze jako požadavky, postuláty praktické t. j. citové a volní základní, elementární poloviny lidské duševnosti.

Hle, to vše zní romanticky. To popírá primát rozumu v lidské duševnosti, opírá se o cit, fantasii a vůli, nedoufá ve spásu

lidstva v krásné budoucnosti rozumem prozářené, nýbrž upírá zrak svůj do minulosti, vrací se k přírodě, přirozenosti, bezprostřednosti. Romantism se mi charakterisuje svým odporem proti osvícenství, je do značné míry vzepření citu a vůle člověka proti nadvládě rozumu a zavádí zcela jiné pojímání dění světového. Romantism nesouhlasí především s tím, že by vývoj světový dál se pod kategorii rozumovosti, že svět je produkt nejvyšší boží inteligence, tvořící a vládnoucí podle účelů, jež nutno realisovati. Nikoli, svět je spíše organický vývoj něčeho, co v základech svých je tajemné, nepochopitelné, ale plné života, ruchu, puzení. V tomto smysle romantism jest v odporu s klasicismem: Winckelmann provádí tento odklon v oboru výtvarného umění, ukazuje k věčné kráse a vystihuje jedinečnou cenu řeckého umění výtvarného, Lessing odkrývá Němcům Shakespearea, přímé vtělení všeho toho, co suché, střízlivé osvícenství nenávidělo, ale ještě významněji obrací pozornost ke Spinozovi a staví se k němu a nauce jeho v positivní poměr.

Při tom je směrodatným činitelem právě *Spinozův panteism*, zvláště mystická stránka jeho vrcholící v jeho rozumové lásce k bohu (amor Dei intellectualis), jemuž ani Kant nebyl vzdálen, a jímž cele proniknut byl Göthe. Lessing nedovedl se krátce spokojiti přirozenou racionalistickou teologií, jak v soustavě Leibnizo-Wolffovské byla obsažena. Lessing mnohem více všímá si psychologického podkladu náboženského citu a pohlíží na historický vývoj positivních náboženství v jednotlivých jejich stadiích. Positivní náboženství, která anglický deism a osvícenství považovaly za překonaná, nabývají u něho jisté rehabilitace, nového významu, a to symbolického. On symbolisuje, alegorisuje představy, jež si člověk činí na základě hnutí a touhy svého srdce o posledních věcech a o světě transcendentním — a právě těchto symbolů a alegorií není schopno náboženství rozumové, jak je osvícenství konstruuje. Toto je příliš suché, střízlivé a tím bezobsažné. Viděli jsme, že Kant podvrátil půdu přirozenému rozumovému náboženství, když ukázal, že poučky jeho o jsoucnosti boží, nesmrtelnosti duše a svobodě vůle nelze vědecky prokázati. Tím právě otevřel cestu pojímání náboženství ve smysle romantickém, kde spinozovský panteism pak nalezl nadšené přijetí.

Názor se mění nyní na celé čáře. Bůh nesmí být představován — jak činili osvícenci — jako nejvyšší rozum před světem

od věčnosti svět vymýšlející a jej dle představovaných účelů tvořící, nýbrž svět je zjevení boží, je vývoj, rozvinutí božího bytí, je emanace Boha, jak si představovali Novoplatonci. Hlásá se nyní vývoj světa z boží esence, obnovuje se Spinozova představa o Bohu čili přírodě (Deus sive natura).

Těchto důsledků Kant sám neučinil, ale připravil jim příznivou půdu. Jeden z nejstarších žáků jeho *Herder* úplně zvrátil onu osvícenskou velebenou kategorii racionality i změnil od kořenů nazírání na dějiny i na literaturu, zvláště poesii. Herder stanovil rozdíl mezi poesií přirozenou a poesií umělou, pochopil, co se nazývá duchem lidovým (Volksgeist), jenž sám sebou tvoří, v němž Bůh sám se zjevuje. Poesie přirozená nepředpokládá žádné estetické úvahy, není v ní nic úmyslného, účelného, plyne sama sebou, vyzařuje z ducha národa, je spontání, bezprostřední, nevzniká dle určitých zámyslů, dle nějakých uměleckých pravidel. Herder sbírá zbytky lidové poesie všech národů, obrací se se vzácným porozuměním ke Slovanstvu, nově hodnotí Homéra a šíří jeho znalost, chápe zcela jinak hebrejskou poesii Starého zákona. Nenalézá v knize Genese žádné racionální kosmogonie a v knize Ruth žádných dějin. Ve všech produktech poesie národní jeví se mu Bůh stejně, v Starém zákoně podobně jako v básních homérovských.

V tom — je právě spinozism. Jako Spinoza celý svět prohlašuje za zjevení boží, tak Herderovi i celé dějiny lidstva jsou božím zjevením. V Göthovi a jeho poesii emanace tato dostupuje vrcholu dokonalosti, v něm jeví se Herderovi dokonalý člověk, jak jej věštil Rousseau, člověk z boží milosti, což mu znamená totéž jako člověk z milosti přírody. Panteism jest obnoven a prohlouben. Poesie Göthova je sama sebou přirozená, ne uměle, rozumově, úmyslně konstruovaná, jak předpokládaly osvícenské poetiky. Göthe sám by jistě úplně dal za pravdu Jakobi-mu, jenž líčí takto básnění Göthovo: »Göthe jest učeň boží, je inspirován, netvoří libovolně podle úmyslů určitých, je potřebí jen hodně se jím zabývati, abychom poznali, že je směšno představovati si, že by jinak jednal a básnil nežli jedná a básní. Není mu možno básniti jinak nežli jak básní, stejně jako květina se rozvíjí a strom do výše roste. Krása a básnění připadly mu jako dar přírody, což je totéž jako dar boží.«

Takto panteism ožívá v německém romantismu, a Göthe je jeho veleknězem. To je možno zevšeobecniti. Nejdokonalejší

zjevy lidství jsou dokonalá zjevení boží. Všeobecně je možno říci, že v tomto období je přechod velmi významný od racionalistické přirozené teologie k poeticko-symbolickému panteismu. Tuto kategorii myšlení je možno přenésti na celkové pojímání světa: Svět nevznikl racionálním postupem, nýbrž svět celý spontáně vyšel a vyrostl z podstaty esence boží. Není žádného vnějšího poměru mezi Bohem jako bytostí mimosvětovou a osobně představovanou, jako plností rozumu, a mezi světem, jako jeho úmyslně vyvozeným dílem, nýbrž je zde vztah naprosto vnitřní: svět je zjev, výtvor, který vzniká vnitřním vývojem svého jsoucna. A tak v tomto směru Spinoza, jehož rehabilitace je pozoruhodna, a Rousseau jsou vlastní původci panteismu a romantismu, kteréž procesy myšlenkové takto spolu souvisejí.

V tomto směru podstata romantismu je tedy v pohledu zpětném, na minulost, návrat k přírodě a k přírodnímu stavu. Odtud i zřetel jeho a velebení poměrů středověkého rytířstva, doby Karla Velikého, idealisace poměrů idylického života pastýřského a rolnického, dob primitivních, stejně jako obnovený zřetel ke krajům neznámým dálného Orientu, s jeho pohádkami a pověstmi.

Tak vidíme velikou změnu v myšlenkové povaze lidstva na počátku XIX. století. Winckelmann, Lessing, Göthe, Schiller, Herder, Walter Scott, Byron, Viktor Hugo, George Sandová, Alfred de Musset, Leopardi a j. rozcházejí se definitivně s osvícenstvím i zavrhují jeho pojímání světa a jeho dění. Základ veškeré poesie není v rozumu, ale v hlubší polovině lidské bytosti, citové a volní v tom, co nazýváme bezvědomím. Pojímání racionalistické nepostačuje; svět duchový je jiného rázu nežli svět tělesného dění, jejž nám osvětlily vědy přírodní pomocí matematického výpočtu — bezvědomí a spontaneita jsou tu hybné síly.

V osvícenství byly podstatnými znaky jasnost, zřetelnost, nutnost, všeobecnost, úmyslnost, užitečnost — to vše nyní ustupuje, poesie jeví se romantikům jako volná hra duševních sil, jež samy o sobě jsou tajemné, nevýzpytné. Poesie nemůže býti výtvorem práce rozumové, jako vnější její produkt. Je to naopak volné uplatnění původních sil, vrozených, v nitru lidském založených. Osvícenské, racionalistické pojímání poesie největší chválu udílí uměleckému dílu, nalézá-li je jasným, průhledným — romantism však pohrdá veškerou jasností, zřetelností, účelností,

užitečností — tyto vlastnosti jsou znakem nedostatečné hloubky, mělkosti.

Romantism má proto zálibu ve všem národním, lidovém, co z ducha veškerenstva vzrůstá samo sebou, bez práce, úmyslnosti, násilí a smělosti, co je přirozené a spontání, co zase bezprostředně působí na cit člověka. Ale v tomto lidovém ruchu je založeno také náboženství v pojímání romantickém, proti němuž destilované náboženství ortodoksní teologie ustupuje do pozadí.

Proto v romantismu studium minulosti, pro které osvícenství nemělo plného smyslu, nabývá zvětšeného významu. Devatenácté století je století historické, vzniká dějepisná věda, minulost se odkrývá; předhistorická doba stává se předmětem horlivého zkoumání. Romantism je názor duševně hluboký.

A tak i německá filosofie spekulativní je výtvorem romantismu, se svým vzletem je dílo citu a fantasie, pojmy, ideje, jimiž operuje, jsou toliko prostředky, jichž užívá.

Uvedli jsme již výše, že dřívější filosofie opírala se o studium matematicko-přírodovědné, v romantismu objevil duch lidský nové universum duchového života nevystihlé hloubky, zvláštní tajemnosti. Proto vidíme, jak Schleiermacher i Hegel pro historii mají živé porozumění; pochopíme, proč právě žáci Hegelovi studiím historickým, zejména dějinám filosofie dali podněty velmi účinné a plodné.

Odtud udává se také význam katolictví proti protestantství, které právě bylo příliš rozumové. Katolictví, jak ukázal na př. *Chateaubriand* ve svém Génie du christianisme jsou fantasie a cit hybnými silami. Romantism souvisí s restaurací, politickou reakcí proti revoluci a jejímu ideálu. Je zajímavo, že přední romantikové francouzští jsou royalisti, absolutisti. Šlo při tom o obnovu katolictví a jeho kultury naproti francouzské revoluci.

Spekulativní filosofii německou, charakterisovanou jmény: *Fichte, Schelling, Hegel* právem také řadíme k romantismu, ne že by úplně odpovídala tomuto pojmu, ale že s ním má mnoho společného. Filosofie těchto myslitelů se svým smělým vzletem, rychlým úspěchem a náhlým poklesnutím byla možna jen v době romanticky zabarvené, jak právě byla první polovina XIX. století.

Spekulativní filosofii německé a romantismu je společný znak, že pohrdají vším tím, co osvícenství přineslo, jeho jasnosti a zřetelnosti, jeho účelností a užitečností. Filosofie tato nečiní nároků, aby byla jasna, každému srozumitelna, aby byla užitečna, chce být spíše duchaplna, hluboká, a jistě také poučí člověka, překonává jej a přehlušuje často suchý jeho rozum. Nikoli namahavá myšlenková práce, nýbrž volný vzlet fantasie, tof podstata tohoto filosofického myšlení.

Filosofie tato jsouc romantická, je právě proto vzdálena matematickým a přírodovědeckým představám a názorům. Historická a teologická studia jsou spíše jejím základem. Je rovněž příznačno, že němečtí filosofové spekulativní většinou byli původně teology — tím zájem přírodovědný ustupuje u nich do pozadí, a celá jich filosofie je duchovědně a panteisticky zbarvena.

Shrnuji své vývody takto:

Osvícenství znamená v prvém období novověkého myšlenkového vývoje kult rozumu a racionalisování skutečnosti, romantism je reakce proti němu v druhé polovině XVIII. a prvé polovině XIX. století.

V osvícenství převládá rozum, v romantismu cit, fantasie, vůle (je projevem voluntarismu).

V osvícenství jest jasnost, zřetelnost, nutnost, všeobecnost, užitečnost ideálem, romantism jest vyznačen nejasností, zatemnělostí, hloubkou, tajemností, volnou hrou fantasie.

V osvícenství jsou znakem uměleckého tvoření, úmyslnost, rozvaha, promyšlenost, v romantismu spontánost, přirozenost, bezprostřednost.

Osvícenství přejímá názor deistický a představuje si Boha jako tvůrce a pořadatele světa dle představovaných účelů, romantism obnovuje panteistické nazírání a jest renesancí spinozismu.

Osvícenství usiluje o nové náboženství s rozumem a přírodou shodné, romantism je návrat k minulosti, vyvolává restauraci katolictví a reakci proti revoluci.

Osvícenství oddávalo se optimismu ,věřilo, že rozum spasí lidstvo, romantism má zřetelný sklon k pesimismu.

Osvícenství dává lidstvu filosofii racionalistickou, založenou na zkoumání matematicko-přírodovědném

zamítající možnost zázraků, romantism opírá se o vědy duchové a možnost zázraků zcela neodmítá.

V osvícenství převládá moment světský, demokratismus a nacionalism, v romantismu obnovuje se problém nábožensko-církevní a s ním společenská privilegia rodové a majetkové aristokracie.

Osvícenství jest proniknuto realismem, romantism má směr idealistický.

Z podaného výkladu jeví se nám romantism skutečně jako zpětný sklon ke středověku s jeho zvláštním smyslem pro tajemné, vznešené, zázračné, fantastické. Mezi romantismem a středověkem jest myšlenková souvislost a příbuznost, jež se jeví již ve slovném označení: »romantický«, jež souvisí se slovem roman, a tento původně znamená vypravování epické středověkých národů romanských.

Hluboký cit středověký projevující se v životě náboženském, středověké nadšení pro rytířstvo, středověká láska k něčemu nadpřirozenému, zázračnému, vroucnost citu, živost fantasie, nechuť ke všemu střízlivému, rozumovému, promyšlenému, ke všemu kritickému, uměřenému, jasnému, zřetelnému, reakce proti plochému, povrchnímu, utilismu — zkrátka, v romantismu projevuje se mi živelně touha po ideálu, jež tak ráda zapomíná na tvrdou realitu a staví si vzdušné zámky, jež na skutečnost dívá se pesimisticky a dokonalost si představuje v dalekých končinách minulosti nebo ve fantastických, vybájených, vzdálených, nám nepřístupných krajích. Romantism jest spolu opak realismu a zdržuje někdy skutečný pokrok lidského ducha.

O důležitosti a významu dějin agrárních, hospodářských a sociálních.

(Věnováno agrárním akademikům a historikům.)

Napsal Dr. Jos. Salaba.

(Dokončení.)

Neobyčejný význam pro studium minulosti a značný zisk i pro přítomnost přináší poznání kulturnětechnického (melioračního) urburního vývoje té které určité krajiny.

1. Sem na prvním místě náleží historie odvodňování a zavodňování. Jižní a severní Čechy co do vlhkosti ukazují, jak známo, opačný karakter. Mokrý rok prospívá severu, ale škodí jihu. Suchý rok jih dobře snáší, sever je však poškozen, proto v jižních Čechách vhodně se osvědčují a byly nejprve zavedeny odvodňovací drenáže, jež tu mají také nejlepší hlínu na trubky (v Hluboké, Zámostí). Ovšem zavodňování severu a odvodňování jihu může prospěti také stará soustava rybničných stok. Arci náležitě rozhojněná a doplněná po případě artezskými studnami; na př. terrain mezi střední (a dolní) Otavou a Berounkou, pak mezi Sázavou, Lužnicí a Nežárkou. Tyto značně bezvodé obvody jsou hodně suché a také málo úrodné.

Čechy, a zvláště jižní, jsou klasickou zemí pro dějiny stokařství (umělých kanálů, jež umožnily nejen rybní hospodářství, ale i melioraci vodních ploch). Zde věru netřeba obdivovati se Egyptu, Mesopotamii, Iranu, Řecku atd. Stačí jen prostudovati katastr a mapy 18. století na velkostatcích.

Při této příležitosti možno poukázati na starý návrh, který chtěl melioraci pastvin udělati z jižních Čech a na horách velikou komoru lnu, konopí, brambor, pícnin a tím i chovu dobytka, i ovcí vlny a vepřů; severní půle naší vlasti měla se státi hlavně zase komorou obilní, produkcí obchodních rostlin (řípy, pšenice, ječmene, ovoce, zelin atd.).

2. Má-li pro obchod a dopravu význam kanalisace velkých toků, je pro zemědělství důležitým upevňování břehů horských

bystřin a spádných řek (na př. Ohře), jejich regulace a větší zužitkování mrtvých ramen i chobotů (ku př. Vltavy).

3. Naše generace již zapomenula, že vedle více cizího dnešního směru biochemického — půdu osvěžovati, zdokonalovati a doplňovati chemicky vhodným silným hnojivem, zaoráváním zeleného a p. — eksistoval i v Čechách domácí směr t. zv. mechanickofysikální, zastupovaný Horským a jeho školou (Rohr, Oswald, tuším i Šusta, v jižních Čechách): mísiti půdu, t. j. do ploch příliš píščitých navážeti hlínu, vybranou z terrainu příliš hlinitého, nebo jílovitého; a opačně. Tato snaha trvalého vyrovnání a zlepšení jakosti půdy byla jistě dobrá; vyžadovala však obrovské množství potahů i dělných sil, jež jsou dnes drahé. Po provedení všeobecné elektrisace země (čímž zlacíní se doprava) a po náležité parcelaci i melioraci kulturní plochy (čímž umožní se pravé intensivní hospodaření, skoro zahradní) musíme si na to znovu vzpomenouti.

Co značilo staré úhoření, víme.

4. O scelování pozemků zmiňuji se jinde. Dlužno však podotknouti, že v jižní (kolonisačně trochu mladší), vlhčí a méně úrodné půli Čech více se chystá mírná komassace a rozšíření občin; v severních sušších a úrodnějších Čechách za to mírná parcelace a méně občin.

* * *

Rovněž dějiny agrární i agrárně-právní poučí nás o zárodcích, cestách a formách právního smyslu slovanského lidu; zejména v okupaci, rozdělení i držení půdy. Tak docházíme k počátkům práva vlastnického a dědického, poznáváme postup od držení společného k soukromému osobnímu majetku. Poznáváme staré formy kooperativní, jakož i kolektivismu, k nimž tak rádi se často v dnešním družstevnictví vracíme. Poznáváme příčiny vzniku velkostatků i latifundií, kde, kdy a proč se tak stalo; vidíme jich světlo a stíny, užitečnost, nutnost i zhoubu. K velkostatku se pojí otázky výnosnosti, jakož i větší menší vhodnosti středo- a malostatku selského, jehož silná eksistence tvoří jeden ze základů svobody a zdraví národů. Znovu nutno poznamenati po stránce národně-politické a celkově národní:

Rozkvět českého národa nesla druhdy ponejvíce malá a střední šlechta, v kultuře duchové, hmotné, politické i ve vojenství. Vůd-

cové husitských dob náležejí malé šlechtě: Jiří z Poděbrad byl člen šlechty střední (ne vysoké).

My lidé přítomnosti nejsme si toho často vědomi, že máme již velikého předchůdce v minulosti. Nejen »vyvazování« (výkup selské půdy) po r. 1848. a v době josefinské (»relnice«), nebo za Karla VI. (zřízení t. zv. dominikálu), ale zejména je to 13. století s ohromnými tehdejšími agrárními proměnami, o nichž tak málo ví široká veřejnost a o nichž se tak málo dovídáme z kronik i dějin politických. Listiny, zvláště však katastrální mapy a »indikační skizzy« jasně nám ukazují, že ve 13. (12.) i 14. století neběželo pouze o zakládání osad nových, ale i o regulování (úpravu a zvětšení) stávajících již starých. A je vy soce pozoruhodno, že dnes setkáváme se s týmiž otázkami, jako již ve 13. století a v jádře s týmiž zásadami:

a) Ohledně utvoření normální velké plochy (druhdy zvané »živnost«, Hube), vhodné pro přítomnou dobu (s hospodařením racionelním a vskutku intensivním, s kulturní technikou, umělým hnojivem a krmivem) pro rodinu o 4 dětech.

b) Při komasaci, či při dělení velkostatkových ploch šetřen stejné velikosti všem, stejné jakosti, vzdálenosti i stejného nároku na »občiny«.

c) Kde je příliš mnoho poloh v obci, kdy komasací poče jich zmenšiti a redukovati na 3 až 4 polohy — jakožto sebe ochranu proti krupobitním »šmouhám«?

d) Kde se utvoří jediný scelený velký kus, jak to provésti aby při rovné velikosti zachována byla i stejná jakost všem Nastavováním, jako v Německu?

Všecky tyto dnešní otázky, zásady dělby a držby i formace — staví původní komasaci, mnohopoložná parcelace, či jenom 3 až 4 polohy a kombinace toho všeho — potkáváme právě jen ve 13. věku pohromadě. Proto před početím hromadné komasace musí vůdcové té práce nezbytně studovati dějiny agrární a »indikační skizzy«; dnes opakuje se jenom totéž, co přineslo už 13. století.

K agrární reformě patří však i úprava »občin«, jež se skládají z pastvin a lesů obecních. Zda tvořiti raději lesy, nebo pastviny, či smíšeně obé: To může rozhodnouti jedině situace a kvalita terénu. Tolik však předesíláme: Kde je obecní les příliš malý, rozkouskovaný a nesouvisí s jiným velkým polesím, pryč s ním a utvořit z něho raději meliorovanou, oranou a hno-

jenou pastvinu. Tvoření »obcin« musí se vůbec vésti zásadami, že všecky plochy nutno co nejintensivněji zužitkovati, tedy náležitě prohlédnouti, utvořiti hospodářský program a důkladně zpracovati, tak, aby půdy plané a nekulturní co nejvíce ubylo.

Prostudováním poměrů (vlastností, vad a předností) obecních lesů a pastvin, pohne se také otázkou rozšíření chovu dobytka a vhodného poměru lesa k rolím a pastvinám. Dlužno dále říci, že dějiny lesů zásadně nejsou proti pastvě v probíraných lesích, toliko proti pasení v kulturních a mladších porostech; ba někteří lesníci mluví i o výhodách pro lesní půdu: bezděčné orání a hnojení lesní spodiny dobytkem. A znovu nutno též řešiti otázku hospodaření stájového i pastevního. Jako nelze schvalovati, aby dobytek běhal na vzdálené pastviny a tam bez dozoru vhodného pošlapal množství trávy, tak je také jisto, že líným chovem ve stájích zvíře zchoulostivní, snadno onemocní a zdegeneruje; pouhý výběh nestačí a umělý příkrm je i ve stáji nutný. Jak patrno, jsme i zde pro kompromisní stanovisko a proti nemírnému provádění teoretických zásad. Nízké a upravené pastviny, čistění a hojná koupel ve vodě v létě — vedle osvěžujícího křížení — mohou dobytek otužiti a jemu pouze prospěti. Ani zde nejsou staré (ovšem zdokonalené) formy hospodářské bez užitku.

* * *

I pro doby nejstarší, ať dějiny sídlení, či stěhování a pohyb národů, je také půda prvním pramenem, neboť — jak státi se vlastně vůbec od přírody neodvislým? A primitivní člověk byl teprv cele od okolní přírody odvislý; výživa a obrana byly jeho hlavní, ba jediné zájmy a ty diktovalo jeho okolí a příroda. Dějiny prvních Přemyslovců jsou přece a především vlastně dějiny lokální. (Stejně Kosmas je v základě kronikou Přemyslovců a kapituly Pražské.) Proto probádání na př. Pražska, Berounska, Rakovnicka, Lounska, Slánska, Roudnicka i různých tamních místních poloh, může nám ještě přinésti mnoho dosti vzácných i starých poznatků a detailů, důležitých i pro historii celkovou. Cesta k tomu vede dějinami povrchu, historickou topografií, a to na základech dějin hospodářských.[1]

* * *

[1] Neměli bychom zde zkoumati, není-li slovanské zřízení agrární podkladem většiny práva staročeského?

A jako onde půda, je opět základem sociálních dějin[2] majetek,[3] ve všelikeré způsobě, i v pozdější fási různých svobod, forem i tendencí zákonodárství výrobního a obchodního. Poznáváme stavbu a vrstvení společnosti, prospěšnosti i moc jednotlivých tříd a proč se tak dělo? Tak význam staré šlechty, měst a lidu; vznik roboty, daní a dávek; svobod a poddanství; obcí a šlechty, státu a církví, klášterů a vojska; různých jich stupňů; pokud je to zdravé, původu domácího a lidového, či z ciziny a odkud je robota výtvor náš, či import z Německa? Jedno lze nazvat zajisté dobrým poučením z minulosti: právě ta malá (i střední) šlechta, bohatá druhdy tolika národními úspěchy, nám v 17. věku zmizela; před válkou nám ji nahražoval silný stav rolnický, zdraví to a síla národa — stav, který se stal po r. 1848 základem naší kultury duchové i hmotné, naší obrody i rozkvětu národního.

* * *

V dějinách lidové samosprávy leží rovněž mnohé zrnko. Někde jsme proti minulosti volnějšími; jinde jsme však ještě více uvázáni, kde naši předkové za to měli více svobody a práv. Bývalo totiž víc náhlého, či zpupného násilí, a méně psaných paragrafů; ale rakouský paragraf byl a dosud je často jenom soustavným trvalým násilím. Jaká byla na př. kompetence obce, konšelské a rychtářské, na vsi, bylo v městysích atd.? A co v nich dobrého i škodlivého, mnoho-li, kdy, kde a proč? Co bylo tu zdravého, prospěšného i nutného či nikoli: vše to srovnávejme a zjistěme!

Stejně vynikají dějiny administrace a ústavy, srovnáváme-li jejich různé formy mezi sebou a s přítomností. Jak mnoho se zde zas a zas jen opakuje! Může tu býti tudíž retrospekce bez užitku? To platí stejně pro vývoj správy politické a státní i církevní, jako měst, statků a klášterů, hospodářské i vojenské atd. K nejpoučnějším kapitolám náležejí zde i dějiny moderního bernictví a militarismu. V čem jsme tu opravdu pokročili ve smyslu mravní pravdy? Není to jen zde příliv a tam současně hned odliv? Daně byly druhdy menší; někdy

[2] Je utvoření hluboce od sebe oddělených kast společenských jakož i roboty a tuhého podanství — počínaje od 16. n. 17. v. — opravdu jen dílem vývoje a ducha českého?

[3] Nutno utvořiti mapu českého velkostaku pro 14., 15., 16., 17. a 18. století; uvidíme tu velikou rozmanitost obrazů a mnoho pochopíme. Za podklad lze vzíti »Hrady a zámky« Sedláčkovy.

bylo však více druhů daní — především a hlavní byla to berně pozemková. I samo právo, jeho výklad, vznik a tendence i kombinace, teorie a prakse, čerpá z těchto nových oborů historických mnohé poučení, omlazuje se jimi i reformuje, přizpůsobujíc se tak době.

* * *

Zvláště významné jsou dějiny majetku (historická statistika), velkostatků a šlechty v 17. a 18. věku — současně, jakožto nutný doplněk a výklad dějin politických a národně-politických. Tak ku př. velmi se poučíme na základě berní rolle z r. 1634 ve srovnání s obrazem, jak nám jej podává katastr josefinský (od 1784), nebo popis Čech na př. z r. 1415. Mnohé a dosud ustálené pojmy si opravíme těmito lokálními a novými studiemi historických detailů. Co je to na příklad »spánek« českého národa? Byl opravdu, proč, jaký a v čem záležel? Kdy a proč zmizela česká šlechta? Vždyť ještě berní visitace z r. 1654 konala se úplně i téměř všudy česky. Tedy 34 let po bitvě bělohorské i šlechta, úřady krajské, ba i zemské dopisují si tehdy česky. Změnila vše to ta bitva bělohorská a její následky po r. 1620? Taf je přece pouze vnějším politickým momentem, a stejně církevním, jako politickým. Nositelem veřejnoprávních svobod národa i země byla druhdy šlechta. Ale kdy i proč tedy se nám odcizila, nebo zmizela? Vždyť ještě kol r. 1740 měla vlast naše dosti značnou vnitřní politickou autonomii a neodvislost; byla to více forma personální unie, která nám před válkou byla ideálem! Bělohorská bitva byla také přeceněna, neboť nezavinila vše sama, ale byla jen viditelným začátkem běd příštích. Dějiny jazykové rovnoprávnosti založeny byly na »Obnoveném zřízení zemském« z r. 1627; před válkou byli bychom šťastni, kdyby byly uznány jeho zásady. Tak i zde můžeme čerpati z pokladů svých předků a z lokální minulosti. Ani v době našeho největšího ponížení 18. stol. nebylo možno mluviti o takových národních urážkách, jaké se nám děly před válkou. Český jazyk platil v celé zemi, v úřadech i na všech radnicích. Jak bídně byli jsme na tom do nedávna! A dějiny národního »probuzení«? Kdy se to stalo a proč? Nesmíme na to hleděti jenom skly literatury, ale také důvody hmotného — sociálního a hospodářského sesílení. Literatura byla také vnější formální projev. V literatuře toliko

— tento národní obrod hledati nesmíme, jako se to většinou hlásá i myslí posud.

* * *

Ku zvláště zajímavým partiím náleží též historická demografie, kus to moderní eugeniky, omlazená a zdemokratisovaná stará genealogie. Tak se dovídáme, odkud který rod přišel a jak se rozvětvil. Některá jména jsou v některých krajích přímo typická. Tak Suchomelové na Táborsku, Herdové na Třeboňsku, Kartáci a Zpěváci na Lomnicku, Benešové na Boleslavsku, Durasové na Slánsku, Voldřichové u Železné ve Staších a Ždíkově na Šumavě, Jiráskové na Lounsku atd. Poznáváme typické *nemoci*[1] určitých míst, krajin a rodů — a naopak jejich zdravé stránky i léčení. Bylo lepším míšení národu a stavů, či uzavřenost kastovnická a neměnnost, pokud i proč? Přese všecky fráse a vychloubání se naši doby žili naši předkové správněji, znali lépe »umění žíti«: jejich způsob života, potrava i oděv byly zdravější, prostší a lacinější. Vše bylo menší, malosti sevřené i omezené, ale i přirozené a úměrné, zdravé a čisté.

* * *

K těmto novým historickým odvětvím hlásí se i nové prameny: ku starým kronikám a listinám přistupují dnes akta. Meitzer uvedl sem katastrální[2] mapy, objevují se urbáře, nyní

[1] Zejména lékaři měli by více — dle matrik — studovati dějiny místních rodových a časových chorob, tělesných i duševních, kde by se mnohé vysvětlilo. Historická demografie je théma vysoce poučné i vděčné, u nás však téměř nedotknuté. Na Českobrodsku na př., na Mělnicku a Boleslavsku dosti řádí tuberkulosa. Proč — je to snad nedostatkem lesů a vod? V krajinách totiž rybničních je jí za to málo, ba naopak se tam tuberkulosa hojí — tak na Třeboňsku, Vodňansku a j. v. Rovněž stopování rakovin, vlivu alkoholismu, epilepsie, nemocí venerických a duševních je z matrik a p. nutno. Co tu čekáme ještě odpovědí — polovic naší české eugeniky na nich stojí, ježto nám je tu třeba lokálního českého badání; cizí čísla nestačí. Nepohrdejme tedy, voláme k historikům, studiem místních dějin, jako se dělo tak často až posud. Co nového najdete v dějinách obecných, politických a p. —? Dnes už jen drobty. Lokální dějezpyt čeká tu však dosud, jsa nedotčen takměř a plný tajemství, zajímavých i pozoruhodných velice a volá na vás. Nutno arci toto studium obroditi a pozvednouti; nestačí zde ani umělecká topografie, jak se totiž někde myslí to zmodernisování místního dějepisu, neboť tady třeba řešiti celý ten souhrn otázek kultury hmotné i duchovní, kultury lidové a domácí, přírody, jak jsem je výše ukázal. A to možno právě pouze lokálními monografiemi typických bodů Čech, s obrozením historické topografie, genealogie, vlastivědy, statistiky i lidovědy.

[2] Na základě map katastrálních a zvláště starých velkostatkových, jakož i z ostatních pramenů bude nutno sestaviti historické

konečně i účty, výnosy a popisy panství atd., katastr, knihy pozemkové, matriky, knihy sirotčí a j. v. — zkrátka všecken písemný materiál[3] archivů, který takto v udaném povlovném postupu celý se nám odkrývá a otevírá.

Ukázali jsme zajisté s dostatek velký význam těchto nových oborů historických pro dnešní dobu. Bohužel, dostává se jim tak málo podpory! Historikové sami nesou též vinu nemalou. Kdežto na jiných polích vše se časopisecky specialisuje — na př. v medicině, v oboru sociálním a j. — kdežto jinde se volá i křičí: vládne v odborných časopisech historických značná desorganisace, nedostatek buď soustavy, či spíše větší energie. Nechť pozvednou svého hlasu tedy i historikové a dovolávají se jako všichni veřejně pomoci obecné i větší pro tyto nové dějezpytné obory, kterým třeba podpory i nového orgánu. Na Moravě vydával již před několika lety prof. Prasek záslužný »Selský Archiv«, který byl r. 1916 obnoven s úkoly více edičními.

Agrární strana česká, hledíc prohloubiti svůj program i po stránce kulturní, založila rovněž též svou »Agrární revui«, k níž připojila samostatný historický časopis »Agrární archiv«. Dlužno zajisté jen vítati všecky tyto snahy, o nichž nutno arci podotknouti, že jsou takto pouze začátkem a zárodkem všeho toho, co je nezbytno ještě vykonati na poli a g r á r n í k u l t u r y, praméti to osvěty našeho národa.

Dějiny hospodářské, agrární, sociální atd. předpokládají ovšem daleko více (či aspoň jiných též) vědomostí, nežli historie politická, církevní, práva a literatury, kterým vystačí více méně bibliotéky a veškery pomocné vědy historické. Tyto nové pracovní obory, vyžadujíce i daleko více přípravy, jsou také arci mnohem těžší, ač i vděčnější. Přece však i zde třeba postupovati v základě tímže způsobem, jako při dějezpytu vůbec. Nutno n e j p r v e v š e c k y p r a m e n y registrovati, sebrati, vydati, kri-

---

m a p y k u l t u r n í — jsoutě na př. dějiny meliorací u nás triumfem našich předků.

[3] Rovněž musíme zpracovati otázky s t a b i l i t y poměrů agrárních, pokud se vyskytuje, kde, jak a proč. Někde ji vidíme i ve stálých směrech dopravy či v malé měrnosti velkosti starých panství i vsí; míníme tím původní rozsah a vývoj (eventuelní změny) plochy kulturní. Jindy zjišťujeme trvalost agronomických forem a neproměnnost i logičnost jejich kulturního postupu, ježto příroda nesnáší násilí. Tím se nám stává i půda velkolepým historickým pramenem — zejména dob dávných a dějin kolonisace — pramenem prastarým, vysoce pravdomluvným, ač němým bez dějin hospodářských. Právě však stabilita, či aspoň logická zákonnost kulturního postupu půdy je nám velkou zbraní proti absolutnosti námitky historického anachronismu.

ticky zpracovati a oceniti; rovněž tak veškeru literaturu dosavadní. Takto si počínali kdysi též otcové české historické vědy, Dobner, Dobrovský a Palacký. Vytýčené již všeobecné úkoly (ač nelze s Vystydovým programem z r. 1913 úplně souhlasiti ve všem a naopak musíme jej doplniti) dlužno specialisovati v určité nejnutnější otázky, by bylo i novým badatelům jasno, čeho je nejprve zde potřebí — zkrátka: dlužno uvésti do práce soustavu a určitý postup, ježto zvláště zde, v tom příčinném a souvislém svazku fakt i otázek, předpokládá zdárná nová odpověď zas už jiné (předchozí) řešení, na němž opět dále i výše staví pohon.

Ježto bylo na těchto ochranných polích poměrně dosud přec jen málo vykonáno — není ani vlastních edic, ani fondů, ani knihoven, ani společností (skupin pracovních, přednáškových i iniciativních), nezbytno především zatím budíti pro ně zájem a veřejnou pozornost; budíti a shromažďovati pracovníky, kteří by se seskupili kol obou těch odborných jmenovaných už listů a utvořili tím i odborný spolek s přednáškami a knihovnou. Poněvadž zde teprve musí předcházeti řada monografií dle typických míst, dob a otázek, dosud nehotových: mohou i oba ty odborné listy (Agrární Archiv, Selský Archiv) především budíti věc a lidi, i shromažďovati příspěvky, materiál a látku; neboť teprve po monografiích mohou přijíti práce další a konečně sumární kompilace. (Výjimkou může býti badání, trvající arci desítiletí, o téže věci.)

Proto vedle delších monografických zpracování — ale jenom do jednoho ročníku nejvýše, jinak se to hodí za knihu a nikoli do časopisu — odporučují se v obou těch výše udaných již listech zatím též kratší iniciativní příspěvky — na př. otázka ceny statků (větších, menších, kde a kdy); otázka rent, ceny peněz, zásady prodejů a nájmů a j. v.; soupisy pramenů s kritickými poznámkami; soupisy immobilního majetku i šlechty dle dob, od století 14. do 18. a p. Iniciativy s ukázkou, kde a jak se sluší pracovati. Nemáme dosud vlastních dějin českého národního hospodářství.

Bohatost otázky hospodářské, agrární, správní a sociální eo ipso nutí, aby oba ty časopisy hleděly je nějak třídíti a opět seskupiti dle odborů. Nedoporučovalo by se tedy snad věnovati jim na př. určitá čísla, t. j. jeden sešit či svazek ději-

nám více hospodářským, druhý více sociálním atd.? Nějak to dělit a opět spojovat rozhodně tu musíme; rejstříky nestačí. Nutno věděti, co chceme, i jak to chceme. Nelze jenom napodobiti Německo a cizinu, musíme jíti též vlastní nevyšlapanou stezkou. Stálé napodobení bylo by také nesprávno i nečestno pro nás. Není to přece ani tatáž příroda, ani týž lid, jako tam. Na to se přemnoho vůbec zapomíná. Pravíme to všeobecně.

Úkol »Agrárního i Selského Archivu« není snadný, musí pracovníky namnoze teprve budit, podporovat, vychovávat i vésti; pracovníky, kteří by vynašli, co je nové, naše, vlastní a domácí. Proto je sice správnou kooperace s časopisy národopisnými, nikoli však přílišná. Zajisté nelze s nimi pracovati skoro totéž. Nutno rozlišovati dobře a hledati na místech méně dosud známých, t. j. ve spolku s *národohospodáři, geometry, techniky, s agronomy a badateli místními.* Nejen tedy s národopisci!

A v těchto udaných skupinách sluší doplniti vlastní a hlavní kmen spolupracovníků obou těch již uvedených časopisů; nutno hledati a připraviti budoucí vývoj i postup.

* * *

Dějiny agrární dlužno zkoumati ve spojení s dějinami b e r n í m i i k a t a s t r u.

Historie sociální pak obsahuje netoliko vsi a lid selský, ale i m ě s t a, Ž i d y, š l e c h t u a j. v. A i zde ovšem padá na váhu zase m a j e t e k, p r á v o, a d m i n i s t r a c e s a u t o n o m i í; s o u d n i c t v í (zejména dědické záležitosti, policejní a trestní; dále spory s agendou pozemkových knih, s pohybem a držbou realit); dále c í r k e v (kněžstvo světské a kláštery), se zařízeními h u m a n n í m i i v ý c h o v o u; konečně některá v e ř e j n á zřízení (daně, vojsko, vláda a úřady).

K dějinám hospodářským náleží i v ý r o b a řemeslná,[1] o b c h o d, d o p r a v a (po řekách, potocích a jezerech, cesty, stezky, silnice a mosty, pošta a dráhy); f i n a n č n i c t v í a ú v ě r n i c t v í; m o n o p o l y státní (cla a mýta, poplatky různé); zvláště pak uvedené již d o l y, l e s n i c t v í a z e m ě-

[1] J. Winter měl si vésti ve svých známých pracích tak, jako kdysi Palacký, výborný Jar. Čelakovský atd.: nejprve sebrat i vydat listiny a privilegia cechů i měst — a teprve potom je zpracovati. Takto však jeho pilné jinak práce, příliš mosaikové a s cedulkovou metodou brzy zastarají a Winter, zdá se, brzy přejde k belletristům. Jak jinak i přesněji vedl si A. Sedláček! Nebudiž to k úhoně Wintrově. Jeho místo v dějinách mu zůstane. Ale pieta k mrtvému nemůže zabrániti mezi odborníky uznaný úsudek, že v belletrii jméno Wintrovo stoupne a v historické práci sklesne.

dělství vůbec s rybářstvím a chmelařstvím, vinařstvím, zahradnictvím i chovem dobytka všeho druhu. Konečně známý zemědělský průmysl (pivovary, lihovary, nyní i cukrovary, mlýny, cihelny a vápenice); stavby, sklářství, lázně a lékárny; salnytr a sůl; nájmy různé; dále pak velkostatková administrace (účetnictví, listiny a smlouvy veškery, soupisy majetku a příjmy, od poddaných, z nájmů i z režijního hospodaření; úředníci, myslivci a různí služebníci), jakož i veliké inventáře, dodávky a dary.

* * *

Vedle omlazené genealogie, na základech biologických spojené též topografií s přírodovědeckými, zeměpisnými a agronomickými popisy míst. Je nesporno, že edice listin nejvíce až dosud vykořisťovali historikové političní a církevní. Zřídka kdy komu napadlo, aby různá ta a dávná jména topografická ve starých domácích a bitevních příbězích stopoval na mapách katastrálních, či shlédnul na místě samotném. A přec je nesporno, že a) nejstarší naše dějiny pohybovaly se jen v několika okresích kolem Prahy, kdež naši předkové zustavili po sobě mnoho stop lokálních; b) ke každému tomu starému místnímu jménu, historicky zjištěnému, víže se celý komplex i jiných ještě »katastrálních« názvů a fakt — ať co do žití, obrany a kolonisace, ať co do dopravy atd. — jež všecka nacházejí se spolu v nesporné věcné a místní (a tudíž často i časové) souvislosti, kritisujíce tím a doplňujíce tak dějiny. Proto po historicích vždy ještě musí přijíti moderně vychovaní topografové, kteří v ruce s katastrální mapou »localiter et occulariter« ohledají každé to staré jméno i jeho okolí místní v každém starším okrese.

Úkoly tedy veliké, a přece vděčné; třeba jen lidi organisovat! Kol každého archivu a musea, místního i odborného časopisu nachází se již řada pracovníků, jež jsou známí specialistům a bibliografům i netřeba jich tu tedy uváděti. Svolejme je, povězme jim, co je nutno, co chceme; zasaďme jejich monografické práce do vyššího rámce celku — a můžeme tu míti dost široký kmen badatelů, jež arci musíme učiti kritice, opravovati a doplňovati — vésti.

Voláme k Vám, mladí historikové, voláme k Vám, mládeži agrární; vizte, vězte a pěstujte! A Vy, mající prostředky i moc, aspoň podporujte. Zda voláme nadarmo?

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Pozdě předložený konečný rozpočet na r. 1919. — V pětimiliardovém schodku neobsaženy úroky ze státních dluhů. — Jsou státní vydání přílišná? Při nízké ceně koruny poměrně nedosahují ani vydání Rakousko-Uherska v míru. — Pracovní důchody příliš nízké proti cenám potravin a jiných nezbytností. — Trvání nízkého kursu koruny nebezpečím; zřeďování akciového kapitálu. — Stav našich financí a měny.

Rozpočet ve státech s ustálenou správou bývá sestaven a vládou sněmu předkládán několik měsíců před započetím budžetního roku. U nás nemohl se jistě nikdo diviti, že prvý rozpočet byl předložen Národnímu shromáždění teprve pátý měsíc v roce; beztoho bylo později nutno jej zcela zase předělati. Nesvědčí však pro pořádek našich financí, když konečný rozpočet na r. 1919 objevil se teprve nyní v prosinci a že o novém rozpočtu na rok 1920 dosud nikdo nic neví.

Podle první předlohy rozpočtové (Rašínovy), projednané v červnu, bylo čítáno na vydání přes 6.700 mil. K proti 2.800 mil. K příjmů. Končil tedy rozpočet červnový schodkem přes 3.900 mil. K. Zatím válečné události na Slovensku vynutily nový úvěr téměř 800 mil. K a úprava platů pro státní zřízence zvýšila vydání přes 600 mil. K, ale i všechny ostatní potřeby vzrostly značně za uplynulého půl roku. Proto v prosinci se jeví celková státní vydání přes 8.600 mil. K proti příjmům (řádným i mimořádným) 3.700 mil. K, tak že celkový schodek státního hospodářství jest 4.900 mil. K. Jelikož jistě se vyskytnou ještě dodatečná vydání, lze odhadovati skutečný schodek na rok 1919 plnými pěti miliardami K.

Vlastně bylo toto vypočtění konečného schodku na pět miliard přímo příjemným překvapením; neboť minulý ministr financí dr. Horáček mluvil již počátkem podzimu o schodku šestimiliardovém a předminulý ministr dr. Rašín na základě jistých odhadů až o sedmi miliardách deficitu. Schodek se zmírnil především mimořádnými příjmy sice — (z výtěžků různých ústředen, hlavně z obchodů cukerních), — ale i bez nich nebyl by značněji přesáhl sumu pěti a půl miliardy korun. Byly tedy odhady bývalých finančních ministrů silně pesimistické. Přes to ovšem pětimiliardový schodek je pro naši republiku jistě dosti povážlivým přepychem, kterého by si nemohla častěji dovolovati.

Nesmí se zapomínati, že oněch pět miliard K není ještě plným deficitem; velmi značná vydání dosud nejsou a nemohla býti do rozpočtu zařaděna, protože o nich mírová konference nic určitého nerozhodla. Neplatíme do té doby vůbec žádných úroků ani z válečných ani z předválečných dluhů rakousko-uherských, ba ani z našich vlastních dluhů válečných (na československé vojsko za hranicemi), ani ze sum, které bude republika povinna složiti v blízké budoucnosti spojencům na reparaci. Tato

vydání se měla účtovati aspoň nějak přibližně, třebas jejich výši nelze nikterak přesně vypočísti. Nejsou to zajisté nepatrné položky: Z předválečného dluhu rakouského a uherského postihne naši republiku nejméně asi 4—5 miliard K v papírové měně a snad blízko jedné miliardy franků ve zlatě (i s prodlenými úroky). Druhá miliarda franků ve zlatě se musí čítati na reparaci a na dluhy za československou armádu v cizině. Tyto dvě miliardy franků ve zlatě, kdyby se nyní musily úrokovati jen 4%, vyžadovaly by za nynějších nízkých kursů československé koruny skoro 800 mil. K ročně a na ostatní dluhy rakouské a uherské budeme přispívati nejméně asi 200 mil. K ročně. Tedy z těchto zděděných dluhů, — nehledě k vlastním dluhům našim a nehledě k válečným půjčkám — byla by dlužná úroková povinnost asi jedné miliardy K.

O tyto nezaplacené úroky musí se rozpočtový schodek zvětšiti, třebas i některé úroky z toho nejsou dosud splatné (úroky ze 750 mil. franků ve zlatě na reparaci); za to nám narůstají úroky z prodlení ze všech dluhů, které jsou v cizině a pro něž placení úroků bylo zastaveno vypuknutím války roku 1914. Tedy nutno účtovati s deficitem nikoli pětimiliardovým, nýbrž aspoň se šestimiliardovým!

Státní vydání na r. 1919 i s neplacenými dlužnými úroky bylo by dle pravdy 9.600 mil. K, tedy blízko 10 miliard K! Považíme-li, že veškerá roční vydání bývalé rakousko-uherské monarchie v posledním mírovém roce před světovou válkou byla rozpočtena asi na 5.800 milionů K, mohla by nás z toho našeho státního hospodaření pojímati závrať. Naše republika, která má jen něco přes čtvrtinu obyvatelstva proti bývalé monarchii, má rozpočet státní nominálně vyšší skoro o dvě třetiny nežli celá zaniklá rakousko-uherská říše. (Na hlavu v bývalém Rakousko-Uhersku bylo státních vydání asi 110 K, kdežto v naší republice bezmála 700 K, když se do vydání počítají dosud neplacené úroky!)

Ale při takovém usuzování nebylo by bráno v počet veliké znehodnocení papírových peněz, ani to, že se jedná o mimořádný rok válečný po spoustách hrozné a dlouhé světové války. Před válkou platila 1 K = 105 centimes (ve zlatě), nyní však je 1 Kč = 10 centimes. Tedy státní vydání v posledním mírovém roce na každého obyvatele bývalé habsburské monarchie bylo asi 116 franků ve zlatě, kdežto v československé republice v roce válečném vlastně podle kursu není větší než 70 franků ve zlatě. Ovšem se může namítnouti, že nynější cena československé koruny je nepřiměřeně nízká a že nebude možno do budoucnosti s tak nízkou cenou naší československé měny počítati. Tuto námitku lze připustiti, ale vůči nynější pokleslé ceně koruny, která trvá již příliš dlouho a na kterou jsme se byli nuceni již ve všem svém živobytí zaříditi, nebude jistě možné počítati ani s příštím kursem, dosahujícím 20 centimes za 1 Kč. Spíše bude se nutno připraviti na kurs nižší.

Kdybychom tedy účtovali cenu 1 Kč = až 20 centimes, byly by úroky z 2 miliard franků zahraničního dluhu asi 400 mil. K a z ostatních rakouských i uherských dluhů, které budeme nuceni převzíti, 200 mil. K, tedy s těmito úroky bylo by vydání na rok 1919 nutno odhadovati asi 9.200 mil. Kč, čili asi 1.800 mil. franků ve zlatě. Na jednoho obyvatele by se páčilo toto roční vydání státní na 130 franků ve zlatě proti 116 frankům ve zlatě

v Rakousko-Uhersku před světovou válkou. Považíme-li, že finanční zdroje naše mohou býti mnohem vydatnější nežli byly průměrně v bývalé monarchii a že přece rok 1919 byl rokem válečným pro naši republiku, že kromě mimořádných nákladů na vojenskou moc, musilo býti placeno 1.200 mil. K na vyživovací příspěvky a na podpory pro nezaměstnané, nemůže se zdáti oněch 130 franků ve zlatě státních vydání, na každého obyvatele ani zvláště velikým! Kdyby přestalo napjetí válečné, dala by se ona mimořádná vydání zmenšiti nejméně o 2 až 3 miliardy K a na hlavu by se to zmenšilo až pod 100 franků ve zlatě ročně (při předpokládaném kursu 1 Kč = 20 centimes).

Ovšem na zmírnění ostatních státních vydání nebude lze počítati, spíše je nutno připraviti se na jejich stálé stoupání. Nemůže to býti ani jinaké vůči t. zv. drahotě. Bylo by klamné čekati na její příliš značné a podstatné ochabnutí. Je sice možné, že ceny na př. živočišných potravin a surovin (masa, tuků, mléka, kůže a j.) klesnou, až ustanou rekvisice., až dobytek se doplní a hranice pro dovoz se otevrou, ale za to plodiny jistě se silně zdraží proti úředním cenám dosavadním. Při ceně československé koruny 10 centimes bylo by 80 K, kterými se u nás platí 100 kg pšenice, pouze 8 franků ve zlatě. Kdybychom však i čítali 1 Kč = 20 centimes, stálo by 100 kg pšenice 16 franků ve zlatě; je to úřední cena, která je asi čtvrtinou, nejvýše třetinou světové tržní ceny. Až přestanou rekvisice a hranice budou úplně volné beze cla na plodiny, musíme počítati ještě se silným zdražením veškeré rostlinné potravy.

Píše se stále v denních listech, že nynější mzdy jsou příliš vysoké a že také platy zřízenců veřejných, ale zvláště soukromých, nad míru stouply. Ano ozvaly se hlasy některých národohospodářských odborníků, že by bylo radno pomýšleti na zmenšení platů, kdyby se chtěla drahota zmírniti — (v tom smyslu se vyslovil dr. Mildschuh v Národních Listech).

Ale jsou skutečně nynější mzdy a platy vysoké? Proveďme jen počtně, kolik asi potřebuje člověk potravin, aby nehynul hlady a uvidíme, jak na to stačí mzda nebo plat pro rodinu ne příliš četnou.

Počítejme jen ročně: 150 kg mouky (to bylo by týdně asi $2^7/_8$ kg na chleba i na ostatní pokrmy), 100 kg brambor, 40 kg masa (týdně asi $^3/_4$ kg), 20 kg tuku (týdně asi $^3/_8$ kg), 100 litrů mléka (denně něco málo přes ¼ litru), 100 vajec (týdně sotva 2 vejce), 15 kg cukru a k tomu zeleninu, luštěnin trochu a něco ovoce. Jaká suma peněz je tu potřebna při mírných a nelichvářských cenách? Nuže

150 kg mouky	=	nejméně	400 K	(ale pravidelně více)
100 » brambor	=	»	30 »	(také by se těžko za ty ceny dostaly)
40 » masa	=	»	900 »	
20 » tuku	=	»	1000 »	
100 vajec	=	»	150 »	
100 litrů mléka	=	»	150 »	
15 kg cukru	=	»	50 »	
zelenina, luštěniny, ovoce a j.	=	»	120 »	
		dohromady	2800 K.	

Zajisté by při tom výživa nebyla ani zvláště hojná a jistě ne vybra
(byly by v ní jen nejprostší potraviny) a přece by bez všeliké práce, be
topiva a jiných příprav syrové ty potraviny vyžadovaly 2800 K ročn
Pro nečetnou rodinu pouze čtyřčlennou by to bylo přes 11.000
ročně, čili 215 K týdně. Kolik dělníků má však více než 200 K týdně
kolik úředníků nemá ani 11.000 K ročně? Lze tu ještě něco ze mzdy a plat
slevovati, když pro rodinu nečetnou to sotva stačí na syrové (ne přil
hojné!) nezbytné potraviny? A kde je k tomu potřebné uhlí a dříví, kde
byt, kde oděv, obuv a jiné potřebné prádlo a šatstvo, kde ošetření v nemoc
kde světlo a četné jiné nezbytné potřeby životní? Nestačí jistě u velk
části dělnictva a ještě více úřednictvu pracovní důchody ani na pořádno
výživu jen s nejnuznějším ošacením rodiny, jak pak by z toho ti všich
ubožáci měli ještě snad dobrovolně slevovati? Takové požadavky bezpeč
nebyly míněny tak tvrdě, jenom jistě nebyly promyšleny a nebéřou si li
práci, aby trochu počítali, když mluví se stále o přílišných nárocích u těc
kteří nemají jiných zdrojů nežli své důchody pracovní.

Při všeobecné drahotě jsou to právě důchody pracovní, které až n
posledy se té drahotě přizpůsobují, a to pravidelně velmi zvolna i nedo
statečně. Jak tedy smělo se jen pomysliti, že by drahotě bylo možno čel
snižováním důchodů pracovních? Vždyt při nynějších cenách jest prác
lidská ze všeho daleko nejlacinější! Ti, kteří jsou jiné
náhledu, jednak nepotřebují snad počítati s každou korunou vydání, jedna
je klamou veliká čísla peněz proti předválečným sumám. Ale což nep
zorují, že namnoze je nutno poválečné sumy děliti desíti (a snad i větš
číslem), aby se vyrovnaly předválečným? Když má někdo 40.000 Kč ročnil
důchodu, dostal by za to jen sotva 4000 franků švýcarských a za to by
ve Švýcarsku ani nejnuzněji nevyživil.

Arci nelze jen prostě dle kursu převáděti u nás koruny na franky. A
čím dále by se nízký kurs koruny udržoval, tím by se opravdu více p
způsobovaly naše drahotní poměry cenám v cizozemských penězích a tím b
by návrat k vyšším cenám koruny obtížnější, ne-li na konec nemožný. Pro
bylo jistě osudnou chybou dopustiti, aby československá koruna klesla
na $^1/_{10}$ nebo až na $^1/_{11}$ franku (9 centimes), jako zase dříve bylo ješ
daleko horší chybou, že byla uměle zdražována a že bylo pro
vší pravděpodobnosti jejího zotavení pracováno, aby se její cena hnala
výše. Na té cestě se dospělo na kratičký ovšem okamžik až na cenu $^1/_3$ fran
= 1 Kč, kdy celá naše hospodářská situace i státní finance připouště
snad cenu jen poloviční nežli jaké bylo tehdy docíleno (tedy cenu asi
nebo $^1/_5$ franku). Na nemírné vypjetí ceny následovalo přirozeně přiliš
ochabnutí její, jako se to děje vždy ve výchvěvech.

Klesání naší koruny projevuje se i u nás velmi patrnými důsled
a přizpůsobováním národohospodářských poměrů, tak že ponenáhlu by návr
k dřívějším cenám byl i nemožným. Tím se vysvětluje, že všechny na
akciové podniky znásobily svůj kapitál několikrát a že při tom veliké
kapitálovém rozředění ceny akcií ještě náramně stouply. Místo mnohý
příkladů všech bank skoro stačí uvésti akcie Živnostenské banky, jej
kapitál vzrostl od vypuknutí války z 80 mil. K na 240 mil. K, tedy tro
násob a akcie při tom mají cenu nominálně také asi trojnásobnou. Byl

někdo, kdo by věřil, že má Živnostenská banka devětkrát větší jmění nežli měla před válkou? Ale jsou u nás banky (hlavně menší), které by se mohly takto nominálně chlubiti, že jejich jmění se znásobilo dvacetkrát i třicetkrát! A kolik nových akciových podniků povstává u nás s velikým poměrně kapitálem! Při naší poválečné vyčerpanosti nejen hmotné, ale i mravní myslil by někdo opravdu, že u nás vzrostlo tolik bohatství, rozmohl se blahobyt a že jsme do té míry ve všem zdatnější, jak by to ukazovaly cifry rozhojněného akciového kapitálu u nás, zvláště kdyby se počítal podle nynějších bursovních cen? Nemyslím ani, že by tu byla nějak přemrštěná spekulace ani nějaké příliš umělé bursovní manévry na vyhánění cen. V tom nadbytku akciového kapitálu a v jeho vysokých cenách začíná se jen důsledně projevovati nepatrná cena naší československé koruny.

A je tento hluboký spád i nízká úroveň naší koruny nějakým hrozným živelním neštěstím? Klesání koruny bylo vůči světovým i našim domácím finančním a hospodářským poměrům nutné. Bylo osudnou chybou toho neviděti a vzpírati se tomu naopak umělým zvyšováním její ceny tím, že se vývoz korun přísně zakazoval a úplně znemožňoval a kdekoli se koruny na cizím trhu přece vyskytly, že se honem daly na účet ministerstva financí skupovati. To se mohlo dařiti pouze na chvilku při dřívější naší blokádě, — takřka na vteřiny jen počítá-li se s dobami, které v životě společenském jsou pozoruhodny. Proti tomu byla pozdější rychlá a důkladná reakce nezbytna; také nastala, ale zase nic se nedělo, aby tato reakce nebyla přílišná. Ale mnoho ještě není tím ani nyní nenahraditelně poškozeno. Nutno je cenu koruny na přiměřeném, ne příliš vysokém kursu, pokud to půjde, ustáliti a ji pak na tom kursu také hledět udržeti. Nebude-li kurs ten nepřiměřeně vysoký, stačily by k tomu dosti skrovné prostředky a nebylo by to ani špatnou spekulací udržovati jej na stejné úrovni. Musilo by se to asi tak zaříditi, jak to bylo pro rakousko-uherské koruny před válkou upraveno devisovou politikou rakousko-uherské banky. Ta politika (jak jsem k tomu poukázal v »Ottově Naučném obch. slovníku«), nebyla pro rakousko-uherskou banku nikterak nevýnosnou, naopak přispívala velmi podstatně k jejím čistým výtěžkům.

Bude nutno však (pro obmezenost místa) k tomu, jakož i k prostředkům na ozdravění našich státních financí ještě v příštím čísle se vrátiti. Pro dnešek stačí konstatovati, že sice okamžitý stav našich státních financí jistě je vážný a vyžaduje velmi rozhodných a rázných zásahů, ale že není nikterak zoufalý, naopak, že může býti ještě příznivý. Totéž lze říci i o naší měně. —

V Praze, počátkem prosince. *Jan Koloušek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

První rok sociální politiky v naší republice. — Problém nezaměstnanosti a práce. — Nový zákon o zabírání bytů. — Sociální ústav.

Kdo prohlíží pozorně sbírku zákonů a nařízení prvého roku československé republiky, tomu nemůže ujíti, že valnou část zaujímají zákonodárná opatření sociálně-hospodářská. Vedle zákonů souvisejících úzce s budováním

státu jsou to zákony sociálně-politické, které tvořily největší díl práce našeho sboru zákonodárného i veřejné správy. A kdo zamyslí se zároveň nad uplynulým rokem našeho svobodného státního života, pochopí pravdivost výroku, že kniha zákonů jest nejvěrnější knihou života.

Vedlo by daleko, kdybychom chtěli třeba stručně jen sledovati všechna opatření sociálně-politická v prvém roce naší samostatnosti. Rozumíme-li sociální politikou v nejširším slova smyslu veškero praktické úsilí o povznesení celého společenského tělesa ve smyslu sociální spravedlnosti, pak nalezli bychom prvky sociálně politické takořka v každém zákonu naší republiky. Avšak i na poli sociální politiky v užším smyslu, která všímajíc si tříd slabších, utlačených a méně majetných, snaží se vyrovnávati společenské nesrovnalosti vznikající nerovnoměrným rozdělením plodů práce celého společenského tělesa, byl prvý rok naší samostatnosti rokem bohaté práce. Pomiňme řadu zákonů upravujících platové a mzdové otázky nejrůznějších kategorií zaměstnanců státních, samosprávných i soukromých, pomiňme četné ty zákony a nařízení z oboru politiky vyživovací a cenové a s tím související zákony o lidových soudech cenových a lidových soudech pro trestání válečné lichvy, dotkněme se jen zmínkou zahájení velkolepé reformy pozemkové, jejíž dosah nedovedeme nyní téměř ani domysliti, — a vyvstane nám ihned řada problémů, jež bylo třeba upravovati v uplynulém roce sociálně-politickými zákony.

Všimněme si dále letmo jen zákonných kroků sociální péče v nejužším slova smyslu! Právo dělnické, ochrana dělnictva, sociální pojištění, péče o mládež, invalidní péče a péče bytová jsou hlavními obory jejími a zároveň pracovním programem nově založeného ministerstva sociální péče, jež jest z našich ministerstev vedených odborníkem ovládajícím svůj obor, iniciativním a důsledným. Ve všech těchto směrech projevila se v prvém roce republiky úsilovná činnost zákonodárná i správní. Zákon o osmihodinové době pracovní, prvý to zákon podepsaný presidentem Masarykem po návratu do vlasti, zákony o podpoře nezaměstnaných, novely zákonů o úrazovém a nemocenském pojištění dělnictva, organisační práce dělnického pojišťování na Slovensku, založení Všeobecného pensijního ústavu, zákon o práci dětí, organisace invalidní péče, již čeká úkol zaopatřiti na 210.000 invalidů a 380.000 pozůstalých po padlých vojínech, nouzová opatření bytové péče (ochrana nájemníků, zabírání bytů, podpora stavebního ruchu malobytového) — tot jsou nejdůležitější mezníky této činnosti a máme dnes sotva patřičný odstup od událostí nynější doby, abychom dovedli posouditi význam jejich a oceniti, jak dalece tato sociálně-politická činnost přispěla ke konsolidování našich poměrů a jak dalece uvolnila cestu státotvorným pracem při vzniku naší republiky.

Sociální otřesy válkou zaviněné dosud neustaly, ba možno říci, že v některých směrech krise ještě se přiostřují (uvádíme jen poměry vyživovací a drahotní) a sociální úkoly budou proto doléhati neodbytně i dále na všechny veřejné orgány našeho státu. Ve znamení sociální politiky byl prvý rok naší republiky a bude i rok druhý. Doufejme, že sociální úkoly dojdou v něm téže pozornosti jako v roce prvém.

* * *

Otázka nezaměstnanosti jest z nejpalčivějších bolestí našeho státu. Ovšem nejen našeho, též ostatních států středoevropských, poněvadž nemá co do rozsahu sobě rovna a nedá se vůbec srovnati s nezaměstnaností, vznikající v dobách dřívějších průmyslových krisí ani co do příčin ani co do rozsahu.

V dřívějších průmyslových krisích bylo to přílišné stoupnutí výroby poháněné soukromopodnikatelsky organisovaným velkoprůmyslem na stupeň, který neodpovídal schopnosti konsumu, dnes naprostý nedostatek surovin, uhlí, závady dopravní, nemožnost zahájiti plný chod průmyslové výroby přes obrovskou potřebu všech průmyslových výrobků. Jindy nezaměstnanost místní nebo v určitých oborech, počtem omezená, dnes nezaměstnanost zasahující téměř všechna místa a řadu oborů, značně kolísající v počtu nezaměstnaných. Podle statistiky uveřejněné v článku J. Tomase v 3. čísle Sociální revue, věstníku ministerstva sociální péče, počet nezaměstnaných u nás bohudíky klesal. V Čechách, na Moravě a ve Slezsku bylo podporováno v lednu 1919 226.582 nezaměstnaných, v dubnu 1919 200.339, v červnu 1919 jen 174.655 a lze důvodně míti za to, že počet ten v létě ještě se zmenšil. Avšak s počínajícím zimním obdobím stoupá opět nebezpečí nezaměstnanosti a nemůže proto býti lhostejno, jakými prostředky se tomuto nebezpečí čelí.

Již zákon ze dne 10. prosince 1918 zavedl podpory v nezaměstnanosti, které v uplynulém roce byly sice různě omezovány, ale celkem až dosud vyplácejí. Od 15. prosince 1918 do konce června 1919 vyplaceno bylo 168,875.697 kor. na podporách v nezaměstnanosti, v lednu 1919 dostával každý nezaměstnaný průměrem 152·5 K, v červnu 114·3 K. Proti principu podpor v nezaměstnanosti vznesena byla řada námitek. Poukazováno s důrazem na neproduktivnost těchto státních výdajů, na zhoubný účinek, který podpora v nezaměstnanosti má za nezaměstnaného dělníka, odnímajíc chuť k práci a potlačujíc životní nutnost pracovati. Nemůže však býti sporu, že v době takových krisí hospodářských, jaké nás zastihly po převratu, podpory nezaměstnaných byly nezbytny. Každý jednotlivec, jenž pracovati chce, má právo na podíl ze statků nutných k udržení života a společnost má povinnost podílu toho mu poskytnouti. Když však jednotlivec ten bez své viny byl vyřazen z práce, je v zájmu celé společnosti, aby neposkytovala mu podílu toho, aniž jeho pracovní sílu zužitkovala. V tom je právě jádro věci. Jediný správný způsob podpory nezaměstnaných je ten, aby společnost příležitost k práci opatřila. Nesmírný ethický význam odměny za práci a podpory bez práce není nutno zdůrazňovati. Toť princip »hladové zdi« Karla IV., který mohl zajisté též svou podporu hladovým vypláceti, aniž dal stavěti zbytečnou zeď na Petříně. V každé obci takřka lze nalézti práce (úprava cest a pod.), které jsou v obecném prospěchu a které bylo by lze prováděti nezaměstnanými bez mimořádného dalšího nákladu na materiál a jiné výdaje. Se stanoviska národohospodářského může zajisté stát v příštím roce spíše vydati 300 mil. K na práce sloužící obecnému dobru a rozmnožující národní jmění, než nových 168 mil. K na podpory v nezaměstnanosti. To je smysl prací »nouzových«, jimiž snažila se veřejná správa dříve a též i nyní čeliti nezaměstnanosti. Do rozpočtu r. 1919 zařazeno bylo k tomu účelu již celkem kolem 60 mil. K na nouzové stavby silniční a nouzové stavby budov v Praze a v Brně, ne-

hledě k fondu pro podporu stavebního ruchu malobytového. Ale to vše, jak se zdá, nestačilo.

Zákon ze dne 17. října 1919 č. 569 sb. z. a n. znamená na této cestě další důležitý krok. Zákonem tím zmocňují se okresní politické správy, aby nařídily obcím, okresním zastupitelstvům a okresním silničním výborům, aby s pracemi, jež vykonati je ve veřejném zájmu a při nichž lze zaměstnati větší počet nezaměstnaných osob, ihned započaly, event. aby práce ty daly na náklad zmíněných korporací provésti. Stát bude přispívati stavebníkovi za každou osobu, která by měla nárok na podporu v nezaměstnanosti dvěma třetinami mzdy, obvyklé v místě, nejvýše však 6 K denně. Opustí-li zaměstnanec bezdůvodně práci, pozbývá trvale nároku na podporu v nezaměstnanosti.

Zákon tento má nesporně velký význam. Jest jedině schopným prostředkem, jak zabrániti bezúčelnému vyplácení podpor, přispěti k oživení hospodářského života a jest zároveň praktickou náplní článku II. zákona ze dne 12. února 1919 č. 63, který prohlašuje pracovní povinnost všech státních občanů, neboť povinnost pracovati jest prázdným slovem, není-li možnosti a příležitosti k práci. Bude na obcích a okresních politických správách, aby energicky provedly úkol tím jim uložený a pak snad i palčivá otázka nezaměstnanosti ponenáhlu zmizí vůbec k nesmírnému prospěchu našeho státu. Problém práce — tot problém celé republiky!

* * *

Nový zákon o zabírání bytů obcemi (ze dne 30. října 1919) jest nejzřejmějším projevem desolátních bytových poměrů, v jakých jsme se octli po válce. Je málo zákonů tak nepopulárních a odpor, který se proti němu zvedl před jeho přijetím, byl by zajisté odradil vládu před jeho provedeními, kdyby ho právě nebylo tolik třeba. Zákon sám jest pouze novou redakcí původního nařízení ze dne 22. ledna 1919 o zabírání bytů. Změny spočívají hlavně v rozšíření zabíracího práva pokud se týče velkých bytů, bytů v podnájmu a živnostenských místností. Počet místností, které se jednotlivé rodině podle počtu příslušníků ponechávají, jest sice omezen, avšak představuje stále ještě byt průměrné městské rodiny. Zákon sám obsahuje četná ustanovení a pokyny, kterými snaží se zameziti zbytečné příkrosti při provádění a záleží vše na objektivnosti a taktu provádějících úřadů, aby praxe zákona nezasahovala dále než je nezbytně třeba, aby zůstala přísně v mezích zákona a nezabočila nikdy v libovůli. Tomu bohužel dosud tak všude nebylo a provádění zákona v jednotlivých obcích vyvolávalo mnohé stížnosti stran, někdy zcela bezohledně a bezdůvodně chikanovaných.

Praktický účinek zákona jest však dosti problematickým, zvláště ve velkých městech. Zabírání bytů provádí se v nich již několik měsíců a zásoby bytů jsou vyčerpány až do dna, ne tak zásluhou bytových úřadů, jako naléhavou poptávkou obecenstva. Lze pochybovati na př. o tom, zda dělení sloučených bytů spojené s event. přestěhováním podnájemníků bude míti znatelný effekt. Počet velkých bytů ve skutečnosti jest mimo to poměrně tak

nepatrný, že oddělením místností přebytečných dá se sotva získati větší počet samostatných rodinných bytů, o něž hlavně jde. Podle statistiky z roku 1900 bylo v Praze z 38.557 bytů pouze 1.789 bytů o pěti nebo více místnostech, v pražských předměstích (Karlín, Smíchov, Vinohrady, Žižkov) z 38.424 bytů pouze 355 bytů o 5 nebo více místnostech, v Brně z 20.638 bytů 1010 bytů o 5 nebo více místnostech, v Plzni z 11.688 bytů pouze 1400 takových bytů. Z toho ještě připadá nejméně polovina na byty o 5—6 místnostech. Tento poměr se mnoho asi nezměnil, i když absolutně domů přibylo. Při většině těchto bytů budou pak sotva dány podmínky pro zabrání nějaké části bytu nebo jen části tak nepatrné, že nebude možno z ní upraviti nový rodinný byt. Počet bytů tím získaných bude tedy stále mizivě malý oproti potřebě bytové stále stoupající.

Nový zákon o zabírání bytů ve větších městech tudíž mnoho nepomůže, snad jen v menších místech tu a tam bude vhodným prostředkem proti necitelnému sobectví jednotlivců, kteří dobrovolně nepronajmou ni jediné místnosti, byt by tím sebe více mohli prospěti těm, kdo nedostatkem vhodného bytu strádají fysicky i duševně. Jedinou trvalou úlevu v bytové nouzi mohou přinésti stavby nových bytů. Těch však nebude před jarem 1920, ba ani po celý rok 1920 tolik, aby postačily. Není tedy bezprostřední budoucnost našich měst v bytových poměrech nikterak nadějná.

* * *

Dne 30. října t. r. svolal ministr sociální péče poradu českých pracovníků sociálních o založení českého sociálního ústavu vědeckého. I k této nezbytné podmínce každé soustavné a vědecké práce v otázkách sociálních dospíváme teprve ve svém státě. Dělnické a sociální otázky musí býti právě tak vědecky zkoumány jako jiné společenské problemy. To není možno bez řádně vypravené odborné knihovny, čítárny, bez materiálu statistického vystihujícího naše poměry, bez vědeckých diskusí, vydavatelské činnosti, studijních cest, styku s cizími ústavy, hmotných prostředků, krátce bez všeho toho aparátu, kterým již dávno a bohatě byly vybaveny podobné instituce v cizině. Zřízení ústavu takového položilo si ministerstvo sociální péče za svůj úkol a od prvé chvíle k splnění jeho pracuje a klade základy k odborné knihovně a čítárně. Ústav má býti součástí ministerstva, tedy ústav oficielní, ačkoliv jeho snahou bude soustřediti hlavně všechny zástupce sociální práce z prakse.

Program jeho činnosti jest obsáhlý a chce zahrnouti všechny obory sociální práce v teorii i praksi. Ze schůze zvolen přípravný výbor, který má vypracovati přesný program organisace ústavu a dáti podněty k dalšímu postupu. Doufejme, že tyto přípravné práce rychle budou pokračovati a že ráda ministerstva sociální péče pomůže hlavně také opatřiti ústavu dostatečné prostředky hmotné, aby se mohl náležitě rozvinouti. Vědeckého školení sociálních pracovníků jest nám třeba neméně než získati pro sociální práci nových sil a vychovávati z nich skutečné odborníky. Neboť jen odborná soustavná práce tvoří pokrok v každém oboru a neméně na poli sociální práce. *J. K.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Sjednocení všeho československého učitelstva. — Interkonfesijní duch osv
bozené školy. — Odznaky římské církve ve školách.

Organisační život českého učitelstva v Čechách a na Moravě spěl
sjednocování k rozkladu a obráceně. Prvotní zemská organisace české
učitelstva v Čechách, sdružující v sobě všechno učitelstvo národních šk
dlouho se neudržela. Brzy počala vedle ní a později i proti ní vyrůstati zems
organisace učitelstva měšťanských škol a ke konci minulého století sdruž
v sobě, až na menší zlomek, téměř všechno učitelstvo své kategorie. Rozklad
proud v těch létech postupoval. Zvláštní organisaci zemskou vybudovaly
české učitelky, po známých otřesech povahy mravní odlouplo se od Zemské
ústředního spolku učitelstvo Velké Prahy a vytvořilo později i Svaz mě
ského učitelstva. Od jednoty učitelek odštěpily se učitelky industriální
pěstounky škol mateřských. A na konec i učitelšti pensisté zbudovali
spolek a založili časopis k hájení svých zájmů.

Podobně postupoval rozkladný proces v učitelstvu moravském. I z
vzniklo několik zemských zájmových skupin organisačních. V dobách, k
jednalo se o životní zájmy učitelské, kdy na př. upravovaly se na zemský
sněmích právní poměry stavovské, seskupovaly se zemské skupiny org
nisační v permanentní společné výbory, aby žádoucích svých práv v je
notném šiku společně mohly vybojovati.

Hlavním podnětem, který vedl k rozkladnému jevu ve stavu učitelsk
byl zájem hmotný, hospodářský. Oddělující se skupiny vedla touha, aby v
bojovaly v bojích o úpravu služného co nejlépe a nejvíce práv svý
hospodářských.

Vybojováním t. zv. paritního zákona, který letošního roku vstupu
v život se zpětnou platností od 1. listopadu loňského roku, a který sta
učitelstvo národních škol na roveň státnímu úřednictvu s rovnocenným vzd
láním a zařazuje je do skupin D, C, B tohoto úřednictva, usnadní
v podstatě budoucí existenční boje učitelstva. Boje ty budou již bojova
ve sražených šicích se státním úřednictvem a přihrádky D, C, B bud
v budoucnosti nesporným dělidlem mezi učitelkami industriálními, m
učitelstvem obecných a měšťanských škol.

Paritní zákon hlamuje hroty nevraživosti mezi zájmovými skupina
učitelskými. A tento fakt bude znamenati v učitelstvu národních škol o
obrat od rozkladného jevu k jevu spojovacímu, slučovacímu.

Na Moravě byl učiněn již slibný počátek. Všechny dosavadní orga
sace moravské i organisace slezská sloučily se již v jedinou všeučitelsk
organisaci, v jejímž rámci budou jednotlivé kategorie učitelské tvořiti t.
zájmové odbory, které budou samosprávné v záležitostech těchto kateg
sě týkajících. Významný tento slučovací akt stal se 2. listopadu, kdy mor
ský Ústřední spolek a Zemská jednota učitelstva měšť. škol měly schů
správních zastupitelstev. Slezská organisace dala ke sjednocení souhlas
19. října, a také Jednota učitelek moravských a spolek učitelek industriáln
se k souhlasu připojily.

Přijaté zásady pro zbudování jednotné organisace všeučitelské jsou následující:

Učitelstvo všech kategorií spojí se pro věci společné v jednotné organisaci, a to jak v jednotách okresních, tak v župách i zemích, po případě i v celé republice. Pro zvláštní zájmy jednotlivých kategorií uznávají se zájmové organisace a poskytuje se jim v tom směru plné sebeurčení v usnášení i jednání.

Zásadní věci, které souvisejí se zájmy některé jiné kategorie sdružené, projednávají se také ve společné organisaci. Vznikne-li rozpor, snaží se společná organisace zjednati dohodu. Nedosáhne-li se jí, ponechává se zúčastněným organisacím volnost jednání. Každý člen je povinně organisován v organisaci společné i zájmové. Dosavadní Ústřední spolek (moravský) možno pokládati již dnes za všeučitelskou organisaci a zemské jednoty za organisace zájmové. Tudíž i dosavadní jednoty okresní zůstanou jako organisace všeučitelské. Učitelstvo obecných i měšťanských škol může utvořiti při nich své zájmové odbory, jako je mají učitelky. Obdobně vytvoří se zájmové i společné organisace župní, po případě chybějící organisace zemská.

Ideálem jednotné organisace je společný všeučitelský časopis se samostatně redigovanými rubrikami neb i přílohami. Odebírání časopisů pro dobu přechodní upraví se smlouvami. Vydání zájmových organisací hradí si každá sama. Společná vydání platí se ze společné pokladny. Příspěvky vybírají si a účty vedou společná i zájmové organisace odděleně.

V duchu těchto zásad vypracují se stanovy učitelské. Stanovy zájmových organisací, jež řídí se jejich potřebami, upraví si zájmové organisace samy, dbajíce však rámce a ducha stanov organisace všeučitelské, jimž nesmějí odporovati. Jednotnosti mezi organisací společnou dosahuje se tím, že zájmové organisace vysílají po jednom zástupci do souběžných výborů organisace společné, ostatní členové výboru společné organisace volí se ve společné organisaci, při čemž se respektuje zastoupení všech kategorií.

Moravské učitelstvo učinilo k žádoucímu sjednocení všech svých dosavadních rozštěpených zájmových organisací veliký krok. Dalo tímto činem mocný příklad uitelstvu v Čechách, kde o sjednocení dosud se téměř ještě ani nepíše a nemluví.

Možno očekávati, že nové všeučitelské útvary organisační, které jsou ve stadiu počátečního vývoje, budou zdůrazňovati v přední řadě duševní stránku organisace. Kéž duchovní činitelé zasáhnou — podle van Eedenových slov z »Hrdinné lásky«, obrodně v dnešní snažení organisační, jež bylo — zejména v Čechách — převážně hmotné a hmotařské. Nechť nezapomenou, že organisace stavu učitelského, jako vůbec organisace všeho lidstva, není jen hmotná a hospodářská, ale také duševní a že každý hmotný čin má míti mravní základ.

V učitelstvu československém bylo dosud málo vzájemného porozumění. Doufejme, že i v tomto směru nastane žádoucí obrat, že učitelstvo všech kategorií si porozumí, že k sobě vřeleji přilne a že v těsnější jednotě bude pracovati k potřebnému převychování budoucího občanstva vybojované, ale dosud mravně a duševně nedobudované Československé republiky.

* * *

Ministerstvo školství a národní osvěty neseno jest od počátku svého trvání ušlechtilou snahou, aby školství všech stupňů vůbec a národní školu zvlášť posvětštilo a učinilo ji v duchu a pravdě interkonfesionelní, sloužící spravedlivě jak příslušníkům všech náboženských konfesí tak těm, kteří se k žádnému náboženskému vyznání dle svého svědomí upřímně hlásiti nemohou.

Snaha tato jest solí v očích římských klerikálů. Po říjnovém převratu zkrotli na čas tito věrní služebníci Říma papežského, který v národních našich dějinách hrál tak bídnou úlohu. Nyní, kdy se již vzpamatovali, počínají znovu svoje agitační dílo proti oživenému svobodnému duchu, který v osvobozené škole osvobozeného národa počíná se pevněji zakotvovati.

Chápou se s odvahou všeho, co se jim hodí k agitaci ve vrstvách nábožensky založených a pro klerikální cíle zpracovaných. V pojem interkonfesijní školy zahrnut je požadavek, aby škola ani vnitřními ani vnějšími známkami nedávala na jevo, že je ve službách určitého náboženského vyznání.

V duchu vydaných ministerských výnosů odstranily mnohé veřejné školy konfesionelní pozdravy, sejmuly se stěn školních učeben odznaky církve římské — krucifiksy. Ve mnohých školních obcích událo se to nehlučně, tiše, ku prospěchu školy. V jiných působením štvavých kněží odehrály se nepěkné scény, které svědčily o uměle nábožensky sfanatisovaném občanstvu, jehož temné protivzdělavací pudy byly s kazatelen i tiskem rozplameňovány.

Řadou časopisů byl citován článek »Učitelských novin« z 3. října, který k otázce křížů ve školách zaujal správné české stanovisko. Ukazoval, jak těsně byly spjaty obrazy Habsburků s kříži, které v rakouských veřejných školách visely svorně vedle sebe jako nerozlučné symboly národního českého zotročení státního a nábožensko-římského. A padla-li 28. října m. r. pouta rakouská, měla s nimi nerozlučně a ihned padnouti také pouta římská. Neboť taková jest česká pravda dějinná: Habsburkové, Rakousko, Vídeň nebyly odjakživa ničím jiným, než povolným nástrojem Říma, světským jeho ramenem. Habsburkové nekonali v našich národních dějinách nic než to, co jim bylo z papežského Říma našeptáváno, radčno, poroučeno, rozkazováno. Ostranily-li se po 28. říjnu podobizny Habsburků, měly se s nimi odstraniti také téhož dne odznaky církve římské. A když se tak nestalo v památný den národního vykoupení, mělo se tak státi 8. listopadu, kdy se měla z úředního nařízení vymazávati Bílá hora z paměti národa.

Učitelské noviny proto správně napsaly: »Odstraněním křížů nedotýkáme se a nechceme se ani dotýkati osoby tak vysoce etické, jakou byl bez odporu Ježíš, hlasatel odpuštění a lásky. Odstraňujeme pouze symbol římské církve, která zneužila Krista, zneužila krucifiksů a proti duchu Kristově celý náš národ pokatolisovala násilím, jaké neznal svět, násilím, na něž nemůžeme vzpomenouti bez nejhlubšího pobouření svých srdcí a duší.

»Nezapomněli jsme po třech stech létech, že celý náš národ téměř, že my všichni učitelé, že i ti všichni dnešní katoličtí kněží a katecheti, kteří pořádají demonstrační schůze proti odstraňování křížů ze škol — jsme přímými potomky nejkrvavějším násilím pokatolisovaného národa.

»Kříž v našich českých dějinách pobělohorských nebyl odznakem Kristova Boha odpuštění a lásky, ale symbolem israelského a římského boha msty a násilí. S tímto odznakem bylo hnáno 27 českých pánů na staroměst-

ské popraviště, tento odznak byl ukazován učenému lékaři Jeseniovi, když mu byl jazyk před popravou vyřezáván, jménem tohoto odznaku byly odbojným českým lidem na hodinu přibíjeny jazyky k dřevěným stupňům a šibenicím, s krucifiksem v ruce vykonávali Jezovité po českých vlastech své krvavé policejní dílo, s křížem na prsou slídili po českých biblích, Labyrintech i jiných památkách skvělé husitské kultury, s křížem v rukou a na prsou vyháněli české vystěhovalce s Komenským v čele, jménem císařovým a Kristovým prováděli konfiskaci českých statků, krucifiks dali do rukou lžipatronu Janu z Pomuku, když r. 1729 protireformační dílo slavně dokončili.

Odznakem naší předbělohorské minulosti husitské, českobratrské a evangelické byl kalich, symbol rovnosti náboženské, symbol snášelivosti a lásky, kalich, který byl ve jménu kříže sejmut s Týna a přemnohých jiných míst.

»Kalich měl by míti všude místa, kalich, který si dává česká duše ještě dodnes vytesávati do polních náboženských sloupů. A nevyvěšujeme-li tohoto odznaku své náboženské minulosti, nevyvěšujeme-li židovského desatera nebo muří nohy, nevyvěšujeme-li ve školách symbolu bezkonfesijnosti, volnomyšlenkářské macešky, nevyvěsíme ani symbolu církve, která, jak jsme všichni pamětníky, nebyla nikdy přítelem školy a učitelstva, jež chtěla vždy jenom ovládati.

»Duch osvobozené české školy musí býti v pravdě interkonfesijní. Děti všech vyznání přistupují do školy, aby se tu cítili ve všech právech rovnými, aby se tu učili náboženské snášelivosti, která jedině může tu býti zárukou daru naší republiky.

Stanovisko Učitelských novin je správné, je české, odpovídá smyslu českých dějin v jejich vyvrcholení. Klerikálové dnešním štvaním proti osvobozené škole nic nezískají, ale mohou vše ztratiti. Protitlak, který vzbuzují převážné většině našeho svobodomyslného a pokrokového národa, může jednou zničiti. Žádný netopýr neodolá, podle Hugových slov, svítání. A co se stane, až se ve všech českých lebkách rozbřeskne, až si uvědomí, že jenom nejhrubší protireformační násilí odtrhlo je od toho, k čemu hluboký náboženský duch jejich předků se dopracoval?

LITERATURA.

Krásná.

Ant. Klášterský: Zaváto. Básně. (Otto, 1917.) — *M. Šárecká:* Blaník a jiné básně. (Nákl vlastním. 1919.) — *Mathesius:* Verše o mamince, lásce a smrti. (Nový věk. Praha. 1918.) — *V. Novák:* Vlny života. Básně. (Praha 1919. Komise A. Srdce.) — *Viktor Ocel:* Tiché soumraky. Plzeň 1919. Český deník.) — *Jiří Mahen:* Nebe, peklo ráj. (Praha, Očí. 1918.) — *F. Téver:* U Božího oka a jiné povídky. (Knihy Zvonu. 15. 1919. Unie.)

Nová básnická kniha Klášterského má tematem hlavně rodinu, její život, děti a i v ostatních číslech sbírky, kde by přecházelo básnické vladění v tóny dumy a elegie osobní, nezbaví se sebe slabšího návratu k nim. Neboť cesta básníkova v svět, mimo rodinu, je zaváta, domek blaha rodinného zapadl sněhem lhostejnosti k světu; hledá on útěchu toliko v rado-

stech krbu a nezkaleném přátelství s knihami důvěrně k němu hovořících básníkův, jichž svazky nebo i portréty se rozhlížejí po jeho knihovně. To vše mluvilo by silně k srdci a nejednou dobře je postiženo a plasticky podáno, kus lidové duše to mluví přímo a hlasem, jemuž nelze nerozumět. Ale těžko se naň vždy odezvati. Neboť nelze se spřáteliti s tím, že prostou věc domáckou čtveračinu, musí vnutiti do formy dobře budované básně, obvyklého chodu, bez přímého dojetí (Šotci), že pro vyjádření nejprostších a nejryzejších vztahů hledá obrazy a přirovnání výjimečná (světlé pivoňky) nebo nemožná (kukaččino vítám zakukání, jak první slovo svého dítěte), že tak nadsázkami, kroucenými postoji i slovy a mluvou skoro strojenou (s m ě místo úsměv) podává dobrou myšlenku — touhu (Na pomezí), že celý sklad zapadlé už naší pozdní romantiky v tlumočení světa obnoví, buduje celá téma — postřeh druhdy na malichernostech (Hlas lampy), anebo pro pointu rozvádí do šíře, kde několik zhuštěných veršů by je osobitěji vyjádřilo nebudilo zbytečně reminiscencí (Zavřený hřbitov), nebo konečně i svírá do forem, kde volný rozlet by jedině mohl dodati výraznosti a vyzdvihnouti vlastní ideu básničky, čím více ona tlumočí intimní vztahy rodinné a jiné věčnou a silnou lidskost (Dvě bolesti). Čím věčnější a lidštější jsou city ideje a vztahy tu zbásněné, tím více litujeme, že nenašly vždy svého a organického výrazu a vyjádření, úměrnějšího dnešnímu ideovému zamíření dnešní citové základně, tkvíce výzbrojí básnickou i někdy hodnocením životním v minulosti překonané.

Měkkosti, jíž je arci těžko vždy řešiti velké otázky dějinné, prodchnuty jsou verše M. Šáreckė. Osmero ód, uchylujících se druhdy podstatně od toho, co jsme si za ódu dosud představovali, a klonících se víc k epickému tlumočení, chce z minulosti české až do Komenského vybrat hrdiny české. Spojuje Hroznatu s Husem i Žižkou, Chelčickým i Komenským Budovcem i Václavem. Není to nemožno konečně, ale vždy třeba pak se stoupiti s psychologickou jasností až na dno lidské podstaty v tom kterém zjevu, abychom osobnosti historicky přece jen odlišné a různé, mohli spojit v jeden Blaník. Podařilo se to básnířce částečně (až na jednu historickou rušivou drobnost) u Hroznaty, když jej pojala a vykreslila jako evangelický zjev úsvitu křesťanského, blahodějného dobrodince duší i těl osvobozených z tíhy zemské. Ale setva dobře pojala Žižku, jejž chce míti »démona z věčné noci« a kterého zve »divokým«; není bez rysů, které máme za správné, avšak onoho hlubokého souladu mezi jasným poznáním (intelektem) pevnou vůlí a velkým srdcem, jak se nám zjevuje v každém svém činu mohutný vůdce táborský, nepodala. To, co jí charakterisuje Václava, aby byl členem této blanické společnosti hrdinské, jíž vzpomínala pro útěchu a posílení duše v dobách chmurných výhledův a krutých útisků, stěží bude platiti oprávněnu; na tomto zjevu historickém ona nenašla, čím by i dnes mohl býti pro moderního člověka českého hrdinou. Ať je Blaník sebe pozdnější báje a kterýchkoli původu, básníci vždy v něm měli plodný symbol. Ódy Šárecké chtí takto dějinami vynajít všechny rysy hrdinství českého, že bez pevného a jednotného hodnocení, ač s velkým nadšením, horoucí láskou a planoucí vůlí po hlubším a opravdovějším životě, což jí zavdá příčinu do ód mísiti stesky nad chabostí doby, které se tam někdy divně nesou (»muži ve čtyřicíti létech jsou již trosky«). Ale tento zřetel dob

zasáhl v druhou skupinu básní, pojatých ve sbírku. Básnířka toužíc po přirozeném, opravdovém životě, jako tělu bývá hlavně třeba nad jiné pokrmy chleba, činí doznání. A to platí částečně za generaci: »tleskali jsme tomu vždy, co bylo výstřední«; přes citivou, ale více jen hravou touhu pro chabou vůli »skutku velikého přec náš nevytvořil věk, ač v slovech jeden každý byl nejméně nadčlověk«. Radostné znamení, kterak hrůzná bouře světová pročistila vzduch a přivedla lidi k věcnějšímu chápání, odvrátivši je ode všech strojených model dne, jimž se dříve zvláště mladí tak ochotně klanívali.

V jádře podobným znamením je i sbírka Mathesiova. Škoda, že na její výraz měl vliv, byť nikoli značný, někdejší armádní jazyk u nás! Neboť tím jejich změklému tónu a syrovému jádru citovému, v obsahu přítulné oddanosti a poklidně pevné vklíněnosti v domácí půdu rodiny a vlasti ubíhá něco přirozené mízy. Všechny ryzí vztahy citové, vztahy lásky, jdou tu hloub než kterékoliv jiné vztahy niterné, celou knihou jde touha i potřeba čistě, bez nároků, jemně a prostě duší čeličkou být oddán, splývat s někým a něčím. Jen jejím odstínem je živá sympatie se vším trpícím, s každou mukou duševní, takže najde pochopení i pro jednotlivce táboru nepřátelského. Jest litovati, že básník nedošel pevného zorného úhlu, že se jaksi s touto sympatií staví ke každému jevu, který jí obdařuje, pasivně. Tak mají tyto verše, vzniklé »Na Drině«, »Za frontou« a »Na Soči« sice rozeklanost a těkavost mládí, jež zveličuje ještě lehké zabarvení jakous otrlostí či cynismem, který jednou bledne, jindy však zní dost pravdivě, avšak mají také zásluhu, že vytrhují poesii mladých z abstraktního snění, pathetického verbalismu, životní nehybnosti, třeba i lhoucí vášeň, a ukazují od stojatých vod, kde jen vše víří v bludném kruhu, k mocnému toku života, jenž se vali k jedinému cíli, velké, věčné Pravdě. Samy velmi málo z toho zatím uskutečňují silně, ale už ten poukaz je cenný, čím více se ozve ve verších sbírečky přece jen tu a tam upřímný i pravdivý akcent vskutku vážený z hloubi žití, vlivem velké doby. Jen více vzdáleným pozorovatelem toho všeho, ale spolucítícím byl V. Novák. Jeho nový sešit veršový znamená jakýsi přerod. Jet Novák, jak se dosud jeví, spíše doma v intimní poesii, v dumce nebo elegické písni, ale nikoli bez nadání pro verše bystrého postřehu společenského nebo psychologického, jež dovede vyhrotit. Teď jako by hledal novou orientaci životní, probojovává se teprve vlastně k svému nazírání, k vlastnímu životu vnitřního svého hlediska a svého obzoru; spolu s tím i ztratil cestu formy, po níž dříve chodíval za Nerudou a jinými jeho generace, teď však je zmaten. To hledání obojí nejpatrněji se jeví v prvé části sbírky (Dumy a dojmy). Až z něho vyjde, snad i překoná tonhu po silných výrazech, zpravidla hledaných a těžce získávaných, toho, co v sobě jinak bylo žito, neboť spíše jemné záchvěvy života, hravé polostíny zachytne než strhující sílu. Pak i nebude mu forma sama sebou disciplinou, nýbrž najde ji vnitř, v sobě, v básnické sebekázni, i pustí staré zásoby, aby se poctivě a samostatně vyrovnával s životem jako meditující básník.

Knihou prosaických meditací je knížka Ocelova. Usiluje o rytmickou prosu, která by jakýmsi volný esaím ve formě zhuštované v maksimy dobře svědčila, avšak autor někdy cítí rytmus nečesky, dopouštěje se pro něj zbytečně násilností na jazyku (ze cesty, ve Nirvany, v vzpomínkách, a rníši pak linii knihy tím, že navazuje celkem jednotlivé kusy ideové náhodně.

Ideje náhodně svazované! A chce-li označovati věci, zda samy básnické obrazy stačí, aby nám už přiblížily, nově osvětlily hluboké vztahy a významy? Nejsou marné, mají-li snad podněcovat, svědčice o upřímné pátravosti, ale ničeho nepovídají a ve filosofii autorově, hlavně pokud se ona zakládá v postřehu historickém nebo psychologickém, jsou dokonalým pasivem. A ježto často nedojdou ani oné zhuštěnosti, v jaké by měly býti představeny, nejsou bez vad jazykových (přechodník!) a zbytečně kaženy reminiscencí literární, dělá knížka lyricky rozněžněná, bez silného vzletu a filosofické hloubky, dojem usilování o cestu na Parnas.

V život silně, také pod tlakem ohromné události války světové, jako tomu u Mathesia, sáhl J. Mahen. Jeho hra uvádí na scénu problém v lůně rodiny velmi palčivý: muž, jejž válka zmrzačila na očích a tak, že už své mladé choti ani nemůže být chotěm, nechce se vrátit domů, rád by viděl důvod, aby svou ženu mohl opustit, přál by jí pro ni a její budoucí život nevěru, ale ona jej oddaně vyhledá, odevzdaně ošetřuje. Když on nijak nedosáhne toho, aby ji od sebe odloučil, otráví sebe i ji. Motivace Mahenova chce být životní odvahou, hledět pravdě v oči, ale nedost motivuje, neboť naznačit ubohé ženě možná řešení, nestačí. Bylo třeba jí umožniti je za každou cenu. Tak jak dospěl autor rozuzlit věc, je to přece jen nesmírně sobecké, jako bývá často mnoho z těch kroků, které zmaterialisovaný svět si sám sobě maloval jako odvahu. Proč umírá ta mladá žena? Kdyby byl muž se světa sprovodil toliko sebe, ona by přece jen silou mládí našla později východisko, to si mohl a měl uvědomiti. V základě hry tedy stojí kus oné materialistní morálky, jejíž hrdinství nikdy se nebude rovnati hrdinství idealistův, kteří zcela jinak řešívali počty života, majíce v hodnotách životních stupnici, a ta bývala určena více obětavými povinnostmi než právy ať kohokoliv. Žena Vičarova, paní Blažena, svou ženskou pasivitou stojí tu mravně výše než hrdý muž-bojovník! Jinak, přes tuto vadu, hra má silné scény, ač mnoho jich nenutných, jen pro dokreslování prostředí nebo náladu.

Na étickou základnu novou staví se F. Téver, tím se blíží mladým generacím, ale jinak zase se jim vzdaluje. Její hodnocení mravní ukazuje k starosvětskému životu jako její obrázky. Ale formální jeho morálku uvolnila úplně ve smyslu romantického kultu citového a dává nejraději za pravdu svobodnému projevování niternému, spíše při tom znevažujíc, odporem proti strohosti pevných pravidel, cenu vnitřní disciplíny osobní. A romantik z jejích povídek mluví též psychologii osob; ty ať děti či dospělí, v životě, a nechtsi jeho hlavní běh hledají v čemkoli, spěchají vždy za nějakým snem, ideálem, chimérou, až je skutečnost poučí. Její pravdě, zdá se, autorka plně přisvědčuje, její osoby druhdy, i zatím co loví chiméru, nejsou bez rozvahy o reálních počtech; cos velkého se tu mísí s maloměstským, totiž malicherným. Hojně poznatků, studia i pozorování je v její knížce, ráda navršuje události, kupí drobnosti, jichž přemíra až i škodí kresbě, pitoreskní rys nejednou dusí prostotu velké linie, krátce analysa u ní převažuje tak, že vlastní přímé básnické podání života nedojde svého výrazu. Příliš v intelektu přetaveny jsou její látky i jich étická stavba, aby ještě mohly příměji a silně působiti, i když se zcela příjemně čtou. A jazyk spíše má ráz úsilného kladení než spontánosti, žel, není ani bez některých obratů sice dnes obvyklých, nicméně nečeských.

M. P.

Poučná.

František Modráček: Samospráva práce. (Nákladem ústředního dělnického knihkupectví a antikvariátu (Ant. Svěcený) v Praze II.) — *Marie Stechová:* Prameny života. Knihovna Ženského světa. Svazek I. — Д. Дорошенко: Угорська Україна. (Прага 1919,) видавництво Всесвіт. D. Dorošenko: Uhorška Ukrajina. (Praha 1919, vydavnyctvo Vsesvit.) Str. 34 v. 8° za 4 Kč.

František Modráček: Samospráva práce. (Nákladem ústředního dělnického knihkupectví a antikvariátu (Ant. Svěcený) v Praze II.)

Knihu Modráčkovu by si měli přečísti všichni, kdož se lekají pouhého slova »socialism« a kdo v socialismu vidí nebezpečí pro republiku a příští náš národní vývoj. Socialism budil vždycky obavy v jistých našich kruzích. Obavy ty prýštily buď z egoismu (beati possidentes!), ale často i z neznalosti. A tak je tomu i dnes. Podnes jsou celé vrstvy dobrých lidí, kapitálově nikterak nezúčastněných, které v socialismu vidí národní nebezpečí. Ovšem F. Modráček sám praví v Úvodě ke své knize: »Nemohu zhostiti se úzkostlivé předtuchy, ač mám silnou víru v zdravý smysl českého dělnictva, že přece jen mohlo by se státi materiálem k nelidským eksperimentům, jak charakterisuje Maxim Gorkij socialistickou politiku bolševickou. Jsem toho mínění, že nic nepoškodilo by více věc dělnictva, socialismu a národa, nežli kdyby i u nás vržena byla v národ zítra hesla diktatury proletariátu, veliké **ekspropriace majetku nebo bezhlavého převádění podniků do rukou dělnictva.** Na druhé straně však bylo by stejně osudným, kdyby české třídy majetné tvrdošijně stavěly se na odpor neodolatelným sociálním směrům doby a nepodřídily se tomu, co uzrálo ke svému ztělesnění. V obou případech znamenalo by to osudné rozpoltění národa, rozvrat národního organismu a shroucení se na prahu svobody.«

Všecka tendence poučné knihy Modráčkovy směřuje k tomu, aby ukázal, že není třeba tohoto rozpoltění, že v moderním sociálním hnutí ustupuje otázka nerovného rozdělení vlastnictví do pozadí, že hlavním jeho problémem není bohatství a chudoba, nýbrž postavení pracovníka v hospodářské organisaci, konec konců odstranění otroctví práce námezdní.

Prve než autor přistupuje k plnému rozvinutí svého sociálního programu, podává stručný přehled vývoje sociální ideologie století 19., nastiňuje stručně obraz nauky Smithovy, Ricardovy, socialismu Proudhonova i posléze Marxova, líčí vznik socialismu družstevně výrobního i prvé praktické pokusy, které přes některé zdařilé podniky ukázaly, že kooperativní dílna, sebe samu řídící, žádala od dělníka, co bylo nad jeho síly fysické a mravní, ukazuje na poměr marksismu k družstevní výrobě, jak socialism kolektivistický vítězil nad družstevním a jak i ve Francii, která byla kolébkou a po dlouhá desítiletí přední školou socialismu družstevního, nepodařilo se zabrániti jeho úpadku a vítězství pojetí marksistického. Potom teprve přistupuje k řešení otázky, zdali pracující lid je schopen sebesprávy v hospodářském životě, či je-li výrobní družstvo dělníků, tato demokratická forma výroby, prakticky nemožna a odsouzena, pokud se ještě udržuje, aby úplně zmizela.

Sympatie autorova je při družstvech. Nezatajuje si obtíží a stínů, studuje, jak se družstva vytvářela a uplatňovala v konkrétních poměrech,

cituje hlasy odpůrců, zejména často Mrs Webbové, autorky spisu o britském hnutí družstevním, ale dospívá k závěru, že téměř všecky nesnáze, jež souvisejí s hospodářskou demokracií, lze svésti na malou hospodářskou a organisační vyspělost účastníků a na jisté vady v organisaci, jež se dají do veliké míry odstraniti. Družstevní hnutí má prý sice své zastávky a odchylky, ale dějiny nás poučují, že přece stále postupuje.

Stanovisko Modráčkovo není kompromisním řešením sociálního problému, není hledáním východiska z nouze. Autor je zásadní odpůrce kolektivismu, jemu kolektivní útvar vlastnický není eldorádem: rovnosti a bratrství. Dle něho stěžejní omyl nauky ekspropriační spočívá v zastaralém názoru sociologickém (materialistickém) vyvozovat všecky veliké problémy sociální z vlastnické formy, dle něho svobodný dělník nevyroste z ekspropriace, nýbrž z demokracie, která i v hospodářském životě učiní jej plnoprávným občanem a občanem s p o l u z o d p o v ě d n ý m.

Nejen kniha Modráčkova, sama zkušenost posledních let ukazuje, že k blahu lidstva by se nedospělo násilným a překotným, jen čistě materialistickým řešením otázky sociální. Ve slově demokracie musíme spatřovat především i duchovní živel, duchovní rozpětí, a to znamená ovšem nový kulturní stupeň lidstva, jehož nelze dosíci přes noc. Zdali však družstevní hnutí bude onou metodou, jež přinese spásu, o tom kniha Modráčkova dost nepřesvědčuje a také ne dosavadní vývoj tohoto hnutí. Že však dělníku se musí dostati spravedlivého podílu na zisku, ať již v té neb oné formě, je víc než na bíledni. Řekl bych, že budoucnost bude mluvit ne již o dělníku, nýbrž o s p o l u p r a c o v n í k u. *F.*

Marie Štechová: P r a m e n y ž i v o t a. Knihovna Ženského světa. Svazek I.

Knihovna Ženského světa uvedla se do života spisem, napsaným českou ženou pro české ženy. Řekl bych nejraději, že v této knize je uložen určitý program na životní cestu české ženy. Štechová ukazuje naší ženě především, že problém náboženský je hlavní a nejdůležitější otázkou lidské duše, poněvadž náboženství řeší nejvyšší a nejhlubší naše vztahy k životu. A ukazuje pak ve zvláštních úvahách o Komenském, Chelčickém a Tolstém, jak tito mužové chápali svůj poměr k Bohu a životu a sama ve stati Člověk etický vyslovuje své přesvědčení, že člověk etický je nemyslitelný bez lásky k Bohu a k bližnímu čili že etický člověk je nutně i náboženský člověk. Proto, když píše o ženě a ženské samostatnosti, vychází opět z náboženského stanoviska a zakládá hlavní vztahy ženy k životu na podkladě náboženském. Podobně její úvaha »Rodiče a děti«, nebo pěkná črta »Zlý den« vyvěrají z náboženského cítění autorčina. A tak dalo by se celkem o její hezké knize říci, že je knihou nejen eticky nabádavou, knihou, která ukazuje, v čem spočívá opravdový růst člověka, nýbrž knihou přímo náboženskou. Její stať o Chelčickém je víc než pozoruhodná. Když psala autorka o Tolstém, bylo by bývalo záhodno, aby jako žena kritisovala jeho názor na ženu a jeho poměr k ženě. *n.*

Д. Дорошенко: Угорська Україна. (Прага 1919, видавництво Всесвіт. D. Dorošenko: Uhorská Ukrajina. (Praha 1919, vydavnictvo Vsesvit.) Str. 34 v. 8° za 4 Kč.

Karpatská Rus jest u nás dosud málo známa; měli jsme vždy bližší a naléhavější úkoly, dokud jsme byli nesvobodni. Dnes, kdy je Karpatská Rus částí naší republiky, trpce pociťujeme tuto neinformovanost, která nám bude velmi ztěžovati odpovědné úkoly správní v této ubohé zemi. Proto myslím, že nebude od místa referát o nadepsané knížce, napsané i vydané v Praze.

Autor nejprve uvádí zeměpisné a národopisné údaje o Karpatské Rusi; jako ukázku nářečí uvádí několik lidových písní z různých míst. Vylíčiv nízkou úroveň vzdělanosti zabývá se zbědovanými poměry hospodářskými, jež se maďarská vláda marně snažila zlepšiti. V druhé a hlavní části spisku načrtává spisovatel politické a kulturní dějiny Karpatské Rusi, její historii až do dnešního dne. Ukrajinci sídlili tu jistě již v 9. st., kdy Uhry opanovali Maďaři. Ve 12. a 13. st. přecházeli Ukrajinci ve větších skupinách Karpaty, aby se tu usídlili. Tomu přály i dynastické svazky knížat ukrajinských s uherskými králi; tak počátkem 12. st. uherský Koloman oženil se s dcerou Svatopluka kijevského. Později byla několikráte spojena Karpatská Rus a Halič, kde v sousedství žili rovněž Ukrajinci, společnou vládou uherských králů; r. 1772 přivtělena k Rakousku trvale. Ještě jednou nastala větší kolonisace ukrajinská — naposledy — když r. 1339 přišel na Karpatskou Rus Fedor Korijatovič, kníže ukrajinského Podolí.

Osvícenská doba vnesla své paprsky i na Karpatskou Rus. Když Josef II. svolil, aby se na bohoslovecké a filosofické fakultě lvovské university přednášelo ukrajinsky, našli se mezi ukrajinskými profesory dva Karpatští Rusové; jiní (mezi nimi Baluďanskij, první rektor petrohradské university) proslavili se za hranicemi. R. 1848 přinesl Karpatským Rusům neblahé důsledky. Ruská vojska r. 1849 vstoupila na půdu Karpatské Rusi, vedena Karpatským Rusem Ad. Dobrjanským jako rakouským komisařem. Dobrjanský byl poté jmenován nadžupanem čtyř stolic, obývaných Ukrajinci, a zaváděl v úřadech i školách řeč domácí; ovšem nebyla to ukrajinština ani ruština, ač Dobrjanský byl první uvědomělý a rozhodný rusofil na Karpatské Rusi. Bylo to t. zv. »jazyčije«, směs řeči církevní, ruské a ukrajinské, jež se udrželo v knihách na Karpatské Rusi podnes. Maďarům se však záhy podařilo Dobrjanského odstraniti a počala se maďarisace tím tužší.

V 2. polovině 19. st. vycházela řada časopisů na Karpatské Rusi, působila tu řada literátů (Rakovškyj, Duchnovyč, Pavlovyč), ovšem druhořadých, ale píší umělým, lidu ne zcela srozumitelným »jazyčijem«. V 80. letech snaží se sice o návrat k lidové mluvě Laslov Čopej, ale bez úspěchu. Stejně neuvědomělí byli Karpatští Rusové politicky. Jejich tři zástupci, zvolení r. 1905 do uherského sněmu, nevstoupili do koalice národností, nýbrž do maďarských klubů.

Rusofilové domácí i haličtí rozvinuli propagandu »jednotné Rusi«, haličtí Ukrajinci, majíce dost sami se sebou, málo — vlastně nic se o bratry zakarpatské nestarali. Teprve znamenitý ukrajinský učenec M. Drahomanov v polovině 70. let obrátil sem pozornost a posuzuje poměry na Karpatské Rusi těmito bystrými slovy: »Nacionalism karpato-ruský musil vzíti na se formu rusofilskou již z té příčiny, že byl a jest čistým nacionalismem bez příměšku sociálního. Takový nacionalism všude tíhne k státu a ne k národu — a, ježto stát ukrajinsko-ruský není a moskevsko-petrohradský jest, je zcela přirozeno, že nacionalisté uhro-ruští tíhli myšlenkově k tomuto státu. Krom

toho v historii Karpatské Rusi nebyly momenty jako kozáctvo a protipolský ruch národní... Národ karpato-ruský vstoupil do 19. stol., v dobu zápasu národů, utlačovaných starými státy, za samostatnost, bez jakýchkoli národně-politických tradic, jež by imponovaly inteligenci. Ale dva fakty ji imponovaly na prospěch rusofilství: kariéra některých Karpatských Rusů v Rusku a ještě více — ruská okupace Karpatské Rusi r. 1849. Třeba dodati, že nikoho ani nenapadlo seznamovati Karpatské Rusy s ukrajinským ruchem a písemnictvím, kdežto o ruském jim hovoří Němci a Maďaři, kteří překládají Puškina, Turgeněva a j. O ukrajinském ruchu Karpatští Rusové zvěděli teprve od haličských rusofilů, kteří předstírali, že tento ruch je výmysl Poláků«. Drahomanov marně vzbouzel zájem o Karpatskou Rus u svých rodáků. Až v 90. letech 19. stol. navazují se styky mezi haličským a Karpatskými Ukrajinci, ale jsou téměř bezvýznamné. Nejvýznačnější literát karpatoruský Iv. Silvaj si dokonce korespondenci Vl. Hnatuka zakázal. Toliko dva lidé berou účast na kulturním životě ukrajinském: dr. Jiří Žatkovyč a dr. Hiador Strypśkyj.

Po říjnovém převratu prohlásili Maďaři autonomii »Ruské krajiny«, ale tábor lidu v Husztu 21. ledna t. r. se rozhodl pro velkou Ukrajinu. Potom vládl na Karpatské Rusi režim bolševický. Zatím činitelé orientace rusofilské pracovali doma i v Americe mezi vystěhovalci z Karpatské Rusi pro naši republiku. Stoupenci spojení s Ukrajinou vyslali do Paříže předsedu tábora v Husztu dra. Braščajka, ale mezitím v Paříži rozhodnuto roztržení Karpatské Rusi mezi nás a Rumunsko. Na závěr zabývá se Dorošenko rusofilskou statí »Ruce pryč« od A. Kusáka a odpovědí na ni od Jaromíra Nečasa (v brožuře »Uherská Rus a česká žurnalistika«). Končí projevem přesvědčení, že nižádná opatření, ani zchytralé politické kombinace, vymyšlené nynějšími pány světa, kteří chtějí násilím vpraviti ukrajinský národ v umělý rámec, nepřemohou jeho mohutné snahy po sjednocení všech částí jeho. »Naše budoucnost je v nás samých, v uvědomění si vlastních zájmů našich.«

Knížka Dorošenkova je věcná, vědecká, opírá se o řadu dobrých pramenů, jež autor v tekstu i závěrem úhrnně uvádí. Je z ní jasno, že ukrajinství znamená pokrokový směr, který bude si dobývati stále pevnější půdy nesporně i v naší Karpatské Rusi. Bude naším krásným, ale nijak snadným úkolem, vyrovnávati tento směr se snahami protivnými a neuchýlit s cesty pravdy a pokroku. *Frant. Tichý*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM

Nejasnosti. — Vyučování náboženství v Německu a u nás. — Rozluka církve a státu. — Pražské arcibiskupství a stanovisko vlády.

Dosud nelze říci, že by se byla rozptýlila celková nejasnost, která se prostírá nad celou oblastí otázek náboženských a církevních. Jinde stejně jako u nás. Dokonce se zdá, že ani nejprimitivnější základy nejsou zcela vyjasněny. V Německu na příklad v nejedné zemské církvi i na církevním sněmu v Drážďanech konaném se bouřlivě a dosti zmateně projednává pro

blém., který jinde, na příklad u českých evangelíků vůbec žádným problémem není, totiž otázka přímých nebo nepřímých voleb do ustavujících a ústavodárných korporací — Urwahlen. Vládne-li neurčitost v takovém bodu vlastně zcela formálního rázu, tím méně překvapí váhání a tápání ve věci samé. Neurčitost a nerozhodnost pak není jen symptomem jednání se strany církve. Stát, vláda a společnost jest patrně stižena stejným zmatkem. Všude jest patrná snaha zreformovati, změniti dosavadní vztahy mezi církví a společností nebo státem. Beze vší pochyby vyplývá tato snaha z vnitřní nutnosti. Ale všecky pokusy o konkrétní řešení krise nesou na sobě pečet provisornosti, jako by byly neseny nějakým temným neujasněným pudem, jenž není ještě vyspělý na stupeň určité, rozumem podložené úvahy.

Zcela patrna jest tato bezradnost na příklad v oboru vyučování náboženství ve škole. V Praze stejně jako řekněme v Gotě. V Gotě zakázala vláda v rukou neodvislých socialistů školní modlitbu. Proti tomu se postavili žáci vyšších ústavů. Snad sami, snad z návodu rodičů, ve věci to asi zůstane stejné, pramen jest nepochybně týž. Do sporu zasáhl Selský svaz, tedy protichůdná organisace politická, jako dnes jest vůbec všecko politicum, i škola, ze které rozumní lidé dávno právem chtěli politiku vyloučit jako zlo, které může jen škodit, i otázky církevní a náboženské, do kterých se politika hodí jako pěst na oko. Konservativní Selský svaz žádal odvolání zákazu, odstoupení správce ministerstva školství a znovu dosazení odstraněných školních inspektorů. Když požadavku nebylo hned vyhověno, sáhli sedláci k modernímu od socialistických dělníků odpozorovanému prostředku stávky školních dětí, a zavázali členstvo svazu, že žádný nesmí děti posílat do školy. A k tomu začínali organisovati odpírání daní. Vzpomínáme tu na obdobnou a přec odlišnou akci dissidentů v Anglii před několika lety, když veřejná nekonfesijní škola měla býti pocírkevněna. Stávka se osvědčuje velice účinným remediem všelikých bolestí. I v Gotě vláda povolila: výměr proti modlitbám ve škole byl skoro v celém rozsahu odvolán, modlitba a zpěv církevních písní ve školách zase dovolen, školní mládež smí zas účinkovati při církevních úkonech na příklad při pohřbech zpěvem, ovšem bez nátlaku, učitel náboženství smí dětem ukládati domácí úkoly z náboženství, i v ostatním vyučování není zakázáno vykládati citáty biblické a verše písní, a proti rodičům stávkujících žáků a proti učitelům, kteří se neřídili výměrem vyučovací správy, nesmí se zakročovati trestně.

Skoro jako v Praze. O programy by konečně ani nebyla nouze. Programů jsme mívali vždycky dost. Měly je politické strany a měli je teoretikové. Dokonce i dobré programy. A zrovna církevně-politické programy se těšily vysokému kursu v některých stranách, na příklad v české straně pokrokové a sociálně demokratické. Jiným stranám při tom nechci upírati skutečnost, že měly své programy stejně. I teď je máme. Jasný a určitý program církevně politický má náš president. Vytkl jej přesnými slovy v listu, jímž svěřoval předsednictví ministerstva nynějšímu premiéru Tusarovi a ministerstvo školství a národní osvěty Habermanovi. Vyslovil jej otevřeně v odpovědi na otevřený list kardinálu Skrbenskému. Nepochybuji, že program církevně politický má též ministr Habrman a snad i ministr vnitra, do jehož resortu tyto otázky také zasahují. Ale v praksi není z těchto určitých programů pozorovati skoro nic, a co vyšlo na světlo, tone v nejasnostech a ne-

určitostech — užíváme-li blahovolně výrazů velice mírných, ač skutečný stav přímo svádí k terminologii ostřejší.

Nedůsledné jest na příklad stanovisko školské správy v otázkách konfesijního zbarvení škol. Usnesením Národního shromáždění byla vyloučena konfesijní barva z obsazování míst řídících učitelů. Stala se značná změna v učebném plánu kategorie školství středního a učitelských ústavů: na gymnasiích všech typů a na reálkách ponecháno povinné vyučování náboženství jen do třídy páté, a to ve čtvrté a páté třídě s omezením na jednu hodinu týdenní. Od šesté třídy počínaje jest vyučování náboženství prohlášeno za nepovinné s volností pro žáky přihlásiti se k němu nebo nepřihlásiti. Se svého stanoviska náboženského pokládám toto rozřešení za nevhodné. Utvrzují se tím žáci i veřejnost v domnění, které v neurčité formě i výslovně ovládalo jisté kruhy radikálního a protináboženského směru, že totiž náboženství jest něco pro malé děti nebo pro lidi, kteří mentálně stojí neb uvázli na stupni dětské nevyspělosti a nesamostatnosti myšlenkové. A to je veliký blud, jejž myslící naši lidé i v ministerstvu školství jistě nesdílejí, aspoň ne všichni. Dojemný a klasický doklad pro své zkušenosti, a jistě i jiných, s náboženskou výchovou na střední škole přinesly hned po publikaci tohoto výnosu »Kostnické Jiskry« z péra prof. Dra. Boháče ze školy kolínského evangelického faráře Duška. Když srovnává a vzpomíná, dochází k jasnému poznání, oč by byl býval ochuzen on a s ním mnozí jiní, kdyby právě ve vyšším gymnasiu nebyl stál pod vlivem Duškovým. Náboženství není pro děti a dětinské lidi. V nejnižších třídách se mohou podávati jen primitivní rudimenty náboženství, mohou se konat práce pouze připravné. Teprve dospívající člověk má schopnost dospívati k náboženskému chápání a k náboženskému životu. Takto se však v nesoudných myslích mladých lidí budí se strany autoritativní, se strany nejvyšší školské správy domněnka, že od 14 let jest hoch a dívka již povznesen nad náboženský svět. Prohlaste kterýkoli předmět z učebného plánu za nepovinný, a žák — zvláště při nynější všeobecné nechuti ku práci — si jej sám prohlásí za zbytečný, nemá-li při něm on nebo jeho rodiče nějaké praktické zájmy. A k tomu — myslím — školská správa není. Školská správa mohla vyloučiti vyučování náboženství z učebného plánu třeba z toho často uváděného důvodu, že náboženství nelze učiti. Arci i zde platí per analogiam, že nelze učiti ani mravnosti, nýbrž učiti možno jen mravouce, to jest teorii o mravnosti právě tak, jako při náboženství. Mně by se zásadní vyloučení vyučování náboženského ze školního plánu věcně zamlouvalo daleko víc, než toto poloviçaté ustanovení, které svádí ku povrchnímu hodnocení a znehodnocování.

Jiný pokus o oproštění školy od církevního rázu, totiž stanovisko školské správy v otázce konfesijní výzdoby školních tříd odznaky církví trpí stejnou nedůsledností a poloviçatostí. Nejvyšší školní úřad ponechává rozhodnutí o tom, má-li ve třídách viseti kříž čili nic, místním činitelům. Sám se opatrně vyhnul určitosti. A ponechal neurčitost další: kdo jest ten místní činitel? Někde se to vykládá tak, že jest to místní školní rada, někde tak, že jest to učitelský sbor. Staly se případy, že místní školní rada se usnesla odstraniti kříže, usnesla se na tom učitelská konference, ale pak přišel do školy učitel náboženství, rozhlédl se, nespatřil kříže, vyučování ani nezahájil, obešel si ves, přivedl si rodiče, několik rodičů, nemusí to být ani většina,

a ti si prostě vynutili, že kříž byl zase do školy zavěšen. Je to žádoucí postup? Zvyšuje se tím žádoucí autorita vyučovací správy? Autorita učitele? Autorita školních úřadů místní školní radou počínaje a ministerstvem školství konče? Jmenovitě o autoritu učitele tu jde. A to ne pouze o autoritu, která rozhoduje o konfesijní výzdobě učebny. Jde o autoritu učitelovu ve škole vůbec, ve vyučování dějinám a přírodopisu a všude jinde.

Do záhadného mlčení halí se naše vláda ve svém poměru ke katolické církvi a její správě. Byl papežem jmenován nový arcibiskup pro Prahu. Arcibiskup, který svou osobou, svou minulostí, svým prononsovaným postavením ve stranické konstelaci našeho politického života znamená vyložený program. Stalo se tak s vědomím naší vlády nebo bez jejího vědomí? Zanedbala naše vláda hájiti svého práva? Z novinářských projevů jest patrno, že vláda hájí svého práva na příklad naproti církvi českobratrské evangelické, která vznikla spojením dvou bývalých konfesí augsburské a helvetské. Tu si vymáhá, aby směla — jako činívala bývalá vláda rakouská — schvalovati nebo neschvalovati usnesení církevních organisací po zákonu autonomních. Položila na příklad své veto proti vybranému názvu »evangelická církev bratrská«, vynutila si, že zvolený synodní výbor potřebuje vládního schválení a bude totéž právo patrně reklamovati též při jiných usneseních. Proto, že jde o malou církev, která se nemůže dobře bránit? Naproti bývalé a dosavadní církvi státní není potřebí takové opatrnosti? Nebo si naše radikální vláda netroufá na církev mocnou? A z jakého důvodu? Přikryje se to také ohledem na náladu mezi některými Slováky?

Každému pozorovateli našeho veřejného života jest nad slunce jasno, že organisace a moc klerikální strany roste, a nám se zdá, že na tom není bez viny nedůslednost a polovičatost naší vlády.

Přiznáme se, že jsem si jinak představovali přípravy na budoucí a žádoucí odluku církve a státu.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Politika. — Sociální péče. — Sociální práce. — Mravní vývoj ženy.

Po nabytí rovnoprávnosti občanské uplatňují se ženy hlavně v politice.

V politice hlasují, volí, jsou voleny. Jest tu ve všem rovnost. Voličky jsou příslušnicemi stran politických, jsou voleny na místa funkcionářů, jsou jednatelkami, pokladními, místopředsedkyněmi i předsedkyněmi, jsou důvěrnicemi, členy komisí, řečnicemi, agitátorkami. Uplatňují se jako příslušnice strany. Vnikají do politického života, do problémů, učí se politice, poznávají její praksi. Jako muži. Tvoří-li někde zvláštní ženskou skupinu, tedy proto, aby ubránily svou rovnoprávnost, aby posílily své zájmy, aby uplatnily svá práva na funkce a mandáty.

Zvolené zasedají v úřadech samosprávných i státních, poslankyně v parlamentě, jsou členkami klubů svých stran, pracují v komisích parlamentních, referují, vyřizují věci spadající do jejich referátů, zastupují

zájmy svých stran i straníků, ano počínají si i břitčeji a temperamentněji vůči programům politickým než muži. Hlasují pro reformy, spolutvoří zákony. Nic jim není těžkým, vzdáleným, cizím. Stávají se na slovo vzatými odborníky-politiky. Dovedou urovnat své záležitosti soukromé, svůj život a srovnat povinnosti veřejné s povinnostmi rodinnými a hospodyňskými.

Ženy dosáhly všeho, čeho mohly si přáti. Ale to jest jen zevní úspěch. Je dosažena rovnoprávnost. Ženy se mohou uplatňovat, rozvinovat jako muži, jako politikové. Ženy se učí politice, ale učí se politice mužů. Je to první stadium ženské účasti v plných občanských právech v politickém životě. Ženy spolupůsobí, ale ženy zmnožují dosud jen řady mužů. Možno, že schopné ženy nahražují muže méně schopné, ale dosud nepůsobí na politický život směrodatně. A smyslem ženské účasti v politickém životě jest, aby působily na utváření politiky, aby ji tvořily, daly směr uplatněním svých ženských prvků, myšlenek, schopnosti, své kultury vnitřní. To se dosud neděje, nemůže diti, to leží v budoucnosti, to může se státi, až účast ženy v politice se prohloubí, až žena vytvoří tradici a život společný vynese onen zjev, který sloučí v sobě ženu i politika, sjednotí je, a vydá světu ve vynikající postavě politika-ženy. Nejprve je nutno se učit a naučit politice mužů, zvládnout to, co tu jest, pak to lze posoudit a chybné odsoudit, oprostit se a vytvářet nové pojmy. Propracovat se k samostatnému nazírání, pochopování a vytváření. Překonat dnešek je třeba, a budeme míti čeho od ženy chceme. Na takové tradici může i několik generací pracovat a se vyvíjet nežli dojdeme k tomuto tvůrčímu politickému typu. Jen prožíváním politiky můžeme k němu dospěti. Proto pochopujeme dnešní způsob účasti ženy v politice jako nutný vývojový stupeň, který nemůže být jiný, ale jest předpokladem budoucnosti.

*

Jinak než v politice uplatňuje se žena v sociální péči. To je obor působnosti, který zvládla, je jí blízký, jsou tu již zkušenosti, příprava rodinou, výchovou, vlastnosti i schopnosti, tradice. Můžeme říci, ne že žena ovládla sociální péči, ale žena sociální péči vytváří. Teprve příchodem ženy se sociální péče rozvíjí, oživuje, naplňují se teorie. Žena jí dodala duši, života, srdce, onoho tepu, který ze suchých pouček tvoří skutečnost. Teprve když žena dá svou mysl, své srdce, svou duši, svou osobní činnost nabývají poučky sociologické životního tepla a jsou proveditelny. Jen ženám lze to vše udělat, co se vymyslelo, napsalo, chtělo. Byla-li dříve lidumilnost, dobročinnost prováděna ženami, bylo to přirozené. Nevyhovovaly modernímu duchu, novodobým požadavkům sociálním, chtělo se vše zdokonalit, uvést do systémů, sevšeobecnit. Z dobročinnosti stala se věda. Chladná věda, roztřídila zjevy sociální bídy, odečtla od bídy vlastní vinu a zodpovědnost, nalezla hromadné zjevy a společné příčiny, sesocialisovala bídu, nešest, neštěstí i pomocná opatření a vytvořila sociologii a sociální povinnosti, rozčlenila je podle zjevů a dobré srdce a vůli k odpomoci nahradila číslicemi, poučkami, chladnou uvědomělou povinnosti, úřednictvem. A v tom selhávala sociální pomoc. Přestala být pomocí, stávala se úřadem.

Skutečná bída a vina na ní ustupovala vypočítavosti. Sociální bída stejně jako sociální péče stávají se zaměstnáním, obživou. Tak se zvrátily úmysly o sociální pomoci ve vykořistování sociálních poměrů. Teprve když přichází žena, dává své srdce, svou duši, svou osobní činnost, nalézá tyto chyby, a sociologické poučky nabývají životního tepla, jsou proveditelny tak, jak bylo jim určeno. Životní teplo lásky, ženiny bytosti je vtělením sociálních snah. K tomu nestačí však pouhá hmotná žena. Těch bylo vždy. K tomu je zapotřebí žen, které nejen pochopily teorie a snahy sociální, které jim porozuměly, ale ženy, které je prožily, znovu tvořily, aby je mohly provádět. Nejen že si osvojily, co je dáno jinými, ale z vlastní bytosti doplnily a naplnily, čeho je třeba. To je spoluúčast žen na sociální péči.

Ale žena jde dále. V moderní sociální péči žena sama tvoří, má svoje metody, muž je zachycuje, poučuje se na nich, zdokonaluje a vyjadřuje je vědecky. Postupuje výtvorem k poznání, od poznání k teorii, způsobem ženským. Jest tu kruh vzájemného působení, součinnost, to, co chceme docíliti v každém směru života lidského, proč chceme míti ženu volnou, muže pochopujícího ženu, ženu tvořivou, muže spolupracujícího na díle společném, kulturu obapolnou. Žena poučena mužovým myšlením postupuje jako umělec, který své vjemy vtěluje v umělecké dílo a působí jím zpětně na člověka. Žena svým pojetím mužových pouček a systémů přetvořuje je ve vlastní dílo, kterým ukazuje jich správnost neb nesprávnost, odchylku od skutečnosti a muž se jím opravuje. Jest to ona opěvaná intuice ženy, která činí z ní ukazatele k pravdě.

Proto vše jest rozmach sociální péče a rozruch, způsobený ženami, tak velký. Sociální školy, odborné kursy jsou hojně navštěvovány ženami, jsou ale již i kritisovány. Ženy v místech sociálních úřednic, pracovnic, funkciopářek se osvědčují a jdou samostatně. Slyšíme často: bez žen to nejde, to jen ženy mohou, tam musí být ženy poslány, ženy konejte tuto svou povinnost. A ženy přicházejí a jdou a vidí, že sociální péče zhoršuje sociální stav, vyvolává sociální potřebu, zvyšuje sociální bídu, že sociální pomoci dostává se všem, ale nejsou to ti nejpotřebnější, nejubožejší, neschopní a slabí. Sociální péče se socialisuje a to je zárodek jejího zániku, to ji zabíjí. Aby se to nestalo, je úkolem žen. Ženy tu musí konat dílo reformní. Na nich je, aby sociální péče byla péčí o slabší, aby sociální bída přestala být předmětem vypočítavosti, zaměstnáním, obživou. V jejich rukou spočívá ozdravění lidské společnosti od bídy, vočkované nezdravou sociální péčí. To jest jejich posláním.

*

Positivním dokladem pro předešlé tvrzení jest rozmach sociální práce a její nový směr u nás. Sociální péče pomahá, napravuje, co bylo učiněno. Sociální práce předchází, ochraňuje, pečuje, aby sociální péče nebylo třeba. Poučovat, povzbuzovat, pomáhat ku krásnému životu, to jest předcházet bídě. Jako pod kouzelným proutkem rozvíjí se u nás pojednou sociální práce. Válka zostřila mnohé poměry, osvětlila je novým světlem, nové přivodila a ukázala mezery, kterých jindy nebylo tak viděti. Je třeba odpomáhat neblahým poměrům přímou pomocí i preventivními opatřeními.

To, co se dělá, je víc než okamžité řešení naléhavých nedostatků. My rázem ocitli jsme se v plném proudu sociálních prací. Jest to zisk, který nám přinesli Američané. Přišli, dali se do práce a mají výsledky. Ukázali nám připravenost, pohotovost, výcvik a metody práce. Ne, že bychom nedovedli totéž, ale celý lidský věk by trvalo, než bychom se propracovali zkušenostmi k těm výsledkům, názorům a způsobu práce, které oni mají vyzkoušeny, hotovy. Oni přišli, ukázali nám co umí a my se to učíme beze škody velkého tápání a zkoušení. Přišla americká misse, založila Čsl. péči o dítě a za naší součinnosti vyživuje naše děti, které by v dnešních poměrech trpěly ještě podvýživou. Přišla Y. M. C. A. (Sdružení mladých křesťanských mužů) a stará se o muže-vojáky sociálně a mravně a přišla Y. W. C. A. (Sdružení mladých křesťanských žen) a stará se o ženy. A může nás potěšit, že nalezli u nás půdu připravenou, nás pohotovými tak, že veškera sociální práce u nás daří se nejlépe. V uznání toho zvolena Praha za místo sjezdu všech sociálních amerických pracovníků ve válkou postižených státech. Vykonali svou práci a předají ji do našich rukou. Bez naší součinnosti by ji vykonati nemohli, ale my sami bychom ji tak nebyli vykonali, ne v tak krátké době. Předají nám tu práci a odejdou, jak to řekl delegát při vítání v radnici staroměstské. Musíme jim být povděčni a přijmout je víc než hosty jiné, neboť nepřinášejí nám jen representační projev, ale projev bratrství, lidství svou prací. A práce ta je velká a čas mají vyměřený. Tu nejde rozmýšlet se a po rakousku odkládat, ale ihned jednat, rozhodovat se a mít úspěch. To je zodpovědnost vůči těm, kteří tyto celé, pohotové lidi vyslali.

A přece staly se na tyto lidi útoky a mluvilo se o zištnosti a varovalo se před amerikanismem. Je-li za hranicemi úmysl zištný, je jinde a my jistě dovedeme ho postřehnouti a vyvarovati se. Ale nechtějme vidět v každém Američanu obchodníka, věřme, že i praktický Američan je idealistou, idealistou v nejpěknějším lidství, které se projevuje rozumnou sociální prací. Je dobře, bdíme-li nad naší národní bytostí a svérázností. Neshodili-li jsme dosud němectví a rakušáctví, nesmíme upadat do jiného vlivu ani do amerikánství. Ale co nám přinesli tito pracovníci, čemu nás učí, to je amerikanism nám zdravý a potřebný k životu mezi národy světa, k naší samostatnosti: pohotovost, opravdovost, zodpovědnost. Jiného nás neučí, svou práci předají do rukou našich, na nás bude ji konat dále na uvedených zásadách, na nás bude vtisknouti naší další činnosti našeho ducha, provádět ji v pravdě lidsky slovansky.

A nazývá-li se sdružení, které u nás tu práci koná, křesťanským, tu musíme dobře rozlišovat, že to není katolickým, církevním, římským, ale opravdivým směrem v duchu Kristově, pro nás v duchu Husově, Komenského, Chelčického, Tolstého. To jsou naši učitelé téhož učení, které vyznávají i u nás všichni opravdoví lidé ať v jakékoliv formě i beznáboženské. Jen když skutky mluví, svědčí o nitru. V tom smyslu musíme chápat i křesťanství těchto amerických sdružení. A to v pravdě svobodomyslný člověk přijme a my přijmouti můžeme, radostně i vděčně. Práce tato nám ukazuje ideál praktického Američana: zušlechtit lidstvo praktickým, rozumným zařízením práce i života.

O snahách Y. M. C. A. nejlépe nás poučí správa o jich práci. Jest to padesát let trvající, po 22 státech rozšířená, svépomocná organisace, kter

cílevědomě snaží se zlepšit postavení a život samostatné ženy, dělnické, studující a každé třídy. K tomu cíli zřizuje hotely, zcela nepodobné nájemním hotelům, kde každá žena, i cizinka, nalezne za levný peníz čistý, útulný byt, zdravou stravu, nejlepších rad, zaopatření zaměstnání, podpory ve studiích; jsou tu síně hudební, čítárny, síně společenské, jež projevují heslo Ywcy: zjednati pro každého krásné životní prostředí, zdokonaliti ženy po stránce fysické, rozumové i citové. Tyto snahy uplatnila Ywca u nás zřízením sociální školy, která odbývala se v bývalém místodržitelském letohrádku ve Stromovce v Praze, kde v zásadách Ywcy vycvičen byl určitý počet žen k tomu cíli, aby šířily je a pracovaly pro ně dále. Škola měla uznání i úspěch.

Jiným úkolem těchto pracovnic je sbírání materiálu o sociálních poměrech měst, o ústavech, které sociální poměry řeší, jim odpomáhají, je léčí. Vše, co shledáno o Velké Praze, otisknuto bude ve velkém díle, které vydáno bude nákladem ministerstva sociální péče. Bude to dílo, jakého u nás není a jakého nutně potřebujeme.

Teprve pak uvidíme, jak vypadáme, co potřebujeme, co konáme a čeho se nám nedostává. Chce-li ministerstvo sociální péče zahrnout do sociální péče celý lidský věk od dítěte ke starci, od kojence ke stařeně, pak nejlepším vodítkem bude toto dílo, které řídily za účasti našich pracovníků americké pracovnice pod názvem »Surwey of Prague« — »Sociální péče Velké Prahy«.

*

Dnešní všeobecné úrovni duševní, napodobování, odpovídá i mravní stav žen, jak jeví se nám hromadně. Líbivé, lehkomyslné, požívačné, nezodpovědné. Podávají se ne mužům, ale svým choutkám, muže samy vybízejí a ztrhují. Snadno vstupují v manželství, snadno je rozvazují. Oproštěné od mravní zodpovědnosti, žijí životem lehkovážným, marní svoje mládí, své síly, své schopnosti a honí se za flirtem, zábavou a dobrým postavením. Poslední umožňuje jim prvější. Mohlo by se říci: tak jsme si ženy nepředstavovali, tam ženské hnutí nesměřovalo. Ovšem, ale ženské hnutí nechtělo světovou válku, ač jen takový převrat myslí, jaký vyvolala světová válka, mohl naplnit tužby ženského hnutí tak rázem, jako se stalo. Ale proto také jsou důsledky tak strašné. Ženy byly osvobozeny, a nebyly k svobodě ještě dosti silny, sebevědomy. Do své volnosti přinesly si všechny nezdravoty ženské a přijaly všechny nepravosti mužské. Protože to je snazší, příjemnější, bližší. Žena odhodila, co ji poutalo, přijala, co jí lahodilo zevně, hmotně. Odhodila svou ženskou zdrželivost, nepřijala mužnou sílu. Žena uplatnila své ženství zevní, ztratila své ženství vnitřní. Setkala se s mužstvím zevním, nenalezla mužnost vnitřní. Ženy poznávají již, že to není to pravé, že tak by se zahubily, i muže i rodinu, seznávají marnost svého počínání, překonávají zevní nicotnost svou i muže, nalézají svou duši, svou vnitřní hodnotu a uplatňují sebe, ne už jako ženy mužem odsouzené do určitých hranic mravů a zvyků, ale jako ženy uvědomělé, které poznaly své místo v životě a vědomě je zaujímají, které dovedou udržet rovnováhu svou, mužovu i své rodiny, protože chápou své poslání.

Žena se uvolnila, zneužívá své volnosti, podržuje špatné vlastnosti své, přijímá špatné vlastnosti mužovy, jest kořistí zmatku, nepochopení, zneužití života, ale

to je jen stadium přechodné, vývoj ji požene dál, pozná, že tak se vraždí, pochopí svoje poslání, nalezne své místo, vědomě je zaujme, uplatní sebe k dobru svému, povede tam muže a zachová a vysoko povznese rodinu. Jde o to opět ji vnitřně povznést a upevnit, tak, aby jista sebou zaujala své místo ve vývoji vnitřní kultury. To je ideál ženy, jak jeví se dnes a jak roste před vnitřním zrakem naším z dnešních zmatků a nedostatků. Není jí však dosud, tento ideál jen duševně vystihujeme, jen v duši nám žije, je naší touhou. Vždyť i literatura líčí nám dosud ženu mravně slabou, duševně ubohou, tvoří typ nucený, umělý, jednostranný, neprocítěný, neprožitý. Proto i když nám v dáli září ideál, i když věříme v jeho uskutečnění, že k němu dospějeme, že žena bude tělesně zdatná a zdravá, duševně vysoko stojící, mravně silná a zodpovědná, sebevědomá, láskyplná a prozíravá, harmonická i harmonisující, přece vidíme, že je ještě daleko. Žena vyburcovaná ze svého klidu je v přerodu a jako taková je ošklivá a odporná, ale tato žena je nemožná a má před sebou vývoj k ideálu.

DIVADLO.

Činohra.

Předešlé měsíce byly bohaty významnými událostmi divadelními a zažili jsme dokonce dvě divadelní stávky, jednu ve smíchovské aréně a druhou v Městském divadle vinohradském. Obě ty stávky vystupovaly nepokrytě s rozhodnými hesly socialisačními, herci chtěli dostat divadlo zcela do svých rukou, ve svůj majetek a na Vinohradech si málem už rozdělovali mezi sebou úřady příští správy. Byl to trochu podivný výklad divadelní socialisace: podnikatelstvo všeobecně amatérské mělo být prostě nahrazeno podnikatelstvem hereckým a jinak by se bylo nezměnilo nic, leda to, že by se výnosnost divadla byla chtěla co nejvíc ještě zvýšit a že by se byly zřetele umělecké odstrčily ještě dále stranou. Tak si ovšem socialisace divadelní nelze představovat, poněvadž ta musí přihlížet především k sociálním potřebám divadelním, aby je všechny vrstvy národa mohly ukájet co nejlépe, ve stejné míře a za stejných podmínek. Socialisace divadla, pokud stát nebo obec nepřevezmou nákladu, žádala by vlastně, aby herci vzhledem k lidovému obecenstvu své požadavky spíše snížili nežli zvýšili; a rozhodně by při ní nemohlo pominout dramatického spisovatelstva a hudebního skladatelstva, poněvadž mají na divadelní zisky a na podíl v řízení divadla totéž právo jako herci. Ukázalo se však při stávkách a veřejném jejich projednávání ž,e herectvo samo není o svých otázkách sjednoceno, že se třídí a dělí dle vyššího nebo nižšího povolání hereckého, že jsou v něm různé proudy uvědomělejší a neuvědomělejší a že se v něm vyskytují i zjevy, které mu nejsou ke cti. Dělnictvo všecko dnes už ví, že sociální snahy musejí být podepřeny velkým vzděláním, jež pronikne do nejširších kruhů; mnozí herci však pokládají se za dostatečně vzdělané už tím, že jsou herci.

Dobrým výsledkem stávky vinohradské jest, že Městské divadlo, vyloučivši operu a operetu, změnilo se v ústav ryze činoherní, jakým mělo být od svých počátků. Až dosud bohužel nemůže se spoléhat, že tato změna má trvání pojištěno, ačkoli pro ni mluví všechny rozumné důvody: opera by ve vinohradském divadle mohla být vždycky jen podružným přídavkem a operetou se kazí vkus, kdežto na půdě činoherní kyne divadlu nejkrásnější rozkvět bohatostí repertoaru i výkony scénickými. Při dnešních gážích a povšechném stoupnutí výloh jest ostatně zjednodušení divadla přímo finanční nezbytností a konu záleží na vyrovnání sociálních křivd v oboru divadelního umění, měl by se o ně ze všech sil přičiňovat a ne bojovat proti němu.

*

Repertoar našeho původního dramatu rozmnožil se o dva důležité přírůstky, o »Husity« Arnošta Dvořáka a »Děvín« Stanislava Loma. K »Husitům« napsal režisér Hilar poznámku, v níž se zmínil o poměru historického dramatu k přítomnosti. Pravil: »Oč nám běží u moderní historické hry, na prvním místě jest, kolik soudobého (totiž dnešního) ducha se v ní jeví, v jakém poměru stojí její daná, neměnná, historická látka k duši, k životnímu pulsu dneška, kolik velikých našich dějstev obráží a kolikerým novým, naším životem naplnila historickou minulost.« Stanovisko je správné, ani Nietzsche by se k němu nemusil citovat, ale záleží vždycky na tom, jak se v praksi osvědčí. Arnošt Dvořák, básník »Václava IV.«, milovník květů, slunné pohody a životního blaha, přistoupil k válkám husitským s čerstvými dojmy válečnými, měl na mysli jen zhoubu, strast, neštěstí jako jediné ovoce války a boje husitské staly se mu takto strašným vytržením země české z klidného, spořádaného, urovnaného míru. Od prvního obrazu až do devátého všude staví válečné hrůzy proti sladkosti a lahodnosti pokojných, tichých dnů a varovný hlas bělovlasé selky, která na chelčické návsi připomíná svým lidem utěšenou selanku práce a božího požehnání uprostřed dvorců, dobytka, polí, luk, pastvin, drahých tváří a sousedů, ten hlas vzrůstá postupně v díle Dvořákově, posilován každým následujícím obrazem. V pátém obraze zazní už kolem Korybutoviče úpěnlivým voláním pražských davů jako svrchovaná touha národní, před kterou musí od té chvíle ustoupit každý jiný cíl. Kdo se jí protiví, musí zhynout, buď si to třeba apoštol smělých sociálních nadějí Prokop Veliký, na každého, kdo proti ní hřešil, padne v tragedii Dvořákově těžký, nevlídný stín, i na Jana Žižku, a žádná myšlenka nezdá se tu dost krásná a vznešená, aby jí byly obětovány chutné požitky míru. Husité jsou u Dvořáka porušovateli klidného vývoje a básník, znechucený válkou, byl by místo nich raději líčil veselé laškování mladých princezen v císařských zámcích, denní ruch v pražských lékárnách, srdečné hovory bratří a sester v měšťanských jizbách.

Vidět z toho, že »dnešek« může mít velmi špatný vliv na básnické pojetí dějin a že se snadno dá svést, aby si z nich vybral zrovna jen to, co se hodí jeho slabosti a povrchnosti. Právě proto dlužno vděčně přijmout díla jako Lomův »Děvín«, kde básník je si skutečně vědom svých vážných, odpovědných povinností k dnešku: že nesmí srážet jeho víry a vzlety, že se musí přidržet jeho nejlepších, pokrokových snah a že musí ve slavných lidech našich dějin hledat a vyslovit jejich tvůrčí vznět, ten, jenž dával našim

dějinám směr a smysl. Lomovi šlo o to, aby ukázal, jak bylo dobře, že jsme se zbavili konečně apokryfních »staročeských« básní na prospěch střízlivého, vědeckého badání archeologického a historického. Postavy našeho polomythického dávnověku nejen tím neutrpěly, nýbrž získaly, život kolem nich rozproudil se rušněji, pestřeji, zajímavěji a ony samy našly před sebou širší, volnější pole k tužbám, záměrům, plánům, činům a výzvám, spějícím daleko do budoucnosti. Tam, kde Chrudoš a Štáhlav vedli soukromý rodinný spor o dědictví otcovské, nebyl-li to sousedský spor o polní meze, rozvíjí se nyní velké sociální, třídní zápolení mezi zemany oráči a vojvody dobytkáři. A Přemysl, jenž býval hlavně skromným stadickým oráčem, teskně se loučícím od nedooraných rolí, myslí nyní (blíž ke Grillparzerovi) ve shodě se svým jménem na úkoly a poslání knížecího zakladatele. Nabyl sebevědomí a mužné hrdosti vůči Libuši, hlásí se ke knížecímu stolci jako k svému právu, chce si své místo na něm zajistiti a vybojovat svými schopnostmi, je rád každému vzdoru, jejž musí přemáhat, každému popudu, jenž vyžaduje důvtipu, ráznosti a síly. Má nadání k pravým dramatickým scénám, v nichž zápasí a vítězí vášnivou smělostí slova, jeho duševní převahou a mocí. Byl by si věru zasloužil lepší soupeřky, nežli jaké mu Lom poskytl ve své nedůsledné, unáhlené Libuši, obklopené výběrem moderních smyslných rozkošnic, jejichž vlivu tak snadno podléhá. Podobá se skoro, že básníci vinou »dneška« přestanou pomalu znát ženy, vytrvalé v ušlechtilých vlastnostech a zásadách a že je budou připouštět jen v jejich porušenosti.

Dokladem k tomu je také drobná, pečlivě pracovaná aktovka Jana Bartoše »Primo vere«, jež chce okouzlovat ovzduším květů a milostného vzrušení, skvostností představ a rýmovaných veršů. Klášter italské renesance jakoby byl jen k tomu, aby všechny jeho jeptišky bez rozdílu dychtily být opojnou kořistí, připravenou pro mužské pochutnání.

*

Příboj pohlavní smyslnosti stoupá tím výš v dramatech, vzatých rovnou z dnešního života, a čím výš stoupá, tím patrněji se objevuje, že dramatu nemůže být při tom zdrávo, poněvadž musí obmezovat, mírnit a křivit pravdu. Leonid Andrejev, ruský dekadent, jejž Masaryk v knize o Rusku a Evropě právem odmítl, pokusil se v »Jekatěrině Ivanovně«, nastudované Národním divadlem, předvést a vysvětlit výslovný typ nymfomanky, kterou po těžké porodní operaci zachvátila pohlavní choroba, vrhající ji od muže k muži. Co z toho mohlo dramaticky pojít? Může dramatik vylíčit celou nemoc tak, jak jest, se všemi příznaky, se vší tělesnou a mravní bídou, v plném rozsahu? Udělá několik rozptýlených a rozvleklých scén rodinných nebo atelierových, ve kterých je vlastní věc toliko zhruba naznačena, takže nemůže o ní být dostatečného pojmu. Za dva akty, v nichž choroba propukne, nelze ani jasně a určitě postihnout, co se to s Jekatěrinou Ivanovnou děje, jaký to má základ, jaká je toho podstata a co o tom soudit. U Andrejeva dokonce není jediného uvědomělého, rozumného člověka, jenž by zlo přímo označil a chtěl zakročit proti němu jako Ruper Dumasovy »Ženy Klaudiovy«; vše zůstavuje se samo sobě, jakoby Jekatěrina Ivanovna byla jen tak obyčejnou vyšinutou ženou, trochu podivnou, potřeštěnou a výstřední, na kterou je zajímavo a dojemno se dívat. Podobně též naše česká »Dolfa« Jaroslav

Marie rozbíjí se o nemožnost nebo nesnáz, vyvléci na jeviště celý nevěstinec se všemi hnusnostmi, bolestmi a choulostivými stránkami jeho denního řemesla. Musil by na to přijít dramatik velmi odvážný a důmyslný, zkušený, bystrý a svrchovaně obratný, jenž by dovedl zacházet s pestrým množstvím osob a byl mistrem čilého, pohyblivého, hutného a bohatého mnohohlasého dialogu. Tím Jaroslav Marie není a jeho prostitutka je pouhou, strašně povídavou dámičkou, zvyklou od rána do noci sedět a neúnavně rozprávět nebo hrát svým kamarádkám divoké scény výhružného rozhorlení. Neotráví se ve třetím dějství ze žádné jiné příčiny, nežli že už se zcela vypovídala ze své zásoby a nemá, co by dále v tom prázdném, vylidněném světě počala.

Karel Šarlih v posmrtné jednoaktové »Dohře« má aspoň tu přednost, že rozpoutání pohlavní smyslnosti slučuje s celkovou zkázou a rozvratem povahy. Jeho nadporučík, jenž padl v osidla ošemetné dobrodružky, mohl by být jako některý lajtnant Schnitzlerův uváděn za význačný příklad rakouského důstojníka, kterého náklonnost ke zhýralosti činila povolným pro každou špatnost: za noc bouřlivého milování byl ochoten prodat svou důstojnickou čest i se strategickými plány, které se mu svěřily. Jeho zapředení do špehounských afér dopomáhalo mu k sensačnosti, z níž by se bylo mohlo divadelně těžit na silné efekty, kdyby k tomu bylo po ruce vyškolené umění dramatické stavby, a to není na neřest a zpustlost ještě dost zařízeno.

Skutečným osvěžením od vší té trapnosti dramatického bloudění musil býti shledán Scheinpflugův »Mrak«: krátké poplašení vdoviny rodiny, jíž se má vrátit syn zločinec. Bylo dnes opravdu třeba k tomu statečnosti, vystoupit na jevišti Národního divadla s dramatem, jehož čelná osoba Anna Skálová chodí oblečena do kuchyňských šatů, ošetřuje nemocnou, mrtvičnou matku a nechce znát většího štěstí, nežli aby obhájila a zachránila před měšťáckou zbabělostí pokleslého bratra. Je to tak vzdáleno módního literárního vkusu, tak odvráceno od převládajících zálib literárních, tak proniknuto prostým, upřímným lidstvím a lidskostí, že kus byl takřka předurčen k osudu odstrčené dramatické Popelky. Zdálo by se, že různé zastaralé předsudky jsou překonány, a přece posud rozhoduje v našich divadlech nádhera nebo zvláštnost kostýmu, starožitnická patina, společenská hodnost, okázalost a vyzývavost postoje. Dosáhl-li tedy »Mrak« úspěchu, je to nadějným znamením pro budoucnost a dlužno to přičíst živé charakteristice osob, mnohosti jejich pohybu, napínavosti a rychlosti postupu, cenné obsažnosti a literární důvtipnosti i síle dialogu. Kolik je tu osob, všechny jsou »mrakem« zasaženy a všechny se prudce pozdvihnou, každá svým způsobem a se svými plány, takže je tu najednou několik naléhavých životních otázek, jež se domáhají rychlého rozřešení. A Anna je postavena doprostřed nich, pevná a nezvratná ve svém osvobozujícím názoru, vyrůstajíc každou scénou k ušlechtilé hrdinnosti, od níž se uboze odrážejí vzedmuté vlny nízkého sobectví, — dramatický obraz, který povznáší nejen pojetím české ženy, nýbrž právě svou ryzí, živelnou a mocnou dramatičností.

Ještě krásnější jest ovšem ona Shawova »Cendida«, kterou si vzalo do repertoiru divadlo vinohradské: manžel, žena, milenec — socialistický řečník pastor Morell, jeho moudrá choť a mladinký, vznětlivý básník Marchbanko. Také bedlivá a pečlivá hospodyně, zaměstnaná domácími pracemi nej-

všednějšího druhu až do cídění bot, ale nevyhýbá se žádnému pokušení, které dnešek přináší, neodříká se žádného tak zvaného poklesnutí, k němuž svádí společnost uvolněných mravů a názorů, nýbrž vydává se přímo v zápas a chce se jako Ellida Wangelová bezpečně přesvědčit, že lze z něho vyjít bez úhony. Cítí se odpovědna za blaho svého manžela, cítí se však také odpovědna za mravní vývoj těch mladých mužů, které vznítí svým půvabem, a chce, aby všichni tři, manžel, ona i milenec, věc řádně mezi sebou projednali. Věří ve své vzdělání, věří ve svou výmluvnost, věří ve svou moudrost a neohroženost, že ji dovedou vždycky k dobrým koncům, a užívá jich k dialogům, které předstihují Ibsenovy lehkostí svého důmyslu a humornou jistotou vítězných vyšších hodnot. *jv.*

ZPRÁVY.

Menšinové školství na Slovensku. Podle posledního sčítání lidu z r. 1919 žije na Slovensku 2,940.374 obyvatel. Z toho jest 1,940.980 Čechoslováků (66·3%), 665.703 Maďarů (22·7%), 143.322 Němců (4·7%), 134.764 Rusů (4·5%), 55.808 jiných národností (1·8%). — Slováci mají podle stavu z listopadu 1919 celkem 31 mužských středních škol a to: 2 státní gymnasia (Báňská Bystřice, Trstěná); 15 stát. reál. gymnasií (Báňská Štávnice, Bratislava, Dolní Kubín, Košice, Levoča, Lipt. Sv. Mikuláš, Nitra, Prešov, Prievidza, Rožnava, Ružomberok, Trenčín, Trnava, Uherská Skalice, Zlaté Moravce); 4 státní ref. reál. gymnasia (Levice, Lučenec, Nové Město nad Váhem, Turčanský sv. Martin); 5 státních reálek (Bratislava, Košice, Kremnice, Zvoleň, Žilina). Vedle toho mají 5 středních škol církevních (Báňská Bystřice, Prešov, Báňská Štávnice, Nová Ves, Rimavská Sobota). Připadá tedy jedna střední škola průměrně na 62.612 obyvatelů. — Pro Maďary jsou v činnosti 4 samostatné školy střední: Bratislava, ev. lyceum, Komárno, kat. gymn., Ipelské, Šáhy, st. gymn., Nové Zámky, měšt. gymn. a kromě toho mad. pobočky při st. čsl. středních školách: v Bratislavě při reálce i reál. gymnasiu, v Košicích rovněž při reálce i reál. gymnasiu, v Levicích a v Lučenci při ref. reál. gymnasiích a při reálném gymnasiu v Rimavské Sobotě a Rožnavě, tedy celkem 12 středních škol, takže jedna připadá na 55.475 obyv. — Němci mají na Slovensku 2 samostatné střední školy: Levoč, st. reálka, Kežmark, ev. gymnasium, a dále pobočky při st. reálce v Bratislavě a při ev. gymnasiu v Nové Vsi. Mají tedy celkem 4 střední školy, takže jedna připadá na 35.830 obyvatelů.

Školství ve Spiši. A. Střední. Nejnápadnější poměr mezi počtem středních škol slovenských a německých jest ve Spiši. Ve Spiši jest 167.550 obyvatel a z nich: Čechoslováků 99.640, Němců 37.150, Rusínů 12.438. Maďarů 11.911 a jin. nár. 6.411. Slováci mají ve Spiši 2 střední školy a to v Levoči, stát. gymnasium a v Nové Vsi I. třídu evang. gymnasia, takže jedna připadá na 49.820 obyvatelů. Němci však mají rovněž 2 samostatné střední školy a to stát. reálku v Levoči a evang. gymnasium v Kežmarku a kromě toho II.—VIII. třídu při evang. gymnasiu v Nové Vsi. Mají tedy celkem 3 střední školy, takže jedna připadá na 12.383 obyv. Jest tedy o německé střední školství ve Spiši 4krát lépe postaráno, než o školství slovenské. — B. Měšťanské a obecné: Slováci mají ve Spiši 5 měšť. škol a to: v Levoči, Kežmarku, Nové Vsi,

Spišském Podhradí a ve Spišské Sobotě. Jedna připadá tedy na 19.928 obyvatelů. Němci mají 3 měšťanky: v Kežmarku, Gelnici, Nové Vsi, takže jedna připadá na 12.383 obyvatelů. Jest tedy také o měšť. školství německé ve Spiši postaráno lépe, než o školství slovenské. O školství obecném není zatím možno podati přesných zpráv, kolik je ve Spiši obecných škol slovenských a kolik německých. Možno jenom všeobecně poznamenati, že všude tam, kde Němci sídlí v kompaktním území, bylo na obecných školách ponecháno vyučování německé a že vůbec dbáno bylo zásady, aby děti dokončily svoje vzdělání v tom jazyce, ve kterém je začaly. *Vlček.*

Lidová výchova v republice československé. Až do nedávných let byly spolky téměř jedinými nositeli lidovýchovné práce české. Stát rakouský tyto úkoly ignoroval,*) obce finančně slabé poskytovaly jen ojediněle subvence. Za to spolků vzdělavacích přibývalo rok od roku, mnohé mají tradice více než padesátileté. Pro české poměry jest příznačno, že prvními průkopníky lidově-osvětovými byly spolky pěvecké a hasičské, později nejvíce práce vykonalo Sokolstvo. Začátkem tohoto století zdobrněla činnost lidovýchovná. Svaz osvětový, který má v Čechách asi 100 poboček, věnoval se organisaci lidových přednášek ve městech a vesnicích, zakládání knihoven a čítáren, místy také umělecké výchově. Pro dělnictvo organisována vzdělavací činnost Dělnickou akademií, institucí soc. demokratickou. Němci mají menší organisace obdobné. Přednášek se koná v Čechách a na Moravě velmi mnoho péčí spolků. V posledním desetiletí zdomácněla instituce lidových škol, t. j. přednášek a cvičení spojených v jednotný cyklus. Působí jich nyní asi 30—40, jsou řízeny většinou filiálkami Osvětového svazu, a přizpůsobují svůj program místním poměrům. Největší jest Husova škola pro vyšší vzdělání a národní výchovu v Praze, která v místnostech veřejných škol vykoná ročně asi 600 přednášek večerních (ve svátek i odpoledních); v přednáškách těch vystřídá se celkem více než 100.000 účastníků. Husovu lidovou universitu se speciálními přednáškami pro průmyslové dělnictvo založily spolky v Plzni. Na mnohých lidových školách i ve městech menších, konají se kursy cizích jazyků a předmětů teoretických i praktických; nechybí ani speciální kursy pro vzdělání hudební. Novinkou jsou také kursy pro vesničany, konané po několik dní zimních ve větší vsi pro obyvatele sousedních osad. Ve městech vyskytuje se nyní nápadně mnoho kursů cizojazyčných, hlavně anglických a francouzských. Všechny tyto kursy spolkové jsou přístupny za neveliké vstupné. Za republikánského režimu přijat zákon o lidových kursech občanské výchovy. Ukládá obcím, aby bezplatně pořádaly nebo podporovaly kursy pro politickou, mravní a sociální výchovu občanstva. V každé obci pečuje o kursy místní komise osvětová, a to buď přímo sama nebo prostřednictvím vzdělavacích spolků. Pro každý soudní okres (distrikt) zřizují se volbou okresní sbory osvětové jako orgán dozorčí a pořadatelský. Tím se lidovýchovná činnost staví na pevnou basi a rychle roste. Ve městech slibně se ujímají kursy pro matky a ženy v domácnosti. Knihovny vědecké

*) Podporoval jedině — ale nedostatečně — vysokoškolské přednášky populární (universitní extensi) v Praze a Brně. Za války světové tato podpora byla zastavena.

speciální ode dávna se vyskytovaly při klášteřích, vyšších školách, vědeckých a hospodářských spolcích, musejích a j. Čítá se jich asi 50 a obsahují téměř 2 miliony svazků. Knihovny lidové až dosud byly většinou v rukou spolků. Čítá se jich 11.000 se 4 miliony svazků v Čechách, na Moravě a ve Slezsku; na Slovensku knihovnictví jest v začátcích. Z uvedených 4 milionů téměř 3 miliony svazků jest v knihovnách českých. Na 1000 Čechů připadá z nich 320 svazků, na 1000 Němců 235. Jedna veřejná knihovna česká připadá na 1002 Čechů, jedna německá na 3890 Němců. Dosud obce málo podporovaly knihovnictví, jen pokročilá města vydržovala knihovnu veřejnou. Novým zákonem republikánským ukládá se každé obci povinnost zříditi veřejnou knihovnu obecní; možno ji vytvořit zcelením nebo zveřejněním dosavadních knihoven spolkových. R. 1920 mají se otevříti veřejné knihovny ve všech obcích, kde působí aspoň škola obecná. Ministerstvo školství a národní osvěty vyzvalo všechny školy, aby své místnosti dávaly zdarma k disposici lidovýchovným podnikům. *Dr. K. Velemínský.*

Zprávy knižní a literární. C., Rivet, En Yougo-Slavie. Paris 1919, s. 262. Spis zabývá se potížemi politických poměrů nově utvořeného státu. Autor sám není pro centralistické zřízení se střediskem v Bělehradě. Myslí, že Chorvatům a Slovincům lépe by vyhovovala autonomie již proto, poněvadž jsou vlastně v kultuře celkem pokročilejší nežli Srbové a posílení Záhřeba znamenalo by, že nový stát bude více západnickým, nežli by tomu tak bylo, kdyby Bělehrad stal se jediným střediskem politickým i tím také kulturním. Tedy dle názoru autorova »Veliké Srbsko« jest umělým výtvorem diplomatů, kdežto federalistická „Jugo-Slavie" byla by pravou vlastí Jihoslovanů. Poměry studoval autor sám na místě, znaje vůbec z vlastního poznání nejen Balkán, ale i bližší asijský Orient, zejména Turecko. Kniha obsahuje proto mnoho detailních postřehů, posuzujících otázku srbskou na pozadí celé otázky balkánské a chce především Francouzům vštípiti názor, že »Srbové« a »Jihoslované« nejsou pojmy totožnými. Zcela špačnou základní ideu o budoucí ústavě státu jihoslovanského zastává kniha R. Chaboseau, Les Serbes, Croates et Slovènes. Paris 1919, s. 107. Jednoty cítění jest prý v Jugoslavii více nežli dokonce ve Francii a náboženská snášelivost Srbů jest prý vzorná. Proto nic není na překážku, by stát jihoslovanský stal se Velikým Srbskem centralisticky zřízeným. — Etienne Antonelli, La Russie bolcheviste. Paris 1919, s. 278, Fr. 3·50. Spis dělí se na dvě části. V prvé probírá se politická stránka bolševismu. Kritické studii podrobeny jsou tu teorie i jejich vykonavatelé, vůdcové bolševické strany. Propagací idejí a citů velmi jednoduchých zjednali tito převážný vliv na massy vojáků, rolníků a dělníků. Opírajíce se o ně, dohli se odvážiti ve sporu se stranami demokratickou i ostatními socialistickými, rozpouštěti zastupitelstva místní a rozehnati parlament zástupců, volených na základě všeobecného práva volebního. V druhé části líčeny jsou sociální důsledky vlády bolševické, zejména vliv na poměry agrární a budoucí váření se vlastnického práva ku půdě. Autorovi zdá se, že ruský mužík ani svou sociální výchovou, ani svou přirozeností není příliš předisponován pro vlastnictví soukromé. Přece však myslí, že z nynějšího zmatku a chaosu majetkového vyjde jako trvalý účinek třída malých a středních majetníků

zemědělských, která, až bude státní pořádek obnoven, hráti bude první ro politickou. Zánik vlastnictví latifundií zdá se mu býti zpečetěn. Ne ta obšírně zabývá se tato část poměry průmyslu v bolševickém Rusku. Důkladn a se střízlivou snahou po objektivnosti pojednává o tomto thematě spis Raoul Labry, L'industrie russe et la revolution. Pari 1919, s. 288, Fr. 4·50. Spisovatel dotýká se i poměrů politických, zejmén nalézne zde čtenář stručnou historii vývoje strany sociálně-demokratické r Rusi před a během revoluce. Zhoubné účinky války a pak revoluce na pro duktivní síly Ruska líčí nám z vlastního názoru. Autor byl totiž člene francouzské misse. Dobrý organisátor ještě na konci roku 1917 mohl zem z ekonomického bahna vytáhnouti. Ale režim bolševický zkázu dovrš V kapitole VI. a VII. autor zkoumá hospodářskou teorii a politiku bolševik Předkládá doklady z původního pramene: dekrety lidových komisařů, zpráv úředních novin sovjetské vlády, svědectví rozmanitých zastupitelstev ruských a francouzských a konečně svoje vlastní osobní dojmy. — Dr. Frit Stier-Somlo, Grund- und Zukunftsfragen deutsche Politik. Bonn 1919. M. 7·95. Kniha pojednává o celé řadě politických otázek a problémů a to jak po stránce zásadní, tak i po stránce historick Ačkoliv není především psána pro odborníka, nýbrž pro všeobecně vzděl ného občana, obsahuje přísně vědecké stati z práva ústavního a správního Autor ovšem má úmysl politické vzdělání založiti na opravdovém poznán vědeckých, právních a národohospodářských souvislostí. Rozsáhlá stať věn vána jest dějinám německé zahraniční politiky od r. 1888, tedy době, ko zrály a připravovaly se konflikty, jež válka rozřešila. U jednotlivých sta podává se četná literatura.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Náš konečný cíl.

Když jsme na těchto místech »Naší doby« ještě za války vzbuzovali i udržovali naděje na nejlepší výsledek světové války pro nás, tanula nám na mysli jiná Evropa a jiný světový pořádek než ty, jež skutečně nastaly. Tanul nám na mysli obrozený svět, změněné, obrozené lidstvo, jiný řád mezistátní, jiný duch, jiný, lepší způsob myšlení.

A zatím, — jak málo z toho se dosud uskutečnilo! Na jedné straně únava, snaha po rychlém dosažení klidu, jen pokoj, pokoj za každou cenu a konec válčení; na druhé pak proměna války jako výstřelku, hrůzného zakončení, přerušení nebo zvrácení jistého vývoje v určitý téměř trvalý, vleklý stav, v chronickou chorobu lidstva, jejíž konec jest nedozírný. A po celé Evropě a snad i dále — všeobecný pokles mravnosti, všeobecný pokles smyslu pro to, co jest a co není mravné, kteréžto zjev můžeme pozorovati i v tom, že volání po socialisaci, zespolečenštění jest provázeno namnoze zcela bezohlednou a bezuzdnou snahou po osobním zisku, po obohacení, po rychlém vyniknutí se na úkor ostatních, tedy skutečností, která jest v přímém rozporu s vlastní myšlenkou rozhodné nadřazenosti cítění společenského nad protým egoismem jednotlivce, po případě nad neomezeným a neomezovaným egoismem společenských nebo výrobních skupin.

Oč dále bychom byli, kdyby skutečné společenské cítění, skutečné vědomí toho, že jsme pouze, že máme býti pouze, harmonickou částí společenského celku, kdyby toto cítění nabylo všebecného rozšíření!

Co přinesla tedy válka lidstvu dobrého, v čem znamená porok, obrat k lepšímu, nové cesty lidstva? Co zde vidíme nového, lepšího proti životu, proti poměrům, proti stavu, v němž žilo

lidstvo před světovou válkou? Mimo tu zdánlivě vnější skutečnos
že se změnila mapa Evropy, ba mapa světa, není tu na prv
pohled nic, co by ukazovalo na vnitřní změnu, na vnitřní obro
lidstva. I to, co bychom mohli i musili pokládati za něco tak
vého, za nové cesty lidstva, ruská revoluce, zvrhlo se v teror
chronické válčení.

A přec není třeba malomyslněti, není třeba zoufati nad př
tomností. Jest si jen třeba uvědomiti, že válka skončila vítě
stvím těch, kteří šli proti národu, jenž učinil svým úkolem p
tlačovati druhé, žíti na jejich úkor, žíti z nich, vykořisťovati j
žíti zkrátka — bezuzdným egoismem. Národ ten b
solidaritou ostatních odkázán do mezí všeobecného světové
řádu, do mezí všeobecného, společného vývoje národů všech
prohlášeno právo malých národů na život a svobodný rozv
v rámci tohoto všeobecného světového pořádku a všeobecného sp
ločného vývoje všech. A ještě před vybojováním této myšlen
povstává v Rusku hnutí, jež odmyslíme-li jeho výstřelky, je
v podstatě toutéž ideou, ideou práva i toho nejslabšíl
a nejmenšího na skutečně lidský život a svobodný rozvoj v rám
současného společenského vývoje a pokroku. Jsou-li teror a ji
metody v Rusku použité právě nejlepšími cestami k uskutečně
tohoto cíle, jest ovšem jinou otázkou, která však přes to neod
ňuje a nezvrací vyslovenou právě základní ideu.

Měli bychom tudíž jasné body, světla, která ukazují cest
po níž nutno kráčeti. A vidíme-li tato světla a tuto cestu ji
ozařovanou a vidíme-li, že jest to jasný cíl nového řádu, ke kt
rému nás vedou, nebudeme malé mysli. Na zlo, které nás obkl
puje, budeme pohlížeti jako na poslední křečovité záchvaty onol
ducha, jenž měl býti a bude konečně touto válkou překonán
Třebas dnes zdánlivě znovu vyvstává bezuzdný egoismus je
notlivců, tříd i celých států na úkor harmonie celk
společnosti i světového pořádku, světové p
spolitosti, přece jen jsou to pouze výstřelky a zrůdnosti zp
sobené dlouhým utrpením války, jaké nebylo, způsobené ned
statky a rozmařilým způsobem života u mnohých, jaký také v
míře teprve tato válka opět přinesla. Zjevy ty, průvodci a poz
statky téměř každé velké války, pominou — a idea vzáje
nosti a pospolitosti jednotlivců i národů, kte
jest nejvyšší myšlenkou mravnosti a pokroku, zvítězí.

My, kteří jsme v nejslavnějších dobách svých dějin šli za myšlenkou, můžeme jí opět dopomoci k vítězství. Očistíme-li se rychle od jedu, jejž u nás nasadila válka a příklad cizí, můžeme nastoupiti tuto vítěznou cestu pospolitosti jednotlivců i národů ve smyslu a směru drahých odkazů našich předků, naší minulosti. Vzbudíme-li dosti mravní síly v sobě, můžeme vésti k tomuto cíli nejen sebe, nýbrž i jiné. Celá střední Evropa jest v rozkladu a téměř bez vůdčí myšlenky. Jsme dnes zde nejsilnější. Zraky všech upírají se k nám. Můžeme tu vykonati snad více než velcí národové, poněvadž najdeme více porozumění, půjdeme-li cestou a za cílem právě naznačeným. I východ Evropy jest v rozkladu a přijme i on nás, dovedeme-li se mu přiblížiti a jej sobě. Svůj stát jsme nebudovali jen pro pouhé prázdné slovo svobody. Chtějme této svobodě dáti bohatý obsah, k němuž máme základy i popudy již ve své minulosti, a budeme vůdčím národem, národem, jenž přinese velký prospěch lidstvu i všeobecnému pokroku. Cesta, po které musíme jíti, bude míti snad v sobě i něco tragiky. Budeme musiti budovati svazky nadstátní, budeme musiti pracovati pro myšlenku pospolitosti států a národů, budeme tedy vlastně musiti stát, jako jednotu nejvyšší a svrchovanou, pokládati za něco poněkud již překonaného v tom okamžiku, kdy jsme ho po staletích opět dosáhli. Prokážeme tím však nejvyšší službu sobě i celému světu. Svaz národů, svaz států, v němž každý v zájmu všeobecném, všelidském vzdá se části svého egoismu, své plné svobody, rozhodování v určitých nejzávažnějších otázkách vzájemných státních poměrů, musí býti naším konečným cílem. —*er.*

Praha a Vídeň.

Více než kterákoli jiná otázka politická byl politický poměr mezi Prahou a Vídní určován historií. Praha stále vzpomínala, že od ní vyšel v třináctém století plán spojiti sudetské a podunajské země v jeden politický celek, a že to byl panovnický rod Habsburský, který překazil politickou koncepci posledních Přemyslovců, aby se sám stal dědicem jejich snah. Setkaly-li se pak podobné snahy vídeňské po půltřetím století s úspěchem, že to byl český stát, který dobrovolně se spojil s alpskými državami habsburskými v státní jednotu, aby bránil Evropu před dalším pronikáním návalu osmanského. Vídeň naopak vždy uplatňovala, že na Moravském poli zničila v krvi snahy o českou nadvládu v spojeném celku sudetsko-alpském a na Bílé Hoře českou samostatnost.

Existuje nebezpečí, že se předválečný upřílišený historism přenese i v pojímání dnešního poměru Prahy a Vídně. Hlasy o cestě kancléře Rennera do Prahy ukázaly, že veřejnost obou států stále ještě nedovede se vymaniti z romanticko-historisujícího nazírání. Vídeňský tisk hodil do světa slovo o pouti do Canossy, jež u nás bylo vděčně přijato; u nás pak objevily se hlasy, jež odmítaly každé jednání s Vídní napořád, vidíce v něm pouze nebezpečí nového státoprávního spojení se zeměmi alpskými, se všemi jeho důsledky. Historisující romantika vyvolává častěji v politice podobné strašáky; na naší politice pak jest, aby jim nedala na sebe působiti a pohlédla politické realitě v tvář, neberouc sobě na první cestu v mezinárodní styky příliš velikou kytici romantického kvití.

Oč šlo při pražských poradách s vídeňskou delegací? V první řadě o hospodářské a politické soužití republik československé a rakouské. Mezinárodně upraveno bylo mírem saint-germainským; ale mír ten není dosud ratifikován mocnostmi a nenabyl

mocí práva. Zkušenost naučila pak státníky obou zemí, že od podepsání míru do jeho ratifikace mocnostmi uplyne často doba dosti dlouhá a událostí plná. Podobně naučila je, že zejména hospodářský život potřebuje již velmi nutně likvidace vzájemných válečných opatření, aby se mohl volně rozvinouti. Neboť v hospodářských otázkách opadly v našem veřejném mínění za první rok samostatnosti vlny nadšení, myslícího, že jest možno styky podmíněné přírodou a staletým kulturním vývojem přervati a navázati ihned nové. Vrátili jsme se již k starým cestám obchodním geografií a historií daným a k názoru, že ještě dlouho budou státy a země na jižních našich hranicích největšími odběrateli našeho zboží.

Nepopírám, že Vídeň byla v hospodářských otázkách při pražském jednání v situaci slabšího. Rakouská republika zdědila z mocnářství příliš mnoho těžkého dědictví. Nejen rozvrácené finance a neuspořádané ústavní poměry, ale i milionové město odříznuté od jeho přirozených zásobovacích středisk a průmysl zbavený základen surovinových, zvláště uhlí. Uhlí a cukr, jehož obyvatelstvo potřebuje, nemůže Rakousku poskytnouti dnes nikdo leč republika československá. A ta opět nikoli v té míře, jak by Vídeň potřebovala a jak žádala. Proto byla v hospodářských otázkách situace vídeňských vyjednavačů těžká a úspěchy jejich malé. Získali-li přece nějakých výhod, získali je tím, že mohli státu našemu nabídnouti kompensace v oboru nejen hospodářském a věcném, ale i finančním. Příslušníci naší republiky mají u vídeňských bankovních ústředí uložena deposita ve výši mnoha milionů. Ačkoli vydání jich vyhraženo bylo mírovou smlouvou našim příslušníkům, jest přece výhodné pro nás, smluveny-li byly v pražském jednání modality jeho. Podobně má se věc s nostrifikací průmyslových podniků, majících centrály ve Vídni a továrny na československém území.. I zde získali jsme cenný ústupek, že podniky podobné bude možno přenésti na půdu československé republiky do tří měsíců od ratifikace mírové smlouvy, aniž by se platily vysoké likvidační poplatky.

Jest jisto a téměř přirozeno, že vedle otázek rázu hospodářského, finančního a sociálního, jednalo se v schůzce pražské též o otázkách politických. Hospodářská vyjednávání tvořila rámec paralelním vyjednáváním politickým. O výsledku těchto jednání nemáme prozatím oficiálních zpráv. Pouze ze sdělení rakouských státníků při návratu jich do Vídně můžeme kombinovati, že šlo

při nich po výtce o otázky uherské. Vývoj poměrů v Uhersku, který zastřenými i nezastřenými pokusy tíhne k obnově monarchie v Uhrách a po případě k restauraci Habsburků, o němž se Maďaři, ať právem či neprávem, domnívají, že jest patronisován určitou velmocí, vyžaduje ostražitosti dědiců bývalého maďarského imperia. Naší zahraniční politice nemůže býti lhostejno, kdyby za všeobecného hospodářského shroucení měly za rakouskou její hranicí těžiti ať přímo, nebo nepřímo živly reakční. Nejen že by Slovensko bylo více ohroženo, ale jest pochybno, že by se reakční kruhy vídeňské postavily na tak bezvýhradné stanovisko v otázce uznání míru saintgermainského, jak je ústy kancléře Rennera prohlásila v Praze rakouská vláda. Netřeba připomínati, že prohlášení rakouské znamená značný úspěch pro československou republiku, zejména pro její vnitropolitické problémy. Do jaké míry byla smluvena politická součinnost v nedostatku úředních zpráv nevíme; příliš těsné sourněenství mohlo by ovšem státi se nám nepohodlným; leda ovšem, že by se ho súčastnil někdo jiný, kdo by pomáhal republice naší nésti jeho risiko. V tom případě by skutečně šlo o položení základních kamenů k vytvoření nové rovnováhy v centrální a východní Evropě, jak o nich mluví úřední komentář k cestě Rennerově, vydaný naším ministerstvem zahraničních věcí. *O—ý.*

Zabrání velkostatků bez náhrady.

Napsal JUDr. Bedřich Linhart.

Zákon ze dne 16. dubna 1919 č. 215 sb. zák. a nař. týkající se zabrání velkého majetku pozemkového náleží k oněm, jež byly přijaty Národním Shromážděním jednohlasně, čímž ale není řečeno, že by všecky politické strany byly svorny v nazírání na jeho zásady. Právě naopak: strany socialistické pokládaly jej za první krok k odstranění soukromého vlastnictví a k zabrání veškerého majetku státem, kdežto strany ostatní odůvodňovaly jej potřebou reformy pozemkové, asi jako bylo vyvazení pozemků selských v polovici minulého století, a hodlaly jím dosíci rozdělení latifundií mezi bezzemky, poukazujíce na výhody toho z ohledu sociálním i národním. První obmýšleli konfiskaci statků bez náhrady a socialistickou správu získaných takto hospodářských celků, — druzí výkup za přiměřenou cenu, parcelaci a peněžení.

Rozumí se, že zákon vzniklý kompromisem mezi vodou a hněm nese patrné známky toho boje, stává se dvojsmyslným, neurčitým a mezerovitým — což vyjádřeno eufemisticky slovy, že jest to zákon rámcový, jehož provedení nastane zvláštními zákony. Zejména má později nastati rozhodnutí »o náhradě za převzatý majetek«, tedy pro jednu z obou výše naznačených zásad (na př. ve formě náhrady rentou nepřevoditelnou), což jest otázkou pro nás i pro cizinu nejožehavější. Jsme totiž cizině mnoho dlužni a budeme jí dlužni ještě více, poněvadž žádáme od ní i takřka všecky suroviny, k domácí výrobě nutné, a to na úvěr. Bude tudíž cizinu zajímati, učiníme-li onen první krok k odstranění vlastnictví, konfiskujeme-li jmění svých občanů třeba ve formě renty nezcizitelné čili nic.

Zákon ze dne 16. dubna 1919 nerozhodl o tom, jak už řečeno výše, co do zásady, nýbrž stanovil pouze v § 9. určité případy,

ve kterých má býti majetek pozemkový převzat bez náhrady. S
stavil jsem těchto sedm případů trochu systematicky takto:

I. Majetek, který podle ustanovení zákonů finančních p
padne státu jakožto splátka na dávku z majetku.

II. Majetek nadací spočívajících na právech ze šlechtict
zrušeného zákonem ze dne 10. prosince 1918.

III. Majetek příslušníků nepřátelských států.

IV. Majetek příslušníků bývalé panovnické rodiny Hab
bursko-Lotrinské.

V. Majetek, jehož užívání zakládá se na výkonu funk
úřadů a důstojenství cizozemských aneb s nimi jest spojen.

VI. Majetek osob, které se hrubě provinily proti českos
venskému národu ve světové válce, a konečně

VII. Majetek bezprávně nabytý.

Tyto striktní předpisy, jež jsem citoval slovně, mají b
provedeny zvláštním zákonem, a bylo by zajisté velice výhod
pro nás, kdybychom mohli celou akci začíti právě těmito zábo
bez náhrady, z nichž bychom vytěžili nějaké peníze nám tak p
třebné. Ovšem musíme při zřizování zákona toho pamatovati,
nejsme již oním nepatrným a neznámým národem, jehož jedná
zůstává v přítmí; jsme státem ve středu Evropy, na nás hle
naši nepřátelé i naši přátelé, naši věřitelé i naši dodavatelé.

Bude tedy zajisté nutno držeti se forem a procedur obvyklý
u národů kulturních a poskytnouti postiženým právo slušné o
hajoby pomocí právních prostředků pořadem instancí nestra
ných a spravedlivých. Vždyť bylo beztoho již časopisy sděle
že někteří majitelé velkostatků hodlají si přivolati vynikaj
právní zástupce a znalce anglické a francouzské, jimž svěř
chtí hájení svých práv před forem naším i celé Evropy.

V přítomné studii chci probrati všecky výše vypočtené p
pady a objasniti je zvláště se stanoviska práva mezinárodníh

I.

Nemohu zcela souhlasiti s tvrzením, že majetek připadaj
státu jakožto splátka na dávku majetkovou má býti považov
za převzatý bez náhrady. Vždyť přece dávka tato má slouž
určitým účelům, hlavně snad úpravě valuty aneb zaplacení pla
dohodě za osvobození či jiných dluhů do ciziny, na př. platu

majetek státu rakouského námi zabraný, a tudíž právě statky na dávku z majetku odevzdané musí býti co nejrychleji odhadnuty, zpeněženy a výtěžek jich příslušnému fondu odveden.

Jinak byl by celý peníz značné dávky majetkové z velkých statků imobilisován, investován v převzatých statcích a chyběl by docela na účtu potřebných hotovostí. S druhé strany není možno odepříti majitelům velkých statků tento způsob placení dávky, neboť oni pravidelně nemají movitého majetku, jehož by k zaopatření jejímu použíti mohli, a statky své, zákonem hned zpředu zabrané, nesmí ani prodati ani půjčkami zatížiti.

Majitelé velkostatků nebudou konečně ani ochotni použíti svého movitého majetku ku placení dávky, poněvadž mohou jej zachrániti do ciziny, kdežto nemovitý majetek, zde položený a beztoho už zabraný, pokládají za ohrožený neb dokonce už za ztracený a rádi se ho zbaví.

Nebylo by tedy na místě, zahrnouti statky na účet majetkové dávky převzaté pod normy platící pro jiné bez náhrady zabrané pozemky, nýbrž naopak sluší ohledně nich zařídíti zvláště rychlé likvidování.

II.

Jest ovšem přirozeným následkem zrušení šlechtictví, že i nadace, určené výhradně pro šlechtice, nemají důvodu dalšího trvání, a že nutno jest učiniti o nich určitá opatření, jež se ale zajisté nemohou vztahovati jen na jejich majetek pozemkový. Jsouť nadace šlechtické, které vůbec nemají realit hospodářských (na př. ústav šlechtičen v třídě Revoluční) a které by tedy zůstaly neupraveny, kdežto by u jiných zůstaly jejich domy a paláce, jistiny a cenné papíry tak říkaje viseti ve vzduchu.

Opatření o těchto nadáních může býti dvojího druhu — budsi jich naprosté zrušení, aneb jich úprava a přeměna. Nedoporučuji, aby nadání ta byla prostě anulována, neboť vznikla či rozmnožena byla pravidelně odkazy a dary, kteréž by v pádu dodatečného odmítnutí měly býti vráceny do pozůstalostní podstaty zůstavitele či dárce (§ 689. ob. z. obč.), a pouze co odúmrtí by mohly připadnouti státu. Tím byly by však vyvolány zbytečné spory, tak že jest výhodnějším zařídíti pouze změnu nadání, při čemž může i částečně vyhověno býti intencím zřizovatele jich.

Nemáme-li příčin podporovati schudlé šlechtice rodem, máme za to povinnost postarati se o zaopatření šlechticů ducha, našich spisovatelů a umělců, a obrátíme-li majetek šlechetného českého pána Petra Straky z Nedabylic na podporu vysokoškolských studentů, neodchýlíme se valně od jeho snahy, kterou projevil v nejtěžších dobách naší vlasti, totiž aby mladí šlechtici, tehdáž výkvět národa, byli vychováni ve svém českém jazyku mateřském.

Z ohledů národohospodářských nemá beztoho zabrání statků nadačních žádného významu, neboť nalézají se buďsi přímo ve správě státu či zemí, aneb aspoň pod stálým dozorem úřadů správních, tak že by záborem nenastala valná změna, leč že by právě v té které krajině byla zvláštní potřeba uspokojiti touhu obyvatelstva po půdě, aneb že by veřejná správa hospodářských entit ukázala se finančně nevýhodnou, či snad dokonce pasivní.

I v těchto případech doporoučelo by se ale spíše propachtování rozdělených pozemků, neboť vlastní již nashromážděný majetek nadání, k veřejným účelům určených, tvoří jakýsi pevný základ k trvalému dosažení těchto účelů, kdežto dotace státní, závislá na výši příjmů a jiných vydání státu, mohla by státi se nejistou a ohroziti splnění úkolů té které instituce.

Mám za to, že by úplné zrušení bývalých šlechtických nadací a zabrání jejich statků nenalezlo uspokojivého odůvodnění.

III.

Případ, že zabrán býti má bez náhrady majetek příslušníků nepřátelských států, zasluhuje prozkoumání zvláště podrobného, neboť zasahá do sfér cizích států, tudíž také do práva mezinárodního.

Především budou co nejdříve mírové smlouvy ratifikovány a vstoupí v platnost; pak nastane mír se všemi mocnostmi a odpadne důvod zvláštního nakládání s majetkem některých. Dále bylo by nutno ony státy přesně vyjmenovati a rozhodnouti se, má-li opatření tak ostrého použito býti také proti slovanskému Bulharsku.

Konečně sluší dbáti toho, co ustanovují v tomto ohledu smlouvy mezinárodní, na kterých jsme súčastněni.

Před zahájením světové války byly upraveny poměry majetku soukromého vůči zabrání od nepřítele konvencí ze dne

. října 1907, uzavřenou při II. hágské mírové konferenci. onvence tato týkající se zákonů a zvyků války pozemní a sahující poněkud pozměněné předpisy konvence z 29. července 99 stanoví v připojeném reglementu následovně:

Čl. 46. Čest a práva rodiny, život občanů a soukromé vlastnictví rovněž jako přesvědčení a výkony náboženské musí býti spektovány. Soukromé vlastnictví nesmí býti konfiskováno.

Čl. 47. Kořistění jest formálně zakázáno.

Čl. 53. Armáda okupační nesmí zabaviti leč hotovost fonvou (le numéraire des fonds) a hodnoty vykonatelné (likvidní, valeurs exigibles), náležité samému státu nepřátelskému, a pak veškerý jeho majetek movitý, způsobilý slouži válečným operacím. Avšak veškeré prostředky k přenášení áv a k dopravě osob neb věcí po zemi, po moři a vzduchem, sklady zbraní a veškeré střelivo mohou býti zabrány i když eží osobám soukromým, — ale musí býti vráceny a náhrada dy stanovena smlouvou o mír. Vyňaty jsou z tohoto pravidla pady práva námořního.

Čl. 56. S majetkem obcí, ústavů náboženských, dobročinh, školských, uměleckých a vědeckých, i kdyby náležel státu, le nakládáno, jako by to byl majetek soukromý. Každé zabaní a úmyslné zničení neb znehodnocení podobných ústavů, pak torických památek, děl uměleckých a vědeckých jest zakázáno ná býti stiháno. —

Konvence tato byla na II. hágské konferenci jednohlasně jata všemi 44 státy, které se tehdáž súčastnily. Byly to veškeré y světa kromě Afghanistanu, Habeše, Kostariky a Hondu-; — podepsána byla tato konvence rovněž všemi státy kromě y a Španělska, ratifikována byla pouze sedmnácti, mezi nimi Německem, Rakousko-Uherskem, Anglií, Francií.

Podle těchto předpisů nebyli bychom dříve vůbec mohli, jíce se říditi převzatými závazky práva mezinárodního, zaovati statky cizích příslušníků, třebas nepřátelských. Konfece pařížská odchýlila se však od několika zásad výše uvedev velmi podstatně, a mír versailský (čl. 252) i st.-germainský 201) mají ustanovení podstatně jiná, pravíce souhlasně, že lpisy smlouvy mírové nedotýkají se nikterak práva každé ené a přidružené mocnosti, disponovati o majetku a statcích přátelských, kteréž se nalézají pod její pravomocí v čas, kdy uva mírová vstoupí v platnost.

Zásada tato jest sice vyjádřena negativně, ale nelze jí r
uměti jinak nežli že se právo ono uznává, — a sluší jí použ
zejména v případech, které nelze subsumovati pod jiná ustan
vení smluv mírových o zabrání statků. V takových případe
nutno, jak soudím, předpokládati, že komise reparační má prá
určiti bližší modality této disposice, zejména zda má se státi
náhradu čili nic, a komu má náhrada ta připadnouti. (Čl. 2
resp. 189 ad c, § 11. a 12. příl. č. II. ke čl. 244, resp. 190).

Obě mírové smlouvy regulují ostatně zabrání statků
přátelských zcela podrobně, a jest jasno, že jakožto str
smluvní na obou smlouvách zúčastněná musíme se jimi zc
přesně říditi. Chci-li je správně a přehledně vylíčiti, musím n
prve poukázati na různost smluv s Německem a Bulharskem
jedné a s Rakouskem i Maďarskem na druhé straně, různo
která vysvětluje se tím, že některé státy dohodové vznikly r
kouskováním Rakousko-Uherska a tudíž vztahy jejich k
kousku a Maďarsku jsou jiné, nežli k Německu a Bulhars
O míru s Tureckem nelze dosud mluviti, ale sluší si uvědom
že mírové smlouvy jsou vesměs sestaveny podle téhož systé
a že velká část článků jest ve všech zcela identickou, jiná
jen málo změněnou.

Mezi státy dohodovými musíme zase rozeznávati státy
před válkou samostatné, a pak státy teprve mírovou smlouv
nově uznané. Poněvadž se zde jedná o náš stát, budu mluviti
o pravidlech pro státy poslednější, a pojednám nejprve o pom
našem s Německem a Bulharskem v těchto od sebe zase od
ných směrech:

A. Majetek států a panovnických rodin v
zemí nám smlouvou mírovou postoupen
totiž v Ratibořsku. Podle čl. 256 míru versailského
budou mocnosti, které přejímají území německá, veškerých stat
a majetku náležitého říši německé neb státům německým, stat
korunních, pak soukromých statků bývalého císaře německéh
ostatních osob panovnických (personnes royales, čímž rozumí
příslušníci všech rodin v Německu panujících, králů a kní
rodu Hohenzollernského či jiného, na př. bavorského).

Hodnota tohoto majetku bude odhadnuta komisí repara
bude zaplacena státem nabývajícím (tedy naším státem) této
misi, a bude psána k dobru vládě německé na účtu jejího dl
z důvodu náhrady škod.

Možno tedy říci, že německé statky státní a panovnické na zemi nám od Německa postoupeném položené brány byly od celku dohodových států na účet náhrady škody prodány našemu státu za cenu, kterou ustanoví hlavní repační komise, v níž ostatně zastoupeni nejsme. Dlužno doufati, tyto ceny nám uložené (nikoliv s námi smluvené) budou vyčřeny mírně, jinak bychom z tohoto zabrání měli ještě škodu. áli bychom si, abychom měli aspoň právo tuto koupi odmítuti, kdyby se nám zdála býti nepříznivou, ale dle kategorického ění čl. 256 myslím že práva toho nemáme. Že bychom hli tyto statky zabrati bez náhrady, na to není ovšem ani pomyšlení.

Jen o to jest postaráno, abychom tyto statky nezaplatili akráte. Dle čl. 254. budeme totiž povinni vzíti na sebe placení sti dluhů říše německé a státu pruského, jaké byly 1. srpna 14, a sice takové části, která připadá na území nám postoupená dle poměru platební schopnosti postoupených území vůči celku se či pruského státu. Poměr tento určí komise reparační podle úměrného výtěžku vhodných k porovnání tomu daní v roce 11—13 vybraných.

Z této převzaté části dluhů bude pak podle čl. 255. ad 3 odena suma přiměřená vydáním učiněným se strany říše něcké aneb státu pruského ohledně statků a majetků námi zaaných. Tento majetek záležeti bude hlavně ze státních drah lezných, silnic, mostů, budov nádražních, poštovních, soudních, lel administrativy, po případě dolů a rovná se tedy náklad ledně nich učiněný vlastně celému nákladu pořizovacímu. — ké tento peníz bude určen komisí reparační zcela dle jejího ážení, a měl by vlastně býti totožným s částkou, kterou budeme sit za ony statky atd. zaplatiti. (O tom výklad v odd. IV.)

Kdyby nám onen náklad nebyl nahražen, vzali bychom na e také onu část dluhů veřejných, která byla právě za příčinou vby těchto drah, budov, průplavů atd. kontrahována a k stavm těm obrácena, čili zaplatili bychom je po druhé.

Na rozhodnutí komise reparační budeme míti jen potud vliv, můžeme k jednáním o zájmech a nárocích našich vyslati zápce, jenž ale nebude míti právo hlasování (§ 3. přílohy II. čl. 244).

B. Majetek státní v území nepostoupeném. edpisy smluv mírových koncipovány jsou způsobem na západě

obvyklým, kasuistickým, a tak se stává, že nevyčerpají celý ob případů a že povstanou mezery. Tak stalo se i ohledně německé majetku státního ležícího mimo území jiným státům přiřknu ale v obvodu států dohodových. Majetek tento právě u nás ne nepatrný; podle záznamů naší technické delegace pařížské je to na př. trať dráhy Cheb—Adorf 20 km, dráhy Podmokli Niedergrund 10 km a dráha Liberec—Warnsdorf—Ebersba 86 km, v ceně celkem 35 milionů franků, kteréžto dráhy náleže Německu.

Ohledně majetku toho můžeme použíti čl. 252 výše vylož ného a soudím, že máme právo je zabrati, že ale komise reparač majetek tento odhadne, připíše Německu k dobru a nám za úpla odevzdá.

C. Majetek panovnických rodin v území n postoupeném položený nespadá také pod čl. 256, a v tomto ohledu nemusíme se utíkati ke čl. 252, nýbrž může jej správně posuzovati jakožto majetek příslušníků německý k nimž přece náležejí také panovníci. V obvodu našeho státu ma statky král bavorský a jiná knížata něm.; příslušná pravidla, n sledující dole pod D, budou pravděpodobně platiti také pro bu harského krále Ferdinanda, jenž má rozsáhlý majetek Slovensku.

D. Majetek příslušníků německých (a bu harských), jakož i společností jimi ovládaných, položený ko koliv v obvodu nových států, čítaje také území jim nově p stoupená, spadá pod ustanovení čl. 297 ad b, c, h, i. Státy spoje a přidružené zachovávají si právo veškeré tyto statky zájmy zadržeti a zpeněžiti (nezískávají je tedy ipso iure ja dle čl. 256), při čemž likvidace, odhad a určení náhrady díti bude podle zákonných předpisů té které spojenecké mocnos tedy našich, a nikoliv komise reparační. Aby byl majitel pozem zabraných chráněn, jest ustanoveno, že má právo obrátiti se Smíšený soud rozhodčí (dle čl. 304 zřízený) a vésti důkaz, že t který stát použil takových opatření neb předpisů stran podmín prodeje, jež neodpovídají jeho všeobecným zákonům a které zp sobily nespravedlivé snížení ceny. Dokáže-li to, může tribu ten určiti náhradu škody, a stát onen musí ji oprávněnému platiti. —

Výtěžek likvidace prováděné nově vzniklými st musí býti vydán přímo bývalým vlastníkům

braných statků s výhradou práv komise reparační podle mírové smlouvy, zvl. čl. 235 a 260. Dle článku prvnějšího může komise reparační určiti, v jakých splátkách a hodnotách (ve zlatě, zboží, lodích, cenných papírech neb jinak) má Německo zaplatiti do 1. května 1921 ekvivalent dvacíti miliard marek ve zlatě. Čl. 260 ustanovuje zase, že Německo musí k žádosti reparační komise postoupiti jí veškerá svá práva a podíly na všech koncesích a podnicích veřejného významu v bývalém Rakousku a Uhrách a rovněž získati (a patrně také komisi postoupiti) veškerá taková práva a podíly svých příslušníků. K ohlášení této žádosti jest vyměřena lhůta jednoho roku po té, kdy smlouva mírová vstoupí v platnost.

Těchto oprávnění svých použije asi reparační komise dojista, když by měla býti náhrada za statky námi zabrané vyplacena osobám rodin panovnických, ať německých či bulharských. O zabrání nepřátelských statků bez náhrady, jak míní zákon ze dne 16. dubna, nemůže býti ovšem řeči..

Výminkou z těchto ustanovení jest, že nepovažují se za nepřátelské příslušníky oni občané němečtí, kteří získávají ipso iure podle mírové smlouvy versailské státní občanství některé spojené či přidružené mocnosti. Jsou to dle čl. 84. všichni občané němečtí usídlení na kterémkoliv místě obvodu státu československého (tedy i na Slovensku), třebas jinde nežli v územích nám od Německa postoupených.

Proti těmto osobám nemůžeme zakročiti jako proti nepřátelům ani tehdy, když vykonají právo volby příslušící jim do dvou let od právomoci míru a zvolí si občanství německé. V tomto případu mají tyto osoby, které před volbou měly v našem státu řádné bydliště, volnost z a c h o v a t i s i své statky nemovité na území našem položené a odvésti s sebou všecky statky movité všeho druhu (tedy také cenné papíry a hotovosti). Pro toto přesídlení nebude jim uložena žádná dávka ani z odchodu ani z příchodu. (Čl. 85.)

(Dokončení.)

Podkarpatská Rus.

Napsal z. šk. insp. Josef Pešek.

I.

Mírovou konferencí versaillskou bylo přiděleno republice československé území východně od řeky Už, na severu omezené bývalou hranicí Uherska proti Haliči, na jihu ohraničené čarou, která se táhne celkem po pravém břehu řeky Tisy dále na Marmarošskou Sihoť, kteréž město zůstane Rumunům a odtud přímo na východ k staré hranici uherské.

Poněvadž mimo toto území zůstalo by na Slovensku větší množství Rusínů, doporučuje vláda československá Slovákům i Rusínům, aby se vzájemně dohodli, která část souvislého území Rusíny obývaného, měla by se připojiti k Podkarpatské Rusi. Rozhodnutí o tom nebylo dosud učiněno, takže hranice Podkarpatské Rusi proti Slovensku není ještě pevně určena a bude teprve dalšími úmluvami vytčena.

Území dosud jako »Podkarpatská Rus« označené má okrouhle 14 tisíc km², t. j. asi dvě třetiny Moravy a asi 6—7 set tisíc obyvatelů. Čísla tato jsou pouze přibližná, poněvadž téměř celá východní třetina Podkarpatské Rusi jest obsazena dosud Rumuny.

Pokud poměrů výšky se týče, skládá se Podkarpatská Rus ze dvou různých pásů. Jihozápadní část země jest rovina a nížina, nejnižší je výtok Tisy ze země u Čapu, 106 m nad mořem, město Užhorod 137 m. Na severu a východě jest mohutný pás Karpat Poloninských, který téměř bez přechodu přechází v jižní nížinu. Od nejnižšího bodu podkarpatské krajiny u Čapu k nejvyššímu bodu župy užhorodské, kterýmž je Medzi-jama v Poloninské Runě, jest jen 60 km vzdušné čáry, a přece stoupání jest od 106ti m do 1489 m nad mořem. Průsmyk Užocký na severní hranici země jest 889 m nad mořem. Nejvýchodnější cíp země, východně od průsmyku Tartarského (931 m) prostoupen jest nejvyšším horstvem Podk. Rusi, Černou gorou, v němž je také nejvyšší hora celé země, Hoverla 2059 m. Nejvýchodnější vrch Podk.

ısi jest Pop Ivan, 2020 m vysoký. Mimo vypsaná horstva vy-
naji se ještě v zemi pásma: Černá Kléva, západně od průmysku
blonického (hora Bratkovská), dále horstvo Svidovec s horou
ižnicí. Podhůří tvoří nad Užhorodem Vihorlat (vinorodý)
oo m až po Latorici, potom Velký Djil a Hory Marmarošské.
láštností krajiny jsou hluboká údolí, která vrývají se do země
ěrem jižním, a jimiž protékají také zdejší řeky. Jsou to: Te-
ša, Terebleja, Rika, Latorica, Už. Už se vlévá do Latorce a
torec spojuje se na slovenské půdě s Latoricí a Ondavou a
oří Bodrok. Bodrok vlévá se do Tisy. Tisa pak se země do-
á pravým svým břehem. Hlubokými příčnými údolími vedou
áhy a silnice, tak že veškeré spojení v zemi směřuje od severu
jihu. Příčná dráha nemohla býti ani jedna vybudována pro
překonatelné potíže, které tvoří pásma horská od Karpat po-
aničních k jihu se odbočující, kteráž oněmi hlubokými údolími
u oddělena. Proto první trať, směřující od západu k východu,
e až údolím Tisy, těsně při hranicích maďarsko-rumunských,
Čapu přes Huszt na Jasinu. Na ní připojují se dráhy jdoucí
severu od Sianek, Užoku, přes Užhorod k Čapu, a od Volové
es Munkáč na Bátu. V zemi je několik drah úzkokolejných,
ichž nejdůležitější je z Beregsázu do Dolhy; před válkou bylo
mnoho drah úzkokolejných, vedoucích hluboko do lesův a vy-
věných za účelem vývozu dříví. Dráhy ty jsou dnes po vět-
ě vytrhány a k provozu nezpůsobilé. Hlavní trať Čap—Jasina
ící po samých hranicích, jest strategicky nezajištěna a mohla
býti snadno v budoucnosti od Rumunů nebo Maďarů pře-
ena.

Řeky v Podkarpatské Rusi jsou většinou neregulovány, roz-
ají se zvláště z jara, a tvoří v nížině bařiny, což zejména podél
sy viděti. Jsou však bohaté na ryby, jmenovitě pstruhy. Geo-
icky lze tu rozeznávati dvě pásma: střední Karpaty složeny
u z pískovců, slínů, vápenců a křídy. Patří tudíž k neogenním
stvám třetihorním. Vihorlat a Djil jsou z trachitu. V nížině
ide jest mladší naplavenina.

II.

Popsaným dvěma pásmům výškovým odpovídá také jak rost-
linstvo, tak i způsob života obyvatelstva. Severní pásmo horské
z ostlé jest lesy, které mají někde ráz pralesů. V některých

odlehlých krajinách nemožno vůbec stromů káceti, neboť není z
ani dělnictva, ani by nevyplatil se dovoz dříví ke dráze. V lesí
těchto zdržují se do dneška vlci, černá zvěř, ba i medvědi a ho
nost lišek. Lesy vystupují po stráních horských do výše 1600
v kterézto výši začínají se stromy měniti v kleč, až konečně i
přestává a ustupuje pastvinám, zvaným poloniny. Na poloniná
je dobytek od jara do zimy, po způsobu alpského salašnict
Lesy ty patří ve velké většině státu, a lze doufati, že dříví z ni
bude jednou hledaným vývozním předmětem Podkarpatské Ru

Obyvatelé této části živí se jednak prací v lese, kde káce
stromy, vyrábějí tříslo, dopravují dříví do údolí k řekám, a da
po řekách jako voraři plaví je až do Segedina. Druhým pr
středkem výživy je tu hospodářství, které pokud produkce r
stlinné se týče, neposkytuje dosti obživy zdejšímu lidu. Pěstu
se tu ječmen, oves, zemáky, pohanka, len a konopí. Většího zis
a vlastní výživy poskytuje horskému Rusínu chov dobytka, hla
ně hovězího a ovcí. V létě pase se dobytek celé dni na poloniná
ale i v zimě vystaven je všem nepohodám, neboť stáje jsou nec
statečné, a dobytek i v zimě prodlévá nejvíce venku. Je men
postavy, ale vytrvalý a otužilý. Drobní koně huculští hodí se dob
do zdejších hor. Dobytek vepřový jest známý druh bagoun
který téměř polodivoce je tu chován. Lesy poskytly možnosti,
zdomácněl tu drobný průmysl lidový, by tu povstaly velké pily
i některé továrny na ohýbaný nábytek.

Druhé pásmo na nížině jest daleko úrodnější, půda jest
hluboká a rodí daleko hojněji, než chudá půda horská. Pěstu
se tu též pšenice, kukuřice, slunečnice a na stráních vápencovitý
i víno. Víno seredňanské platí za nejlepší a vyrovná se prý i ví
tokajskému. Také okolo Mukačeva a Husztů se víno pěstu
Pěstování kukuřice se rozmáhá. Klasy její jedí se, ještě pok
zrna jsou měkká, uvařené v slané vodě a předkládají se i ve zd
ších hotelech. Jinak mele se kukuřice doma na jednoduchých r
ních mlýnkách a připravuje se z ní kaše, která se tu nazývá
léška. Pěstování ovocného stromoví je zanedbáno. I na jihu
hospodář mnoho dobytka, ovcí i bagounů. Málo se tu rekví
valo, tak že stav dobytka je značný. Jak na horách, tak i v níži
jest obdělávání půdy velmi neracionální, takže mnoho půdy l
úhorem. Vůbec zdejší hospodáři neumějí hospodařiti jako v
chách, neužívajíce strojených hnojiv a hospodářských stro
Nechávají hojně půdy ladem a vzdělávají jen tolik, kolik nejnu

něji potřebují. Velkostatky zdejší byly již dříve rozparcelovány, takže jsou tu největší statky asi po 100 hektarech. Latifundie má tu jen bývalý hrabě Schönborn v okolí Mukačeva a Teleki v Beregsázu.

III.

Země jest bohata nerosty, ale poněvadž není dosud podrobněji geologicky prozkoumána, možno sděliti jen to, co při několika týdenním pobytu jsme zde zjistili, případně objevili. Nerost, kterého se nám v Čechách nedostává, totiž sůl, vyskytuje se v okolí Marmarošské Sihoti. Novým politickým rozhraničením připadne mnoho dolů solných k Rumunsku, a bude třeba nové doly otevříti. Také ve Svaljavě (Solivě), kde je solný pramen, jsou ložiska solná, jakož i v obci Šošláku. Petrolej vytéká v Luhu u Užoku a v Jasině. Lze čekati, že i jinde prameny petrolejové budou zjištěny. Uhlí objevili jsme u Zárni, avšak i u Ilice a Velké Seluše mají býti ložiska uhelná. U Zárni počalo se již uhlí kopati. Také rašelina vyskytuje se v zemi, jakož i železná ruda, ale bude nutno geologicky prozkoumati množství a sílu vrstev těchto nerostů. Kaolin jest na různých místech, zejména u Dubrniče, odkudž také keramická škola užhorodská některý materiál brala pro svou potřebu. Granitové lomy možno otevříti na mnohých místech, a otevřeny jsou již v Radvanci u Užhorodu. Ze zvláštnějších nerostů vyskytují se tu alumnit a booxit u Beregsázu, kterážto ložiska byla prohlédnuta uherským geologem drem Pfaffem, na jehož podnět uherská Kreditka založila tu společnost pro výrobu aluminia a bronzu. V župě marmarošské vyskytují se krystalované polodrahokamy, zvané marmarošské diamanty. U Zárni také měď, stříbro i zlato. Velké bohatství je tu minerálních vod. Téměř každá obec má svůj minerální pramen, který ovšem slouží svou vodou jenom nejbližšímu okolí. V Užoku jsou prameny sirné a radioaktivní. Užocké lázně bývaly slavné, ale válka je zničila nadobro. Ve Svaljavě je pramen solný s lázněmi v blízké obci Haršfalvě, lázně jsou také v Poljaně, Sobráncích a na četných jiných místech.

Budou-li nerostné poklady prozkoumány a otevřeny a dostane-li země úpravou řek levnou sílu na výrobu elektrického proudu, což by tu snadno provésti, poněvadž by nebylo třeba vykupovati mlýny a jiné objekty, jichž je zde poskrovnu, a po-

odlehlých krajinách nemožno vůbec stromů káceti, neboť není z
ani dělnictva, ani by nevyplatil se dovoz dříví ke dráze. V lesí
těchto zdržují se do dneška vlci, černá zvěř, ba i medvědi a ho
nost lišek. Lesy vystupují po stráních horských do výše 1600
v kteréžto výši začínají se stromy měniti v kleč, až konečně i
přestává a ustupuje pastvinám, zvaným poloniny. Na poloniná
je dobytek od jara do zimy, po způsobu alpského salašnict
Lesy ty patří ve velké většině státu, a lze doufati, že dříví z ni
bude jednou hledaným vývozním předmětem Podkarpatské Ru

Obyvatelé této části živí se jednak prací v lese, kde káce
stromy, vyrábějí tříslo, dopravují dříví do údolí k řekám, a da
po řekách jako voraři plaví je až do Segedina. Druhým pr
středkem výživy je tu hospodářství, které pokud produkce r
stlinné se týče, neposkytuje dosti obživy zdejšímu lidu. Pěstu
se tu ječmen, oves, zemáky, pohanka, len a konopí. Většího zis
a vlastní výživy poskytuje horskému Rusínu chov dobytka, hla
ně hovězího a ovcí. V létě pase se dobytek celé dni na poloninác
ale i v zimě vystaven je všem nepohodám, neboť stáje jsou nec
statečné, a dobytek i v zimě prodlévá nejvíce venku. Je menš
postavy, ale vytrvalý a otužilý. Drobní koně huculští hodí se dol
do zdejších hor. Dobytek vepřový jest známý druh bagoun
který téměř polodivoce je tu chován. Lesy poskytly možnosti,
zdomácněl tu drobný průmysl lidový, by tu povstaly velké pily
i některé továrny na ohýbaný nábytek.

Druhé pásmo na nížině jest daleko úrodnější, půda jest
hluboká a rodí daleko hojněji, než chudá půda horská. Pěstu
se tu též pšenice, kukuřice, slunečnice a na stráních vápencovitý
i víno. Víno seredňanské platí za nejlepší a vyrovná se prý i ví
tokajskému. Také okolo Mukačeva a Husztů se víno pěstu
Pěstování kukuřice se rozmáhá. Klasy její jedí se, ještě pok
zrna jsou měkká, uvařené v slané vodě a předkládají se i ve zd
ších hotelech. Jinak mele se kukuřice doma na jednoduchých r
ních mlýnkách a připravuje se z ní kaše, která se tu nazývá
léška. Pěstování ovocného stromoví je zanedbáno. I na jihu
hospodář mnoho dobytka, ovcí i bagounů. Málo se tu rekví
valo, tak že stav dobytka je značný. Jak na horách, tak i v níži
jest obdělávání půdy velmi neracionální, takže mnoho půdy le
úhorem. Vůbec zdejší hospodáři neumějí hospodařiti jako v
chách, neužívajíce strojených hnojiv a hospodářských stro
Nechávají hojně půdy ladem a vzdělávají jen tolik, kolik nejn

něji potřebují. Velkostatky zdejší byly již dříve rozparcelovány, takže jsou tu největší statky asi po 100 hektarech. Latifundie má tu jen bývalý hrabě Schönborn v okolí Mukačeva a Teleki v Beregsázu.

III.

Země jest bohata nerosty, ale poněvadž není dosud podrobněji geologicky prozkoumána, možno sděliti jen to, co při několika týdenním pobytu jsme zde zjistili, případně objevili. Nerost, kterého se nám v Čechách nedostává, totiž sůl, vyskytuje se v okolí Marmarošské Sihoti. Novým politickým rozhraničením připadne mnoho dolů solných k Rumunsku, a bude třeba nové doly otevříti. Také ve Svaljavě (Solivě), kde je solný pramen, jsou ložiska solná, jakož i v obci Šošľáku. Petrolej vytéká v Luhu u Užoku a v Jasině. Lze čekati, že i jinde prameny petrolejové budou zjištěny. Uhlí objevili jsme u Zárni, avšak i u Ilice a Velké Seluše mají býti ložiska uhelná. U Zárni počalo se již uhlí kopati. Také rašelina vyskytuje se v zemi, jakož i železná ruda, ale bude nutno geologicky prozkoumati množství a sílu vrstev těchto nerostů. Kaolin jest na různých místech, zejména u Dubrniče, odkudž také keramická škola užhorodská některý materiál brala pro svou potřebu. Granitové lomy možno otevříti na mnohých místech, a otevřeny jsou již v Radvanci u Užhorodu. Ze zvláštnějších nerostů vyskytují se tu alumnit a booxit u Beregsázu, kterážto ložiska byla prohlédnuta uherským geologem drem Pfaffem, na jehož podnět uherská Kreditka založila tu společnost pro výrobu aluminia a bronzu. V župě marmarošské vyskytují se krystalované polodrahokamy, zvané marmarošské diamanty. U Zárni také měď, stříbro i zlato. Velké bohatství je tu minerálních vod. Téměř každá obec má svůj minerální pramen, který ovšem slouží svou vodou jenom nejbližšímu okolí. V Užoku jsou prameny sirné a radioaktivní. Užocké lázně bývaly slavné, ale válka je zničila nadobro. Ve Svaljavě je pramen solný s lázněmi v blízké obci Haršfalvě, lázně jsou také v Poljaně, Sobráncích a na četných jiných místech.

Budou-li nerostné poklady prozkoumány a otevřeny a dostane-li země úpravou řek levnou sílu na výrobu elektrického proudu, což bylo by tu snadno provésti, poněvadž by nebylo třeba vykupovati mlýny a jiné objekty, jichž je zde poskrovnu, a po-

Česká konstituce.

Napsal L. Stěhule.

(Dokončení.)

II.

Nyní přišla řada také na národ český, aby i on projevil svou vůli státně-národní založením státu českého. Národ projevil zde jednotu vůle a tato jednota spolu s všelidsky správným a historickým obsahem svým působila na svobodné národy světa, že uznaly tuto vůli k státu národu českého. Národ český, jenž de iure nepřestal nikdy býti národem státním — ukázali jsme výše, že Kant charakter národa jako státu dokazuje jako indelebilis — přisvojil si nyní revolucí svou také vnější imperium státní vůle své.

Nyní nadchází mu úkol v konstituci své vůli tuto manifestovati, ukázati, jaký řád právní sám sobě hodlá uložiti. Zkušebným bodem nebude tu stránka technická a také ne speciální ustanovení o parlamentu, řádu volebním, jako vůbec ne speciální zákonodárství v oborech různých, nýbrž celý duch konstituce té. Viděli jsme již výše, že národ český má v reformaci své určitou konstituční historii, že však tradice její byla přervána. Najde se v representaci národu našeho tolik duchovního porozumění pro tento osudový problém, aby jej rozřešila v duchu českých dějin? Smysl českých dějin je náboženský — je dispose české duše v tento světodějinný okamžik taková, aby dala se duchem tím vésti? Duch ten je reformační — reformace je jediný samostatný duchovný projev národu českého. Válka způsobila jakési zduchovnění národu, jenž vydán byv na pospas nesmírné přesile brutální moci tělesné a nesměv se jí poddati, nucen byl uchýliti se k čemusi duchovnímu jako opaku jejímu. To mohla býti, poněvadž národu předem bylo obrátiti se k historii vlastní, jediné jediná duchovní tvorba otců, Česká Reformace. Myšlenka rekursu tohoto vyslovena sice, ale zůstalo při všeobecné formě, důsledků nevyvozeno. Důsledek může býti toliko jediný: vrátit se k náboženství a církvi otců. Krok ten však česká inteligence, která dala se poučit římskou církví, že náboženství je katolická

kev, a racionalismem, že jest je nahraditi etikou, učiniti posud
ná. Zůstává tedy nadál při liberalistickém kultu české refor-
ce jako vznešeného kdysi, dnes však obsoletního hnutí duchov-
no. To znamená pro naši otázku, že nový český stát přejde
s tradici státotvornou české reformace, neuznav, že zde jest
pravý a jediný základ, na němž jest stavěti dále.

Český protestantism však, byť vyšel z žaláře protireformač-
o oloupen o všecky své predikáty a všechny kulturní i hmotné
tky, početně pak sveden na minimum, zůstává v idei své vždy
p r e s e n t a n t e m v e l i k é t r a d i c e o t c ů a p r e t e n -
n t e m n a *vůdcovství* v národě českém i za dnů našich. Bez
oto nároku ztratil by svou historickou kontinuitu, své poslání,
u důstojnost, svou mravní soudržnost a klesl by k úloze efe-
rního spolku novodobého. Česká církev protestantská je však
račovatelkou staré církve české, národní[1] to církve státního
odu českého, která stála k státu českému u vztahu n e j u ž -
m, jsouc jeho duchovní živitelkou. Právo a stát nejsouce za-
é nejvyšším řádem duchovním, nýbrž majíce nad sebou mrav-
t a nad touto náboženství, nesmějí a nemohou zůstávati beze
ého přílivu duchovního oblasti těchto. Tak byl český stát
ormační živen i ve speciálním svém ústrojí státním duchovním
vem české reformace, tak jest tomu u všech protestantských
ů doby dnešní, po výtce pak u kalvinských států Anglie, Ame-
, Holandska a Švýcarska, kde náboženství je to, jež vyživuje,
lechťuje a vzdělává ducha národního. Ve státech katolických
je to náboženství, jež jej umrtvuje. Tak jest tomu u států
ch, že volně nevolně živeny jsou duchem náboženství ve státě
ujícího a přijímají od něho vnitřní charakter svůj. Je-li ná-
enství svobodné, je i stát svobodný, náboženství nesvobodné
e celý stát a ústrojí jeho v nesvobodě, buď si právní forma
o sebe svobodnější. Tomu nezabrání ani vyslovená odluka
u od církve, neboť to, co je centrem dějin národa a z toho
chovního života soukromého každého jednotlivce a všech sou-
ných institucí a zvyklostí ve státě, je vlastní hybnou silou
to života státního, ať na nejvyšších místech jeho jsou prohlá-
zásady jakékoli. Nepřijme-li tedy nový stát český a ještě
e národ český protestantského, reformačního ducha českého,
ne ducha římského, katolického. Nebude to sice na vnější

[1] O národní církev tu jde, ne o státní.

pohled staré Rakousko, ale rozpoltěný duch český, který je vštíp
národu z dob protireformace, bude se vznášeti nadále i nad stát
novým.

Úlohou českého protestantismu, jeho státotvorn
úlohou bude tedy státi zde na stráži a stále ukazovati na zjev
které po té stránce nový státní život bude vykazovati, mimo
však také samostatně reprodukovati českou reformaci po j
stránce politické, státotvorné a právní a výtěžky práce té přem
hati veřejnost českou, ukazovati jich životazpůsobnost i v do
dnešní a připravovati tak i po stránce té recepci duch
protestantského, ku které národ český dříve nebo pozd
dojde, neboť k ní dojíti musí.

Hned však pro prvou dobu konstituování státu českého j
církvi protestantské vysloviti se svého stanoviska jako historic
základní a jedině národní církve české, církve, která jedi
duchovně spojena je s originární a nejsla
nější dobou národu českého a tedy i státu českéh
jenž dějinně trval nepřetržitě a tedy trval i nepřetržitě jako s
české reformace, zásady dle jejího přesvědčení pro poměr stá
českého k církvi protestantské jedině správné.[1]

Protestantism český poukazuje především ve směru tom,
myšlenka odluky církve od státu je původu kalvinského, vznik
ve Francii ve století XVI. a Anglii u věku XVII., že však hes
to předpokládalo stát starý, statutární, jakým namnoze byla je
Francie a Anglie věku toho, stát, který nezabíral všechny slož
právního řádu v národě živého, stát, vedle kterého žily živote
více méně nezávislým různé jiné korporace veřejné, tedy i církv
jako korporace veřejná, skoro stát sám. Dále pak, že heslo
vlastně chtělo vysloviti myšlenku jinou, totiž, že jest ještě co
vyššího než řád právní, život duchovní a že svědomí člověko
jest touto částí říše duchovní, které nesmí dotýkati se řád právn
Heslo o odluce církve od státu bylo vlastně heslem o svobo
svědomí, o jeho povýšenosti nad řád právní, heslem o přesné hr
nici mezi právem individua a mocí státu.

Nějaké naprosté odluky ve státu moderním, který je zákla
ním střediskem všeho života právního a který každou sféru

[1] Tvrdí-li se zajisté kontinuita českého státu, tvrdí se i kontinu
protestanského ducha ve státu a národě, neboť český stát je plod Reforma
jeho duch je duch její a v obnově státní samostatnosti spolu i duch ten
objevuje.

votní objímá, dnes býti nemůže. Pokud církev je organisací právní, podléhá všeobecnému dozoru státu, aby její řád a organisace neobsahovaly ničeho, co by se příčilo základním osnovám platného právního řádu ve státě, t. j. by stanovy její nepříčily se zásadám všeobecné mravnosti a bezpečnosti. Stát však, který nadán je právem dohledu nad všemi institucemi ve své oblasti, jest s druhé strany zavázán podporovati všechny instituce dle míry jich veřejné prospěšnosti. Zde pak česká církev protestantská jako nositelka nejlepších tradic národního ducha českého činí přesný požadavek, aby český stát nadal[1] ji potřebnými prostředky, aby duchovný úkol svůj v národě mohla splniti, přihlížeje zejména k tomu, že tato církev stmelená co nejúžeji s předbělohorským státem českým, byla spolu s ním obloupena. K historické církvi české má stát český povinnost daleko závažnější, vnitřnější a čestnější, než-li k církvi katolické, která v opaku k církvi české stmelena je se státem pobělohorským, s naší porobou a ponížením, s úhlavním nepřítelem ducha českého, rodem Habsburským a jeho pomahačem, národem německým. Církev katolická znamená v národu českém odcizení se jeho svému vlastnímu duchu národnímu a zanešení jeho duchem cizím, špatným obsahově, zmrzačení jeho.

Český protestantism ovšem naděje se, že valná část kněžstva katolického právě tak jako český protestant tuto cizost, tuto porobu na sobě cítí, kterou nemohla tato část katolického kněžstva setřásti, poněvadž protireformační Rakousko tomu nedovolilo, a že použije nastalé svobody k založení vlastní církve české na podkladě staré církve křesťanské, episkopální, že vytvoří jakýsi »galikanism« český. K této nové církvi bude míti stát český opět povinnost vybaviti ji potřebnými prostředky, aby mohla své poslání splniti. Českému státu jest oceňovati různé náboženské společnosti na české půdě dle jich vnitřního poměru k české idei národní, k podstatě ducha národního. Poněvadž národní duch český je a zůstane v podstatě duchem české reformace, jest to česká církev protestantská, jež českému státu je duchem nejblíže a bude-li stát český naplněn pravým svým duchem historickým, bude tato církev respektována státem co nejvíce. Počet členů církevních nerozhoduje, nýbrž idea církve.

[1] Resp. v duchu revoluce restituoval práva její, jež náležejí do restitučního souboru z převratu z 28. října vyplývajícího.

historické poslání a to je jedině u církve protestantské. Církev katolická je duchem svým státu českému cizá, nepřátelská, a kdyby bylo v českých hlavách jasno, musil by poměr státu býti dle toho a nemusil by se stát obávati odporu v temných masách katolického lidu, poněvadž tyto by dávno již stály jinde, resp. byly by odsouzeny k bezmoci. Pouze ta nejtěžší kletba české povahy duchovní, specificky česká neujasněnost v otázkách nejvnitřnějšího života duchovního, v otázce náboženské, způsobuje ty ohledy, to kolísání, tu dvojakost české duše, kteréžto zatížení je to nejhorší, které nově rodící se stát český dostává do vínku. Ale vývoj věcí půjde tam, kam volá idea česká, idea náboženská, idea svobody duchovní, náboženské, zjevená Bohem samým otcům našim k potěše naší i celého lidstva. Proto dnes jest nebáti se protestantům českým a směle kázati národu českému, zmrtvělému duchovně, slovo osvobozující: slovo obnovy duchovní, slovo obnovy všech věcí »v obci království Českého«!

Jest tedy poměr státu a církve samou nejdůležitější otázkou konstituce české, otázkou celých dějin budoucnosti národu českého, dává ducha této konstituci, poněvadž je to otázka dějin českých, z nichž všechno podnikání národu svou sílu čerpá. Správný poměr státu k českému protestantismu je tedy ze základních úkolů české konstituce. Prvým úkolem českého protestanta v novém státu českém jest nedati tomu, aby se přešlo přes kámen ten bez úrazu. Český protestant nesmí se lekati, aby snad tím nevzešla krise. Krise taková přijíti musí, je to krise očistná, bez níž český duch neuzdraví se, bez níž český stát nebude státi na výši úkolu, bez níž nenabude vnitřní konsolidity a pravé svobody. My tu katharsis vyvolat musíme.

Jest pak ještě jedna závažná součást české konstituce, bez níž by nevyrovnala se konstitucím zejména severoamerickým, a které při nynějším stavu ducha českého hrozí, že bude projednána jen mimochodem. Je to katalogisování t. zv. práv základních, subjektivných práv člověckých. Také tato práva člověcká vznikla z reformace kalvinské, jsouce pendantem k ideji všeobecné zákonodárné vůle národa, sféru takto tvořice, které zákonodárství a vládní moc státu dotknouti se nesmí. Jest to nekonečná cena lidské duše před Bohem, tato specificky křesťanská idea, která v období reformačním došla obživení a v bojích independentů s vládní mocí v Anglii také právní formulace v t. zv.

jektivných, nezadatelných právech člověka, vštípených mu hem a přírodou. Práva ta došla obsáhlé kodifikace v ústavách lnotlivých států Unie Severoamerické. Z nich převzala je re- uce francouzská a revoluční konstituce z r. 1848, rovněž i jich zvuk, prosincová ústava rakouská z r. 1867. Ovšem, poněvadž nebylo toho náboženského života a ne tedy také tím vyhra- né osobnosti, které vyžádaly si v století XVIII. v Americe této eciální ochrany svého projevování, není zde výraz těchto práv jektivných tak živý, jako v ústavách severoamerických. Jak lle vyjadřuje Art. 10. v »Déclaration des droits de l'homme du citoyen« právo svobodného kultu, seslabujíc je v pouhou eranci. — Práva subjektivná jsou obohacením, nekonečným ěšířením a vyvrcholením práva a tvoří pravou ozdobu moder- h ústav, jsou výrazem vnitřní duchovní kultury národů, jež avy takové si dali. Také náš majestát z r. 1609 prozrazuje é vědomí takovéhoto práva, stanově právo svobodného výkonu boženství každému poddanému i vůči vrchnosti vlastní, zásada pro XVII. věk revoluční. Jest tedy i domácí tradice historická ormulování práv subjektivných. Při neživosti duchovní, z které chy dnešní vybrati se nemohou, trudno nadíti se, že vyjde for- lace, která by dala výraz potřebě té pravé historické duše české. to pravá duše česká skryta hluboko u hloučku malého; široká sa české inteligence nemá dnes potřeby duchovního života, vy- pávajíc se na otázkách podružných, vnějších a speciálních, ré bez centrálního náboženského základu nedávají pravý svůj ysl a nevedou k plnosti, bezprostřednosti životní. Sám pojem emokracie« vznikl na náboženské půdě reformační — ponejprv Čechách — a vyrván z této oblasti ztrácí svou živnou půdu, rá neustále musí se zkypřovati a obnovovati. Právo samo ří sice svůj obsah pro sebe, pro zdůvodnění jeho ukazuje však mravnost a náboženství jako konečné zdroje svoje.

Naše inteligence měla by aspoň v dnešní dny více přemýšlet om, proč Anglie a Amerika zachránily situaci světovou, odkud síla a důslednost charakterová, které nedopustily opustit před- zatý úkol a naplňovaly národy ty neoblomnou vírou ve ví- ství svobody a práva v momenty nejtěžší, kdy zdálo se, že od německý přece zvítězí svou devisou »moc nad právo« a u perversní brutálností. Je to rigorism anglického purita- mu mající svůj kořen v Reformaci kalvinské, jako rigorism ký v husitské, a je to jasné živé vědomí národu

anglo-amerického, že jeho nejvyšší ctnosti osobní, rodinné občanské a všelidské mají kořen náboženský, a že jedině v ná rodní Reformaci anglo-americké je jediný zdroj k novému a no vému tvoření hodnot těch. Tímto různým poměrem k náboženskému životu liší se inteligence anglo-americká od české, jež j v principu svém katolická.

Amerika zvlášť zdá se na prvý pohled býti toliko dolar bysnis, standard a pragmatičnost. Ale to jsou jen výstřelky základního proudu, který znamená cosi jiného: proniknutí všech otvorů života náboženským štěstím a mravní přísností.[1] O tom svědčí celá literatura americká, všechny zvyky a obyčeje ame rické i celý ideový vklad, který požertvovala Amerika do této války. Jí rukovodí idea náboženstvo-lidská, založení věčného po koje na zemi a spojení lidstva v jednu rodinu, sříkající se všech osobních prospěchů z této války, chtíc sloužit v ní toliko lidstvu samému. Tuto ideu a tuto sílu čerpá Amerika z živého svého života náboženského. Vše to uvažujme nyní, kdy světové dě jiny spojily nás s těmi, kdo byli tak šťastni, že zůstalo jim to co bývalo kdysi nejvyšším štěstím otců našich. Studujme ústavy americkou a uvidíme, že v této zemi největšího metodismu ná rodohospodářského je zároveň nejvyšší metodism náboženský a že získal si výraz v základních politických listinách národa ame rického, že ústavy tohoto národa hlásí se především k jistému slovu náboženskému a z něho svou sílu odvozují.

III.

Takto ukázavše vznik národu v pojetí a prožití všemírné idey náboženské, v stvoření dějin této idey a tím i dějin národ vlastních, ukázavše na vznik státu jako prostředku této náro uchvátivší idey, získali jsme správné logické místo, z něhož lz určiti, jaké postavení má míti sám pojem národa v ústavě, jež s ukázala býti dějinnými deskami duchovnosti jeho. Ona má vy jadřovati především tento vztah národa k dvěma institucím vzniklým ze stvoření čistého náboženství v národě: k církvi jeh

[1] Odtud ta harmonie dětské naivnosti a bohorovné stylovosti v rysec Angličana a Američana. Takové že rysy (črty) čtete z tváří našich Žerotín Budovců, Palackých, Kollárů a Šafaříků — ale ne již u těch, u nichž prot reformace přemodelovala duši: jakýsi temný mrak chytrosti a hrdosti vzná se nad čelem novodobého portretu českého a kazí ten idealný charakter jeh který vtiskla mu na věky Reformace česká.

a svědomí jeho, nad to však má národ sám jako takový uplatniti se v ní jako duchovní tvůrce její. Stát zajisté, vzniknuv v pravém významu svém teprve v onen světodějinný moment národu, je duchovní bytost z bytosti národu vzniklá, je to všeobecná vůle národu, jednota vůle jeho k uskutečnění konkrétní, t. j. určité a jediné historickoduchovní idey jeho. Ideový stát, t. j. pravý stát, může býti tedy výronem, plodem toliko určitého národu v konkrétní ideji se zosobnivšího, výronem jediné duchovnosti a může jako taková duchovní bytost, kost z kosti národa, míti toliko konkrétní, individuálný ráz, nésti toliko charakter zplodivšího jej národu a sloužiti toliko jemu, t. j. toliko jediné idei světohistorické národem tím zosobněné. Pravý stát je tedy toliko státem určitého národa, je státem národním, nikoli národnostním. Vzešel z určitého historického činu, jejž mohla uskutečniti toliko určitá, jediná osobnost, osobnost národa. Není útvarem nadnárodním, vyšším, nýbrž z určité osobnosti národu jako určitá osobnost odvozeným. Není formálností, abstrakcí, nýbrž konkretem. Československý stát vzešel z husitské revoluce XV. věku, protestantské XVII. a nábožensko-národní XX. věku, byl stvořen k uskutečnění české idey, jež je ideou náboženskou a zároveň národní, poněvadž jenom národ československý ideu tu prožil a toliko idei této smí sloužiti. Proto je to stát národní, nikoli národnostní. Zlomky národů, na něž suverenita národu českého se vztahuje, nemohou historickonárodního rázu toho narušiti. Jedině český národ vymyslil a prožil tento stát. Ony zlomky nepřispěly k idei státnosti české ničím.. Jsou pojaty v teritorium státu československého národu právem a silou historické ideje jeho, která na území tom žila a násilím odtud byla vypuzena a tím i jazyk český. Tato výlučná českost našeho státu musí dojíti výrazu v české konstituci. Jen jí smí ona dýchat a vyslovit ji především stanovením státního jazyku českého a slovenského. Že se tak nestalo, že zvítězil omezený doktrinalism, toho vinou je také, že zástupci národní myšlenky nedovedli ji prohloubiti k jejímu náboženskému základu a tím zbavili ji jejího důkazu, odůvodnění, účelnosti, krásy, podmanivosti.

Část I. II. psána zač. listopadu 1918, část III. v lednu 1920.

Naše úkoly v orientalistice a v orientě.

Napsal prof. dr. Alois Musil.

(Dokončení.)

Praktická stránka orientalistiky.

Zájem o orient měl by býti pěstován nejen od několika orientalistů filosofické fakulty, nýbrž i od jiných profesorů téže fakulty, fakult ostatních, techniky, vysoké školy obchodní, hospodářské atd. Mohly by se konati přednášky o geologii, nerostech, květeně, zeměpisu a umění jednotlivých krajův orientu, o zdravotnictví a nemocích orientu vlastních, o ústavě, stycích mezinárodních, smlouvách obchodních jednotlivých nových států, o pozemním stavitelství, dolování a přístavech, o obchodních zřízeních, hlavních odvětvích, o střediscích vývozu a dovozu, o postavení obchodního a bankovního úřednictva, o pěstování surovin v orientě a pod. — Orientalisté nesmějí zapomínati na dnešní orient. Dějiny středověku a doby nové, dějiny islámu a jiných velkých náboženství, literatura a dnešní jazyk spisovný, poměry náboženské a společenské, zvyky a obyčeje, cizí propaganda a pod. jsou pro porozumění orientu veledůležity. — Přednáškami těmito by mohli býti pověřeni hlavně soukromí docenti a za ně náležitě honorováni. — Názorně by působily přednášky provázené světelnými obrazy. Posluchač by nejen slyšel, ale i viděl, což by mu představy usnadnilo.

Musíme se vůbec snažiti, by si náš akademický dorost získal širšího rozhledu světového. Kdo stále jen doma sedá, má domácí jen rozum. Jako stát samostatný budeme a musíme se zabývati politikou světovou, mezinárodní, proto se mají zástupcové každého oboru snažiti, by svým posluchačům poskytli možnost pohledů do mrtvé i živé ciziny. Na těchto prvotných představách může posluchač budovati jak své vědění, tak i svou praktickou znalost. Profesoři na středních školách, kteří poslouchali některé přednášky o orientu, budou i ve svých žácích zaněcovati jiskérky zájmu o kraje, v nichž slunce dříve vychází. Úředníci političtí

obchodní nebo bankovní budou sledovati dále styky s orientem a mohou uplatniti své znalosti nejen ve službě, ale i ve sboru zákonodárném. Lékař znající typické nemoci orientu poradí mnohem lépe nemocnému orientálovi, hledajícímu porady a úlevy u nás a v našich lázních. A kdyby neměly rozšířené přednášky z různých oborův orientalistiky pro posluchače hned význanu chlebotvorného, tož přece zvýší a prohloubí jeho vzdělání a pohnou jej snad k soukromému studiu, k bedlivé četbě, v níž najde nejen poučení, ale i osvěžení.

Než tyto přednášky mohou přinésti posluchači i denní chléb. Orient bude zřizovati různá učeliště a bude hledati vzdělané učitele. Čím více bude organisovati různé obory své samosprávy, tím více bude potřebovati odborných úředníků. Velká a bohatá města orientu postrádají skutečných lékařů. Reforma zemědělství se nedá provésti bez agronomů. Orient nemá silnic, železnic, zařízených dolů, pecí na tavení různých rud, potřebuje inženýrů. Jednotlivá města mají býti kanalisována a asanována; mají býti chemicky zkoumána různá ložiska minerálních solí, nerostů, prameny petroleje a nafty; chtějí chrániti zbytky lesův a zalesňovati holé stráně; zakládají banky, obchodní ústředny a pod. Proč by tam nemohli jíti naši lidé? Netřeba k tomu leda dobré přípravy, vytrvalé chuti ku práci a trochu odvahy.

Mladí Angličané, Francouzové, Belgičané, Nizozemci a Švédové se rozlézají po ukončených studiích po celém světě, sbírají zkušenosti a peníze; mnozí zůstanou v koloniích navždy, většina se jich však po létech vrátí a těží z nabytých zkušeností a peněz [illegible]. Jen tito lidé umožňují obrovský rozmach svých vlastí.

Proč bychom my neměli následovati jejich příkladu? Proč by měli býti naši mladí mužové neteční? Konservatism často vybočuje v lenost a povídavost. Bráti se ujetými kolejemi, dělati všechno právě tak jako druzí, civěti ve známých kavárnách a hostincích jest ovšem pohodlnější, než hledati nové cesty, raziti dráhu nové práci, potloukati se cizími kraji, ale nemůže uspokojiti skutečného muže a nemůže mu získati rychlého a zaslouženého postupu. Doma se dodělá rychlejšího postupu leda protekcí, v orientě vlastní silou. A vědomí vlastní síly blaží mnohem více jak vědomí otroctví pod protektorem.

Kdo se v orientě uchytí a osvědčí, nastřádá si za dvacet let tolik, že může i se svou rodinou klidně žíti, nechce-li na tomto vlastním podkladě dále budovati. S počátku jest ovšem krušno.

Třeba si zvykati na nové okolí, na nový způsob života, novou společnost, ale za krátko smutek pomine, a zmocní se ducha jará chut k životu a ku práci. Vše zajímá a těší. Podnebí jest velice zdravé, obzvláště pro ty, kdož při studiích seslábli a si nějakou prsní chorobu uhnali. Najdou jistě úplné zdraví, nebudou-li si ho ničiti sami nestřídmým pitím alkoholu a jistými rozkošemi. O rodinu netřeba míti starostí. Dítky si zvyknou na podnebí i stravu, mohou navštěvovati tamní školy francouzské a anglické a dokonati své vzdělání ve vlasti.

Každý náš krajan dlící jako učitel, úředník, inženýr, stavitel, lékař, obchodník a pod. v orientě jest budovatelem našeho většího dovozu a vývozu, našeho významu kulturního i politického, jakož i nositelem a šiřitelem nových a to zdravých myšlenek v naší vlasti. Kdo prodlel po léta v širém světě, nechápe, proč doma lpějí na maličkostech, když přece světem zachvívají otázky dosahu nekonečného . . .

Bude-li u nás orientalistika rozšířena v naznačeném smyslu, přibude jí jistě významu a praktické ceny, poněvadž bude míti zření nejen k těm několika ideálně pilným, ale abstraktním životem žijícím filologům, nýbrž k veškerým občanům akademickým jak na universitě, tak na technice, vysoké škole obchodní, hospodářské i na akademii konsulární.

Škola živých jazyků orientálních. Kdo chce jíti do orientu ať na dlouho či na krátko, musí znáti aspoň trochu řeč kraje, v němž chce prodlíti. Jinak by se stal otrokem tlumočníkův — a tito nejsou vždy spolehlivi. Znalost řeči může býti různa. Mnohému stačí, když se ve svém oboru domluví, jiný chce uměti jazyk tak, by mohl čísti i noviny a dopisovati.

Poněvadž není účelem university praktický výcvik v některé řeči, mají se orientalisté postarati o zřízení školy živých jazyků orientálních.

Škola tato má býti přístupna každému, kdo umí čísti a psáti. Jejím úkolem bude poskytnouti každému možnost, by si osvojil některý jazyk orientální v takovém rozsahu, jak myslí, že ho bude potřebovati, a spolu by nabyl povrchních sice, ale přece správných vědomostí o realiích orientu. Dle toho má míti škola dvě oddělení, obecné a zvláštní.

V obecném oddělení má se naučiti z některého jazyka tolik, by se dorozuměl, tedy hlavním tvarům mluvnickým a asi třem

stům nejobyčejnějších slovíček, jakož i jich upotřebení v různých skupinách a obratech.

Vyučovalo by se pouze od 15. října do 15. května dvakráte za týden od 6. do 8. hodiny večer, a to dvě hodiny mluvnici, dvě hodiny pak by se cvičila probraná látka živým slovem, rozhovorem.

V oddělení zvláštním má se každý vycvičiti v řeči tak, by mohl správně mluviti, čísti a psáti. Proto by trvalo vyučování dvě léta, a to od 1. října do 30. června. Každý týden by se od 6. do 8. hodiny večer třikráte probírala mluvnice, četly se ukázky novější literatury, noviny, a žáci se cvičili v rozhovoru a psaní různých listů.

Společny oběma oddělením by byly přednášky o realiích, a sice jednou týdně od 20. října do 10. května. Mají to býti stručné, ale poutavé stati o zeměpisu, dějinách, literatuře, islámu, církvích křesťanských, ústavě, hlavních výrobcích, střediscích obchodu a průmyslu, životě společenském, politických stranách, hlavních listech denních, obchodních zvycích, našich krajanech a zástupcích a pod. Přednáška provázená obrazy nemá trvati déle než 30 minut. Po ní by zodpovídal přednášející dotazy žáků.

Každý žák obecného oddělení dostane stvrzenku, že celý běh navštěvoval. Na konci druhého ročníku zvláštního oddělení se podrobí žáci zkoušce před komisí jmenovanou od ministerstva školství a dostanou vysvědčení státní. Ke zkoušce se mohou přihlásiti též, kdo soukromě studovali.

Mluvnici a realiím by vyučovali dle zvláštních příruček soukromí docenti, doktoři orientalistiky, ba i nadaní posluchači posledních semestrů. Rozhovor by vedl a řídil v obou odděleních rozený orientál.

Škola má býti podřízena vzornému pedagogu, řediteli některé střední školy. Byl by zároveň honorovaným ředitelem školy živých jazykův, a vyučovalo by se v jeho ústavě.

Dozorem nad touto školou by pověřilo ministerstvo školství a národní osvěty dozorčí radu sestávající ze dvou řádných profesorův orientalistiky a po jednom ze zástupců vývozců, bank a ministerstva školství. Oba universitní profesoři by byli inspektory a zkušebními komisary a podávali by své zprávy a návrhy dozorčí radě, jež by se zasadila o jich provedení. Dozorčí rada by obstarávala učební příručky, schvalovala přednášky o realiích,

navrhovala ministerstvu školství učitele a konversatory, doporučovala odchovance školy ku přijetí do orientu a pod.

Na škole živých jazyků by se mohl vzdělávati každý, kdo se o orient a jeho řeči zajímá, ať již do orientu jde, nebo nikoliv. Mezi šestou a osmou hodinou večer nezanedbá nikdo své služby, práce, svého úřadu. Oddělení obecné stačí úplně lékaři, inženýru, staviteli, agronomu, ale bude výhodné i obchodnímu cestujícímu, turistovi a všem živnostníkům, řemeslníkům, zřízencům a dělníkům.

Orient potřebuje dobrých řemeslníků jako soli. Proč by tam nemohli jíti naši podnikaví mladší řemeslníci? Nemá železničních zřízenců, strojníků, mechaniků, nemá horníků, železářů, dělníku zemědělských znajících pracovati se stroji a j. Dělnické organisace odborové budou jistě podporovati své členy hledající výživu v orientě.

V oddělení zvláštním by se učili konsulární akademici určení pro orient, posluchači vysoké školy obchodní, žáci různých středních škol obchodních a všichni ti, kdož se chtějí jako učitelé nebo úředníci v orientě usaditi. Ale i posluchači orientalistiky by získali na škole živých jazyků základ pro studium mrtvých jazyků orientálních.

Společnost orientální. Našich styků s orientem nemohou vybudovati osamělí jedinci. Třeba sdružení mužů různých oborův a odvětví činnosti lidské, kteří by se radili, a na čem se uradí, též důsledně provedli. Nazveme toto sdružení společností orientální. Mělo by za účel prohloubiti naše styky s orientem jak v oboru kulturním, tak národohospodářském. Z jednotlivostí uvádím:

1. Zařizovati výzkumné cesty a vycházky důkladně připravených jazykozpytců, geologů, mineralogů, botaniků, historiků, zeměpisců, různých inženýrů, umělců, znalců surovin, obchodníků a pod.

2. Pečovati o naše krajany v orientě, umožniti pro ně a jejich dítky kursy češtiny, národních dějin a literatury a dopomoci jejich dětem k odbornému vzdělání ve vlasti. Není, trvám, města v orientě, v němž bych se nebyl setkal s krajany. Mnozí jsou váženi a bohati, jiní chudobni, ale poctivi. Máme je ztratiti, mají pro nás zahynouti?

3. Získati ve všech městech orientu skupiny důvěrníků. Vítány nám budou styky se všemi obyvateli, ale nejvíce pořídíme,

přimkneme-li se k muslimům. Účel mých cest výzkumných mne nutil, že jsem pracoval od r. 1900 skoro výhradně s muhammedány a nikdy jsem se v nich nezklamal. Muslim jest nedůvěřiv, ale zůstává věren. Muhammedáni jsou dnes jakoby opuštěni, i budou nám za pomoc vděčni. Jsou povětšině zámožni, neodvislí, chtějí zařizovati přerůzné podniky a budou nám podávati stručné sice, ale pravdivé zprávy jak o poměrech národohospodářských, tak o potřebě různých pracovníků.

4. Pořádati soustavné přednášky v orientě o nás a u nás o orientě. Obsah by mohl býti následující: Přírodní krásy naší vlasti (zeměpisný), města a hrady naší vlasti (dějepisný), naše školství, zemědělství, průmysl, železnice a silnice, hornictví, hostince a letní sídla, léčebné ústavy a lázně, život společenský a rodinný a pod. Každá přednáška by trvala nejvíce 45 minut a byla znázorněna asi 60 obrazy světelnými. Společnost by opatřila dobrý přístroj ku promítání světelných obrazů, tyto obrazy, jakož i přednášky. Konali by je francouzsky nebo v některém jazyku orientálním buďto orientalisté na výzkumné cesty poslaní, nebo naši důvěrníci. U nás by se konaly obdobné přednášky o orientě.

5. Čísti nejvýznačnější orientální noviny a časopisy a podávati hned zprávy o důležitějších podnicích, událostech a hnutích jak obchodním a živnostenským komorám, tak naší vládě. Čtením budou pověřeni za honorář soukromí docenti a doktoři orientalistiky, kteří mohou přispívati i do našich listů.

6. Uveřejňovati v nejvýznačnějších orientálních novinách a časopisech kratší a delší články o nás.

7. Zaznamenávati veškerá místa, která by se hodila našim lidem, upozorniti přihlášené, umožniti jim cestu do orientu a podporovati je mravně, a když by bylo třeba, i hmotně. Ku společnosti orientální by se tudíž obraceli všichni, kdož by do orientu chtěli a měli by v ní svou záštitu.

8. Doporučovati svým důvěrníkům v orientě jednotlivé podniky, jež by chtěly buď vyvážeti nebo dovážeti. Důvěrníci usazení v orientě by dostávali za zprostředkování většího obchodu určitý honorář. Odměna za vykonanou práci udržuje orientála svěžejším a čilejším než stálý plat. Ale i naši v orientě usedlí krajané pracují mnohem účinlivěji, dostanou-li určité procento.

9. Všímati si národohospodářských údajů týkajících se orientu. Zodpovídati dotazy a udíleti rady a pokyny o záležitostech vývozu a dovozu u nás i v orientě.

10. Pořádati kratší zájezdy do orientu s menšími skupinami osob, majících na orientě zájem. Před zájezdem by účastníci poslechli v Praze tři — čtyři přípravné přednášky. Provázel by je orientalista znající dějiny a památky, jakož i odborník národohospodářský.

11. Podporovati vykopávky a sbírati staré památky, rukopisy, kroje a různá zařízení pro museum orientální.

12. Zváti orientály k nám a pomáhati jim radou i skutkem u nás. Místnosti společnosti orientální mají býti střediskem orientálův u nás.

13. Umožniti v orientě až dvouletý pobyt všem, kdož se míní věnovati povolání učitelskému ať na školách obecných, občanských, středních či vysokých, a churaví na prsa. Zabýval jsem se tímto záměrem před válkou i za války. Vyjednal jsem u Nazareta byt pro 20 osob v kamenném domě ve veliké, nyní ovšem zpustošené zahradě, v níž zrály sladké pomoranče ve výši 430 m nad hladinou moře Středozemního. Tam měli bývati churaví na jaře, v létě a na podzim, kdežto na zimu měli odejeti k jezeru Tiberiadskému do stínu banánův a palem, 200 m pod hladinou mořskou. Za byt, obsluhu, prádlo, dobrou stravu, lékařské ošetřování s léky byly ujednány 4 K denně. Dnes klesla cena peněz i v orientě, ale poměr zůstal týž. Jakmile se poměry ustálí, a naše koruna stoupne, bude státi roční pobyt v orientě 1500 až 2000 K. Ředitelství Lloydu povolí ceny poloviční. — Myslím, že nebude nikoho, jenž by nepodporoval uskutečnění této myšlenky. Vždyť se svírá srdce při pohledu na mladého muže, jenž hyne u cíle svých tužeb... Jeho příbuzní, kteří tolik na něho vynaložili, obětovali by jistě dva, čtyři tisíce korun, jen aby mu zachránili život a sobě užitek z vynaložených peněz. Stát a společnost nesmějí připustiti, by hynula nejlepší naše síla, by se platila dovolená a pense lidem, kteří by rádi pracovali, jen kdyby se jim pomohlo ku zdraví. — Ve slunném orientě jest tuberkulosa poměrně velice řídka a není nikterak nebezpečna. Francouzové a Angličané tam posílají své churavé krajany. Na mou radu odebralo se do orientu již několik mladých mužů, z nichž byli někteří několikráte ztíženi chrlením krve, a vrátili se po dvou letech všichni zdrávi, a mužové, jež lékaři prohlásili r. 1894 a 1896 za ztraceny, působí ve svém povolání a neměli ani jediného záchvatu. — Uskutečnění této myšlenky není nesnadno. Majetnému společnost poradí, jak a s kým se do orientu dostane a kde bude bydleti. Nemajetným po-

může půjčkou. Mladý muž nechce almužny. Půjčka bude i s úroky splatna mezi 10. a 15. rokem ode dne, kdy byla uzavřena. Dlužník jest povinen pojistiti se na život nejméně ve výši vypůjčené částky. Pojistku a jednotlivé platební stvrzenky má společnost v zástavě až do zaplacení dluhu. — Po 15 létech bude míti společnost provozovací kapitál, poněvadž každý učitel se vynasnaží dluh svůj zaplatiti, by umožnil svým kolegům blahodárný pobyt v orientě. Pro počátek musí vypomoci ministerstvo sociální péče. Zřizuje léčebny pro tuberkulosní u nás, může, ba musí podporovati takovou léčebnu pro naše lidi v orientě. Z nemocných v našich léčebnách se uzdraví sotva 50 procent, kdežto z orientu se vrátí nejméně 95 proc. zdravých, ku práci schopných. Společnost orientální se zasadí o provedení této myšlenky, a to pro učitele, poněvadž učitelé, vrátivší se z orientu, budou rozsévati semínko zájmu pro orient po všech školách naší republiky. Učitelské organisace budou tyto snahy jistě podporovati. Získají jejich členové nejen zdraví, ale i širokého rozhledu světového.

Členy společnosti orientální by byly všechny obchodní a živnostenské komory, všechny banky, všichni velcí průmyslníci a obchodníci, na něž by v tomto směru obchodní komory působily, všechny odborné organisace, všichni orientalisté a všichni, jež orient poutá. Členský příspěvek se určí.

Členové volí předsednictvo, toto pak navrhne ministerstvu obchodu předsedu, místopředsedu a dva generální tajemníky a sice jednoho pro obor národohospodářský, druhého pro obor kulturní. Za předsedu a místopředsedu mají býti navrženi dva z našich nejpřednějších průmyslníků, aby mohli čelnější hosty z orientu representativně přijati.

Generální sekretáři budou konati vlastní práce s výkonnými výbory, jimž přináležejí mužové, znající různé kraje orientu.

Do předsednictví budou vysílati po jednom zástupci ministerstvo obchodu, školství a věcí zahraničních. Společnost má býti soukromá, ale přece přidružena ministerstvu obchodu, poněvadž bude jejím úkolem napomáhati našemu vlivu národohospodářskému prostředky kulturními. Mnohdy může a bude usnadňovati práci i ministerstvu zahraničnímu.

Nesmíme zapomínati, že se bez reklamy, bez propagandy neobejde žádný stát. Stát sám ale pro sebe propagandy provozovati nemůže, kdežto soukromé společnosti jest to dovoleno. Nebude-li nás orient znáti, nebude od nás kupovati, nebude nám prodávati.

A přece nám pouze orient může nahraditi kolonie, jichž nemáme, ač jich potřebujeme. My jsme a budeme státem průmyslovým, potřebujeme zemí, do nichž bychom své výrobky vyváželi, a jiných, z nichž bychom dováželi suroviny. Válkou se naše vývozní a dovozní cesty hodně změnily a změní se v dozírné době ještě více. Německo bude usilovati, by zaplavilo svými výrobky jak Polsko a Rusko, tak i jiné menší státy vzniklé na rozvalinách někdejší říše carské. Japonsko se nedá z východního Ruska a ze Sibiře vytisknouti ani politicky, ani národohospodářsky — tak nám bude cesta na východ zatarasena. Ochuzenému Rakousku a Maďarsku dostačí domácí průmysl. Nebudou kupovati leda suroviny. Rumunsko a Jugoslavie budou chrániti svůj rostoucí průmysl. Na západ pomýšleti nemůžeme. Západ nám bude více nabízeti ke koupi, než od nás koupí sám a surovin nám lacino jistě nepřenechá. Zbývá a zbude nám leda orient. Tam se nacházejí skoro všechny suroviny, jichž potřebujeme, není, a v dozírné době tam nebude továren na jemné zboží a z Bratislavy máme cestu otevřenu.

Rozumně řízená společnost orientální by nám nahradila museum obchodní, nebo je aspoň připravila a umožnila. A co koná pro Belgii její obchodní museum!

Knihovna orientální. V Praze není orientální knihovny, a v knihovně universitní jest literatura orientální zastoupena velice kuse. Bez knihovny orientalista pracovati nemůže, a vypůjčovati nejpotřebnější knihy z ciziny nelze. Máme-li svůj stát, musíme míti svou orientální knihovnu, z níž by těžily nejen všechny naše university, nýbrž i ostatní vysoké školy. Veškeré rozšíření činnosti orientalistů jest tudíž podmíněno knihovnou. Potřebujeme aspoň 20.000 svazků, by byly některé obory uceleny. Mohlo by se kupovati po částkách, tak aby byla tato příruční knihovna v nejbližších pěti létech sestavena a obecenstvu přístupna. Měla by býti přivtělena knihovně universitní a do ní zařaděny knihy dotud zakoupené. Některý soukromý docent by mohl hned vyhledávati nutné knihy a předložiti svůj návrh universitnímu ústavu orientálnímu ku schválení.

Universitní ústav orientální. Při universitě pražské by se měl zříditi ústav orientální. Účelem jeho by bylo soustředění a prohloubení všech snah o povznesení orientalistiky na našich vysokých školách.

V ústavu tomto by se měly konati porady a přednášky o zakoupení knih pro knihovnu ústavu, o schválení seznamu knih a map navržených pro knihovnu orientální, o světelných obrazech, přístrojích a pomůckách potřebných pro semináře, o posluchačích potřebujících podpory, o kandidátech orientalistiky a jiných nadaných absolventech vysokých škol, jimž by mělo býti umožněno studium v cizině, o soukromých docentech, doktorech a jiných vědecky vzdělaných mužích, kteří by měli býti vysláni na výzkumné cesty nebo na studia do orientu, o vědecké kvalifikaci zpráv podaných po návratu z ciziny nebo z orientu, o dílech, která by měla býti vydána tiskem, o vydávání časopisu orientálního a pod.

Členy ústavu orientálního by byli všichni řádní profesoři orientalistiky, jakož i jiní po jejich návrhu od ministerstva školství jmenovaní profesoři a soukromí docenti universit, technik a ostatních vysokých škol, zabývající se orientem.

Představenstvo tvoří všichni řádní profesoři orientalistiky a tři zvolení zástupcové ostatních členů. Ředitele jmenuje ministerstvo školství z představenstva.

Při ústavu má býti zřízena ihned knihovna asi o 1000 svazcích, obsahující mluvnice, slovníky, konkordance, nejdůležitější vydání nápisův a starých památek literatur orientálních, naučné slovníky orientální, úvody do studia orientalistiky, stěžejní díla historická, zeměpisná, jazykozpytná, umělecká, právnická, přírodopisná, a pod., jakož i časopisy uvádějící nejvíce literatury. Tato knihovna jest zároveň knihovnou všech orientálních seminářův a doplňuje se stále.

Vědecké úkoly naší orientalistiky. Každý profesor má míti svůj vědecký seminář, v němž by pod jeho návodem pracovali hlavně ti, kdož se chtějí prohloubiti. Nejlepší práce seminární buďtež honorovány, by měl posluchač i hmotnou pohnutku.

Měla by býti založena sbírka světelných obrazů orientálních, přístupná všem profesorům a docentům všech vysokých škol, kteří obrazů při svých přednáškách používají.

Nutné by bylo opatřiti různé vědecké přístroje, jichž se užívá na výzkumných cestách a při vykopávkách v orientě a naváděti nejpilnější posluchače k jich upotřebení.

Posluchač, jenž by rád do orientu přišel, soukromý docent nebo jiný odborník, jenž má býti na studie do orientu vyslán, musí věděti, jak se určuje zeměpisná šířka a délka jakož i odchylka

magnetické střelky; musí znáti různé způsoby určování zeměpisné výšky, pozorování teploty a vlhkosti, jak se pracuje trigonometricky, jak se načrtává mapka cesty, plán zřícenin, jak se sestavuje mapa fotogrametricky, jak se opisují a otiskují nápisy, jak se fotografuje při různém osvětlení, které přístroje a plotny jsou nejlepší, jak se používá fonografu při studiu různých nářečí a zpěvů, jak se sbírají a uchraňují nerosty, byliny, brouci a pod. Na tyto věci se bohužel na vysokých školách zapomínalo.

Po takové přípravě můžeme mladé orientalisty a jiné odborníky vyslati za vědeckou prací do orientu, buď aby hledali a vykopávali staré památky, nebo aby studovali nářečí, geologii, květenu, zvířenu, zkoumali různé soli a nerosty, suroviny, středověké památky stavitelské, nebo aby konali vlastní cesty výzkumné. Jak by bylo dobře, kdyby se odhodlal některý mladý krajan pokračovati ve zkoumání arabské pouště tam, kde jsem přestal! Od r. 1908 ujel jsem více než 30.000 km na velbloudu; mezi 36.° a 25.° s. š. není kmene, čeledi, jichž bych neznal, s mnohými mocnými knížaty a náčelníky jsem spřátelen, mám tam své sluhy a průvodčí — i mohl bych mu v mnohém přispěti nejen radou, ale i skutkem. Sám dále cestovati nemohu, poněvadž bych jinak nevydal výsledků těchto nebezpečných a přece tak zajímavých cest. Arabie jest dnes nejneznámější kraj světa, poněvadž jest to kraj nejnebezpečnější. Staví se tam proti badateli i živá i mrtvá příroda, obzvláště pak největší dravec arabské pouště: člověk. A přece, jak blaze jest badateli, když se ubírá pouští a ví, že »nepomůže-li Allâh, si musí pomoci sám . . .«

Kdo do orientu nepůjdou, nebo — vrátivše se — vydají svá pozorování tiskem, musí počíti se systematickým budováním orientální literatury české. Jsme tím povinni svému národu, svým posluchačům. Nemáme mluvnic jazyků orientálních, nemáme překladů náboženských knih, ba ani bible, scházejí nám výbory ze starých a nových literatur orientu, dějiny národů starých a nových, zeměpis zemí orientálních, díla o ústavě, náboženských a společenských poměrech atd. — zkrátka schází nám skoro vše, co by mohlo sloužiti našim posluchačům a vzdělaným kruhům za pramen lepšího poznání orientu.

Povinnost státu. Stát, snažící se upraviti naše styky s orientem, jest povinen nás podporovati, když část jeho úlohy chceme sami vykonati.

Ministerstvo obchodu může a má umožniti zřízení společnosti orientální podporou mravní a hmotnou. Má vybídnouti všechny obchodní a živnostenské komory, by se této myšlenky ujaly a ji pomocí orientalistův uskutečnily.

Má poskytnouti této společnosti nutné úředníky kancelářské, jakož i místnosti, nebo aspoň nájemné. Pro nejbližších deset let má povoliti společnosti orientální po 100.000 K ročně, a sice z polovice odboru národohospodářskému, z polovice kulturnímu. Společnost složí ročně účty. Jest nutno, by byla podpora zajištěna na deset let, poněvadž teprve po této době ponese vložený kapitál zřejmé úroky.

Ministerstvo školství a národní osvěty musí pro nejbližších pět let povoliti nejméně 50.000 K ročně na zřízení knihovny orientální.

Vybudovati a platiti školu živých jazykův orientálních, což nebude přesahovati 30.000 K ročně.

Povoliti na knihovnu universitního ústavu orientálního podporu 10.000 K hned a pro orientální ústav asi 6000 K ročně.

Povoliti na každý vědecký seminář po 2000 K ročně.

Pověřiti zvláštními přednáškami soukromé docenty a honorovati je.

Poskytnouti orientálnímu ústavu ročně 25.000 K na podporování mladých orientalistů doma a v cizině.

Ministerstvo sociální péče má určiti pro zřízení útulku pro tuberkulosní učitele a kandidáty učitelství škol obecných, měšťanských, středních a vysokých v orientě na nejbližších 15 let po 40.000 K ročně.

Stát musí investovati, chce-li užitek kliditi. Takto vybudované studium orientalistiky zajistí nám trvalý úspěch v orientě a bude snad vzorem pro ostatní státy slovanské.

Na konec připomínám, že nejsem neomylným. Navrhuji, co sám za nejlepší uznávám. Přesvědčíte-li se, že jsou jiné návrhy účelnější a praktičtější, proveďte je, ale celé. Nic neubije dobré věci tak jistě, jako rozkouskování a tápání. Buďto vše, nebo nic. Polovičatosti orient nesnese.

Rozhodnete-li se pro některý návrh, tak pomněte, by se hned prováděl. Co jest možno dnes, stane se nemožným zítra. S chutí vpřed! Allâh pomůže ...

Narcyza Żmichowska (Gabryela).

Napsal Miloslav Hýsek.

I.

Roku 1839 se ve Květech rozepsal občasný informátor o současné polské literatuře, mladý Václav Svatopluk Štulc, o zajímavé nové publikaci, již ve formě almanachu pod sladce slibným názvem »Pierwiosnek« ve Varšavě již po druhé vydala agilní paní Paulina z Radziejowskich Krakowowa, nedávno teprve po krutých ranách těžce prožitého mládí zakotvivší v klidném přístavu manželském: spojilo se v něm patnáct spisujících žen nejmladší generace, aby projevily své hrdé národní smýšlení a manifestovaly pro ženské vzdělání. První ročník, vyšlý o rok dříve a obsahující 22 jména, unikl pravděpodobně v Čechách pozornosti, a do Prahy, zdá se, nedošel ani ročník druhý; Štulc alespoň výslovně slibuje obsáhlejší zprávu, »jakmile se k nám do Prahy dostane«, ke které nedošlo, a tak se české čtenářstvo musilo spokojiti jen charakteristikou z druhé ruky, v níž správně se duch varšavské ženské mládeže odvozoval z mocného působení Klementiny Hofmanové z Tańskich, velebil se jeho láskyplný soucit s poníženými, opravdová zbožnost a činorodá snaha nalézti smysl života ve věrném plnění příkazů lásky. Odkud příštího roku 1840 byla ve Květech z almanachu přeložena pověst »Ilža«, nelze konstatovati. Čtenáři Květů se až r. 1842 dověděli, že »Pierwiosnek« nezanikl a že vyšel ročník nový: sdělil jim to lvovský úředník Frant. Jachim, horlivý dopisovatel o polské literatuře, v němž varšavský dámský kroužek našel nejen uznalého kritika, jenž z obsahu almanachu na první místo postavil články redaktorčin a Eleonory Ziemięcké, nýbrž i rytířského obhájce proti reakcionářskému útoku poznaňského listu »Orędownik«. Jachim správně postřehl, v čem jest význam almanachu: »Jistíme bez přepínání, že by v jistém smyslu od mužského nikdy s tak vřelým citem a takovou známostí nejtajnějších skrejší srdce ženského

sepsány býti nemohly.« To plně platí o básnickém díle Narcyzy Żmichovské, nejvýznačnějšího členu družiny »Pierwiosenku«, v jehož druhém ročníku, českým ženám za vzor postaveném od Václava Štulce, poprvé vystoupila na veřejnost anonymní básničkou a jenž v polské literatuře dosud žije jejím jménem.

Nebylo náhodné, že tyto zmínky se objevily právě v Květech: z Květů si již Chmelenský přál vytvořiti orgán, jenž by poetickou něhou příspěvků ideálně smýšlejících mladých básníků dobýval české myšlence nevinných srdcí dívčích; v Květech J. K. Tyl k literární spolupráci vybízel nečetné vlastenky; a právě ve sloupcích Květů se za nedlouho počaly hojněji objevovati veršované pokusy několika českých žen, jež se r. 1843 mohly konečně odvážiti českého protějšku polského »Pierwiosenku«, almanachu Pomněnky, vyplněného příspěvky pouze z péra žen. A vtělily-li se literární snahy varšavských vlastenek v básnický čin dílem Narcyzy Żmichowské, jejich české sestry nebyly méně šťastné: z jejich středu vyšla Božena Němcová. Jak Żmichowská literaturu polskou, tak Němcová literaturu českou obohatila poesií, v níž nově a plnými akordy zvučí citová klaviatura záhadného srdce ženského: pod žhavým sluncem nové doby roztál led konvenčních lží, jenž tlumil jeho horečné tepy, a k modré obloze se po několika marných pokusech jeho touha vznáší jako krásný neznámý pták na křídlech soucitu a lásky. A chvěl-li se recensent poznaňského časopisu při myšlence na volnost ženy obavou o dotavadní idylu manželského pohodlí, doprovázel první nesmělé literární kroky spisovatelek českých Frant. Doucha ve Vlastimilu (1842) radou, aby nechtěly napodobovat francouzských »lvic« z družiny Jiřího Sanda a své »pochvílí« věnovaly šíření úcty k mravnosti a náboženství, lásky k vlasti a všeobecného vzdělání.

To bylo také smyslem »Památky po dobré matce«, kterou r. 1819 vydala jednadvacetiletá Klementina Hofmanowa, v jejíž duši se pečlivé francouzské vychování a fantasie rozbouřená četbou nových románů zladily s osvícenským kultem rozumu a polskou rodinnou tradicí v bezpečnou životní filosofii: dát dychtivě se rozvírající dívčí touze ideál dokonalého manžela, jenž ve chvílích odpočinku zálibně spočine okem na hezké žínce, rozumně se starající o jeho domácnost, a připravit ji na toto omamující štěstí pečlivou praktickou výchovou. Tento názor ovládl ženskou literaturu na půl století v celé Evropě a hlavně vlivem

Tařské i v Polsku a byl základem, na němž se v kongresovce budovalo ženské školství, dotud svěřené nepovolaným rukám výdělkářským. Kajetan Kozmian sestavil přehled jeho vad a nedostatků, byla jmenována komise, jež je měla odstranit, byl vydán regulamen o zřizování ústavů, dány instrukce o vyučovacích předmětech a založen institut guvernantek; celé úsilí směřovalo k tomu, aby byl zamezen u nastávajících manželek a matek vliv romantického hnutí, jež již vítězilo v literatuře a mohlo vážně ohroziti společenský a mravní řád. A přece již za několik let po nezdařeném listopadovém povstání hlubší povahy mezi dospívajícími dívkami varšavských pensionátů přestávají věřiti ideálu muže, vybraného rodiči: kde jest ona velebená dokonalost u mladého mužského světa, jenž se honí po zábavách, jest povrchní a lehkomyslný a nemá nejmenšího porozumění pro vážné potřeby doby, která vyžaduje nepodajné páteře, práce a vědomostí? Filosofující dívčí hlavičky byly rozčarovány; za hranicemi ve vyhnanství žili jejich starší bratři i otcové, vzory opravdového mužství, a jejich opravdovost i ryzí charakter svítily do prvních sladce bolestných zmatků, z nichž hledaly východisko. Našly je: chtěly se státi stejně dokonalými a prospěšnými vlasti i světu, postaviti se na vlastní nohy a pracovati samostatně vedle mužů.

Narcyza Żmichovská si do tohoto ovzduší přinášela dětské dojmy zvláště hluboké. Její otec Jan byl vroucím ctitelem francouzské revoluce a Napoleona, a jeho otevřená, nadšená hlava nebyla bez vlivu na četnou rodinu. Narcyza, jež za svoje jméno děkovala jako bratr Hyacinth právě otcově osvícené lásce k přírodě, byla z devíti dětí nejmladší, narodila se ve Varšavě 4. března 1819 a byla od prvního dne sirotou: matka Viktorie, rozená z Kiedrzyńskich z Poznaňska, při porodu zemřela. Otec se uzavřel světu a malých dětí se ujali příbuzní. Narcyza vyrostla u tety s otcovy strany, Tekly, na vsi a dojmů, jež za osm let u ní vsákla, nezbavila se celý život. Byla hýčkána sourozenci, zejména sestrou Kornelií, a vroucí, láskyplný poměr mezi nimi nabýval až rázu náboženského kultu. Ve venkovském dvorci byla obklopena poesií venkova s kouzlem pohádek a písní a s teplem prosté víry, a chápavé její oči blouznivě hledívaly po jednotvárných rovinách, prosycených krví z nedávných bojů. Psala v devatenácti letech bratrovi Erasmovi o mrtvé tetě: »Věřila jsem v Boha i příští život; neboť nikdy jsem nemohla připustit, žeby tolik ctnosti, lásky, dobrých skutků — marně, bez odměny a bez

smyslu mohlo se skončit v prachu země. Ona první mne naučila se modlit, Jí jsem zavázána, že se ještě modlím!« (Kor. I. 21.) A dříve v dopise kterési známé bez adresy: »Kdybys byla znala mou tetičku! Přežila již mnoho neštěstí, zažila mnoho trpkostí! a vždy byla trpělivá, laskavá, dobrá jak anděl, já ti upřímně řeknu, mně se zdá, že jest a bude svatá« (III. 497). A o poměru k sourozencům psala po smrti posledního bratra přítelkyni: »My sestry se máme velmi rády, jistě — zvláště srovnám-li, jak se jiné sestry obyčejně rády nemají — to my jsme arcipříkladem vyjímkou — ale s bratry byl můj poměr daleko horoucnější, pěknější — později ačkoli nás dělila dálka, ač mezi nás zapadala léta rozloučení — nezměnil se v celku charakter toho citu — zvláště pro mne, jež jsem se v mládí do nikoho nemohla zamilovat a na stáří jsem zůstala bez vlastní rodiny« (Kor. III. 489).

V osmi letech přišla do Varšavy do vzorného pensionátu Zuzany Wilczyńské, v němž byla její učitelkou také Hofmanowa z Tańskich. Hofmanowa měla zalíbení v děvčatech hezkých, Wilczyńska v moudrých a pilných: vzpomínky a vděčnost Narcyzy náležely proto paní Wilczyńské, jež uměla působit na mladé duše, ač svým chovankám zakazovala psát verše a vychovávala je ve smyslu vládní instrukce. Bratří Erasm a Janusz se účastnili povstání, a jedenáctiletá jejich sestra prožívala s nimi horečku obětavé víry, otužovala se askesí, chtěla jít na barikády a byla zoufalá, že se jí plán zkazil. Učila se cizím jazykům, trochu čtla, pro hudbu a malířství neměla nadání. Po šesti letech vstoupila do institutu guvernantek, kde čítala zejména historická díla, a za dva roky byla připravena pro samostatný životní boj. Dva roky ještě pobyla v Mezenině u strýce Josefa a r. 1837 přijala místo vychovatelky u hrabat Zamoyských, s nimiž v polovici r. 1838 odjela do Paříže. Ve Varšavě ještě zažila přípravný ruch k almanachu, ale teprve v Paříži se její duševní schopnosti plně rozvinuly: mnoho čtla, chodila do knihovny i na přednášky na Sorboně a v Akademii, zvláště však si pilně dopisovala s bratrem Erasmem, jenž prchnuv z vlasti stal se továrním úředníkem v Remeši. Erasm navštívil sestru v Paříži ještě r. 1838, a když Narcyza odešla od Zamoyských, pobyla u něho v Remeši: rozmluvy s bratrem, přesvědčeným demokratem, mocně působily na nitro dívčino, rozvrácené hlubokou nespokojeností, vzniklou jak z vlastní životní skepse, tak z namáhavé a dráždivé četby nejrůznějších myslitelů a básníků. Počátkem září r. 1839 se Żmichowska sama

vracela domů, zdržela se několik měsíců na Poznaňsku u příbuzných a učila pak ve Varšavě i v provincii (na př. v Lomži) radostně se účastňujíc varšavského literárního ruchu. Roku 1844 dlela opět na Poznaňsku, tentokráte jako vychovatelka u přítelkyně paní Heleny Turnowé, a zanášela se plánem organisace dívčího ústavu, jenž však ztroskotal. V červnu 1845 se vrátila do Varšavy, vyučovala, psala a dělala plány pedagogicko-literární; bydlila tehdy v ulici Marszalkowské. R. 1847 odjela k příbuzným do Rzeczyce, kde se na místní škole cele věnovala selským dětem a odkud koncem r. 1849 sestra Kornelie podává paní Anně Kisielnické zprávu, že Narcyza byla náhle zatčena a odvezena do Lublína. Celá vlastenecká mládež byla tehdy pronásledována z obav před revolucí, stejným osudem byly postiženy i Narcyziny přítelkyně, na př. Anna Skimborowiczowa i se svým manželem, Wincenta Zablocka, Kazimiera Ziemięcka: ženy skutečně stály věrně po boku mužů a ukázaly, že své poslání chápou plně a s vědomím všech těžkých povinností. Żmichowska byla uvězněna v klášteře brigitek, pod okny se procházela ruská vojenská stráž, byla podrobena přísným výslechům a každodenně očekávala, že bude poslána na Sibiř; prožila tak dva roky a čtyři měsíce. Když počala churavěti, byla propuštěna z vězení a směla bydliti v rodině vdané sestry Hortensie, majíc přísně zakázáno překročit brány města a podléhajíc policejnímu dozoru i ve styku osobním a listovém. Żmichowska se opět živila hodinami, jež dávala denně od 9 hodin dopoledne do 5 odpoledne, a prožívala dozvuky prudkých duševních krisí z let vězení: zvítězila, nebyla zlomena. Když konečně směla r. 1855 po více než pětiletém věznění a internování opustiti Lublín a usadila se ve Varšavě, byl její život přes mladý ještě věk 36 let hotov: názory její byly ustáleny, život dovedla chápati tak, že jí nemohl již ničím překvapiti, nitro její bylo naplněno klidem, jaký dává jen utrpením nabyté porozumění záhadě světa. Otřesené zdraví jela r. 1857 léčit do Karlových Varů a pasu přes ruské hranice užila i k tajné návštěvě bratra v Remeši. Vrátivši se do Varšavy zařídila si koncem 1858 útulný koutek v domě Grabowských na rohu ulice Miodowé a Senatorské, který jí upravili mladí přátelé, zejména Rafal Krajewski; tam se s ní scházela mládež k rozhovorům, jejichž sladkou moudrost vtělili v pojmenování »Miodogórze«, které dali bytu Żmichowské. Ovzduší jeho jest charakterisováno výzdobou: na stěnách visely vedle Kristovy hlavy od Quido Reniho portréty

Mickiewiczuv, Zanův a Zaleského, u psacího stolku stála poprsí Kościuszkovo a Czarnieckého a vedle nich visela mapa Evropy; náboženství, národ, poesie, lidstvo byly osami, kolem nichž se otáčelo myšlení kroužku, jenž měl vůli od slov přejíti k práci: většina mladé mužské mládeže, jež se zde scházela, Krajewski mezi nimi, skončila život na šibenici pro účast na posledním nezdařeném povstání r. 1863.

R. 1860 měla Żmichowska odejíti do Ukrajiny, kde jí byla nabízena výhodná vychovatelská místa, ale nepřijala jich: cítila se již starou a churavou. Po celém Polsku měla blízké příbuzné, pět sester bylo provdáno a měly četné rodiny, vdávaly se již její neteře a synovci, zval ji ženatý bratr Hyacinth, zvaly ji důvěrné přítelkyně z mládí; r. 1862 ve svém bytě se pokusila zavésti pedagogické rozpravy, účast jejich byla sice četná, ale zájem brzy ochabl, a Żmichowska se rozhodla přesídliti do Mieni k bratrovi. Vrátila se však do Varšavy, když na vyzvání převzala výklady o geografii na dívčím institutu, ale její svérázné vychovatelské zásady a vědecké názory byly příčinou, že proti ní vznikly intriky a že proto po čtvrtroce se místa vzdala. Od počátku 1863 žila na venkově, v Dobrocháci, Olszowé, Pszczowě a Dębowé Górze; věnovala se svým synovcům a prasynovcům, neteřím a praneteřím, čtla, spisovala a zejména všude, kde mohla, konala dobro radou i skutkem; cestovala, účastnila se rodinných slavností, dopisovala si a studovala zejména přírodní vědy. R. 1867 navštívila Erasma v Remeši a zastavila se v Paříži, po roce jela za ním znovu, poděšena zprávou o jeho nemoci, ale přijela již jen k otevřenému ještě jeho hrobu. R. 1869 zajela na Tatry a zastavila se ve Lvově. Zatím však již zemřela sestra Wanda Redlowa, švakr Dunin, manžel Hortensiin, těžce churavěl, r. 1871 zemřel bratr Hyacinth; Narcyza se cítila dvojnásob opuštěnou: neteře i synovci měli již vlastní zájmy a odcizovali se jí, na statky, kde dosud žila, doléhaly finanční pohromy, zachtělo se jí samoty i volnosti ke vzpomínkám. Proto se chopila nabídky, aby přeložila několik svazků anglických dějin Macaulayových; v honoráři viděla možnost přesídliti do Varšavy, a tak se dala do horečné práce. V říjnu 1874 se přestěhovala, bydlila v Hoziově ulici; r. 1876 se chtěla přestěhovati někam blíže synovci Henryku Duninovi, ale zatím již vážně churavěla, s mladým zápalem se věnujíc spisovatelství. Nestalo se, o čem byla kdysi přesvědčena, vidouc kolem sebe kosit smrt nejdražší bytosti: že se dožije sta let; pře-

žila ještě i přítelkyně Kazimieru Ziemięckou a Annu Skimboro wiczovu, ale ty ji předešly jen nepatrně. Narcyza Żmichowska zemřela 25. prosince 1876. Ošetřovala ji před smrtí kterási neteř Z dávných přátel ji přežil manžel Annin Hipolit Skimborowicz jenž v letech čtyřicátých byl vedle Eleonory Ziemięcké hlavním jejím redaktorem a dobře znal snahy dávného kroužku, k němu náležela i jeho choť a jehož význam nedlouho před smrtí v úvod k souboru prací Hofmanowy Tańské vyličila sama Narcyza, na zývajíc dávné přítelkyně přílehavě entusiastkami. Skimborowic se s ní rozloučil cenným článkem »Gabryella i Entuzyastki« v Bluszczu 1880 krátce před smrtí: zemřel téhož roku jako var šavský profesor ve Wilanowě a z drobného nekrologu, jejž za ním poslal náš Světozor (1880, 395), dozvěděli se i čeští čtenáři, ž k předním spolupracovnicím jeho časopisu z let čtyřicátých ná ležela Żmichowska a že o ní napsal zmíněný článek. Na jeh základě pak Edvard Jelínek v pojednání »Polské paní a dívky« (1884 ve Sborníku Slovanském a samostatně) se stručně rozepsa i o entusiastkách, ale básnického významu Żmichowské naprost nepostihl. Mimo nadání přešly u nás bez povšimnutí i obsáhl články, jež jí v polovici let osmdesátých věnoval Piotr Chmie lowski jednak životopisem a oceněním literárního významu v při slušné partii knihy »Autorki polskie wieku XIX.« r. 1885 a téh roku úvodem k prvnímu svazku jejích spisů. Dnes jsou obě tyt studie zastaralé, stejně jako úvod »Gabryella jako znakomita nie wiasta polska XIX. stulecia«, připojený k prvnímu svazku jej korespondence (1906): obraz prostředí, v němž Żmichowsk rostla, přes všechnu šíři opomíjí základní požadavky pragmati ckého vylíčení, takže se z něho téměř nic nedovídáme o Narcy ziných rodičích, k životu jejich sourozenců, ani k životu bratra Erasma, se vůbec nepřihlíží, o vlastním životě básnířčině data jsou sebrána zcela nahodile, rozbor a ocenění jejího uměleckéh významu zůstává na povrchu, bibliografie jest náhodná a kusá takže nakresliti její lidský i básnický obraz zůstává úkolem bu doucnosti.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Rozpočet na r. 1920. — Mimorozpočtová vydání vojenská. — Nepořádky v účtování ministerstva zásobování. — Miliardové jednotky v rozpočtech. — Krytí státních vydání přebytky vývozu a novými daněmi. Tíživost nových daní spotřebních. — Proč se nesocialisuje dolování na uhlí. — Nutnost rovnováhy finanční a její možnost. Žádné nové dluhy, spíše splácetí staré.

Od posledních rozhledů byl Národnímu Shromáždění konečně vládou předložen rozpočet na rok 1920, který stanovil státní vydání celková bezmála 10½ miliardy Kč. proti příjmům 7¾ miliardy Kč., tedy schodek o něco menší nežli 2¾ miliardy Kč.

Že se zde neuvádějí pouze čísla přibližná a že nelíší se vydání na řádná a mimořádná, pro to nejlepším vysvětlením byly za projednávání rozpočtu v budgetním výboru nové nároky ministerstva národní obrany ohromující částkou 565 mil. Kč. Ministerstvo národní obrany žádalo a vymohlo si na ministerstvu financí pro r. 1920 vydání téměř 1¼ miliardy Kč (1.212 mil. Kč.), ale najednou ve výboru rozpočtovém vytasil se zpravodaj pro vojenský rozpočet (člen N. S. Bradáč) s dalším novým požadavkem v závratné výši 565 mil. Kč. O tomto novém požadavku však ministerstvo financí nemělo ani potuchy. Stalo se něco neslýchaného v ústavních státech, že jednotlivé ministerstvo resortní bez vědomí ministra financí, bez zmocnění vlády odváží se k vydání nikoli několika tisíc korun, nýbrž hned svémocně si rozhodne o nákladu 565 mil Kč., jako by se jednalo o nějakou titěrku, o které ministerstvo financí ani celá vláda nepotřebuje nic věděti.

Takhle snad se mohly dělati rozpočty za Metternicha v předbřeznovém Rakousku, kde vojsko bylo vůbec bez kontroly a občanským úřadům nebylo dovoleno hospodářství jeho si všímati. Ale ani za oněch dob nejhoršího vojenského absolutismu nebyl by se žádný rakouský ministr vojenství odvážil překvapiti své občanské kolegy s tak poměrně ohromným nárokem mimo rozpočet a to po jeho konečném projednání a sestavení v ministerských poradách. Jaké překvapení nastrojí nám ještě ministerstvo národní obrany do konce roku 1920, když s tímto přepadením vytasilo se již za tři neděle po uveřejněném rozpočtu? Odůvodnění tohoto nečekaného požadavku drahotou nedá tušiti konci nových zvýšení, jelikož vše se přece zdražuje stále.

Rozpočtový výbor N. S. sice tento nový zvýšený požadavek prozatím odmítl projednávati do té doby, až se o něm usnese vláda a ministerstvo financí dá k němu svolení, ale není pochyby, že se s tímto zvýšením vojenského rozpočtu již počítati musí. Tím náklad na naše vojsko dosáhne téměř

1.800 mil. Kč. a možná že ke konci roku 1920 nebude ani daleko od 2 miliard, čili že bude činiti nejméně asi šestinu všech hrubých vydání státních a spotřebuje bez něčeho mála čtvrtinu všech hrubých státních příjmů řádných i mimořádných. Takový podíl státních vydání nezabral ani rakouský vojenský rozpočet. Jsou ovšem dosud mimořádné, téměř válečné doby, ale je nejvyšší čas přejíti již ponenáhlu k mírovému hospodářství. Nejsme a nemůžeme býti válečnou velmocí, naše eksistence nebude zabezpečena nijakým válečným podnikem, nýbrž jen a jen trvalým mírem. Musíme býti připraveni sice na obranu, ale nikdy si nesmí vojenská správa osobovati rozhodování po absolutistickém způsobu a převraceti státní rozpočet úplně na ruby.

Ještě mnohem horšího překvapení dožili jsme se z ministerstva zásobování. Tam se vydávají nikoli miliony nebo stovky milionů, nýbrž miliardy bez jakéhokoli řádného súčtování, bez pořádné kontroly i bez přehledu, kolik stát bude doplácet na výživu lidu. Nebylo by ani možno věřiti, že takové hospodaření bylo by se vyskytlo ve spořádaném státě, kdyby o tom nebylo úplně nepokrytého úředního svědectví naší nejvyšší státní účtárny. Je potřebí kromě přísného vyšetření a odklizení těchto úžasných nepořádků pomýšleti již na to, aby celé ministerstvo zásobování zmizelo co nejdříve, aby přestaly v dohledné době také všechny ústředny, aby nastaly pravidelné poměry mírové i aby zahlazeny byly všecky stopy absolutistického (ba despotického) rakouského hospodaření státního. Je nutno již jednou se rozloučiti se zbytky hrozné rakouské hospodářské libovůle, kterou jsme ovšem v počátcích republiky nutně musili převzíti, ale bez které jsme se již do této doby mohli skoro obejíti, kdyby se k tomu byly v čas učinily pořádné přípravy.

S novými požadavky vojenskými budou státní vydání československá plných 11 miliard Kč. proti 7¾ miliardy Kč. příjmů. Tedy schodek, který ministr financí odhadl na $2^2/_3$ miliardy Kč. vystoupne na 3¼ miliardy Kč. Je viděti, že se již nyní napořád počítá s miliardami, jako by to byly veličiny dosti malé. Jsou to důsledky jednak velikých spoust a škod válečných, jednak úžasného znehodnocení naší měny, což ovšem je zase účinkem válečných rozvratů a neukazuje se pouze u nás, nýbrž trpí tím skoro ještě hůře celá východní a střední Evropa, ano zasáhlo to dosti silně i Evropu západní. Na př. americký dolar stojí dnes ve Francii 11 franků, ačkoli před válkou byl za 5·18 fr.; má tedy francouzský frank pouze 47 proc. ceny předválečné. Ovšem naše československá koruna má nyní sotva 7 proc. ceny, kterou by měly koruny zlaté.

Ze státních vydání na vojsko a na státní železnice se spotřebuje přes 3½ miliardy Kč. (na obojí asi stejná částka 1¾ miliardy), na státní dluhy $1^1/_6$ miliardy Kč., na drahotní přídavky a výpomoci pro státní zřízence $1^1/_{10}$ miliardy Kč. a na sociální péči téměř 1 miliarda Kč. Tedy na vypočtené tyto účely potřebuje se celkem přes 60 proc. státních vydání.

Útěchou nepopíratelnou jest, že těmto ohromným vydáním nechce se čeliti pouze výpůjčkami, nýbrž že se velice také rozhojní státní důchody. Na r. 1919 byly státní příjmy odhadnuty 3.700 mil. Kč, proti čemuž příjmy pro r. 1920 se navrhují ve výši 7¾ miliardy Kč, čili stoupnou na výši víc jak dvojnásobnou (o 109%). Nejvíce se vytěží z cukru, jelikož cukerním

vývozem se míní vyzískati 1½ miliardy Kč a daň spotřební z cukru se počítá na 340 milionů Kč. Kromě toho z lihu (hlavně z jeho vývozu) hodlá vláda vyzískati ½ miliardy Kč. Cukr a líh zaplatí při tom našemu státu cizina; neboť mezinárodní ceny jsou nepoměrně vyšší nežli co stojí cukr (nebo líh) u nás doma, i když se počítá s velikými výtěžky domácích cukrovarů. Ano má se všeobecně za to, že skutečný výnos státního obchodu cukerního nebude pouze 1½ miliardy Kč, nýbrž že přesáhne 2½ miliardy Kč. Tím by se mohl deficit rozpočtu pro r. 1920 stlačiti snad na 2 miliardy Kč.

Tyto zisky na cukru slibují však potrvati i v příštích letech, ba budou snad i vyšší; neboť cukru se v Evropě vůbec nedostává, ano i Spojené Státy v Americe byly by odběrateli československého cukru, kdybychom ho měli k tomu dosti, a ze všech států evropských jediná republika Československá může cukr vyvážeti. Bohužel že letošní úroda cukrovky nebyla nejlepší a ještě z velké části shnila pod předčasným sněhem. Potrvá-li však nynější světová nouze o cukr, jakože není naděje na její brzké zažehnání, mohli bychom z cukerního obchodu vytěžiti mnoho miliard Kč. a stačilo by to na úplné ozdravění našeho státního rozpočtu. V jednotlivých letech před válkou dostoupila výroba cukru v našich zemích až nad 13 mil. q a z toho by se dala vyvézti největší část (aspoň 10 mil. q). Zisk na 1 mil. q by mohl býti při nynějším nízkém kursu koruny a vysoké ceně cukru blízko 1 miliardy Kč. Ovšem s takovými zisky není možno trvale počítati, ani nebude možno najednou zase výrobu cukru tak zvednouti, jaká byla před válkou; scházejí k tomu všechny příznivé podmínky dřívější (dobře obdělané půdy, dostatečná hnojiva, potřebná práce lidská atd.). Ale přece situace je pro naši republiku v tom směru výtečná. Rovněž tak bychom mohli znamenitě těžiti z ohromného bohatství našich lesů; jenom bylo by potřebí co nejrychleji většinu velkostatkářských lesů vyvlastniti pro stát a zdokonaliti tak dalece dopravu železniční i vodní, abychom mohli k vydatnému vývozu dříví a hlavně dřevěných výrobků přikročiti.

Také všechny daně se zvýšily, některé velmi vysokými sazbami. Daň pozemková se proti mírovým dobám ztrojnásobnila (z vinic je patero-násobná); daň výdělková v nejvyšším stupni je 3½násobná (v nejnižším o 60% vyšší); daň z akciových společností je 2½násobná; daň z příjmu v nejvyšších sazbách se zvětšila až na 3½násobné. Daň z dědictví se také několikrát násobí.

Ale těžiště berních výtěžků není v daních přímých, nýbrž nejhlavnější důchody státní plynou dosud z daní nepřímých. Byla zavedena velmi tíživá i nespravedlivá daň ze všech obratů zboží a z pracovních výkonů, jejíž roční výnos rozpočten jest na 800 mil. Kč. Z každého prodeje zboží obyčejného bude se platit 1% a z přepychových obchodů 10%. Daň ta má ráz zcela mimořádný a je míněna jen na dobu čtyř let, ale jak to často již bývalo, z prozatímnosti se stalo zařízení stálé. Bylo by těžké břemeno touto daní spotřební uvaleno na střední i chudé třídy, kdyby daň ta se vžila. Tím by se všechny životní a nezbytné potřeby velice zdražovaly.

Druhou velmi již vysokou daní spotřební je daň z tabáku. Od nového roku všechny druhy tabáků i doutníků byly státem zdraženy na ceny nejméně dvojnásobné neb i 2½násobné. Při tom se tvrdí, že tabáky všeho druhu jsou

značně horší nežli dříve. Ale je to příznačným pro kuřáckou náruživost, že nestěžují si kuřáci ani tak na vysoké ceny jako na to, že dosud není dostatek kuřiva. Počítá-li tedy finanční ministr s výnosem daně tabákové bezmála 800 mil. Kč, mohlo by se jistě docíliti mnohem ještě více, kdyby se zaopatřilo dosti zboží ke kouření, což ostatně bude možné, jakmile se trochu uvolní zahraniční obchod.

Podobně lze využitkovati náruživostí pijáckých. O lihu a o státních důchodech z něho bylo již mluveno, také na zvýšení daně a spotřeby piva se pomýšlí. Ovšem při nynější nouzi o ječmen se nedá na příliš veliký výnos daně z piva pomýšleti. Podobně nebudou již veliké výtěžky daně z vín ani z ostatních daní potravních.

Na daň z uhlí se prozatím nepomýšlí a tak pro budoucnost může v ní býti nová velmi vydatná záloha daňová. Ještě vydatnějším bylo by vyvlastnění dolů a zmonopolisování zahraničního obchodu s uhlím. Tu bychom mohli získati podobné zdroje státních důchodů jako při cukru, dříví a lihu a důchody ty všecky by nebyly na úkor našeho občanstva, nýbrž by je nám ochotně dávala cizina a ještě by nám byla povděčna, že jí znamenitě pomáháme z největší nouze. V tom směru ovšem bylo by potřebí zvýšiti výkonnost našich dolů a provésti sestátnění jejich v době co nejkratší. Je divno, když se stále mluví o socialisaci a když všecky podmínky pro to jsou a žádná vážná politická strana se tomu nevzpírá, proč již nebyly učiněny přípravy pro brzké sestátnění dolů.

Kromě těchto pravidelných daňových zdrojů zbývá provésti dávné již projekty o dani z válečných zisků a o dávce z majetku, kterými by se daly zmenšiti obrovské státní dluhy republiky, po případě bylo by možno vyhnouti se půjčkám na investice a na úpravu měny. Náš finanční stav podle vyložených skutečností rozhodně není špatný, ano je lepší nežli v kterémkoli státě evropské pevniny kromě zemí neutrálních. Ale jako země nová, neustálená ještě, nemůžeme míti náležité důvěry v cizině, ani nemůžeme počítati tam na lehký a laciný úvěr.

Když vítězná Francie pro své 5%ní půjčky nemůže docíliti vyššího kursu než asi 87%, jeví se naše domácí úvěrní poměry přímo skvělými, že 4%ní půjčka »Národní svobody« je blízká paritě. Ale každé dlužení v cizině by tento náš úvěr musilo velice poškoditi. Tam bychom nedostali půjčku ani na 6%, ba snad ani na 7% nebo 10%.

Cukerní půjčku, úplně zajištěnou v Holandsku, která byla na 11% (a podle jiných tvrzení až na 20%), považoval ministr obchodu ještě za výhodnou!

A dluhů v cizině dělati nemusíme, když rozumně ponžijeme svých přebytků zboží k vývozu. Vydržíme-li to nějakou dobu se nezadlužovati, přijdou nedočkaví věřitelé brzy sami a budou nám nabízeti své kapitály velmi výhodně, když budou viděti, že máme své finance v pořádku. Tedy pro nejbližší budoucnost musí býti heslem naší finanční správy: »Žádné dluhy — raději daně a jiné zdroje státních důchodů (z výhodných vývozů)!«

*

[Rozpravu o měně bylo nutno zase odložiti do příštího čísla!]

V Praze, počátkem ledna 1920. *Jan Koloušek.*

LIDOVÁ VÝCHOVA.

Zákon o veřejných knihovnách obecních a prováděcí nařízení k němu. — Předběžné vzdělání knihovníků pro tyto knihovny. — Lidová čítanka Čsl. Červ. Kříže. — O úctě k člověku.

V den prvého výročí naší samostatnosti mohla se československá výchova lidová vykázati dvěma významnými činy. O prvním lidovýchovném zákoně československé republiky ze dne 7. února 1919 o organisaci l i d o v ý c h k u r s ů o b č a n s k é v ý c h o v y, pro něž se zřizují povinné osvětové sbory po celé oblasti republiky naší, přinesli jsme zprávu v předchozím ročníku Naší doby (v dubnovém sešitě na str. 534 a násl.) Dnes jest nám referovati o druhém zákoně ze dne 22. července 1919 o v e ř e j n ý c h k n i h o v n á c h o b e c n í c h, k němuž byla již také vládním nařízením ze dne 5. listopadu 1919 vyhlášena prováděcí nařízení (ve sbírce zákonů a nařízení č. 430 a 607 ze dne 22. listopadu 1919), takže jest možno dnes již seznámiti naše čtenářstvo se všemi podrobnostmi tohoto druhého našeho zákona lidovýchovného.

Podle něho každá politická obec zřídí a bude vydržovati v e ř e j n o u k n i h o v n u, přístupnou všemu obyvatelstvu, jejímž účelem jest doplňovati a prohlubovati vzdělání obyvatelstva vnitřně hodnotnou četbou naučnou i zábavnou. Aspoň pětina knih má býti naučných. Při výběru knih jest přihlížeti k zájmovým okruhům a zaměstnání obyvatelstva. Vylučují se z knihoven veřejných spisy obsahově bezcenné, spisy necudné a nemravné, četba sensačně dráždivá a pamflety, snižující tendenčně celé stavy nebo vrstvy obyvatelstva, jakož i díla, směřující proti trvání a celistvosti státu. Ministerstvo školství a národní osvěty si vyhradilo vydávati seznam spisů i výtvorů, které nutno z veřejných knihoven vyloučiti. Není pochyby, že tímto nařízením uskutečňuje se dávné volání Osvětového Svazu (na př. na lidovýchovném sjezdu 8. května 1910) i všech přátel zdravé a hodnotné četby proti zhoubné literatuře, a bude na ministerstvu školství a národní osvěty, aby občasným uveřejňováním seznamů této špatné literatury podávalo venkovským knihovním radám bezpečné vodítko. Nejlepším vůdcem ovšem bude positivní rádce: S e z n a m k n i h d o o b e c n í c h k n i h o v e n, který v době nejbližší vydá Svaz Osvětový s úředními instrukcemi, jak knihovny obecní zakládati a vésti (se zákonem knihovním i prováděcími nařízeními k němu), a na který proto již nyní upozorňuji. Zákon pamatuje i na národnostní menšiny, kde dosahují počtu aspoň 400 osob. Tam politická obec je povinna zříditi pro ně buď zvláštní knihovnu v obci, kde je menšinová škola se zvláštní místností, nebo alespoň zvláštní oddělení veřejné knihovny. Zákon pamatoval i na menšiny menší než 400 osob, ale čítající aspoň 10% obyvatelstva. Pro ně se zřizuje vždy pro několik obcí společná knihovna s poměrným příspěvkem každé zúčastněné obce. Prováděcí nařízení uvádí ještě několik možných úprav těchto menšinových knihoven, které může ministerstvo školství a národní osvěty zříditi samo na útraty obecní, kdyby obec knihovny nezřídila, jak zákon jí ukládá.

Úplně vybudovaná knihovna veřejná skládá se z půjčovny knih, z čítárny časopisů a knihovny příruční. O místnosti se postará obec; v obcích

větších (přes 40.000 ob.) nebo rozlehlejších (s osadami přes 3 km), jest zříditi postupně několik půjčoven (aspoň pro každých 20.000 ob.). V obcích do 2000 obyvatelů knihovna má míti nejméně 50 vázaných svazků cenné četby s ročním přírůstkem nejméně 10 svazků vázaných. Přírůstek v obcích větších má se rovnati každoročně aspoň 1% počtu všeho obyvatelstva podle posledního sčítání. Obce menší než se 300 obyvateli mají provésti tento minimální program nejpozději do 31. prosince 1929, obce se 300 obyvatel do 31. prosince 1924, obce do 400 obyv. do 31. prosince 1921 a s více než 400 obyvatelů, kde je aspoň obecná škola, do 31. prosince 1920. Obce větší (s více než 2000 ob.) jsou povinny zříditi do dvou let i knihovnu příruční obsahující mimo sbírku zákonů a nařízení československé republiky i praktické příručky a díla o místních a krajových poměrech. Do pěti let má býti do těchto příručních knihoven opatřen i vhodný slovník naučný. Četbu vypůjčených knih a časopisů jest umožniti v čítárně, jež v knihovnách určených více než 5000 obyvatelů má býti ve zvláštní, světlé a prostorné místnosti, přiměřeně a pokud možno umělecky zařízené, v níž v době, kdy čtenáři nemohou býti vyrušováni, mohou býti konány i přednášky, umělecké večírky, lidové besedy, loutková představení, pohádkové hodinky i jiné podniky osvětové. Prováděcí nařízení pamatují i na zvláštní čítárnu pro mládež do 16 let se zvláštní půjčovnou četby zábavné i poučné přístupné v otevřených policích. Ve městech přes 10.000 obyvatelů jest zříditi i oddělení hudební podle seznamu, který vydá ministerstvo.

Veřejná knihovna jest přístupna v obcích menších aspoň 30 týdnů, v obcích nad 5000 obyvatelů aspoň 40 týdnů do roka v hodiny pevně stanovené a to knihovna pro méně než 2000 ob. aspoň jednou, pro 2000—5000 ob. dvakrát, pro 5000—10.000 ob. aspoň čtyřikrát týdně a pro více než 10.000 obyvatelů denně. Čítárna s příruční knihovnou mají býti přístupny co nejčastěji. Výpůjční hodiny mají býti pro obecenstvo co nejvýhodnější a podporovati oběh knih. Výběr knih mají usnadňovati volně přístupné katalogy i znalecké porady knihovníků. Seznamy novinek mají býti obecenstvu vhodně uváděny ve známost. Vypůjčování děje se zpravidla bezplatně, poplatky povoluje okresní sbor osvětový jen potud, pokud by knihovna nemohla hraditi svou potřebu řádnými příspěvky obecními ani jinými podporami (subvencemi, dary nebo i výtěžky podniků lidovýchovných ve prospěch knihovního fondu pořádaných). Za to se vybírá poplatek z prodlení z knih nevrácených v době stanovené knihovním řádem, který schvaluje v obcích do 2000 obyvatel pořadatelský výbor okresního sboru osvětového, v knihovnách větších obcí knihovní instruktor.

Náklady na veřejné knihovny hradí politická obec ze svých řádných příjmů a to v obcích do 5000 obyvatelů minimálně 50 h na hlavu, do 10.000 ob. 60 h, do 100.000 70 h, nad 100.000 80 h na hlavu. V obcích národnostně smíšených připadá na četbu národnostní menšiny přislušná kvota.

Jsou-li v obci již veřejné nebo spolkové knihovny aspoň se 300 svazky skutečně hodnotnými, obec jest oprávněna vyzvati tyto knihovny, aby buď splynuly s knihovnou obecní nebo vzaly na sebe její úkoly za subvenci uvedených ročních řádných příspěvků obecních. Takovéto zveřejněné knihovny soukromé zůstávají vlastnictvím dosavadního majetníka, ale mohou býti prohlášeny majetkem obecním, jakmile se součet zaplacených

Na konec chci tu dnes upozorniti na lidovou čítanku, kterou s názvem Úcta k člověku vydal Československý červený kříž v Praze. Jsou v ní příspěvky velmi pestré, v nichž ve všech se více nebo méně zjevně nebo zastřeně ozvou hesla úcta k stáří, úcta k dítěti, úcta k ženě. Nejvíce asi zachvějí srdcem a citové struny nejúčinněji rozvlní kresby, vyvěrající z vlastních dětských vzpomínek. Československý červený kříž dokazuje vydáním této čítanky, že se nechce zastavovati jen tam, kde tělesně ranění potřebují jeho pomoci. I duše lidská byla válkou zraněna a potřebuje, aby byla podána pomocná ruka jejímu utrpení. Již pro tento krásný účel zaslouží knížka, aby byla kupována a rozšiřována. Objednává se u Tiskového oddílu Československého červeného kříže (Praha III., Karmelitská 17) za Kč 9·72 i s poštovným. *Jiří V. Klíma.*

LITERATURA.

Kritika kritik.

Prof. Vodák napsal o mé knize »Uměním k životu« v Č. Stráži posudek, na nějž pokládám za povinnost odpovědět, poněvadž běží o zásadní otázky české kritiky. Proto jsem vlastně svou knihu uveřejnil.

O prof. Vodákovi jsem ve své knize mimo jiné napsal: »Z téhož formalistního, až dekadentního ovzduší západní literatury vyšel původně před lety také J. Vodák a třeba že jeho bystré a pronikavé kritiky se záhy propracovávají k ideovému směru a značnému významu, bývají i v pozdějších dobách nejednou zatíženy minulostí, již ani J. Vodák zcela v sobě nepřekonal. I u něho lze dlouho pozorovati jistou rozdvojenost. Kdybychom měli před sebou úhrnný soubor všech jeho posudků, obdrželi bychom vlnitou čáru stoupání a klesání, v níž po kritikách, vybízejících k souhlasu a někdy i přímo k obdivu, setkali bychom se s posudky, kde názor kritikův by nás zarážel. Často byli bychom se chtěli rozhodnouti dáti se jím vésti, ale již opět a opět jsme byli nuceni si připomínati, že v něm není cosi vyrovnáno a jasno a že v jeho nitru neplá oheň opravdového, nekolísavého životního přesvědčení. Jeho posudky, někdy značně osobní a pátrající v zákulisích, zhusta zůstávaly bez rozhodného »ano« nebo »ne«, které zná a musí znát životní opravdovost, a někdy docela jinak končívaly než počínaly. Ba, ač J. Vodák býval i v dřívějších dobách mnohdy uchvacován horlivostí etickou, sám občas opět upadal v laksnost a jistý obhroublý cynism.«

Tato rozdvojenost prof. J. Vodáka se mně jeví i v referátě, jejž napsal na moji knihu. Z jeho posudku je zjevno, že mu má kniha nebyla sympatická, ale nedokazuje věcně nesprávnost mých názorů, nýbrž polemisuje nepřímo, vině mne jednak z nedostatku »moralistní« horlivosti, jednak upírajíc mně právo na »moralistní« kritiku, neboť nemůže prý »být hned každý moralistou v umění a literatuře«. To prý mohl být Masaryk, Ruskin, Tolstoj.

Na to odpovídám: Prof. Vodák píše také někdy »moralistní« kritiky. Osobuje si tedy k tomu právo, poněvadž staví sebe sama v stejnou řadu

jednoroční studium odborné a státní zkoušku knihovnickou, pro knihovny menší dokončení měšťanské školy, přiměřený kurs odborný a také státní zkoušku knihovnickou. O rozsahu odborného vzdělání knihovnického (a tedy také o rozdílech této asi dvojí státní zkoušky knihovnické) bude podle prováděcích nařízení vydáno teprve nařízení zvláštní. O vhodné, odborně vzdělané knihovníky bude v nejbližší době nepochybně nedostatek, jejž mají na mysli i prováděcí nařízení, která připouštějí pro přechodnou dobu do 1. ledna 1926 možnost, aby ministerstvo výjimečně zmírnilo řečené podmínky knihovníkům, kteří se vykáží přiměřenou kvalifikací praktickou a znalostí literatury. Je patrno, že se tu ocitáme před novou lidovýchovnou otázkou velikého dosahu, které se dotkla také diskuse nedávno se rozvinuvší v Českém Slově (ze dne 17. prosince 1919 č. 287 a ze dne 4. ledna 1920 č. 4) a Venkově (ze dne 28. prosince č. 302) o předběžném vzdělání knihovníků ve veřejných knihovnách obecních. Známý odborník knihovnický Lad. J. Živný rozvinul v článku »Škola pro odborné vzdělání knihovníků« plán takovéto školy dvouleté a pro kategorii biblioték speciálních i čtyřleté. Ježto mu jde o nejdůkladnější vzdělání odborné, nerozpakoval by se — i když jen výjimečně — přijímati do této školy kromě absolventů střední školy, jak žádají prováděcí nařízení výše vzpomenutá, i ty — ovšem nečetné — »jednotlivce, kteří jak svou inteligencí, tak dlouholetými zkušenostmi odbornými de facto získali náležité, pro své povolání potřebné vědomosti.« S tohoto hlediska zdají se mu požadavky prováděcích nařízení přísné. Proti tomuto hledisku ozval se ve Venkově dr. Fr. Sumbal, kterému se naopak zdá požadavek středoškolského vzdělání pro předběžné vzdělání knihovníků spíše nedostačujícím než přísným a žádal by — když všecky stavy volají po vyšším vzdělání — jako podmínku pro přijetí do školy knihovnické absolvování filosofické fakulty. Nebylo by jistě správné viděti v pouhém absolvování nějaké školy záruku, že se pravý muž dostane na pravé místo, a nedovoliti výjimečně vynikajícím, odborně vzdělaným anebo se již osvědčivším jednotlivcům přístupu do knihoven, zvláště nyní na počátku v době přechodné. Ale s hlediska lidovýchovného třeba myslím zdůrazniti nejvíce kromě odborného vyškolení i požadavek hlubokého vzdělání všeobecného; širokého rozhledu světového i životního i schopnosti býti opravdu vůdcem a vychovatelem nejširší obce čtenářské. Jen s takovými knihovníky vykonají lidové knihovny naše své poslání, jen s nimi budou podle slov Havlíčkových onou »školou všestrannou, ve které učí mnoho moudrých učitelů«. —

Celkem však můžeme zákon i prováděcí nařízení radostně pozdraviti. Radost tuto nezkalí jednotlivosti celkem již podružné, na př. o ústředních knihovnách, které, jak se zdá, pro počátek asi zbytečně komplikují velikou, zdravou a nejvýš potřebnou myšlenku, která se asi podle dosavadních zkušeností lidovýchovných nebude uskutečňovati všude stejně nadšeně a ochotně. Ze stejné příčiny by se bylo také doporučovalo pro snazší přehled prováděcí nařízení pokud možno zjednodušiti seřazením určitých obcí a jejich knihoven v určité a pro všecky odstavce stejné stupně. Ale i takto zůstává pro nás knihovní zákon krásným kladem, kterým se první rok naší samostatnosti bude moci vždy vykazovati.

*

Na konec chci tu dnes upozorniti na lidovou čítanku, kterou s názvem Úcta k člověku vydal Československý červený kříž v Praze. Jsou v ní příspěvky velmi pestré, v nichž ve všech se více nebo méně zjevně nebo zastřeně ozvou hesla úcta k stáří, úcta k dítěti, úcta k ženě. Nejvíce asi zachvějí srdcem a citové struny nejúčinněji rozvlní kresby, vyvěrající z vlastních dětských vzpomínek. Československý červený kříž dokazuje vydáním této čítanky, že se nechce zastavovati jen tam, kde tělesně ranění potřebují jeho pomoci. I duše lidská byla válkou zraněna a potřebuje, aby byla podána pomocná ruka jejímu utrpení. Již pro tento krásný účel zaslouží knížka, aby byla kupována a rozšiřována. Objednává se u Tiskového oddílu Československého červeného kříže (Praha III., Karmelitská 17) za Kč 9·72 i s poštovným. *Jiří V. Klíma.*

LITERATURA.

Kritika kritik.

Prof. Vodák napsal o mé knize »Umělním k životu« v Č. Stráži posudek, na nějž pokládám za povinnost odpovědět, poněvadž běží o zásadní otázky české kritiky. Proto jsem vlastně svou knihu uveřejnil.

O prof. Vodákovi jsem ve své knize mimo jiné napsal: »Z téhož formalistního, až dekadentního ovzduší západní literatury vyšel původně před lety také J. Vodák a třeba že jeho bystré a pronikavé kritiky se záhy propracovávají k ideovému směru a značnému významu, bývají i v pozdějších dobách nejednou zatíženy mimolostí, jíž ani J. Vodák zcela v sobě nepřekonal. I u něho lze dlouho pozorovati jistou rozdvojenost. Kdybychom měli před sebou úhrnný soubor všech jeho posudků, obdrželi bychom vlnitou čáru stoupání a klesání, v níž po kritikách, vybízejících k souhlasu a někdy i přímo k obdivu, setkali bychom se s posudky, kde názor kritikův by nás zarážel. Často byli bychom se chtěli rozhodnouti dáti se jím vésti, ale již opět a opět jsme byli nuceni si připomínati, že v něm není cosi vyrovnáno a jasno a že v jeho nitru neplá oheň opravdového, nekolísavého životního přesvědčení. Jeho posudky, někdy značně osobní a pátrající v zákulisích, zhusta zůstávaly bez rozhodného »ano« nebo »ne«, které zná a musí znát životní opravdovost, a někdy docela jinak končívaly než počínaly. Ba, ač J. Vodák býval i v dřívějších dobách mnohdy uchvacován horlivostí etickou, sám občas opět upadal v laksnost a jistý obhroublý cynism.«

Tato rozdvojenost prof. J. Vodáka se mně jeví i v referátě, jejž napsal na moji knihu. Z jeho posudku je zjevno, že mu má kniha nebyla sympatická, ale nedokazuje věcně nesprávnost mých názorů, nýbrž polemisuje nepřímo, vině mne jednak z nedostatku »moralistní« horlivosti, jednak upírajíc mně právo na »moralistní« kritiku, neboť nemůže prý »být hned každý moralistou v umění a literatuře«. To prý mohl být Masaryk, Ruskin, Tolstoj.

Na to odpovídám: Prof. Vodák píše také někdy »moralistní« kritiky. Osobuje si tedy k tomu právo, poněvadž staví sebe sama v stejnou řadu

s Masarykem, Ruskinem a Tolstojem? Asi ne. Bohužel máme jen jednoho Masaryka a tedy potřebujeme i menších pracovníků. Proto musí nám býti vítán i na př. »moralism« Gamnův i etický směr Kálalův atd. A musil by nám být vítán i »moralism« prof. Vodáka, kdyby byl důsledný a kdyby tento kritik ještě stále nekompromisoval.

Prof. Vodák mne ve své kritice také varuje, že můj moralism nesmí býti ješitný a příliš spoléhat, že rozezná vždycky dokonale dobro ode zla. Kopulent Dykův prý mohl se zdát kdysi jen dokladem neúspěšného, fantastického radikalismu, poněvadž hlásal revoluční násilí a věřil, že z bouří vzroste cosi většího, neobyčejného, revoluční odveta, svrhující zlo a »hle, dějiny málem že nedaly Kopulentovu radikalismu za pravdu.«

Odpovídám: Dějiny nedaly a nemohly dát Kopulentovu radikalismu za pravdu, neboť byl to planý radikalism, který nutně skončil kocovinou. Přirovnává-li prof. Vodák tento radikalism k československému revolučnímu hnutí za světové války, je to nechápání, ba snižování ohromného dějinného faktu. Je to nechápání a snižování vší té obrovské, soustavné p o s i t i v n í práce, kterou T. G. Masaryk, Beneš, celý český odboj a naše legie vykonali za hranicemi a která byla docela něčím jiným, než pouliční radikalism Dykova Kopulenta.

Podivnou a neupřímnou mně připadala též výtka prof. Vodáka, že kritikové jako já, tedy »moralistní kritikové« neužívají ostřejších, důraznějších, vášnivějších slov a že se snaží býti tak mírní, krotcí, hladcí, aby příliš nenarazili a nikoho nepohněvali. I když dle mého náhledu nepadá na váhu, zdali jsem svými posudky více méně na koho narážel atd., (ačkoli kritik Národ. Listů řekl pravý opak t. j. že mé kritiky pohoršovaly, když vycházely v Naší Době) přiznávám, že nejsem přítelem slovního radikalismu, ani moralistního slovního radikalismu, neboť každý radikalism bývá většinou náladový a nedůsledný. Používal jsem ve svých kritikách jiné metody, metody fakt, která dle mého náhledu je účinnější a přesvědčivější, než sebe důraznější, ostřejší a vášnivější slova. Myslí-li však prof. Vodák, že by moralistní kritikové »měli dštít oheň a síru, hřímat a volat na poplach, vynaložit všechen svůj um a všechnu prudkou, rozhorlenou výmluvnost, aby vzbudili hnus a postrach z té ohavnosti v prózách Martenových«, volá-li »umravňovat! umravňovat! — okázale moralisovat, jako jiní okázale estetisují uměním pro umění! — neostýchat se a netlumit hlasu! — jen to nám pomůže, žádná polovičatost, žádné krčení!« proč tedy v téže kritice o té »ohavnosti« próz Martenových říká omlouvavě: »Vždyť hrdinové a hrdinky novel Martenových byli snad jen puzeni nenasytnou dychtivostí nebezpečných, neobyčejných podniků a činů, jež nenalézala úkoje a jíž nikdo nepoučil?« Není v tom právě ta polovičatost? Anebo proč prof. Vodák nepoužil této své moralistní horlivosti, když sám psal 18. října v Č. Stráži posudek na »Menší prózy« Jaroslava Marie, o nichž lze říci, že hraničí s pornografií a jež mimo poslední a nejvýš předposlední čtrnu nenáležejí do literatury, tvořící vážnou součást národní kultury? T. j. prof. Vodák ve své kritické praksi stále ještě kolísá a není si při své bohaté literární činnosti dost vědom své odpovědnosti.

Naše kritika let devadesátých navázala na vzory západní kritiky, právě tak jako moderní naše krásná literatura z velké části jala se čerpati ze

vzorů západních. Zotvírali jsme okna dokořán a byli jsme rádi, že k nám může vzduch ciziny. Ale ovšem rozevřenými okny proudilo i mnoho nezdravého, a běželo tedy o to, abychom dovedli rozeznávat a nejen šmahem cizí přejímat, nýbrž v sobě i česky zpracovat. Nestačí přečíst hromady knih, všecka erudice nepomáhá, neznám-li neochvějně a důsledně určitého životního směru. To jsem hlavně zdůrazňoval ve své knize »Uměním k životu«, která je protestem ne proti modernosti, ale proti tomu, co je nezdravého v modernosti. A prof. Vodák je dost bystrý, aby pochopil, kdy jde o věc a kdy tedy kniha je právě tak životná jako vyučování ve škole, přednášení na podiu nebo jiná práce a kdy za knihou je vlastní prožití.

Ale prof. Vodák jako by nechtěl definitivně ze své rozdvojenosti nebo nemohl. Ke mně zaujal stanovisko nejen odmítavé, nýbrž i zlehčující, kdežto týden před tím s indiferentní shovívavostí napsal v Č. Stráži vřelý pozdrav k padesátinám Arnošta Procházky za to všechno, co po mnohá léta propagoval svou Moderní Revuí. Ale toho indiferentismu se musíme zbavit, to nebude ani »náhodné«, ani »přejaté«, nýbrž v duchu Havlíčkově a Masarykově. Nedovedu si představit, že by na př. Havlíček dovedl psát o knize Jaroslava Marie nebo o Arnoštu Procházkovi tak jako prof. Vodák. A dokud se té bezzásadnosti, ať již běží o Petra nebo Pavla, naše kritika nezbaví, potud nebude českou kritikou.

* * *

Ke kritice prof. F. X. Šaldy na můj román »Kam od Říma?«, uveřejněné ve Venkově, připojuji několik poznámek jen potud, abych ukázal, že se neshoduji se Šaldovým názorem na náboženství právě tak, jako nesouhlasím s jeho názorem na umění, což jsem prokázal v knize »Uměním k životu«.

F. X. Šalda praví ve své kritice: »Hledaje svůj poměr k božství, opouštíš všecky lidi ostatní, vzdaluješ se jim, unikáš jim. Zde jde o tvé vyšší žití nebo bezžití, a ve chvílích, kdy se o něm rozhoduje, čerta jest ti po celém světě.«

Já naopak ukazuji ve své knize, že mně nestačí toto vzdušné, abstraktní, aristokratické řešení náboženského problému; hledám-li svůj poměr k božství, hledám a řeším jej jen svým poměrem k lidem. Mé vyšší žití nebo bezžití závisí na rozřešení smyslu života celého světa. »Ano, ne žalovat na svět«, říkám ve své knize, »a na život, že je špatný, ne také žalovat na Boha, že tento život tak učinil. Ne Bůh, nýbrž lidé zaviňují si své peklo na zemi... A všichni lidé... i ty, ty sám jsi za to zodpověden. Hledáš Boha v oblacích, chceš, aby se ti přiblížil, aby k tobě sestoupil, ale zatím měl by ses mu sám snažit přiblížit úsilím o lepší, krásnější život. Ano... úkolem lidí, nás všech lidí, je odstraňovat zlo a tvořit dobro!« A jiné osobě svého románu kladu do úst: »Ne, jen lidmi, prostřednictvím lidí upravuji svůj poměr k Bohu. Miluji-li lidi, miluji Boha, sloužím-li lidem, sloužím Bohu. Jinak Bůh je chiméra.«

Dle F. X. Šaldy náboženství je návrat ke kořenům života, k čemusi prapůvodnímu, k samé životní zkušenosti a podstatě a k tomu prý se dochází jen ve chvílích dramatické křeče a životního přelomu. P. Šalda má tu na mysli asi takový přelom, jaký nám zobrazil v Loutkách na svém Frankovi.

Ale životní přelom může být a nemusí být a dramatické křeče mohou být při tom a nemusí. Někteří lidé se tak dopracovávají náboženství, jiní zcela jinak. A mně je milejší náboženský a zbožný život bez těch přelomů, zahrnutých v pojem hříchu a pokání.

Křesťanství příliš zdůraznilo problém hříchu. Dle evangelia poblouzdilá a nalezená ovce je cennější než devadesátdevět nepobloudilých, a podobenství o marnotratném synu ukazuje, jak velikou váhu kladl Kristus na spásu a nápravu hříšného člověka. Jistě obdivuhodná a dojímavá je ta láska Kristova. Ale když pak křesťanství — resp. hlavně katolicism — učinilo z hříchu takřka samozřejmost a když náboženské probuzení činí se takřka přímo závislým na pádu člověkově a jeho očistění, není to zdravé ani pro jednotlivce ani pro celek. A proto jsem ve své knize zdůraznil, že hřích by měl ztratiti tuto váhu a tento význam v náboženském životě, že bychom se měli vyprostit z tohoto názoru a naproti starému hřešícímu, nalomenému a kajícímu se člověku postavit ideál člověka rostoucího rovně a krásně do výše. Ukázal jsem na tento ideál již ve svém románě »Manželství« a mám klidné svědomí, jak a pokud za ním stojí úsilí mého života a je-li to ideál jen »papírový«. V románě »Kam od Říma?« dal jsem mu výraz ústy Martinými takto:

»A pak Kristus kladl přílišnou váhu na odpuštění. Jistě zbloudilá ovce a ztracený syn mohou býti přijati s otevřenou náručí, ale to, co bylo nakaženo a poskvrněno, nikdy není tak krásné jako to, čeho se nedotkla nákaza. Máme příliš mnoho ztracených synů a ztracených dcer... Raději ne ani to utrpení, které bývá očištěním a trestem. Lépe život bez trestů — vím že takový není — ale kéž by byl! Ale pak by musil být i bez hříchů. Co by na mně záleželo, chtěla bych člověka krásného, rovného, přímého jako ušlechtilý štěp. Chtěla bych, aby náboženství učilo růst lidi ke slunci bez utištění a zbytečné pokory — kdo má čisté srdce a čisté svědomí, má jasný, smělý zrak — aby učilo růst lidi bez nečistoty prostituce, bez opojování alkoholem, bez bídy duševní, ale i bez bídy tělesné. Chtěla bych celé lidi, celé karaktery. Nač hřešit sedmasedmdesátkrát za den a sedmasedmdesátkrát odpouštět?« T. j. chtěl bych více náboženské prof y lakse, chtěl bych, abychom tímto směrem obrátili své snahy po novém náboženství a abychom si v tom smyslu znáboženštili své rodiny, své školy, své sociální a kulturní instituce, neboť náboženství má se projevovat směrem všeho života.

F. X. Šalda také praví ve své kritice:

»Člověk, jemuž jde opravdu o životnou tvorbu, nebude čekat, až někdo stvoří nové náboženství. Neboť ví předně: že náboženství není třeba k náboženskosti, jako poetiky není třeba k poesii a stylistiky ke stylu.«

Ovšem že náboženství t. j. positivního náboženství není potřebí k náboženskosti, ale naše náboženskost, i když jsme se jí dopracovali osobní »tvorbou«, abych mluvil výrazy p. Šaldy, byla přec jen více méně získána v okruhu v rámci jistých náboženství, i když se snaží je překonat, náboženskost F. X. Šaldy na př., jak víme z různých jeho projevů, v rámci a v duchu náboženství katolického. A já proto nepodceňuji náboženství a nepodceňuji snah po novém náboženství. Že může vzniknout »úsilím celých generací«, vím také neboť pravím, ve své knize, »že všechny ty dnešní náboženské tužby nejsou

zbytečny, že jsou to praménky, které se na konec spojí v proud«. A dodávám: »Starozákonní proroci měli své předchůdce, Budha měl své předchůdce i Kristus je měl... Ale Budha i Kristus dali plný zvuk tomu, co viselo částečně již ve vzduchu. A tak i dnes objevují se nápovědi a snad časem bude mít někdo dosti síly a vyššího povolání, aby vtělil v život to, co se stává naléhavější a naléhavější potřebou dnešní doby« (II. díl »Kam od Říma«).

Jiných výtek F. X. Šaldy, oprávněných i neoprávněných, slušných i neslušných, pomíjím až na jedinou, jež je charakteristická pro kritickou objektivnost. F. X. Šalda vytýká totiž Petrovi z mého románu, že v jeho životní krisi má naň vliv knížka o Kateřině Boothové, ženě zakladatele Armády spásy, kde, jak praví, »se dočte milý Petr, že zlu jest nutno čeliti, proti zlu že je nutno pracovati a že to může i slabý a churavý člověk, jako byla Kateřina Boothová.« A dodává: »Ejhle: veliké osvícení! Ne ze zkušenosti životní — ne z dramatu životního má je Petr, nýbrž z knížky! Patrně jako sám autor... papír, stále papír! Ovšem papírovému člověku stačí papír.«

Přiznávám, že v mém životě knihy na mne měly veliký vliv. Když jsem byl v mládí měsíce a měsíce těžce nemocen, vím, jak blahodárně na mne působila Turgeněvova Lukerie (»Živé ostatky«) a jak rovněž v mládí na mne v jiném směru veliký vliv měla Tolstého kniha »Dětství, chlapectví a jinošství«, jako později opět učení Masarykovo. Ale nebudu mluviti o sobě. F. X. Šalda by mohl nahlédnout do autobiografie Stuarta Milla a tam by se dočetl: »Když jsem odložil poslední svazek Traité (de Législation) stal jsem se jinou bytostí. Nyní jsem měl názory: víru, doktrinu, filosofii, náboženství v nejlepším smyslu slova.« A později, když se u Milla dostavila krise v životním vývoji, když se mu zdálo, že mu nic nezůstalo, proč by žil, četl Wordswortha a ten měl rozhodující vliv na jeho obrat. Praví o tom: »Výsledek byl, že jsem ponenáhlu, ale úplně vybředl ze své obvyklé sklíčenosti a nikdy opět jí nepodlehl. Dlouho potom jsem cenil Wordswortha méně dle jeho vnitřních zásluh, nežli dle toho, co učinil pro mne.«

Ale není třeba chodit až k Millovi, stačí, aby se F. X. Šalda uchýlil ke svým Loutkám a k sobě. V Loutkách učinil hrdinou Franka se zvířecíma očima, muže žijícího v tmě smyslnosti, svůdce žen atd. Tento Frank v životní krisi přečte jednoho dne deník plukovníka Lamberka a tento deník má naň takový vliv, že ze ztraceného syna stává se »synem božím a dědicem jeho království«.

A tak bych mohl zase já dle p. Šaldy o jeho Frankovi říci: »Ejhle: veliké osvícení! Ne ze zkušenosti životní — ne z dramatu životního má je Frank, nýbrž ze zápisek. Papír, stále papír! Ovšem papírovému člověku stačí papír.« Mohl bych tím spíše říci, ponévadž u Franka běží o náhlý, onen příkrý přelom, o němž jsem mluvil dříve, kdežto u Petra je pouze dočasná skepse, která vlastně již pomíjí, když se mu dostane do ruky knížka o Boothové.

Podobně mohl bych vyvraceti i jiné výtky Šaldovy, ale vedlo by to daleko a bylo by to také zbytečno. Nikterak nepokládám své dílo za dokonalé a vynikající. Chtěl jsem zde jen ukázat na zásadní rozpor názorů, má cesta jde mimo cestu p. Šaldovy »kultury« i jeho »náboženskosti«. Rozcházíme se i v způsobu, jak pojmenováváme osoby svých knih. F. X. Šalda se hrozí

všednosti mých jmen, že znám jen Chaloupky, Sýkory, Vysoké, Voborské, Berany, Šrůtky, Heřmanové. Ba pravda, on má v Loutkách své Kornelie, Michaely, Šimonky, Franky, Lamberky, Pirkany, Ješuty atd. On má zámečky, já chalupy a činžáky. Je to charakteristické pro nás oba — romantik těžko může rozumět realistovi a realista romantikovi. Jsme dva zcela různí lidé. Proto jsem se trochu usmíval, když jsem se z kritiky p. Šaldovy dozvěděl, jakým jsem estétem. F. V. Krejčí uznal za nutno, aby ve své knize, vydané za války, přiznal se k estétství a odvolal je. F. X. Šalda učinil to jinak. On nikdy v Čechách nepěstoval estétské kultury (tak často »zdravé« kultury), on nebyl a není estétem, nýbrž tím estétem jsem já.

Jos. Laichter.

Poučná.

Dr. Otakar Kádner: Dějiny pedagogiky. Díl III. Vývoj theorií pedagogických od konce století osmnáctého. Svazek II. Nákladem »Dědictví Komenského« v Praze. (Spisů »D. K.« č. 183.) 1919. 324 stran za 24 K (pro členy »D. K.« za 12 K). — *Karel Velemínský:* Americká výchova. Studie ze školské cesty po Spojených státech severoamerických II. Část speciální. Fr. Borový v Praze. 1919. — *Frant. Wenig:* Obrázky ze staré školy. Vzpomínky a úvahy. Nákladem Ústředního nakladatelství učitelského (bez roku).

Dr. Otakar Kádner: Dějiny pedagogiky. Díl III. Vývoj theorií pedagogických od konce století osmnáctého. Svazek II. Nákladem »Dědictví Komenského« v Praze. (Spisů »D. K.« č. 183.) 1919. 324 stran za 24 K (pro členy D. K. za 12 K).

Svazek po svazku rostou před námi od r. 1909 a příštím posledním svazkem (5.) obsahujícím dějiny české pedagogiky budou ukončeny rozměrem i významem veliké Dějiny pedagogiky od univ. profesora Otakara Kádnera.

Již nyní vzrostly na dílo o 1612 stranách. Kdežto první díl zahrnující dějiny výchovy národů starověkých a výchovu středověkou vystačil s 214 stranami, díl druhý vyličující pedagogiku renesance a reformace, pedagogický realismus, zvláště Komenského a pedagogiku doby osvícenské, hlavně Rousseauovu vzrostl na díl nejobjemnější o 653 stranách. Dílu třetího obsáhajícího pedagogiku doby nejnovější od konce století osmnáctého vyšel před válkou r. 1912 svazek první o 426 stranách, vykládající pedagogiku německou, vyvrcholující ve třech jménech: Pestalozzi, Herbart a Fröbel, kterými si Německo zajistilo podle slov Kádnerových přední místo v školství i výchově.

Do I. a II. dílu byly pojaty i odstavce líčící stav školství příslušných dob. Od konce století XVIII. Kádner se omezil jenom na vylíčení vývoje pedagogických theorií, odloživ výklad o vývoji školství v době nejnovější do zvláštního spisu o organisaci školství u nás i v cizině, který míní vydati jako doplněk Dějin.

Lze-li již z této obsáhlosti souditi na důležitost životního díla Kádnerova, tím více vynikne jeho význam, přihlédneme-li k jeho obsahu.

Kádner sám určil význam svého díla prvními slovy předmluvy k I. dílu, kterými poukazuje, že »v literatuře naší, jež má tolik odborných časopisů i knih pedagogických, nebylo dosud mimo tři čtyři učebnice, psané s úzkého hlediska školského a proto již svým určením kusé, většího spisu o dějinách tak důležitého odboru vědního, jako jest pedagogika.« Chtěje tedy vyplniti tuto mezeru, Kádner naznačil i plán svého obsáhlého díla, založeného sice na universitních výkladech, ale chtějícího přihlížeti i k potřebám širšího obecenstva a ukazovati také stále na úzký styk pedagogiky s veškerou kulturou.

Díváme-li se s hlediska tohoto plánu na celé dílo Kádnerovo, jehož předposlední svazek leží dnes před námi, můžeme soud o něm již dnes shrnouti v slova, že Kádnerovými dějinami pedagogiky byla nejen odborná, ale naše literatura vůbec obohacena dílem, jež se svou vnitřní hodnotou, bohatým obsahem i jasným slohem přiřaďuje ke stěžejním základům naší vědecké prósy XIX. století.

Obsahově jest v Kádnerových Dějinách v podstatě sneseno všecko, co podávají cizojazyčné dějiny pedagogiky i všecky důležitější monografie o jednotlivých zjevech pedagogických, které Kádner sice sbírá a vyčerpává s pečlivostí jemu vlastní, ale čím dále tím častěji sahá přímým studiem po původních pramenech, aby podal jádro cizích theorií pedagogických vlastními slovy původního díla. Posloužila mu při tom veliká znalost jazyková, když může tuším v 15 jazycích čísti díla v původním znění, projevila se při tom i jeho železná vytrvalost a píle i obdivuhodná pamět, s níž jediné bylo lze ovládnouti všecko toto nakupené bohatství. Kádner svým dílem vykonal za nás a pro nás úkol ohromný, který by si v naší poměrně nebohaté literatuře vědecké mohl přáti každý obor vědecký. Dnes český učitel může z díla Kádnerova nabýti jasného a přehledného obrazu o všech nejdůležitějších zjevech pedagogické literatury světové. Ale v tomto bohatém přehledu veškeré literární práce pedagogické v literaturách cizích není jediná cena Kádnerova díla. Více jistě váží a pravé ceny mu dodává kritičnost, s níž Kádner proniká spletitou záplavou pedagogické literatury, aby ji vybral, utřídil, případnými, nezřídka i břitkými poznámkami rozebral a ocenil i aby vystopoval původ pedagogických theorií až k jejich posledním pramenům. Tímto postupem zjednodušuje se látka dějin pedagogiky tak, že soudnému čtenáři brzy se jasně ukazuje, jak všecko myšlení pedagogické ze svésti na několik základních otázek, na něž dalo odpovědi platné a hodnotné jenom několik málo pedagogických myslitelů, jejichž řešení přejímají se potom v nejrozmanitějších obměnách nejen jednotlivými spisovateli pedagogickými, ale i národ od národa. Nejlépe vyniká tato souvislost a závislost snažení výchovného na myšlenkách cizích velikých reformátorů pedagogických z přítomného svazku, v němž Kádner líčí vývoj pedagogických theorií u Francouzů, Švýcarů, Angličanů a Američanů, Italů i Španělů a u národů slovanských, zvláště Rusů, měře stále cenu i původnost jejich theorií závislostí od Rousseaua, Herbarta i jiných velikých reformátorů pedagogických. Ač Kádner tu jako v celém svém díle stojí za svým líčením jen jako objektivní tlumočník a vykladač cizích myšlenek, přece při podrobnějším rozboru lze postřehnouti, že té či oné myšlence dává přednost. Ale mýlil by se, kdo by v těchto zdánlivě oblíbených myšlenkách chtěl viděti jen osobní

zájem autorův. Spojeny prozrazují zasvěcenému zraku pevnou a důsledno soustavu pedagogickou, která se objeví jistě v plné své ceně, vědecky zdů vodněna a filosoficky podložena, až Kádner dovrší svou literární činnos svou obecnou pedagogikou.

Jak při tak velikém díle ani nemůže býti jinak, v jednotlivostech sna by si leckdo přál míti některou podrobnost osvětlenu zevrubněji (na pi Binetovu soustavu zkoušek inteligence, z níž rozrostly a rozrůstají podne všecky dnešní soustavy německé), jiný by si snad mohl přáti souhrnné srov návací vystižení, co pro pokrok světové pedagogiky podle své povahy národn přinesli jednotliví národové jmenovaní, ale to vše byly by jednotlivosti, je lze vždy nalézti v díle tak rozsáhlém, ale které nikterak neubírají na cen celkovému významu tohoto opravdu velikého díla.

Vydání posledního svazku zdrželo se nepříznivými okolnostmi váleč nými přes míru; přítomný svazek tiskl se půl druha roku. Všichni upřímn přátelé české školy přejí autorovi srdečně, aby mohl brzy dokončiti nejen poslední svazek o české literatuře pedagogické, pro naši literaturu nejvý znamnější a nejpotřebnější, ale pro autora nejobtížnější, když k němu naše v národě Komenského, jak si již v I. díle stěžoval, průpravných prací a žalostně málo, ale i ostatní vzpomenutá díla již připravovaná, jež všecka ponesou prospěch české pedagogice po celá příští desetiletí a jejichž význam plně docení teprve budoucnost. *Jiří V. Klíma.*

Karel Velemínský: Americká výchova. Studie ze školské cesty po Spojených státech severoamerických II. Část speciální. Fr. Borový v Praze. 1919.

Devět kapitol druhého dílu »Americké výchovy« líčí jednotlivost školské a lidovýchovné organisace Američanů i Čechů amerických. Tvoř samostatnou knihu, která nepředpokládá znalosti prvého dílu, z něhož i leco opakuje. Přináší věci vesměs zajímavé, beze sporu pozoruhodné a jes aktuální zejména tím, že zabývá se otázkami, které mají právě pro reorganisaci škol a kulturní práci u nás nyní obzvláštní význam. Dr. Velemínský ukazuje, kterak byly za mořem praktickým demokratickým smyslem pojaty a provedeny novodobé myšlenky pedagogické a hned na to vždy podává náměty zajisté hodné úvahy a návrhy, které bylo by aspoň v některém rozsahu u nás s prospěchem zkoušeti. Podněty k opravným krokům a organisačním novotám připojuje autorům ku konci každé kapitoly. Tak vylíčiv zřízení a činnost pokračovacích kursů a večerních škol obecných, středních průmyslových, obchodních i uměleckých, potom letních škol prázdninových universitních ekstensí, sociálních setlementů v kapitole I., ukazuje, kterak americká hospodárnost výborně využívá peněz vložených do staveb školních a navrhuje i u nás využívati místností školních pro účely lidovýchovné, do poručuje zřizovati prázdninové školy pro mládež opozdilou, vytvořiti ve černí a letní školy i u nás a slibuje si, že zřízením veřejných kursů dobro volných změnil by se ráz dosavadních škol pokračovacích, přimlouvá se aby veřejnou péčí postaráno bylo o společenská střediska širokých vrstev klubovní místnosti s čítárnou a tělocvičnou a chce, aby po vzoru setlementů byla řešena otázka útulků pro mládež.

Podobně při kap. II. touží Dr. Velemínský, aby se do našich veřejných knihoven vtělil demokratický duch americký, úcta k obecenstvu, ochota a důvěra, aby kniha sama se nabízela, hledala čtenáře a hověla jeho potřebám, aby se zmodernisovala knihovní manipulace, abychom měli odborně vzdělané knihovníky a aby knihovnám byly stejně zajištěny důchody jako školám a j. Kapitola III. zajisté najde hojně čtenářů zvláště nyní za diskusí o reformě učitelského vzdělání u nás. S tohoto hlediska upoutá zejména část kapitoly o učitelských kolejích (Teachers colleges) čili pedagogických fakultách v New Yorku a Chicagu (str. 74—78.). Tam také jest zajímavá zpráva o zařízení proslulého Hallova ústavu pedopsychologického a pedagogického při Clarkově universitě ve Worcestru u Bostonu (str. 80). Velmi vítaným příspěvkem k poznání důležitého oboru péče o mládež ve Spojených státech jest IV. kap. o donucovací výchově, prvý v české literatuře souborný obraz amerických polepšoven a zřízení pro mládež mravně poklesku i zločinnou, obzvláště cenný a zajímavý ovšem tím, že založen jest na osobním názoru a pozorování. Dr. Velemínský popisuje z těchto zřízení podrobněji »Rodinnou školu nápravnou« v Chicagu, denní školy pro mládež potulnou, kárné třídy pro zanedbané děti rušící kázeň, polepšovací školy pro mládež zločinnou, jako jest na př. v Elmíře, v Concordu (Mass.). Dobrého povšimnutí zaslouží též část této kapitoly o soudech mladistvých (str. 101. sl.). Život v nápravných a polepšovacích ústavech líčí autor pak v značné části následující (V.) kapitoly, upozorňuje tam zejména, jak rozsáhlého užití a jak dobrých výsledků došla v ústavech polepšovacích samospráva chovanců. Potom rozšířila se i mezi normálním žactvem škol amerických. Jest pozoruhodno, že samosprávě žákovské razily cestu právě soukromá zřízení, jako proslulá Georgeova Republika mládeže ve Freevillu ve knize podrobně popsaná, po jejímž vzoru vzniklo ve Spojených státech jiných 7 republik mládeže. Z nich líčí Velemínský podle vlastního názoru židovský sirotčinec v Pleasantvillu. Ostatek kapitoly (od str. 115) věnován jest žákovské samosprávě ve školách severoamerických, seznamuje s prostředky, kterých užívá se v amerických školách k rozvíjení iniciativy, ku pěstění samostatnosti, výmluvnosti, způsobilosti veřejně vystupovati, líčí školní slavnosti americké, sdružení mládeže venkovské pro zahradnictví a zemědělství a jedná o školních časopisech řízených žáky; mimo to jest tu povšechná úvaha o žákovské samosprávě a její ocenění (Dr. Velemínský jak známo jest jejím horlivým zastancem a šiřitelem). Závěrem kapitoly jsou zase návrhy na opravy a novoty, které považuje autor za žádoucí v našem školství a ve výchově mládeže dospívající, na př. školní shromáždění, poučné promluvy k žactvu, zřizování zájmových sdružení žákovských atp. Moderní prostředky přírodovědeckého učení přehlíží spisovatel v VI. kapitole. Uvádí, jak jest při školách amerických zařízeno zahradničení, jak se ve Spoj. státech školy zásobují přírodninami a učebnými pomůckami za pomoci veřejných sbírek přírodovědeckých a muzeí, putovními sbírkami atp. Na str. 156. vytýká se našim školám takto paušálně dnes již neprávem, že do popředí vyučování přírodovědného postavily systematiku. V té věci se přece i u nás (aspoň na obecných a měšťanských školách) provedl od počátku století slušný kus opravy; směr ekologický a na vyšších stupních i do jisté míry již biologicky založené vyučování přírodovědné celkem se v praksi vyučova-

telské již více méně uplatňuje všude. — Slohový výcvik amerických žáků (kap. VII.) vychází z pozorování, cviků mluvních, zříká se reprodukcí, zůstává při krátkých, častých skicách a má jednotnou tendenci: úsilí o samostatnost a obratnost. Jakými směry se ubírá a kterými prostředky se děje, líčí Dr. Velemínský zevrubně, uváděje amer. příručky učby slohové, témata slohových prací a některé postupy učebné, na konec doporučuje povšimnouti si při revisi našich method slohové učby příkladu amerického. — Osmá kapitola jedná o vzdělání černochů a Indiánů, devátá seznamuje s organisací českoamerických škol, které celkem jsou v poměrech neutěšených; o kulturní fondy mezi našimi krajany americkými není náležitě postaráno. Autor doufá, že nyní po válce, která roznítila české cítění krajanů a obrátila k české věci veřejnou pozornost v Americe, bude tam posíleno také české školství. Na konec spisu připojena jest bibliografie povšechných spisů o školství Spojených států i monografií, učebnic a methodických příruček, mimo to u každé kapitoly jest citována příslušná literatura. Knihu doprovází 15 obrazů ze škol, ústavů a lidovýchovných zřízení severoamerických. Mezi nimi jsou též obrazy ukázek ručních prací, o nichž v prvém i ve druhém dílu jsou zmínky. Je opravdu škoda, že autor nepřipojil také o nich ještě kapitolu, která by podala úplný obraz této velmi zajímavé a jistě význačné stránky amerického školství. Bylo by to žádoucno, zvláště proto, že pro ruční práce nyní zase oživl zájem a konečně bude nutno řešiti otázku ručních prací v našich školách, aby Dr. Velemínský brzy v tomto směru knihu svoji doplnil. Předmět sám o sobě jest důležitý a právě ze škol amerických slibujeme si získati dobré a plodné podněty pro organisaci rukodělného vyučování u nás. — Dr. Velemínský sám v I. díle doporučuje vzor Ameriky, takže by jistě i samostatná publikace o věci té měla předem zajištěný zájem čtenářstva. — Druhý svazek »Americké výchovy«, jak ostatně z obsahu naznačeného jest patrno, stejně nebo snad ještě více nežli prvý přináší nejen mnoho poučení důležitého a plodného, ale nabadá ještě k úvahám vážným. Splnil by úplně snahu, která jím celým proniká a svoje poslání, kdyby podnítil a pohnul též k opravným činům v našem školství a v naší lidovýchovné činnosti. *jm.*

Frant. Wenig: Obrázky ze staré školy. Vzpomínky a úvahy. Nákladem Ústředního nakladatelství učitelského (bez roku).

Potomek staré rodiny učitelské, jenž svou činností úřední zůstal po léta těsně spiat s osudy naší školy, vylíčil-tu ne bez humoru život ve staré škole z doby svého mládí, kdy školství naše bylo ještě cele v rukou církve katolické a učitel ve všem poddán faráři jakožto svému nejbližšímu a často také nejmocnějšímu představenému. Dozvíme se tu, jak bídně byla umístěna rodná škola stankovská a co desítiletí trvalo, než se stala náprava, dočteme se zajímavých podrobností o auktorových předcích, zvláště obou rodičích a strýci, ovšem i o učitelském pomocníku, bez odporu originálním, a o kněžích tehdejších. Ale nejzajímavějšími kapitolami milé knížky jsou oddíly, které stejně zaujmou čtenáře dětského jako dospělého: líčení života v rodině Wenigů pod přísnou, ale spolu laskavou správou otcovou, obrázky ze života dětí stankovských, z jejich prací ve škole i kostele, neboť poměr učitele k faráři nesl sám sebou, že zvlášť děti učitelské od mládí musily vypomáhati i ve službě kostelní. Na konec spisku připojil Wenig

ýklad o učení v obecných školách tehdejších, jichž hájí proti běžnému a ovrchnímu odsuzování, a o finančním postavení učitelstva, v celku jistě šude nevalném a hubeném. Knížka vyznívá zajímavým líčením toho, jak uktor dostal se na studia středoškolská, tehdy ovšem ještě jen německá.

Považuji za svou povinnost, abych tu opětoval prosbu a návrh, který sem již jinde učinil, aby totiž tyto vzpomínky ze svého mládí doplnil auktor o nejdříve obšírným a nestranným výkladem své školní práce v dobách, dy byl zemským dozorcem školním a kdy pro svou nestrannost a ryzí ešství byl miláčkem všeho učitelstva. Není u nás osoby, která by do tajů ak rakouské školské byrokracie tak byla zasvěcena a jež by nám mohla vylíčiti ak důkladně všecky ony děje, quorum pars magna fuit sám Wenig. *Kd.*

HUDBA.

Francouzský vliv u nás. — Blanche Selva. — Vycpálkova »Vojna«. — Jirákovy »Tragikomedie«. — Šínův »Král Menkera«.

Charakter prvých týdnů letošní hudební sezóny byl určován francouzskou hudbou. Je to přirozená reakce po uzavření předešlých let, je to však rovněž projev daleko hlubší tendence, nežli by bylo pouhé dohonění zaměškané informace. Náš hudební vývoj byl provázen až posud hlavně jednostranným vlivem hudby německé. Jsou to staré, známé příčiny, které vyplaly ve všech oborech naší kulturní činnosti po určitý čas převahu německého působení; ostatní obory dovedly se včas sprostiti příliš těsného evření, v literatuře Vrchlický a jeho škola, v malířství hlavně impresionismus, avšak dosti hojně již i doba předcházející dovedli prolomiti kruh uvésti k nám bezprostřední styk s tvorbou románskou. Jak literatura, tak zejména výtvarná umění postupovala od té doby u nás směrem daleko bližším linii francouzské, nežli německé. Jedině hudba se opozdila. Měli sice naši vůdčí skladatelé vždy dosti originality, aby se ubránili přímému, zevně pozorovatelnému vlivu autorů německých. Ale rostli jsme všichni v okruhu německých názorů na cíle a prostředky hudebního díla, přizpůsobovali jsme se s německým uměleckým ideálem a byli jsme náchylni tomu, považovati cestu, k němu vedoucí, za nejlepší cestu, a její cíl za nejlepší cíl. Poněvadž nám scházelo (a schází) pochopení pro tvůrčí ideály cizích národů, měřili jsme jejich díla jedině měřítkem, vzatým z umění vlastního nebo německého — a křivdili jim. U skladatelů samých natropila to jednotranná znalost poměrně nejméně škod, neboť opakuji, jejich vlastní originalita, pak rostoucí síla domácí tradice, jich osobní snaha po důkladnějším seznání francouzské hudby a konečně i zbystřená kritičnost ke všemu německému, to vše je uchránilo. Avšak naše obecenstvo a zejména naše hudební kritika skoro veškera, od mladých diletantů po staré praktiky, od hudeckých pracovníků po laické žurnalisty se točí v tomto očarovaném kruhu, má před očima skla jediné barvy. Z národního přátelství nebo ze snobistické snahy zdáti se duchem širšího obzoru jsou u nás sice rovněž hudební díla francouzská přijímána celkem dobře. Ale ptejte se po povaze toho záliby, a co uvidíte? Zájem eksotičnosti, roztomilý úsměv nad nějakou

domnělou či skutečnou apartností, v nejlepším případě podiv nad »něčí opravdu dobrým«. A postavte někomu ze vzdělaného obecenstva neb některému kritikovi vedle sebe kterékoliv dílo Straussovo, Mahlerovo Regerovo s analogickým dílem moderny francouzské, a dovede-li bý upřímným (třeba také sám k sobě), začne jistě: »To ovšem — —« a bud mluvit o vnitřní malosti, titěrnosti a mělkosti, o nedostatku citu a podobném v čem nejlepší umění francouzské stojí »přece jen« hluboko pod umě ním německým.

Nechci nijak mluviti proti úctě, prokazované u nás oněm třem. Jso ve svých nejlepších dílech všichni dosti velikými umělci, abychom je sm plným právem oceňovati tak, jak činíme. Také jsme, myslím, svým dlouhýr důvěrným a již pro samo geografické sousedství vždy nutným styke s německým uměním dostatečně chráněni toho, abychom neupadli d ekstrému dnešních Francouzů a neviděli v dnešní německé hudbě jen úpa kové kvality umění v rozkladu. Ale již tento fakt sám, že přemnoho fra couzských hudebníků, a to ne snad prázdných chauvinistických hlav, nýbr právě nejvíce vynikajících, jemných, velmi vytříbeného a cvičeného vkus nejširších znalostí a největšího talentu, má německou hudební modernu z umění neveliké hodnoty, překonané značně hodnotami současné hudby fra couzské, již ten fakt sám může nám býti příčinou k zamyšlení a ke hledán v čem snad mají Francouzi pravdu. Shledáme, že leccos, co my a Něm samozřejmě považujeme za kladný znak německé hudby nebo co si alespo negativně neuvědomujeme, objeví se francouzské mysli jako kaz. Vidí př tíženost, mnohomluvnost, siláctví v gradacích, zbytečné hromadění instr mentální, nedostatek jasnosti v rozvrhu i detailech, nevkus v příliš okázalé stavění na odiv citů a hnutí nejdiskretnějších, velikášství v idei, těžk pádnost, koženost, vnějškovou majestátnost, různá mravní minus a ledac jiného. A rozžehneme-li s tímto vědomím vedle některého vynikajícíh současného díla německého světlo nejlepší hudby francouzské, může se ná rozbřesknouti, že opravdu v lecčem jsou ony výtky správné. Ne že by um lecká potence německých autorů byla slabá, ale jejich ideál je lecko na scestí; toho ovšem nedovedou viděti Němci, pokud se celá jejich me talita nezmění, a nedovedeme toho posud jasně a obecně viděti my, jim onen německý ideál v hudbě plál příliš zblízka do očí a kteří jsme by omezenou kritikou (míním omezenost v rozsahu, spokojenost s pochop ním jediného cizího umění) přímo vychováváni k tomu, abychom věř v jedinečnost dnešní moderny německé a považovali nepřítomnost jejíc vlastností v hudbě jiných národů za jejich chybu a příčinu jejich um lecké inferiority. Jsme však přece proti Němcům ve výhodě. Naše zasl penost k nejlepším kvalitám románské hudby neplyne ze zásadní nescho nosti porozumění, není propasti mezi naší a mezi francouzskou cestou; jenom třeba, abychom tváří v tvář onomu umění odložili perspektiv vztahy, navyklé z hudby německé, abychom dovedli viděti bez předsudk abychom krátce neoceňovali francouzská či jiná díla oněmi měřítky, kte na sebe klade umění německé, nýbrž abychom v oněch dílech dovedli z hlédnouti jich nám posud neznámý ideál, abychom se naučili cítit jc abychom sílu svého kritického přisvědčení nebo odporu měřili jedině vzdál ností, již ten který umělec urazil na cestě k uměleckému ideálu svéh

narodá. A že takový ideál, vysoký a čistý, se nad dnešní francouzskou hudbou vznáší, je nesporno; jenomže je jiný a vedou k němu proto jiné stezky, nežli ty, které my posud dobře známe nebo dokonce kterými sami se probíjíme. Nechceme-li však ochuzovati sebe samy, varujme se nespravedlivosti, jakou by byly výtky, že francouzské hudbě schází to i ono, nač jsme v hojnosti zvyklí odjinud; ona nechce vůbec dosáhnouti ničeho z oněch věcí, a podivíte-li se tomu, odpoví vám tak prudkým světlem, vrženým na vaše nasavadní bůžky, že se marně budete snažiti neviděti všechny jejich monstrozity, dosud snad nepozorované.

A takto se učme: Zdá-li se nám některé francouzské dílo niterně chladným, ptejme se nejprve sebe samých: nemýlím se, pronikl jsem opravdu až do sama srdce této hudby, či snad mluví ze mne německá škola, zvyklá na naléhavější řeč a nápadnější ekstasi, či slovanská duše, podávající na hlasání své dojetí? Vidím opravdu tvář umělcovu, nebo jen masku strnulou a neprůhlednou pro moje hrubé a necvičené oči? Učme se nové důvěře, nepovažujme se předem za povýšené nad toto umění, buďme ochotni přiznati svoje nedostatky, zdá-li se nám na poprvé styk s ním obtížným. Postrádáme-li mohutnosti ve francouzské hudbě, zpytujme: jest či opravdu tolik mezi uměleckými tvůrci současnými, kolik se nám jí zejména z Německa předkládá? Není ona síla častěji pósou, zneužitím síly nebo jen řečovitou vůlí po ní? A ono minus niterné dynamiky, které ve francouzské hudbě nesporně je, není spíše moudrým sebeomezením, svědectvím vkusu, stydlivým před bombastem přehánění? A pozorujeme-li chudost některých prostředků vedle masivní věty Regerovy nebo vedle instrumentálního stylu Straussova, všemožnými guirlandami opleteného, ptejme se opět: nemáme to spíše nazvati čirostí, péčí o uchování »čisté vody«, nade vše bdělým smyslem pro úměrnost myšlenky a výrazu, formy a obsahu, pro skutečnou, krásnou lehkost hudebního kroku? A nemáme se spíše zde učit učit, když jsme dosti dlouho poslouchali rad německých?

V této rubrice, jejíž rozsah sotva stačí na české novinky a hlavní události, nelze charakterisovati ani zhruba jednotlivé francouzské autory a poustu jejich děl, jež jsme v řadě koncertů poprvé poznali. Musím se však zmíniti o bezprostřední příčině celé této francouzské éry; byla jí několikadenní přítomnost pianistky Blanche Selvy v Praze. Vítali jsme v ní předně velikou mělkyni, která dovede oživit každé dílo, jehož se ujme, která chápe stejně hluboce nejrůznější osobnosti a dovede jich hudbě dáti nejenom čistý styl autorův, nýbrž více než to, živou mluvu každé myšlenky v rámci oné formové ryzosti. Dávajíc celé své bohaté tvůrčí osobnosti projevovati se v přednášeném díle, nepřistupuje však k němu Selva po vzoru mnoha předních virtuosů jaksi shora, nechce se ho zmocniti jediným panovačným gestem, ovládnouti je a přetvořiti podle vlastního obrazu, nýbrž blíží se mu s pokorou oněch ryzích reprodukčních umělců, kteří vědí, že jejich úkolem je: sloužit, a že jen proto musí sami vyrůsti životem co nejhlubším a nejhojnějším, aby mohli sloužiti tím oddaněji. Všechna ona nesmírná tvůrčí potence, která se projevuje v Selvině výkonu od plné poetické výraznosti každého detailu až po ohromující schopnost architektury vět i nejvýše vyklenutých, veškera ona svrchovaná schopnost jednoho z největších reprodukčních umělců dneška uplatňuje se tu ne proto, aby bylo ukázáno poslu-

chačům: »tak já to vidím«, nýbrž aby jim bylo zjeveno: »tak to auto vytvořil«. Je jen přirozeno, že toto přísné umělecké evangelium, přísné k sobě nade vše obětavé k druhým, spojuje se u Selvy s vysokým mravním názorem a dokonalou kulturou ducha i srdce. Věřic v apoštolské poslání umělce, přišl k nám při svém prvém příchodu jedině s hudbou své vlasti, jsouc přesvěd čena, že z nejbližšího styku tvorby francouzské a české vzejde oběma vzácn prospěch. A na prospěchu umění Selvě jedině záleží. Ovšem že na pro spěchu hudby francouzské, k jejímuž dnešnímu rozkvětu sama přispív v čele francouzských pianistů; ale stejně též hudby české, již si před ne dlouhou dobou zamilovala, jejímuž co nejširšímu a nejpronikavějším poznání věnovala od té doby kde kterou chvíli, a již již dnes prospív přečetnými službami neocenitelnými. Ovládá český repertoir větší než devě desítin českých pianistů, hraje ho všude na svých nejlepších koncertech pořádá celé večery české hudby s přednáškou, píše články do odborných i obecných revuí, seznamuje jiné interprety s českými díly neklavírními pomáhá jim k provedení v prostředí nejvzácnějším, stará se o nakladatel české moderní hudby, pomáhá osobně co nejúčinněji českým umělcům v Francii, agituje v širokém kruhu svých vlivných známých, krátce podnik celou kampaň pro českou hudbu, jejíž vydatnost chce podporovati přede v sobě co nejplnějším poznáním celé české národní individuality, jazyka dějin, přítomných poměrů atd. Znám jen málo cizinců, jichž láska by mohl nám přinésti tolik dobra, jako Selvina; nevím však, znám-li jediného, jen tak k nám celou duší přilnul, že by raději nazýval Čechy svojí prvo nežli druhou vlastí. Česká hudba nepřinesla posud a také již nepřinese Selv takových zklamání, jež by ohrozila její obdiv. Bude tomu tak ve vše u nás? —

Z českých skladeb poprvé provedených v uplynulém období jmenuj na předním místě Vycpálkův písňový cyklus »Vojna«, velmi pěkně zpíva pí. Krátkou a výrazně doprovázený prof. Heřmanem v Písňovém spolku Je to sbírka desíti lidových písní moravských, jež Vycpálek »harmonisuje Ovšem toto staré označení pro podobný poměr skladatele k lidové písn tu již naprosto nestačí. Předně Vycpálek nevolí své písně jen dle náhodn hudební či tekstové záliby, nýbrž vybírá je ideově, chtěje jich řadou za chytiti poměr českého člověka k válce. Vycpálkovi nikdy nestačí vyjádřit nějaký citový stav jedinou variantou, jeho oblíbenou formou je cyklus, jej pojímá buď vysloveně dramaticky nebo variačně, s dramatičností jaks ukrytou: buď postřehnete jako princip, pojící několik menších jeho skladel v jeden uzavřený celek postupné vtělování nějaké ideje do vyšších a vyšších životních forem, vítězný boj s lidskou malostí a slabostí o tři, čtyři kroky do výše, nebo vidíte, jak skladatel obchází mírně stoupající spirálou nějako »idée fixe«, nějaký problém, či řekněme to prostěji, nějaké trápení lidsk duše, pozoruje je svým drsným ale palčivým soucitem, splývá s ním, a an nepozoruje, jak roste štěpem nové bolesti. Tento druhý postup je tmelen »Vojny«. — Řekl jsem »splývá s ním«. Vskutku, nemysleme, že Vycpálkov je výraz našeho lidového smýšlení o válce, ztělesněný v písni, předmětem objektivního zájmu. Kdysi zadal své zpracování balady »Osiřelo dítě« do soutěže pod heslem »S lidem«. Naznačoval tím, že považuje svou práci za částečku veliké práce celého národa a nechce pro sebe odměnu za větš

zásluhy, nežli kolik jí patří každému poctivě pracujícímu; že miluje i nenávidí totéž, co milují a nenávidí druzí, kdož jdou s ním v jednom zástupu, a že z jejich víry chce čerpati sílu pro svůj zpěv. »Vojnou« vyslovuje totéž ještě určitěji. Béře-li tu lidové písně, nečiní tak proto, že by časový podnět byl obrátil jeho zrak tímto směrem a jeho hudební a básnický vkus že by byl býval upoután krásou moravských písní, nýbrž aby vyslovil s v o j i bolest a s v o j i hrůzu nad utrpením vojny. Ví však, že jako člen svého národa nemůže cítiti jinak, nežli bezejmenný dav jeho minulých generací, a proto volí lidovou píseň jako nejsytější, posvěcený výraz tohoto citového pudu všech. Při tom vidí v básnickém obsahu, v citovém podkladu písně ukryty celé tragedie, jichž však jednoduchá strofická melodie nemůže či nechce v plné závažnosti a hloubce vyjádřiti. A proto se nebojí spojiti lidovou linii zpěvu s hudbou zejména v polyfonii a odtud pak i v harmonii značně složitou, podává s v o j i představu skutečného dramatu v písni, aniž by svůj výraz nějak zvláště v prostředcích zjednodušoval. Jen lapidárnost harmonických kroků a relativní prostota diatonické melodiky připojují se jaksi vědomě k lidovému slohu — ale k jeho samotné podstatě, ne k jeho hudebnímu vnějšku. Z c e l a majetkem Vycpálkovým je architektura, v níž zpracování některých písní dle gradací tekstových pojímá; a právě tu dosahuje účinků snad největších, neboť dovede postupně zvýšiti výraznost melodie a celého hudebního proudu až k hrůzné velikoleposti. Tak na příklad závěrečná píseň »V městě Holomúci« působí dojmem otřásajícím. Cítíte, tak může mluviti jen člověk prostý všech okras a roztomilých prostřednostní, přísný soudce sebe, druhých i světa, plný velikého soucitu, ale neznající malé shovívavosti, člověk, jenž hledá »studny bez dna na výších«. Vycpálek nepíše mnoho a zejména nemá posud vůbec většího díla instrumentálního; ale i tak staví se každou svojí novou prací vždy zřetelněji v čelo vyvolených mezi mladou generací.

Ještě jiný písňový cyklus byl poprvé proveden v posledních týdnech: K. B. Jiráka pět »Tragikomedií« na teksty Heinovy, jež s průvodem Filharmonie dokonale zazpíval K. Burian v prvém abonentním koncertu nedělním. Tato sbírka patří zcela rovnocenně k řadě prací, jimiž si Jirák v poslední době dobyl velmi čestného místa mezi našimi skladateli. Má všechny dobré znaky jeho talentu, tedy bohatství a jistou samozřejmost invence, důkladnou a přec nijak ne těžkopádnou práci, plynulost a zaokrouhlenost formy, zdravý, sytý a charakteristický zvuk orchestru. Vedle toho zaujalo mne však u těchto písní jich zvláštní citové naladění. Je v nich znáti, jak Heinova poesie se nad jiné hodila skladateli jako výraz vlastnosti, snad převládající v jeho nitru. Podkladem básní je většinou nějaká řezavě vydrážděná bolest či touha, maskovaná však a ovládaná do té míry, že slova a obrazy, jež splývají se rtů, mají až jistou komiku. Bolestně ironisující pointy, šibeniční humor, to vše znamená v podstatě: přemoc vůle nad niterným rozechvěním citu, přemoc, jež se uteče k pošklebku, poněvadž přece se necítí dosti silnou k povýšenému klidu. V Jirákově umělecké povaze je velmi frapantní jak ona síla rozkazující vůle, tak onen spodní proud citu, z něhož nikdy však nespatříme zpěněných vln ani strhaných břehů. Když nyní tekstový podklad mu ukládá, aby p r u d š í m zapřením — paradoksně — prozradil v í c e z oněch úkrytů srdce, nežli tak činí jindy, ocitá se jeho

hudba blíže žhavější bezprostřednosti a tak zřejmě získává. Celá rozdvojená, ale při tom útočná, silná nálada písní Heinových je hudbou vyjádřena znamenitě.

Další novinkou filharmonických koncertů (které se nyní, pod Talichem, pozvedly na skvělou roveň reprodukční a vynikají rovněž svými dobře sestavovanými, jednotlivě i v rámci celku zajímavými pořady) byla symfonická báseň O. Šína »Král Menkera«, dle povídky Zeyerovy. Třeba že Šínova hudba je melodicky trochu rozdrobená, postrádajíc skorem melodií, rozpjatých jediným obloukem přes více taktů, je vždy zajímavá, dosahuje ve svých nejlepších místech (na př. v závěru 2. dílu) intensivního, přesvědčivého výrazu, a je též krásně pracovaná. Když jsem však četl historii tohoto díla a sledoval pak jeho literární program, napadlo mne několik skeptických myšlenek o dnešní programní hudbě. Šín napsal původně »Menkeru« r. 1908. Když po desíti letech chtěl v něm provésti některé opravy a retuše, vysvitlo mu, že celá komposice je nesprávně založena držíc se příliš úzkostlivě tekstových detailů děje a sledujíc zbytečně podrobně jeho vnějšek. Sestylisoval tedy celou povídku tak, aby se hodila formálně za hudební program, upraviv její stavbu na jednoduchou třídílnost, a položil těžiště do n i t r a osob, jež jedině hudba chce a může vyjadřovati. V tomto pojetí Šín dílo pak od základu přepracoval. A nad hotovým zdařilým dokladem jeho vzácné umělecké charakternosti a kázně, proti němuž nelze ničeho namítati co do poměru programu a hudby, napadá mne přece otázka, otřásající vůbec dnešními základy programní hudby: Nač upínati celý tento tak bohatý hudební výraz na osobu nějakého krále Menkery, jehož duše ve své zvrácenosti je mi cizí, jehož osudy musím buď znáti z četby nebo si rychle přečísti na programu, nač podávati v témže díle osud ženy — jeho dcery, jejíž život je opět podivným, mně jako průměrnému posluchači neznámým způsobem zapleten, nač se opírati o tyto podivné duše, když ve mně, kolem mne je plno lidí blízkých, jejichž cit je mně, tobě, každému z nás jasný, známý a drahý? Nač bráti jedinečné životní kroky jednoho neb více lidí, neznámé a bez vysvětlení tekstu nesrozumitelné (král Menkera naříká nad smrtí ženinou, miluje svou dceru, zatouží po ní, jeho dcera teskní v podzemním vězení, prchá, poznává tajemství světa, uzří slunce, umírá atd.), když všemožná citová dramata ve mně a kolem mne mi dávají nevyrovnatelné bohatství látek a forem, blízkých a nových, neznámých posud a přece ihned známých, jakmile budou napsána, j e n k d y ž j e d o v e d u p e v n o u r u k o u z a c h y t i t i, u č l e n i t i a h u d e b n ě z t ě l e s n i t i? T a d y, a ne na berličkách programu je příští hudebního vývoje. Mějme odvahu zanechati této chatrné náhrady za opuštěné schéma klasických forem, a chceme-li již je opustiti, nalezněme si nový tvar a jeho logiku v sobě a ve světě, v němž žijeme. *V. St.*

ZPRÁVY.

Úprava věcí církevně-politických u nás. Utvořením česko-slovenského státu vznikla potřeba nové úpravy v tomto směru. Rakousko bylo založeno na idei katolicismu, Český stát bývalý na idei husitismu, jenž zůstal, byť ne církevní, tož přece všeobecně duchovní formou českou. Odtud potřeba nové úpravy. Otázkou je, zda rozluka, to jest vyloučení církve ze systému veřejného práva je tou pravou cestou. Vidíme ji ve státech katolických, bez silné tradice reformační. Ale stát náš v celosti je na ní založen, což spojením Slovenska s námi, kde protestantism zůstal veřejným historickým činitelem, ještě stupňováno. Proto zde by odpovídal nejlépe systém americký, t. j. hlavně duch jeho úpravy, jenž de facto naprostou rozlukou není, nýbrž jakousi svobodnou spoluprací, podporovanou tím, že zákonodárství béře zřetel ne tak na církve samé, jako na jich základ, náboženství, hledíc, aby jeho duch ze zákonodárství mluvil. Náboženství ve svobodné formě kalvinismu je tam činitelem veřejného života. Nastalá svoboda politická má v zápětí živější ruch náboženský: vystupování z církvi vůbec, přestupy k protestantismu, sjednocení dvou protestantských církví, rozštěpení církve katolické na část nepřiznávající jurisdikce papežské a na část v ní setrvavší. Vedle toho v této druhé části je hnutí reformistické, dožadující se větší samostatnosti církevní (t. zv. episkopalism) a některých reforem oproti centralisujícímu Římu. K tomu všemu jest přihlédnouti — to jsou skutečnosti, jež mají najíti výrazu v nové úpravě církevně-politické, tak že tato nesmí býti abstraktním upokojením určitých doktrin. Proto konečná úprava nebude tak jednoduchou. Ohledně protestantských církví valné úpravy netřeba, poněvadž jich ideový život je v souhlase s životem novodobého státu, jenž z nich vyšel. Ohledně katolické církve bylo by nejdůležitějším omeziti jurisdikci papežskou, vytvořiti farní obce katolické s presbyteriálním zastoupením, reformovati katolické fakulty theologické a najíti vhodnou právní formu, pomocí které by mohla organisovati se část katolické církve, Římu nepřiznávající, tak, aby měla účast v posavadním společném jmění církevním.

L. Stěhule.

Božena Němcová. Dne 4. února t. r. připomene si národ stoleté narozeniny Boženy Němcové. Připomeneme si její význam s tím větší vděčností, poněvadž posud máme na mysli léta válečná, která způsobila, že nejenom u jiných národů, nýbrž i u nás úsilovně a právem hledaly znaky samobytnosti v osvětovém životě a hlavně v literatuře a v umění. Byl to přirozený následek snah za soběstačnost hospodářskou i zatím třeba skryté touhy po samostatnosti. Boženou Němcovou vystoupila česká beletrie vysoko nad průměr domácí a dostoupila, ba v mnohých věcech přestoupila

úroveň soudobého písemnictví po stránce formální i obsahové. Vedle toho však snahy, přizpůsobiti písemnictví národní lidové tradici, byly Boženou Němcovou v beletrii nejen úsilovným studiem lidového života v širším měřítku uskutečněny, nýbrž i posvěceny jejím tvůrčím duchem, vlastním vyhraněným názorem životním a ze života lidového vyvozenou filosofií národní. Nejlépe vysvítá pevnost postav spisovatelčiných, založených na národně-filosofickém základě, v Babičce a je to hlavně hrdinka této povídky, jež jest osobou jednolitě utvořenou z typických vlastností českého lidu, jeho směrů psychologických, jeho náklonností; Babička je vyjádřením poměrů českého člověka k okolí, k rodákům, měšťákům, šlechtě, přírodě, náboženství. Že tato trest života českého jest opravdu živou postavou, svědčí o vrcholném stupni talentu Boženy Němcové. Typisace babičky není však při tom pouhou snůškou vlastností českého lidu na jednu osobu. Vybraným vkusem, vlastní tvůrčí silou, snahou k povznesení a přerodu vedena, učinila Božena Němcová v Babičce skvělý náběh ve směru společensky-reformním, dovedouc mírně a šetrně vložiti do té postavy vše, čeho si od lidu svého přála. Tato snaha reformní se ovšem pro krátkost života 42leté spisovatelky nemohla ku přání jejich přátel a českého života a písemnictví vyvinouti. Životem štvaná a ochromovaná žena, nositelka zmocněných ženských sklonů, odkázala nám v Babičce dílo urovnané, klidné, přímo ovládající, povzbuzující k lepšímu životu a k naprosté téměř shodě ideálu se skutečností. Babičkou dokázala Božena Němcová, že prvky života národního z přírody, do níž tento národní život zapadá, čili všecko to, co tvoří český národní život, jsou bezpečnými a jistými podmínkami, v nichž možno dojíti ideálního, povzneseného a k mravní očistě vedoucího života vůbec. Proto tím spíše nutno za nynější doby si připomenouti významu díla Boženy Němcové, nyní, kdy každé mravní povzbuzení jest tím cennější a kdy zdokonalený život mravní bude nejlepší zárukou šťastné národní budoucnosti a fysické i mravní samostatnosti. *Jos. Folprecht*

Růžena Svobodová. Měli-li jsme v kom v přítomných dnech příkladný typ pracovníka, usilujícího o zvrocnění našeho života, odstranění jeho běd a obnovu pravé lidské důstojnosti, měli jsme jej v této ženě, jež z našeho středu odešla navždy v prvých hodinách prvého ledna. A povyšuje-li ji co bez pochyb a bez odmluv v typ pravého tvůrce, je to soulad jejího díla s jejími dny, zákonný vztah jedněch s druhými, ta vzácná harmonie, jež vyznačuje právě a jen velké tvůrce.

Když začátkem let devadesátých vystoupila Růžena Svobodová (narozena 1868 v Mikulovicích na Moravě, již v šesti letech přišla do Prahy, kdež r. 1890 provdána za spisovatele F. X. Svobodu) svými prvými povídkami a romány Ztroskotáno (1896) a Na písčité půdě (1895), novelou Přetížený klas (1896) a Povídkami (1896), nezatušil nikdo, jaké kázně básník se tu hlásí k svému slovu. A přec, už z těchto prací bylo možno usoudit: máme-li před sebou opravdového básníka, jehož cílem není opisovat rozpory života, ale vynášet a odkrývat jeho klady, nespokojí se tím věčným obviňováním jeho proradnosti a úskočnosti, kritikou jeho spuchřelých institucí a ctihodně starých předsudků na jedné straně a na druhé psychologicky důkladnou kresbou sensitivních povah, jež

jsou s životem v ustavičném rozporu a vždy překonány, ušlapnuty hynou v něm jak zoufalé výkřiky v pusté noci. Ano, ženy životem zaskakované, klamané, urážené a ubíjené, to jsou prvé typy díla Růženy Svobodové. Pozornější posuzovatel však shledá se již tu se směrnicemi příštího vývoje. Kdežto ještě ve »Ztroskotání« hrdinka Rafaela, zklamaná lehkomyslným milencem, padá, Blažena z »Písčité půdy«, zrazená mužem, má již sílu odporu. Odtud — přes sbírku povídek »Pěšinkami srdce (1902) a román Zamotaná vlákna (1899) sbírá a soustřeďuje se vše v typ ženy osvobozené, ženy, jež nepadá již životem, nýbrž nad ním vítězí. Ano, Ema Stradenová z »Milenek« je již vítěz. Vůbec Milenky a Jrémská zahrada jsou již díly cele syntetickými. Příkladné typy, jež tu Svobodová stvořila, nejsou papírovou literaturou, ale životnými celky promyšleně stavebné kázně. A odtud již jde cesta vzhůru ke klasickým, vyrovnaným pracem: k Posvátnému jaru (1911) a dětským povídkám, shrnutým ve svazek Jarní záhony (1916). Pokojný dům je dílko rosné svěžesti a vyrovnaného klidu, dílko, jež psávají básníci jen o svém poledni smíru se vším. Však také nad vším vlá poznání dosahu jedinečného: Jenom z hořkosti vlastního srdce působíme druhému muka. Člověk s mírnou a sladkou duší nemá, proč by druhému ubližoval...

Tragické milosti ve vší vůni novoromantického podání jsou věnovány Marné lásky (1907) a jasným i krušným cestám manželského soužití cykl povídek Posvatební hostině (1916). Stranou se zdají stát kniha impresionistických črt V odlehlé dědině (1898), knížka, jíž Svobodová čestně splatila svou daň českému literárnímu impresionismu, a Černi myslivci (1908), kniha nesmrtelné krásy, jedna z nejkrásnějších naší literatury vůbec. Přehlížím-li dílo Růženy Svobodové, mám pocit, že zde a v jejích pracech pro děti bije srdce tohoto díla: není tu konstrukce a je tu přec zákonnost do poslední věty; není tu přetvářky, nýbrž prostná opravdovost; styl průhledný, jasný, ba ve své jednoduchosti až klasický; věru, básnířčina vroucnost životní netryskla snad nikde více k povrchu než zde.

Hrdinkami dětských povídek R. Svobodové jsou vesměs poutnice, dárkyně a spasitelky — tedy ženy, berouci na sebe sladká břemena nesobecké, vykupitelské lásky. Těmito svými pracemi stanula R. Svobodová pevně na naší tradici. Přešla schematické a duté — protože skoro vždy konstruované — modely »lepších žen« Karoliny Světlé a navázala přímo a jistě na ženské typy prvé naší básnířky — Boženy Němcové. V tom jest sláva tohoto díla R. Svobodové, že nenechalo Barušky, Rozárky a Hedviky opuštěny, ale přidružilo k nim typy ještě vyšší, srdce ještě pokornější a laskavější: Pavlínku-poutničku a Růženku-spasitele.

Nad růvkem Růženky-spasitele třpytí se slova: »Kéž jsou všecka živoucí stvoření osvobozena od bolesti! Slova, jež by mohla být mottem napsána nad činnost Růženy Svobodové z posledních let. Neboť kdy byla účinněji ztělesněna než v roce 1917, kdy jejím podnětem a v jejích intencích založeno »České srdce«, instituce, jež do hrůz válečné vřavy a do tmy pustého sobectví svítí svým čistým štítem? Zachránit dítě a převychovat ženu — to byly její nejvyšší zájmy posledních let. Jim dala své poslední síly. »Zvěstování«, list ženy československé, založený r. 1918 a sloužící plně této převýchově naší ženy, vepsal si do štítu tato andělská

slova: »Žíti šťastně je naší povinností a životní cesta každého z nás má býti cestou k ráji.« A v této době zmatků a nechuti, kdy lék podvráceným hodnotám životním viděla ve vzkříšení laskavé úcty k ženě, dítěti, matce a stáři, vydala R. Svobodová lidovou čítanku O úctě k člověku, poslední dílko své redakce.

Stojíme-li dnes nad dílem Růženy Svobodové, vidíme jasně, jak její slovesné dílo, jedinečné architekturné krásy a vroucího stylu, jenž prozradil vždy a všude toto velké a uctivé srdce, jest v zákonném vztahu s jejím dílem záchranně sociálním. Jak jedno jest dáno druhým, vždy se doplňujíc a nikdy nerušíc. A jak tato žena stojí pevně na naší tradici: literárně, navazujíc rozkošnou fabulistikou svých dětských prací na dílo Boženy Němcové, a svým úsilím humanitním, stavíc se tak v řad těch našich myslitelů, jimž výchova k pravé lidskosti byla příkazem všech příkazů.

V tom jest sláva jejího vývoje; v tom je též jeho česky kulturní hodnota. *L. N. Zvěřina.*

Jaroslav Vlček. Dne 22. ledna r. 1920 dokončuje Jaroslav Vlček šedesátý rok svého života. Utěšený rozvoj naší literární historie, patrný zvláště v posledních dvou desítiletích, jest zásluhou především Jaroslava Vlčka, který dovedl seskupiti kolem sebe mladší pracovníky a vychovati celou legii zdárných pěstitelů tohoto oboru. Nechybělo mu už mnoho do padesátky, když byl jmenován řádným profesorem české university — ale to už bývalo údělem vynikajících našich mužů za macešského Rakouska, že musili si perně zasloužiti lepší místečko, které jim po právu a spravedlnosti dávno patřilo.

Jaroslav Vlček je Slovák: narodil se v Báňské Bystřici na Slovensku r. 1860, studoval na gymnasiu ve svém rodišti, v Praze poslouchal na universitě filologii slovanskou a germánskou, r. 1882 stal se profesorem na reálce brněnské, r. 1885 na reálce v Praze (v Ječné ulici), kdež setrval až do svého jmenování řádným profesorem universitním r. 1908 (za docenta dějin české literatury habilitoval se r. 1898).

S láskou všímal si Vlček již za svých studií gymnasijních a universitních především literatury na Slovensku. Po pečlivých studiích předchozích podal v knížce půl třetího sta stran čítající výsledky svých prvních prací. Již v tomto »pokusu«, jak skromně spisovatel sám v úvodě tuto práci nazývá, ukázal se Vlček býti literárním hitorikem prvního řádu. Kniha jeho, mající název »Literatura na Slovensku, její vznik, rozvoj, význam a úspěchy« nelichotí, více kárá než chválí, s porozuměním však hledá kořen nedostatků ve zlých poměrech Slovenska.

Vlček dvacetiletý (předmluva ke knížce, vyšlé r. 1881, datována jest r. 1880!) k své práci té doby neměl ani potřebných studií monografických, ba ani bibliografie slovenské literatury neexistovala! Za takových okolností dovedl zpracovati literaturu slovenskou jen duch tak nadějný, jakým byl Vlček.

V novém přepracovaném vydání vyšla kniha rusky r. 1880 v Kijevě a r. 1890 slovensky v Turčanském sv. Martině pod názvem Dejiny literatúry slovenskej. — Literatura slovenská přirostla Vlčkovi k srdci a po celý život zůstal věren této lásce svého mládí; nehledíme-li ani k článkům jeho,

psaným před vydáním »Literatury na Slovensku« v Slovenských Pohľadech a j., setkáváme se s jeho jménem pod statěmi literárními ze Slovenska od téhož roku, kdy vydal svou první knihu až po naše dny. A každou jeho prací proniká vřelá láska k věci, ať čteme dojemný obrázek ze života Štúrova »Nad Tatrou sa blýska« (Slavia, Almanah ve prospěch Slovanů záhřebských, Praha 1881), nebo studie o témž předmětě v Ottově Slovníku Naučném, či konečně výstižné stati v Literatuře české devatenáctého století.

»Literatura na Slovensku« byla zárukou, že autorem jejím vzešel muž, který ze současníků nad jiné povolán jest zpracovati pragmaticky dějiny literatury české. Do te doby jich vlastně nemáme, třeba několik knih má podobné názvy. Dobrovský, Jungmann a Šembera stáli na stanovisku chronologickém nebo bibliografickém, Jirečkova Rukověť na stanovisku biografickém, Sabinův Dějepis literatury československé chce býti literární historií kulturní, Tieftrunkova Historie literatury české byla spíše knihou školní než vědeckou, Bačkovského Zevrubné dějiny českého písemnictví doby nové jsou jen snůškou bohatého materiálu literárně historického. Vlček nezklamal nadějí, které v něj byly kladeny. Již r. 1885 vyšel od něho v Brně první sešit »Přehledu dějin literatury české«, v němž spisovatel na 76 stranách vypisuje starou literaturu českou až do doby husitské. Již současná kritika chválí jeho pragmatické líčení literatury české. Bohužel podnik se nezdařil, první sešit toho díla byl zároveň posledním.

V té době přichází Vlček do Prahy, zvířené urputnými boji o Rukopisy, do nichž sám záhy účinně zasáhl. Nespouštěje zároveň s mysli svého životního díla, jal se pracovati hlavně o nové době literatury české. Konečně vyzvala Jednota českých filologů Vlčka k vydávání »Dějin«. Vlček měl původně v úmyslu vydati jen dějiny literatury nové, ale na přání Jednoty rozšířil plán svého díla i na dobu starou. Tak vyšel r. 1893 první sešit jeho »Dějin české literatury«. Dnes leží před námi tři silné svazky hustého tisku; v nich obsaženy jsou dějiny české literatury od dob nejstarších až po »zlatý« věk, pak jest mezera — ostatek obsahuje dobu od století XVIII. až po Máchu.

V »Oznámení« na deskách prvního sešitu spisovatel předkládá plán svého díla s nadějí, že v létě (1893), tedy během necelého roku, kniha bude ukončena. Čím se stalo, že práce ani po třiceti téměř letech není úplná? Příčin je několik.

V programu sliboval autor sepsati užitečnou knihu příruční pro vzdělance neodborníka, takže rozsah knihy »nebude přesahovati třicet tiskových archův neboli celkem pět set stran«. Než podle původního plánu stavěl Vlček jen svůj první sešit. Již na obálce druhého sešitu oznamuje, že rozhodl se rozšířiti líčení literárního rozvoje doby husitské. Rozšířením programu v tomto směru však bylo nezbytno rozšířit i ostatní práci, aby nevznikla nesouměrnost. A tak Vlček, který v »Oznámení« při prvém sešitu se obává pro nedostatek prací monografických o české literatuře dílo své šíře založiti, odhodlává se k tomu již při druhém sešitě. Nedostatku prací přípravných pro dílo tak široce založené ovšem pouhým odhodláním neodstranil, i byl nucen nezpracovaný materiál sám prohlížeti a jím se propracovávati. Od druhého sešitu přestávají Dějiny Vlčkovy býti jen pomůckou neodborníku a stávají se první naší literární historií vědeckou.

Jinou příčinou pomalého vycházení Dějin jest roztříštění sil autorových několika směry, ač konec konců — nepřihlížíme-li k činnosti jeho v době po převratu — všechny práce Vlčkovy jsou průpravou nebo podkladem Dějinám.

Jest na snadě, že se počaly pronášeti obavy, bude-li lze spisovateli, který rozšířil tak velkolepě svůj původní plán, dílo začaté v týchž rozměrech dokončiti. Dobře poznamenal tehdy jeden z kritiků,[1] že obavu tu »může zažehnati jenom mladý věk a neúmorná píle a bystrost spisovatelova«. Majíce dnes dobrou polovinu díla v rukou a vědouce, že autor má látku pro ostatek sebránu a — jak z akademických přednášek patrno — zpracovánu, můžeme snad doufati, že spisovatel své životní dílo přece jen dokončí. Jest jen litovati, že v posledním desetiletí práce tak málo pokročila.

Vlček zůstává věren v celém díle heslu Hettnerovu, že dějiny literatury nejsou dějinami knih, nýbrž dějinami myšlenek a jich vědeckých i uměleckých forem. Kniha jeho je vskutku historií ideji se stálým zřetelem k historii kulturní a uplatněním bohatých vědomostí a rozhledu jeho po literatuře světové, pokud jest ve spojení s naším písemnictvím. Nastíniv stručně chudé počátky naší literatury, přechází k romantice staročeské, a vyličiv podle prvotního programu svého ostatek literatury české doby předhusitské mistrným přehledem, odestírá před čtenářem hluboce založený obraz české reformace a literární renesance, humanismu, nezapomínaje na souvislost s Evropou ostatní. Husitstvím počíná Vlček své dílo podle změněného plánu a unáší výmluvnými slovy čtenáře téměř si neuvědomujícího, že literární dějepisec stává se tu historikem kulturním velikého slohu. Tato část »Dějin« může snad býti doplněna datem, osvětlena jednotlivostmi — v celku zůstane navždy nezměnitelná. Jedině s Palackým lze ji srovnávati.

Proč spisovatel uprostřed své dílo přerušil a přešel hned k století XVIII., jest odborníkům známo. Vítěznou protireformací počíná Vlček novou část své práce. Probrav typické zástupce spisovatelů jesuitských, vhodně zakončuje líčení jejich činnosti Bílejovským. Menší žeň učinil ovšem ze spisovatelů řádů ostatních. Tak přecházíme pomalu k obrození českému, které jest vedle doby husitské nejskvělejší partií »Dějin«. Srovnává-li se Vlčkovo líčení české reformace právem s Palackým, doba obrozenská nemá v literatuře naší nic sobě rovného. Kdyby nám byl Vlček zanechal jen tuto část svého díla, bylo by jméno jeho navždy nerozlučně spiato s dějinami české literární historie. Mistrně vystihl v pokračování i zápas o českou vědu poměrem Jungmanna k Dobrovskému. Vypsáním vlivu písně lidové na české básnictví od Čelakovského a rozkvětu vlastenecké romantiky po Jana z Hvězdy a K. H. Máchu končí se dosud neúplné dílo Vlčkovo. Příslušné partie ze slovenské literatury vhodně jsou na svém místě přičleněny.

Práce Vlčkova jest tedy dosud torsem, ale torsem tak velikolepým, že, i kdyby zůstala, jak jest — kéž se tak nestane! — byla by torsem stejně významným jako neukončené dílo Gebauerovo.

Salonně vybroušený sloh Vlčkův činí dílo jeho i laiku milým; ba dokonce odbornou kritikou vytýkáno autorovi, že v užívání »nepopiratelného

[1] K. Novák, Listy filol. XXVI., 1899.

umění (stilistického) k oživení naučné látky jde... do krajnosti.[1] úsečnou svéráznost slohu Vlčkův zůstává průhledný, přístupný kruhům

Co chváliti dlužno dále při Vlčkovi, je jeho otevřená mužnost, s jakou stýchal se vynechati v staré literatuře české výklad o podvržených rukoích. Boj o ně byl ovšem — aspoň pro všechny lidi dobré vůle — v té již skončen, ale Vlček byl si vědom, že dostane se mu za to ústrků, nášeje v »Oznámení« k Dějinám slova: »Obraz, který zde vyrostl podle nějšího stavu věci, leckde se liší od obrazu posud u nás obvyklého. Ale á překonaná tradice, třeba sebe ctihodnější, dřív neb později musí oupiti každému nově poznanému faktu«. Není pochyby, že slova ta adreána jsou především na vrub Rukopisův. Že nebyla zbytečná, dokazuje obálka druhého sešitu Dějin, kde spisovatel odpovídá na dotazy, né mu proto, kterak se stalo, že slavná III. třída České Akademie osmi proti dvěma pronesla nad Dějinami svůj nepříznivý soud z té příčiny, z nejstarší literatury české autor vyloučil RKZ. Vlček břitce odmítá komenci této většiny třetí třídy Akademie po stránce věcné i formální (autor nakladatelská Jednota nežádali vůbec o podporu Akademie!) a odůniv stručně, proč o nepravých památkách se nezmínil, prohlašuje, že adále bude tento úsudek III. třídy Akademie naprosto ignorovati.

Čteme-li dnes — po čtvrtstoleti — prohlášení to, divíme se, jak mohlo něco takového se strany Akademie státi; právě proto však, pro charakteiku našich poměrů v těch dobách, nemělo by významné prohlášení spisoelovo s obálkou při druhém sešitě Dějin padnouti pod stůl knihařský. d při dokončení díla Vlček neopomine zmíniti se o tom, za jak těžkých ěrů byl nucen pracovati.

Dějiny české literatury jsou životním dílem Vlčkovým. Ostatní jeho ce jsou namnoze přípravou k jednotlivým částem Dějin. Pominouce celou u jeho prací, uveřejňovaných v nejrůznějších časopisech, uvedeme jen košnou knížečku První novočeská škola básnická, monofii o P. J. Šafaříkovi, Několik kapitolek z dějin naší esie, Několik kapitolek z dějin naší slovesnosti, vé kapitoly z dějin literatury české, Slovensko od ikce Bachovy do zrušení »Matice Slovenské«, kde le vidíme světlé stránky spisovatele »Dějin«.

Neméně záslužná je činnost Vlčkova v tom, že zorganisoval řadu lních literárních historiků českých k velkolepému dílu, nazvanému teratura česká devatenáctého století«, jež za jeho mi redakce dosud vyplnilo čtyři objemné svazky. Mohutné dílo toto lo své poslání náležitě, jak patrno již z toho, že vychází v novém ini.

Přes dvacet let byl Jaroslav Vlček spoluredaktorem Listů filologických, žil a redigoval Obzor literární a umělecký, který bohužel záhy zanikl, l i spoluredaktorem Lumíru. Vedle toho pod vrchní redakcí Vlčkovou i jeho podnět od r. 1904 počali vycházeti u Laichtra »Spisovatelé čeští .. století«, kritické to vydání našich klasiků. Práce záslužná a nevyhnu-

[1] Listy filol. XXVI., 1899, str. 65.

telná, jejíž potřebu Vlček jistě pociťoval při skládání Dějin jako m druhý, ale zároveň práce, zabírající nesmírně času a jistě jedna z př pomalého vycházení Dějin.

Po převratu pověřen byl Jaroslav Vlček v hodnosti ministerského r organisováním slovenského školství; dnes byl jmenován odborovým př nostou a působí v čele sekce školství slovenského. Nebylo jistě v celé publice muže druhého, který by byl schopnější pro tento úřad. Kromě t jest členem Národního shromáždění a při vší té vysilující práci nevz se nadobro ani činnosti universitní. Kéz působí ještě dlouho na nár roli dědičné, zejména na té části její, již kypřiti byl Osudem nad jiné př určen a posvěcen. Dr. *Fr. Šimé*

Karel Kálal. (K jeho šedesátým narozeninám 9. ledna 1920.) S venský konsul jsme mu říkali, když od polovice let devadesátých číslo číslem psal články o Slovensku, aby burcoval náš zájem o zapomínané br pod Tatrami. A hle, už je mu šedesáte let! První, na které Kálal se obr byli čeští učitelé. Těm psal roku 1895 do »Posla z Budče«, se Salvou vyd od roku 1896 slovenským učitelům vychovatelský časopis »Dom a šk který hromadným odbíráním hmotně udržovali čeští učitelé. Roku 1 vydal se Salvou sborník »Od Šumavy k Tatrám« a diferenciální slov slovensko-český a začal psáti serii článků o maďarisaci Slovenska »Osvěty«. Na podnět Riegrův jal se potom psáti beletristické práce o S vensku, které nazýval »československé povídky« a kterých napsal celou ř »Z hor i plání«, »Obrázky zpod Tater«, »Hranice«, »Z posledních dnů jař »Jiný duch« a j. Pro širší kruhy byla určena jeho kniha »Slovensk Slováci«ž vyšlá v roce 1905, pro mládež jeho kniha »Na krásném Slovensk vyšlá roku 1903. Za doby světové vojny přednášel v Praze i po venk o Slovensku, o kterém nepochyboval, že bude součástí naší svobodné re bliky. Po převratu vydal historické črty »Češi na Slovensku«, »Dějiny S venska« a podrobný zeměpis a dějepis Slovenska pod názvem »Sloven v české škole«. Jeho knih o Slovensku je 28! Byl pak povolán jako tajem do ministerstva školství, kde organisuje slovenské odborné školství. Význ Kálalův pro československou vzájemnost jest ohromný. Jeho přičiněn rozšířila se u nás do všech vrstev známost o Slovensku jakožto o z naší a o Slovácích jakožto o součásti našeho národa. Na Slovensku neb jeho práce vždy náležitě oceňovány, až teprve poslední rok otevřel mnoh oči. Ale Kálal zasáhl do osudů Slováků i informací ciziny o brutálnost maďarských. Jeho prací byla (spolu s drem. Ledererem a drem Velemínský slova Björnsonova, který roku 1908 odepřel súčastniti se mnichovsk sjezdu pacifistů, když se jí zúčastní maďarský ministr Apponyi, »původ největšího průmyslu maďarského«, totiž — maďarisace.

Snad nikomu nevyplnil se sen života tak, jako Kálalovi. Všecko, čem celý svůj mužný věk od mladosti toužil, oč neúmorně po celý s život pracoval a usiloval, vidí vyplněno — Slovensko je osvobozeno a sp s námi v jediném státě. Přejeme mu, aby ještě dlouhá léta mohl se tě z ovoce své práce. *S. K*

Masaryk a Rusko.

Napsal Prokop Maxa
(Vzpomínka jubilejní.)

Jako vůdčí motiv vine se celým životem Masarykovým zájem o Rusko a práce k poznání a pochopení Ruska. Již jako začínající student učí se polsky a rusky, překládá z ruštiny, ve Vídni se stýká s Rusy, nabádá, aby se do češtiny překládal Dostojevskij a sotva zahájil samostatnou dráhu vědeckou, pospíchá, 1887, do Ruska, aby z vlastního názoru poznal tento problém, jenž hrál tak velikou úlohu v novějším politické životě našeho národa. Uveřejniv po návratu z první ruské cesty svou první ruskou studii o Kirějevském (1889) pod záhlavím »Slovanské studie«, Masaryk již tehdy naznačil, že se chce soustavně zabývat studiem otázek slovanských a v první řadě ruských. Později navštívil Rusko ještě dvakráte, v roce 1890 a 1910 — třetí veliký Čech po Havlíčkovi a Palackém, který na místě v Rusku si zkontroloval tradiční české rusofilství. Sledoval soustavně ruskou literaturu a ruský život; při svých návštěvách v Rusku neomezil se na styky s učenci, umělci a politiky; nevidíme ho jen v salonech a klubech, v knihovnách a v museích Petrohradu, Moskvy a Kyjeva, ale můžeme ho sledovati, jak v starých mystických klášterech rozmlouvá s mnichy a poustevníky o otázkách života a smrti, jak jindy projíždí koňmo po nekonečných stepích ruského jihu.

Tak poznává Masaryk do hloubky své milované Rusko, k němuž stále se vrací, jež ho láká a upoutává, jehož úžasné utrpení procituje stejně živě jako utrpení svého vlastního národa, jehož pronásledovaných synů se ujímá jako synů vlastního národa, poznává myšlenkový i praktický život Ruska — a po této přípravě, ojedinělé svou všestranností a podrobností, odhodlává se r. 1913 k uveřejnění výsledků své životní práce v díle »Rusko a Evropa«.[1]

[1] Do války vyšly svazek I. a II. německy u E. Diederichse v Jeně. Souborný titul celého díla, rozpočtěného na 3 svazky, zní: Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku. I. a II. sv. mají podtitul: Sociolo-

»Rusko a Evropa« není jen životním dílem Masarykovým o Rusku, je po mém přesvědčení vyvrcholením a souhrnem myšlenkové práce a životní zkušenosti Masarykovy vůbec. Kniha podává především dokonalý úvod historický, jejž mnozí Rusové, mně na př. moskevský historik A. A. Kisevetter, označili za nejlepší krátké poučení o ruské historii; hlavním obsahem dosud vydaných svazků je podrobný rozbor ruského myšlení. A zde najdeme poznámky a úsudky Masarykovy o všech významných myslitelích světových a o všech problémech, zaměstnávajících současné lidstvo. Lze ji nejlépe charakterisovati slovy Gammovými: »Knihy jeho jsou jako veliký košatý strom, bohatě ověšený plody. Zatřes kdekoli, sype se naráz jediným těžkým proudem shůry plno myšlenek, ale ne myšlenek učeneckých, abstraktních, šedých teorií beze vztahu k životu, nýbrž naopak plných nejprudčího, mocného vztahu k životu, plných šťav, jež ihned mohou být přeměněny v krev a zdravou mízu životní.« Mám dojem, jako by Masaryk, — jenž v knize se přiznává, že při studiu Ruska znovu a lépe pochopil Kanta, celou německou filosofii, středověk, Humea a vůbec Evropu, — jako by v tomto díle byl přehlédl a zároveň soustředil všechnu svou dosavadní životní práci, dříve než se odhodlá k nejvelkolepějšímu dovršení svého životního díla.

V »Rusku a Evropě« Masaryk mnoho přemýšlí o ústřední problému ruského života: o revoluci. Prohlašuje, že revoluci je třeba podniknout, jakmile se ukáže z mravních důvodů »nutnou«. Praví: »revoluce se dělá, nemluví se o ní, a odhodlaným, praktickým mužům vše ostatní se rozumí samo sebou« (§ 160.). S zřejmým souhlasem cituje si (§ 188.) Lavrova: »Studuje pestrou hru dějin, vychovává se člověk k boji, kde a kdy se boj ukáže nutným .... Čím přísnější, rozvážnější, chladnější byla jeho kri-

---

gické skizzy k ruské filosofii dějin a náboženství Česky vyšel dosud sv. I. u J. Laichtra, sv. II. se tiskne. Vyšel také anglický překlad. III. svazek je věnován »analytiku ruské revoluce« Dostojevskému. Je hotov v rukopise již z doby před válkou, ale má býti podroben nové revisi. II. svazek obsahuje tyto kapitoly: XIV. M. A. Bakunin, Revoluční anarchism. XV. Realismus a nihilism. Černyševskij a Dobroljubov. Pisarev. XVI. Tak zvaní sociologičtí subjektivisté: Lavrov a Michajlovskij. XVII. Teoretikové oficiální theokracie: Katkov—Pobědonoscev—Leontěv. XVIII. Solovjev: Náboženství jako mystika. XIX. Novější socialism: Marxism a sociální demokracie — marxism a národnictví. Krise v marxismu: otázka náboženská. Sociální revolucionáři. XX. Novější anarchism. P. Krapotkin. Anarchismus a socialism. XXI. Liberalism. XXII. Ke krisi revolucionismu: Otázka náboženská. XXIII. Noetický problém ruské revoluce. XXIV. Náboženský problém ruské filosofie. XXV. Demokracie proti theokracii. XXVI. Demokracie a revoluce. XXVII. Svatá Rus: ruský mnich a Feuerbach.

tika, tím mocnější je nyní jeho víra.« — A sotva dokončil tisk druhého svazku svého Ruska, v nejpilnějších pracích na revisi posledního, souhrnného svazku, věnovaného Dostojevskému, vypukla válka. Válka přivedla Masaryka do Ruska po čtvrté a zde vytvořil Masaryk vrcholné dílo svého života, praktický výsledek svého myšlenkového a mravního úsilí: československou dobrovolnickou armádu, jež se stala jeho hlavní zbraní k vydobytí státní samostatnosti československého národa.

Masaryk přijel za války do Ruska v prvních dnech květnových (podle nového stylu) 1917, odejel v den svých narozenin 7. března 1918. Do revoluce Masaryk do Ruska nesměl; jeho kniha o Rusku byla z hlavních příčin,[1] ačkoli působila také obava carské vlády, že Masaryk pojímá československou otázku příliš mezinárodně, t. j. pracuje nikoli výlučně s Ruskem, nýbrž také se západními spojenci. —

Dnes je možno bezpečně říci to, co jsme si uvědomovali o Rusku; že Masaryk byl jediný český politik a vůdce, který mohl v naší akci dosáhnouti úspěchu, jehož bylo dosaženo, t. j. vytvořiti mohutnou politicko-vojenskou organisaci, jež zachovala svou vnitřní sílu a jednotu a šla jen za svým cílem bez ohledu na vše, co v Rusku kolem ní vřelo, se rozkládalo a znovu tvořilo. Pouze on měl z československého národa — a jistě v tom ohledu bylo málo jemu rovných v celém světě — tolik znalosti Ruska, tolik z ní plynoucí předvídavosti pro další vývoj a tak hluboce mravní chápání pravé demokracie, že nedal se strhnouti ničím k tomu, aby se svým vojskem postavil se do služeb jedné z etap rychle se rozvíjející revoluce a snažil se tak rušit vývoj, k němuž Rusko a jeho národy dovedla historie. Nikdo jiný na jeho místě by byl neodolal. A nescházelo úpěnlivých proseb a nabídek s nejrůznějších stran. Nabízela se Masarykovi lákavá úloha spasitele — věděl, že spása musí přijíti z vlastního nitra, z napětí vlastních sil. — Byla chvíle, kdy Masaryk mohl mít rozhodující vliv na události v Rusku a dáti jim, o tom jsem přesvědčen, jiný směr v rámci mezinárodním a tím i vnitřním. To bylo v létě 1917, když ve spojeneckých i v ruských kruzích se uvažovalo o tom, že by prospělo společné věci, kdyby Masaryk byl jmenován společným zástupcem spojenců v Rusku.

[1] Kniha byla v Rusku zabavena, ale mnoho se četla a vyvolala živou diskusi. Její ruské vydání chystal před válkou M. Gorkij; v r. 1918 několik nakladatelů v Moskvě se ucházelo o dovolení k vydání.

Byl to projekt — k uskutečnění nedošlo. Následky cítí dnes celý západní svět, jenž si uvědomuje, že jeho ruská politika trpěla neznalostí, nepochopením.

Čím byl Masaryk desetitisícům Čechoslováků na Rusi — těžko vyjádřit prostými slovy: byl pramenem víry v pravost našeho díla, pevným sloupem důvěry v úspěch a zářnou hvězdou, jež udávala směr a východisko z nejtěžší situace. A tisíce dobrých hochů soustředili na něho všechnu lásku, kterou měli k rodné hroudě, k svým drahým a všechno nadšení pro nejvyšší lidské ideály; byl jim vzorem obětavosti a statečnosti.

Masaryk nepřezíral Ruska, zmítajícího se v křečích revoluce, nevzdělanosti, neorganisovanosti, temnoty. Masaryk i toto Rusko miloval a hlásal svým vojákům, aby je milovali a nezapomínali, čím pro ně bylo a bude. Masaryk znal do nejmenších podrobností a procítil utrpení Ruska a proto chápal úžasnou bouři, jíž se probíjelo k novému životu. — Válečných úspěchů si Masaryk od Ruska nesliboval, jakmile do Ruska přijel: viděl hned, že Rusko svou úlohu ve válce dohrálo a upozorňoval na to spojence i Rusy. On byl z prvních, kdo na obrovské schůzi v Petrohradě, volal: na stráž! Přes to do poslední chvíle se snažil Rusku pomoci: svou armádu budoval nejen pro svůj národ, ale i pro Rusko, a ještě ve chvíli, kdy mír byl téměř podepsán, staral se chránit Rusko hradbou dobrovolnických vojsk utlačených národů. Se slovy lásky pro Rusko do Ruska přijel, se slovy téže lásky z Ruska odejel.

Rusko znamená vrchol válečné činnosti Masarykovy: tam po prvé v desetitisícových zástupech příslušníci všech vrstev československého národa přihlásili se pod jeho prapor, učinili ho svým vůdcem, svým »tatíčkem« a za jeho myšlenku obětovali své životy. Jeho znalost Ruska a jeho v pravdě demokratický, poněvadž hluboce mravní, poměr k Rusku a k politice vůbec, vedly moudře mladou republiku v prvním roce jejího života a uchránily ji nebezpečného dobrodružství právě v otázce ruské. Snad smím vyslovit jménem mnohých, jménem nás všech, vroucí přání: aby presidentu Masarykovi při obětavé službě národu, státu a lidstvu zbylo tolik času, aby nám mohl dokončiti vrcholné dílo svého myšlení o Rusku: Masarykova Dostojevského.

Demokracie a revoluce.

Napsal T. G. Masaryk.

(XXVI. kapitola z II. dílu spisu Rusko a Evropa.)

Pojem revoluce je dosti správně určován běžnou terminologií; všeobecně se rozeznává »puč«, »vzpoura«, »povstání«, činí se rozdíl mezi »rebelií« a revolucí«, jež znamená převrat od základů. V tomto smyslu mluví se pak také o »konečné revoluci«.

Činí se dále rozdíl mezi revolucí a »občanskou válkou«. Rozeznává se »revoluce shora« od revoluce »zdola«: »reakce« je právě také revoluce, je to »protirevoluce«.

Obyčejně myslí se při pojmu revoluce na revoluci »krvavou«, poněvadž může být také revoluce nekrvavá, třebas násilná a přímo vojenská.

Všechna tato označení podávají přibližně správnou klasifikaci nebo alespoň přehled různých druhů revoluce, a můžeme se spokojit tím, že jsme pouze uvedli různá označení, aniž bychom se pokoušeli o přesnější definice.

Pro Rusko je důležitý zejména rozdíl mezi revolucí masovou a revolucí jednotlivců — terorismem —, jak bylo dostatečně vyloženo z dějin ruské revoluce a učení o revoluci.

Obyčejně užívá se pojmu revoluce v pregnantním smyslu revoluce politické. Ale uznávají se také revoluce nepolitické: náboženské, mravní a církevní, filosofické a vědecké, literární a umělecké. Velmi mnoho se mluví o hospodářské a sociální revoluci kapitalismu.

Že rozeznáváme uvedené druhy revolucí, je odůvodněno jejich příčinami a motivací. Je veliký rozdíl, zda revoluce vzniká z přechodné nebo také delší nespokojenosti, jež má za účel pouze změnit situaci, třebas tím, že budou odstraněny utlačující osoby nebo tím, že se změní jednotlivá opatření nebo instituce; a něco zcela jiného jest, jestliže má být dosaženo podle určitého plánu zlepšení celého politického režimu a celého společenského zřízení.

Také zde právem zvlášť se zdůrazňuje francouzská revoluce XVIII. století jakožto »veliká« revoluce. Francouzská revoluce

a její pokračování měla na rozdíl od dřívějších právě ten smysl, že měla být revolucí v pravém smyslu slova, převratem od základů. Proto byla také připravována filosoficky, eticky a nábožensky, člověk měl být obnoven, celý život měl být zřízen na novém základě. Reakce a restaurace jen ještě posílily toto úsilí; revoluce byla dějinně filosoficky líčena jako obnova společnosti a lidstva, jež se stala nutnou. Tak se vysvětluje moderní víra v pokrok (§ 40.), pojem nové doby a novosti vůbec, jenž všeobecně se uznává v teorii, v praksi i v politice.

Když jsme mluvili o marxismu (§ 160.), upozornili jsme na to, že na mnohých stranách právě v idei pokroku a evoluce hledá se důvod proti revoluci: tvrdí se, že lidská společnost vyvíjí se tak ponenáhlu, jako se vyvíjely země a celý kosmos ponenáhlu, po stupních přímo infinitesimálních.

Záleží na tom, zda se správně konstatují historické události. Ale je fakt, že historie vykazuje revoluce, a zvláště francouzská revoluce nedá se oddisputovat poukazem na novější teorie geologů a kosmologů, vylučující katastrofy. Psychologie a sociologie nás učí, že v oboru duchovním, psychickém vývoj individuí a proto též společnosti děje se krisemi, ostrými rozpory, revolucemi. Jestliže Struve vzal z evolucionismu důvod, že revoluce, měřena noeticky, je nepochopitelná, tedy je to zcela nesprávné — psychologicky i logicky eksistují příkré rozpory (tak zv. účinky kontrastické) a potud dialektika Heglova je oprávněna. Je možno připustit, že kontrasty, pozorujeme-li je objektivně, nejsou tak silné, jak se zdá zúčastněným: je možno vykládat revoluci jako událost mimořádnou, je možno si přát, aby revoluce nebylo a aby vývoj postupoval bez revoluce — ale dosud revoluce byly, a stejně se nedá popřít, že právě od doby veliké revoluce revoluční nálada — revolucionism — stal se všeobecným a trvalým. Socialism a anarchism jakožto nálada mas jsou právě revoluční, a stejně ve filosofii, v literatuře a v umění a v oblasti mravní je revoluční nálada všeobecná. Sociálněpolitické revoluce těsně souvisí s revolucemi duchovními: připomínám výrok Čaadejevův, že na západě revoluce byly vždy nejdříve duchovní: že »zájmy« přišly až za ideami.

Moderní revolucionism vyvíjí se od dob reformace a renesance; náboženská a církevní reformace byla revoluční a vedla přirozeně k sociálně politickému přetvoření Evropy. Národové, kteří přijali a provedli reformaci, vyvíjeli se od té doby

sociálně politicky ve směru demokracie, revolucionism neprojevuje se u nich tak radikálně, jako u národů katolických, jež reformaci potlačili a právě proto znova a radikálněji zahájili revoluci proti theokratickému absolutismu. Francouzská revoluce byla přirozeným důsledkem theokratického absolutismu, proti němuž se obrátilo osvícenství i nová filosofie, oplodněné ideami anglickými a americkými; Diderot charakteristicky vyjádřil náladu revolučních Francouzů, když řekl, že by chtěl posledního krále zardousit střevy posledního kněze. Protestantism byl příznivější moderním ideím, filosofii a vědě a proto byla revoluce u protestantských národů méně radikální a převážně teoretická, literární a filosofická.

Zde musíme poukázat opět na Huma a Kanta a zvláště na Kantův kriticism: Kantova kritika proti nekritickému mytu má právě ten světodějný význam, jak jsme již několikráte musili zdůraznit, že dosavadní teoretické základy theologie a praktické základy theokracie byly vyrvány z kořenů. Hume a Kant navždy zrevolucionovali věřícího člověka.

Marx a jeho stoupenci mají pravdu, prohlašují-li filosofii a vědu v podstatě za revoluční — nemají pravdu, jestliže hledají revolučnost jen v atheismu a v materialismu nebo v některých vědách (přírodní vědy — Fr. Alb. Lange považoval statistiku mravnosti za nejrevolučnější vědu): filosofická revoluce spočívá v tom, že prohlížíme mytus, že nabýváme kritického vědomí. Atheistická a materialistická negace je efemérní, právě pouze negativní formou této revoluce.

Za francouzské revoluce a po ní snažilo se mnoho filosofů, právníků a politiků určit její podstatu. Pouční jsou právě odpůrcové revoluce — de Maistre a francouzští filosofové restaurace de Bonald, Ballanche a j., v Anglii Burke, v Německu Baader, Görres, Stahl a konvertité à la Schlegel a publicisté Metternichovi, především Gentz.

Souhlasím s analysou těchto reakcionářů. A sice vybírám z jejich dlouhé řady pruského dvorního publicistu Stahla, jenž mohl pozorovat a analysovat revoluci roku 1848. Stahl velmi správně poznal, že v revoluci neběží o jedinečný akt, nýbrž o trvalý stav, z něhož má vzniknout nový řád. »Vzpoury, vypuzení dynastií, převraty ústavy vyskytovaly se ve všech dobách. Revoluce je zvláštním světově dějinným příznakem naší doby.« Stahl má pravdu, když dále redukuje revoluci na úsilí, »založit

celý veřejný stav na vůli lidské místo na řádu a řízení božím«. Stahl konečně má pravdu, hledá-li původ revoluce v racionalismu v oboru náboženském.[1]

Souhlasím-li takto se Stahlem, rozcházím se s ním v tom, že uznávám za oprávněný tento »nejhorší hřích v oboru politickém«, toto »zásadní zrušení božího řádu«, tuto »protivnou víru v člověka«.

Právě jako Stahl a ostatní uvedení filosofové a politikové určili také reakcionáři v Rusku správně podstatu revoluce; jestliže Stahl chce nad revolucí zvítězit a přemoci ji jedinou mocí, totiž křesťanstvím, a jestliže de Maistre k tomu se dovolává autority papežovy, tedy hrabě Uvarov a ruští theokraté od Katkova do Leontěva na základě téhož názoru důsledně stavěli theokracii proti revoluci.

Jest pochopitelné, že oficiální zástupci filosofie popírají a zkrášlují její revolucionující vliv; stejně brał v ochranu francouzskou filosofii za Mikuláše I. liberální spisovatel Polevoj: že není příčinou revoluce, právě jako není možno činit zodpovědným křesťanství za bartolomějskou noc.

Pravdou je, že ne každá filosofie revolucionuje člověka. I Kantovi byl problém revoluce nejasný. Nepřipouštěl revoluce, dovoluje lidu jen, aby odepřel daně; o následcích tohoto odepření Kant neřekl ničeho, jako neuvažoval dosti o tom, proč se choval sympaticky k francouzské revoluci, jako přijímal ideje Rousseauovy. Když mu král zakázal veřejně diskutovat o náboženských otázkách, Kant se podrobil.[2]

Ale nástupci Kantovi, na př. Fichte, v stejné situaci se nepodrobili, a dokonce žáci Heglovi, t. zv. levice, byli jedněmi z původců roku 1848 a přímo se zúčastnili revoluce, ačkoli Feuerbach, zakladatel tohoto směru, akce se vzdaloval. Feuerbach sám odůvodňoval své chování tím, že je republikánem, ale prakticky si přeje republiky jen tam, kde lidé jsou zralí pro tuto formu ústavní. Z téhož důvodu revolucionář Herzen dokonce proklínal rok 1848, ale jeho stoupenci pokračovali v duchovní i politické

[1] Stahl, Was ist Revolution? (1852).

[2] »Revolucí uskuteční se snad odpadnutí od osobního despotismu a ziskuchtivého nebo panovačného utlačování, ale nikdy ne pravá reforma smýšlení; nýbrž nové předsudky budou sloužit vodítkem bezmyšlénkovitému stavu, stejně rychle jako staré.« Kant zde mluví o účincích přechodného povstání, tento jeho úsudek neplatí o velké revoluci a jejích pokračováních.

revoluci v Rusku a proto také až do dnešního dne přemýšlení o právu na revoluci a o jejím etickém odůvodnění.

Revoluce posuzuje se často podle úspěchu, utilitaristicky. Jestliže se zdaří, jestliže má úspěch, uznává se, vlastně její vůdcové; jestliže se nezdaří, vyzní úsudek nepříznivě. Tak svět posuzuje války, tak vůbec posuzuje se každý podnik.

Tento úsudek je ovšem obyčejně nesprávný a nespravedlivý, a má vlastně jen ten smysl, že takto se zdůrazňuje pro iniciativu a pro celý podnik nutná opatrnost a odpovědnost.

Etický úsudek o revoluci řídí se jejími motivy. Toto pravidlo platí pro etické posouzení každé činnosti všeobecně a proto platí také pro revoluci; jestliže zcela přesně se přidržíme tohoto pravidla, ovládneme obtíže, jež se naskytly Ropšinovi a ostatním.

A sice je nutné posuzovat takto eticky každou revoluci — tedy také revoluci v oboru duchovním; filosofický nebo literární kritik a každý svědomitý a vážný dělník předloží si vždy otázku, jak bude přijato jeho slovo i jeho čin. Myslitel není ovšem odpovědět za výklad, jehož se může dostat jeho slovům s různých stran; ale svědomitý člověk myslí právě také na své okolí, a počítá s chápavostí lidí, k nimž se obrací. Myšlení je právě sociální, myslíme s jinými a všichni společně.

Ale autor je za následky svých slov odpovědět tehdy, jestliže vybízí k činu, štve k němu a sugeruje čin. Tu je mnoho stupňů viny a spoluviny, podle toho, byl-li úmysl vyjádřen jasně a určitě. Když na př. spisovatel Tailhade byl odsouzen pro pobuřování k smrti, mohl jeho obhájce právem poukázat na antisemity a nacionalisty, kteří vlastně stále štvou, aby se vraždilo.

Není daleká doba, kdy v Evropě slovo, odchylné mínění, trestalo se vyhnanstvím a dokonce smrtí — v Rusku Mikuláš I. odsoudil Dostojevského k smrti za to, že předčítal list Bělinského proti Gogolovi a z milosti ho vypověděl na dlouhá léta do Sibiře. Mikuláš byl by mohl odvolat se na Locka, jenž atheism chtěl trestat smrtí jako politický hřích. Vždyť slovo je také čin.

Od Bělinského a Herzena zní etický problém revoluce pro ruské myslitele, zda je dovolen zločin, zda je dovolena vražda? Ropšin si uvědomil, že jako revolucionář nechce pouze obětovat svůj život, nýbrž že musí také zabíjet — — smím zabíjet? To je opravdu otázka svědomí. Tedy: smím zabíjet? Odpověď může znít pouze: ne! Člověk člověku není již bohem, nýbrž právě bližním — člověkem, pro humanistickou etiku je lidský život bez

rozdílu svatý. Žádný člověk nemá práva zabít svého bližního — tento humanitní zákon platí pro všechny lidi bez výjimky. Ovšem také pro ty, kdo vládnou.

Proto vyplývá pro humanistickou etiku druhé pravidlo, že každý člověk smí, ba musí se postavit na odpor proti ohrožování fysického i duchovního života, ať přichází od kohokoli a za všech okolností. Každý se má bránit proti násilí a násilnictví. Tolstého učení o neprotivení se je nesprávné — jen to je správné, že obránce má se právě jen bránit, násilnictví protivníkovo neopravňuje ho k násilnictví. Ale humanitní etika neposuzuje zabíjení podle starého, starozákonného oko za oko, zub za zub. Mravní pokrok spočívá v tom, že motivace každého činu psychologicky přesněji se individualisuje a že proto každý čin, tedy také každé zabíjení hodnotí se podle okolností. Dnes netrestá se každé zabití smrtí; právníci činí rozdíl mezi vraždou a zabitím, a každá vražda netrestá se týmž trestem.

Také úsudek o revoluci, vlastně o revolučním vraždění, je třeba pronést s tohoto hlediska humanitní etiky. Sociálně politická sebeobrana, hájení vlastního i cizího života, ale také všeobecných a zejména také mravních a duchovních zájmů proti násilí vládnoucích je dovoleno a je povinností: theokratická aristokracie byla a jest jako absolutism v podstatě násilná a násilnická, tomu učí zkušenost, a proto demokracie právem ji potírá. Revoluce může být jedním ze správných a nutných prostředků, a potom je mravně oprávněna, může se stát mravní povinností.

Pravím: revoluce může být správným prostředkem demokracie. Může: jsou právě také revoluce reakční, nedemokratické, nepokrokové, revoluce může být také zbytečná.

Záleží právě na motivaci revoluce a jejího cíle. Proto pojmově odlišujeme efemérní puče atd. od promyšlené, uvědomělé revoluce reformní. Ale také povstání, vzniklé v rozčilení z bídy a hladu, ze zoufalství budeme musit posuzovat eticky mírněji; Goethe, veliký aristokrat, dával vinu za revoluce vládě, lid prý není nikdy vinen.

Revoluce, vlastně účast v revoluci, nesmí být podniknuta ze msty nebo z hněvu; to správně zdůraznila Věra Zasuličova. Správná revoluce nevznikne také z romantismu a z jeho fantastiky, ani z nudy a cynického opovrhování lidmi: nebudeme zaměňovat také řemeslného kondotiera revoluce za pokrokového

revolucionáře — všechna tato hnací péra dají se v revolucích konstatovat u jednotlivých revolucionářů. Záleží na rozhodujícím motivu těch, kdo hnutí organisují a kdo přejímají vedení s uvědomělou odpovědností.

Proto, posuzujíce revoluci, budeme přesně rozlišovat celé hnutí a jeho jednotlivé fáse, periody a jednotlivé činy; je možno eticky ospravedlnit revoluci jako celek a přece odsuzovat jednotlivé osoby a jejich činy. Kropotkin dává revolucionářům zcela správné předpisy, když žádá, aby krveprolévání omezilo se na nejnutnější minimum.

Psycholog, rozbíraje masové hnutí, dodá etikovi mnoho zmírňujících okolností, zvláště také mu vysvětlí všeobecné revoluční rozčilení, jež časem může nalézt forem chorobných; ale etik, jako správný taktik, vždy zdůrazní, že rozčilení je špatným vůdcem pro reformátory: správná revoluce vzniká z přesvědčení a z rozvahy, že žádný jiný prostředek již nemůže přinést nutného pokroku, a že proto revoluce je nutna.

Pravá revoluce je revoluce reformní, a proto obhájci a hlasatelé revoluce vždy znovu zdůrazňovali, že revoluce musí být duševně připravena, že jen promyšlené a plánovitě vedené revoluce mají žádoucí úspěch.

Může být bez váhání přiznáno, že nemají všichni revolucionáři nutné trpělivosti; ale to platí dnes všeobecně, lidé dosud velmi lehkomyslně sahají k násilí — to vidíme z válek, jež jako obrana rovněž mohou být ospravedlněny, jež však často slouží znásilňování. Řečeno všeobecně, lidé dosud stále a všude promrhávají své životní síly a podporují přímo i nepřímo říši smrti. Nezabiješ! — to platí všeobecně, pro všechny případy a znamená, že uvědomělý člověk musí všemožně šetřit životní síly své i svého bližního.

V tomto směru má dosavadní zřízení státní a administrace dosud velmi mnoho nedostatků a právě proto lze omluvit i krvavou revoluci. Dokud stát a zvláště monarchism »z milosti boží« spoléhá nejen na venek, ale i dovnitř vlastně jen na svou armádu, dokud existují války, dokud se odsuzuje k smrti, dokud mnoho nespokojenců bude sáhat přímo k těm prostředkům, s nimiž právě stát je seznámil, — povstání, vzbouření atd. jsou často projevy nespokojenosti bez plánu; při stejné bezplánovitosti státní správy působí takové, přímo endemické projevy nespokojenosti, že ex post se vymyslí reformní plán a provedou se reformy. Oxen-

stierna měl zcela pravdu — každá vláda má revoluce, jichž si zasluhuje: theokratický absolutism zaviňuje svým násilnictvím revoluční protinásilí.

Správný úsudek o revoluci umožňuje se tím, že prozkoumáme podstatu společenské organisace a zvláště společenského konsensu různých sil. Otázku viny za daný stav společnosti zodpoví vzdělaný sociolog a filosof dějin zcela jinak než obyčejný poplatník; abychom mluvili konkretně, je možno pochybovat, zda de Maistre více nepodporoval reakci než Ludvík XVIII. nebo Karel X. nebo Louis Philippe. Filosof dějin, jenž promyslil a prožil Kantovu Kritiku a Goethova Fausta, dovede určit rozdíl mezi zbytečným shluknutím lidu a mezi nutnou revolucí.

Hodnocení revoluce bude také různé podle toho, zda hodnotíme výše či níže státní organisaci a zvláště vládu a dynastii, komu stát není nejdůležitější a nejcennější organisací společenskou, nebude vykládat také politickou revoluci jakožto revelaci.

Pochopíme-li společenský konsensus, vidíme, že revolucionář především sám musí cítit a žít pokrokově a demokraticky, jestliže si osobuje právo vystupovat jako soudce nad životem a smrtí ostatních. Demokratism vyžaduje nejen práv, nýbrž ukládá i povinnosti, demokratism není pouze systém všeobecného hlasovacího práva, nýbrž je to nový názor světový a nový způsob života. Lidé musí být demokraticky především vzděláváni a vychováváni pro demokracii. Školu řídí prozatím stát a církev, a proto směřuje politický boj právě k osvobození školy od theokracie, a politické vzdělání a výchova musí být získávány mimo školu a proti oficiálním ideálům výchovným. Obtíž spočívá ve fatálním circulu, že synové jsou vychováváni otci, mladí starými, demokraté aristokraty. Právě proto je revoluce vzbouření synů proti otcům. (Dokončení.)

Veřejná správa.

Správně poukázal náš zahraniční ministr ve své poslední skvělé řeči v zahraničním výboru národního shromáždění, že »hlavním *politickým* problémem všude a ve všem jsou problémy administrace a demokratické poctivé organisace«. A také skutečně to, co vzbudilo největší obdiv a úctu k nám v našem okolí, byla rychlost, s jakou byly vybudovány takřka přes noc a z ničeho ústřední úřady naší republiky. Byla v tom spatřována naše politická vyspělost. Tyto ústřední úřady pracují, kola i kolečka správního stroje se otáčejí, někde a někdy to sice zavrzá, ale jde to. Mnoho škod, které utrpěly okolní státy tím, že jejich administrace vázla, nás minulo. I státy, jež jako na př. Rakousko, převzaly správní aparát úplně do posledních drobností vybudovaný, mnohde a mnohdy ukázaly menší pohotovost než stát náš, který své ústřední úřady musil teprve po vzniku svém stvořiti. A přece jen leccos, někdy i mnohé vázne i u nás, mnohé není takové, jaké by mělo býti nebo jakým bychom si to míti přáli.

Jest tak výstižno, nazvati otázku správy, administrace, problémem politickým, a to hlavním politickým problémem! Vždyť administrativa jest živoucí náplní státního zřízení, státní budovy. Ona teprve určuje povahu jeho, dle ní teprve můžeme rozhodovati otázku, zda jest stát demokratický, čili nic, a v jaké míře jsou v něm demokratické tendence uskutečněny. Dobrá správa může také napraviti nebo alespoň z části napraviti špatnou ústavu, špatná správa zkazí, znehodnotí i ústavu, státní zřízení sebe lepší.

A v této správě můžeme opět sledovati dvě složky. Jest to předně stavba sama, vlastní zřízení a pak skutečný výkon, skutečné provádění správy. Toto jest v rukách lidí.

úředníku z povolání nebo osob volených k vykonávání určitých správních úkonů. Že jakkoli vadná stavba, struktura správy může působiti buď její těžkopádnost, nedostatečnost, drahotu její, nebo míti jiné škodlivé účinky na život státu a jeho občanů, jest nepochybno. Nade vše jest však důležitá otázka, k d o t o j e s t, komu jest svěřeno provádění správy, ať již jako úředníkovi nebo jako důvěrníku určitých zájmových skupin, ať již určených místně nebo věcně dle povolání, původu a jinak. To jest otázka n a d e v š e d ů l e ž i t á. Ryzost povahy, pevnost proti svodům zneužíti svého postavení a své moci, rozhled, zkušenosti, dovednost a v neposlední řadě i smýšlení nositele určitého úřadu, jest rozhodné pro jeho zastávání, pro otázku, zda a jak jest plněn, a zda a jak dostává potřebám, jež jej vyvolaly a úkolům, kterým má sloužiti.

D u c h ú ř a d u, d u c h c e l é s p r á v y, b a d u c h c e l é h o s t á t u ř í d í s e o s o b a m i, ř í d í s e d u c h e m o s o b, jejichž rukama a jejichž mozkem prochází celá ta nekonečně složitá činnost, jež se nazývá veřejnou správou, administrativou. Mozky těchto lidí tvoří ve svém souboru m o z e k t é t o a d m i n i s t r a t i v y, srdce těchto osob v jejich souhrnu tvoří d u š i j e j í.

Jak budovati tuto administraci, jak povolávati osoby, jež ji mají obstarávati, a to tak, aby byla obstarána co nejlépe, aby co nejrychleji a nejlépe bylo prováděno to, co jest úkolem státu a jiných veřejných svazků a co má ukojovati potřeby jeho a jeho občanů, to může býti v různých dobách, v různých poměrech a různém prostředí r ů z n é. Ne všude a vždy jest nejlepším úředník z povolání dosazený jmenováním, ne všude úředník volený, nebo vykonavatel čestného úřadu volený na určitý čas. Nelze také zcela všeobecně rozhodnouti, zda jest možno obstarávati správu elementy laickými, či zvláště k tomu cvičenými a vzdělávanými. Řešení toto může, ba musí býti r ů z n é, jak vzhledem k p o v a z e c e l é h o s p r á v n í h o z ř í z e n í, tak k p o v a z e a v y s p ě l o s t i n á r o d a, lidu, o jehož věci jde, nebo konečně vzhledem k d r u h u a p o v a z e ú k o n ů, které mají býti předsevzaty, vzhledem k d r u h u a p o v a z e v ě c í, které mají býti spravovány. To tedy zcela v š e o b e c n ě ř e š i t i n e l z e. Třeba tu přihlížeti k z v l á š t n í m p o m ě r ů m i k jednotlivým případům.

Co však jest možno říci zcela všeobecně, s platností povšechnou, jest, že *správa nemůže býti pokroková, není-li prováděna lidmi pokrokovými,* ať mají pro své úkony, pro svá jednání pravidla sebe lepší, že nemůže míti ducha, nemají-li ho úředníci a jiní vykonavatelé její, že nemůže býti iniciativní, podnikavá, nejsou-li takovými ti, kteří ji mají uskutečňovati, že nemůže rozvírati široké a daleké obzory, nedovedou-li je viděti, tušiti, hledati, nalézati ti, v jejichž rukách správa veřejných věcí se nachází.

A tu jsme u konkrétní otázky našich poměrů, u problému naší vlastní administrace, naší vlastní správy. Musili jsme svou ústřední správu téměř vydupati, téměř přes noc vytvořiti, jak již bylo poznamenáno. Převzali jsme k tomu nejprve lidi starého státu, musili jsme doplniti jejich řady novými. Dopustili jsme se při tom dvou chyb. Rozhodující posice obsazovali jsme bez ohledu na ohromné důsledky toho. Neměli jsme na paměti, že ducha správy tvoří její nositelé. Chtěli jsme správu bezvadnou, rychlou, pohotovou, pronikavou, obratnou a iniciativní a dali jsme ji namnoze do rukou osob nezkušených, nezpůsobilých, bez ducha a bez rozhledu, jen pro to, aby byly odměněny osoby, které prokázaly určité služby národu, stranám nebo i vlivným jednotlivcům, nebo aby odzbrojeni byli nebezpeční kazimírové. Chtěli jsme správu moderní, pokrokovou, nového ducha, a povolali jsme k jejímu provádění lidi nakažené jedem světa, proti němuž jsme vedli po staletí boj a lidem těmto vydali jsme v plen nejdůležitější místa v ústředních úřadech, svěřili jsme jim vliv na sta a tisíce podřízených pracovníků duchem, a na volbu jejich. Takovýmto lidem starého světa a starého ducha svěřili jsme dokonce kontrolu celého státního hospodaření. A pak naříkají ve veřejných projevech nad tím, že rozvoj státu směrem k novým cílům, novým myšlenkám jest sabotován úřednictvem právě ti, kteří přes výstrahy takto obsazovali posice nejdůležitější, a stále ještě tak činí!

Při volebním osudí, ať jde o členy národního shromáždění nebo krajského sněmu, nebo obecných zastupitelstev, nebo nejrůznějších zájmových sborů opatřujících a spravujících věci občanů, ať jde o jmenování a volbu úředníků, nikdy nesmíme pu-

stiti se zřetele, že problém správy jest problémem politickým tak, *že nejlepší politiku děláme, pečujeme-li o nejdokonalejší administrativu,* a že její pohotovost, prozíravost, dokonalost, neporušitelnost záleží v první řadě na pohotovosti, rozhledu, dovednosti, svědomitosti a neporušitelnosti osob, do jejichž rukou jest vložena. S lidmi bez rozhledu, zkušeností a způsobilosti nemůžeme obstarávati potřeby občanů spolehlivě a dobře, s lidmi, jejichž duch jest prosycen předsudky a kultem starého světa, nemůžeme stvořiti nový život, novou administrativu, novou státní myšlenku.

Jest něco nového ve vzduchu, blíží se jaro. Ve váncích, v dechu přírody, ve vůni země jest něco opojného. Jest třeba tomu jíti vstříc. Jest třeba pracovati do únavy, odstraňovati překážky, raziti nové cesty, tvořiti nové stavby. P r á c e v n o v é m d u c h u! Jen »n o v á g e n e r a c e«, o níž tak jasně mluvil první československý zahraniční ministr, může tuto práci provésti. m ů ž e v é s t i n á š s t á t v n o v é m d u c h u a splniti jeho určení, jeho státní myšlenku, jeho úkol v cestě za lidstvím, — j e n t a m ů ž e v y t v o ř i t i a d m i n i s t r a c i, c í l ů m t ě m t o v p r a v d ě s l o u ž í c í. —*er.*

Kulturní program Čechů, Slováků a Jihoslovanů.

Napsal prof. dr. Karel Paul.

O kulturní sblížení pracovali jsme již s Jihoslovany od dávných dob. Národní obrození obou národů v prvé polovici minulého století jest toho dokladem. Vlastenecké a vědecké styky P. J. Šafaříka s jihoslovanskými vlastenci přispěly hojnou měrou k vzájemnému poznávání a položily základ pro práci budoucích generací v tomto směru. Není mým úkolem v tomto článku podávati byť i jen stručný přehled hlavních momentů z dějin vzájemných styků obou národů. Než nesmí býti při této příležitosti opomenuto velikých zásluh našich vysokých škol o vzdělání jihoslovanské studující mládeže za účinné spolupráce našeho prvního presidenta T. G. Masaryka. Již dnes mnozí z této studující mládeže zaujímají přední místa ve své domovině, a zejména učitelstvo středních škol odchované naší universitou působí mezi svými krajany v duchu svých učitelů. Tomuto duševnímu sblížení dán byl podklad v 90 letech min. století. Jsme na jeho výsledky pyšni, neboť přispělo k politické solidaritě obou národů, která se několikráte osvědčila v nejtrudnějších dobách politické a národní persekuce před válkou světovou i za ní.

Se svého stanoviska kladu právě největší důraz na kulturní činnost obou národů, na vzájemné poznávání jedněch druhými jakožto na podmínku společné práce v politickém působení.

Již delší dobu tkvěl mi na mysli kulturní program obou národů, který však by se neomezoval na vzájemné poznávání, které přece až dosud mělo ráz akademický, nýbrž šlo by zde také o vytvoření jakési společné kultury československo-jihoslovanské, při čemž by musely být zachovány všechny kmenové zvláštnosti.

Tato však není míněna v plném slova smyslu, jako spíše udržování společného postupu s kulturou západních národů, jíž bychom slepě ve všem nenapodobovali, nýbrž ji přizpůsobovali povaze a duchu obou národů uplatňujíce, kde možno, své vlastní

kulturní schopnosti a nazírání. Práce, která nás tu čeká, jest veliká, a my teprve dnes, když žijeme ve vlastních státech svobodných a nezávislých, klademe pro ni základy a musíme využíti všech prostředků, aby tyto základy byly pevné a trvalé. V době minulé nedocházeli jsme podpory se strany úřadů, státu; dnes za poměrů změněných očekáváme, že rozmnoží se řady našich pracovníků a že nalezneme i plné porozumění u těch, kteří naše státy řídí a vedou.

Tento program povolány jsou prováděti škola, vědecké korporace, rodina a společnost za účasti jednotlivců a státu. Tito činitelé, pochopí-li důležitost nejužších styků mezi oběma národy, mohou v kruhu své působnosti mnoho vykonati, a výsledky jejich společné práce směřující k jednomu cíli vybudují dílo ceny trvalé. S tohoto hlediska chci v tomto článku načrtnouti, čím každý z nich může prospěti. Na prvé místo položil jsem školu, neboť škola jest průpravou k všeobecnému vzdělání a základem pro vědeckou práci.

Reformy škol připravují se v obou státech, a proto jest důležito, aby se to dělo v stejném duchu a směru. Usilujeme-li u nás, aby naše všechny školy podávaly svým žákům učivo tak, aby vedle jiných důležitých poznatků obeznámeni byli především s národy jihoslovanskými, očekáváme od školských úřadů jihoslovanských totéž, co se týče národa našeho. Učebná látka ve školách občanských, středních, odborných a vysokých budiž proto uspořádána tak, aby v ní podle povahy vyučovacího předmětu byl brán dostatečný zřetel k oběma národům. Pokud se týče škol nižších, jest třeba, aby školní knihy v tom směru byly sepsány, na př. v čítankách aby vyměřen byl jistý počet článkům o životě, minulosti atd. toho neb onoho národa. Školy odborné vychovávaly by dorost svůj dokonalým poznáváním obou zemí, a školy vysoké pojaly by ve svůj program speciální přednášky a rozšířily by své stolice o nové.

Vedle tohoto požadavku reformy učebního plánu nesmí se zapomínati, aby upravena byla otázka studia na škole státu druhého, a s ní i otázka uznání platnosti zkoušek v zemi druhé. K těmto úkolům povolány jsou vyučovací správy obou zemí, a proto jest třeba vypracovati školskou konvenci mezi oběma státy, která by obsahovala i požadavky jiné než svrchu uvedené.

Rozšíření a prohloubení intelektuálních styků národů podporováno jest užšími styky mezi školami obou států. Styky to-

hoto druhu mohou spočívati: 1. na výměně profesorů škol vysokých, odborných a středních, 2. v podpoře těch studujících, kteří chtějí studovati na škole státu druhého určitý počet semestrů, 3. v povinnosti studovati jeden neb dva semestry ve státě druhém pro posluchače, jichž obor toho nutně vyžaduje, na př. pro učitele jazyků, některé posluchače obchodních věd atd.

S otázkou studia na školách v cizině souvisí otázka hmotné podpory, t. j. stipendií a tu jest povinností obou států, aby tuto otázku vzájemnou dohodou upravili a rozřešili. Sem také patří i vzájemná úprava školného, taks a různých poplatků.

Znalost jazyka druhého jest jednou z nejhlavnějších podmínek pro styky a veškerou spolučinnost dvou národů a proto úkolem našich škol jest poskytnouti žactvu k tomu příležitost. Požadavky, které v té příčině na školy klademe, jsou tyto: 1. Při školách vysokých zřízeny buďtež stolice jazyka a literatury druhého národa s příslušnými lektoráty.[1] 2. V zkušebním řádě pro učitele středních škol budiž připuštěn jako zkušební předmět druhý jazyk a to tak, aby na př. u nás jazyk srbochorvatský tvořil s jazykem českým skupinu předmětů, jimž kandidát učitelství by mohl po dosažení učitelské způsobilosti vyučovati na školách středních a odborných. Na školách středních budiž srbochorvatský jazyk zařazen mezi předměty nepovinné, avšak přihláškou žákovou stal by se předmětem povinným, a známka z něho na vysvědčení a v obdobích konferenčních měla by tutéž platnost jako z předmětů závazných. 4. Na školách obchodních a jiných odborných mohl by býti druhý jazyk také relativně-obligátní jako na školách středních, avšak někde by se odporučovalo jej zavésti vůbec povinným, jako na školách obchodních. 5. Z programu školského nemůže se vyloučiti ani škola měšťanská a jiné školy jí na roveň postavené, neboť může-li tam býti předmětem nepovinným jazyk francouzský, není příčiny, proč by se tam nemohlo učiti jazyku srbochorvatskému.

Pokud mi známo, zřízeny jsou srbochorvatské kursy pro žáky měšťanské školy v Praze VII. a podle sdělení zamýšlí se zavésti je i v tamějších učednických besídkách.

6. Všechny tyto požadavky vztahují se na školy obou pohlaví, také na lycea a ústavy učitelské, jest však třeba v to pojmouti i školy soukromé, zvláště dívčí, kde podle dosavadních

[1] Lektoráty by ovšem zřízeny byly také na druhých vysokých školách.

zkušeností vychovávány jsou dívky přímo v úžasné ignoranci, co se týče národů slovanských. Stát, který má dohled na tyto školy měl by od nich požadovat, aby se v té věci stala skutečná náprava a aby tyto školy umožnily svým chovankám poznati jazyky slovanské, v prvé řadě jazyk srbochorvatský, neboť musí nám na tom záležeti, aby dívky v příštím svém povolání jako matky rodin mohly v tomto směru se zdarem působiti.

Škola podává mnoho teoretického, a praktických znalostí do cilujeme hlavně bezprostředním stykem. O jednom takovém praktickém prostředku jsem se již zmínil, když jsem uváděl požadavek výměny učitelů a umožnění studia na školách státu druhého. Jiný vhodný prostředek vidím také v prázdninových kursech, které by mohly být dvojí: 1. Doplňovaly by praktický odborné vzdělání, na př. naše hospodářské školy a jiné tohoto druhu zřizovaly by kursy prázdninové pro studující jihoslovanské a v zemích jihoslovanských na př. školy nautické a jiné měly by kursy pro naše studující. 2. Prázdninové kursy universitní po způsobu francouzském a švýcarském, kde by účastník takových kursů obeznámil se s příslušným jazykem a poznal v hlavních rysech kulturu toho neb onoho národa.

Již před válkou žáci obchodní akademie v Praze podnikali cesty do cizích zemí mezi školním rokem a bylo to všeobecně s povděkem přijímáno. Jistě i v příští době nebude opomenut tento prostředek k poznání národa druhého. Při takových výpravách padá na váhu otázka finanční, která však se dá dohodou obou států zjednodušiti, když se upraví pro takové případy otázka jízdy po dopravních prostředcích a otázka ubytování a stravování.

Se školou a vědeckým badáním, o jehož programu se zmíním později, těsně souvisí úkol, který klademe na knihovny musea a podniky knihkupecké. Slovanské knihy v našich knihovnách universitních nejsou tou měrou zastoupeny, jak by to zasluhoval zájem našeho národa o Slovany vůbec. Výjimku z nich činí knihovna zemského musea, která svou bohatou knihovnou slovanskou jest skutečně unikem mezi knihovnami všech ostatních zemí slovanských, a která s velkými finančními obětmi doplňovala své sbírky, nehledě k neúnavné činnosti musejní správy získati odkazy, dary a výměnou knihy jiné. Všichni, již znají velikou cenu této knihovny, shodují se v tom, že ona tím, co dnes má, tvoří základ budoucí slovanské knihovny v Praze, který

by měl býti povolanými orgány všemi prostředky rozšiřován, aby tak časem z ní mohla vzniknouti velká slovanská knihovna sloužící potřebám všeho vzdělaného Slovanstva. Zvýšením dotací na tuto knihovnu, jakož i na jiné knihovny vyhoví se jistě účelu, který vymezujeme těmto knihovnám při sledování našeho cíle na poli kulturní spolupráce s národy jihoslovanskými.

Týž zřetel musil by býti brán i na vědecké ústavy a knihovny při nich zřízené a samy i spolky vědecké měly by se také starati o doplňování svých knihoven podobnými knihami.

Nesporno jest, že knihovny veřejné, spolkové a školní přispěly u nás k vyšší úrovni širokých mas lidových a jejich vliv musíme bráti v úvahu, chceme-li, aby správné znalosti o jihoslovanských národech pronikly co nejvíce do širších vrstev, aby co u největšího počtu vzbuzen byl trvalý zájem o tyto národy a aby neprojevoval se snad pouze při některých slavnostních okamžicích.

Proto úřady školské měly by pečovati o to, aby žákovské a učitelské knihovny opatřeny byly nejnutnějšími knihami o Slovanstvu, aby v nich nacházely i místa překlady ze slovanských literatur a po případě, kde by se vyučovalo slovanským jazykům, byla by zřízena knihovnička slovanských prací originálních. V témž směru by měly vypraviti své knihovny města a spolky, z nichž mnohé mají opravdu bohaté lidové knihovny.

O zvláštních knihovnách jihoslovanských bude učiněna zmínka při Jihoslovanském domu a slovanském institutu v Praze.

Jedním z důležitých úkolů knihoven vědeckých — universitních — jest pořídíti úplný katalog knih jihoslovanských s označením, v které knihovně ta neb ona kniha se nachází. Na druhé straně by bylo žádoucí, aby i všechny knihovny jihoslovanské podobný katalog vydaly s označením, kde která kniha se nalézá, neboť mnohá z knih vyšlých na př. v Záhřebě — resp. v Chorvatsku — není v Bělehradě a naopak. Takové katalogy by se ovšem musily každý rok doplňovati a tyto doplňky tiskem vydávati.

V organisaci vědecké práce u nás, co se týče jihoslovanských zemí, nesmí se zapomínati, aby pořízeny byly přesné soupisy vzácných památek tištěných a rukopisných, chovaných v různých knihovnách, museích, v archivech veřejných a spolkových a pokud možno, aby některá z našich knihoven pověřena byla získati z rodinného majetku na př. korespondenci a jiné upo-

mínky, které se vztahují k národům slovanským vůbec. V bo
hatých sbírkách našich musei chová se mnoho předmětů, kter
svým vhodným uspořádáním v samostatných odděleních by po
skytly nejeden obraz z kulturního života jihoslovanských národů
Také pořádání jihoslovanských výstavek předmětů musejních
soukromých možno pojmouti v kulturní náš program.

Poměry naše knihkupecké nebyly nikdy příznivé pro naše
cíle, spíše mohli jsme v Praze dostati knihu z kteréhokoli konce
světa než knihu slovanskou. Knihkupci svými výkladními skří
němi, vydávanými seznamy knih mají vhodnou příležitost pro
pagovati slovanskou knihu mezi našimi lidmi. Výmluva, že nen
po nich poptávka, neomlouvá nikterak nečinnost našich knih
kupců v tom ohledu, sám znám několik případů, kde malá knížka
na př. ruská shlédnutá za výkladem knihkupcovým vzbudila
touhu seznámiti se blíže s tímto jazykem. Praha, jako budouc
středisko slovanského života, nutně potřebuje slovanského knih
kupectví vzorně a solidně vedeného, neboť dosavadní obchod ne
dostačuje a slovanská kniha se krčí v koutku jako popelka. Ne
dostatek slovanských knih v Praze a jinde zmenšuje chut učiti se
slovanským jazykům a v nich se zdokonalovati.

Úkol, který by slovanskému knihkupectví připadl, spočíval
by v neustálém styku se slovanskými knihkupci a vydavateli
mimo to doma musilo by dělati propagandu slovanským knihám
v naší veřejnosti, mělo by na starosti vydávání bibliografických
přehledů, a vydávalo by také knihy česky psané o zemích slo
vanských spolu s překlady z těchto jazyků. Při této příležitosti
musím poukázati na to, že dosud nemáme bibliografie českých
prací o zemích jihoslovanských a nemáme také přesný seznam
toho, co u nás z těchto jazyků bylo přeloženo. Bibliografie prací
českých ukáže Jihoslovanům samým, jak se o nich u nás pra
covalo, a bude i nám samým vděčnou pomůckou k další práci,
a bibliografie překladů, v níž jednotlivé překlady by byly kri
ticky oceněny, bude vodítkem našim překladatelům a dobrou po
můckou těm, kteří se zabývají slovanskými literaturami.

Vědecká práce bude podporována universitami, vědeckými
spolky a korporacemi. Poněvadž naše akademie věd a umění a
česká společnost nauk mají v oboru své působnosti zřetel skoro
výlučně k našemu národu československému, chystá se zřízení
slovanského institutu, jehož součástí by byl vědecký institut bal
kánský, zahrnující v sobě zejména země jihoslovanské. Jeho

účelem bude podporovati vědecká studia v zemích balkánských, vydávati publikace a časopis a vydržovati jihoslovanskou vědeckou knihovnu, která by byla vhodným doplňkem velké knihovny slovanské. Poněvadž by v tomto institutě byla soustředěna veškerá vědecká práce, pořádal by také vědecké sjezdy, ekskurse, přednášky doma i v cizině a on snad mohl býti pověřen úkolem sestaviti kritickou bibliografii česky psaných děl o zemích balkánských.

To jsou asi v krátkosti úkoly, které klademe na naše školy a vědecké instituce. Při kulturním programu našem nesmí se přejíti významný činitel pro šíření osvěty a zušlechťování povah lidských, totiž umění. Akademie umělecká, umělecko-průmyslová škola a konservatoř mají také mezi svými žáky jihoslovanské posluchače, a není pochyby, že tito posluchači nezapomenou nikdy na svá studia v Praze a budou i později udržovati přátelské styky s našimi umělci. Netřeba ani šíře se rozepisovati o šíření jihoslovanského umění u nás přednáškami a občasnými výstavami, jest to věc samozřejmá a u nás již dávno prováděná před vypuknutím světové války. Pěstování hudby a zpěvu jihoslovanského není také u nás zanedbáváno a nebude ani v budoucnosti, neboť již dnes na mnohých koncertech a hudebních večerech jsou do programu zařazována čísla jihoslovanská, nebo i dokonce jsou pořádány čistě jihoslovanské večery.

Mohu dodati, že i na některých školách v hodinách zpěvu vyučuje se jihoslovanským písním. Čeho požadujeme od divadel, dotkl jsem se ve svém článku uveřejněném v časopise »Národ« a opakuji je stručně:

1. Aby na repertoaru našich divadel bylo více původních her a oper jihoslovanských.

2. Pořádání představení pro Slovany dlící v Praze, zejména pro studentstvo a připojuji k tomu ještě:

3. aby bylo pokračováno v zájezdech našich divadel — orchestrů, pěveckých spolků a j. — do měst státu druhého.

Školy, knihovny, umění působí na širší veřejnost, vzbuzují v ní zájem o věc, nestačí však vždy pro udržování všeobecného zájmu pro ni. Náš společenský život není tak vyvinut jako v státech západních a namnoze smysl proň byl porušen útrapami minulých let, musíme zápasiti se značným materialismem všech našich vrstev, než obrodíme u nás trochu idealismu. Nápravu

očekáváme od rodin, v té věci skládáme naději v dívčí vzdělání a spolky našich žen. Některým z nich nemůžeme upříti zásluh, že snaží se v našich ženách probuditi zájem o slovanské národy a v mnohých rodinách již ukazují se pěkné výsledky. Zájem tento šíří se i do jiných spolků, ano i do některých organisací stran politických a jest třeba, aby tento zájem mezi svými členy sesilovaly a podporovaly. Práce jejich může záležeti v těchto úkolech:

1. Šířiti znalost jazyka srbochorvatského: pořádáním jazykových kursů, — takové kursy pořádají Osvětový Svaz, Spolek moderních filologů, Čs. odbor spolku »Jugoslavie«, některé sokolské jednoty atd. — Návštěvou přednášek konaných v tomto jazyce, půjčováním jihoslovanských knih, po případě jich prodejem.

2. Pořádáním přednášek o kulturních a hospodářských poměrech v zemích jihoslovanských — Osvětový Svaz, studentské a politické spolky atd.

3. Pořádání přednášek se světelnými obrazy ze zemí jihoslovanských.

4. Pořádání hromadných výprav do těchto zemí a podporovati v nich ruch turistický a cestovatelský.

5. Pěstovati společenský styk s Jihoslovany v přátelských večírcích, schůzkách a jiných zábavách.

6. Podporovati hmotně chudé studenty na jejich studiích v Praze a starati se o jejich materielní podmínky eksistence.

7. Vydávání propagačních brožurek a odporučovati pobyt v jihoslovanských lázních. — Čs. cizinecký úřad, Turistický klub, Spolek českých lékařů atd.

8. Pěstovati styk s jihoslovanskými tělocvičnými a sportovními spolky.

K těmto úkolům připojujeme ještě některé požadavky, které bychom měli k naší veřejnosti. Biografická představení měla by také do svých programů zařazovati jihoslovanská čísla a předváděti snímky z krajů jihoslovanských a mimo to mělo by se pečovati o propagační filmy v obou zemích, jimž zajisté nikdo nemůže upříti jejich významu pro cíl námi sledovaný. K propagační naší činnosti sloužily by také jihoslovanská čítanka pro Čechy, česká pro Jihoslovany a vydávání časopisu. Souborné čítanky, na př. u nás moravská a slovenská, se velmi dobře osvěd-

čily a jistě svrchu připomenuté čítanky, v nichž by články tvořily ucelený obraz o jednom i druhém národě, hodily by se dobře k poučení jednotlivců a podávaly by látku k přednáškám.

Časopisem nemíním, jak dosud se stávalo, nějakou literární revui, nýbrž časopis pro praktický život s informativními články o soudobých událostech v životě veřejném, o vynikajících nových zjevech v oboru vědy, literatury a umění a co by bylo hlavním účelem, články obsahu národohospodářského. Časopis tento mohl by býti orgánem jihoslovansko-české společnosti v Praze, která by také jiné úkoly mohla na sebe vzíti — viz dále o jihoslovanském domě.

Se strany Jihoslovanů často jsme slyšeli dosud oprávněné stesky na neinformovanost novin, ba v některých našich novinách jeví se i lhostejnost k různým otázkám týkajícím se dobrého poměru mezi oběma národy. Stálá rubrika jihoslovanská v našich denních časopisech — týdenních — dosud z nich nejvíce takové informativní články přinášela Česká demokracie — v politických revuích udržovala by naši veřejnost v stálém styku s poměry jihoslovanskými, a sesilovala a prohlubovala by u nás tento zájem. Podobně by si měly počínat i jiné naše časopisy v oboru své působnosti, ať jsou to literární, zábavné, nebo odborné, ženské, studentské a jiné. Naše žurnalistika vykonala mnoho svými sjezdy ve prospěch myšlenky, a poslední zájezd našich žurnalistů na jihoslovanský sjezd žurnalistický v Záhřebě počíná nové období, jeho prvním činem jest oblášený příjezd jihoslovanských novinářů do Prahy.

Poslední bod našeho programu jest otázka zřízení a vybudování »Jihoslovanského domu«. Snad uskutečnění této otázky v plném jejím rozsahu nestane se v nejbližší době skutkem, ale přípravy pro jeho uskutečnění musí býti zahájeny co nejdříve.

V Jihoslovanském domě bylo by středisko veškeré naší práce a všech našich snah směřujících k vzájemnému sblížení obou národů a k jejich společné osvětové činnosti v ušlechtilém závodění se šťastnějšími národy, kteří již dávno svobodně a nerušeně mohli se vyvíjeti a svou kulturou oblažovati lidstvo. Prvním základem k tomuto domu neb ústavu by byl sbor všech pracovníků na poli vzájemnosti obou národů, v jeho ruce by se soustředilo vše, co se našich plánů týče. Tento sbor, nebo společnost československo-jihoslovanská nebo liga, ať jméno jeho jest jakékoliv,

musil by podrobně vypracovati rozvrh činnosti tohoto domu a snažiti se, aby co nejdříve v některých odvětvích tohoto rozvrhu počalo se intensivně a plánovitě pracovati. Načrtnu v krátkosti, jak představuji si rozdělení práce v tomto institutě. Skoro všechny otázky, které jsem ve svém článku uvedl, spadají v kompetenci zamýšleného institutu, jako

a) sekce kulturně vědecká, snažila by se provésti některé změny ve školství, ve vědeckých sborech, návrhy, memorandy atd. u příslušných orgánu státních a spolkových. Dávala by podněty k svolávání různých schůzí, sjezdů, podávala by informace o věcech v její obor spadajících.

b) Sekce národohospodářská, jejíž působnost vztahuje se na různé obory, časem by se rozdělila na více sekcí, na př. bankovní, ekonomickou, hospodářskou, průmyslovou atd. Každá z nich navazovala by styky se zeměmi jihoslovanskými, seznamovala by interesenty s poměry tamními, snažila by se podporovat podniky jihoslovanské všemi prostředky a kde by to bylo možno, uplatňovala by tam potenci české podnikavosti a technické vyspělosti našich odborných kruhů.

c) Sekce propagační šířila by správné vědomosti o národě jednom u národa druhého pořádáním různých přednášek lidových, jak jsem je již dříve uvedl, vydáváním brožur a pod. Této sekci bych přisoudil také péči o brzké vydání jihoslovanské čítanky a vydávání časopisu, jak na svém místě bylo vzpomenuto. Při ní zřízena by byla i informační kancelář, kde by se podávaly informace různého druhu, pokud by nespadaly v obor sekcí ostatních.

d) Sekce sociální a studentská pečovala by o studentstvo jihoslovanské na školách československých a studentstvo české na školách jihoslovanských, pořizovala by každoročně statistiku studentskou, informovala by časopisy studentské, starala by se o vhodné ubytování studentů a studentek a opatřovala by chudým a nemajetným prostředky eksistenční. Tato sekce starala by se také o styk mezi studenty obou národů asi v tom směru, jak dosud to činí Svaz československého studentstva. Činnost její by tu nebyla samostatná, nýbrž musila by se díti ve shodě se studentstvem.

e) Sekce společenská s příslušnými odbory, na př. damským, utužovala by společenské styky naší veřejnosti se zdejší kolonií

jihoslovanskou a studentstvem pořádáním přátelských schůzek a jiných společenských zábav. Pečovala by o uvítání, ubytování atd. hostí ze zemí jihoslovanských, pořádala by za účasti cestovních kanceláří, turistických spolků výpravy do zemí jižních, udržovala by styk s lázeňskými a výletními místy.

Dnes mnoho se pracuje na zlepšení styků obou národů, ale práce trpí namnoze nesjednoceností a roztříštěností. Ještě dnes nemáme seznam všech spolků po celé oblasti naší republiky, které si vytkly za úkol seznamovati své členy a krajany se zeměmi jihoslovanskými.

Proto v tomto středisku vedlo by se v evidenci vše, co v tom neb onom směru bylo vykonáno a podával by se pro širší veřejnost každoroční přehled vší práce, nejen v Praze, ale i v ostatních městech naší vlasti.

V návrhu předloženém pro styky jihoslovansko-francouzské od předsedy královské srbské akademie v Bělehradě, Jovana Žujoviće, navrhuje se, aby ve vystavěném »maison française« v Bělehradě umístěny byly: 1. literární francouzská společnost s knihovnou, čítárnami pro členy a širší obecenstvo, studovnami a dvoranami, 2. museum pro francouzské umění, 3. obchodní francouzské museum, 4. útulek pro Francouzky, 5. kavárna a restaurace po francouzském způsobu s francouzskou obsluhou. Tento návrh musí se však pro naše poměry rozšířiti a doplniti. Projektovaný dům jihoslovanský obsahoval by potřebné místnosti pro sekce svrchu připomenuté, dvorany pro přednášky, sjezdy, zábavy a výstavy a také místnosti pro zakoupené předměty umělecké s knihovnou, která vedle vědeckých a poučných knih obsahovala by knihy z krásné literatury, pro niž se již dnes v našem národě jeví značný zájem. Obchodní jihoslovanské museum mohlo by se přičleniti jako zvláštní oddělení našemu museu. Útulek pro Jihoslovanky pokládám v nynější době za věc velice nutnou a při té příležitosti upozorňuji na dotazy ze zemí jihoslovanských, kde a v kterých pensionátech mohly by najíti útulek dívky z jihoslovanských krajů. Z těchto dotazů viděti jest nezbytnost takového ústavu u nás. V domě tomto mohlo by býti umístěno i jihoslovanské knihkupectví s výrobky jihoslovanskými — na př. kroje, výšivky, dřevařský průmysl, ozdobné předměty atd. — Shodoval bych se i se zařízením kavárny a restaurace s jihoslovanskou obsluhou, a k tomu bych připojil,

že při tom měly by býti i zařízeny representační místnosti hotelové — v menším počtu — pro jihoslovanské hosty.

Program tento vypracován jest s hlediska více našeho než obou národů, proto třeba, aby i Jihoslované sami takovýto program připravili a tak aby s nimi spolupráce mohla býti ihned zahájena. V načrtnutí tohoto našeho programu nedotkl jsem se různých podrobností a jednotlivostí, neboť doplnění a detailní propracování přenechám spolupráci těch, jimž tato práce bude svěřena. Při uskutečňování našich plánů spoléháme na naši veřejnost, na podporu vzdělavacích odborů v naší armádě, Sokolstva, studentstva, Osvětového svazu a j., práce, která nás tu očekává, jest ohromná a vyžaduje opravdové součinnosti těch, kteří si přejí, aby celý náš život prodchnut byl nezištnou, upřímnou a obětavou láskou k národům jihoslovanským, neboť vzájemnost jihoslovansko-československá musí býti jedním z těch kamenů, které klademe k vzájemnosti celého Slovanstva, s nímž chceme jíti ruku v ruce vstříc nové době a ke konečnému cíli všeho lidstva k sbratření národů.

Zabrání velkostatků bez náhrady.

Napsal JUDr. Bedřich Linhart.

(Pokračování.)

Z důvodů nepřátelství nemůžeme tedy německým občanům, usídleným v našem státu, vůbec žádných statků zabaviti; zábor ten mohl by se vztahovati jen na statky osob, které u nás nebydlily, ale ohledně těch zase nesmíme provésti zábor bez náhrady, nýbrž musíme spravedlivou cenu vydati dřívějším vlastníkům, — ač-li ji nepožádá komise reparační.

V poslednějším případu bude tato hodnota psána Německu k dobru na účtu náhrady škod a Německo jest zavázáno odškodniti toho kterého příslušníka svého.

Dle přílohy k čl. 297 (§ 10.) jest Německo povinno ve lhůtě šesti měsíců od právoplatnosti smlouvy mírové vydati každé spojenecké mocnosti veškeré smlouvy, výkazy, listiny a jiné doklady o vlastnictví, jež se nalézají v rukou jeho příslušníků a vztahují se na statky, práva a podíly umístěné na území té které spojenecké mocnosti, čítaje v to i akcie, obligace a jiné cenné papíry všech společností, koncesovaných zákony této mocnosti.

Německo zavazuje se také poskytnouti kdykoliv na žádost súčastněné mocnosti spojenecké veškerá vysvětlení ohledně statků, práv a zájmů občanů německých na území oné mocnosti a o transakcích, které se staly v příčině jich po 1. červenci 1914.

Naskytá se otázka, v jaké lhůtě může stát spojenecký vykonati právo zadržení a likvidace statků proti příslušníkům německým; ale nelze odpověděti jinak, nežli že právo ono není časově omezeno smlouvou samou, že však podle zásady slušnosti musí býti vykonáno bez zbytečného průtahu.

Dále sluší vytknouti, že povinnost k vydání výtěžku zabraných statků není absolutní. Dle § 4. annexu ke čl. 297 mohou nepřátelské statky, práva a zájmy samy i výtěžek jich likvidace obtíženy býti výplatou náhrad za škody způsobené na statcích a

právech příslušníků té které spojenecké mocnosti v území německém, aneb v území jiné nepřátelské mocnosti, čítaje v to i statky a práva společností, na nichž jsou tito příslušníci súčastněni, — dále výplatou náhrad za pohledávky proti občanům německým, — jakož i výplatou náhrad za škody způsobené činy vlády německé po 31. červenci 1914 a před vstupem oné spojenecké mocnosti za války.[1]

Dle znění 1. odstavce čl. 297 mám za to, že ustanovení tohoto § 4. platí také o likvidaci ve státech nově zřízených, ba i stran statků náležitých těm obyvatelům postoupených území, kteří optovali pro Německo a mohou zdejší statky podržeti. Výklad opačný spočívá pouze na slovu »acquièrent« čl. 297 ad b/3. —

V poměru k Rakousku (a patrně i Maďarsku) jsou předpisy o zabrání statků se strany naší poněkud odchylné. Rozeznávati dlužno jednak majetek státu a rodiny panovnické, jednak majetek soukromý.

I. Statky a majetek bývalé a nynější vlády rakouské. pak podíl rakouské polovice říše na jmění mocnářství rakousko-uherského, dále statky korunní a soukromý majetek rodiny Habsbursko-Lotrinské připadají tomu nově utvořenému státu, na jehož území se nalézají (čl. 208 Saint Germain).

Cena majetku, jejž takto získáme, bude určena komisí reparační, bude psána našemu státu k tíži a Rakousku k dobru na účtu jeho závazků k náhradě škody, tak že musíme cenu tuto dohodovým mocnostem nahraditi způsobem vyúčtování a event. doplacení. Z ceny té budou ale odečteny:

a) částka rovnající se příspěvkům v hotovosti, pozemcích a materiálu, jež věnovány byly přímo vzhledem k tomuto majetku od zemí, obcí a jiných samosprávných místních korporací,[2]

b) část dluhu bývalé vlády rakouské zajištěného speciálně na drahách, dolech a jiných statcích jak trval dne 28. července 1914. — a to část, která se právě týká drah, dolů a jiných statků našemu státu postoupených (čl. 203/1 St. Germain), —

---

[1] Překlad tohoto § 4. v tisku č. 1630 Nár. shrom. 1919 str. 315 a 316 obsahuje větu, která při poslední redakci mírové smlouvy versailské byla zúmysla vypuštěna, a ve francouzkém tekstu se nevyskytuje.

[2] Překlad francouzského textu, dodaný Národnímu shromáždění (tisk 1630/2, str. 203), jest na tomto místě ohledně slova en espèces vadný, tak že příspěvky peněžité nejsou co položka srážková vytčeny.

c) část platebních závazků převzatých bývalou vládou rakouskou a vzniknuvších z koupě té které trati železné dráhy (nebo podobného statku), byť i tyto závazky nebyly formálně na oné trati, atd. zajištěny (čl. 203/1). Bývá to zejména placení důchodu bývalým akcionářům postátněných drah aneb majitelům t. zv. prioritních obligací.

d) část nezajištěného dluhu bývalé vlády rakouské převzatého podle čl. 203/2 státem nabývajícím, — avšak jen co do částky přiměřené nákladům učiněným na statky a jmění námi získané.

Sumy, které sluší takto odečísti, určí komise náhrad podle zásad, jež uzná za slušné.

Přece jsou však některé statky v našem státním území položené, jež obdržíme, aniž bychom musili platiti cenu jich celku státům dohodových na účet náhrady škod jejich. Jsou to:

statky a jmění zemí, obcí a jiných místních institucí samosprávných (okresů, osad, obcí náboženských, výborů silničních atd.); —

školy a nemocnice náležité býv. rakouskému státu; —

nemovitosti a jiné statky, náleževší dříve království českému (patrně včetně Moravy a Slezska), jejichž hlavní hodnota spočívá v dějinných upomínkách, které se k nim víží (n. p. hrad Pražský, Vyšehrad, Karlštejn atd.); — tyto historické objekty obdržíme bezplatně jen na zvláštní žádost se svolením komise reparační.

Kromě těchto tří případů neobdržíme a nemůžeme zabrati bez náhrady ničeho. To platí také o soukromých statcích rodu Habsburského ať si u nás nebo na Slovensku.

2. Soukromý majetek, práva a účastenství, jež v době, kdy smlouva mírová (St. Germainská) vstoupí v platnost, náležejí příslušníkům bývalého císařství Rakouského anebo společnostem jimi ovládaným a nalézají se na území bývalého mocnářství rakousko-uherského, nemohou býti vůbec zabrány ani zpeněženy, a neplatí o nich ustanovení článku 249. a přílohy k oddílu IV. části X.

Tyto statky a práva musí býti naopak vráceny oprávněným majitelům, byvše zproštěny všech opatření dle onoho článku a příloh provedených, i jiných disposicí, nucené správy a sekvestrace uvalené na ně od 3. listopadu 1918 až do právoplatnosti smlouvy,

a uvedeny ve stav, v jakém se nalézaly před použitím oněch s
tření.

Poněvadž jest ohledně statků rakouských příslušníků vy
čena výslovně i platnost anneksu k oddílu IV. části X., nemo
býti tyto statky stíženy ani závazky k náhradě škod našich
slušníků vůči státu Rakouskému.

Tato pravidla daná článkem 267, která budou patrně pl
i v poměru s Maďarskem, nevztahují se ovšem na statky ro
Habsbursko-Lotrinské, o nichž mluví čl. 208. a dále na lo
čluny zmíněné v příloze III. k prvému oddílu části VIII.

Dle § 1. této přílohy postoupila totiž rakouská vláda jmé
svým a zavazujíc veškeré ostatní účastníky vládám spojený
přidruženým vlastnictví všech lodí a člunů obchodních a ryb
ských náležejících příslušníkům bývalého mocnářství rakousk
a převod tento zůstává nedotčeně v platnosti. — Jinak jest
brání majetku občanů rakouských naším státem z důvo
poměru nepřátelského naprosto vyloučeno.

Nadbytkem ustanovuje čl. 249. odst. i, že výtěžek likvi
provedených ohledně soukromého majetku, práv a zájmů pří
níků bývalého císařství rakouského aneb společností jimi k
trolovaných, pokud se majetek ten v čas právoplatnosti smlo
nalézá na území států nově utvořených, musí býti vyplacen př
vlastníkům, ač-li by komise reparační nečinila naň nároků p
smlouvy (čl. 181 a 211 atd.). To nastati by mohlo v případ
že majetek onen nelze více vrátiti in natura. Práva § 4. anne
ke čl. 250 zde ovšem neplatí.

IV.

Majetek rodiny Habsbursko-Lotrinské sdílí, jak výše
příslušných místech uvedeno, osud majetku bývalého státu
kousko-uherského; zde nastává skutečná konfiskace soukrom
vlastnictví z toho zajisté nepopíratelného důvodu, že celý
jetek ten byl nahromaděn ze jmění a příjmů veřejných.
znění čl. 208 není zcela nepochybno, zda v majetku tom jsou
saženy pouze statky nemovité (ač užívá se slov: biens privés)
zda náleží k němu na př. i majetek býv. arcivévody Bedřicha
akciích společnosti Österr. Berg- und Hüttenwerks-Gesellsch
v Karvíně, jejž bychom snad mohli zabaviti bez náhrady z dův
provinění proti národu našemu.

Ovšem plyne ze zabrání toho pouze ta výhoda pro náš stát, že zaujme důležité hospodářské posice, držené dosud našimi nepřáteli; hodnota sama připadá celku dohodových mocností, resp. uplácíme takto my sami náhradu škody, kterou má vlastně nésti Rakousko.

Ze statku Habsburských, k nimž náleží také řada statku koruny české od Habsburků zabraných, obdržíme bezplatně nazpět pouze stavby ceny historické, kdežto na př. Polsku věnovány byly kompleksy lesů náleževších býv. království Polskému.

Zcela záhadný jest význam odst. 5. čl. 208 ohledně předpisu odečísti od hodnoty získaných statků a jmění takovou část nezajištěného dluhu bývalé vlády rakouské převzatého státem nabývajícím, jaká odpovídá nákladům učiněným na ony získané statky a jmění.

Jaké jsou to náklady: pořizovací, udržovací, zlepšovací aneb všechny? Jsou tyto náklady menší nežli hodnota statků těch, oceněná komisí reparační, anebo s ní stejné? Možno vykonati toto odečtení také při statcích rodu Habsburského aneb jen při majetku státu rakouského? Jest možno odečísti celý náklad učiněný na tyto statky aneb jen část dluhu převzatého, o níž uzná komise reparační, že byla na ně vynaložena? Dle jakých podkladů zjistí to komise reparační?

Obávám se, že komise uzná za odpočítatelnou jen tu část nákladů, jež byla opatřena kontrahováním dluhu státního, že tedy soukromé statky Habsburské zaplatíme celé, že zaplatíme ze statků a majetku státního i to, co jsme na ně přispěli daněmi státními, a že zaplatíme i onu řadu starých úředních a vojenských budov, jež vystavěny byly své doby prací robotní, na pozemcích zabraných soukromníkům a z materiálu od nich dodaného.

Ohraditi se musíme, aby nebyly za majetek státní pokládány statky, pozemky a stavby náležité Matici náboženské, a rozumí se, že obročí církevní a kostely nejsou majetkem státu, a že dlužno také dobře rozeznávati od užitkového jmění státního dle § 287 ob. z. obč. tak zvaný statek veřejný, jako silnice, mosty a vůbec objekty určené veřejné potřebě. Dle § 2. a 3. zákona vodního jsou statkem veřejným také veškeré řeky od bodu, kde počíná jich používání k plavbě vázanými vory neb loděmi, jakož i ostatní části řek, potoky a jezera, pokud nejsou vlastnictvím určitých osob.

Tento statek veřejný jest zaznamenán ve zvláštních seznamech, a není zapsán v knihy pozemkové; nicméně bývá jako majitel uveden erár. Všechny objekty takové dlužno ovšem ze zabrání dohodou vyloučiti, a upozorniti, že dokud byla moc státu rakouského rozhodující, nebylo možno opraviti nesprávné záznamy knihovní ani ohledně hradu Pražského.

Každým způsobem bude nutno, zaujati vůči komisi reparační stanovisko zcela rigorosní.

V.

Bez náhrady má býti dále převzat majetek spojený s funkcí, úřadem a důstojenstvím cizozemským aneb jehož užívání se zakládá na výkonu takovýchto funkcí atd.

Důvodem zabrání, a to bez náhrady jest zde kvalita uživatele či oprávněného jakožto c i z o z e m c e, bez ohledu na příslušenství jeho k mocnosti přátelské či nepřátelské. Ostatně, jak už řečeno, poměr nepřátelský pomíjí uzavřením míru, a jeho následky vyčerpány jsou mírovou smlouvou, pozdější zakročení z důvodu bývalého nepřátelství byla by nemístná.

Jest pravda, že postavení cizinců v každém státu záleží na jeho zákonodárství, a že může býti podrobeno omezením, jež ostatní obyvatele státu toho nestíhají. Některé státy omezují přistěhování se do obvodu jejich území aneb je i zakazují určitým národům. Spojené Státy americké, Australie, Ecuador, Costa-Rica vyloučily Číňany z přístupu do svých území, a Spojené Státy trvají tak úporně při zachování těchto svých výsostních práv, že senát chce učiniti ratifikaci mírových smluv závislou na jich výhradě.

Jiné státy omezují pobřežní plavbu námořní (cabotage) vůči cizincům (Německo), zakazují lov ryb v pásmu pobřežním (všecky státy kromě Řecka, Portugalska a Spoj. Států amer.), hlavně ale omezují nabývání nemovitostí (Spojené Státy, Rumunsko, Rusko, Švédsko). Anglie uznává od r. 1870 spřátelené cizince za rovny domácím občanům co do nabývání statků, zakazuje jim ale vlastnictví britických lodí.

Některé státy položily za podmínku rovnosti cizích občanů určitého státu reciprocitu, t. j. ustanovení o rovnosti cizinců s občany uvnitř obvodu onoho státu; Italie prohlásila v r. 1866 naprostou rovnost cizinců bez podmínky reciprocity.

U nás platí § 33. ob. z. obč., dle něhož cizincům zásadně táž občanská práva a závazky příslušejí, jako domácím občanům, kromě že by výslovně bylo žádáno státní občanství; v případech pochybných musí cizinec prokázati, že jeho stát naše občany stran toho kterého práva také pokládá za rovné občanům vlastním. Pokud se týče nabývání nemovitostí, byli v Rakousku vyloučeni Černohorci, Rumuni, Bulhaři, pak srbské spolky, nadace a právnické osoby, a konečně občané některých států amerických.

V našem případu nejedná se ale o takovýto předběžný zákaz, nýbrž o zbavení cizince jeho majetku konfiskací bez náhrady, tedy porušení práv dosavade bez námitek vykonávaných a našimi úřady uznávaných. Práva taková spočívají zajisté na historickém vývoji a na dávných titulech nabývacích, zrušení jich dalo by se s tíží odůvodniti podle zásad právních v kulturním světě panujících. Naopak vývoj práva mezinárodního směřuje k uznání co možno plné rovnoprávnosti cizinců s občany domácími; náš občanský zákoník stanoví to již v roce 1811, a musili bychom se vrátiti několik století zpět ke středověku, abychom došli k theoriím o bezprávnosti cizinců.

Již v první kapitulaci mezi Tureckem a Francií z měsíce února 1535 čili měsíce Šaban roku 941 jest ustanoveno, že obchodníci, jejich agenti a služebníci a jiní poddaní krále francouzského, jejich lodi, bárky, jejich zbroje, děla a střelivo nesmí býti zajati (zabrány), neb donuceni k pracím ani na moři ani na zemi. Item, že všichni obchodníci i poddaní královi kdekoli v říši padišaha mohou volně pořizovati o svém majetku a zemrou-li smrtí přirozenou neb násilnou má všechen jejich majetek na penězích i jiný rozdělen býti podle poslední vůle aneb není-li jí, vrácen dědici neb jeho zmocněnci .... Ostatně by se vláda státu, jehož jest cizinec příslušníkem, zajisté ujala jeho zájmů a práv, jsouc k tomu oprávněna i povinna, kdyby naše úřady nedaly právu cizince průchod. Obchodní a přátelská smlouva Německa s Columbií ze dne 23. července 1892 ustanovuje, že diplomatičtí zástupci obou stran nemají zasahovati do záležitostí soukromníků k jejich státu příslušných, leč kdyby se jednalo o odepření práva, neobyčejné neb nezákonné průtahy, neprovedení rozsudku, aneb, po rozhodnutí všech instancí, o patrné porušení smluv mezi oběma státy uzavřených, resp. zásad práva mezinárodního, které jsou vůbec uznány od kulturních národů.

Nevyhoví-li ten který stát reklamacím pro porušení prá
vznikne spor, jejž nutno pak urovnati způsobem mezinárodní
V roce 1885 konfiskovala vláda Columbie jmění Vlacha v jej
území bydlícího, jménem Cerruti, což vedlo ke dlouhaletému k
fliktu těchto států. V roce 1902 odepřela Venezuela placení úro
ze svých státních dluhopisů, což vedlo k velkým sporům a k
nečně k blokádě pobřeží venezuelského válečnými loděmi Ang
Italie a Německa. Tehdáž vyslovil argentinský vyslanec
Washingtoně Drago doktrinu, dle které takovéto porušení pr
cizinců nemá býti důvodem k zakročení brannému; — podol
ujednání stalo se pak mezi mnoha státy na II. konferenci Hag
dne 18. října 1907.

V dobré paměti jest ještě konflikt, jaký vyvolalo Němec
následkem domnělého porušení zájmů německého obchodnict
v Maroku v roce 1906, jenž pak vedl ke konferenci v Algesira
Německo bylo vůbec před válkou chvalně známo energickým
jením každého i posledního ze svých občanů v cizině, tak
i příslušníci rakouští raději k německým konsulům se utíka
tím méně by si dalo ujíti příležitost hájiti zájmy arcibisku
vratislavského, jehož se patrně týká § 9. zákona z 16. dubna 19

Rozhodnutí této věci musilo by asi býti odevzdáno me
národnímu soudu rozhodčímu řízením, které jest ovšem vel
nákladné. — Mám ale za to, že by bylo zbytečno provokovati
dobné spory, málo vyhlídek zdaru poskytující, neboť jest dale
důvodnějším pokládati arcibiskupa onoho také za našeho vla
ního funkcionáře, který zároveň spravuje část arcidiecese vra
slavské položené v našem území státním. Že sídlí pravidel
mimo hranice jest lhostejno; ohledně našeho území jest naše
státu podřízen, koná u nás veřejný úřad a dojde-li k rozl
církve, může býti při tom rozhodnuto stran obročí, v našem ú
mí položeného, o němž právem můžeme tvrditi, že výnos je
slouží k úhradě za služby veřejné, konané pro obyvatelstvo st
našeho.

Toto pojetí případu jest ostatně výhodnějším také z to
důvodu, že arcibiskup vratislavský jest příslušníkem německý
tak že výtěžek za statky jemu zabrané musil by mu býti jako
takovému podle smlouvy mírové vydán (čl. 297. Versailles).

(Dokonče

Podkarpatská Rus.

Napsal z. šk. insp. Josef Pešek.

(Dokončení.)

O městech můžeme souditi, že během nejbližších let dostanou rusínský ráz, a že přeměna ta bude postupovati rychleji než samých Čechách se dělo, a spíše podobna bude převratu, který e udál nyní s městy na Moravě. Jediný Bergsaz, ležící v jižní ásti župy mukačevské, kde je souvislé největší území Maďary bydlené, a kde také menšina maďarská má míti své maďarské i střední) školy, zachová si maďarský ráz, neboť obyvatelstvo maarské k němu jak po stránce obchodní, tak i školské odkázané, ude čítati nejméně 35 tisíc opravdových Maďarů.

Rusňáci, obývajíce v chudých horských krajinách, jsou hopodářsky slabí a kulturně zaostalí. Inteligence mají velice málo, omezuje se tato většinou jen na kněze řeckokatolické, kteří a bohosloveckých učelištích v Prešově a Užhorodě učili se pro áboženské úkony staroruskému církevnímu jazyku, jehož znánost i písmo si tak zachovali. Poněvadž však lid popům byl poinen odváděti desátky ze svého hospodářství (rokovina) a pravati jim po způsobu roboty na polích (koblina) a poněvadž ěkteří popové, zneužívajíce nevědomosti lidu, lichvářsky na ěm poplatky tyto v některých případech vymáhali, nenabyl k nim d nikdy důvěry, a jsou nyní většinou, kdy ještě i za nynější doby okoviny a kobliny se domáhají, na mnohých místech lidem neividěni a nemají vlivu na jeho nynější osudy, na jeho přání a žby, jak by snad jinak míti mohli. Rokovinu a koblinu, ovšem daleko menší míře, byl povinen lid odváděti také učitelům církevních škol (pěvcoučitelům, ďáčkům), kteří také v ruských kolích úřad zpěváka zastávali. Kdo dále vyssával rusínský lid ejší, to byli notáři maďarští (písaři a sekretáři obecní, ustavení vždy pro několik obcí), kteří zhusta svého úřadu, který

obsahoval též vybírání daní a jiných poplatků a vedení všech ob
ních záležitostí, zneužívali k svému obohacení. Na vesnicích zd
ších nejlepší domy jsou domy židů, dále domy bývalého notá
fara a konečně obydlí státního lesníka. Ubohé však jsou většin
školy, zvláště pak školy církevní, které jsou v budovách napro
nevyhovujících.

Rusínsky čísti a psáti umí v celé Podkarpatské Rusi tu
málo lidí, neboť hovoří se tu různými nářečími, a žádné z n
nevytvořilo dosud jazyka spisovného, a není také žádné z n
za jazyk spisovný uznáno. Jinak hovoří se rusínsky na Oravs
a Spišsku, jinak v okolí Prešova, jinak v Užhorodě, jiné nář
jest v okolí Mukačeva a konečně jiné na východě v okolí Hus
kde Rusňáci, zvaní Huculové, bydlí.

Čáru národnostní mezi Slováky a Rusíny nelze přesně urč
neboť přechod jazykový jest povlovný. Lidé na hranicích ja
kových mezi Rusíny a Slováky žijící zovou se Sotáci a hlásí
hned k Slovákům, hned k Rusínům. Nejspolehlivější rozděl
jest ještě náboženství: kdož jsou katolíci, píší latinkou, a říkí
o sobě, že jsou Slováci, kdož jsou uniaté, píší azbukou a tvr
že jsou Rusíni, mluví však jazykem stejným. I dále na vých
jest rusínština velice podobná slovenštině, tak že nejodchylnější
znakem jest právě azbuka. Teprve od Mukačeva na východ
v kraji huculském blíží se nářečí zdejší maloruštině. Poněvadž
tu vlivem církevního jazyka píše etymologicky, liší se psa
zdejší mluva od rusínštiny haličské, psané foneticky, a přibližu
se tím velkoruštině. Odtud lze si také vysvětliti vznik stran
která si přeje, aby se na středních školách ve zdejším území uč
jazykem ruským (velkoruským). K tomu přispívá též chud
slovníku zdejšího nářečí, které promíseno jsouc nad to náz
maďarskými, nemá dostatek slov pro vyjádření představ, zvlá
při odbornějším studiu se vyskytujících, kteryžto nedostatek n
ty, kteří zde učiti nebo psáti mají, by čerpali z jazyků příbuzný
a to v prvé řadě vybírají z jazyka ruského. Strana přívržen
ruského (velkoruského) směru využívá ke své agitaci nepříz
lidu proti uniatským duchovním a podporuje akci, která dopo
čuje venkovskému obyvatelstvu, — aby přestupovalo k pravosl
Poněvadž popové byli vždy také nástrojem maďarské vlády,
opravdu nepřeje si politické součinnosti s nimi (maje jich ta
v nelásce pro koblihu a rokovinu), a tak vidíme, že druhá stra
strana rusínská, která buduje na nářečí místním, a která

tudíž mohla býti stranou národní, má své přívržence v kruzích kněžských a je tudíž již v podstatě své stranou jistě konservativní, ač-li nevyvine se ve straně té zřejmý klerikalismus. Co zde tedy lidu rusínskému po stránce politické chybí, jest národní strana pokroková, která by zorganisovala všecky živly a všecky prvky na podkladě národním (jak místního jazyka, tak i ducha národního), k prospěchu zdejšího lidu a celé země. Této organisaci musila by předcházeti organisace stavovská po způsobu hospodářských besed, rolnických spolků, nákupních a úvěrních družstev — a všecka tato práce volá zase jen po vzdělání lidu.

Z obyčejného lidu psáti a čísti umí málo kdo, a to jen generace mladší po maďarsku. Již i v jazyce samém je znáti násilný vliv maďarisace. Lidé starší přes 50 a ještě i přes 40 let mluví dobře ještě místním nářečím po rusínsku, generace mezi 20—40 lety mluví špatně rodným svým jazykem, ale za to vyzná se již poněkud v maďarštině, a generace nejmladší mluví sice dobře maďarsky, ale svému jazyku mateřskému téměř nerozumí. Jest všeobecným zjevem, že ani rychtář (biro) psáti neumí. I u inteligence omezuje se znalost rusínštiny na běžnou mluvu domácí, a těch, kteří mohou po rusínsku na př. do novin psáti, jest jen několik a z nich každý píše ještě gramaticky různě jednak dle svého nářečí, jednak dle znalosti velkoruštiny a sklonu k ní. Zajímavo jest o té věci čísti zdejší časopisy »Nauku« a »Russkou zemlju«. Počet analfabetů mezi Rusíny odhadují na 75—80%.

Ač rusínský lid nemiluje kněží, ač o něm můžeme říci, že není klerikální, váží si hluboce náboženství a nejen že vykonává vnější formy náboženské, ale mohu potvrditi, pokud jsem ho poznal, že jest mírný a dobrý. Vytrvalý v práci není a neumí dosud sám sebe říditi a jest zvyklý poslouchati jiného.

Maďarské obyvatelstvo, obývající v nížině a hlavně usedlé v poříčí řeky Tisy v okolí Beregsázu, jest bohatší, a jsouc majitelem úrodných půd a vinohradů a těšíc se přízni maďarské vlády, zvyklo si považovati se za národ panující a těžko nese nynější poměry. Poněvadž vyučováno bylo svým mateřským jazykem, došlo vyššího vzdělání a nebylo nikdy v takovém poručí židovském jako obyvatelstvo rusínské. Jinak živí se také hlavně rolnictvím, a to jak hospodářstvím polním samotným, tak i pěstováním dobytka, jehož je v maďarských vesnicích velmi mnoho. Vzdělávání půdy jest tu také pouze povrchní a úhoří se velice mnoho, takže půda neplodí tolik, kolik by za řádného hospodaření

mohla. Průmysl je nepatrný a omezuje se jen na řemeslné výrobky nejběžnější potřeby, poněvadž nebylo tu po ruce ani uhlí, ani rychle tekoucí vodní síly, aniž laciné síly lidské.

Zdálo by se, že vlastní vzdělání u maďarského obyvatelstva bylo dokonalé, ale dle všeho nebylo tomu tak, neboť mimo města nebylo ani v jedné větší venkovské obci měšťanské školy, a vesnické školy elementární jsou vesměs jednotřídní, v nevalném stavu. Čísti a psáti maďarsky umí zde jistě 90% obyvatelstva. Náboženského vyznání jsou Maďaři většinou katolíci a dále je hojně kalvínů.

V.

Ze všeho, co tu líčeno, jest vidno, že rusínskému obyvatelstvu, o které nám v první řadě jde, jednoho se nedostává: a to je vzdělání. Je sice nutné upraviti v území Karpatské Rusi silnice, vystavěti dráhy, zaměniti nynější maďarské naprosto nespolehlivé úřednictvo úřednictvem československým anebo rusínským, otevříti doly, lomy, spracovati dřevo, racionálně pěstovati dobytek, intensivně vzdělávati pole, ale to vše bude jen tehdy možno a přinese pravý užitek, jestliže lid bude vzdělaným.

K úkolu toho nedosáhneme ihned, tu třeba povlovné a vytrvalé práce, třeba organisovati, t. j. sbírati síly a silečky, aby soustředěny byly ku práci vzdělávací. Potíže jsou tu nemalé, při nedostatku osob, které by byly způsobilé v rusínském nářečí lid zdejší vzdělávati, školy říditi a na nich vyučovati. Knihovny nemožno tu zakládati, poněvadž není tu knih, jež by do knihoven mohly býti zařazeny, není, mimo nepatrné ukázky literatury církevní, modliteb, a některých učebnic (jež sepsal zvláště ředitel učitelského ústavu v Užhorodě Aug. Vološin), literatury vůbec. Tu třeba budovati vše od začátku.

Školy dosavadní byly vesměs maďarské, jen na církevních školách ruských byla ruština trpěna při vyučování náboženství, ale i na těchto školách musilo se nejméně v třinácti týdenních hodinách maďarsky učiti. Podkarpatská Rus měla maďarské školy všech kategorií. K vysokým školám možno zařaditi diecesální teologický ústav řeckokatolický v Užhorodě. Střední školy byly v Užhorodě, v Mukačevě a Beregsázu, vesměs gymnasia. Učitelské ústavy jsou tři: jeden státní v Mukačevě a dva církevní, a to i mužský i ženský v Užhorodě. Odborné školy byly pouze dvě,

a to keramická škola v Užhorodě a roční hospodářská škola ve Svaljavě. Mimo to byla v Karpatech putovní škola pro dojiče. Obchodní školy byly jen městské, a to v Užhorodě a v Mukačevě. Měšťanské školy byly v Užhorodě chlapecká i dívčí, v Mukačevě dívčí státní a chlapecká městská, a v Beregsázu jen dívčí. V Užhorodě jest též řecko-katol. měšť. škola dívčí při učitel. ústavu. Jeví se tu tedy naprostý nedostatek škol měšťanských proti našim poměrům českým, což je důkazem nepatrného lidového vzdělání.

Elementárních škol lidových je neobyčejně velký počet, takže jich odhadujeme, nemajíce dosud přesné statistiky o kraji obsazeném Rumuny, na 630. Číslo toto je proto tak vysoké, že jsou to vesměs školy jednotřídní, tak že počet tříd na 630 školách bude asi kolem 700. Soustava jednotřídních škol byla tu vybudována hlavně církevními školami, neboť každá církev zakládala si školy sama, zvláště církev uniatská a helvetská, které majíce samosprávu, i v obvodu školském rozsáhleji ji využitkovaly. Tak i v městě Užhorodě vedle dvou velkých státních elementárních škol byly dvě školy židovské, jedna kalvínská, tři římsko-katolické, dvě obecné řecko-katolické, a tak bylo i v jiných místech, takže v některé obci i 5 jednotřídních škol vedle sebe působí. Školy ty jsou ve stavu velmi špatném. Budovy jednak nebyly dlouho opravovány a velice sešly, jednak utrpěly mnoho válkou, některé jsou nadobro spáleny, jiné do zákopů rozneseny, některých užito bylo i za konírny, za skladiště, za noclehárny pro vojsko, takže stav jejich je velice neutěšený. Snaží-li se státní správa uvésti v mezích možnosti aspoň budovy státních škol do pořádku, zůstávají budovy církevních škol namnoze neopraveny.

Učitelstvo, byvši vychováno a vzděláváno po maďarsku, jest vůbec celkového vzdělání slabého, ale zvláště nedostatečně jest připraveno pro vyučování v řeči lidové. I tam, kde učitel přihlásil se za Rusína a vykonal slib věrnosti republice, najdeme učitele, kteří nedovedou v rusínské řeči ani správně se vyjadřovati ani psáti. Bude potřeba pro tyto učitele zřizovati jazykové kursy. Prvý takový, byť v omezeném rozsahu, zřízen byl již letos v Užhorodě a v Mukačevě. Učitelé Maďaři aneb Maďaroni jednak odjeli již do Maďarska, jinak vyčkávají zde vývoj dalších poměrů, nevědouce, zda mají do služeb československé republiky vstoupiti. Maďarské vládě nebude možno všechny umístiti, a zde pro neznalost jazyka lidu nebudou moci vyučovati. Dle odhadu lze souditi, že je 400 míst učitelských v Podkarpatské

Rusi neobsazených. Poněvadž nelze čekati, že by ústavy učitelské mohly v krátkém čase tolik učitelů dodati, bude nutno sáhnouti k mimořádným prostředkům, aby počet učitelstva byl doplněn. Správa školská zamýšlí zejména povolati legionáře neučitele, kteří by, majíce všeobecné vzdělání a ovládajíce ruskou řeč, mohli po pedagogickém výcviku jako učitelé zatímně působiti.

Mimo elementární školy jest v Podkarpatské Rusi dosti hustá síť opatroven, jichž počet odhaduji na 300. Opatrovny tyto byly zřizovány státem za účely maďarisačními. Z vylíčeného jest vidno, že ve školství čeká státní správu zde neobyčejná práce. Jest zbudovati nové školy, a tu zamýšlíme zvláště v Karpatech stavěti rázovité a umělecky řešené budovy dřevěné. Aniž bychom pak zasahovali do samosprávy církevní, chceme postupným zlepšováním a rozšiřováním škol státních působiti k tomu, aby dnešní rozdrobenost obecných škol přestala, aby zřizovaly se školy dvoj- i vícetřídní, aby v příhodných střediscích zřízeny byly školy občanské, duchu a potřebám zdejší krajiny vyhovující.

Tu bude také nutno dosavadní docházku školní, která je zde povinnou pouze do dvanáctého roku, rozšířiti do 15ti let a zavésti potom v době od patnáctého do dvacátého roku povinné školství pokračovací všech druhů. Školy elementární bude nutno vybudovati na základě pokrokovém, dle výsledků pokusné pedagogiky, znalosti zdejšího kraje i znalosti potřeb jeho a lidu jeho. Tak budeme hleděti do škol zavésti jak ženské práce ruční, (které tu vůbec do škol nejsou zavedeny, mimo školy měšťanské), chlapecké práce ruční, tělesnou výchovu i výchovu stránky citové a volní, na podkladě národní individuality zdejší. Školy občanské musí podporovati technickou zdatnost zdejšího člověka, jeho pracovitost a vytrvalost, a býti šiřiteli opravdového lidového vzdělání ve svém okruhu. Pokračovací školy pro hochy i dívky navazovati musí na povolání žákovo, pro ně připravovati, z něho těžiti a k němu připojovati všecky prvky, které mohou sloužiti vzdělání učňů.

Odborné školy (mimo čistě lidové školy domácího průmyslu) nebude možno tu zřizovati, pokud pokračovací školy živnostenské nepřipraví nám odborně založený dorost pro školy ty. Jinak neměly by žákův a musili bychom po celé snad republice žáky pro ně shánětí. Tři školy střední bude nutno změniti na reálná gymnasia, která budou potřebám země nejvíce hověti. Poněvadž

versaillská mírová smlouva zaručuje Maďarům jako minoritě kulturní jejich rozvoj, tedy také školství národní, bude nutno jednu střední školu a po jedné měšťanské škole ponechati s vyučovacím jazykem maďarským. To bude nejlépe v městě Beregszázu, kde souvisle usedlé obyvatelstvo maďarské vyžaduje jak národních, tak i středních a pokračovacích škol.

Učitelské vzdělání bude nutno řešiti učitelskou akademií, vysokou školou v Užhorodě zřízenou, která by mohla býti též základem ostatních vysokých škol, jichž potřeba vyplyne z poměrů země. Tak na př. bylo by potřebí tu vyšší školy právnické pro vzdělání správního úřednictva, vyšší školy technické pro výchovu technických pracovníků, postupně ovšem též obchodního učeliště pro výcvik praktického obchodnictva, které by převedlo obchod do rukou obyvatelstva domorodého. Vyšší tyto školy sloužily by praktické potřebě a postačily by jistě na tuto dobu potřebám země, než bude tu moci býti zřízena universita. Učitelská akademie však jest nejnaléhavější zdejší potřebou, jakož i bude nutno pro výchovu kněží a pro vzdělání nauky řecko-katolické církve přeměniti zdejší bohoslovecké učiliště v teologickou fakultu, která zde jako v autonomní ruské jednotce československé republiky nejlepší své místo bude míti.

Velikou potíží vzdělavací práce zdejší jest nevyvinutý jazyk lidový, na němž veškeré vzdělání se má založiti. Rusíni zdejší píší azbukou, pravopisem etymologickým a blíží se tak v písmě velkoruštině. Hovor však je, hlavně přízvukem, blízký slovenštině, případně maloruštině. Pro vyučování na školách vyšších nemá ani dostatek slov, ani gramatického ustálení a z ní plynoucí potřebné jistoty. Bude tu nutna práce filologů, aby stanovili nám pravidla zdejšího úředního jazyka, sestávili jeho slovník a umožnili nám užívati ho jako jazyka učebného. Velký nedostatek učebnic může býti odstraněn až tehdy, až bude pevně stanoven jazyk, ve kterém by tyto učebnice měly býti sepsány.

Abychom k tomu přispěli, abychom také co nejvíce a nejrychleji národní vzdělání šířili, hodláme vydávati dětský časopis i učitelský list. Správa školská chce podporovati, aby učitelstvo všech kategorií zdejších škol sdružilo se ve spolek jak za účelem hájení zájmů stavovských, tak i za účely dalšího vzdělání a práce osvětové. Ještě v nynějším školním roce mají se otevříti kursy pro vzdělání pěstounek pro školy mateřské a učitelek ženských

ručních prací. Také pro úředníky všech oborů mají býti zřízeny kursy jazykové.

Pokud osvětových snah se týče, bude správa školní podporovati veškeré osvětové snahy, které na obvodu našem se objeví. Skromné dosud počátky v té věci vykazují založení Sokola v Užhorodě, který vytýká si po přednosti cíle vzdělavací, dále bude učiněn pokus školy pro matky a chůvy v Užhorodě, dále rozmanité kursy pro dospívající mládež. Také na venkově počínají tyto snahy (ač v míře nepatrné dosud) se jeviti. Tak ve Svaljavě hodlá založiti tamní školní inspektor Štěpán Marčenko kursy pro tamní hospodáře a kursy pro analfabety. Také vojsko 66. pluku, doplňujícího se z Podkarpatské Rusi má býti přibráno k této soustavné práci vzdělavací; jest mnoho vojáků, kteří neumějí ani čísti ani psáti a mnoho těch, kteří ze stesku po domově prchají do hor. Je připoutati vzdělavací prací, zpěvem huculských písní a vyprávěním maloruských zkazek k povinnosti vojenské, bude lepší metodou než všechny jiné, zvlášť než tresty.

Současně podniká se statistika knihoven v obvodu vzdělavacích spolků. Maďarské knihy budou staženy, dle možnosti jinde zužitkovány, a rusínskými knihami, jak tyto budou vycházeti, postupně nahrazovány. Také o zřízení čítáren bude usilováno.

Překážky, které práci této stavějí se v cestu, jsou veliké a mnohé. Některé z nich vytčeny byly v článku samém, jiné dají se z něho vyčísti mezi řádky a opět jiné jsou povahy všeobecné, byvše způsobeny válečnými a nynějšími drahotními a vyživovacími poměry.

Nedostatek bytů jest ve všech městech země značný, takže ani učitelstvo, ani úřednictvo bytů (zejména v Užhorodě) dostati nemůže. Zásobování obyvatelstva je stále chatrné, petroleje jest úplný nedostatek, obyvatelstvo naříká, že nemůže posílati do školy děti proto, že je nemá do čeho obléci a obouti.

Učitelstvo má velmi nízké platy, takže nemůže z nich za nynějších poměrů býti živo. Za souhlasu autonomních představitelů zdejších a po zmocnění vládním provádí se tu zlepšení učitelských platů dle zákona ze 7. října 1919 čís. 541. Tím dostane se učitelstvu možnost opatřiti si vzdělavací pomůcky, opatřiti si i věci k živobytí a ku vzdělání dětí potřebné, a s tím vším snad se dostaví i chut do práce a snaha vzdělati se.

Politické místní poměry dosavadní, kde dvě strany spolu zápasily, nebyly vhodny pro práci vzdělavací. Lze však pozorovati, že nastává nyní jakési uklidnění a sblížení, které umožní také soustředění veškeré práce na prospěch lidu.

To také jest naším úkolem zde, a to také stále musíme obyvatelstvu připomínati, že práce naše směřuje k jeho soustředění, k jeho hmotnému i duševnímu sesílení, by zdejší země jako autonomní jednotka československé republiky svérázně se rozvila a svou národní i národohospodářskou samostatnost v rámci naší říše si zachovala a byla vlastí šťastného rusínského národa s námi spojeného.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

(Všeobecné zhoršení všech evropských měn i v zemích nejbohatších. — Úsilí Velké Britanie o rovnováhu státního rozpočtu a o napravení měny. — Těžké poruchy měn francouzské, belgické a italské; ztroskotání měn ve střední a východní Evropě. — Těžké následky hospodářské i sociální z toho rozvratu. — Příčiny rychlého spádu československé koruny; jak tomu spádu čeliti? — Včasnými přípravami a zasáhnutím zabrániti lze přílišnému znehodnocení měny. — Účinek dávky ze jmění nedosti rychlý. — Státní regulace vývozu a devisová politika.)

Měny ve všech evropských státech — nevyjímaje ani země neutrální, ani bohatou velkobritskou říši — jsou velmi znehodnoceny. Ovšem v bohatších neutrálních zemích jsou snad pouze přechodně papírové peníze trochu jen značněji pod cenou souznačných mincí zlatých. Ale úchylky nejsou nikterak nepatrné a v dobách mírových byly by již těžkou hospodářskou poruchou. Tak bylo agio na zlaté peníze pro počátek února: v Nizozemí 8%, ve Španělsku 11%, ve Švýcarsku až 17%.

Tyto úchylky rozumějí se vzhledem k americkému papírovému dolaru a byly by za normálních dob považovány již za velmi vážné ohrožení měny; vysvětlují se však dostatečně velikou hospodářskou odvislostí od Spojených států, které také pro země neutrální dodávají mnoho nezbytných surovin bez náležitého krytí zbožím, které by stejně bylo vyhledáváno v Americe. Až také odstraněné dopravní nesnáze dopustí pravidelnější výměnu zboží přes atlantický oceán, zmizí asi dosti záhy tato celkem mírná agia v oněch třech neutrálních zemích, zbohatlých za války.

Mnohem povážlivější jsou však již poruchy měn ve Velké Britanii a v zemích skandinavských. Stala se neslýchaná věc v dějinách britické říše, že v Anglii agio na zlatou libru sterlingu dosáhlo již výše 60% a s největším úsilím finanční správy anglické nebylo lze snížiti agio to dosud pod 40%. Nyní v polovici února jsou agia: ve Velké Britanii 42%, ve Švédsku 45% a v Dánsku až 85%. Kdyby ten stav potrval tam delší dobu, nebylo by už nikterak snadné ani vrátiti se k bývalým poměrům mírovým. Každým způsobem náprava takto již porušených měn vyžadovati bude velikých obětí a neobejde se ani bez těžkých sociálních zápasů. Upomenouti jen nutno, že zvláště zhoršením měny zdražilo se živobyti a že především ve Velké Britanii se tomu přizpůsobily již důchody také méně zámožného obyvatelstva a že bude těžko, ba nemožno důchody ty v brzké době snížiti, i kdyby kupní síla britských peněz stoupla.

Velká Britanie však má mnoho zdrojů pro náležité hmotné zaopatření všeho svého obyvatelstva a je také silně odhodlána těch zdrojů využiti

nápravě svých měnných poměrů. Pokusy k tomu dějí se už nyní s nejčistším finančním napjetím, směřuje se ke zjednání rovnováhy ve státním rozpočtu; pro následující rok slibuje ministr financí již přebytek ve státním hospodářství. Na r. 1919—20 byl výtěžek daně z příjmu (income tax) rozpočten na 354 mil. £; výnos daně z velikých zisků (excess profit tax) na 300 mil. £, ostatních daní přímých asi na 40 mil. £, dežto cla a spotřební daně byly odhadnuty přes 250 mil. £. Roční výnos přímých daní asi 700 mil. £ je tak ohromný, že by podle nynějších kursů znamenal skoro 250 miliard Kč. Všecky daňové příjmy na rok 1919—20 lze odhadovati téměř na 1.000 mil. £ (čili asi 350 miliard Kč). V Anglii nelitují ovšem nijak velikých poplatníků; z nejvyšších důchodů platí se již daň 52% a z velikých dědictví nutno odvésti státu až 40%. Ze všech těchto opravdivých úsilí přivésti státní finance v rovnováhu nelze pochybovati, že se podaří Velké Britanii v poměrně krátké době napraviti také svou porouchanou měnu. Za tím účelem zmenšuje se již oběh papírových peněz za války vydaných. Protože zhoršení anglické měny nebylo ani příliš veliké, ani netrvalo delší dobu, následky toho mnoho neuškodí ani hospodářskému ani sociálnímu rozvoji britického imperia. Ve Velké Britanii mají, možno říci, poválečné potíže skoro již za sebou.

Nepoměrně hůře je tomu v Belgii, ve Francii a zvláště v Italii. V těchto zemích sice vítězných, ale válkou těžce poškozených, stále se zápasí s ohromnými deficity, které nelze jinak uhraditi nežli velikými novými půjčkami. Množství obíhajících papírových peněz se nemenší, ano za minulého roku jich ještě značně přibylo. Měny těchto států již za války silně se odchylovaly od cen paritních, ale v míru stále se horšily.

Nyní v prostřed února jest agio na zlaté mince: v Belgii asi 165%, ve Francii 175% a v Italii 250%. To jsou již takové úchylky, které se za míru nevyskytovaly ani ve finančně nejrozervanějších republikách španělské Ameriky. Z takových propastí dostati se opět k původní výši a kupní síle peněz zdá se býti skoro nemožností.

Úplně ztroskotaly však měny států poražených nebo států, které vznikly na troskách říší rozpadlých. Tak v polovici února bylo agio na zlaté peníze:

v Bulharsku 1200%,	na jugoslavské koruny asi 2500%
v Rumunsku 1250%	v Polsku 3800%
v Československu 2000%	v Uhrách přes 5000%
v Německu 2200%	v Rakousku přes 6000%

v Rusku asi jako v Rakousku.

Tedy papírové peníze v Bulharsku měly sotva 7¾%, v Rumunsku sotva 7½%, v Československu sotva 5%, v Německu sotva 4½%, v Jugoslavii (koruny) sotva 4%, v Polsku něco přes 2½%, v Uhrách ani 2%, v Rakousku i v Rusku něco přes 1½% původní ceny předválečné, (počítá-li se cena těchto různých peněz podle ceny dolaru).

Tyto ceny však stále jednak kolísají, jednak nezadržitelně — a to v dosti krátkých intervalech — znovu poklesávají, ačkoli se mohlo zdáti, že jsou již nepoměrně a bezdůvodně nízko. Vždyť přece Rumunsko, Československo, Německo i Jugoslavie mají dosti hospodářských sil hmotných

i inteligentních, že poklesnutí jejich peněz téměř až k úplné bezvýzn
nosti nelze skoro ani pochopiti. Považme jen na př. že pro českoslovens
republiku bylo zjištěno všech bankovek z bývalého rakousko-uhersk
oběhu necelých 10 miliard K a z toho nejméně asi 3 miliardy K byly
drženy po provedené akci okolkovací. Tedy oběh 7 miliard Kč by se
dnešním ohromném agiu rovnal jen asi 350 milionům franků ve zlatě,
pro pětičlenou rodinnou domácnost průměrně asi 125 frs ve zlatě, což
by hotovost již skoro nedostatečná.

(V celém bývalém Rakousko-Uhersku byla v míru průměrná hoto
na rodinu pětičlenou asi 270 až 300 frs. Ovšem poválečné hospodaření
jistě skrovnější, ale přece pro pokročilejší hospodářské poměry v česk
zemích byla by suma 125 frs ve zlaté skrovná i za nynějších dob.)

Ostatně jak by vypadaly na př. důchody i nejlépe placených zříz
veřejných při nynějším agiu na zlato. Ministr měl by ročně na př. jen
3000 frs ve zlatě, sekční chef sotva 1500 frs ve zlatě i se všemi drahotn
přídavky. Za to by se v cizině ani sami pro sebe dobře nenajedli, neřku-li,
mohli řádně bydlet, slušně se šatit a k tomu ještě vydržovati rodinu! A jak
by se jevilo služné úředníčka XI. nebo X. třídy? Jich platy zdaleka ne
sahují 10.000 Kč, a 10.000 Kč by mělo ceny jen 500 frs ve zlatě! Je z t
jen viděti, že tyto mezinárodní ceny nemohou býti správné. — Ale v těc
cenách přece je nebezpečí, že se ponenáhlu vžívají také do vztahů domác
že vzájemným stykem s cizinou pomocí dováženého i vyváženého zl
působí a působiti musí na ceny domácí. Když naše koruna měla j
mezinárodní cenu pětiny nebo šestiny zlatého franku, měla snad j
mnohem větší kupní sílu u nás doma; ale když později klesla na desetinu
tého franku, nebylo snadno její domácí kupní sílu udržovati již na pětině n
šestině franku a jestliže nyní klesla pod dvacetinu zlatého franku, b
divem, udrží-li si za nějakou dobu doma kupní sílu desetiny zlatého fran
Domácí kupní síla peněz nemění se sice hned při každé mezinárodní prom
kursu našich peněz, ale trvá-li tento nízký kurs nějakou dobu nebo hor
se ještě, není možné ani tomu zabrániti, aby se také v zápětí neoslabov
kupní síla peněz v domácím hospodářství.

Spád naší měny byl od září minulého roku přímo katastrofální a j
nebyl odůvodněn nijakou hospodářskou pohromou domácí. Náš hospoc
ský i finanční stav až na obtíže vyživovací se přece jen ponenáhlu lep
Proč tedy vystoupla za necelého půl roku cena dolarů z 25 a 30 Kč až
106 Kč? Byla v tom jistě také zištná, ano zlomyslná spekulace, která
lovala o znehodnocení naší koruny. Byla v tom i osudná spojitost místn
sousedství s Německem a Rakouskem; říšská německá marka poklesla j
hůře než naše koruna, o rakouské koruně ani nemluvě. Ale tomu by se b
dalo aspoň částečně zabrániti, kdyby se byla u nás provozovala jen tro
rozumná — ovšem i dosti silná — valutní politika. Taková politika arci m
býti promyšlená, nedá se také provésti ze dneška na zítřek, ale dá se
praviti, když jsou k tomu dostatečné hospodářské prostředky. A těch n
země nepostrádají.

Nesmí se ovšem mysliti, že danými prostředky lze dosíci také v
načisto nemožných. Takové nemožné cíle byly, aby koruna českosloven

zase nabyla té kupní ceny, jakou snad měl zlatý frank před válkou. Na to bychom při hroznem dědictví po bývalé rakousko-uherské monarchii naprosto nepostačili. Zdědili jsme a zdědíme ještě od Rakousko-Uherska přes 30 miliard K všelikých dluhů a našich vlastních dluhů veřejných (dřívějších zemských a jiných samosprávných i dosavadních schodků ze státního našeho hospodářství) bude jistě aspoň 15 miliard K. Tedy, kdybychom už vůbec příště žádných dluhů dělati nepotřebovali, bylo by tu břemeno asi přes 45 miliard K veřejných dluhů, které by při sazbě 1 K = 1 frs ve zlatě vyžadovalo ročně jen při 4%nín: úrokování 1.800 mil. frs ve zlatě. Naše všechny státní důchody by pak nestačily snad ani na poloviční krytí dlužných úroků! Tedy o těch plánech bylo vůbec zbytečné mluviti. Ale bylo chybou při poválečném znehodnocení peněz a při tak rozhojněném papírovém bohatství pomýšleti také na to, aby naše československá koruna byla udržena na ceně třetiny franku, jak o to usilovala naše finanční správa loni na jaře. Ani k tomu naše síly zdaleka nepostačovaly. Je těžko vůbec udati, na které výši naše koruna se mohla udržeti dříve než počal její příkrý spád zvláště letos po novém roce.

Na tyto kritické doby měly a mohly se činiti v čas přípravy. Nejsme načisto bez prostředků, abychom se byli nemohli ubrániti tak příšernému poklesnutí naší koruny. V naší republice bylo dosti zboží v cizině hledaného, měli jsme cukr, líh, chmel, máme dosud hojnost dříví, ale i jiného zboží jako skla, porcelánu, emailovaného nádobí atd. Nesmělo se arci ponechati na libovůli leckoho, aby mohl zboží to vyvážeti kamkoli a za jakoukoli cenu, nýbrž zrovna stát měl vývoz i jeho úhradu upravovati tak, aby naše měna tím co nejvíce byla šetřena i abychom navzájem dostali také potřebné zboží z ciziny. Nejlépe snad bylo vývoz tak zmonopolisovati, jako se to podařilo při cukru nebo při lihu nebo jako to Německo provedlo s uhlím. Nyní ovšem jsou naše dřívější možnosti velice omezeny, jelikož mnoho z našeho zboží už bylo vyvezeno nevýhodně a naše potraviny doma se tolik scvrkly, že jen veliký dovoz ze zahraničí nás může uchrániti od hladu. Že při nynější strašně nízké ceně koruny budou tyto nutné cizí potraviny velice drahé, o tom nesmí se nikdo klamati a že se za těch okolností cena koruny těžko bude zotavovati, to je též nesporné.

Ale zůstane-li po delší dobu koruna na tak nízké úrovni cenové, bude se ponenáhlu menšiti také její kupní síla doma. Zboží domácí, zvláště to, které musíme doplňovati z ciziny, zdraží se poměrně k pokleslé ceně koruny, to bude tlačiti zase k nutnému zvyšování všech důchodů, tím i k novému zdražování věcí, kterých od ciziny sice nepotřebujeme, ale jichž náklady se zvětší následkem zdražování živobytí. Tak bludný koloběh zdražovací či znova ochabující kupní moc našich peněz bude stále hůře se stáčeti spirálou k veličině mizivé, od níž ostatně nejsme už tak daleko vzdáleni.

Pokud koruna poklesla jen k tomu stupni, který byl přiměřený všeobecnému rozmnožení našich čistě papírových a domnělých jen kapitálů — (totiž papírových peněz, veřejných dluhů, rozředěných akciových jistin atd.) — i důchodům z nich plynoucím, potud to bylo zároveň i opravou a zlehčením lehko nabytých bohatství. Při tom bylo možno ještě zasáhnouti ony veliké a snadné zisky účinnou daní. Trpěli tím sice zároveň vlastníci

starých dobrých pohledávek, ale těm je těžko vůbec pomoci. Pokud mzdy jiné pevné důchody k živobytí nepostačovaly, bylo možno je zvyšovati; při zvýšených cenách mohly pak i mzdní důchody bez závady růsti, aniž t odbytu vadilo. Jestliže někteří zadlužení vlastníci nemovitých kapitálů be zásluhy získávali, mohli býti přiměřeně zdaněni.

Jakmile však koruna klesla tak přílišně, že je možno dostati u ná za cizí peníze, na př. za americké dolary, za holandské zlaté nebo za švý carské franky zdejší dobré hodnoty za babku téměř, tu bylo nutností s tomu vzpírati vší mocí. Zavedením daně z majetku teprve v poslední chvíl která by mohla začít projevovati své účinky při nejlepším zdaru až někd za rok, nebo za delší ještě dobu, nelze tu rychle pomoci. Zatím by mol cizí kapitál nejlepší naše podniky i nejcennější naše zboží skoro zadarm vyvlastniti. Právě pro tento nynější kritický okamžik bylo by nutno vešker vývoz aspoň státem kontrolovati, ne-li zmonopolisovati. Pro to by zvlášt byl zralý náš vývoz uhlí, které za bezcenné papírky německé a rakousk skoro vyhazujeme. Brání nám při tom mírová smlouva, dle níž uhlí nc smíme cizině prodávati dráže nežli doma; ale ceny uhlí bychom moh i doma výhodněji a se ziskem pro stát upraviti, zvláště však by samy sebo stouply, kdyby naše koruna nabyla lepšího kursu na mezinárodním trh podle skutečné naší nynější hospodářské síly.

Jestliže nynější cena naší koruny je příliš nízká, — a těžko je o tor podle vyložených skutečností vůbec pochybovati, — bylo povinností naš vlády, aby po včasné přípravě sama do trhu zasáhla. Nebylo ani potřeb přímého činu vládního; je k tomu již povolán bankovní úřa ministerstva financí. Při velmi nízkých cenách koruny nebylo nutno ani vy naložiti mnoho prostředků (devis vývozem získaných), aby se skoupilo dost veliké množství korun nebo výplat na Prahu, že by ceny pak jistě stouply Ovšem nesmělo by se hned spekulovati na kvapné a značné stoupání kursů vůbec by se nesmělo pomýšleti na nějaké neodůvodněné zvelebování měny Při opatrném jednání byly by tyto obchody zrovna velmi výnosné. Tak se dělala devisová politika před válkou od rakousko-uherské banky, kter udržovala papírovou rakousko-uherskou korunu na úplně stejné ceně s ko runou zlatou a která bance kromě toho dodávala značné zisky.

Namítá se, že co bylo možné za míru, nebylo by lze provésti nyní p válce, za rozvrácených poměrů hospodářských. Ale dnes naše koruna přec je v cizině hluboko pod tou cenou, kterou asi si udržuje u nás doma a kter je přiměřená i našemu již rozhojněnému papírovému kapitálu. Nemohlo b se nyní kupováním jejím nikterak pozbýti; takové intervenční koupě by je ustalovaly její cenu a nemohly by končiti ztrátou pro státní pokladnu. Al lze věřiti, že vláda se na tyto účely v čas nepřipravila (nebo nemohla při praviti) a že nyní při okamžité nouzi o potraviny a o nezbytné suroviny nem snad na podobné zasahování ani dosti hotových prostředků (devis, výplat a j zahraničních platidel).

Bude nutno o těchto valutních otázkách i o úpravě rozháraných pe něžních poměrů se ještě obšírněji rozepsati v samostatném pojednání, k kterému se snad v tomto listě brzy naskytne příležitost.

V Praze v polovici února 1920. *Jan Koloušek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Ochrana práce v mírové smlouvě. — Bytová otázka. — Ochranné zákonodárství dělnické.

Mírová smlouva obsahuje též jednu kapitolu »neválečnou«, jež však významem svým pro pokrok světa nezůstává za ostatními částmi mírové smlouvy. Je to část XIII. (předposlední) mírové smlouvy, nadepsaná »Práce«. Na základě tomto vytvořuje se stálá mezinárodní organisace, která representována jest a) valným shromážděním zástupců států (mezinárodní konference práce), b) mezinárodním úřadem práce. Společnost národů, hledíc k tomu, že trvalý mír může spočívati jen na podkladě sociální spravedlnosti, chce pomocí této organisace pracovati k tomu, aby pracovní podmínky, jež až dosud obsahují pro velký počet osob nespravedlnost, bídu a strádání, byly zlepšeny účinným způsobem, který je však možným jen tehdy, jestliže jeden nebo více států nevyhýbá se přijmouti řád práce vskutku lidský, který ostatní státy již zavedly. Uznává se sice, že rozdíly podnebí, mravů a zvyklostí, hospodářské vhodnosti a tradice průmyslové činí obtížnou úlohu dosíci přímo úplné jednotnosti v pracovních podmínkách. Avšak přes to jsou cesty a zásady, směřující k úpravě pracovních podmínek, jež každý průmyslový celek měl by se snažit uvésti v život. Mírová smlouva naznačuje některé, jež považuje za zvláště důležité a naléhavé: Vedoucí zásadou budiž, že práce nesmí býti pokládána prostě za zboží nebo předmět obchodu, — dále volné právo spolčovací pro zaměstnané i zaměstnavatele, placení mzdy, která zajišťuje slušnou úroveň životní, přijetí 8hodinového nebo 48hod. týdne pracovního a 24 hod. týdenního odpočinku, odstranění práce dětské a omezení práce mladých lidí, zásada rovné mzdy bez ohledu na pohlaví za práci rovné hodnoty, slušné hospodářské nakládání s veškerým dělnictvem, organisování řádné dozorčí služby, aby se zajistilo provádění zákonů a předpisů o ochraně dělnictva. — Úkolem mezinárodní organisace práce bude tedy vypracovati a v život uvésti takové zákony ochrany dělnictva, jež by jednotlivý stát sám nemohl provésti vzhledem k průmyslové konkurenci jiných států, které tyto zákony dosud nezavedly. —

Není pochybnosti, že tato mezinárodní instituce může býti ohniskem trvalého pokroku sociálního — hned jednání prvé mezinárodní konference Práce ve Washingtoně v r. 1919 je toho důkazem. Tato jednala vedle jiných otázek (nezaměstnanost, zaměstnání žen a dětí, noční práce žen zaměstnaných v průmyslu, upotřebení bílého kostíku v zápalkovém průmyslu) hlavně o provedení zásady 8hodinového dne aneb 48hodinového týdne pracovního a dospěla k důležitému výsledku. Zásada 8hod. dne nebo 48hod. týdne pracovního uznána všeobecně pro průmyslové podnikání (nikoliv prozatím pro obchod a zemědělství). Naši delegáti navrhovali i toto rozšíření poukazujíce, že zemědělci u nás sami žádali zavedení 8hod. dne i v zemědělství. A vskutku také odpor proti tomuto požadavku na konferenci nebyl prý zásadní, nýbrž plynul z rozmanitosti poměrů jednotlivých zemí a obtíží z toho vznikajících.

Náš zákon o 8hod. době pracovní kryje se, pokud se týče průmyslu, s usnesením mezinárodní konference, a nebude třeba ho měniti ani v ostat-

ních částech, poněvadž mírová smlouva v čl. 350. výslovně stanoví, že v žádném případě nebude žádáno na kterémkoliv státu, aby následkem toho, že konference přijala nějakou úmluvu, umenšil ochranu dělnictvu už poskytnutou vlastním zákonodárstvím.

Usnesení konference o 8hodinovém pracovním dnu je významu dalekosáhlého, neboť teprve mezinárodním zavedením tohoto principielního požadavku dělnického bude 8hod. pracovní doba upevněna všeobecně, a tudíž i u nás. Exekutiva usnesení mezinárodní konference práce závisí ovšem teprve na tom, že jednotlivé státy návrh mezinárodní úmluvou formálně ratifikují; jednotliví členové Společnosti národů návrh úmluvy mohou též zamítnouti nejsouce podrobeni žádnému jinému dalšímu závazku. Jestliže však úmluvu přijmou, jsou povinni svým zákonodárstvím ji provésti a provedení to může pak býti i opatřeními hospodářského rázu vynucováno.

Není však pochybnosti, že hlas mezinárodní konference Práce bude vždy v celém světě slyšen a následován a podaří-li se této instituci provésti v praksi jen některé z výše naznačených cílů a zásad, stanou se tyto v pravdě »pro zaměstnance celého světa pramenem trvalého dobra«.

*

Bytová otázka stala se dnes problémem velmi palčivým a obtížným. Poukázal jsem již v 3. čísle Naší doby na to, že nově redigovaný zákon o zabírání bytů nemůže přinésti podstatné úlevy v bytové nouzi, poněvadž velkých bytů je z celkového počtu bytů mizivé procento. Jediným východiskem jest oživení stavebního ruchu; tomu však stojí v cestě překážky téměř nepřekonatelné. Stavební náklady stouply nejméně šestinásobně a jsou hlasy, které tvrdí, že letos bude se stavěti v Praze ještě dráže. Je na první pohled patrno, že činže širokého obecenstva v stejném poměru stoupati nemohou, čili, že rentabilita stavby bytové je nedosažitelna a tím také je dnes ještě nemožným soukromopodnikatelský stavební ruch. Veřejná správa byla zde tudíž postavena před úkol, jak vzkřísiti stavební ruch podporou z prostředků veřejných. Nutno konstatovati, že Národní shromáždění neleká se v této otázce obětí. Fond pro podporu stavebního ruchu, zřízený zákonem ze dne 23. května 1919 a dotovaný původně 5 mil. Kč ročně, byl v těchto dnech rozmnožen dalšími 25 mil. Kč, ač ministerstvo sociální péče navrhovalo pouze 10 mil. Kč. Fond tento slouží k podpoře staveb malých bytů, které podnikají obce nebo obecně prospěšná stavební družstva. Hlavně družstevní činnosti stavební dostalo se touto podporou popudu k pozoruhodnému rozvoji. Nová a nová družstva se zakládají, již nejen v městech, nýbrž i na venkově, kde prováděním pozemkové reformy vyrostou jim nesporně nové úkoly. Státní podpora družstevní činnosti stavební je dalekosáhlá. Dnes nestačilo pouze poskytnouti družstvům výhod daňových a poplatkových a státní zárukou dopomáhati jim k opatření levnějšího úvěru. Stát garantuje sice opět zápůjčky družstvům či obcím na stavbu do II. hypotéky (až do 90%) poskytnuté, zároveň však vědomě bere tím na sebe závazek, že bude zapravovati sám tu část ročních anuit, která není kryta výnosem domu. Stát hradí tedy každoroční deficit novostavby a poněvadž připouští prozatím jen mírné zvýšení činží, hradí deficit velmi značný, který bude činiti při rodinných domcích asi 70% celkového nákladu, při nájemních

domech ještě více. Stoupajícím výnosem domu, t. j. zvyšováním činží, které ponenáhlu musí nastati, bude se zmenšovati každoroční břemeno státu. Tato dalekosáhlá podpora zbavuje stavebníka každého risika a jest, jak skutečnost ukazuje, schopna, oživiti stavbu malých a dělnických bytů. Pro rok 1920 připravena jest řada projektů, jichž provedením bytová nouze snad přece poněkud se zmírní. Podle propočtu, obsaženého v důvodové zprávě zákona, kterým nově dotuje se fond pro podporu stavebního ruchu, lze postaviti s podporou 5 mil. Kč ročně (počítáme-li 600% zdražení stavebního nákladu a zvýšení činží jen o 20%) domů v úhrnném nákladu přibližně 113,600.000 Kč, s podporou celkem dosud povolených 30 mil. Kč, tedy stavby v úhrnném nákladu 681,600.000 K.

I v jiných směrech snaží se veřejná správa usnadňovati stavební ruch. Přijat byl zákon (ze dne 17. prosince 1919) o vyvlastnění pozemků pro stavbu obytných nebo veřejných domů, podle něhož mohou býti vyvlastněny jednotlivé stavební parcely ve prospěch státu, obcí, okresů nebo obecně prospěšných stavebních sdružení. Výše zmíněná novela k zákonu o podpoře stavebního ruchu obsahuje též ustanovení, že i podniky stavební hmoty vyrábějící mohou býti odevzdány obcím nebo družstvům do dočasné správy. Vedle toho připravuje se zákon o podpoře soukromého stavebního ruchu, takže lze s určitostí očekávati v tomto roce živý stavební ruch. Nebude ovšem spočívati ještě na zdravých základech, poněvadž bude umožněn pouze subvencováním státním, ale snad uvede se tím přece stavební podnikání do chodu. Jinou otázkou zůstává ovšem, zda i to vše, co v r. 1920 bude uskutečněno, může bytovou nouzi rozřešiti.

*

Ochranné zákonodárství dělnické poslední doby vykazuje několik nových zajímavých zákonů. Jest to nejprve zákon, kterým se zřizuje rozhodčí komise pro úpravu služebního poměru v kovodělném průmyslu (ze dne 5. prosince 1919 č. 655 sb. z. a n.). — Rozhodčí komise jest oprávněna, aby, nestačí-li zprostředkování, vzniklý spor rozhodla i nálezem a to jest závažný prvek, který se tím do dělnického zákonodárství zavádí. Důsledné provedení jeho a klidné vyřizování pracovních sporů znamenalo by velký zisk pro náš hospodářský život i v jiných oborech průmyslových, kdyby podařilo se tak omeziti hromadné stávky dělnictva. —

Dále nařízení o rozhodčích soudech dělnických pro spory o vypuzení z práce (ze dne 12. prosince 1919 č. 662 sb. z. a n.), jež bylo vydáno jako kompromisní řešení sporu mezi oběma socialistickými stranami, vzniklého návrhem československých socialistů proti »politickému teroru«, sporu, jemuž téměř by byla padla za obět vládní koalice, — a konečně zákon o úpravě pracovních a mzdových poměrů domácké práce (ze dne 12. pros. 1919 č. 29 z r. 1920), jenž snaží se uplatniti v jistých směrech ochranné zákonodárství na poli velmi obtížném, na poli »práce domácké«, kde do nedávna dělnictvo ani nemocenskému pojištění nepodléhalo.

Zákon jest právě proto záslužným a lze si jen přáti, aby ho nepotkal osud mnohého dobrého sociálně-politického opatření, aby nezůstal jen — na papíře. *J. K.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Školství národní na Slovensku. — Stav dle zpracovaných dotazníků z r. 1919. — Konfesijní ráz jeho. — Práce českých učitelů na Slovensku. — Návrh na složení místních školních rad.

Na Slovensku budujeme národní školství, nejbezpečnější základ lidové kultury, a není nic radostnějšího v naší republice nad to, jak se rozvíjí. Dnešní stav jeho nastínil na poradách slovenských županů a poslanců v Turč. Sv. Martině 4. srpna vládní referent Ant. Štefánek. Rozeslal dotazníky, jež pod dozorem školních úřadů vypracovalo učitelstvo.

Dle těchto dotazníků napočítáno na Slovensku 3931 škol (mezi nimi 280 opatroven) se 6302 třídami. Lidové školy slovenské jsou většinou jednotřídní, vícetřídní jsou jen v městech a ve větších obcích.

Z těchto škol jest 736 státních lidových, 1070 římsko-katolických, 625 evangelických, 371 řecko-katolických, 93 židovských, 91 obecných t. j. vydržovaných obcemi, 45 soukromých (továrních atd.), 189 státních a 91 jiných opatroven.

Národní školství slovenské je tedy dosud konfesijní. Není ovšem vydržováno zcela příslušnými církvemi náboženskými, ale ze tří čtvrtin z prostředků státních. Konfesijní školy slovenské jsou tedy školami veřejnými. Uherské zákony dovolovaly otevříti školu pro 40 dítek komukoli, církvi nebo obci, když se zavázala přispívati nejméně 100 K ročně na školu (kromě nákladu věcného). Všecko ostatní, zvláště tedy největší školskou položku, t. j. učitelské služné, doplácel stát. — Církev tedy za poměrně nepatrnou roční částku dostala právo, aby škole ze tří čtvrtin vydržované státem vtiskla náboženský ráz.

Dle toho rozvržen také státní náklad na školství. Zatím co na školy lidové činil 6,448.300 K, na školy církevní činil 13,831.260 K. Celkem platil tedy stát na lidové školství slovenské 20,279.560 K. Církevní poplatek na školy lidové činil pouze 3,022.860 K, rovnal se tedy ne celé čtvrtině nákladu na školy církevní.

Válka zavinila fakt, že 1368 učitelských míst bylo v roce 1910 uprázdněno. Učitelů slovenských škol lidových bylo 4953. Mnozí učitelé maďarští opustili školy, protože nemohli nebo nechtěli vyučovati děti jinak než po maďarsku. Slibu naší republice nevykonali, byli propuštěni, nebo zůstali ve slovenských obcích jako výzvědná stráž Maďarů. Veliká část odešla do Maďarska, kde způsobila nezaměstnanost učitelskou.

Ze všech 4953 učitelů na Slovensku bylo 3784 Slováků, 150 Čechů, 620 Maďarů a 390 Němců. Ze Slováků je asi 3000 t. zv. Novoslováků, t. j. takových, kteří se probudili ke slováckému vědomí teprve od převratu. Lze očekávati, že přerod jejich bude postupem času uvědomělý a proto dokonalý.

Podle statistik bývalého uherského státu z r. 1913 byli slovenští učitelé, t. j. učitelé na školách s vyučovací řečí slovenskou, pouze 602. Byli to vesměs učitelé církevní a z nich 334 katoličtí a 258 evangelických.

Ze 308.764 dětí slovenských škol lidových bylo 196.638 chlapců a 194.126 dívek. Slováků z nich bylo 294.444, Rusínů 10.386, Maďarů 63.509, Němců 22.425. Podle náboženství bylo 262.258 katolíků, 53.683 evangelíků, 32.864 řecko-katolíci a 21.959 židů. —

Obraz slovenského školství národního je tedy velice pestrý. Je tu devatero druhů škol, z nichž každý má svou vlastní správu autonomní. Náš stát převzal ve skutečnosti jen pětinu škol státních. V ostatních zůstávají na dále pány církve, obce, soukromníci. Čeští učitelé mohli býti přijímáni pouze do uvedené pětiny škol státních. Církve protestovaly, kdykoli byl vládou poslán učitel nebo učitelka do slovenských škol konfesijních.

Na Slovensku není jednotné správy školské. Církve si vymohly, že školské záležitosti budou si vyřizovati samy, prostřednictvím vlastních vládních církevních zpravodajů s obejitím školského státního referátu. Valná část školské administrativy na Slovensku je dosud v církevních rukou. Moc školského vládního referátu je okleštěna církvemi, které si do »svých« škol nedají mluvit. Církvím na Slovensku je tak umožněno, aby konaly svoje politické poslání, t. j. aby kontrolovaly působnost státu, seslabovaly a zadržovaly vše, co se jim nelíbí a co jejich účelům neslouží.

V každé obci, kde je církevní škola, je zřízena místní církevní rada (školská stolice), jejímž předsedou dle těla i ducha je místní farář. Čtyři pětiny lidových škol na Slovensku vedou faráři. Církve vybírají a dosazují si na školy po vlastní libosti učitelstvo bez účasti státu, který volbu pouze potvrzuje, t. j. bere na vědomí. Je samozřejmo, že volba učitelstva se koná dle toho, jak učitel volený slibuje sloužit zájmům církevním.

Konfesijní učitelstvo slovenské nehledí proto na zájmy státu, ale na zájmy církve. Osvětového ruchu, který má lid zvedati ke světlu a pravdě si nesmí všímati. Státní inspektorát nemá moci, aby je k osvětové činnosti v lidu povzbuzoval, nemá moci, aby bránil nešvarům a nepořádkům, na které přijde a kterých je v konfesionelním školství slovenském více než dost.

Je otázka, jak zlaicisovat slovenské školství národní z 80 procent konfesijní. Musí-li náš stát hradit největší část školského nákladu i na tyto školy, pak musí nabýti moci, aby školství tomuto vtiskl svůj ráz, aby je duchem přiblížil ke školství v ostatních svých oblastech, aby je z církevního poručenství vymanil a spojil ve školskou státní jednotu. Je třeba postupovati v tomto směru pomalu ovšem, krok za krokem, ale neuhýbavě, důsledně a nelekati se ani přeháněk, které kněží o vliv ve školství připravovaní budou vyvolávati.

*

Slovensko pod tisíciletým maďarským jařmem kulturně zanedbávané vyžádalo si po svém osvobození a spojení s naší republikou značnějšího přílivu kulturních pracovníků, aby mohlo býti sváděno na osvětovou dráhu za účelem duševního spříznění s bratrským kmenem českým. Slovenské oddělení našeho ministerstva školství a národní osvěty postaveno bylo před těžký úkol výběru vhodných učitelských osob. Vytýkalo se mu ve veřejnosti, že výběr ten nebyl dosti pečlivý.

Třeba však připomenouti, že uvedený odbor neměl možnosti výběru. Volit musil z osob, které se dobrovolně hlásily, a je přirozeno, že osoby ty nebyly vždy nejlepší. Tajemník slovenského oddělení při ministerstvu školství p. Cyril Merhout v Čes. uč. z 5. února má proto právo prohlásiti, že volání po »nejlepších lidech« na Slovensko stalo se u nás hluchou frází. Na Slovensko šlo dost lidí výborných ze živého zájmu o blaho ratolesti ke kmeni

našeho národa připojené, ale šlo tam také dost lidí, jež lákaly denní diety a jiné zájmy hmotné.

Na Slovensku žádali — dle článku Merhoutova — učitelé se 4—6tiletou školskou praksi hned za »ředitele« a stal se i případ, kdy učitel se 12tiletou službou se ve veřejnosti neostýchavě hájil, když měl ustoupiti kolegovi s 30 léty služebními na místo ředitelské. Jednotlivci vybojovávali si i v průvodu poslance nebo jiných vlivných osob nároky na pěkná místa.

Staly se případy, které učitelskému stavu nedělaly čest, ale slovenský odbor prováděl bezohledně výměnu, kdekoli a kdykoli se některý učitel nebo učitelka neosvědčili. Nesprávné bylo přehánčti případy urážení náboženského cítění slovenského obyvatelstva a kompetentnímu odboru jsou známé takové případy pouze tři.

Ministerský tajemník netají se velikou úctou k práci, kterou mnozí čeští a moravští učitelé na Slovensku vykonali. Dovolává se úsudku ministra dra Šrobára, básníka Hviezdoslava, předsedy lidové strany dra Kmetka, kteří mu dosvědčili, že neznají určitých případů, kdy by byl náboženský cit občanstva se strany učitelstva urážen. Dle všeho jednalo se o křivé denunciace poštvané strany klerikální.

Potěšitelné je sdělení, že namnoze čeští učitelé celé obce téměř přetvořili a získali si takových sympatií, že deputace obcí zakročovaly u úřadů, aby byli ve svých dosavadních působištích ponechávání. Některé obce úpěnlivě, ale marně volaly po českých učitelích.

Někteří učitelé prožili na Slovensku nemalá utrpení při vpádu bolševickém a při štvanicích kněžstva, někteří naráželi na neuvědomělost a neporozumění občanstva a nelze pro tyto věci neníti patřičného obdivu. »Znám podrobně práci většiny českého a moravského učitelstva na Slovensku — končí min. tajemník Merhout na uvedeném místě — mám pro ni obdiv a úctu, kterou rád tlumočím v tisku i na místech veřejných.« Česká veřejnost pobouřená namnoze tendenčním tiskem přijme ujištění z kompetentního místa s uspokojením.

*

Učitelstvo české vyslovuje se po řadu let ve svém časopisectvu i ve svých školských programech pro zdobrnění školských úřadů, pro svobodu učitelské práce ve škole, jakož i pro odstranění všech nepříslušných vlivů ze školy, vliv církevní i třídně stavovský nevyjímajíc.

Poslanec Fr. Houser ze řady soc. dem. učitelstva podal návrh o složení místních školních rad, jehož podstatou je, aby v nich zasedali členové volení občanstvem současně s obecními volbami a poradníci, zvolení místním učitelstvem, jichž počet by se rovnal polovině občanských členů.

Učitelstvo, které bylo dosud zastoupeno v místních školních radách nejstarším správcem školy (ředitelem měšť. školy) s plným právem hlasovacím je návrhem posl. Housera pobouřeno. Vliv jeho ztenčil by se na třetinu členů s pravomocí pouhých poradců ve věcech školských bez práva hlasovacího.

Návrh posl. Housera rozšiřuje také obor působnosti místní školní rady o právo upravovati v rámci školských úřadů práci školy dle potřeb obyvatelstva a o povinný a přímý dohled členů místních školních rad na

učitelovu práci ve škole. Uskutečněn, vedl by k tomu, že by neodborníci z kruhů občanských měli dohled na školské odborníky t. j. asi tak, jako kdyby občané-neodborníci dohlíželi na práci stavitelů, lesníku atd.

Učitelstvo vidí v návrhu omezování svobody ve své školské práci, a podle Tolstého názoru jedině svoboda může býti kriteriem práce vychovatelské. Návrh Houserův učitelstvo ve své velké většině odmítá a touží po tom, aby po způsobu dělnických syndikátů mohlo samo prostřednictvím stavovských komor svoje školské věci spravovati.

Politické strany po posledních obecních volbách samy uznaly, že je třeba, aby odborný vliv v místních školních radách byl silněji zastoupen a vyslaly do nich namnoze větší počet učitelův-odborníků s plným právem hlasovacím.

LITERATURA.

Co chce T. G. Masaryk na české krásné literatuře a jaký měl na ni vliv?

(K sedmdesátým narozeninám.)

Napsal Jos. Laichter

V Masarykově spisku »O studiu děl básnických« nalézáme známý výrok, že v umělecké tvorbě nesmíme spatřovat jakousi hru, nýbrž skutečně velikou, největší a nejvzácnější práci lidskou. Tak se vyjádřil T. G. Masaryk nejednou a daly by se uvésti i jiné jeho výroky na doklad, jak vždycky cenil význam umělce a spisovatele pro národ i lidstvo.

Ale když T. G. Masaryk přikládal a přikládá umění a spisovatelství tak veliký význam, naskytá se otázka, jak byl a mohl býti spokojen s naším domácím, českým uměním slovesným?

Je jisto, že čím je duch vyšší a rozvitější, tím větší požadavky klade na duchy jiné, z nichž má čerpati povznesení a poučení. Otázku lze tedy položiti také tak: Měl anebo má Masaryk někoho vyššího nebo i sourodého mezi našimi umělci a spisovateli?

I jsem nucen dáti si odpověď zápornou a vycházeti ze stanoviska, že spíše český slovesný umělec by měl a mohl získávati od T. G. Masaryka než T. G. Masaryk od českého umělce a spisovatele.

Ale kdo zná T. G. Masaryka, ví, že se rád poučil i od prostého dělníka a že tedy rád přijímal a přijme poučení i od prostého umělce a spisovatele, daleko ne sobě rovnocenného. A že bude umělce a spisovatele cenit tedy i jinými okolnostmi a nejen jeho geniálností.

V »České otázce« praví: »Budoucnost krásné literatury a umění je na dráze těch, kteří v dílech svých dovedou prohloubiti a stěsniti národní tužby v tom smyslu, v jakém Havlíček a v nejlepších svých výkonech Neruda usilovali.«[1]

A tamtéž dí: »...ani ruské vzory nenahradí nám vystižení duše v pravdě české.«

[1] Později jmenuje ještě Máchu, Němcovu a Machara.

V těch větách je pevně stanoven Masarykův poměr k českým umělcům spisovatelům. »Buďte pokračovateli Havlíčkovými a Nerudovými — snažte se vystihnout duši českou!« tak asi určuje úkol hodný českého literáta.

Co znamená být pokračovatelem Havlíčkovým a Nerudovým?

Na to nám dává Masaryk odpověď ve své knize, věnované Havlíčkovi. Tam praví: »Havlíčkovi, jedním slovem, umění nebylo l'art pour l'art, věda mu nebyla vědou pro vědu, literatura mu nebyla literaturou pro literaturu, ale obraz, báseň, kniha, časopis, noviny byly mu ž i v o t e m, životem skutečným, přítomným, naším životem českým.«

Pokud jde o Nerudu v »České otázce« uvádí tento jeho výrok: »Učíme se u národů jiných, poznejme stupeň jejich vývinu, spřátelme se s jejich světem myšlenkovým a zpracujme pak v sobě vše v celek nový s tím, co jsme s mateřským mlékem už obdrželi a ve vlastech svých seznali.«

A nyní pochopíme, proč Masaryk z našich spisovatelů zvláště cení Machara. Ani Macharovi literatura nebyla jen literaturou pro literaturu. Jeť přímým a podnes největším pokračovatelem Havlíčkovým i Nerudovým a soudím, že nikdo — žádný z našich spisovatelů — podnes tak neobnažil a nevystihl duše české jako Machar.

Bylo by zajímavé zkoumati, pokud a jak měl zde T. G. Masaryk vliv na Machara. Jistě že měl, jistě že Macharova samostatná básnická osobnost silněji a příznivěji rostla a vyrostla do své výše pod podněcující oporou Masarykovou, že právě po boku Masarykově plně se uplatnilo to, co by se dalo nazvat češstvím Macharovým. Když Machar před dávnými léty vydal svou prvou knihu »Confiteor«, pověděl v Úvodě: »Nemám ideálů, za něž bych, jako jiní, bojoval, přítelem didaktické poesie nejsem, bych národ svůj něčemu učil.« Ve »Vstupním dialogu« této knihy říká o své poesii, že nebude pákou občanových činů a nebude dmýchat v srdce troud a svítit v hlavy šer. Ale od »Tristum Vindobona« čím dál víc vidíme pravý opak, jak Machar právě tak jako Masaryk chce být skutečným učitelem národa a jak počíná působit positivně. Jeho knihy bojují a nabádají, Machar stává se spolubojovníkem Masarykovým a vedle něho i vychovatelem národa. Machar jako geniální bojující básník dobře Masaryka doplňuje. Vliv Masarykův nic neubírá jeho samostatné individualitě, tato nalézá pouze v Masarykovi posilu a plněji se rozvíjí. A jistě že zase i Masaryk vzájemným působením a vlivem Macharovým, často i negativním vlivem leccos si lépe ujasňuje a o leccems se rozhoduje.

Ovšem vlivem Masarykovým na Machara není vyčerpán poměr Masarykův k české krásné literatuře. Bude úkolem literárních historiků, aby v jednotlivostech a podrobnostech zjistili, jak a pokud T. G. Masaryk působil na české spisovatele umělce já hodlám se zde obmezit pouze na několik námětů.

Je jisto, že Masaryk chtěl vliv vykonávat. V polovici let devadesátých píše své stati proti uměleckým a životním názorům Jaroslava Vrchlického, hlavně proti jeho eklekticismu. Vytýká Vrchlickému jeho názor, že poesie má blažit člověka a že realism je mu »křik všednosti«, »nuda« a »špína«. »Pokud běží o realism«, praví T. G. Masaryk, »rozcházím se s p. Vrchlickým nejen v poetice, ale v celém nazírání na nynější život moderní. Nikoli tím, že bych hájil realism všecek a každý a za každou cenu. Ale

v lokomotivách a nádražích a fabrikách atd. pozorují a vidím život; v životě tom vidím stinné stránky, avšak vidím i mnohé stránky lepší, dobré a pěkné. Život Řeků a Římanů mně není lhostejný, není mně lhostejna krásná (»klasická«) forma, avšak věřím s Mme de Staël, že poesie Řeků a Římanů (a podobně poesie ostatních národů) je právě proto pěkná, že vypráštila z plného života těch Řeků a Římanův a tudíž nám právě napodobení klasiků znamená, vyvážiti krásu ze skutečného života nynějšího a předně národního. A formy skutečně krásné bez krásného a velikého obsahu není.«

O názoru, že umění (poesie) nás má blažit, T. G. Masaryk nechce široce mluvit. Praví stručně, že poesie toho účelu nemá. »Nemá ho alespoň více než věda a jiná práce duchovní.« Zazlívá pak Vrchlickému, že nepodal určitého názoru o české otázce. »Podivným toho důkazem je netoliko neobsažnost básní »Vlasti« věnovaných, nýbrž fakt, že tam, kde (Vrchlický) shrnuje své názory o »Lidstvu« a jeho historii, na národ vlastní úplně zapomněl.« Nazývá Vrchlického filosofickým impresionistou. »Nehledej u něho ustáleného, jednotného a určitého názoru na svět; dokonce v něm nehledej řešení nějakých problémů — pan Vrchlický o problémech ví, neboť zná literaturu světovou, ale neřeší jich.«

Samozřejmě T. G. Masaryk se staví také proti erotické poesii Vrchlického a proti jeho názoru na ženu. A dodává: »Čekám ovšem námitku, že poesie nemůže být bez krásy a tudíž bez lásky a bez ženy: »puritanismem«, »českým bratrstvím« dovede žít šosák, ale nikoli umělec, básník a t. p. Je pravda — poesie a umění nemůže být bez lásky, protože bez lásky není a nebylo by života. Ale jakou lásku?... Činím rozdíl mezi láskou a smyslností, ať už brutální nebo slabošskou. Jistě smyslnost slabá, nervosní, rafinovaná, nezdravá, anormální je hrobař pravé lásky, lásky silné, zdravé, normální; každý, kdo alespoň zdravý býti chce, musí té slabosti nechtíti, neboť je právě hrob lásky silné, mocné a přece — čisté. A tu jsme při věci hlavní. Nečistost vtrhla do naší poesie již za Puchmajera, nečistost dusí naši poesii i dnes. Dusí ji nečistost zkažené, slabošské, falešné fantasie.«

A T. G. Masaryk již o dva roky dříve vystupuje proti této nečistotě, když kritisuje »Nové Proudy«, první literární orgán pokrokového hnutí. »Nečistost« — praví ve své stati, pojaté později do knihy »Naše nynější krise«, — »toť zkáza naší společnosti, toť zkáza moderní literatury... Všecko úsilí naší mladší inteligence nepovede k cíli, jestliže se v této věci nepostaví v řadu těch, kdož pracují, bojují za čistost ducha a těla. Žádná radikální politika, žádné státní právo, ani věda, ani filosofie, ani umění nepomůže, jestli dorůstající pokolení nevybaví se z osidel nečistoty, nečistoty života a literatury.«

Jako vystoupil T. G. Masaryk proti eklekticismu a erotice Jaroslava Vrchlického a nečistotě v literatuře, stejně vypověděl boj naturalismu umělec kému ve svém obsáhlém článku o Zolovi, uveřejněném v 3. ročníku Naší Doby. Ukazuje na Zolův estetický a umělecký materialism, na jeho zálibu v nehoráznosti, na jeho fantastičnost a sklonnost k symbolisaci, na nezdravou smyslnost jeho knih, na nedostatek mravního smyslu, zkaženou obrazotvornost atd. Ve své Otázce sociální, když mluví o socialisaci umění, upírá dílům Zolovým i skutečný socialism, nechce ho vidět ani v Germinalu a dokonce

ne v Naně. »Zolovi«, praví, »jsou dělníci asi tím, čím černoši literatuř robinsonovské.« A připojuje později: »Ze Zoly pravý umělec příkladu si brá nesmí. Socialism umění nespočívá v látce výlučně dělnické a ještě k tom ve výběru scén nevšedních.«

Svým článkem o Zolovi chtěl Masaryk, jak výslovně v úvodě říká, pů sobit na českou literaturu, totiž na české apoštoly naturalismu. Vidí, ž i v Čechách »samý Pavel a to tě mrzí a mrzí. Vyhledáš si proto svůj člán a upravíš pro ty naturalistické Pavly...«

Na konci článku naznačuje, jak by bylo lze naturalism překona Návod zní: »opravdové, přesné a poctivé studium přírody a člověka, n polovzdělanost a diletantism — přesvědčení o velikolepé zákonnosti všeh života a historie, ne modloslužba náhody — přesná obrazivost, ne fanta stická syntése vlastních nedoznatků a cizích myšlenek a obrazů — opravdo vost, ne zajímavost a napínavost — duše, ne pudy — čistota, ne perversita náboženství, ne mysticism — víra, ne pověra — naděje, ne nervosnost humanita, ne demokratism — pravda, ne lež.«

A nyní otázka: Ubíral se vývoj české literatury, na niž T. G. Masary chtěl působit, směrem a duchem Masarykovým?

O vlivu Masarykovu na Machara jsem se již zmínil. Ale jak ted jinak?

Je známo, že idee velkých lidí většinou teprve po čase se uplatňuj v životě. Rozhlížím-li se kdy po naší krásné literatuře, vidím, že ani vli Masarykův nebyl zde tak pronikavý, jak by bylo žádoucno, a shledávám jednu z hlavních příčin v tom, že Masarykův vliv znamená vlastně i vliv n život. Být pod Masarykovým vlivem znamená nejen sledování jistých teori a jisté metody, nýbrž to znamená i určitý názor životní, ba i směr celéh života.

Vliv není ničím zahanbujícím. Bez vlivů nevyrůstá nikdo, i na našeh Husa působily vlivy a jistě i na Masaryka. »Člověk, který by chtěl mí všecko ze sebe, byl by brzy v koncích«, říká Masaryk. A praví také, že ovšem je rozdíl v tom, jak silně cizí myšlenky — cizí duchové — působí na člověk a proto že se různívají lidé samostatní a nesamostatní, původní a nepůvodní původní a eklektikové. »Člověk pevný a silný nedá se totiž cizí silou zničiti zůstává svým, zůstává sebou i pod vlivem cizím; říkáme, že cizí myšlenk strávil, že je organicky přivtělil ke svému jádru atd. Bylo by snad dokonc možné, aby někdo, mající velikou znalost a sečtělost, celý spis sestavi z citátův, a přece byl by spis jako celek svůj a samostatný; naproti tom u jiného spisovatele cizí myšlenka zůstává cizí... Samostatnost neztrácí s cizí myšlenkou, samostatným je, kdo myšlenku cizí prožije, procítí a z n rodí myšlenky nové.« Dodal bych ještě, že vliv se může plně a zdravě, org nicky uplatnit jen tam, kde je již jisté duchovní, základní příbuzenství.

A kde předpokládat tedy toto příbuzenství víc než u příslušníků jednoho a téhož národa?

Jsme však zvláštní národ. Rádi vzpomínáme na své veliké muže, rád a nadšeně je oslavujeme, ač lépe by bylo, kdybychom z plna přesvědčen v duchu jejich žili a pracovali — z přesvědčení, jež vychází z poznání z vniterného sblížení.«

Nuze, jak česká krásná literatura je vniterně blízka T. G. Masarykovi, jak působí a pracuje v jeho duchu?

Na tuto otázku jsem obšírně odpověděl ve své knize »Úměním k životu«, kde jsem ukázal, že jen ti spisovatelé pracují v duchu českém a tedy ovšem i v duchu Masarykově, kteří v reformním duchu a opravdovosti české minulosti opravdově usilují o vytvoření lepšího českého člověka, kteří usilují o zopravdovění, prohloubení a povznesení českého života, jejichž díla jsou výrazem a vtělením krásy mravní a kteří i svým životem snaží se stát za touto krásou. Tak já si vykládám pro sebe Masaryka a naši českou minulost.

Bohužel musím přiznati, že nemáme nejvíc těchto spisovatelů a jsem nucen říci, že naše literatura, zvláště literatura moderní, spíše podléhala vlivům protičeským a působila v duchu protičeském. Neboť T. G. Masaryk neměl takřka pomocníků, kteří by v jeho šlépějích, třeba zase individuálně jinak, svým způsobem — ale v tomto duchu českém řídili a určovali směr a vývoj české krásné literatury. Naši oficiální kritikové spíše křižili cesty Masarykovy, neboť tito naši kritičtí literární vůdcové nám hlásají a podávají chaos a nejpestřejší směs životních názorů. A ve znamení jejich eklekticismu vyvíjí se moderní naše literatura. Proudil k nám západ bez výběru a jak F. V. Krejčí za války přiznává, měli jsme literáty spadlé na českou půdu jako z jiné planety. Chybou však nebylo, že jsme zotvírali okna dokořán, naopak to se dalo jen vítat proti starovlastenecké úzkoprsosti — o to zotvírání oken měl jistě značnou zásluhu i T. G. Masaryk — ale zde šlo o to, abychom v proudění cizího vzduchu, nových idejí a směrů zachovali si svou pevnou páteř, abychom nebyli eklektiky. Proto, jen jistě proto psal Masaryk své stati o eklekticismu Jar. Vrchlického, měl to být varovný hlas tehdejší mladší spisovatelské generaci — výzva, abychom se snažili cizinu v sobě samostatně a česky zpracovat. To bylo úkolem české moderní literatury a českých moderních kritiků. Bohužel přijímal se flaubertism (F. X. Šalda), přijímal se indiferentní směr lemaitreovsky (F. V. Krejčí, dr. Arne Novák atd.).

F. X. Šalda v knize »Duše a dílo« přímo nazývá sebe a své stoupence výrazem »My Flaubertovci« a hned potom uvádí z Flaubertovy prvotiny odstavec, o němž praví, že je hodný svým velikým syntetickým rysem, svou hořkou, ale klidnou melancholií a svým spádem lyrickým, aby se četl v nejzralejších románech Flaubertových. Odstavec zní: »Jest pro muže tolik lásek v životě! Ve čtyřech letech láska ke koním, slunci, květinám, zbraním, které se třpytí a vojenským stejnokrojům; v deseti letech láska k dívence, jež si s tebou hraje; ve třinácti letech láska k dospělé ženě s bujnými ňadry, neboť, pamatuji se, jinoši zbožňují šíleně prsa ženina hílá a matná... Posléze ve čtrnácti nebo v patnácti letech láska k dívce, jež přichází k tobě, trochu víc než sestra, méně než milenka; pak v šestnácti láska k jiné ženě až do dvaceti pěti; a pak miluješ snad ženu, s níž se oženíš. A pět let později miluje se tanečnice, které poskakuje gázová sukénka na masitých stehnech; posléze ve třicetišesti láska k poslanectví, spekulaci, počtům; v padesáti k hostinám u ministra nebo u starosty; v šedesáti láska k nevěstce, která ti volá okenní tabulí a na niž vrháš pohled nemohoucnosti, lítost za minulostí.«

Mohl bych naproti tomu citovati výrok Masarykův: »Činím rozdíl mezi láskou a smyslností, ať už brutální nebo slabošskou.« Ale citoval jsem jej již a nyní ptám se: Je možno, aby T. G. Masaryk stotožňoval se s takovým názorem na život, mohl by na př. Masaryk prohlašovat sebe za Flaubertovce, víme-li, že flaubertovský názor znamená takovou lásku smyslnou a vůbec nevíru v ideály životní a že znamená také l'art pour l'artisticky názor na umění? Flaubertova »Paní Bovaryová«, tedy jedno z jeho nejzralejších děl, je něco tak bezútěšného, přímo evangelium všednosti, nízkosti tělesnosti a hmotnosti, ve znamení této knihy idealism je totožný s hlupáctvím. V naší »Babičce« Boženy Němcové se nám také líčí život všedních lidí, ale ta zdánlivě všední, nepatrná babička, jaká to vlastně žena! A celý svět kolem ní! Zde máme makavý rozdíl češství a nečeštví.

Vím ovšem, že F. X. Šalda a jiní kritikové v různých statích takřka jedním dechem hlásají zase i jiné názory — F. X. Šalda na př. se stejným patósem jako o Flaubertovi mluví o Nerudovi a Němcové, ale to je právě ten eklekticism. Čemu lze pak věřit a kde je jaká životní opravdovost? Není právě opravdovosti. »Určitost poznání, důslednost jednání — to žádáme v literatuře i v životě«, praví T. G. Masaryk, »literatura, toť lidé, osobující si naše vedení — po vůdcích svých žádáme určitost o důslednost. To není nudné, je to nutné, nemůže to být jinak. Určitost a důslednost není neomylnictví.«

Za těchto okolností vyvíjela se a v českém životě působila pak ovšem literatura bezzásadní, nečeská, propagující namnoze nevíru v ideály, romantický erotism, mravní lhostejnost, ba mravní laksnost, cynism a dekadenci. Kladla se váha na uměleckost a uměleckost se spatřovala výhradně ve formě. Horlilo se, že umění nesmí propagovat idee, ale vlastně toto umění propagovalo také idee, jenže nezdravé, oslabující vůli a tím i sílu karakteru. Či co je to než propagování těch a těch idejí, když Arn. Procházka a Jiří Karásek dávají českému světu po dlouhou řadu let literaturu Moderní revue?

Je to tak zvláštní a přímo tragické. Naším nejlepším novinářem byl Karel Havlíček, ale německá a hlavně vídeňská žurnalistika měla a po dnes má ještě větší vliv na naše novináře, než tento geniální český žurnalista. A podobně je tomu i v krásné literatuře. Nejobskurnější mimočeská literární díla působila na naše moderní spisovatele daleko více než idee Masarykovy, nebo než na př. Neruda, Machar.

Jak málo českou moderní literaturou byla chápána podstata češství, jež přece by se mělo obrážet v dílech českých spisovatelů, vysvítá ze spisku F. X. Šaldy o moderní české literatuře, v němž pro krásnou literaturu přímo se odmítá spojení české přítomnosti s českou minulostí, neboť česká minulost není prý půdou, z níž by se mohla rodit poesie. Poesie prý se rodí »z nálady rytířské.«

Již to slovo nálada je strašně charakteristické. Ale když již, tedy my té »rytířské nálady« dnes nemáme o nic více, než jí měli naši předkové za Husa a za celé české reformace a přece chceme mít a máme svou poesii, svou krásnou literaturu. Poesie se rodí ze života, z plnosti života a na našich spisovatelích je, aby v té plnosti vystihovali, co je charakteristicky české, aby vystihovali podstatu češství a ve smyslu tohoto češství byli duchovními pionýry českého života, aby, jak dí Masaryk, dovedli ve svých dílech »pro-

hloubiti a stělesniti národní touhy v tom smyslu, v jakém Havlíček a v nejlepších svých výkonech Neruda usilovali« a aby to — dodávám já — činili s opravdovostí naší reformační minulosti, neboť vidím, že význačným znakem češství v minulosti i přítomnosti jsou právě ty vlastnosti, jimiž se vyznačovali všichni naši nejlepší lidé, usilující o lepší lidský život a lepšího člověka, jak jsem již dříve naznačil. V tom, není a nesmí být rozporu mezi českou přítomností a českou minulostí, naopak naše literatura za tou opravdovostí českou musí se uchylovat v minulost a svým novým, pokrokovým způsobem vtělovati ji v přítomnost. V tom můžeme vidět i rys zbožnosti.

Ale — abych se zase celé vrátil k vlastnímu předmětu své stati — třebaže moderní česká literatura z velké části nešla cestou, kterou ji vytkl T. G. Masaryk, neubránila se přec jen vlivu silné a velké jeho osobnosti. Síla osobnosti Masarykovy působí tolik, že někteří spisovatelé se s ní potýkají anebo alespoň ji uvádějí do svých děl, tak na př. Dyk, Theer, také pí. Svobodová, a jiní. Ze starších spisovatelů jistě Masaryk působil na Herbena, částečně na kritika Vodáka, na Gammu, pak silně na mne jak svým učením tak i svým životem — a já jsem mu v každé hodině vděčen za vše, co mně dal — ba, myslím, že i Holečkovo dílo Naši, zvláště I. díl, bylo psáno pod vlivem Masarykovým, jakož i že T. Nováková pod tímto vlivem nalezla spojení duše východočeského člověka s českou minulostí. Mohl bych jmenovat ještě Rokytu a jiné. A zajímavo, ba významno je, jak Jirásek v pozdějším svém věku se sbližuje s Masarykem. Čteme-li jeho »Temno«, tu přímo jako by k nám mluvil souhlas s názory Masarykovými na české obrození. Toto Temno proto na nás působilo tolik, poněvadž je v něm vyjádřena největší tragika českého národa, t. j. nejen ztráta samostatnosti, nýbrž i tragika protireformace. Jirásek podpírá Masarykovo učení o náboženském spojení obrozenské doby se starou českou reformací. Ukazuje nám ve své knize, jak i za protireformace se v Čechách udržoval silný spodní náboženský proud, vyvěrající právě z Husa a táhnoucí se pak přímo až k českému obrození. Nevím ovšem, bylo-li Jiráskovým úmyslem přímo na to poukázat, ale kniha jeho je silným důkazem, že toto české obrození bylo značně podmíněno českou náboženskou reformou. Ta dlouhou dobu byla jakoby latentní, při tom však stále udržovala skrytý svůj vliv a v příhodné době uvolnění působila k znovuzrození národa. Ne bez příčiny tajní přívrženci reformy nazýváni jsou v knize Jiráskově svými katolickými odpůrci nejen husity a luterány, nýbrž i vlastenci.

Zde je rozhodné přiblížení se k Masarykovu názoru na význam a smysl české reformace pro naše obrození a pro českou přítomnost. Z tohoto románu jasně vidíme, že opravdové hlubší češství, t. j. češství, mající duchovní smysl a význam, je neslučitelné s katolickou protireformací, nýbrž že musí své duchovní kořeny hledat v Husovi a v celé české reformaci. »Co máme v té minulosti«, praví Masaryk ve své knížce o Janu Husovi, »nerozumíme-li čtyřstoletým bojům reformačním a protireformačním? A co nám zbude svého českého z doby našeho obrození, jestliže nám nemají ceny idee a touhy obrodní, připínající k ideálům reformačním, k Bratrství?« »Až českost,« praví ještě Masaryk v téže knížce o Husovi, »nebudeme vidět pouze ve zvučných heslech vlasteneckých, až si zvykneme v našich básnících a všech lidech vůbec hledat a poznávat tu pravou českou duši, pak se i na

náš vývoj literární budeme dívat neliberálně, budeme od literatury naší více žádat než zvučné fráse, chvilkové nálady, jednotlivé vlastní nebo cizí idee a reflekse, a mechanickou dovednost slovní a veršovní.«

V těchto slovech, myslím, je lapidárně a jasně vytčen Masarykův poměr k naší krásné literatuře. Masaryk požaduje českost na našich spisovatelích a jak jsem ukázal, také nám jasně řekl, co rozumí onou českostí. Chceme-li však vědět ještě blíž, zahloubejme se do jeho spisů, které jsou nevyčerpatelnou studnicí životní moudrosti a ukazatelem národního vývoje do budoucna. Každý z nás dopracoval se a dopracuje se k lecčemus svou životní zkušeností, ale když se probíráš knihami Masarykovými, zas a zas vidíš, jak není takřka jediné otázky, jediné situace životní, abys je tam nenalezl již řešeny. A řešeny česky t. j. s onou opravdovostí, s jakou svůj poměr k životu a věčnosti řešili dávní naši otcové. Proto podtrhuji v citátu, jejž jsem uvedl, slovo »neliberálně«. Toto slovo »neliberálně« by mělo zas a zas naléhavě volat na naše indiferentní kritiky i na literární historiky, aby pochopili svůj úkol i úkol české krásné literatury. Češství nemůže být eklektická směs všeho možného. A vracím se k Masarykově výroku ze Sociální otázky: »Zolovi jsou dělníci asi tím, čím černoši literatuře robinsonovské.« Tento výrok přímo křičí. Masaryk chce na našich spisovatelích — článek o Zolovi psal pro nás — ne pouhý indiferentní zájem o život, nýbrž právě onu opravdovost, kterou život boli, která jde za věcí a účelně chce zasahovat do života. Masaryk chce opravdovou opravdovost a ne diletantism. To si můžeme odvodit i z jeho kritiky Bourgetova románu »Cosmopolis«, uveřejněné v 1. ročníku Naší Doby. Masaryk tu říká o knize Bourgetově, v níž se nám předvádí typ diletanta: »poznáváme sice diletanta, ale nepoznáváme mnoho víry.« A vlastně tedy svou kritikou ukazuje na náboženský diletantism Bourgetův a na to, v čem nutno vidět životní opravdovost. A zase bychom se dostali k češství svých otců, jimž duchovní statky byly nad hmotné a kteří viděli život jen v životě sub specie aeternitatis. A tedy toto češství musí v sobě a v národě hledat, nalézat, pěstovat a sílit čeští spisovatelé a ovšem v jeho duchu pokračovat. »Chceme také pokračovat«, dí Masaryk, »a to znamená, že pokračovat chceme nad své předky, osvojivše si, co oni již vykonali.« O ten pokrok a další náš vývoj tedy běží. »My jsme posud své české idei nedali výrazu plného; my posud jsme samobytné kultury české ve vší úplnosti nevypracovali. Hloub a dál!« volá Masaryk.

Hloub a dál! Žijeme právě v době, kdy toto volání Masarykovo mohlo by se zdárně uplatňovat, neboť jsme samostatni a nic nám nebrání, abychom plně žili duchem českým t. j. ne abychom opakovali minulost, nýbrž abychom žili, pokračovali a dál se vyvíjeli opravdovostí české minulosti. Tomu ovšem neučila nás moderní naše literatura. Ale doufejme, že nám vyroste nová zdravější mládež, která sotva bude míti smysl pro výtvory eroticko-sexuálních, dekadentních a mystickoromantických kuchyní. Přál bych si, aby se plně přiklonila k ideám Masarykovým, aby jí Masaryk byl velikým učitelem; tak, jako by jím měl se stát celému národu, neboť nyní máme sice Masaryka presidentem, ale nejsme dosud jeho národem. A já bez rozpaků pravím, že nic víc bychom si neměli přáti, než aby vliv Masarykův se rozšířil po celém národě a abychom doopravdy byli národem Ma-

ykovým. Kdo Masaryka v sobě prožil a zažil, ví, co by znamenalo do-
alé uplatnění jeho směru, uplatnění onoho češství, jak nám je hlásal
České otázce, v Naší nynější krisi, v Humanitních ideálech, ve spisku
Husovi, v knize o Havlíčkovi, v Sociální otázce atd. atd., co by znamenalo
ě žít tímto češstvím a v duchu jeho dále pracovat. I z nejnovějšího jeho
kého díla »Rusko a Evropa« můžeme si odvodit leckterou direktivu pro
ou literaturu, když již zde mluvím hlavně o literatuře, ale i pro svůj ná-
lní a nyní vlastně státní život.

A považme tedy, co by to znamenalo, kdybychom již dnes byli ná-
lem Masarykovým! Ne, to bychom si pranic nemusili stýskat na korupci,
ztříštěnost snah, a Masaryk nemusil by být starostliv, bude-li mu popřáno
tě dosti let života, aby zmítanou loď uvedl do klidnějších vod. Toho
ho by nebylo, neboť stáli bychom na výši všech těžkých problémů, ovlá-
ni jedním duchem a jednotnou snahou dát životu to nejvyšší, co lze dát,
jako jsme to dali životu a světu v minulosti

T. G. Masaryk je z těch velkých lidí, kterými vyšší řízení označuje
ty svým národům. A tak v jeho duchu »hloub a dál« pracujme a přede-
m hloub a dál pracujme my čeští spisovatelé, t. zv. duchovní vůdcové
roda.

To mu bude nejlepší odměnou v čas jeho sedmdesátých narozenin.

Masarykovo Rusko.

(*T. G. Masaryk*, Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech
Rusku. Sociologické skizzy k ruské filosofii dějin a náboženství. Část 1.
U Jana Laichtera v Praze. 1919.)

Napsal Břetislav Foustka.

Tisíce a statisíce zraků obrací se dnes k Rusku. Dnes neméně nežli na
čátku krvavého dramatu světového. Tehdy s dychtivostí, strachem nebo
dějí, co přinesou příští chvíle, kdy ruský kolos zamávne mečem do procesu
tového.

Dnes po skončeném dramatu, jehož konec přechází v další tok histo-
kého dějství, neméně dychtivě se upínají zraky světa k širokým, roz-
lým pláním ruským, k zemi bouřlivě zmítané vnitřními zápasy, k roz-
řené a rozrušené tolika otřesy a převraty. K zemi, jejíž duše churavějící
dá uzdravení a vysvobození. K zemi, kde ze zmatku a bolestí, z temných
ibin rodí se něco nového. K zemi, jež jako vždy byla, tak dodnes je plna
zek a problémů nedořešených. K zemi, na jejíchž branách mnohých
oby stál nápis: Hádanka.

A právě ve chvílích, kdy píši tyto řádky, i my znova jsme byli nuceni
acet svou pozornost k největší slovanské zemi a určovat svůj poměr
í, revidovat svůj program politiky slovanské.

Je ta otázka uzavřena, je již všecko dořešeno?

V té chvíli leží před námi kniha o Rusku. Kniha velké koncepce a vel-
o stylu. Kniha, jež vznikla jistě z potřeb doby. Dlouho již cítí doba po-
u orientovat se v nesmírné spleti ruského života národního a politického,

vyrovnat se s otázkou ruskou. Ale neméně vznikla kniha z hluboké a nutk
vnitřní potřeby filosofické duše, proniknout až na dno ruského problé
oné ruské hádanky. Je to kniha českého svědomí, jež plní povinnost česk
národa vůči velkému národu bratrskému: nestát nejen cize vůči němu a j
historické bytosti a všemu, co tvoří podstatu jeho eksistence, ale nao
chápat ji, být jí po právu a tou cestou se k ní bratrsky přiblížit. Je to
roveň kniha lásky. Kdo sleduje rozvoj Masarykův od prvých jeho vědeck
studií slovanských, musil hned poznat, že jde zde o problém, k němuž se jed
vrátí, až dozraje doba. Kdo sledoval jeho ruské cesty, aby na místě sam
sbíral nepřístupné a nesmírně roztroušené prameny poznání a studo
zblízka, na vlastní oči, poměry, kdo viděl, jak přišly doby, kdy celý
ponořen v ruském problému, že ani na vyjížďkách po Čechách a Mor
neodkládal z ruku ruskou knihu a jak byl do ní zahloubán — musel pos
hnout, jak neodolatelný je tu předmět lásky. Lásky hluboké, ale nikoli se
mentální, nýbrž uvědomělé. A především lásky svědomité.

Sám nám Masaryk v Předmluvě vypravuje, jak ho Rusko zaujalo h
od mládí, ba téměř od dětství, kdy slýchal různé episody z ruské kamp
roku 1849, a jak ho tento zájem nikdy neopustil.

Tak stvořeno dílo velmi silné. Projev nejen silného myslitele,
i silné osobnosti. Projev velkého člověka.

Dílo, jež má význam nejen pro nás, nejen pro Rusko, ale pro c
vzdělaný svět. Je přirozeno, že je dnes obecně uznáváno. Bylo uznáváno i
vřavy válečné od nepřátel, kdy již byl Masaryk proskribován jako př
dohody. Filosof Troeltsch mu vzdává otevřeně poctu v díle Deutschland u
der Weltkrieg, jež mělo být odezvou anglickému dílu The War and Dem
cracy. A uznání toto jde od Ruska přes Německo, přes Francii a An
až do Ameriky.[1]

A třebas celá soustava díla Masarykova není ukončena — je vyd
teprve polovina — přece již z toho, co máme v rukou, můžeme posou
jeho velký význam.[2]

Je to především dílo filosofa a sociologa. Chce »postihnout Rusko
postihnout je »z jeho nitra«, pomocí literatury, čteme v předml
A Masaryk jako filosof a sociolog hledí proniknout co nejhlouběji do tol
nitra, do samé duše národa ruského, vycítit a vyzkoumat, pochopit a vyl
její myšlení a cítění, její touhy a usilování, celé její směřování, její utr
i radosti.

Jistě úkol nesmírně nesnadný. Jestliže Wilson prohlásil o Americe
žádný jednotlivec sám nemůže zplna pochopit Ameriku, tož postihnout do

[1] Mám příjemnou vzpomínku na malou osobní příhodu: s jakou pi
mi přinášela knihovnice ukázat zcela čerstvý výtisk anglického vydání
3 vázaných svazcích) Masarykova Ruska v krásné úpravě při vstupu do
knihovny, kterou jsem v říjnu v New Yorce navštívil (Webster Library).

[2] Spis Masarykův je rozvržen ze široka. Prvý díl, jak autor sám
kládá, shrnuje učení z filosofie dějin a náboženství u předchůdců a násle
níků Dostojevského, druhý díl má přinést v prvé části Dostojevského
sofii dějin (Boj o boha. — F. M. Dostojevskij a nihilism) druhá pol
chce vyložit souvislost Dostojevského s ruskou literaturou a s literat
evropskou (Titanism, či humanitism? Od Puškina ke Gorkému). Díl
předeslán přehled ruských dějin.

nale Rusko, srovnat je s Evropou, západem, poznat při mnohonásobných vztazích západu a východu, při prolínání Ruska západní kulturou, pravý obsah ruské duše, její zvláštní osobitý ráz — jak nesnadný to úkol!

Ale Masaryk se ho neleká. Jeho přirozená schopnost hlubokého postřehu, jeho schopnost indukce a dedukce, výše jeho vzdělání filosofického i sociologického, jeho dar syntesy, jeho autoptická zkušenost na místě samém, jeho světové zkušenosti vůbec, jeho životní vyzrálost vzrůstající věkem, plným plodné činnosti — vše to pomáhá mu zdolávat tento obtížný úkol.

A Masaryk se k řešení své úlohy zabezpečuje mnohonásobně. Jde hledat nejryzejší a nejstarší ruský život. Nemůže ho najít ovšem v městech, kde staroruská podstata, staroruská kultura a způsob života se přetvořuje a rozkládá historickým pochodem poevropštování, tím, že vnikají evropské mravy, evropská kultura i způsob života. Nachází jej v klášteřích, v Trojicko-Sergijevské Lavře u Moskvy, v klášteře Bethanii a v odlehlé lesní poustevně Getsemane... Tu se protiva mezi Ruskem a Evropou jeví nejjasněji. Ale není to zcela jen protiva. Rusko je také Evropa. Rusko je, čím Evropa byla. »Rusko uchovalo dětství Evropy. Representuje v ohromné masse svého selského obyvatelstva křesťanský, zvláště byzantský křesťanský středověk. Bylo jen otázkou času, kdy tento středověk musil se probudit k novověku — to se stalo silnější měrou Petrem a jeho nástupci.« Ovšem si Rusko evropskou kulturu neosvojilo dosud úplně.

Autor zabezpečuje sebe, ale ovšem i čtenáře tím, že prochází — nežli řeší své vlastní úkoly — ruskou historií, že provádí čtenáře těmito dějinami od Kijevské Staré Rusi až do revoluce 1905 a krise porevoluční. A vidět hned: čtenáře vede historií filosof a sociolog, jenž zachycuje hlavní, typické a charakteristické rysy vývoje dějinného a synteticky slučuje prvky politického, národního, hospodářského, sociálního, duchovního, mravního a náboženského života v bohatou plnost historického dějství. Vyvstává před našimi zraky rusko-byzantská theokracie, dále reformní Rus Petrova, jeho stát, jenž posvětštil theokratickou Moskvu, vlivy francouzského voltairianismu, zároveň i mysticism, osvícený despotism Kateřiny II., theokratická reakce po revoluci francouzské, režim Mikulášův, teroristická revoluce guerillová za Aleksandra II., opětná sesílená reakce theokratická a její porážka ve válce proti Japonsku a spojení všech stavů a pokrokových směrů myšlenkových k hromadné revoluci konečně potomní krise i dekadence s prvými svity nového obrození.

Je věru neobyčejné umění na dvou stech a několika stránkách podat takovou plnost organisace společenské a státní, rozmanitá zřízení, rozmanité proudy a směry, život stavů vyšších i nižších, carství, aristokracie, zemědělství, průmyslu — poměr režimu státního k projevům a proudům myšlenkovým, k umění a jeho representantům — vše to ve vzájemné souvislosti a korespondenci, ve společenském konsensu, všecko s vyšších, obecných hledisk filosofických a sociologických — Masaryk nespokojuje se jen fakty historickými, vykládá je a při veškeré vědecké objektivnosti nespokojuje se historickým relativismem, ale je i soudcem fakt a dějů, vyjadřuje přímo svůj osobní poměr k činům, událostem, poměr vysoké lidské osobnosti. Všimněme si jen, jak posuzuje carism a církev. »Vnucuje-li nám bílý teror přesvědčení, že carism a jeho absolutism nejsou instituce od boha, tedy nás

poučuje sankce, které se mu tak ochotně dostává od církve, že také ona nemá práva dovolávat se pro svou politiku a eksistenci boha a jeho vůle.« Všimněme si dále spisovatelova osobního stanoviska k revoluci a p.

Tak je sjednán historický základ pro správné pochopení vztahů mezi celým tímto složitým, rozmanitým a střídavým prostředím a mezi činnosti těch duchů, kteří byli nuceni v tomto ovzduší žít a za Rusko i pro Rusko myslit, zápasit a často i trpět, toho ovzduší, z něhož musili nejednou i prchat, aby mohli pro svůj národ žít.

Podobný smysl má jiná vlastnost Masarykova díla. Aby bylo vytvořeno měřítko a vyšší hledisko pro posouzení všech těch palčivých otázek, jež zachvívaly duší právě těch, kdož za Rusko myslili, podává autor na příslušných místech řadu obecných úvah, jimiž orientuje čtenáře o duchovních a náboženských i různých jiných proudech světa. Běží-li na př. o filosoficko-historické problémy ruských myslitelů, předesílá v prvém díle obecnou charakteristiku ruské filosofie, již navazuje na nástin dějin filosofie Rusa E. Radlova, ale pro srovnání připojuje též obecnou charakteristiku filosofie evropské. S jejího zorného úhlu může čtenář posuzovat, jak a čím jsou ruští myslitelé svoji, čím jsou závislí na myšlení evropském, může poznat mnohonásobné vztahy myšlenkové mezi světem západoevropským a ruským a zařadit si myšlení ruské do rámce myšlení světového. O tyto nejvyšší body běží, ať Masaryk ukazuje na význam Humeův a Comteův nebo Hegelův a Kantův. Sotva kdo v celé veliké řadě těch, kdo psali o dějinách filosofie, dovedl tak lapidárně v několika řádcích vystihnouti a povědět historický, světodějný význam kriticismu Kantova, jako se to podařilo Masarykovi v tomto stručném nástinu, v němž jakoby sbíral v ohniska daleko zářící nejjasnější paprsky staletého myšlení evropského. Z těchto ohnisek svítí paprsky i na ruskou filosofii dějin a na ruskou filosofii vůbec.

Naskytuje se velmi zhusta nutnost vyrovnávat se s národnostní filosofií ruskou, ať běží o slavjanofily nebo západníky, ať jde o Čaadajeva a Kirejevského, Chomjakova, K. Aksakova nebo o Bělinského a Herzena a celou řadu jiných. Proto Masaryk uznává za záhodné dohovořit se s čtenářem ve zvláštní stati o významu a problémech myšlenky národnostní vůbec.

Podobně, když je nutno analysovat ruské poměry sociální, od socialismu až k anarchismu a nihilismu i bolševismu, hledí ojasnit různá tato směřování obecnými úvahami o socialismu a speciálně o marxismu (v 2. části I. dílu). Jindy z podobných příčin jedná o liberalismu, jindy o revolucionismu nebo při náboženských otázkách ruských jdou v průvodu hluboká filosofická slova o náboženství vůbec, o mysticismu a p. Obzvlášť pozoruhodné a poučné je srovnání z druhé části prvního dílu, jež má název: demokracie proti theokracii. Celá, celá dlouhá řada otázek speciálních nachází tak svého osvětlení a přímo sebepoznání v zrcadle hlubokých základních poznatků všeobecných.

Ale tím zároveň kniha jakoby přesahovala svůj užší úkol studia ruského a jde daleko do celého světa lidského myšlení a usilování, ruské myšlení a žití stává se tak součástí světového intelektu a světového snažení, zapadá do celkového duchovního prostředí Evropy.

Tak filosof a sociolog razí si cestu ke svému obrovskému úkolu, a vede čtenáře, aby mohl spolu s ním viděti, pozorovat, chápat, aby vnikal

do ruského tajemství a aby poznáním světla i stínu naučil se uvědoměle oceňovat bytost velkého národa.

Masaryk chce postihnout Rusko — jak řečeno — pomocí literatury z jeho nitra.

O to nitro právě běží, o samu duši Ruska. Tu jde hledat a odhalovat v nitru největších a nejhlubších představitelů ruského duchovního žití. Volí velmistra ruské literatury Dostojevského za hlavního representanta, na jeho rozboru chce ukázat, oč mu v díle jde; volí jej úmyslně, přes to, že zamítá jeho světový a životní názor. Dostojevskij ode dávna vábil Masaryka nejen tím, co z něho mohl uznat, ale velkou měrou právě tím, co nemůže z něho přijmout. Vzpomeňme jen Masarykovy krásné studie o Dostojevském již před mnoha lety (v jednom z prvých ročníků týdeníku Času).

Ale Dostojevskij může být chápán zase jen v celku duchovního rozvoje ruského. A proto seskupuje Masaryk velkou duchovní obec před Dostojevským i po něm, aby vyzkoumal, čím je jim Rusko, Evropa a svět, aby později tím více vynikl obraz nejhlubší literární hlavy ruské. Tyto předchůdce a následovníky Dostojevského nám předvádí v těch částech, které dosud z celkového díla vyšly — Dostojevskij je zůstaven druhému dílu, třebas již ve vydaných částech se mnohokráte naskytuje jméno Dostojevského. Ale již co podáno v těchto předchůdcích a následnících Dostojevského, je dílo prvého řádu i obsahem i formou.

Běží nejprve o dva světy ruské: svět slavjanofilů a svět západníků. A tu nám předvádí spisovatel před naše zraky celou galerii vynikajících myslitelů: na jedné straně řada hlav je zahájena Čaadajevem a jeho výstřelem ve »Filosofickém listě« proti uvarovskému oficielnímu rusství, a proti pravoslaví. K němu se po řadě druží vlastní zakladatel slavjanofilství Kirějevskij a jeho pokračovatel Chomjakov, pak K. Aksakov, Samarin, Ivan Aksakov a Danilevskij. Na druhé straně čni do výše dvě postavy: Bělinskij jako representant západnictví a Aleksander Herzen, jenž pokračuje v literární revoluci Bělinského a uprostřed mezi nimi obraz Apollona Grigorjeva, jenž se pokoušel o syntesu, jež měla překonat obojí směr: slavjanofilství i západnictví...

A jako v prvém svazku prvého dílu běží především o tyto dva hlavní směry duchovní, tak v druhém svazku (jenž dosud není česky vydán) předvádí se celá řada dalších směrů a jejich representantů: revoluční anarchism Bakuninův, realism a nihilism (Černyševskij a Dobroljubov, Pisarev), dějinná filosofie sociologických subjektivistů (Lavrova a Michajlovského), oficiální theokracie Katkova, Pobědonosceva a Leontěvova, náboženská mystika Solověvova, dále směry novějšího socialismu (ve všech odstínech), stejně i liberalism, revolucionism, demokratism, a jimi se postupuje k noetickým problémům ruské filosofie.

Opravdu bohatá galerie postav myslitelských a nesmírné množství problémů, jež jsou v souvislosti s jejich myšlením a žitím!

V té chvíli, kdy se Masaryk obrací k jednotlivým postavám jako nositelům idejí — a tu nastává vlastní jeho úkol — péro jeho jakoby ještě více oživlo nežli dříve. Zájem o jejich učení, životní přesvědčení, o jejich

názory na životní otázky lidské, na poslání národa ruského vzrůstá do veliké výše. Vidíte hned: tu není jen holý, abstraktní rozbor vědecký, tu věda a život se snoubí v harmonický celek. Cítíte, jako by se všecko zpřítomňovalo, postavy samy jako by nabývaly života, jakoby mluvily samy a vyznávaly své kredo filosofické, náboženské, politické, národní a mravní. A naproti nim stojí kdosi, kdo je poslouchá, ale nejen poslouchá, přímo nutí zpovídat se, kdosi, jenž s nimi hovoří, diskutuje, pře se s nimi, hluboko se dívá do jejich nitra, často až do posledního záhybu srdce, rozbírá, kritisuje, nutí je jako protivníka k ústupu, časem i pronásleduje, ale při tom je přece miluje.

Pohleďme jen, jak Masaryk kreslí hned prvého ruského filosofa dějin, P. Čaadajeva, jako representanta theokracie katolické proti pravoslavné. V době, kdy právě hrabě Uvarov ve jménu oficiální trojice pravoslaví, samoděržaví a národnosti prohlásil neomylnost cara Mikuláše, objevuje se najednou »Filosofický list« Čaadajevův, censurou nedopatřením propuštěný, list kacířský, v němž ve jménu náboženství formule Uvarovova a celé dějiny ruské byly prohlášeny za nic. Rusko, praví se v listě, nemá dějin, nema tradice a nemá idey, avšak národové žijí a rozkvétají jen tehdy, mají-li ideu a uskutečňují-li ji.

Čaadajevovi jsou dějiny lidstva dějinami křesťanství a církve, dějinami uskutečňování království božího na zemi, dějinami náboženské výchovy. Křesťanské náboženství jest Čaadajevovi nejen systémem morálním, nýbrž především věčnou božskou silou, jež působí nejen na individuum, nýbrž také na společnost.

Princip jednoty, jednotnosti a jedinečnosti, kterým náboženství v dějinách se osvědčilo jakožto ústřední a vůdčí síla, nachází Čaadajev pouze v katolicismu. Rusko ve své osamocenosti není jen bez kultury, ale i bez náboženství. Je osamoceno mezi východem a západem, mělo by sloučit oba velké principy duševního života (východní obrazotvornost a západní rozum) a spojit ve své kultuře dějiny celé zeměkoule.

List, jenž byl vyvolán láskou k Rusku a touhou po jeho poznání, vyvolal velký rozruch. Masaryk sleduje vývoj Čaadajevův do podrobna, všemi fasemi, jeho katoličtění, jeho nacionalism, jeho dočasný mysticism, jejž překonal, jeho prvky slavjanofilské i západnické, odkrývá jeho slabiny, ukazuje, jak se nestal přece katolíkem, jak dandy anglického klubu v něm byl silnější než věřící, líčí vliv filosofie Hegelovy na jeho učení o všeobecném rozumu, a zase vliv jeho na současníky i pozdější, nejen na Herzena, ale i na Puškina, Turgeněva a až k Dostojevskému — slovem pod perem Masarykovým vyvstává celá postava a celá osobnost Čaadajevova, vidíme, čím duše jeho žila, co miloval, co nenáviděl, po čem toužil, co dal Rusku, jaký smysl nalezl v ruském člověku a v ruských dějinach.

Stejně sytě nastiňuje Masaryk obraz zakladatele slavjanofilství Ivana Vasiljeviče Kirějevského s jeho prvotními ideami poevropštění a pozdějším stadiem pietismu. Ovšem již v prvním svém období uznával Kirějevskij náboženství za nejdůležitější sílu společenskou. Studuje jeho filosofii dějin, v níž Kirějevskij líčí rozdíl dvou kultur — evropské a ruské a jež vyúsťuje v messianský úkol Ruska, jednotně zorganisovat lidstvo jakožto celek na zá-

kladě staroruské náboženosti a zachránit je tak před záhubou. Neopomíjí ani osobních momentů vývoje Kirějevského, jeho známosti s otcem Filaretem, zpovědníkem své mladé ženy a vliv této jeho vzdělané ženy, aby mohl postihnout bytost Kirějevského a jeho význam.

Vidíme dále postavu slavjanofilského polemika, misionáře a agitatora, energického a podnikavého Chomjakova, věřícího opravdu v slavjanofilství, jemuž víra byla hybným činitelem dějin, a jenž přemýšlel o náboženství mnotné mutnosti a náboženství duchovní svobody i chtěl pomoci filosofie postavit ruskou theologii jako rovnocennou proti katolické a protestantské.

Po řadě přistupuje dále K. Aksakov, syn spisovatele Sergěje Aksakova, se svou theokratickou státovědou, v níž stavěl původní ruský stát jako »vnitřní pravdu« proti evropskému jako »vnější pravdě«, a v níž dal dějiny do služeb pravoslavné mystiky.

Přichází i Samarin se svou polemikou proti katolicismu, kterou demonstruje na Polácích, zůstávaje přes své vroucí slavjanofilství stoupencem západního vzdělání.

Objevuje se mladší Aksakov (Ivan), povaha naprosto mužná, jak vidět jeho odpovědí třetímu státnímu oddělení, odsuzující nihilism, jenž vedl k teroru, a hledající původ nihilistického terorismu ve zlostném ateismu.

Řada slavjanofilská zavrcholena N. Danilevským, jehož filosofie končí v velebení uvarovského nacionalismu.

Když takto předvedl spisovatel řadu nejvíce vynikajících slavjanofilů, byl by býval mohl podat obecnou charakteristiku slavjanofilství. Ale přece tak nečiní, ale raději ještě srovnává je se současným rozvojem národnostní idey u ostatních národů slovanských, poněvadž mezi nimi a Ruskem panovaly vzájemné vlivy, a zkoumá jeho poměr k slovanskému obrození a k otázce panslavismu.

Teprv když takto všestranně připravil půdu, odhodlává se podat souhrnný obraz slavjanofilství, jeho podstaty a jeho vývoje. Stojí za zvláštní pozornost, všimnout si při čtení spisu, jak Masaryk snáší jednotlivé prvky slavjanofilského světového a životního názoru, jeho složky filosofické a náboženské, mravní, národní a politické, ba i národohospodářské, jak je rozbírá a zase sbírá, uvádí v souvislost s evropskými prvky, jak doplňuje vše různými rysy novými, až se před námi objeví bohatý, barvitý, životný obraz této první uvědomělejší filosofie náboženství a dějin, tento filosofický pokus o obnovenou theokracii se všemi světlými i stinnými stránkami.

A hned v souvislosti se slavjanofilstvím jsme uváděni k západnictví. Stejně mistrovsky jsou zde rozebrány jednotlivé prvky, kreslena protiva, ale i mnohonásobné prolínání slavjanofilství se západnictvím. Jak znalecky a umělecky při vší stručnosti shrnuty prvky evropské, zejména filosofické osmnáctého a devatenáctého století, jak se přelévaly na ruskou půdu a zde vyrůstaly zase v jiném zbarvení a v jiné podobě a v jiném světle, nový tvar, jenž přes všechny vlivy západní má osobitý svéráz, ruský, slovanský.

Tento generální přehled světového a životního názoru slavjanofilství a západnictví je nejskvělejší filosofická a sociologická analyse i syntésa prvé části prvého svazku.

Z ní padají pak paprsky i na dva hlavní representanty západnictví, jimiž je prvý svazek uzavřen, na Bělinského a Herzena, a zase rozborem jejich stává se obecná představa západnictví daleko ještě obsažnější.

Jestliže osoby a myslitelské postavy slavjanofilské vzbuzují zájem Masarykův a tím i čtenářův, vábí postava Bělinského a Herzena tím více. Ba zdá se, že Herzen, tento »skvělý představitel pokrokové generace, která vyrostla za Mikuláše a po katastrofě sevastopolské, nesmělejší mluvčí literární éry Aleksandra II.,« svou originálností, svým patosem přesvědčení, svým ohnivým, často básnickým, zhusta i paradoksním výrazem strhuje Masaryka samého k nejživotnějšímu, přímo malebnému portrétu.

Tak již v prvé části Masarykova Ruska, která byla česky vydána, presentuje se nám dílo neobyčejně vysokého významu vědeckého, s hlubokým vhledem v samu podstatu předmětu, poodhalující nám záclonu, za níž se kryje ruská duše, takže již zde zachycujeme prvé její rysy.

Ale je to dílo vynikající zároveň i svou formou. Projevuje se v něm Masaryk nejen jako filosof, sociolog, jako myslitel a učenec, ale hlásí se v něm i Masaryk umělec. V každém jeho spise našli bychom místa, jež spádem svého výrazu, konkrétním typickým obrazem, epigramatickým zhuštěním a přiostřením a zase hlubokým procítěním strhují. Vzpomeňme jen na hymnus na lásku moderního člověka v Sociální otázce. Ale v »Rusku a Evropě« cítíme daleko více i uměleckou ruku. Již obraz ruského mnicha v úvodě, jímž charakterisuje starou Rus, upoutá k dílu samému. A v průběhu knihy co chvíli přicházíme na místa uměleckého stylu. Ale celé dílo pro svou jasnou výraznost, pro praegnanci, pro výstižnou charakteristiku idejí, dějů i osob čte se opravdu krásně. Je v něm i přímo umělecká gradace od půvabného historického slohu až k výmluvným, oživeným, plastickým portrétům. Všimněme si, jak charakterisuje velké imperátory cary, často několika jen rysy, ale výstižnými, jednotlivými příznačnými detaily jako mimochodem hozenými — Petr Velký, křepčící barbar, Alžběta a Kateřina I. oddané pití, Kateřina II. »korunovaná nevěstka«, jež proměnila brzy svůj dům v mužský harém —, ale především charakteristiky filosofických a literárních myslitelů od Čaadajeva počínaje až k Herzenovi nemohou žádného čtenáře, jehož duše je schopna jemnějšího vnímání a cítění, nechat bez mohutného dojmu.

»Rusko a Evropa« je nejzralejší a nejmohutnější dílo Masarykovo.

Uzavíráte knihu s pocitem, že při četbě její jste stáli poblíž něčeho velikého. Poblíž velké osobnosti, jež hloubavým, pátravým zrakem a hlubokým i vznešeným srdcem hledí proniknout velký výtvor společenský, velký národ a jeho život a za ním věčné jeho prameny.

Čtete, a čekáte, až přijde svazek hlavní, jenž odpoví na otázky počátečních kapitol. A v duchu přejete velkému spisovateli, aby měl mnoho sil mnoho zdraví, mnoho vědeckého i uměleckého vznícení, aby mohl dopovědět své slovo o ruském člověku a jeho duši.

A nemáte toužebnějšího přání, nežli aby osud přál mu, aby vedle vyčerpávajících úkolů a starostí o mladou naši říši našel občas chvíle občerstvujícího poklidu, v nichž by nám mohl říci také svou nejvnitřnější metafysiku, kterou tušíte za celým jeho myšlením a žitím.

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Církve a obnova mezinárodního bratrství.

Neklamali jsme se, když jsme ještě za války přičinili k pokusům o mezinárodní dorozumění a sblížení se strany církví a prostřednictvím církví, ať na podnět kurie papežské, ať z iniciativy švédských protestantů, své poznámky toho smyslu, že sice ve válce samé není vhodná doba k jakýmkoli snahám sbližovacím, ale hned po válce že přijde právě pro organisace náboženské doba, kdy budou moci uplatniti své ideje nadnárodní a mezistátní, a kdy tímto svým rázem budou moci přispěti ku překlenutí propastí válkou vyrytých.

Již se dějí pokusy, jejichž nutnost každý cítí, ale jejichž faktické, ve věci samé založené obtíže znemožňují dosud přiblížení žádoucího konečného cíle.

V říjnu 1919 sešel se v Haagu holandském »Výkonný výbor světové aliance pro podporu mezinárodního přátelství prostřednictvím církví«. Nebyly zastoupeny všecky církve ani evropské, není jasno, kdo činil výběr a od koho vyšlo pozvání, nemáme podrobné zprávy o jednání. To vše zaviňuje naše nedostatečné zpravodajství zvláště pokud se týče ciziny. Z názvu aliance lze sice určiti cíl jejího programu, ale nikterak princip jejího složení, ani ráz její práce.

Konference haagská nás zajímá proto, že se na ní jednalo ne sice direktně o církevních a náboženských poměrech v naší Republice, ale o církevní situaci v Maďarsku skoro s přímým vztahem, a jistě s nepřímou tendencí vzhledem k českému, československému státu. Zdá se totiž skoro jisto, že maďarští evangelíci využili náboženského zájmu v Britanii, Holandsku a Švédsku i v Americe, aby pod rouškou ochrany náboženské svobody vpašovali na světové forum své cíle politické.

Jak jinak máme rozuměti resoluci, která zní:

1. Světová Aliance předkládá Svazu národů naléhavou výzvu, aby při jakékoli politické úpravě, která se děje, bylo dbáno, aby bylo zabezpečeno, že žádná protestantská církev nesmí býti násilně odloučena od nynějších centralisovaných Protestantských Organisací v Uhrách, jejichž církevní autonomie a zařízení tvoří svrchovaně cenné dědictví, a jejichž zničení nebo seslabení by bylo osudnou ranou pro náboženskou věc ve Východní Evropě.«

2. Výbor Světové Aliance nechť upozorní organisace sdružené v Alianci a všecky ostatní, s nimiž si žádá sblížiti se, na kritickou situaci, v níž jsou staré historické církve Uher v důsledcích rozdělení tohoto státu, a nechť čelí všem pokusům o omezení svobody svědomí.

Ve 3. bodě pak, který není principiálního dosahu, dovolává se Aliance Svazu národů k ochraně duchovních a ostatních oficiálních zástupců církví v bývalém Uhersku, kteří zprostředkují zprávy o uherských církevních poměrech do cizozemska, a k ochraně jejich rodin.

Není jen pravděpodobno, nýbrž jisto, že Maďaři využili neinformovanosti ciziny k politickým rejdům. Jest patrno, že operují s informacemi a hesly hodně neurčitého rázu, a schválně neurčitého rázu: Co jsou »cen-

tralisované protestantské organisace v Uhrách«? Co jest jejich »církevní autonomie a zařízení, která tvoří svrchovaně cenné dědictví«? A jak si představuje Světová Aliance nepřerušené spojení protestantských církví v celém rozsahu bývalých Uher, když části onoho území státně náležejí k politickým útvarům jiným?

Nebudeme dále věcně rozbírati obsah oněch resolucí, ale myslíme, že neškodí upozorniti na tuto práci a na její církevní a náboženské pozadí. Myslím, že na tuto stránku naše vláda nepamatovala v čas a nedbala dost. Na jedné straně může Hlinka před světovou veřejností obviňovati Republiku z nesnášelivosti náboženské a z násilí ve věcech svědomí, a na druhé straně může se před světovým forem žalovati na československou invasi. Resoluce sama nemluví o československé republice přímo, z jednotlivostí předcházejících je patrno, že se myslí především na Rumunsko, které zabralo bývalé Sedmihradsko, osazené z části jak maďarskými tak německými protestanty. Ale když se v souvislosti s »rumunskou nesnášelivostí«, »mstivostí a loupeživostí« se mluví o útocích československých a jihoslovanských, není to pro naši republiku zrovna nejčestnější sousedství.

Upozorňujeme na to jako doklad, jak lze zneužívati náboženských zájmů p r o t i nám, k útokům na naši čest i na naše právo a na naše territorium, a jako příklad, jak by bylo možno zužitkovati náboženský zájem a náboženskou situaci p r o nás, pro náš stát.

Na letošní rok, měsíc srpen připravuje se světový kongres církevní velkého slohu pod názvem S v ě t o v á k o n f e r e n c e k ú v a h á m o o t á z k á c h t ý k a j í c í c h s e v í r y a p o ř á d k u. Velkého slohu hlavně proto, že podle předběžných zpráv chce zabrati a shromážditi kromě amerických protestantů, od kterých vyšel podnět, také autokefalní církve ortodoksně východní, a římskokatolickou; o evropských protestantech se to rozumí samo sebou. Než byl kongres svolán, přípravný výbor vyslal již v létě 1919 do Evropy mnohočlennou deputaci, která sondovala půdu a zvala. Jejím cílem byl jihovýchod Evropy, Řecko, Cařihrad, Bukurešť, Sofia, Bělehrad; Alexandria, Kairo v Egyptě, Jeruzalém, Damašek, Smyrna v Asii, a pak Řím, Paříž, Londýn, Švédsko a Norsko.

Podle zpráv o deputaci bylo její poslání na Východě přijato se svrchovanou kurtoasií od patriarchů, eksarchů, metropolitů a synodů, ministrů a regentů; ortodoksní církve zemské slíbily účast; i ruská církev ústy eksilovaného metropolity oděsského.

V Římě arci deputace byla přijata kardinály a papežem osobně velice blahovolně, ale ve věci konference naprosto chladně: pozvání bylo odmítnuto. Na tomto stanovisku ničeho nezměnil poukaz, že prakticky všecky ostatní církve se súčastní, ani poukaz na mimořádnou situaci vyvolanou krisí války ve světových dějinách.

Protestantské církve Francie slíbily činnou účast.

Severští protestanté již za války rozvíjeli horlivou pacifikační a unifikační činnost; přirozeně přijdou.

Na poradách londýnských bylo zdůrazněno, že by se mělo počkati se svoláním konference, až budou moci býti pozváni zástupcové Ruska a Německa.

Do Ruska deputace nemohla. Do Německa asi nechtěla — bylo to v době, kdy Německo bylo ve vnitřním vření jinak interesovaném. Ale v budoucnosti se s nimi počítá.

Další účast slíbili švýcarští starokatolíci.

Za místo kongresu zvolena neutrální půda Švýcar, Ženeva, doba v srpnu 1920.

Jest doba na sbližování. Církve mohou a mají stavěti strhané mosty pro budoucí vztahy.

DIVADLO.

Činohra.

Nejméně pozornosti v každém činohrním přehledu vyžaduje naše Národní divadlo. Tam se děje tak málo, že to pomalu nebude stát za řeč, a to, co se děje, neznačí žádného pošinutí ku předu a vůbec žádné pravé práce divadelní. Za celé dva měsíce byla tam vlastně jediná skutečná novinka, pětiaktová allegorická hra Viktora Dyka »Ondřej a drak«, která má význam spíše jen ve vývoji básníkově jako hra se šťastným koncem. Je zajímavo, jak ztěžka se k němu Dyk prodírá. Když se hezká Madlenka nemůže udržet a stále se směje s ostatními hrdinské výpravě Ondřejově proti draku, který nebyl drakem, nýbrž taškářem Vášou Pazourkem, zdá se být mladé lásce odzvoněno a každé nové setkání Madlenčino s Ondřejem šíří trhlinu. Básník si musil vymyslit jakýsi složitý úskok kamaráda Lojzy, ještě polivnější nežli Pazourkův, měl-li se Ondra s Madlenkou usmířit. Ale tato námaha, kterou si básník ukládal pro jejich šťastné spojení, byla také největší námaha, již se podrobil; vše ostatní chtěl mít hodně snadné, aby co nejméně musil napínat myšlenku i um. V tom je hra Dykova pravým opakem k oněm stálým výzvám, jež pobízely a pobízejí k pilné, vytrvalé, podnikavé práci. »Ondřej a drak«, to je osmihodinová pracovní doba zmenšená úbytkem pracovní chuti, mnoho odpočinku pro ruce a hlavy, odpor ke všemu, co vyžaduje zvýšených sil. Lidé aby byli velmi prostí, hovory aby byly velmi vesnické a dohromady aby to byl svět, ve kterém není záhad a obtíží, leda nějaké to blábolové zamilované vzdychání. Hoši si hrají na draka a s drakem, zpívají posměšné písničky, škádlí se s holkami, konají tajemné výpravy do skály, a básník si mezi nimi hoví po přetrpěných strastech válečných. Kdo se chce honit za smyslem, ať se honí; honba za křehounkým, třepetavým motýlkem je zábavná a není psáno, že motýle nutno chytit.

To anglický dramatik G. B. Shaw se ani válkou nezměnil, zůstal stejně jadrný a výbojný, jak ukazuje i ten drobný, aktový »Perusalemský Inka«, jejž o své újmě, mimo běžný repertoar Národního divadla nastudovali jeho činoherní solisté. Shaw se nebál nikdy ani nejodvážnějších dramatických úkolů, ukázal, že dovede svým způsobem dramaticky zmoci Napoleona, Caesara, křesťanské mučeníky, také Shakespeara v »Černé dámě sonetů« (hrála se zároveň s »Inkou«), a vždycky přikročil k dílu po důkladné přípravě se snahou, aby duševní velkost co nejvíc zlidštil, zbavě ji vší falešné vznešenosti a neobyčejnosti: Shakespeare je u něho nočním dostaveníčkovým

záletníkem, který se s touž dychtivou vášnivostí vrhá na krásnou větu v něčích ústech jako na zakuklenou dámu a nechápe, proč by s královnou měl jednat jinak, méně smyslně a pyšně nežli s jinou ženou. A tak šel Shaw ve válce bez váhání přímo na hlavní válečnou postavu, císaře Viléma, a přejmenoval ho na peruánského Inku jistě toliko proto, aby naznačil vzdálenost jeho od naší moderní civilisace. Nekarrikuje, sestavuje podobu jeho ze všech těch rysů, které jsou známy z jeho veřejné činnosti i soukromého života, a císařova ješitná povídavost mu dovoluje, aby je shrnul všechny v jediný proud samolibé řeči; ale čím je podoba císařova pravdivější a skutečnější, tím veseleji staví proti ní občanskou dceru arciděkanovu Ermintrudu, vtipnou, ráznou, smělou, obratnou, která je si vědoma své duševní převahy nad hloupým potentátem, a v té její převaze je básnické odpuštění. Nechť si cokoli zamýšlel Shaw svou aktovkou, pocit je z ní ten, že by bylo pro Evropu hrozným ponížením, kdyby měla tohoto duševného nebožáka pokládat za hlavního původce války a kdyby se bála jeho vlivů. Mnohem více by se musila lekat těch, kdož jako Ermintruda touží po životě skvělého nadbytku a jejichž probudilé schopnosti všechny se soustřeďují k jeho nabývání. Ale z těch, — z těch mají aktovky aspoň jarý svůj život a z těch kyne vzestup k nové lepší budoucnosti.

Válečnou nadějí vzestupu z doby slavných přísah prodchl své české drama Adam Zima (Edmund Konrád), ale to už není repertoar Národního divadla, nýbrž repertoar vinohradský, který pětiaktovým »Návratem mládí« získal přitažlivý kus pro širší obecenstvo: pumy zabíjející šťastné dovolence, bujní kadetní aspiranti čilí k vlasteneckým projevům, lásce i vínu, rakouský praporčík otec, setkávající se u polního válečného soudu se zajatým legionářem synem, — ovzduší italské fronty v době, kdy naše národní nadšení dodávalo italským řadám nových a nových pomocníků. Proti »Návratu mládí« ozvaly se závažné hlasy, kterým se příčilo, že se významných, věčně památných a rozechvívajících událostí a dějů válečných užívá k pouhým účelům divadelním, že to, co hýbalo a hýbe srdci celého národa, má být jen výhodným prostředkem krátkého divadelního vzrušení. Ale Adama Zimy lze se s dobrým svědomím proti výtkám zastat. Jeho drama, v němž jistě je mnoho románovosti a literární strojenosti, vyřinulo se z upřímné víry, že národ přetvořil se válkou až do základu, a že přerod vykonal se zejména také u těch, kdož se přetvářeli do cizích výstředních mravů, zapírajíce a maskujíce všelijak pravdu své přirozenosti. Ačkoli zajatec legionář neujde ke konci popravě, přece všemi pěti akty proniká mladá nadšená radost z lidí, kteří se dovedou obětovat, z žen, jež dovedou krásně promluvit o vlasteneckých touhách, z bouřlivých, divokých hochů, kteří rádi vzplanou každým hezkým slovem, a ta nadšená radost působí, že se tu nelze na nic dobře horšit, ani na osoby, ani na vyjevy, ani na dialog. Všechno je tu ostatně nové a své, ruch na náměstí tyrolského města pod blížícími se létadly nepřátelskými, hlouček chlapců kadetních aspirantů, přijímajících pozdravy z domova, střídání výjevů ve vojenské vinárně za frontou, — dramatik pracoval z čerstvých vzpomínek, z původní představy, z čistého, nesmíšeného podnětu a musil vynalézat i sestavovat na vlastní vrub. Na slohu jeho mluvy je znát, že chtěl vyrobit věc důvtipnou a důmyslnou, pěknou a ušlechtilou, v níž by drsnost a hrubost války byla uhlazena stylistickou umností. A což je to něco

tak zavržení hodného, podařilo-li se mu napsat válečný kus, který se líbí, který dojímá a který není bez cenných literárních vlastností?

Arci, doba je dnes plna tolikerých naléhavých a velkých otázek, nebezpečí, zmatků, že »Návrat mládí« vypadá uprostřed ni příliš idylicky a spokojivě. Kam a k čemu tíhnou mysli i nejpohodlnějšího obecenstva ukazuje nejlépe ta okolnost, že v divadle vinohradském — ve kterém jiném? — mohla se rychle po sobě hrát hned dvě dramata náboženských potřeb a náklonností lidských: jedno francouzské z r. 1900, »Nová modla« od Fr. Curela, druhé české z r. 1898, »Pěst«, nadepsaná zprvu »O Boha«, od Jaroslava Hilberta. Nejsou rokem vzniku daleko od sebe ta dvě dramata, ale za to obsahem. Curel dovozuje potřebu a schopnost náboženskou u učence lékaře, snělého badatele, který pro své výzkumy odvažuje se protizákonných, choulostivých pokusů na svých nemocných, a na rozmluvy o znepokojujících záhadách náboženských je k lékaři přidán odborný psycholog a psychiatr školy Wundtovy, jenž vyšetřuje strojem výkony nervů i mozků a zaznamenává bedlivě každé sebe nepatrnější pozorování. Zatím co jeden vykládá důvody pro nesmrtelnost duše a jsoucnost boží, druhý hlídá jeho oči, zvuk jeho hlasu a hádá, mezi jaké psychologické zjevy ho má zařadit, — něco, čeho na jevišti ještě nebylo. Naproti tomu Hilbert pokládá či spíše pokládal otázku za rozhodnutu u průměrných vzdělanců, jeho architekt jakožto technik je utvrzený bezbožec, jeho doktor jakožto vychovanec humanismu je utvrzený pantheista s rozšířeným Bohem, a bouře náboženských pochybností vypukává toliko u obyčejné měšťanské ženy a zdrcené matky, jíž náhlá nemoc bere jediné dítě. Nezápasí v ní o Boha rozum, přemýšlivý, poučný, jasný, nýbrž její živelné přírodní mateřství, vzpírající se odbojně proti násilí, které je nelítostně olupuje o jeho plod. Drama Curelovo dospívá ke sblížení lidí náboženských s lidmi vědeckými ve stejné snaze o zmírnění lidských strastí, drama Hilbertovo vyznívá v prudké a šílené rouhavé výkřiky proti božímu ukrutenství; ale pozdní úspěch Hilbertův nebyl menší nežli Curelův, poněvadž dnešní obecenstvo je dychtivo těžkých a vážných her, tak těžkých a vážných, jako jest nynější život se vším, co přináší a předkládá k řešení.

Právě proto možno se jen divit Švandovu divadlu, že se zrovna teď vytasilo s mimy Theokritovými a Herondovými. Není věru na to chvíle, abychom v krátkých, drobných obrázcích poslouchali vzdychání zrazených milenců, marné vyjednávání kuplířek a jarmareční tlach prodávajících ševců! *jv.*

ZPRÁVY.

Prof. Dr. Rudolf Dvořák †. V době, kdy naše staroslavné učen Karlovo má býti ve všech směrech vybudováno a kdy se speciálně orienta listice má dostati nejúplnějšího zastoupení, skonal dne 1. února t. r. ve věk 59 let náhle přední orientalista český prof. Dr. Rudolf Dvořák Smrtí jeho utrpěla naše universita a naše věda ztrátu nenahraditelnou.

Narozen ve Dřítni 12. listopadu 1860 jako syn učitele, navštěvova Dvořák nejdříve gymnasium v Budějovicích; r. 1879 přešel na universit pražskou, kdež se věnoval studiu řečí orientálních. Hlavním učitelem jeh byl tu předčasně zesnulý Dr. Košut, syn pražského evang. faráře B. Košuta Ve studiích svých pokračoval Dvořák r. 1882 v Lipsku u Fleischera, Krehla Delitzsche a Gabelentze a v Mnichově u Hommela a Bezolda. Stav se r. 188 v Lipsku doktorem, habilitoval se Dvořák r. 1884 na právě obnovené univer sitě české pro řeči orientální; profesorem mimořádným stal se Dvořá r. 1890, profesorem řádným r. 1896. R. 1900 stal se Dvořák děkanem fa kulty filosofické, r. 1915 rektorem české university Karlovy. Vědecké čin nosti jeho dostalo se uznání také Král. českou společností nauk a Česko akademií věd a umění, jejichž řádným členem se Dvořák stal; v České aka demii svěřen byl Dvořákovi úřad generálního tajemníka.

Těžisko významu Dvořákova dlužno spatřovati v jeho universálnost Jeho nejvlastnějším oborem jsou řeči islamské, to jest arabština, perštin a turečtina. S tím on se však nespokojuje. On rozšiřuje jednak svůj obo na řeči semitské, v prvé řadě hebrejštinu, jednak na hlavní jazyk východo asijský, čínštinu. Dvořák není svým založením vědeckým nepodoben ne dávno zemřelému vídeňskému orientalistovi prof. M. Bittnerovi, který ovšem místo čínštiny pěstoval armenštinu. Z filologických spisů Dvořáko vých jsou především důležity jeho edice perského alegorika Fattáhí-ho (Vídeň 1889), dále tureckého lyrika Báki-ho (Leyden, 1892) a arabského básníka Abú Firáse (Leyden, 1895). Veliký význam má pro českou literaturu Dvo řákova rozsáhlá činnost překladatelská. Dvořák zčeštil celou řadu nejdůleži tějších básnických památek literatur východních, snaže se při tom s úspěchem dáti i svému překladu přiměřenou formu básnickou. Dvořák překládá do če štiny na př. Žalmy, Knihu Rut, Píseň písní, dále spolu s Vrchlickým čínské Ši-king atd. On věnuje pozornost svou také otázkám literárně a kulturn historickým. Vřelého uznání v cizině dosáhl zvláště jeho spis o čínských systémech náboženských, o Konfuciovi a Lao-tsi-ovi (Chinas Religionen Münster, 1895). Zmínky zasluhuje též činnost jeho jako hlavního redaktor Ottova Slovníku Naučného.

Svou universálností hodil se prof. Dvořák znamenitě za prvého zástupce orientalistiky na obnovené universitě naší. Tím krutěji zastihuje nás nyní jeho odchod: nemáme nyní vhodných odborníků pro perštinu, turečtinu a čínštinu, kteří by mohli ihned zaujmouti místo Dvořákovo. Je vůbec osobní tragikou Dvořákovou, že odešel právě v dobu, kdy vědecké a pedagogické schopnosti jeho mohly se co nejlépe uplatniti. Dnes, kdy republika naše potřebuje diplomatů, znajících moderní jazyky východní, a kdy má se zřizovati škola živých jazyků orientálních, byl by býval prof. Dvořák nejpovolanějším organisátorem studií těchto. Tak bude scházeti i naší mladé republice! *Bedřich Hrozný.*

Rusko. Při politické a sociální desorientaci, kterou v českých myslích způsobil dnešní stav v Rusku, je zachovávati jedno hledisko: uvědomit si, co znamená všelidsky ruská duchovnost a čím je nám. Uvědomit si jedinečnosť ruské literatury, jedinečnost právě pro nový, absolutní výraz lidství, kterého mimo ni nebylo dosaženo. Uvědomit si význam ruského jazyka, nositele oné jedinečnosti ideové, mít úctu k jeho jednotě a neprotežovat směry na roztrhání té jednoty směřující. Uvědomit si význam ruského státu, historického nositele oné duchovnosti. Míti úctu k jeho jednotě, jež je podmínkou světovosti jeho i ruské mysli. Opět: nepodporovat různé »samostijnosti«. Mít úctu k tradici ruské, jež spočívá ve zvláštní čistotě, vznešenosti a oddanosti myšlenky. Rusko zajisté je jedinou velmocí slovanskou v každém směru, jedině skrze ně jsme účastni světovosti. Ruská Duchovnost předstihla do nekonečna duchovní útvary všech jiných národů slovanských, a proto poměr k ní je jedinečný: nejvyšší úcty. Realism v původním pojetí Masarykově znamená v ě r n o s t v pojímání absolutních ideových hodnot — je to vlastně idealism, a pojem ten ražen byl právě uvědoměním si absolutního rázu duchovnosti ruské. *L. Stěhovský.*

Školství v nejvýchodnějším Slovensku. Pochmurný obrázek z periferie naší republiky, z území, kudy r. 1915 kráčela válka a zůstavila stopy dosud nezahojené. V medzilaborském a sninském okrese župy zemplínské bylo před válkou 86 škol. Z těch zůstalo jen 25 škol v dobrém stavu, že se v nich může učiti. Ostatní školy jsou bez lavic, bez tabulí, bez oken a bez dveří, často jen holé zdi bez střechy, někde pouhé rozvaliny.

R. 1916 byly některé ze sedmi státních škol aspoň částečně opraveny, avšak ostatních 79 škol církevních na opravu čeká. Státní příspěvky na znovuzřízení budov válkou poškozených, pokud byly vyplaceny, leží dosud v rukou školské vrchnosti u řeckokatolického biskupa v Užhorodě. V nynější drahotě chudé obce nemohou si troufati pustit se do oprav, po případě do přestavby.

Oba okresy byly podřízeny školnímu inspektorovi v Novém Městě pod Šátorem, 100 km vzdáleném, nyní tvoří oba okresy zvláštní školský inspektorát se sídlem v Medzilaborcích. Toho opatření bylo nejvýše potřebí. Od počátku války se ve zdejším kraji téměř neučilo. Ještě v prosinci r. 1919 jen v 27 školách byly zapsány děti školou povinné, ve 13 dalších školách byla naděje, že se tak brzy stane. V některých obcích nedali rodiče vůbec zapsati své děti, ačkoli byl i učitel i zachovaná škola. I v těch obcích, kde se vy-

učuje, jest značný počet dětí školou povinných (t. j. do 12. roku), ale nezapsaných (40, 50 ba i 100 v jediné obci). Podle zpráv inspektorových $^2/_3$ zapsaného žactva do školy nechodí. Pomáhají doma v hospodářství. Zbývající třetina žáků nemá knih aniž jakých školních potřeb. Ze školních pomůcek jen výjimkou se tu a tam uchovala mapa, globus nebo počítadlo.

Někde jsou občané ochotni přikročiti k opravě školy, aby se mohlo vyučování zahájiti, většinou však jsou ke škole úplně lhostejní: »Vojna zničila, nech krajina opraví!« nebo docela: »Nám školy netreba. Škola chleba nedá.« Někde ani přes všechen nátlak úřadů nedávají obce povinné dřevo k vytápění.

Před válkou bylo zde 72 jednotřídek, 13 dvoutřídek a jedna pětitřídka (Snina). Nyní vedle 6 dvojtřídek jsou samé jednotřídky. V několika jest přes sto žáků zapsaných, v jedné docela 234. Ze 103 učitelů před válkou zůstalo jen 55, z nich jen 40 bude počátkem r. 1920 učiti. Kromě zmíněných 25 dobrých škol učí se ve třídách bez nábytku, v soukromých domech, ve dvou případech v bytě učitelově.

Okres jest většinou rusínský, jen na jihu jest několik vesnic slovenských. Z 86 škol jsou všechny s vyučovací řečí ruskou, jen 5 škol katolických, jedna státní a jedna židovská s vyučovací řečí slovenskou. Hlavním znakem národnosti jest náboženství. Z nynějších 55 učitelů jest 6 Slováků, 31 Rusínů, 17 Maďarů, 1 Němec.

Mnoho práce čeká na zdejší školské roli. Nesmíme dopustiti, aby periferie našeho státu byla tak zanedbaná, jako periferie bývalých Uher.

Jos. Sedláček.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Universitní zákon.

Napsal Dr. Jan Opočenský.

Universitním zákonem, usneseným Národním shromážděním československým 20. února 1920, napravena byla křivda, kterou téměř před třemi sty lety na vysokém učení pražském spáchala vláda habsburská. Z restitučních zákonů odčiňujících krvavou potupu bělohorskou jest universitní zákon prvním.

Jest všeobecně známo, že učení pražské založeno bylo Karlem IV. listinou, zpečetěnou zlatou pečetí králů římských, datovanou 7. dubna 1348. Z náhodné okolnosti, že pečeť k listině přivěšená jest zlatou bulou králů a císařů římských a že zakladatel pražského vysokého učení byl vedle krále českého též králem římským, vyvozovali někteří v minulých dnech závěry, jako by Karel byl založil universitu jako německý král. Odtud pak mluvili o první německé universitě, jejíž založení prý nelze škrtnouti z dějin německé říše. Zajisté že neprávem. Karel byl vydal zakládající listinu pražského učení z královské moci české právě tak, jako králové anžovinští, francouzští a aragonští vystavovali zakládací listiny pro vysoká učení neapolská, francouzská a španělská. Svědčí o tom nejen diktát listiny, který jest přejat z universitních listin královské kanceláře neapolské, nýbrž i ta okolnost, že Karel potvrdil novým listem, vydaným 14. ledna 1349. tenkráte z královské moci římské, založení učení pražského, učiněné prve z královské moci české, chtěje tak nové učení upevniti i proti případným výtkám, jež by, hledě k založení jeho, mohli pronášeti přívrženci středověkých právních teorií, podle nichž prý pouze králům a císařům římským přísluší právo udělovati vysokým školám »jus docendi et promovendi«.

O založení učení pražského, jakožto prvního německého učení v střední Evropě, nemůže býti tedy ani řeči. Kdo tak mluví, dokazuje pouze, že nechápe podstaty středověkého vysokého

učení, jež bylo internacionální. Nacionální otázky dostaly se na pražskou universitu jaksi zadními dvířky — a to rozdělením university na národy. Středověké university měly ve zvyku děliti své členy z důvodů správy universitní na národy, přikazujíce studenty podle míst jich narození různým národům. Tak zejména vyvíjela se vnitřní správa university pařížské, jež pražské své dceři byla vzorem v ústavním jejím vývoji. V Paříži vytvořily se na universitě organisace národů francouzského, pikardijského, akvitánského a anglického. Rozdělení, jak vidno, bylo teritoriální, nikoli nacionální: kraje ležící do čtyř stran světových od sídla university byly nádrží, odkudž národové pařížské university čerpali své příslušníky. Národnostně pařížská universita byla úplně v rukou Francouzů, jichž národnost měla na vysokém učení tříčtvrtinovou většinu proti národnosti anglické, k níž se počítali všichni cizinci, ať přicházeli odkudkoliv. Na pražském učení stalo se napodobení pařížského vzoru vlivem jednak teritoriálního položení českého, jednak vlivem kulturních poměru brzy nebezpečím pro českou národnost. Neboť proti tříčtvrtinové většině německé, tvořící, jak známo, národy bavorský, saský a polský, stála jen čtvrtinová menšina českého národa, obsahujícího obyvatele Čech, Moravy, Slovenska, ano i Uher.

Ústavní poměry na universitě stávaly se čím dále tím více anomalií a byly jako taková pociťovány, zejména od doby, kdy vlivem universitním rostla vzdělanost česká. Čeští docenti, kteří z university nebyli ani při začátku jejím vyloučeni, vzmáhali se počtem a významem vědeckým od konce století čtrnáctého. A s nimi rostla i váha národa českého na universitě a nespokojenost s dosavadním ústavním zřízením universitním, kde převahu měli cizinci. Odtud docházelo od konce století čtrnáctého k národnostním konfliktům na universitě, nejprve o místa v kolejích universitních a pak, když se k rozporům národnostním přidružily ještě neshody náboženské tím, že čeští mistři byli většinou přívrženci pokrokového realismu Wiklefova, jemuž Němci odpírali, i k náboženským, až r. 1409 došlo k zásadnímu boji o postavení, jež přísluší národu českému na universitě jakožto historickému národu v zemi. Jest známo, že boj ten dopadl pro národ český příznivě, zejména proto, že pro český národ svědčily též momenty politiky zahraniční, vzhledem k nimž král Václav IV. dekretem, zvaným Kutnohorským (18. ledna

1409) převrátil dosavadní poměr universitního zřízení, přikázav českému národu ve všech jednáních universitních hlasy tři a národu německému jen jeden hlas. Němci nechtíce se podrobiti vystěhovali se a založili nové učení v Lipsku. V nejnovější době chtělo se z odchodu Němců z Prahy vyvozovati, že se tím Němci university pražské pro svůj národ vzdali; jistě že neprávem. Neboť nelze přece chtíti, aby skutek Němců ze století patnáctého přičítán byl na vrub německému národu dnešnímu, ale i kdyby to bylo možno, nutno uvážiti, že národové r. 1409 odešedší z university pražské patřili k Němcům říšským, nikoliv českým, že Němci čeští byli čítáni vždy k národu českému.

Odchodem Němců z Prahy a náboženským hnutím, jež zúrodněno anglickým realismem filosofickým, vyrostlo v Husitství, ztratilo učení pražské mnoho ze své internacionálnosti. Úplně ji nepozbylo však ani tehdy, kdy učení pražské bylo universitou jen husitskou. Vždy zde zůstala universita středověká, učenou korporaci tvořící, jakýsi cech, nadaný svými privilegii a úkolem vykládati souhrn křesťanského vědění. Od universit našich lišilo se středověké studium generale řadou vlastností. Nebylo na něm rozdílů mezi učiteli a žáky, jak je zná vysoké učení nynější. Naopak každý byl zároveň učitelem na fakultě nižší, artistické, a učícím se na ostatních třech fakultách vyšších. Každý na universitě musil proběhnouti řadou stupňů, obdobných oněm, jimiž musil projíti ten, jenž se chtěl naučiti jakémukoliv řemeslu, ze žáka-učenníka (scholara, studenta) stal se tovaryšem-bakalářem (baccalaureus) a pak mistrem (magister). Při tom zase mistr učící na fakultě artistické mohl seděti jako žák ve škamnech fakulty teologické. Ještě více odlišoval universitu středověkou od naší přísný její církevní, možno říci klerikální ráz. Učení vysokoškolské zachovalo si mnoho ze škol zřizovaných kdysi při kapitulách, z nichž částečně vzniklo. I žáci i přednášející (mezi nimiž nebylo, jak svrchu řečeno, rozdílů) byli podrobeni omezením se strany církevní. Nejen v učení, nýbrž i v zevnějším životě svém, podobném životu klášternímu. Profesoři i žáci nemohli bydliti volně v městě, nýbrž byli nuceni žíti v kolejích, podobných řádovým klášterům. Takovou kolejí byla též kolej, již r. 1438 založil bohatý měšťan staroměstský Jan Reček z Ledče, odkázav dům a vesnice Michli a Dolany (u Slaného), aby z výnosů jich vychová-

váno bylo v domě jeho 12 mládenců, Čechů nejen rodem, nýbrž i jazykem, tělo a krev páně podobojí přijímajících, studujících na fakultě artistické. Odlišný ráz university středověké jevil se i v právním charakteru jejím. Byla to privilegovaná korporace, sdružující řadu ústavů a právních osob, jež mohly, ale nemusily míti vlastního jmění. Ale ovšem měly je koleje a domy s universitou sdružené a část university tvořící, jichž na pražské universitě se počítalo v různých dobách různě, až se počet ustálil na sedm: tři náležející profesorům a čtyři studentské.

Charakteru středověké university nesetřelo učení pražské až téměř do bitvy bělohorské. Sice v létech 1609—1618, kdy universita pražská odevzdána byla v moc evangelickým stavům, činěny byly náběhy k různým změnám, jež by, provedeny jsouce, připravily přechod od středověké university, učené to korporace, k modernímu vyučovacímu ústavu. Jimi měla býti přeměněna fakulta artistická ve fakultu filosofickou, mělo býti zrušeno oddělené hospodářství kolejí universitních a zavedeno jednotné hospodářství universitní, a universita měla býti postavena na pevný finanční základ. Než výbuch českého povstání r. 1618 a nešťastný konec jeho v bitvě na Bílé Hoře r. 1620 zmařil úplně připravované i prováděné reformy.

Habsburský panovník Ferdinand II. chtěl universitu pražskou vůbec zrušiti, Karolinum zbořiti a na místo jeho chtěl dáti postaviti pranýř, aby prý místo, odkud vzala původ svůj »ohavná rebelie«, bylo navždy prokleté potomkům. Dal se jen uchlácholiti tím, že universitu odevzdal r. 1622, vyhnav dříve poslední evangelické profesory— Jesuitům, aby jich přítomností bylo posvěceno místo proklaté. Než odevzdání university Karlovy Jesuitům a spojení jeho s jesuitskou akademií, r. 1556 Ferdinandem I. v Praze založenou, narazilo na odpor se strany církevních úřadů a protáhlo se; dokonáno bylo až r. 1654, kdy oba ústavy, jesuitská akademie i starobylé učení Karlovo byly spojeny. Nově reorganisovaná universita neměla již nésti původní jméno university Karlovy, nýbrž měla býti nazývána učením Karlo-Ferdinandovým. V spojeném učení měly universitu Karlovu representovati fakulty právnická a lékařská (proto jim také připadlo jmění university Karlovy), jesuitskou akademii Ferdinandovu fakulty filosofická a teologická. Ale německou nebyla ani tato universita, vydaná v ruce Jesuitů; bylo to pouze učení řádové, naplněné kulturním duchem loyálního patriotismu rakouských

Jesuitů, vděčících celou svou hmotnou eksistenci v těchto částech Evropy Habsburkům a jich přívržencům.

Nezměnilo-li se mnoho po stránce národnostní na pražské universitě, byly tím pronikavější změny po stránce právní. Absolutism habsburských panovníků převzal v dědictví snahy, jež na universitě v létech 1609—1618 uplatňovali protestantští stavové čeští. Vlivem jich pozbývala universita čím dále tím více svého středověkého charakteru učené korporace, cechu a nabývala poznenáhlu charakter vyučovacího ústavu státního, vychovávajícího stát úřednictvo i občanstvo. Pozbyvši charakteru korporace pozbyla universita i svého jmění, spravovaného až dosud přece profesory, třebas byl panovník omezoval po roce 1620 správu jmění profesory čím dále tím více. Stát převzal je v době, kdy změna právního charakteru universitního byla dokonána, r. 1783—84 řadou nařízení zbavena byla hospodářská administrace universitní, poslední to zbytek profesorského dohledu na jmění universitní, všeho vlivu na hospodaření se statky universitními, statky samy odevzdány ve správu kamerální administraci, státnímu úřadu, jež je spravovala nadále co pražský universitní fond, od r. 1813 co pražský studijní a universitní fond. Historický vývoj postupoval a postupuje od r. 1609 v jedné linii vždy dále a dále: co stavové čeští sjednocením jmění universitního začali, provedl za změněných poměrů Ferdinand III. Marie Teresie pokračovala v omezování profesorské ingerence nad správou universitního jmění, v omezování, jež Ferdinand III. byl zahájil a Josef II. r. 1783 dokonal. Nový zákon československé republiky prohlášením sestátnění universitního jmění, při současném závazku, že státní správa bude plnit povinnosti nadační, plynoucí z držení jmění universitního, dovršil dějinný vývoj inkamerací fondu universitního.

Spolu s přeměnami ve vnitřní struktuře universitní zaveden byl na sklonku osmnáctého století (r. 1784) živý jazyk, jakožto jazyk vyučovací, a to němčina. Odvolávají-li se však na tuto okolnost němečtí znatelé dějin jako na důkaz německosti university, jsou na omylu. Zavedení němčiny na pražské učení neznamená vyloučení českého elementu z vysoké školy pražské, jím se pražská universita nestala universitou německou a nepřestala býti universitou českého národa, nýbrž stala se nanejvýše jen universitou zemskou, náležející v sféru kulturního vlivu německého. Je přece příznačno, že téměř současně se zavedením němčiny

jakožto jazyka vyučovacího zřízena byla na universitě pražské stolice jazyka českého a literatury české (r. 1793).

Neudržitelnost němčiny jakožto výhradního jazyka přednášejícího ukázala se hned, jakmile na »jaře národů« r. 1848 spadly závory, dusící kulturní život český. Od r. 1848 až do universitního zákona z r. 1882 byla čeština s němčinou na vysokém učení pražském rovnoprávná. Rovnoprávnost obou jazyků nebyla však po chuti současníkům, zvláště těm, kteří náleželi k německému národu. Neboť od josefinské germanisace školské a pod vlivem romantismu dob osvobozenských byli si navykli němečtí krajané naši dívati se na vysoké učení pražské jakožto na kulturní majetek svého národa; od těchto dob počínali se chlubiti »nejstarší německou universitou v střední Evropě«, založenou panovníkem »německé říše«. Stanovisko svoje uplatnili němečtí krajané naši v prováděcích nařízeních universitního zákona z r. 1882. Zákon sám jest úplně paritní, rozděluje v prvním paragrafu dosavadní universitu pražskou na českou a německou universitu Karlo-Ferdinandovu. Ale do prováděcích nařízení jeho vplížilo se, jak akademický senát německé university sám přiznal, pojetí, jakoby německá universita byla universitou starou a universita česká universitou novou. Pojetí to odporovalo dějinné pravdě a bylo těžkou křivdou, spáchanou na českém národu.

Nový zákon universitní napravuje křivdu, již na českém národě spáchalo provedení zákona z r. 1882. Nejen to, nový zákon vrací se přes rok 1882. až do sedmnáctého století, kde leží sám kořen křivdy, spáchané v universitní otázce na českém národě a vrací české universitě bezprostřední její kontinuitu se slavným učením Karlovým a s »husitskou universí« pražskou. V tom smyslu jest universitní zákon prvním restitučním zákonem napravujícím křivdy pobělohorské. Česká universita má nésti znova slavné v dějinách národů jméno university Karlovy, jehož učení pražské pozbylo unií universitní z r. 1654. Jako dědička university Karlovy dostává pražská universita v majetek zpět památky na starou universitu, jež tvoří část kulturního jmění národa českého. Jest to dar, který zavazuje: universita česká bude míti ze starých památek více povinností nežli práv: povinnost postarati se o jich uložení, o řádnou správu jich a o zpřístupnění odpovídající vědeckým požadavkům doby, o něž německá universita bohužel nedbala. Vždyť nebylo od dob »Monument universitatis«, kdy v předbřeznových dobách počalo se s vydáváním

pramenů k dějinám university pražské, v díle začatém vůbec pokračováno, zatím co university daleko mladší a s dějinami méně vynikajícími mají již dávno vydány své dějepisné památky.

Německému národu a německé universitě se novým zákonem křivda neděje. Kontinuita její se starým učením pražským, již žádný soudný historik nepopírá, není novým zákonem universitním dotčena. Má právo zvoliti si jméno jakékoliv, jež má býti uzákoněno zvláštním zákonem. Též budovy universitní zůstávají v jejím užívání na tak dlouho, dokud se stát nepostará o náhradní místnosti jiné. Jestliže se české universitě dává jméno »učení Karlova« a povinnost opatrovati památky po staré universitě (jichž spoluužívání německou universitou bude upraveno zvláštním statutem), tím se jí nedává žádné postavení privilegovaného učení, nýbrž pouze přednost, jaká jí sluší jakožto vysokému učení národa, který v tomto státě jest národem státotvorným. Byl to národ československý, který dal zemi jméno, který naplnil svými činy obsah jejích dějin, který osvobodil svojí politickou koncepcí a ideou i krví svých lidí národy tohoto státu ze jha habsburského. Novým zákonem nejsou universitě české přiřknuta žádná zvláštní práva, jichž by ostatní university v republice československé neměly, ale ovšem celá řada povinností, jež jí náležejí jakožto opatrovatelce kulturního odkazu staré university. Nový universitní zákon nemá jediného paragrafu, který by byl namířen proti vysokému učení německému; kdo by tvrdil opak, ten by si dával pouze vysvědčení, že považuje odčinění křivdy na cizím spáchané za křivdu svoji vlastní.

O mravní výchově.

Napsal Frant. Drtina.

(Úvodní slovo k přednáškám Českoslov. Společnosti pedagogického musea Komenského.)

Velmi rád vyhověl jsem přání, abych promluvil úvodní slovo při zahájení přednášek o mravní výchově a úkolech jejích v československé republice. Československá společnost pedagogického musea Komenského zahajujíc svou novou činnost chápe se otázky životní, pro budoucnost našeho národa zásadně důležité. Celé dějiny našeho národa mají smysl a význam hluboce mravní, jak národu připomenul Palacký, když napsal, že to byla idea života křesťanského ve sporu a zápase s protivou života skutečného, která nedávala ukojení hluboce náboženému srdci starých Čechů, ale vedla je vždy k pokusům novým o to, aby uskutečniti pravé, čisté křesťanství v lidském životě. Vystihl tak správně smysl životního usilování české reformace, jak jej vyjádřil veliký předchůdce Husův Matěj z Janova významnými slovy, že chce usilovati o to, »aby křesťanství vrátilo se ke svým počátkům prostým a zdravým«. A Palacký napomenul nás, že jen vzdělaností ducha a mravní silou můžeme vítěziti.

Toho buďme stále pamětlivi. Ano, úsilí po mravní dokonalosti a náboženském povznesení charakterisuje dějiny českého národa. Jimi naplněna jest životní práce Komenského, vrcholící ve snažení, aby bylo probuzeno národní svědomí a mravní přesvědčení, že člověk nerodí se sobě samému, nýbrž Bohu a bližnímu, t. j. společnosti lidského pokolení, aby jí službou svou co nejvíce snažil se prospívati. Tímto přesvědčením naplněna je i životní práce Palackého, jemuž nejsvětější povinností každého člověka je býti člověkem, a právo ušlechtilé lidskosti je zákon boží.

Ideu mravní dokonalosti a náboženského povznesení hlásá Karel Havlíček, jemuž pravá politika národa kotví v pře-

svědčení, že jen v mohoucnosti, přičinlivosti, mravnosti a zachovalosti národa je zajištěna jeho budoucnost.

To je konečně životní moudrostí a přesvědčením velikého a milovaného našeho presidenta Masaryka, jenž ve svém druhém poselství Národnímu shromáždění řekl nám se vší rozhodností, že náš nový stát, že republika a demokracie potřebují vedle svého administračního aparátu, t. j. vlády a armády, také pevných mravních základů, a dodal nad jiné významně: »Bez mravních, bez charakterních jedinců, bez zdravých rodin, bez věrného přátelství, bez loyálnosti k různým společenským organisacím, jichž jsme členy, bez solidnosti ve vší naší činnosti nemůže býti silné republiky. Demokracie bez uznané mravní autority zásad a povolaných osob je nemožná.«

Ano, pravá demokracie musí míti základ mravní. A celá sociální otázka, jak bylo řečeno, je v jádru svém otázkou reformy mravní.

Toto si uvědomujíce, můžeme pochopiti, jaké nové úkoly nám nastávají v československé republice. Nebudu vzpomínati co špatnosti, nemravnosti, zla, zločinů objevilo se za světové války, a jaké neblahé zhoubné následky to má v životě našem.

Nám všem, chceme-li, aby bylo zase dobře, a aby republika byla zajištěna, je potřebí hlásiti se především k pravdě, která znemožňuje přetvářku a lež, která je vlastní statečností duše lidské, její záštitou a ochranou, která sama všechno překoná a posléze vítězí,

jest chopiti se práce, která jedině přináší radost a požehnání,

a je konečně všem združiti se k vespolné lásce, kterou se máme všichni milovati a dle Husových slov dobrých násilím nemáme dáti tlačiti, nýbrž pravdu každému přáti a tak pracovati o obrození národa, o obrození jeho v duchu a pravdě.

Zde zjednati nápravu a reformu je úkolem velikým, ale nezbytným, má-li býti u nás lépe a má-li československá republika býti zajištěna.

Výsledek světové války znamenal vítězství pravdy a práva nad křivdou a bezprávím, vítězství světla nad tmou, ducha nad hmotou, dobra nad zlem.

A všechna srdce československého lidu měla by se obrátiti k tomu ušlechtilému názoru životnímu, který je výsledkem tisícileté tradice od prvotního křesťanství, jeho lásky k Bohu a bliž-

nímu, jeho božího synovství a lidského bratrství, sahající k obnovení morálky v duchu antickém, ale i lásky k životu a přírodě z doby renesanční, postupujícího k anglickému deismu s jeho procítěným utilitarismem, k rigorismu Kantova mravního imperativu a idei humanitní čistého lidství, svobody, rovnosti, bratrství, přirozených lidských práv za francouzské revoluce a dále k novověkému idealismu demokracie a socialismu, k vyjádření nových náboženských mravních názorů současné světové demokracie.

A chceme-li se dotknouti poměru mravnosti a zbožnosti, hlásáme dnes n u t n o s t v ý v o j e a p o k r o k u n á b o ž e n s t v í v e s l u ž b á c h m r a v n í h o p o k r o k u l i d s t v a.

V mravnosti, jež jest výkvětem náboženského cítění, chceme žíti život duchovní, v trvalém spojenství s největšími genii lidstva, s celou tou legií duchů opravdu zbožných, kteří kráčeli po této zemi pokorně a neznámi, kteří přes dogmata, svátosti a obřady svých dob pronikli do nejvniternější svatyně evangelia, s těmi, kdo v pravdě milovali Boha jak jej poznávali, kdo milovali život boží tak, jak mu rozuměli, kteří milovali lidstvo tak, jak se jim představovalo v poměru k jejich době. Jejich dogmata, nauky, metafysika, svátosti, církevní řády a obřady byly rozmanité. Prach historie pokryl všechny jejich zbytky, ale všichni shodují se v nadšeném vyznávání mravního evangelia.

Je jednota vyšší, která slučuje přes vzdálenost prostoru a času všechny čisté a svaté, všechny ty, kdo zápasili proti zlu a toužili po životě lepším.

Co je znakem naší doby, jak se ustaluje její charakter po světové válce? Vidíme, jak ideje mravní dokonalosti a ušlechtilé lidskosti rozšiřují se dnes v církvích protestantských i v církvi katolické, i mezi těmi, jež nazýváme volnými mysliteli a kteří zřekli se vědomě, pravdivě a poctivě každé konfese.

I věříme při všech neutěšených zjevech doby přítomné, — věříme, že pomíjejících a přechodných — že nastane smír mezi dnešní demokracií sociální a radikální a mezi náboženstvím obnoveným a očištěným, a bude zjednána nová spasná syntese rozumu, srdce i vůle člověka, až náboženství bude definitivně vybaveno z pojímání dogmatického a sakramentálního svátostné minulosti.

A doufáme dále, že toto spojení mravního idealismu a ušlechtilé humanity vytvoří nám jednotu duchovou mezi všemi lidmi dobré vůle v zápase proti hříchu, proti sobectví, založí sku-

tečné, pravé, očištěné a duchové katolictví mravního svědomí lidstva. Nuže, tento vznešený ideál mravní je ideál, jemuž posvětil také národ náš život svůj v minulosti. To jsou ideály, cíle životní, snahy a touhy ušlechtilé, které národu hlásal Hus, Chelčický a Komenský, které obnovil Tolstoj a Masaryk. Dnes znovu po krutých zkušenostech válečných hrůz obracíme zraky své k ideálům těmto, věříme v nové zbratření všech lidí dobré vůle, a voláme s velikým naším básníkem-mystikem Otakarem Březinou:

»Toužíme po tom, aby práce pozemské orby a úzkost před nejistotou jejích žní změnila se v službu ve vyšším duchovém řádu, do něhož země naše je vřetězena. Pozemské rozměry šíří se nám v nesmírnost světových prostorů, a z milionů sluncí soustředí se záření na pracující ruce těch, kdo chtějí lámati kletbu nepřátelství mezi dušemi. Budeme hledati nových a nových slov pro lásku, když všechna dosavadní se smyla jako déšť po skalách srdcí. Cesta člověka vede ovládnutím přírody nad přírodu. Lidstvo vdechne život odvěkým snům skal a dá duším nový úžas nad slávou hmoty, řízené duchem ... I budou budovány naděje pro miliony, nalézány vyšší míry pro radost a věrnost, a v důvěrných sděleních krásy bude stále odkrýván smysl věčného dramatu, jež se odehrává v řadě za sebou následujících věků.«

Tento nový idealism a humanitism je programem obrody mravní člověčenstva po hrozných zkušenostech světové války. Rodina, škola i společnost novým ideálem tímto jsou proniknuty, oduševněny, posvěceny. V obrozeném lidstvu znova budeme hledati víru v pokrok, zdokonalení, lidskost a svatost a znovu budeme zrale a vážně uvažovati o poměru mravnosti a zbožnosti.

A cílem této výchovy v nové naší svobodné škole bude vésti mládež k mravnosti, nikoli pro nějakou náboženskou konfesi nebo určitou církev, nýbrž pro člověka sama, pro jeho sebezachování, pro pokrok, pro úkoly, které lidstvu jsou určeny. A v tomto smyslu cílem nejvyšším bude proniknutí vzájemné obou těchto elementů, aby splnila se věštecká slova velikého Pestalozziho, že zná Boha, kdo člověka zná a že miluje Boha, kdo člověka miluje. Ale právě proto výchova a škola nemá a nesmí nikomu v náboženství brániti. A zase náboženství pravé k zbožnosti a mravnosti vedoucí, mající sídlo v nitru člověka, v srdci jeho, posvěcující mravností celý jeho život, nebude potřebovati žádné ochrany způsobu politického a despotického. Zbožnost musí vznikati

v člověku samém bez vnějšího zasahování, předpisování, nucení, a snad dokonce trestání, jež by znovu způsobilo lež a přetvářku, podkopávalo mravnost i čisté náboženství, jež by bylo nebezpečným mravnosti i zbožnosti.

A právě náboženská stránka duše dětské, čerpající z něžnosti rodinného života a podání lidového určitého společenského okolí svou sílu, nesmí býti dotčena, porušena, pohoršena, nýbrž její mravní i výchovný význam musí býti živen, pěstován, vyvíjen, zdokonalován. Dobře napsal prof. Krejčí: »Toto ovzduší, z něhož se živí duše dítka než přijde do školy, musí býti zachováno, ale znenáhla musí býti z něho odstraňovány a vylučovány škodlivé součásti.«

Před tímto velikým problémem poměru mravnosti a zbožnosti a reformy výchovy mravní a náboženské dnes stojíme silni novými zkušenostmi. Význam jeho plně musíme si uvědomiti a promysliti bez neprozíravé překotnosti, bez církevnické výlučnosti, bez konfesijní předpojatosti, v duchu humanity, jak nám předchozími věky je odkázána jako dědictví vzácné, jako pravý smysl duchovního života přítomnosti, abychom tuto humanitu plnili a uskutečňovali, aby konečně slovo stalo se tělem a člověk, tvor boží, stal se opravdu člověkem.

V tomto smyslu pozdravuji s nadějí a radostí krásné snahy Československé společnosti pedagogického musea Komenského, zahajuji přednášky jeho o mravní výchově a toužím po tom, aby přinesly nám světlo a pravdu, duchové osvobození a mravní obrození.

Základ mravnosti.

Napsal prof. dr. Frant. Mareš.

(Předneseno v Českoslov. Společnosti pedagogického musea Komenského.)

Jaký je základ mravnosti? Je mravnost výsledkem lidského života pospolitého, či jeho předpokladem? Vyvinula se mravnost přirozenými vývojem člověka, přizpůsobivostí ku potřebám, či je založena na principu, který je nezávislý na vývojových proměnách? Je základem mravnosti přirozenost, fysis, či jest její základ nadpřirozený, metafysický?

Mravní výchova vyžaduje především odpovědi na tuto otázku. Neboť, vznikla-li mravnost přirozeným vývojem, jest proměnlivá a její závaznost jest jen relativní, v poměru k životním potřebám. Je-li však základem mravnosti metafysický princip, jest její závaznost absolutní, nezávislá na přirozených poměrech životních.

Neočekávejte, že odpovím na tuto otázku tak, že dokážu platnost své odpovědi. Netroufám si ani doufati, že každého z Vás přesvědčím; neboť nepodám ani důkazu, který by přesvědčoval, což předpokládá ochotnou vůli uznat i nedostatečný důkaz. Sám jsem kolísal, než jsem dospěl k vlastnímu přesvědčení. Jen přesvědčení je tu možné, nikoli vědění.

Dospěl jsem ku přesvědčení, že mravnost má za základ absolutní princip, tak že jest v lidské mysli naznačeným rysem pravdy, povznesené nad fysickou skutečnost, tedy metafysické pravdy. Mnozí z Vás jsou asi jiného přesvědčení. Ale tu právě záleží na tom, aby byla různá přesvědčení vyslovena. —

Nezbytno začíti s platností lidského poznávání. Všechno poznávání jest duchové povahy a všechna jeho jistota zakládá se na vědomí. Skutečnost vnějšího světa i skutečnost jiných lidí jest mi zaručena mým sebevědomím. Proto všechna skutečnost, kterou poznávám, je spolu podmíněna mým

vědomím a objevuje se mi ve způsobě, ve kterou já sám ji odívám, tak že nemohu poznati, jaká by skutečnost ta byla sama o sobě, nezávisle na způsobu mého poznávání. Absolutní skutečnost nebo metafysická pravda jest člověku nepoznatelná, jest transcendentálně ideálná, neznámé x.

Absolutní skutečnost bytující mimo mne samého jest nepoznatelná. Možno arci dodati: kromě mne samého; neboť v sebevědomí jsou rysy absolutna, o které se opírá všechno poznávání jako o základní jistotu; možno tedy snad skrze sebevědomí dojíti ku pravdě. Avšak této vnitřní cesty ku pravdě neuznává mysl obrácená ven do světa, mysl spoléhající jen na rozum a pomíjející všeho irracionálního, co prýští z citu a vůle, mysl jen racionální, jakou značí německé slovo »Vernunft«. I prohlašuje takováto mysl, že nelze nic zvědět o absolutnu, že metafysika není možná nejen jako racionální věda, nýbrž že není možná vůbec. Absolutno, věc o sobě, x, nepoznatelno že jest pojem jalový a zbytečný. A proto že platí pouze věda určující přesně poměry empirické skutečnosti, positivní věda.

Pontský Pilát připustil aspoň otázku: Co jest pravda? Positivní věda — nebo vlastně positivismus ani této otázky nepřipouští. Pravda jest mu souhlas myšlení s empirickou skutečností.

A jde se ještě dále: myšlení jest organický výkon, přiměřený potřebě organismu neboli účelný, podobně jako trávení. Logické formy myšlení ztravují pocitovou látku podobně jako enzymy ztravují živné látky potravy. Myšlení nemá za úkol souhlas se skutečností, nýbrž orientaci ve světě, které třeba k jednání. O pravdě nemůže býti řeči, leda jako vedlejším výtěžku myšlení: pravda je, co se osvědčuje v jednání.

Ale ani tu nezastavuje se pragmatismus: jako jsou logické formy myšlení účelné fikce, tak jsou pouhými fikcemi též mravní ideály, fikcemi prospěšnými k řízení života. Ve skutečnosti neodpovídá těmto fikcím nic. Tragika života je v tom, uznává pragmatism, že právě nejcennější pojmy: svoboda, nesmrtelnost, bůh, jsou realiter bezcenné. Logicky jsou to pouhé fikce, ač prakticky mají světodějný význam.

Takové jest asi přesvědčení positivismu, pragmatismu a konečně i nyní tak slaveného relativismu. Ale je zřejmá slabina tohoto přesvědčení: idee jsou realiter bezcenné fikce, jimž ve

skutečnosti neodpovídá nic, ale přece jsou nejcennější a mají světodějný význam.

Ale to znamená přece uznání, že není jen svět věcí, nýbrž také zcela jiný svět idejí, a že právě svět idejí má světodějný význam: že idee a ideály tvoří dějiny lidstva.

Idee a ideály prýští z lidské mysli, v níž jsou spojeny rozum cit i vůle, tak že tvoří sebevědomí zaručující jistotu šeho poznávání, a jevící tudíž rys absolutna.

A z toho sebevědomí prýští ideály, ne jako realiter bezenné fikce, nýbrž jako rysy pravdy, která stojí nade vší skutečností a podle které lidská mysl, pohnutá citem a vůlí k jednání, přetvořuje skutečnost podle ideálu, tvoří ějiny.

V lidské mysli jest trojí rys pravdy. První jest rys logický, podle něhož člověk tvoří z nesmírné rozmanitosti myslových pocitů spořádané celky, věci, svět a konečně i vesmír, enž není než idea všeobsáhlého spořádaného celku. Věda o světě est uspořádání světa podle duchového řádu logického.

Druhý rys pravdy jest mravnost, duchový řád citu a ůle, zavazující člověka k mravnímu smýšlení a jednání, jakožto ád duchového obcování lidí. Třetí rys pravdy lidské mysli jest krása, zjevná ve světě i v myšlení a konání.

Výchova má vésti ku pravdě podle všech těchto tří rysů. Netačí pěstovat jen rys pravdy logické, naplňovat mysl vědomostmi poměrech a vztazích světa. Neboť vědomosti i s rozumem ohou zavésti do zkázy, nejsou-li řízeny pravdou mravní. roto jest mravní výchova vyšší a důležitější, než pěstoání vědomostí, kterých nabude každý snadno ve vlastním oboru. konečně, pravda logická a pravda mravní nemají zastrašovati ládež svou přísností. Proto třeba vždy s nimi pěstovati též it pro krásu, která činí pravdu radostnou. Všechno vyučoiní a vychovávání má být radostné, pro krásu pravdy, k níž á vésti mladé mysli.

*

Vraťme se k základu mravnosti. Positivism má za základ ravnosti empirickou skutečnost, která ukazuje, že mravy, yky, obyčeje jsou různé a měnlivé podle okolností a potřeb žitá. Co jedněm platí za dobré, jiní mají za zlé. Mravnost jest pirické vědě soubor všelikých mravů platných pouze relavně v poměru ku proměnlivým životním potřebám.

Proto praví positivism, že není žádného absolutního základu mravnosti. A má-li se přece mluvit o základu nebo principu mravnosti, že by to byl jen princip prospěšnosti. Mravověda jest podle toho věda o mravech a jejich vývoji, jakožto přizpůsobování životním potřebám.

Není pochybnosti, že tomu tak; jistě jest přirozená mravnost, jakožto přizpůsobení životním potřebám podle prospěšnosti, jak svědčí lidské mravy. Ale jest otázka, je-li positivism oprávněn popírati vyšší, nadpřírodní mravnosti, jejímž základem jest duchová pravda, která zavazuje lidskou mysl příkazem povinnosti, bez zřetele ku prospěchu?

Ovšem mravověda zkoumající platnost a závaznost takovýchto mravních příkazů nemůže býti empirickou, positivní vědou jako empirická věda o mravech. Neboť nemůže býti vědou pouze racionální, nýbrž musí míti zřetel také k irracionálním živlům lidské mysli, k citu a vůli, z nichž jedině mohou vycházeti příkazy ke smýšlení a konání.

Sledujme positivism dále. Empirická skutečnost, k níž se počítá i vesmír, ač je pouhá idea celku, jest v neustálé proměně, které dáno jméno vývoj. Ovšem, v tomto vývoji není cíle a zvláště ne účelu; neboť to jsou idee, které vedou z přírody ven. Proto také není v tomto pojetí vývoje pojmu pokroku.

Pojem vývoje je vzat z biologie: ze zárodku vyvíjí se dospělé individuum; to jest cílem, s jehož dosažením vývoj přestává. Tento pravý pojem skutečného vývoje byl v biologii rozšířen o vývoj druhů. A tu vznikla myšlenka, že s vývojem druhů vyvíjela se též mravnost, a to z přirozených pudů jako vloh. Tak pokoušel se Darwin o výklad mravnosti z přirozených pudů přírodním výběrem v boji o život podle prospěšnosti.

Přirozené pudy jsou: pud sebezachování (hlad, strach) a pud zachování druhu (pud pohlavní a rodičský). Z těchto pudů vyvinuly se tedy, podle vývojové teorie, oba základní city lidské mravnosti: egoism a altruism. Vhodno poznamenati, že v teorii vývoje druhů jednotlivec, individuum se obětuje druhu. Druh je vše, individuum slouží zachování druhu.

Egoism a altruism mají nepochybně základ v přirozených pudech; neboť možno je zjistit i u zvířat. Jest však otázka, zda lidská mravnost se zakládá jen na egoismu a altruismu či není-li v ní něco vyššího?

V otázce té nerozhoduje, že teorie vývoje druhů není žádná positivní věda. Podle této vědy jsou druhy naopak velmi stálé, pevně ustálené dlouhou dědičností. I nejnižší druhy, bakterie, zachovávají pevně svou specifičnost. Dědičná stálost ukazuje se zvláště v »mendelování«.

Vývoj druhů jest pouhá idea, romantická věda, odvážné dobrodružství rozumu, jak se vyjádřil již Kant. A přírodní výběr jest vývojový činitel nezpůsobilý vytvořiti něco lepšího, poněvadž jen ničí. Výklad vývoje mravnosti z přirozených pudů není tedy positivní.

Anglický darwinista Huxley věřil v positivní vědu, ve vývoj všehomíra a v jeho konec — tepelnou smrtí. Byl však též člověk mravně hluboce založený. I povzdychl si: positivní věda nepovzbuzuje nikterak naději, že naše mravní tužby dojdou splnění. Běh přírody jde proti mravním ideám člověka. Všude boj o život z hladu a sobectví. Příroda arena zápasů, gladiatorské divadlo. A vše skončí smrtí lidstva a rozvratem všehomíra. Avšak přece si zachoval Huxley jiskérku naděje. Fossilní zbytky živočišné svědčí, že na svět přicházely postupně dokonalejší druhy, člověk naposled. Že tedy jest pokrok k lepšímu.

Jak viděti, mravní ideály poukazují člověka nad přírodu, i nad sám vesmír a budí v něm víru v pravdu nezávislou na smrti a na fysické zkáze i všehomíra. Jsou však též odhodlaní positivisti, že hledí pevně v oči i této fysické pravdě: se světem zanikne i mravnost jako všechna lidská kultura. Ostatně, praví, měřítko dobrého a zlého jest jen relativní: obyčejně jest jím prospěch společnosti. Etika jest věda o individuální a sociální mravnosti, založená na objektivním zkoumání. Mravouka nezávislá na jakékoli věrouce má býti zavedena místo náboženství, mravouka shrnující mravní zásady, jichž se lidstvo dosud dopracovalo. Beethoven nabyl stejné množství pravdy jako Darwin. Čím bude pravda, až vymře lidstvo? Bude pak existovati pravda? Nikoli. Nebude tedy nic: ale ani toho nelze mysliti bez něčeho. A tak i positivism naráží na antinomii.

Není pochybnosti, že přírodní pudy jsou základem mravů, podle nichž lidstvo skutečně žije. Ale tyto mravy nejsou mravnost; ony mají kořeny v minulosti, kdežto tato ukazuje ku předu a vzhůru: jak se žíti má. Je též nepochybno, že tato mravnost jest naroubována na lidskou přirozenost a její pudy, ale

tak, že má překonati tyto pudy novou jakostí, jako broskev naroubovaná na trnku.

Psychiatrie ukazuje, že takovou podložkou mravnosti je strach. Mravní nezdravost, moral insanity, je nedostatek mravního citu při neporušené inteligenci. Význačný rys je tu, zvláště zřejmě u dětí, nedostatek strachu. Jsou tu afekty zlosti, nelibosti, nikdy však cit strachu a lítosti. Jsou to lidé studené mysli, beze vztahu k jiným, beze všeho uznání a vděčnosti, bez národního citu, bez citu pro dějiny, beze všeho vztahu k umění a náboženství. Ale důvtipní u vyhledávání vlastního prospěchu, společensky obratní a výmluvní. Žádný strach, žádný stud, žádná starost.

Strach je nepochybně přirozený kořen, na nějž jsou naroubovány mravnost i náboženství. Ale jako jest od strachu daleko k bázni boží, tak daleko jest asi též od přirozených citů egoismu a altruismu k mravnosti podle pravdy.

(Dokončení.)

Demokracie a revoluce.

Napsal T. G. Masaryk.

(Dokončení.)

Pokrokoví a demokratičtí právníci dovolávají se pro svůj názor o oprávněnosti revoluce t. zv. přirozeného práva, jež se formuluje ve smyslu ideje humanitní. Dějí se různé pokusy formulovati přirozené právo (není to nic jiného než kodex etických norem pro zákonodárství) — po Humovi a Kantovi je třeba ještě precisněji zdůvodniti přirozené právo.

Demokracie osobuje si právo individuální iniciativy, a toto právo platí zvláště pro revoluci. O oprávněnosti revoluce nerozhoduje účast masy v revoluci — rozhodující jest její motivace, vycházející od těch, kdo uznali, že revoluce je nutná, kdo toto přesvědčení vyslovili a akci zahájili a vedli. Jest třeba vždy dokázat, že revoluce skutečně odpovídá pravým zájmům lidu, že skutečně znamená pokrok demokratického vývoje a že byla nutná.[1]

Moderní právo iniciativy přiznává individuálnímu rozumu, citu a vůli vůdčí roli. Vedle legitimních a oficiálně uznaných vůdců lidstva — lidé potřebují vůdců, nejen myslitelů — vystupují ve všech oborech lidé, kterým se dostává vedení nebo kteří si je přímo a vědomě osvojují.

Právo iniciativy zahrnuje také individální odpovědnost. Kdo praví: svoboda, právo na iniciativu, praví zároveň: osobní odpovědnost. Já a vždy jen Já jest odpovědno, nikoli většina, nikoli všichni — to je moderní, pokrokový individualism, kdežto starý člověk se zabarikáduje a schová za církev, za stát, za národ, za stranu, za většinu nebo dokonce za lidstvo.

Oficiální konservativní a reakční právníci stavěli proti obhájcům revoluce právo legitimismu a velmi rádi se dovolávali t. zv. historického práva. Ve skutečnosti jsou formule histori-

[1] Již Bluntschli formuloval přirozené právo vývoje státu. Srv. Allg. Staatsrecht, 1876[6], s. 29.

ckého práva fikce, sloužící k tomu, aby byly podepřeny historicky dané, skutečné poměry mocenské; totéž platí o pokusech zkonstruovat dokonce zvláštní práva různých dynastií. Panovníci sami dovolávají se sankce církevně-náboženské, svého charakteru »z boží milosti«, a stejně Stahl zcela důsledně odvozoval historické právo ze sankce církevního křesťanství.[1]

Jestliže se vším důrazem odmítám historické právo, a zavrhuji je vlastně jako contradictio in adiecto, tedy nesmíme se dovolávat historického práva ani pro oprávněnost revoluce. Ale to činí ti, kdo nové a nejnovější jménem pokroku uznávají za jedinou správnou normu.

Ani staré ani nové a nejnovější není již samo sebou správné a pravdivé — co skutečně bylo a jest, není pravdivé a správné. V tom právě spočívá celý problém! Jestliže demokrat popírá normu katolickou (quod semper, quod ubique, quod ab omnibus), je mu jasno, že dějiny a chronologie nenahradí logiky a etiky.

To je třeba říci hned důrazně proti reakcionářům i radikálům. A musí to být jasno zejména obhájcům nejen revoluce, nýbrž revolucionismu.

Radikalism, stále hotový k revoluci a toužící po revoluci, je ve své dějinně filosofické a politické slepotě často velmi nebezpečný, poněvadž pracuje do rukou reakce. Všichni vzdělaní političtí myslitelé nové doby prohlédli konsensus revoluce a reakce a proto musí být cílem pravých demokratů a vědecky myslících politiků, překonat i radikalism. Překonat — to neznamená hledat

---

[1] K objasnění pojmů budiž alespoň na jediném příkladu ukázáno, jak právníci se snaží zmoci problém revoluce. Volím Merkla a jeho »Elemente der allgemeinen Rechtslehre (v Holtzendorffově Enzyklopädie der Rechtswissenschaft, 1890[5], s. 12). Tu se vyvozuje ze závazné síly právních předpisů, »že násilně oktroyovaný řád až do toho okamžiku se stává řádem právním (nebo jeho částí), kdy převaha mravních sil v národě skloní se na jeho stranu a zabezpečí mu dobrovolné plnění jako směrodatnému vodítku svého konání, jinými slovy od toho okamžiku, kdy tato vlastnost je mu přiznána konkludujícím chováním obyvatelstva. Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že z bezpráví a z násilí může vzejít právo. To se stává, když pod vlivem zvyku a jiných sprostředkujících činitelů síly svědomí lidu vstoupí v příznivý poměr k faktům, stvořeným oněmi.« Merkel má asi na mysli spíše revoluci s hora, oktroi nebo státní převrat, ale je zřejmo, že, co praví, platí i pro revoluci z dola; smysl Merklovy konstrukce jest: moc předchází právo a tvoří právo, a oficiální učitelé práva jsou dost vtipní, aby dovedli uznání brutálních fakt zabalit do právnických slov. Jaké to jsou »mravní síly v lidu«, jaké je to »konkludující chování«, a jak může »zvyk«(!) a »jiní sprostředkující činitelé« naklonit »síly svědomí lidu faktům tak«, že z »bezpráví a násilí může vzejít právo?« Proti takové logice a etice Engels právem nazval právo na revoluci jediným historickým právem.

t. zv. zlatou střední cestu mezi krajnostmi, neboť toto ubohé učení hlásali vždy nejraději reakcionáři, a ono předpokládá, že existují protivy, nýbrž to znamená důsledně pokrokově myslit a jednat a tvůrčím pokrokem znemožňovat reakci i radikalism.[1]

Radikalism je často nepokrokový. Nechápe, že dřívější revoluce dobyly již jiných a často účinnějších prostředků demokratisace, a nedovede těchto prostředků využít. Jestliže jednou bylo dosaženo konstitucionalismu nebo dokonce parlamentarismu, tedy ústava poskytuje tolik prostředků intensivní politické práce, že revoluce se stává zbytečnou a často neúčinnou. Eticky je revoluce vždy dovolena jen jako krajní prostředek — až když bylo použito všech prostředků, jež jsou k disposici, můžeme použít posledního a krajního prostředku, při čemž ovšem je nutno, aby rozhodnutí stalo se co nejsvědomitěji.

Pokrok neznamená stálou a přímou chorobnou snahu po novotách. Radikálové a revolucionáři často upadají do historismu jako konservativci a reakcionáři, věcné hodnocení nahražuje se chronologií: pro konservativce je dobré, co bylo včera, pro revolucionáře je dobré, co je dnes, co je nyní a co bude zítra. Konservativec upadá v tradicionalism, revolucionář v radikalism, v novotářství, v modernism a v modism. V tomto smyslu kladu realism proti historismu.

Pokrokový demokratism snaží se překonat konservatism a radikalism: oba jsou utopistické. Nemaje jasného cíle před očima, bojuje jen proti tomu, co je historicky dáno, revolucionář snadno se stává negativním: takový revolucionář je odstrašujícím příkladem politika, jehož předpokladem je eksistence něčeho starého, jenž bez tohoto starého by nemohl žít; revolucionář stává se reakcionářem, bojovník proti šosáctví je sám šosák. Protišosáctví je často pouze jinou formou šosáctví.

Nemýlím-li se, může mezi účastníky francouzské revoluce Tomáš Paine platit za vzor moderního, demokratického, uvědoměle pokrokového revolucionáře. V jeho spisech máme filosofické zdůvodnění demokratické revoluce; poněvadž se zúčastnil revoluce s takovým uvědoměním, odhadl mnohem správněji i vady revoluce a nedal se jimi odradit od revoluce. Paine byl jediný, kdo měl odvahu hájit Ludvíka XVI. (»kill the king, but not the man«), přidržuje se staré zásady Augustinovy (diligite homines,

[1] Metternichův výrok zní: Svatá střední linie, na níž stojí pravda, je vyhražena jen málo jednotlivcům.

interficite errores). Paine měl právě odvahu i proti revolucionářům a hájil proti nim republiky a demokracie.

Ruští revolucionáři nemají vlastností Painových. Hned Herzena odradily chyby revoluce a uvedly ho do křivé posice k Evropě i k Rusku; Bakunin se nevzdal revoluce, ale jeho revolucionism byl příliš slepý — dosud je u Rusů přijímáno se souhlasem učení Bakuninovo o revolučním instinktu, kdežto běží o revoluční přesvědčení. Černyševskij snad by se byl stal ruským Painem, kdyby zločinně nebyl býval za živa pohřben — — Rus dosud doufá, že revoluce přinese zázraky, věří právě dosud mysticky, nekriticky. Rusům schází, abych se vyjádřil stručně, Kant jejich revolucionismu. Proto také eticky nedošli dále než k Stepňakově starozákonné teorii (»smrt za smrt«).

Rusové velmi snadno zapomínají, že jejich cílem není revoluce, nýbrž demokracie; ruský revolucionism příliš často upadá v anarchism a nihilism. Bakunin má zcela pravdu, hlásá-li pro Rusko a pro Evropu novou etiku, nového člověka, ale sám neměl síly postupovat důsledně podle učení této nové etiky. Demokrat v teorii, byl v praksi aristokrat.

Nová etika je etikou demokratické rovnosti; demokratická rovnost vyžaduje kritického myšlení — ruští revolucionáři (Michajlovskij) sice také nahlédli, že především musí být ubity staré pojmy a zvyky, ale ruský revolucionář často myslí starým způsobem a žije podle starých zvyků. Chce být svoboden, ale nemůže se vzdát tradice a silných zvyků nevolnických — první revolucionáři byli právě propuštěni z nevolnictví! Nelze namítat, že veliká většina revolucionářů rekrutovala se z lidí svobodných, ze šlechty: otroctví bylo společenským a duševním stavem pánů i otroků.

Nekritičnost ruské revoluce projevuje se v silném citu osobní urážky, abych tak řekl, již cítí ruští revolucionáři. Musíme ovšem přiznat, že v Rusku je těžké, ne nenávidět reakcionářů osobně. Pochopíme na př. osobní boj Burcevův proti carovi. Ale je třeba stále se pokoušet o to, aby boj byl veden neosobně, aby jednotlivec nebyl považován za vinného za mnohé; také carism je pouze část teokratického aristokratismu, také car je jen jedním z mnohých.

Nehotovost ruských poměrů vytvořila teror jako zvláštní formu revoluce; je eo ipso osobní: jednotlivec může bojovat zase jen proti jednotlivci.

Marxisté mají zásluhu, že zavrhují teror a chtějí připravovat masovou revoluci; usilují právem o politické vzdělání a o výchovu mas: konečná revoluce jistě by mohla být provedena jen masou, stojící politicky vysoko. Jestliže k reformě postačí pouze vzdělání a výchova, stane se krvavá revoluce zbytečnou.

Marxism veřejně se hlásí k revisionismu a je ve většině zemí již uznáván za politickou stranu vedle ostatních stran, nebo alespoň trpěn; to znamená veliké vítězství demokratismu. Neboť ve skutečnosti absolutism a monarchism jsou zásadně překonány, neboť teokracie je překonána pojmově; monarchism dovede dnes uvádět pro sebe jen důvody utilitaristické, v jeho boží milost již žádný myslící člověk nevěří. Konstitucionalism a parlamentarism je oboustranná koncese, polovičatost, jež nutně ustoupí novým formám.

Co platí pro Evropu, platí v zásadě také pro Rusko. Ale v Rusku je caesaropapism, teokracie ještě silnější než v Evropě, ruské poměry zplodily teroristickou guerilovou revoluci. Ruští teroristé dávno před Ropšinem cítili a doznávali nebezpečí teroristické taktiky.

Především ruský terorista nemůže se klamat v tom, že nejedná jménem ruského lidu. Narodnaja volja zcela upřímně se prohlásila nikoli za vůli lidu, nýbrž za přípravu k vůli lidu; Stepňak hledá útočiště proti parlamentární doktrině majority u Rousseaua. Podobně činil Kropotkin ve své teorii revoluce její úspěch závislým na tom, že třída, proti níž revoluce se vede, přijme nové ideály (odpůrců). Teroristé si ovšem neujasnili svého poměru k lidu. Stavěli lid proti státu jakožto subjekt veřejného práva, ale právě o tomto veřejnoprávním subjektu mají teroristé velmi nejasné názory. Také masová revoluce nemůže být provedena bez diktatorského vedení a bez iniciativy několika jednotlivců, podle poměrů i jediného člověka. V poslední instanci musí se ve všech revolucích jednotlivec odvážit iniciativy; je to sebeklam, jestliže ještě Kropotkin vidí úlohu a úkol vůdců nikoli ve vedení, nýbrž pouze v podnětu a když soudí, že mají jen vlít do teoretických formulí to, co masa sama vyjadřuje. V těchto názorech právě vězí ještě nejasnost národnictví o poměru individua k společenskému celku.

Teroristé učinili pokus, vést terorism systematicky — prakse musila je přesvědčit o nemožnosti.

Teroristé poznali etické nebezpečí své taktiky a různě vyslovili své vlastní námitky proti němu. Především prohlašují revoluci vždy jen za sebeobranu a rozhodují se pro ni vždy jen v krajním případě a často s jistým odporem. I Bakunin by nejraději provedl revoluci (1862) nekrvavě, a vždy ještě doufá, že car sám provede nutnou revoluci, t. j. nutné základní reformy. Michajlov, jenž se stal jednou z prvních obětí revolučního hnutí, praví ve své proklamaci »mladé generaci«, že on a jeho soudruzi chtějí revoluci mírnou, teprve pak, nebude-li to možno jinak, že se neleknou ani násilí. A právě tak mluví ještě teroristé »Narodnoj volji« nebo dokonce stoupenci »Černého perediělu« — v posledním okamžiku vždy ještě myslí na mírné rozřešení neudržitelné situace.

Když byl učiněn pokus vyhodit do vzduchu Zimní palác, jímž bylo zabito mnoho vojáků, vydal výkonný výbor (v únoru 1880) proklamaci, v níž lituje smrti obětí, ale prohlašuje, že takové tragické nehody jsou nevyhnutelné, dokud armáda chrání cara (»cara-kata«). Zároveň se prohlašuje terorism za ozbrojenou sebeobranu proti tyranii a krutým násilnostem vlády, a tato sebeobrana se caru a vládě veřejně ohlašuje.

Teroristé ještě 10. března 1881 obrátili se s proklamací k caru Alexandrovi II., v níž prohlašují, že okamžitě a bezpodmínečně se podrobí vládě, dosazené Národním shromážděním. V témž roce přinesla »Narodnaja Volja«, orgán teroristů, po zavraždění presidenta Garfielda, toto prohlášení (čís. 6. z 23. října 1881): »Výkonný výbor, projevuje nejhlubší sympatii k americkému lidu pro smrt Jamesa Abrahama Garfielda, považuje za svou povinnost protestovat jménem ruské revoluční strany proti všem podobným násilným činům, jako je ten, jenž právě se přihodil. V zemi, kde svoboda dovoluje občanům hájit svobodně svých idejí, kde vůle lidu nejen tvoří zákon, ale i jmenuje osobu, mající zákon provádět, v takové zemi je politická vražda projevem despotické tendence, totožné s tendencí, jejímuž zničení jsme se my v Rusku zasvětili. Despotism musí být odsouzen, ať jsou strany a individua, jež mu slouží, jakákoli, a násilí lze ospravedlnit jen tam, kde se brání násilí.«

Etická úskalí systematického terorismu projevila se v jesuitství a v machiavelismu Nečajevových tajných spolků; uznali jsme, že Lavrov, Kropotkin a j. odsuzovali taktiku Nečajevovu. I evropské autority (na př. Mazzini) omlouvaly a doporučovaly

úkladnou vraždu jako zbraň politickou, ale poctivý, upřímný revolucionář nesmíří se snadno s teroristickým okultismem. Proto na př. ruští teroristé obyčejně se formálně usnášeli, že jejich oběť má být ubita a oznamovali odsouzenému svůj rozsudek smrti.

Tajná taktika revoluce a státní policie vyvolává nejen obyčejné zrádce, nýbrž diplomaty revoluce, kteří podle Lassallova Sickingena »s ideí provozují lest«, kteří by rádi provedli velikou reformu, aniž by narazili a vyvolali odpor — marné to počínání: chceme-li lidi probudit, musíme mít odvahu silně zaklepat na dvéře jejich teokratické ložnice.

V revoluci a pro revoluci není dovoleno vše — účel neposvěcuje každého prostředku; to platí všeobecně a to platí i pro revoluci. Ropšinovi zde zcela zbytečně imponoval Dostojevského Ivan. Formule »je dovoleno všechno« vzniká, poněvadž oficiální absolutism neleká se žádného prostředku; Ivan Dostojevského chce této formuli dát smysl náboženský — ale Ivan není revolucionář, hájící lidu, nýbrž člověk plný libovůle, naprostý sobec.

Mnozí revolucionáři posuzují revoluci jen utilitaristicky. Již Pestel dovozoval užitečnost revoluce z toho, že bourbonská restaurace převzala většinu základních zřízení revoluce; Pestel praví, že když poznal tuto skutečnost, znamenalo to epochu v jeho politických názorech a ve směru jeho myšlení. Pestel mluví o masové revoluci; věc je jiná, máme-li měřit užitek terorismu. Jestliže pomyslíme na veliký počet životů, jež terorismu padly za oběť, na spoustu lidí, kteří hynou v Sibiři a v cizině ve vyhnanství, jestliže přesněji zvážíme ztráty a zisky na obou stranách, nebude snadno pronést úsudek právě se stanoviska utilitaristického, na něž se v etice postavili nihilisté.

Já sám věřím, že terorism může vyvolat revoluční účinek; ale účinek není obyčejně v pravém poměru k činu. O soustavném teroru soudím, že je pochybený. Nebezpečí soustavného teroru uznávají již ti anarchisté, kteří prohlásili jednotlivé atentáty za sprosté zločiny a za zbytečné (§ 172).

Zabrání velkostatků bez náhrady.

Napsal JUDr. Bedřich Linhart.

(Dokončení.)

Vztahuje-li se ale citovaný § 9. také na statky řádu maltánského, neb jiných řádů církevních, bylo by doporučitelno postupovati stejným způsobem, totiž cestou úpravy poměrů náboženských, při čemž měli bychom ještě plausibilní odůvodnění, že se jedná o zlepšení hmotného postavení nižšího kleru, jenž nepopíratelně strádá a jemuž by měly právem přijíti k dobru přebytky důchodů vysokých hodnostářů církevních.

I tento postup nebyl by ovšem zabráním bez náhrady, poněvadž výtěžek prodeje či snad jen správy statků určen by byl k úhradě jiných potřeb a fondů, zvláště t. zv. matice náboženské, která dosud uhražuje deficit správy kultu z prostředků většinou státních. Schodku tomu by snad mohly odpomoci přebytky oněch ohromných beneficií, ač-li ovšem veřejná správa velkostatků vůbec by nějakých výtěžků přinesla, o čemž jsou dle dosavadních zkušeností a dle nynějších poměrů valné pochybnosti.

Nechci popírati, že i v případu takovéhoto zabrání beneficia vratislavského vznikne spor s Německem, avšak posice naše bude příznivější, než kdybychom se opírali o pouhou kvalitu arcibiskupa jako cizozemce. Že smlouva mírová má intensivní snahu cizince chrániti, toho důkaz spatřuji v ustanovení čl. 297. odst. h (čl. 249. odst. i), jímž se může vyvlastněný majitel statku brániti proti zkrácení při liquidaci. Tato tendence rozhodovala by patrně ještě daleko ostřeji na soudu mezinárodním, kdyby některý stát chtěl cizince vůbec zbaviti majetku a vyvlastniti bez náhrady.

Ještě nepříznivější situace jest vůči těm cizincům, jichž majetek podle smlouvy mírové zabaviti nelze, resp. který musíme oprávněným vůbec vrátiti. Jsou to statky spojenců a neutrálů, dále statky příslušníků rakouských a maďarských a konečně

statky příslušníků německých, kteří bydlí v území nám od Německa postoupeném a odmítli naše státní občanství, optujíce pro Německo.

Nicméně odpovídám kladně na otázku, můžeme-li tyto statky vyvlastniti z důvodu reformy pozemkové, tedy ze svrchovanosti státní, ovšem za náhradu, a to poněvadž podrobení půdy pod vládní moc v tom kterém území zřízenou, jest všeobecnou zásadou právní. Upozornil jsem výše na omezení v nabývání nemovitostí ze strany cizinců vížící všecky nemovitosti toho kterého státu, a ohledně našich statků odkazuji na § 300. ob. z. obč., stanovicí, že nemovitosti jsou podrobeny zákonům toho okresu, v němž leží. Pozůstalostní řízení ohledně nemovitostí v našem státu položených, ale cizinci náležitých projednává se našimi soudy podle zásad našeho práva i co do nároků dědických (§ 22. pat. z 9. srpna 1854 č. 208 ř. z.). Tutéž zásadu uznává i Francie, Řecko, Anglie, Italie, Spojené státy, Portugalsko, Rusko atd. Také procesuální pravomoc ohledně nemovitostí přísluší soudům rei sitae, jakž vůbec se uznává, tak že není pochyby, že celé zákonodárství a celá pravomoc soudní i správní stran nemovitostí přísluší státu domácímu. — Že ovšem konfiskace a propadnutí jmění do zákonodárství pozemkového zahrnovány býti nemohou, jest stejně na bíledni, a platí to u nás jako v cizině.

Myslím, že skutečná reforma pozemková, která není snad pláštíkem jiných tendencí, může býti provedena i stran statků občanů rakouských, které jim jak vyloženo výše, musí býti vráceny prosty všech zatěžujících opatření, neboť čl. 267. mluví jen o opatřeních až do doby, kdy mírová smlouva vstoupí v platnost, tak že vztahuje se patrně na zakročení z důvodů válečného nepřátelství, kdežto v jiných směrech dána jsou ustanovení v čl. 228. (St. Germain) resp. čl. 276. (Versailles).

Tam právě v odst. c) Německo a Rakousko se zavazují (a to souhlasně), že nepodřídí ani příslušníky mocností spojeneckých ani jejich statky, práva a zájmy, ani společnosti, jichž jsou účastníky, žádným dávkám, poplatkům a daním přímým a nepřímým, nežli takovým a ne vyšším, jaké jsou nebo budou uloženy vlastním příslušníkům, statkům, právům a zájmům toho kterého státu nepřátelského.

Významno jest však, že platnost tohoto článku potrvá pouze po 5 let a potom jen po dobu, kterou určí majorita Rady Svazu

národů, a která nesmí přesahovati dalších 5 let. To znamená, že nejdéle po 10 letech může Německo i Rakousko uložiti příslušníkům dohody a jejich statkům větší dávky majetkové, nežli svým vlastním občanům a jejich majetku.

Na zábor statků bez náhrady myslím že se povolení toto nevztahuje, a odpověděly by ostatní státy na podobná opatření především retorsí, totiž odvetným konfiskováním statků našich občanů v cizině položených, po případě i jiným zakročením hospodářským, aneb stížností u Rady Svazu Národů.

Vývoj mezinárodního práva směřuje ke vzájemnému šetrnému a spravedlivému zacházení s cizími příslušníky, a čím užší jsou svazky mezi národy, tím citelněji vymstilo by se jednání opačné.

VI.

Až dosud byl výsledek mých úvah o zabrání statků bez náhrady negativním: případy ony buďto neobsahovaly zabrání bezplatné, anebo byly vůbec nepřípustny.

Konfiskace statků náležitých osobám, které se ve světové válce hrubě provinily proti československému národu, jest však případem, kde zabrání bez náhrady jest zcela na místě a kde se také nový zákon připojuje k dosavadnímu vývoji práva. Úplnou konfiskaci jmění rakouský trestní zákon ovšem neznal, neboť i při zločinu velezrády spokojuje se s formou náhrady škody státu neb soukromníkům způsobené. Praví-li § 59. tr. zák., že každý spoluvinník ručí při tom svým celým jměním, není to nic zvláštního; tak ručí i při všech ostatních deliktech.

Ovšem stanoví § 370. trest řádu, že trestní soud při odsouzení pro velezrádu, vzbouření a vzpouru má rozhodnouti sám o nárocích státu a soukromníků na náhradu škody (tedy nikoliv odkázati rozhodnutí to na pořad práva soukromého dle § 366) a že ke škodě té má čítati nejen bezprostřední či nepřímo způsobená poškození, nýbrž i všecky náklady vzešlé při potlačení zločinného podniku a při opětném zavedení pořádku a bezpečnosti.

Škody tyto a náklady mohou ovšem býti tak velké, že pohltí veškeré jmění provinilců, ale všeobecné propadnutí celého majetku stanoveno není.

Stihání válečných provinilců nebylo dosud vůbec obvyklé, kromě snad případu polapení a zajetí při činu samém; nový tento

způsob zavedly teprve mírové smlouvy z r. 1919 a hlavně smlouva Versailská, která slavnostními slovy vznesla veřejnou obžalobu proti Vilému II. Hohenzollernskému pro nejhrubší prohřešení proti mezinárodní mravnosti a posvátné autoritě smluv.

Celé lidstvo spatřuje neobyčejný pokrok mezinárodní i čistě lidské morálky v tom, že konečně budou osobně ručiti a pykati za rozpoutání války panovníci a vladaři, pro kteréž byl dosud tento nejstrašnější zločin jakousi výsadou a prerogativou jejich důstojenství. Prozatím jest ovšem obžalován pouze Vilém II., ale rozumí se zajisté, že se tato odpovědnost nebude obmezovati jen na císaře, knížata a krále, nýbrž že každý, kdo řídí veřejné záležitosti, musí si býti vědom, že za své jednání také ručí.

Jak praveno, nebylo dosud rušení míru nebo mezinárodních smluv pokládáno za delikt: neznáme většího podněcovatele zbytečných válek, porušovatele mírů sotva uzavřených, rozžehatele bojů po celé Evropě nežli byl Napoleon I. — a přece po jeho porážce u Lipska uzavřely s ním tři mocnosti (Rakousko, Prusko, Rusko, nikoliv Anglie) dne 27. dubna 1814 formální smlouvu, kterouž se jemu a všem členům rodiny zachovává doživotní titul císařský a knížecí; ostrov Elba, zvolený Napoleonem za místo pobytu, se mu ponechává doživotně jako zvláštní knížectví v plnou suverenitu a vlastnictví; vykazuje se mu roční důchod 1 milionu franků, stejná částka císařovně Marii Louise i Josefíně a ostatní rodině jeho celkem 2½ mil. fr. ročně; dovoluje se osobní garda 400 mužů, atd.

Teprve po druhé porážce byl ponechán v zajetí a deportován, — ale i tu to byl výslovně nikoliv trest, nýbrž spíše pojištění proti opětnému návratu.

Soud nad Vilémem II. bude mezinárodní, ze soudců pěti velmocí složený, — bude dle čl. 227 souditi podle nejvznešenějších zásad politiky v poměrech států navzájem, řídě se snahou zajistiti vážnost před závazky slavnostně převzatými. Nevadí, že činy jeho nebyly dosud postaveny pod zákaz a trest, neboť prohřešil se proti zásadám mravnosti, jež platí od věků, třeba byly napsány pouze v srdcích lidstva.

Stejnou novinkou jest předpis čl. 228 (Versailles) a 173 (St. Germain), že mohou spojené a přidružené mocnosti stíhati před svými vojenskými soudy příslušníky německé a rakouské, obžalované, že se dopustili proti občanům té které mocnosti činů odporujících zákonům a zvykům války. K vydání těchto osob

jsou povinny nejen Německo, Rakousko a jiné státy nepřátelské, nýbrž i státy vzniklé z Rakousko-Uherska, resp. ty, jimž díly mocnářství toho byly postoupeny, pokud se osoby ony nalézají na jejich území a to třeba nabyly jejich občanství (čl. 176 St. Ger.).

Zákony války byly nejprve kodifikovány ženevskou konvencí ze dne 22. srpna 1864 ohledně ochrany raněných a v poli onemocnělých vojáků; konvence ta, revidovaná dne 5. června 1906, čítá 33 článků. Smlouvou ze dne 29. července 1899, uzavřenou při I. Hagské konferenci mírové a upravenou dne 18. října 1907 při II. Hagské konferenci, byly zásady ženevské konvence přizpůsobeny pro válku námořní (25 článků).

O zákonech a zvycích války pozemní byly uzavřeny konvence z těchže dat jako posléz udáno a při těchže konferencích, připojeny jsou k nim podrobné reglementy, poslední o 56 článcích. Předpisy o válce námořní ujednány byly na londýnském sjezdu dne 26. února 1909, ale ovšem nebyly až do samé války žádným zúčastněným státem ratifikovány; teprve během války byly Anglií a spojenci prohlášeny za závazné. Čítají celkem 71 článků.

Dne 29. července 1899 schválena byla také deklarace, týkající se zákazu vrhati střely a výbušné látky s balonů, ale s platností pouze na 5 let. Dne 18. října 1907 byla obnovena na dobu až do příští konference mírové, ale s dodatkem, že ztrácí závaznost, vstoupí-li do války některá mocnost, která se k deklaraci té nepřipojila. Ratifikovalo jen 11 států.

Zákaz vrhati střely pouze pro otravu plynem ujednán byl konvencí z 29. července 1899 bez omezení, ovšem jen se závazkem pro mocnosti smluvní. Dne 18. října 1907 uzavřeny byly také další konvence: o kladení podmořských min dotykových, o bombardování z válečných lodí, o zahájení nepřátelství, stran práv a povinností neutrálů ve válce pozemní a námořní, o obchodních lodích a jich změně v lodi válečné a o omezení práva kořistního ve válce námořní.

Na základě těchto předpisů mohli bychom stíhati osoby, jež se proti našim vojákům i občanům ve válce provinily, a to třeba je stíhaly samy státy nepřátelské, které jsou mimo to povinny poskytnouti veškerá vysvětlení. Avšak to zajisté nestačí; my jsme oprávněni trestati také veškeré ony popravy, žalařování, internování a jiná týrání, kterého se dopustily stvůry rakouské proti našim lidem, ať si vojákům či občanům, ale mimo bojiště.

Můžeme tu většinou použíti předpisů o zneužívání moci úřední, kteréž bylo přece na denním pořádku, zákazů týrání mužstva a jiných trestních norem vojenských. Poněvadž však tím vším nebudou vyčerpány všecky trestné činy našich dlouholetých pronásledovatelů, a poněvadž nelze stíhati obviněné bez řádného podkladu zákonného, bude nutno vydati zvláštní normy trestní, definující jednotlivé skutkové podstaty, ustanoviti zvláště nestranný soud vysokých hodnot mravních a poskytnouti obžalovaným náležitou možnost obhajoby.

Návrh podobného zákona předložila právě nová vláda bulharská tamnímu sobrání. Trestnou má býti spoluvina na vypuknutí války, na agitacích k tomu cíli vedených a na uzavření tajných smluv. Pro hlavu státu, ministry a vojenské velitele, kteří budou uznáni vinnými, stanoven jest trest smrti a konfiskace veškerého majetku, pro diplomaty žalář na 15 let, konfiskace jmění a zabavení úřadu, pro poslance a jiné vinníky vězení od 10—15 let.

Náš zákon týkal by se ovšem z valné části cizozemců a žádosti o vydání jich pro delikty vlastně politické by se setkaly, — v nedostatku zvláštních úmluv, — s obtížemi. Nicméně co do statků v našem území položených by mělo eventuální zabavení zajisté platnost, a také finanční úspěch, třebas majetek hlavních vinníků, členů rodu Habsburského, byl již zabrán k rukám dohody.

Rozumí se, že by se konfiskace nevztahovala jen na statky, nýbrž i na movitosti a podíly akciové, a že by nesměli ujíti trestu Černínové, Clam-Martinicové, Hohenlohové, Fürstenberkové, Berchtoldové a podobní škůdcové národa našeho. Vždyť tato kohorta Habsburků stála vždy v prvních řadách, když jednalo se o utiskování národů a o justiční vraždění bojovníků za práva lidu, rodný jazyk, svobodu víry a přesvědčení.

Pamatujme, že takovéto potrestání našich odvěkých tryznitelů jest zároveň naší povinností, neboť kdo neodčiní příkoří jemu způsobená, jeví se málo dbalým své cti a nezjednává si nutnou vážnost i respekt. Taková slabost povahy, k níž jest náš národ zvláště sklonný, ohrozila by také postavení naše mezi ostatními národy, když přece nyní naše jednání posuzováno jest celým světem.

Nechť nikdy na nás nezapomene, pokud bude ještě trvati, onen zpupný rod Habsburský, v jehož říši, jak se kdysi řeklo,

slunce nikdy nezapadalo, ale kde, jak nyní můžeme hlásati, tak nikdy nezasvitla záře svobody a lidskosti.

VII.

Poslední případ, k němuž dospívám, ustanovuje bezplatn zabrání statků bezprávně nabytých.

Bylo by těžko předpokládati, že v dobách posledních, z úplného vývoje zařízení knih pozemkových, kdy každý vkla deskový spočívá na listině co do platnosti soudem zkoumané drželi by knihovní majitelé statky své bezprávně. Výraz one znamená tedy patrně, že jsou dosud v držení některých statk potomci osob, které kdysi získaly vlastnictví nemovitostí těch způsobem nesprávným.

Bylo by velmi obtížno vykládati zde všecky zásady našeh práva soukromého, k nimž musí býti přihlíženo při posuzován otázky, který převod statku přes řádný vklad knihovní může být pokládán za bezprávný. Ale tolik jest jisto, že chráněn jest, kd nabyl statku v důvěře v knihy veřejné bezelstně singulární suk cesí (koupí, směnou, dražbou, atd.) a zapsán byl v knihy jak vlastník, neboť žaloba promlčí se proti němu nejdéle za tři leta Reklamace z poměrů starších mohly by se tedy vztahovati pouz na případy, kdy nynější majitel jest pořadím generace sukce sorem universálním, čili dědicem prvotního nabyvatele, jejž, ja právníci říkají, representuje, tudíž proti námitkám chráněn není

Jest zde ovšem závadou vydržení třicítileté, kterým může býti nahražen i nedostatek právoplatného titulu nabytí, ač-l držení bylo pravým a bezelstným (poctivým). Nepravost držen nepřichází zde v úvahu, nepoctivým (obmyslným) pokládá s držitel, jenž ví aneb z okolností souditi musí, že věc, kterou drží náleží jinému. Omyl ve skutečnostech a neznalost zákona nevad poctivosti držení, kteréž se předpokládá, když držitel z důvodů pravděpodobných považuje tu kterou věc za svoji vlastní. Vy cházíme-li z toho, že nynější držitelé některých statků i všichn jejich předchůdci nebyli bezelstni, a že tudíž nikdo z nich statků těch nenabyl vydržením (a v tomto směru mohou si držitelé vči tati i čas držení svých předchůdců do doby vydržecí), pak mů žeme přistoupiti ke zkoumání způsobu, jakým prvotní nabyvatel ony statky získali, zda snad ona osoba, od níž je obdrželi či kou

pili, nebyla pravým vlastníkem jejich či snad že způsob nabytí sám nebyl správný.

Konečně pak vzchází otázka, kdo má právo požadovati vydání oněch statků, zdali náš stát, aneb snad žijící dosud potomci oněch osob, jimž byly kdysi statky bezprávně zabrány.

Tímto způsobem nebyli by ovšem postiženi dědicové těch osob, které sice bezprostředně nabyly statků jistých bezprávně, ale později je zpeněžily a za výtěžek nakoupily statky jiné, leč že by také toto bezprávné obohacení bylo vhodným ustanovením zákona zachyceno. Zajisté by však musely pochybnosti, jež se naskytují dle práva nyní platného, odstraněny býti autentickým, od moci zákonodárné pocházejícím výkladem zákonů, jenž by ovšem nesměl odporovati principům právním, společným všem kulturním národům.

Přejdeme-li k případům jednotlivým, jest patrno, že slova o bezprávném nabytí vztahují se hlavně na pobělohorské konfiskace majetku a případně i na pozdější zašantročení statků koruny české.

A tak se smutkem v duši otevírám opět Bílkovy Dějiny konfiskací, a čtu ten hrozný seznam zločinů Habsburských, jimiž vlast naše byla oloupena o nejlepší své syny, národ uveden v chudobu a nouzi, a lid český podroben cizáckým pánům. Díky budtež památce skromného učence, jenž sebral doklady krvavého a lupičského běsnění nenáviděných tyranů našich, ale kdo napíše dějiny onoho rafinovaného otravování povahy národa našeho, donucování k falši a pokrytectví, systematické podpory udavačství, výchovy podlízavosti a zbabělosti na jedné, pánovitosti a bezohlednosti na druhé straně? Toto dílo Habsburků přežilo své původce, jed ten kazí dosud naši krev a jest spolu příčinou úpadku veřejné morálky za naší doby.

Avšak zůstaňme zatím u Ferdinanda II. Kéž mohl by se objeviti před soudem Martin Fruwein z Podolí, hofrychtýř měst Královských, aby vyprávěl o mukách svých duševních, když odsouzen byv ke čtvrcení za živa (spolu s Otou z Losu a stařičkým učencem Janem Jeseniem z Jeseného) měl býti ještě napřed právem útrpným vyslýchán. Vrhl se tedy s Bílé věže, kde byl uvězněn, do příkopa hradního pod mostem prašným, kdež mrtev jest nalezen dne 7. června 1621.

Rozumí se, že tím neušel trestající ruce panovníkově, bylať jeho mrtvola v pytli odvlečena od pacholků mistra popravního

na Bílou horu, nejdříve odťata hlava, pak tělo rozsekáno na čtyry čtvrti, vnitřnosti vyvrženy a na popravišti zakopány a tam také jedna čtvrt na kůl vražena, druhá vztýčena na kůl na silnici za hradem k Velvarům vedoucí, třetí za branou Vyšehradskou a čtvrtá na křižovatce za branou Horskou. Hlava a pravá ruka na šibenici Novoměstské na Koňském trhu železnými pruty přibita a vystavena byla. To stalo se dne 9. června a bylo z toho již snadno souditi, co se bude díti i s ostatními odsouzenými, praví Bílek. A co cítily asi manželky a dítky uvězněných direktorů a jiných odsouzených osobností!

Rozsudky takové a jiné neméně strašlivé vynesla komise zvaná exekuční, ustanovená císařem, ve které zasedali mimo jiné: jako president kníže Karel z Lichtensteina, dále Adam z Valdšteina, Kryštof Vratislav z Mitrovic, Wolf Laminger z Albenreuthu atd.

Císař odevzdal rozsudky jiné zvláštní komisi k dobrému zdání, má-li je zmírniti či potvrditi; zasedali v ní nejv. kancléř pan z Lobkovic, president nad apelacími pan z Talmberka, Otta z Nostic a říšsko-německý dvorní rada Strahlendorf. Tento navrhoval, aby byli popraveni z každého stavu pouze tři odsouzení, ale beze všeho mučení a čtvrcení, aby jim byla poskytnuta poslední útěcha skrze jejich kněze, a ostatní aby byli odsouzeni jen do vězení.

Proti tomu byl pan z Nostic toho mínění, aby vše ponecháno bylo při rozsudcích, jen od čtvrcení za živa aby se upustilo, trest smrti aby byl prominut jen Popelovi z Lobkovic a Pětipeskému. A tak z milosti císařské byli naši mučedníci pouze popraveni, a jen doktoru Janu Jeseniovi byl za živa jazyk vyříznut a Bohuslavu z Michalovic napřed pravá ruka uťata. Eksekuce vykonána čtyřmi meči a trvala skoro čtyři hodiny. Bezhlavé mrtvoly vydány byly manželkám, dítkám a přátelům krevním popravených, kromě těla Jesenského, jež za bránu Horskou bylo vyvezeno, čtvrceno a na koly nabodnuto. — Strach a hrůza z této krvavé eksekuce napadla všechny obyvatele, tak že i mnozí »nevinní« ze země utíkali. Dvanácte hlav popravených pánů trčelo na věži mostecké plných 10 let, hlava Šultysova na bráně Kutnohorské až do roku 1724.

Před tím už vynesen rozsudek proti osobám již zemřelým, jako Petrovi ze Švamberka, Linhartu Kolonovi z Felsu, Albrechtu Smiřickému, Oldřichu z Vchynic, Václavu z Bubna a jiným,

»jichž památka na všechny časy se moří a za proklatou a nepoctivou prohlašuje, statky pak mohovité i nemohovité královské koruně k dobru hned skutečně se přivlastňují a obracejí.«

Avšak nebylo ani zapotřebí odsouzení pro nějaký trestný čin, stačilo vystěhování ze země, aby statky takovýchto zarputilců, kteří se vrátiti nechtějí, byly pro císaře zabrány. V roce 1629 bylo zařízeno seznamenání všech s i r o t k ů, kteří »ze země za rodiči svými podtají proti císařské zápovědi pryč se vykradli a odešli, zanechavše po sobě domův a jiných gruntův svých a přes všecko napomínání do vlasti a k dědictvím svým vrátit se odepřeli.«

I v cizině dali Habsburkové pátrati po majetku emigrantů našich. Rada města Řezna podala však zprávu, že jen některým vdovám z útrpnosti dopřála pobytu, jako paní Ludmile Černínové s dcerou a paní Salomeně Kocové z Tábora. Za to v městě Frankobrodě nad Mohanem vypátrány a k ruce císařově ujaty byly tři tůny zlata obsahující 300.000 kusů dukátů a mnoho skvostů, které si tam uložil na počátku bojů Albrecht Jan Smiřický.

Konfiskace statků dály se několikráte: poprvé již při prvním vpádu císařského vojska do Moravy a do Čech v r. 1618 a 1619. Tehda zabrána byla panství Petra ze Švamberka, totiž Nové Hrady, Rožmberk, Libějovice v ceně jednoho milionu kop grošů a darována hraběti Buquoy, dále panství Milčín, Vlčkovice a Neustupov odevzdána Donu Baltazarovi de Marradas, a mnohé jiné další statky v jižních Čechách, pak statky měst Písku, Prachatic, Týna n. Vltavou, Soběslavi, Rudolfštatu, Vodňan atd., celkem asi v ceně 4—5 mil. kop míš.[1]

Rebelům sběhlým a zemřelým, pak uvězněným a na smrt odsouzeným konfiskováno bylo statků a svršků celkem za 7,972.329 kop míš., totiž 115 panství a statků, 93 domy, pak jistiny a hotovosti. Bílek odhaduje dle cen jeho doby hodnotu jmění toho na 80—100 mil. zlatých rč.

Proti ostatním obviněným konáno bylo řízení před t. zv. komisí konfiskační. Ta odsoudila celkem 680 osob a to 112 k manství, 166 všeho jmění, 48 dvou třetin a více, 128 polovice,

[1] Jedna kopa grošů míšenských rovnala se dvěma kopám grošů českých a měla cenu 1½ zlatých rýnských. Jeden zlatý rýnský rovnal se v hodnotě asi 5—10 zlatým rakouským (z doby Bílkovy). Tehdáž šlo do zlatého 60 krejcarů, nikoliv 100.

215 třetiny a 11 osob pětiny jmění a statků, kteréž byly zabrány všecky i těm, kteří jen z některého dílu byli odsouzeni. Díl z milosti ponechaný zaplacen jim byl po dlouhých průtazích v hotovosti podle ocenění statků, většinou velice nízkého.

Měst královských a věnných pokutováno bylo na padesát a pozbylo jmění celkem za 2,403.870 kop míš.

Po válce dánské v 1628 a po vpádu saském do Čech v 1632 až 1634 nařízena byla nová konfiskace jmění všech těch osob, které proti císaři u nepřítele sloužily; jejich zabavený majetek postoupen paušálně Albrechtu z Valdštýna, knížeti z Frídlandu k zapravení jeho výloh válečných. Touto konfiskační komisí Frídlandskou odsouzeno bylo 335 osob, a cena všech statků takto ujatých byla přes 3 mil. zl. rýn.

Nejlepší obchod vydařil se však Habsburkům konfiskací majetku Albrechta z Valdštýna a jeho přívrženců Jana Rudolfa Trčky, Viléma Vchynského atd., při čemž vytěženo bylo 15,007.703 zl. rýn. Nebylo tedy za těžko císaři dát sloužit za zavražděného 1000 mší, anebo poslati darem do Říma korunu drahými kameny vysázenou, mající cenu 10.000 zl. rýn. Věnoval ji Panně Marii de la Scala »na dokázání k ní vděčnosti náboženské, že jest jemu v bitvě před Prahou a v jiných potřebách dobrotivou a věrnou zpomocnicí bývala«.

Všech statků konfiskovaných po srážce statků navrácených bylo 789, k tomu 220 domů a 41 vinic, 116 lén a 53 statků neodhadnutých v celkové ceně asi 30 mil. zl. rýn., jež dle správných odhadů měly tehdáž hodnoty asi 90—100 mil. a dle poměrů za doby Bílkovy v letech osmdesátých minulého století asi 500 mil. zl. r. č. V tom není obsažena cena statků zabraných Valdštýnovi a jeho druhům, jak výše jest uvedena.

Z 926 statků, které tehdáž v Čechách byly, nebylo konfiskováno 425, z nichž však bylo 253 statečků, takže zbylo z větších statků nekonfiskovaných jen 182, konfiskováno však bylo 275 rozsáhlých panství, která tvořila sama více než dvě třetiny království českého, takže byly zabrány skoro tři čtvrtiny tohoto království.

Množství měst a obcí bylo kromě toho všeho zničeno žhářstvím, loupeží a drancováním; zabrány byly statky také osobám neodsouzeným a statky fideikomisní; těm, kteří odsouzeni byli jen částí jmění, nebyl podíl jim zbývající vyplacen; zabrány byly

statky žen a dítek pro delikty otcovy; konfiskován statek i osobě soudem za blbou prohlášené a pod opatrovnictví postavené.[1]

Odpory a procesy proti tomu vedené skončily skoro veskrze nepříznivě, anebo byly potlačeny, ač byly věcně oprávněny.

Statky zabrané byly dávány v zástavu za dluhy císařovy, aneb rozdány generálům, prodávány pod cenou a jinak rozplýtvány. Mezi obdarovanými čteme tato jména:

Karel Bonaventura, hr. Buquoy, jenž statky Švamberské velice cenné obdržel, —

Julius Jindřich, vévoda saský (Ostrov), —

Wolf hrabě z Mansfeldu (Šluknov), —

Kašpar Stadion, —

Filip hrabě ze Salmu (Heralec a Humpolec), —

Kníže Karel z Lichtenšteina, —

Vilém Vratislav z Mitrovic (Volfartice a Libchavu), —

Ota z Nostic, —

Václav Vchynský (Březany), —

Vilém Popel z Lobkovic, —

Arcibiskup Pražský (Týn n./Vl., Hněvkovice, Kletečnou, Zachotín, Červenou Řečici, Rychnov Nový, Rožmitál), —

Kardinál z Ditrichsteinů (Polnou), —

Probošství, kapitoly a kláštery v Praze i na venkově, —

Koleje jezuitské v Praze i na venkově.

Suma všech darů činila skoro 5 milionů zl. rýn. (kromě statků Švamberských). Daleko větší jest ovšem řada těch, kdo statky císařem zabrané koupili. I to bylo jakýmsi darem, neboť prodávalo se za ceny odhadní velice nízko stanovené aneb i pod ně;[1] páchaly se také různé podvody. Přece však připadl král. fisku výtěžek 25,468.875 zl. rýn. nečítaje statky frídlandské v ceně 13 mil. zl.

Bylo by zapotřebí podrobných pátrání v deskách zemských a značné práce historiků i právníků, aby se zjistilo, které ze statků konfiskovaných jsou dosud v rukou rodin prvotních na-

---

[1] Kromě tří komisí výše jmenovaných byly k vynucení peněz od osob, jimž nebylo lze nějaké viny dokázati, zřízeny další dvě: Commissio transactionis a pak tractationis de pio opere. Prvnější měla s osobami poněkud podezřelými vyjednávati o složení pokut k odvrácení dalšího stíhání, druhá aspoň o věnování nějaké částky na kolej pro šlechtické mladíky (při koleji jesuitské). Vynutily celkem jen asi 150.000 zl. rýn.

[1] Panství Vorlické odhadnuto za 130.249 kop míš., statek Ronšperk za 30.045 kop míš., panství Třeboňské za 500.000 kop míš.

bývatelů, a zda lze ještě zjistiti, jak bylo použito výtěžku za prodej statků těch provedený se strany rodin prvotních nabyvatelů.

Jedno jest jisto, totiž že všecky tyto rodiny odvozovati mohou svoje práva ke statkům těm pouze od práva císaře, ať si jim je daroval či prodal, a možno jest také popírati nabytí těchto statků vydržením, poněvadž vedení sporů proti císaři neb jeho chráněncům nebylo za násilnické vlády Habsburků vůbec možné, jak svědčí řada procesů Bílkem citovaných, takže možno nalézti v tom důvod stavení promlčení až do doby odstranění panství Habsburského.

Vše tedy záleží na tom, měl-li císař práva se statky těmi disponovati a tu nehledě ke způsobu provádění konfiskací, jež byly vlastně justiční loupeží, mohu uvésti klasický důkaz, že císař práva toho neměl, poněvadž se mírem Vestfalským zavázal veškeré osoby, jimž při příležitosti odboje v Čechách i Německu újma se stala na statcích, právech i hodnostech, uvésti ve stav, jakému se těšily před zbavením statků a práv těchto.

Připojuji zde výtah ze článku I. až IV. mírové smlouvy Osnabrucké ze 14./24. října 1648 jak následuje: Čl. I. Budiž mír křesťanský, všeobecný, věčný a pravý mezi svatým majestátem císařským, domem rakouským a všemi jeho spojenci, zvláště králem katolickým (portugalským), kurfiřty, knížaty a říšskými stavy se strany jedné a svatým majestátem krále švédského, jeho královstvím a jeho spojenci, zejména králem nejkřesťanštějším (francouzským), kurfiřty, knížaty a stavy říšskými se strany druhé.

Čl. II. Budiž všeobecné a věčné zapomenutí a amnestie všeho, co od počátku tohoto odboje (motus) kdekoliv, jakýmkoliv způsobem od jedné neb druhé strany nepřátelského bylo provedeno — takže cokoliv z tohoto důvodu by jeden od druhého požadovati mohl, má býti věčným zapomenutím pohřbeno.

Čl. III. Podle této zásady všeobecné a neobmezené amnestie mají býti všichni kurfiřtové, knížata, stavy svaté římské říše čítaje v to i bezprostřední šlechtu říšskou, jakož i jejich vasalové, poddaní, občané a obyvatelé, jimž při příležitosti odboje a spiknutí v Čechách a v Německu ujednaných (occasione Bohemiae Germaniaeve motuum vel foederum hic inde contractorum) od jedné neb druhé strany nějaká újma neb škoda jakýmkoliv způsobem a pod jakoukoliv záminkou způsobena byla a to jak co do práva a statků feudálních, polo-

feudálních a alodiálních, tak i co do hodností, svobod, práv a výsad, v š u d e z ú p l n a u v e d e n i v ten stav co do práv duchovních i světských, jemuž se těšili aneb po právu těšiti se mohli před vypuzením (restituti sunto plenarie in eum statum quo ante destitutionem gavisi sunt), čemuž nemají překážeti, ale zrušeny jsou veškeré tomu odporující změny zatím nastalé (non obstantibus sed annulatis quibuscunque interim in contrarium factis mutationibus).

Čl. IV. Ačkoliv pak z předchozí zásady lze snadno posouditi, kdo a pokud má býti v předešlý stav uveden, přece na žádost některých a z příčiny závažnějších důvodů budiž zvláštní zmínka učiněna jak následuje, a l e t a k, ž e t i, k d o n e j s o u j m e n o v á n i n e b v y z n a č e n i, n e m a j í p r o t o p o k l á d á n i b ý t i z a o p o m e n u t é n e b v y l o u č e n é.

Vůči okolnosti, že jest učiněna zmínka o hnutí a odboji v Čechách a že jsou jmenovitě zahrnuti do amnestie i poddaní, vasalové, občané a obyvatelé, že nařízeno jest navrácení co do práv a statků lenních a zpupných a že zatím nastalé změny prohlášeny za zrušené, jest patrno, že císař měl i v Čechách provésti uvedení ve stav předešlý. Vždyť amnestie týkala se celé říše Německé, na obou stranách kurfiřti, knížata a stavy říšské válčili a na obou stranách mír uzavírali, stavy přátelské a odbojné byly pomíšeny a pod jednou vládou císaře Ferdinanda se nalézaly. I císař Ferdinand byl kurfiřtem a knížetem německým, takže nelze mír onen vykládati tak, že by se ustanovení jeho nevztahovala na území císařovo. Výklad ten byl by nedůvodný a úplně odporující pojmu smlouvy mírové.

Že Habsburkové mír onen nesplnili, amnestie neprovedli a restituce nepovolili, není při věrolomné povaze tohoto rodu nic divného, nemůže však míti vliv na jasná ustanovení mírové smlouvy osnabrucké. Dotvrzuje to konečně i čl. XVII., dle něhož má tato smlouva pro větší pevnost a bezpečnost všech jednotlivých ujednání vložena býti jako věčný zákon a pragmatická říšská sankce do nejbližšího recesu říšského stejně jako jiné základní zákony říše.

To stalo se také skutečně recesem (Reichsabschied) ze 17. května 1634, a poněvadž takto i zákonem bylo nařízeno vrácení statků při odboji českém zabraných, dále znovu uvedení všech občanů i obyvatel do držení majetku toho, a zrušení všech opačných disposicí, jest nepochybno, že universální nástupci těch

osob, jež tyto statky po konfiskaci ve své držení dostaly, jsou povinni statky tyto vydati, a že se nemohou odvolávati na vydržení vlastnictví, poněvadž jejich držení nelze pokládati za bezelstné. Vždyť museli dobře věděti o původu svého majetku, o povinnosti císaře majetek tento vrátiti, o neplatnosti disposicí s ním zatím podniknutých i o potomních ustanoveních zákona říšského, jímž vše to bylo schváleno a jako zákon základní a pragmatický potvrzeno.

Nárok na vydání těchto statků mají ovšem především universální nástupci osob své doby poškozených, pokud rody ty dosud trvají, n. p. pánové ze Švamberka, — pokud však není již přímých potomků, může vydání toto požadovati stát právem odúmrtí.

Rozumí se, že i zde musí býti druhé straně poskytnuta možnost svobodného hájení práv před soudem, přiměřeným důležitosti věci.

Soudím, že jest to jeden z nejdůležitějších případů zabrání statků bez náhrady.

Narcyza Żmichowska (Gabryela).

Napsal Miloslav Hýsek.

(Pokračování.)

II.

Klíčem k bytosti Narcyzy Żmichowské jest její korespondence. Henryk Kopia vydal ve Lvově r. 1890 »Listy do Tekli Dębskiej i innych osób«, r. 1906 vyšly tři svazky vydání úplného »Listy Narcyzy Żmichowskiej«, zaujímající přes půldruhého tisíce stran. Není to vydání kritické, jest téměř bez poznámek, o osobách, jimž dopisy jsou psány, není namnoze řečeno nic a dokonce u mnohých není uvedeno ani celé jméno, tekst jest bez nutných vysvětlivek; pojaty sem jsou pouze dopisy Żmichowské bez odpovědí a není na korespondenci vzájemnou reagováno ani tam, kde tekst toho nutně vyžaduje.

Ale i tak tyto dopisy mají nejen význam jako komentář její umělecké práce a jako zrcadlo jejího duševního života, nýbrž jsou samy skvělými básnickými improvisacemi. I zde se přímo nabízí srovnání s korespondencí Boženy Němcové: mluví z nich totéž vřelé srdce s upřímností dítěte o svém smutku, bolestech, touhách, zklamáních, plánech a víře; jsou nestilisovanou zpovědí duše, jež se rozevírala dokořán a chvěla se jako květina potřebou slunce a světla, chtějíc svou láskou a svými zájmy obsáhnouti celý svět a vesmír; je v nich vůně bohatých zahrad, v nichž půda je prosáklá nevysychající vlahou citu, a drobné sazeničky praženských sklonů, puzené šťávou bujné fantasie, vyrůstaly ve květy všech barev a tvarů. Jest to však doplněk, a soudím, že doplněk kongeniální, oněch projevů ženské bytosti, jež ve svých listech učinila Němcová: byla-li Němcová provdána a byla-li matkou, zůstala Żmichovska svobodnou a nikdy nepoznala, co je mateřství; a přece bytosti obou se přímo křečovitě spínaly po lásce, jíž jedna nenalezla v důvěrných manželských stycích a bez níž druhá po nich ani nezaťoužila. Jest to týž hlas, neukojené

touhy po plnosti a štěstí, zvučící až z hlubin lidské bytosti, jímž jsou neseny vzrušené, dychtivé a lyricky podmalované věty obou autorek, jež nečítají slov a stran a stále ještě nevyčerpaly studnic svých zážitků a zájmů. A oběma neběží jen o vlastní štěstí: chtěly by míti krásným celý svět, chtěly by vidět všechny tváře spokojené, chtěly by se všude setkávat s dobrem a pravdou, chtěly by všechno zahrnout bohatstvím své lásky; a není-li to možno, byly-li zklamány hned při prvních krocích, chtěly by léčit rány, hladit a zahřívat bolavá srdce, nešetřit dní ani nocí a celé se dát do služby velkého milosrdenství. Obě byly zaujaty pedagogickými ideály a obě nakonec se utekly se svým zklamáním do vzpomínek na vlastní dětství ... Z toho, co jest věčně ženské, vyvěrá tajemná a nedefinovatelná melodie těchto listů a ústí v to, co je všelidské.

Żmichowska se jedenkráte, r. 1866, když literární badatelé počali shledávati intimní korespondenci Słowackého a Mickiewiczovu, prudce rozhorlila proti takové »usurpaci cizího majetku«: veřejnosti náleží prý jen to, co autor sám vytiskl, a na základě přátelských dopisů konati psychologická studia jest prý podobné, jako studovat fysiologii řezáním živého těla. «Od privátního listu, od soukromého života, od mých nejmojejších (tak!) dojmů, běd, starostí, štěstí nebo chyb — vari — to je moje!« (Kor. II. 134.) Věda se nezastavila před jejím osobním přesvědčením, a nezastavila se právem, nechtěla-li polskou literaturu ochuditi o jeden z nejkrásnějších skvostů. Dopisy Żmichowska psala již dříve, než počala básnicky tvořiti, a psala je zejména i tehdy, kdy o své činnosti spisovatelské mluvila jako o něčem minulém. Neznali bychom její osobnosti v plné kráse, kdyby nebylo jejích dopisů. Nejednou jí nahražovaly uměleckou práci, a zdá se, že to cítila sama, psala-li, jak si určuje, do kdy list napíše, nebo charakterisovala-li svou korespondenci: »Tu každý výraz plyne z přeplněného citu, z přítomné chvíle nadšení, letí k tobě teplý ještě teplem mých prsou a mysli — neboť přece list není kniha — to je malý dagerotyp měnivé fysiognomie mravního stavu, ne portrét vypracovaný za dlouhé hodiny« nebo: »Neumím se ohraničit lakonickým výrazem — kdybych i uměla, tu by se před střízlivým soudem kritiky ukázalo, že nemám co vážného říci a že je lépe ticho sedět — já si také nejednou tiše sedím — ale když se náhle z pythagorejské moudrosti otřesu, to již ráda samovolně rozpustím myšlenky na všechny

strany a neřídím jich, nýbrž jdu za nimi, kam se jim zachce, kam já sama bych na počátku dopisu nemohla říci, že zajdou«. Kdyby nebylo tohoto přiznání, vysvitla by souvislost jejích dopisů s básnickým jejím dílem z pouhého srovnání: vše, co psala, ať povídky, verše, statí různého obsahu nebo dopisy, tryskalo bezprostředně z její bytosti a nebylo tu rozdílu leč ve formě. Listy její jsou skutečně důvěrné, vkládala do nich celé srdce; psala je zejména bratrovi Erazmovi od r. 1838 do konce jeho života, několik jich jest psáno ostatním sourozencům, z let 1864 až 1872 jsou listy synovci Henrykovi na Silvíř, největší část listů je přítelkyním, a to kromě malého zlomku z let čtyřicátých vesměs z let padesátých a následujících až do Narcyziny smrti, tedy z doby její lidské zralosti. Některé listy jsou velmi obšírné a téměř přeplněny hlubokými postřehy a závěry, pod nimiž se chvěje její bolavé srdce.

Mladá léta Zmichowské, prožitá ve varšavském pensionátě, nebyla veselá: uprostřed šťastných a milovaných dívek se cítila osamělou, bez matky, bez hluboké lásky, které potřebovala. Její obrazotvornost a cit již tehdy jí svět představovaly jako labyrint marnosti; když jí zemřela teta, cítila se sirotou po druhé, a když paní Wilczyńska, po třetí: zachraňovala ji tu myšlenka, že na onom světě nad ní bdí tři duše, které ji milovaly a budou chrániti. Přestala věřit snům, duše její se počínala řítiti v marnost ničoty, a zachraňovala se jen vírou v lásku. Od cesty do Francie a setkání s Erazmem očekávala vysvobození, bylo to pro ni »poslední zkouškou, posledním svědectvím, dovede-li být ještě šťastnou«, jak psala r. 1838. Přesvědčila se, že dovede: Erazm jí dal opět tuto víru. »Nic se v mém osudu nezměnilo, jen tvoje duše na můj život měla dobročinný vliv, a ze zoufalství jsem se vrátila do sladkého klidu«, psala mu již téhož roku. V Erazmovi nalezla předmět své horoucí lásky: »Mou vinou je připoutání k tobě — tak tě miluji, že myšlenka na tvůj žal povlékla všechny potěchy mého života.« Její láska k Erazmovi plála ohněm až nepřirozeným: pokládá za štěstí, že r. 1838 žádný z bratří není ženat, a bylo-li jí lhostejno, že sestry jsou provdány a mají muže, »nikdy jsem nepomyslila na to, abych ustoupila prvenství ve vašem srdci nějaké ženě«; když jí teta vyprávěla historku rázu Chateaubriandova René, aby jí nenápadně dala výstrahu, že se sestra může zamilovat do bratra, »já tomu naprosto neodporuji, a kdybych měla z vás jen jednoho bratrem, to bych již

z lásky k němu hlavu ztratila«. Po návratu do Varšavy jí nabíd
ruku astronom Jan Baranowski; stýkali se ve společnosti, ráda
s ním hovořila a byla mu přátelsky nakloněna, ale odmítla ho.
Píše o tom Erazmovi: »Ale co dělat, bratře můj nejdražší, co
dělat, když manželství bez lásky není podle mého přesvěd-
čení!... Víš dokonce co? po bližším rozvážení té otázky bych
snad směla říci, že každé manželství uzavřené bez lásky hříchem
padá na duši.«

Byla to léta její nejúsilnější práce, prvních literárních
úspěchů, vychovatelských plánů a jistě i silné víry v život, jenž
jí dá, po čem její srdce dychtilo. »Ty, můj Mistře, musíš v nich
poznati dílo své, podle ducha, vychovanky!« psala o svých prv-
ních verších o něco později Erazmovi, projevujíc zároveň ra-
dost, že se neprovdala. Ale záhy na její srdce doléhaly záchvěvy
napovídající, že se zklamala: r. 1843 zemřel bratr Janusz a jí
se zdálo, že »smutný jakýsi osud je rozestřen nad celým jejich
rodem«, a počala cítiti, že »promarnila již mnoho pokladů
srdce«; r. 1846 cítí již přetížení prací, na vsi nemohla spát, ulé-
hala o půlnoci a před čtvrtou již vstávala, »práce jako na zlost
šla těžce, neboť na rozkaz jsem se chtěla do ní přinutit; pro mne
jak vidět, všechen mus nemá ceny«. R. 1847 došla již poznání
že se v ní síla života zlomila: viděla, že nemá pevné povahy, že
podléhá dojmům, že »sestarala a má všechny vady dětského
věku, až je jí stydno«. Ještě se vzpínala ke slunci prací, stávala
se však skromnější: dříve prý mohla konati těžší práce a jako
Atlas zdvihati balvany, nyní »místo skály snad zdvihám jen
cenu malinkého kaménku«, ale »začala jsem vésti činnější život
a co více znamená, začala jsem věřit v užitečnost svých činů« —
měla však pravdu, její síla byla již zlomena. Nemohla se
vzpřímit ve vězení, a tak r. 1853 píše přítelkyni: »Kdybych se
dnes vrátila alespoň o třináct let zpět do mladosti, to bych si
lépe rozuměla a neprosila bych svého srdce o to, čeho mi dát ne
mohlo. Čekala jsem na lásku — a výlučná láska nepřišla, neboť
talent k ní nemá každý, jak vidět — já jsem měla talent k úctě
a přátelství, ale promarnila jsem jej, to jest alespoň jsem ho
nerozvinula, ohlížejíc se po plnějších zvucích, jež vydati moje
prsa nebyla schopna.« Smutek její, psala v téže době, nemá ko-
řenů v nemocném těle, nýbrž hlouběji, v duši. Nastává doba re-
signace. R. 1858 psala sestře Hortensii, že se celkem vzato cítí
šťastna, jak dříve nikdy: »jsou kolem milující srdce, jest

pravděpodobnost užitečné práce — lile, to je vše — jen zdraví a peněz není, ale dá Bůh, že se to nějak nahradí jinými věcmi.«

Ale srdce, nic nezaživší a neukojené, se nedalo oklamati. Zmichowska byla žena a vracela se ve stáří znovu tam, kam v mládí směřovala její fantasie: k lásce, jíž neprožila. R. 1865 jest v listě Henrykovi již narážka na to, že jest nyní ještě ošklivější než dříve, a zmínky o tom se až do konce vyskytují stále častěji. Píše r. 1866, jak její srdce se vzpínalo k vášnivě šílenému citu: »Ale moje srdce musilo se spokojit blýskavicemi, neboť jsem se narodila nehezkou, ba dokonce poněkud, zvláště v jistých okamžicích, ohyzdnou, narodila jsem se nesympatickou, smyslně ne dosti lákavou.« Uprchlé mládí se jí zdá krásným, r. 1867 vzpomínala, že nejšťastnější byla v době, kdy k obědu mívalu jen polévku, kdy s bratrem — v Remeši — bydleli v jediném pokoji a ona zametala a spravovala prádlo: »těžko je mi pochopit, jak možno něco neděla rád pro ty, jež milujeme.« Byla osamělá; r. 1869 své štěstí nazývá »polnisches Glück«: vždyť neoslepla, neohluchla, nezmrzla, nemá paralysy. Začala toužit, že nemá muže a dětí, představovala si, dovedla-li by se jim věnovat, a znovu teskní (1871), že »v mladosti se nemohla do nikoho zamilovat a na stáří zůstala bez rodiny«. Tím vroucněji vzpomínala na mrtvé bratry; kdo jí neznal za života Januszova, »ten nyní zná pouze polovici, a to trochu horší, někdejší mé individuality«, a s člověkem jako Erazm prý se nikdy na světě nesetkala. A tak r. 1873 se přiznala, jak touží se setkat ještě se svým »Kopernikem«: »bylo mi smutno vzpomenout, že ho jistě nikdy již v životě nespatřím«; již r. 1866 žalovala: »dosti na tom, že jsem nebyla v celém svém životě ani na 24 hodiny, ani dokonce jednu hodinu milována vzájemnou láskou«, a tak nyní setkavši se s ním ve chvíli prožila všechny propasti života o celý svůj úmysl ochuzeného: »Když jsem viděla »Kopernika« — špatně to povídám, viděla — teprve když jsem se do něho zahleděla — velmi smutno se mně udělalo, že nebylo na světě takových lidí — potom jsem uvěřila, že musil někdy být nebo jistě bude, a šíleně jsem se do něho zamilovala celou svou minulostí bez lásky a celou mythologickou budoucností — až se znovu narodím — až budu — co na tom — potom opět se mne zmocnila divná touha po podobné chvíli — po jedné takové minutě života, abych tak mohla do nebe hledět hledajíc — nacházejíc — objímajíc — dávajíc lidem jakousi pravdu — třebas zrnko

písku — třebas první písmeno nového výrazu, dílo — čin — — a když příliš pozdě — hle, ještě smrt je přede mnou, ze smrti něco vykřesat — ve smrti něco odkrýt. — Napadlo mi, když jsem vyšla, že jsem již dvanáct let mrtva a že ani smrt mi neřekne jiného slova než »není«.

Láska! »Neboť je všude štěstí a osvobození, kde jest opravdová láska«, psala r. 1853 Mii, »a proto všechno na tom záleží, ne milovat tak neb onak — ale jenom milovat!« Tomu, co o manželství založeném na lásce psala Erazmovi, byla dlouho věrna: měla radost a vášnivě přála štěstí přítelkyním, jejich dcerám i svým neteřím, vdávaly-li se za milovaného muže. A svou zásadu hájila do důsledků: stačilo jí, že děvče milovalo, aby v ní mělo ochránkyni a přímluvkyni, nebyli-li rodiče s její volbou spokojeni, ať měli důvod nebo ne. Ještě r. 1860 opakovala své přesvědčení litujíc jen, že dívky samy nejsou moudřejší a že se nechají láskou zavésti tak daleko, že jejich věno spadá do kapes mužům nehodným. A důsledně hájila své zásady i u žen vdaných. Když se r. 1845 celá známá společnost na Poznaňsku pohoršila rázným činem dámy, která odešla muži, jenž si jí nevážil, a spojila svůj život s mužem jiným, kterého milovala a jenž miloval ji, zastala se jí rozhodně: každá vzdělaná žena prý touží po osvobození lásky a naříká na otroctví ženy v současné společnosti, ale jestliže některá s nasazením štěstí jde za hlasem srdce, čím jest čistší a čím více trpí, tím jedovatěji ji pomlouvají a špiní. »Láska Z. (oné paní) jest bezpodmínečné dobro, jest pravda sama o sobě a sama sebou. Ach, neboť kdybys věděla, jak ona miluje! čím je život, čím duše ve vzájemné lásce, teď snad poprvé jsem tak jasně viděla, a kdo ví, zda jsem se k Z. nepřipoutala jako do vtěleného ideálu svých citů!« Ale r. 1867, poučena důrazně vlastním osudem, třebas stále se nezřekla dávných představ, přece již připouštěla možnost manželství bez vzájemné lásky, a r. 1872 se obávala, aby její učení nemělo za následek osudy podobné, jako byl její: »Nu, strach byl předčasný — děvčata nepřijímají tak snadno »literárních« rad — a můj vlastní příklad byl fatálně odpuzující.«

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Nesprávné a nedostatečné rozpočtení státních vydání: Zvětšený státní deficit stupňován drahými potravinami na účet státu. Nutnost odstraňovati vázané hospodaření s potravinami, aby nebyla ohrožena naše výživa. — Zvyšování pracovních důchodů není příčinou, nýbrž následkem drahoty, vyvolané zmařením hodnot a papírovými kapitály. — Zvýšení cen cukrovky a obilí. — Odepření zvýšiti drahotní příplatky bez nových daní. — Premiová půjčka.

Finanční i hospodářské poměry našeho mladého státu se značně pohoršily v posledních měsících. Zároveň vycházejí na jevo osudné vady, finanční i ostatní správy státní, které nelze dosti přísně kárati. Státní rozpočet byl totiž předložen NS velmi kusý a zakrýval nutná vydání částečně již učiněná, která tak ušla — ovšem jen na kratičkou dobu — veřejné kritice.

Již v rozpočtu na r. 1919 nebylo pamatováno na spoustu vydání, která sice nebyla okamžitě splatna, ale na která se v pořádném budgetování musí přece pamatovati. Na př. nebyla nijaká částka v rozpočtu na úrokování předválečných dluhů ani dluhů, které z následků válečných musí naše republika po rakousko-uherské monarchii převzíti. A to nejsou maličkosti, jednalo se o roční úroky značně přes miliardu Kč! Nebo zůstaly nekryty zvýšené platy učitelů obecných a měšťanských škol; ty sice podle dosavadních ústavních zřízení měly hraditi zemské rozpočty, ale země jsou zhola pasivní a nezbytně ta vydání musí převzíti sám stát. A zase to není veličina nikterak zanedbatelná, je z toho pro republiku roční schodek přes 600 mil. Kč. Jenom tyto dvě nezařazené položky s doplatky na pense a invalidními důchody, které též nedostačně byly rozpočteny, zvýšily by státní schodek za r. 1919 téměř o dvě miliardy Kč. A kdo ví, jaká jiná nenadálá odhalení ještě nás nečekají!

A pro hotový rozpočet na r. 1920, pro který udán byl schodek na $2^2/_3$ miliardy Kč, připravilo ministerstvo Národní obrany překvapení nových vydání asi 570 mil. Kč, která již byla učiněna mimo rozpočet, aniž o tom ministr financí co věděl, jak už dříve zde se zmínka stala. Na úroky ze státních dluhů bylo sice pamatováno, ale zvýšené učitelské platy neúčtovány ani pro r. 1920 a rovně nebylo pamatováno na mnohem vyšší vydání nutná v cizích měnách. V rozpočtu je oceňován na př. 1 dolar americký za 32 koruny, kdežto se musil nyní kupovati za 95 až přes 100 Kč. Již těmito doplňky a nedostatečným účtováním cizích valut zvyšoval se schodek pro rok 1920 jistě nad 4 miliardy Kč.

Ale nejhorší pohroma přišla z nedostatečných zásob potravin, na které vlády naše v čas nepamatovaly. Přede žněmi a ještě brzy po žních, kdy

bylo možno dostati snad mouku z ciziny 1 kg za 4—5 Kč — (a některou dobu ještě laciněji) — nedělaly se žádné zásoby ani pojištění pro nezbytnou výživu. Naopak se tvrdilo, že naše žeň je skvělá, že nebudeme vůbec mnoho potravin potřebovati z ciziny a že domácím zemědělcům je nutno dávati co nejmenší ceny za »bohatou« jejich úrodu.

Zatím však objevily se všecky ty výpočty zcela falešnými. Úroda obilí byla snad, aspoň co do zrna, nejvýš dobrá prostřední, místy však i špatná. Agitace, aby se rolníkům platily co možná nízké ceny, se hrozně vymstily jak všem spotřebitelům tak zvláště i státním financím samým. Stát sice platil domácím pěstitelům za 100 kg chlebového obilí směšně nízkou cenu 80 Kč, ale do ciziny musí nyní platit cenu desatero- až patnácteronásobnou. Podle cen domácího rekvirovaného obilí prodává se 1 kg mouky za 1.60 Kč, kdežto z ciziny se nyní musí dovážeti za 17 až 18 Kč a snad i dráže. Tak stát ztrácí při každém dovezeném kilogramu mouky aspoň 15 Kč. A jelikož bude potřebí do žní k výživě nesamozásobitelů snad několik desetitisícovek vagonů mouky a jelikož na každý vagon mouky přivezený z ciziny stát nyní musí doplácetí asi 150.000 Kč, může si každý vypočítati, o kolik miliard Kč se ještě státní deficit na r. 1920 zvýší.

A těmto zvýšeným deficitům se dalo předejíti s náležitou obezřelostí a prozíravostí. Nesmyslně vázané hospodaření, skrblické a krátkozraké na tom má jistě lví podíl. Přímo se jím lidé nabádají k nedůvěřivosti, k falši a k zatajování. Rolník musil nejlepší své obilí prodávati 1 kg za 80 h. Když však to obilí sešrotoval a krmil jím vepřový dobytek, mohl nabýti z 3 až 4 kg šrotu aspoň 1 kg masa; za to množství skrmeného obilí by byl dostal od obilního ústavu nejvýš 3 Kč, kdežto maso a tuk vepřový tím docílený, prodával za 25 až 40 Kč. Tedy sešrotování obilí mu vyneslo desetkrát víc než když je odevzdal obilnímu ústavu. Nemusí se tedy nikdo diviti, že obilní ústav nemohl získati potřebného obilí.

Ale horší věcí ještě jest, že tím se ohrožuje i pro budoucnost naše rostlinná potrava. Zemědělec nejen nemá žádného zájmu na pěstování obilí při zcela nemožně nízkých rekvisičních cenách, nýbrž by pěstováním tím utrpěl veliké ztráty provozovací. Práce lidská, hnojiva, potahy, stroje i nářadí se několikanásobně zdražily a vymrskaná pole nemohou dávati tak velké naturální výtěžky jako před válkou. Nelze tedy ani vypěstit obilí průměrně za ty ceny, za jaké se nyní rekviruje; tedy obilí se při těchto cenách pěstuje jen s velikými ztrátami. Naopak jiné plodiny, které se volně prodávají, nebo které se zužitkují za krmivo pro dobytek, dávají výtěžky obrovské, přímo skvělé při všech značných nákladech. Proč by tedy rolník pěstoval něco, co mu působí kromě velikých ztrát ještě největší nepříjemnosti při zásobování? Rekvisicemi za nízké ceny se ohrožuje pěstování obilí vůbec a naše výživa by pak musila býti kryta z většiny předraženým obilím cizím, jestliže by se vůbec dostalo při ohromné poptávce po něm od zemí mnohem zámožnějších, jichž měna proti naší mnohem méně se znehodnotila.

A stát náš nemůže dlouho snésti, aby kromě válečných poškozenců, nezaměstnaných a pensistů podle mírové smlouvy převzatých ze starého Rakousko-Uherska musil ještě každého roku četné miliardy doplácetí na výživu všeho obyvatelstva. Je nutno přiměřeně vyššími cenami domácích

plodin omeziti nutnost dovozu několikrát dražších plodin cizích. Stát ovšem náklady z toho nebude moci nésti sám ze svého rozpočtu, nýbrž musí si je hraditi sami spotřebitelé. Ale tomu na konec nelze nijak uniknouti, ano bylo by to na konec ještě horší, kdyby státní finance se nutným doplácením na výživu všeho obyvatelstva brzy zhroutily a tím těžce znehodnocená měna ještě více poklesla. Ponenáhlému uvolňování trhu potravinového bylo lépe se rozhodnouti již dříve a jistě by byla naše měna ani tak hluboko nepoklesla, jako se to stalo nyní a jako se toho ještě do budoucnosti musíme obávati. Kdyby se bylo v čas zaopatřilo dostatečné množství potravin do příštích žní, mohlo se vývozem našeho zboží v cizině hledaného (cukru, lihu, sladu, skla, dříví, ozdobného zboží atd.) docíliti značného zlepšení československé koruny.

Zvýšením cen pro chléb i mouku a pro ostatní plodiny zdraží se jistě dosti značně nejnezbytnější potraviny. Tím bude nutno zvyšovati dělnické mzdy i pevné platy zaměstnanců, protože jsou již nyní zhola nedostatečné. Odpůrci tohoto zvyšování nuzných věru důchodů namítají hned proti tomu, že prý dá popud k dalšímu zdražování a že onen bludný koloběh stálého zvyšování cen a zdražování se tím jen mocně podporuje. Zapomínají však, že na zvyšování pracovních důchodů dochází pravidelně, ba skoro vždy až naposledy a že ještě zvýšení to nevyrovná se skoro nikdy všeobecnému zdražení ostatnímu. Tvrdí se, že prý se pracovní důchody znásobily pateronásobně, ale zároveň se připouští, že ostatní ceny stouply desateronásob i více. (Ovšem ne všecky; ty, za které stát sám nebo ústředny v jeho správě samy zboží dodávají, nezdražily se ani pateronásob; zrovna tak, kde stát zvyšování cen zakázal jako při nájemném z bytů.) — Jak se tu smí tedy mluviti, že by pracovní důchody byly hlavní příčinou zdražování? — Ostatně je nesprávné tvrditi, že důchody zaměstnanců (hlavně státních a veřejných) by se byly (číselně) zpateronásobily. Úředník, který měl před válkou 10.000 K byl již z vyššího úřednictva, nyní takový úředník nemá se všemi drahotními i jinými přídavky, zdaleka ani 30.000 Kč (možná že sotva 25.000 K). Patrně tedy se jeho důchody nejvýše ztrojnásobily. A jelikož se ceny průměrně zdesateronásobily (ne všecky), jest jeho plat nynější rovnomocný asi 3000 korun předválečných. Ale za ty ani před válkou byl by nemohl býti lidsky živ. Proč se tu stále přece káže, že zvyšováním pracovních důchodů se živí drahota? To zvyšování pracovních důchodů jen těžce a pracně pokulhává za šíleným rozběhem ostatního předražování! Snad někdy ti předražovatelé používají toho za záminku dalšího zdražování. Ale za to ti ubozí, kteří jsou často nuceni pracovati za mizernou stravu jen a již se ani bídně ošatiti ani zahřáti nesmějí, aby nežili nad své prostředky, přece nemohou! A snad se přece smějí ozvati, že jim jejich důchody nepostačují ani na skrovné ukojení nejnezbytnějších životních potřeb!

Zdražování vyplynulo arci ze zcela jiných příčin nežli ze zvyšování mzdy a jiných pracovních důchodů. Tvořily se spousty nových důchodů stálým státním dlužením. Důchody ty nebyly ani ničím opřeny ani ničím kryty, leda spoustou papírových nových kapitálů (tištěním bankovek na státní dluh, nebo i soukromě rozmnožováním akciových podniků a rozřeďováním jejich kapitálů atd.); naopak kapitály všecky se svévolně ničily nebo lehkomyslně

vyčerpávaly. Válka, revoluce a nezaměstnanost i úmyslná lenost po válce žily jen ze starých zásobb a pokud je úplně neztrávily, ještě je zbytečně zmařily. Tedy proti novým papírovým hodnotám bylo skoro úplné vyčerpání. Když se následkem toho přirozené napjetí cenové musilo projeviti velikým zdražením, hledělo se to zdusiti vnějším tlakem (maximálními cenami, stíháním lichvy, násilnými rekvisicemi i malichernějšími prostředky zákazů všelikých). Ale tlak ten nemohl na to stačiti a nastal přirozeně výbuch z násilného a nepostačitelného tutlání onoho vnitřního napjetí. Odtud lze si lehko vysvětliti náhlé všeobecné znehodnocení všech evropských měn od podzimka loňského roku.

Znehodnocení měn musilo arci nastati, vždyť peníze a jiné papírové kapitály válkou postižených zemí jakožto výraz hospodářské i jiné moci států a jejich příslušníků při svém nápadném a přespřílišném rozhojnění za současného ochuzení všeho obyvatelstva nemohly si udržeti té hodnoty jako v těch dobách, když jich bylo málo a když zároveň bylo mnohem více hmotného bohatství a také více a zdatnějších lidských sil. Ale znehodnocení nemusilo býti ani tak prudké ani by bylo nebylo tak ohromné, kdyby se bylo umělými a nedostatečnými prostředky netlumilo. Německá říšská marka nepotřebovala klesnouti až na pouhou $^1/_{25}$ své předválečné ceny (v dolarech) ani československá naše koruna pod $^1/_{20}$ ceny před válkou. Snad ani rakouská koruna není tolik špatná, jak to ukazuje nynější její kurs. To však je všecko následkem reakce proti dřívějšímu umělému udržování cen papírových peněz nad jejich poměrnou kupní sílu.

Je tedy nutno vrátiti se k přirozeným poměrům a neprovozovati lichou politiku zatajující pravý hospodářský stav věcí. Po dlouhém bloudění vracíme se konečně trochu k tomu lepšímu praktickému poznání. Stát konečně povolil již pěstitelům cukrové řepy zvýšenou cenu 30 Kč za 100 kg. Je to cena snad desaterónásobná, jaká byla kdysi před válkou. Ale stát při tom nijak špatně nepochodí. Při té ceně cukrovky bude sice výrobní náklad na 100 kg cukru možná až 250 Kč, ale letos se prodával cukr do ciziny až přes 2000 Kč. Ačkoli cena cukru nebude v příští kampani tak vysoká, zvláště jestliže se zlepší kurs naší koruny, přece zisk na cukru při vývozu do ciziny bude jistě veliký. Proto je rozumné podporovati náležitou cenou pěstování cukrovky a neskrbliti nerozumně při tom, kde je možno mnoho vydělati.

Zrovna tak je nezbytno pečovati o usilovné pěstění obilí, čeho lze docíliti jedině napřed zvýšením dosavadních maximálních cen a později ponenáhlým uvolňováním trhu potravního vůbec. Státní hospodaření pomocí ústředen ukázalo se nedostatečným, ba zhoubným. Státní hospodaření musilo by býti vůbec provedeno důsledně do krajnosti, aby se nedopouštělo nejhorších nespravedlivostí a nejosudnějších omylů. Ale k tomu všeobecnému sestátnění není dosud ani zkušeností ani dostatečné přípravy, zvláště ne v zemědělství. Ovšem byly podány v NS návrhy, aby rolníkům se prostě pěstování obilí nařídilo, ale myslím, že to jsou pouze agitační návrhy a že navrhovatelé sami nevěří v jejich úspěch. Posud je nutno ponechati zemědělcům samým starost o pěstění obilí — pouze nebrániti a nepřekážeti tomu nesmyslně nízkými maximálními cenami.

Zvýšení státního schodku na rok 1920 o několik miliard Kč mělo arci své těžké důsledky pro státní a veřejné zaměstnance. Nebylo možno za těch

ých břemen státních financí povoliti větší drahotní přídavky, které se jeví nejvýš potřebnými. Ale ministerstvo financí odepřelo k nim rozhodně svůj souhlas, pokud se pro ně nenajde úhrada v nových státních důchodech. Proto budou jistě nutné nové daně ke všem tíživým dřívějším. Chystá se sice veliká dávka ze jmění a z jeho přírůstků, ale výnosu jejího nesmí býti použito na běžná vydání, nýbrž jen k úpravě měny a k zaplacení nejtíživějších státních dluhů. Ale ani tato daň nebude se moci provésti hned. Bezpečného se projednává ke konci nynějšího NS s ukvapeností, která může býti celému našemu hospodářskému rozvoji velmi na škodu.

Jisté odlehčení státním financím by mohla zjednati 4½%-ní premiová půjčka, která je pro státní věřitele mnohonásob výhodnější nežli všecky půjčky předešlé. Není k tomu potřebí nijakého vlastenectví půjčku tu upisovati; kdo má přebytečné peníze, nemůže je nikde výhodněji a bezpečněji uložiti. Ale naše obecenstvo se příliš pustilo do odvážných spekulací a vzrostla jeho hráčská náruživost a proto se slyší, že upisování půjčky se nedaří podle očekávání. Nelze dosti důtklivě nabádati, aby se ta netečnost mohla překonati.

V Praze počátkem března 1920. *Jan Koloušek.*

ŠKOLSTVÍ VYSOKÉ.

Dva nové spisy o reformě university. — Jiné návrhy a pokusy reformní. — Z universit slovanských. — O universitě pražské. — Skvělý dar Belgii.

Skoro současně vyšly 1919 v Německu dva neveliké, ale pozoruhodné spisy o reformě vysokých škol: Gedanken zur Hochschulreform od berlínského profesora C. H. Beckera a Die neue Universität od profesora filosofie na universitě lipské Ottmara Dittricha. Na rozdíl od chvalořečníků německé školy konstatuje Becker, že školství německé neobstálo za války a že jeho základní vadou jest přeceňování momentu ryze intelektuálního či výlučná nadvláda racionalistického myšlení, která vedla k nejhrubšímu materialismu a egoismu. Ve vědecké produkci německé převládá prý stále přílišná specialisace badání na újmu celkové syntese, v učení vysokoškolském převládá vědění pro zkoušky na újmu originality: »wir erzogen Heiztechniker u. Schiffsmaschinenbauer, aber keine Ingenieure; wir erzogen keine Vollmenschen und ganz gewiss keine Staatsbürger« (5). University ztratily prý své vůdčí postavení ve světě národním politickém, z profesorů stali se úředníci, kteří již nic vědeckého neprodukují, není jmenovitě ani organického připojení vysoké školy k školám nižším.

Je proto potřebí důkladné reformy celého systému a zvláště musí prý oživnouti zase »vůle pro syntesi« (Wille zur Synthese). Becker s důrazem hlásá, že se musí techniky a jiné vysoké školy spojiti s universitou (nicht Spezialisierung, sondern Zusammenschluss!), že musí býti zavedeny nové disciplíny (na všech universitách jmenovitě musí býti stolice sociologie), že profesoři pro samou vědu nesmějí zapomínat, že jsou především učiteli a že také universita jest především školou. Nutno dále omeziti svobodu

učení se, kterou zve Becker docela zlořádem a loupeží (ein Unfug, ein Rau bau mit Kraft und Zeit unserer Jugend), nutno věnovati náležitou pozo nost i výchově vůle, dosud napořád zanedbávané, zlepšiti postavení mim řádných profesorů i docentů a zostřiti zvlášť, ale i nestrannou učiniti hal litaci. Naprosto odsuzuje Becker návrhy, jež také v Německu v posled době se objevily, aby posluchačům dána byla spoluúčast na správě un versity, ježto by tak trpělo vlastní studium, ba Becker neschvaluje a aby se posluchači uplatňovali v stranické politice. Třeba je dále změniti d ciplinární řád (Der Karzer gehört ins Germanische Museum und nic mehr an die Universität), nově upraviti otázku kolejného, zlepšit sociál postavení studentstva. Zkrátka: je potřebí radikální reformy, aby konečně již universita přestala míti středoškolský ráz: »Ein Umbau muss erfolg in der soziologischen Struktur der Hochschule und in der Form der Wisse schaftsübermittlung.« Cituje na konec výnos ministra školství v Prus Haenische, který se dožaduje podstatných změn za součinnosti samých v sokých škol.

Důkladnou změnu (eine gründliche Reform, ja Reformation) požadu také Dittrich. Nutno především nově upravit universitní zkoušky, aby i p nich vědění objevilo se býti živoucí; nutno dále věnovati víc místa i výcho vůle a změnou university v společnost docentů a posluchačů vrátit unive sitě ztracený význam sociální. V souhlase s tím chce i neordinářům i st dentům dáti přiměřené zastoupení ve sboru profesorském a v akademické senátě, mimo to chce míti zvláštní výbory docentské a studentské pro pora o jejich speciálních záležitostech. Zastoupení university na venek bud úkolem universitní komory složené z jednoho ordináře, jednoho profeso mimořádného, jednoho posluchače a kancléře příslušné university. Nadob chce změniti přednášky tak, aby byly co možná krátké, jen úvodní a při hledné, přizpůsobené potřebám posluchačstva a pokud lze, spojené s deb tami; hlavní těžiště universitní práce klade i Dittrich do cvičení semi ních. Je dále sice pro rozdělení fakulty filosofické ve dvě, ale proti slouče techniky s universitou, neboť předmětem universitních povolání jest p člověk a lidský život, kdežto technické obory mají úkolem působení čl věka na vnější přírodu. Státní zkoušky at všude splynou s rigorosy v ho nost t. řeč. probata (probatus = zkoušený), kdežto hodnost doktorská, re licenciátská at zůstane vyhrazena jen těm, kteří nadto ještě vykáži o zvláštní vědeckou způsobilost. Studium i zkoušky buďtež bezplatny, d chody profesorů nově upraveny, přístup k universitě dopřán i vynikající jednotlivcům bez maturitní zkoušky.

*

Kdežto u nás se o reformě škol vysokých neuvažuje nyní a nep vůbec, neb jen vzácnou výjimkou, v Německu a pokud zatím můžeme po souditi, i v ostatní cizině objevují se neustále návrhy nové. Je to před vším nová úprava zkoušek, v dnešní formě stejně namáhavých a trapný pro zkoušejícího i zkoušeného, která je předmětem úvahy; posléze za H. Schmidkunz v článku Prüfungsvorträge v. Akademische Rund schau VII. 296 sl. chce místo zkoušek zavésti souvislou přednášku na zko šku o tématě, které eksaminátor po předběžném prozkoumání vědomos

zkoušených udal mu k samostatné přípravě domácí, aby se tak zjistila i jeho pohotovost a samostatnost úsudku. V článku Schmidkunzově čte se i tento pasus: Die Fälle, in denen der neben dem Examinator sitzende Kollege die an den Kandidaten gestellte Frage nicht würde beantworten können, ja dass sogar der Examinator selbst wegen seiner Antwortsforderung belangt werden und vielleicht bei nahe verwandten Fragen bereits durchfallen könnte, sind vielleicht nicht eben selten.«

Své požadavky vyslovují v Německu i posluchači sami. První německý studentský sjezd ve Würzburku 1919 dožaduje se jmenovitě, aby posluchačům přiznána byla spoluúčast na reformě studií, aby předběžné vzdělání nebylo snižováno, aby nebylo posluchačům bráněno ve vedlejších zaměstnáních v době studia, aby cvičením naproti přednáškám dána byla větší váha, aby zlepšeno bylo postavení vysokoškolských asistentů a odděleny od sebe přísně i v požadavcích zkoušky státní a rigorosa. Zatím říšský výbor akademických povolání zvolil výbor profesorů, praktiků i posluchačů, aby připraveno bylo jednotné řešení reformy vysokoškolské. Z menších změn budiž uvedeno, že na technice v Charlottenburku zřízena první laboratoř »pro průmyslovou psychologii« pod správou Dr. Moede, že na universitě Frankfurtské připouštěni k rigorosům i obchodníci a úředníci bez maturitních zkoušek, že universita lipská zavedla nyní i doktorát státovědecký (Dr. rer. pol.) a že se v Německu habilitovala první žena (Pavla Herlandová) jako docentka teologie (ovšem protestantské).

*

Světová válka přinese také nový rozkvět vysokému školství národů slovanských, které nikde — nevyjímaje ani Rusko — nemohlo se počtem vyrovnati školství západoevropskému. Poláci ke svým dvěma universitám předválečným na půdě rakouské (ve Lvově a Krakově) získali především obnovenou universitu varšavskou a nyní i poznaňskou, jež zatím má jen dvě fakulty: filosofickou a právnickou, umístěné v staré akademii (německé) a zámku. Prvním doktorem zvolen a od vlády varšavské potvrzen podle zpráv odborných listů gynekolog Swieczicki — zpráva nejasná vzhledem k tomu, že medicínské fakulty v Poznani dosud není.

Své university dočkali se také Slovinci a to v Lublani. Zajímavý návrh učinil nedávno prof. F. Ilešić (v časop. Nastavni vjesnik XXVIII. 74), aby budoucí slavisté jihoslovanští měli vesměs aprobaci z literatury a jazyka srbochorvatského i slovinského tak, aby mohli působiti ve všech krajích Jugoslavie; proto má býti na filosofické fakultě v Lublani zřízena katedra jazyka srbochorvatského a naopak v Záhřebě i Bělehradě stolice slovinštiny; mimo to by měl každý posluchač jistou dobu změniti universitu, což by mělo platiti i pro ostatní fakulty a techniku. Není pochyby, že by tato instituce velice přispěla k vzájemnému poznání inteligence jihoslovanské, v níž se dosud tvořily přehrady docela uměle a násilně.

*

Netušeného rozkvětu dočkala se i česká universita Karlova v Praze. Kdežto v jarním semestru 1917—18 bylo zapsáno všech posluchačů jen 2843 a v roce 1913—4, kdy byla frekvence vůbec nejvyšší, 4740, dostoupil počet posluchačů v zimním semestru 1918—19 čísla 5852 a letos je podle před-

běžných zpráv již skoro 7000! Bohužel trpí universita naprostým nedostat
kem místností, jež při tom jsou rozstrkány po celé Praze k nenahraditelné
ztrátě drahocenného času pro posluchače, jenž v některých oborech je
nucen neustále přecházeti neb přejížděti z posluchárny do posluchárny. Vy
učovací správa podnikla konečně energické kroky, aby se letos začalo s
stavbou nových budov universitních pro všecky světské fakulty (teologická
má počet posluchačů minimální) a jmenovitě pro fakultu filosofickou, jež
se příštím školním rokem rozdělí na filosofickou v užším smyslu (t. j. dis
cipliny filosofické, filologické a historické) a matematicko-přírodovědeckou.

Po dlouhých odkladech Národní shromáždění jednomyslně schválilo
návrh poslanců a univ. profesorů Mareše, Srdínka a Krejčího, jimž konečně
má býti čeleno fikci, jakoby jen německá universita byla pokračováním
staré university Karlovy (die älteste deutsche Universität říkají důsledně
němečtí historikové školství), kdežto česká prý vznikla teprve 1882; zákon
z r. 1882 sice totiž uznával obě university za úplně rovnoprávné, vzniklé
ze staré university jediné, ale časem, jak přiznal sám německý akademický
senát, »vplížilo se« prý do zákona ponětí, že jen německá universita jest
ta stará. Podle návrhu Marešova a soudr. naopak česká universita se pro
hlašuje za pokračování staré university pražské a vrací se jí jméno »univer
sita Karlova« (zatím bylo již zavedeno snesením akademického senátu),
kdežto německá universita pražská se odděluje od staré university jakožto
»německá universita československé republiky«. Karolinum, universitní
archiv, staré insignie a jiné památky patří jen universitě Karlově, stejně tak
ruší se společenství nemovitého jmění.

Rozumí se, že Němci v čele s rektorem Näglem vyvinuli ihned akci,
aby zmařili potvrzení a provedení zákona, jenž je prý zřejmým projevem
národního chauvinismu a odporuje zásadám saint-germainského míru, kte
rého se ku podivu němečtí profesoři dovolávají, ač ho němečtí politikové
nikdy neuznali. Neustoupí prý ze své državy leda násilím a postarají se,
aby celý kulturní svět zvěděl o jejich »znásilnění«. Zatím byl zákon vrácen
presidentem republiky Národnímu shromáždění pro některé formální vady
právnické, ač hlavní požadavek, aby totiž historická kontinuita české univer
sity v Praze s původní universitou Karlovou byla přímo v zákoně vytčena,
sám president označil za velmi sympatický. Kulturní výbor NS. přepracoval
proto a v detailech doplnil své původní návrhy, ponechav dosti značnou
ingerenci ministerstvu školství, jež má samo rozhodovat ve věcech sporných;
takto opravený návrh byl schválen v NS. 19. února 1920 a presidentu re
publiky znovu k potvrzení předložen.

*

Skvělým darem obmyslila belgické vysoké školy americká komise pro
pomoc Belgii (Commission for relief in Belgium = C. R. B.), odevzdavší
1919 dar 150 milionů fr. vládě belgické, jednak aby otevřena byla nadace,
z jejíchž úroků by byly vypláceny studijní podpory nemajetným posluchačům vysokých škol, jednak aby založena byla fundace, z které by byly
podporovány vědecké cesty žáků a vědecké badání profesorů. Po dohodě
s vládou a sněmem belgickým určeno prvému účelu 37%, druhému 60%,
a to po 13⅓% každé ze čtyř belgických universit, 3% vysoké škole báňské
v Monsu a 6⅔% vyšší škole koloniální. *Kd.*

VÝCHOVNÁ PÉČE O MLÁDEŽ.

Péče o slepé.

Před nedávnem utvořilo se sdružení Československé ústřední péče o slepé v Praze, jež obralo si za úkol soustřediti dosavadní činnost jednotlivých korporací obírajících se péčí slepeckou v organisaci, která by otázku slepeckou vyřešila tak, abychom alespoň v nejdůležitějších principech této otázky přiblížili se co nejdříve pokročilejším na tomto poli státům západním. Jest proto jen s potěšením vítati tuto novou organisaci, v níž skládá se veliká důvěra,

Že v otázce slepecké zůstali jsme za jinými státy, není vinou naší. Vzpomeňme jen, jak macešsky chovala se vláda bývalé monarchie k našemu národu a jak malé porozumění jevila pro naše národní potřeby. Nebylo pro nás peněz ani na nejnutnější potřeby kulturní, tím méně na potřeby sociální péče. Slepců v německých zemích však nezapomínala a starala se o ně pečlivě. Přes to, že pro země rakouské zřízen byl zemskou vládou moderní ústav pro výchovu slepých dětí v Purkersdorfu a ve Vídni vytvořeno několik soukromých institucí pro slepé mimo ústavy v Linci, Štýrském Hradci, Celovci a Inšpruku, čímž jistě bylo o ně dobře postaráno, vybudován ještě z peněz všech státních příslušníků moderní a bohatě vybavený státní ústav, v němž vychovávány byly děti jen národnosti německé. A dostalo-li se náhodou do ústavu dítě české, bylo národu odcizeno. Spoléhati tedy na pomoc bývalé vlády, bylo marno. Ale ani od vlastní země, pokladnice rakouského státu, nebylo lze nadíti se vydatnější pomoci pro finanční zatížení, a tak celá řada slepců byla ponechána svému osudu, aniž by se kdo o ně staral. Nelze tudíž se diviti, že českého slepce nepředstavovali jsme si jinak, než jako žebravého šumaře, který s harmonikou po hospodách vytlouká bídné živobytí. A přece je mezi slepou mládeží tolik duševně zdravých a nadaných, že při náležité odborné výchově stanou se z nich zdatní pracovníci, výborní hudebníci a vzorní občané.

Abychom mohli posouditi, co v péči o slepé bylo u nás dosud vykonáno a čeho je pro nejbližší dobu nejvíce třeba, pohleďme stručně do vývoje slepectví v Čechách.

U nás v Čechách zakládaly se ústavy pro slepé mnohem později než ve Francii, která je kolébkou praktické výchovy slepých. Provedl ji r. 1784 vzácný přítel slepců Valentin Haüy; tím doplnil sentenci, že starověk slepce ctil, středověk živil, sentencí, že novověk slepce učí a chrání. První ústav pro výchovu slepých dětí založen byl na Hradčanech r. 1807, kdež zároveň byly léčeny děti na oči choré. Ústav byl až do převratu utrakvistický se správou německou. Později, r. 1831 založen byl prof. Dr. Al. Klárem ústav na Malé Straně pro zaopatření a řemeslné zaměstnání dospělých slepců, který rovněž do poslední chvíle byl úplně v rukou německých. V létech 1888 založila Česká spořitelna útulek pro slepce staré, práce neschopné, na Smíchově — »Francisko Josefinum« — jehož německá správa (dosud) umísťovala v něm převážně chovance národnosti německé. Ač tu byly tedy tři ústavy pro slepé, nebyl z nich ani jediný český, a naši

slepci byli odkázáni na milost a nemilost těchto ústavů. První krok pro české slepce učinil v r. 1908 farář Seywalter, který zřídil »Útulnu slepých dívek« na Kampě v Praze, která je vlastně chorobincem a poskytuje útulku slepým dívkám stiženým vedle slepoty i jinou chorobou, pro niž nemohou býti přijaty do jiných ústavů.

Jak nutné bylo hnouti otázkou slepeckou, vysvitne nejlépe z čísiic. Podle úřední statistiky z r. 1907 bylo v Čechách 3109 slepců, z nichž pouze 350 čili 11% umístěno bylo v ústavech. Ostatní zůstali bez ústavu a jeho blahodárné péče i bez jakékoli organisované podpory. Z dětí školou povinných, jakož i jinochů a dívek škole odrostlých, jež jsou u věku, kdy nabýti má člověk vzdělání všeobecného a odborného, které jej činí způsobilým k samostatné výživě, celé dvě třetiny dle této statistiky vyrůstaly bez jakékoli výchovy školní a praktické.

Okolnosti tyto nutily k neodkladnému vybudování ústavu, v němž by aspoň část slepých dětí českých se vychovávala a vzdělávala. Proto z porad filantropických, konaných v r. 1908, vyšel podnět ke zřízení »Zemského spolku pro výchovu a opatřování slepých v Čechách«, který obral si za úkol soustavně organisovati a prováděti péči o slepé v Čechách. Již v roce 1910 zřídil tento spolek »Deylův ústav pro slepé« v Praze na Malé Straně s dvojtřídní školou obecnou a později, když první chovanci školu opustili, zřídil pro ně při témže ústavě řemeslné dílny, v nichž by nabyli praktické výchovy, aby se mohli samostatně živiti. Mimo ústavy uvedené založen byl r. 1902 »Podpůrný spolek samostatných slepců v Čechách« se sídlem v Praze, který podporuje slepce žijící mimo ústavy v nemoci, nouzi a při úmrtí. Před rokem zřídil též dílny pro slepce z ústavu vystoupilé a poskytuje zaměstnání těm, kteří se nemohou samostatně zařídit.' Aby postaráno bylo o četbu pro slepce odrostlejší, založen v r. 1915 »Odbor pro slepecký tisk český«, který písmem slepeckým vydává měsíčník »Zoru«.

Jak z uvedeného patrno, dán byl základ českým institucím pro slepé na počátku t. stol., a práce jimi vykonaná je na krátkou dobu jejich trvání obdivuhodná tím více, ježto všecka dosavadní péče o slepé opírá se výhradně o veřejnou dobročinnost. Poněvadž se všech stran volá se po pronikavé péči, která by otázku slepeckou rozřešila v celém jejím rozsahu, je třeba dovolávati se pomoci odjinud, neboť charitativní činnost na tento úkol již nepostačuje A nejsou řídké hlasy volající po sestátnění této péče nejen u těch, kteří se jí věnovali, ale hlavně mezi slepci, kteří uznávají v tom nejrychlejší a nejjistější uskutečnění svých požadavků. Tím ovšem není řečeno, že by charitativní činnosti nebylo více třeba. Naopak! Intensivněji mohla by se rozvinouti, kdyby si vytyčila pouze část z této činnosti, ku př. péči o slepce dospělé, kteří po ústavní výchově v praktickém školení vstoupí do života, aby se v něm uplatnili.

Většina našich slepců je z vrstev nižších a nejnižších a nedostává se jim tudíž potřebného kapitálu provozovacího. Jak bohaté pole bylo by tu pro tuto činnost! Opatřovati vyučeným řemeslníkům levný nákup, stroje, starati se o odbyt jejich výrobků, podněcovati je k podnikavosti, založiti a pečovati o podpůrný fond a t. d. Jsem pevně přesvědčen, že by činnost její

po této stránce došla plného uznání a podpory a dodělala by se výsledků skvělých.

Aby péče o slepé mohla býti od základu prováděna, je především potřebí pořídit novou a přesnou statistiku všech slepců a dále zákona, který by nařídil povinnou výchovu jejich v odborných ústavech.

Data prve uvedená neodpovídají nynějším poměrům, poněvadž v posledním desetiletí procento slepých značně se zmenšilo. Je to zjev potěšitelný a příčinu hledati dlužno hlavně v uvědomování a poučování občanstva o chorobách, které slepotu zaviňují a jednak v nařízeních zdravotních. Přes to však dá se očekávati, že počet jejich opět vzroste, a to zhoubným vlivem války. Zprávy z ciziny to potvrzují. Je známo, že největší procento mezi slepci tvoří právě ti, kteří přišli o zrak hnisotokem novorozených (25%), jejž zavinila pohlavní choroba rodičů. A válka byla semeništěm těchto chorob!

Přesnou statistikou, prováděnou za spolupůsobení lékařů a pedagogů, zjistilo by se, kolik slepců školou povinných i škole odrostlých je u nás a podle toho zařídil by se počet vychovávacích ústavů. Nezapomínejme při tom na Slovensko, kde je velmi značný počet slepců a ústavu ani jediného![1]

Zákon o povinné výchově slepých v ústavech je nezbytný. Vyžaduje toho nejen tělesný, ale i duševní jejich stav. Pokud je slepé dítě v péči rodinné, trpí nedostatkem pohybu, vzduchu a světla. Neutěšené poměry sociální nedovolují rodičům, ponejvíce chudým, aby se věnovali dítěti tak, jak toho vyžaduje. Není divu, že nevidomé dítě trpí vedle slepoty i jinými chorobami a jeví nejčastěji sklon k tuberkulose. Ještě hůře se mu vede po stránce duševní. Do školy zpravidla nechodí, je vyloučeno ze společnosti, která má vliv na vytváření povahy, stává se bojácné a nesamostatné. A osamostatniti slepce je základním pravidlem rozumné výchovy, a té může nabýti jedině v ústavě slepeckém. Proto v sousedních státech je školství pro slepé upraveno zvláštními zákony.

S tím ovšem souvisí také otázka výchovy učitelů pro slepé. Naše ústavy učitelské neposkytují kandidátům příležitosti buď vůbec nebo měrou jen nepatrnou, aby se obeznámili s výchovou slepého dítěte. A na to by mělo býti pamatováno, poněvadž bude nutno v nejbližší době zříditi na Slovensku jeden nebo více ústavů. Učitel, chtěje slepé vychovávati, musí je dříve studovati, aby poznal jejich život, musí obeznámiti se s literaturou a konati hospitace v ústavech slepeckých. Bylo by záhodno, aby při některém ústavě pro slepé zřízen byl seminář, v němž by se nastávající učitelé slepých k tomuto povolání připravili.

Uvedl jsem stručně, co by bylo nutno pro nejbližší dobu vykonati, než přikročeno bude k radikálnímu řešení této péče, kterou za svůj úkol si vytklo sdružení československé péče o slepé. Připomínám jen, že zájmu dobré věci by posloužilo, kdyby do sdružení toho povoláni byli též odborníci z řad učitelstva slepeckých ústavů, kteří jsou nesporně v prvé řadě povoláni bráti účast na tak důležité práci. *Adolf Fryc.*

[1] Právě se o zřízení ústavu slep. na Slovensku jedná. Pozn. red.

LITERATURA.

Krásná.

Josef Conrad: Očima západu. Román ze života ruských revolucionářů. Z anglického originálu přeložil Josef Čihula. V Praze 1919. (Laichterova sbírka krásného písemnictví XXV.) — *Svetozar Hurban Vajanský:* Výbor povídek. Upravil prof. V. Břečka. (»Slovenské Besedy«, nákladem Dr. Frant. Bačkovského v Praze.) — *Karel Kálal:* Češi na Slovensku. V Praze 1919. (B. Kočího »Uměleckých snah« svazek 158.) — *Fr. Kuras:* Záplava. Román z doby husitské. V Praze 1919. (B. Kočího »Besed s dobrými autory« svazek XVII.) — *Josef Thomayer:* Pestré kapitoly. V Praze 1919. (Sebraných spisů z oboru lepší prosy svazek I.). — *Jan Klecanda:* Za hlasem srdce. (Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze.)

»Západní lidé nerozumějí ruským okolnostem«. Toto slovo ruské revolucionářky autor uznává a jest mu omluvou, že on, Angličan, troufá si vypsati případ z ruské revoluce, který svou neobyčejností, spletitostí a osobností Kyrila Sidoroviče Razumova, k níž se připíná, arci vyniká nad průměr a svým průběhem objevuje se jako jedna ze složek, které připravovaly také rozvrat dnešního Ruska. Skromnost autorova jde ještě dále: označil své dílo jako román, ale odmítá domnění, že by měl vysoké nadání obrazotvorné a výrazové; vymysliti i jen holé skutečnosti případu bylo by, tak tvrdí, nad jeho síly, a proto spoléhá jen na dokumentární přesvědčivost díla, které je skutečně založeno na dokumentu, jakémsi deníku, pamětech Razumovových, jež se mu styky se súčastněnými osobami dostaly do ruky. Snad je tomu tak skutečně, snad je to pouhá captatio benevolentiae: jisto je, že jí nebylo třeba. Dílo je tak ruské, že zapomeneme spisovatele anglického a myslíme na Ropšina, Merežkovského. Co do formy jest dílo opravdu samá odbočka, nastavování po přerušeném vypravování přímou řečí, ale ve svém celku tak jasné a názorné, že dějová souvislost vůbec není přerušena, a lidskou zaujatostí autorovou, zpytavou, rozvážlivou, analysující, kombinující, udržuje v ustavičném zájmu, napětí, účasti. V dokumentovaný případ se spisovatel doslovně vnořil a učinil z něho problém, k němuž, když si netroufá jej rozřešit, naléhavě hledá odpověď.

Razumov je mladý muž, posluchač filosofie na petrohradské universitě, ve třetím roce; je pracovitý, jeho soudruzi jej pokládají za silnou povahu, učitelé za studenta, který mnoho slibuje. Rozhodl se právě důkladnou prací dosíci splnění svých seriosních ambicí, když tu náhle strčen jest v důsledky revolučního činu svého přítele. Viktor Halding, rovněž posluchač university, vykonal politický atentát: zabil pumou vynikajícího státníka, presidenta Represivní komise, který nemnavně sloužil carismu, jsa bezohledně odhodlán v zemi vyhubiti každou stopu svobody a ukrutným pronásledováním mládé generace potlačiti i samotnou naději na svobodu. Pachatel nebyl dopaden a po atentátu uchýlil se rovnou do Razumovova bytu: byl přesvědčen o jeho pevném charakteru tak jako jiní, a mimo to věděl, že ve světě stojí vlastně sám, bez rodičů a příbuzných, i požádal překvapeného, aby mu dopomohl k útěku. Stačilo zajíti k známému izvoščikovi, aby v danou hodinu nenápadně pro něho zajel. Razumov potlačí svůj odpor a jde; izvoščik však je tak zpit, že není mocen myšlenky ani slova. I vrací se Razumov, a cestou — vyargumentuje si u sebe sama, vzhledem k své další

eksistenci, jedinou možnost a nutnost: že musí pachatele udati. Učiní tak. Vlivem mocného příznivce zůstane jeho osobnost i jméno nedotčeno, Halding jest popraven. O činu Razumovově nikdo nic neví, ani netuší, naopak, v zasvěcených kruzích studentských pro svůj přátelský poměr k Haldingovi jest obepínán gloriolou, která jej tajuplně označuje za spolutvůrce při osvobozujícím činu Haldingově. Tato pověst provází jej také za hranice, do Švýcar, kam se pak odebéře, dle přesvědčení všech s úmyslem pracovati na díle osvobození dále; i tam, v Ženevě, jest ruskou kolonií za takového pokládán. Zde žije také Haldingova matka a sestra Natalie, a zejména tato k Razumovu takřka vzhlíží jakožto k muži, který jejímu bratru byl nejbližším a nejintimnějším svědkem jeho úmyslů a činu. Ba v Natalii vzmáhá se i láska k němu, o němž jí bratr psával ve svém ideovém zanícení, které ona sdílela. Zatím však on, Razumov, dlí v Ženevě s vědomím policejního generála ruského, úplně bezpečen před prozrazením. Když však zpozoruje, že Natalie k němu chová hlubší city nežli pouhý vděk a obdiv, sám sebe revolucionářům veřejně prozradí. Strašnou pomstu na něm vykonají: Nikita, padouch nejhoršího druhu, sám donašeč a zrádce, rozbije mu ušní bubínky, zbaven tak sluchu, jest přejet tramwayovým vozem a zmrzačen, a v tomto stavu žije v ústraní kdesi v jižním Rusku.

Problém pro autora mohl býti především ten: vysvětlit, jak takový Razumov jako člověk jest vůbec možný. Po té stránce má dosti zdrženlivosti, aby zjev jeho chtěl snad vydefinovat a podat psychologickou diagnosu neklamnou. Co by konečně mohl s jistotou tvrdit jiného, než že korektnost jeho povahy byla zvrácena myšlenkou pomsty za to, že Haldingem byl stržen ve věc, o kterou nestál, že se v něm projevila slabost malodušnosti, a že jen v horečném odhodlání vyzradit se byla v jeho charakteru jistá síla. Za to však od prvního okamžiku stopuje ho autor při každé jeho myšlence, slově, hnutí, kroku, a až do poslední chvíle jej udržuje v krkolomné rovnováze, s kterou balancuje na křehkém laně napiatém mezi skutečným stavem věcí a obecným míněním lidí, mezi klamem, lží a vlastním vědomím. To vyžadovalo přemáhání, které mu, hlavně vůči Haldingovým, působilo nesmírnou trýzeň, a proto v konečném vyznání spočívá kus tragické očisty jeho pochybeného činu.

Hlavně však, a to je druhá stránka problému, snaží se pochopit a sobě vysvětlit člověka ruského. To vede k tomu, že pronáší své názory o ruské zemi a ruském duchu, a tyto názory jsou velmi podstatně odlišné od názoru Haldingova a jeho sestry, ideově zanícených, důvěřivých. Halding je přesvědčen, že duše jeho nikdy se neztratí, že působí sama sebou, neboť jen tak může míti smysl sebeobětování, přesvědčení, víra, duševní práce. Proto činu svého nepokládá za vraždu, nýbrž za válku, věří, že jeho duch bude bojovati dále v některém ruském těle, dokud nebude všecka lež smetena se světa. Čin svůj vykonal ne z buřičství, ale proto, že to bylo nutné, neuvažoval o jeho ceně a důsledcích, nejásal nad ním, nýbrž oddal se jen osudu jako člověk resignovaný, a tato resignovanost jest mu tím, co je v ruské duši božského. Natalie má nepřemožitelnou víru v dobro a spravedlnost i v odpuštění budoucnosti. »Revolucionář i zpátečník, oběť i kat, zrádce i zrazený, všichni bez rozdílu dojdou slitování, až jednou světlo pronikne naší černou oblohou. Slitování a zapomenutí; neboť bez toho nebude ani jednoty ani

lásky.« Nežli k tomu dojde, bude nutno vykonat mnoho práce nenávisti a pomsty, ale nadejde den, kdy všecky zlozvuky utichnou, a kdy z půdy lidské země, napojené krví, zbrázděné zápasy a svlažené slzami vypučí nebeský květ lásky. Naproti tomu anglickému spisovateli se zdá, že duch ruský je duchem — cynismu. Ten jest mu znakem ruské revoluce i ruské autokracie. Mimo to pak konstatuje jako čistě ruskou náklonnost, pozvednouti každý problém z dosahu srozumitelnosti pomocí nějakého mystického slova. Odtud pohrdání pro všecky praktické formy svobody, jak je zná západní svět; odtud ruská prostota, v níž mystické fráze kryje naivní a zoufalý cynism. Neodsuzuje činu Haldingova, připouští, že jeho myšlenky byly vznešené a jeho čin opravdovou obětí, ale nemůže si zapříti, že západní sluch není naladěn pro kruté a cynické tóny mravní negace a mravní bídy. Nenávidí revoluce proto, že se v ní nedostávají v čelo charaktery nejlepší, nýbrž že padne nejprve do rukou obmezených fanatiků nebo násilnických pokrytců, kdežto taková Natalie »přijala by svobodu z každé ruky, jako by hladový člověk dychtivě sáhal po kousku chleba; pravý pokrok začne až potom, a k tomu se najdou praví lidé.«

I tu autor přestává na pouhém vyslovení mínění vlastního. Ale právě protikladem názorů lidí ruských a střízlivého názoru svého dává tím názorněji nahlédnout v záhadnost ruské duše, která usiluje o nový svět, při tom tolik trpí a kde pro takový zjev jakým jest Razumov může platiti jediné: Extrema se tangunt. S tím pak ovšem souvisí, že vedle Haldingových předvádí řadu revolucionářských osobností jiného rázu, Petra Ivanoviče, jakéhosi ruského Mazziniho, Sofii Antonovnu, že poskytuje pohled do aparátu policejního a špehounských stvůr, všude se znalostí věci. A toto je pro něho příznačné: jeho samostatnost, s kterou se ke všemu staví, nesvádí ho ani k autoritářství ani k odsuzování, ale přes svou střízlivost má hluboké pochopení pro těžká dramata srdcí těch ruských lidí. Chvíle, kdy matka Haldingova se doví o synově smrti, kdy s dcerou očekává příchod Razumova, setkání tohoto s ní a s důvěřivou Natalií, jejich styk, odhalení skutečnosti — to jsou mistrné scény plné nejvřelejší a vzrušující účasti diskrétního, jemně cítícího člověka. Leccos arci zůstává nedopověděno, jako osobnost Ivanovičova s jeho revolučním feminismem, poměrem k Chateau Borel, s během jeho života. Ale je to zas jedna z nemnohých knih, jichž četba přináší požitek i poučení; můžeme za ni být překladateli vděčni.

Dnes vůbec s vděčnou uznalostí přijměme všechno, co jakkoli rozšiřuje naši znalost slovanského světa. Poukázali jsme na tomto místě na prospěšnost »Slovenských besednic«, a proto vítáme také Slovenské besedy dra. Bačkovského, které chtějí podávati ukázky slovenské četby s literárním úvodem a slovníčkem. V. Břečka pro ně upravil výbor z povídek Svetozara Hurbana Vajanského, velkého národního buditele a básníka, který u nás více než z vlastní četby je znám z několika úvah literárněhistorických. Výbor obsahuje jen dvě prosy Vajanského »V malom meste« a »Rubačova žena«, ale už z nich je patrno, jak básník sebe prostší domorodý motiv dovede promítnouti vlastním nitrem, jak i v nich jest ohlas jeho slavjanofilských snah a jak z nich mluví pevná důvěra ve vítězství slovanské věci. Velmi časová jest kniha Kálalova »Češi na Slovensku«. Směsí historie a beletrie zavádí českého čtenáře všude tam, kde čeští lidé,

významní historicky neb literárně, kdykoli stanuli na slovenské půdě. Navazuje tak zpřetrhané niti československé vzájemnosti, a v době, kdy došlo k trvalému spojení, autorovy vzpomínky literární a historické evakuce vykonají platnou službu. Nikomu nebude na škodu obnoviti si v paměti Palackého pobyt v Přešpurku, jíti po stopách Komenského a eksulantů, sledovati Žižku a husitské tažení, Jiskru z Brandýsa, přenésti se v bitvu na Moravském poli, poznati historické události a jednotlivosti v různých slovenských městech, ba zabočiti až do doby Cyrila a Metoděje. Vše to Kálal registruje poutavým způsobem, na základě historických fakt i vlastních dohadů, podávaje tak nabádavé poučení pro Čecha i pro Slováka.

V kapitole »Na hranicích dvou království« vypravuje Kálal také o knězi Tomáši z Vizovic a Bedřichu ze Strážnice, kacířích, kteří ve vsi Nedokunicích na ostrově v řece Moravě nad Strážnicí založili Nový Tábor, přilákali do něho z blízka i z daleka kněze, vladyky i sedláky, dobyli kláštera Velehradu, spálili jej a také několik mnichů upálili. To je in nuce událost, kterou Fr. Karas učinil podkladem svého historického románu Záplava. Střediskem jeho jest Tomáš, jehož osud určen jest husitským zápalem pro mravní očistu a úklady vášnivé Maďarky, krásné paní Ofky, která mstíc se za jeho odmítnutí a opovržení, usiluje o jeho zkázu; strašný jest konec Tomášův: zbaven jest na její rozkaz zraku, i obklopila jej věčná tma a bolest tak, jako ubohou Moravu, kterou zničila kumánská záplava. Historický obraz Karasův jest sytý, kreslený s vlasteneckým cítěním, které bojuje za velkou ideu, živě rduje se z dočasných úspěchů a teskně se halí ve smutek, když musí podlehnouti přesile. Neutápí se však autor v obligátním horování a romantičnosti, nýbrž podpírá svůj román historickou rozvahou; dobře vytyčuje při husitismu vedle otázky náboženské otázku demokratickou a s pochopením vykládá, jak u různých vrstev národa rozhodovaly při jejich různém poměru k husitství také důvody sociální. Nezahaluje také ukrutností husitských, ale má pro ně výklady vrcholící asi v tom: »Zdali možno čeho litovat, když naplnili se dnové spravedlnosti, dnové tak dychtivě, tak dlouho očekávané?« Neboť lze omluviti jednotlivé přehmaty, nikoli však krvavý, systém, zlovolně ustrašující národy.

V románě Karasově je mnoho podrobností historicky odborných. Odborných znalostí své vědy lékařské používá také Josef Thomayer ve svých Pestrých kapitolách k tomu, aby jí nejen popularisačně poučil, ale přispěl také literární historii. Ta mu, a nejen ona, také laik, budou povděčni za kapitoly, kterými s lékařského stanoviska dává nahlédnouti v intimní život Nerudův, Čechův, Sládkův, Vrchlického, přihlížeje k jejich fysickému stavu a rozpoložení duševnímu, pokud se navzájem podmiňují, vykládaje způsob jejich choroby nebo smrti, aplikuje na ně teorii dědičnosti. Vedle toho projevují Thomayerovy kapitoly snahu výchovnou: kladou velký důraz na charakternost, zdrželivost, spořivost, uhlazené chování, prostotu a věcnost a umění. Ze všeho jest jedno patrno: radostivost, s kterou Thomayer jest oddán své vědě, a snaha, aby svým odborným věhlasem přispěl také ke zdraví a prospěchu národa.

Výchovnou tendencí nesou se také prosy Jana Klecandy, obsažené v knize Za hlasem srdce. Projevují zdravý smysl hlavně v otázce poměru muže k ženě, při němž prvním příkazem jest čistota citu a ne-

sobeckost. Neprojevuje se hladce, musí se zjasnit chybami a vnitřním utrpením, a to dává autorovi příležitost k některým scénám mocnějšího napětí. V povídce »Dědečkovy starosti« přistupuje k tomu tendence národní, obracející se proti germanisaci, která spoléhá na nedostatek české uvědomělosti a ponižující pokory. Dobrý úmysl autorův i jeho vyprávěcí schopnost odškodňují za šablonovitost, ve kterou jeho tendence nejednou upadá.

—*ejč*—

Poučná.

L. Stěhule: Československý stát v mezinárodním právu a styku. *Dr. Frant. Müller:* Socialisace. *Frederik van Eeden:* Hrdinná láska. (Úkoly dneška. Nakladatel Jan Laichter.) — Vojna a mir. Sbírka časových věd. V Praze 1918—9, nákladem Dr. Ant. Hajna. — Občanská výchova. Obecní knihovny. Zákon o zřizování kursů občanské výchovy, zákon o zřizování obecních knihoven, příslušná prováděcí nařízení a výnosy ministerstva školství a národní osvěty. Upravil J. K. K. Nákladem Ústředního dělnického knihkupectví a nakladatelství v Praze. 41 str. za 2 K 50 h. — *MUDr. Ant. Chvojka:* Čítanka pro matky. Nákladem Spolku Ochrana matek a kojenců v Čechách. 1919. 85 stran a 22 vyobrazení za 6 K. — *Dr. František Novotný:* Latina a řečtina na střední škole. V Praze 1919, nákladem B. Kočího. — *Otokar Matoušek a Vlasta Albrechtová:* Tajemství nebes.

L. Stěhule: Československý stát v mezinárodním právu a styku. *Dr. František Müller:* Socialisace. *Frederik van Eeden:* Hrdinná láska. (Úkoly dneška. Nakladatel Jan Laichter.)

Nakladatelství Jana Laichtera připojilo k dosavadním svým významným podnikům novou sbírku brožur, v níž patrně hodlá upozorňovati na časové otázky, po případě napomáhat jejich řešení. Dosud vyšly v této knihovně tři svazečky. Prvá knížka »Československý stát v mezinárodním právu a styku« vyšla již před rokem a měla být upozorněním našim vlivným činitelům na mírové konferenci, aby plně, strategicky i hospodářsky, zabezpečili československý stát. L. Stěhule v brožuře zevrubně a všestranně odůvodňuje své požadavky, bráně se v závěru výtce imperialismu, »neboť žádáme jen to, co k samostatné eksistenci státu našeho nezbytně je zapotřebí a co je zároveň odstraněním historického násilí na nás spáchaného.« Myslím však, že L. Stěhule psal svůj spisek pod vlivem německé filosofie, která právně vedla naše sousedy k onomu imperialismu, jenž jim byl záhubou. A soudím, že i pod vlivem válečného německého protestantismu. Odtud tak krajní požadavky na úpravu hranic českého státu, jenž dle autora by měl sahat daleko hloub do Uher, do Rakous a hodně daleko do Pruska. Dnes je bezúčelno o této věci diskutovati. Spíše je nutno upozorniti, že knížka Stěhulova, i když chtěla řešit časový úkol, podrží též do budoucna svou zajímavost a jistou platnost, neboť leckterými svými myšlenkami přesahuje právě efemerní časovost. Na příklad vždycky bude nutno uvažovat o vnitřních podmínkách dalšího našeho vývoje, jako to činí L. Stěhule v jedné kapitole, kde poukazuje na svobodnou formu zbožnosti reformované, »jež odpovídajíc dávnému rigorismu českému musí vypěstit v Čechách tu charakternost jednotlivcovu a ty společné instituce ku jejímu uplatňování, které tak nezbytny jsou státu

našemu v jeho nesnadném postavení uprostřed nepřátelského národa metodické práce a národa sice bratrského, katolicismem však od svého kdysi pravého centra reformačního odchýleného«. Zajímavé a nejen časové jsou také Stěhulovy úvahy o novém právu mezinárodním a o svazu lidstva.

Ještě víc než knížka Stěhulova vymyká se efemernosti časové »Socialisace« Dra Frant. Müllera, stručně, avšak přece všestranně, jasně a přehledně osvětlující tento dnešní problém. Autor dává nám letmo nahlédnouti v historický vývoj socialismu, načež s nevšední odbornou znalostí a kritickou objektivností probírá socialisaci kapitalismu pozemkového i kapitalismu průmyslového. Je zásadně pro socialisaci, avšak povlovnou a rationelní. Je proti výlučnosti socialisačního systému jak v pozemkovém hospodářství, tak i v průmyslové výrobě. Nechce agitační socialisace, nýbrž socialisační akci zdravou a v rationelních mezích nezbytnou. V poučném svém spisku ukazuje, pokud a jak již dnes socialisace je na místě a pokud ji lze uskutečniti. »Zdravou a nezbytnou socialisaci však ohrožuje a oddaluje, kdo se žene za krkolomnými chimérami«.

Poslední z brožur »Hrdinná láska« Frederika van Eedena hlásá království ducha nad hmotou, ukazuje, v čem se jeví království ducha a jaký úkol má vykonati v kultuře lidstva, hlavně pro sjednocení lidstva a pro spojení překulturního západu s východem. Tak jako Carlyle žádá, aby duchovní autority převzaly vládu do svých rukou, podobně i van Eeden, jenž vůdčí duchy naproti průměrným lidem nazývá lidmi královskými. Forma spisku je aforistická. *t.*

V o j n a a m í r. Sbírka časových věd. V Praze 1918—9, nákladem Dr. Ant. Hajna.

Ještě koncem světové války začalo nakladatelství Hajnovo vydávati sbírku úhledných brožurek o časových otázkách politických a národnostních, z níž máme zatím před sebou sedm čísel. První z nich, Rozprávka s Němcem od J a r. K v a p i l a, psáno jest ještě pod tlakem válečné censury a podává překlad veřejného listu, kterým Kvapil odpovídal v březnu 1918 na dopis mladého německého žurnalisty a romanopisce berlínského Rich. Bermanna; jako jiní Němci ani tento nedovedl pochopiti českou otázku, pozoruje ji jen se stanoviska rakouského a všeněmeckého. Kvapil snaží se tu poctivě a otevřeně vyložiti, v čem je jeho základní omyl, ale soudíme-li dle repliky Bermannovy, otištěné na konec brožury, ne neprávem Kvapil postavil v čelo své knížky známé české pořekadlo: »Mluvte s ním, když je Němec!« — Dnešní stav československých menšin za hranicemi stručně a přehledně probírá JUDr. J a n A u e r h a n, přiznávaje ovšem sám, že nelze přesně zjistit, kolik Čechoslováků zůstane za hranicemi našeho státu po mírové smlouvě (sám odhaduje celkem tento počet asi na milion duší, počet tedy rozhodně značný). Stoupence myšlenky, že bychom měli ustaviti svou národní církev, může tu zajímati zpráva o tom, jak vydařil se podobný pokus provedený kdysi v českých koloniích volyňských, kde sama vláda ruská vydržovala tři kněze Církve českohusitské, jež vlastně slouti měla Babylonem víry. Knížka Auerhanova vyšla před uzavřením míru a vytčením hranic československé republiky a chtěla proto ještě některé opravy hranic, ku kterým pak vůbec nedošlo. — Podobné marné tužby hlásá i třetí brožura sbírky, Odvržené části českého státu, sepsaná několika autory (v čele s J. K a p r a s e m

a Jos. Kubínem. Tento napsal sem velmi živý obraz poměrů kladských — Dvě své řeči v Národním Shromáždění uveřejnil v dalším svazečku sá vydavatel; první proslovena v debatě o rozpočtovém provisoriu v pros. 191 druhá odůvodňuje návrh, aby sebrán a vytištěn byl všechen diplomatick a politický materiál z mezinárodní politiky o řešení české otázky; je zaj mavo, že i Hajn svým místem o hranicích státu našeho vyjadřuje podobn optimistické mínění, jako autoři brožur předešlých. — Svazeček pátý znov otiskuje histor. dokument, francouzské memorandum Dra Fr. Lad. Riegr z r. 1869, jímž chtěl vládě tamější dokázati, že Čechové mají v Rakousk totéž historické právo a týž nárok na samostatnost jako Uhři a že je v zájm samé Francie, aby zlomena byla nadvláda Němců v Rakousku. — Temper mentně psaná brožura Viktora Dyka o Balkánu a o nás je skutečně d kumentem minulosti, ukazujíc, že strana autorova hlásala již před válk nepokrytě ideál naší samostatnosti politické, jenž tehdy daleké většině n roda zdál se býti ještě klamným snem. — Konečně v sedmém čísle pos zuje Auerhan návrhy na pozemkovou reformu a ukazuje právem na je ohromný význam národní, národohospodářský i kulturní. »Bude-li proveden na podkladě včasných, svědomitých a pečlivých příprav, podle věcných hl disek a potřeb a nikoli dle agitačních hesel, přinese našemu státu a náro nový, lepší život.« Bohužel příliš záhy se ukázalo, že otázka tato stala právě jen agitačním heslem politickým a že proto její řešení docela uvá na suchu.

Přejeme obratně vedené sbírce Hajnově co nejrychlejšího pokrač vání a co největšího rozšíření. *H.*

Občanská výchova. Obecní knihovny. Zákon o zřizová kursů občanské výchovy, zákon o zřizování obecních knihoven, příslušná ur váděcí nařízení a výnosy ministerstva školství a národní osvěty. Upra J. K. K. Nákladem Ústředního dělnického knihkupectví a nakladatelst v Praze. 41 str. za 2 K 50 h.

Jako dodatek k rozhledům po lidové výchově v čísle lednovém up zorňujeme na vydání obou našich zákonů lidovýchovných. V úvodě v zdvihuje vydavatel (J. K. K.) potřebu obou zákonů z věty, že »dem kratickému státu — a československá republika bude demokr tickým státem — nemůže býti lhostejno, na jaké kulturn úrovni žijí jeho občané«. Zdůrazňuje, že oba zákony brání pře dvojím jedem: Zákon o občanské výchově nedovoluje kursy v místnostec výčepních; zákon druhý vylučuje z knihoven t. zv. krváky a vůbec spis bezcenné. Zajímavá je posléze také závěrečná úvaha na konci úvodu, jak dobrý či nedobrý význam oba zákony mají pro výchovu socialistickou vydavatel míní, že třídní výchova dělnictva prováděním obou zákonů n zanikne a nebude omezována. *Ka*

MUDr. *Ant. Chvojka:* Čítanka pro matky. Nákladem Spolk Ochrana matek a kojenců v Čechách. 1919. 85 stran a 22 vyobrazení za 6 K

Úkol své čítanky vzniklé po přání Ústředního spolku českých žen D Chvojka stanoví v úvodě slovy, že je třeba znáti složení i úkony lidské těla, chceme-li chrániti svého zdraví, abychom mohli býti platnými čle lidské společnosti i mohli míti radost ze života. Tím spíše žena má zná své tělo, ježto v něm vzniká život nového člověka. V té době zvláště

ženě tím větší opatrnosti potřebí, aby nejen nepoškodila svého zdraví, ale také neporušila vývoje příštího člověka. Těmito směry knížka chce býti rádcem ženě pro život její i jejího dítěte. A je rádcem dobrým a spolehlivým, který slovy přístupnými, prohřátými srdečnou láskou k dětem dovede jistě vzbuditi důvěru svých čtenářek. A měla by se rozletěti v tisících výtisků po našich krajinách, zvláště když i její výtěžek připadne účelu tak krásnému, jaký má Ochrana matek a kojenců v Čechách. Některé obrázky by v příštích vydáních mohly býti raději vypuštěny. *Ka.*

Dr. *František Novotný:* Latina a řečtina na střední škole. V Praze 1919, nákladem B. Kočího.

Nevelký rozsahem, ale bohatý obsahem spisek docenta filosofické fakulty chce širším kruhům našeho obecenstva osvětliti, v čem je dosud význam jazyků tolik kacířovaných a tolik nechápaných. Jeho výklady jsou psány přímo se zřetelem k chystané nové úpravě naší střední školy, neboť otázka jazykového vzdělání bude u nás ještě složitější než jinde, uvážíme-li, že vedle jazyků starých plným právem o náležité místo v učebné osnově hlásí se i jazyky západoevropské i řeči slovanské, poněvadž právě Čechové budou tu vždy prostředníky mezi západem a východem evropským. Je správno, že Novotný ve své studii zajímavě psané probírá právě ty důvody, kterým se obyčejně nevěnuje pozornost dostatečná, hlavně tedy stránku jazykovou a metodickou. Novotný je tak pevně přesvědčen, že ani kulturně a literárně nám Čechům nedala antika ještě všeho, co nám dáti měla a mohla a že i pro moderní dnes otázky (na př. občanskou výchovu) nutno zase se v mnohém utéci ke vzorům a pramenům starým již proto, že jsme přece ani školu střední neměli ve své moci a nemohli jsme ji upraviti dle svých národních potřeb. Dobře jmenovitě Novotný potírá i povrchní utilitarismus a snahy po škole snadné, ukazuje jejich absurdnost a škodlivost. Doporučujeme spisek kriticky a přístupně psaný jmenovitě pozornosti všech, kdož přemýšlejí o příštím ustrojení české školy střední. *Kd.*

Otokar Matoušek a Vlasta Albrechtová: Tajemství nebes.

Dva mladí autoři, Ot. Matoušek a Vl. Albrechtová, vydali v ústřed. děl. nakladatelství milou populární astronomii »Tajemství nebes« (str. 127., 22 vyobraz., mapka hvězd. 4 K.). Představili si prostého člověka s průměrným vzděláním a vykládají mu učitelsky srozumitelně o záhadách, jež myslivého člověka přepadají, zahledí-li se na hvězdné nebe. Předeslali histor. úvod, kde líčí, jak lidstvo pracně se dopracovávalo správných poznatků o tvaru země a jejím postavení ve vesmíru a jak v té věci zatížený středověk nedostihl ani přesného myšlení antického. Vykládají dále o vzniku a vývoji naší zeměkoule, o měsíci, slunci, oběžnicích, kometách, meteorech, stálicích a vesmíru vůbec. Toho, kdo má zájem hlubší, učí, jak sestrojiti amatérský, laciný dalekohled, jak počítat čas hvězdný a p. a uvádějí literaturu podrobnější. Vykládají všecko způsobem velmi přístupným, názorným a s velikým zdarem zjednodušují a zpřístupňují astronomické těžkosti. Aby vzbudili zájem co největší, vynechali vše nezáživné a aby četbu osvěžili, vkládají výklady z antické mytologie vysvětlujíce názvy souhvězdí.

Kniha je psána ne bez humoru a vesměs s hlediska pokrokového člověka. Vítáme ji jako zdařilou věc, která čtenáře odvádí z malosti života vezdejšího a učí jej dívati se na život s hlediska věčnosti. *—m.*

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Politika žen.

Nic nepotvrzuje tolik politickou vyspělost žen jako to, že majíce zabezpečenu politickou rovnoprávnost, neuplatňují ji násilím číselně. Blíží se volby, žen je nadpolovice, někde až i 65% a přece s veškerou ukázněností spokojují se ženy menším počtem ženských kandidatur, nevtírají se mocně tam, kde potřeba účasti jejich nevyvíjí se samozřejmě a samočinně. Ženy všech stran projevují tuto ukázněnost, sebekritiku, uvědomělost i sebevědomí. Váha jejich nespočívá v počtu, nýbrž v jakosti, ve schopnostech, v tom, jak budou ženy pracovat, jak postupovat, za čím budou stát, co uplatňovat. Můžeme z tohoto fakta čerpat nejlepší naději, že účast žen v Národním shromáždění voleném bude nejlepší, bude i v politickém životě vůbec nejvydatnější, opravdu kulturní. Je na ženských organisacích politických stran, aby vyhledaly ženy opravdu nejlepší a žádaly, aby byly na kandidátních listinách umístěny tak, aby byly zvoleny. Mají to býti ženy, které dovedou hájit zájmů třídy i žen, národa i státu, kultury lidství, tu lepší stránku života.

Byly projeveny stesky a stížnosti, že ženy v politických stranách nejsou oceňovány, jak by být měly, že spolupráci žen ve všech otázkách politických jsou kladeny všemi politickými stranami překážky, že spolupráce žen v politice je předem zneuznávána, podceňována a rovnoprávnost politická je pouze na papíře a mluveno dokonce o bezpráví páchaném na ženách. Byla by zajímavá diskuse o tom, pokud jsou tyto stesky oprávněny, co je příčinou bezprávného jednání mužských soudruhů, jakým způsobem mělo by se postupovati, aby rovnoprávnost, přiznaná ženám zákonem, byla i ve skutečnosti zachovávána. Očekávání, že o těchto věcech dostaneme zpráv od žen, v politickém životě súčastněných, se nesplnilo. Zástupkyně stran nepromluví o tom přímo a veřejně. Pokládají tyto věci za vnitřní, důvěrné záležitosti strany. Ale jsou výmluvné četné projevy veřejné, svědčící o tom, že tu podceňování ženské spolupráce do jisté míry jest. Projevuje se podle duchovní vyspělosti stran a je jejich charakteristikou.

Ženy Čsl. národní demokracie mohly by do jisté míry potvrditi, co bylo lze říci před válkou v České straně pokrokové: »Na účast žen v České straně pokrokové před 12 lety hledělo se dosti spravedlivě. Byl to prof. Masaryk, který r. 1898 na sjezdu strany mluvil o otázce ženské účasti v politice. Na dotaz, jak si účast žen představuje, odpověděl asi takto: přijď a pracuj! Tehdy volbou sjezdu dostala se první žena do výkonného výboru, pracovala, následovaly jiné a utvořen na tehdejší dobu značný počet 32 organisací — odborů žen. Tam, kde žena projevila se vyspělou, byť měla i odlišný názor, byla uznána, byla slyšena, pronikala a nemusela si stěžovat na neuznání neb zbraňování v čemkoliv proto, že je ženou. Tam, kde neměla znalostí odborných, neb zručností, zkušeností, musila pochopit, že je to její nedostatečnost, která brání jejímu uplatnění se, méněcennost v politice, pokud šlo o to vyrovnat se muži, dělat politiku po mužsku. Na takovouto méněcennost nemusí sobě stěžovat ženy dnes, které mají za sebou praksi volební, praksi života ve stranách, praksi veřej-

ného politického života vůbec. Dnes děje se, co bylo očekáváno, že se ženy zapracují, osvojí si všechny znalosti, uzrají politicky a vyrovnají se mužům. Jako nyní i tehdy záleželo pouze na ženě, aby se života politického zúčastnila. Žena odbornice přimkla se k odborným skupinám, kdežto žena, která neměla pro politiku zájem, zůstala společenskou. Po celá léta i dnes shledáváme totéž i u mužů, z nichž mnozí mají zájem politický jen proto, že mají povinnosti volební. Jsou muži, kteří i dnes nepohlížejí na ženu jinak než na pohlaví, ale ti jsou dnes v politickém životě na ústupu a pomalu mizejí před veřejným míněním, jež bylo opanováno ženami, pokud se týká názoru na rovnoprávnost politickou. Tito mužové uplatňovali se a uplatňují se tam, kde se brání ženám účastnit se jako ženy, nemuseli se bránit v účasti silných žen-politiků vyspělých. Mají-li tyto jednotlivé silné osobnosti ženské rovnoprávnost s politiky-muži neb je i předstihují, nemají rovnoprávnosti ženy všechny proti mužům všem a jsou vždy za nimi. U Čsl. národní demokracie nalezáme tutéž ideovou stránku, kde také u žen převládá osobní vyspělost, schopnosti, individualita politická. Ne mnohost, ale jakost, ne jen žena, ale myšlenka, ne pohlaví, ale idea. Jsou tu sice také stavovské otázky, odborné zájmy, ale převládá spoluúčast ženy, mocného činitele v rodině, v domácnosti, ve společnosti. Činitel inteligentní, nevtíravý, jemný, ale účinný. Zde těžko lze se dopracovati absolutního požadavku rovnosti, protože je tu volnost. demokracie, svoboda, která není na úkor druhému. ale již každý zmnožuje a roste.

Poněkud odchylné postavení zaujímá žena venkovská, zlatý sloup hospodářství. Hospodyně, selka, rolnice, která se podrobuje nadvládě hospodářově, ale uplatňuje se vedle něho, kolem níž se točí přece veškero hospodářství, bez níž hyne a není ho vůbec, má zcela jiné postavení i v rodině a uplatňuje se zcela jinak i ve veřejnosti. Dopracuje-li se k samostatnému názoru, pak její názor platí, ona dovede jej uvést v život, provést a dle toho zaujímá i své postavení také v politickém životě. Ženy venkovské působí na své muže, neb jdou samostatně vedle nich, snad i proti nim a proto mají význačné postavení vedle muže, ač muži by snad rádi viděli, aby ženy byly zase bezprávny a jim podřízeny jako v rodině i v hospodářství. A přece i tyto ženy Republikánské strany československého venkova nežádají si více než co mohou spravedlivě vykonat. Nejde o převahu, nýbrž o uplatnění spolupráce v zájmech stavu, venkova, žen.

Jinak jeví se účast ženské spolupráce v stranách socialistických. Kdežto ženy sociálně-demokratické vězí úplně ve vleku programu strany a mužů, a vzdalují se každé činnosti a účasti na všem, co není tento program a strana, ženy Čsl. strany socialistické vidí dodržení rovnoprávnosti v tom, jakmile nabudou moci, jakou propůjčuje hospodářská rovnost. Hospodářské rovnosti dosáhnou rovnou kvalifikací, přístupem ke všem pracím, k výkonům, účastí v odborových organisacích zastoupením ve výborech odborových organisací. Toho lze dosíci statistickými doklady o účasti žen v odborových pracích i družstvech. Zde už je třeba vedle idee i číselných dat, fakt ženské práce, hospodářská kvalifikace, rovnost, samostatnost a odvaha. Dokud muži nebudou mít před sebou doklady o množství a intensitě ženské práce, dotud si budou počínat nespravedlivě vůči ženě, budou ji od kvalifikované práce oddalovat, a toto

stanovisko budou přenášet i do veřejného a politického života. Ona musí uplatňovat vůči nim svou váhu, mít moc očividných, hmotných důkazů. Zde pravou a jedině pádnou argumentací je početnost vůči mužům, jako argumentací socialismu je početnost vůči jiným vrstvám.

V tom jsou rozdíly mezi ženami politických stran. Ale společným je jim jedno: vůdkyně nemají za sebou tolik politicky vyspělých žen, nemají toho pevného uvědomění, že v politice musí se stejně uplatňovati jako muži, ale při tom hájit své ženské stanovisko, svou osobitost ženy, svá práva, svou svobodu osobní a lidskou. Žena, příslušnice kterékoliv politické strany, nesmí přestat být ženou. »Nová síla«, list žen Čsl. národní demokracie píše o tom: V malém procentu (mezi 265 členy 8 žen, tedy 3%), jaké tvořilo naše dosavadní zastoupení v Národním shromáždění, nelze vykonati to, co jest vlastním cílem a vůdčím posláním našich snah, to jest mírniti škodlivé stranické třenice a vášně, slavomam, ziskuchtivost a jiné a jiné politické choroby. Cítíme, že ten směr, jakým dnes pracuje se v Národním shromáždění i v jeho klubech a výborech, neshoduje se často se snahami nás žen o dobro a skutečný prospěch národa jako celku. Cítíme, že rozbujelé stranické vášně nemohou prospěti naší drahé republice, a proto hlásíme se k práci. Chceme pracovati společně s muži, ale hlas náš musí být slyšen, má-li býti práce našich zákonodárných sborů takovou, jakou má a musí být, a proto žádáme většího zastoupení v budoucím Národním shromáždění.

To pochopily všechny politicky pracující ženy, ohlas toho nalezáme v »Ženském slově«, listu Čsl. strany socialistické, jako v »Zvěstování«, listu Republikánské strany čsl. venkova. Ženy-političky snaží se najít oporu sjednocení v ohledu ženských zájmů ve vzájemnosti, a nezdařilo-li se dosud vytvoření Klubu ženských poslanců, sešly se volně zástupkyně všech ženských odborů politických stran v odboru Čsl. ochrany ženských zájmů, který má být jakousi ženskou radou politickou. Začátek byl učiněn, a nevíme dosud, jak se vytvoří dále, bude-li učiněna dohoda o jednotném pevném jednacím řádu, či zůstane-li při občasné, volné poradě, svolané podle potřeby. Chrániti ženské zájmy, býti jim oporou, dáti jim výraz, jednotnost a sílu, to jest programem odboru. Nechce nikdy býti politickým činitelem a nijak do politického života zasahovat. Ženy se tu mají pouze domluvit, dohodnout.

Tomu odlišně si počíná znovu oživující Výbor pro volební právo žen. Vybízí ženy všech politických stran, aby nedaly se odstrčit, a žádaly aspoň $^1/_3$ mandátů zabezpečených ženám. Na tom požadavku chce ženy sjednotit a opřít vzájemně a působit jednotně na politické strany. Dohoda všech stran bude zajisté oporou pro ženy, ale nesmíme zapomínat, že organisace žen nejsou vůči svým stranám v bojovném postavení, naopak, jsou s nimi za jedno, jsou v poměru přátelském, a tu takové ostré, příkré zakřiknutí snad ani nebude uvítáno ženami ve stranách souzvučně. Obhajování tohoto požadavku je ovšem v zásadě správné. V každé straně jest více žen schopných býti poslankyněmi, než 2—3. Jest mnoho žen, způsobilých, které si nedůvěřovaly a nedaly se zvoliti k vynikajícím úkolům a jsou spousty mužů, kteří při zřejmé nezpůsobilosti odvažují se mluviti do všeho. Není lhostejno, budou-li voleny 2—3 ženy

místo 20 z jedné strany. Dokud bude žena ukázkou mezi muži, dotud nebude lze očekávati od ní pronikavé práce. Práci poslanců, kterou vyřizuje řada mužů, musí obsáhnouti a zastati 2—3 ženy. Pak je nezbytno, aby mnohý odbor byl ze zájmu poslankyň vyloučen, nemohou obsáhnouti všechno, do všeho vniknouti, všechno ovládnouti. Dělbu práce nutno zavésti nejen mezi muže a ženy, ale i mezi více žen, aby ve všem byl slyšen názor ženský. »Dokud toho nebude, do té doby bude ženský diletantism, kletba to ženské práce veřejné . . . Běda, kde je jedna žena! Ale kde je jich více, že mohou se o práci rozdělit, tam ukáží se brzy pěkné výsledky ženské součinnosti.« Toto obhajování nechce 40—50 žen náhodně sebraných a vyslaných do parlamentu, ale 40—50 žen uvědoměle vybraných a práce se činně účastnících. Píše tak Fr. Plamínková v »Ženském slově«. Tyto vývody jsou správné a přece se k nim nebude přihlížet v dnešní době. Nyní je třeba souzvuku, káže tak vážná chvíle historická, a je to příkazem politické prozíravosti žen. Ovšem domahat se rovnoprávnosti i početní budou jistě jiné ženy, než ty, které jsou vybrány k positivní politické práci.

Jiná je ještě věc, která je úkolem Výboru pro volební právo žen a která je v jeho programu: politická výchova žen i mužů. Ne k politice stran, tu dá život ve stranách, ale k uvědomění a uplatnění ženské osobitosti v politice, pochopení její a vzájemné součinnosti s muži. Je nutno šířit pochopení, že ženy musí zůstat ženami, musí chránit se, aby staly se projevovateli mužského nazírání, musí hájit svého ženského prvku v politice. Naučit ženy nazírat na veřejný život a politický život pronikavě žensky, aby žena přinesla »obrozující základy svého lidství, svého hlubšího pochopení práva, svých tužeb k formování života, sebe, neboť ten zmatek trýzní nejvíce její ženství . . . — uvádí se v »Zvěstování« — »Dnešní orientace žen není tak ujasněná, aby razila přímou dráhu k velikým reformám, jde dnes více méně starou šlépějí mužů, než to ujasněné ženství nalezne svůj výraz, až ne politik, ale žena promluví své slovo do života celého světa, až ty tužby neslyšených ještě, od krbů a kolébek, zdůrazní se v mohutném hlase pro veliké reformy. Je těžko chápat dnes jejich velikost, ale bude-li žena v politice věrna svým intencím nitra, bude ona vyrovnavatelkou všech protiv životního chaosu, který nejsilněji ji drtí . . . Vstup žen do politiky není jen spravedlivý, ale nutný pro prolnutí té zkostnatělé formy života její láskou a citem. Žena doplní tu velkou rodinu lidskou v harmonii své duše.« K tomu vychovávat ženy bylo by nejkrásnějším úkolem ženského výboru politického a taková politika byla by jeho oprávněním, upevněním a základem veškeré vlivné ženské účasti v politice i politické moci a váhy žen. To by znamenalo dělbu práce žen politicky činných a organisaci ženské práce politické. Naše ženy-političky nesporně toho schopny jsou, jsou vážné pracovnice, odpovědné, projevují vyšší zřetel, mají širší rozhled a proto můžeme od nich očekávati i dále, že se propracují k pravému pochopení ženské účasti v práci politické, že ji budou provádět a že vytvoří základnu pro širší činnost žen, pro větší jich uplatnění. Konečný cíl musíme míti vždy na zřeteli, musíme hleděti k vysokému ideálu, chceme-li zdárně pracovat, ale nemůžeme žádat, aby ihned, při prvních krocích byly ženy vychované, hotové a prováděly ideál, k ně-

muž nutno se propracovávat, zdokonalovat, schopným učinit. Zkrátka, první ženy přišly a naučily se politice mužů, druhé pochopují, že musí uplatnit ženu, třetí tak učiní a ty předají své poslání těm, které budou se dožadovat reformy po smyslu svém, budou přetvořovat život. Věříme takovému vývoji.

HUDBA.

Večer mladých autorů: A. Bednář, Vl. Polívka, O. Hilmera, Z. Bláha-Mikeš. Kvapilovy Variace a fuga.

Druhá polovina sezóny nebyla zvlášť bohatá novinkami. Tím větší pozornost těch, kdo sledují pečlivě vývoj české hudební tvorby, poutal k sobě večer mladé skladatelské generace, na němž kromě Vlad. Polívky, známého již několika slibnými díly, vystoupili poprvé nebo takřka poprvé na veřejnost noví autoři, O. Hilmera, A. Bednář a Z. Bláha-Mikeš. Vystoupili nejenom jako náhodné seskupení, nýbrž jako sdružení mladých umělců, semknutých společnou ideou, a tu při mládí a tvůrčí nehotovosti začátečníků je pochopitelno, věnujeme-li zatím snad více místa programovým heslům, s nimiž přicházejí, nežli kritickým důsledkům, které lze vyvoditi z jejich prací. V souhlasu s proudem, jímž je nesena celá dnešní doba, zdůrazňují d u c h o v o s t hudby a postupují v reakci proti hudebnímu impresionismu. To je správné evangelium a zároveň nemilosrdně přísný soudce. Neboť zvukovou náladu, atmosféru přírodní chvíle, úlomek nějaké citové tříště, to dovede hudbou vyjádřiti leckdo, a schoval se za tuto pohodlnou zástěnu už mnohý s počátku zdánlivě slibný talent. Jestliže dnes naši nejmladší chtějí od samých počátků zříci se náladových dekorací a vyjadřovati jen celé, nelomené duševní stavy, nezávislé na individuální náhodnosti tvůrcově, a stavěti z těchto citů a vůlí dramata všem srozumitelná, protože všemi žitá, dramata mohutné architektury a jdoucí za ryzí katarsí — nemůžeme, nežli radovati se nad tím z celého srdce. Ale ovšem jdou tu po cestě, která neúprosně smete hned při samém vstupu každého, kdo si nepřináší v sobě dostatečné vnitřní bohatství, dost hudebního fondu a dost umělecké poctivosti. Ti, kdož jdou zcela upřímně za tímto cílem, vzdávají se každého zdání; neměli-li ničeho více, nežli toto zdání, stojí před vámi náhle v celé své ubohosti, vždyť nemají ani prachu v rukou, který by vám hodili do očí, abyste neviděli. Tedy krásná cesta, jediná, po níž dojdeme zase o něco blíže k svému ideálu, ale má zlé srázy po obou stranách, a jen nejlepší se udrží i při druhém kroku.

Ještě za jiným heslem chtějí jít tito mladí, a to je už problematičtější. Je to návrat k prostotě. Vůle k prostotě bývá u všech velkých umělců věrným průvodcem jich dospívání. Zjednodušiti výrazové prostředky tak, aby zbyly jen ty, které jsou naprosto nutné, zvýšiti nejvýš napjatou tvůrčí silou jejich výrazovou intensitu, ukázniti celou svoji osobnost, dospěti k cítění, jež by svým nekonečným vlněním uneslo a zatopilo všecko chvilkové — to bývají prostředky onoho oproštění. Při tom zase na druhé straně život hněte duši umělcovu ve tvar stále složitější, jeho nitro je stále

plnější životem vlastním i životy druhých. Obě tendence jdou rovnoběžně, třeba by se zdánlivě potíraly, a dospívají k vzájemné harmonii tak, že ona prostota nechce znamenati ochuzování, nýbrž stane se metodou ke zpracování a k výběru v materiálu, jejž život nanesl. V tomto smyslu jsou poslední kvarteta Beethovenova prostší, nežli jeho op. 18. V těchto je totiž cit ověšen vším, co na něj navěsila doba, její průměrní lidé — v oněch vlaje už zcela volně, nevměstnán do žádných formulek, v nichž současnost si navykla ho viděti. Také stavbou jsou poslední kvarteta prostší — mají jen svoji vlastní logiku, kdežto ona první přejímají podrobně vypracované schema, hotové u jiných tvůrců. Zvolil jsem tuto ukázku, abych naznačil, co jest to pravá, hluboká, vykoupená prostota. Není vůbec souznačná s jednoduchostí a otevírá se často teprve po desítiletích, kdežto zevnější složitost bývá mnohdy hned až příliš, příliš srozumitelná. A nyní se vraťme k tomu, co chtějí naši nejmladší.

Prostotu! Avšak mládí nebývá prosté v tomto pravém, vyšším smyslu slova. Dětinské, důvěrné, to snad ano. Ale také překotné, nevyrovnané, všechno by chtělo míti najednou řečeno svým uměním, chtělo by ztéci prvým náběhem vrcholy nejvzdálenější, a hlavně, chtělo by pro svoje kroky nalézti nové stezky, ne ty, které předchůdci prosekali a jiní udupali. A to vše se vždy spíše spojí s divokostí, přetížeností, revoluční smělostí, nežli umírněností a opatrnou, střídmou volbou prostředků. Kažte mládí prostotu — snad tím někomu ulehčíte nalezení směru, který ho povede při jeho vývoji, ale mnozí jiní, uvěří-li vám, zchudnou. Znám jen dvojí případ, kde umělecké mládí fakticky bývá jednoduché a střídmé. Buď tam, kde je mládím pouze »kalendářním«, jinak však nepřeje si ničeho toužebněji, nežli vstoupiti pode jho osvědčených vzorů a dělati své umění poslušně tak, jak ho dělali starší bratří a otcové. Ve všech uměleckých školách je plno takových adeptů — mezi umělce z nich nepřichází obyčejně ani jediný. Všichni zpátečničtí profesoři všech akademií na světě vedli vždycky své žáky k této tak zvané prostotě. Neříkali jim přece: dělejte hodně konservativní umění, dejte si klapky na oči, nedívejte se do sebe a do světa, nýbrž jedině do našich výtvorů a starších mistrů, a to co tam uzříte, rozvodňujte. Říkali jim o mnoha krásných věcech, mezi nimiž právě prostota byla na prvém místě, pak přišla míra, čistota, vyrovnanost a mnohé jiné. Dosud se ti mladí, kteří nedovedli nic jiného, nežli poslouchati těchto rad, styděli za svůj akademismus; nyní poprvé v naší hudbě vystupuje skupina, která má něco dosti podobného za heslo, jako nositelka obrody a mladých snah, vystupuje sebevědomě a se znatelným despektem k těm, kdož vidí úděl umělců v hledání a v zápasu.

Je ještě jiná možnost prostoty mládí: tam, kde učeníci mají odvahu roztřískat nářadí svých mistrů, zlomit souvislost tradice a začít znova; tam, kde se domnívají, že mohou opravdu toto všechno. I kdybychom něčemu takovému zhola nerozuměli, sympatické by to bylo u mladých, protože by to byl zase projev nového úsilí, a protože pro budoucnost umění (a o tu přece jde mladým) jsou významnější slepé uličky v předu nežli silnice za námi. Ale o nic takového nejde u našich autorů. Neboť oni precisují svoji představu prostoty hned podrobněji: návrat k Smetanovi.

Zase: budiž! Vždy se lze vracet k velkým. Ale k jejich duchu, ne k liteře! Co jest duchem Smetanova díla? Předně mravní čistota a ryzí niternost. Ta neopustila nikdy našich tvůrců od doby Smetanovy tam, kde byli na vrcholu své dráhy. Není tedy třeba se k ní v r a c e t i. At už jakkoliv — budiž vroucně vítána jako článek ve vyznání víry mladých umělců. — Pak splynutí s duší národa. To je ohromný úkol, jejž Smetana rozřešil dosud nejdokonaleji — ale rozřešil ho z a s e b e. Přiblížiti se mu, vytvořiti něco hluboce národního, budou moci jen ti, kteří ho od samého počátku rozřeší z n o v u. Je očividným nedorozuměním hledati národní ráz kopírováním Smetanovy hudby, byla by však rovněž mylnou domněnka, že lze se někam dostati alespoň vzdálenějším obměňováním jeho slohu. Jedině v l a s t n í pohled do duše národa, v l a s t n í sestup do jejích hloubek tu prospěje; průhled, jímž se díval někdo jiný, je bez užitku pro cizí zrak. Tedy chtějí-li mladí skladatelé mluviti za svůj národ, at pozorují s nadšením, láskou a úctou, jak zaň mluvil Smetana — a pak at se nechají prostoupit vším, co d n e š n í náš národ nese, at v sobě posílí k výlučné platnosti vše, co se jim zdá být v souhlase s tímto dnešním duchem národa, at se zřeknou své úzké subjektivity a splynou duševně a umělecky se svým lidem. Dovedou-li vyhovět tomu všemu, dojdou k národnímu umění, možná někde úplně jinde, nežli k němu došel Smetana. Nedovedou-li, nedojdou cíle, kdyby se jakkoliv opírali o hotový Smetanův hudební výraz. — Konečně je ona ryzí, obohacená prostota, o které jsem zprvu mluvil, rovněž jednou z pobídek, které dílo Smetanovo udílí. Ale kdy jí dosáhl? S definitivním zdarem poprvé v »Prodané nevěstě«, ve 40 létech. Před tím šel ruku v ruce s posledními, nejmodernějšími směry své doby a byl by se v mládí jistě divně podíval na toho, kdo by ho byl nabádal, aby nedbal složitosti, zbytečné, nám cizí novosti wagnerovské a lisztovské a aby z a č a l návratem k Beethovenovi nebo Mozartovi. Jeho skladby té doby stojí zcela vyrovnaně v řadě oněch, které užívají toho času nejpokrokovějších hudebních prostředků, a teprve ve zralém věku nalezl Smetana, zároveň s rozvojem celé své lidské osobnosti, onu prostotu, která se pak opravdu i na vnějšek, svojí tónovou formou odrážela od ostatního soudobého vývoje, jenž šel za větší komplikovaností. N a p o d o b e n í Smetany nevede tedy nikam, za to dobře pochopený příklad jeho může býti mladým vzácnou radou. A ta dí: pustit se hezky směle a s chutí do zelených houštin, zdánlivě tak nebezpečných a neproniknutelných, které se mají zvedati před každým mladým umělcem jako příští království jeho budoucnosti. Však tam někde brzo bude světlina, jakmile jen máte odvahu pustit se dovnitř rovnou tam, kam vás právě vaše touhy přivedly. A nejlepší z vás naleznou dokonce otevřený kraj, nad nímž bude zářit slunce, které v y jste zbavili clony, v a š e slunce. Pro ty však, kdož nedovedou nebo nechtějí viděti lesa, nýbrž jenom spleť hotových průseků v něm, pro ty nejsou vzácné nálezy ani slunečná vykoupení, pro ty je pouze šedivé, bezcílné, pohodlné procházení. A prostota? Ano, půjdeme k ní všichni, každý na svůj vrub. Ale každý k e s v é v l a s t n í, a k n o v é, p ř í š t í prostotě. Ne k cizí a ne ke včerejší! —

Ostatně, díky bohu, podíváme-li se na to, jak mladí skladatelé uskutečňují tyto svoje porůznu proklamované ideály, shledáme, že jediný z nich

jde za nimi slepě, totiž vlastně za všemi zvrácenostmi, které se v nich mohou skrývat. Je to Ant. Bednář, jehož houslová sonata je zatím veskrze záporným svědectvím jak o jeho umělecké seriosnosti tak o jeho hudebním talentu. Některé pasáže jeho díla vypadají jako opsány ze Smetany, jiné však zase z Čajkovského, jiné z Griega, z Nováka, a všechno, ať odkudkoliv převzato, ponořeno vždy do nepříjemně vtíravé líbivosti, která pod pláštíkem »prostoty« se neleká ani nejlacinějších a nejobhroublejších efektů. Jistá snadnost hudební stylisace, smysl pro zvuk a obratnost formy jsou pro mne zatím jedinými kladnými hodnotami Bednářovými. Dovede-li vyspěti hodně, hodně vysoko nad dnešní svoji úroveň a aplikovati pak tyto svoje přednosti na díla vyrostlá ze zcela jiného niterného založení, dá nám jistě snadno zapomenouti svojí neštastné, nesympatické prvotiny.

Zcela jinak se ve své sonatě tváří Vlad. Polívka. Je literárním mluvčím své skupiny, a protože nepochybuji o jeho upřímnosti, zbývá jediné vysvětlení: překvapující sebeklam, v němž se Polívka nachází co do svého umění. Nepoužívá, pravda, posledních vymožeností komposiční techniky, naopak pravidelnou stavbou své melodiky, svojí pádnou, určitě se rozvíjející harmonikou, svojí nenovou metrikou hlásí se spíše ke směru konservativnějšímu, přirovnal bych ho nejspíše k Jirákovi z autorů již známých. Ale taková pravá a levá křídla na linii jedné doby byla vždy, vždy byli mezi upřímnými, opravdovými umělci každé epochy jedni, v jejichž individuálních, nových rysech byla jasně patrna souvislost s tradicí, a druzí, u nichž tato souvislost byla pro prvý čas zakrývána příliš nezvyklými a proto v prvé řadě nápadnými novotami. Polívka patří k prvým, ale to neznamená ještě žádný »návrat«; a zejména už ne k Smetanovi, ani v pochybeném smyslu Bednářovu, ani ne v onom, že by bylo lze pozorovati nějakou snahu o nalezení v l a s t n í h o n á r o d n í h o tónu. Polívka má velmi pěknou, rázovitou invenci, jeho věta se od »Jara« očistila ode všech zbytečných příměsků, které kalily její zvuk a plyne nyní v syté polyfonii, jejíž hlasy nejenom že si nepřekážejí, nýbrž se vzájemně zdůrazňují, a má zejména smysl pro niternou logiku formy, která, ač zjevně neodvozena z žádného schematu, se rozvíjí velmi srozumitelně a má svůj rovnoběžný vnitřní i vnější vzrůst. Krátce výborné dílo a závazný slib.

Písně O. Hilmery nejsou ničím více nežli sentimentálním odvarem z průměrné romantiky — tváří se ale také zcela skromně a proto neurážejí. Z. Bláha-Mikeš prozrazuje co chvíli nějakým dobrým nápadem stejně jako hladkou fakturou svých skladeb zřejmý hudební talent. Jen je otázkou, co z něho dovede udělati, jakými cestami ho povede. Zatím se nezdá, že by měl vysoký a přísný ideál jako na příklad Polívka, že by dovedl rozepnouti svůj výraz po větších obloucích, vyklenouti ho ve skutečné drama, v hudební architekturu. Spokojuje se náladovými drobnostmi svých klavírních skladeb nebo dokonce se nutí do dekadentní pósy, tká »v roucha mrtvých spuchřelá květ vybledlý snů zapadlých«, vidí svůj život jako »dům, kde světlo uhasili, kde nikdo nebdí«, ač v jeho životě je jistě plno malých a snad i nějaké to větší světélko, ač v něm patrně bdí docela dobrá lidská dušička s týmiž radostmi a strastmi, jaké mají druzí. Tedy ven z neupřímného předstírání, upřímně se podívat sobě do očí a pak k větší práci, nežli na jakou postačí pohodlné, třeba sebe půvabnější jediné gesto!

Kromě tohoto večera mohu zaznamenati jen jedinou významnější novinku, Jaroslava Kvapila Variace a fugu na vlastní téma, pro velký orkestr. Byla dobře provedena orkestrem Uměl. klubu pod temperamentním, ač trochu neohebným řízením skladatelovým. Co bych Kvapilovi vytkl, je nedostatek pregnance, obsahové i jiné. Zdá se vám zprvu, jako by jeho variace neměly kontrastu; pak shledáte, že kontrast je tu, ale nepůsobí celou svojí silou, poněvadž žádný z oněch duševních stavů, jimiž téma ve variacích prochází, není vysloven tak, aby vás zcela přesvědčil, zaujal, strhl. Vždycky jakoby byla ulomena špička, jako by všecko bylo ponořeno do šedivé atmosféry, která odbarvuje předměty. Při některých místech zase se zdá, že tu šlo původně hlavně o duchaplnou a umělou hru hudebních prvků, ne o spontání, nezbytný hlas nitra. Nemáte pocitu bezprostřednosti, hudba se stává »příliš absolutní«. Ale proto přece výsledný dojem Kvapilovy práce není ani zdaleka záporný nebo lhostejný. Naopak, je mnoho takových míst, které vytryskly přímo a v nichž se projevuje bohaté nadání, imponuje Kvapilova znalost všech stránek techniky, jeho vážná a energická osobnost si vynucuje úctu. Jeho variace mají zejména jednu přednost: jsou čím dále, tím lepší, až se uzavrou fugou, která je opravdu důstojnou korunou díla. Těšíme se, že uslyšíme nyní brzy od mladého brněnského žáka Regerova více novinek, abychom si mohli dokresliti představu o jeho individualitě. *V. Št.*

ZPRÁVY.

Aleksander Hercen. Dne 21. ledna minulo 50 let, kdy v Paříži zemřel přední ruský publicista, předbojník nového Ruska, přeměny sociálních řádů v celé Evropě, Aleksander Hercen. V jinošských létech podlehl silně dojmům, které v celé ruské společnosti působily katastrofální konec prvního předčasného revolučního pokusu t. řeč. děkabristů. A tyto dojmy působily rozhodně na celý jeho směr životní. Oddal se na universitě moskevské studiím přírodovědecko-matematickým a sledy jich jsou velmi silné v jeho práci publicistické a beletristické. Na mladého studenta působilo zvláště silně učení Saint-Simonovo, jmenovitě jeho stoupenců a následovníků, kteří jeho učení přepracovali náboženským směrem kristickým. Na Hercena působil mimo jiné ještě Schiller jako vůbec na všecku tehdejší ruskou mládež. V mladých již létech stal se obětí politického režimu mikulášovské doby a byl deportován na ruský sever do Vjatky a Vladimira nad Kljazmou, kde mu ovšem byly přikázány jisté úřednické povinnosti. Teskná tato doba byla osvětlena jen překrásnou korespondencí se sestřenicí a snoubenkou Natašou. V té době silně se v něm vzmáhal směr nábožensko-romantický. Navrátiv se do Moskvy, pohroužil se Hercen jako jeho druhové do studia filosofie Hegelovy a dospěl k úplné negaci myšlení romantického a náboženského a k vývodům v duchu levého hegelianstva. V té době vystoupil v literatuře »Zápisky jednoho mladého muže«, a tu projevil své světlé a originální nadání spisovatelské. Záhy potom byl opět vypověděn, a to do Novgorodu. Tu se v něm dokonává duševní převrat. Seznal, že jest určen pro forum, energicky vzdal se úředníckého místa, ačkoli měl tu zajímavý proň úkol, totiž záležitosti rozkolníků a nadužívání šlechtických práv. R. 1842 vrátil se do Moskvy, kde právě se budil intensivní duševní život, začaly se vykrystalisovávati dva směry: slavjanofilský a západnický. Hercen sám kolísal mezi oběma směry, t. j. udržoval jisté styky s některými aspoň slavjanofily, jako s Petrem Kirjejevským a s Jur. Samarinem. Hercen zahájil v těch dobách usilovnou činnost literární; velikou pozornost svou dobou vzbudily jeho články o diletantismu ve vědě a Listy o studiu přírody, řada článků rázu etickofilosofického, psaných v přístupné formě takořka feuilletonní, a také již některé práce beletristické, »Iz zapisok doktora Krupova«, román »Kdo jest vinen«, povídka »Straka zlodějka« a j. V nich se ozývá rozhodný protest proti nevolnictví, zájem a soucit s lidem, úloha ženy v ruské společnosti a typ zbytečného člověka a zároveň reka své doby, typ Beltova, který hlavně byl příčinou velikého úspěchu jeho románu, neboť v něm byla právě vytčena bolestná otázka o postavení inteligence v Rusku. V uměleckém ohledu bylo toto dílo Hercenovo záhy pře-

konáno spisy Turgeněva, Gončarova a j. Bělinskij sám psal jemu: »T nejsi básník. Bylo by i směšné to vykládati. Však ani Voltaire neb básníkem ve své Henriadě ani v Candidu, a přece jeho Candida soupe v životnosti s mnohými velkými uměleckými výtvory.« Výše kladli kri kové jeho nenapodobitelnou satiru doktora Krupova. Hercen šel úpl cestou svou i záhy rozešel se i s blízkými přáteli jako s vůdcem zápa nického směru, s Granovským, pro spory o nesmrtelnosti duše a zvláš pro své nové názory o sociální otázce. Hercenovi byl skutečný živ v Moskvě a v Rusku příliš těsný. Domníval se, že na západě, zvláště Francii, jest blízek převrat socialistický, a chtěl býti jeho svědkem, ne účastníkem. Po smrti otcově stal se dědicem velikého majetku a tak opus Moskvu počátkem r. 1847, aniž by snad tušil, že opustil Rusko na ce svůj život. V západní Evropě nyní zbaven pout ruské censury, mo Hercen zahájiti vlastní publicistickou činnost. Obnovuje almanach nazva na pamět děkabristů »Poljarnaja zvězda« a potom týdenník (ne dřív měsíčník) »Kolokol«. Ve Francii se sblížil jmenovitě s Proudh nem a umožnil na podzim 1849 penězitou podporou vydávání jeho čas pisu »La voix du peuple«. Pozoruhodno jest, že Hercen docela ign roval učení Marxovo. Záhy uvědomil si Hercen nezdravé společenské p měry v záp. Evropě, kritisoval je ostře ve svých spisech »S onoh břehu« a v »Listech z Italie a z Francie«, vydaných zprv německy r. 1850, potom také rusky. A jak již dříve, nyní opět blížil slavjanofilskému učení a shledával v sociálním zřízení ruské selské ob jakýsi ideál. To zvláště vytknul ve svém poslání Micheletovi »Le peupl russe et le socialisme«. Jeho časopisy, zvláště »Kolokol« nab nesmírného významu jakožto jediný orgán volného ruského slova, a tím svým časopisem nabyl Hercen aspoň na něco málo let nesmírného vliv v Rusku. Programem tohoto časopisu bylo prvotně osvobození slova c censury, nevolnických sedláků od statkářů a obecného lidu městského vesnického od tělesných trestů, tedy program, který svou mírností získ přízeň všeobecnou. Ale Hercen chtěl ovšem ještě, aby osvobození nevolní byli opatřeni dostatečnými pozemky a velice rozhodně vystupoval pro statkářům, kteří se vzpouzeli ustupovat sedlákům. Prvotně mínil, že vnější politické vládní formy nemají toho vlastního rozhodného významu, ale záh poznal, že tomu tak není, začal se obraceti k otázkám ruské administrativ a vystupovati proti carské vládě. Radikální směr, který začal postupe doby převládati v »Kolokolu«, zvláště pod vlivem Hercenova přítel Ogareva, začal zapuzovati od poč. 60tých let blízké přátele Hercenov A. N. Turgeněva, Kavelina a j. K tomu přistoupilo ještě, že »Kolokol se postavil na stranu Poláků bojujících za své osvobození, za svou národn nezávislost. I tak, když právě následkem polského povstání národní šo vinism v ruské společnosti se velice vzmohl, pozbyl »Kolokol« velmi siln své obliby, takže od druhého pololetí r. 1867 byl zastaven prozatím n půl roku, ale vlastně již naprosto. V lednu 1868 byl obnoven jazyke francouzským; Hercen vrátil se k své prvotní úloze seznamovati zápa s Ruskem, ale nenalézal náležité odezvy v západoevropském světě, a koncem tohoto roku byl i tento časopis zastaven. Hercen potom vydal ještě jede svazek almanachu »Poljarnaja zvězda«. Poslední léta Hercenova život

byla otrávena spory se soudobou revoluční stranou ruskou, s mladou emigrací ruskou. Herzen choval se velice skepticky k těm teroristickým formám revolučního boje, jaké si oblíbila ruská revoluční mládež. Mládež sama ostře začala polemisovati proti starému vůdci ruské revoluce.

O Herzenovi bylo psáno již velice mnoho, ale nelze říci, že máme již úplný vyčerpávající obraz jeho činnosti. Sebrané jeho spisy byly vydány r. 1875—79 v Ženevě v 16 svazcích. Ale toto vydání daleko není úplné. Nebyly do něho pojaty publicistické články z »Kolokolu« ani kapitoly z knihy »Byloje i dumy«, které byly vytištěny v »Kolokole«. Úplné exemplář tohoto časopisu jsou největší bibliografickou vzácností, nenalézá se ani v Britském museu, ač se tiskl v Londýně. Ani novější vydání sebraných spisů jeho, pořízené v Rusku za revoluce, není úplné, a tím ovšem jest dokonalé studium Herzenovy životní práce nesmírně ztíženo. *jpa.*

Andrej Sládkovič Braxatoris. Dne 30 března Slovensko oslaví sté výročí narozenin jednoho z největších svých básníků, Andreje Sládkoviče. (Narodil se v Krupině dne 30. března 1820, zemřel dne 20. dubna 1872 v Radvani u Báňské Bystřice.) Syn chudého učitele, obdařeného četnou rodinou, do své smrti zápasil s nepřízní osudu a se starostmi o vezdejší chléb. Ale trudné poměry ukuly v něm za to pevný charakter, šlechetnost a skromnost, k čemuž ovšem také jistě přispěla rigorosnost Štúrova, jehož byl Sládkovič žákem v Bratislavě. Později jako žák university v Halle poznal a oblíbil si Sládkovič Hegelovu filosofii a Puškinovu poesii. »Myslím« — píše o Sládkovičovi Janko Kalinčák v »Rozpomienkách« — »že génius poezie jeho nastúpil nielen materiálne, ale i formálne cestu Puškinových vzorů.« — R. 1845 poslal již Sládkovič svou »Marínu« v rukopise do Liptovského Sv. Mikuláše, kde však mladí až na Hodžu a Kalinčáka ji odsoudili. Byla jim příliš »romantická, lascivní, západnická«.[1] Není divu! Mladí soudové chtěli žíti podle ideálů přísného Štúra: skromně, střízlivě a b e z e n y. A Sládkovič psal »Marínu« se srdcem těžko raněným, přes které mu přejel svatební vůz milé dívky. Když pak mladí přátelé Sládkovičovi z »Marína« sami poznali život, odpustili »Maríně«, nad níž se dříve pohoršili. — Jaroslav Vlček ve své »Literatuře na Slovensku« (1881) oceňuje »Marínu« velkem již jako »veličinu literárně historickou«, vidí jen sem tam »kapku básnické poesie«, chválí bohatou mluvu, která se tu objevuje »v case, kdy básnivice slovenská teprve se rodila«. Nejvýše pak cení Sládkovicovu r e f l e k s i. »Co pěkného je v Marině a co literatuře zůstane, jsou právě některé proroky o kráse, mladosti a lásce.« Úsudek mírnější pronášejí Vlčkovy »Dejiny literatúry slovenskej« o osm let později. »Sládkovičov spev lásky je viac než veličina literárno-historická.« »Sládkovič prvý v našej poesii osmelil sa povedať v š e t k o, čo cítil, a osmelil sa to povedať t a k, ako cítil.« Úhrnem Sládkovič se rozvíjel v »Maríně«, aby se o rok později v »Detvanu«[2] ukázal velkým umělcem a básníkem. Poetická duše, vybouřená nešťastnou láskou, hledala svůj ideál a našla jej šťastně v lidu. Martin i Elena jsou personifikovanou povahou slovenského lidu. Líčení slovenské přírody, slovenského života, slovenského světa duševního a reflekse jsou hlavní předností tohoto díla

[1] »Marínu« vydal r. 1846 Jan Kadavý v Pešti.
[2] »Detvan« vyšel teprve r. 1853 v V. roč. alm. »Nitry«.

Sládkovičova. Zakončil-li básník svou pětidílnou idylu verši »Rod
ty lúb si svojho Detvana: — v ňom duša tvoja je zmalovaná« —, zako
tak právem. »Detvan« je nejdokonalejšie dielo Sládkovičovo, on je najk
triumf literárnej slovenčiny.« (Vlček, Dejiny.) — V těchto dvou poes
tkví význam Sládkovičův, jenž zůstane Kollára nemenším věštcem a vě
poetou«. (Vlček, Literatura na Slovensku.) Sládkovič však nestal se p
lárním, zůstal dost nesrozumitelným pro obyčejného člověka z lidu; n
bral se do slovenské písně lidové. Ale svým »Detvanem« probudil Slove
největšího pěvce, Pavla Országha-Hviezdoslava, jenž v prvých svých plo
připínal se přímo k Sládkovičovi. *J.*

Al. T. Pisemskij. Dne 10. března t. r. uplynulo sto let, co se
rodil ruský románopisec Alexěj Feofilaktovič Pisemsk
jenž patří mezi nejzavilejší pesimisty světa. Dobroljubov asi nejlépe
stihl jeho literární povahu, charakterisuje jej jako pozorovatele, který up
z krajnosti do krajnosti, a v žádné nemůže ani sám býti spokojen ani
náře uspokojiti. Pisemskij blíží se velice francouzským naturalistům;
v něm jemného psychologického rozboru povah, jaký pozorujeme s podi
u ruských spisovatelů let čtyřicátých a jejichž představitelem hlavním
Dostojevskij, a tím také liší se od Dostojevského i Gogola, kteří oba v
si za úkol svého literárního života popisovati bídu ubohého člověka. Pis
skij jako Dostojevskij nevkládá svých osob do rámu krajinného, aby
aspoň poněkud dodal veselejšího nebo přijemnějšího zabarvení; naopak
semskij vše lesklé a krášlivé, co nachází na životě, strhuje z opatrnosti,
mu to nekalilo poznání nahé pravdy. Mnohdy Pisemskij zachází příliš
leko, hlavně přílišný důraz klade na význam pohlavního pudu v životě.
literární směry i na politické strany šedesátých let působil jeho nejlepší
mán, Rozbouřené moře (vydaný r. 1863 v Ruském Věstníku) j
lučavka: liberálové, radikálové, spisovatelé uvyklí soucitu nebo humoru,
skrývá milosrdenství, vrhli se na Pisemského, ale on neustal ve svém sm
jsa si dobře vědom uměleckých předností svého díla. Jestliže nečinnost
dina Turgeněvova vzbuzovaly polemiky a znepokojení v literárních i p
tických vrstvách ruských, jestliže Turgeněv nemohl najíti ve své vlasti hrd
kterého by postavil místo Bulhara Insarova, není divu, že nečinný a bezc
rakterní hrdina Rozbouřeného moře, Baklanov jako ostře a hu
kreslené dítě statkářských nemravů, dítě k lenosti vychovávané, kažen
povahově okolím ničené, dával špatné naděje politickým lidem, kteří tou
po reformách, hlavně agrárních. Druhá část románu líčí život ruský p
1857, právě když reformy agrární se připravovaly. Zástupcem této epo
učinil Pisemskij poněkud překreslenou, ale znamenitě charakterisující po
vou smyslného nihilisty Basardina. Jest jisto, že tyto Pisemského negati
a přehnané osobnosti ve vývoji myšlenkovém na Rusi nezkazily nic; uka
valy celkem dobře cestu k lepšímu, jsouce odstrašujícími příklady. Osta
pozdější autorův román V vodovorotě (U víru) ukazuje v typu zrů
emancipované dívky Heleny, že city přirozené nikdy v člověku neutuch
— Velmi významným dílem jeho první epochy literární, kdy hlavně pesi
sticky chápal život manželský, v němž muži i ženy se zaprodávají, je s
ální román Tisíc duší, kde hrdina Kalinovič nebojí se žádného
středku k ukojení své ctižádosti; Kalinovič se zaprodává do manželství

prospěchem a vyššího svého vzdělání užívá jen za roušku pro své hnusné činy. Na rozdíl od Čičikova Gogolova jest si Kalinovič k svému neprospěchu mravnímu svých hnusných činů vědom. — Z dramatických děl Písemského nejznámější jest Gorkaja sudbina (Hořký osud 1863). Podnět k němu byl dán z praktického života, drama napsáno realisticky, takže až odpor vzbuzovalo tím, že vražda dítěte má se provésti takřka na jevišti. Ale mravní smysl jeho jest velmi vysoký a, přenesen i na románové dílo Písemského, posvěcuje mnohé věci z něho. Osudovost života podle přesvědčení Písemského naprosto nijak neomlouvá zlých činů lidských. Je třeba se vychovávati tak, abychom byli proti této osudovosti co nejlépe obrněni, nikoliv abychom se jí musili omlouvati. Z jiných prací vynikají dramatické pamflety, šlehající poměry finanční, byrokracii, obecnou znemravnělost. Referáty o nich v soudobé žurnalistice svědčí o tom, jak naprosto se různily úsudky o Písemském, stejně jako o spisovateli jako o dramatikovi. *J. F.*

Zprávy knižní a literární. J. Tchernoff: Les nations et la Société des Nations, dans la politique moderne. Préface d'Albert Thomas. Paris 1919. S. 200. Autor jest přesvědčeným zastancem idee společnosti národů. Věří v ni nejen proto, že vyčerpané a unavené národy dlouholetou válkou doufají nalézti záruky proti novým katastrofám v mezinárodní organisaci, nýbrž i z té příčiny, že evoluce myšlenek a faktů od francouzské revoluce tlačí lidstvo na tuto cestu. Celé hnutí demokratické devatenáctého století v Anglii, Francii, Americe ústí podle názoru autorova ve společnost národů. Pravdivost své myšlenky opírá o dedukce historické a úvahy právnické, nechtěje čtenáře převésti na svou stranu rhetorikou, nýbrž chladnou dialektikou, což ovšem přesvědčivosti spisu jen prospívá. Autor nezapírá, že počátky realisace svazu národů budou těžké a že na poli mezinárodní organisace politické s počátku bude ve sporu zejména s ideou nezávislosti národní. Ale jako vše, co odpovídá sociální potřebě, vše, co jest organické, tak i idea národní se velmi dobře smíří se širší a účinnější organisací, vypravenou positivními mocemi, jež se nazývá federací, konfederací nebo svazem národů. Od mezinárodní organisace politické organicky přikročí se k organisaci oekonomické, takže budoucí moderní státy budou širokými organisacemi kooperativními. Ideou společnosti národů zabývá se značnou měrou i kniha následující: Emile Hovelaque: Les Etats-Unis et la Guerre. De la neutralité à la croisade. Paris 1919. S. 468. Autor jakožto člen francouzské misse v Americe měl příležitost na místě samém stopovati vývoj smýšlení Spojených Států od 2. srpna 1914 až po nynější dobu. S počátku působením doktriny Monroeovy, působením vážnosti, již si Němci získali u Američanů svou pracovitostí a z mnohých jiných důvodů, jež nám autor činí pochopitelnými, Amerika v čele se svým presidentem Wilsonem pohlížela na zápas v Evropě »avec la sérénité d'un habitant de Sirius«. Němci ovšem svým jednáním znemožnili Americe zaujetí tohoto stanoviska a Wilson postupně přesvědčil své spoluobčany, že jedině válka může přivoditi všeobecný mír. Wilsona nazývá autor jediným velikým politikem, kterého nám válka dala. Jím počíná se nová epocha v mezinárodních vztazích národů. On stojí u kolébky duchovních sil, jež jednou vhozeny do světa, rozvinou do všech důsledků to, co nesou ve svém zárodku. Bojovati proti jejich

vládě a rozšíření jest věcí marnou. To by nebyl zápas proti Wilsonovi nebo Americe, nýbrž proti principu, který je přežije a jehož jsou pouze nástroji. Dílo končí ohnivou výzvou ku spravedlnosti a poctivému bratrství ve světě. Zcela opačným duchem proniknut je spis: Georges Batault: La guerre absolue, essai de philosophie de l'histoire. Paris 1919. S. 278. Autor přes to, že je vášnivým patriotem francouzským, podléhá filosofickému myšlení německému. Jeho učitelem jest Nietzsche. Domnívá se, že Francie zůstane trvalým vítězem nad Německem jen tehdy, jestliže přijme základní prvky německé kultury. Praví: »Německo přináší na svět novou formuli civilisace, prosté zastaralých pojmů spravedlnosti a svobody, úplně přizpůsobené hmotnému vývoji států a národů a opírající se o nejvyšší právo moci.« Mocnosti západní, přidržujíce se zastaralého ideálu »svobody, bratrství, spravedlnosti a lidskosti« slouží prý vlastně reakci, neboť směr moderního pokroku jest »industrialisme et Kultur«. — Henri Bergson: L'energie spirituelle, essais et conférences. Paris 1919. S. 227. Nový spis Bergsonův jest vlastně sbírkou studií a přednášek, z nichž některé jsou již dosti staré, ale jež jsouce roztroušeny, byly téměř nepřístupny. Jednotlivé tituly studií jsou následující: »La conscience et la vie«, »L'âme et le corps«, »Fantômes de vivants et recherches psychiques«, »Le rêve«, »Le souvenir du présent et la fausse reconnaissance«, »L'effort intellectuel«, »Le cerveau et la pensée (une illusion philosophique)«. — J. L. de Lanessan: L'idéal moral du matérialisme et la guerre. Paris 1918. S. 174. Spis vedle obhajoby materialistické filosofie proti obvinění, že jest příčinou války, obsahuje hluboké úvahy o příčinách války světové. Dochází k závěru, že imperialism kráčel vždy pospolu s duchem dobyvačným, kdežto demokracie vždy byly od přirozenosti mírumilovné. Spis končí nadějemi v budoucnost. Lidstvo je na cestě k světovému míru. Idee práva, spravedlnosti, povinnosti budou na konec triumfovati. — Arthur Trebitsch: Geist und Judentum. Eine grundlegende Untersuchung. Wien 1919. S. 283. Autor ve dvou prvých kapitolách (Der sekundär-bewegliche Geist, Der sekundär-bewegliche Charakter) zkoumá složitou cestou, používaje při tom své teorie noeticko-kritické, strukturu židovského myšlení. Dochází k závěru, že židovství znamená negaci ducha a není pravým »bytím« (kapitola: Das wahre Sein). Chce problém židovský řešiti odžidovštěním (autor sám jest původu židovského). »Duch« jest majetkem toliko národů pevně usazených. V původní těkavosti pastýřského národa jest hledati prameny zvláštního židovského založení, jež se zachovalo až dodnes. Cesta k odžidovštění nastoupena by byla tím, kdyby židé vzdávali se svého hlavního dosavadního zaměstnání, obchodu, a stali se především zemědělci. Pak by nastal analogický proces jako v starověku, kdy z otroků na svobodu propuštěných stali se nejprve liberti a v následujících dvou generacích libertini až docela ingenui. I židé jsou tací na svobodu propuštění otroci. Zapustí-li však kořeny v určité zemi, vzdajíce se svého oblíbeného zaměstnání, stanou se po několika generacích dle názvosloví autorova »ingenui«, to jest založením svým úplně rovnorodými členům národa, u něhož se původně jako potlačení byli usadili.

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Národní Shromáždění.

První Národní Shromáždění československé republiky rozešlo se 14. dubna 1920 skončivši své práce. Ve vzruchu volebního boje nesetkal se konec našeho revolučního parlamentu s tou pozorností, jíž by zasluhoval. Žijeme dosud příliš blízko událostem, než abychom dovedli oceniti a rozlišiti události historické od všedností denního života. A přece jest konec prvního Národního Shromáždění událostí důležitou. Jím končí revoluční epocha česká, zahájená odchodem Masarykovým do ciziny (v prosinci 1914) a nastává pravidelný státní život československé republiky.

Nevíme ještě, jakým způsobem bude charakterisovati budoucí historie rozcházející se Národní Shromáždění. Ale tolik snad nůžeme tušiti, že dva momenty vytkne jistě: dlouhé trvání revolučního shromáždění a neúčast národa německého.

Revoluční Národní Shromáždění zasedalo od 14. listopadu 1918 do 14. dubna 1920: tedy právě jeden rok a pět měsíců. Právně bylo pokračováním a rozšířením Národního Výboru ustanoviv-šího se 13. července 1918 dohodou politických stran a ujmuvšího se 28. října 1918 první revoluční vlády v Československu. Prvotní složení jeho ukazovalo zřejmě, že Národní Shromáždění mělo býti pouze provisorní korporací, jež by vypracovala ústavu československého státu, kontrolovala první vládu republiky a ustoupila pokud možno nejdříve řádně volené poslanecké sněmovně. Nestalo se tak; Národní Shromáždění zasedalo déle než by se byl s počátku kdokoliv odvážil mysliti. Budoucí historie bude uváděti jistě několikeré příčiny, proč se tak stalo, příčiny vnější i vnitřní. Uvede zejména, že mírové jednání se proti všemu očekávání domácímu i zahraničnímu protáhlo a že přece teprve jím byly definitivně řešeny ve prospěch československé republiky — alespoň v očích československých Němců a Maďarů — otázka

Němců a otázka slovenská. Uvede podobně, že neurovnané poměry maďarské, zejména bolševický vpád na Slovensko v létě 1919, oddálily definitivní uspořádání ústavních věcí republiky. Připomene i vnitřní příčiny vedoucí k dlouhému zasedání Národního Shromáždění. Podotkne, že na podzim 1918 přeceníli vedoucí politikové československí resistenční schopnost centrálních mocností, počítajíce s převratem, který skutečně nastal již v říjnu 1918, až k jaru 1919. V důsledku toho, že nebylo mezi nimi dosaženo jednoty o budoucí ústavě československé, kromě dohody o základních rysech jejích. Povinnost sdělati ústavní předlohy spadla proto na vládu republiky, jejíž resortní ministerstva musila teprve během zasedání Národního Shromáždění shánětí pracné podklady pro novou ústavu československou a řešiti zákonné osnovy, které jinak by byly snad hotové.

Tím, že se revoluční Národní Shromáždění dostalo k vlastnímu svému úkolu až poměrně velmi pozdě, na sklonku svého života, změnil se jeho ráz. První Národní Shromáždění nestalo se shromážděním ústavodárným, ale dalo si okolnostmi, silnějšími jeho, vtisknouti ráz parlamentního zasedání. Ne však parlamentního zasedání z dob slavných parlamentních epoch liberalismu, kdy opposice a vládní strany sváděly denně řečnické boje sršící duchaplností a vtipem. Náš první československý parlament podobal se až příliš moderním parlamentům, překládajícím veškeru práci do výborů a tvořícím z plena pouze jakýsi hlasovací stroj. Snad u našeho Národního Shromáždění přispěla k přílišnému zmechanisování jeho plenárních sezení i ta okolnost, že nebylo v něm skutečné, seriosní opposice ...

Snad by tomu bývalo jinak, kdyby v revolučním Národním Shromáždění zasedali od počátku Němci. Ne, že by přinesli ducha seriosní opposice, jehož je každému parlamentu třeba — bohužel, na vlastní neprospěch národa německého, jest německé myšlení politické dosud čiré demagogii náchylnější, nežli politická koncepce česká — ale že by přítomnost jejich byla působila výchovně na politiku českou. Budoucí historik revoluční epochy československé bude jistě hledati příčiny neúčasti Němců a podobně i ostatních národů. Bude snad neúčast jich vysvětlovati tou okolností, že státotvorný národ československý, dobyv státní samostatnosti proti vůli Němců a Maďarů, měl zájem na tom, aby státu zbudovanému z jeho myšlenek a jeho krve dal první ústavu takovou, jaká by vyhovovala jeho státním ideálům. Ale všeho tím

nevysvětlí. Bude-li považovati neúčast Němců za politickou chybu, řekne však jistě, že vina její padá na obě strany. Připomene zajisté neopatrné slovo českého poslance, pronešené 4. listopadu 1918 v Národním Výboru k posl. Seligerovi, připomene však také, že vina Němců byla tím větší, protože jejich politická kombinace s »Deutschböhmen« jakožto částí »Deutschösterreichu« byla chybná, protože v okolnostech z podzimku r. 1918 neudržitelná, a že vůdcové německého lidu, ačkoli byli o chybnosti a neproveditelnosti své kombinace přesvědčeni, raději poškozovali svůj lid, jen když si uchovali aspoň zdání, že budou moci svojí zvrácenou politickou koncepcí poškoditi aspoň na čas nový stát.

Ale i přes to ocení jednou dějiny, spíše nežli my, kteří jsme byli svědky zákonodárné práce Národního Shromáždění a již máme sklon, dobou vypěstěný, viděti na všem spíše chyby, nežli lepší stránky věcí, ohromnou práci, kterou vykonalo s prvními dvěma vládami republiky revoluční Národní Shromáždění. Kdyby nebylo jiné zákonodárné činnosti, již to, že kromě řady sociálních předloh uzákonilo pozemkovou reformu a ústavu československé republiky, stačilo by, aby zůstalo zachováno v dobré paměti budoucích. *O—ý.*

Nové úkoly orientální archeologie.

Napsal Bedřich Hrozný.

Světová válka a světový mír, které tak důkladně zrevolucionovaly Evropu, zvrátí úplně i starý, staletý již pořádek v *Přední Asii*. Staré, národnostní Turecko likviduje; na jeho místo nastupují nové státy národní, stát nebo státy arabské, stát židovský(?),[1] stát armenský. Při tom se rozděluje Přední Orient na několik politických sfér: na sféru anglickou, francouzskou, a italskou. Několik málo měst připadá Řecku; zbytek tvoří Turecko. Tyto dalekosáhlé změny rozšíří netušeně vliv evropských velmocí na tyto zaostalé země, jak v politickém, tak v kulturním a hospodářském ohledu. To bude přirozeně míti pronikavý vliv i na vědecké prozkoumání těchto zemí, jež bude za nových poměrů daleko snazším než dříve. Nejen geografie, etnologie a vědy přírodní, nýbrž — a především — i orientální archeologie v tom nejširším slova smysle, to jest staroorientální dějiny, filologie, epigrafika atd. budou míti největší užitek z nového pořádku věcí v Předním Orientě.

I kdyby nebylo orientálních archeologů, kteří se ostatně již hlásí k slovu, již i hospodářský vývoj zemí předoasijských v nové době sám povede k bližšímu archeologickému prozkoumání Orientu. Přední Asie je velikým hřbitovem celé řady kultur, počínajíc kulturou sumerskou a končíc kulturou arabskou. Kdekoliv se tam do země zaryjí rýč nebo motyka dělníkovy, všude narazí na památky dob zašlých, na zbytky budov, hradeb a soch, tu a tam i na tabulky hliněné nebo desky kamenné, popsané písmem klínovým. Stavitel, kladoucí základy k novým budovám, inženýr, stavějící nové železnice, rolník, znova obdělávající půdu, jež ležela ladem po celá staletí, ba tisíciletí, všichni tito pionýři

[1] Článek tento psán byl před několika měsíci. Podle posledních zpráv je založení židovského státu jeruzalémského odbytou věcí.

evropské kultury budou objevovati krok za krokem tyto němé, ale výmluvné svědky zašlé slávy. Proto bude třeba nejprve, aby zorganisována byla všestranná ochrana těchto spíše náhodou než úmyslem nalézaných památek. To bude ovšem v prvé řadě věcí domácích vlád, po případě jejich evropských protektorů.

Kromě Egypta a Kilikie je dnešní *Irák*, stará Babylonie nejúrodnější částí Předního Orientu. Tam se patrně nejprve zaryje v půdu pluh evropských kolonisátorů. Pro zavlažování půdy bude třeba nových kanálů, jež změní úplně dnešní tvář Iráku. Dnes znatelny jsou tam ještě stopy kanálů starých, vykopaných kdysi králi sumerskými a akadskými (to jest babylonskými) a známých nám nezřídka ještě svými jmeny. Se jmeny těmito spojena je celá řada problémů staré geografie a historie. I bude třeba, aby tento v pravdě ještě starý Irák, dříve než bude počato s jeho kolonisací, byl po této stránce systematicky prozkoumán a geograficky zachycen. Světová válka naučila nás tu ostatně nové metodě: fotografování krajin s aeroplánů.

Jiným takovým archeologickým problémem je *Jeruzalém*. Město toto, jež bude nyní, více než kdy jindy, branou Evropy do Orientu, poroste zajisté velice rychlým tempem. A tu bude každému archeologovi nesnesitelnou myšlenka, že by na místech, na nichž lpí tolik vzpomínek na krále izraelské Davida a Šalamouna a především na osobu Kristovu, měly být postaveny moderní budovy v evropském nebo americkém slohu. Naopak bude si každý archeolog, ba vůbec každý, kdo má jen trochu zájmu na otázce vzniku náboženství staroizraelského a křesťanského, přáti, aby bylo možno, prozkoumati Jeruzalém archeologicky co nejdůkladněji. Anglická vláda zabývá se již otázkou vybudování Jeruzaléma. Vyrojila se tu celá řada projektů. Nejvíce se mi zamlouvá návrh známého anglického archeologa Flinderse Petrie-ho, aby byl založen nový Jeruzalém buď na jihozápad od Jeruzaléma starého, to jest v údolí Refaim podél železnice, nebo ještě lépe na severozápad v údolí, táhnoucím se od Jeruzaléma k městečku Rama. Tam by se přirozeně soustředil všechen moderní ruch obchodní. V Jeruzalémě starém by se nesměly stavěti budovy nové, naopak by se podporovalo všemi prostředky přesídlení obyvatelstva do města nového. Tak by bylo v poměrně krátké době možno, nejen srovnati Jeruzalém starý, pokud nemá historické důležitosti, se zemí, nýbrž i prokopati se tam až k nejstarším vrstvám kananejským. Je více než pravdě-

podobno, že by takové systematické archeologické probadání starého Jeruzaléma mělo pro vědu o starém Orientě, speciálně pro dějiny národa izraelského a pro otázku vzniku náboženství biblických důsledky nejdalekosáhlejší. Pak by mohly na místech prozkoumaných býti znova vybudovány budovy veřejné, hospice a pod. Místa historicky důležitá by byla konservována pro všechny doby budoucí.

Jeruzalém je ovšem pouze jedno jméno, třebaže modernímu člověku jaksi nejbližší. Jeruzalém hrál sice jedinečnou úlohu v dějinách kulturních, zvláště náboženských; než dějiny starého Orientu nás učí, že politicky byl Jeruzalém, v klínových nápisech zvaný *Urusalim*, městem snad desátého řádu; v hlavních městech staroorientálních velmocí, Babylonie, Assyrie, země Chatti a Egypta, byl Jeruzalém nehrubě znám. A dále nás učí výkopy, podniknuté na příklad Sellinem a mnou v palestinském Taanneku, starozákonním Taanachu, že i malá, zdánlivě bezvýznamná městečka mohou uchovávati památky historicky důležité, archivy a p. Ve starém Orientě si zakládaly chrámy knihovny a archivy pro potřebu svého kněžstva; v těchto archivech se uschovávaly také listiny, zabývající se správou dotyčného chrámu a jeho domén. Také králové a knížata měli své archivy, kde uschovávali svou korespondenci diplomatickou, své smlouvy státní s knížaty zemí jiných, dále annály svých předchůdců a pod. Jednalo-li se o spory pohraniční nebo o nové smlouvy s knížaty cizími, dal král svými archiváři, t. zv. dupšarry, shledati všechny nápisy, vztahující se na dotyčné území, nebo všechny smlouvy, ujednané s předchůdci knížete, který smlouvu chtěl nově uzavříti. Nápisy ty jsou zpravidla psány písmem klínovým, jež bylo dorozumívacím prostředkem celého Orientu. Na základě tohoto materiálu byly pak dotyčné spory řešeny a nové smlouvy uzavírány.

Takové archivy lze apriori očekávati ve všech důležitějších místech Přední Asie. Klasickým příkladem takového velikého archivu státního, dvorního a chrámového je *archiv hethitský*, vykopaný v *Boghazkoei* v Malé Asii; tam nalezeno bylo asi 20.000 hliněných fragmentů a tabulek, popsaných písmem klínovým. Přirozeně jsou archivy knížátek palestinských přiměřeně menší; v Taanneku bylo nalezeno 12 tabulek, jež ovšem jistě nereprezentují archiv celý. Kromě památek písemných lze při výkopech očekávati také památky umělecké, nástroje kovové i ka-

menné, zbytky budov, chrámů, paláců, obydlí soukromých, hrobů a pod.

Výkopy v Orientě se až dosud zabývali především Angličané, Francouzové, Němci a Američané. Postačí zde jmenovati slavná jména archeologů Rawlinsona, Layarda, Rassama, de Sarzeca, de Morgana, Koldeweye, Andrae-ho, Hilprechta, Petersa a jiných. Nový politický řád, který bude dohodovými velmocemi zaveden v Přední Asii, bude zajisté mocnou podporou snah orientálních archeologů o prozkoumání Orientu výkopy. Nebude již překážek, jež kladly výkopům turecké zákony a turecká byrokracie; naopak nové poměry politické a živý ruch hospodářský, který se v Orientě rozvine, ulehčí značně všechny podniky podobné. Především bude nutno, aby byl starý turecký zákon, který nutí výkopce odevzdati všechny předměty, nalezené při výkopech, vládě domácí, nahražen zákonem novým, moderním, který bude více respektovati práva archeologů vykopávajících. V tomto směru bude nejliberálnějším asi režim anglický. Již dnes ozývají se hlasy archeologů anglických, aby výkopce, který nese obrovské náklady výkopů a jehož povinností jest vydati — dnes rovněž velice nákladné — publikace o těchto výkopech, směl podržeti předměty nalezené podle zásady »finding is keeping«.

Je mým pevným přesvědčením, že je za nových poměrů povinnosti i našeho národa československého, zúčastniti se ruchu archeologického, který se rozvine v příštích desítiletích v Přední Asii. Národ náš je tím povinen jednak své minulosti; jako národ písmáků uchoval si, doufám, i v dnešní materialistické době tolik idealismu, že mu nebude lhostejným výzkum zemí biblických. Než jej zavazuje k tomu nesporně i přítomnost. Je velice pravděpodobno, že jedním z důsledků německé porážky ve válce světové bude, že Německo nebude v budoucnosti připuštěno k archeologickým výkopům v Přední Asii. Německo sledovalo svými výkopy v Orientě kromě cílů vědeckých s velikou houževnatostí také cíle politické; jejich výkopy v Babyloně a Assuru byly pouze jednou složkou jejich politiky zahraniční, karakterisované nejlépe projektem dráhy bagdadské. Proto budou Angličané a Francouzové sotva ochotni, připustiti Německo zase i třeba jen k čistě vědeckému výzkumu zemí předoasijských, zemí politicky tak nevypočitatelných. Němečtí archeologové počítají také již s tímto pro ně neblahým stavem věcí; tak se usnesla Německá společnost

orientální na své valné schůzi roku minulého, že se v letech budoucích věnuje pouze publikování materiálu vědeckého, jejž nashromáždila v Orientě za desítiletí minulých. Se stanoviska čistě teoretického, odborného, bude ovšem toto pravděpodobné vyloučení Němců ze soutěže na archeologickém zápasišti orientálním znamenati pro vědu staroorientální nesporně ztrátu. Nelze toho Němcům nepřiznati, že jejich Orientální společnost si svými systematickými a nákladnými výkopy v Orientě získala o archeologii orientální zásluhy veliké. Postačí připomenouti pouze její výkopy v Assuru, v Babyloně a především v Boghazkoei. A tu, myslím, bude mravní povinností národu dohodových, k nimž se počítá i národ náš, tuto ztrátu archeologické práce německé nahraditi prací vlastní, prací neméně systematickou a neméně obětavou.

Prof. Musil nastínil v minulých sešitech tohoto ročníku Naší Doby naše úkoly v moderním Orientě. Živé styky kulturní a hospodářské s Orientem, jež on ve svém článku líčí, budou vhodně doplněny naším upřímným zájmem též o starý Orient, o minulost země, jenž nám v kulturním ohledu tolik — jmenuji pouze náboženství a písmo — dala. A naopak přispějí československé výkopy v zemích předoasijských také k sesílení hospodářských a kulturních vztahů mezi naší republikou a Orientem. Jak v zájmu čistě vědeckém, tak v zájmu styků našich s Orientem by bylo kdyby byl zřízen v některém z předních měst předoasijských, na př. v Jeruzalémě, Bagdadu nebo pod. ústav pro orientální archeologii, který by umožňoval archeologům našim pobyt a studium v Orientě, pečoval o výkopy, sbíral orientální starožitnosti, pořádal cesty výzkumné, všímal si též moderního Orientu, byl rádcem též našim krajanům, navštěvujícím Orient atd. Náklad na ústav podobný a na výkopy by nesla částečně vláda, částečně nově zřízený Orientální ústav.[1]

Chci se dotknouti ještě otázky, kde by se doporučovalo vykopávati. Již z hořejšího vysvítá, že kopati je možno na nesčíslných místech ve všech zemích předoasijských, v Babylonii, Mesopotamii, Syrii, Palestině, Malé Asii atd. Všude lze očekávati objevy, jež znamenitým způsobem obohatí naše vědomosti o starém Orientě. Otázku, které místo by bylo teoreticky zvláště

[1] Ve Francii organisuje podobné podniky Ministère de l'instruction publique.

vhodným, lze sice lehce rozhodnouti na základě naší znalosti dějin starého Orientu. Praktické návrhy je možno činiti však pouze na základě autopsie, na základě osobní znalosti dotyčných míst a všech poměrů lokálních, politických atd. Před početím podobného podniku bylo by nutno vyslati vhodného archeologa na cestu výzkumnou, aby ohledal místa, jež by přišla v úvahu, a učinil pak konkrétní návrhy.

Ke konci nemohu si odepříti poznámku, že archeologickými zeměmi budoucnosti jsou dle mého názoru především *Syrie* a *Malá Asie*. Jedním z nejdůležitějších objevů orientální archeologie je nález hethitského archivu královského, který vykopán byl v Boghazkoei v Malé Asii. Archiv tento, obsahující asi 20.000 fragmentů a desek, popsaných písmem klínovým a řečí hethitskou, či, jak se tato snad přesněji — dle města *Kaneš* — má zváti, kanešskou, ozářil tím nejjasnějším světlem temnou nám dosud předhomerskou Malou Asii. My víme nyní, že kolem r. 1500 př. Kr. vládl v Malé Asii národ, mluvící řečí indoevropskou a ovládající národy domácí, »maloasijské«, národ chattijský, národ charrijský, národ mitanský atd. Hliněné tabulky z archivu hethitského jsou zachovány většinou zcela kuse. Tak jsou z desek hethitského zákoníku, jehož vydání chystám, zachovány z veliké části pouze malé fragmenty; totéž platí i o jiných důležitých tabulkách boghazkoejských, o státních smlouvách, o annálech králů hethitských atd. Kde jsou však ty scházející části těchto předůležitých památek historických? Zajisté se nalézají dosud v Boghazkoei pod zemí. Archiv, nalezený v Boghazkoei, je archivem dynastie krále Šuppiluliumy. Před Šuppiluliumou a jeho otcem Chattušilem vládlo však, jak ukazuji ve spise, který v krátké době vyjde, osm dosud neznámých králů, totiž Labarnaš, Chattušiliš I., Muršiliš I., Hantiliš, Zidantaš Ammunaš, Huzzijaš a Telibinuš. Od těchto králů však byly nalezeny v archivu boghazkoejském celkem pouze 3 nebo 4 nápisy. Kde jsou jejich nápisy ostatní? Zajisté měli i králové tito svůj veliký archiv, který se dosud nalézá v Boghazkoei! Jedním z prvých postulátů orientální archeologie je systematické prokopání pahorku boghazkoejského. Pokládal bych za veliký úspěch, kdyby se nám podařilo získati právo výkopů na tomto místě.

Nápisy hethitské ukázaly nám dále, že na východ od Kappadokie, někde v Armenii, ležel stát Charri, ovládaný národem, který mluvil řečí staroindickou a uctíval staroindické bohy Mitru,

Varunu a Indru. Bylo by jedinečným úspěchem orientální archeologie, kdyby se podařilo nalézti hlavní město této říše charrijské a v něm vykopati archiv králů charrijských, který by obsahoval nepochybně nejstarší památky národa staroindického! I o to bychom se měli pokusiti! Než nejen na místech jmenovaných, nýbrž i na mnohých jiných místech staré Kappadokie, Kilikie a Syrie, dále po obou březích Eufratu, Belichu a Chaburu doporučovaly by se výkopy, jež by zajisté byly zpravidla korunovány největším zdarem. V končinách těchto, v nichž se mísily ty nejrůznější kultury: kultura sumersko-akkadsko-assyrská, kultura »maloasijská«, dále kultura indoevropských Hethitů — či, snad lépe, Kanešitů — a Indů, a konečně kultura aramejská očekávají vykopávajícího archeologa zajisté překvapení veliká. Také problém t. zv. »hethitských« nápisů hieroglyfických, dosud nesrozumitelných, bude rozřešen pouze novými výkopy v těchto krajích, výkopy, jež by nám přinesly bilinguis, sepsanou jednak »hethitskými« hieroglyfy, jednak některým, nám již známým písmem a jazykem.

Již z tohoto krátkého a kusého nástinu je patrno, jak obrovské úkoly očekávají orientální archeology. Bude třeba účasti všech národů kulturních, mají-li býti úkoly vytčené rozřešeny způsobem uspokojivým. Přál bych si, aby mezi těmito národy, splácejícími tak pouze svůj starý dluh Orientu, nescházel ani národ náš.

Britská anketa o moderních jazycích.

Píše Vilém Mathesius.

Zkušenosti ze světové války působí a budou působiti i na školství ve Velké Britanii. V zemi, v níž ode dávna vládnou na školách i na universitách klasické jazyky a matematika, je vliv ten patrný zejména po dvou stránkách. Význam badání exaktně vědeckého, který se zřejmě ukázal při řešení problémů válečných i poválečných, vede ke snaze, aby se pečlivěji a soustavněji přihlíželo ve školství britském k vědám přírodním, kdežto podíl, který Velká Britanie měla za války a má i teď v rozhodování o otázkách evropské pevniny, a vyhlídky na zostřenou konkurenci mezinárodní nutí Brity, aby si více než dosud všímali cizích národů. Proto britská vláda jmenovala již r. 1916 dvě komise, které by uvažovaly, jak britské školství přizpůsobit novým potřebám. Science Committee mělo zkoumati, jaké místo mají ve výchovné soustavě britské vědy přírodní, a navrhnouti nutné reformy, Committee on Modern Languages mělo provésti stejné šetření a připraviti analogické návrhy o studiu moderních jazyků. Při komisích těch však nezůstalo. Zvýšený zájem o mateřský jazyk a domácí literaturu, který se jevil ve Velké Britanii už před válkou, vedl na jaře r. 1919 k tomu, že jmenováno bylo English Committee, aby pojednalo o studiu angličtiny a anglické literatury, a protože se jak požadavky přírodovědců tak návrhy moderních filologů značnou měrou dotýkají výsadního postavení klasických jazyků na školách a universitách britských, bylo na podzim jmenováno britskou vládou i Committee on Classics, které by zas podalo návrhy klasických filologů, jak ve školství britském udržeti a zlepšiti náležité studium klasické, které se ve Spojeném království stalo mnohem pevnější částí národní kultury než na př. u nás. Až i tyto komise podají zprávu o svých šetřeních a úvahách, bude pohotově mnoho pečlivě sebraného a uvážlivě zpracovaného materiálu pro reformu školství, který si zaslouží pozornosti i u nás.

Jak vládní komise britské pracují, ukazuje zpráva, kterou v dubnu r. 1918 podala o svém jednání komise pro moderní jazyky a která téhož roku vyšla tiskem s názvem Modern Studies: being the report of the Committee on the position of Modern Languages in the educational system of Great Britain (Londýn, Stationary Office. Stran XXIII + 258. Sešité za 1 s. 6 d. net). Šestnáctičlenná komise byla dosazena v srpnu r. 1916 a za úkol jí bylo dáno, »aby zkoumala místo, které má studium moderních jazyků ve výchovné soustavě Velké Británie, zejména na školách středního stupně a na universitách, a aby poradila, jakých je třeba opatření k podpoře jejich studia, přihlíží-li se k požadavkům obecného vzdělání, počítaje v to ocenění dějin literatury a kultury jiných zemí, a k zájmům obchodu a služby státní.« Komise konala 49 schůzí, vyslechla 136 expertů, rozeslala přes tisíc dotazníků o sedmi bodech, na něž ovšem jen asi v 25% se jí dostalo odpovědi, zajela do všech universit anglických a skotských až na universitu birminghamskou, jejíž oddělení pro moderní jazyky válkou zcela osiřelo, a radila se se zástupci komise přírodovědecké i s vynikajícími odborníky francouzskými. Materiál sebraný zpracovala se střízlivou uvážlivostí a širokým rozhledem v dvanáct velmi hutných kapitol, které se dělí v část úvodní, pojednávající o věcech historických a problémech obecných, a v část vlastních úvah o tom, kde, kdy a jak učiti ve Velké Británii moderním jazykům.

Z části úvodní budou u nás zajímat jen historiky školství první dvě kapitoly, v nichž jsou vypsány stručně, ale velmi výstižně dějiny vyučování moderním jazykům v Anglii, Skotsku a Walesu, a zajímavě objasňovány příčiny, pro které vyučování to bylo zanedbáváno. Za to tím důležitější je pro nás kapitola třetí, věnovaná úvaze o hodnotě moderních jazyků. Nespokojilať se komise jen výkladem o tom, jak je znalost moderních řečí důležita pro obchod, pro znalost mezinárodního pokroku ve vědění, pro poznání cizích národů a pro hájení zájmů státních zejména v službě zahraniční, v námořnictvu a ve vojsku, nýbrž uvažovala i o obecné vzdělávací jejich ceně. Nedbat praktických cílů při školství bylo by prý pošetilostí, ale neuznávat cílů jiných než praktických znamenalo by snižovať lidstvo, a proto komise pojednává i o tom, jak se studiem moderních jazyků vzdělává obrazotvornost, smysl pro krásu a rozumová bystrost. Již před lety jsem tvrdil

ve Věstníku českých profesorů (15/1908, str. 405 n.; cf. i tamže str. 218—219, dále r. 16./1909 str. 18 n. a 191 n.), že boj o klasické jazyky na středních školách není v podstatě spor o větší praktičnost, protože pak by sporu vůbec nebylo, nýbrž o vzdělávací rovnocennost jazyků moderních s klasickými. Slova má však zanikla bez odezvy, ideálem pro vyučování jazykové na našich školách stále ještě zůstávají Berlitzovy lekce a proti klasickým jazykům se pořád ještě operuje jen výtkou nepraktičnosti. Proto je jistě významné, že se právě v zemi tak živé tradice klasické, jako je Velká Britanie, prohlašuje s míst jistě povolaných, že i studium moderních jazyků může působit stejnou vzdělávatelnou silou jako studium klasické. Jest ovšem třeba, aby se cizímu jazyku nevyučovalo pro jazyk, nýbrž »jako prostředku k poznání cizích národů, jichž dějiny jsou plny úchvatných dějů, kteří vyslovili a cítili a viděli a vykonali věci, jež si zaslouží, abychom jim rozuměli, kteří žijí i teď a jsou zabráni v stejné práce jako my, ale kteří vidí věci jinak než my a mohou nám proto tím lépe pomoci, abychom poznali celou pravdu.« Proto mají být na školách žáci uváděni historií a literaturou i jinými prostředky v studium národa, jehož řeči se učí, proto nesmí být zejména též na universitách zdůrazňována historická mluvnice na úkor stilistického studia jazyka, které je podivuhodnou školou myšlení i vkusu, a na úkor kritického, estetického a vědeckého studia literatury, které je jednou z hlavních cest k poznání cizího národa. Obrací se tedy komise zásadně a správně proti tomu, aby za úkol jazykového vyučování byla vytýkána jen hovorová zběhlost a aby na universitě byly moderní jazyky studovány metódou upřílišeně specialistickou a neosobní, která v známé předválečné polemice francouzské byla nazvána německou a proti níž se ozvaly tu a tam hlasy i v Německu. Jak bude patrno později, je si i britská komise vědoma důležitosti, kterou má praktická znalost jazyka, i nutnosti důkladného vědeckého výcviku universitního. Tím oprávněnější je její protest proti krátkozrakému stlačování vzdělávatelných hodnot, které jsou moderní filologii stejně vlastní jako filologii klasické.

Oba zřetely, praktický i ideální, váží potom u komise, když v úvahu bere nesnadnou otázku, k t e r ý m ž i v ý m j a z y k ů m s e m á u č i t n a b r i t s k ý c h š k o l á c h. Velká Britanie je největší mocnost orientální a africká a proto se o j a z y c í c h n e e v r o p s k ý c h nejdříve uvažuje. Na školách se jim učit

nepotřebuje a ani nemůže, studium jejich je úkolem dospělých. V podrobnostech odkazuje komise na Zprávu komise o organisaci studií orientálních, tištěnou r. 1909, a zdůvodňuje jen, že podle souhlasných zpráv expertů je sice možno nabýti důkladné znalosti jazyků neevropských pouze studiem na místě, kde se jimi mluví, že však je nutno si osvojiti základní vědomosti už doma a to od učitelů anglických, kteří dovedou uvésti Angličana do neznámých typů jazykových mnohem lépe než domorodec, neuvědomující si principů, jimiž se jeho jazyk řídí. Nezbytnou přípravou k takovým studiím je výcvik fonetický, k jehož podpoře by vedle jediné dosavad fonetické laboratoře britské při londýnské University College měly být zřízeny ještě fonetické laboratoře jiné. Mnohem důkladnějšího uvažování než jazykům neevropským se dostává j a z y k ů m e v r o p s k ý m, jichž důležitost se odhaduje podle významu, jehož národ dosáhl ve vývoji moderní kultury, podle vnitřní ceny jeho literatury, podle jeho příspěvků k platnému vědění dnešnímu a podle jeho praktické ceny ve stycích obchodních a jiných. Řídíc se těmito měřítky dospěla komise k mínění, že první místo na školách i universitách britských má i nadále podržeti f r a n c o u z š t i n a, n ě m č i n ě že by se mělo dostati větší péče než dříve, »protože si demokracie nemůže dovolit, aby byla nevědomá«, a stejné pozornosti že si zaslouží š p a n ě l š t i n a především pro svůj obchodní význam, i t a l š t i n a hlavně pro vysokou hodnotu italské kultury a r u š t i n a pro důležitost země, neboť ani ruská literatura ani ruské dějiny nemají podle úsudku komise hodnot vzdělávatelných. Všem těmto čtyřem řečem evropským by se mělo vyučovat na školách vedle francouzštiny a všecky by měly mít přední místo v universitních studiích moderně filologických. Pečlivě by se měly studovat i hospodářské poměry pěti hlavních krajin evropských, při čemž by střediskem studií měla být Londýnská škola národohospodářská (London School of Economics). Z m e n š í c h j a z y k ů e v r o p s k ý c h, kterým stěží možno vykázati místo na školách a které i na universitách jen tu a tam budou zastoupeny, je podle mínění komise nejdůležitější portugalština (hlavně pro význam Brazilie), pak holandština a jazyky skandinávské, maďarština (literatura je důležitá a národ je podnikavý a mocný), rumunština, slovanské jazyky v rakousko-uherské monarchii a na Balkáně (jednotlivě nejsou jmenovány), moderní řečtina a finština. Všecky tyto jazyky si zaslouží větší

pozornosti než se jim dosud dostávalo a bylo by proto nejlépe, aby byla v Londýně zřízena Škola evropských jazyků, analogická Škole pro studia orientální, která by pečovala o soustavné studium menších národů. O umělých jazycích se komise nevyslovuje, ale doporučuje, aby se jejich otázka řešila nějakým mezinárodním výborem.

Vyřídivši tak předběžné problémy obrací se zpráva komise k hlavní otázce, k tomu, kde a jak vyučovati cizím jazykům, probírajíc po řadě různé způsoby učení. Učení cizím jazykům doma před návštěvou školy v Britanii proti dřívějšku ubylo a komise toho želí, protože raný cvik ucha a mluvidel v rozeznávání a tvoření různých hlásek výborně připravuje k pozdějšímu studiu cizích jazyků. Proto se komise pochvalně zmiňuje i o cizojazyčných školkách pro útlé děti. Při náležité péči prý se netřeba báti, že by ranným učením cizímu jazyku trpěla mateřština, ale na druhé straně jest přihlížeti k tomu, aby učitelka byla cvičená a dbalá. Přiučí-li se dítě v raném věku cizímu jazyku, není ovšem možno se tím spokojiti, nýbrž na základech jednou položených je nutno dál budovati soustavným cvikem v čtení, psaní a pozorování. Naopak zase pobyt v cizině, má-li rychle přinášeť ovoce, musí být připravován studiem předběžným. Cesty do ciziny by měly být podporovány už u školních dětí, neboť i když nepřinesou užitku jazykového, rozšiřují obzory a odstraňují předsudky. U těch, kdož studují cizí jazyk soustavně, je pobyt v cizině teprve nutný. Učitelé cizích jazyků by měli občas ztráviti rok nebo aspoň semestr v cizině, studenti universitní by měli odjížděti do ciziny o hlavních prázdninách a před graduováním pobýt aspoň semestr na cizí universitě. Výměna profesorů z důvodů praktických často selhává. Zato však jest vítati snahy jiné, na př. úmluvy o vzájemné pomoci při pobytu v cizině, jak bylo r. 1916 navrhováno pro Francii a Anglii, nebo zakládání institutů v cizině, jak doporučovala r. 1917 komise při Royal Society of Literature.

Ale oboje tyto způsoby učení cizím jazykům — učení doma v raném věku před návštěvou školy nebo v pozdějším věku v cizině — jsou jen doplňky vyučování hlavního, které připadá školám a universitám.

Na školách elementárních není podle mínění komise — a v tom se s ní shodují i naši filologové — pro cizí jazyk místa. Zato však má škola elementární vycvičiti žáky v zá-

kladech mluvnice a zejména — požadavek, který jest ovšem v spojení s rázem novoanglické výslovnosti — má je ať s fonetiko nebo bez fonetiky naučiti jasné a přesné artikulaci, která netolik prospěje angličtině, nýbrž usnadní též studium cizích jazyků.

Úvahy o britských školách středního stupn (secondary schools) jsou velmi komplikované, protože je v Velké Britanii pestrá směs takových škol různých typů. Pro ná jsou z úvah těch zase nejzajímavější ty odstavce, které jsou vě novány obecným otázkám vyučování jazykového. Vytyčujíc cíle které mají být školám středního stupně ukládány při vyučován cizím jazykům, přidržuje se komise správné své zásady, že studium moderních řečí má jako studium řečí klasických ukáz ňovati a vzdělávati. K tomu je však třeba, aby žák postoupil pře elementární stupeň k hlubší znalosti jazyka. Je tedy pro vzdělá vací účel mnohem lepší, vnikne-li žák hlouběji do jednoho ja zyka než pozná-li pouhé začátky jazyků několika. Neměl by tudí žák začínati s jazykem druhým, dokud není pravděpodobně uká záno, že má schopnosti a že bude mít i dost času, aby náležit vnikl do jazyka prvního, t. j. aby se jím naučil správně a plynn mluvit o obyčejných věcech, aby v něm snadno a s požitkem čet nejlepší autory, a aby jím psal vyhovující cvičení prostého rázu Totéž má platiti i o postupu od druhého jazyka cizího k třetímu Ani s praktické stránky by nebylo správno hromaditi na školách příliš mnoho jazyků. Škola nikdy neopatří všecky jazykové po třeby národa, nýbrž může jen přispěti k tomu, aby žák ze školy vyšlý s prospěchem mohl pokračovat v studiu soukromém. Pra vidlem by měl druhý jazyk cizí začínat alespoň dva roky po ja zyku prvním. Neukáže-li žák linguistických schopností v jazyku prvním, neměl by vůbec začínati s jazykem druhým. Na školách kde žáci nepobývají déle čtyř let (na způsob našich škol měšťan ských), by se měli vůbec cizímu jazyku učiti jen žáci zvláš k tomu nadaní, ostatní by měli své síly soustředit na mateřštinu Učí-li se na škole jen jednomu cizímu jazyku, měl by to být vždy jazyk živý a to pravidlem francouzština. (Dokončení.)

Vysoké školy a »kvalifikační zákon«.

Napsal Dr. ing. Rud. Kučera.

Vysoké školy mají pro stát velikou důležitost; z nich vychází vyšší úřednictvo státní administrativy, z nich vycházejí profesoři škol středních a odtud učitelé škol obecných. Jsou-li vysoké školy dokonalé, jsou úřady a školy zdrojem smyslu pro pravdu a řád, a tak udržují spořádané poměry ve státě. Jsou-li však vysoké školy zatíženy vadami, mohou býti naopak zdrojem demoralisace a příčinou úpadku státu.

Česká historie ukazuje jasně, kterak úzce jsou spolu spjaty osudy vysokého učení a osudy národa. V dobách Husových byl národ tak prodchnut smyslem pro pravdu a úctou k vysokému učení, že pro upálení jeho rektora, mistra Jana Husa, zvedl odboj proti císaři a papeži a sláva jeho vítězství šla celou Evropou. Ale v následujících dvou staletích se smysl pro pravdu zatemnil a úcta k vysokému učení poklesla tak, že si čeští stavové osobovali vliv na obsazování universitních profesur; průvodním zjevem toho byl morální rozvrat a ten byl vlastní příčinou porážky na Bílé Hoře. Český historik Z. Winter vylíčil dobu bělohorskou ve velkém díle »Mistr Kampanus« a celou touto epopejí se vine živé líčení osudu tehdejšího universitního rektora mistra Kampana: Byl tak chud, že jeho choť musila přivydělávati, a při tom ještě musil čeliti vůli pánů direktorů, kteří by rádi byli dostali na universitu za profesora svého nekvalifikovaného chráněnce.

Když po 300 letech dostal český národ správu svých věcí do vlastních rukou, musí býti jeho snahou, aby vysoké učení bylo opět zdrojem smyslu pro pravdu a předmětem úcty celého národa. Ukazují se povážlivé symptomy, že následky starého režimu jsou v tom ohledu velice neblahé. Tak přední česká revue přinesla v květnu zprávu, že Svaz neaktivních lékařů prohlásil na své schůzi požadavek, aby při habilitaci docentů rozhodovala

jen vědecká kvalifikace a nikoliv osobní styky, protekce, přízeň či nepřízeň profesora.« A počátkem listopadu prošla denním tiskem zpráva podobného druhu, že totiž část slovenské inteligence podala memorandum proti zasahování vedlejších vlivů do jmenování profesorů bratislavské university; o meritum této záležitosti zde ovšem nejde, nýbrž jen o symptom nynější doby. A mohly by se uvésti i jiné podobné symptomy.

* * *

Aby vysoké školy byly národu skutečně zdrojem smyslu pro pravdu a předmětem úcty všeho lidu, je potřeba odstraniti dvě vady, jež jsou patrny každému prostému člověku i při povrchním pozorování.

První vadou je dosavadní způsob obsazování profesur. — Může-li se někdo státi učitelem na obecné škole, o tom rozhoduje zkouška na škole střední, může-li se někdo státi profesorem na škole střední, o tom rozhoduje zkouška na škole vysoké, může-li se někdo státi profesorem na škole vysoké, o tom by tedy měla rozhodovati nějaká ještě vyšší škola než je škola vysoká; ale takové školy není, a bylo by tedy potřeba nějaké vyšší instance, jež by o dosazování vysokoškolských profesorů rozhodovala.[1]

Druhou vadu vysokých škol pozná každý člověk, když srovná počet žáků připadající na jednoho učitele školy obecné nebo střední s počtem studentů připadajícím na jednoho profesora školy vysoké. Čím vyšší škola, tím nesnadnější učivo, a proto by mělo připadnouti na jednoho učitele vyšší školy méně žáků, aby jim eventuálně individuálním stykem mohl to nesnadnější studium učiniti přístupnějším, ale tu na vysoké škole vidíme pravý opak. Tam zvláště v praktických oborech připadá na jednoho profesora tolik posluchačů, že je ani nezná. Na vysoké škole to do jisté míry vypadá tak, jako by tam byla výroba inteligence en masse, což nebudívá sympatií k výrobku, jako ji nebudívá tuctový tovární výrobek na rozdíl od výtvoru individuálního. Tato okolnost vedla na př. ve sporu o inženýrský titul dokonce tak daleko, že si absolventi průmyslových škol dovolili kdysi přehlaně naznačiti, že na vysoké škole je vlastně jen simulantství studia, pouhá příprava ke zkouškám pro titul. — Nemůže-li

[1] Touto vyšší instancí není myšlena nějaká instance osobní, jež by zasahovala do autonomie vysokých škol; jaká vyšší instance je zde míněna, to je viděti z konce tohoto článku.

vysokoškolský profesor poznati studenta z přímého styku, jako jej může poznati profesor na střední škole, pak ovšem není zkouška na vysoké škole naprosto spolehlivým prostředkem k poznání schopností, a nezná-li dokonce profesor studenta ani osobně, jsou podvodům při zkouškách otevřeny dvéře dokořán. Tyto poměry mohly vésti k takové nedůvěře ke školnímu vzdělání, že kdysi před válkou bylo v jednom dělnickém listě napsáno, že dnes student nestuduje proto, aby se něčemu naučil, nýbrž jen aby zkouškou získal privilegované postavení ve státě.

Vadě právě zmíněné by se dalo odpomoci, kdyby se mohlo na vysoké školy jmenovati více profesorů; ale to je nemožno jednak pro veliký náklad, který by s tím byl spojen, a pak hlavně proto, že není tolik vynikajících odborníků. Nutno přece trvati na tom, aby profesory vysokých škol se stávaly jen osobnosti vysoce vynikající; jde tu přece o sféru osobností, z nichž vyšel sám president Wilson a president Masaryk. A tak je pouze jedna odpomoc, totiž postarati se o to, aby na vysokých školách byl dostatek v ě d e c k ý c h a u č i t e l s k ý c h s i l p o m o c n ý c h, t. j. asistentů či adjunktů, ovšem náležitě kvalifikovaných. Je to jediný prostředek, kterým lze úroveň vysokých škol povznésti, odpomoci nejen vadě právě zmíněné, nýbrž dokonce i oné vadě první, jak bude dále viděti. — Rakousko si nepřálo zvýšiti úroveň vysokých škol, a proto asistenty zanedbávalo hmotně i právně.

Asistenti za Rakouska nebyli státními úředníky, nýbrž měli jen charakter státních úředníků a měli také menší plat. Republika platy asistentů již upravila, a jedná se právě o zákon, kterým se má upraviti také právní postavení asistentů. A tu je potřeba zdůrazniti, že je naprosto nutno, tím zákonem zajistiti také náležitou kvalifikaci asistentů, jinak se uvedeným vadám vysokých škol zase neodpomůže. Kvalifikovaný člověk šel dříve za asistenta jen výjimečně, když chtěl na př. dělati doktorát, ale jinak šel raději do státní služby, poněvadž tam měl definitivu, anebo šel do služby soukromé, kde měl vyšší plat a získal praksi. Ale nyní po úpravě asistentských platů je asistentů takový nedostatek, že se jimi stávají i lidé s nedokončeným studiem. A jak se asistent stává skoro jen pouhým příručím profesora, jak onu mohlo býti v dřívějších dobách, kdy bylo posluchačů málo, a profesor se jimi stačil zabývati sám. Bylo totiž po státním převratu mnoho míst ve státní službě, a té mnozí dali přednost před

asistenturou, poněvadž tam mají definitivu. Vysokoškolskému asistentu nelze však jen tak beze všeho definitivu dáti. Mnozí asistenti, když byli jmenováni definitivními adjunkty, stupňovali svoji snaživost, poněvadž tou adjunkturou byli zbaveni dosti eksistenčních starostí, ale naproti tomu někteří adjunkti s vynikající kvalifikací třeba, ale slabým charakterem ve své snaživosti ochabli, a nebylo možno je k snaživosti přiměti; jiného státního úředníka je totiž možno přiměti ke snaživosti po případě přeložením, ale vysokoškolského odjunkta nelze na jinou vysokou školu tak snadno přeložiti. Jsou tedy proti systemisování adjunktur vážné námitky, a proto také Český ústřední spolek učitelů vysokoškolských se prý vyslovil proti tomu, aby připravovaný zákon připouštěl systemisování adjunktur.

Za té situace se nabízí jakási střední cesta, dáti totiž kvalifikovaným asistentům definitivu relativní, totiž tak, že by byl asistent ustanoven definitivně, ale vždy po šesti či osmi letech by sbor profesorů a kvalifikovaných asistentů hlasoval o tom, jsou-li okolnosti takové, aby onen asistent či adjunkt na vysoké škole mohl setrvati dalších šest či osm let. Kdyby hlasování dopadlo negativně, měl by právo, přejíti do jiné státní služby příbuzného odboru. Jeho odchod by nebyl ničím nápadným, poněvadž i v budoucnu budou jistě asistenti odcházeti z vysoké školy i z jiných důvodů. — Jsou-li státní úředníci podrobeni každoročnímu kvalifikování, proč by nemohl býti vysokoškolský asistent podroben kvalifikování šesti či osmiletému? — Avšak tato relativní definitiva by byla možna jen tehdy, kdyby zákon dával každému staršímu asistentu právo, žádati od příslušného profesora kterékoliv fakulty veřejný posudek své publikované práce, aby tak asistent mohl svou kvalifikaci bezpečně dokázati a nemusil se obávati, že bude onním hlasováním odstraněn ze školy těmi, kterým by tam byl z nějakých důvodů snad nepohodlným. Kvalifikovaného asistenta, který by dokázal oněmi veřejnými posudky svoji kvalifikaci, by bylo možno přiměti k odchodu z vysoké školy jen nálezem disciplinární komise, kdyby se dopustil něčeho bezcharakterního.

Pokud není právo na kritiku uzákoněno, nemá mnohý mladý asistent žádnou chuť do práce, když vidí, že jeho práce je ignorována, nebo dokonce nespravedlivou kritikou snižována, poněvadž překáží někomu protežovanému. Snad by se některý profesor v podobných případech asistenta rád zastal a uveřejnil

spravedlivou kritiku jeho práce, ale je velmi na rozpacích, poněvadž se na př. jedná o asistenta s ním spřízněného, snad dokonce zasnoubeného s jeho dcerou; kdyby však asistent měl podle zákona právo na takovou kritiku, pak by rozpaky odpadly. Je možným také případ opačný, že by totiž profesor onu kritiku nerad dal právě proto, že asistent má známost s jeho dcerou, kterézto známosti on nepřeje, poněvadž má s dcerou jiné plány; kdyby však měl asistent podle zákona právo na kritiku, musil by profesor kritiku uveřejniti. Že by byla spravedlivá, to by zaručovala její veřejnost a pak ta okolnost, že by byla uveřejněna ve věstníku vysoké školy nebo v jiném časopise zachovaném pro budoucno; před soudem dějin se má každý na pozoru, nemůže-li po sobě nechati nic, chce zanechati aspoň dobré jméno.

Po uzákonění práva na kritiku by stačila relativní definitiva aby při každé stolici či ústavu vysoké školy vzniklo během let z promovaných resp. habilitovaných asistentů tolik vynikajících asistentů či adjunktu, jako vědeckých a učitelských sil pomocných, kolik by jich tam bylo potřeba. Služebně by byli subordinováni profesoru, poněvadž profesor je za ústav zodpověden, ale po stránce vědecké a učitelské by se mezi nimi vyvinul takový poměr, že by byli profesoru jaksi koordinováni. Byl by to konečně asi takový přátelský poměr, jakým bývá na př. poměr mezi starostou obce a členy obecního výboru, nebo mezi presidentem a ministry. — Jistě by to bylo lepší, než jmenovati několik profesorů téhož předmětu navzájem vůbec nezodpovědných.

Každý asistent či adjunkt by měl přidělenu část posluchačů, se kterými by mohl individuálně pracovati, takže by mohl každého posluchače lépe poznati nežli dnes a mohl by spolehlivě navrhnouti na vysvědčení jeho kvalifikaci. Profesor by pak tuto navrženou kvalifikaci kontroloval závěrečnou zkouškou, třeba jen od případu k případu, aby nebyl zkouškami příliš zatížen a mohl za to každé zkoušce věnovati dosti času a péče; jeho kontrola by tedy padala skutečně na váhu, takže by každý asistent musil míti dobrý pozor, aby kvalifikace jím navržená odpovídala skutečně schopnostem posluchačovým. Kdyby vysvědčení mimo profesora podpisoval také asistent, mělo by to více smyslu, než když na rakouských technikách podpisoval vysvědčení vedle rektora také děkan, který byl tomu oboru třeba úplně vzdálen.

I když nebude návštěva přednášek a teoretických cvičení naprosto povinnou, jistě dojde aspoň k tomu, že bude míti po-

sluchač povinnost i právo, přijíti občas k asistentu na jakousi ordinaci, referovati o své práci, ptáti se na vysvětlení a žádati o radu. Dnes při velikém nedostatku učitelských sil je zcela nemožno, aby takové právo měl každý posluchač; aby jen někteří přicházeli dnes na takové porady, to neudělají, poněvadž při tom přece jen vycházejí na jevo posluchačovy slabosti, a takový posluchač může potom při zkoušce dopadnouti hůře než jiný, který se u profesora celý rok ani neukázal. Kdyby však byl takový individuální styk umožněn a povinen pro všechny posluchače, pak by poctiví a schopní posluchači té výhody rádi používali, zvláště kdyby došlo na vysokých školách aspoň do jisté míry k specialisaci, takže by každý pracoval v oboru jej interesujícím. Nepoctiví a neschopní posluchači, kteří se dnes snaží vysokou školou jen proklouznouti pouze pro vysvědčení, titul a místo, by se pak na vysokou školu ani neodvážili, poněvadž by se pokusem o takové proklouznutí jen zostudili. Kdyby však přece přišel na vysokou školu posluchač málo nadaný, bylo by povinností asistentovou poraditi mu společně s profesorem, aby volil v čas jinou životní dráhu, než se dožije trpkého zklamání. Toto včasné opuštění vysoké školy zdůrazňují zvláště americké kruhy v rozsáhlé anketě provedené mezi tamními vědecko-technickými korporacemi.

Kdyby se uzákoněním práva na kritiku opatřilo dostatek učitelských sil na vysokých školách, a tím se zvedla úroveň vysokoškolských absolventů, zmenšovala by se zvolna nechuť mezi dělníky ducha a dělníky rukou, jež je dnes jedním z nejsmutnějších následků starého rakouského režimu. Je totiž nemyslitelno, že by příčinou té nechuti bylo podceňování vědy a vzdělání, jako je nemyslitelno, že by příčinou nechuti ke kněžstvu bylo podceňování náboženství. Ale jako mezi kněžími, zvláště vyššími, je mnoho lidí nedobrých, tak také mezi inteligenty je mnoho pseudointeligentů, a ti jsou příčinou oné nechuti mezi dělníky rukou a dělníky ducha, neboť si z nedostatku schopnosti pomáhají různými korupčními, chytráckými machinacemi na úkor lidí ostatních, zvláště níže postavených. — Kdyby z vysokých škol vycházeli jen dobří absolventi, zlepšily by se poměry na školách nižších a v úřadech, šířil by se z úřadů a ze škol smysl pro pravdu a správnost, a ona nechuť mezi dělníky ducha a dělníky rukou by zvolna mizela.

Stoupne-li úroveň vysokoškolských absolventů, bude to míti

vliv na duševní úroveň širokých vrstev národa. Kvalifikovaný inteligent, kterého životní povolání přivádí v blízkost lidu, na př. inženýr, to ani nevydrží, aby se osvětovým působením ne snažil zvedati jeho duševní úroveň; je to přece jednou ze životních podmínek člověka, aby svou energii vybavoval a své síly uplatňoval, zvláště v něčem krásném, a pozvedati duševní úroveň národa je úkol velkolepý a vábný. Stoupne-li duševní úroveň širokých vrstev národa a jejich schopnost logicky mysliti, budou všechno posuzovati s rozvahou, a poměry ve státech se budou vyvíjeti klidněji. — A bude přibývati těch dělníků a nižších úředníků, kteří osvětovým působením poctivých a vynikajících inteligentů se duševně povznesou tak, že budou moci bez absolvování střední školy jíti na školu vysokou a povznésti se až k výši akademického vzdělání. Budou-li takto široké vrstvy národa viděti, že o přístupu ke vzdělání nerozhodují zděděné peníze, nýbrž vrozený a vypěstěný talent, jistě třídní rozpory budou mizeti.

Dají-li se od uzákonění práva na kritiku čekati takové dalekosáhlé důsledky, proč se ten návrh nevyskytl již dříve? Za Rakouska by ten návrh byl málo platen, poněvadž Rakousko naopak chtělo stlačovati úroveň vysokých škol a celých národů, neboť čím nižší byla tato úroveň, a čím více byl poměr mezi jednotlivými vrstvami národu zakalen, tím snadněji se vládlo; kde dva zápasí, třetí z toho má zisk, a proto se Rakousko snažilo spíše jednotlivé třídy od sebe oddáliti a postaviti proti sobě, zcela podle hesla Divide et impera! — — Ale ani nyní není možno právo na kritiku hned uzákoniti, poněvadž právě ony rakouské poměry činily tak velké nároky na síly profesoru vysokých škol a tak málo profesorům za to dávaly, že by po tom vysílení profesoři dnes sotva snesli tak velké nové závazky, jaké by představovalo uzákonění práva na kritiku. — Dnes je však možno něco, co nebude možným později, poněvadž později nebude možno poukazovati na bezprostřední následky oněch rakouských poměrů: Dnes je totiž možno uzákoniti právo na kritiku s platností za 15—20—30 let. Starší osobnosti, které za Rakouska musily tak dlouho snášeti ony poměry, by tedy oním uzákoněním nebyly dotčeny. Pro mladší profesory by to uzákonění znamenalo jen to, aby své síly nerozptylovali záležitostmi mimoškolními a mimovědeckými, aby po té době 15—20 let byli ve svém oboru na nejvyšším vrcholu, jak to schopnost vědecké kritiky vyžaduje.

Ti pak, kdož pomýšlí na vysokoškolskou profesuru, ačkoli sami vědí, že by svým intelektem na požadavky veřejné kritiky předložených prací nestačili, ti na profesuru přestanou vůbec mysliti. Již z toho je viděti, že by uzákonění práva na kritiku mělo vliv také na obsazování profesur.

Po uzákonění práva na kritiku by se skutečně zmenšila ta nápadná vada vysokých škol, jež byla předem uvedena, že totiž při dosazování vysokoškolských profesorů nepůsobí žádná vyšší kvalifikační instance, jež by odvrátila eventuální omyl, nedopatření, a i pouhé pomyšlení na nějaké vedlejší vlivy.

Při každém ústavu či stolici by se použitím onoho práva udrželo několik vynikajících asistentů či adjunktů; jiní by snad šli z nějakých důvodů do prakse, ale tím by práva na kritiku nepozbyli, tak že by eventuálním jeho použitím i při své praktické činnosti mohli během let svoji vynikající kvalifikaci dokázati. Až by se uprázdnila profesura, byli by svoláni společně s oněmi vynikajícími asistenty či adjunkty v komisi, jíž by předsedal snad děkan či profesor toho odboru z jiné vysoké školy, a tato komise vynikajících odborníků by ze svého středu zvolila toho, kdo by měl býti sborem navržen ministerstvu, aby jej doporučilo presidentu republiky k jmenování profesorem.[1] Jmenování

[1] Toto je potřeba šířeji rozvésti, aby se nezdálo, že by ona komise zasahovala do autonomie profesorského sboru vysoké školy.

Kdyby se měla obsaditi nějaká profesura, zvolil by k tomu profesorský sbor komisi jako nyní. (Kdyby nebylo ve sboru odborného profesora, přizval by se odborný profesor z jiné vysoké školy.) Jakým způsobem tato komise opatří kandidáta pro obsazovanou profesuru, to je jí úplně ponecháno. Komise může tedy vypsati třeba konkurs, jak se to již nyní někdy stává, a z přihlášených pánů vybrati ony vynikající odborníky, kteří by měli dosti příznivých kritik. Z nich by komise mohla utvořiti jakousi širší subkomisi a přizvati do ní také jiné známé vynikající odborníky, kteří by se sami přihlásiti nechtěli a kteří by po případě neměli veřejných kritik, ale jejichž vynikající intelekt by byl znám z veřejných diskusí, provedených prací a pod., anebo kdo by snad vynikali vysoce vyvinutými schopnostmi pedagogickými. Ona užší komise zvolená profesorským sborem by mohla této širší subkomisi předsedati, a tak by vznikla komise nahoře zmíněná. Autonomie vysoké školy by tedy porušena nebyla.

Jednání této komise by bylo obyčejně krátké, poněvadž zvláště vlivem práva na kritiku by se již předem během let vědělo, kdo z komise nejvíce v tom oboru vyniká; komise by jej již jenom formálně sboru navrhla. Kdyby takoví vynikající odborníci byli dva nebo tři, navrhla by z nich komise ambo nebo terno s lokací či bez lokace. Kdyby takových vynikajících odborníků bylo v komisi více, utvořila by z nich komise skupinu, z níž by se terno vylosovalo; tedy terno bez lokace. Kdyby však názory v komisi byly tak různé, že by se nemohla shodnouti ani na takové skupině, pak by tu skupinu navrhli předsedající profesoři, nebo by navrhli, aby se terno vylosovalo z celé subkomise.

vysokoškolských profesorů by se tedy dálo na pevném podkladě kritik uveřejněných během let od vysokoškolských profesorů. Lze sotva mysliti, že by tento podklad nebyl dosti spolehlivým, neboť každý profesor by psal takovou kritiku jistě s největší možnou objektivností, jelikož by bylo zájmem jeho cti, aby ona kritika obstála nejen před soudem přítomnosti, nýbrž také před soudem budoucnosti. »Soud dějin« by tedy byl onou vyšší kvalifikační instancí, jež by zaručovala správné obsazování vysokoškolských profesur měrou daleko vyšší, než to může býti v dosavadních komisích.

* * *

Ještě jinak možno vyjádřiti onu vyšší instanci, jež by měla rozhodovati při obsazování vysokoškolských profesur.

Profesory na vysokých školách se mají stávati jen vynikající duševní pracovníci. —: Mezi prací stroje a prací člověka bývá uváděn ten rozdíl, že stroj pracuje z cizí vůle, kdežto člověk z vůle vlastní. Ale při té nejvyšší činnosti, umělecké nebo vědecké práci tvůrčí, člověk sice udržuje představy svojí vůlí, ale spojení představ v nové myšlenky a nové představy, to bývá uskutečněno v tvůrčím okamžiku něčím daleko vyšším než je vůle člověka, nějakým záblesk nadsmyslného genia, z vůle tajemné ať Prozřetelnosti, ať Boha, či jak bývá onen Prapůvod všeho zván. — Jen ten, jehož duševní dílna je z vůle Boha ozařována oním nadpozemským geniem, jen ten patří mezi ony nesesaditelné, doživotně jmenované strážce vědecké pravdy na vysokých školách, jen ten je způsobilým šířiti nejvyšší měrou smysl pro pravdu v celý národ. Kdyby se však jmenování vysokoškol-

---

Posuzování kvalifikace kandidátovy by se tedy rozdělilo. Ona komise by totiž posuzovala kvalifikaci intelektuální, ať odbornou dle veřejných kritik, ať pedagogickou dle napsaných učebnic, a dle toho by sboru učinila návrh, a sbor by pak posuzoval onu důležitější část kvalifikace, totiž kvalifikaci morální; v takovém širším útvaru jako je sbor, by spíše mohl býti někdo, kdo by měl doklady o slabém charakteru kandidátově.

Tento způsob obsazování profesur by byl snad sympatičtější než způsob dosavadní. Má-li míti dosavadní komise třeba jen čtyry členy, musí v ní, zvláště na vysokých školách technického směru, často zasedati i profesor dosti vzdálený předmětu obsazované profesury. Tento může jen nesnadno posuzovati odbornou kvalifikaci kandidátovu, a tak není vyloučena domněnka, že tu může rozhodovati třeba jen zdání ve spojení s pouhou vůlí. Jsou to případy třeba jen ojedinělé, ale již jejich pouhá možnost odnímá ve veřejnosti sympatie k autonomii vysokých škol. Úctu k vysokým školám takovým nejasným zřízením sotva podporujeme.

ských profesorů mělo vždy díti jen z vůle lidských komisí — pak je to vzpoura lidského ducha proti Bohu!

Již v biblickém Babylonu potrestal Bůh zpupnost lidského ducha zmatením jazyků. A když v dobách předbělohorských zpupnost české vůle stoupla tak, že si troufala zasahovati do vnitřních poměrů vysokého učení, potrestal ji Bůh zmatením morálním; čteme-li v »Mistru Kampanu« historii 8. listopadu 1620, cítíme jasně, že osudná bitva na Bílé Hoře byla prohrána oním zmatkem. — Vzpouru lidského ducha proti Bohu odpykal český národ třistaletou porobou. Když nyní dostal vládu svých věcí do vlastních rukou, snad napraví chyby otců, a bude hledati návrat k pokoření před Bohem!

Poznámka: Pokud se o předchozích námětech mluvilo na pražské technice a v přípravném výboru Masarykovy akademie práce, bylo míněno, že by uchazeči o posudek neměli míti právo žádati jej od kterébokoliv profesora, nýbrž od kterékoli vysoké školy, jež by sama posudek přidělila profesoru nebo komisi, jak to bývá s posudky o disertační práci a pod.

Základ mravnosti.

Napsal prof. dr. Frant. Mareš.

(Dokončení.)

Přirozený vývoj směřuje k vytvoření jednotlivců co nejrozličnějších, ač téhož druhu. Jednotlivec chce se zachovat a chce platit za vlastní svůj účel, k němuž má vše býti prostředkem. Egoismus je nejsilnější přirozený pud a proto přijímán za předpoklad prvních theorií sociologických.

Jednotlivec tvoří ze sebe jedince, střed světa. Jeho mravnost oceňuje vše podle poměru k sobě samému; dobré je, co jemu slouží. Toto já klade samo sebe za absolutno, vše ostatní jest jeho vlastnictví. Ale tu naráží na jiná já, činící stejné nároky: jednotlivec není jedinec. Každý má od přírody jistou míru moci a na té zakládá své právo uchvátiti tolik, co může. Vůle k moci jest tu přírodní povinností. Silný podrobí si slabé. Budou páni a otroci. Bude dvojí mravnost: mravnost pánů: buď silný, buď tvrdý; a mravnost otroků: buď pokorný, zapírej se. Egoismus panujících, altruismus opanovaných. Individualita jednoho konečně pohltí individuality přemnohých. Vznikne individualistický stát moci a násilí. V prvních letech války byly u nás vyvěšovány podobizny feldmaršála Hindenburga s tímto autogramem:

»Friede wird sein, bis sich alle Welt einem Willen fügt!« Ale silného jedince svrhnou konečně přemnozí a učiní se všichni společně jedincem; jejich já spojí se všechna v jedno kollektivní já. Každý jednotlivec vzdá se svého já a splyne s já společným; obětuje svou individualnost ve prospěch všech: Kollektivně egoismus — individualně altruismus. A tak opakuje se boj mezi egoismem a altruismem: buď jeden, nebo druhý — bez vyrovnání. Jednotlivec vše — druh nic. Druh vše — jednotlivec nic.

V takové přirozené mravnosti žije lidstvo: nemůže se zbaviti pout přírodního individualismu. Ve starověku žilo tak ještě přirozeněji. Tehdy platil individualismus v kollektivní

formě ještě tvrději než dnes. Obec, stát byl vše, jednotlivec náležel obci jměním i životem; nikdo nesměl se straniti veřejného života. Nebylo ani pojmu svobody.

A svoboda jednotlivců je též vyloučena tam, kde se zavádí sociální rovnost. A není-li svobody, není mravnosti: neboť svoboda jest předpokladem mravnosti. Není svobody a mravnosti, kde se žije podle přirozeného kontrastu: egoism — altruism. Taková lidská společnost liší se málo od včel a mravenců, leda leností a nepořádkem, v čemž vidí svobodu.

Předpokladem pravé mravnosti je svoboda, kterou se lidská mysl odpoutává od nutkání přirozených pudů, kterou překonává tělesnost a povznáší se nad přírodu. Základem pravé mravnosti nemůže býti lidská přirozenost, ježto má býti skrze ni překonána; nýbrž základem tím jest pravda duchového řádu, pravda nezávislá na běžích světa a jeho konečné zkáze, pravda nepodléhající změnám, věčná, absolutní pravda.

Lidská mysl činí neodbytně nárok na absolutno, metafysika jest jí nezbytnou potřebou, poznání empirické skutečnosti jí nestačí. Třebas i metafysika nebyla možná jako věda, přece jest a působí jako víra a přesvědčení; její kořen jest v citu a vůli, které požadují metafysiky, třebas i smyslové a rozumové poznávání tomu nemohlo vyhověti. Ano, základem lidské kultury není ani vědecké poznání, nýbrž metafysika, ideály pravdy, podle kterých se tvoří kulturní díla.

Absolutní pravda nedá se poznati smyslům a rozumu. Ale člověk sám prožívá přímo jisté její rysy. Prožívá sebe sama — ne jen jako tělesní zjev, nýbrž jakožto duchovou bytost, osobu, činitele tvořícího všeliké dílo podle duchového řádu, dílo řádu logického, řádu mravního a dílo krásy.

Základem mravnosti jest poznání sebe sama; tak kázal již Sokrates. A Kristus kázal obrození člověka v duchu a pravdě. Sebepoznání a sebevědomí jest mnohem více než prosté vědomí »já«. I zvířata mají takovéto vědomí, ale jen člověk je schopen sebevědomí: to jest vědomí své totožnosti v rozmanitých proměnách života, vědomí sebe jakožto činitele spojujícího všechny tyto proměny v jednotu, činitele jednajícího a uznávajícího to jednání za své a přijímajícího odpovědnost za ně. Toto mravní sebevědomí jest — svědomí.

Sebevědomí znamená uznávati sebe sama za mravní osobu, za ducha náležejícího k duchovému řádu pravdy. A v tom jest též uznávání jiných lidí za rovnocenné duchy, za mravní osoby. V empirické skutečnosti jeví se člověku jiní lidé podle těla jako stroje; ale je třeba nutit se k tomuto hledisku. Neboť podle pravdy obcujeme mezi sebou jako duchové s duchy, nehledíce vůbec k tělesnému zprostředkování. Vy myslíte se mnou přímo duchový smysl mých slov, nedbajíce jich jako fysických zvuků. Toto téměř přímé duchové obcování s lidmi jest každému člověku nezbytnou duševní potřebou; tíže než tělesní hlad nese duševní osamocení. Tato duchová pospolitost poukazuje na nadosobní duchový celek, vyvádí člověka z přirozeného egoismu, vyvrací noeticky nevývratný jeho solipsism, budí v něm úctu i lásku k duchům rovnocenným a lepším.

Sebevědomí osoby jest počátek pravé mravnosti jakožto duchového řádu pro nadosobní duchové společenstvo, řádu, jenž překonává přirozené pudy individua i druhu, egoism i altruism. Tento duchový řád jímá cit a hýbe vůlí, kterých se netkne rozumové poznávání. Mravní cit strhuje k činu bez rozmýšlení; přispěti tonoucímu hned káže cit povinnosti, ne rozmysl, který spíše utlumí tento cit. Mravní cit pudí přímo k činu v radostném vzrušení: jest naroubován na přirozený pud, ne na rozum.

K sebevědomí mravní osoby dochází ovšem jen vyspělé lidské individuum. Přírodní vývoj vytvořující individualitu tvoří nezbytný základ, z něhož člověk se pozvedá k výši sebevědomé mravní osoby. Člověku je nezbytný tento tělesní základ; je-li skličen starostí o tělesní potřeby, pozbývá mravní síly. Proto je první podmínkou ku povznesení pravé mravnosti mezi lidmi, aby jim bylo ulehčeno opatření tělesních potřeb dobrým hospodářstvím. To jest mravní význam hospodářství.

Člověk vyniká nad zvíře mravností podle duchového řádu. I zvíře má přirozené mravní city egoismu i altruismu, nemá však sebevědomí. Nemá mysli, totiž schopnosti odtrhnout se od smyslového, konkrétního, individuálního poznávání a mysliti všeobecnými pojmy a vztahy. Mysl nehledá pravdy v konkretnostech, nýbrž v abstraktných, všeobecných ideách, které jímají nejen rozum, nýbrž i cit a vůli.

Filosof Feuerbach, jenž se neprávem sám nazýval materialistou, dal si otázku, jak přichází sebevědomí, totiž duch do přírody? Neboť nechtěl uznati, že by příroda sama již měla ducha. Ano, jak povstala lidská mysl, jak povstal člověk? Nestalo se to přírodním vývojem, který by rozkládal jen dané, zavinuté vlohy. Neboť lidská mysl, člověk, je zcela nový činitel v řadě tvorstva, sám tvůrčí čin. Vývoj druhu jest vůbec pochybný pojem: spíše vznikají nebo vznikaly nové druhy náhlou změnou, skokem vytvořením něčeho zcela nového. Takový skok, nový tvůrčí čin, dal původ člověku.

*

Příklad mravnosti podle duchového řádu dal Sokrates, nevyšed z otevřeného vězení z úcty k zákonu: raději podstoupil smrt, než aby porušil zákon, třebas i byl podle něho nespravedlivě k smrti odsouzen. Mravnost podle duchového řádu kázal a smrtí dotvrdil Kristus, jenž vyslovil též příkaz této mravnosti: miluj bližního jako sebe a boha nade vše! A příkladu jeho následoval i Hus, vydav se dobrovolně na smrt, jen aby nezradil poznané pravdy. Takové příklady jsou důkazem, že člověk jest schopen čisté mravnosti, kterou překonává přirozené pudy a osvobozuje svého ducha od tělesnosti.

Filosofům nové doby byla čistá mravnost nejvážnějším problémem, ale pokoušeli se odůvodnit ji ne příkladem, činným životem, nýbrž rozumovými důvody. Rozum měl překonávati přirozené pudy svými důvody. Ukázalo se však, že je lehko mravnost kázati, ale těžko, ba nemožno dokázati. Nejtěžší jest dokázat mravnost skutkem, a to jest důkaz jedině možný a přesvědčující i strhující k následování. Kant, jenž učinil nejslavnější pokus dokázati mravnost, vyšel z toho, že zkušenost nedává příkladů čisté mravnosti, z čehož dovodil, že jejím základem je čistá mysl dávající mravní zákon podle principu a priori jakožto bezpodmínečný příkaz, kategorický imperativ. Člověk má činiti dobře ne z náklonnosti, ne z libosti, kterou vzbuzuje dobrý skutek, ze žádného empirického citu, nýbrž z úcty k zákonu, který mu dává jeho vlastní mysl. Ta jest svobodný zákonodárce a člověk má plniti zákon, který mu dává jeho vlastní mysl jako svobodně uznanou a převzatou povinnost.

Není sporu o tom, že Kantova ethika je nejvznešenější ze všech vytvořených novodobou filosofií. Jeho malý spis o meta-

Kritice mravu jest hoden veškeré vážné pozornosti. Avšak přes to neušel mnohé, i odmítavé kritice, a to právě v kruzích německých. Tak posuzuje se zvláště forma jeho kategorického imperativu jako neúplná a nedostatečná. Obyčejné znění jest na př.: Jednej tak, aby zásada tvého jednání mohla být uznána za všeobecně platný zákon. Závada je tu, že jednající nemá času, aby se o tom rozmýšlel; neboť mravní cit strhuje každého hned k jednání a s rozmyslem přišlo by se přečasto pozdě. A pouhý rozum nehne citem ani vůlí, jichž třeba k jednání. Německá »Vernunft« nedotýká se ani citu ani vůle, na nichž se zakládá mravní jednání. Kantův mravní zákon jest cituprázdný, studený, nelaskavý. Pojem naprosté povinnosti převrací se snadno v naprostou poslušnost; mravní zákon stává se z autonomního heteronomním, ačkoli, i když se ukládá lidu jako zákon boží, přece jen vytryskl z lidské mysli. Měl-li Kantův mravní zákon vliv na německou mysl, naplnil ji snad vědomím povinnosti a slepé poslušnosti, pro kterou se stalo německé smýšlení a německý způsob nepochopitelným a nesympatickým u cizinců.

Kromě toho důkaz naprosté závaznosti kategorického imperativu z čistého »nadrozumu« uznává se za nezdařený. Dokázati možno jen hypotetické imperativy, kde je znám účel, jehož má býti jednáním dosaženo. A tu jest účel, mravní dobro, neznámý, ježto se nevyskytuje v žádné zkušenosti. Blaženost, kterou přináší dobrý skutek, nemá tu býti vlastním účelem, nýbrž jen dobro samo o sobě; blaženost z něho má býti pouhým přídavkem. To nepřesvědčí každého, důkaz nemá všeobecné platnosti. A konečně, kategorický imperativ nestaví žádného mostu k mysli bližního: zůstavuje mysl mravně jednajícího osamělou. A přece Kant uznal, že mravní zákon nemůže dospěti ku platnosti než v duchovém společenství mravních osob. Přes to vše jest Kantova étika pevnou cestou za mravní pravdou, po níž se dojde k nejvyššímu ideálu této pravdy, k bohu.

Tomu neodporuje, že právě Kant vyvrátil důkazy jsoucnosti boží z pouhého rozumu i ze smyslové zkušenosti. Neboť i tu vyvrátil jen domnělé vědění, aby učinil místo víře. Kdo se spokojí s positivismem a relativismem, kdo uznává jen přirozenou mravnost, tomu zůstane ovšem ideál boha prázdným a nepotřebným. Kdo však staví mravnost na absolutní, metafysický základ,

tomu stane se na konec bůh, o s o b n í bůh nezbytným požadavkem. O s o b n í bůh proto, že počátek takovéto mravnosti jest sebevědomá osoba potřebující nezbytně duchového obcování s jinými osobami. Nadosobní duchový celek nemůže tedy býti jinak myšlen než jako sebevědomá osoba. Neboť jen mezi osobami je možné mravní obcování a mravní zavázanost. Ostatně, ideál b o h a není ani novější filosofii, ba ani přírodní vědě již tak cizí, jako býval. Ani přírodní věda nemůže nepřestupovati mezi smyslové zkušenosti a nezabíhati do metafysiky, což arci má zřejmě ohlásiti. Není však tuto místa šířit se o m o d e r n í t h e o l o g i i.

Mravnost, založená na metafysickém základě, jak je přiměřeno neodbytné metafysické potřebě lidské, vrcholí tedy v náboženství. A Kant sám vypracoval pojem n á b o ž e n s t v í v m e z í c h č i s t é m y s l i. Náboženství se nesmí ztotožňovati s církevními věrami a obřady, jak činí mnoho lidí slabého mravního sebevědomí, o nichž vlastně ani nelze říci, že by měli nějaké náboženství.

*

V otázce mravní výchovy je tedy třeba se rozhodnouti: buď pro mravnost přirozenou, na empirickém základě ve smyslu positivismu a relativismu; tu nebude třeba ani boha ani náboženství. A mravním principem bude p r o s p ě š n o s t pro individuum nebo pro druh. Anebo mravnost na metafysickém základě absolutní pravdy, mravnost duchového obcování sebevědomých osob a tu jest bůh a náboženství neodbytným postulátem.

Není mým úmyslem tlačiti na rozhodnutí, nejsem přece sám přímo zúčastněn, leda jako osoba v duchovém společenstvu osob. Ale jsem přesvědčen, že mravnost má absolutní základ, p r a v d u. Ano, je to víra. Ale i positivism je víra v jistotu vlastního sebevědomí, na níž se zakládá všechno poznávání.

Jsem-li pro mravnost založenou na v ě č n é p r a v d ě, nemohu pominouti čistého náboženství Kristova. Neboť předně jest v něm vysoko oceněna lidská o s o b a, v dobách neosobního individualismu; vysoko oceněna jako s y n b o ž í: neboť jste synové jednoho otce. Tím je vytčeno též duchové obcování veškerenstva. A dále: Kristův mravní příkaz: miluj bližního jako sebe a boha nade vše, předstihuje vysoko i Kantův kategorický imperativ. Neboť cit lásky pudící vůli k jednání je zlatý most k srdci každého a základ všeho duchového obcování. A konečně, jak zbaviti mlá-

dež poesie křesťanství, která blažila tolik pokolení. Třeba ovšem čistého křesťanství.

Sociální otázka nedojde rozřešení, zůstane-li na základě přírodního poměru jednotlivce k druhu. Jednotlivec jest egoista, ale má býti překonán altruismem tak, aby s jinými splynul v druh, což jest jednotlivec kolektivní, jehož egoism je znásoben jeho počtem. V tom poměru roste též jeho hlad, jeho závist a nenávist. Není možno touto cestou rozřešiti sociální otázku: musí být postavena na mravní základ, jakožto otázka sociální spravedlnosti. To nedopouští, aby druh pohltil jednotlivce, kterýž jest přírodním základem pro mravní osobu. Jen sebevědomá mravní osoba překoná protivu mezi egoismem a altruismem, tím, že sebe rozšíří na všechny a ztotožní se se společností. Mravní ideál jest: společenstvo svobodných osob.

Socialism může připravovati cestu k tomuto ideálu, ne třídním bojem a třídní nenávistí, kde individua zůstávají individui i když jsou sjednocena v druh, nýbrž mravní výchovou, aby každý se stal sebevědomou a svobodnou osobou, zachovávající duchový řád společenstva všech.

Proto mnoho, ba všechno záleží na mravní výchově.

Narcyza Żmichowska (Gabryela).

Napsal Miloslav Hýsek.

(Pokračování.)

Partie listů, v nichž se probírala na strunách svého srdce bílými a chvějícími se prsty, jsou básněmi krásy nejen umělecké, nýbrž i lidské. Životní její pravda se zde vtělovala v melodii, jež tryskajíc z věčných pramenů skrytých pod bujnou vegetací na nejplodnějších místech matky země, vznášela se duchovými barvami pavučinových metafor a slohových jemností do oné výše, kde splývá se zpěvem skřívana a dolů zní jako bratrský pozdrav volné a vykoupené duše. Neboť tragický problém a omyl jejího srdce byl jen zlomkem velikého problému lidství: »Komůrka paměti snad je přivěšena u mne někde pod srdcem a jen to do ní padne, co srdcem proplyne,« psala r. 1853; a již r. 1838 jakoby tušila marnost svého osudu, když psala Erazmovi, že »pravda životą pozdějšího nestojí za jedno zklamání mládí«. To cítila na konci života s hrůzou tím větší, že se její slova splnila právě na ní. »V mládí jsem si velmi přála bezesných nocí — každý den se mi nedostávalo hodin — stále jsem měla co dělat a ještě častěji o něčem přemýšlet,« přiznala se r. 1862. Její srdce bilo nejen po lásce, nýbrž i po pravdě, a to neméně prudce a horoucně; a také po lásce bilo jen podle příkazů pravdy. I zde ji zavedlo; tak, že ve stáří tesknĕ se odvažuje myšlenky, že asi vdané ženy, obklopené četnou rodinou, nestarají se o dějinné události (1870): pozorovat vše, co se děje kolem ní, pronikat k mravním kořenům lidských povah a činů a měřit je zákony dobra, bylo kategorickým imperativem její bytosti. Zklamáním, jež jí zde bylo údělem, vykládá Ig. Chrzanowski v přesvědčivé črtě »Smutek Gabryeli« (»Okruchy literackie« 1903) její duševní stav, jenž spodním tónem zní v celém jejím uměleckém díle.

S intensitou, která překvapuje u devatenáctileté dívky a může býti hořkým darem jen básnického jasnovidectví, pronikla Narcyza Żmichowska tragiku člověčenstva v listech, jež Erazmovi psala hned po příjezdu do Paříže. Erazm, nevyléčitelný idealista, jenž trpce platil za své účastenství na nezdařeném listopadovém povstání, v chudé komůrce řemeslského vyhnanství při skývě chleba dále snil o rovnosti lidí a národů; Narcyza, která nechápala, jak tento osud mohl stihnouti nejlepšího člověka, postavila se až na druhý pól světového názoru: jest krajní pessimistkou. V dnešním zestárlém světě platí a rozhoduje jen praktický smysl pro skutečnost, jaký jest v Americe; lidé nejsou a nemohou si být rovni, nejsou dobří, nemilují práce, ve světě se mohou státi věci veliké, ale ne dobré, dobro není absolutní a jeho pojem se stále měnil a nemá smyslu pracovat pro štěstí lidí, dělat revoluce, v nichž se jen vymění role a lidstvo se nezlepší; kdo pracuje pro lidi a ukazuje jim cestu ke štěstí, bude jimi pokládán za nepřítele, protože lidé ani nechtějí rovnosti a svobody, nýbrž jen pohodlnější život. Dvakráte Erazma nabádá, aby se snažil být bohatým, aby se staral nejprve jen o sebe: pak může konat dobro, kde se mu naskytne příležitost, protože vše ostatní je nad lidské síly. Narcyza ani nesouhlasila tehdy se zrušením šlechtictví, protože šlechtictví je památkou dobrých činů a největší oporou mravnosti. Moc mravní nepřemůže síly fysické, a proto »budoucnost! budoucnost lidského rodu! je to velká a svatá myšlenka — ale když se změní v čin.« Může snad býti jinak, »proč by se to nemohlo státi? Jsou stopy, že naše země se již tvořila v ohni a ve vodě. Chci věřit, že vyplynula z každé změny dokonalejší do prostorů světa — snad ji ještě mnoho jiných čeká — a jestliže nikoli — pak jsou jiné sféry — jest jiný život za zemí — jest kdesi daleko dobrý a dokonalý konec — a zde — prst boží hluboko vyryl slovo tajemství.« A tak »věřit v Boha, ve štěstí a dokonalost, ale ne věřit v zemi, to jest moje víra.«

Z tohoto pesimismu, opravdového, hluboko v duši hlodajícího, nevyčteného ani z romantických básníků ani z filosofů, na čas, zdá se, ji vyléčila právě žhavá víra v lásku. Vše je smutné, psala r. 1843 přítelkyni, »že kdyby člověk nemiloval a nebyl milován, to jen vzít oheň a celý svět na čtyřech koncích podpálit.« Je to doba, kdy na mateřství jiné přítelkyně psala ženský vášnivý hymnus. Ale vzdálena bratra hned cítila vnitřní prázdnotu,

svěřovala se mu s ní a prožívala počátky rozčarování z očekávání slavného příchodu lásky. Brzy potom (1845) se zachraňuje mystickou vírou v osvobození smrtí, jež jí jest »velkou svátostí, nejkrásnější chvílí, v níž nad člověkem vítězí božstvo«, a putujíc do Częstochowy (1848) zachraňuje se zase nadějí a vírou v milosrdenství Boží: »vidouc na jedné straně tolik spokojených egoistů a na druhé tolik urputných pronásledovatelů a kolem sebe stále se zmenšující hrstku srdcí poctivých a svatých — opravdu, spatřivši ve zlém a dobrém takový nedostatek rovnováhy, byla bych jistě o sobě i lidech zoufala.« Vždyť víra neodporuje vědě, »náboženstvím bude cit, bude láska, a nábožným člověk, jenž může nejvíce milovat.«

A na této cestě se dále vyvíjela v lublinském vězení. V hrobovém tichu trýznivé samoty, vzdálena světa a zbavena styku s lidmi, pochovavši uvadlé mládí a probuzena z uměleckých snů, děšena myšlenkou na Sibiř a rozrušována trapnými výslechy, dlouhé dny a noci plížící se hlemýždím krokem promeditovala o smyslu svého života. »Jaké to štěstí, Bianko, že věřím v Krista, v Boha-člověka, jenž pro naše spasení trpěl a umřel na kříži — kdybych té víry neměla, to již dávno bych zde rozbila svou hlavu o nejtvrdší hranu zdi.« Sladkost modlitby tehdy nejen poznala, nýbrž prožila ji a jí se sytila: »Někdy celé mé dny a dokonce mé sny jsou jednou neustálou modlitbou — někdy zase takové sucho padne na duši, že nemám co povědět Pánu Bohu — v radosti za to, v smutku, v každém živějším dojmu On jest se mnou, neboť já k Němu se utíkám« (1851). Pochopila, co je Bůh a co modlitba. Při tom však v pravdivé pokoře právě proto, že si tohoto pochopení dobyla utrpením, chránila si je proti všem vlivům obou stran: zde je filosofie zbytečná, nedovedla by zachránit, psala jednou (1851); jindy si uvědomuje (1853), že stále »hlouběji v heresi upadá«, že kněží »všichni od akolyty do papeže« se jí ztrácejí ze srdce, protože církev ulpívá na vnějších formách a jest tím spoluvinna na mravním úpadku lidstva.

Żmichowska se později prudce bránila proti domnění, že na její náboženské přesvědčení mohla míti vliv četba nebo nějaké osoby: říditi se cizími názory v otázce, jež rozhodovala o jejím bytí a nebytí, považovala přímo za vražedné. Jest při jejím neukojeném hledání přirozeno, že neutkvěla ani na stanovisku z vězení, jež pro ni znamenalo jen záchranu ve vražedné samotě: po příchodu mezi lidi opět na ni dolehl celou tíží starý problém

ne pouze její, nýbrž i lidského celku. Viděla, že v prosté víře nalézá nevzdělaná žena útěchu (1864), ale celý lidský běh ji znovu přesvědčoval o tom, co ji hryzlo již před třiceti lety, že totiž nejlepší lidé protrpí bolesti celého lidstva, ale že jejich myšlenky nemají vlivu a že jim nikdy není možno je proměniti ve skutek. Učení Kristovo není a nebylo nic nového, to vše již bylo před ním, ale Kristus starou ideu vybavil novými silami ducha, schopností vyšších cností; v etických ideách, v pojetí cnosti není pokroku (1866). Smysl života vidí nyní již až do smrti ve snaze jednotlivcově po mravní dokonalosti, či lépe řečeno, smysl svého života vidí v této snaze; jsou jí již cizí emancipační snahy žen, poněvadž nemají nic společného s nitrem (1872), o věřících ví, že »spolknou« vše, co jim církev věřit nařídí (1873), a jest jí smutno pomyslit, že kosti lidí dobrých nebude lze ani rozeznat od kostí »mravních mamutů, slonů, velbloudů či jakých ještě stvoření« (1873). Pokládala proto za zbytečné různé náboženské sekty staré i nové, z nichž si vážila českých bratří a amerických kvakerů, třebas byla přesvědčena, že ani luterství s kalvínstvím ani katolictví nemá vlivu »na odzvířečení lidské povahy, na obroušení drápů a pazourů«: bylo by to marné a mělo by za následek nová pronásledování. Pod tím vzhledem chápala nyní i manželství: muž a žena si sice nedovedou plně porozumět, protože se na sebe různě dívají, ale ženu manželství zdokonalí a zvířecí jeho prvek jest základem nových životů. A tak na konec (1875) přes všechna učení církevní, přes všechny představy divochů a lidí prostých, přes to, že »tolik lží a zločinů bylo nazváno jménem Boha«, přes výklady filosofů a to, že jí schází poslední slovo, v boha věří: »to všechno nedává práva, abych si přece Pravdu a Cnost nenazvala Bohem«.

Bylo-li srdce Žmichovské otevřeno celému světu, nepřestala být nikdy Polkou; a rozrývaly-li její duši poměry lidstva, dvojnásob jí je rozrývaly poměry polské. Koncem let třicátých psala Erazmovi, že se bojí Polsky: bála se, aby její národ nemusil znovu trpět. Byla pyšná, jak psala r. 1843, na ideální polskou mládež, dědičku generace roku třicátého, že pracuje, všestranně se vzdělává a stará se o kulturní rozkvět národa bez touhy po slávě nebo kariéře pouze proto, aby Polska měla v pravý čas pravé muže. Ale vracející se její pesimismus jí dal záhy Polsku poznati s jiné stránky: děsila se uvolnění polských mravů a sobeckosti pánů a šlechty, kteří nemilosrdně sedláka nechávají

hladovět, nelíbilo se jí, že se mnoho mluví ve Varšavě a že se dělají hlouposti, zatím co uvědomování lidu je teprve v počátcích. »Mít Polsku volnou, demokratickou — to není dosti. Vlast svou chápu jen v tom, že musí být nejlepší, neboť být nejlepší jest mým náboženstvím, ne myšlenkou politickou, ne vědeckým faktem, ne ideou filosofickou,« hlásala r. 1847. Sama byla, píše r. 1850 z vězení, jakou chtěla mít Polsku: tichou, trpělivou a odvážnou, běží-li o poznanou pravdu. »Vláda nás kazí, ale Polska je svatá, poctivá.« Přemýšlela o polském problému zvláště ve vězení a na vojácích, kteří stáli před jejím oknem, si uvědomovala rozdíl mezi svým národem a Rusy: Polák je soucitný, potěší, polituje, usměje se, ale Rus je surový, tvrdý, špehuje a ublíží, ač za to dostane jen špinavou polévku. Dívala se na Rusy s křesťanskými pocity, dokud myslila, že je Poláci pobijí; nyní, kdy je marno v to doufat, nenávidí jich (1853). Polský národ by chtěla mít celý dobrý, »kéž přes rozloučení srosteme v jednotu prvotného sboru křesťanstva jednotou modlitby, práce a cíle!« Vyšedši však z vězení a poznavši lublinské poměry byla krutě zklamána; snila-li o národní práci, aby ve chvíli neštěstí bylo v Polsku alespoň pět spravedlivých, pro něž by národu bylo odpuštěno (1852), neodvažovala se již ani v ně věřiti. Polsku v Polácích marně hledala a uzavírala si ji, jako náš Kollár před ní, jen ve svém srdci: panstvo slavilo karneval v tanci a zábavách, mladí kavalíři se projížděli s Ruskami, do Varšavy se hrnuli cizí šlechtici, mluvilo se francouzsky, mužská mládež vstupovala do ruských kadetních škol a zatím co na vsi chlopi z hladu zabíjeli děti, polský důstojník a polský voják šel v ruském vojsku vesele na Turka. Żmichowska si vroucně přála, aby Turci měli sílu zabít »apokalyptickou bestii«, ale národ toho necítil. Přes to však Żmichowska nepřestala věřit v historický úkol Polsky (1856) a slova Bůh a Polska jí zůstala posvátnými. Tyto poměry se nezměnily ani v následujících létech: polské noviny psaly jen o plesích a dvorských událostech v cizích státech a uvědomělejší Poláci, kterým stačilo nenávidět Rusy, aby myslili, že polsky smýšlejí, pozbývali i této nenávisti; Żmichowska však za nejdůležitější pokládala, aby své žačky dobře naučila polské historii, a viděla, že národ by pro budoucnost potřeboval mládeže zdravé a se silnými nervy.

Blížilo se poslední povstání, a Żmichowska, jež vroucně vyslovovala »náš Kraków« a se Słowackým Varšavu nazývala

»opuštěnou vdovou«, nebyla spokojena náhlým vzplanutím varšavské mládeže. Trpce jí vytýkala, že má prázdnou touhu dát se zabít od Moskalů, že nechce poslouchat rozumných hlasů, že vylučuje z národa rozumné lidi, kteří vše pro vlast obětovali, a stává se obětí štvavých a dobrodružných demagogů (1861). Uvědomovala si předpoklady, s nimiž se pracovalo v letech čtyřicátých, a srovnávala. Tehdy nejlepší inteligence bojovala za práva národa, a přece nezůstaly stopy po její práci. Viděla chybu v tom, že inteligence počítala sice s pomocí lidu, ale pracovala jen mezi sebou, takže lid o ničem nevěděl ani před revolucí, ani po ní; nechápal ani příčiny četných politických uvěznění. Proto Zmichowska nesouhlasila s chystanou agitací; podnět k povstání nesmí být mezi domácí lid zanášen z emigrace, nýbrž musí vzniknout doma, v lidu, aby mohlo míti úspěch. Mládež musí nejprve duševně vyspěti, musí být jako inteligence z let třicátých vzdělaná, ideální, vědoma si povinnosti úsilné práce; a musí se v celém národě přes odpor vlády a přes všechny překážky pracovat politicky i osvětově, každý jednotlivec musí být uvědomělý — jinak nejen celá spiklenecká akce ztroskotá, nýbrž budou zničeny plody dlouholeté činnosti generací předchozích.

Události r. 1863 se však vyvinuly přes obavy a výstrahy Zmichowské, a jejich průběh a výsledek jí dal úplně za pravdu. Co prožívala asi tato vzácná žena na venkovském hnízdě, když se dovídala o neslavných šarvátkách hrstky vzbouřenců, kteří se dávali na útěk při prvním nebezpečí? A přece nepřestávala věřit v Polsku, jež byla po celá desetiletí všude tam, kde se bojovalo za pokrok, za nové lepší řády, za svobodu; bylo jí lhostejno, sváří-li se politikové o formu republiky demokratické nebo sociální, pokládala hesla komunismu za stejně zhoubná a neplodná jako středověké jesuitství, ale byla přesvědčena, že přes to vše má každý Polák v krvi aspoň na chvíli cosi z Kościuszky. Její sen o šťastné Polsce neopouštěl výšin, v nichž se setkávají největší duchové lidstva: viděla její možnost jen ve vnitřní obrodě. Jak asi trpěla, když poměry se od konce let šedesátých vyvíjely způsobem, podobným počátkům let padesátých! Jen tím, že kořeny tak pevně tkvěla v zemi, v pozemské skutečnosti, a že všechna její prudká obraznost tuto zemi osvětlovala jako reflektorem, vysvětlíme si její charakteristiku a posudek haličské politiky. Již dříve, v letech padesátých, přestala se hroziti Sibiře, žalářování, vyhnanství: vždyť tam jest si možno v duši uchovat

svatý obraz vlasti neporušený, snít o ní a modlit se k ní ve víře a vzrušení; nelitovala proto oněch obětí, jimž se nedostalo amnestie a povolení k návratu, protože pravá Polska, krásná, hodná milování, žije v nich tam daleko, doma by jí nepoznali... Měla tehdy slova uznání pro nižší kněžstvo, jež cítilo a žilo polsky. Ale to bylo Żmichowské samozřejmou povinností, ne zásluhou, jíž počala v polovici let šedesátých využívat katolická církev ve prospěch svůj na škodu zdravého ovzduší národa. »Atmosféra klerikální prosáklá pseudopolskostí jest dnes dusnější než policejní kancelář, než censura, než vláda Metternichova.« Neboť za klerikálního režimu korumpuje se celá veřejnost, »dávné šlechtické nemravy, občanská neohrabanost, panské výsady, salonní prázdnoty, služebičky povýšenců — to vše se výborně hodí k té ortodoksní agitaci«; lid je zanedbán, tone v pověrách, a kdo se pokusí o nápravu, je vyhlašován za zaprodance Němců, za pansláva, za rudého socialistu. Żmichowska v tomto ovzduší r. 1869 napsala hrdá slova: »Chci raději s Němci se rozčilovat nad nelitostným jednáním krakovských karmelitánek, než jako Polka vzíti na sebe spoluzodpovědnost za to, že dvacet let se paseme na Barboře Ubrykové.« »Vím, že kdybych tam (v Haliči) mohla bydlet,« psala tehdy, »tu věrně bych vytrvala při katechismě své mladosti, šetřila bych i chlopů i Rusínů i židů i liberálních práv Němci usnesených — a byla bych jista, že po deseti letech — kdybych žila, čehož nedej Bůh — více by se kolem mne našlo srdcí milujících Polsku, než bych jich dnes mohla shromáždit«. Haličská politika právě svou korupcí jest odváděna od pevné a jednotné linie lidskosti a neupřímnou hrou se znepřátelivší se všemi národy, s nimiž má pracovat, »na konec se dostala k popření práv národů«.

Těmito názory jest dán poměr Żmichowské k národním problémům polským vlastně již předem. Towianism, jenž nejprudčeji rozbujel právě v době jejího mládí a zachvátil všechny eksaltované duše Poláků v emigraci, poznala záhy, ale nepodlehla mu, r. 1843 o něm mluví jako o něčem, čemu nevěří; ve vězení r. 1852 si však uvědomovala, že jí towianism ve své podstatě vlastně nikdy nebyl cizí, souhlasila s ním i v učení o invokaci pomocných duchů, ale pokládala za nezdravé výstřelky dovolávat se Alexandra Velkého nebo Napoleona. V letech následujících, v době rozčarování osobního i národního, byla towianismu nejblíže, ale neustále jej posuzovala kriticky, v letech šedesátých se

již zbavila jeho vlivu a v Remeši r. 1867 v rozmluvě s towianistou drem Marcellim Dobrowolským prohlásila, že má-li věřiti ve zjevení a Mesiáše, stačí jí Kristus, jenž proti neplodnému towianismu přináší do života nové síly mravní obrody. O slovanství u Žmichowské nelze dobře mluviti; znala vědecké snahy polských slavistů, Kucharského, Maciejowského a j., s nimiž se také stýkala, ale praktického slovanství pro ni nebylo: Rusové jí byli barbary, jmenuje je jen Moskaly a na možnost smíru nebo vyrovnání s nimi vůbec nepomyslila. Panslavismus jí znamenal tolik co rusofilství. Proto měla nechut k celému ruskému životu, vyhýbala se i ruské literatuře a r. 1869 se přiznává — Žmichowska, jež znala všechny literatury západoevropské — že rusky vůbec nečte, že z ruské literatury z překladů zná pouze Bulgarinova Vyžigina, Lermontovovu báseň o naději, špetku veršů Puškinových a z literatury nové jen to, co vyšlo opět ve francouzských překladech. Ukrajinci jí byli příjemnější, zajímali ji jako spojka polské měkkosti s moskevskou surovostí; haličským Rusínům vytýkala, že podporují Moskaly za peníze nebo z hlouposti, a za důvod jejich nepřátelství s Poláky neuznávala dávného jejich pronásledování náboženského. O Čechy zájmu neměla, r. 1857 projíždějíc Prahou byla churavá, ale ani v listech z Karlových Varů není o Češích zmínky, ani na cestě zpáteční se v Praze nezastavila, jak udělala v Drážďanech. R. 1867 Čechům vytýkala rusofilství: tím, že se učí »po moskevsku«, podporují prý ruský panslavism, ničící všechny »dialekty«, je to »glupstvo calej Słowiańczyzny«; r. 1869 v rozmluvě s rusínským úředníkem v Haliči, jenž české rusofilství vysvětloval tím, že se tonoucí i břitvy chytá, nedala se jím přesvědčiti: nežli se chytati břitvy, raději prý by splynula se všeobecnou civilisací. Ale národní rozvoj český jí přece neunikl, právě na českém případě r. 1875 dokazovala, že národ lze těžko vyhubit, že přes všechno utlačování se zdvihá a rozvíjí při každé příležitosti, takže na př. národ český, »ač není pěknějšího zrna než já, nyní dokonce bujněji roste než národ polský«. Na otázku židovskou konečně se dívala se stanoviska lidskosti a praktické politiky, pronásledování Židů pokládala za skvrnu v dějinách, byla přesvědčena, že se ze Židů, pronásledovaných ruskou vládou, mohou státi dobří polští vlastenci, odporučovala je získat pro spolupráci, poněvadž znamenají kulturní nepopiratelnou sílu, kterou je lépe mít pro sebe než proti sobě; v tomto přesvědčení se nedala zviklati ani tím, že Židé pracují

jen pro sebe na škodu polského lidu, ukazujíc, že ani šlechta polská jinak nejedná. Bojuje-li se již se Židy, má se tak díti čestně a spravedlivě na poli hospodářském a kulturním zbraněmi ducha a zvýšenou zdatností.

Poměr Zmichovské k Němcům byl podobný jako k Rusům a nezměnil se po celý její život. R. 1856 se otevřeně přiznala, že dotud nepřečtla ani jedné německé celé knihy, protože »rozpínavým Germánům nechce být dlužna ani jedné myšlenky«. Ona sama, dí r. 1875, pokládala za hřích brát někomu národnost, a »u Němců to právě mne pobuřuje, že chtějí, abychom se stali Němci.« I podle Zmichowské jest národní povaha německá odpuzující: egoism má býti klidný, psala r. 1863, ale egoism Němců je lotrovský a zločinný, v Polsku zakládají kolonie (1864), aby vytvořili nový Schleswig, všude germanisují (1872), chtějíce tím národně získat. Již r. 1864 toužila, že »věčně ta historická spravedlivost je odkládána až k pravnukům«, a krutě trpěla za války německo-rakouské. Se smrtí Erazmovou se tehdy usmiřovala, poněvadž se nedočkal pruského vpádu: co jest bolesti v otázce, kterou tehdy kladla přítelkyni, zdali by se chtěla dívat na zemi, kdyby celou zalidnili Němci! »Někdy se mne zmocní taková touha nebýt, že kdyby všichni poctiví lidé a všechno dobro hned se světa zmizelo, to by se mně hned na srdci ulevilo. Atby si zůstala jen Prozřetelnost krále Viléma s Bismarky a Moltky v celé soustavě sluneční, a k tomu ještě všechny Němky, pokud jsem je ve svém životě poznala.« Bylo jí r. 1870 hrozným pomyšlení, že by se byla narodila Němkou, a rozhodně byla proti tomu, aby Poláci psali německy, a zatím co Němci všechno slovanské a zvláště polské podceňují a ignorují, aby Poláci výsledky své práce a svého nadání »jen sypali Němcům do sýpky«: »Velmi hezké, ale s naší strany!« Bylo-li pro ni mučivé, že spravedlivost dlouho nepřichází, uklidňovala se aspoň tím, že poněmčené národy nepřispějí k německé konsolidaci, že naopak Němci neztráví cizí krve a jen jí ještě více zdivočí a vyloučí se ze řady kulturních národů. A byla to opět básnická jasnovidnost, když r. 1874 téměř prorocky předpovídala: »Bismarkovi a Moltkemu připisují velký rozum — já je však podezřívám, že oni právě nic, pranic nevědí, co vyplyne z jejich dnešní moci — za nějakých 10, 20 nebo 30 let — lidé údivem otevrou ústa a budou se divit — ‚ach! to, t o t o mělo být!' — Tak dalece jsem si jista toho příštího překvapení, že mi ani na tom nezáleží, abych se ho

dočkala!« Jednání Němců jakoby dokonce ji smiřovalo se Slovany, když mluví o »nenáviděných jimi Slovanech«, a jejich vpád do Francie, od mládí milované, způsobil, že si uvědomila, jak' »přece Francie jest potřebna lidstvu« a co tu je potřeba práce »po dvacetileté kanibalské hostině císaře a jesuitů, kteří se živili nejživelnější šťávou jejího mozku.«

Čím méně bylo Žmichowské osudem dopřáno natrhati plodů života, čím více byla odkázána na samotu a zbavena možnosti uplatniti se v polské veřejnosti, tím intensivnější byl její život vnitřní a styk s celou duševní oblastí všeho člověčenstva; puzena věčným hladem dobra, krásy a moudrosti jako nikdy neukojený poutník procházela vonnými zahradami a hlubokými lesy citových sensací básníků, vystupovala na nejvyšší štíty filosofické architektury myslitelů, naslouchala zvučení věčné touhy v duhové hře starých i nových poesií a zvídavě se blížila i k šedivým lomům, v nichž pracovníci vědeckých oborů s pílí prostých dělníků dobývali na pohled nelákavé kvádry různých poznatků. Žmichowska čtla velmi mnoho a všechno. Podle vlastního sdělení sáhla před cestou do Paříže po knize ještě zřídka, ale za to bývala po celou dobu pařížského pobytu pravidelným denním hostem národní knihovny a knize zůstala věrnou až do smrti. Z Paříže psala bratrovi o pokyny ve výběru knih, neboť čtla, co jí přišlo do ruky: básně, romány, dramata, ale hlavně knihy filosofické, přírodovědecké, náboženské a dějepisné. »Lépe se obejíti bez hedvábné sukně, k obědu sníst o jeden pokrm méně — a darovati si pěkný dojem — to byla vždy moje teorie,« jsou její vlastní slova z r. 1867. Tyto pěkné dojmy jí dávaly hlavně knihy; když nebylo knihovny, vypůjčovala je od známých a sama kupovala, stále sledujíc novinky a vracejíc se k literatuře starší. I když se bránila podezření, že na její náboženské názory mělo vliv něco mimo ni, bez hlubokého a všestranného vzdělání, jehož nabyla četbou, nelze si ji představiti; jen tak bylo možno, že její poměr ke všem otázkám byl přesný a nekolísavý a že s takovou jistotou zaujala vlastní stanovisko k nejtěžším záhadám života. Moudrost její nebyla knižní, lidé, kteří prošli utrpením, jako bylo její, jsou vnitřně tak bohatí, že jim není třeba pomoci cizí ruky; ale rozhledu po všech vědách nabyla ze studia, a zachovala-li si při všem volnost vlastního úsudku, nebyl by tak odůvodněný a pro ni samu tak přesvědčující, kdyby její instinkt nebyl doprovázen hlubokými vědomostmi.

Z literatury polské se zajímala o zjevy starší i současné. Chápala, jaké uspokojení má ze svých archeologických studií Maciejowski, čtla historické práce na př. Kubalovy, v jejích dopisech jsou zmínky o autorech starých, o Orzechowském, Kochanowském, Řehoři ze Sanoka a j., o básnících doby pseudoklassické, Krasickém na př., o romanticích Brodzińském, Mickiewiczovi, Felińském, o jejich vrstevníkovi Fredrovi, o literatuře ženské, ze současníků o Kraszewském, Zaleském, Szujském, Orzeszkové, Deotymě, Klaczkovi. Je v ní i zmínka o lidových písních. Kritický její smysl je patrný z posudku rukopisné »Cezary« Elliny, z charakteristiky přítele Skimborowicze, jejž »spíše mezi osobnosti než mezi literáty je třeba zařadit«, a zejména ze zmínek o Slowackém. Slowackého vášnivě počala čísti až ve stáří, na vydání Maleckého se těšila radostí, jež prý již ani se nehodí k jejímu věku, a když vyšlo, »noci nespala, musila celé dva svazky přečíst.« Staré jeho básně zněly k ní echem vlastního jejího mládí a chtění a dávala jim přednost před pozdějšími, naplněnými mystickou slávou towianismu; všechny ji okouzlovaly vlahou vlnou smutku a marného roztoužení, jež bylo tak blízké založení její duše. Byla by Slowackému přála, kdyby byl mohl napojit svou fantasii poznáním moderní přírodovědy: mluvila tu vděčně sama za sebe. A správně odhadla význam kritické monografie Maleckého: je prý málo jemná, psychologicky nedosti subtilní, trochu jí překáží fysiologická její metoda, ale uznává, jak rozumně je napsána, s jakým pochopením a co znamená pro poznání básníka.

O německé literatuře její zmínky nejsou hojné. Čtla zejména německé filosofy Fichta, Schellinga, Kanta, odmítala Hegela, o Římu se poučovala z Momsena; když se kterýsi literát ze Sibiře vrátil s překladem z Goetha, Zmichowská by byla raději viděla, kdyby byl přivezl geologii nebo geognosii. Nechtěla opravdu Němcům být nic dlužna. Tím více čtla francouzsky, anglicky a italsky; cizím jazykům se učila již v pensionátě a zdokonalila se v nich ve Francii. »Revue de deux mondes« a francouzské noviny sledovala, pokud jen bylo možno; z romanopisců a básníků čtla Shakespeara, Huga, Goldoniho, Musseta, Chateaubrianda, Manzoniho, Leopardiho, ale nade vše ji zajímali filosofové, historikové a přírodozpytci, Darwin, Renan, Mill, Comte, Rousseau, Cuvier, Martin, Thierry a jak se jmenují všichni oni mužové a ženy, jejichž jména za jejího života vzrušovala vě-

deckou i politickou a náboženskou veřejnost. Renana čtla ráda a měla pro něho srdečná slova pochvaly, ale její srdce již nebylo přístupno jeho oslňující teorii; nade vše si vážila Darwina, kterého vroucími slovy odporučovala přítelkyním a jenž byl hlavní vědeckou četbou jejího stáří pro bohatství, přesnost, bystrost a pronikavost sebraných postřehů a smělé závěry: »Jsem jista, že kdyby se z Darwina naučil každý tomu, čemu jsem se naučila já, bylo by jistě mnohem lépe na světě. Především by se lidé ženili z lásky — jen z lásky — souhlasíte s tím? a potom boj o život by se rozhodl tím, že by déle žili lidé zdraví, pěkní a rozumní — a přílišné přelidnění nikdy by již nehrozilo, neboť tak, jak by se rozvíjely síly duševní, síly smyslové, generační právě by se zmenšovaly, otíraly.« psala r. 1873. Byli to právě Angličané, kteří nejvíce zaujali Žmichowskou v posledních letech života i v románě, Disraeli, Beecher-Stowe a j., jejichž umění život střízlivě a správně vidět a využít hybných jeho sil ke zdokonalení celku se upřímně podivovala, zavrhujíc všechnu literaturu moralistickou. Současně studovala i orientální filosofii, Konfuce, Brahmu, sv. Pavel jí byl »arcirozumným člověkem«, milovala sv. Augustina a učila se od starých Řeků a Římanů, od Aristotela, Plutarcha, Herodota, Tacita. I ve stáří pro ni platilo za změněných okolností, co již r. 1838 psala Erazmovi: »Jsem mladá a nedobrá dívčina, mám ráda smích a tanec, zábavy a žerty — a přece bych dala všecky plesy, večírky, zábavy své budoucnosti za několik měsíců dobrého, pravdivého a užitečného učení.«

Život, skutečnost, a to život takový, jaký jest, bez příkras, bez teorií, bez předsudků — ten poznat bylo snahou druhé poloviče života Žmichowské, jež svého cíle dosáhla až před smrtí. Hledala jej celou silou své krásné duše. Nejen vědou, nejen poesií. Žmichowska ráda šla i do divadla, v Paříži a v Drážďanech viděla světové herce; chodila do výstav a s úžasem stávala před obrazy Matejkovými, jež tlumočily smutek polských dějin; navštěvovala koncerty a hrou i zpěvem pronikala k tajemství umělcovy bytosti; snila o cestě k moři, v němž si symbolisovala osud lidské historie; věrně se dávala do služeb přátelství, jež chápala jako mravní moc, vedoucí k dokonalosti. A jak psala o Haliči, že by tam dovedla lidi získat lásce k vlasti, tak byla přesvědčena, že by bylo možno působit na lidstvo, kdyby bylo lze vycházeti z předpokladů holé, nefalšované skutečnosti, To byla její tragedie, již sama vyjádřila: narodila se příliš brzy. Lidstvo stále

objevuje nové poznatky, jichž bude možno užít k jeho zdokonalení, ale její osud se bude stále opakovat.

Proto mají paedagogické snahy Žmichowské takový význam v jejím životě a vývoji. Žmichowska nebyla guvernantkou pro výdělek a pro pohodlný život: své povolání jako vychovatelka i později jako učitelka chápala s hlediska svých životních názorů. Paedagogickými otázkami se počala důkladněji obírati, když počátkem čtyřicátých let pomýšlela na založení vzdělavacího ústavu v Poznani; tehdy jí ještě běželo více o to, aby se děti naučily svým předmětům, a o problémy didaktické, jak je patrno z jejích obou knih, vydaných tiskem. Teprve později, v letech šedesátých, chápala slovo výchova v jeho plném smyslu, tak, jak napsala r. 1872: z dnešních škol vycházejí snad dobří obchodní korespondenti a zdatní úředníci, ale málo lidí, to jest takových, kteří by uměli z vlastního svého fondu žít a druhým dávat. A tehdy i nad sebou lámala hůl, protože »se ukázalo, že neměla pedagogického talentu«: kde sela do mladých duší mravní zásady a pravdy, »kde se duší dělila«, vyvětrají její lekce z hlavy a její žáci o ní řeknou, že byla příliš přísná. Žmichowska od počátku hájila proti celé polské společnosti, jež brala k dětem francouzské a německé bonny a anglické vychovatelky, zásady, že dítě se má nejprve naučiti mateřštině, jinak že jeho vzdělání nikdy nebude hluboké, a teprve později že se může učiti jazykům cizím; hájila ji také proto, že rodina nezná cizích lidí, jimž svěřuje děti, a že mohou míti na ně také zlý vliv. Na výchovu Žmichowska kladla veliký důraz, ač nesouhlasila s názorem, že charakter člověka úplně závisí na výchově: dítě zdědí po rodičích náklonnosti, schopnosti a temperament, ale třebas jsou fysiologické podmínky pro jejich rozvoj důležité, přece je krystalisace charakteru odvislá od sil, jež jsou tajemstvím. Žmichowska studovala paedagogickou literaturu, v korespondenci mluví o Barrauovi, Weillovi, Pierru Rouxovi a j., ale dosavadní paedagogické výsledky, ač si od dob starých Řeků lidé výchovou lámali hlavu, končí se bankrotem: elegán se přesune s tanečnicí mimo oltář a dostávají právo vychovávat děti. A přece je k výchově potřeba zvláštních schopností, výchova jest umění či věda jako historie, fysika a pod. a má své vlastní zákony; jest opět jen hudbou budoucnosti, že jím budou pověřeni jen paedagogové specielně talentovaní. Žmichowska se zamýšlela zejména nad výchovou dívčí, nad tím, jak mladá žena se o svém poslání dovídá jen postranními cestami, nad emancipantkami,

ž emancipaci chápají jen jako právo jezdit na koni a kouřit loutníky; a přece podle ní má žena v životě nejvyšší poslání. Její hlas má býti slyšen všude, kde se rozhoduje o osudech lidí: »Nezabíhám v příliš ideálné kombinace, aby se vojna z lidského života úplně odstranila — jest ještě a bude na velmi dlouho potřebná — ale před vyhlášením války, při uzavírání míru hlas žen musí býti slyšen,« psala r. 1870.

Z posledního dopisu Žmichowské, otištěného v Korrespondenci, psaného pět dní před smrtí, kterou viděla se blížit a již se usmívala vstříc, jest patrno, že její utrpení, přemýšlení a hledání nebylo marné: život ji zklamal a zklamali ji lidé, ale uměla býti jímavě vděčna za vzpomínku a za pozdrav, vracela se slábnoucí pamětí k mrtvým svého mládí a každé slovo, jímž se loučila s přítelkyní a se známými, bylo projevem nejkrásnější lidskosti.

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Neutěšený nynější stav státních financí s velikými deficity; jejich budoucí náprava novými berněmi. — Zákon o soupisu válečných půjček. — Daň z uhlí a jiné daně spotřební. — Státní monopoly, státní kontrola vývozu, zvláště vývozu dřevěných fabrikátů. — Daň ze jmění a z přírůstku ze jmění. — Zákon o cedulové bance.

Československé státní finance při rozchodu revolučního Národního Shromáždění nejeví se nikterak příznivými. Jistě počátkem roku nečekali ani nejhorší pesimisté tak veliký schodek našeho státního hospodaření za rok 1920, jaký skutečně bude koncem roku toho. Státní vydání odhadnutá ještě v lednu nejvýše na 11 miliard Kč zvětší se jistě o několik miliard, které musíme zaplatiti cizině za úžasně drahé potraviny, — aby se naše obyvatelstvo mohlo vyživiti do doby podzimní, — pokud nebudeme míti svých vlastních plodin z nových žní. K tomu bylo nutno povoliti ještě drahotní příplatky státním zaměstnancům, převzíti platy učitelské od zemí na účet státní a vyskytla a vyskytnou se různá jiná zvětšená nebo nepředvídaná vydání.

Nedá se nyní snad ani přibližně odhadnouti celkové zvýšení všech těchto nepředvídaných nebo vzrostlých potřeb. Vždyť drahotou surovin ohroženy byly a znamenány jsou skoro státní důchody z monopolů. Tabákové výrobky, ačkoli byly zdraženy víc jak dvojnásobně, prodávají se s citelnými ztrátami, protože holandský zlatý se velice zdražil a následkem toho tabák, který z Nizozemí odebíráme stojí více, nežli začne naše tabáková režie prodává doutníky. Tedy i náš monopol tabákový hrozí býti pasivním, kdežto se z něho čekal velmi zvýšený důchod (asi na ½ miliardy Kč).

Národní Shromáždění mělo pro tuto obtížnou finanční situaci úplné porozumění a snažilo se všemožně aspoň pro budoucnost najíti rovnováhu. Zdali se to podaří, je ovšem zároveň podmíněno pořádnou výkonností a přičinlivostí všeho obyvatelstva v naší republice. Jenom neunavná a rozumná hospodářská činnost může nás poměrně rychle vyvésti z nynějšího žalostného stavu, který sice si nesmíme zastírati, ale který nás přece nepotřebuje nijak uváděti v zoufalství. Naše prostředky správně využité dávají nám možnost vybřednouti z hrozné této poválečné bídy, která není jen zvláštní chorobou naší, nýbrž která se všeobecně rozšířila ve všech zemích dotčených válkou, i když byly vítězné. Francie zápasí s obrovským státním dluhem válečným přes 230 miliard frs a s ročním deficitem, který 1919 přesahoval 30 miliard frs! Ovšem Francouzi spoléhali a spoléhají na válečnou náhradu od Německa. Ale ať si by náhrada ta byla sebe větší, nestačí na

ohromné nároky dluhu a rozpočtů francouzských a také Francii nezbude než zaváděti výnosné nové daně a starými lépe postihnouti bohaté třídy.

My nemáme ovšem naději na válečné náhrady, naopak podle dosavadních zkušeností musíme se ještě připraviti na velmi nepříjemná překvapení, která nám vzejdou snad z jednání reparační komise rozvrhující předválečná břemena bývalé rakouskouherské monarchie na jednotlivé sukcesní státy. Také stále nevyřízená otázka válečných půjček rakouských a uherských hrozí dalším zatížením, kterému jsme se dosud vyhnuli pouze odsunováním. I kdybychom odmítli všechny čistě soukromé nároky z válečných půjček, přece nevyhneme se břemenům, kterými zatížily bezcenné válečné úpisy veřejná hospodářství všeho druhu i ona hospodářství, za která ručí stát a jež nemůže prostě nechati upadnouti v konkurs.

Vláda se zabývala válečnými půjčkami, ale konečného rozhodnutí dosud o nich nečinila. Za to se zbytečným kvapem prosadila předlohu o soupisu jejich podle nařízení míru St.-Germainského. Soupis ten je mírovou smlouvou ustanoveno provésti do dvou měsíců po ratifikaci. V zákoně v posledním zasedání N. S. přijatém k soupisu tomu jsou nařízena nucená družstva majitelů válečných půjček, která po okresích budou soupis prováděti. Otevírají se tím povážlivé cesty, aby se k nám ještě nyní mohly dostati válečné půjčky podloudně, když soupis svěřen je majitelům půjček také v německých okresích, kteří nebudou šetřiti republiky a uznají každý nárok také při úpisech, jež se k nám dostaly až po převratu. Je sice pravda, že soupisem ještě nenabývají vlastníci válečných půjček nijakých nároků proti státu, ale zdá se, že vláda se odhodlala aspoň z části uznati válečné půjčky za státní dluh československý. V tom tkví stále hrozící nebezpečí a ohrožení státního úvěru našeho.

Státní dluhy velice vzrostou povolenými investicemi na zdokonalení dopravy a doplnění státní sítě železniční v letech 1920 až 1925. Bylo povoleno k těmto železničním investicím vydati asi 7 miliard Kč železničních dluhopisů. Je to sice vydání velmi užitečné, ale při dosavadním ohromném našem zadlužení bude přece těžko tyto nové státní železniční půjčky rozprodati mezi obecenstvo, když přece tolik výhodná 4½%ní státní premiová půjčka jde dosti slabě na odbyt. Arci investice ty jsou rozvrženy teprve na léta 1921—1925 a snad v příštích těch dobách se státnímu úvěru ulehčí, až se uvede rovnováha do rozpočtu.

Ale rovnováha v budgetu je nezbytnou podmínkou, bez které na ozdravění našeho veřejného ani soukromého hospodářství by nebylo lze pomýšleti. Sluší pak uznati, že první N. S. k tomu přineslo všemožné oběti a neštítilo se uložiti všem našim občanským vrstvám nejtěžší oběti. V tom se shodovaly veškery strany politické a finanční předlohy byly vyřízeny N. S. jednomyslně (až na některé nesmělé pokusy strany klerikální, která tím pouze sledovala agitační cíle volební).

Všechny sazby daní přímých (kromě daně domovní) byly znásobeny několikrát a je pouze na našich finančních a berních úřadech, aby jejich výnos se také několikanásob zvýšil proti dobám předválečným. Bohužel že výsledků této úřední činnosti není viděti v takovém smyslu, jak bylo by si přáti. Mnohé daně nejsou posud vyměřeny ani za rok 1918 (ba jednotlivě

za r. 1917) a vybrány teprve nemohou býti. Mnozí poplatníci rádi by zaplatili dobrovolně své dávky, ale nemohou se ani dovědětí, jaká jest jejich berní povinnost. Mnoho se dá z těchto nedostatků státní finanční zprávy omluviti novým zařizováním státního hospodářství, ale celkem je přece viděti, že není pevné ruky, správné organisace a snad ani dosti schopností ve vrchním vedení finanční a berní správy.

Ovšem daně přímé nedovedou uhraditi leč jen nepatrný zlomek státní potřeby. Proto povoleny byly velmi vydatné nové daně nepřímé a zvýšeny byly všechny spotřební daně starší. Mezi novými daněmi nepřímými nejdříve zavedena byla daň z obratů zboží a z pracovních výkonů, o jejíž výnosnosti není sice spolehlivých zpráv, ale odhaduje se při jejím úplném vžití a řádném vybírání, že vynese přes 1 miliardu Kč. Rovně přes 1 miliardu Kč vybére stát ze spotřeby uhlí.

Daň byla stanovena na 30% ceny uhlí na dolech; těžení uhlí může lehko přesáhnouti 25 mil. tun zdanitelných a při průměrné ceně tuny asi 150 K by již byl výnos daně 1¼ mil. Kč. Ale jak množství tak zvláště ceny uhlí ještě budou vyšší.

Vedle těchto dvou hlavních daní nepřímých nově upraveny daně z masa, daň potravní na čáře (v Praze, v Brně a v Bratislavě), které ovšem dají dohromady jen asi 80 mil. Kč ročně. Ale zvýšeny byly velmi podstatně daně z líhu, z piva, z cukru, jakož i výrobky tabákového monopolu. Pro příští doby vyhraženo bylo státu výlučné právo na těžení živic (bitumen t. j. petroleje, nafty, zemního vosku a j. podobných olejovitých nebo pryskyřnatých látek dolováním nabývaných). Geologové jsou toho přesvědčení, že těžení to na Slovensku, v Přikarpatské Rusi i částečně na východní Moravě může býti v nedaleké budoucnosti značně výnosné.

Bude nutno arci přizpůsobiti také ceny dopravní na poštách a státních drahách tak, aby tyto státní podniky nebyly pasivními, aby aspoň v nejbližší době kryly své provozovací náklady, později však aby též zúrokovaly investované kapitály. Dosud jsou deficity ze státní dopravy náramně veliké. Musíme v krátké době dospěti aspoň k tomu stavu, jaký byl na drahách rakouských, kde větší část kapitálu byla výtěžkem drah zúrokována a kde na zúrokování přispívaly zrovna dráhy v českých zemích pro pasivní dráhy alpské a haličské. Že nyní jest provoz pasivní, je zcela přirozeným zjevem, jelikož jsme dostali dráhy ve strašně zbědovaném stavu a doprava je velmi omezena také pro nedostatek uhlí a pro různé překážky mezinárodního rázu.

Veliký finanční význam bude míti všeobecná dávka ze jmění (až do 30%) a z přírůstku jmění (až do 40%), které však se nesmí užiti k úhradě běžných vydání, nýbrž která je určena především k úpravě měny. Z jejího výnosu bude potřebí zapraviti závazky rakousko-uherské banky (v celkové sumě asi 10 miliard Kč). Jestliže něco po uhražení těchto závazků zbude, bude to určeno k vyrovnání nejtíživějších dluhů státních, hlavně k zaplacení dluhů na vydobytí naší svobody vzniklých.

Tato dávka ze jmění byla nejméně dokonalým dílem prvního N. S. Její návrh i projednávání jeho bylo na kvap skoro násilím v posledních okamžicích promrskáváno pod tlakem socialistických stran, které chtěly

k míti náhradu za povolené velmi tíživé, ba kruté daně spotřební. Ani zámožné třídy se dani té nevzpíraly, ale žádaly, aby uložení a provedení daně bylo úměrné poplatním silám. Ale o návrhu daně té i o zákoně, který byl konečně usnesen, tvrditi toho nelze; je to spíše kompromisní dílo politických stran nežli opravdu spravedlivé zatížení majetku a hlavně přírůstku majetkového. Přírůstek ten bude vypočítán zcela průměrným odhadem a na základě náhodných a neustálených cen za hrozného kolísání měny. Kromě toho největší přírůstky jmění ujdou úplně zdanění t. j. všecky ty, kterých se nabylo po okolkování bankovek Rašínem, tedy po 1. březnu 1919.

Vůbec nebylo nijak šťastnou myšlenkou spojovati zdanění jmění jedině s úpravou valuty. Kdyby se výtěžku daně skutečně upotřebilo k někdy násilnému i příliš náhlému obmezení oběhu státovek nyní kolujících, mohlo by to způsobiti úplné ochromení veškerého podnikání a zakrvácelo by to státní finance tou měrou, že by na konec oběti k tomu cíli podstoupené byly nejen marnými, nýbrž mohly by se tím na konec zmatky valutové jen zhoršiti a zvětšiti. U nás je mnoho vlivných finančních t. zv. odborníků, kteří pořád sní o tom, že by se nynější československá koruna mohla vyrovnati svou hodnotou koruně předválečné. To jsou však podobně pošetilé myšlenky, jako kdyby někdo někdy byl pomýšlel, aby se snad frank vyrovnal svou cenou libře sterlinku.

Kromě zdanění bude arci nutno i jinak pomáhati našim státním financím různými státními monopoly. Cesta k tomu již byla ukázána při vývozu cukru, lihu a sladu, který státu poskytl a ještě poskytne miliardové zisky. Velmi vydatným zdrojem byly by naše lesy, které po zabrání velkostatků po většině budou vykoupeny státem. Bylo by chybné vyvážeti hlavně jen surové dříví nezpracované, ba ani polotovary z dřeva není radno vyvážeti, nýbrž úplně hotové výrobky co možná umělé zpracované by nám státu přinesly největší zisk. Zvláště by se hodilo vyráběti a vyvážeti papír, k němuž v našich lesích bylo by dosti suroviny. Kontrolou všeho toho vývozu by stát mohl vyzískati znamenité zdroje nových důchodů.

Tedy o finanční budoucnost při všem nynějším velmi trapném stavu není potřebí se strachovati, ale nutno je míti pevný plán a neochvějnou odhodlanost přivésti státní rozpočet v úplnou rovnováhu.

Předčasný byl zákon, který v posledním sezení N. S. přijalo o *cedulové bance*. Je to zákon do zásoby, který může nabýti platnosti teprve až budeme míti *měnový zákon*, jak výslovně v té osnově bylo usneseno. Ale v plánech o měnovém zákoně nepokročili jsme ani tak daleko, abychom mohli určiti hodnotu příští naší měnové jednotky, která je v zákoně o cedulové bance ponechána v naprosté neurčitosti. V původní vládní předloze bylo navrhováno vzíti za početní jednotku příští měny zlatý frank (1 kg ryzího zlata = 3444·44 frs), ale při podrobném projednávání vládní předlohy byla jednotka ta schválně opomenuta. Přece však se v pozdějších článcích skutečně s podobnou jednotkou jako frank počítá, aniž jest jakkoli přesněji udána. Takové zákony nemají arci nijaké praktické ceny, když se i jejich konečná *forma* musí teprve znovu upravovati, až budou jiné zákony přijaty, o nichž nikdo ještě neví, jak budou vypadati.

V Praze 19. dubna 1920. *Jan Koloušek.*

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Vládní návrh na úpravu školské správy v Československé republice. — Návrh poslanců národnědemokratických. — Návrh školských pracovníků menšinových. — Posudek organisovaného učitelstva o vládním návrhu.

Národnímu shromáždění byl podán v březnu vládní návrh na úpravu školské správy v Československé republice. Je centralistický. Stát osvojuje si jím nejvyšší správu veškerého vyučování i nejvyšší dozor na ně. Není dost správné, že školství vojenské a zemědělské odděluje se od školství ostatního a svěřuje se odborným ministerstvům. Utrpí tím jednotnost veškerého školství, kterým má prolínati jednotný duch.

Zemské školní rady se zrušují, což jest jenom důsledkem přijaté ústavy, která zavádí zřízení župní. Zemské školní rady dosavadní trpěly bez toho přetížeností, která způsobovala jistou těžkopádnost a zdlouhavost ve vyřizování aktů.

Působnost zemských školních rad převziti mají dle návrhu vládního částečně školní rady župní, částečně min. školství a nár. osvěty. Župním radám školním bude předsedati župan, tedy osoba politická. I náměstkem jeho býti má správní úředník. V župní školní radě budou zasedati tři, nejvýše pět učitelských zástupců, které si zvolí na župních poradách učitelstvo škol národních. V župách národnostně smíšených bude voliti jednoho zástupce i národnostní menšina učitelská, bude-li čítati příslušná menšina aspoň pětinu všeho obyvatelstva. V každém případě musí býti jeden ze zvolených učitelů ze škol občanských.

Župním školním radám budou předsedati tedy neodborníci a protože v nich bude zastoupeno i dvakráte tolik občanstva, co zástupců učitelských, vyhoví se tužbám učitelským po zodbornění úřadů školských jen v míře nejskrovnější. Občanští zástupcové budou voleni dle národnostních skupin v župním zastupitelstvu. Má býti mezi nimi i školní lékař, což bude školství po stránce zdravotnické jistě ku prospěchu.

Zpravodaji župních školních rad budou župní školní inspektoři pro věci pedagogické, úředníci administrativní a právní. Tři z nich budou míti právo hlasovací. Bude jen ku prospěchu školství, když se výchovné a vyučovatelské záležitosti oddělí od záležitostí správních a právních. Vyjde se tím vstříc učitelstvu, které po takovém oddělení často volalo. Funkční období zvolených zástupců učitelských i občanských potrvá šest let. Předpisy o župních poradách učitelských vydá ministr školství.

Pravomoc župních školních rad bude se týkati všech otázek veřejné i soukromé výchovy a vyučování v župě, pokud rozhodování o nich nebude vyhraženo výslovně ministerstvu. Budou pečovati o školství národní (obecné i občanské) i pokračovací. Převezmou působnost zemských výborů i obor působnosti župních úřadů, komitátů, jich orgánů, správních výborů (inspektorátů) na Slovensku.

Župní školní schůze budou konány nejméně měsíčně. Na žádost aspoň tří členů musí býti svolány mimořádně. Jednací jejich řád vydá ministerstvo. Běžnou administrativní agendu budou vyřizovati zpravodajové, ale předseda musí o tom na schůzích podávati zprávy. Rozhodování na schůzích bude se díti nadpoloviční většinou.

Předseda župní činí se zodpovědným ze zachování zákonů republiky i z toho, aby při všech rozhodováních bylo dbáno zájmu státu a školy. Dává se mu právo i povinnost, aby zastavoval usnesení, která by dle jeho názorů odporovala zákonům a platným nařízením.

Potřebné úřednictvo konceptní i kancelářské přiděli předsedovi župy ministerstvo školství a nikoli ministerstvo vnitra, které o to nesprávně ovšem usiluje.

Místní školní rady pro všechny školní obce vládní návrh ponechává. V obcích národnostně smíšených budou místní školní rady zvláštní pro každou národnost a složené z příslušníků národnosti. Předsedati však oběma bude místní starosta. Náměstek jeho zvolí se většinou ze členů místní školní rady.

V místní školní radě budou zasedati jako zástupci školy učitelé, je-li jich méně než tři. Kde je jich pět, zvolí ze sebe dva, šest až devět učitelů zvolí tři, deset až dvanáct čtyři nebo pět členů. Školy různých kategorií zvolí z každé kategorie po jednom učiteli odděleně tak, aby byli zastoupeni učitelé škol obecných, občanských, učitelky. Správcové škol, nebudou-li zvoleni, budou se moci schůzí zúčastniti s hlasem poradním. Obdobně jako ve školních radách župních musí býti v místních školních radách vždycky dvakráte tolik zástupců občanských jako zástupců školy. Zvolí je obecní zastupitelstva všech obcí přiškolených dle poměrného počtu obyvatelstva. Počet určí župní školní rada. Obecní zastupitelstvo zvolí tři náhradníky. Mezi členy zvolenými mají býti správně i rodiče dítek, které chodí do školy. Školní obec s více školami může býti se svolením župní školní rady rozdělena na více školních obvodů se samostatnými školními radami. Funkční období místních školních rad má býti tříleté.

Místní školní rady scházejí se nejméně jednou za měsíc. Mají spravovati místní školní fondy a nadace, přechovávati cenné listiny, mají dozírati k budovám a školním pozemkům, na nářadí, učebné prostředky, mají vésti školní inventáře. Přísluší jim opatřování nákladu na školní potřeby, sestavování školních rozpočtů a účtů. Mají prováděti soupisy žactva, vésti matriky, rozhodovati o přijímání cizích dítek do školy, dohlédati k návštěvě školy, spolupůsobiti při trestání nedbalé návštěvy školní. Mají podporovati učitelstvo ve vykonávání kázně a bdíti nad mimoškolním chováním školních dítek a nade vším, co má vliv na vychování mládeže.

Na žádost aspoň tří členů má býti místní školní rada svolána ke schůzi mimořádné. Usnášeti se může, byli-li všichni členové pozváni, je-li jich většina přítomna, nadpoloviční většinou. Předseda může usnesení zastaviti, odporují-li zákonům, se svolením župní školní rady. Župní školní rada má pravomoc při nezákonném jednání místní školní radu rozpustiti a dosaditi místo ní svůj orgán.

Vládní návrh zřizuje místo dosavadních zemských ministerské školní inspektory pro školy střední a odborné a ústavy učitelské, jichž obor a obvod působnosti, sídlo i paušál vymezí ministr školství. Pro školy národní zřídí se instituce inspektorů župních a obvodních, jichž službu sorganisuje ministerstvo. Župní inspektoři mají býti státními úředníky, obvodní inspektoři mohou zatímní. Ministr školství může i pro národní školy zříditi určitý počet míst inspektorů ministerských.

Školní obce mají hraditi kromě sbírek učebných pomůcek a školních knihoven veškerý věcný náklad na veřejné školy národní. Osobní a ostatní náklad, k němuž budou župy přispívati, bude uhražovati stát. Ministrovi školství se ukládá, aby určil dobu, kdy zákon celý nebo z části má býti proveden a aby po dobu přechodnou byl oprávněn zříditi orgán, který by funkce zrušených úřadů zatímně prováděl i kdy má zákon nabýti platnosti na Slovensku.

Vedle vládního návrhu byl podán Národnímu Shromáždění ještě návrh poslanců nár. demokratických na úpravu správy školské. Veškeré školství — i mateřské — sestátňuje. Obce a župy nemohou zřizovati a vydržovati školy a vzdělávací ústavy až na opatrovny a školy mateřské, každý občan republiky (spolek občanů) má právo žádati, aby mohl zříditi svým nákladem školu národní nebo opatrovnu, jen když vzdělání učitelstva na těchto školách bude stejné s učitelstvem škol státních, když i plat, pensijní požitky učitelské, vyučovací osnova se budou shodovati s poměry na školách státních. Návrh připouští i zřizování a vydržování škol církevních a konfesijních, což by ovšem svobodě občanstva neodporovalo, ale pokroku by mohlo býti nebezpečné.

Státní jazyk československý má býti na všech vyšších školách než obecných povinným předmětem učebným. Na obecných může býti ve třech vyšších ročnících nepovinným. Veškeré školství podřizuje návrh ministerstvu školství, tedy i zemědělské a vojenské. Návrh poslanců nár. demokratických přiznává ministerstvu školství i právo vykonávati vrchní dozor státu nad konfesemi a církvemi, což snad odporuje chystanému návrhu na rozluku církve od státu.

Proti návrhu vládnímu návrh poslanců nár. demokratických reorganisuje zemské školní rady, v nichž mají zasedati odborní referenti (zemští kulturní inspektoři) kvalifikovaní vědecky i jazykově pro svůj obor škol, dále referenti pro správní i hospodářské stránky škol a ústavů i zpravodaj zdravotní. Dalšími členy zemských školních rad mají býti zástupci žup. Žije-li v župě přes půl milionu obyvatelů, má voliti dalšího zástupce na každých plných 400.000 občanů. Učitelských zástupců má býti v zemské školní radě 6 středoškolských a odborných, 6 zástupců z učitelstva škol obecných a 4 z učitelstva občanských škol. Jmenovati je má ministr po návrhu zemských porad učitelských. Zemské a osvětové školní rady mají býti čtyři a jednací jejich řečí má býti státní řeč československá.

Okresní kulturní inspektory v sídle okresních úřadů má jmenovat ministr a přikládá se jim úkol nynějších okresních školních inspektorů. V politických obcích mají se ustaviti místní osvětové rady se zástupci místního učitelstva a s působností, která je v celku analogická s působností místních škol ve vládním návrhu. Také podle návrhu poslanců národně-demokratických má obec uhražovati veškerý náklad věcný, ostatní náklad (osobní) má hraditi stát.

Školští pracovníci menšinoví obrátili se na poslanecké kluby s návrhem zákona, který dle jejich názoru přihlíží k nynějším neodkladným potřebám i k zájmům státu. Návrh přidržuje se v odstavcích o školství národním návrhu vládního. Avšak vyjímá dozor na školství menšinové z pravomoci místních školních rad přikazuje jej zemské školní

a osvětové rady. Působnost místních školních rad rozšiřuje o dozor a součinnost při osvětových a lidovýchovných podnicích pod kontrolou zemské školní rady, která se mění v zemskou školní radu a osvětovou. Okresní školní rady se zrušují a nahrazují se okresními kulturními inspektory (komisary), kteří jsou orgány zemské školní a osvětové rady a sídlí v místech okresní politické správy.

Menšinoví navrhovatelé usilují svým návrhem o organický přechod do nových poměrů. Návrh jejich nechce prejudikovati řešení vládnímu.

Rozhodnutí, zda a které věci budou řízeny navrhovaným župním úřadem, a které snad budou moci býti řízeny orgánem společným všem župám ze zemí vzniklým, odkládá se na dobu, kdy se nabude bezpečných zkušeností. Navrhovatelé mají za účelné, aby se ponechala také správa školství úřadům, jejichž působnost se bude vztahovati na oblast celých zemí. I Slovensko, k vůli němuž se župní zřízení uzákonilo, domáhá se důrazně zemského úřadu školního.

Učitelstvo v podání svém kulturnímu odboru Národního Shromáždění vytýká vládnímu návrhu, že obsahuje věci zásadní a mezi nimi mnoho podrobností, převzatých ze dřívějších zákonů. Postrádá v něm uskutečnění hesel, která byla hlásána již v dřívějších dobách a jsou dosud uznávána jak veškerým učitelstvem, tak i znalci školství. »Z vládního návrhu není viditelna ani demokratisace školské správy ani její zodbornění. Návrhy Ústřední rady učitelských organisací nebyly respektovány. Vládní návrh pomíjí úplně učitelskou samosprávu, nepřipouští vlivu odborných korporací atd. Vládní návrh dává — dle úsudku učitelstva — menšinové školství ve smíšených obcích úplně na pospas vládnoucím většinám v obcích. I když připouští volbu dvojí místní školní rady, činí přece starostu obce rozhodujícím činitelem ve školství, protože jej staví v čelo obou místních školních rad. Je ku podivu, že tato věc pokládá se za přednost na školách, navštěvovaných dětmi rodičů dělnických, hospodářsky slabých. V župách německých pak, i když župan bude vládním úředníkem, bude míti proti sobě, kdyby chtěl chrániti menšinové školy, vždycky většinu, nepřející českému školství. Nesmírně nebezpečno je také dávat do pravomoci žup školství soukromé, které se takto vymkne ministerstvu školství úplně z rukou.«

Návrhy na úpravu školské správy v Československé republice jsou a budou rozhodující pro rozvoj i vývoj školství národního. Je třeba, aby při projednávání jejich byl pozorně slyšen každý hlas, aby bylo rozvážně uvažováno o každém návrhu, o každé námitce, která bude z kterékoli strany podána. Caveant consules![1]

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Reforma střední školy.

Prof. inž. Josef Jedlička: Návrh na organisaci vědění a vyučování.

Přípravné práce k reformě střední školy konaly se již za války. Před 3 roky dal spolek architektů a inženýrů podnět k poradám o reformě reálky;

[1] Národní shromáždění přijalo v posledních schůzích svých v podstatě vládní návrh na úpravu školské správy. P. p.

tyto porady vyvolaly anketu školních odborníků, kterou svolal spolek ředitelů českých středních škol a ústřední spolek českých profesorů. Po převratu pokračovaly v práci jednota českých matematiků a fysiků, přírodovědecký klub, klub moderních filologů, jednota českých filologů a vypracovaly zcela samostatné návrhy na organisaci středního školství, jež byly v odborných časopisech již uveřejněny. V těchto poradách na definitivní úpravě se ještě pokračuje. Potěšitelný byl zájem širší veřejnosti, která se až dosud o úpravu střední školy valně nestarala. Živou pozornost vzbudily návrhy prof. M. Vaněčka (vydán samostatně), inž. K. Vaňoučka ve spolku architektů a inženýrů, Fr. Maška (Národ 1917) a Jana Havlasy (Rozhled 1917); návrhy trpí jednostranností a neúplností, ale všechny snaží se školu zdemokratisovati, osvoboditi od vlivu církví, školskou organisaci vybudovati jednotněji a provésti podrobněji zodborněni škol odborných. Rozsáhlá akce dotazníková, kterou provedlo ministerstvo školství a národní osvěty pedagogickým ústavem Komenského, shromáždí velmi bohatý materiál, takže bude moci příkročiti vláda k definitivnímu řešení organisace a správy školství. Neutuchající zájem o tuto otázku v širší veřejnosti projevil se opět v obsáhlé a zajímavé studii prof. inž. Jos. Jedličky: Návrh na organisaci vědění a vyučování. Praha 1919, nákladem vlastním. V prodeji u firmy Fr. Řivnáče a v Dědictví Komenského v Praze. Str. 99.

Autor není spokojen ani s organisací našeho školství ani s methodou vyučovací. Školství vyvinulo se ve zcela jiných poměrech hospodářských, sociálních i technických a pro nynější dobu se již nehodí. Pochybuje, zda je všeobecně vzdělán člověk, který dnes ničeho neví o ochranném clu, o vedení průmyslových závodů, o stavitelství, zda je všeobecně vzdělán učený profesor, který neví zač je korec pole, žádá, aby naše školství bylo tak upraveno, aby každý člověk byl též obchodně, technicky a národohospodářsky vychován, aby pěstovány byly již ve školách zásady zdravé podnikavosti v zájmu jednotlivce i celého národa. Rád by spojil s vyučováním botaniky zemědělství a zahradnictví, s geologii hornictví a hutnictví, s chemii cukrovarství, koželužství a p., vytýká, že dnešní škola pěstuje příliš krásné písemnictví a smysl pro umění, ale zanedbává zásady obchodní a průmyslové podnikavosti, vědomosti právnických, lékařských a jiných; střední škola poskytuje zcela málo pro samostatnou výživu pro život. Shledáváme-li účelným a správným, aby ve školství byla stupňovitost ve vyučování, vidí nedůslednost v tom, když nemáme středních škol lékařských, právnických, technických, když není žádné organické souvislosti mezi středními a vysokými školami zemědělskými, průmyslovými a obchodními. Uvažuje, proč se má student na střední škole učiti předmětům, ku kterým nemá chuti, zájmu, když neví, zda bude získaných vědomostí někdy potřebovati; je škoda práce, když student za půl roku po maturitě zapomíná, čemu se pracně 7 neb 8 let učil. Vyučování může míti jen tehdy úspěch, když se učí žák dobrovolně, s chutí a touhou. Universitu i techniky odsuzuje jako přežitek. Na vysokých školách odmítá nynější metodu čtení přednášek, lituje spoustu ztraceného času bezmyšlenkovitým jich psaním, doporučuje vydávání učebnic, profesor přednášel by pouze encyklopedicky s odvoláním na učebnici, aby bylo možno vyčerpati ve stejném čase látku obsáhlejší. Pochybuje o účel-

...ti a správnosti veškerých reformních snah i návrhu na reorganisaci vy...
...nování, pokud nebudeme reformovati obsah jeho, organisaci vědění. Ve...
...ková lidská vědění seskupuje dle příbuznosti jednotlivých nauk do 22 skupin...
...každou skupinu svěřuje zvláštnímu vědeckému ústavu, v němž je řada...
...oborů, jež jsou předmětem jeho bádání. Pro každý obor budou vydány...
...učebnice. Každý ústav vydává periodický časopis, v němž se pojednává...
...otázkách jeho skupiny, v kterém referují profesoři o své práci badatel...
...ské. Těchto 22 ústavů zahrnuje asi 500 nauk. Tiskem by bylo vydáno 500...
...učebnic, jež budou tak napsány, že jedna druhou doplňuje, látka se neopa...
...kuje, všechny jsou psány stejným způsobem, mají jednotnou úpravu i ter...
...minologii. Autor doufá, že byly by encyklopedií lidského vědění, vševědou...
...v duchu Komenského. Učebnice rozděluje na **všeobecně vzdělavací — stupeň** nejnižší, akademické — stupeň střední, akademické vědecké — stupeň vysoký. Nauky rozděluje na **odborné, které nás činí schopnými konati** práci výdělečnou, **průpravné**, které si musíme osvojiti, abychom cha...
...pali odborné, **pomocné**, jež umožňují využitkovati náležitě výsledku činnosti odborné. Vědomosti tyto jsou pro každého nezbytny; potřeba nauk **kulturních a osvětových** dostavuje se sama sebou, až když lidstvo se domohli určitého blahobytu. Předpokládáme-li, že budou dle těchto ...stav napsány učebnice, jež obsahují veškeré lidské vědění, navrhuje autor rozděliti školství do tří druhů škol: škola **obecná** (od 7 do 11 let), měšťanská (od 11 do 14 let) a akademie. Návštěva školy obecné a měšťanské ...povinna, akademie dobrovolna, neboť doufá, že lze dosáhnouti odborného i vědeckého vzdělání studiem soukromým na základě praktického zaměstnání a soustavy učebnic. Vyučování na akademii je organisováno v kursech o 7 až 30 přednáškách a jest ve dvou stupních, praktické a vědecké; mezi oběma je vsunuta činnost v praktickém životě. Akademie spojuje a obsahuje nynější vyšší školu střední a vysokou. Základ nového vyučování tvořily by učebnice; autor vyslovuje naději, že by byly klíčem ku zveřejnění vzdělání, poskytovaly by možnost, aby každý, kdo má pevnou vůli a nadání, osvojil si trvale vzdělání všeobecné i odborné až do nejvyššího stupně samostudiem učebnic a absolvováním příslušného kursu na akademii. Organickou částí studia je práce a cvičení v laboratořích a dílnách, vůdčí zásadou jest učiti pouze tomu, čeho jest třeba k chápání a vpravení se do praktického povolání. Ku zkouškám není nikdo nucen, aby byla »zmírněna konečně vláda papírových dokumentů«. V závěrečných kapitolách pojednává podrobně o způsobu vyučování, postupu studia, kvalifikaci profesorů a právě akademie. Postup studia nejlépe objasní jeden z uvedených příkladů: Hoch po odchodu ze školy měšťanské ve 14 letech vstoupí do učení truhláři. Zde se vyučí a stane se dělníkem. Při tom prostudoval příslušné učebnice živnostenské i akademické učebnice praktické z oboru zpracování dřeva, dále učebnice právnické, hospodářské, státovědecké, kulturní a matematické, navštěvuje potom na akademii ústav pro umění výtvarná, kde cvičí se v řezbářství a v uměleckém zpracování dřeva, složí ze všech vedených předmětů zkoušky praktické, později vědecké a dosáhne tudíž nejvyššího stupně inteligence. Podobný postup zvolil by krejčí, zámečník, ...ubař a j.«

Podstatou návrhu prof. Jedličky jest organisace vědění v 22 ústavech a odborných učebnic. Vyučovací dobu pronikavě zmenšuje, základem vyučování jest studium, jež jest podporováno učebnicemi a odbornou praksí. V návrhu jest sympatická jeho snaha po sevšeobecnění vzdělání, jeho péče, láska a úcta ku každé práci, snaha povznésti k vědecké úrovni všechny obory lidské činnosti, vzácný sociální smysl, který prozařuje knihou a jeho pevná důvěra, že jen vzdělání zmírní všechny příkré rozpory společnosti a vnese více opravdové radosti v náš život. Správně žádá, aby škola hospodařila s časem, aby méně učila, ale více činně pracovala, aby chránila před sněním, aby byla praktická, aby dítě samo ve škole tvořilo a pracovalo. S velkou pílí snesl velmi rozmanitý a bohatý material. Přináší řadu cenných zkušeností, bystrých postřehů praktického inženýra, kterých s výhodou bude lze použíti při budování nové školy. Každý bude zajisté souhlasit s návrhem účelné organisace vědeckých ústavů a vysokých škol, i když jsou vážné námitky z důvodů vědeckých proti autorovu volnému rozdělení dle příbuznosti oborů; otázka jest u nás nyní velmi důležita z různých důvodů, na které již v min. roce zcela správně upozornil prof. List. Také organisace redakce vhodných učebnic pro různé obory, v kterých jsme až dosud odkázány na knihy cizojazyčné, zvláště německé, byla by velmi prospěšná; ale již zde vyslovuji pochybnosti, zda by bylo vhodno zavésti onu žádanou uniformitu učebnic, jež by omezovala volný výběr obsahu a rozsahu látky a potlačila zcela svěží osobitost podání autorů, pokud ovšem by byli ochotni za podobných podmínek knihu napsati.

Návrh na organisaci školství jest opravdu revoluční. Autor řeší problém zcela samostatně, nepřihlíží ani k pedagogické literatuře české nebo jinojazyčné ani k organisaci školství cizího. Na jeho orientaci v této otázce zásadního názoru na vzdělání jest patrný vliv studijní cesty, kterou konal před léty po Severní Americe. Přehlíží zcela velký výchovný význam střední školy právě v kritických letech dospívání, hřejivou intimitu styků žáků a učitelů, kterou nemohou ani žádné nahodilé krátkodobé kursy ani učebnice nahraditi. Reforma výuky na budoucí střední škole musí býti upravena tak, aby právě moment výchovný uplatnil se zcela rovnoprávně s rostoucím stále učivem, aby poměr mezi školou, žákem a učitelem zvroucněl, aby byl upřímnější, teplejší než tomu je dosud. I v organisaci školství musí býti pamatováno na mládež, která nemůže navštěvovati školy střední nebo odborné, aby i o ni bylo v době mezi 14. a 18. rokem postaráno a nebyla ponechána i na dále sama sobě, jako jest tomu bohužel až dosud. Stesky na naše školství byly všeobecné; naše školy mají ovšem mnohé vady a nedostatky, ale je zajímavo, že nebývá v širším obecenstvu téměř nikdy na tyto organické vady upozorňováno, nýbrž na zjevy podružné nebo takové, jež svědčí o nepochopení úkolu střední školy a požadavcích, jež nikdy žádná škola splniti nemůže a nedovede. Překvapuje, že vytýká i autor střední škole, že vyučuje předmětům, ku kterým nemá žák chuti a o kterých neví, zda bude je někdy potřebovati, mluví o zhoubném vlivu střední školy, poněvadž předkládá studujícím předměty nezáživné, vytýká střední škole, že neprobouzí vrozené schopnosti k samostatnému podnikání, že nenabývají žáci vzdělání obchodního a j. v. Úkol střední školy byl připraviti a vychovati dorost k studiu na universitě a

technice, dáti mu takové všeobecné vzdělání, rozvinouti jeho schopnosti, aby mohl studovati samostatně a s úspěchem na těchto školách. Vývojem poměrů byl ovšem úkol střední školy rozšířen, také může býti sporno, co je obsahem všeobecného vzdělání, jsem však přesvědčen, že může býti člověk všeobecně vzdělán, jemné kultury srdce i ducha a nemusí znáti »umění prodávati«. Prof. Jedlička neuznává, jaký velký význam má pro žáka denní, osmileté školení ducha v pěti různých předmětech, z nichž každý vyžaduje jinou metodu myšlení a duševní práce; je to dokonalý duševní tělocvik, který žák denně musí vykonávati. Na str. 82. píše: »Rovněž lze poukázati k tomu, že vzdor veškerým nevýhodám dnešního systému vyučovacího máme výborné právníky, lékaře, inženýry, zemědělce, profesory atd.; nebo, že na české technice se o strojním zařízení vůbec nepřednášelo a přece české továrny strojnické právě v tomto oboru dospěly k neobyčejné dokonalosti.« Právě tato věta je mně dokladem, že ty naše školy nejsou tak špatné, jak se často soudí, že naopak daly absolventům takový základ, že se dovedli samostatně a s výborným úspěchem zapracovati do různých oborů. Také zkušenosti ze světové války potvrzují, jak výborně osvědčili se ku př. čeští chemikové v různých oborech, v kterých nikdy nepracovali a jež ani na vysoké škole neposlouchali a v které se rychle zapracovali na základě důkladných teoretických vědomostí chemie všeobecné. Prof. Jedlička přeceňuje zralost a vyspělost žáků v 11 až 15 letech, čemuž nasvědčuje ten ohromný rozsah učiva na jeho měšťanské škole: zařízení a vedení průmyslových závodů, kalkulace výrobní ceny, encyklopedie nauk inženýrských, polovinu logiky prof. Krejčího a p. Žák není v těchto létech ještě tak vyspělý, aby se mohlo těmto poznatkům s úspěchem vyučovati. Autor zavádí na střední stupeň předměty, jež byly přednášeny až dosud jen na školách vysokých. Jaký význam a účel by mělo vykládati encyklopedicky vědy lékařské, právnické a j. dětem 15letým? Neboť k studiu anatomie není, jak soudím, zapotřebí jen jemných a obratných prstů 14leté dívky (str. 74), nýbrž duševní zralosti, soudnosti a vyspělosti; studium lékařství není jen studium anatomie, jak encyklopedicky vykládati ostatní nauky lékařské, jaké poznatky by mohl získati absolvent těchto kursů u praktických lékařů, jaké by bylo jeho praktické povolání? I když bychom se smířili s myšlenkou, že všechny naše hojné zkušenosti školské, plynoucí z vývoje bohaté tradice české školy prostě odložíme a vybudujeme si školu naprosto jinou, bez jakékoliv organické souvislosti se školou minulosti a přítomnosti, nemůžeme budovati takovou školu bez zřetele na školství v cizině. Vybudujeme si školu českou, v našem duchu národním, ale nesmíme zapomínati, že budeme žádati, aby naše mládež mohla pokračovati ve studiích v cizině a musíme se proto postarati, aby organisace našeho školství byla taková, aby mládež v cizině studovati mohla, aby bylo naše školství v cizině uznáváno za rovnocenné. Prof. Jedlička dovolává se amerických poměrů školských, jak je poznal na svých cestách. Dr. Karel Velemínský ve své krásné knize o americkém školství nás informuje, že nedosahují absolventi střední školy americké vyspělosti českých abiturientů a o reformách těchto škol, jež mají doplniti a prohloubiti výuku naukami teoretickými a duchovědnými.

A tak i když návrh prof. Jedličky nemůže býti proveden v plném rozsahu, české učitelstvo s povděkem vítá jeho zájem o českou školu, jeho četné a cenné pokyny a poznatky, jež opírají se o jeho dlouholeté zkušenosti a bude jen ku prospěchu školy, bude-li přihlíženo k jeho názorům v připravované reformě školské. —*všk*—

LIDOVÁ VÝCHOVA.

Osvětová a mravní výchova v našem vojsku.

Nejvýznamnějším zjevem české lidové výchovy v posledních měsících jest výnos československého ministerstva Národní Obrany, kterým se zavádí v našem vojsku osvětová a mravní výchova. Kdo poznal z vlastní zkušenosti život, jaký byl za Rakouska ve vojenských kasárnách, kdo ví, jak se bavili rakouští vojáci v době své prázdně, pochopí, jaký netušený význam může a bude míti nově zaváděná osvětová a mravní výchova vojska. Význam tento byl také vším právem jedním z důvodů, pro který i odpůrci dlouhé služební doby výcviku vojenského byli ochotni přivoliti k prodloužení doby služební. Výnos sám vytyčuje cíle i prostředky této nové výchovy takto:

»Doba vojenské služby má býti vojínovi také pokračováním a doplněním školského vzdělání, má jí býti využito pro upevnění povah a zušlechtění duší. Proto osvětová a mravní výchova jest součástí vojenského výcviku. V době služební i po denním zaměstnání jest jí věnovati pilnou pozornost a všichni velitelé jsou odpovědni za řádné její provádění. Každý představený jest činitel výchovný, má si zjednávati úctu svým věděním a působiti živým příkladem vzorného života. Cílem této výchovy jest, aby se mladý muž vracel do občanského života jako dobrý občan a dobrý člověk, aby se v jeho duši založil zdravý světový názor, který by jej vedl k práci na prospěch rodiny, obce i celé republiky.

Výchovné prostředky jsou: Škola občanských nauk má dáti základy vědomostí potřebných pro řádný život občanský. Doplňuje se odbornými kursy večerními a ruční prací v dílnách. Knihovna a čítárna poskytuje potřebné četby vybírané tak, aby se výchova ve školách a kursech sebevzděláním doplňovala. Také o ušlechtilou zábavu vojínovu v době mimoslužební jest pečovati. Proto se pěstuje zpěv a hudba, pořádají besedy a večírky i divadla. Návštěvy uměleckých výstav, závodů, továren a vzorných dílen jsou nutným doplňkem výchovného plánu.

I. Škola. Dvě odpůldne v každém týdnu, t. j. nejméně 16 hod. měsíčně budou zcela vyhrazena škole. Předměty vyučovací jsou: 1. O obecním a státním zřízení; 2. o právech a povinnostech občanských; 3. o národním hospodářství; 4. o velkých dobách a zjevech našich dějin a o našem zeměpise; 5. o literatuře a umění; 6. o důležitých otázkách doby; 7. o zdravovědě. Rozsah látky, která má býti probrána, uvádí se v podrobné učebné osnově.

Látka se rozvrhuje na 100 hodin tak, že pro výklady o obci a státu se určuje 15 hodin, pro právo 10, pro národní hospodářství 80, pro dějepis a zeměpis 25, pro literaturu a umění 15, pro velké otázky doby 5, a pro zdravo-

vědu 10 hodin. Všecku látku nelze probírati najednou. V zimních měsících nechť se věnuje péče hlavně výkladům o obci a státu, o právu a národním hospodářství. Do programu s těmito těžkými předměty budou vhodně vsunuty hodiny dějepisu, literatury, umění a pod. Podrobný program jest vypracovati vždy tak, aby se vojín těšil na školu občanské výchovy.

Metody vyučovací. V určený čas se shromažďují vojíni ve vhodné místnosti, možno-li v učebně s lavicemi a tabulí. Prvních několik minut se opakuje látka minule probraná v rozhovoru s jednotlivými muži, půl hodiny se vykládá látka nová a v poslední čtvrthodině se opakuje zase otázkami a odpověďmi, co právě bylo probráno. Po ukončení jednotlivých partií se věnuje opakování ještě více času. Vyučuje se způsobem všem vojínům přístupným, nepředpokládá se vyšší průpravné vzdělání, než jakého poskytuje škola obecná. Postupuje se induktivně, t. j. z otázek denního života, a konkrétních a známých příkladů, výklad se nezatěžuje podrobnostmi příliš teoretickými. Užívá se hojně map a obrazů nástěnných i promítaných. Učební program se zpestřuje pokusy fysikálními a chemickými v učebnách středních škol. V otázkách náboženských a politických se zachovává takt.

U slovenských útvarů jest voliti látku podle vyspělosti mužstva. Přípravkami pro předepsanou osnovu jsou zde školy čtení a psaní pro všecky vojíny, kteří neprokáží dostatečné znalosti těchto předmětů, a školy slovenského pravopisu i mluvnice pro mužstvo, které navštěvovalo jen maďarské školy. Tu se učí také počtům se zřetelem k praktické potřebě. Zavádějí se hodiny čtení a rozbor toho, co bylo čteno. Učí se čísti noviny. Z celkového programu se volí především výklady hospodářské a zdravovědné, literární a dějepisné.

Ve smíšených útvarech se umožňuje mužstvu, aby se naučilo českému jazyku.

Doporučuje se konati jednou měsíčně řečnická cvičení, při nichž se upozorňuje na formu přednesu, učí se mluviti klidně a zvolna, mírně gestikulovati, dokonale látku ovládati, mluviti pravdu a dbáti jazykové správnosti. K těmto cvičením se připojují debaty, při nichž se učí debatovati věcně.

O významných výročích a udalostech se konají krátké proslovy před šikem nejlépe při čtení denního rozkazu, v němž se na ně upozorňuje zvláštními body.

II. Výchova mravní. Cílem výchovy, která se tu nařizuje, není jen vědění, ale i zušlechtění mravní. Mravnost jest vztah člověka k člověku i ke všemu vnějšímu světu, v němž žije. Jest jednak přirozená, která vyplývá z přirozených dvou pudů, sobectví a altruismu. Ale jest i mravnost vyšší, v níž člověk jako bytost duchová překonává v sobě tyto přirozené pudy svou kulturou.

K této vyšší kultuře mravní vede výchova příkladem a sebeovládáním a mravním poučováním. Příklad jest nejmocnější prostředek mravně výchovný. Všichni, jimž svěřena výchova vojska, nechť působí především příkladným životem! Výchova vůle, sebeovládání, sebevýchova jest příkaz pro každého, kdo chce býti duševně živ, proto jest vésti vojíny k sebevýchově! Podmínkami lidského soužití jsou vzájemná pravdivost, sociální spravedlnost a vzájemná blahovůle. K těmto ctnostem budou vychováváni vojíni za světlým příkladem Husa, jenž pro pravdu svého přesvědčení umřel, za příkladem

Masaryka, který nás vede k sociální spravedlnosti, za příkladem Komenského, který učil lásku k bližnímu osvědčovati na dětech.

Podřizovati sobecké zájmy vlastní veliké myšlence národního celku bude cílem výchovy mravní.

III. Kursy. Školu občanské výchovy jest doplňovati kursy českého pravopisu, kursy moderních jazyků, kursy těsnopisnými, účetnickými, knihovnickými, zemědělskými a pod. Konají se večer, návštěva jejich jest dobrovolná. Má býti ctižádostí každého osvětového pracovníka, aby takovými praktickými kursy doplnil teoretické vyučování školní, a aby jeho kursy byly velikým počtem mužstva pilně navštěvovány.

U slovenských útvarů jsou povinné kursy pro mužstvo neznalé čtení a psaní (analfabety). Ty se konají v době zaměstnání a vyučují v nich vybraní důstojníci (nebo učitelé občanští). Pro mužstvo, které navštěvovalo jen maďarské školy, jsou povinné kursy slovenského pravopisu a mluvnice. Kursy slovenské mluvnice a literatury si zřídí také všichni důstojníci slovenských útvarů.

Ve volném čase bude mužstvo zaměstnáváno pokud možno také pracemi ručními (knihařstvím, obráběním dřeva, zahradnictvím, zelinářstvím). Budou pořádány výstavy výrobků!

IV. Knihovny jsou také školy, školy všestranné, ve kterých učí mnoho dobrých učitelů (Havlíček). Vzorná knihovna se neposuzuje podle počtu svazků, nýbrž podle hodnoty knih. Volbě knih jest proto věnovati zvláštní péči; z darů zařazovati knihy jen opravdu cenné.

Dobrá knihovna musí býti pečlivě spravována, musí míti řádně vedený inventář a podrobný seznam lístkový. Knihovní řád stanoví dobu vypůjčení, kolik knih se půjčuje na jednu legitimaci, náhradu za knihy ztracené a poškozené, poučení pro případ nakažlivé choroby.

Statistiku jest vésti: 1. Inventární: kolik měla knihovna svazků na počátku roku, kolik přibylo (koupí, darem), kolik ubylo (ztrátou, vyřaděním), a počet svazků podle tří oborů. — 2. Statistiku výpůjček: kolik svazků bylo vypůjčeno a z kterých oborů. — 3. Statistiku čtenářů: kolik a z kterých stavů.

V. Čítárny nechť jsou útulkem vojínovým po zaměstnání, místnost buď pečlivě upravena, světlá, na stěnách obrazy, uprostřed stůl, novinové pulty, rákosové rámy, věšák. Kromě časopisů zábavných a poučných budte vykládány i listy denní. Také čítárny jako knihovny musí dáti výhost vši nesnášelivosti politické nebo náboženské. Denní listy vykládané v čítárnách měly by se vázat a uschovávat v příruční knihovně, která musí býti v každé čítárně. Do příruční knihovny náleží sbírka zákonů a nařízení vojenských i občanských (Vojenský věstník, Sbírka zákonů a nařízení), malý naučný slovník, příručky dějepisné, zeměpisné, statistické atd. V čítárně buď vyvěšen na patrném místě seznam vyložených časopisů a na stole kniha návštěvníků. Řád čítárenský: Nemluvit nahlas! Noviny, časopisy, knihy z příruční knihovny se domů nepůjčují!

VI. Zpěv a hudba se pěstuje v pěveckých kroužcích vedením zkušeného sbormistra a cvičí se lidové písně hudebně a básnicky krásné. Podle možnosti účastníci pěveckých kroužků se učí znáti noty i teorii zpěvu. Cvičí se jednohlasné písně, jež by se zpívaly při pochodech nebo v době odpočinku. Celková hudební výchova má směřovati k zušlechtění vkusu a ke kultuře

rdce. Pro akademie mají býti proto voleny skladby pravé hodnoty umělecké, ž než mají býti vojíni připraveni poněcnením o skladateli a hudebním rozborem bsahu skladby.

VII. Besedy a večírky. Literární výchovu jest doplňovati besedami věnovanými určitému spisovateli nebo literárnímu proudu. Na program akových besed se dá především krátký výklad o životě a díle spisovatelově, otom se předvedou ukázky ze spisů a pořad se doplní a zpestří hudbou nebo pěvy, melodramatem, ukázkami z toho, co o spisovateli bylo napsáno. Některé ukázky mohou býti provedeny scénicky (Ve stínu lípy). Vždy jest báti, aby byla vnitřní souvislost mezi přednáškami, recitacemi a hudbou. ávštěva večírků jest dobrovolná, trvání jeho nejdéle 2 hodiny. Doporučuje pamatovati na celý cyklus takových večerů.

VIII. Divadlo jest důležitá složka výchovy umělecké, ušlechtile zaěstná vojína, dá mu možnost poznati práci ochotnickou. Kde je dobrá divadelní společnost, buď s ní vyjednáno, aby občas uspořádala jen pro vojsko ipolední představení při značně snížených cenách. Hry buďte voleny pečlivě, y návštěva měla opravdový výchovný smysl. Přede hrou krátký proslov autoru i díle. Buďte pořádána představení vojíny samými vedením zkušeho režiséra. Voliti jest hry výpravou jednoduché, ale vždy jen dobré a pečlivě je nastudovati! Dobrým ochotníkům vyložiti podrobněji otázku divadelní upozorniti je na dobré kusy. Podle poměrů (zvl. na Slovensku) lze založiti divadlo loutkové a pořádati zábavné večírky uměleckého divadélka loutkoho. Vojín buď veden i k tomu, aby navštěvoval jen dobrá představení ematografická. Časem buďte uspořádána představení jen pro vojsko vybraným poučným programem.«

O vnitřní organisaci osvětové a mravní výchovy ve vojsku výnos náší ustanovení podrobná, ze kterých zde vyjímám jen ustanovení, jež dou zajímati širší veřejnost.

»Základní jednotka výchovná jest prapor. Výchovu u praporu řídí osvětový odbor. Všecky osvětové odbory téže divise podléhají divisijnímu osvětovému referentu. V čele výchovné práce v každé zemi stojí zemský osvětový referent. Vrchní dozor a péče o veškeru výchovu v čs. armádě náležejí ministerstvu Národní obrany, II. odboru.« Důležitější však je jiné ustanovení kladní.

»Ježto výchova dotčená je součástí výcviku, musí ji pokládati svůj úkol všichni, jimž jest svěřen vojenský výcvik. Každý československý stojník má si sebevzděláním tak doplniti své vědomosti, aby mohl čemto povinnostem dostáti.«

Nepochybuji, že všichni osvětoví referenti, pro něž v listopadu a prosinci 1919 ministerstvo Národní obrany uspořádalo vzorný kurs průpravný, plní tuto povinnost čestně, což budou jejich síly, ale všecko jejich úsilí bylo jistě marné, kdyby se jim nedostalo podpory i u těch, jimž je svěřen hnický výcvik vojenský. Že u nich u všech nebude hned plného porozumění tuto výchovu vojenskou, jest na bíle dni pro každého, kdo znal dřívější měr většiny rakouských důstojníků k mužstvu a zejména jejich názory lturní. Bylo by a bude třeba veliké a hluboké přeměny názorů, aby duch jska byl jiný: viděti úkol nejen v přípravě k branné zdatnosti, síle a pohotosti, ale snažiti se také využíti prázdných chvil mladého, dosud vnímavého

a po stránce mravně povahové nezřídka dotud nehotového člověka k tom aby jeho tělesná ukázněnost byla doplněna vnitřní vyspělostí kulturní a ukáznění mravní. Nedovedeme ani dost změřiti a zhodnotiti lidovýchovný dos toho, kdyby se podařilo uskutečniti dotčený výnos v plném jeho rozsah kdyby naši mladí lidé nejširších vrstev vraceli se z vojenského výcviku nej tělesně silni a neohroženi, ale i s návykem věnovati svou prázdeň pouče a ušlechtilé zábavě. Všecek náš veřejný život by se změnil od základů. Bě tedy o věc opravdu nebývale důležitou. Toto přesvědčení musí naplniti prá všecko důstojnictvo naší armády a nesmírný význam tohoto výnosu mu přiměti i širší vrstvy, aby si všímali na příště bedlivě života v kasárná naší armády a žádali všemi dostupnými prostředky parlamentárními, a krásný a významný výnos nezůstal jenom na papíře, ale byl plně uskutečn na prospěch vyšší kulturní úrovně všeho našeho veřejného života.

Jiří V. Klíma.

LITERATURA.

Krásna.

Ivan Olbracht: Podivné přátelství herce Jesenia. Román. N kladatel Fr. Borový v Praze. 1919. — *Emil Tréval:* Duši za duši. N vela. (1901). Nakladatel B. Kočí v Praze. 1918. — *Jul. Skarlandt:* V po tech ideálu. Zemědělské knihkupectví A. Neubert v Praze. 1920. *Karel Mašek:* Malby do kronik. Nákladem České grafické unie. 19. — *Karel Hynek Mácha:* Máj. Hyperion, svazek 4.

Tématem všech těchto románů v poslední době u nás vyšlých jest řeše problému umění a lásky, života instinktivně i vědoměle tvůrčího a na dru straně smyslového, společensky odpovědného. Podle osobnosti našich aukto vypadl problém, jeho dosah i styl řešení ovšem různě. Kde jest větší odp vědnost — jíti přes životy a překážky, osudy a srdce za nadlidským hlase volajícím z hloubi temnot k vysokým stupňům umění, či zastavit se a ro hlížet, hledat spojení a etické rozřešení za cenu osobní neodvislosti, toť pr blémy, nad nimiž, jak patrno, naši spisovatelé v poslední době se vážně z myšleji.

Olbrachtův román je nesporně z nejvýznamnějších umělecký prací našich v posledních letech. Významný novostí sujetu a vzájemný vztahů, pozoruhodný opravdovým zahlížením se do temnot lidského nit sympatický úsilím o kladné hodnoty nového statečného člověka, cenný p chologickým rozborem dospívajícím nejhlubších, nejskrytějších strun n derního nitra, cenný ukázněným slohem a znamenitými schopnostmi drama ckými i deskriptivními. Rozdělen je v řadu kapitol nadepsaných podle význa ných divadelních her; a každý nadpis, počínaje prvním Hamletem, měkce nenásilně stává se výraznou zkratkou svého obsahu. Román béře látku ze vota hereckého. Plynně a s širokou znalostí tak populárního, oblíbené věčně rozmanitého a měnivého umění, s dokonalým rozborem jeho předs vitelů nesen jest široký tok dějový a náš spisovatel nalézá mnoho příležito aby v románovém rámci napsal mnoho správných a výstižných vět o psycho gickém základu herce reproduktivního i tvůrčího, o kouzelném ovzduší r

svícného jeviště, o náladách obecenstva i kritiky, intrikách a divadelních malichernostech, aby se stejným zájmem zavedl čtenáře k posledním kočovníkům, na předměstské arény i k nejvyššímu úsilí o hodnotné, umělecké podání.

Román můžeme nazvati problémovým. Jde o otázku, do jaké míry může cizí výrazná osobnost oplodniti, zmnožiti, prohloubiti individualitu umělcovu. Celým dílem víne se ono podivné přátelství Jiřího Jesenia k Janu Veselému a spisovatel rozvíjí dramatické scény, bouře vášní, chvíle očištění a smíření v první řadě za účelem, aby znovu a znovu studoval ohlasy a kvas v životně umělecké povaze Jeseniově. Jesenius jest povaha rozumová, umělec nákazněný, jenž tuho a cílevědomě pracuje o vyšší stupně svého podání, Jan Veselý, muž podvědomých vášní, plný mapjaté kapacity, genius a melancholický tulák. Sledujeme krok za krokem v pozorném a plastickém líčení Olbrachtově, jak jest Jesenius tajemným hercem lákán a přitahován, vidíme, kterak polarita jejich povah sbližuje tyto dva moderní lidi, tak různé a přece v podstatě syny téže doby, jak v přátelství nalézá racionalista doplnění, obohacení své duše, jak po tragické kolisi stupňuje svou potenci uměleckou načerpav z nejtěsnějšího přátelství neznámých, podvědomých pramenů do svého nitra. To jest první a jediný celkový motiv románu. Do popředí vystupuje ještě milý zjev statečné a křehké, jemné a čestné Klárky, do jejíž postavy dovedl autor nadechnouti mnoho svěžího pelu a lahodné vůně. Ona přináší do podivného přátelství Jeseniova tragickou kolisi, milována velikým srdcem Jiřího a sama hluboce milujíc propadá démonickému Janovi, aby oba, vlastně všichni tři, po těžkých bolestech a mukách nalezli nový stupeň vyššího, vyzrálého lidství, kouzelnějších strun v uměleckém tvoření, vděčnějšího a proto šťastnějšího doceňování života a jeho darů.

O technice románové jen několik slov. Auktor kreslí ujasněného, rozumového Jesenia střízlivou, ovšem lehkou a svižnou rukou; i záhady pozvolného přetvořování, přepodstatnění niterného hledí rozumově rozebrati, ujasniti, motivovati. Ne tak s Janem Veselým. Podivný život tohoto romantického vášnivce, melancholika, podán jest zlomkovitě, nápovědmi, liniemi konturovými, kde poslední záhady krve a smyslů, nevyslovitelné a nedefinovatelné, mají býti sugestivně přenechány čtenáři k domyšlení, více ještě k docítění. Vedle živého, bohatého a barvitého slohu cením si nejvíce malířských, pozorovacích schopností Olbrachtových. Již v nejlepší první kapitole, odehrávající se ve vesničce českomoravské vysočiny, čteme několik pastelových, měkce nakreslených scén a schopnost intimní kresby prostředí neopouští našeho auktora ani později. Za to v komposici pozorujeme leckteré vady a nedostatky. Kromě tří hlavních osob je úloha ostatních (rodiny architektovy, mladistvého Dra. Samka a jeho statečné milenky i jiných) příliš episodická, nenesou děj ani o píď ku předu. A celé ovzduší válečné s dlouhými a unavujícími traktáty o národnosti, otázkách společnosti, lidského rodu, o smrti a vraždě, jsou příliš nebeletristické, násilně vloženy do epického děje, zatěžují a zdržují vyvíjení ústředního problému. Přes to vše jest román Olbrachtův, jak svrchu řečeno, z nejcennějších zjevů naší belletrie poslední doby.

Emil Tréval pojímá svůj problém, jak to již učinil ve starších svých některých pracích, s hlediska pathologického. I zde jde o umělce, aspoň dilletanta s vážnými nároky uměleckými, který neuspokojí své ženy nedávaje

jí, jak citlivá její duše žádá, poslední, nejskrytější zájmy svého nitra. Odtud rozpor a dramatický vývoj. Milující neklidná Olga přeje si duši za duši, v jakémsi chorobném titanismu přeje si nemožného vypětí něžnosti a lásky a pokoušejíc osud jest vybičována na vrcholy vášně a bolesti. Celý román silně dramaticky založený ukazuje vyspělé umění v klidné distanci, s jakou auktor dovede i nejsilnější momenty nespoutané vášně a žízně představiti. Je to, řekl bych, faustiáda citu, jejíž hrdinkou jest paní Olga, epopej melancholická a tesklivě smířená. Nelze člověku dostoupiti nejvyšších mezi oddanosti a něhy, a neubráníme se rozechvění při závěrečném dialogu manželů, vykoupených a povznesených živelními bouřemi: Co cítíš, Ludo, pro mne, pro svou ženu nyní? — Nevím ještě, jak to nazvat, Olgo. Blíží se to nejvíce soustrasti. A nikdy jsem světějšího a krásnějšího citu nepoznal. — On nevěřil již ve věčnost a nevyhnutelnost umění a ona přestala popírati smrt. Vše na světě se končí, i vášeň lidská. Oba pohřbívali své mrtvé tiše.

Tragická síla vášně a žalosti, hluboce soustrastná perspektiva lidské chabosti a životního boje jdoucího nad naše síly dávají vkusnému a umírněnému románu Trévalovu pečet vybrané odlišnosti.

Též Julius Skarlandt ve svém obsáhlém, trochu mnohomluvném, románu řeší si otázku umělcova poměru k milované ženě a zahlíží se do nevyzpytných hloubek dotčeného milujícího srdce. Vzpomněl-li jsem při díle Trévalově otázky faustovské, připadá nám v tomto ději vztah Oněgina a Tatany, auktor sám byl asi této obdoby vědom, když dává vrcholné okamžiky bolesti a odloučení prožívati Trollovi při opeře Čajkovského. Lotta Jansová, milenka, zrazená a pokořená žena i důstojná manželka jest nejsympatičtější postava měřena estetickým zrakem, nejen se stránky lidské. Jest také vnitřně nejpravdivější. Za to Albert nezíská náš ani jako člověk, a náš spisovatel dovedl nalézti málo momentů, jimiž by tohoto bouřliváka nám přiblížil, aby aspoň konečný jeho osud působil dojmem tragického očištění. Jak jiný jest Olbrachtův Jan Veselý! Jinou slabostí celkového pojetí jest příliš trpná, neživotná postava Laurinova, která přece tak význačně zasáhla do života Lottina a tím do ústředí románového. Jeho ušlechtilost jest slabošská, neprojevuje se činně, jako vůbec nemá román výrazné silné individuality. Také vyvolávání prostředí a obrazů je často matné a neurčité. Co víme o Horšově, o zámečku Laurinově, o zahradách, pražských ateliérech kromě všedních slov? — Ale neodsuzuji román Skarlandtův. Postavou Lottinou a několika dramatickými scénami ukázal bezpečnou schopnost epické síly, osvědčil se taktním a jemným osnovatelem dějovým, jenž rozžene spád až na samé ostří, aby jej sladil a pročistil, nahlédl hluboko do nitra lidského a vyvážil etické hodnoty čestného hrdinného ducha; ovládl i látku s dobrým rozmyslem. Školenější a kulturnější pozorování a reprodukování okolí, úsečnější, nepovídavá ekonomie dramatická, odvážnější přilnutí k pevným karakterům mohou přištím jeho pracím znamenitě prospěti.

Ve svých Malbách do kronik spojil Karel Mašek řadu povídek z kulturní historie starověké i středověké. I zde nejčastější téma: umění a láska. V pečlivě stylisovaných novelách, přibližujících se starobylému podání ať provencalského minstrela či španělského mnicha, italského středověkého mnicha a orientálního vyprávěče, nebylo možno trpělivě a dopodrobna analysovati vášně a jejich motivy. Šlo spíše o životné obnovené

obrazy, kde v bohatých kulturně historických detailech a náladovém rámci měly zřetelně vyniknouti osudy i dobové výrazné i lidsky věčně platné. To se obratnému stylistovi z největší části zdařilo.

Na konec zmínku o novém vydání Máchova Máje. K četným staršími, více či méně přesnými a úpravným edicím, druží se velmi výhodně nové vydání Hyperionu, prostě, ale velmi vkusně vypravené V. H. Brunnerem, pečlivě revidované po stránce textové. *K. H.*

Poučná.

Jan Mauer: O výchově práci. Nákladem Ústředního nakladatelství učitelstva československého v Praze. 1919. 48 stránek za 2 K 50 h. — *Dr. Jaromír Doležal:* Masarykova cesta životem. S podobiznou. 1920. Tiskem a nákladem Polygrafie v Brně. 119 stran za 12 K. — *Henri Bergson:* Vývoj tvořivý. Přeložili dr. Ferd. Pelikán a prof. Frant. Žákavec. Nákladem J. Laichtra v Praze 1919. Stran 497. — *Henri Bergson:* L'énergie spirituelle. Essais et conférences. (Paris, Alcan, třetí vydání 1919. 7·20 fc.)

Jan Mauer: O výchově práci. Nákladem Ústředního nakladatelství učitelstva československého v Praze. 1919. 48 stránek za 2 K 50 h.

Známý spisovatel pedagogický Jan Mauer, jehož dva spisy dřívější (Vyučování ručním pracím ve školách chlapeckých ve 3 svazcích z r. 1912 a 1913 a Duševně úchylné děti z r. 1917) nebyly u nás doceněny tak, jak pro svou vnitřní hodnotu i bohatství snesené látky zasluhovaly, shrnuje tu v knížečce tříarškové v zhutněných, plynně psaných odstavcích všecko, co podstatného lze uvésti na podporu požadavku, aby ruční práce byly zavedeny na všech školách obecných, měšťanských i nižších středních. Pro výchovu ručními pracemi mluvily sice i prastaré zkušenosti zdravého rozumu, i rady vynikajících pedagogických myslitelů a reformátorů, ale přes to první žákovské dílny vznikly ze zájmů hmotných. A také dnes asi nikoliv moderní teorie pedologické, nýbrž praktická potřeba zdraviti tělesně i napraviti mravně klesající mládež dnešní přinutí nás zavésti do všech škol rukodělné vyučování, jež pro mravní výchovu jest činitelem ničím nenahraditelným. Mauer uznává obtíže, jež se objeví při všeobecném zavádění rukodělného vyučování zejména pro nedostatek učitelů pro toto vyučování vycvičených, ale ukazuje přesvědčivě, co může býti provedeno u nás ihned. Zdůrazňuje pak zásadní hledisko vychovatelské, že ruční práce nesmí býti ani mechanické ani pouhé hračkářství ani počátek výcviku řemeslného, nýbrž musí býti vedeny a proniknuty duchem výchovným. Připojuje návrh své soustavy s podrobnou učebnou osnovou nejen pro obecnou a měšťanskou školu, ale i pro nižší třídy škol středních. Nakonec osvětluje i význam rukodělného vyučování pro t. zv. pedagogickou terapii na školách pomocných a pro děti úchylné vůbec, hlavně pro děti s vadnými pohyby. Mohu připojiti zkušenost, že se tyto zkušenosti zvlášť skvěle osvědčily i při léčbě invalidů řemeslnou prací ve školách pro vojenské invalidy.

Živě nabádavá knížka Mauerova zaslouží býti hojně rozšířena a čtena již pro svou časovost, když již byla Národním shromážděním přijata 17. prosince 1919 resoluce ukládající vládě, aby připravila vyučování hmotné

práci na školách obecných, měšťanských i nižších středních. Soudíme-li pak z výstavky prací zhotovených v kursech pro učitele, která byla uspořádána po vánocích 1919 v pedagogickém museu Komenského na Pohořelci, otázka pokročila již z období teoretických úvah a zbožných přání v období praktických příprav a můžeme se tedy dočkati jejího postupného uskutečňování a provádění na opravdové ozdravění a obrození naší školské výchovy.

Jiří V. Klíma.

Dr. Jaromír Doležal: Masarykova cesta životem. S podobiznou. 1920. Tiskem a nákladem Polygrafie v Brně. 119 stran za 12 K.

Z nečetné celkem literatury, která vyšla dosud k 70. narozeninám presidenta T. G. Masaryka, časově první a významem jistě neposlední jest a zůstane již asi životopisná kniha Doležalova vzniklá z přednášky pronesené při slavnosti padesátiletí Akademického spolku ve Vídni. Již nadpis knihy ukazuje, co je kostrou knihy: na líčení životních osudů autor připíná i vylíčení vzrůstu a vývoje duševního i vylíčení veliké životní Masarykovy práce vědecké, výchovné, osvětové a politické. V údajích životopisných se Doležal nespokojuje tím, aby jen přebíral z druhé ruky, co již bylo řečeno jinde, zejména v životopise Herbenově, pro mladá léta stále dosud ještě nejlepším, k němuž připojuje nové podrobnosti z pramene nejvzácnějšího: z autobiografických Slovenských vzpomienok (ze Slovenských hlasov petrohradských z 9./22. října 1917) a z doktorské autobiografie Masarykovy z r. 1875. I jinde Doležal — kde mu bylo možno — šel vždy přímo k pramenům. Vídeňský pobyt mu umožnil, že zvláště v archivu bývalého rakouského ministerstva vyučování vyhledal některé podrobnosti, kterými knížka nabyla ceny dokumentární. O Masarykově pobytu za hranicemi od prosince 1914 víme dnes zase již některé jednotlivosti nové, ale celkem zůstane Doležalově knize zásluha, že nám poprvé souborně a souvisle vylíčil život i práci Masarykovu v cizině pro naše politické osvobození v době světové války.

O významu životního díla Masarykova kniha Doležalova nevyřkla ovšem soudu posledního. Klíče k celému životnímu dílu hledá v Husově hesle o pravdě vyjadřující nejen Masarykovu uvědomělou lásku ku pravdě, ale i jeho odhodlanost vybojovati pravdě vítězství. Doležal hledá výkladu i v Masarykově souvislosti s naší minulostí, jak Masaryk přes staletí spojuje naši dobu s minulostí nejen myšlenkově s velikými postavami našich dějin, ale i politicky vraceje naší zemi zase ztracenou samostatnost.

I když Doležalova kniha nezmohla všude stejně velikého úkolu spojiti život a dílo Masarykovo v sytý a jednotný obraz umělecký, i když někde jest více jen ještě snůškou bohatého materiálu, četbu její lze vroucně doporučiti, ježto veliká láska a úcta k velikému našemu presidentovi, jež z knihy vyzařuje, dovede jistě vzbuditi stejné city i v čtenáři. Kniha je ozdobena milým obrázkem Masarykovým z doby jeho newyorského pobytu v r. 1918.

Jiří V. Klíma.

Henri Bergson: Vývoj tvořivý. Přeložili Dr. Ferd. Pelikán a prof. Frant. Žákavec. Nákladem J. Laichtra v Praze. 1919. Stran 497.

Dvanáct let po vydání francouzského originálu vychází významné Bergsonovo dílo v rouše českém. Bergsonova filosofie jest již od počátku svými díly: Essai sur les données immédiates de la conscience (Bezpro-

střední data vědomí 1889, Matière et mémoire (Hmota a paměť) 1896, Le rire (Smích) 1900, idealistickou reakci proti dosavadnímu materialisticky zabarvenému positivismu přírodních věd, jenž bujel zvláště v druhé polovině 19. století, kdy jeho význační představitelé byli přesvědčeni, že rozřeší hravě veškeré problémy přírodní filosofie fiktivními a strnulými relacemi hmotného aspektu vědeckého. Bergson již svými prvními díly jasně dokázal, že absolutně prožívané duševní pochody mají vždy něco specifického, co naprosto nelze násilně vtěsnati na Prokrustovo lože vědeckých relativních a statických symbolů: jest to tvořivý prvek duševní, jenž více dává, než přijímá, jenž předstihuje výsledkem data premis, na nichž byl vybudován.

Tuto základní myšlenku, jež jest reakcí proti dosavadním pevným formám nazírání vědeckého, že účin není ekvivalentní s příčinou a že strnulou logikou hmoty nelze vystihnouti vznešeného aktu tvoření, spracoval Bergson v originelním díle: Tvořivém vývoji. Bergson dokazuje nezvratně ve svém díle, že strnulými pojmy hmotného aspektu zachycujeme jen nehybnou část přírody: život, jenž jest ustavičným tvořením a vynikáním nad data premis, spočívá v něčem zcela jiném než v pouhém náhodném seskupení atomů, sil, tedy našich strnulých abstrakcí, odvozených z hmotné logiky. K vysvětlení přírodního tvoření, jež postupuje opačným směrem než logika hmoty, bylo nutno sestrojiti nový, originelní pojem, což Bergson činí vytvořením životodárného principu v podobě élan vital. Tento élan jest Bergsonovi nejen nejvyšším principem jeho biologické metafysiky a zároveň klíčem k záhadě života, tento élan jest zároveň »nádrží indeterminace«. V něm máme podíl a záruku kontingence, svobody na duševní struktuře našeho rodu. Élan, tento souhrn nedělitelných, vzájemně se pronikajících tendencí, snaží se ve svém protichůdném směru proti hmotě zajistiti si pokud možná největší nezávislost a svobodu na vnějším prostředí. Tato nezávislost jest obsažena v širokých nedohledných možnostech vývoje, neobmezených vnější finalitou, a záleží v svobodném výběru z nekonečného množství směrů, z nichž élan volí zcela svobodně a spontánně, podobně jako psychická aktivita. Élan tvoří životní formy zcela analogicky jako geniální umělec nalézající nové umělecké formy. Takto zosobňuje Bergson tvořivý princip — boha-život, — v duchu své filosofie osobnosti, jako bytost vědomou, která vnitřním úsilím jest hnána k tomu, aby z mrtvé hmoty dobyla co nejvíce života, vědomí a svobody.

Bergsonova filosofie svým odvážným vzletem a skvělým slohem dobyla si v současném myšlení předního místa. Přes své přednosti, jimiž překonala dosavadní přílišné lpění na mechanistickém statickém názoru, není ještě filosofií, jež by dovedla z našeho nitra ukázati nám svět hodnot v pravém světle. U Bergsona nikde se nedovídáme, že eksistuje svět hodnot ať mravních neb náboženských, a že jest s Bohem možný přímý styk, žijeme-li dle norem mravních a náboženských, vyvírajících z našeho nitra. Vůbec na otázky potřeb našeho nitra není nám s to Bergsonova filosofie odpověděti. Sebe větší svoboda nám není nic platna, nemáme-li zaručeno, že plněním svých povinností žijeme život sub specie aeternitatis a že na naší osobnosti jest tímto faktem vskutku něco nepomíjejícího, nesmrtelného, co působí příkladem, vzorem nejen na naše okolí, nýbrž i na potomstvo. Pouhý biolo-

gický élan vital bez jakékoliv mravní základny dovede nám snad vysvětliti, co má náš život ve vývoji společného s jinými živočichy, nedovede však vyložiti ani v nejmenším mravních pohnutek, jež nás nutkají, abychom jednali v určitých intencích. Za druhé Bergsonův pojem boha jest tvořivý, biologický; my souvisíme s božským tvořením jen potud, pokud jsme účastníky božského tvoření. Tedy opět o vnitrném styku našem se supranaturalistickým kosmem duchovním prostřednictvím světa kvalit a hodnot není u Bergsona ani památky. Bergson svým tvořivým vývojem podává sice metafysický základ biologie, — což mu jest eksaktními biology vytýkáno — avšak není s to sestoupiti do hlubin naší duševní dílny a vytknouti, kdy naše duševní realita žije pouze živočišně a kdy prožívá sub specie aeternitatis duchovní kosmos nepomíjejících hodnot, jimiž souvisíme s pravou prapříčinou všech věcí — s Bohem.

Bergson sice překonává skvěle prostý positivism a naturalism přírodních věd, spočívající na předpokladu, jakoby veškeré kategorie jevů a duševních prožitků měly jednotný ekvivalent, avšak pravé metafysiky, tryskající z našeho plně prožívaného nitra, tento myslitel přece jen nedostihuje. Jeho filosofie jest toliko kompromisním dílem, jež nedovede nalézti pravého spojení se světem kvalit a hodnot. Bergson se sice naprosto vymanil z oblasti positivismu a naturalismu hmotné projekce: zda však tento hrubý naturalism nezaměnil za naturalism biologický, bez jakýchkoliv potřeb hřejivého světa hodnot, zůstává delikátní filosofickou otázkou. Romantikem v plném smyslu slova Bergson není, ježto se v jeho filosofii náš duševní kosmos s hřejivým světem hodnot vlastně vůbec neuplatňuje.

Tyto výtky však naprosto nemohou odraditi čtenáře od poznání hlubokého díla Bergsonova, jež se velmi příjemně čte v českém překladu, který podivuhodně zachycuje jemnosti slohu originálu. Úvod p. Dra. Pelikána seznamuje nás v hrubých rysech s Bergsonovým myšlenkovým světem. Bylo by však žádoucno, aby p. překladatel podotknul něco o poměru Bergsona k filosofii pokantovské. Bergson jest totiž obdobnou idealistickou reakcí na francouzský positivism, jako byli myslitelé pokantovští na Kantův agnosticism, hlásaný hlavně jeho Kritikou čistého rozumu. Snad tak učiní p. překladatel ve zvláštní studii. *Vlad. Hoppe.*

Henri Bergson: L'énergie spirituelle. Essais et conférences. (Paris, Alcan, třetí vydání 1919, 7·20 fc.)

Na přání svých přátel — jak píše v předmluvě — vydává Bergson své drobnější práce, přednášky a j., jež byly z valné části publikovány časopisecky. Rozdělil je do dvou knih. První kniha (o níž tuto referujeme) obsahuje práce o problémech psychologických a filosofických. Druhá kniha pak bude obsahovati essaie vztahující se k metodě filosofické s úvodem, který určí kořeny této metody a její aplikaci. V této knize otištěno jest sedm statí. První »Vědomí a život« (přednáška na universitě birminghamské 1911 a otištěná v Hibbert Journal) shrnuje synteticky, co byl řekl o vývoji vědomí od nejjednodušších živočichů až k člověku ve své knize »Hmota a paměť« a v »Tvůrčím vývoji«. V druhé stati »Duch a tělo« (přednáška konána v Paříži 1912 a uveřejněna ještě s příbuznými články jiných spisovatelů v knize Le matérialisme actuel) synteticky podává jádro knihy »Hmota a paměť«,

a na jejím konci dotýká se záhady nesmrtelnosti duše. Třetí přednáška »Fantomy živoucích« a »psychická zkoumání« konána 1913 v Society for psychical Research. Pojednává o telepatii a na základě svého pojetí čisté vzpomínky, paměti, vědomí vyhrocuje svůj spiritualism, že duch přetéká přes břehy těla a jistě tvoří pravdoúhlavné halucinace. (Vzpomínáte mně na velikého psychologa Jamesa a jeho sklon ke kritickému spiritismu). V knize »Hmota a paměť« ve svém systému psychologickém charakterisuje Bergson sen jako uvolnění vzpomínkového proudu a paměti. Tyto tese své rozvádí v další stati »Sen«, přednášce konané 1901 v Institut général psychologique. Tělesné smysly neuzavírají se ve spánku, pracují, avšak nepřesně. K této přednášce připíná se další pojednání knihy Le souvenir du présent et la fausse reconnaissance uveřejněné 1908 v Revue philosophique, v němž rozvíjí svou psychologickou teorii vzpomínky načrtnutou zásadně již v knize »Hmota a paměť«: Vzpomínka není odleskem vnímání, netvoří se až po percepci, nýbrž současně. Poměrně jako tvoří se percepce tak utváří se současně vzpomínka v jejím boku jako stín u těla. Rozlišuje vzpomínku čistou, z níž vyvěrá fantasie a vzpomínku řízenou pozorností na život. Šestá studie nesoucí název »Úsilí intelektuelní« (z Revue philosophique 1902) věnována je problému pozornosti, která jako praporečník řídí a vede myšlení. Stať tato zase přimyká se úzce k předešlé. Neboť Bergson je přesvědčen, že při vnímání zúčastněna je celá duševnost člověkova tak, že duševní pohotovost v čele s pozorností a vzpomínkou řítí se vstříc nově přicházejícímu aktu a zmocňuje se ho. V tom právě spočívá také eo ipso paměť, jež liší se od paměti tělesné a mnemotechnické jaksi zdegenerované. Maje na mysli tvůrčí činnost konstatuje, že smysl úsilí intelektuelního projevuje se postupem od schematu k obrazu. Navazuje tu v mnohém na Ribotovu studii o tvůrčí obrazivosti. Psychologické pojetí této tvořivosti, zejména umělcovy, je velmi zajímavé, byť známé.

Kniha Bergsonova uzavřena jest přednáškou, kterou měl na filosofickém sjezdu v Ženevě r. 1904 (uveřejněna v Revue de métaphysique et de morale pod názvem: Psycho-fysiologický paralogism). Zde nese název: »Mozek a myšlení: filosofická iluse«.

Nová kniha Bergsonova nepodává nových myšlenek, jež by již v jádru nebyly obsaženy v jeho spisech dřívějších, ale přece jen formuluje zejména problém nesmrtelnosti, telepatie, umělecké tvořivosti, jasněji a přesněji než se odvažoval dříve. Zajímavé je zejména uspořádání knihy. V poslední knize Tvůrčí vývoj Bergson končil přírodní filosofií. Také přírodní filosofií kniha tato začíná, a pak z její půdy dává vyrůstati myšlenkám o duchu člověka. To dokazuje, že Bergsonovo úsilí směřuje nyní k hodnocení člověkova ducha a jeho kultury. *Dr. Trnka.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

»Československá církev«.

Z volání po národní církvi, které se ozývalo v některých kruzích hned po převratu dosti zvučně, vyvinulo se něco, co málokdo čekal. Že by se byla

mohla římskokatolická církev celá přeroditi v církev skutečně národní, to doopravdy myslil sotva kdo. Jak by měla a mohla vypadati vskutku národní církev katolická, to také bylo málokomu jasné. Že se něco státi musí, počítovalo se všeobecně. Ale myslím, že stejně všeobecně zklamalo vše, co se stalo.

Překvapilo založení samostatné církve, která se nazývá trochu příliš všeobecně a trochu příliš sebevědomě Církev Československá, a ještě více překvapilo, s jakým programem a na jakém základě byla založena. Bylo patrno, že někteří předáci reformistického hnutí zašli již dále, než aby se byli mohli vrátit bez výslovného zapření všeho, co dosud hlásali. Zašli příliš daleko právě tam, kde je církev katolická nejsilnější, ale také nejcitlivější: v poměru k autoritě církevní, v otázce poslušnosti nebo neposlušnosti. Když se ukázalo, že přívrženců požadovaných oprav jest mezi kněžstvem značný počet, byla organisace nové církve prostě důsledkem situace. Překvapení jisté záleželo v tom nebo bylo vysvětlitelno z toho fakta, že svět byl nedávno svědkem hromadného couvání, jaké nastoupili zastancové tak řečeného modernistického hnutí v katolické církvi, jmenovitě německé.

Bylo by velice poučno srovnávati ono hnutí světové — kromě Německa bylo rozvětveno také v Anglii a ve Francii — s českým hnutím modernistickým. Podrobné vystižení příbuznosti a rozdílů snad by také pomohlo vysvětliti osud toho i onoho. V nedávném směru katolické moderny světové šlo o ideje a principy rázu ideového: o svobodu badání, vědy vůbec, o právo individua na vlastní přesvědčení a na projev tohoto přesvědčení, o právo na uznání tohoto osobního přesvědčení i v církvi, ale formálně významně o právo biblické kritiky v církvi, o právo na kritiku dogmatu.

Srovnáme-li s tímto směrem nedávné hnutí v Čechách, jest hned na první pohled patrno, že název modernistického hnutí mu přísluší ve smyslu jen docela jiném. Vůdcům »Jednoty katolického duchovenstva« nešlo v podstatě ani o jeden z oněch stěžejních požadavků. Snahy jejich se obracely docela jiným směrem. Moderní — totiž ovšem moderní jen ve srovnání s ustáleností církve katolické — jest v jejich programu bod o volbách církevních hodnostářů, o účasti laiků ve správě církve, tedy věci velice skromné a všude jinde mimo katolicism velice staré a samozřejmé. Jinak na něm není moderního ničeho, ani modernistického ve specifickém smyslu. To se mi zdá, že starší hnutí katolické moderny u nás, které před několika desetiletími vedl časopis Nový Život, bylo bližší onomu světovému proudu, ač bylo příliš jednostranně literární a estetické. Program Jednoty katolického duchovenstva byl docela jiného rázu: jednak — a hlavně — stavovsky kněžský, jednak národnostně zabarvený. Výhodami, které zastancové tohoto směru vymáhali a slibovali kněžím, získávalo hnutí přívržence mezi kněžími, programem národní řeči v bohoslužbě účinkovali na lid. Jest zajímavo, že modernistické hnutí ideové, ono starší, světové, ztroskotalo, toto české hnutí praktické, skoro bezideové získalo mnoho přívrženců a šíří se. Ideje dovedly získati a nadchnouti jenom několik málo lidí, sice vážných a opravdových, ale na velkou akci přece jen slabých. Široké vrstvy se zajímaly o věc spíše jen teoreticky, jmenovitě katolická inteligence, která přece celkovou svou všeobecnou kulturou rozumovou a vědeckou vůbec, i mravní stojí na stejném stanovisku, jako Ehrhardt a Tyrell, ano v lecčems jdou ještě mnohem dále, zůstala

chladnou a docela pasivní, může se i říci, že ony může v jejich boji za svobodu badání ničím nepodepřela, spíš opustila. Bezpochyby ve svém náboženském indiferentismu a ve své orientaci jiným než náboženským směrem pokládala celé ono modernistické hnutí za neaktuální, opožděné, neživotné. Tvrdím, že zde inteligence zanedbala kus vážné povinnosti, kterou jest zavázána vedenému lidu: tomu, kdo cení svobodu vědy, badání a svědomí nade vše, nemá a nesmí býti lhostejný žádný zápas o její dobytí na kterémkoli konci, kde lidský duch hledá a se snaží.

Pro nedostatek zájmu a podpory se strany širokých vrstev ono první ideové modernistické hnutí se rozplynulo v písku. Dnešní bezideové hnutí jest daleko populárnější. Znamená to, že ideje nemají přitažlivosti? Naznačuje to, že v naší praktické době i náboženské snahy jsou určovány zřetelem praktičnosti?

Jak posoudíme snahy Československé církve?

Jednotný posudek přirozeně není vůbec možný. Kdybychom chtěli citovati ohlasy, jež Československá církev vyvolala ve veřejnosti, snesli bychom pestrou sbírku názorů nejekstrémnějších. Nový útvar jest přirozeně ještě nehotový, a hlavně proto není možno zařaditi a zhodnotiti jej definitivně. Posud se může posuzovati pouze to, co je patrno z dosavadního stavu, a to jsou vesměs věci zevnější. Přijetí více nebo méně sympatické a na druhé straně zamítavé nebo silně kritické souvisí se stanoviskem, jež pozorovatel a posuzovatel zaujme. V celku lze říci, že s hlediska národnostního, pak demokratického a sociálního bylo přijetí nové církve povšechně dosti příznivé. Ne všeobecně a ne bez výjimky. Není bez zajímavosti a není bez významu, že historikové ve svých vědeckých představitelích, pokud se o zjevu vyslovili, stavějí se k pokusu o církevní reformu hodně zamítavě. Jest příznačno, že se oba — profesoři Pekař a Šusta — obávají pro národ následků škodlivých. Po převratu velice hustě se ozývaly hlasy, že revoluce politická znamenající osvobození a návrat k samostatnosti by nebyla hotová a úplná, kdyby nebyla doprovázena a doplněna revolucí duchovou, revolucí svědomí, osvobozením vnitřním ze jha nedemokratického, v celku středověké instituce a autority církevní. Toto rozpoznání nalézalo silný ohlas. Pekař se postavil výslovně proti této teorii tvrzením, že by bylo omylem ze skutečnosti revoluce politické vyvozovati povinnost anebo i jen potřebu další revoluce církevně náboženské. Souvisí to s názorem Pekařovým na místo náboženství v duchovém životě vůbec a v českém duchovém životě zvláště. Skoro ještě dále jde Šusta; z jeho projevu vyzníva jako spodní, ale jasný tón přímé politování nad tím, že kdysi český národ tolik obětí přinesl idei svobody svědomí. Šusta říká »obětování tolikeré krásné naděje problémům náboženským a církevním«. V této formulaci není vystižen vlastní a hlavní obsah naší české reformace. Nešlo v pravdě o problémy, nýbrž šlo o obsah života, o svobodu svědomí, o národní život sám. Český národ v husitství si nehledal a nestanovil samovolně a libovolně nějaké teoretické problémy, nýbrž pracoval a trpěl pro životné duchové zájmy nejhlubšího a nejvyššího dosahu. Šusta se liší od Palackého chápání smyslu českých dějin. O tom by bylo možno a zajímavo dlouze debatovati. Ale omezíme se na nejnutnější: nevím, kdo by si opravdu přál míti škrtnuto z dějin českých celé husitské hnutí, přes to, že je každému patrno, jaké oběti stálo. Naštěstí českého národa není reformace,

nýbrž protireformace. Reformace třeba nešťastně skončivší nepřešla přes žádný národ bez ohromných blahodárných účinků. Stačí srovnati duchový život a tím i význam těch národů, které prošly stadiem reformace, se životem národů, které reformačních bojů byly »ušetřeny«. Reformace třeba nešťastná znamená pro každý národ zisk a pokrok, vývoj bez reformace vyústil všude ve stagnaci a úpadek. To není teorie, nýbrž historie.

Kromě těchto dvou hlasů v celku lze říci, že právě národnostní zájem naladil všeobecně příznivě veřejnost pro nové církevní hnutí. Činí Československá církev vábí nejvíc a získává nejčetnější, to jest právě český bohoslužebný jazyk a vůbec národní, až po to dovolávání Husa, Chelčického, Komenského, které se arci pro pozorovatele kritického vyjímá v souboru ostatních hesel příliš neorganicky a činí dojem prázdné agitačnosti.

Demokraticky sociálně cítící doba stejně sympaticky pozdravuje programové požadavky reforem církevní správy účastí laiků, volbou duchovních se strany členů církve, zlidověním hierarchie, až po to spravedlivější rozdělení v užívání církevního bohatství a až po ten celibát.

Když pak k tomu přistoupí osten proti Římu, který má v české pokrokové inteligenci zrovna domovské právo, a vzdor proti středověké skoro autoritě, jenž jest také ode dávna vžit v české duši a nyní ještě stupňován duchem nové doby, není divu, že celkové přijetí u těch kruhů, které jsou orientovány nacionálně, demokraticky, sociálně, liberálně, bylo a jest více než sympatické.

Jinak ovšem dopadne soud, když se nové hnutí začne měřit měrou ideovou a zvláště náboženskou. Co znamená v programu nové církve heslo svobody svědomí, když před ním stojí ujišťování a ustanovení, že církev dogmaticky, obřadně trvá na stanovisku církve mateřské římskokatolické, a nábožensky a eticky nepřináší a nepožaduje a neslibuje nic, ale pranic nového? Dokonce se zdá patrným, že ani nehledá ničeho nového. Jsou takoví, kteří čekají, že hnutí bude vývojem věcí nuceno postoupiti k reformám skutečně a čistě náboženským a k novým snahám etickým. V zájmu celku bylo by si přáti, aby k tomuto vývoji došlo. Nedojde-li, bude míti český národ novou církev, ale nebude míti nového života, ani nové síly.

ZPRÁVY.

Škola nezletilých dobrovolců československého vojska na Rusi. Za pobytu našich ruských legií v Karpatech, v Haliči, na Stochodu, u Rigy, na Ukrajině, Uralu, Sibiři i dálném Východě připojili se k jednotlivým částem vojsk hoši ve věku od 7 do 18 let, většinou sirotci, kteří prožívali s nimi od r. 1914 do 1919 dobré i zlé. Někteří, prokázavše svými výzvědy platné služby našim plukům, byli vyznamenáni řádem sv. Jiří. Hoši žili potom u jednotlivých pluků ve vagonech mezi vojáky a přirozeně ssáli do sebe ovzduší svého okolí, jež zbavovalo je přirozeného vývoje. Když oddychly si československé divise na Sibiři po vysilujících bojích, nařídil gen. Syrový v červnu 1919, aby všechny pluky vyslaly své nezletilce do Irkutska, kde pro ně zřízena škola. Velitelem jejím ustanoven podporučík Kysela, správcem vyučování učitel Václav Valenta z Černic u Plzně, k němuž přibylo později ještě pět učitelů dalších. Měli zlepšiti mravy svých žáků, naučiti je čísti a psáti a připraviti je k občanskému životu. Škola obdržela dřevěný vojenský barák na Zvězdočce u Irkutska, kde žáci spali na palandách s učiteli svými. Když všichni nezletilí dobrovolci se sešli, rozdělili je učitelé do tří tříd. Do první zařazeni negramotní, do druhé pokročilejší, do třetí nejvyspělejší. Každá třída měla 2 učitele, kteří střídavě učili nebo opatřovali hospodářské potřeby. Učitelé vypracovali si osnovu učebnou na šest měsíců. Zprvu se vyučovalo jen počtům, realiím a tělocviku, poněvadž nebylo na čem psáti, nebylo čítanek ani papíru. Druhé a třetí třídě nahradilo záhy čítanku 50 výtisků českého evangelia sv. Matouše, darovaného Y. M. C. A. Když plukovní truhlárna pořídila dvě tabule, ukázalo se, že nebylo v Irkutsku křídy, teprve bratr jeden škole ji daroval. Potom začali v I. třídě se čtením a psaním, kteréž záhy vedeno bylo podle Slabikáře Frmmarova, jehož výtisk nalezen u ruského Čecha v Irkutsku. Do měsíce měla již škola hojně pomůcek učebných: ruských obrazů přírodopisných, kteréž před časem tiskla Unie v Praze, obrazů zeměpisných, národopisných, sbírku nerostů z Uralu, mapy, globus a j. Plukovní labaratoř fotografická darovala krásnou podobiznu tatíčka Masaryka, plukovní malíři zhotovili obrazy Žižky a Přemysla Oráče na vyzdobení tříd. Mimo to sebrány ruské čítanky, zeměpisy, přírodopisy, delegace z vlasti přinesla českou čítanku pro 2. školní rok, a tak opatřena škola učebnicemi dostatečně. Hůře bylo s hospodářskými potřebami školy. Dokud bylo žáků méně, stravovali se s vojskem na stanici Glazkově. Jakmile však škola přijala přes 100 žáků, dostala svou kuchyni ve vagoně na nádraží irkutském, jakož i povozy na přiváženi zásob. Nemenší starosti byly o šaty a obuv, ale i ty opatřeny, když řízení školy ujal se inspektorát vojsk československých. Prvým srpnem

1919 počalo se pravidelně vyučovati ve třech třídách se 106 žáky. Nezletilci sjeli se od rot 17 různých pluků, rozestavených na prostoře šesti tisíc verst od Omska až do Vladivostoku. Bylo mezi nimi 55 Rusů, 5 Poláků, 2 Lotyši, 1 Řek, 1 Mordvín, 1 Gruzín, 1 Černohorec, 1 Srb a 3 Češi. Této směsici národnostní odpovídala směsice náboženských vyznání žáků. Vyučovalo se česky, učitelé uměli ovšem rusky, aby se v těžkých chvílích utekli k tomuto jazyku dorozumívajícímu. Vyučováno šest hodin denně. V neděli bylo volno. Od 3. října do 30. října učilo se cestou z Irkutska do Vladivostoku ve vagonech. Ve Vladivostoku umístěna škola na Ruském ostrově v Tichém Oceánu a zůstala tu do 23. prosince. O Štědrém dni 1919 nastoupila cestu do Čech a dojela 15. února do Prahy. Ministerstvo školství a národní osvěty spolu s ministerstvem sociální péče umístilo nyní tyto dobrovolce zatímně v letní osadě pražských dětí v Něm. Brodě. 21 chlapců ve věku školou povinném vyučuje dále správce bývalé školy sibiřské V. Valenta, aby chlapci koncem školního roku mohli přejíti na školy české. Ostatní umísťuje Československý dorostový sbor v živnostech, školách odborných, zemědělství a pod. Šťastnou náhodou zachovány byly po většině pomůcky naší sibiřské školy české, učebnice její, rozvrhy učiva, sešity žákovské, inventáře zásobovací, což vše uloženo ve sbírkách Pedagogického musea Komenského, aby časům budoucím dosvědčovalo kulturní výši našich vojsk na Sibiři. *Jos. Tůma.*

Mánesovy jubilejní oslavy v roce 1920. Na 12. květen roku 1920 připadá stoleté výročí narození Josefa Mánesa. Od jeho smrti r. 1871 uvědomil si již obecně národ, že neměli jsme v umění českém většího zjevu nad něj, právě tak jako není v naší hudbě nad Smetanu. První hleděl oceniti význam Mánesa v celé jeho plnosti Miroslav Tyrš. Po jeho tragické smrti věnovala se jeho choť, Renáta Tyršová, dílu Mánesovu a chystala mistrův životopis. Úkol ten převzal K. B. Mádl, jehož veliké obrazové dílo vydané před lety u Topiče, je dosud základní prací v mánesovské literatuře. Po jeho vydání řada pracovníků vnášela světlo do jednotlivých úseků Mánesova životopisu a díla, zvláště nebožtík Miloš Jiránek. Zatím staly se obrazy, kresby i nejmenší skizy mistrovy hledaným zbožím sběratelů, kteří vždy větší ceny za ně nabízejí. Podobu Mánesovu zpopularisoval dvojí portrét Švabinského. Římská výstava, kam posláno před lety i několik děl Mánesových, obrátila na originálního Čecha také pozornost Vídně a ciziny. Blížící se jubileum mánesovské nutilo k přípravným pracím k oslavě, jež nemá býti jen formální a planá. Od několika let majetník grafického závodu Jan Štenc shromažďuje vzorný materiál obrazový a chystá se zahájiti již letos s řadou odborníků vydávání monografií o jednotlivých partiích Mánesova díla a dokonalý vědecký katalog. Monografie bohatě doložené ilustracemi budou přibližně tyto: Lid československý, Písničky, Orloj, Ilustrace k Rukopisům, Dílo náboženské (karlínský chrám), Portréty a krajiny, Dekorativní práce umělecko-průmyslové, Grafika, Kresby a Dodatky. Autoři monografií budou: F. X. Jiřík, R. Kuchynka (zároveň pověřený sestavením vědeckého katalogu), K. B. Mádl, Ant. Matějček, V. V. Štech, Fr. Žákavec a j. Spolek výtvarných umělců »Mánes«, vědom si toho, jaké jméno nese na svém štítě, jmenoval slavnostní a pracovní sbor pro oslavu Mánesova stoletého výročí. Slavnostní sbor za vedení Jaroslava Kvapila

uchystá zvláště slavnostní schůzi v musejním Pantheonu, jejž vyzdobí Umělecko-průmyslová škola pod vedením Plečnikovým. Výbor je snahou, aby vlastní slavnost měla ráz holdu českých výtvarníků, starých i mladých, památce velikého mistra. Proto bude přibrána k účasti veškerá výtvarnická mládež, která v ten den má míti prázdno. Krásný zvací lept ke schůzi v Pantheonu zhotovil již oddaný ctitel mistrův Max Švabinský, monumentální to hlavu Mánesovu malebně ověnčenou vavřínem. Od Švabinského bude i veliký plakát slavnostní. Sbor pracovní za předsednictví hlavního znalce K. B. Mádla připravuje hlavně Mánesovu výstavu. Bude čtverá, ale současná: representační, s památkami osobními, zaujme výstavní místnosti Obecního domu, zařízené arch. Janákem. Grafické listy uspořádá spolek českých grafiků »Hollar« v Topičově saloně, Společnost vlasteneckých přátel umění vystaví v Domě umělců péčí ředit. obrazárny Dr. V. Kramáře svůj skvělý mánesovský majetek a v Uměleckо-průmyslovém museu bude bohatý soubor kreseb a skic. Je patrno, že společný katalog těch výstav bude cennou vědeckou památkou návštěvníkům, jejichž veliký počet zajišťuje mimo jiné sokolský slet. Výstavy ty budou pojištěny na tři miliony korun, díla z venkova budou dovezena pod přísným dozorem železničních úředníků a také dozor ve výstavách bude mimořádný a přísný. Je zjevno, že podnik takový bude nákladný. Než tu sboru dostalo se pomoci ministerstva školství a národní osvěty, města Praha a Karlín také slíbila podporu na důkaz, že cenění Josefa Mánesa jest již obecné, a lze se nadíti, že i z mnohých jiných stran dojdou vydatné příspěvky. Na majetnících obrazů mistrových pak jest, aby si uvědomili povinnost slavnostní doby a neobávali se ona díla na výstavu přihlásiti. Jde o to, aby oslava Mánesova byla všenárodní. Vskutku se neomezí jen na Prahu, kde Umělecko-průmyslové museum pořádá řadu přednášek a Osvětový svaz věnuje poučení o Mánesovi své čtvrteční večery v květnu, nýbrž lidovýchovné oddělení ministerstva osvěty chystá i výstavu okružní, jakož i slavnosti v Brně a Bratislavě. Než i z přečetných jiných měst docházejí zprávy o chystaných přednáškách a výstavkách. První zahájil Mánesův rok pražský Sokol, pamětliv svého vztahu k mistrovi, uspořádav výstavu sokolských památek Mánesových a Štencových fotografií a zakončiv ji přednáškou F. X. Jiřika. Rádi celé té oslavné akci v čelo se postavili ministr Habrman jako protektor a nestor českých výtvarníků Myslbek jako čestný předseda. Ž.

Čeněk Strouhal. Dne 10. dubna t. r. slavil 70. výroči svých narození senior české vědy fysikální Dr. Čeněk Strouhal, profesor české university v Praze a senior její fakulty filosofické. Narozen v Seči v Čechách vystudoval gymnasium v Hradci Králové a po filosofickém trienniu na universitě Pražské se stal r. 1872 assistentem na hvězdárně. Leč již po třech létech (1875) odešel za assistenta k prof. Kohlrauschovi na universitu do Vircpurku, kde byla tehda světoznámá nejlepší škola pro přesná měření fysikální. V r. 1878 se tam habilitoval na základě práce »Über eine besondere Art von Tonerregung«, která právě v dnešních dnech se stává podkladem nových prací, nové diskuse o dosud neúplně rozřešené otázce vzniku tónů. Ve Vircpurku vykonal Strouhal (společně s Američanem C. Barusem) také valnou většinu svých měření o magnetických vlastnostech oceli, jež jsou

dodnes základem pro hotovení stálých magnetů a zároveň krásným vzorem pro přesně systematické řešení daného fysikálního úkolu. Souborně je vylíčil ve spise »Ocel a její vlastnosti magnetické a elektrické« (V Praze 1892; též anglicky: Iron Carburets). Odmítnuv ředitelské místo na carské observatoři v Pavlovsku i místo fysika při Geological Survey v New Yorku byl 21. dubna 1882 jmenován profesorem experimentální fysiky na obnovené české universitě v Praze, kde od těch dob dodnes působí. Trvalý viditelný pomník postavil si novým ústavem fysikálním (otevřen 1907), jejž vymohl jakožto důstojný stánek moderní vědy pětadvacítiletým bojem s fiskální nepřízní vídeňských ministerstev. Před tím, ve zcela nedostatečném provisoriu, v němž ztrávil celé čtvrtstoletí, nebylo ovšem možno Strouhalovi prováděti nové výzkumy, které vyžadují dnes prostředků čím dále tím větších a nákladnějších. Proto vedle drobnějších prací (O paprscích Röntgenových, o křivkách Lissajousových) se věnoval celé úřadu učitelskému. Jeho přednášky byly přímo vzorné, jak po stránce pokusné, tak i slovní. Z nich vyrostla, ovšem po velmi značném rozšíření jeho veliká dosud čtyřdílná kniha »Fysika experimentální« (Mechanika 1901, 2. vyd. [s Kučerou] 1910, Akustika 1903, Thermika 1908, Optika [s Novákem] 1919), která skvěle obstojí, srovnáme-li ji s podobnými soubornými spisy literatur světových. Ba ani Francouzi (nehledíc k úplně zastaralé fysice Jaminově), ani Angličané nemají dodnes podobně obšírného celkového díla o fysice pokusné! Vedle této práce spisovatelské byl Strouhal přímo zahrnut prací úřední, jakožto předseda zkušební komise pro kandidáty učitelství na školách středních, obchodních i lyceích, i v korporacích jiných, kde všude jeho vrozený smysl pro přesnost a pořádek vedl k výsledkům nejlepším. Jest přirozeno, že se mu nenedostávalo vnějších pocť, jako jsou čestné členství a protektorství Jednoty čes. math. a fysiků, členství v Král. Společnosti Nauk a v České Akademii a mn. j. Nad ně cennější jest však vděčnost, kterou jistě cítí nepřehledné řady jeho bývalých žáků, jak v kruzích českých lékařů, tak zvláště mezi středoškolskými učiteli. I čeští vysokoškolští učitelé fysiky jsou všichni bez výjimky jeho bývalí žáci a většinou i jeho bývalí assistenti. *K.*

Josef Pekař. Po vrstevnících nemnoho starších prof. Bidlovi a Novotném, slavil prof. českých dějin Jos. Pekař v těchto dnech své padesáté narozeniny (nar. 12. dubna 1870 v Malém Rohozci u Turnova). Padesátiletí nebývá v životě lidí mezníkem, zejména nikoliv v životě vědeckém. Tuto starou pravdu znovu potvrzuje prof. Jos. Pekař. Od pětadvacátého roku jeho života vystupuje vzestupná linie vědecké práce Pekařovy stále výše, nedosáhši dosud svého vrcholu... Na prospěch české historické produkce ovšem.

Život Pekařův jest závidění hodným životem vědeckým. Pětadvacetiletý debutoval svými Dějinami Valdštejnského spiknutí, nejrozsáhlejším a nejcennějším dosud domácím dílem z novověké české historie, bohužel i dnes po čtvrtstoletí nedoceněným ještě v odborné literatuře cizí. Po Valdštejnovi přišel na počátku století (1903 a 1906) Pekařův zájezd v kraje nejstarší české historie, v kraje plné spletitých dohadů a zavilých kontrovers. Otázka »nejstarší« české kroniky ztratila dnes aktualitu, ale vyřešena není; důvody obránce i protivníků jeho drží sobě rovnováhu. Rozpínavá duše autorova byla zatím sobě — i v době polemik o Kristiána — našla nové pole, odkud se

rozletala, aby zachytila prchavý obraz minulého dění národního. Byly to dějiny hospodářské a správní, zejména století sedmnáctého a osmnáctého. Ve dvou dílech »Knihy o Kosti« (1910 a 1911) a v »Studiích o českých katastrech I. 1654—1789« (1913 a 1914) zachytil Pekař nejdříve život selského lidu po válce třicetileté na teritoriu úzce vymezeném a podruhé tak hospodářské centralisace dusící českou zemi z Vídně. Až sem dospěl duševně mladý padesátník za první čtvrtstoletí vědeckého svého života. Jistě, že to není konec. Padesátkou let není a nesmí býti zavřena kapitola jeho vědeckého života. Vše — okolnosti i historický vývoj — vede Pekaře, aby napsal československému lidu dílo, k němuž by dosavadní práce jeho byla jen průpravou: novověké dějiny československé.

S Bidlem a Novotným tvoří Pekař hlavní trojici Gollovy školy historické. Na Pekaře však vedle Golla a snad více než on, působily jiné dvě historické individuality, Boh. Rieger a A. Rezek. Nejen vědeckou prací, ale svým postavením k veřejnému životu. Pekař, na rozdíl svých druhů, kteří se táhli vždy za příkladem aristokratického svého učitele stranou veřejného ruchu, miloval vířivý život politický, jeho vzruch a hlubiny. Bylo by nespravedlivo, kdybychom dnes, když přehlížíme vděčně práci historikovu, nevzpomněli publicistických zásluh jeho, zejména oněch prací, v nichž hájil kulturní a politická práva národa: jednou proti Momsenovi a po druhé proti oslepeným, vítězstvím, jehož neměli dojíti, se opíjejícím hlavám rakouských Němců. Vliv Pekaře — publicisty, ne méně silný, než vliv Pekaře — historika, činí mladé generaci historické, i když se s ním politicky rozcházela a rozchází, Pekaře tak milým; neboť jest i přes svou padesátku mlád a tedy jeden z nás... Nechť zůstane jim dlouhá ještě léta! *Jan Opočenský.*

Otakar Kádner dovrší 11. května t. r. padesát let svého života. Kdo by chtěl jedinou větou postihnouti základní ráz jeho osobnosti i díla, může říci, že vyrůstaje kořeny své bytosti ze staré kultury české školy venkovské Kádner založil nám svým životním dílem českou novodobou vědeckou kulturu pedagogickou. Kolébka jeho stála v Úhonicích, kde se otec jeho František, literárně velmi činný učitelský »spomocník« přiženil do rodiny tamního učitele a regenschoriho Strnada, do rodiny v několika generacích učitelské. Frant. Kádner stal se r. 1872 učitelem v Nebušicích a odtud Otakar chodíval denně pěšky 7 km do Prahy do gymnasia i na universitu. Po studiích universitních nastala bludná pout suplenta klasické filologie po Čechách, až po šestiletém suplování v Roudnici, v Rychnově a v Pardubicích stal se v Kolíně provisorním a po letech v Králové Dvoře skutečným učitelem gymnasijním. Tato léta svízelného stěhování s rodinou jsou však i léty pilné práce školské i vědecké a když r. 1906 Kádner dostal poprvé částečnou dovolenou ku pracím vědeckým, pohl v 6 týdnech napsati svůj habilitační spis Příspěvky k pedagogice experimentální, první a podnes nejlepší českou větší původní práci o pokusné pedagogice v naší literatuře. A když téhož roku přesídlil do Prahy, habilitoval se 37letý jako docent filosofie a pedagogiky přejímaje za profesora Drtinu — oddavšího se práci politické — postupně na universitě jednak přednášky pedagogické, jednak řízení semináře pedagogického i literární řízení naší nejvážnější pedagogické revue Pedagogických

Rozhledů. První práce Kádnerovy byly filosofické, logické a psychologické, ale již jeho práce O etižádosti a jejím významu pedagogickém v programu roudnického gymnasia r. 1898 řeší otázku pedagogickou. Ale teprve svým habilitačním spisem postavil se rázem mezi naše první vědecké pracovníky v pedagogické literatuře, kterou brzy obohatil velikým dílem Dějiny pedagogiky, o němž čtenáři Naší doby čtli nedávno (na str. 302—30 tohoto ročníku) podrobný posudek vyznívající slovy, že se »svou vnitřní hodnotou, bohatým obsahem i jasným slohem přiřaďuje ke stěžejním základům naší vědecké prósy XIX. století. Kádner svým dílem vykonal úkol ohromný, ježto dnes český učitel může z něho nabýti jasného a přehledného obrazu o všech nejdůležitějších zjevech pedagogické literatury světové«. Pro tyto Dějiny zbývá Kádnerovi vydati Dějiny české novodobé literatury pedagogické, organisaci školství v cizině i u nás a dovrcholiti své dílo životní obecnou pedagogikou (filosofii výchovy), kterážto díla všecka Kádner má již v rukopise zpracována.

Čtenáři Naší Doby dobře znají Kádnerovy stručné, ale výstižné referáty (od r. 1907 více než 230), jeho rozhledy vysokoškolské (od r. 1916) i jeho větší články (na př. o ruském školství v roč. XXIII.), na nichž nejlépe lze poznati ráz vědecké tvorby Kádnerovy: úžasnou pili, s jakou nivá sneseny prameny ke své práci, nesmírnou sčetlost podporovanou znalostí 15 živých jazyků a — last not least — bystrý, pronikavý úsudek, kterým dovede všecky cizí prameny zhodnotiti a vytěžiti z nich cenné jádro a kterým i nebojácně a nekompromisně vyslovuje vlastní přesvědčení vědecké. Všichni čtenáři přejí pojují jistě vzácnému spolupracovníku upřímné přání, aby mohl v pevném zdraví brzy dobudovati národu Komenského celou svou vědeckou soustavu novodobé české pedagogiky. *Ka.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Po volbách do Národního shromáždění.

Volbami do poslanecké sněmovny z 18. dubna a do senátu z 25. dubna zvoleno bylo první volené Národní shromáždění československé republiky. Ciferní výsledky voleb daly za pravdu těm, již tvrdili, že volby přes veškerou stranickou agitaci nepřinesou znatelnějšího odklonu od politického rozvrstvení národa, jak se projevilo minulého roku prvními volbami do obcí. Zvoleni byli celkem 281 poslanci, z nich 197 poslanců československých a 84 poslanci němečtí a maďarští. Počet československých poslanců přesahuje dvoutřetinovou většinu; poslancům německým a maďarským schází devět mandátů do celkového počtu jedné třetiny. Podle programového rozvrstvení jest v poslanecké sněmovně 145 poslanců občanských stran všech národů, proti 136 poslancům stran socialistických. Není tedy ani jeden ani druhý blok dostatečně silný, aby převzal vládu věcí republiky sám, neohlížeje se na mínění bloku druhého. Vláda koaliční jest tedy opět nutna, tím spíše, že ciferní výsledky voleb do senátu neliší se od výsledků voleb do sněmovny poslanecké.

Nemyslím však, že by volby do Národního shromáždění přinesly vnitřní sesílení politických stran. Spíše naopak. Programy a taktika politických stran určovány byly dosud odporem k Vídni nebo k Budapešti. Byl to program a taktika po výtce negativní, diktovaná odporem k Rakousko-Uhersku potlačujícímu národní tužby československé. Převrat z 28. října 1918 a vznik samostatné republiky československé postavil politické strany a vůdce jich před nové politické otázky, na něž nemohou nalézti odpovědi v dosavadních programech politických nebo ve zkušenostech a vzpomínkách, čerpaných z registratur dosavadních politických akcí. Vůdcové stran a straníci sami musí hledati a nalézati odpovědi na otázky politiky vnitřní a zahraniční, jež jim, jako odpovědným strůjcům budoucích osudů národa,

klade denně proud politického života, neustále plynoucí. A tu jest přirozeno, že strany a straníci, jichž programy a politická zkušenost jsou němy k otázkám kladeným životem politickým, hledají a nutně nalézají odpovědi nejrůznější. V našich — a mutatis mutandis i v německých stranách politických — vznikají diskuse, různá hlediska názorová, krise politických programů a myšlení a nová přeskupení.

Nejlatentnější jest krise dosud v sociální demokracii. Ale i zde, jak ukázal sjezd zemského zastupitelstva strany, dostoupila diskuse již ku krisi politického programu tím, že proti majoritě strany stojící na půdě starého programu sociálně demokratického tvoří se skupina komunistická, podléhající svůdným vlivům politické dialektiky Leninovy. Není podivno, že diskuse točí se o účast sociální demokracie ve vládě; nová skupina, popírajíc zásadně nynějšímu státu právo na existenci a rozkládajíc jej ve svazy komun, jest důsledně proti účasti dělnických poslanců ve vládě, pro diktaturu proletariátu a tedy pro sociální převrat. Strana národních socialistů jest na osudovém rozcestí. Principy demokratického a socialistického politického názoru bojují v ní o prvenství. Buď přikloní se na pravo, nebo přikloní se na levo, buď půjde cestou socialistickou, jak to žádá dělnická část její, anebo půjde drahou demokratické politiky, na niž ji vedou staří straníci spolu s inteligencí její; oběma pánům na dále sloužiti nebude jí možno. Tolik aspoň dokázaly výsledky voleb do Národního shromáždění... V straně agrární krise mezi konservativnější a pokrokovější částí rolnictva dostoupila již částečné roztržky, a není vyloučeno, že různost zájmů drobných zemědělců a velkých sedláků strhne stranu v novou krisi. Vystoupivší konservativní část agrární strany vstoupila do Národní demokracie a posílila konservativní křídlo strany. Patrně i zde půjde vývoj od diskuse ku krisi strany, kde střetnou se konservativní elementy strany s tendencemi pokrokovými. V hlavním orgánu strany alespoň tendence pokrokové s tendencemi otevřeně konservativními bojují již zřejmě, což ukazuje, že doba krise jest nedaleka. Krise strany lidové jest významu celostátního. Ve straně klerikální tendence republice nepřátelské a pro návrat monarchie pracující jsou jen nedokonale zastřeny jednotlivci-idealisty, usilujícími o vyrovnání konservativní politiky s republikou. Aby zde proces ozdravovací pokročil co možná nejdále a co možná nejdříve, jest zájem celostátní...

Vyhlídky politického života nejsou tedy nikterak růžové. Všechny politické naše strany jsou v myšlenkové krisi, z níž dostanou se jen otevřenou diskusí a novým přeskupením stran a jednotlivců. Netřeba však oddávati se pessimismu. Politické poměry stranické jsou dosti podobné těm, jež byly před dvacíti léty v dobách, kdy tvořily se první počátky samostatné politiky realistické. O málo let před tím přál si Masaryk, dnes náš Osvoboditel, na konci knihy o České otázce, aby ve všech stranách a třídách vytvořil se »větší počet mužů opravdových a myslících, kteří beze všeho umlouvání a viditelného spojování, každý v kruhu svém, pracovati budou za stejným cílem. Jako viditelná církev žije církví neviditelnou, tak i my jako národ budeme bezpečně žíti, jestliže nás značný počet spojeni budeme tím tichým souhlasem, jenž vzniká ze správného posouzení našeho postavení světového a ze správného vysouzení toho, co a jak kde kdo máme pracovat.« Dnes mohl by si historik předložiti otázku — a nepochybuji, že budoucí historikové ji klásti budou —, zdali pro politiku českou nebyl tento politický princip výhodnější nežli založení samostatné realistické strany r. 1900, které, jak ani jinak nemohlo být, přineslo s sebou považlivé zúžení a vzcírkevničtění tohoto základního principu realistické politiky. Buď ale odpověď jeho jednou jakákoliv, mám za to, že v dnešní obdobné situaci, obdobné oné, v níž byly naše politické strany v době, kdy Vůdce náš psal Českou otázku, měli bychom alespoň pokusiti se o realisování jeho myšlenky, i kdybychom tím nedosáhli nic jiného, než že bychom pomohli převésti náš politický život z doby krise ven v doby, Bůh dá, klidnější. I tím by bylo mnoho docíleno. — *O—ý.*

Organisace konsulátního zpravodajství v cizině a u nás.

Napsal prof. dr. Stanislav Brandejs,
legační tajemník československého vyslanectva v Bělehradě.

Účelem dovozu a vývozu jest v podstatě snaha, co možná lacino nakoupit a co nejdráže prodat. Jinými slovy řečeno: mezinárodní obchodní politika sleduje ten úkol, aby země trpící nedostatkem určitého druhu zboží, které nutně potřebuje nebo po němž je poptávka, byla zásobována zemí jinou, kde jsou přebytky onoho zboží. Poněvadž značná poptávka je pravidelně příčinou stoupání ceny zboží a vývozem jeho možno vyzískat i při solidní jinak ceně právě kvantitou značné obnosy a tak zvýšit ve statistice vnější tržby aktivní položky, snaží se každý stát, aby byl pokud možná soběstačným a mohl nadto ještě své produkty, kvantitativně i kvalitativně drahocenné, vyvážet do ciziny a tím přispět k stupňování blahobytu svých občanů. Není však ani jediného státu, který by byl ve všem všudy soběstačným, neboť příroda nenahromadila nikde na světě maksimum svého bohatství, které by nečinilo už žádných nároků na pracovitost a přičinlivost svých strážců. Nutno tedy v zájmu bilance trženi dovoz cizích států do naší republiky omezit (ovšem s výjimkou surovin!), na druhé straně má stát sám na tom interes, aby se náš export vzmáhal. Nejdůležitější podmínky exportu jsou: a) příznivé celní poměry dopravní, aby trhová cena zboží různými tarifními poplatky se příliš nezdražila a tak obstála v rámci světové konjunktury; b) příznivé celní zákonodárství a výhodné hospodářsko-obchodní smlouvy, aby našemu exportu nebyly kladeny příliš těžké překážky na celním rozhraní; c) vedle vytvoření těchto příznivých obchodně-politických předpokladů jest ovšem zachování a stupňování výrobní výkonnosti a výnosnosti u nás doma jedním z hlavních požadavků, bez něhož nelze soutěžiti úspěšně na světovém trhu; otázka valutní je potom jen výsled-

nící všech těchto premis. Jak má však obchodník zjistit, jaké jsou vyhlídky pro export jeho zboží do té či oné země! Zřídka kdy může si náš průmyslník vydržovati vlastního zpravodaje, odborníka, který by mu o každé zemi a o poměrech na jejích trzích podával naprosto bezpečné zprávy; ba náš exportér nestaral se mnohdy ani o to, »aby byl o poměrech zahraničního trhu dostatečně informován. Spokojil se často jen informacemi povrchními a často i nesprávnými, nevěnuje péče tomu, aby osobně nebo aspoň stykem se zkušenými a váženými lidmi dovedl proniknouti zahraniční poměry. Tím se stávalo, že často konkurence lépe informovaná obdržela za hranicemi dodávky i tenkráte, když byla méně schopna, a to prostředkem velmi jednoduchým, totiž tím, že v pravý čas cizí odbytiště navštívila nebo dala navštíviti a obdržela hned svoje zakázky.«[1] Pravda, staraly se o nás velice málo ty instituce státní, jejichž hlavním úkolem bylo podporovati import a export, byly tu konsulátní úřady, které v první řadě měly »hájit určité, zejména obchodní zájmy státu a jeho příslušníků v určitém okresu cizího státu, stopovati i výrobní a tržební jeho poměry a podávati o nich zprávu svému státu, zpravovati též tuzemské obchodníky o nákupních a odbytových pramenech, prostředkovati obchodní styky, bdíti nad prováděním smluv obchodních, vykonávati též některá práva vrchnostenská a pod.«[2] Ale v čele těchto tak neobyčejně důležitých úřadů stáli dříve skoro výhradně Němci a Maďaři, kteří k těmto hodnostem byli předurčeni ne svými odbornými znalostmi, nýbrž svým společensky »vyšším« původem. Proto snad bylo lze s naší strany pozorovati vůči rakousko-uherským konsulátům chlad a nedůvěřivost, na což s druhé strany bylo odpovídáno nemístnou zaujatostí vůči českým výrobkům. Je zřejmo, že tyto psychologické okolnosti nebyly té povahy, aby snahám českého exportu dodaly nové vzpruhy. Dnes je tomu však jinak: my si teď budujeme vlastní zahraniční službu diplomatickou a konsulátní. Demokratický duch naší republiky dosazuje na tato odpovědná místa v cizině jen osoby důvěry hodné, takové, které svými praktickými poznatky a hlubokými teoretickými vědomostmi dokázaly, že jsou schopny tento úřad zastávati. Třeba jen, aby jim naši obchodníci a průmyslníci přinášeli vstříc veškeru důvěru a je v jejich

[1] Dr. Jos. Janda: »O podmínkách exportu, zvláště českého«, str. 31.
[2] Dr. Jos. Gruber: »Obchodní politika« 1918, str. 67.

pracích podporovali. Ovšem naše konsulátní úřady zaujímají docela jiné postavení v našem hospodářském a politickém životě než dříve a nesou také větší břímě na svých bedrách; musí teprve zorganisovat náš zahraniční obchod, musí vyhledávat a rychle obsadit nová odbytiště pro náš export, musí se ovšem také snažit ne-li rozšířit, tož aspoň udržet naše dosavadní posice, zkrátka musí přes četné překážky kladené nám v cestu nepřáteli i přáteli proklestit schůdnou cestu našemu obchodu do ciziny. Za nynějších poměrů politických není tato práce snadná; neboť závodíme se státy poraženými, ale také s velkými státy vítěznými, které své hrozné rány hospodářské utrpěné ve válce hojí výhodami na poli obchodním; a v těch mají už teď značný náskok. Nechceme-li tedy bez boje přenechati vítězství jinému a dostat se do područí hospodářské a tím také politické inferiority, pak musíme úsilovnou prací dohánět velké státy vyspělé už na poli obchodu a jeho organisace; musíme přejímat a naplnit naším novým duchem všechny formy jejich života. Konkrétně řečeno — chceme, aby také naše konsuláty nebyly vedeny byrokraticky, úzkoprse, ale aby využitkovaly všech moderních prostředků a vymožeností cizích států a po této stránce aby stupňovaly své schopnosti co možná nejvíce.

Osou, kolem níž se celá konsulátní agenda točí, je zpravodajství. To je vlastně ohlas všech těch statistických výpočtů, poznatků, zažitků a dojmů, kterých odborný znalec přidělený konsulátnímu úřadu nabyl při pozorování obchodního ruchu v té či oné zemi. — Přísloví praví: »Jak se do lesa volá, tak se z lesa ozývá.« Stejně tomu tak je i při zpravodajství. Konsulátní zprávy tvoří podklad pro různé záměry a výpočty, dávají často podnět k dalekosáhlým akcím, na nichž mnohdy záleží osud jednotlivců nebo celé korporace. A je-li tento podklad sypký, pak jsou i všechny další výpočty pochybené, a našemu obchodu vzejde z toho velká škoda. Nešťastný osud jednoho exportéra odňal by druhému nutnou chut a nepostrádatelnou jinak odvahu. Odpovědnost je tu tedy skutečně veliká, i když nenaneseme na tento obraz příliš mnoho křiklavých barev. Na druhé straně však může konsulátní úřad spolehlivými zprávami náš export podporovat, vzpružit a osvěžit, nutno jen, aby bedlivě sledoval slabiny cizího kapitálu, aby bystře a rychle vystihl pravý okamžik pro zasažení našeho obchodu a dovedl jej náležitě využitkovat. Nedostatky našeho vývozu nesmí však z bázlivosti

nebo snad z falešného studu nechati nepovšimnuty, nýbrž musí ihned zjednat nápravu, nepředvídané kalamity ihned sanovat atd. Český obchodník a průmyslník nesmí počítat se žádnou citovou politikou na světovém trhu, tam se neobchoduje s citem, nýbrž se zbožím a zvítězí ten, kdo je hbitější, kdo má solidnější a lacinější výrobky. Náš konsulátní zpravodaj nebude tedy nikdy lichotit našim exportérům ani jim stavět před oči vzdušné zámky snadného konkurenčního boje, naopak bude všechny projevy politického přátelství přijímat sice vděčně, ale bude jen v zájmu našeho obchodu, bude-li je přijímat naprosto kriticky. Všechno to, co jsem zde řekl, platí také o konsulátních úřednících. Ti by měli vlastně býti ideálními pracovníky: odborně vzdělaní, bystří, hbití, spolehliví a hodně kritičtí. Tolik dobrých vlastností nemělo konsulátní úřednictvo v Rakousku a ani jinde v cizích státech; snad jen proto mohlo padnout ono okřídlené slovo: »Otázka konsulátů je v podstatě osobní otázkou«, proto snad byli praktičtí obchodníci všech zemí tak zřídka kdy spokojeni s výsledky své spolupráce s konsulátními úřady. Svědčí o tom také to, že v čelných listech národohospodářských a obchodních se tak často objevovaly reformní návrhy.

Dnes při požadavcích kladených na konsuláty nezdůrazňuje se už tolik jejich správní stránka, dnes považujeme je spíše za úřední kontrolory a zprostředkovatele mezistátního dovozu a vývozu, za jakousi oficiálně ověřenou informační kancelář pro obchodníky obou zemí. Všimněme si tedy v krátkém přehledu, jak je konsulátní zpravodajství, tato hybná páka každého vývozu a dovozu, zařízena u nejvyspělejších národů obchodních, jaké má světlé a stinné stránky, uvažujme, jakou cestu bychom v tomto směru měli my nastoupit, a které reformní návrhy mají praktickou cenu. O organisaci konsulátního zpravodajství nebylo dosud mnoho teoretických úvah; zejména ne v české literatuře vědecké. Zpravidla jen rozměrná kompendia národohospodářská přinášela stručné přehledy o tomto předmětě. Nejpodrobnější stati dosud podali Jos. Grunzel[1] a M. Schanz.[2]

Konsuláty mají tedy povinnost podávati o svých zkušenostech a poznatcích, dále o svých názorech podepřených dlouholetým pozorováním t. zv. konsulátní zprávy. V Rakousku vydá-

[1] Dr. Jos. Grunzel: System der Handelspolitik. 1901. Str. »598—602«.
[2] M. Schanz: Zielpunkte der Exportpraxis. Berlin 1908. Str. 171—180.

valo tyto zprávy v rozsahu asi 10—15—20 stránek z každého konsulátního okrsku na rozkaz c. k. ministerstva obchodu »Obchodní museum« pro abonenty svého věstníku »Das Handelsmuseum« zdarma, pro ostatní zájemníky asi v ceně 20 h. Konsulátní zprávy z celé země (na př. ze Srbska z Bělehradu, Šabce, Niše a později ze Skoplje) byly potom ještě jednou zpracovány, podle jednotlivých věcných oborů zceleny, seřazeny a vydány v jednom svazku asi za K 1·20 až K 2·—. Královské uherské obchodní museum (zastupující v Uhrách stejné místo jako ve Vídni »Obchodní museum«) uveřejňovalo však došlé konsulátní zprávy ihned ve svém orgánu vycházejícím třikrát týdně. Před válkou odpovídal za redakci sekční rada Dr. Karminski, správce ředitelství obchodního musea. Ku chvále těchto zpráv budiž řečeno, že byly poměrně dosti všestranné, statisticky důkladné, ba mnohdy i vědecky cenné pro národohospodáře. Poskytovaly tedy celkem správný obraz obchodního ruchu mezistátního. Stinnými stránkami jejich bylo, že statistické číslice mnohdy nebyly získány vlastní pílí a všímavostí, ale prostřednictvím oficiálních míst tamějších nebo od soukromých obchodníků, jejichž objektivnost v úsudku nebyla dostatečně zaručena. Všímaly si také příliš málo slabin cizího dovozu a nedovedly proto z nich těžit; největší však chyba jejich byla ta, že nežli se dostaly do rukou průmyslníka nebo exportéra, byly už zastaralé; neboť mnohdy záleží při obchodě mnoho, ba všechno na týdnu, na dni, ano i na hodině. Proto lze si vysvětliti ten pomalý, nejistý a tápavý postup rakouské mezinárodní obchodní politiky a tu nepatrnou skoro výbojnost našeho exportu.

Daleko lépe dovedlo Německo oceniti tento důležitý prostředek k získávání nových zahraničných odbytišť. Tam vydávali konsulátní zprávy (»Jahresberichte«), které vycházely pořadem měsíčně ve silných svazcích v »Německém obchodním archivu«. Vedle nich tiskly se několikrát měsíčně v malém formátě t. zv. »Zprávy (»Berichte« zkráceně zvané) pro obchod a průmysl«, které bývaly podobně jako v Rakousku spojovány ve svazky až 800stránkové. Ty měly sice také svůj význam, zejména pro vědce obírajícího se statistickými pracemi pro národohospodářskou politiku, ale pro svou rozměrnost nenabyly onoho významu pro širší kruhy obchodnické a průmyslové. Nejpraktičtějšími a proto nejoblíbenějšími byly třikrát v týdnu vycházející brožurky o 6—10 stránkách, tak zvané »Zprávy (Nachrichten)

pro obchod a průmysl«. Obsah jejich nebyl nijak omezen, střídaly se tu články z různých oborů, zprávy tyto byly přes to do značné míry zaručené a dávaly spolehlivou poměrně záruku pro případ ekspansivního plánu. Byly rozesílány obchodním korporacím a tisku zdarma a proto vnikaly mezi široké vrstvy exportérů. Aby však německý obchod a průmysl byl vůči cizině dostatečně chráněn, dále aby se německé firmy důvěrně upozornily na vhodnou příležitost k obchodu a aby se snad veřejným sdělením nedala cizincům možnost toho využitkovat, rozesílaly se důvěryhodným korporacím, obchodním komorám a jiným jakési oficiálně uznaným ústředním průmyslovým, živnostenským i obchodním, t. zv. »Mitteilungen zur vertraulichen Kenntnisnahme in Interessentenkreisen unter Ausschluss der Presse«. Jsou to tedy přísně důvěrná sdělení pro zájemníky s vyloučením tisku. Tam uloženy byly vlastně nejcennější a proto tajené pokyny o hospodářských vyhlídkách, tam byly uváděny plnými jmény podvodné cizí firmy, kridatáři; v těchto zprávách vlastně sbíhaly se všechny nervy německého zahraničního obchodu. Tisk jich reprodukovati nesměl, mohl však upozornit na datum, kdy tyto důvěrné zprávy vyjdou. Ale i toto důvtipné jinak zařízení seslabilo si svou sílu a váhu tím, že zprávy tyto musily z konsulátů projíti cestou censury v ministerstvu zahraničních záležitostí, ministerstvem vnitra a pak ministerstvy jednotlivých spolkových států, než se dostaly do rukou odborných a povolaných kruhů.

Ve Francii se předkládaly širší veřejnosti konsulátní zprávy v měsíčníku »Bulletin Consulaire français« a jako přílohy k úřednímu orgánu francouzského ministerstva obchodu: »Moniteur officiel du Commerce«. Podobně bylo tomu i v Italii a v Belgii.

Se zřetelem na svou obchodní politiku obepínající celý svět, měly nejvyvinutější konsulátní zpravodajství Anglie a Spojené státy severoamerické. Zprávy anglických konsulátů jsou vydávány ročně pod názvem »Diplomatic and Consular Reports on Trade and Finance«, dále speciální zprávy konsulátů o tom či onom druhu zboží, nejoblíbenější jsou výtahy z těchto zpráv v rozsahu 60—70 stránek otištěné v časopise »Board of Trade Journal«.

Vzorným konsulátním zpravodajstvím se mohou pochlubit Spojené státy severoamerické. Tam vycházejí výroční zprávy péčí »Úřadu pro obchod a práci« ve Washingtoně v »Obchodním věstníku« t. zv. »Commercial Relations«, zkrácené zprávy

konsulátní v »Review of World's Commerce«, vedle výročních dále měsíční zprávy »Monthly Consular and Trade Reports« a dále každodenní »Daily Consular and Trade Reports«, ve kterých jsou zachyceny pokud možná již za jeden den všechny došlé raporty z jednotlivých konsulátů a které se potom ihned rozesílají všem důležitým obchodním korporacím, novinám, průmyslníkům a j. Mýlil by se, kdo by tu hledal statistiku nebo vědecké pojednání; jsou to jen stručné články psané formou novinářské situační zprávy v obchodní příloze (mnozí američtí konsulové vyšli totiž ze řad obchodních zpravodajů při velkých žurnálech), není tu také snesen materiál jen úřední, nýbrž bývají tu velmi často otiskovány i politické články z cizích novin. Nejsou tedy tak důkladné jako německé, za to ale působí přímým dojmem, bezprostředně. Má to ovšem zase tu vadu, že zde není úřední objektivnosti, že novinářské články representují mnohdy jen mínění toho či onoho listu, té či oné kontreminy. Zběhlý obchodník však najde i v takových článcích pravé zrnko pravdy. Ony měsíční zprávy (Monthly Reports«) rozřadí se potom podle politicko-geograficko- hospodářských směrnic na účelené svazky (na př. Evropa, Německo atd.) nebo podle jednotlivých v nich probíraných materií. Kromě všech těchto pravidelných zpráv podávají nejschopnější konsulové z hospodářsky směrodatných krajin své vlastní zprávy, vycházející ve volných lhůtách, pod titulem: »Special Consular Reports«. Tyto publikace měly kromobyčejnou cenu, neboť zde podávali svá dobrozdání ti nejzdatnější, jejich úsudek mnoho platil, poměry krajů, ve kterých působili, udávaly tón celému světovému trhu, oni mohli s dosti značnou pravděpodobností předvídat budoucí vývoj tržby, a jestliže vedle těchto hlavních okolností vezmou se v úvahu také ostatní koeficienty, totiž: výkonnost dělníků, jejich mzdové poměry, dopravnictví, tarifně-politická ustanovení, světová konjunktura atd., pak možno bezpečně kalkulovat, pak nutno uschované zboží buďto rychle prodat nebo možno se zásobit a očekávat s klidem zisk. Aby neztratily na akutnosti, rozesílají se tyto zprávy hned v kartáčových otiscích. Srovnáme-li americké zpravodajství s německým, musíme americké předložze z několika důvodů dáti přednost. Ve Spojených státech severoamerických sdělují se všechny konsulátní zprávy (a to co nejrychleji) nejen novinám a obchodním korporacím, nýbrž každému, kdo ze skutečného zájmu o to požádá. Ostražitost a opatrnost vůči cizině jeví

se v tom, že se ve veřejných zprávách neuvádějí jména firem, se kterými možno v cizině navázati obchodní styky, nýbrž Bureau of Manufacturers, úřední to oddělení ministerstva obchodu, má založený katastr důvěryhodných amerických obchodníků a průmyslníků, a jen těm se další podrobnosti zamlčené ve zprávách sdělí.

Americké konsulátní zpravodajství může nám býti ještě v jednom ohledu směrodatným vzorem. Ve svých úředních místnostech zařídily tamější konsuláty i čítárny, kde bývají vyloženy katalogy, ceníky a vůbec odborné časopisy; ty se eventuálně i rozesílají po městě a po úředním jejich okrsku firmám, o nichž se dá předpokládat, že jeví o ten či onen druh zboží zájem; to má tu velikou výhodu, že ony firmy jsou stále upozorňovány na americké domy obchodní a jejich výrobky, dále že donucují je k stálé evidenci cen, což může ve většině případů býti podnětem k vážnému soupeření s exportéry jiných států. Je i v mnohém jiném ohledu nesporno, že americké konsuláty jsou nejhbitějšími a nejspolehlivějšími zprostředkovateli vývozu a dovozu.

K těmto metám, t. j. ku zpravodajské spolehlivosti, věcné objektivnosti a rychlé orientaci, může dospěti jen ten, kdo má »praktický rozhled o hospodářských poměrech své vlasti a který žije v stálém kontaktu s domácími obchodníky«. Aby si však dovedl utvořiti také zralý úsudek o potřebách nebo hospodářské kondici té země, ve které působí a s kterou má navázati obchodní styky, je nevyhnutelně třeba, aby tam déle pobyl, znal vkus obecenstva, jeho potřeby a požadavky, aby znal tamější dopravní poměry, zejména železniční, úvěrové poměry atd. To se však nestane během jednoho roku nebo dvou let, nýbrž teprve tehdy, až se náš konsul »aklimatisuje«, kdy se dovede vžít do psychy onoho národa. Proto škodí věci časté přemísťování konsulů a zejména je-li přesazen do hospodářsky různorodého kraje; neboť to potom znamená nutnost nového zapracování se do jiného odvětví, a s tím jsou nutně spojena různá nedopatření a často i zásadní chyby, které se v obchodě těžko dají odčinit. Důsledek: hospodářské a obchodní oslabení naší posice, hrozící z toho ohromná zkáza v budoucnosti.

Bohužel bývají konsulátní úřady zpravidla tak zatíženy jednak politickými jednak administrativními pracemi, že v některých státech byli nuceni přidělíti konsulům k vyřizování obchodněpolitických otázek lidi mající exportní praksi a v politice dlouho-

leté zkušenosti nasbírané ve velkém vývozním závodě nebo u obchodních komor a j. Takovéto instituce zavedla na př. Anglie a vyslala »obchodní attaše« do Chicaga, Curychu, Moskvy a jinam. Později došlo k tomu také u některých italských konsulátů, ba v podstatě — ovšem s politickou tendencí v pozadí — bylo tomu tak i u rakousko-uherských konsulátů v Mnichově, Bukurešti, Bruselu, Bělehradě, Oděse, a snad i jinde. Dnes, se však šíří náš národohospodářský obzor ještě mnohem dále: dnes nestačí už všímat si jen problémů a poměrů obchodních, nutno také sledovat pokroky cizích států ve vojenství, v technice a v sociální politice. Proto se všeobecně schvaloval návrh dra Hajna v N. S. ze dne 2. října t. r., aby při každém vyslanectví bylo obsazeno také místo tiskového (zpravodajského), vojenského, technického a sociálně politického attaše. Ve Švédsku tuto reformu již částečně provedli a budou švédským vyslanectvím v Paříži, v Berlíně přiděleni sociálně političtí poradci. Jejich úkolem jest sledovati sociální zákonodárství a správu, stav pracovního trhu a různé sociální události cizí země a naopak šířiti znalost o sociálních poměrech otčiny. Má to hlavně význam pro vystěhovalce. Také Německo slíbilo obsaditi takové místo při vyslanectví v Římě. U nás dal konkrétní podnět k úvahám o těchto otázkách sjezd zahraničních Čechů konaný v Praze dne 14. až 16. září. — Adolf Černý plaiduje v článku »Sblížení jihoslovansko-československé« (Česká Stráž — říjen 1919) zase pro reformu ve vzájemném zpravodajství osvětovém atd. (Každá z těchto kapitol by zasloužila vlastní úvahy.) Námitky, že by takové obsazení úřednických míst při vyslanectví zatěžkalo příliš beztak pasivní náš rozpočet, možno vyvrátiti faktem, že konsuláty a diplomatická zastoupení jsou právě institucemi ku zvelebování vývozu, čili jinými slovy: mají napomáhat zvyšovat aktivní položky v rozpočtu.

Tolik je tedy zkrátka jisto, že konsuláty naše nutno zmodernisovat, přizpůsobit je »duchu obchodnímu a komerčnímu«. V tomto cíli musí býti vyslanectví i konsuláty za jedno, aby tu nebylo dvojakého úřadování mezi nimi, nýbrž aby naše diplomatické zastoupení v cizině bylo jednou vůlí proniknuto: prospěti a chrániti naše hospodářské domácí zájmy, čímž nejlépe chráněny budou také zájmy politické.«[1] Jejich reforma je nutna

[1] Dr. V. Schuster, státní tajemník v minist. obchodu: »Živnostenský věstník, roč. XVI. seš. 6. str. 125.

zejména teď po válce, kdy ve všech skoro státech nastala krise průmyslu a obchodu, kdy na jedné straně volají o chleba celé vysílené národy a na druhé straně nelze obratem ruky zahojit hospodářské ztráty válkou utrpěné. Dnes tisíckrát spíše než kdy jindy je konsulátní zpravodajství účinným prostředkem k spravedlivé distribuci potravin a surovin a k nivelisování přebytků a nedostatků. »Jde tu jen o organisaci všeobecných a speciálních informací o produkci půdy, průmyslu, obchodu a veřejných institucí dopravních, právních, správních vůbec a pro určitá odvětví zvláště.«[2] Dalekosáhlé a příliš radikální změny v informační službě zaváděti nelze už k vůli kontinuitě; třeba však, aby »starý systém, žádati na konsulátech pravidelné měsíční a čtvrtletní zprávy« se zrušil; »neboť takové zprávy upadají bezděčně v šablonovitost a bývají vždycky předstiženy novinářskými zprávami. Daleko účelnějším je, aby konsulové jen od případu k případu, podle toho, dostanou-li nějakou zvlášť důležitou zprávu, je uveřejňovali, potom ale se vší urychleností a precisností, neboť cena zprávy leží právě v jejím včasném dodání. Dále se doporučuje postup, který se také částečně již provádí, aby se totiž mezi všemi konsuláty občas uspořádala písemná anketa o některém druhu zboží, poněvadž takto průmyslníci a obchodníci oné branže dovědí se jednoduše mnoho zajímavých dat. Obvyklé výroční zprávy mají pro obchodníka jen malý význam, jsou však dobrou pomůckou pro národohospodářského statistika, takže se doporučuje, aby byly ponechány. Dojdou-li potom však, nechť co možná nejrychleji a precisně jsou o nich uvědoměni všichni zájemníci. V tomto ohledu se nejvíce hřeší, poněvadž ústřední úřady, kterým jsou tyto zprávy svěřeny, nedovedou se vymaniti z obvyklého byrokratického hlemýždího kroku. Nejúčinnějším prostředkem k rozšiřování krátkých zpráv je denní tisk, a ten by měl býti vydatnou měrou k jejich zprostředkování využit. Hlavní zásady, jak nutno o obchodně politických otázkách odborně do novin referovati, podal ve své knize A. Norden. Pro důvěrná sdělení měl by býti založen katastr, v němž by byla každá československá firma zapsána, která jeví zájem o jeden či více druhů zboží. Tím by se i předešlo dosavadnímu nešvaru se strany říšskoněmeckých a maďarských firem, které pod značkou českosloven-

[2] Dr. Eugen Phillipovich: System der Nationalökonomik. II. 1. str. 341—343.

ského státního příslušenství poškozují náš eksport. Vedle toho by se mohly uveřejňovati v sešitech rozsáhlé speciální a výroční zprávy; ostatně nechť se spoří tiskařskou černí a papírem, neboť nadbytek je zde škodlivý, poněvadž naráží na bezzájmovost.«[1]

»Celkem však úkol státní správy« — praví Phillipovich — »vůči zahraniční tržbě je omezený. Může působiti jen — podobně jako při živnostenském vývoji — rušením překážek, rozšiřováním správných znalostí a poskytováním oprávněné ochrany před porušením práva. Co tu však může vykonat, není málo, je-li dobře vykonáno; neboť to je právě to, co jednotlivec k ucelení své vlastní nedokonalé osobnosti potřebuje.[2]

---

[1] Grunzel, tamtéž cit. loco.

[2] Viz další literaturu: Steinmann-Bucher, Die Reform des Konsulatswesens vom volkswirtschaftlichem Gesichtspunkte. 1884. — Vossberg-Rekkow: Die Reform des deutschen Konsulatswesens. Berlin 1897. — A. Onkken: Die Schweizerische Konsularreform. Bern 1886. — A. Norden: Berichterstattung über Welthandelsartikel. Leipzig 1910. — J. Grunzel: Handbuch der internationalen Handelspolitik. 1898. — Srovn. též ONSlovník sv. 24. heslo »Konsulové« od Kadlce.

Tao-tek-king.

Napsal prof. dr. Emil Svoboda.

Po smrti prof. Dra Rudolfa Dvořáka vyšlo právě v knihovně »Knihy Východní« převzácné dílo: Dvořákem z čínského originálu přeložená Lao-Tsiova kanonická kniha »O Tau a ctnosti«. Jest to kniha, která zavazuje vděčností zemřelému autoru každého, kdo se zajímá o myšlení metafysické a étické. Nemohu souditi o překladu. Ale srovnáním s místy, citovanými u Deussena vznikl ve mně dojem, že český překlad daleko více se snažil o přimknutí se k originálu, o zachování jeho kouzla, pramenícího ze stáří a prostředí, které bylo živnou půdou myšlenkového plodu Lao-Tsiova. Je skutečně radostí čísti a zamýšleti se nad moudrostí, která vznikla nejméně před půl třetím tisíciletím pod žhavým nebem dalekého východu, ale podnes žije, podnes je plna myšlenkového klíčení a hluboká a silná tak, že mnohý kratičký, až po hranice temnosti zhuštěný aforism Lao-Tsiův povídá nám, lidem nedozírně vzdáleným v čase i prostoru mnohem a mnohem více o podstatě života a světa, o duši lidské, než některá velmi tlustá a velmi učená a těžká kniha.

Nemohu kritisovati překladu, nehodlám také srovnávati Lao-Tsiovo učení s jinými myšlenkovými soustavami asijského dávnověku, ač by bylo jistě zajímavo, srovnati je s učením o Atmanu, se soustavami Jogy a s Budhismem. Rád bych alespoň vzbudil zájem, podal jakýsi klíč k porozumění knížce, na mnohých místech temné pro nezvyklého čtenáře, rád bych seskupením citátů a malým výkladem utvořil obrázek myšlenkového světa dávnověku, jak k nám promlouvá z řádek Lao-Tsiových. Snad mi bude prominuto, dopustím-li se některých nepatrných změn výrazových v překladě, abych jej učinil snáze porozumitelným širšímu kruhu čtenářstva.

*

Co se napřemýšleli západní lidé o tom, jakou podstatu a jaké vlastnosti má Bůh! Při největší obezřetnosti nezabránili tomu, aby se jim pod rukama z Boha nezrodil »bůh«, smyšlený nositel vlastností lidských, sice do nekonečna vystupňovaných, ale vzájemně si odporujících, vzájemně se vylučujících. Ale starý Číňan, sotva méně než šest set let před počátkem našeho letopočtu, řekl to tak jednoduše, hluboce a krásně: »Jméno, jež lze jmenovati, není věčné jméno. Bezejmenné jest počátkem nebes a země.« To, co bychom po svém způsobu vyjadřování mohli nazvati Bohem, jest mimo říši vztahů, vládnoucích světem a životem, jest nevyjadřitelno lidskou řečí, která vyrostla z prostředí vztahů a vnímání smyslového. Není možno vysloviti to, co jest mimo zkušenost zevního života. Číňané podnes nemají slova, kterým by vyslovili to, co my s lehkou myslí nazýváme Bohem. Lao-Tsi užívá slova »Tao«, což znamená jednak neznámou, nevyslovitelnou podstatu věcí, jednak cestu — cestu k uchvacujícímu, nevýslovnému, nepoznatelnému cíli životů a smrtí. Ani cesta, po níž člověk svým vnitřním životem může se ubírati, není vlastní, věčné Tao. Jest jen jeho odleskem, jest promítnutím věčnosti do prostředí života: »Tao, po němž lze kráčeti, není věčné Tao.«

Není možno mluviti o kladných vlastnostech Taa — prapříčiny, zdroje všech věcí. »Tao jest prázdné.« Nemá vlastností, vyjadřitelných slovy, odvozenými ze zkušenosti. »Jak jest klidné! Podobá se (zdá se) jen jako by bylo.« Není možno mluviti o pohybu. Ani slovo »bytí« nehodí se na ně. Jest i není zároveň. Nemá původu ani příčiny — neboť původ i příčina jsou znaky života. I bytí jest jen výrazem jsoucnosti ve světě zkušenosti. »Nevím, čí jest synem. Zdá se, že bylo před pánem.« Zdá se to jen, protože synovství i časový sled jsou výrazy nízké — životní. Musí zůstati prázdným tento pojem, aby byl k vnitřnímu užitku, aby sloužil poznání — smíme-li užíti tohoto slova. Představa věčného principu musí zůstati prázdna všeho empirického obsahu, má-li býti cennou. »Třicet špicí spojuje se na jednom pístu; následkem jeho dutosti (prázdnoty) jest upotřebitelnost vozu. Užívajíce rozměkčené hlíny, děláme nádoby; následkem prázdnoty (dutosti) jest upotřebitelnost nádoby. Prolamováním dveří a oken děláme dům; následkem jejich prázdnoty jest upotřebitelnost domu.« Co s kolem, kdyby jeho osa byla plná? Co s nádobou, kdyby neměla prázdného prostoru? Kde by byla vy-

lídka, kde by byl východ z domu, kdyby okna i dveře byly zazděny? Nebylo by výhledu — nebylo by východu. A kdybychom naplnili Tao svým obsahem, nebylo by výhledu do nekonečnosti nesmírného klidu, nebylo by východu z temna života.

»Díváme se na to, nevidíme; naslouchámě tomu, neslyšíme; sahámě po tom, nehmatáme . . . Jak je nepřetržité (bez součástí)! Nemůže býti jménem označeno. Vrací se vždy zase v nebytost-nost (imateriálnost, neexistenci). To zove se beztvárného tvár-nost, bezpodobného podoba, to zove se nevysvětlitelným, neurči-telným.«

»Je bytost smíšená a přece dokonalá. Před nebem i zemí po-stala. Jak bez pohybu, jak netělesná! Samojediná stojí a ne-ění se. Všude prochází, aniž ocitá se v nebezpečí. Možno pova-ovati ji za matku podnebesí (světa). Já neznám jejího jména; bych ji označil značkou, pravím Tao. Musím-li však dáti mu méno, pravím: velký. Velký, to jest vycházející, vycházející — jest vzdalující se, vzdalující se — to jest vracející se.« Aby mohl mluviti, myslitel sestupuje s nekonečné výše, která nutí k mlčení. Vědomky sestupuje níže, aby vzbudil tušení Neznámého. I slova užívá: Tao — veliký. Vychází a tím se vzdaluje, vzdaluje se, ale tím se vrací — jako v kruhu. Neboť věčná cesta nedá se jinak vyjádřiti než kruhem.

»Vyslovíme-li je, jest jako teplá voda bez chuti! Díváme-li se na ně, nestojí za podívání, poslouchámě-li je, nestojí za sly-šení; užíváme-li ho« (t. j. otevřeme-li se Tau a sblížíme-li se s ním, cítíme-li dech nekonečnosti v sobě), »nemůžeme s ním při-jíti ke konci — jest nevyčerpatelné.« Na první pohled je para-doksní, spojí-li se věčný klid Taa s tím, že vlastně nic není ve všemíru, co by právě jím nežilo. Ale není to paradoks — je to jen vyjádření toho, že jeho konání není konáním v našem, lid-ském smyslu slova. »Tao jest věčně bez činnosti, při tom není, co by nedělalo.«

Není snad člověka, který by mohl říci, že postřehl nepostře-hutelné, že pochopil nepochopitelné, že dosáhl nekonečného, nepoznatelného Taa. Ale jest útěcha, kterou vyslovil Lao-Tsi o Tau: »Hledáním dosahuje se ho.« Pascalovými slovy řečeno: Hledáš mne? Již tím jsi mne nalezl.«

*

Člověk, navyklý mysliti západním způsobem, řekl by: »Jak může vyrůsti skutečná étika z tak prázdného základu metafysického? Jak udržeti člověka při mravnosti, není-li spravedlivý, milosrdný, milující i trestající bůh, není-li odměny ani trestu?« A podivil by se ještě více, kdyby slyšel, že Lao-Tsi učí, jak má býti ctnost právě tak prázdna, neurčitelna a nevysvětlitelna jako samo Tao, které je sice zároveň i principem mravním, ale ani na tomto poli nemá více obsahu. Hledá se ctnost ryze étická, zproštěná všeho hmotného, osobního, všech nároků; kdy dobrý jest jen proto dobrým, poněvadž se klid, čistota a dobro staly jeho duchovní přirozeností. Tato abstraktně cítěná a přece životně nejsilnější ctnost pochází z Tao — jest sama mysteriem. »Prázdné ctnosti projev vyplývá jenom z Tao; Dělání věcí Tao jest neurčitelné, jest nevysvětlitelné. Jak nevysvětlitelné, jak neurčitelné!« Cesta ke ctnosti jest nemíti osobních přání. »Tím, že jsme věčně bez přání, postřehujeme svoji duchovost, tím, že máme věčně přání, postřehujeme svoji omezenost.« Kolika — kolika lidem neklidným, věčně zmítaným, věčně nespokojeným chtěl bych ukázati tuto dráhu! Omezuj svá přání a ocitneš se na cestě k neomezenému klidu a štěstí. Tento hymnus klidu opakuje se v Tao-tek-kingu neustále, v nových a nových variacích:

»Nedívati se na věci, po nichž člověk touží, působí, že srdce není znepokojeno.« »Svatý člověk nechává přílišného, nechává výstředního, nechává vyvyšování.« »Dospějeme-li klidu tím, že nemáme přání, jest podnebesí (svět) samo od sebe spořádáno.« T. j. souzvuk lidí a národů i zemí nastane, až se uklidní divoký příboj přání, oněch nových a nových, stále se stupňujících přání materiálních, která rodí boj všech proti všem. »Z vin není větší nad žádostivost, z neštěstí není většího nad nespokojenost, z chyb není větší nad ziskuchtivost. Proto i víme-li, jak spokojenost s málem činí spokojeným, spokojíme se vždy s málem.« Vystoupiti z divokého shonu o osobní úspěch jest naroditi se, vejíti v tento shon jest zemříti. »Ten, kdo dovede dobře zařídit žití, jda horami, nesetkává se s nosorožcem a tygrem, vstupuje v tábor, neleká se štítů a zbraní. Nosorožec nemá kam vrazit svůj roh, tygr nemá kam zatnouti své drápy, zbraně nemají kam zapustiti ostří. Proč to? Poněvadž nemá smrtelného místa.« Člověk takový je nepřístupný sobecké lásce, »nepřístupný odcizení, nepřístupný zisku, nepřístupný ztrátě, nepřístupný poctě, nepřístupný ponížení.«

Krásnými slovy vyjadřuje čínský genius myšlenku, že štěstí není v zevních okolnostech, ale v srdci člověka: »Nepokládati za těsné místo, v němž se zdržujeme, nepokládati za omezené místo, v němž žijeme. Jen tím, že nepovažujeme je za omezené, není omezené. Proto svatý člověk zná se, ale nedívá se na sebe ani se nenkazuje, miluje se, ale nepřeceňuje se.« »I nevážiti si života jest lepší, než přílišnou váhu naň klásti.«

Jak dospěti ctnosti? Zapříti se, obětovati se lidem s láskou a poznávati Tao — ne učeností, ale bezprostředním nazíráním —: žiti v Tau. »Svatý člověk klade do pozadí svoji osobu, a jeho osoba je v popředí, činí vedlejší svou osobu a jeho osoba jest uchována. Není-liž to tím, že nemá soukromého zájmu?« »Svatý člověk obsahuje j e d n o, stává se podnebesí vzorem. Že se nedívá sám na sebe, proto září, že sám sebe neschvaluje, proto vyniká, že se nevynáší, proto má zásluhu, že se nevyvyšuje nad ostatní, proto jest jejich starším. Právě že se nesváří, nemůže nikdo s ním se svářiti — jest nepřekonatelný.« Svatý člověk »i když má skvostné výhledy, sedí jako vlaštovka — klidně — nad ně povznesen.« Kdo zná svou sílu a podrží svou pokoru, jest říše údolím — k němuž se vše sbíhá. »Znáti své bílé a podržeti své černé, takový jest podnebesí vzorem. Znáti svou slávu a podržeti svou hanu, takový jest podnebesí údolím.«

Zákon ctnosti jest znáti se a vládnouti sobě. »Kdo zná lidi, je moudrý, kdo zná sebe sama, jest osvícený, kdo přemáhá lidi, je silný, kdo přemáhá sebe, jest pevný. Kdo dovede býti spokojen, jest bohat.« »Vysoká ctnost nejeví se na venek ctností, ale právě proto je ctností; nízká ctnost neopomene ukázat se ctností, ale právě proto není ctností . . . Ztratili-li jsme Tao« (nejvyšší stupeň), »jsme potom ctnostnými; ztratili-li jsme ctnost, jsme potom lidskými; ztratili-li jsme lidskost, jsme potom spravedlivými; ztratili-li jsme spravedlnost, jsme potom obřadnými. Tato tak zvaná obřadnost jest však jen loyality a věrnosti tenká slupka a počátek zmatku.«

Skutečná ctnost dává, ale nemá nároků. »Dáti život a sám nemíti, udělati a nezakládati si na tom, vychovati a neovládati — to zove se hlubokou ctností.« »Svatý člověk, přeje si býti nad lidem, nutně podřizuje se mu ve slovech, přeje si býti před lidem, nutně staví se zaň ve své osobě. Dlí nahoře, a lid nenese to těžce, dlí vpředu, a lid neuráží se tím; že se nesváří, proto není nikdo pod nebem s to, aby s ním vešel ve spor.« »Svatý

člověk dělá, ale nezakládá si na tom. Když je zásluha dokonalá, netrvá při ní. Jak nepřeje si ukazovati svou moudrost!« »Chápe se levé části smlouvy (kde jsou závazky), sám ničeho nežádaje od lidí.« »Svatý člověk umí vždy pomáhati lidem, proto nepovrhuje lidmi; umí vždy pomáhati bytostem, proto nepovrhuje bytostmi ... Dobrý člověk jest nedobrého člověka učitelem, nedobrý člověk jest dobrého člověka potřebou. Nevážiti si svého učitele, nemilovati své potřeby« (člověka nedobrého), »takový, třeba byl moudrý, jest velmi zaslepený.« »Svatý člověk nemá klidného srdce; srdce sta rodin považuje za své. S dobrými jednám já dobře, s nedobrými jednám já také dobře: ctnost jest dobrá. S věrnými jednám já věrně, s nevěrnými jednám také věrně; ctnost jest věrná. Svatý člověk, trvaje ve světě, je ve stálém strachu, poněvadž svět srdce jeho poskvrňuje. Sto rodin šmahem upírá k němu své uši a oči, co světec šmahem shledává v nich děti.«

Není tu zřejmě a naprosto jasně vysloveno — skoro 600 let před Kristem — učení lásky, jak jest vyjádřeno vrcholnými slovy evangelia? Ale žádá se ctnost bezvýhradná, bez odměny a trestu, ctnost, vyvěrající z mystických hlubin podstaty světa a člověka. Skoro bych dal přednost i výrazu Lao-Tsiovu. Neboť nelze vynutiti lásky k bytosti protivné, ale jest možno dobře činiti tvoru, který vzbuzuje odpor. Svatý člověk není nikomu nepřítelem — proto nemá nepřátel. Ale jest dobrý a věrný i k těm kteří jsou vůči němu nedobří a nevěrní. Není tu pesimistického odmítání života, ale hledání cesty, jak učiniti život vznešeným a krásným.

Jediným pramenem ctnosti jest Tao, t. j. žíti ctnostně znamená žíti v Tau, žíti ve znamení věčného principu bytí — nekonečného a v srdci člověka přítomného. »Třeba měl by, kdož drží drahokamové odznaky v rukou na prsa uctivě skřížených a jezdil čtyřspřežně (t. j. třeba byl císařem), není to, jako když sedě klidně, v Tao proniká.« »Slyší-li lidé s vyšším vzděláním o Tau, horlivě je konají; slyší-li lidé s prostředním vzděláním o Tau, tu brzy je zachovávají, brzy ztrácejí; slyší-li lidé s nízkým vzděláním o Tau, posmívají se mu svrchovaně. Kdyby nedoznávalo posměchu, ani by nezasluhovalo, aby se považovalo za Tao.«

Jak patrno — jest tu intelektualistický názor, že ctnosti se dosahuje poznáním Tao. Ale není to poznání učené — je to po-

znání soustředěným nazíráním, bezprostředným vnímáním. Člověk, osvícený poznáním Tajemství (ne ovšem jeho rozřešením, ale spíše jeho pocítěním) činí naopak dojem omezeného, temného: »Kterak srdce mé je srdcem člověka hloupého, věru! Jak popleten jsem já! Obyčejní lidé jsou samá osvěta, jen já jsem jako ve tmách; obyčejní lidé jsou vyzkoušení, jen já jsem těžkopádný.«

Kdo dovede pohroužiti se v Tao, kdo se stal povolným prostředím, kterým proniklo Tao a naplnilo je, sám stává se prázdným — zproštěným hmotné přítěže. »Tao jest prázdné, při tom ten, kdo ho používá, nesmí býti plným.« »Dospěti vrcholu prázdnoty jest získati klidu zabezpečení ... Jsou-li bytosti v plném květu, vrací se každá z nich k svému kořeni« (k neznámému zdroji, z něhož vyšla). »Ke kořeni se vrátiti zove se spočinouti; spočinouti znamená vrátiti určení« (t. j. vrátiti určení — život, tam, odkud byl přijat), »vrátiti určení, zove se býti věčným, znáti věčné zove se býti (jen) osvíceným, neznati věčné činí nešťastným« (neboť působí nedbání povinnosti).« »Kdo se v konání svých věcí řídí Taem, stává se za jedno s Taem.«

Podivně vrací se znovu a znovu chvála mlčení a nečinnosti. Ale v souvislosti s celým pojetím osvícení a posvěcení života pochopíme, že tu nejde o líno, netečnou a mlčící nehybnost. Je tu naopak úžasná energie sebepoznání a sebekázně. Mlčení jest jen hyperbolický protiklad mnohomluvnosti, mluvení o věcech, jichž nelze vyjádřiti slovy. Vzpomínám na příběh z upanišád, kde se vypráví, jak se žák táže mistra o vrcholné otázce metafysické. Ale mistr mlčí. Žák táže se po druhé i po třetí, ale mistr pokaždé mlčí. »Proč mi neodpovídáš?« »Bláhový! Třikráte jsem ti odpověděl, ale tys toho nepostřehl.« Lao-Tsi tutéž myšlenku vyjadřuje slovy: »Učiti beze slov, prospívati bez konání — pod nebem málokdo toho dosahuje.«

Prospívati bez konání — to není hlásání nečinnosti v obyčejném smyslu slova. Je to nekonání, které jest hyperbolickým protikladem udýchaného, upachtěného shánění »záležitostí«. Je to rada konání, jehož mohutnost i všestrannost, jehož požehnání je vnitřní: »Jsme bez činnosti a přece není, co bychom nedělali.« Moudrý člověk ostatně dovede předcházeti, předem potlačovati věci, které by se vyvinuly v těžké, neovládatelné. »Pokud něco odpočívá, je lehko zmocniti se toho, pokud není známky o něčem, je lehko uvažovati o tom, pokud je něco útlé, je lehko to

zlomiti, pokud je to jemné, je lehko to rozprášiti. Dělati to, dokud to ještě není, ovládati to, dokud to ještě není v pořádku. Strom, který chtíce obejmouti, spojujeme obě ruce, povstává z ratolesti, tenké jako vlas, věž o devíti patrech zdvihá se z hromady země, cesta tisíci mil počíná se pod nohama.«

Klid — láska — pokora — vnitřní, skrytá práce: to je ctnost. »Hluboká ctnost jest nevystižitelná, jest vzdálena, jest v protivě k bytostem; potom však dosahuje velkého přimknutí.«

Nemohu se téměř odtrhnouti od toho, abych z malé knížky Lao-Tsiovy nevyčerpal pokud možno nejvíce té podivuhodné moudrosti, která mi připadá jako nehnuté jezero, zdánlivě bez života a činnosti, ale naplněné životem až na dno závratných hlubin; jako bohatství, na pohled marnotratně nakupené, které však je požehnáním pro každého, kdo dovede těžiti z jeho pokladů. Jen jednu zmínku si přece ještě dovolím: Tao osvěcuje i politiku!

Kdo by se divil, že velký učitel zavrhuje válku? »Nejlepší zbraně nejsou nástroje štěstí; z bytostí každá jich nenávidí. Proto ten, kdo má Tao, při nich netrvá... Použije-li jich, protože jinak nemůže, považuje mírumilovnost a pokoj za vyšší. Vítězí-li, nehledává to pěkným, nebo hledávati to pěkným, znamená radovati se z usmrcování lidí... Kdo usmrtil velké masy lidu, oplakávej je tiše se soucitem a lítostí.« »Chce-li nebe někoho zachrániti, dá mu slitování za průvodce... Bojuje-li se se slitováním, tu vítězí se a dosáhne-li se tím něčeho, je to pevné.« »Kdo umí vévoditi, není bojovný; kdo umí zápasiti, nezuří; kdo umí překonávati protivníka, nezápasí.« »Má-li podnebesí Tao, odesílají válečné koně hnojiti. Je-li podnebesí bez Tao, rodí se váleční koně v pohraničním území.« Učí nás tedy moudrost, aby byl mír — ale neopouští nás ani tehdy, stala-li se válka nutností. Znalec života nezavírá oči před touto možností.

A konečně — ať se to zdá jakkoli paradoxním — v kanonické knize o Tau a ctnosti je mocně vyjádřena předzvěst opravdového demokratismu. »Urozené považuje za svůj kořen bídné, vysoké považuje za svůj kořen nízké. Proto i když králové nad vasaly zovou sami sebe sirotami, maličkostí a nehodnými, nečiní takto nízké svým kořenem? Proto: rozeber vůz — není to vůz. Nepřej si býti ceněn jako drahokam, buď bez pocty jako obyčejný kámen. Svatý člověk obléká hrubou houni a v srdci skrývá drahokamy.« »Knížecí dvůr má nádherná schodiště, zatím co

role mají příliš býlí a sýpky jsou příliš vyprázdněny. Lidé nosí pestré barvy, opásávají se ostrými zbraněmi, plní se pitím a jídlem, statků je nadbytek. Tomu říkám: stavěti na odiv lupičství. Jak postrádá to Tao!«

Všimněte si prvého obrazu: Vynikající lidé — jako koruna stromu — jsou si vědomi, že lid je kořenem, z něhož ssají život i vědění, květ i plody. Ale obraťte: tehdy i kořeny budou hrdy na korunu — společnost moudrých a ctnostných lidí —, kterou ze sebe vytvořily. Lid bude hrdým na své velké vůdce. Ale lupiči a žráči nejsou »velikými«. Velikými jsou ti, kteří chodí v hrubé houni, ale v srdci skrývají drahokamy.

Koaliční právo dělnictva.[1]

Napsal dr. František Müller.

I.

V pestré směsi představ a pojmů, jež vybavuje terminus koalice, nepřicházím a priori s určitou definicí.

Obíráme-li se moderními útvary práva, zakotvenými v národním hospodářství a kriticky reflektovanými sociální vědou, smíme snad, aniž bychom se ztráceli v abstraktní dialektice toho či onoho systému, který intuicí dovede vše chápat a fantasií vše budovat, alespoň letmo obhlédnout myšlenkové prostředí, ve kterém ty které fenomeny recipujeme a reprodukujeme. Nechci při tom, jako aprioristický racionalism, problém řešit problémem a dosazovat slova, kde selhává pojem pro svou abstraktnost.

V právu tkví pojmově vůbec, tedy i tam, kde slouží využití fenomenů národního hospodářství sociální politikou, relativnost. Jinak by bylo právo podle dikce starších filosofů jen představou vlastní představy — neb, jak Hegel míní, pojmem jeho dialektického procesu či snad disciplinou, která se vyčerpává metodou samou.

Relativnost práva ve službách sociální politiky jest stupňovaně zřejmým způsobem dána lidskou, sociální potřebou. V životě jak člověka tak lidské společnosti jest p o t ř e b a východiskem a cílem všeho, co se hospodářsky děje. Člověk jako součást přírody a společnost jako součet těchto součástí mají zájem, aby všechny životní vztahy podmíněné absolutním momentem potřeby byly individuálně i kolektivně racionálním způsobem pěstěny a proti možným poruchám chráněny. Tato v jednotkách i v součtu racionálně zaručená komposibilita eksistenčních zájmů člověka a lidstva, v dočasně daných rámcích sespolčování se, jest etickým i energetickým úkolem sociálního práva.

---

[1] Přednáška na schůzi Právnické jednoty v Praze dne 26. února 1920.

Upozorňuji, věren svým fundamentálním názorům o racionálním eklekticismu jak v hospodářské tak v sociální politice, jak široce pojímám sociální právo, aby nebylo vykládáno jen jako nukověd zájmů jedné třídy proti zájmům třídy jiné. Nutno-li následkem disparity historického vývoje sociálního práva zajišťovat rovnováhu v právním řádu občas kvalitativně neb kvantitativně více na prospěch zanedbané třídy — nesmí v tom být shledávána nekritičnost neb dokonce třídní stranictví.

Rovnováha třídní není v hospodářském a sociálním životě fysickou negací konkurrentních sil, nýbrž matematickou posicí jich produktivní rovnocennosti. Tím naznačuji vrcholnou metu koalice v dosahu sociálního práva.

Vývoje za a přes naznačené obzory vymykají se, jako čistě dynamické, kritice v rámci našich úvah, znamenajíce negaci rovnováhy imperialismem jedné třídy nade druhou nebo reakcí vrchnostenského režimu nad a proti všem třídám.

Relativností sociálního práva jest už z pojmu samého dána nutnost, podřizovat se momentu absolutnímu, momentu potřeby který není ovšem ani petrefakt ani abstractum na způsob absolutna pojímaného starými filosofy sub specie aeternitatis jako causa sui.

Sociální i hospodářská potřeba jest životní agens, stanovené symbiosí a ji rovněž stanovící; doznává tudíž časem a prostorem změn sezřejmovaných pokroky absolutní a technicky užité kultury.

Symbiotická povaha sociální potřeby a k této se pnoucí relativnost sociálního práva odpovídají na otázku, kterak toto podřizovat onomu, zase jen metodou racionálního eklekticismu. A tu shledávám nejracionálnějším, určuje-li předpoklad, míru a cíl v tomto dosahu tvorby sociálního práva co možná nejbezprostředněji nositel aktuálních zájmů sám, tedy autonomie interesentova.

Princip autonomie jest ideovým základem každé rozumné koalice. Prakticky začíná autonomie u individua, jako své mravně, právně a politicky plnocenné jednotky. A zrovna tak by sebe početněji semknutá koalice nebyla se svou úlohu, kdyby její individuální elementy nebyly vyzbrojeny plnou občanskou nezávislostí. Plná občanská svoboda všech příslušníků oněch tříd.

jež se sespolčují ku práci v kapitalistickém systému hospodářství, jest nezbytné operační precipuum moderního socialismu vůbec a koalice obzvláště.

Dělník bez občanské svobody, nemající vlastní vůlí daného vlivu na úpravu pracovního poměru, nemůže být nositelem koalice.

Hospodářský systém klasického starověku inventarisoval dělníka-otroka jenom jako fysiologicky odlišnou část svého výrobního kapitálu. Vůle dělníkova se vyjadřovala resignací neb zoufalstvím, jeho jedinou koaliční zbraní byla vzpoura, jak jich bez počtu dějiny oněch dob zaznamenávají.

Kterak hluboce se za takových poměrů mohla zakořeniti představa o neslučitelnosti s otroctvím ztotožňované námezdní práce samé a svobodného občanství, o tom svědčí názory největšího filosofa všech věků a národů, Aristotela, který ve své »Politice« vykládá, že otroctví se nedá postrádati, pokud nástroje práce nepůjdou samy. Veleduch antického světa, jejž uznávala i scholastická filosofie křesťanstva vedle božího zjevení a otců církevních, nepostřehl v prostředí své doby možnosti, že by člověk, reklamovaný pro úkoly státního občana, mohl za povoláním a za mzdu konat práce tehdy kladené na bedra otroků.

Zakladatel křesťanství v parabolách svého učení, jehož zářivý vrchol spatřuji v nedostižné velebnosti jeho kázání na hoře, položil na rozhraní dvou světů základní kámen ku moderní sociální etice. Zahájil tak plnou ideovou revoluci, jejíž sociálně praktický účinek zadržel nebo zponalil přesun moci a kultury k národům prvé barbarským, jimž scházela duchová kontinuita se světem klasickým.

A tak vidíme, že vrchnostenský a cechovní feudalismus utvářel, neuznávaje křesťanskou zásadu rovnocennosti, pracovní poměry své epochy na základě rozdílu mezi pánem a sluhou, ovšem v rouše patriarchalismu. Jest zřejmo, že se i v tomhle ovzduší nedařilo myšlence koaliční, sporům a nepředcházelo úpravou, any vybuchovaly v selských a tovaryšských nepokojích a bojích.

Pozoruhodno jest, že z těch nekonečných a zhoubných náboženských válek, které v 15., 16. a 17. věku lomcovaly Evropou, nevyzrál poznatek politické nutnosti, aby byla právně uznána křesťanstvím daná zásada občanské rovnocennosti.

Ač jest na první pohled paradoksní, musíme konstatovat, že křesťanstvím daný sociální postulát rovnocennosti a rovnoprávnosti všech občanů byl prakticky uskutečněn teprve, když umlkly rozbroje náboženské, první velkou revolucí občanskou na sklonku 18. století ve Francii.

V epochální »Declaration des droits de l'homme et des citoyens« z roku 1789 byly nejenom kodifikovány buditelské snahy encyklopedistů, nýbrž splněny i nauky křesťanství o rovnocennosti člověka. Tato deklarace byla teprve opravdová všeobecná magna charta člověčenstva, na níž moderní socialism mohl budovat své systémy a zakládat své organisace a koalice.

A přece byla francouzská revoluce občanská, a její vymoženosti byly předem vymoženosti občanského individualismu. Mluví-li i Marx ve svém životním veledíle jízlivě o »měšťácké revoluci« Francouzů, tož možno namítnout, že bez této revoluce měšťácké nebyl možným socialism St. Simona a Louis Blanca, který zkypřil politicky půdu úspěchům Marx-Engelse a Lassalla.

Připomínám to, abych i zde dotvrdil, jak historicky a logicky jsou nesprávné populární a žurnalistické konstrukce třídní nevraživosti, která vidí vše jen v poměru nesmiřitelného »aut-aut«.

Jsouť všechny racionální názory, i zdánlivě nejdiskongruentnější, jsou-li produktem loyálního pojímání v kritice a produkci vzájemně se doplňující jednotky v dělbě velké myšlenkové práce, zvané duch času.

Postřehne-li retrospektiva dějezpytcova zákony tohoto ducha, stačí soudobci, chápe-li alespoň jeho dění, aby si mohl říci »Du gleichst dem Geist, den du begreifst«.

Řekli jsme, že jenom plnou občanskou svobodou vypravený člověk jest způsobilým nositelem úlohy, která na něho v moderním socialismu čeká, a poznali jsme, že velká francouzská revoluce v zásadě — byť i ne ihned a všude — prakticky nám toho způsobilého činitele poskytla.

Jest zajisté hlouběji a racionálněji nežli pouhou náhodou založený zjev, že téměř současně s politickým momentem občanského osvobození člověka nastupuje moment ekonomický, daný technickým využitím pokroků eksaktní přírodní vědy ve službách nové, nutně velkokapitalistické industrie, vždy více a více světovým trhem orientované.

Tak vstupuje na jeviště socialismu činitel podnikatelský v mohutné výzbroji, jejíž leskem byla i soudná hlava zakladatele klasické nacionální ekonomie (A. Smitha) okouzlena.

Úlohy koalice jsou rozděleny, drama jejího vývoje začíná — ale naráží s počátku na překážky právní a musí tudíž i na dále improvisovat svépomocí, takže sociálního klidu není.

Víme, že ho nebylo už dříve, státní a vrchnostenský feudalism, cechovní patriarchalism a policejní magistratism nemohly zabezpečovat sociální klid ani jako výsledek naivní zájmovosti, ani jako diktát pánovy vůle. Vzniklý spor nebyl upravován, nýbrž potlačován. Jest ku podivu a snad svědectvím naprosté neschopnosti tehdejších režimů, jak — přese všechnu místní omezenost akčního radiu výrobních forem — č a s t o a r o z s á h l e docházelo k násilným sporům a stávkám.

Odborná literatura zaznamenává ve svých statích dějinných už od 14. století řadu zajímavých stávek v Anglii, Francii, Německu a Švýcařích. Dočítáme se tu o stávkách, jež trvaly až deset roků a jichž se účastnili celé tisíce tovaryšů. Časté jsou najmě stávky pekařských v Paříži. Někdy byla ovšem příčina stávky podle našich pojmů velmi naivní, tak na př. stávkovali počínaje rokem 1495 po léta pekařští tovaryši v Colmaru proto, jelikož jim nebylo vyhraženo příslušné místo v procesí o Božím Těle.

Se stanoviska dějin koaličního práva jest nad jiné pozoruhodna stávka krejčovských a vlásenkářských pomocníků, vyvolaná nesnesitelnými poměry drahotními, jak za revoluce v Paříži r. 1791 zavládly.

Pod vlivem této stávky rozhodlo se národní shromáždění, že zakázalo nejenom syndikáty (cechy) zaměstnavatelů, čímž byla stanovena zásada živnostenské svobody, nýbrž i sespolčování pomocnictva, čímž byl stanoven zákaz koalice.

Můžeme říci, že revoluční zákony ze 14. a 17. července 1791, přes zevní symetrii svých zákazů, vniterně sociálně-politicky byly antinomií.

Sociální spory zmíněné předrevoluční doby politického a hospodářského feudalismu lišily se svou povahou podstatně od sociálních sporů porevoluční doby politického a kapitalistického liberalismu už proto, poněvadž dělnictvo oněch dob — převahou řemeslnické tovaryšstvo — pociťovalo svoje postavení v pra-

covním poměru jen jako přechodnou fási svého povolání. Tak uvrstvenému dělnictvu nedostávalo se třídního přesvědčení, jež způsobuje vědomí nezměnitelnosti životního osudu. Zajisté byly už i tehdy jednotlivé kategorie dělnictva, jako na př. v živnostech knihtiskařských a soukenických povždy jakýmsi kapitalismem řízených, které zakoušely sociální osud zevšeobecněný pozdějším velkokapitalismem vůči třídám dělnictva.

Veřejná autorita oněch dob nazírala na počiny fakticky sespolčené svépomoci dělnické jenom jako na exces mocí potlačitelný a nikoliv jako na symptom chorobnosti sociálního tělesa racionální pomocí vyléčitelné.

A ideový inventář této zaostalosti sužoval ještě dlouho po francouzské revoluci politický obzor najmě vládních činitelů na kontinentě.

Tím se přihází, že musím lucus a non lucendo první kapitolu v dějinách koaličního práva po revoluci označit periodou negace tohoto práva, t. j. periodou zákazů a trestnosti koalice.

Zmínil jsem se již, že zákony z roku 1791 byla ve Francii zakázána koalice oběma stranám pracovního poměru, zákaz ten byl po stránce trestní zákonem ze dne 12. dubna 1803 a články 414—416 code pénal z roku 1810 zostřen. Zajímavo jest, že Napoleon III., který sám o sobě rád tvrdíval, že jest socialistou, udělil důsledně milost všem, kdož byli na základě zmíněných zákonů odsouzeni.

Usilovnému vlivu tohoto mocnáře se připisuje, že přes značnou nechut francouzského parlamentu byl zákonem ze dne 25. května 1864 liberálně novelován code pénal (článek 414—416) a tím množněna volnost koalice ve Francii.

V Belgii platil na základě francouzského code pénal rovněž zákaz koalice až do jeho zrušení belgickým zákonem ze dne 31 května 1866.

Sama Anglie zaznamenává i v periodě porevoluční období zákonného zákazu koalice, a sice od zákona ze dne 29. července 1800 — jenž ovšem přiostřoval už stávající zákazy — až do roku 1824, ve kterém byl zákaz koalice zákonem zrušen.

Na Německo a prostředně na bývalé Rakousko působily činně tradice policejního práva pěstěného snémy staré Římské říše německého národa. V uvedeném dosahu jest obzvláště významný přísný zákon ze dne 16. srpna 1731 (Reichszunftordnung) zakazující oběma stranám pracovního poměru koalice.

Zrovna tak nepřeje koalici pruský živnostenský řád z roku 1845 a ostatní obdobné zákony dílčích států v Německu. Průmyslové Sasko se ve svém živnostenském řádu ze dne 15. října 1861 vzpamatovalo, jako první německý stát, zrušivší v článku 73. uvedeného zákona koaliční zákazy. Uznalo tedy koaliční volnost dříve, než se tak stalo pro celou německou říši jednotným živnostenským řádem.

V bývalém Rakousku stanovil naposledy všeobecný trestní zákon z roku 1852 ve svých článcích 479—481 zákaz i trestnost koalice, a to jak zaměstnavatelů tak zaměstnanců všeho druhu i čeledi.

Nemusílť pak později, roku 1859 vydaný živnostenský řád upravovat tuto otázku.

Než i tento celkem na liberálních zásadách živnostenské svobody zbudovaný zákon sloužil policejnímu duchu své doby, přidav k povšechným zákazům trestního práva ještě své singulárnosti v článku 80. kodifikované. Nucený návrat a trestnost živnostenského dělníka, opustivšího bez důvodu pracovní poměr, jsou tak výjimečné normy, že jich sociální brutálnost a policejní odiosnost se musila přečasto stát kamenem úrazu nejenom v poměru stran mezi sebou, nýbrž i vůči úřadům a před forem veřejného mínění.

A když pak tak zvaný koaliční zákon ze dne 7. dubna r. 1870 zrušil platnost článků 479—481 všeobecného trestního zákona o zákazech a trestnosti koalice, zůstal § 80. živnostenského řádu jako eratický balvan na svém místě, jehož se ani sociálně-politicky tak pokročilá živnostenská novela z roku 1885, podrževši si ho jako článek 85., nedotkla.

Pociťoval jsem tuto diskrepanci vždy jako jakousi anti nomii v rakouském sociálním právu, již jsem si geneticky nevykládal ani tak mentalitou tak zvaných šarfmachrů manchesterského industrialismu, jako spíše mentalitou oněch konservativních zákonodárců starého režimu, kteří dělali sociální politiku, ale nikoli z přesvědčené víry v sociální práva proletariátu.

Literárně jsem zdůraznil už ve svém systému »Der gewerbliche Arbeiterschutz und Arbeitsvertrag in Oesterreich«, který jsem na výzvu basilejské »Association internationale pour la protection legale des travailleurs« napsal pro pařížskou výstavu r. 1900, n u t n o s t sociálně spravedlivé reformy řečené monstrosity.

Ve své dlouholeté exekutivní a legislativně-technické praksi v čele kompetentní sekce ministerstva obchodu jsem se snažil jedovatost § 85. alespoň sterilisovat. Nebýt obavy, že mi poslední parlament kurií, který roku 1907 vyřídil mnou vypracovanou velkou reformu živnostenského řádu, spíše pokazí než napraví VI. hlavu tohoto kodexu, byl bych už tehdy pojal tento článek do osnovy.

II.

Vyhraniv dosud tak přibližně první kapitolu dějin koaličního práva a označiv ji jako periodu negace tohoto práva, přistupuji ku kapitole druhé, tvářící se už positivně a charakterisované zrušením koaličního zákazu a více méně ex professo uznávanou koaliční svobodou. Oceňuje plně zásadní pokrokovost této periody druhé, musím ji přece označit předem jako periodu polovičatosti, a ukáži proč.

Ideově umožňuje tuto druhou periodu politický výsledek francouzské revoluce. Ona sama nepřinesla čtvrtému stavu svobody koaliční, naopak zakázala ji, neznalať tříd a stavů, znala jen celek a člověka, tak jak její průbojník Jean Jacques Rousseau ve svém »Du contrat social« (1752) hlásal. Celek, stát byl mravně nutný jedině platnou státní úmluvou, zaručující jednotlivci svobodu, a povinností člověka jest býti nezávislým. Základní zákon lidské přírody zní: »de veiller à sa propre conservation«.

(Zajímavo, že politický a filosofický protinožec Rousseau-ův, caesaropapistský autor Leviatanu Hobbes 100 let dřív označoval rovněž zákon sebezachování za jedinou lex naturae.)

Ale i když nedala masám dělného lidu práva koalice, dala francouzská revoluce pozdějšímu socialismu jeho akční prvek, učiniviši každého člověka plnocenným občanem.

Prakticky označuje počátek této druhé periody teprve anglický zákon z roku 1824, který — první svého druhu v Evropě — zrušil dosavadní zákazy koalice. Jest na snadě, že Anglie zahajuje řadu konvertitů v oboru koaličního zákonodárství. Mělať už tehdy úplně vyvinutý, strojově vyzbrojený tovární průmysl — najmě tekstilní — a jeho sociálně nejchoulostivější produkt — proletariát. V zemi s tak vysokou ústavní a

mravní vyspělostí občanstva nemohl proletariát zůstat dlouho v područí, jako pouhá kalkulační položka ovládaná podnikatelskou maksimou: vykořisťovat do krajnosti prostředky kapitalistické výroby.

Nutnosti sociálního obratu nezažehnala ani klasická doktrina velmistra Smitha — která jak známo — nedopřávala dělnému elementu valného místa na výsluní. Ovšem že k obratu zákonem z roku 1824 nadešlému přispěly vydatně hospodářské události ve Velké Britanii, jako najmě známá velká průmyslová krise, která po míru z roku 1815 tuto zemi zachvátila.

Svépomoc anglického dělnictva, jež se už v 18. století často a hlasitě hlásila ke slovu, nestala se pouhým zrušením koaličních zákazů obsoletní. Naopak nejmarkantnější výraz svépomoci dělnictva: stávka — jest nyní, zrovna jako později v zemích kontinentu po zrušení zákazu koalice, zjevem hustějším, tak že stávka se stává takřka pojmovým doprovodem koalice a populární názory spatřují v právu na koalici právo na stávku.

Sociální a právní pokrok jeví se však v tom, že svépomocné sespolčování nemá už jako dříve samo o sobě ráz protiprávní, ráz živelného násilí, nýbrž že se ocitá v mezích právního řádu ovšem prozatím bez organického zřízení. Faktická koalice v jednotlivých případech pociťované potřeby jest jakási societas ad actum, která však stabilností dotyčných zájmů třídních vede ku stabilní organisaci odborové.

Teprve převodem k velké odborové organisaci nabývá koalice své praktické účinnosti a sociálně-politické ceny. Správnost tohoto výroku dosvědčuje z plna vývoj socialismu v Anglii.

I když už nebyla vzpourou proti právnímu řádu, byla přece koalovaná svépomoc dělnictva v Anglii až do konce čtyřicátých let 19. století, kdy dovršena byla velká vzorná organisace odborová, pokaždé brutálním projevem mobilisované síly, nemetodická a následkem toho často prohrávaná »Machtprobe«, kterou zhusta i zuřivé krveprolévání diskvalifikovalo (Manchester 1842 a několikráte Lancashire).

Jinak se zračí koalice v rukou jednotné odborové organisace — vede-li si r a c i o n á l n ě, jako anglické trade-unions; tu se stává ze stávky taktický obezřetně a jen jako ultima ratio použitá zbraň svépomoci, jejíž účelem není napořád demonstrované sociální siláctví, nýbrž snaha, dostat se ze stadia svépomocné dynamiky do svéprávného sešikování odborového dělnictva, jako

jednoho z obou rovnocenných kompaciscentů při kolektivní úpravě pracovních poměrů. Místo absolutismu kapitalisty pseudokontrakty pracovní poměr stanovícího: autonomie obou stran smlouvy.

V tomto poznatku již se obrážejí politické a zákonodárné cíle třetí etapy ve vývoji koaličního práva, o níž ještě ku konci zvláště pojednáme.

Že a jak se pnou k těmto metám vývojové tendence jednotnými odborovými organisacemi představované koalice, o tom svědčí, že v Anglii pod vlivem organisace došlo již v šedesátých letech minulého století ku stálým institucím smírčích a rozhodčích úřadů a komor, před nimiž se nejeden těžký kolektivní spor námezdní vypořádal.

Vím, že se různily a různí názory na trvalou cenu těchto institutů v Anglii a podobných pokusů v Německu, než přece dlužno s povděkem uznati, že tu dán při nejmenším historický dokument, kterak impetus svépomoci jedné strany se dá odzbrojit kolektivní autonomií obou stran před forem práva.

Tím se koalice nepřipraví o svou raison d'être, nýbrž povznese ku výši svého nejvlastnějšího úkolu, jehož splnění se může lekat jen zaostalé nechápání etického významu velkých sociálních organismů.

Státy kontinentální nespěchaly zachovati se podle příkladu Anglie, váhaly po celá desetiletí snad i proto, že viděly, jak málo bylo zrušením zákazu koalice zabráněno stávkám, na které ve všech státních kancelářích hleděli brejlemi o zachování klidu a pořádku pečující policie.

Leč stávkám neušli. Od sézony k sézoně, od konjunktury ke konjunktuře sahalo, tu ve výboji, tam v obraně, dělnictvo ku svépomoci. Co tu bylo i zbytečných bojů na př. jen proto, že úřad anebo zaměstnavatel neuznával organisaci dělníků a nechtěl organisovaného dělníka. Arci i organisace, které na kontinentě byly dříve než zákonem uznaná koalice, ale nebyly na výši anglických trade unions, se tu dopouštěly chyb, any zhusta mobilisovaly své batailony za účelem absolutní politiky, mimo dosah ekonomických zájmů dělnictva, jako jedné strany velkokapitalistické výroby.

Takřka pod okny Anglie se rozprostírající malý, ale par excellence průmyslový stát Belgie zrušil teprve zákonem ze dne 31. května 1866 zákaz koalice dělníků. I zde nebyla tímto záko-

nem učiněna přítrž stávkám najmě hornickým, které i po roce 1866 se utvařovaly velmi krutě, jak ze starších stávek známe o oné u Marchienne au Pont a o nesčetných násilnostech v uhelné pánvi Charleroi. Specifikum belgických stávek, ovšem i jinde napodobovaným — byly časté intervence branné moci proti stávkujícímu dělnictvu, buď se zbraní v ruce anebo že byli vojíni jednoduše komandováni ku práci za stávkující.

Ve Francii doznal právní vývoj od roku 1791 vztažmo roku 1810 až do zrušení zákazu a trestnosti koalice zákonem ze dne 25. dubna 1864 jen tak dalece změny, že byly zákonodárstvím roku 1849 tresty na koalici zaměstnavatelů a zaměstnanců stejně vyměřeny. Bylať v koalici jedné i druhé strany spatřována porucha konkurenční svobody na pracovním trhu. Data o stávkách ve Francii z periody zákazu koalice si vyhledávala odborná literatura v kriminální statistice, o pozdějších stávkách asi od roku 1874 poučuje veřejnost už oficiální statistika odborná. (Nejlepší a nejstarší statistiku stávek [strike a lockouts] mají Spojené Státy severoamerické).

Stávek přibylo i ve Francii uvolněním koalice, tak že se ozývaly hlasy ve veřejném mínění, že dříve byla stávka poslední, teď že je první zbraní v mzdových sporech. Poučno jest, že značný počet stávek ve Francii dlužno označiti jako stávky obranné a že v demokratické Francii vyvolávaly větší stávky — z nichž jednotlivé mají celé svoje historie — živý ohlas ve veřejném mínění a v parlamentě. Zajímavou historickou reminiscencí toho druhu jest známý výrok pověstného ministra války Boulangera, že vojáci poslaní proti stávkujícím v Decazeville budou dělit svoji menáž se stávkujícími.

V Německu mělo s politickým primátem i intelektuální iniciativu Prusko.

Duch hluboké badavosti, kterým zkoumala i politika jak v teorii, tak v praksi veškeré zjevy životní, měl své první učitele ve věhlasných filosofech, kteří buď rodem, buď svým působištěm byli Prusové. Byli to: Leibniz, Kristián Wolff, Kant, Fichte, Schelling, Hegel (rodem sice Jihoněmec, ale nejslavnější filosof berlínské university), Herbart, Schopenhauer a řada méně proslulých. Oni všichni nabádali a oplodňovali onu dialektickou soudnost, jíž se v Německu vyznačovaly kolikráte až pedantický důkladné diskuse — najmě liberálů — i v boji pro a proti koalici.

Rozumí se samo sebou, že se tu různily názory a vzájemně potíraly argumentace, ob čas na způsob známé diference, je-li $2 \times 2 = 4$ úsudek analytický podle Leibnize nebo a priori syntetický podle Kanta. Co jedni prohlašovali za samozřejmé přirozené právo sociální, pokládali druzí za umělé rušení volné hry konkurence.

V Prusku svolali roku 1865 do Berlína velkou komisi, složenou ze zástupců obou sněmoven, odborníků a delegátů jak zaměstnavatelů tak dělníků, aby se zabývala otázkou zrušení koaličních zákazů. Sasko, jak jsme se už zmínili, si mezitím pomohlo liberálním článkem 73. svého živnostenského řádu roku 1861 praeferenter samo. Berlínská komise jevila přičiněním mluvčí politického liberalismu zásadný sklon pro volnost koalice, ale positivního výsledku se nedodělala. (Dokončení.)

Britská anketa o moderních jazycích.

Píše Vilém Mathesius.

(Dokončení.)

Důrazně se komise vyslovuje proti tomu, aby alespoň druhým jazykem cizím byla vždy latina. Pouze teologové prý ještě považují latinu za nutnou pro svoje studie a ukazuje-li se na literární význam latiny, možno říci, že stejný význam má také němčina, francouzština, italština. Stačí prý úplně, bude-li se v každém kraji alespoň na jedné škole učiti latině, stejně jako je nutno, aby se v každém kraji učilo alespoň dvěma živým jazykům. Kdykoli se začíná učitit cizímu jazyku, mělo by se mu učiti denně, ať již je doba denně mu věnovaná jakákoli. Celkem by se mu mělo týdně přiděliti plné čtyři hodiny času (t. j. čtyřicet minut denně). Když se začne s druhým jazykem, mělo by se tomuto vyučovati denně, kdežto jazyku prvnímu by stačilo pak učiti čtyřikrát týdně.

Důraz, který komise klade na vzdělávací stránku studia jazykového, jeví se i ve váze, kterou přikládá tomu, aby se žáci naučili číst v cizím jazyce. Když se ve věku asi 16 let žáci obrátí k studiím speciálním, ať literárním, přírodovědeckým nebo matematickým, neměli by ani studující těchto dvou oborů zanedbávati cizí jazyky, nýbrž měli by být soustavně cvičeni v čtení cizojazyčných knih. Vůbec zkoušky skládané ve věku 18 nebo 19 let by se měly týkat i překládání alespoň z jednoho moderního jazyka. Ti pak, kteří se ve vyšších třídách středních škol specialisují na studium moderní filologie, měli by již na střední škole čísti mnoho z nejlepších autorů, nejen krásnou literaturu doby staré i nové, nýbrž také historii, cestopisy, memoiry, dopisy, ba i filosofii a díla obecně informující. Proto má být při každé vyšší škole bohatá, všestranná a dobře vybraná knihovna. Pak se uvidí, že to, čeho se dříve docilovalo latinou a řečtinou, může být vykonáno i moderními jazyky a literaturami. Již z těchto poža-

davků — které u nás nejsou splněny ještě bohužel ani při studiu universitním — jde, že učitelé moderních řečí nemohou býti úzkými specialisty, nýbrž že by měli být s to, aby se ujali částečně i vyučování v historii, zeměpise a řeči mateřské.

Proti vyučování v kroužcích, které se i u nás stalo oblíbeným heslem, se komise vyslovuje, protože se jím rozbíjí esprit de corps, důležitý pro život v třídě. Toho, čeho se chce docíliti kroužky, možno dosáhnouti omezením tříd na maksimum třiceti žáků (nejlépe by bylo jen dvacet), přiměřeným maksimem týdenních hodin pro učitele (komise považuje za maksimum dvacet hodin) a svrchu zmíněným ustanovením, že jen schopný žák si přibírá nový jazyk. Při otázce, kdy začíti s prvním jazykem, uvádí komise hojně důvodů pro raný počátek v devíti letech i pro počátek pozdní v jedenácti a dvanácti a dospívá posléze k výsledku, že průměrně nadanému žáku nejlépe svědčí, začne-li se učiti prvnímu cizímu jazyku kolem dvanácti let, když již nabyl dobrého cviku v mateřském jazyku a v základech obecného vzdělání. V tom stáří se ovšem nesmí postupovati pouhou metodou napodobovací, která je pomalá a jejíž výsledky u žáků dospělejších nebývají jisté a uspokojivé. Ve výslovnosti jest si pomáhati výklady fonetickými a metodickým výkladem mluvnickým, postupně uváděným mezi čtením, jest žákům umožniti, aby si pevně osvojili všecky věci zásadní důležitosti. Komise si vůbec byla vědoma toho, jak různé je linguistické nadání jednotlivých žáků. U škol středního stupně s šesti až desíti ročníky většina britských žáků bude prý moci s prospěchem se učiti dvěma cizím jazykům, někteří ovládnou i tři nebo dokonce čtyři jazyky, jiní zase, studujíce důkladně jeden jazyk, budou se moci ještě mimo to naučiti čísti v jednom nebo ve dvou jazycích jiných, kdežto značné menšině se bude omeziti na jazyk jeden a někteří dokonce budou musit i toho nechat. U českých žáků je podle mého mínění jazykové nadání vyvinutější než u žáků britských, takže úsudků britské komise nelze užíti pro naše školství bez oprav, ale princip třídění žáků podle jazykových schopností je zdravý a zasluhoval by, aby se i u nás o něm uvažovalo.

Již v kapitolách úvodních a při výkladech o školách stupně středního prohlašovala komise, že klíč k reformě jazykového vyučování na školách je v reformě jazykového studia na universitě. Přihlédá proto s velikou pečlivostí i k poměrům u n i v e r s i t n í m. Podává statistiku profesorů řádných i mimořádných a ho-

norovaných docentů, kteří přednášeli na britských universitách o moderní filologii v době, kdy zástupci komise je navštívili, a shledává, že počtem i významem je moderní filologie na britských universitách zastoupena nedostatečně. Podle jejího mínění by mělo v prvních desíti letech po válce přibýti nových 55 profesur řádných (15 pro francouzštinu a po desíti pro každou z ostatních čtyř hlavních evropských řečí) a dvakrát tolik profesur mimořádných. Byly by to profesury různého rázu — pro jazyk a jeho dějiny, pro literaturu, pro národní hospodářství, pro dějiny a instituce —, ale u všech by byla nutná dokonalá znalost řeči a od kandidátů by se měl požadovati při nejmenším dvouletý pobyt v cizině po graduování. Zřízení profesur by mělo být zásadně zajištěno, tak aby bezpečné vyhlídky do budoucna vábily mladé Brity a Britky na akademickou dráhu. Jde o to — a toto prohlášení komise je zásadně důležité a možno s ním naprosto souhlasit —, aby profesory moderní filologie na britských universitách (a stejně také učiteli cizích jazyků na britských školách) byli Britové. Cizinci se hodí za pomocníky (foreign assistants, asi naši lektoři), kteří by začátečníkům ukazovali vzornou výslovnost a s pokročilými konversovali a opravovali jim slohová cvičení, ale vlastní výklady musí být podávány s britského hlediska Brity, kteří také spíš dovedou na britské posluchače působit. Cizinci na místech profesorských a učitelských mohou být jen výpomocí z nouze. Pobyt v cizině jest ovšem co nejvíce podporovati jak u studentů (těm navrhuje komise na tříměsíční pobyt £ 25 a náhradu jízdného) tak zejména u graduovaných (těm by mělo být dáváno při nejmenším £ 150 na rok a podpora prodlužována i na druhý a po případě i na třetí rok). Ostatní výklady o universitách, týkající se britských zkoušek universitních, nemají pro české čtenáře zajímavosti. Zmínky si jen zaslouží, že i tu komise s důrazem požaduje obsáhlou sčetlost v literatuře a znalost historie.

Na školách střední může být učeno jiným jazykům než pěti hlavním řečem evropským. University poskytují malému počtu vybraných lidí příležitost, aby dále budovali na základech položených ve škole. Je však třeba, aby i mimo universitu bylo možno pokračovat ve studiích jazykových za účely speciálními a aby byla také příležitost přiučiti se jazykům na školách nezavedeným. To je úkolem kursů celodenních nebo večerních, v nichž jazyky mohou být považovány za účel samy o sobě. V každém

větším městě má být ústav, v němž by se kdokoli mohl šest měsíců nebo rok věnovat studiu některé z hlavních řečí evropských. Dvě hodiny vyučování denně by stačilo, ostatek dne by měli posluchači pracovat samostatně, podporováni jsouce odbornou radou a dobře zásobenou knihovnou.

Speciálně britských poměrů se týká i kapitola o přípravě učitelů cizích jazyků, od nichž komise požaduje universitní grad, odborný výcvik a při nejmenším roční pobyt v cizině. Odborný výcvik si komise představuje tak, že by aspirant strávil určitý čas — šest měsíců nebo rok — ve škole k tomu cíli vyhlédnuté, pozoruje nejprve zkušené učitele při práci a pokouše je se později za jejich vedení sám vyučovati. Zkoušky by mohly být dvojí, zkouška základní, zkoumající ústně i písemně znalost jazyka, a zkouška vyšší, skládaná asi po pěti letech vyučování a předpokládající značně vysokou úroveň vědění. Tím by se docílilo, že by učitelé cizích jazyků pracovali o svém zdokonalování i po příchodu na školy. Také je zapotřebí, aby se každému učiteli čas od času usnadnil pobyt v cizině k osvěžení vědomostí. Pokud se týče rozsahu způsobilosti, je žádoucno, aby se alespoň část učitelů specialisovala na jeden cizí jazyk. Náhradou za specialisaci nechť je rozšíření studia i na dějiny, literaturu a život národa, o jehož jazyk jde. Vedle toho — jak už výše bylo řečeno — by měl být učitel cizího jazyka způsobilý vyučovati i jednomu nebo dvěma předmětům jiným, zejména jazyku mateřskému a historii.

V předposledním oddílu své zprávy pojednává komise o metodě vyučování jazykového. Zamítá přímou metodu zachovávanou s krajní důsledností. Není možno vyloučiti mateřský jazyk z vyučování cizojazyčného a není to ani žádoucí. Má-li míti mateřský jazyk prospěch z toho, že se žáci obírají cizí řečí, je třeba oba jazyky srovnávat. Překládání jistě nemá předcházet volná cvičení v cizím jazyku, ale vylučovat je vůbec z vyučování cizojazyčného znamenalo by zbavovat se účinného prostředku vzdělávacího. Gramatické přesnosti jest si vždy hleděti a při tom není se možno obejíti bez pravidel vysvětlovaných třeba řečí mateřskou. Užívat mluvnice a slovníku se má naučit každý žák. Učiti se cizímu jazyku je věc těžká a je nesprávno buditi zdání, že je to snadné. Je v zájmu vzdělávacího významu studia cizojazyčného, aby se žáci při něm naučili úsilovně pracovat. O významu fonetiky bylo už promluveno. Je

v souhlase s míněním komise o významu studia cizojazyčného, požaduje-li, aby nejlepší literatura byla dávána žákům do ruky co možná brzo a aby zvlášť klasická literatura francouzská byla víc na školách čítána.

I z k o u š e n í si komise všímá, podotýkajíc, že je to věc těžká a odpovědná, vyžadující nejlepších lidí a zvláštního nadání. Je třeba hodně uvažovati o metodách zkoušení, aby zkoušející opravdu prozkoumali hodnotu kandidátů a spravedlivě a stejnoměrně ji posoudili.

Ke konci sestavuje komise výsledky svého šetření i uvažování v padesáť pět konklusí a padesát tři návrhy. Usnesení nebyla vždy jednomyslná. Tři z členů komise — tedy její pětina — podepsali elaborát s o h r a ž e n í m týkajícím se sedmi věcí. Při leckterých z nich jde o speciální otázky britské organisace školské. O zásadní rozdíly běží při těchto věcech: Podepsaní nesouhlasí s míněním většiny, že by se na školách středního stupně měli někteří žáci spokojit jedním jazykem, nýbrž žádají, aby zejména francouzština byla doplňována latinou. Latina se jim vůbec zdá být důležitou přípravou i pro moderní filologii, hlavně ovšem pro studium universitní. S prvním cizím jazykem se má podle jejich mínění počínati pokud možno záhy, v devíti nebo desíti letech, tak aby mohli v něm žáci brzo nabýti zběhlosti a pokročiti k vyššímu studiu literatury a historie a k překládání, které podepsaní považují za věc ještě důležitější než většina komise. S tímto požadavkem souhlasil ještě čtvrtý člen komise.

Výklady komise o nutném zvelebení studia moderně-filologického na universitách jsou podporovány připojeným m e m o r a n d e m, které o té věci sepsalo a podepsalo 31 universitních profesorů britských. Prohlásivše v úvodu stejně, jako komise ve své zprávě, že stav moderní filologie na britských universitách naprosto neodpovídá jejímu významu, rýsují v šesti oddílech stručně své požadavky. I ty se pravidlem shodují se stanoviskem komise. Studium moderní filologie má obsahovati netoliko studium jazyka (počítaje v to fonetiku) a literatury, nýbrž i studium historie (po případě i geografie) a institucí a vedle toho zvláštní výklady o jazyku na fakultě obchodní. Jak patrno, odpovídá tato představa studií moderně filologických starému německému pojmu filologie nebo novějšímu označení »dějiny řeči a kultury« (jak volání po t. zv. Auslandsstudien působí na pojímání anglické filologie v Německu, uka-

zuje pěkně Fehrova knížka Die Erforschung des modernen Englands z r. 1918) a je logickým důsledkem přesvědčení o vzdělavatelné úloze studií moderních řečí. Pro každou řeč má být podle memoranda na universitě řádný a mimořádný profesor, z nichž jeden by byl odborníkem v jazykozpytu a druhý v literatuře, dále honorovaný docent pro historii (po případě i geografii) a instituce, tolik lektorů, kolik by jich vyžadoval počet studentů (někteří z lektorů by mohli být cizinci), zvláštní honorovaný docent pro fakultu obchodní a snad i honorovaný docent pro metodiku jazykového vyučování. Všude se jest postarati o dostatečně bohaté knihovny, zejména ve způsobu knihoven odborných, dále o mapy pro posluchárny, fotografie, obrazy k promítání, desky gramofonové atd., a o fonetickou laboratoř. Universitу by si měly vzájemně uznávat semestry ztrávené mimo universitu mateřskou, tak aby každý student mohl využíti zvláštní specialisace jednotlivých profesorů v zemi. Hlavní prázdniny by měli studující moderní filologie tráviti v cizině, prostředky peněžní k tomu nutné je potřeba jim opatřit. I u profesorů by mělo být postaráno o pravidelné dovolené, třeba podle vzoru t. zv. »Sabbatic year« zavedeného na universitách amerických. Po případě by mohla být zavedena výměna profesorů.

Narcyza Żmichowska (Gabryela).

Napsal Miloslav Hýsek.

(Pokračování.)

III.

Básnické dílo Żmichowské jest ryze subjektivní, jsouc výrazem a ohlasem jejího vnitřního života. Obsahem jeho jest ideová náplň názorů a nálad, k nimž autorka dospívala vlastními zkušenostmi, pozorováním světa kolem sebe, úvahami o dějinách a významu vlastního národa i všeho lidstva, přemýšlením o otázkách uměleckých, feministických a paedagogických, intensivní četbou a zejména vystupňovaným, často až bolestným prožitím každého nárazu citového i myšlenkového. Tento smysl měla celá její tvorba od prvních počátků po práce poslední, básně i povídky, obrázky cestopisné i pokusy o román, stati vzpomínkové a vychovatelské i školské příručky. Żmichowska psala celý život, ale její dílo nemá jednotné linie umělecké, není v něm básnického vývoje, rozumíme-li tímto slovem vzrůst tvárné síly, a nestojí celé na stejné výši. Do literatury byla uvedena náhodou, bez svého vědomí: za pařížského jejího pobytu byla v druhém ročníku almanachu »Pierwiosnek« na rok 1839 anonymně otištěna drobná básnička, kterou již před odjezdem do ciziny pravděpodobně zapsala do památníku některé přítelkyni, nyní účastnici literárního kroužku paní Krakowové; když zemřela, zbyly po ní nedokončené rukopisy, na nichž pracovala ještě v posledních týdnech života. Práce její většinou vycházely v časopisech; v letech čtyřicátých vedle zmíněného almanachu je přinášely »Biblioteka Warszawska«, »Pielgrzym« a »Przegląd Naukowy«, v letech padesátých a šedesátých časopisy a publikace »Rozrywki«, »Wieniec«, »Biblioteka Warszawska«, »Gazeta Warszawska«, »Przegląd Polski« a Kłosy i kwiaty«, v sedmdesátých »Ateneum« a »Wiek«. Jejich soubory, doplněné vždy pracemi

ještě netištěnými, Żmichowska vydala dva: r. 1845 v Poznani Wolne chwile Gabryelli a r. 1861 ve Varšavě Pisma Gabryelli ve čtyřech svazcích. Pseudonymem Gabryella, jejž si zvolila hned při pracích prvních, podpisovala se do smrti. Kritického a úplného vydání jejích spisů není; není jím zdaleka pětisvazkový posmrtný soubor Pisma Narcyzy Żmichowskiej (Gabryelli), pořízený v letech 1885—1886 ve Varšavě v Glücksbergově nákladě redakcí časopisu »Bluszcz«, k němuž později vydaná Korrespondence v přílohách přináší řadu dopinků a jenž byl sestaven nejprimitivnější ediční technikou. Velmi krásný jest Wybór pism Żmichowské, jejž se znalostí a vkusem sobě vlastním pro varšavskou »Bibliotekú Miniaturovou« r. 1901 sestavil Ignacy Chrzanowski. »Prządki«, »Poganka« a hrst jejích básní vyšly samostatně v různých knihovnách. Ostatní její práce pro nás nemají zajímavosti jejího díla básnického: první obsáhlý svazek příručky Wykład nauk, paedagogicky zajímavého, ale metodicky zvráceného pokusu o syntésu lidského vědění, vyšel r. 1847, svazek druhý o dvou částech Geografia vyšel v letech 1857 a 1858, a moderní paedagog by v ní našel opět mnoho svérázu v pojetí i podání, ale zároveň i mnoho podivností. Překlad dvou dílů, šestého a devátého, Macaulayových Dziejů Anglii vyšel v polském souborném vydání Adolfa Pawińského r. 1874 a dvanáctisvazková Dzieła Hofmanowej, pořádaná Żmichowskou a opatřená její velmi cennou pramennou a vzpomínkovou studií o počátcích ženského školství polského a feministického ruchu, v letech 1875—1877.

Żmichowska jest básnířkou v plném slova smyslu; bohaté, prudkým varem stále přeplněné její nitro, horká a lehká fantasie, snadno pronikající největší výšky a hloubky života, myslivá, neklidná a přívalem nových a nových záhad mučená hlava přímo ji dráždily k básnické tvorbě, jež se jí stala nutností. Żmichowska se nikdy nestala pouhou spisovatelkou, literátkou, jež vymýšlí a píše podle běžného kursu, jež chce oslepovat a imponovat, jež píše o něčem, co jí netíží a co je jí lhostejno; vše, co napsala, tryská přímo z její nejtajnější bytosti, v jejích básních a povídkách není nic, co by nejen snad nemělo vztahu k ní samé, nýbrž co by nebyla ona sama. Żmichowska je krajně subjektivní, ať mluví o sobě přímo nebo své nitro vtěluje do vymyšlené formy příběhové. Proto u ní není rozmanitosti; Żmichowska, žena ne-

provdaná, třebas její zájmy a vědomosti byly všestranné, znala přece život víc jen z představ, z přemýšlení o tom, co viděla, než z vlastní zkušenosti. Vytrpěla sice mnoho a byla ve světě, ale žila při tom v úzkých hranicích, vymezených jejím povoláním, jež překročiti a hledati opojné víno v ruchu velké společnosti jí bránil intensivní život vnitřní. A tak psala přítelkyni Josefě Kucharské r. 1858, že »jest hluboce přesvědčena, že její spisy nepřežijí dvou let po její smrti«, a že »není autorkou populární«. Spisovatelský svůj problém si Żmichowska ujasnila a prožila bolestně. Jest to patrno z jejích dopisů i prací samých.

V mládí, po návratu z Paříže, Żmichowska byla přímo zachvácena tvůrčí vášní. V dopisech tehdy o svých pracích mnoho nepsala: práce tyto mluvily samy. Byly výrazem jejího života, touhy po kráse a pravdě, odhodlání proniknout tajemství básnického poslání; Żmichowska se tehdy cítila umělkyní a poznala sladce hořkou chut neklidu, jejž umělec nosí v duši: opakuje se u ní případ Heinricha von Kleista nebo Julia Słowackého, jimž stálé vnitřní horečky otravují možnost žít životem jiných lidí, majících štěstí a radost. Byl to problém umělce, jenž ji tížil: umění oddaluje od normálního života, činí neschopným klidu, béře člověku všechno. Ve dvou listech Erazmovi, z r. 1843 a pravděpodobně 1844, hlásí se za jeho žákyni smyslem básní »Maina i Kościej« a »Do Samuela Kossowskiego«. Ale již tehdy měla mnoho pochybností o svých pracích, byla jimi nespokojena, prožívala chvíle bolestných krisí, znocňovala se jí únava a omrzelost. Když zemřel bratr Janusz, psala Erasmovi, že jeho smrt ji připravila o chut k práci: »jen on mi mohl poradit, pomoci — bez něho odkud vzít odvahu, odkud jistotu v boji s tím obrem, jejž nazývají veřejností?« O »Maině« Erasmovi sdělila, že nedovedla zachytiti svou představu, jak jí tanula na mysli: »měla jsem ještě pěknější plány — i dnes mám v paměti celou tu nit — ale scházejí mi barvy, život, forma, abych je mohla uskutečnit — je mně sebe samé líto.« Těchto pochyb jí nezbavil ani literární úspěch: když Czarnecki otiskl její báseň »Szczęście poety«, již mu dal bratr Janusz, a ve varšavských listech byly o ní pochvalné zmínky, znamenalo to pro ni povzbuzení napsat něco lepšího: »Ale běda, možnost s vůlí nešla zároveň,« psala Erasmovi. Nebyly to jen příčiny vnější, jež jí bránily, byla to hlavně právě únava, nespokojenost, pochybnosti.

Až mnohem později, ve stáří, s roztoužením vzpomíná čtyři-

cátých let jako doby, »kdy stála v zenitu života« (1864): již r. 1853 cítila, že pozbyla dřívější fantasie, r. 1858 se přiznává, že »nehledá myšlenek, nýbrž musí hledat slova«, a v letech šedesátých se tyto stesky stupňují, až v letech sedmdesátých vyvrcholují naprostou uměleckou resignací. Kdyby prý v mládí byla měla klid, píše r. 1867, »to bych nevím kolik podivných povídek a rapsodií byla složila«, zatím co nyní »mozek otupěl a fantasie pohasla«, a jinde téhož roku si stýská, jak již neumí originelně se dívat a postřehovat, r. 1869 novou povídku »Kasia a Marynka« přímo s bolestným posměchem nazývá plagiátem »— nejbídnějším, poněvadž sobě samé ukradeným — já, jež jsem se tolika autorům vysmívala, že se ve stáří krmí svým vlastním medem.« Její duševní stav tehdejší nelze nazvat přiléhavěji než slovem otrávený: cítila, že již nemá dávných tvůrčích sil; měla chvíle, kdy »všechny románové otázky tak se jí přejedly, že by se ve svém věku styděla vystoupit s novým jejich přemílánim« (1869); různé redakce ji žádaly o příspěvky: »Mne samu to začíná pokoušet, poněvadž za povídky platí, a já velice potřebuji peněz« (1866); a zase věří, že kdyby měla odvahu Kraszewského nebo paní Sandové, přece by mohla něco napsat, aby hned upadla do starých pochybností: »ale to jsou nápady utýrané a umučené fantasie, která už jen někdy se zachvěje pod nějakým galvanickým dotekem« (1868). A tak zatím co se smutným úsměvem občas vzpomínala svých čtyřsvazkových Spisů a minulé básnické slávy, bojí se již i pomyslit na nové literární plány: »Pro mne se to vše již skončilo — dávno. Zhyňte mé písně! vstaňte mé činy — zavolala jsem s velkým básníkem — a s polovice víc než on plníc své slovo — zhynula jsem, zmizela jsem se svými písněmi — — Jaká to znamenitá díla nevykonal onen veliký genius, jenž se nenarodil — budu jako on.« (1871.) »Vyprávěla mně též o vašich literárních poradách o mé literární impotenci,« psala r. 1874 přítelkyni po známé návštěvě. »Věř mně, Juluto, že naprosto proto nešílím, ani již nikdy nepomýšlím, abych napsala nějaké arcidílo. Dávno již jsem resignovala na všechny autorské pretense a byla bych ochotna za peníze psát i takové nesmysly, jak nyní paní Sandová. — Nu, co dělat — když to nejde — a povídám-li, že »to nejde« — toho si nevykládej tak, že bych psala ještě hůř než paní Sandová — nýbrž prostě nic nepíši.« To všechno však dokazuje, že Żmichowska stále myslila na literární práci, že neztratila zájmu o literaturu, nýbrž naopak že v ní

stále doutnala tvůrčí vášeň, že těžce a krutě zápasila a podléhala, že nad svou malomocí vítězila sebeironií, že se k dalšímu boji podněcovala posměchem — a že nakonec, v poslední nedokončené práci »Czy to powieść«, našla zase samu sebe a napsala kapitoly, v nichž byla opět velkou a šťastnou umělkyní.

Tato vlastní přiznání Żmichowské byla upřímná jako její celé dílo, a úsudky v nich obsažené mohou býti nejlepším vodítkem při jeho klassifikaci. Żmichowska měla dar kritický a dovedla posuzovati jak sebe, tak autory jiné, jak svědčí drobné její poznámky o nejrozmanitějších knihách a lidech polských i cizích v dopisech a zejména obsáhlá kritika dramatu o Cesaře přítelkyně Ely, obsažená v listě z r. 1871. Je to množství základních i podružných otázek estetických i dramaturgických, o nichž zde hovořila s velkou znalostí, aby na konec o díle vyslovila úsudek záporný. V pracích Żmichowské je možno zřetelně rozeznati tři fase, jak je vytkla Julia Dicksteinówna ve studii »Trzy fazy w twórczości Żmichowskiej« ve Sfinksu 1909. První se končí jejím uvězněním; Żmichowska počala básněmi, ale hned přešla k próse a psala verše i povídky v mladickém opojení a neklidu s tvůrčí dychtivostí a nikdy neukojena, otiskujíc je každoročně v časopisech. Verše psala i později, ale nejsou hojné; již v lublinském vězení r. 1852 přišla k poznání, že »čas je přece konečně odvrhnout lyriku — ohlédnout se kolem, spočítat ztráty své i zálohy, a stačí-li city a máme sílu, přikročit k snování přízemna onu kukli, v níž se jednou, my housenky, máme přerodit v motýla.« A to je smyslem druhého jejího literárního období: Żmichowska se mění v autorku s mravní tendencí, které nedovede při úbytku tvůrčích sil uvésti v soulad s uměním. Nejkratší je perioda třetí: zralá, se životem a jeho nespravedlivostí v oddaném pochopení nezměnitelné skutečnosti vyrovnaná žena líčí ji s objektivním klidem, plným pohody a moudrosti. Básnické její prostředky a podstata jejích zájmů jsou však stále tytéž; rozdíl jest jen v různém pojetí a v tvárném podání.

Z Lublina Żmichowska jedenkráte napsala o almanachu »Pierwiosnek«: »Nedej, Pane, aby zůstal jedinou stopou zdatnosti polských žen.« Tehdy však již byl předstižen právě pracemi Żmichowské samé. Neboť právě básně a povídky prvního jejího spisovatelského období mají svůj zvláštní tón, jsou nové a originální obsahem i výrazem a Żmichowska se jimi projevila jako výrazná básnická individualita.

První její otištěnou básní po návratu z Paříže jest Szczęście poety:

Ach, být básníkem! Víš, dívčino,
co to znamená být básníkem?
To jest mít všechny poklady bohatší,
vládnout nad divuplnou božskou krajinou,
jaké nemá na zemi žádný král,
jež ze štěstí, z ryzí moudrosti,
z velikého citu, z nekonečna
se tvoří vlastními silami.

Ach, být básníkem, to jest být zároveň
vším, co žije pod nebem i v nebi,
krůpějí rosy, jiskerkou, balvanem,
veliký svět vtavit do sebe;
velikému světu pyšně panovat
a nad nočními hvězdami, nad ranní zorou,
nad tichými prameny a rozbouřeným mořem
vládnout podle své vůle.

Ach, být básníkem, to je divem ducha
spoutat nepostihlý čas do svých prstů,
strhnout záclony s bájí věků,
zazpívat před lidstvem hymnus budoucnosti,
v jediné hodině si přisvojit
dojmy dlouhého života jiných,
první sny mládeže o štěstí
a starců poslední myšlenky o hrobě!
Být mučenníkem za víru světa,
andělem strážným malé kolébky,
dlaní rytíře vrhat urážlivé výzvy
nebo dlaní kněze podávat obět;
nebýt mužem, nebýt ženou,
zákonem, jejž lidé nesprávně stanoví,
leč být pojmem, citem, myšlenkou,
dívčino — to je být básníkem!

A tímto jásavým veršem, jehož neumělkovaná živelnost upomíná na Mickiewiczovu »Ódu na mladost« a jenž plyne se samozřejmou přirozeností, tanče v prostých a svěžích rýmech jako horská bystřina spádem stálých vodopádů se závratných výšek k tichému, zalidněnému údolí, vypravuje dále o tajemství svého štěstí básníka: poznala již, jednadvacetiletá, že Bůh »pro člověka v člověku nestvořil sluhu, nýbrž bratra«, a prožila tři stupně to-

hoto štěstí. Jako dítě nejprve bezstarostně běhajíc po rozkvetlých lukách a těšíc se z jejich krásy, »byla šťastna jak kvítek«; později duší jako orel vzlétnuvši nad štíty hor a záhadnou výšku mraků a vidouc pod sebou »zemi, své dávné obydlí«, cítila štěstí, pro jehož vypsání »pod nebem není slov«; na konec pochopila štěstí kamene, v jehož tvrdých žilách plyne ohnivý proud jisker, utajený lidským zrakům, jenž jest mrtvě nehybný, do něhož marně perou vichřice a jenž zůstává stejný pod chladem sněhových vánic, neboť sama je »šťastna jak kámen«.

V této první básni je Zmichowska celá. Všechno, co později napsala, tryská z tohoto pramene bolesti a smutku z poznání básníka, na němž se opakuje stará historie o saiském obrazu; jsou to nové varianty, formální a příběhové, základního tónu těchto jedinečně krásných veršů, jejichž posvěcenou krásu si musila znovu a znovu vykupovati za cenu nejvyšší: za lidské štěstí. Mezi pozdějšími jejími drobnými básněmi jsou dvě, jejichž smysl se doplňuje a v nichž jest obsažen nejintimnější osud Zmichowské. V »Neprospěšné výstraze mladému umělci«, jenž se dal zlákati záludnou písní čarodějky — umění, čteme verše:

Ten hlas ho roztesknil — a nám zde dává radost —
ten hlas ho zabíjí — a nás on zde křísí —
nuže dále, nuže dále — do hudby zaklet',
leť, duchu! Pro sebe sama jsi hříšný — pro nás svatý!

Takovým umělcem byla i ona. A odtud její »Tęsknota«, již opětovně chce psáti hudebněji, »tęschnota«:

Teskním, ach teskním v zimě po květince,
a když mám s jarem květů plnou louku,
tu ještě teskním po bílé konvalince,
a mám-li konvalinku, po sněhové vločce.

Teskním, ach teskním po svém bratru,
a jsem-li u bratra, zas teskním po tobě,
a jsem-li s tebou, zas po Bohu v nebi,
a jsem-li s Bohem, teskním opět po světě.

I zlo i dobro, i hřích můj a cnosti,
i po čem dychtím i čeho se bojím,
i myšlenky mé i mé modlitby,
a celý můj život — to je stále jen smutek.

Nebylo tomu tak až později, nýbrž od počátku. Báseň »Cizmu mi smutno« je z r. 1845, a Žmichowska v ní vyčítává všechny příčiny svého smutku: v přírodě vše hyne, stojí sama ve světě, poznání světa v ní zabilo schopnost štěstí, její nejbližší zemřeli a lidé jsou zli, ve světě nevítězí dobro — to vše však by ji nezlomilo, příčina hlavní jest ještě hlouběji a je čtenáři záhadná, neboť

já povím až Bohu, proč jsem byla smutná,
neboť lidem to říci nesmím.

O této příčině uvažoval Ig. Chrzanowski ve studii »Smutek Gabryeli« (v knížce »Okruchi literackie«); není možno ani jinak u básníka, za něhož v básni »Przekleństwo« zpíval černokněžník:

Potom vzal jsem žíly
vyrvané z lidských prsou,
smočil jsem je v krvi slavíka
a navázal na loutnu,
a to byly struny loutny,
struny loutny zakleté v píseň.

Žmichowska r. 1843 napsala báseň »Fantazya«; byla tehdy čtyřiadvacetiletá, žila jako vychovatelka šlechtických dětí: a hle, v prorockém zápalu s visionářskou silou vkládá své přesvědčení o lidstvu v píseň starého věštce, jenž jakoby byl tušením tehdy ještě neznámého jejího vrstevníka, příštího amerického básníka svobody a bratrství Walta Whitmana:

Bratří, naslouchejte písni! — píseň, toť anděl boží!
Píseň, toť naučení věků, výstraha budoucnosti;
toť silný hlas zvěstovatele, jenž volá na poušti,
jasný paprsek nad hlavou apoštola pravdy!
— — — — — — — — — — — — — — —
Lidé, naslouchejte písni! Já slovo útěchy,
já, lidé, nesu slovo budoucího vysvobození,
ono vaše i vašich otců dávné hříchy
smyje vodou zapomnění!
— — — — — — — — — — — — — — —
Ó lidé, jak vás miluji! Tak jsem se do vás zamiloval,
že kdyby mi na ramena přikovali těžký kříž
a bičem mrskali a do tváře plivali
a na skráně vložili trnovou korunu
a ústa má vyprahlá napájeli žlučí:

lidé, já bych neplakal. — Ale tehdy jsem plakal,
když viděl jsem váš rod bídou ztrýzněný,
zmámeného ducha a těžké rány srdce;
a když poprvé jsem volal, a vy jste nepřišli
naslouchat písni o bohu, svaté myšlence citů.
— — — — — — — — — — — — — — — —

Lidé, nechoďte tam,
kde na mrtvolách lidí
se vzpínají trůny
ze špíny podlosti,
kde s diamantovou korunou
kat usedl na trůně
a každému, jenž nesklání šíje v otroctví,
stíná svobodnou hlavu železnou berlou!

Lidé, nechoďte tam, kde boháči světa
purpurem, zlatem a luksem
se rouhají bídě bratra,
živíce se jeho tělem, napájejíce se jeho slzami!
— — — — — — — — — — — — — — —

Oh, nechoďte tam, lidé! Lidé, moji bratři!
Ke mně, ke mně! Já všechny obejmu.
Moje píseň ukojí
všechny stesky, všechny boly.
Moje rámě obejme jediným stisknutím
všechny lidi. — Ó bratři! půjdu svým zpěvem
budit uspané v lhostejné noci,
z jihu na sever,
ze západu na východ.
Hlas můj vypoví,
píseň moje vyzpívá
rozkaz boží — cíl lidstva,
slovo bratrské lásky,
země bude šťastna!

(Pokračování.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Zlepšení měny ve státech středoevropských za poslední čtvrtletí. — Naše obchodní a bursovní odvislost od Berlína i Vídně. — Náprava měny ve Velké Britanii. — Stále špatný stav měn belgické, francouzské a italské. — Souběžnost měny naší a německé. — Opačný vývoj cen proti stavu měny. — Ponenáhlé přizpůsobování domácích cen k cenám světovým. — Bezúspěšné stihání lichvy. — Zvyšování pracovních důchodů není příčinou drahoty, nýbrž jen jejím nezbytným důsledkem. — Nutnost zvyšovati daně, ale daně spravedlivé. — Zvýšení dopravného po železnicích.

Měny středoevropských států se podstatně polepšily proti tomu přeubohému stavu, v jakém byly před čtvrtletím (v polovici února). Zvláště stouply měny německa a československá, jichž vývoj je téměř souběžný. Není tento zjev však nijak příznivým znamením pro neodvislý vývoj hospodářského života v naší Československé republice. Když všechny změny v kursu německé říšské marky stejným způsobem se hned také obrážejí v kursu československé koruny, ukazuje se tím celému světu naše úplná odvislost od německé hospodářské politiky. Aspoň bursovně Berlín nás nyní ovládá úplně a je opravdu skličující ostudou, že náš obchod ani naše banky toho necítí a tedy že ani nikterak se nevzpírají tomuto téměř otrockému poddanství. Naši malomoc obchodní a nedostatek podnikatelské samostatnosti nic nemůže ostatně hůře charakterisovati než-li naše současná obchodní i bursovní odvislost od úplně zbídačelé Vídně, kam stále ještě jako bychom chodili do školy hospodářského a obchodního podnikání. — Jsme ještě tuze mladí ve své neodvislosti a neumíme ještě ani pořádně choditi na svých vlastních nohách, ohlížíme se po berlách u sousedních invalidů.

Skutečně k trvalému již ustálení spěje měna anglická, jelikož Velká Britanie upravila si už tak skvěle své státní finance, že podle rozpočtu na r. 1920/21 bude moci už asi 200 mil. £ stát. dluhu splatiti rozpočtovým přebytkem. Toho ovšem dopracovala se Velká Britanie neúprosným zdaněním bohatých tříd obyvatelstva, které to klidně přijímají, jelikož vědí, že je to zároveň nejlepší cesta k zabezpečení a upevnění jejich majetku, který jim po zdanění zbude.

Zlepšení anglické měny neděje se však příliš kvapně ani náhlými skoky; dosud ještě jest agio na americký dolar značně vysoké, totiž 27%. Arci proti 42% v polovici února a 60% i více procentům počátkem února je pokrok dobře patrný. Je již zřetelno, že neuplyne mnoho času, a americký dolar přestane míti patrnější agio v anglických librách.

Není však dosud pozorovati podstatného zlepšení při měnách belgické, francouzské ani italské proti stavu, jaký byl před čtvrtletím. Naopak americký dolar má v zemích těch nyní ještě vyšší agio než v polovici února, ačkoli poslední dobou franky belgické, francouzské i italské dosti značně v ceně stouply.

Je zajímavo srovnati změny evropských měn vzhledem k americkému dolaru za poslední (jarní) čtvrtletí.

Bylo agio na americký dolar:

	v polovici února	v polovici května 1920
ve Švýcarsku	17%	9%
v Nizozemí	8%	9%
ve Španělsku	11%	14%
ve Velké Britanii	42%	27%
ve Švédsku	45%	27%
v Dánsku	85%	59%
v Belgii	165%	189%
ve Francii	175%	200%
v Italii	250%	200%
v Československu	2000%	1050%
v Německu	2200%	1070%
v Rumunsku	1250%	1100%
v Bulharsku	1200%	1300%
v Uhrách	5000%	4200%
v Rakousku	6000%	4100%

Tedy zhoršení dosti patrné je v Belgii, ve Francii a v Italii, kdežto všude jinde je dosti značné zotavení měn (až na Nizozemí a Španělsko, kde měny mnoho vůbec netrpěly a jsou poměrně dosti ustáleny). Nejvíce se právě zlepšily měna německá a československá a to skoro stále souběžně. Tato souběžnost, třeba nyní v dobrém smyslu, nemůže nás těšiti, ba musí nás hodně znepokojovati. Jistě jsou v tom činny a vinny spekulace bursovní, jejichž obětí a kořistí bývá právě my a Německo proti nám tak může před světem ukazovati svou hospodářskou vyvýšenost.

Je to zvláštní zjev, že toto zlepšení naší měny dostavuje se zrovna nyní, kdy jsme v nejhorší vyživovací a finanční tísni. Nyní se aspoň na krátký čas našemu obyvatelstvu nedostává nejnezbytnějších potravin a státní pokladny jsou do dna vyprázdněny a nenaplní se ani prémiovou půjčkou, která nejde nijak potěšitelně na odbyt. Cizina však zrovna toho kritického stavu nijak nedbá a naše koruna, která v únoru klesla až na 4½ centimes, prodává se nyní po 10 centimes. Je viděti, že bursám je lhostejný okamžitý hospodářský a finanční stav a že její spekulace spočívají na zcela jiných předpokladech a nadějích. Není tedy také ani mnoho příčin k jásotu, jelikož nikdo nemůže zaručiti další příznivý vývoj tím směrem, který si bursa nyní oblíbila.

Také vývoj cen domácích se nijak neděje týmž důsledným směrem, jak by k tomu ukazovaly ceny naší koruny na mezinárodním trhu. Cena koruny na bursách švýcarských se více než zdvojnásobila, ale ceny potravin a jiného spotřebního zboží, pokud nejsou úředně určovány, stále stoupají. Drahota se hrozně přiostřuje, ačkoli kupní cena koruny podle burzovních kursů je prý dvojnásobná. Je sice snad vina také v nedostatku spotřebních věcí, ale jistě není nedostatek ten tolikrát horší, jak by k tomu veliké zdražení ponukazovalo. Jak na př. stouply ceny másla, sádla a jiných tuků za poslední čtvrtletí! Podobně se zdražily všecky věci k oděvu. Přece tuků neubylo takovým poměrem, jak by to jejich ceny v korunách nyní mnohem dražších udávaly. Vždyť ceny másla jsou nyní skoro dvojnásobné než v zimě při hodnocení koruny více jak dvojnásobném. Tedy vlastně by ceny másla přepočítané na cizí měnu byly nyní aspoň čtyřnásobné nežli v zimě (kdyby je někdo na př. u nás kupoval za švýcarské franky).

Tyto nepravidelnosti cenové jsou však důsledkem *pozdnáhlého* přizpůsobování domácích cen k cenám světovým. I na náš hospodářsky osamocený ostrov pronikají konečně tržní vlivy mezinárodní. Nepatrné kupní síle naší koruny na světovém trhu přizpůsobují se konečně i ceny naše přes všecku naši dosavadní odloučenost od světa. Stává se to napřed při zboží nejpotřebnějším, které je při tom stejnorodé a zcela zastupitelné. To jsou věci denní spotřeby, pokud nejsou z obchodu vyloučeny zabráním od státu nebo od jiných veřejných hospodářství, nebo pokud není volný obchod s nimi přísnými tresty úplně zamezen. Nezamezí-li se přece obchod sebe přísnějším pokutováním, stoupají ceny jen mnohem výše, *jelikož lichvářům se musí hraditi také risiko trestnosti jejich obchodů*. Tak vidíme, že nevinnější a bezvýznamní lichváři se sice pokutují, ale praví velicí lichváři dovední a obratní bohatnou a jejich obchody nemohou býti nijak potlačeny. K tomu nepostačí prostě ani byrokratická všemohoucnost.

Ke všeobecnému zdražování nemohou ovšem býti lhostejni ani ti, jichž peněžité důchody pozbývají stále kupní síly. Bylo by marné kázati, aby se nedomáhali vyšších peněžitých důchodů, zvláště když za tyto zvýšené důchody nedostanou zdaleka ani tolik, co dříve za důchody menší. Těžko žádati od těch, kteří se nemohli pořádně nasytiti již tehdy, když za korunu dostali ještě několikrát více než nyní, aby se spokojili bývalým starým nižším důchodem. Je sice pravda, že jejich vyšší nároky (ale pouze početně, nikoli však reálně — ty reální nároky pravidelně bývají při tom rozhodně nižší) působí k dalšímu zdražování. Ale toto zdražování je nezbytným důsledkem jiné mnohem vyšší drahoty. Tvrdí-li někdo, že dělníci, úředníci a ostatní zaměstnanci za pevný plat svými *oprávněnými* požadavky, aby mohli jen nuzně eksistovati, přispívají ke všeobecné drahotě, mate si účinky s příčinou. *Nikoli vyšší mzdy a platy způsobují drahotu, nýbrž drahota teprve nutká neodolatelně k vymáhání vyšších pracovních důchodů a pravidelně zůstávají stále tyto pracovní důchody daleko za skutečným zdražením*. Je kruté nemoci odstraniti drahotu, nýbrž ji prostě přijímati a odpírati při tom pracujícím důchody již mnohem dříve zkrácené a *zhola nepostačitelné, i když jsou zvýšeny, prostě z toho lichého důvodu*,

že prý se tím drahota stupňuje, (což ostatně není pravda, jelikož drahota dávno již předstihla i zvýšené důchody).

Podobně nelze namítati, že stát svými daněmi působí ke zdražování, když daně ty právě byly nutny, protože se státu samému všecko zdražilo již napřed a daněmi lze pravidelně tomu zdražení státní správy čeliti jen zhola nedostatečně. Ovšem při daních je nutna největší opatrnost, aby se jimi zatížili všichni co možná spravedlivě, aby při tom nebylo také jimi ohroženo hospodářské prospívání státu a jeho příslušníků. Ale jakmile daň aspoň zhruba těmto podmínkám hoví, nesmí býti odmítána, zvláště je-li schopna podstatně přispěti k rovnováze státního rozpočtu. Bohužel že zrovna daně na nejnutnější spotřebu jsou nejvýnosnější a při jejich zavádění a přitužování lze spolehati toliko na to, že se dobou dají přesunouti tak, aby nejvíce netížily nejnuznější třídy. Nejtíživější daní jistě bude nová daň z uhlí; ale státu vynese přes 1 miliardu Kč a to pro zavedení její rozhodlo. Užije-li ji stát k tomu, aby učinil snesitelným živobytí svým zaměstnancům, aspoň nejhorší ostří dani té odejme.

Podobně bylo nutno zvýšiti dopravné na státních drahách. Stát nesmí pro hospodářsky silné své třídy dopravovati zpola zadarmo; dráhy prospívají hlavně zámožným třídám a proto ať si při nejmenším zaplatí aspoň vlastní náklady dopravní. Pouze při zvyšování nemá se určovati pro všechny dopravy stejné procento zdražení. V tom směru nutno individualisovati. Zvýšení tarifů, jak bylo v květnu provedeno, tomu nijak nevyhovuje.

V Praze v polovici května. *Jan Koloušek.*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Závodní a revírní vady při hornictví. Hornické rozhodčí soudy. Účast zaměstnanců při hornictví na správě dolů a jejich podíl na čistém zisku. — Základní zákony pozemkové reformy.

Důvodová zpráva vládního návrhu zákona o závodních a revírních radách při hornictví a zákona o hornických soudech rozhodčích praví hned s počátku s jistým sebevědomím i uspokojením, že zákony tyto tvoří »první etapu v soustavném postupu socialisace«. Avšak důvodová zpráva sociálněpolitického výboru poznamenává k tomu ihned kriticky, že tato první etapa socialisace prováděna jest velice opatrně, až skoremi úzkostlivě. Obě zprávy však konstatují, že zákony jsou dílem dohody mezi zástupci organisací horníků, zřízenců a držitelů dolů. Vlastní účel jejich vidí vládní návrh i výborová zpráva v tom, aby součinností zaměstnanců při závodním provozu a při úpravě pracovních poměrů dosaženo bylo souladného spolupůsobení veškerých rozhodujících faktorů při uhelné těžbě, která je životní otázkou hospodářského života našeho státu, a tím zvýšení jejího.

Zákony o závodních a revírních radách a hornických rozhodčích soudech (ze dne 25. února 1920 č. 144 a 145 sb. z. a n.)

ustanovuji v podstatě toto: Závodní rady zvolí si přímou, tajnou volbou dělníci každého samostatného hornického závodu mimo vysoké pece, který zaměstnává aspoň 20 dělníků a trvá aspoň půl roku. Zřízenci a úředníci mají v závodní radě jednu pětinu členů, funkce jsou dvouleté, čestné, volbu odmítnouti lze jen z určitých důvodů, funkcionáři mohou býti propuštěni ze služby jen se svolením rozhodčího soudu. Správa závodu vysílá do závodní rady jednoho technického a jednoho obchodního úředníka jako poradce.

Závodní rady v okresu revírního horního úřadu zvolí si písemným hlasováním revírní radu nejméně 10tičlennou, rovněž na 2 léta. Čtvrtina členů může náležeti i nevoličům, a to zástupcům odborových organisací dělnických a zřízeneckých. Při revírní radě ustaví se jako zvláštní odbor rada zřízenců, jež má v revírní radě jednu pětinu míst.

Závodní rady mají nejen právo informovati se o podniku nahlížením do roční bilance, podávati návrhy na zlepšení provozu, spravovati dobročinná zařízení pro zaměstnance, nýbrž jejich úkolem jest též spolupůsobiti při udržování kázně, při dodržování mzdových a platových smluv, zprostředkovati při stížnostech a propouštění dělníků a konečně i účastniti se dozoru na dodržování předpisů o ochraně dělnictva a pracovního řádu. Závodní rady nesmí však zasahovati do administrace a provozu závodu samostatnými nařízeními.

Revírní rada dává směrnice pro tuto činnost závodních rad, spolupusobí při dělnických záležitostech jako vyšší zprostředkující orgán, má dále též spolupůsobiti při určení cen a rozdělení uhlí a rozhodovati o použití podílu na čistém zisku, přikázaném jí podle zákona o účasti zaměstnanců při hornictví na správě dolů a jejich podílu na zisku. Dozor nad závodními i revírními radami mají revírní báňské úřady.

V sídlech revírních rad zřizují se hornické rozhodčí soudy (tedy celkem 7), jimž přísluší rozhodovati s konečnou platností o odvolání z výroků závodních rad ve věcech mzdových, stížnostních, o propuštění dělníka, a z výroků revírních rad ve sporech mezi závodní správou a závodní radou. Hornický soud tvoří 3 zástupci podnikatelů, 3 zástupci zřízenců a 3 zástupci dělníkův, kteří si volí ze soudců svého obvodu předsedu.

Tyto dva zákony doplněny jsou zákonem o podílu zaměstnanců na správě dolův a čistém zisku (ze dne 25. února 1920 č. 143 sb. z. a n.). Zákon zavádí další orgán — 7členné podnikové rady (3 členové z dělníků a zřízenců, 4 jmenovaní podnikatelem), které zřídí se u každého podniku hornického jakékoliv obchodní formy, který zaměstnává trvale více než 100 osob. Podniková rada vykonává fakticky právo zákonem přiznané zaměstnancům, zúčastniti se při správě podniku a míti podíl na čistém zisku. Podnikatel jest povinen podávati jí čtvrtletně zprávy o obchodním provozu podniku a výroční zprávy a účty a podniková rada podle návrhu podnikatelova stanoví číselně podíl zaměstnanců na zisku. Podíl ten vyměřuje se 10% čistého výtěžku a věnuje se na všeobecně užitečné účely zaměstnanců. Tento 10% podíl z čistého výtěžku musejí věnovati stejnému účelu i závody menší, u nichž nejsou zřízeny podnikové rady. O použití podílu na zisku rozhoduje revírní rada.

Dotkli jsme se podrobněji obsahu těchto zákonů, poněvadž jsou označovány u nás za první kroky k socialisaci. Zákony nevyhoví asi zcela přáním dělnictva, jsou zřejmě kompromisem obou směrů, avšak jsou přece jen u nás prvním konkretním pokusem o vyrovnání sociálních protiv, a zároveň o smírné řešení a úpravu pracovních poměrů. I neosobní účel podílu dělnictva na zisku působí při tom sympaticky a podaří-li se tím přispěti vskutku k stabilitě výrobních poměrů a zvýšení uhelné těžby, nebude lze odepříti tomuto zákonodárnému dílu uznání. Jak lépe dovedli bychom konečně představiti si provádění postupné zdravé socialisace než dohodou všech zúčastněných stran, která při těchto třech zákonech byla vskutku docílena!

Hnutí za pozemkovou reformu stává se tak všeobecným, že zákonodárné sbory většiny evropských států otázkou tou se zabývají. Nejnověji hlásí se plán pozemkové reformy z Francie a všechno nasvědčuje tomu, že k provedení pozemkové reformy, — více či méně důslednému a energickému —, dojde v celé Evropě a že pozemková reforma zahájí novou epochu zemědělské výroby. Přejeme si samozřejmě, aby náš stát na tomto poli vykonal dílo příkladné a soustavné, a máme proto příčiny sledovati co nejpozorněji zákonné základy, které Národní shromáždění pozemkové reformě položilo. Dne 16. dubna 1919 přijat byl zákon o záboru velkého majetku pozemkového, dne 8. dubna 1920 schválen zákon o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový. Mezi tím již vydán byl zákon o příděle zabrané půdy (dne 30. ledna 1920), zákon o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém (dne 12. února 1920) a zákon o úvěrové pomoci nabyvatelům půdy (dne 11. března 1920). Tyto zákony budou tvořiti pilíře pozemkové reformy, která bude ovšem podnětem ještě k mnohým zákonodárným opatřením. Z ostatních zákonů pozemkové reformy jsou nyní nejakutnější zákon o zajištění půdy drobným pachtýřům (ze dne 27. května 1919), dále zákon, kterým se mění obecní statek v kmenové obecní jmění (ze dne 17. července 1919), avšak základem pozemkové reformy zůstanou zákony výše zmíněné. Ze zákona o přídělu půdy praktikován jest dosud jen § 63. o přidělování půdy do prozatimního pachtu, jenž však již dnes jest velkou událostí našeho venkova a jenž nájmem převádí tisíce hektarů půdy do rukou drobného lidu.

Z citovaných zákonů rýsuje se nám již hrubý obraz pozemkové reformy u nás. Záborem půdy nad 150 ha půdy zemědělské, nebo 250 ha půdy vůbec získá se asi 1,300.000 ha půdy zemědělské včetně pastvin a nejméně 3,000.000 ha lesa. Jest to plocha, která se rovná dvěma celým Moravám, čili »připojujeme tím k republice celý nový stát« (výrok Modráčkův v Nár. shrom.), v němž bude možno osídliti asi 430.000 rodin či asi 1 mil. 700.000 osob.

Podle zákona přídělového má tato půda býti přidělena do vlastnictví nebo pachtu buď jednotlivcům nebo družstvům zřízeným pro společné provozování zemědělství, event. sdružením zemědělským vůbec a družstvům spotřebním, dále též obcím a jiným právnickým osobám. Toto ustanovení je vlastně kompromisem obou hlavních směrů, agrárního a socialistického. Nelze pochybovati, že příděl půdy jednotlivcům

bude pravidlem. Utvoří se snad nejedno družstvo pachtovní, ať již pro společné provozování hospodářství na společný účet, či družstva s hospodářstvím z části rozděleným, které doporučuje zvláště Modráček, ale dlužno vyčkati, zda tato forma hospodaření bude znamenati dokonalejší stupeň produkce zemědělské. Jinak by oprávnění neměla. Pro ostatní družstevnictví zemědělské znamená pozemková reforma pole netušeného rozvoje a zákon přídělový sám počítá na mnohých místech s činností družstev, ať již pastevních, dobytkářských, stavebních, rybničních nebo družstev, která převezmou a združstevní mnohý průmyslový podnik velkostatkářský (lihovary, mlékárny, škrobárny atd.). Zákon přídělový oživuje též instituci statků rentových — rolnických nedílů (6—15 ha) —, jež mohou býti zavazeny jen dluhy rentovými a pro něž platí i zvláštní dědické právo.

Kozhodujícího významu pro nové kolonisty jest též zákon o náhradě za půdu a zákon o úvěru. Neboť výše náhrady za půdu, levnost úvěru, a obchodní konjunktura budou hlavně určovati prosperitu nových hospodářství. Nejobtížnější otázkou zákona náhradového bylo, jak vyměřiti a vypláceti náhradu za zabranou půdu, aniž by bylo třeba k tomu ihned obrovských kapitálů v hotovosti nebo aniž by peněžní trh byl zatížen spoustou nových cenných papírů (dílčích dlužních úpisů), jež by musely býti vydány. Náhrada vyměřována bude průměrem cen docilovaných v letech 1913—1915 při statcích přes 100 ha. Náhrada vlastníkovi zabraného pozemku přiznaná nevyplatí se mu hotově najednou, nýbrž zapíše se mu do zvláštních náhradových knih u zemských soudů vedených jako jeho pohledávka, z níž obdrží úrok tři ze sta ročně a úmor nejméně půlprocentní ročně. Účetní a pokladní službu s tím spojenou vykonávati budou náhradové banky, veřejně právní to ústavy úvěrní.

S tím souvisí i poskytování úvěru držebnostního (na půdu a stavby), který bude dáván buď ve formě dílčích dlužních úpisů, anebo cena za půdu bude zapsána v náhradové knize nabyvateli půdy jako jeho dluh, jejž musí úrokovati a umořovati. Tímto důmyslným zařízením mají býti odstraněny nesnáze, které by jistě vznikaly, kdyby velké kapitály na výkup pozemků a úvěr měly býti opatřeny z prostředků peněžního trhu, který bez tak bude značně zatížen, jakmile průmysl přijde do svého chodu. — Úvěr provozovací bude poskytovati pozemkový úřad buď přímo nebo přejímaje záruku, avšak pouze prostřednictvím místních družstev.

Zákon o hospodaření na zabraném majetku pozemkovém chce zabezpečiti, aby osoby dosud hospodařící na zabraných nemovitostech nezanedbávaly výrobu a neponechávaly onen majetek propadati zkáze nebo zhoršení a jedná též o ochraně osob na zabraném majetku zaměstnaných.

Těmito několika slovy bylo možno ovšem naznačiti sotva nejhrubší obrysy zákonodárných podkladů pozemkové reformy. Tyto podklady budou ještě často doplňovány a doposud nejsou ještě vlastně ani prováděny, ale dávají tušiti neklamně, že připravují reformu nesmírného významu, sociál-

ního, která osvěží hospodářský život v celé republice, reformu, která u nás má též nesmírný význam národní. *J. K.*

LITERATURA.

Krásná.

Josef Šimánek: Hudba Acherontu. Nehistorický příběh ze starého Řecka. (Nákladem Grafikony.) — *Antonie Menčlová:* Ruth. Básně. 1920. (Nákladem »Presta« v Praze.)

Rád bych zde pověděl několik slov o falešné antice. Především tedy obsah knihy Šimánkovy.

Mladý Athéňan Nikokreon zamiluje se do krásné a duchaplné Byblidy, jíž nedávno zemřel její milenec Hegesion. Při symposiu u sochaře Parnesia vyzná se Byblis Nikokreontovi, že jediný Hegesion dovedl rozezvučeti její nitro a že nemůže milovati nikoho jiného z lidí živých. Nikokreon pojme myšlenku využíti svých tělesných i duševních schopností k tomu, aby dovedl svému vnějšku i svým vnitřním projevům vtisknouti podobu Hegesionovu a tak si Byblidu získal. Po dlouhém a pilném cvičení se mu to podaří, ale tu podlehne mrtvému milenci v zápase o jeho podobu: napodobování se vymkne jeho vůli, přicházejí chvíle, kdy žije životem Hegesionovým a sám o sobě neví; když jest již u cíle své touhy, upadne zase do takového stavu a Byblidu zardousí.

Příběh opravdu nehistorický. Spisovatel jej oramoval fikcí, že mu jej vypravoval na jeho toulkách Řeckem Stín. »Díval jsem se do tvých myšlenek — pravil Stín — a poznal, že jsi z těch, kteří mohou slyšeti hudbu Acherontu.«

Nejde mi o to, abych pověděl svůj soud o fabuli Šimánkovy knihy, a auktor sám by o něj asi nestál. Jak by také mohl klasický filolog rozuměti invenci psychologického umění? Ale máme tu řecké prostředí: vidíme tu řecké jinochy s paidotribem v gymnasiu, líčena tu hostina, při níž mají hosté na hlavách věnce, vystupují auletridy, zpívají se skolia a konají se oběti, sochy, obrazy, básně přeplňují jeviště. O tom by snad už spíše směl odborník promluviti své slovo. Ale ne, i od toho nás spisovatel odráží již napřed tím, co praví v úvodě: »Také jsem si dobře vědom, že některé věci, které mi Stín vylíčil, neshodují se úplně s výzkumy archeologův a kulturních historikův. Přes to však podám je přesně tak, jak mi je Stín vyprávěl, neboť nemám práva měnit cokoliv na jeho příběhu«. Odpovědnosti za líčení tedy nemá spisovatel sám, nýbrž Stín; se Stínem jest arci těžko se dohodnouti o věrnosti antického prostředí. Ostatně třeba uznati, že toto prostředí jest u p. Šimánka líčeno poměrně dobře; vytkne-li mu filolog, že se neříkalo paidotribos, nýbrž paidotribes, ne kyligy, nýbrž kyliky, ne purpurové kliné, nýbrž purpurová kliné, — jsou to drobnosti, jakých si dovede všimnouti právě jen filolog. Konečně o tuto věrnost nám ani tak nejde; i klasický filolog chápe, že beletrie není věda.

Ale jde nám o jinou věrnost a to jest věc velmi vážná. Proč vůbec užil p. Šimánek pro svůj příběh starořeckého prostředí? Myšlenka příběhu jest přece neantická, řekněme třeba wildeovská, přímo odporující všemu antickému myšlení a cítění; ono prostředí jest tu něco cizího, co s ní bylo násilně spojeno.

Spisovatel sám vystihl, ač bez úmyslu, poměr svého děje k antickému prostředí velmi dobře a pravdivě v úvodě. Líčí, jak zašel v Řecku na osamělé místo, které ho zaujalo: vavřínové keře, scenerie mythologického rázu, tušení dryad, skrývajících se před pronásledujícím kozonohem, tvář najadina, vyhlédající mezi šeptajícím rákosím . . . spisovatel usedl na kuželovitém pahrbku, osvěžil se studenou vodou bystřiny a — zapálil si cigaretu. Ano, ta cigareta v oné antické scenerii, to je nejlepší symbol pro díla jako jest Hudba Acherontu. A po této stránce musím pokládati dílo Šimánkovo — a nejen toto jediné z jeho děl — za příklad falešné antiky. Prosím p. Šimánka za prominutí, že užívám příležitosti, kterou mi dala jeho Hudba Acherontu, abych řekl o této věci několik slov, jež z velké části nejsou namířena proti jeho dílu, nýbrž proti módě a manýře, která k nám byla zanesena překlady, zejména z literatury francouzské, a která nám slibuje též mnoho nezdravých plodů domácích.

Antika není leckterému spisovateli ničím více než pozlátkem, jež má dáti jeho plodu barvu pikantní exotičnosti. Velmi často tu není vůbec žádného vztahu mezi obsahem a formou; jinde ten vztah jest, ale nepravdivý. Představy spisovatelů o antice bývají totiž velmi volné; některým se antika skládá jen z nahoty, zahálky, přepychu a estétství. Že v ní žili také silní lidé, kteří se starali též o otázky hospodářské, politické, sociální, náboženské, že to jest doba, kdy byly kladeny základy vědy, že v ní vyrostl Platon — to láká už méně; poznati tyto stránky by vyžadovalo trochu hlubší práce a nestačilo by nastavěti několik konvenčních kulis.

Tím se stává, že v průsvitném rouše lživé antiky ukazuje se zvláště ráda nejhrubší pornografie a spisovatelé, nezasvěcení přímým stykem do antiky pravé, mívají i šíří mínění, že podstatným znakem hellénství byla perversnost. V tomto smyslu pak skládají Louysové všechny ty písně Bilitiny a jméno Lesbos vzbuzuje zcela jiné představy než že tam kdysi připlula hlava Orfeova s lyrou, aby zasvětila ten ostrov umění písně. Pravá antika byla nahá, ale nebyla svlečená.

Pravda, antika jest pojem velmi široký, neboť obsahuje nejrozmanitější druhy kultur s význačnými rozdíly ethnickými, přírodními, hospodářskými, politickými, se všemi změnami, které způsobil vývoj. Antika má mnoho rozličných stránek; plodné mohou býti pro naši kulturu jenom ty, kterými se liší od našeho myšlení a cítění a které nám přinášejí nové nebo zapomenuté prvky absolutní hodnoty: to jsou prvky antiky čistě klasické. Pojem klasičnosti v antice není pojem překonaný; jest to jistě antika klasická, ke které se utíkáme, kdykoli pocítíme touhu po něčem čistém, velikém a jasném. Co může tato antika dáti modernímu básníku, ukazuje nám nejlépe Theerův Faëthon.

Klasická antika jest především výrazem pravdivosti, přirozenosti a zdravé mysli. Její uctívání krásy bylo řízeno přísnými zákony, určujícími

každému druhu umění náležitou formu, v poesii i stavbu metrickou a dialekt; vlastně bychom tu ani neměli rozeznávat obsah a formu, neboť forma jest tu příliš podstatnou složkou, aby mohla býti nazývana »formou«. Tím nesnesitelnější jest pohled na antiku padělanou, jež se prozrazuje právě nedostatkem pravdivého poměru mezi látkou a formou, jíž není forma ztělesněním myšlenky, nýbrž křiklavým reklamním plakátem pro dílo buď malicherné a prázdné nebo všedně tendenční. Antické roucho — a není to vskutku nic více než roucho — má pomáhati, aby se výtvor zdál nevšední. V takovém tvoření by se Řeku nejevila f i l o k a l i a, láska ke kráse, nýbrž k a k o z e l i a, padělání krásy.

Máme u nás krojovou družinu, jež se stará, aby se nenosil nepravý kroj kyjovský nebo plzeňský: to mně budiž omluvou, jestliže už nic jiného, že nechci mlčeti, nosí-li se nepravý kroj antický; bojím se, aby to nesvedlo k nesprávnému posuzování antiky pravé — a ta je něco více nežli kroj — a aby se nám básníci nepřevlékali za hastroše a šašky. *Dr. Frant. Novotný*

Měli jsme již příležitost promluviti při posudku prvního svazku biblických básní nadané a sympatické A n t o n i e M e n č l o v é o jejích hodnotných vlastnostech: o pevné stavbě veršové, pružném a organickém rytmu, o dikci bibličky syté a plné, o stilových obrazech i zdařilém úsilí, jak přenésti poetické obrazy starozákonní (není to anachronism?) v lyrická dramata moderní duše, v první řadě ženské. Vzácná starobiblická idylla o cizince Ruth, která při zrání klasů poznává svou dozrálou lásku k Boozovi, dala podklad k této nové knize básnických meditací, jejichž ústředím jest opět osvobozená, v lásce a citovém zasvěcení rozkvetlá duše ženina. V řadě sladěných čísel, tu psaných volným rytmem, jinde sevřených v pevné strofické útvary s lahodnými ozvěnami rýmů, vyvíjí se promyšlené a dobře stavěné vnitřní drama. I dnešní Ruth vychází za hlubokých nocí a volá do hluchých dálek; — nadarmo — hnána žíznivou touhou — staví oltáře a zapaluje ohně; neporozumění, hrubý dotyk nízké smyslnosti vynucuje si jen slova úzkosti a plachého ústraní (srv. báseň: Odejděte z mého domu!) Jako pokorná cizinka v šedivém šatu pontnice vydává se na dalekou cestu, opouštějíc rodná údolí. Pluje po širých hladinách vodních (Nad Rudým mořem plynou v dál oblaky), utíká se v březinovských obratech k tajemným světlům dálek. A odvaha silné vůle a jarých instinktů jest odměněna. I ona poznává svého Booze, ne tělesného, smyslného člověka, láska její zasvěcuje se s odevzdáním veliké síle a moci kosmické. Láska je tajemným poznáním, náhlým osvětlením nejen hlubin vlastního srdce, nýbrž i klíčem k proniknutí života nekonečného. Tu jsou nejcennější a myšlenkově nejplnější části. Záhadný milenec, jenž byl přivolán suggestivní touhou, vzrůstá v krásný i hrozící ideál: polarita lásky, vášnivé oddání s temnou nenávistí prosvitají z nejlepších čísel (Nad temnými roklemi, kde stíny truchlících lkaly, my zastavili se.) Tak jako starozákonní Ruth nalezla v lásce vykoupení a nový život, i moderní žena a zvláště umělkyně v pohody plné slunné a vítězné knize končí jasnými tóny, slavnostními akkordy mystického štěstí (srv. báseň Sluneční aleji prošli jsme spolu.) — Zase kniha tichá, skromná, ale sympatická jasným přehlédnutím cíle a prostředků, úměrná a harmonická. *K. H.*

Poučná.

T. G. Masaryk: Nová Evropa. Stanovisko slovanské. (Nákladem Gustava Dubského v Praze.) — *Lad. Kunte:* Vznik nového náboženství Stan. Mináříka. Smichov 1920. K 12·60. — *Dr. F. Váhala:* Československý problém v zemích německorakouských. Kniha první. Likvidace československých lidových mas v německorakouských zemích po světové válce. Ve Vídni 1919.

T. G. Masaryk: Nová Evropa. Stanovisko slovanské. (Nákladem Gustava Dubského v Praze.)

T. G. Masaryk vybudoval ve svých předválečných knihách program pro vnitřní nepolitický i politický život českého člověka a českého národa. V tradicích reformační minulosti, pokračuje v buditelské činnosti Havlíčkově a Palackého a vlastně ji dovršuje ukázal českému člověku a národu cíle, za nimiž nutno se ubírat a ukázal mu i směr cesty.

V knize »Nová Evropa« napsané za války a otisknuté nejprve ve francouzském a anglickém vydání jako rukopis a česky jen částečně v Československém Deníku, vycházejícím v Rusku a na Sibiři, vybočuje T. G. Masaryk z lokálního rámce svého českého humanitního programu, neboť zde nepodává již pouze program pro nás Čechy, nýbrž kreslí humanitní program na novou politickou úpravu celé předválečné Evropy. Slýcháme nejednou, že náš národ, aby si zajistil význam v světovém koncertu, musí dokázat říci světu své vlastní slovo, jako to kdysi učinil náboženskou reformací. Pročítáme-li Masarykovu »Novou Evropu« a máme-li na mysli konec světové války i nadcházející mírovou úpravu evropské pevniny a ovšem hlavně střední Evropy, s hrdostí můžeme si říci, že vlastně český národ již dovedl k světu promluvit, dovedl promluvit ústy Masarykovými, vždyť ten program, dle něhož se nyní upravuje mapa Evropy, je ze značné části dílem Masarykovým. Víme to ovšem z celé propagační a revoluční činnosti Masarykovy za války, ale zde z knihy »Nová Evropa« vidíme dokumentárně a můžeme i postupně sledovat, jak Masaryk s houževnatostí, která vyznačuje všecku jeho činnost v Čechách, znovu a znovu a opětnými důvody přesvědčuje celý svět, že pangermanism a imperialism německý, směřující střední Evropou do Asie, udržuje se hlavně oním uspořádáním Evropy, jaké bylo před válkou, a hlavně i eksistencí Rakousko-Uherska, vasalského to státu říše německé a vlastně Pruska, jež mělo takto 50ti milionový stát k své disposici. Tento fakt Masaryk již dávno postřehoval. Již počátkem let devadesátých ukazoval ve vídeňském parlamentu na německý tlak Rakouskem na jih k moři a pak častěji odhaloval pangermanism německý i ve své politické i v literární činnosti. Na př. již v Sociální otázce mluví o kolonisaci Rakouska Německem. Ale zde v knize »Nová Evropa« pangermánský plán světového panství, Berlín—Bagdad, a význam německé Centrální Evropy je nakreslen s takovou přesvědčivostí a s takovou znalostí poměrů a ovšem i politické a vědecké literatury a vývoje historického, že i vzdálené a méně zasvěcené kruhy musily prohlednout k jádru a dojít poznání, jakou úlohu v tomto plánu — a o to Masarykovi ovšem šlo — hraje Rakousko-Uhersko. A že tedy v pravdě nový a obrozený život Evropy nelze očekávat bez zániku monarchie rakousko-uherské, že tedy ani federativní

Rakousko, jaké dlouho tanulo na mysli Anglii a jaké zprvu chtěl i Wilson, by nevedl k úplnému potření utlačovatelského pangermánského imperialismu. Jen úplná samostatnost středoevropských států že vlastně bude mít v zápětí nový život v Evropě ve znamení demokracie a humanity. »Posud Německo« — praví Masaryk — »mělo k disposici celé Rakousko (51 milionů obyvatel), rozčleněním Rakousko-Uherska by mělo jen německou část a to obnáší sedm až osm milionů. Rozčlenění Rakouska, opravdové provedení prohlášené zásady sebeurčení národů je největší ranou pro pruské Německo.« A jinde praví: »Evropa a Amerika mají volbu mezi degenerovanou dynastií a svobodou devíti národů . . .« Nebo: »Jakým právem jsou Poláci, Čechové a Slováci atd. politicky potlačeni, když národové jiní a menší (Dánové, Holanďané atd.) jsou volni? Není to přímo nesmysl, když Rumun v Rumunsku je volný, ale jeho soused a bratr v Uhrách potlačovaný? Proč mají mít Albánci svůj stát, ale Jihoslované ho mít nemají?«

T. G. Masaryk rozvrhl svou knihu na 5 oddílů. V prvém líčí historický význam světové války, rozvinuje pangermánský plán světového panství Berlín—Bagdad a naproti staví plán spojenců: demokratickou organisaci Evropy a lidstva, v druhém oddíle »Národnostní princip« ukazuje na uplatňování národnostního principu v Evropě od století XVIII., na problém malých národů a států, na Marxovo nepochopení problému národnosti atd., v třetím oddíle promlouvá o východní otázce, podává znamenitou charakteristiku státu rakouského a pruského německví. Zde ukazuje na problém oprávněnosti Pruska vést Německo a Německo přímo popruštit, jenž se často formuluje heslem: Goethe či Bismarck? Ukazuje, jak za pruského systému ani německá věda není svobodná, nýbrž částí oficiálního systému; »německé university jsou duchovními kasárnami«. »Celá nynější německá kultura, dovoleno-li se odvážit takové generalisace, je vnější. Německo je silné a slabé svým vnějším pořádkem: samá organisace, organisace organisací, nadorganisace, ale cíl — panství nad národy — je mravně špatný . . . Vůbec se Němci právě v této válce i přes svá vítězství ukázali malými.« V třetím oddíle promlouvá Masaryk ještě o reorganisaci východní Evropy a Ruska a líčí význam československého státu pro osvobození Evropy, v oddíle čtvrtém zdůrazňuje nutnost provést válku do konce v zájmu trvalého míru a podává mravní soud a historický výklad války, načež v závěrečné kapitole rozvinuje zásady a podmínky demokratického míru a stanoví jednotlivé body pro mírovou konferenci.

Naznačuji takto jen částečně bohatý obsah knihy, v níž každý, kdo se chce poučit o politickém problému evropském, nalezne množství nabádavých podnětů i hlubokých perspektiv. Jako blesky Masaryk vrhá své myšlenky, ozařující nejdalekosáhlejší a nejtěžší problémy, přeletem dotýká se takřka všech nejživotnějších otázek dnešní doby. Proto kniha »Nová Evropa« není knihou, která by ztratila svůj význam porážkou Německa a zbudováním středoevropských států. Zvláště pro nás musí být něčím víc. Máme v ní obraz nedemokratické politiky německé a rakouské — tedy výstrahu všeho, čeho sami se musíme uvarovat. Máme zde však i program humanitní, demokratické Evropy. A kdo jiný, než my Čechové, kteří bez této nové organisace stále bychom vězeli a trpěli pod tlakem německým, kdo jiný má a

musí světu ukázat, že »sám svobody kdo hoden svobodu zná vážiti každou?« Nová Evropa není ještě tak zcela zrozena výsledky světové války, nová Evropa vlastně je teprve v počátcích. Kdybychom kritisovali, našli bychom ještě hojnost nedemokratičnosti a to nejen u Němců, nýbrž i u národů čtyřdohodových a také ve vlastním domově. Je před námi doposud více ideál demokracie, vztyčený za války — »politický úkol demokratické rekonstrukce Evropy musí být dovršen a vlastně umožněn mravním převychováním národů«, dí Masaryk. »Ježíš, ne Caesar — tot heslo demokratické Evropy«, končí svou knihu. *Z.*

Lad. Kunte: Vznik nového náboženství. Stan. Mimařík, Smíchov 1920. K 12·60.

Přes to, že náboženství pokládáno jest mnohými u nás za osový princip českých dějin a že smysl našich dějin nazván byl náboženským, nemůže se naše vědecká literatura vykázati dosud spisem, v němž by problém náboženství probrán byl s opravdu vědeckou objektivností a všestranností. Příležitostně ve svých spisech věnovali sice problému tomuto svoji všímavou pozornost mnozí naši myslitelé, tak již A. Smetana (O budoucnosti lidstva, kap. I.), Fr. Drtina, Fr. Krejčí, a zvláště ovšem Masaryk (téměř ve všech spisech a jmenovitě ve směrodatné knížce »V boji o náboženství, Přehled nejnovější filosofie náboženství), dále G. Tichý, Mareš, F. V. Krejčí, Šalda (Umění a náboženství), Dr. O. Pertold (Úvod do studia náboženství a j.), Dr. Fr. Leskot, Fr. Linhart (Rozhledy v Č. Mysli) a jiní, ale přes to nemáme u nás dosud spisu, jenž by se pokusil o analysu jevu náboženského metodami zúplna moderními, beze všech přímšků apriornosti a nadbytečné spekulativnosti. Jestliže Kunte již dříve, jak svědčí jeho kniha »Cesty, kterými jsem šel...« k řešení problému náboženského přiváděn byl individuálním založením své povahy i dramatickým spádem svých životních osudů, jestli o něm nejen přemýšlel, ale, což jest více, jej bolestně žil — stejně jako Masaryk — tedy na knihu přítomnou můžeme pohlížeti jako na definitivní odpověď, jakou dává Kunte na otázky náboženské svému nespokojenému srdci. Při tom se Kunte staví na základnu, jež jedině myslícího člověka může uspokojit, na základnu vědeckou. S resultáty, k nimž on dospívá, cestou ovšem zcela přirozenou a přesvědčivou, všichni asi souhlasit nebudou. Proti běžnému mínění, že náboženství vzniklo nadpřirozeným zázrakem, Kunte stojí na stanovisku, že náboženství se nevymyká nikterak z přirozeného řádu věcí a dějů; že se vznik jeho dá vysvětliti stejně přirozeným způsobem z potřeb a vlastností lidských jako třeba vznik vědy a umění. Vzniklo jak náboženství z přirozených potřeb života individuálního i pospolitého, odpovídá stále určitým potřebám, jest tedy jejich funkcí a tudíž stále znovu jest jimi oživováno, stále znovu vytvářeno a obnovováno. Tyto potřeby, které daly náboženství život a stále je oživují, samy ovšem postupem času podléhají vývoji. Mění se a s nimi se také jejich funkce mění: žádají si nových forem úkoje a samy si je vytvářejí — proto i náboženství se vyvíjí a mění. Zaniknou-li, také ono zanikne. Avšak: mohou zaniknout? Kunte o tom pochybuje. Potřeby individuální a kolektivní, z nichž náboženství se zrodilo a žilo, byly a jsou tak hluboce a podstatně lidské, že je skoro nemyslitelno, aby mohly zaniknout, dokud živočišný rod homo sapiens

zůstane tím, čím jest. Mohou se změnit a přetvořit, proměnit své dočasné formy, zaniknout nemohou. Mohou se proměňovat jeho věrouky i jeho kult, ale jeho emoční živel, t. j. že náboženství bylo vždy pramenem radosti i smutku, útěchy i děsu, odvahy i malomyslnosti, jakož i to, stejně podstatně patří do obsahu náboženství, t. j. jeho závaznost k určitému způsobu jednání, ba i myšlení, to zůstává stále živoucí, třebas že tento emoční živel u moderního člověka neopíral se o supranaturalistickou věrouku a třebas se usilovalo o nový princip závaznosti pravidel mravních. Kunte ukazuje — a ukazuje to způsobem vývojově psychologickým — na katolicismu a reformaci, těchto dvou velkých náboženských směrech, jimiž po řadu století zformován byl duševní život národů západoevropských, jak mizí supranaturalistická a supraracionální prvky těchto dřívějších věr, ale jak přes to nejsou moderním naturalismem a racionalismem docela vyhlazeny, nýbrž jen dále vyvinuty; vyvinuty tím směrem, že co na nich bylo illusivního, pro vnímavost a inteligenci dnešního člověka nestravitelného, odpadá, ale za to tím více pak vyniká vlastní jádro, které pro dnešní mentalitu již není illusivní. Konstatuje, jak mizí obal supranaturalistický, slábne dogmatický statutarism, vnějšně autoritativní nátlak, ale jádro samo — psychické neb přírodní skutečnosti, nebyly zahlazeny ani vědou ani něčím jiným. Rozpoznává pak, že v přítomné kultuře samotné, a sice v některých zjevech karakteristických pro duševní život doby částečně již předrevoluční, hlavně však porevoluční, tak zvláště v nové náladě životní od 18. st., ve francouzské revoluci, v novodobém nacionalismu, kosmopolitismu, socialismu, v zájmu o filosofii, v radikálním protiklerikalismu i hnutí modernistickém, v nových směrech protestantismu a v náboženskosti moderního umění, možno pozorovati prvky nového náboženství, třeba ještě rozptýlené a nezcelené v pevný útvar, ale přece jen tendence velmi silné k utvoření nového náboženství, jehož podstatným rysem jest sklon k zpřirozenění a zpřítomnění náboženských hodnot. Náboženské tendence v nejrůznějších oborech moderní kultury a v nejrůznějších dějinných projevech moderní společnosti mají obsah, ne-li docela společný, aspoň blízce příbuzný. Nedostává se ovšem ještě syntesy náboženských tendencí novodobých, a pokud ta není zjednána, nelze dobře mluviti o moderním náboženství, třebas by všecek ráz a sám základ současné kultury byl náboženský. Dosud »vše plyne«, ale Kunte věří, že vše neodvratně směřuje ke konečné syntese, jíž bude nacionalism. Ovšem ne nynější výlučný nacionalism, nýbrž nacionalism zcela nový, v němž všecky opravdové snahy vědecké, umělecké, politické, mravní, výchovné, hospodářské, atd. v tom neb v onom národě budou míti své společné ohnisko. Nacionalism hlubší, jejž Kunte nazývá humanitismem. V něm, pokud jde o poznávání pravdy, rozum individuální a kolektivní zastínil boha, zastoupil místo boha, v něm, po stránce mravní, svědomí individuální a kolektivní zastupuje místo boha, v něm víra v sebe a víra v národ — Já kolektivní — počíná vytlačovat víru v boha a odpovědnost sobě samu a národnímu celku vytlačovat a nahražovat odpovědnost božské autoritě. V něm katolický trialism (bůh — kněz — laik) a protestantský dualism (bůh — laik) vyúsťuje v humanistický monismus. V něm ideálem je božství v člověku, božství v národě, božství v lidstvu. Kunte ukazuje, že náboženství bylo vždy nacionalismem, třebas ovšem nechtěl tvrditi,

že by náboženství bylo jen nacionalismem, ale je především nacionalismem. Tu stojí Kunte v souhlasu s moderním myšlením o náboženství, neboť těsnou souvislost náboženství se životem společenským a národním dokázala i moderní sociologie a filosofie náboženství, tak zvláště Simmel, Guyau (náboženství = universální sociomorfism), Renel, Durhheim a j. Zbývala by ještě otázka, zdali nové náboženství bude míti také svou církev, své církevní zřízení. Nacionalism zná pouze povinnosti, člověk však má, musí míti a chce míti také práva. O to právo, o nový právní řád, usiluje socialism. Nacionalism je svou podstatou náboženstvím, socialism organisací právní, oba pak mají se k sobě jako náboženství a církev. Tedy socialisticky organisovaná národní demokracie, socialisticky organisovaný stát, a snad i dál, mezinárodní organisace národů a států rovnoprávných. Kniha Kunteova nutí jistě k přemýšlení a tam, kde Kunte od svého vědeckého voir dochází ku prévoir, i k diskusi. To by však bylo předmětem zvláštního obsažného článku, jehož jádrem by byla otázka, zda si Kunte obsah pojmu náboženství příliš nezjednodušil a zda to, co Kunte potom náboženstvím nazývá, náboženstvím ještě jest v obecně dosud kruhy vědeckými přijímaném a uznávaném slova toho smyslu. Chceme však ještě, co nás zvláště zajímá, poukázati na jednu okolnost. Jsou dva směry při vysvětlování jevu náboženského: psychologism a sociologism. Psychologism užívá metody Humeovy a uvádí všecku náboženskost na stavy našeho vědomí, všecky pomocné prostředky k vysvětlení podstatných rysů jevu náboženského beze zbytku, čerpá z psychologie. Pro sociologism náboženství niterné jest jen ohlasem, ozvěnou více méně věrnou náboženství sociálního v duších individuálních, resultátem kolektivního tlaku, jímž na jednotlivce působí společnost. Kunte stojí na stanovisku zprostředkujícím. Dle něho náboženství vzniklo z potřeb života individuálního a pospolitého, ač někde se zdá (t. zvl. str. 43, 146), že hlavní váhu kladě přece jen na život pospolitý, že jest mu náboženství především faktem kolektivní psychologie, že je to v první řadě společenské prostředí, jež utváří náboženství jednotlivcovo. Dle našeho názoru správným jest stanovisko, jež uniká oběma jednostrannostem, i krajnímu psychologismu i krajnímu sociologismu. Všechna kultura jest dílem i jednotlivce i společnosti. Kniha Kunteova zpracována jest s přísnou, vědeckou svědomitostí a psána slohem jasným a průzračným. Četba její jest opravdovým požitkem. Jest zároveň časová, neboť řeší-li tu autor svůj osobně žitý problém, řeší zároveň i problém tisíců dnešních vážných, myslících lidí a to jeden z problémů nejpodstatnějších, poněvadž jest to problém nejen hlavy, ale i srdce a ve svých důsledcích ovšem i problém nové organisace společnosti. Říká-li každá kniha mnoho též o svém autorovi, pak to, co tato kniha říká o Kunteovi, možno jistě po právu a spravedlnosti vyjádřiti těmi pro českého člověka vědeckého a sociálního nejčestnějšími superlativy. Přejeme jí hojně čtenářů, kteří by k ní přistupovali bez stranické a osobní zaujatosti a žurnalistické povrchnosti, neboť jsme přesvědčeni, že pak prospěje i českému myšlení i české mravnosti. *Dr. In. Arnošt Bláha.*

Dr. F. Váhala: Československý problém v zemích německorakouských. Kniha prvá. Likvidace československých lidových mas v německorakouských zemích po světové válce. Ve Vídni 1919.

Spis známého menšinového pracovníka a sekretáře Československého národního výboru pro Dolní Rakousy ve Vídni jest jen první částí delší práce, která chce přispěti k řešení národnostního problému v bývalé říši rakouské. Váhala dobře ukazuje, že vedle věcné likvidace, zjištění aktiv a pasiv i stanovení kvoty břemen, připadajících na nové státy a dědice rozpadlé říše, jedná se i o likvidaci obyvatelstva, zvláště ve Vídni, která dnes přestala býti střediskem přitahujícím zástupy přistěhovalců ze všech končin říše a počíná se proto rychle vyprazdňovat a odlidňovat. Nastává obrovský stěhovací proces, rozsáhlý pohyb mas z Vídně k nám, a záleží na tom, aby se proces ten nedál pro nás překotně a bez přípravy. Než tento problém počneme řešiti, nutno především zjistiti co možná přesnou statistikou nynější stav, jinými slovy: nutno vyšetřiti, jaký byl asi počet československého obyvatelstva v zemích alpských. A tu autor pracnou analysí úředních dat o sčítání lidu i jiných pramenů vykládá, že počet přistěhovalců českých, kteří prodlením doby splynuli s domorodým obyvatelstvem germánským, je daleko větší, než se obyčejně přiznává a že ve skutečnosti obyvatelstvo všech těch krajů není již dávno ryzí obyvatelstvo germánské, nýbrž jen částečně amalgamisované, takže pod tenkou korou německého nátěru dřímá vědomí českého původu. O tom ovšem nás nepoučuje úřední statistika obcovací řeči, jež je docela bezcenná a falešná, nýbrž prameny a úvahy jiné, z kterých Váhala pronáší přesvědčení, že jmenovitě obyvatelstvo vídeňské z velké části, třebas není již národně uvědomělé, přece jen je si vědomo svého českého původu a má snahu přikloniti se opět k národnosti české za změněných poměrů pod vlivem politických a hospodářských událostí. »Prohlásí-li československý stát, že bude zásobovat Vídeň, půl Vídně přihlásí se za Čechy«, čemuž milerádi věříme. Svým místem potvrzuje Váhala znovu dávno známé faktum, že Židé také v zemích alpských skoro bez výjimky šli s Němci a udržovali jejich nadvládu, což jim ovšem dnes nijak nevadí (a nám bohužel také ne). Celkem odhaduje Váhala na konec své studie, že více než 1½ milionu obyvatelstva zemí německorakouských za poslední tři desítiletí (1890—1910) pochází ze zemí sudetských, že jmenovitě Vídeň de facto byla nejméně z polovice česká. Nepřímo to potvrzuje i adresář československých spolků, hospodářských ústavů a organisací politických v Dolních Rakousích, připojený na konec spisku.

Na další úvahy, k nimž tyto statistické výklady a výpočty jsou jen úvodem, můžeme právem býti zvědavi. *A.*

UMĚNÍ.

Ještě ve vojenském kabátě rakouské armády psali do architektonického čísla Volných směrů r. 1918 dva architekti nové generace již své tužby a naděje stran nastávající české práce architektonické. V zápětí přišlo osvobození vlasti. Tehdy navázal v Naší době umělecký referent na jejich slova a žádal v jejich důsledku od českých architektů, k čarovné Praze staré, novou Prahu »volnou, vzdušnou a vzletnou« s »chrámem národní a občanské svo-

body« — parlamentem, »s budovami strázců duševních i hmotných statku národních« — ministerstvy, »s budovami národní naší kultury«, celou to řadou významných institucí, žádal Národní park i český pojatý rodinný dům a obecnou školu. »To vše nebude hned, ani za rok, ani za pět let« — dodával, »spokojíme se zatím interregnem — ale bude to. Našim architektům již hlava hoří.«

Vskutku architekti, z války odstavení od své krásné práce, po převratu hned projevili svou chut tvořiti a budovat po svém nové Čechy. Obnoven byl orgán mladých našich architektů, válkou ovšem hlouběji do let mužnosti posunutých, kterým by stydno bylo dále zaháleti a přihlížeti k tomu, jak zvadá pro nezaměstnanost jejich nezužité nadání. Vychází opět jejich časopis »Styl«, v ročníku šestém, a zároveň prvním, na znamení, že při vší souvislosti s obsahem ročníků minulých úkol je teď nový a složitý: časopis buď, tak píše v úvodním slově Dr. Zd. Wirth, nyní, kdy vítězství moderního slohu je jisto, ústředním orgánem všech jeho směrů k budování všech potřeb národu naší budoucnosti. A Dr. V. V. Štech v článku dalším plný varovných slov před sobeckým individualismem, který se mu nepříznivě ukázal v pařížském poválečném Salonu umění dekorativního, žádá pro nové české tvoření »základnu společné víry«, jakoby onu duchovou »katedrálu« Rodinovu, o níž máme podle odkazu geniálního sochaře všichni v národě spolu pracovati: »Jsme méně individualisté«, píše Štech, »a doufejme, že takovými ještě dlouho zůstaneme. Umění zůstane snad ještě na dlouho kulturní prací, službou a nestane se pouhopouhým osobním výrazem. Náš tvarový cit je svěžejší a máme více smyslu pro zákon, třebas snad méně talentů a vlastně žádnou tradici.« Té jest zase v Paříži příliš mnoho, až dusí, ale autor »neměnil by slavnou francouzskou minulost za naši nejistou a neklidnou budoucnost!« A do té neklidné budoucnosti přistupuje jako nová složka, již třeba dobře stráviti, Slovensko, náš Východ. Vskutku, prodloužení nyní ve směru východním a svéprávní, musíme nyní nalézti mezi Západem a Východem střed a těžiště, to jest: především — s e b e. To znamená: osvoboditi se a vytvořiti se i umělecky.

Architekti ze Stylu založili i nové sdružení: »Společnost architektů v Praze«. Povoláním svým vedeni k praktické konkrétnosti, jali se hned řešiti oba úkoly, jež nejvíce naléhaly a v nichž se umělecké stýká se sociálním: regulaci Veliké Prahy a bytovou nouzi. Jejich úsilí, aby byla zřízena »regulační rada«, s potřebným dočasným »odborným absolutismem«, kdy hrozí nebezpečí částečných regulací via facti, sice se uskutečnilo, ale troufám víc než kompromisně rozhodnutím úřadů. — Ve velikém regulačním plánu Prahy, jejž je třeba vypracovati, bolavé místo je hned pražský hrad se svým okolím. Hrad sám, tolik zanedbaný, k novým svým úkolům musel býti upravován, ba byla v něm teprve provedena kanalisace. Jinak do obrazu města zasáhnou pronikavěji budovy tří ministerstev na nábřeží svatopetrském, k nimž provádí se řízení soutěžné.

Architektura jako »umění nejsociálnější«, vytvářejíc především člověku obydlí, po válce v míře daleko větší než kdy tomu bylo, musí rychle řešiti všemožné otázky »urbanismu«, především za tísnivé krise bytové otázku levného, zdravého i půvabného rodinného domku. Po té stránce převrat

překvapil nás nepřipravené: »Národ ve všech svých vrstvách, bez rozdílu, nedovede bydlet«, praví Janák v bytovém čísle Stylu. Malé obce veliké Prahy chtějí nezdravé činžáky místo rodinných domků v zahradách a jednotlivci přejí si fantastické vily s »dobřichovickou zahradou«. Můžeme jen záviděti Německu, které od Anglie naučilo se ceniti rodinný dům. Bytová krise vynutila přec jistou činnost. Zprvu žurnalisticky i zkusmo navrhovány všeliké stavby z látek náhražkových pro nedostatek cihel. Tomu nedostatku odpomoženo, stát vyšel svými opatřeními vstříc bytovému podnikání, Jednota pro hospodářskou a kulturní peči provedla grafickou soutěž s pozoruhodnými návrhy a na obzoru rýsují se již, ač ne bez překážek, dva větší podniky: státní na Vořechovce a obecní, Janákův, ve Střešovicích. Aby ruch bytový byl podporován a stavění uspíšeno, žádá arch. Kubiček výrobní standarisaci potřebných součástí domových podle určitých norem a typů, jak se děje v cizině, při čemž vynalézavost architektů může do této tovární stejnosti vnésti i mnohou jemnou individuální rozlišnost. Je zajímavo, že moderní architekti takovou svéráznou známku spatřují též v barevnosti domů. Na tomto barevném principu a pak na dynamickém zvlnění objemu založil své zajímavé návrhy kostela a j. mladý architekt Kroha na výstavě Veraikonu. — Do obydlí náleží bytové zařízení, a po té stránce třeba uvítati obnovení Svazu Českého Díla, zásadu zařizovati i hrad moderním nábytkem, nebo zvětšení finanční základny Artělu, jenž zřizuje nyní též lázeňské filiálky. »Pražské Umělecké dílny« dodaly již mnohý pozoruhodný kus, tak Gočárův český pavilon pro Lyonský veliký trh.

Jestliže architektura za války musila mlčeti a nyní, ač její naděje a úkoly jsou ze všech uměn nejznamenitější, je nucena pro poválečné poměry místo mocných skoků v před postupovati jen drobnými krůčky, nebylo nutno za války zaháleti plastice. Ba byli by ji rádi zapřáhli do služeb válečného kultu rakouského, kteréž úskalí však šťastně oplula. Poznav z blízka hrůzy války, obohatil na př. Štursa své umění o hluboce cítěný tragický ton v takovém Pohřbu v Karpatech a zvláště ve znamenitém bronzu Raněného. Osvobození vlasti přineslo značně monumentálních námětů, z nichž zatím jmenuji z ateliérů uměleckých Štursova Zříceného Ikara jako pomník Štefánikovi, Bílkova hluboce lidského Obětovaného jako pomník legionáři, nebo Mařatkovu bustu presidentovu. A když zavolali sochaře k soutěžím, nezklamali ani starší, ani nejmladší. Také na representačních výstavách československého umění v Paříži (v Jarním saloně) a v Benátkách (na mezinárodní výstavě) pochvala znalecká týká se hlavně sochařů. Je to důkaz dobré tradice, poctivého a zdravého školení Myslbekem, jehož přímými i nepřímými žáky jsou všichni čeští plastikové. Jejich mistr letos z Akademie sice odešel, ale v nových učitelích trvá jeho duch a odkaz, jímž jest neúnavná každodenní práce, poctivé studium a střízlivé pochopení pravých podmínek plastiky. Ovšem s disciplinou Myslbekovou druží se tu i vliv plastiky francouzské, dosud vévodící v světovém sochařství. Proto v umělecké soutěži k sletu sokolskému plastikové převyšovali hodnotou malíře, proto i v soutěži na československé peníze, v níž z bankovek pouze návrh Bendův právem byl odměněn, porota mohla si pochváliti, ač k odměnám jen velmi střídmě vybírala, celkovou dobrou úroveň všech zaslaných návrhů na peníze kovové. Odměněn Španiel, jenž pro-

jevil velikou pohotovost technickou a obmyslil svou minci elegantním a jadrným symbolem, a Štursa, jehož zosobněná republika velmi krásně a vroucně je pojata. V Šejnostových návrzích poutal zajímavě řešený halíř a zvláště heraldický český lev, velmi pěkně a promyšleně vypracovaný podle starého českého groše. Také serie Márova měla pěkné kvality. U Šalouna zajímal ohlas mánesovského romanisujícího dekoru, Kafka podal jen náznakové skizy, mířící k jakés elegantní francisující štíhlosti symbolů, a z Maťatkovy kypivé obraznosti vyrojila se celá řada námětů z osvobození vlasti, jimž však nedal penízového utváření.

Jestliže česká architektura tvrdí, že nyní po vítězství moderního slohu je schopna všech úkolů, což jí rádi chceme věřiti, a jestliže česká plastika má svou pevnou linii a zaznamenává úspěchy, nelze totéž říci o české malbě. V té je chaos, jako ostatně vůbec ve světovém malířství. Veliké zápasení národů domáhá se nyní, když mír zavládá, výtvarného zhodnocení. A volá-li Mauclair (Revue Anglo-French) v článku Opuštění idey v malířství: »Žijeme dobu hérojskou i strašnou: kde je náš mladý Delacroix?«, chtěli bychom tak volati i my. Doba žádá vzkříšení monumentální malby freskové, zatím však v principech je ještě předválečný zmatek a v drobnych vyhotovených pracích není lze vždy dobře posouditi, co jest sensační zvůle s povrchním provedením a zase bolestný plod skutečné namahavé, přemítavé práce. Veliký Preisler zemřel, Švabinský od veliké malby uchýlil se ke grafice, zvláště k dřevorytu, jemuž však dává ráz vždy velkorysejší. Jiný, zkusiv ve svém obraze téma slavnostní, ztroskotal nejen za sebe, nýbrž vůbec za bezradně nové české malířství. Ani »Manes«, ani »Jednota« neuspořádaly své poválečné výstavy členské. Ještě krajina, majíc tradici, vycházejíc z poslední, revoluční fáze Slavíčkovy, a individuálně obohacována skutečnými talenty, má svůj osobitý tep života v dílech Nejedlého nebo Beneše. Oba byli vysláni »Památníkem odboje« též na bojiště česko-francouzské, jako Šíma a Koníček na bojiště česko-italské. Plody jejich zájezdů uvidíme na zvláštní výstavě. Zatím jsme s pohnutím pozorovali na výstavě Odboje, co v malířství podnikli sami čeští dobrovolci. Nemohlo to býti ovšem umění velikého stylu, jdeť většinou o práce malých rozměrů, ale vznikem svým dílka ta, namnoze i technicky poctivá, nabyla i tohoto rysu vnitřní velikosti: tak pro Sibiř hlubcce náladové akvarely Vlčkovy a jiných, tak pro Francii románsky zaostřený, žíravě útočný Kupka-Dálný, pro Italii pateticky vzrušený Bartoš a pro Ameriku světle zřetelný, ale tou jasností i jadrně pádný Preissig. Vskutku prostředí, v němž pracovali, zabarvilo vždy jinak jejich tvorbu. Zatím nejmladší akademikové, strženi do vzruchu doby a osvobozené vlasti, ale bezradní v chaosu současné malby, ozvali se zasláním, v němž volají po novém vůdci, když jim byl odešel Preisler.

Se starým uměním jíti nemohou, nové umění se nejasně rodí v pokřiku hesel, tak podobném stranickému zápasu politickému. Proto někteří se utíkají zpět, až k Alšovi. Jejich letošní jarní výstava u Weinerta nápadně ukazuje jejich zarážející vážnost, tvarovou i barevnou zdrželivost a prostotu. Není tu sice žádného odvaru líbivého umění oficiálního, ale také ne prudkých projevů revolučních. Smutné, střízlivé okolí Prahy s ci-

helnami a Slavíčkovou Troji, jeho a Nejedlého periferie Prahy zajímají krajináře, pokud nejsou regionalisty a nejdou do svých hor (na Táborsko, Železnobrodsko), kde se do jejich linií i ovzduší přimísí rys a tón Alšův, nebo do rovin, kde paleta jejich něco zteplí a se zpestří. Někteří jsou více grafikové, vlivem Švabinského, a ti zaznamenávají na listech svých skutečnost, jakou pozorují, ten v proletářském, chorobném prostředí pražského obvodu, jiný na zdravém vzduchu ve výjevech ze selské práce. Většinou tedy samá realita, jen jeden sahá, zase skrze Alše, k jakés teplé, smyslné vidině mytických Čech, a jiný v drobných akvarelech s upomínkou na Grecovo visionářství dovede dobře sugerovati hromadný pohyb hrůzy a vytržení.

Umění nové, rodící se z hesel ekspresionismu, kubismu a jiných, pokračuje tam, kde přestalo před válkou. Jeden z jeho bojovníků, zvláště úporný a obětavý do strádání, zjevil se nám v přehledu svého díla uzavřeného předčasnou smrtí. Posmrtná výstava Boh. Kubišty v Domě umělců ukázala nám, žasnoucím nad tím, jak čas ubíhá, přímo názorně rychlý, ba divoký vývojový průběh nejnovějšího umění v měřítku českém. Tento opravdový člověk bolestně bojoval svůj trudný těžkomyslný boj s principy nové malby, jak zvlaště od pobytu pařížského na něj útočily a jak se takřka v tom smyslu symbolisoval v umučeném střelami svatém Šebestiánu. Boj byl sice nad jeho síly, ale přes to rád bych viděl některé silně dokumentární kusy v galerii podávající vývoj českého umění: tak některý typický obraz, kdy vedle vlivu Seuratova řešil barevným odlišováním do hloubky postupné obrazové roviny (1908-10), pak obraz geometricky ornamentálně pojatý s vyvažujícími se »reciprocními« křivkami, vyrovnávajícími se hmotami a kontrastujícími barvami, jak Kubišta v přívalu debat a v nekonečném přemítání jal se svá díla konstruovati přímo vědecky. Tu zvláště veliký Paridův soud (1911) s hluboce znělými harmoniemi a velikým úsilím rytmickým, při zdravém smyslu pro idylu v rodném kraji, rád bych měl zachován muzeálně. Také Vzkříšení Lazara, z téhož roku, je zajímavý pokus o českého Greca. Z doby, kdy byl doslova »kubistou« (jak jeho jméno v Berlíně dělalo sensaci) a kdy podle Picassa nabíjel prostor časem, postupnými pohledy, vybral bych ovšem jen ukázku, jako pouhý doklad seestí, na něž se dostalo moderní umění, opustivši sám základní princip plošné malby (1912—13). Poslední věci Kubištovy kombinují již kubismus s jakýmsi visionářstvím, ne nepodobným Josefu Čapkovi. — Tento se ukázal s větším počtem prací na výstavě »Tvrdošíjných« u Weinerta. »Svéhlavci«, označující se oním germanismem, byli čtyři. Dva z nich, Čapek a Zrzavý, podávají se troufám tak, jak jsou. Chápeš, že mohou tvořiti jen tak, jak tvoří. Čapek je visionář, vychází však z reality, která pod vlivem francouzského unanimismu zjevuje se mu, tu jako hromadná vidina města, čtvrti, domu, jindy jako abstraktní typ vězně, nevěstky, akrobata, námořníka (ten je se zámořskými atributy, jako jsou mořeplavci v básních Francise Jammes). Vše je tu psychickým stavem, ale vyabstrahovaným takřka v obecný, všelidský pojem. Je tu lidstvo, a v něm mezinárodní město nebo biograf, cirkus, nikoli však národ a kmen. A přece i u těchto všeobecných obrazů je něco našeho: láska, takřka ruská k ponížených, pak něžná stupnice barev. Také Zrzavý je zjev zaokrouhlený, byť ne tak vyrovnaný. I zde

je neosymbolismus, sycený různorodými prvky: Leonardem, lidovými i svatými obrázky, tajemnou krajinou a florou snů. I zde je něžná škála barevná, někdy živější, vášnivější, jindy jen černobílý šeříci se temnosvit. Také Zrzavý má měkký snivý rys slovanský, ale je to umění nevykoupené: hledajíc přes meze lidské krásu duchovní, znásilňuje hmotu k výrazům tupé ošklivosti. Vysvobození bych viděl tomuto umění, odvozenému zase z umění a snu, nikoli však z přírody, kdyby umělec se dal na čas zlákati ideálem klasickým: snad by pak vznikla krásná hudební čísla, plná jemných, nyvých nuancí. Druzí dva potírají svou malbou vlastní svůj temperament: tak Špála je krevnatý milovník zdravé skutečnosti a jen svůj naturalismus převléká podle moderního hesla: uviděl svou selskou husopasku ve zdravé smyslnosti tuhou a jadrnou, ale pak granátem sensace ji rozstřílel po všech koutech obrazu. Také Vlastislav Hofman, umělec agilní a všestranný, též literát zaujatý problémy, jež vyjadřuje řečí trochu těžkou a složitou, jež nepřidává jasnosti, zdá se býti založení naturalistického: vystavil portréty velmi pravdivé, ale zase i plátna, kde se nutí do neosymbolismu a násilných rukopisů, v nichž ne vždy vydrží důsledně a z nichž některé při vší sensačnosti nejsou ani velkým uměním, jak bylo viděti na jeho serii hlav z Dostojevského románů, kde spiritistický rukopis byl jen manýrou, podle ruských portrétových typů obměňovanou. Ale je to talent robustní, zmítaný živelní tvořivostí, od architektury přecházející k obrazu a grafice, nověji pokoušející se o dekoraci divadelní na scéně vinohradské. Viděl jsem dosud jen jeho drsné a ponuré dekorace »Husitů«, typisující les, středověké město, krajinu, tedy syntetické, ale trochu velikášské, ve shodě s tímto hlučným a přepiatým dramatem, v němž herci musí stále křičeti, také proto, že se v tomto chmurném, křiklavém a titanisujícím dekoru téměř zraku ztrácejí. — Se všemi čtyřmi svéhlavými bylo lze se setkati i na výstavě Verkaikonu, ale do této snůšky různorodých živlů, tak shodné s pestrou vydavatelskou činností tohoto podniku, poskytli jen věci drobnější a starší, tak Špála své zdravé realistické skizy s ozvuky van Gogha. Hofman zde vyvěsil zajímavé ilustrace ke Svatebním košilím, v nichž důsledným, jednosměrným rukopisem se mu zdařilo vskutku vyvolati jednu stránku balady: její děs. Tito naši ekspresionisté propagují své umění nyní též v cizině, v Německu: tak Kunstblatt vydal jejich číslo a svou výstavu poslali do Drážďan a dále. Jsouť mimo Hofmana, jenž je splet výtvarných vlivů západních, domácích i literárních ruských, vesměs orientováni na západ. Zatím, aspoň v politice výtvarné, začíná se patrně přeskupování sil: moravská »Koliba« a Slovenští malíři dokonce projevují úmysly odstředivé. Zdá se, že v mladé republice vytvoří se i nové poměry a proudy umělecké.

Zbývá ještě promluviti o grafice. Je soustředěna v »Hollaru« a měla řadu výstav. Z těch jedna náležela kresbám satiriků ze »Sibeničeka«, na níž měl lví podíl vlastní bojovník o moderní českou satiru Zdeněk Kratochvíl, vedle Lady, Brunnera, Boettingra a j. Členská výstava »Hollara« vedle aktualit, které čiperné grafice vždy jsou nejbližší, látkově zajímala již i kultem Mánesa, jejž nastávající oslavné dni mají vyvrcholiti. Výstavě vévodil skvělým dřevorytem Švabinský, zaujal Silovský velikými listy z prostředí továrenského, hřál Majer svým selským lyrismem, působil Lauda svými čísly jihočeskými a dojal Šimon ponurou zkázou Remeše. *Ž.*

DIVADLO.

Činohra.

Podívejme se trochu po dnešních divadelních hrdinech. V Národním divadle dostal se na jeviště »Loupežník«, tříaktová komedie Karla Čapka, a našel poměrně dost obliby ten mladý snílec, jenž vpadne do profesorovy lesní samoty, zmámí jeho mladinkou hloupou Mimi a zamkne se s ní v jeho opevněné zamřížované vile, odkud vzdoruje s puškou v ruce rodičům i svolaným oblehatelům. Obecenstvo si při své spokojenosti nad odvážným mladistvým kouskem neuvědomilo, že v Čapkově loupežníku vězí čirý dnešní anarchista, posměvač a rušitel všeho pořádku, nepřítel zákona, kázně, poslušnosti, každého sebeobmezování. Co si zamane, to chce provést a neptá se, co tomu řekne veřejný mrav, slušnost, rozum, společenská šetrnost, státní nebo jiná autorita. Jediný příkaz, kterého poslouchá, jest okamžitý popud citu a ani ryzí, spolehlivý cit to nemusí být, může to být vrtoch, nápad, záchvat vyzývavosti, chtivost okázalosti. Věří a poddává se svému vnitřnímu hnutí, odstrčí každého, kdo se mu postaví do cesty, a odmítne vše, co by mu chtělo bránit. Říká tomu »mládí« a je to ten duch dnešního mládí, jehož podstata záleží v tom, že si vymůže bez odporu vše, co si vyvzpomene. Starý, ubohý profesor na konec div nelituje, že nebyl také takový, málem by prosil za odpuštění, a jeho stará vetchá paní profesorová vyčítá mu, že ji ochudil a že by byl měl s ní zatočit tak divoce jako loupežník s Mimi. Teprve na sám sklonek komedie přijde jakési zmírnění nebo odvolání té loupežnické nauky.

Ale nejen pro ten anarchism, který si dodává jarosti a přírodní lehkosti, byl by mohl Loupežník být přijat nedůvěřivěji, nýbrž také pro své pojetí lidí. Především je tu jakýsi hrdina, kterého máme uznat, ačkoli dobře nevíme, kdo to je, co zamýšlí, odkud přichází a kam spěje; chodí statkáři na třešně, baví se s děvečkami v trávě, hádá slečinkám z ruky, skládá na ně verše o srnách chodících pít na stříbrný palouk, o moudré, božské moci chránící milence, a víc nemusíme o něm vědět, jen že se umí ohánět puškou a klíčem. A kolem něho všechno je buď chabé nebo komické, — zkostnatělí, ztuhlí profesoři nebo služky posedlé na půjčený ručník, nebo všelijací venkovští lidé dobří toliko pro švandu. Učitel, který v největším šumu napomíná ke gramatické správnosti. Děda, který opakuje stále svou radu, že loupežníka bylo by lze přemoci obklíčením. Starosta, který pro sousedský humor neumí si zjednat vážnosti. Havíř, který bude mlít pořád svou o světle duševním. Shakespearovi bylo vytýkáno, jaký měl nízký pojem o lidu, ale Shakespeare žil v době, kdy musil vzhlížet vzhůru jako ke světlu vzdělání a duševní ušlechtěnosti, a přece ještě vidíme z jeho děl, jak v lidových písních, bájích a pohádkách spatřoval největší krásu i moudrost. Co říci však, když náš moderní spisovatel venkovského člověka pořád ještě zahrnuje si v pojem »strejc« a představuje si za ním tatíka, který chodí okounět, klábosit, tlachat a spíš všude překáží, nežli aby pomáhal. V takovém prostředí troufá si triumfovat Čapkův anarchistický hrdina.

Hrdina Fischerova pětiaktového »Herakla«, kterého provedlo divadlo Vinohradské, ostýchal by se žít tak lehce jako Čapkův loupežník, naopak,

namáhá se poctivě, aby si život změnil v těžké, úmorné břemeno, a pokládá za svou povinnost, stále se uvnitř hrýzt, stále být rozerván a zžírán strašným, štvavým neúkojem. »Krásná Omfale« ho zve k životu opojných rozkoší a on by mohl aspoň tak dlouho se s ní sladce pokochat, nežli se slunce skloní k západu. Ale ne, on stojí a stojí, netrpělivý, nedočkavý, nevrlý, uspěchaný, a jen se mučí pohrdáním Olympu, jen se trápí, že ho neporodila stříbrná Afrodite, jen se hádá a hartusí. A přece — v základě je to zase týž anarchista jako Čapkův loupežník a jako Petr z Lomu v »Přemyslovcích«. Vypovídá boj bohům, chystá jim zmar, chce je srazit s trůnu, a když mu tento jeho úmysl selže, chce přemoci aspoň boha smrti, — to znamená, že se kasá rozkotat celou dosavadní soustavu světa, podvrátit ji, zničit ty, kdož ji udržují. Praví: »Není bohů. Já, jenž jsem věčný život z milosti vlastní, zlomím tvůj meč.« Na nikom nechce být závislý, nikoho poslouchat, nikomu být podřízen, sám sobě chce být vrchním pravidlem a měřítkem věcí. Ne Nietzsche, nýbrž Stirner mluví z něho; nestrpí žádného obmezení ve svém lidství, nesnese pout rodinných, vymyká se úkolům ochraňovatele a osvobozovatele, ať se všechno zřítí a rozsuje, jen když on provede svou! Jaké by z něho mohlo být drama? Je-li drama útvar nejvyšší a nejpřísnější zákonitosti umělecké, tento Herakles svou bytostí míří proti němu, na kousky jej rozdrolí, na části roztrhá.

Z hrdiny řeckého není na Fischerovu Heraklovi nic nežli jméno a rámec příběhový. Řecké myšlení svažovalo se k Platonovi a myšlení Platonovo ústilo v představu státu krásně srovnaného, uladěného, kde každý zná hranice, jichž nesmí překročit, a víme, jak odpovídal Plato Kalliklovi na jeho teorii nezkrotné nemírnosti. Herakles Fischerův je příkrou protivou toho, co je podmínkou krásného účelného srovnání a uladění. Pohlédneme-li na osoby kolem něho, jsou většinou tak, jako by neměly v životě posláni a důvodu. Matka popouzí, dráždí, vyzývá k pomstě a její slova nic nedokáží. Teiresias varuje, napomíná, chlácholí, pobízí k užitečným činům a Herakles je hluchý pro jeho výstrahy i výzvy. Omfalé mluví a mluví, ale na plano, bez výsledku. Hesperidky, ať hlídají či podávají zlatá jablka, vždycky jsou stejně zbytečné, poněvadž strom nesmrtelnosti hlídání nepotřebuje a zlaté jablko Herakles tak jak tak zahodí. Velké množství síly a snahy je v nich všech nadarmo vyplýtváno na umnou básnickou mluvu a jejich dramatická jsoucnost nemá podstatných důvodů. Fischer jistě k Heraklovi mnoho studoval řecké drama, ale v Sofoklových »Trachiňankách« není jediné sebe drobnější osoby, aby svým zasáhnutím do dramatu něčeho nezpůsobila, a když na počátku Euripidovy »Alkestidy« objeví se služka, je to osoba, od níž divák se dověděl všeho předběžného k vlastnímu dramatickému ději; bez ní by příchod Alkestidin a Admetův nemohl tak dojímat, jako dojímá. Tak i celkový pohled na drama Fischerovo dává obraz vnitřní rozvrácenosti, vnitřního roztříštění, obraz anarchie, v níž bytost od bytosti se rozpadá, poněvadž není žádného hlubokého svazku, který by je slučoval. Vskutku, u Fischera bylo nutno, aby utiskovatel Antaios, sotva dobitý, povstal hned znovu ve svém nástupci, neboť urputné, samovládné násilí je tu jediná možnost, jak udržovat celek pohromadě.

Snad ta nálada, která se prozrazuje oběma těmi českými díly dramatickými, snad ten směr duší, jenž se tu zračí, jest příčinou, proč mohlo také

u nás dosáhnout drama Leonida Andrejeva »Ten, jejž políčkují« dokonce takového úspěchu, že se hraje zároveň ve dvou divadlech, nejprve v Městském vinohradském a pak v Národním. »Ten« není věru ani tak daleko od Čapkova loupežníka, jak by se na první pohled soudilo. Loupežník přišel do profesorské samoty odněkud, kde se mu patrně nelíbilo jako Andrejevovu básníku »Tomu« ve světě ženské cizoložné zpronevěry, před níž prchl do cirku, a oba stejně vyhledávají dívčí nevědomost, aby ji okouzlovali poetickými řečmi, loupežník o laskavé a čarovné noci, Ten o dobách, kdy Afrodité rodila se z mořské pěny, oba srazí se s vůlí otcovskou, která kuje pro dceru jiné plány. V prvním aktě »Toho« ředitel Briquet a jeho choť Zinida zasednou ke členské knize, aby do ní zapsali jméno nového klauna, poněvadž toho vyžaduje policie, a ptají se Toho po pasu. Ten jim odpovídá: »Nemyslil jsem, že to u vás chodí tak přísně. K čemu to?« Hle, proč si vybral cirkus k svému útěku: chtěl žít někde, kde přestaly všechny povinnosti a kde může s jeviště svobodně napadat každého, koho nenávidí. Z úst jeho zaslechneme však také řeči, jež se přimýkají k našemu Heraklovi. Nazývá Besana bůžkem, jenž nikdy nenajde cesty do nebe, a jemu samému do očí namlouvá, že je bohem. Arci, nesmí být lepším bohem nežli Ten: »Ano, má tvář jest ohyzdná, pitvořím se, dělám ošklivé obličeje, obklopuje mě smích, — ale nevidíš-li za tím vším Boha jako jsi ty?« Podle toho mluví ke Konsuele: »Ó Konsuelo, velká radosti a lásko, poznej boha a přijmi ho.« Někdy prý Bůh náhle postřehne velikost svou, zachvěje se hrůzou nad svou osamělostí, nad nadlidským steskem a trpí strašným hořem. Jakožto Bůh může Ten rozdávat života i smrt a když uzná za dobré, jde a Konsuelu otráví.

Je trudno, že žádná jiná myšlenka z dlouhého dramatu nezazní nežli ta. Tak hrozná chudoba věcí, ducha, přemýšlení a vidění jako zde není v našem ponětí u Rusů obvyklá. Ale všimněme si, že ředitel Briquet opět a opět brojí proti knihám, proti učení, proti literárním vědomostem. Kdyby prý byl ministrem, zakázal by umělcům číst knihy: »ať čtou plakáty a nic víc«, — a zakázal by je nejspíše všem ostatním. Nepřičítá se mu ten výrok snad jen jako charakteristika cirkusových ředitelů, nýbrž je to názor, jejž Andrejev bere sám ze sebe. Jeho »Profesor Storycin«, hra, kterou provedlo divadlo smíchovské, vývojem příběhu směřuje zcela rozhodně k témuž závěru a vidí vyrůstat jako kdysi náš Mahen pokolení, které se s odporem odvrací od knih, od vzdělání a zažírá se do úplné nevědomosti. Všechno, čeho kultura dobyla, čeho za věky a věky nashromáždila v zásobách nauk a uměleckých děl, všechno má být zahozeno, odvrženo, a každý má žít tak, jak mu káže jeho vlastní chut, nápad, náklonnost, bez ohledu na okolí. Spolu nechť se rozpadnou staré sociální útvary, manželstvím a rodinou počínajíc. Žena budiž jako Zinida nebo jako Jekatěrina Ivanovna: koho si vzpomene, toho užije k své rozkoši, dnes jednoho, zítra druhého a pozítří třetího. V umění pak rovněž tak. Netřeba podrobně odůvodňovat, vysvětlovat, vyvozovat, žádnou psychologii, žádnou určitou spojitost dějů a událostí, žádné zevrubnější líčení postav, nic — co chvíle přinese, to jest. Kdo měl jakousi estetiku dramatu, kdo se domníval, že dosavadní tvorba a vědecké zkoumání zjistilo jakési její pevné zákony, jichž žádný dramatik nepomine, aby tím neublížil svému dílu, ten u Andrejeva shledá, že také na tomto poli nastává odklon od všech zákonů a příkazů. Do dramatu smějí odkudkoli vbíhat osoby, které do něho

nepatří, otočí se, zakviknou a zase zmizejí, nepovědělvše ani, kdo jsou, co jsou a proč jsou. A uzdá-li se dramatikovi, že má na konec dost času, nebo naopak že už bylo těch scén dost, protáhne nebo ukončí svou hru zcela libovolně, jak se mu právě hodí. Přesuňte dramaturgii Andrejevovu do života a máte v něm lhostejnost ke všemu, co život zceluje a jednotí.

D. S. Merežkovskij, jehož Smrt Pavla I. s Vojanem v titulní roli byla snad jediným velkým kusem letošní zimní sezony v Národním divadle, má přísnější pojmy o uměleckém a zejména dramatickém díle, estetickou kulturou vyniká snad ojediněle nad veškero své soudobé literární Rusko, a čteme-li jeho krásné, bohaté »Věčné druhy«, máme dojem, že pohlédl jako Walter Pater do nejtajnějších tajností a záhybů umělecké tvorby. Když skládal svých pět aktů o Pavlu I. od vojenského cvičení až do vystavení zavražděného cara, přistupoval k práci s touž rozsáhlou přípravou historického studia jako na př. v románě o Pavlově synovi Aleksandru I. Jeho druhé jednání na koncertním večeru v sále Michajlovského zámku je takřka jako obšírná historická kapitola, do které směstnána všechna evropská politika blouznivého a bláznivého panovníka s osobami, povahami, projevy, a dějství, kde spiklenci vrazí do ložnice carovy, aby ho ubili, je sestaveno věrně dle dobových zápisů, s bedlivým ověřením každé věty a každého pohybu. Kdybychom posuzovali drama dle skladby, musili bychom se jen podivit, jak zachytil barvu doby, jak rozdělil scény, jak dovedl položit rys za rysem a pro každý najít místo, čas, jakou hojnost významu napěchoval do pohyblivého dialogu, jak mocné, obsažné scény dovedl smyslit a vybásnit. Za prvních několik vět vyvstane před námi car ukrutník, zuřivý surovec, jenž nejhroznějším způsobem ničí životy, a hned je také vyjádřen poměr k synovi, poměr ke Gagarině a pod ukrutníkem objeví se něžný, měkký melancholik, slzící nad prostými kvítky, horující o posvátnosti lásky, — a v příští scéně je to slídivý nedůvěřivec, jenž se připlíží nečekán, aby vyzvídal, zarytý nepřítel francouzských revolučníků, v nichž vidí satanského ducha Antikristova. Toliko svrchovaný, pozorný um mohl ovládnout to množství obsahu a shrnout je v tak jasné rychlé scény, průhledné, rychlé, logické a účinné.

Ale uvážíme-li, že je to drama odboje, drama carovraždy, drama ruského oproštění a ruské revoluční myšlenky, musíme postihnout, jak málo v něm právě ta myšlenka vládne. Není nikoho, kdo by ji nadšeně a úchvatně zastupoval, v kom by důrazně a naléhavě byla ztělesněna. Sám hrabě Palen, vůdce a ředitel spiknutí, je veden pouze tím hlavním cílem, že musí odklidit zběsilého, nepříčetného Pavla, aby mohl nastolit Aleksandra, a když se důvěrně rozhovoří s Aleksandrem, výslovně řekne, že se vzdal naděje vrátit lidská práva čtyřiceti milionům otroků, a že za účel svého života pokládá službu carovi: »Otroky jsme se zrodili a otroky zemřeme.« Podle toho také vypadá schůze spiklenců, bez ústředního názoru, bez určité společné víry, pestrá tříšť pojmů, stanovisek, úsudků, nápadů, — schůze bavících se, pleskajících lidí, kteří v rozhodném okamžiku ani dobře nevědí, oč běží, a jsou hnáni k vraždění jako stádo: bambitkou nutno je pudit. Jeden z nich jde s tímto důvodem: »Onehdy mě do tváře uhodil a takové urážky se smývají krví, — to jest všecka matematika.« Úkolem je tu prostě zabít cara, a co nastane pak, na to nikdo nemyslí. Ale ten car, jenž bojuje proti Antikristovi, vztyčuje se ve druhém jednání jako bůh: »Nad všemi papeži car i papež

zároveň, Caesar a Arcikněz jsem já, já, já sám v celém vesmíru« — nebo praví k Anně Gagarině do slova: »Bůh a já a nikdo jiný.« Takto i celé toto drama nachyluje se k tomu, aby se dosáhlo cviku v ubíjení božstva, v ničení toho, čím trvá ustálený lidský řád. Tucha bořící anarchie táhne také zde vzduchem a je naznačena náhlým, krátkým výbuchem Mordvinova: »Střezte se, občané! Den pomsty přichází. Povstanou otroci a okovy svými roztřídí nám hlavy a krví naší zmrví své nivy. Šibenice a oheň, meč a oheň nás očekávají.« A nic dál, jen to! žádná nová bezpečná a spolehlivá úprava věcí, lepší, správnější nežli byla.

Dnešní dramatický hrdina tedy je anarchistou nebo despotou, z něhož se rodí anarchie, a nemůže být ničím jiným. Je věru úžasnou ironií, hraje-li se uprostřed toho v pilném Městském divadle vinohradském Shakespearova Bouře nebo Lessingova Mína z Barnhelmu. Lessingův Tellheim, niterně příbuzný s Götzem Berlichinským a Kleistovým Kohlhaasem, domáhá se neúchylného pořádku a musí být za to zbožňován nejpůvabnější, nejoddanější ženou, která se pro něho mohla najít, Shakespearův Prospero, ostrovní kníže, kolonista, jenž přiváží kulturu na pusté ostrovy, mezi Kalibány, je dokonce strůjcem nejvyššího souladu v duších, takovým, který krotí vášně, spoutává hněvy a vede vše k společnému dobru. Kdybychom měřili pokrok sociálnosti podle náhodných ukázek, musili bychom dospět k závěru, že sociálnost ve věku Shakespearů a Lessingů byla básníky chápána i vyslovována lépe nežli dnes, toliko tím, že tehdy mluvilo a hřálo básnické srdce, kdežto dnes u Andrejevů a Merežkovských mluví jen neúrodný nebo učený rozum a úzké, stísněné, narcisovské sobectví. *jv.*

ZPRÁVY.

Prof. dr. Jan Václav Novák, vynikající znatel života a děl Jana Am. Komenského, zemřel 30. dubna t. r. a byl pohřben 4. května do Slavína na hřbitově vyšehradském. Z generace komeniologů, k níž Novák náležel, žije sice dosud v Praze o deset let starší prof. Josef Šmaha, ale ten vydav r. 1892 veliký překlad Nejnovější metody jazyků, odmlčel se potom asi po 9 článcích r. 1904 úplně právě v době, kdy se Novák počal usilovněji zabývati Komenským. Lze proto říci, že úmrtím Novákovým končí se působení celé generace badatelů o životě a díle Komenského, vedle dvou jmenovaných ještě Fr. J. Zoubka, Fr. Slaměníka a J. Kliky, jaké dnes nemáme, ani nevidíme nikde dorůstati. Novák narozený 21. prosince 1853 v Račicích u Smiřic počal svou literární činnost r. 1881, kdy jako mladý gymnasijní suplent v Olomouci uveřejnil v tamějším týdeníku Komenském svou první zajímavou práci pedagogickou »O šetření citu dětského ve školách«. Podle tohoto i jiných článků by nikdo — jak Slaměník napsal — nebyl hádal, že z něho jednou bude vynikající znatel Komenského. Také až do r. 1892 všecky jeho práce dotýkaly se sice české literatury středověké, jsouce ovšem dobrou průpravou ku pozdějším pracím o Komenském, ale teprve tragický osud ředitele Fr. J. Zoubka zemřelého r. 1890 právě, než mohl k třístému výročí narozenin Komenského dokončiti druhé rozšířené a přepracované vydání svého velikého životopisu Komenského, rozhodl o veškeré další činnosti Novákově. Upravuje pro tisk druhou část životopisu, vydává také u Kobra (v Ústřední knihovně) 3. vydání české Didaktiky, tehdy poprvé a ovšem často potom řeší základní problém Komenského činnosti, jeho snahy pansofické, překládá Věječku moudrosti, Řeči potocké, Klasobraní didaktické i Štěstí národa, (ve Světové knihovně, kde také vydává Labyrint světa). A když učitelstvo moravské se rozhodlo k velikému, podnes nedoceněnému podniku, k vydání Veškerých spisů Jana Amosa Komenského, Novák se stal hlavním spolupracovníkem. Pro Veškeré spisy upravil nejen do tisku dva svazky XV. (Komenského útěšné spisy z prvního období) a IV. (obě Didaktiky, českou i velkou latinskou a Informatorium školy mateřské), ale byl také odpovědněn za českou formu při vydavatelích mimočeských, Reberovi a Müllerovi. A když se pak prof. Kvačala vzdal vrchní redakce, Novák vzal na sebe i vedení podniku celého a zejména péči o jeho finanční zabezpečení. Vydání Novákova — právě jako jeho edice textů staročeských Českou akademií vydaných (Gesta Romanorum, Comestor) — jsou filologicky přesná s důkladnými úvody, jakými Novák také uvedl oba svazky Komenského (překlad Velké Didaktiky od A. Krejčího a Informatorium) v Knihovně

pedagogických klasiků. Vedle těchto velikých prací píše články drobné i větší, přednáší o Komenském (o každoroční březnové slavnosti Komenského v Praze přednášel čtyřikrát), jen aby se známost spisů a myšlenek Komenského šířila nejen mezi učiteli a vychovateli z povolání, ale aby pronikala do vrstev nejširších. Metoda jeho prací byla sice vždy spíše filologická, než aby pronikal až k nejhlubšímu filosofickému jádru ducha Komenského, ale všecky jeho práce ukazují, že Novák kámen po kameni pečlivě sbíral a snášel stavivo k novému velikému životopisu Komenského, který tu dnes zůstává jako výtěžek životní práce téměř třicetileté. Ale stihla ho tragika podobná jako jeho předchůdce Zoubka: vytištění své práce se nedočkal, uviděl jen první stránky v korektuře. Novák byl horlivě činný i ve spolcích souvisících nějak s jménem Komenského: v zaniklé Jednotě Komenského býval pokladníkem, po převratu přijal předsednictví v Společnosti Pedagogického musea Komenského, ale nejcitelněji bude chyběti ve výboru pro oslavy Komenského chystané pro listopad 1920 k 250. výročí smrti Komenského. Tu všude se uplatňovaly jeho rozsáhlé vědomosti, bohaté zkušenosti zvláště z oslav r. 1892 a zejména vzácná ochota, která se projevila vždy a ihned, kde běželo o slávu jména Komenského. Pamatoval včas na nová vydání děl Komenského, shledával pro městskou radu amsterodamskou přesvědčivé důvody, proč stavěti pomník Komenského v Amsterodamě a ne v náhodném místě jeho pohřbení Naardenu. Slovem od r. 1892 celý život jeho byl zasvěcen jediné touze: povznésti památku slavného vyhnance amsterodamského, v jehož spisích viděl naše největší dědictví a těšil se, až budou vydány Veškeré spisy, že teprve potom nastane nový rozkvět studií o Komenském. V posledních měsících schvacovala jej úzkost, že by všecky vědomosti, jež po desítiletí sbíral, mohly s ním odejíti. Chtěl je proto odevzdati nám mladším v cyklu přednášek a vycházek do knihoven. Ale ani toto dojemné přání jeho se nesplnilo. Zůstane tu však jeho dílo jako trvalý památník jeho poctivé práce. A právem řekl nad jeho rakví prof. Hanuš louče se s ním jménem Akademie, jejímž byl Novák dopisujícím členem, že dokud bude žíti u Čechů památka velikého Komenského, dotud bude vzpomínáno i jeho oddaného tlumočníka (jak jej pod čarou ve Venkově případně nazval Arne Novák): Jana Václava Nováka. *Jiří V. Klíma.*

Zprávy knižní a literární. Ambroise Got, L'Allemagne après la débâcle—Impressions d'un attaché à la mission militaire française à Berlin (Mars-Juillet 1919). Strasbourg 1920. s. 262. K. 30. Autor je dobře obeznámen s duševními proudy, jež v Německu již před válkou se křížily, sám mnohé z představitelů různých směrů poznal za války ve Švýcarsku, a proto jeho nynější dojmy navazujíce na dřívější znalosti a známosti osob jsou značně podloženy a připraveny. V knize střídají se kapitoly, jež líčí nám, jak žije se nyní po stránce hmotné a mravní v Elsasku, Porýní nebo Berlíně, s kapitolami, jež hodně podrobně seznamují nás s prouděním politickým a sociálním nynějšího Německu. Autor snaží se charakterisovati všechny osoby, jež hrají a hrály tu významnou roli, at jest to revoluce bavorská (Kurt Eisner), mnichovský komunismus (Levien, Leviné, Axelrod, Ernst Toller) nebo hnutí komunistické, sovětové a spartakistické v Berlíně (Daeumig, Liebknecht, Herzog, Clara Zetkinová,

Sklarz atd.). Dlouho se zastavuje při líčení význačné role židů při všem politickém dění v Německu a důsledku toho antisemitismu. Odtud přechází k snahám reakčním a dokazuje, že Německo svou duši mnoho nezměnilo, že generálové starého režimu jsou vlastně pány dne. Předpovídá válku občanskou plynoucí z těchto snah reakčních. Celou poslední kapitolu věnuje profesorovi F. W. Foersterovi, v němž vidí předchůdce Německa mírumilovného, jež »změnilo svou duši«. S prof. Foersterem autor seznámil se za války ve Švýcarsku, kde se s ním stýkal po dlouhou dobu velmi důvěrně dovršuje jej při tom francouzské řeči. Může nám proto podati mnoho podrobností z jeho vnitřního života. Zejména je tu zajímavým Foersterův přechod od materialismu k cítění náboženskému. Autor sprostředkoval také setkání Foersterovo s Romainem Rollandem. Bohužel jejich rozhovor nemohl je vzájemně oploditi tak, jak se dalo čekati, neboť vadila tu vzájemná neznalost jazyka. — Walther Rathenau, Die neue Gesellschaft. Berlin 1919. s. 102, M. 2. Spis chce odkrýti základ, na kterém se má vytvořiti nová společnost a to především společnost v národě německém. I její charakter bude určovati hlavně způsob práce výrobní. Nalezne-li se taková forma této práce, aby přestala býti bezduchou, duchamornou prací mechanickou, bude učiněn nejpodstatnější krok na cestě k vytvoření nové společnosti. Rathenau táže se, v čem vrcholí dnešní požadavky socialismu, a odpovídá, že v požadavku co nejkratší doby pracovní. Práce se stala břemenem, něčím úžasně bezradostným. A nyní na celé řadě stránek ukazuje, jak nutno práci i tu zdánlivě nejvšednější produševniti a učiniti něčím, od čeho by člověk neutíkal, nýbrž co by ho jímalo tak, jako jímá práce tvůrčí. Zásadou nové společnosti musí se státi, aby část denního díla každého mechanicky pracujícího záležela v práci duševní, a aby denní práce každého duševně pracujícího byla spojena s prací tělesnou. Produševnění lidu a stát kulturní, jedině to možný základ společnosti člověka důstojné, zůstane tak dlouho neuskutečnitelným, dokud nebude všechno úsilí věnováno tomu, aby odstraněno bylo, co lidského ducha otupuje. Ani systém rad, ani socialisace ani výchova lidu nehnou tímto základním problémem. Zde pomůže pouze dotyčná zásada, již Rathenau nazývá zásadou pracovní rovnováhy. — Ransome A., Russia in 1910. New-York 1919. Autor, známý anglický literární kritik a žurnalista, kreslí v tomto spise revoluční Rusko na základě vlastních dojmů svého pobytu v něm v první polovině roku 1919. Tento pobyt v bolševickém Rusku jest jeho pobytem druhým, neboť již počátkem bolševické revoluce přebýval v Moskvě a Petrohradě. Autor mohl tudíž z vlastní zkušenosti posouditi, zda poměry v Rusku od počátku bolševické revoluce vyvinuly se k horšímu nebo lepšímu, a tu jest zajímavo, že úsudek jeho dopadá ve prospěch bolševiků. Poměry v r. 1919 oproti poměrům v r. 1918 se prý nepoměrně zlepšily. Zejména podařilo se prý bolševikům konsolidovati politické poměry, získati si důvěru širokých kruhů a přiměti vůdčí osobnosti menševiků k spolupráci. Autor zná osobně Lenina a jest oslněn jeho osobností. Spojuje prý v sobě vlastnosti vůdce lidu, abstraktního teoretika a praktického politika největšího stylu. Na poli hospodářském bolševism opustil prý metody úplného komunismu. Vláda dosazuje v průmyslových podnicích na vedoucí místa inženýry dobře placené anebo povolává dřívější majitele do jich vlastních továren jako tech-

nické vůdce a předsedy dělnických rad s vysokým platem. Následkem toho přiblížila prý se zase produktivnost průmyslu v létech 1918—1919 výši výrobnosti předválečné. Panuje tudíž v průmyslu nyní systém jakéhosi modifikovaného kapitalismu. Na venkově pak sesílil značně živel malorolnický. Méně příznivého úsudku doznává sovětské Rusko ve spisku: Paul Olberg, Briefe aus Sowjet-Russland. Stuttgart 1919. 146 s. 3·50 M., při čemž však nutno uvážiti, že podávají osobní dojmy o poměrech v Rusku v době od srpna do konce října 1918, takže jsou již přes půl druhého roku. Autor líčí celkové životní poměry obyvatelstva a tu zejména ruského inteligenta, jehož hlavním problemem stala se otázka výživy. Do odstrašujících metod bolševické administrativy dává nám nahlédnouti vylíčení působení »komisí na potírání protirevoluce a spekulace« a působení nové byrokracie, jež se staré carské tak velmi podobá. *K. R.*

Mír s Maďarskem.

Jest třeba býti historikem, aby si člověk uvědomil dosah mírové smlouvy s Maďarskem, podepsané nedávno v Trianonu e Versaillích. Svět zvykl si již na postupně pokračující dílo pařížských mírových traktátů a nevzrušuje se více, když na mezinárodním foru stíhá spravedlivý trest dalšího z vinníků, již před šesti lety rozpoutali světový požár. A tak smlouvou r. 1920 skončil a — bez patrného rozruchu — po více než isíciletí eksistence státu koruny sv. Štěpána, vzniknuvšího na klonku století devátého, kdy v nížiny středního Dunaje vsuuly se kočovné kmeny maďarské a podmanily si v historických lobách části jiných národů sídlících v bývalých Uhrách. Právem možno dnes říci v bývalých Uhrách, neboť politická ednota Uher byla mírovým traktátem trianonským rozčleněna, a , jak pevně věříme, na vždycky. Na místo politického státu uherského, pohřbeného v ssutinách světové války, a jejímž vzniku měl národ maďarský jeden z největších podílů, nastoupil národní stát maďarský, omezený na raje osídlené po většině Maďary. Fikce, kterou Maďaři oslovali neznalý svět, stala se skutkem, ale v jaké formě!

Zřídka kdy dějinná Nemesis vryla v dějiny národa tak zřetelně svoji trestající vůli jako v případě Maďarů. Před válkou yly Uhry velkou zemí, měříce asi 320 tisíc čtver. kilometrů. této rozlohy zbylo novému státu maďarskému nyní pouze si 94 tisíc čtv. kilometrů. Z dvaceti milionů obyvatel zůstalo novém národním státě pouze 7 a půl milionu; z dvaaceti tisíc kilometrů drah sotva 8600. Úrodné kraje ačky musila maďarská gentry postoupiti Jugoslavii, kukuicí vlnící se pole Banátu odstoupila Rumunsku, bohatý Žitný trov naší republice. Mírem trianonským ztratila téměř všechna

města zbohatlá sice sobeckou merkantilistickou politikou dřívěj
ších uherských vlád, ale zmaďarisovaná jimi též jménem ma
ďarské státní myšlenky. Ztratila staré korunovační a sněmovn
město Bratislavu, ztratila podunajskou pevnost Komárno, ztra
tila Lučenec, Košici, Temešvár, Arad, Velký Varaždín a Šoproň
Ze všech význačnějších měst zůstalo novému státu jen hlavn
město s Rábem, Ostřihomem a Miškovcemi, jakožto jediným
nositeli význačné kdysi městské kultury. Neboť ostatní měst
maďarská jsou vlastně bez tradice staré městské kultury, jsou je
velkými vesnicemi. Ještě větší débacle stihl Maďary na poli prů
myslovém. Téměř celý horní a hutní průmysl uherský je dne
mimo hranice maďarského státu, polovina uhelné těžby, 86 procen
lesní těžby jsou pro Maďarsko ztraceny. Větší část průmyslu teks
tilního, téměř celý průmysl cukerní a průmysl lihový jest pryč
stejně jako všechna pole petrolejová, všechny prameny léčiv
a všechny doly solné. Ze čtyryašedesáti komitátů uherských zů
stalo maďarskému státu pouze čtrnáct, zůstala mu však též větš
než může spotřebovati produkce obilná a masná a krajiny víno
rodé. A zůstal mu též střední tok Dunaje... Ze státu, který vším
možným způsobem bezohledně podporoval industrialisaci sv
země, stal se opět stát převahou agrární.

Řekl jsem již, že zřídka kdy Nemesis dotkla se svou tre
stající rukou tak přísně národa, jako Maďarů. Minorita národn
po více než tisíc let ovládala majoritu lidí usedlých v krajinách
karpatských. Ovládala ji nikoliv silou myšlenky a kultury, al
brutálním násilím, útlakem sociálním a národnostním. Národ
nosti uherské byly zde jen proto, aby dodávaly gentrijské vrstv
maďarské laciné pracovní síly, z nichž ždímala miliony utrácen
v zahálčivém a politisujícím životě; aby dodávaly, maďarisovány
jsouce, »panskému« národu, jak přírůstek na počtu, tak i gene
race dohlížitelů nad svými krajany-otroky. Nyní naplnil se Osud
ubohých a v maďarisovaných městech, pohraničních krajích a
národnostních ostrůvcích dostalo se více než tři miliony Maďar
pod cizí vládu národních států. Národ, který kdysi vět
šině svých občanů v zemi nepopřál ani primitivních národnost
ních práv, jest nucen nyní dovolávati se uplatnění týchž prin
cipů, jež sám nejzběsileji kdysi šlapal nohama! Nedivme se, ž
maďarské politické vrstvy osud svůj považují za křivdu, a ž
křivda se jim zdá tím větší, čím větší jest suma nespravedlnost
maďarských, jež mírem pařížským byly napraveny.

Pro republiku Československou význam míru s Maďary jest velmi značný. Jím bylo Maďarsko donuceno smířiti se s eksistencí republiky Československé a vzdáti se Horních Uher, jím byly mezinárodně pevně stanoveny jihovýchodní a východní hranice její. Po více než tisíci letech vstoupilo jím Slovensko, jako člen republiky Československé opět v kulturní a politickou společnost samostatných a svébytných národů... Jím skončena byla však též pro republiku práce mírového kongresu pařížského, protože politické články míru tureckého se interesů republiky nedotýkají tou měrou, jako ustanovení míru s Německem, Rakouskem a Maďarskem. Mírem s Maďary skončena jest tedy pro republiku epocha válečná a začíná, Bůh dá, že hodně dlouhá, doba mírové práce.

Zahraniční politika republiky bude si musiti nyní upraviti mírové styky s Maďarskem. I když Uhry byly traktátem trianonským smazány, zůstal zde maďarský stát, jenž již svou polohou na středním Dunaji, jedné z nejdůležitějších to vodních drah evropských a obilnou produkcí zůstane vždy činitelem, s nímž nutno v hospodářství našich zemí počítati. Mnoho bude při zahájení nových poměrů záležeti na Maďarsku samotném. Buď bude hleděti poctivě vyplniti to, k čemu se svým podpisem v Paříži zavázalo, a tu může skutečně státi se elementem klidu v Střední Evropě, anebo bude — jako až dosud — hledati změnu trianonských ustanovení v dobrodružných spolcích, narážejíc pak ovšem na nejbližší sousedy, jež svou dobrodružnou politikou více a více sblíží.... *O—ý.*

K hnutí náboženskému v Čechách.

Napsal J. Müller.

Připojilo-li se k politickému převratu v Čechách též hnutí a převrat náboženský, není to v dějinách poslední doby nikterak zjevem ojedinělým. Tak stalo se již dříve ve Francii, v Italii a v Německu.

Při všech těchto hnutích možno rozeznávati jednak příčiny v n ě j š í, sociální, jednak příčiny v n i t ř n í, intelektuální. Po stránce vnější byla to vždy hlavně ta okolnost, že církev a křesťanství vůbec podle zásady své: Dávejte co je císařovo císaři a co Božího Bohu — musí vydatně podporovati stát, ať jest již tento ve formě kterékoliv. Ona také vždy tak činila, zvláště odpovídal-li ten který útvar státní jejím středověkým ideálům, a vždy těžko obracela se k novým formám státním. To na př. možno poznat již z toho, že ve svých knihách rituálních má dlouhé formuláře pro korunovace císaře a krále, ale nemá v nich dosud ani zmínky na př. o presidentu nějaké republiky. Křesťanská sociologie nezná ani oprávněné revoluce a stála proto vždy až do poslední chvíle se stranou vládnoucí. Tím přirozeně stala se vždy předmětem nenávisti u stran revolučních.

Poslední revoluce politické byly dále vždy zároveň revoluce sociální, t. j. byly to začátky boje proti velkokapitalismu. Poněvadž v rukou církve nashromáždilo se — ať již způsobem jakýmkoliv — mnoho majetku zvláště nemovitého, byla také ona zařazena mezi proskribované.

U národa českého přistoupily k tomu ještě důvody zvláštní. Odsouzení a upálení mistra Jana Husa zanechalo pro vždy v národě trpkost proti Římu, a tak zv. protireformace, která znamenala pro národ český zároveň útisk a germanisaci, onu trpkost ještě zvětšila.

Spojení mezi Římem a Vídní bylo velice úzké. Ve svém přátelství šel Řím tak daleko, že přenechal konečné schválení biskupů a arcibiskupů v bývalém Rakousko-Uhersku císaři, což ovšem byl velký ústupek, který církev učinila vzhledem ku svým středověkým názorům. Vídeň dobře využila tohoto svého práva a dosazovala na stolce biskupské jen lidi sobě vhodné, t. j. národnostně indiferentní, nebo docela národu nepřátelské. Zvyk podle kterého měli na některá místa arcibiskupská, jakož i na celé kapitoly právo jen členové rodů šlechtických, umožnil Vídni umístění různých osobností »české« šlechty; že tito napjetí mezi Římem a národem českým ještě zvětšovali, jest samozřejmé.

K těmto a jiným příčinám vnějším hnutí náboženských poslední doby přistupují však vždy ještě p ř í č i n y v n i t ř n í, totiž převrat u v n i t ř c í r k v e s a m é v té neb oné zemi. Jest to vždy vědomí representantů církve samotných, že tím, čemu mají učiti, narážejí stále v denním životě, a že i ti, kteří dosud věří a chtí věřiti, nacházejí se denně v nesčetných rozporech s běžnými názory.

Toto vědomí jevilo se v různých zemích jiným způsobem. V Německu bylo spíše rázu historického; známý historik Dillinger, zakladatel t. zv. Altkatholiken snažil se onen rozpor vyrovnati návratem k jednoduchému prvotnímu křesťanství. V Italii a Francii bylo rázu filosofického; t. zv. modernisté v čele s Alfr. Loisym, nynějším profesorem na Collège de France v Paříži, snažili se dogmata církve smířiti s moderní filosofií, zvláště Kantovou. U nás má ráz sociální; samostatnost a nezávislost na Římě, zrušení celibátu a zavedení národního jazyka do liturgie jsou hlavní požadavky nové národní církve. Společná známka však všech těchto hnutí jest nejasnost a neurčitost. Ony většinou nevystupují s určitým programem, nýbrž postupem doby nechávají vše vyvíjeti se pod tlakem okolností. Jeden z nejdůležitějších sociologických zákonů Aug. Comta jest rozdělení každé kultury a tím i celého myšlenkového vývoje lidstva vůbec na dobu teologickou, metafysickou a dobu positivní. »Podle této základní nauky všechno naše myšlení musí nevyhnutelně jak u jednotlivce tak u celku projíti postupně třemi různými stadiemi. I když snad první stadium (theologické) jest v každém ohledu nutné, dlužno ho přece vždy pojímati jako čistě provisorní a přípravné; druhé (metafysické), které ve skutečnosti není ničím jiným než rozkladnou modifikací prvního, nemá

nikdy jiného poslání než jednoduše přechodné, aby postupně uvedlo do stadia třetího, t. j. stadia positivního, které jediné jest úplně normální, které stanoví v každém směru konečnou nadvládu rozumu lidského.« (Discours sur l'esprit positif.)

Kam asi dlužno zařaditi všechna shora uvedená hnutí náboženská v tomto celkovém vývoji myšlenkovém, jest jasno.

Podle známek a vlastností jejich nutně spadají do doby metafysické.

Čím hlouběji totiž sestupujeme k začátkům nějaké kultury, tím úžeji spjatu nalézáme ji s náboženstvím. Ono jest jedním z nejmocnějších kulturních činitelů. Mravy, právo, obchod, řemeslo, umění, věda jsou s počátku vždy pojímány jen ve světle náboženství. Sociální protivy jsou náboženskými zákony vyrovnávány, státní a politická vrchnost odvozuje všechnu svoji sílu a nedotknutelnost z náboženského nazírání. Poměr náboženství a etiky byl vždy tak úzce spjat, že jsou ještě dnes moralisté, kteří tvrdí, že morálka bez podkladu náboženského jest nemožná. Jisto jest, že náboženství a zvláště církev katolická dovedla uspokojiti všechny osobní i sociální požadavky člověka; vždyť až do nedávna venkovský věřící člověk ve své víře našel svůj světový názor, svoji morálku, své umělecké uspokojení a vše ostatní.

Toto stadium jest nutné a zcela přirozené ve vývoji kulturním. Jako každé dítě má svoje léta, kdy rádo naslouchá pohádkám a bájím, později pak čte se zápalem různá dobrodružství, podobně jest tomu u celých národů. Jsou stadia, kterými musí projít a kterými se musí propracovat. Ale právě tak, jako není možno nazvat léta dětská stadiem konečným v životě jednotlivce, tak také není možno nazvat dobu teologickou stadiem konečným ve vývoji myšlenkovém.

Po něm následuje stadium metafysické, které nese v každém ohledu známky přechodu. Jeho úkolem jest pomalu převáděti do doby třetí. Ono nepostupuje kriticky, naopak v podstatě jedná nedůsledně; neboť, ač vlastně podržuje základní principy systému teologického, přece jim na druhé straně popírá jejich sílu, moc a stálost, které nutně potřebují, mají-li podržeti svoji autoritu. »Stadium toto možno označiti jako chronickou nemoc, která přirozeně souvisí s naším myšlenkovým vývojem, ať již u jednotlivce nebo u celku, mezi dětstvím a vě-

kem mužným.« (l. c.) Hlavní známku doby třetí možno nazvati laisaci vědy, umění, morálky a vůbec celého smýšlení a života. Učenci, umělci, státníci, kteří šli až dosud ruku v ruce s církví, stavěli na jejích základech a brali podněty z jejího myšlenkového okruhu, přicházejí ponenáhlu s ní do kolise, až se úplně od ní odlučují a počnou pracovati samostatně.

Ovšem že tyto tři doby nejsou nikterak přesně ohraničeny a vymezeny ani u jednotlivce ani u celých skupin. Zde dlužno vždy bráti v úvahu duševní sklon jak u jednotlivce tak u celých národů. U člověka neb národa spíše citově založeného, bude vždy onen přechod z doby první do doby třetí delší, než u člověka chladně uvažujícího. Též na výchově mnoho záleží. Často se může státi, že týž jednotlivec, který v jednom oboru předčil dobu svou, zůstal právě v náboženském nazírání pozadu, jak na př. tomu bylo u velkého Pasteura, který, jak známo, byl a zůstal věřícím katolíkem, zatím co jeho vrstevníci byli již úplnými racionalisty. Kdyby Pasteur byl svého důvtipu použil ku kritice náboženství, jako ho použil ve svém oboru, pravděpodobně byl by býval dal vědeckému světu neméně geniální směrnice v otázce náboženství, jako je dal k bakteriologii.

Tento a mnohé případy jiné však ukazují jasně, že na náboženství dlužno hleděti jako na úkaz psychologicky nanejvýš zajímavý a složitý. Proto také největší filosofové naší doby na př. Will. James, Stuart Mill, Höffding a jiní zabývali a zabývají se touto otázkou. Též patologická psychologie, psychiatrie, věnuje náboženství větší pozornost než-li dříve a může se ukázati pěknými výsledky. Zvláště ve Francii se v tomto směru mnoho pracuje.

Co se týče náboženského hnutí v Čechách zvláště, jest jasno, že také ono není ničím jiným, než všechna ostatní hnutí náboženská poslední doby, jejichž známky také ono na sobě nese. Toho jest si zajisté český klerus a zvláště vůdčí hlavy hnutí dobře vědomi. Ono jest však jistě nutným stupněm ve vývoji myšlenkovém, i když snad stupněm přechodným. V tom jest jeho hlavní přednost, že postavilo »volnost svědomí« za vůdčí svou zásadu, neboť tato jest vždy prvním krokem a nutnou podmínkou k správnému modernímu nazírání. Ono nutně povede též u nás k vědeckému odůvodnění a tím zároveň k prohloubení celého hnutí, jako vedlo v zemích jiných. Vysoká vědecká úroveň protestantských universit ať již v Německu ať již v Anglii ať kde-

koliv jinde, jest známá. Ve Francii vedlo k založení vysok
školy věd náboženských na podkladě úplně vědeckém při paří
ské Sorbonně (École pratique des Hautes Etudes, Section d
Sciences Religieuses), kde přednášejí universitní profesoři, laic
U nás starý strnulý systém teologické fakulty neposkytoval -
až na nepatrné výjimky — téměř žádné příležitosti k studiu m
derních věd náboženských, totiž dějin dogmatů, filosofie a ps
chologie náboženství, srovnávacího náboženství a podob. Rozv
nutí těchto věd, které jsou u nás téměř neznámy, na podklad
úplně kritickém a vědeckém, zůstává velkým úkolem nové círk
v Čechách. Dokavad to se nestane, bude panovati u nás dále or
nejasnost a neurčitost v otázce náboženství, následkem které čas
bývá zaměňována stránka umělecká se stránkou rozumovou
stránka citová se stránkou morální náboženství. Tak na př. ml
ví-li se o »nábožensky založené povaze«, označují se tím čas
duševní stavy více méně neujasněné a nevymezené. Jsou na p
lidé, kteří cítí v naslouchání zvonů, když rozhlaholí se v po
večer nad Prahou, neb v naslouchání hře na varhany ukoje
svého náboženského citu. Jiní mluví o vykonané modlitbě, z
tím co šli do chrámu jako do divadla neb jako do musea, k
možno viděti kus středověku ještě ve 20. stol. Proti takový
a podobným požitkům není ovšem čeho namítati, jen když ji
není přičítána větší důležitost, než která jim náleží a jen kd
zůstávají toliko uměleckými požitky. Od těchto však dluž
přesně rozlišovat rozumový podklad náboženství, jehož studiu
spadá do metafysiky.

Tento rozumový podklad všech náboženství může býti je
ta pravda, že svět potřebuje vysvětlení. Ona jest vědě i náb
ženství společná. »Zde vidíme pravdu nad vši pochybnost jisto
pravdu, ve které jsou všechna náboženství i věda i filosofie
jedno, že totiž ta síla, která se nám ve vesmíru zjevuje, je
absolutně nevybadatelná a nedobadatelná.«

(Spencer, First principles.)

Všechno naše vědění jest toliko relativní. Všechna naše vě
hledá a konstatuje pouze zákony nacházející se v přírodě, a
pravou podstatu jejich nikdy nepoznává. Za posledním »pro
zůstává vždy velký otazník. To jest jediné tajemství, to jest j
diné dogma náboženství moderního člověka; všechna ostatní js
přechodná a bez odůvodnění.

Ovšem lidský cit a lidská slabost nerada opouští mnohé dogma křesťanství a jiných náboženství, a logika citu přehluší často logiku syllogismu. Sám Sv. Čech, jehož Modlitby k Neznámému by bylo možno nazvat modlitbami moderního člověka, píše:

Bůh, bozi, Jahve, Allah —
vše lidská pouze hláska.
Jen věřím, žeť on l á s k a,
zdroj lásky všeliké a věčná láska sám.

Člověk těžce připouští a se smiřuje s ignoramus et ignorabimus.

K tomu pomalu národ převáděti jest velkým úkolem nové církve, a jest proto potěšitelno, že ona nachází v něm tolik ohlasu a přijetí.

Nové dílo o životě a učení M. Jana Husi.

Úvaha Dra. Jind. Vančury.

Od smrti Palackého, jenž r. 1869 vydal svá vzorná »Documenta« k životu a učení M. Jana Husi a v l. 1870—72 druhé definitivní vydání svých »Dějin husitských« a r. 1875 dočkal se třetího svazku Tomkova »Dějepisu města Prahy«, kde klasicky vylíčena byla doba Husova, ochablo a pokleslo studium této památné doby. Oživeno bylo teprve, když znovuzřízením university Karlovy na české universitě zásluhou prof. Gebauera, Golla a Masaryka vzbuzen byl i v tomto oboru nový ruch. V době, kdy v Anglii při 500leté oslavě úmrtí Wyclifova, založena byla zvláštní společnost na vydání všech spisů velikého filosofa a teologa, u nás prof. Masaryk usiloval o založení podobného spolku, jenž by provedl dávné přání Palackého o vydání všech písemných památek české reformace. Spolek sice zmařen vypuknutím sporu rukopisného, ale myšlenka neutuchla a ji povzbuzeni byli noví pracovníci, vyšlí ze seminářů Gebauerova (K. Novák, Fr. Černý) a Gollova (Klicman, Novotný, Kybal). Při přípravách k oslavě 500. výročí upálení M. Jana Husi očekávali jsme bezpečně, že se památce jeho dostane oslavy, ne pomníkem hmotným, ač i to a dřív se stalo, ale trvalejším a výmluvnějším památníkem, obšírným vědeckým životopisem jeho, jenž byl dávným dluhem naší literatury. Nadějné přípravy k takovému dílu vykonány byly kritickými studiemi Klicmana o Miliči. Novotného o listech Husových a Kybala o M. Matěji z Janova, jehož nesmrtelné dílo zároveň jim vydáno ve vzorné úpravě. Těmto odborným historikům dostalo se spolupracovníků ve filologu V. Flajšhansovi, odchovanci semináře Gebauerova, a v teologu Janu Sedlákovi. Jejich šťastnými objevy — převzácný byl nález Flajšhansův Husova Výkladu Sentencí v Petrohradě — a edicemi rukopisných památek Husových i před-

chůdců a druhů a žáků jeho rozmnožena byla látka historická a usnadněn přístup k ní. Z nedostatku vyškolení historického vyplynuly mnohé vady, jež odborná kritika vytýkala oběma badatelům, přes to veliká je zásluha jejich objevů a edicí a nad to mnohými bystrými postřehy a domněnkami oba rozmnožili naše vědomosti o Husovi, nebo zavdali podněty k novým, dotud zanedbávaným stránkám badání o této památné době. Mnohé nové poznatky vyplynuly i z popisu rukopisných pokladů našich knihoven. Příkladem neúnavného Jos. Truhláře v bibliotéce Klementinské tuto práci vykonali v kapitulní knihovně Podlaha, v Mikulovské Patera a v musejní Zíbrt.

Těšili jsme se, že se v díle V. Novotného a Vl. Kybala, kteří se spojili k vylíčení života a učení M. Jana Husi, nám dostane dávno želaného díla, v němž zpracována bude všecka nově získaná látka. Z Francie měli jsme zaručenou zprávu, že prof. Denis dokončuje nové vzdělání svého prvotinného díla o Husovi a válce husitské na základě pokroku nového badání. Tato naděje naše zmařena byla vypuknutím války světové, kdy našim učencům řáděním vojenské censury rakouské znemožněno bylo vydání chystaného díla, a prof. Denise události válečné přinutily k jiným, důtklivějším pracím. O cenu čes. akademie na nejlepší životopis Husův přihlásil se jediný spis katolického teologa dra J. Sedláka, jemuž uděleno bylo imprimatur od censury duchovní i válečné, jež se nedotkla jediné řádky nové biografie, složené v duchu Helfertovském, kdežto oslavné články a spisy bílila nemilosrdně.

Za této těžké doby oslava Husova r. 1915 potlačena byla všudy mimo evangelické chrámy české a mimo aulu Karolina, kde česká universita s výjimkou teol. fakulty za rektorátu prof. Fr. Mareše oslavila památku nejslavnějšího svého rektora povznášející slavností a krásnou výstavou památek Husových. Nezapomeneme nikdy krásných a mužných slov prof. V. Novotného v jeho slavnostní přednášce: »Rektor M. Jan Hus v historii a veřejném mínění své doby«. Netušili jsme, že téže doby v daleké cizině v Kalvínově městě Ženevě emigrace naše koná podobnou, ale významem svým daleko důležitější slavnost, při níž oslavnou řeč přednesl veliký náš přítel a historik A. Denis a na níž velký náš emigrant prof. Masaryk vyhlásil boj násilné monarchii rakousko-uherské a pak se postavil v čelo diplomatické a válečné akce našich krajanů v cizině.

V době stálého vzrušení a rozčilení za doby válečné prof. Novotný a Kybal dokončili veliké své dílo, Novotný o zevnějším životě a vnitřním duševním vývoji Husově, Kybal o učení jeho. Spis v rukopise, předložen byv české akademii, odměněn byl jubilejní cenou a 1. část I. dílu za dnešních obtížných nesnází tisku a papíru čilým nakladatelstvím Laichtrovým dostává se našemu obecenstvu. Celé dílo obsahovati bude 130 tisk. archů, Sedlákova biografie Husova zabírá jen 46 tisk. archů, z nichž 22 vyplňují přílohy, otisky to různých rukopisných spisů, namnoze ani přímo nesouvisících se životopisem Husovým.

Již z velikého tohoto rozsahu poznáváme, jak hojná látka je zpracována v díle Novotného a Kybalově, a bude vděčným úkolem našeho posudku první části jeho ukázat, čím obohaceny jsou naše vědomosti o životě Husově, jaké podněty jsou jím dány k dalšímu novému badání, a jakou formou podáno je vylíčení doby a postavy velkého našeho reformátora. Vysvětlíme to nejlépe, prohlédneme-li obsah šesti kapitol tohoto prvního svazku:

V I. kapitole o mládí a prvních počátcích Husových Novotný jako pravý biograf začíná rokem narození a rodištěm Husovým. V prvé věci setrvává při datu Codicilově (1369), jehož velikou pravděpodobnost dovodil ve svém článku »Kdy se narodil Jan Hus« v ČČM 1915. »Neznáme přesně roku narození Husova, ale známe bezpečně jeho rodiště«, praví Novotný, a podobně svědčí Sedlák: »O rodišti nemůže být pochybnosti« (str. 76). Ale v díle Novotného nalézáme zprávy, jimiž se otřásá naše víra, že pošumavské městečko Husinec bylo rodištěm Husovým. O Husovi máme vlastním svědectvím jeho dokázáno, že rok 1401 byl prvním rokem jeho kněžství. Z této doby máme zachovánu matriku ordinovaných, v níž se mezi jáhny, svěcenými dne 3. dubna 1400 uvádí Johannes Michaelis de Hussinecz, jejž Novotný v Listech Husových pokládal za našeho Husa, nedbaje námitky prof. Tomka, který z okolnosti, že v zápise při Janu z Husince chybí titul akademický mistra svob. umění, zprávu vztahoval na jinou osobu téhož jména. Novotný, poznav z podrobného znění zápisu, uveřejněného Flajšhansem v ČČM 1905, že se řada svěcenců, v níž uveden je Jan z Husince vyskytuje v rubrice »De titulo Boleslaviensi«, viděl v tom potvrzení pochybnosti Tomkovy a ve svém díle přijímá jeho soud, že v zápise běží o jinou osobu, snad z Husince u Klecan na panství svatojirském, které asi náleželo tomuto arcijáhenství (str. 69). Bylo by zvláštní ná-

hodou, že by v stejné době byli vysvěceni dva jáhnové téhož jména ze stejnojmenných osad, jeden z pošumavského Husince, druhý z Husince u Klecan. Možná-li však uvěřit, že bychom o druhém Janu z Husince nemistrovi, neměli žádných zpráv v bohatých záznamech kněžstva, v současných úředních knihách arcibiskupství pražského? Novotný z vlastních přiznání Husových přesvědčivě dokazuje, že Hus pobýval v Praze již na nižších školách (str. 6—7). Uvádí-li, že Husinec v podhůří šumavském byla osada r. 1359 poprve připomínaná a snad i nedávno před tím na království vzniklá, kdežto Husinec u Klecan byla stará osada na zboží kláštera svatojirského již r. 1228 připomínaná (viz Sedláčkův Místopis. slovník histor. Král. čes. str. 302), není-li pravděpodobnější, že náš Hus pocházel z této osady na zboží klášterním v nedaleké vzdáli od Prahy, odkud snadněji mohl být chudý žáček poslán do nižších škol pražských, než-li z odlehlého kouta Čech, z osady teprve nedávno založené? Myslím, že tradice o rodišti Husově v Pošumaví nezasahuje dále než do XVI. stol., kdy ctitelé Husovi, odchovaní studiemi humanistickými, svou pozornost obrátili k rodišti Husovu a shledali je v osadě větší a známější v Pošumaví, než byla neznámá víska u Klecan, při čemž legenda bájila hned dále o docházce Husově do škol Prachatických a j. Ani rodný domek Husův nesmí nás při tom mýliti; fantasie lidová při této legendě lehce mohla si vyhlédnout některý domek, v němž stála prý někdy kolébka Husova. Víme, že se i za nové doby pamětní desky dostaly na nepravé rodné domy našich zasloužilých vlastenců.

Úřední data o zkouškách Husových za bakaláře a mistra doplňuje autor osobními vzpomínkami Husovými na tuto dobu bezstarostného a veselého života. Předčasný a předjatý zdá se nám obšírný a důkladný exkurs o vzdělání a o vědomostech Husových (str. 12—18), jenž spíše se hodil k závěrečnému soudu o spisovatelské činnosti jeho. Zde postačilo vytknouti jen, čemu se mohl naučiti za svých studií universitních. Ve vzpomínce Husově na učitele směru opravného na universitě shledáváme také mistry německé v době, kdy převahu na ní měl národ německý svými třemi hlasy. Ale na str. 21 není uveden žádný z nich a přestává se jen na jménech učitelů českých. Na str. 24 překvapuje nás odůvodnění, jak rostla a připravovala se nová generace, která toužila směleji a výše, když »v bujném veselí studentském a volných zábavách zbyla i chvilka k vážnějším rozhovorům a

hlubšímu přemítání, k opravdovějším úvahám.« Není prý pro tu dobu důkazů, že by některý ze studentů těch kruhu Husova znal spisy následovníků Milíčových, ba »nelze ani říci, ač jest to pravděpodobné a snad téměř jisté, že znali jejich jména.«

O ovzduší a vlivu, v jakém vychován byl Hus a přátelé jeho a čím získáni byli opravnému dílu jako pokračovatelé a dovršitelé dědictví Milíčova, Janovova a Štítného, Novotný vykládá názorně v delší vložce o přípravné době náboženského hnutí v Čechách. Litujeme, že tento oddíl nebyl položen za úvod životopisu Husova, jak to učinil Sedlák ve svém díle. Ale jaký rozdíl v pojetí a obsahu těchto obdobných částí u obou autorů! Proti povrchnímu a prázdnému vypsání teologa nehistorika, jak sytý a obsažný obraz o době Karlově podává odborný historik! Tehdy Čechy začínaly vdechovat světový vzduch, kdy kanceláří Karlovou pronikaly k nám z Italie poprvé snahy humanistické, kdy založením arcibiskupství pražského země české vešly v bezprostřední styk s kurií a založením university pražské zřízeno bylo nové ohnisko vyšší vzdělanosti ve střední Evropě. Zde jako na universitách v Paříži a v Oxfordě ozývaly se první hlasy odporu proti zkáze církve katolické, jejíž velkolepá budova byla otřesena schismatem papežským. Poznáváme profesory národa německého, horlivce o opravu církevní (Matouše z Krakova, Engelschalka), kteří jistě působili ve vývoj duševní Husa a jeho přátel. Zde bychom byli očekávali výklad o filosofickém sporu nominalistů a realistů, který podán teprve později na str. 57—59. Vedle učené oposice na universitě vzniklo v Čechách opravné hnutí lidové, vzbuzené horlivým kazatelem Waldhauserem nejprve v německém obyvatelstvu pražském, ale Milíčem s úspěchem ještě větším rozšířené i v lidu českém. Když činnosti českých kazatelů, následovníků Milíčových, bráněno bylo od úřadů, vznikla tím větší touha po slově božím a horliví oprávci chápali se péra, aby jí vyhověli a to nejen osoby duchovní (Matěj z Janova), ale i světské (Tomáš ze Štítného). Nelze pochybovat, že se činnost těchto mužů dotkla záhy též Husa a přátel jeho a doufáme, že v II. díle z péra Kybalova dojdeme o tom podrobnějšího výkladu. V této části Novotný náležitou pozornost věnuje i národnostním sporům na universitě v posledních dvou desítiletích XIV. stol. Když po odchodu starších mistrů, příznivých opravě, nástupci jejich ochladli nebo zlhostejněli v této snaze, vedení opravného hnutí dostávalo se

mistrům českým, kteří se svými filosofickými názory jako realisté lišili od nominalistických svých druhů německých.

Po této vložce, v níž obsaženo je jádro nedávno před tím vydaného spisu Novotného »Náboženské hnutí české ve XIV. a XV. stol.«, autor se vrací k dalšímu vypsání života Husova v době, kdy mladý bakalář pobožností i peněžitou obětí účastnil se milostivého léta r. 1393. Jako mladý mistr r. 1397 byl v průvodu krále Václava do Francie a záp. Německa — autor přijímá pravděpodobnou domněnku Flajšhansovu o této Husově cestě na západ — a ukazuje na možnost, že v Yvoir u Namuru poprve se mohl uvidět s pozdějším svým odpůrcem, tehdáž biskupem Cambrayským Pierrem d'Ailli. Po návratu v červnu 1398 Hus zaměstnán byl opisy některých filosofických traktátů Wyclifových, jež dokončil na den sv. Jeronyma Slovana (30. září). Autograf Husův těchto opisů zachován jest nám v rukopise Štokholmském. Památné glosy české, jimiž Hus vyjadřoval své mocné vzrušení při tomto díle, Novotný otiskuje v souvislosti s příslušnými texty, jak mu to bylo umožněno vydáním těchto traktátů Wyclifových v edici jeho spisů péčí společnosti Wyclifovy. V této práci, jež jistě asi byla přípravou pro kolej, autor právem shledává důkaz jeho vyšší snahy vědecké, vytrhnout se z pouhé šablony a podat posluchačům, co měl nejlepšího. Z výkonů jeho na universitě vytýkáme zvláště bakalářskou promoci žáka jeho Matěje z Knína (1349), při níž proslovil první svou akademickou řeč, jež je nám zachována a již Novotný chválí jak pro volbu tematu (Discens factus est sciens), tak pro pěknou stavbu a propracovanost, prozrazující budoucího slavného řečníka. Na podzim r. 1401 Hus zvolen byl za děkana fakulty artistické.

V druhé kapitole: »Začátky činnosti kazatelské a spisovatelské«, autor v konfesi Husově o »zlé žádosti«, kterou jako žáček měl, aby byl brzo knězem z pohnutek sobeckých, vidí nepřímý důkaz vlivu předchozího náboženského vývoje domácího, jenž takový důraz kladl na srozumění písma. A rovněž v kazatelské horlivosti, které se Hus oddal hned v prvním roce svého kněžství, vidí druhé svědectví tohoto vlivu. Jestliže dnes nejsou známy hojnější shody spisů Husových s traktáty Janovovými a Štítného, Novotný vysvětluje to posavadním zanedbáním badatelů a doufá, že mnohé shody budou ještě objeveny a zjištěny. Jak Hus hned na počátku svého kněžství vynikl jako horlivý

kazatel, dokazuje tím, že již první kázání jeho byla opisována a pověst tato brzo způsobila, že zvolen byl za nástupce velikého kazatele Štěpána z Kolína v kapli Betlemské. Nevěděli jsme, že Hus při této volbě měl soupeře v knězi Zbyňkovi z Čestina Kostela. Novotný ukazuje na nehodný život tohoto soka, jenž upustil od svého nároku z obavy před mocí královskou. Při této příležitosti autor odbočuje k pěkné charakteristice krále Václava, jenž krátce před ustanovením Husa za kazatele Betlemského dostal se ve druhé zajetí svých odpůrců (str. 77—82) Ve volbě protikrále jeho v Německu spatřována v Čechách urážka krále právem oblíbeného, a když Míšeňští jako spojenci vzdorokrálovi r. 1401 vtrhli do země, v kostele svatomichalském ozval se neohrožený projev Husův, že Čechové nebrání-li, ač mají příčinu spravedlivou, svého království, jsou horší než psi a hadi, kteří svých pelechů brání.

Dne 14. března 1402 potvrzena byla volba Husova za kazatele kaple Betlemské. Této svatyni, kolébce české reformace, věnuje autor zaslouženou pozornost, líčí dějiny jejího založení, podrobně popisuje prostorný chrám i vnitřek jeho s dřevěnou kazatelnou a lavičkou Husovou, výstavný dům kněžský a jeho síně pro kazatele a bursu pro chudé studenty. Ze sporů se sousední farou sv. Filipa a Jakuba poznáváme poměr kaple k zištným správcům jejím, řád bohoslužeb a obrat, jaký novým kazatelem stal se ve vnitřním životě jejím. Kdežto předchůdcové jeho toužili po rozmnožení svých důchodů, Hus spokojil se užitkem, který měl z úřadu kazatelského a učitelského. O jeho horlivosti kazatelské svědčí veliké množství zachovaných sbírek i jednotlivých kázání. Jejich rozboru teprve v nejnovější době věnována je pozornost badatelů, ale ani odborné vzdělání teologické prof. Sedláka a veliká jeho pile nepostačily posud, aby z velkého počtu památek zjištěny byly nejstarší sbírky. Jestliže se Hus kazatelskému svému úřadu věnoval velice horlivě, nezanedbával ani svých povinností jako universitní profesor. Životopisec pilně zaznamenává všeliké jeho výkony při zkouškách bakalářských a mistrovských. »Od sv. Havla 1402 do sv. Jiří 1403, zdá se, zastával M. Jan z Husince úřad rektora university.« V příslušné poznámce na str. 97. autor zjišťuje, že není úředních zpráv o jeho volbě, ani činnosti v tomto úřadě a že naše vědomost o tom založena je na zvláštním čtení v listině ze dne 1. dubna 1403, kde se Hus nazývá magister in

artibus universitatis Pragensis rector et predicator capele dicte Bethleem. Palacký a podobně i Teige, vydavatel listiny, ve svých monumentálních Základech místopisu pražského (II st. 805) — poznáváme to z interpunkce — vztahuje slovo rector k předcházejícímu »universitatis studii Pragensis«, ale slovo to možná vztáhnouti k následujícím slovům »et predicator capelle dicte Bethleem« a že tak dlužno učinit, poznáváme v téže listině, kde na konci mezi svědky uvedeni jsou Řehoř z Prahy a Martin Kunšův z Prahy, bakaláři »in artibus universitatis studii Pragensis«, právě tak jako před tím Jan z Husince uveden je jako mistr »in artibus universitatis studii Pragensis«, a že slovo rector sluší vztáhnout k následujícím slovům, poznáváme z listiny ze dne 26. června 1410, kde se Jan z Husince jmenuje »rector et predicator capelle ss. Innocentium, Bethleem nuncupate« (ibid. str. 809). Novotný, odvolávaje se na svorné mínění badatelů (podstatný-li to důvod?), rozhoduje se pro ně, doufaje, že »nebude snad z omylu usvědčeno, i když plně bezpečné není«. Na str. 109 nástupcem Husovým v úřadu rektorském jmenuje M. Waltera Harrassera z národa Bavorského. Nezavrhl-li Novotný přímo souhlasné mínění badatelů ve své poznámce, otřásl jím tak, že nezbude než po důkaze, který jsme doplnili, vypustit ze seznamu rektorů v V. díle Tomkových Dějin Pražských jméno Husovo, aby tím jasněji zazářilo, když po převratu ve správě university r. 1409 Hus postaven byl v čelo tohoto ústavu.

Z výkladů Husových na fakultě artistické známe některé jen podle jmen zachovaných ve starých katalozích knih kolejí pražských, ale i to svědčí, že požívaly obliby a vážnosti. Z jiných památek Novotný do této doby klade dva spisy Husovy Gesta Christi a Passio Christi. I volbou této látky Hus připínal se k velikému předchozímu hnutí, jehož představitelé se zálibou se jí obírali.

V III. kapitole: »První boje o Wyclifa« nadpis vystihuje jen část bohatého obsahu. V době zajetí krále Václava a uprázdnění stolce arcibiskupského podnětem něm. profesora Jana Hübnera učiněn byl první útok na Wyclifa. Novotný úvodem zjišťuje, jak se v Čechách znenáhla šířilo poznání díla velikého filosofa a teologa anglického, nejprve spisy filosofickými, jež s nadšením byly přijaty a hájeny mistry českými, zejména Stanislavem ze Znojma a žáky jeho, mezi nimi též Husem. Při jiných stycích

Čech s Anglií, kde manželkou krále Richarda II. byla sestra krále Václava Anna, dostaly se k nám později i spisy teologické a nauka jeho o remanenci přijata byla od Stanislava ze Znojma. Hus oddělil se v této věci od svého učitele, že zachoval věrnost učení katolickému, nechtěje věroučným sporem ohrožovat výsledky svého opravného snažení. Novotný lituje, že pro nedostatek pramenů nemůže vylíčit pozadí událostí, jež r. 1403 vedly k útoku proti Wyclifovi. Sporné články, Hübnerem vyňaté ze spisů jeho s odsouzenými již dříve synodou londýnskou, předloženy byly od úřadu arcibiskupského a kapituly universitě. O schůzi její podává autor živé líčení, rozmnožené některými charakteristickými podrobnostmi. Známo jest usnesení její většinou hlasů, aby se nikdo veřejně ani tajně nedržel těchto odsouzených článků. Dozvuky sporu stopuje Novotný v traktátě Stan. Znojemského o remanenci, v Hübnerově kvodlibetu (1404), kde německý mistr nový útok podnikl proti Wyclifovi a v listě témuž profesorovi, nalezeném J. Truhlářem, jejž prof. Sedlák, vydavatel jeho, připisuje M. Stanislavovi a Novotný z vnitřních důvodů Husovi. Téhož roku Hus proslovil slavnostní řeč na pamět zakladatele university, která nově potvrdila jeho pověst slavného řečníka, jako opravdu mistrovský výkon kazatelského umění. Z rozboru jejího dovozuje autor, že se i v ní ozývají myšlenky slavných předchůdců Matouše z Krakova a Matěje z Janova.

Druhou polovici této kapitoly Novotný věnuje teologickým studiím Husovým a ovoci jejich. Na podzim r. 1404 Hus, dosáhnuv bakalářství teologie, zahájil na fakultě bohoslovné svůj kurs, k němuž mu uložen byl výklad sedmi t. zv. epištol kanonických a části žaltáře. Výklady tyto jsou nám šťastně zachovány, a obsahu jejich Novotný věnuje zaslouženou pozornost (str. 121—125), kdežto prof. Sedlák odbývá je sotva 25 řádky. O úvodní přednášce, kterou Sedlák nazývá obyčejným kázáním a proti ní vynáší vstupní přednášky Stanislava Znojemského, Novotný dokazuje, že Husova úvodní přednáška směle se může měřit se Stanislavovými, jimž se rovná hloubkou a jež převyšuje účinností, vyplývající z jeho prakse kazatelské a ze zaníceností a opravdovosti mravní a z nadšení pro potřebu reformy. Vzrůst vykladatelského umění a vlastního vzdělání Husova zjišťuje Novotný v jeho výkladu žalmů 109—118, jehož rozbor podán je na str. 126—133, kdežto prof. Sedlák obsah jeho po-

dává třemi řádky. V obou výkladech Hus pokračuje v díle svých předchůdců, z nichž zejména patrný je na mnohých místech vliv Matěje z Janova, ale vedle toho již i mocný účinek oprav ných snah Wyclifových.

Ve IV. kapitole: »Arcibiskup Zbyněk a strana reformní« nalézáme mnohé podrobnosti, jimiž Novotný doplňuje obraz osobnosti nového arcibiskupa, známý ze základních děl Palackého a Tomka. Pomíjejíce je, upozorňujeme jen na obsažné rozbory synodálních kázání Stanislavova a Husova. Řeč Husovu na podzimní synodě r. 1405, kterou Sedlák staví daleko za Stanislavovu, vytýkaje jí rozvláčnost, nedosti výlučné rozvržení a pod., Novotný řadí k nejmohutnějším a nejúčinnějším projevům, jaké se kdy ozvaly z úst synodalního kazatele. Podávaje dosti podrobný obsah její, přiznává se, že se mnohdy stěží zdržuje doslovného citování a uznává, že není možno suchým výtahem nahradit hluboký dojem mohutného tohoto kázání. Když arcibiskup Zbyněk zevnějšími vlivy a tajným zakročením kapituly přinucen byl vystoupit proti Stanislavovi ze Znojma, jenž viněn byl z remanence, sporu, který z toho vznikl, účastnil se Hus traktátem De corpore Christi. Proti úsudku Sedlákovu, že Hus bez kritiky a pochybností přejímal z Wyclifa útoky proti kněžstvu a jeho kacířské učení, Novotný ukazuje, jak v traktátu tomto kriticky užíval Wyclifa a neopustil půdu věrouky katolické. Také poslední kázání Husovo na podzimní synodě r. 1407 Novotný zahrnuje zaslouženou chvalou (str. 189 až 192). Podávaje některé ukázky z něho, uznává, že nedovedou ani zdaleka vyvolat představu tohoto velkolepého řečnického výkonu. »Ještě dnes četba mohutného kázání tohoto působí dojmem velikým na čtenáře třeba cítění doby tehdejší odcizeného.« Docela protichůdný je soud Sedlákův o tomto kázání (na str. 120).

Značnou část IV. kapitoly zabírá exkurs o začátcích české činnosti literární Husovy a jeho výkladu Sentencí I—II. V první věci Hus vstupuje ve šlépěje svého předchůdce Štítného, podniká opravu pravopisu českého a vytváří vlastně spisovný jazyk český — zde bychom byli rádi čtli určitější výklad toho, čím se tento nový jazyk spisovný lišil od starší fase jazyka Štítného. I svou teoretickou spekulací o rozdílech abecedy latinské, hebrejské a slovanské, o výslovnosti jednotlivých hlásek, o transkripci jednotlivých zvuků písmem latinským Hus před-

stihoval svou dobu a dokázal, že byl samostatný, svérázný a velký myslitel (str. 184). K témuž úsudku dospívá autor rozborem Husova výkladu Sentencí I—II, díla znamenitě vynikajícího obsahem i provedením. Vedle četných jiných pramenů Hus užívá v něm také Wyclifa, ale s podivuhodnou obratností a téměř kritikou vyhýbá se všelikým odchylkám dogmatickým, nespouštěje se zřetele svůj veliký ideál opravy mravní.

V V., nejrozsáhlejší kapitole: »Rozepře s arcibiskupem a německými mistry až do vítězství národa českého a Husova« Novotný líčí podkopnou a podryvnou práci úředníků arcibiskupových a kapituly spolu s mistry něm. proti straně opravné, v jejíž čele již tehdy stál Hus. Na venek účinek této společné práce projevil se teprve r. 1408, »kdy také rozličné zevní okolnosti a zejména nálada králova ukazovaly vhodnost okamžiku«, obžalobou z kacířství žáka a stoupence Husova M. Matěje z Knína. Která to byla příležitost a která nálada králova prospěla prelátům, není tu vyloženo. Teprve když vylíčena je pře Knínova a její následky novým zákazem bludných článků Wyclifových a zápovědí pobuřujících kázání (str. 218—224), ex post zvídáme (na str. 225—226), že podnětem tohoto kroku byla denunciace něm. profesora Meistermanna v Římě, když král, zvěděv o nařčení své země z kacířství, rozhněván hrozil nejpřísnějšími tresty těm, jichž kacířství by bylo prokázáno. O tom, jak kanovníci hleděli si zachovat přízeň královu, Novotný zaznamenává rozmarný doklad z účetních zápisů kapitulních o přivítání krále, když dne 20. června 1408 podnikl výlet do Záběhlic, uctili ho vědrem malvazí a počtvedoucí v naivní důvěrnosti poznamenal, že se to stalo proti Wyclifistům.

Další výklad o pronásledování strany opravné přerušuje autor odbočkou o Husově reformě zpěvu duchovního. S rozdílem od prof. Sedláka, jenž šmahem odmítl výsledky badání Zd. Nejedlého v díle »Počátky husitského zpěvu«, Novotný přijímá jádro vývodů jeho a jen v některých podrobnostech odchyluje se od něho. Na str. 239 vrací se k přetrženému pásmu o persekuci kněží směru opravného. Varovným listem Hus hleděl odvrátit arcibiskupa Zbyňka od cesty oběma stranám nebezpečné. Na chvíli zdálo se, že hrozící roztržka mezi nimi je zažehnána. Když splněno přání arcibiskupovo a královo o odsouzení kacířství Wyclifského a podle nařízení arcibiskupova knihy Wyclifovy odevzdány v úřadě arcibiskupském — Hus

sám osobně své exemplář předložil arcibiskupovi — Zbyněk vyhověl přání královu a na mimořádné synodě 16. čce slavnostně prohlásil, že ve své diecesi nenalezl kacířství, zejména o svátosti oltářní.

Že v názorech a požadavcích strany Husovy tehdáž nebylo nic kacířského, svědectvím Novotnému je traktát M. Jakuba z Nouvionu, člena franc. poselstva ke králi Václavovi. Pozván byv od mistrů českých na hostinu, tento mistr slavné university Pařižské dal se v disputaci se svými hostiteli a průběh její vylíčil ve spise, jejž r. 1914 uveřejnil prof. Sedlák. Za chlubnou řečí francouzského theologa Novotný dobře vystihuje, jak nesnadné a choulostivé měl postavení proti svým odpůrcům, proti jejichž důvodům, hájícím biblický ideál Kristův, nemohl stavěti než vůli a sílu autority církevní. Nicméně ve svém traktátě nikde jich nepodzírá z kacířství, připouštěje, že snad jen pro disputaci přednášeli své důvody.

Aby zamezili možný obrat v poměru arcibiskupa k Husovi, protivníci opravy podnikli nový útok, tentokrát proti samému Husovi. V druhé polovici srpna 1408 faráři pražští podali proti němu stížné artikuly. Jsou to ony žaloby, o nichž Novotný opakuje odsudek Tomkův, že svědčily »o náramném sklesnutí vážnosti zákonů církevních při největší části duchovenstva«, poněvadž to, z čeho udavači Husa viníli, bylo přísně zakázáno již statuty Arnoštovými. Hus úplně vyvrátil tyto žaloby listem arcibiskupovi, jehož rozbor podán na str. 255—57. Vedle toho proti žalobám těmto v traktátu »De arguendo klero« klidnou a věcnou formou dokazoval oprávněnost, ano potřebu kárati veřejně hříchy kněžské. Že Husovi nebylo dosud možná vytýkati žádné kacířství, dokazuje Novotný listem M. Jana z Rakovníka a traktátem kartuziánského převora Štěpána Dolanského. Proti Palackému, který znal list Jana z Rakovníka, ale nedocenil ho, Novotný právem vyzvedá cenu jeho, ježto v něm promlouvá muž nadšený opravnou činností Husovou, uznávající učenost, neohroženost a čistotu jeho úmyslů, ale znepokojený pověstí, že Hus přilnul k Wyclifovi; pro záchranu díla opravného žádá, aby se odřekl rozkolníka. Naproti tomu v traktátu Štěp. Dolenského hrubými slovy hanoben je Wyclif, jehož kacířstvím poskvrňuje se nezkalená pověst českých zemí. Nicméně ani tu není útoku na Husa, jistě proto, že stanovisko jeho ve věrouce neposkytovalo příčiny k výtkám.

Než všeliká možnost dohody mezi arcibiskupem Zbyňkem a Husem byla naprosto zmařena rozkolem, který vypukl mezi arcibiskupem a králem v otázce svolání koncilia, jež by odklidilo osudné schisma papežské. Politice krále Václava v této církevní otázce, diplomatickému jednání královu s kardinály a papežem Řehořem XII. věnován je tak podrobný výklad, že většinu této V. kapitoly (str. 269—374) čteme jako výňatek z podrobných dějin českých, jež v této době očekáváme z péra Novotného. Náš autor výstižně charakterisuje tuto dobu jako jeden z okamžiků, kdy světový proud dějinný zasáhl do našich dějin příznivě pro náš národní vývoj a velká doba nezastihla u nás lidí malých. Hus s přáteli svými s nadšením přijal rozhodnutí krále, ježto doufali, že nové koncilium podnikne naléhavé dílo opravy církevní. Naproti tomu arcibiskup Zbyněk vlivem svých rádců, odpůrců opravy, spolu s ním, mistry na universitě postavil se proti přání královu tvrdošíjným setrváním v poslušnosti řím. papeže Řehoře XII. V řadě napínavých scen dramaticky živě vylíčeny jsou jednotlivé akty tohoto sporu: jednání mistrů německých a českých na dvoře králově v Kutné Hoře, skvělé shromáždění universitní za přítomnosti poselstva francouzského a konšelů staroměstských za kvodlibetu Knínova, kde M. Jeronym slavil triumfy svého řečnického umění, vydání dekretu Kutnohorského, hrozby něm. mistrů, zavazujících se přísahou, že nebude-li odvolán, opustí Prahu, nové jednání o smír, při němž nařízení králova hájil M. Jan z Jesenice, zpupný odpor mistrů německých a zlomení jeho násilím, kdy z moci královské rektorem nově zřízeného vysokého učení ustanoven M. Zdeněk z Labouně, splnění hrozby německé vystěhováním se mistrů a studentů něm. z Prahy.

Jako něm. mistři, tak i arcibiskup Zbyněk podlehl v zápase s mocí královskou. V době, kdy Zbyněk s biskupem Litomyšlským Janem spolu se zástupci vzdorokrále Ruprechta obeslali vzdorokoncilium papeže Řehoře XII. v Cividale, kapitula pražská vypravila prý svého zástupce ke koncíliu v Pise, čím, jako již před tím uvítáním a darem legátu kardinálův Landuleovi ukázala, že i proti vůli arcibiskupově míní jíti s králem. Pohřešujeme tu výklad, čím způsobeno toto odpadnutí kapituly od arcibiskupa, jenž v ní měl přece své hlavní rádce a poštívače proti opravné straně. A proč preláti hradští prchali brzo potom z Prahy před hněvem královým? (str. 372).

V obraně papeže Řehoře XII. arcibiskup Zbyněk zašel nejdále, když v době, kdy na koncilu v Pise zvolen byl nový papež Alexandr V., vyhlásil interdikt na Prahu. Přísným zakročením krále v Praze i v Pise byl však zastrašen tak, že upustil od svého odporu a 2. září se vším svým kněžstvem přihlásil se k poslušenství Alexandra V. Radost z toho v Praze zvýšena byla, když brzo potom vítěz ve sporu o obedience M. Jan Hus při ustavení nového řádu na universitě jednomyslně byl zvolen za rektora vys. učení, vybaveného z moci cizinců.

V pohnuté době od podzimu 1408 do léta 1409 Hus jak zřízený bakalář teologie na fakultě bohoslovné konal výklad na Sentence III a IV. Také toto dílo Novotný podrobuje důkladnému rozboru (str. 352—364), jímž plně odůvodněna jest veliká chvála výborně vyškoleného filosofa, rozeného filologa a znamenitého učitele. Mezi prameny, jichž počtu přibylo, rád užívá Wyclifa, jehož nezapírá, naopak hlásí se k němu a mužně ho hájí. Nicméně i zde vede si kriticky a nenásleduje ho slepě, ne opouští půdu učení církevního, zvláště v otázce o transsubstanciaci.

(Dokončení.)

K snahám za zdravotně-eugenickou regulací sňatkovou.

Napsal Dr. Jaroslav Kříženecký.

Péče o regulaci sňatků s ohledem na potomstvo náleží do té části programu eugeniky, kde jde o péči o vnitřní činitele vývojové, totiž o t. zv. dědičné vlohy, dědičné založení. Tito vnitřní činitelé vývojoví, kteří spolu s vnějšími činiteli, kterými jsou životní podmínky, za nichž se individuum vyvinuje, určují směr tohoto vývoje, jsou obsaženy v zárodku (oplozeném vajíčku) a pocházejí od rodičů. Jakých, totiž jak hodnotných těchto vnitřních vývojových činitelů se potomstvu dostane, závisí na tom, jak založení rodiče dali zárodku vznik. Aby tito činitelé byli pro příští generace co nejlepší, třeba pečovati o to, aby zárodky těchto generací pocházely od rodičů co nejlépe založených — aby na plození příštích generací byli účastni co nejvíce rodičové dědičně zdatně založeni a naopak jedinci dědičně vadně založení byli z účasti na plození potomstva vyloučeni.

Tato eugenická regulace plození má tedy dvě stránky: jest jednak positivní, jednak negativní.

Pro právní zasahování jest přístupná (přímo totiž) stránka druhá: jde o vylučování eugenicky nehodnotných jedinců z plození.

Uskutečnění ochrany potomstva v tomto směru jest jedním z nejaktuálnějších požadavků eugenických snah. Jelikož pohlavní styk a plození potomstva dostává se v kontakt s právním řádem ve formě manželství a v této formě prochází jakýmsi právním sítem, jest jej možno právě v této formě (a konečně vlastně jen v této formě) právně zachytiti a tak i regulovati. Proto snahy za eugenickou regulaci plození vyúsťují ve snahu po eugenické regulaci sňatků.

Požadavek, aby sňatky byly umožňovány jen individuím zdatně založeným, t. j. prostým t. zv. dědičného zatížení, a individua takto méněcenná a zatížená aby byla ze sňatků vylučována, jest jedním ze základních praktických eugenických požadavků a již stareho data. Jelikož pak nemoci venerické, znehodnocující chronicky a dědičně zárodečnou hmotu a přinášející infekci i plozené potomstvo, šíří a udržují se též manželství u jakožto stykem pohlavním obdobně jako t. zv. dědičné choroby a méněcennosti (dědičné zatížení), byly vždy a jsou též vždy i osoby venericky chore pojaty v okruh těch, jež třeba z účasti na plození budoucích generací vyloučiti.

K provádění takovéto eugenické regulace sňatkové byla ve všech požadavcích v tom směru vyslovovaných projektována l é k a ř s k á p r o h l í d k a p ř e d s ň a t k e m. Povolení k uzavření sňatku mělo by pak záviseti (vedle jiných, již nyní platných podmínek) na výsledku této prohlídky, dokumentovaném event. zdravotním vysvědčením sňatkovým.

Snahy po uzákonění takovéto regulace sňatkové lékařskou prohlídkou před sňatkem jsou již staré a byly již nesmírně často předmětem diskusí, debat a sporů. Zajímavou a cennou anketu uspořádala v té věci r. 1917 Berlínská společnost pro rasovou hygienu.[1] Nedávno stala se pak tato věc opětně[2] předmětem veřejného zájmu a sporu i u nás předložením vládního návrhu na zdravotní regulaci sňatkovou v bývalém Národním shromáždění. Debata byla provedena ve Spolku lékařův českých[3] a odtud se dostala i do denního tisku.

---

[1] Anketa tato byla vydána tiskem pod názvem »Über den gesetzlichen Anstausch von Gesundheitserzeugnissen von der Eheschließung und rassenhygienische Eheverbote«. Lehmanns Verlag, München 1917. Referoval jsem o této anketě v Haškovcově Revui roč. XV. 1918 ve článku »Anketa o otázce zavedení zdravotních vysvědčení sňatkových pořádaná Berlínskou společností pro rasovou hygienu«.

[2] Poprvé přinesl k nám otázku zdravotní prohlídky před sňatkem na přetřes prof. Haškovec roku 1902 ve spisku »Snahy veřejného zdravotnictví v otázce smlouvy manželské« (Praha, Otto), kde tehdá, nezávisle na německé rasové hygieně (což třeba zdůrazniti), byla položena myšlenka, že manželství a plození potomstva třeba zabezpečiti i biologicko-zdravotnicky. Těmto myšlenkám, tehdá vznikajícím v obměně i na jiných místech (anglická eugenika Galtonova r. 1904 a německá rasová hygiena v letech devadesátých), dostalo se ovšem teprve vědou posledních let náležitého podepření a vypracování vědeckého. V roce 1904 psal u nás o zdravotnické regulaci manželských svazků dr. Foustka ve spise »Slabí v lidské společnosti«. (Lachter.)

[3] Viz o tom protokoly schůzí Spolku a in extenso jako články otištěné referáty prof. H a š k o v c e a P e l n á ř e v Časopise lékařův českých roč. 1919, čís. 46, 48, 49.

Nelze říci, že by se byla při této debatě projevila velká přízeň pro vládní návrh. Naopak, a to právě z lékařských kruhů, vycházelo nejvíce námitek proti. Velká většina těchto námitek pocházela však z nesprávného porozumění věci a z neúplné informovanosti.[1] Skoro všechny námitky zde pronášené byly již mnohokráte protřeseny v příslušné literatuře;[2] bližší obeznámenost v této literatuře byla by uspořila odpůrcům i obhájcům zákonného návrhu mnoho energie a byla by všechny debaty učinila vědecky vytříbenějšími a úspěšnějšími. Mnohé námitky pak šly i mimo a věc nezasahovaly.

Vláda vzala mezitím svůj návrh zpět; ovšem — jak bylo vyrozuměno předsednictvo České Eugenické Společnosti býv. ministrem drem Veselým — ne z důvodů zásadních, nýbrž pouze politicky taktických. Konečně bylo lépe, že p o d a n ý návrh byl vzat zpět, neboť nelze říci, že by byl vyhovoval a mohl s úspěchem vésti k cíli, jejž zamýšlel. Návrh má býti však opět obnoven. Otázka eugenické regulace sňatkové se stane tedy opět aktuální. Třeba proto, aby v té příčině byly názory ujasněny a rozšířila se pečlivější informovanost.

Třeba si uvědomiti, že lékařská prohlídka před sňatkem bude znamenati více, než jen ochranu potomstva před dědičným zatížením z vadných vloh rodičů neb porušení zárodeční hmoty venerickou chorobou rodičů (spec. syfilis). Takováto lékařská prohlídka konstatuje totiž též celkový okamžitý zdravotní stav. Pro manželství pak znamená tento stav též po jiných stránkách mnoho: předně jde o event. ohrožení druhého manžela chorobou infekční (choroby pohlavní, tuberkulosa!), za druhé jde o choroby, které by činily manželské soužití nezdravým, jako choroby nervové, duševní; a konečně za třetí prokáží se zde choroby neb vady znemožňující pohlavní styk, oplození a se strany ženiny donošení a porození plodu.

Lékařská prohlídka před sňatkem znamená takto zároveň s konstatováním dědičného založení vlastní záruku pro c e l o u

---

[1] Až zarážející jest, že žádný z účastněných si náležitě neuvědomil — a nebylo to náležitě zdůrazněno ani se strany obhájce — že při celé instituci lékařské prohlídky před sňatkem jde při tak nazvaných chorobách, jež ohrožují potomstvo, v jádře o moment dědičnosti a zde že jest těžiště celého problému; jinak by jistě byla celá diskuse v tomto bodě vyzněla jinak.

[2] Srovnej o tom Schallmayer: Vererbung und Analese. III. vydání Jena, Fischer, 1918, oddíl o. spec. str. 302 a násl., kde jest sebráno a projednáno snad vše, co k této věci bylo kdy promluveno pro i proti.

hygienu manželství, ve kterém jde právě (po stránce fysické) o zdravé soužití, styk pohlavní a plození a rození zdatně založených dětí. Eugenicky, totiž s ohledem na potomstvo má při tom význam schopnost plodnosti, donošení plodu a ovšem dědičné založení a hodnota zárodečné hmoty; vedle toho též ochrana potomstva před následky pohlavní nákazy rodičů.[1] S ohledem na zdravé soužití, ochrana před infekcí a schopnost pohlavního styku má lékařská prohlídka před sňatkem význam čistě zdravotnický (pro přítomnou generaci). Proto tyto lékařské prohlídky před sňatkem a z nich plynoucí regulaci sňatkovou dlužno označiti jako prohlídky zdravotnicko eugenické resp. sňatkovou regulaci zdravotnicko-eugenickou.

Proti uskutečnění takovéto zdravotnicko-eugenické regulace sňatkové uzákoněním povinného lékařského vyšetření před sňatkem a s tím spojeného vysvědčení jako též podmínky k uzavření sňatku jest uváděno mnoho námitek. Veliký cíl, za kterým se zde jde, totiž zabezpečiti manželství jako základní instituci společenského řádu též po stránce biologické, a tak zároveň zabezpečiti zdravotnicky i kořeny příštích generací — tento veliký cíl uznávají beze sporu všichni, jistě také není a nebude nikdy nikoho, kdo by v této příčině mohl odporovati. Ale namítá se, že jest pochybno, je-li tento cíl dosažitelný a spec. je-li dosažitelný cestou zákonného zavedení takovéto eugenicko-zdravotnické regulace sňatkové a možno-li tímto způsobem za ním jíti.

Celkem lze zde uváděné námitky rozděliti na tři skupiny.

Předně se klade otázka, je-li věda lékařská na tom stupni a má-li ty vědomosti, aby zde mohla rozhodovati o tak důležité otázce, jako má-li býti někomu manželství dovoleno či

---

[1] Někdo by ovšem mohl býti toho mínění, že eugeniky se zde týká jen pouze ochrana potomstva před dědičným zatížením, tedy ten bod, v němž jde o dědičné vlohy. Záleží na tom, jak kdo eugeniku pojímá. Uznávám, že možno jí omeziti na péči v předávání zdravých vloh, t. zv. normální konstituce, ale myslím, že správnější jest, pojem a tím i program eugeniky rozšířiti na celý proces vznikání a vývoje nové generace se zřetelem k její biologicko-sociální zdatnosti. Při tom ovšem nejde jen o dědičné vlohy, ale i o všecky vnější vlivy, pod jichž působením se nový organismus vyvíjí: před zrozením i po něm; a jelikož jde o sociální-biologickou zdatnost též celých generací, záleží i na jich početnosti — tedy do eugeniky náleží i péče o plodnost a vše co ji určuje. Toto pojetí eugeniky jest ovšem mnohem širší, než jaké vládne dosud. Navrhuji toto rozšíření a nové pojetí vědomě a programově. Viz o tom: Kříženecký: Cíle a program snah eugenických. Osvětová škola sokolských žup pražských 1910. Zdravotnictví. Nákladem pořadatelstva Praha 1910 str. 3—28.

nedovoleno. Poukazuje se zde jednak na to, jak obtížno bývá tu neb onu chorobu rozpoznati a určiti s takovou přesností a spolehlivostí, jak vyžadují dalekosáhlé důsledky zdravotního vysvědčení, jednak pak na to, že nevíme dosud nic přesného o tom, jak které choroby »ohrožují potomstvo« a které to jsou, aby mohl býti postaven seznam chorob, které by s ohledem na potomstvo měly býti překážkou manželství.

Z a d r u h é se pochybuje, zda zákazy sňatků docílí se toho, za čím se jde — aby totiž byly počaty a rozeny děti jen z rodičů, kteří jsou schopni dáti jim zdravé životní základy. Vyslovuje se obava, ba přímo tvrzení, že, uzákoníme-li v určitých případech zákaz sňatků, dojde ke stykům nemanželským, a děti, které neměly býti zplozeny a zrozeny, přijdou na svět přece; zákon bude tedy de facto obcházen a proto bez účinku a jelikož nastane vzrůst porodů nemanželských, dojde ještě k jistému znemravnění.

Konečně, z a t ř e t í, jsou zde námitky proti samému základnímu programu eugenicko-zdravotnické regulace sňatkové; poukazuje se na to, že takovýmto zařízením bychom vlastně porušovali hrubě právo člověka na svobodu, že bychom jej omezovali v lásce, tedy v nejintimnější a nejhlubší stránce duše a celého života.

Tato poslední námitka působívá obyčejně ze všech důvodů proti nejmocněji. Byla, jest a také bude vždy velice často vyslovována a to začasté s posou ve jménu lidskosti. Ale zamysleme se jen a apelujme doopravdy na své svědomí, a poznáme, že tato námitka jest vlastně námitkou n e j m é n ě o p r á v n ě n o u a to právě ve jménu lidskosti. Jest to jen falešná humanita, které se zde mnozí dovolávají. Uvažujme jen co jest humánějším: zda množiti štěstí j e d n o t l i v c e na útraty g e n e r a c í příštích — a tu pamatujme, že štěstí jednotlivce jest jen subjektivní, kdežto bída tělesná (zdravotní) v generacích příštích jest objektivní, a to bídou nejen postižených, ale i ostatních bližních — anebo ve jménu a pro ozdravění a tak životní zušlechtění g e n e r a c í budoucích žádati dnes na j e d i n c i, aby se zřekl štěstí života rodinného.[1] Lze ovšem pochopiti, proč se snad někdo dá svésti povrchní huma-

[1] U chorob venerických by se event. jednalo jen o o d l o ž e n í sňatku až po úplném vyléčení.

nitou a obhajovati osobní svobodu jedincovu a jeho právo na lásku a rodinný život; útraty takovéto »humanity« nesla by jako stále nyní nesou, vždy jen pokolení příští.[1] Ale ovšem co jest mravnějším podle pravé humanity, před svědomím sociálním a konečně i pod zorným úhlem věčnosti — o tom jistě nebude sporu. V okamžiku, kdy uznáme potřebu chrániti manželství též po stránce biologicko-zdravotnické jako základ lidské společnosti — a tuto potřebu uznávají všichni, alespoň nikdo neodhodlává se zde ničeho namítati —, v tu chvíli padá každá námitka »ve jménu svobody vůle«. —

Silně a průkazně působí též námitky dovolávající se toho, že event. zákazem sňatků vzrůstaly by porody nemanželské a tak že by efekt zákonné eugenicko-zdravotnické regulace sňatkové byl anulován a vedle toho zhoršena celková mravnost.

Tyto námitky zdají se býti na první pohled velice průkaznými. Ve skutečnosti jsou to však námitky založené na pouhých předpokladech a to předpokladech, pro něž nemáme žádného průkazu. Tyto předpoklady lze vysloviti jako domněnky, jako možnosti, na které třeba pamatovati a na jichž uskutečnění třeba býti připraven — ale činiti je důvodem pro odmítání určitého počinu, to jest počínání nesprávné. Takovýmto důvodem rozhodně proto býti nemohou.

Ostatně i kdyby tento předpoklad byl správný, kdyby skutečně následovalo stoupnutí nemanželských styků při omezení svazků manželských, neznamenalo by to ještě zvýšení nemanželské plodnosti a tak faktické obcházení zákona a tím jeho neúčinnost. Třeba si povšimnouti toho, že plodnost nemanželských styků jest vždy značně nižší než plodnost styků manželských. Ukazují nám to jasně na př. poměry v Horním Badensku. Zde podle šetření Sieglových[2] 70—80% provdaných žen obcuje pohlavně již před sňatkem; dítko nemanželské má však z vdaných žen jen 41%, tedy pouhá polovina; naproti tomu v manželství jest požehnáno plodností celých 93·3% žen. Tedy z nemanželských styků vstupuje v účast na plodnosti pouhá polovina žen, ze styků manželských téměř všecky; při tom pak třeba

[1] Srov. Růžička: O zdravotním vysvědčení sňatkovém. Budoucno roč. II. str. 287.

[2] Siegel, P. W.: Gewollte und ungewollte Schwankungen den weiblichen Fruchtbarkeit. Berlin, Springer 1917. Str. 9—32 a 142.

uvážiti, že nemanželská plodnost se omezuje na dítko 1 neb 2 plodnost manželská však vykazuje dětí více.

Možno však poukázati na to, že ani předpoklad a domněnku o zvýšení mimomanželských styků, budou-li svazky manželské lékařským vysvědčením ztíženy, nelze označiti za správné. Jde o to, že to, co víme v této příčině, svědčí spíše naopak, než jak zní předpoklad těchto námitek. Berlínský národohospodář Wagner ukázal totiž statisticky velice průkazně,[1] že všude tam, kde uzavírání sňatků bylo tak či onak ztěžováno, porodnost nemanželská nevzrůstala, nýbrž naopak se zmenšovala. Tento zjev jest konečně také zcela pochopitelným, neboť k značnému procentu nemanželských styků dochází právě v naději a předpokladu, že bude později uzavřen sňatek — jedná se právě o nemanželské styky předmanželské. V tomto smyslu svědčí též výsledky šetření Sieglových,[2] který zjistil, že z trvale svobodnými ostavších rodí v Horním Badensku 24·98% žen. Srovnáme-li toto číslo s oněmi 70—80% žen, které se stýkají před sňatkem, a s 41% z vdaných žen, které mají též i nemanželská dítka, tu jest zřejmo, že nemanželská plodnost a tedy i nemanželské styky jsou větší tam, kde následuje sňatek — že tedy k předmanželským stykům dochází právě s předpokladem sňatku. Jest proto zřejmo, že stane-li se nyní uskutečnění sňatku obtížným a nejistým z okolností, které zúčastněný laik nemůže předem poznati a uvážiti, tu přirozeně vzroste i opatrnost a zdrželivost v takovýchto stycích předmanželských.

Ne tedy stoupnutí nemanželské porodnosti, nýbrž její snížení by se spíše dalo očekávati jako následek eugenicko-zdravotnické regulace sňatkové. Že by zde byl i efekt mravní, plyne samo sebou; ostatně též s mnoha stran bylo poukázáno často na to, že lékařská regulace sňatková by vedla k zvážnění v nazírání na věci sexuální, na rodinu a k uvědomění si zodpovědnosti vůči příštím generacím. Tak se nám námitka při bližším přihlédnutí obrací v rukou v důvod pro.

Podrobnějšího rozboru a osvětlení vyžadují námitky a obavy týkající se toho, že věda lékařská není dnes ještě s to,

---

[1] Wagner Ad.: Grundlagen der politischen Oekonomie. II. 1. Leipzig, 1894, str. 123.

[2] cit. sp. str. 142.

aby vyhověla požadavku kladenému na ni zákonem a aby poskytla náležitý podklad pro provádění této regulace sňatkové.

Tyto námitky týkají se, jak již řečeno, dvojího: jednak jde o to, že prý lékařská věda nemůže se dnes zaručiti za přesné a určité rozpoznání nemocí — jde o nedokonalost diagnostiky; zadruhé pak jde o to, že nevíme dosud nic určitého o tom, které nemoci a jak »ohrožují potomstvo«.

Požadavky položené zákonem o eugenicko-zdravotnické regulaci manželství na vědu lékařskou byly by jistě značné; a možno říci, že by se takto požadovalo od našich lékařů mnohé, co jim dosud nebylo běžným. Ale ony námitky a obavy se zakládají na omylu a nedorozumění, vysvětlitelných nedostatečnou informovaností a neporozuměním jádru věci.

Předně obavy z nedokonalosti diagnostiky. Myslí se při tom hlavně na nemoci, které by se mohly zdědit na potomstvo a pak na nemoci pohlavní. Otázka přesné a spolehlivé diagnostiky jest jistě rozhodující důležitosti vzhledem k nemocem pohlavním, kde veškeré následky pro druhého manžela a značná část následků pro potomstvo plynou z nemoci samé cestou infekce — vedle ovšem sekundárních vlivů nemoci na zárodečnou hmotu (syfilis!). Poukazy kliniků na obtížnost spolehlivé diagnosy jsou též pravdivé a dlužno je respektovati; v tom smyslu nebylo poukazováno jen u nás, nýbrž i jinde (Blaschke).[1] Dlužno však uvážiti, že nemoci pohlavní nejsou všemi nemocemi, které při provádění lékařské prohlídky před sňatkem přicházejí v úvahu, aby snad pro to, že zde není v diagnostice možna absolutní jistota, neměla býti tato prohlídka vůbec zákonně uskutečněna.[2] Totéž platí i o chorobách,

[1] V anketě Berlínské společ. pro rasovou hygienu; viz citov. spis. str. 20—21 a 42—46.

[2] Pokud jde při chorobách pohlavních o ochranu druhého manžela před infekcí, stojí za povšimnutí, že prof. Blaschke (v berlínské anketě — cit. spis. str. 21) upozorňuje, že z takovéhoto zdroje pochází jen 2—3% všech případů. Relativní nedostatečnost diagnostiky by v této příčině byla proto věru malého významu. Jinak se ovšem věci mají vzhledem k event. poškození zárodečné hmoty (syfilis); zde však schopnost diagnostiky právě nepřichází v úvahu. U chorob venerických narážíme ostatně i na jiné okolnosti. Prof. Blaschke píše (tamže str. 20 a 42): »Vyžadujeme-li též od ženy vysvědčení, co máme pak činiti s mladými děvčaty, která nemají ani tušení o mimomanželském styku . . . Nemyslete při tom na velkoměsta a nebo na velkoměstské dělnice, nýbrž též na venkov, na malé město, myslete na střední stav. Co řekla by tomu 19-tiletá dcera faráře nebo co by řekl tomu její otec, kdyby před jejím sňatkem bylo požadováno takovéto vysvědčení a ona byla vyzvána, aby se proto podrobila tělesné prohlídce? Neboť bez

které samy by znemožňovaly oplození a donošení a zrození. Pro ostatní choroby, totiž choroby, při nichž přichází v úvahu vliv na potomstvo cestou dědičnosti, nemá však větší nebo menší spolehlivost diagnostiky naprosto toho významu, jaký jest této okolnosti přičítán, a naprosto ne významu rozhodujícího. Poukázal na to podrobně též prof. Růžička.[1] Zde zřejmě jde o nedostatečnou obeznalost ve věci u těch, kteří takovéto námitky činí.

(Dokončení.)

---

takovéto prohlídky a sice velice důkladné tělesné prohlídky, nemohl by žádný svědomitý lékař takovéto vysvědčení vystaviti.« Pro to vše vyvstává otázka, měly-li by pohlavní nemoci při vysvědčení ten význam a měla-li by se na ně klásti ta váha, jak by se na prvý pohled zdálo. Upozornil jsem na tuto otázku již ve svém referátu o berlínské anketě (Kříženecký cit. sp. 1918 str. 211.). Námitky týkající se nedostatečnosti diagnostiky chorob venerických by takto ovšem tím více ztrácely na váze.

[1] Růžička: Diagnostika a eugenika. — Časop. lékařů československých. Roč. 1920. Čís. 2.

Koaliční právo dělnictva.

Napsal dr. František Müller.

(Dokončení.)

V debatách parlamentních poukazovali liberální poslanci jak na sněmu pruském, tak na spolkovém sněmu severoněmeckém a na to na říšském sněmu k tomu, že podle jich názoru jsou koaliční zákazy vlastně už zrušeny pruskou ústavou a liberálními zákony o spolcích. Zástupci vlády však na tyto výklady nepřistupovali, a tak se dostalo Německu jednotné nápravy po rozumu zrušení koaličních zákazů teprve § 152. živnostenského řádu, který byl zákonem ze dne 21. června 1869 vyhlášen zprvu jako živnostenský řád pro Severoněmecký spolek, pak na základě ústavy pro Německou říši z roku 1871 prohlášen za zákon říšský, sukcesivně zaveden v jednotlivých státech říše a v bývalém říšském území a s terminologií, podle říšského ústavního práva revidovanou publikován a jako »Gewerbeordnung für das Deutsche Reich« označen vyhláškou říšského kancléře ze dne 1. července 1883.

Očividným nedostatkem německého právního stavu jest, že se koalice uvolnila zásadně jen v mezích živnostenského práva. Snahy pokrokových poslanců nesly se už na sněmě severoněmeckého spolku dále, než kruhy konservativní a vláda nepřály volné koalici v rozpětí, zahrnujícím i zemědělské a domácí dělnictvo. Hlas mezitím už mohutně organisovaného dělného proletariátu v Německu, jehož třídní vědomí nabádáno a vedeno sociálně demokratickou doktrinou a agitací Marx-Engelse-Lassalle a Rodbertusse, nejúčinněji ovšem Marxe, jako patriarchy sociální demokracie internacionálně orientované, se mohl v této periodě říše uplatnit v propagandě, nežli v legitimních formách ústavních. Mimoděk a vydatně podporoval propagandu sociální demokracie jalový doktrinarismus politického liberalismu. On si nakládal a postačoval na tom, že má občansky samostatné individuum, a to ať se ohání a oblažuje každé podle své libosti a fa-

çony na vlastní vrub. Přes ideu abstraktní rovnosti občanů ne postřehl konkrétních příkrostí sociálních rozdílů a nejen že ne uznával, nýbrž popíral, že stát by byl povolán umožnit anebo sám se postarat, aby tato propast byla překlenuta. Jest úžasno, že státník tak prozíravý jako Bismarck si mohl domýšleti, že svým antisocialistickými zákony zocelí mříže, jimiž nepochopený socialism lomcoval.

To byl ještě par distance ideový účinek oné už zmíněné politické antinomie, jíž se dopustili revoluční zákonodárcové roku 1791 kodifikovavše myšlenku r o v n o s t i aritmeticky, šablonovitě. Ale ještě jeden další, ve svých právních a politických důsledcích pronikavější účinek mělo na zákonodárce v Německu i v bývalém Rakousku ryze individualisticky orientované řešení koaličního problému: neodvážili se, myšlenku zrušení zákazu koalice logicky vyčerpat. Názorný jest po té stránce tekst německého živnostenského řádu, článku 152, ve kterém odstavec druhý, stanovící právní neúčinnost a nežalovatelnost koaličních úmluv, takměř podtíná nohy normě prvního odstavce zrušujícího zákazy koalice podnikatelů a dělníků živnostenských. Musím spravedlivě ku cti nejvyšší soudní judikatury v Německu uznati, že říšský soud v Lipsku chápal mnohdy výstižněji sociální povel dobový, než administrativa s hospodářským životem těsněji srostlá.

Dějinně a příčinně po stopách Německa přišlo bývalé Rakousko se svým zákonem ze dne 7. dubna 1870 zrušujícím v prvním článku dosavadní zákazy koalice, všeobecným zákonem trestním stanovené. Časově přišel zmíněný zákon vhod právě na prahu vzestupné konjunktury, tak zvané zakladatelské éry (1871—1873), německým vítězstvím zahájené. Že s v ovzduší tehdejšího hospodářství vyrojila spousta stávek, jest vysvětlitelno a známo, a znamenal tudíž nový zákon alespoň úlevu po jedné stránce pro trestní soudy.

Zákon ten měl přes mnohé nedostatky přece také ještě jiné výhody a byl by se dal snad i v praksi mnohdy lépe využiti, kdyby nebyl měl té rušivé spojitosti s oněmi nahoře již uvedenými singulárnostmi živnostenského řádu.

Vedle právního stavu v Německé říši §§ 152. a 153. živnostenského řádu daného vyznamenává se zákon rakouský tím, že jako samostatný zákon není ve svých disposicích omezován příměrně úzkými hranicemi živnostenského řádu. Předpisy článku

2. zákona o koaličním právu týkají se, jak ostatně z doslovu samého vysvítá, všech druhů zaměstnavatelů a zaměstnaných zrovna, jako svou dikcí ovšem odlišné, předpisy derogovaného práva.

Duch politického liberalismu v dobrém i špatném smyslu provívá i tento zákon rakouský a zaviňuje polovičatost vytýkanou už svrchu nejenom tomuto, nýbrž i ostatním evropským zákonům koaličním, představujícím druhou periodu v historii koaličního práva.

Rozumí se samo sebou, že neočekáváme od zákonodárce, aby v sociální nepředpojatosti chránil a legitimoval i ony počiny svépomoci, které jsou mravně absurdní a aby kryl ony zjevy zájmových souručenství, jež jsou negací eksistence neb účelů nejvýše pojímaných lidských koalicí. Co jest samo o sobě zločinem, nemůže v žádné sociálně-politické spojitosti nabýt legitimnosti. Život, zdraví, čest, svoboda a statek člověka zůstanou i v politice impenderabiliemi, jichž stávka, výluka, boykot, sabotaže a jiné počiny svépomoci se nesmějí za souhlasu zákona dotýkat.

Konklusím, jak je vypřádala náboženskými sváry zchorobřená sofistika hugenotských, jezuitských a anglikánských monarchomachů dřívějších věků, nemůže moderní socialism dopřávat útulku.

A podle mého soudu svědčí spíše o vnitřní slabosti než o síle sociálně-demokratické organisace, musí-li se, jak se v historii pohříchu také již přihodilo, in concreto vzepříti proti tomu, aby stihl vraha stávkokaze zákonný osud.

Polovičatost koaličního zákona spatřujeme rozhodně v momentech, ovšem už naznačených, a to v tom, že jednak zákonodárci úplně postačuje akční volnost individua a pak, že zákonodárce nebrání sice koalici společným zájmem poutaných individuí, ale jich úmluvě odepírá šmahem právního účinku.

Zákonodárce nám tu skytá pro oblast moderního sociálního práva kategorii jakési naturalis obligatio — německý živnostenský řád tak činí ex professo.

Stát převahou byrokratický neměl vůbec zvláštní záliby pro koalici, a autonomii organisovaného proletariátu teprve nevěřil.

Záhadami nepromyšleného zákona si mohly lámat instance soudní a politické hlavu. Z toho vzniklá bezradnost dohánělа

pak nejenom strany, ale i literární kritiku k jizlivým poznámkám a jakémusi despektu vůči paragrafům.

Širé horizonty uvolněním koalice tvůrčí mohoucnosti zákonodárcově se otevírající, zůstaly na škodu sociálního míru a hospodářského prospěchu Evropy nepovšimnuty.

Organisace politické i odborové, jak dělnictva tak zaměstnavatelů šly svými cestami, které se čím dále tím více rozcházely. Státu stačilo, podrobily-li se v jistých pragrafech stanov jeho požadavkům čistě zevní spolkové policie. O nějakou plánovitou koherenci toho tisícehlavého aparátu a o racionální využitkování takové koherence v celkovém zájmu sociálního míru a hospodářského prospěchu se nestaral nikdo.

Místo stálého kontaktu vidíme v poměru obou velkých táborů kapitalistického hospodářství řadu konfliktů, při nichž i teď ještě rozhoduje jenom síla té které strany.

Ale i předem větší tíhou a větší homogeností třídního zájmu silněji ukázněná strana nemůže napořád si sama postačovat, i kdyby neměla ambicí všeobecně politických, které diferencují stále více směr politického od směru odborového vedení.

Už v primární struktuře této strany jako seskupení dělného proletariátu za uhájením ekonomických zájmů příslušníků jest, stejně jako v amerických a anglických organisacích, silně zdůrazněn rozdíl mezi kvalifikovaným a nekvalifikovaným dělníkem, a tu záleží leckdy mnoho na mentalitě majority a na obětavosti minority.

Že rakouský zákonodárce, nezmíniv se ani slůvkem o kolektivní pracovní a tarifní smlouvě, prvním to logickém a racionálním důsledku koaliční volnosti, odvážil se vedle mzdového problému načíti i cenový kartel, byť i jen v mezích živností, svědčí o velké srdnatosti, kterou však v této souvislosti nebudeme analysovat, ani co do její podstatnosti ani co do jejího výsledku.

Jisto jest, že iniciativa, jež se polovičatostmi zákona z roku 1870 vymkla i v Rakousku z rukou zákonodárcových, přešla do rukou odborně organisovaného dělnictva. Podařilo se organisaci, tu bojem, tam vyjednáváním, usjednotit své šiky jako kolektivní jednotky, přes které se při úpravě pracovního poměru nemůže přenésti ani nejbohatší akciová společnost ani nejsilnější kartel podnikatelů, jako se druhdy stávalo vůči isolované poptávce dělníkově.

Tím byla v základech otřesena a zhroucena myšlenka manchesterského liberalismu o postačitelnosti individuální svobody smluvní, ale tím také se boří pilíř, o nějž zákonodárcové opřeli své polovičaté zákony koaliční.

Sociální postulát akční rovnováhy smluvních stran při úpravě pracovních poměrů ve velkokapitalistickém hospodářství jest splněn — f a k t i c k y a úsilím j e d n é strany.

Z tohoto poznatku vyvěrají nové konsekvence, jedna pro třídní organisaci, druhá pro všeobecnost jako impuls k reformám, které by mohly představovat třetí a poslední kapitolu ve vývoji koaličního práva. Ačkoli se tím dotýkám nejchoulostivější stránky aktuální sociální politiky, chci doznati, že s čistě logického stanoviska shledávám snahu a požadavek třídní organisace, mající takový praktický úspěch v rukou, formálně stringentním, zdůrazňuje-li o b l i g á t n í příslušnost ku straně.

Když se ideologický osnovatel státní ústavy Montesquieu nebál, konstruovav ve svém De l'esprit des lois stát na celém systému nedůvěry pouvoirů proti sobě a jednotlivce proti celku, požadovat pro takový organism obligátnost jeho příslušníků a když musil Rousseau ve svém Du contrat social konstruovat résonu státu jakýmsi duchaplným clearingem svobod a povinností, proč by v méně požadujícím spolkovém celku, jehož první útvar byl dán naprostou důvěrou všech členů třídní organisace, se nemohl vyskytnout požadavek povinného členství, tak jak ho máme na př. ve společenstvech živnostenských? Nehájím však toho požadavku a nepožadoval bych jeho uzákonění — autonomie jest nejsilnější logikou své setrvačnosti.

Racionálnější a méně sporná jest druhá ze svrchu dotčených konsekvencí, směřující k dalšímu vývoji koaličního práva.

Zákonodárce musí udělat onen d r u h ý krok, na který při prvním kročeji zapomněl a jejž za něj udělala třídní organisace sama. Materiál jest tu dán, a směrnice nevede do mlhava nevyexperimentovaných záhad. Nejlepší zákony jsou ony, jimiž zákonodárce, vystihnuv racionálnost skutečného vývoje, sankcionuje přirozenou kausálnost jeho jako positivní právo. I když se proto nehlásím k formalismu Kantovy etiky, má přece mnoho do sebe v Kantově praktické filosofii vyložené učení: »jednej tak, aby maksima tvé vůle mohla povždy zároveň platit jako princip všeobecného zákonodárství.«

A je-li podle communis opinio, podle všeobecného právního vědomí maksima vůle dosavadního jednání třídní organisace co do úpravy koaličního problému takto kvalifikována, pak může zákonodárce přehodnotit maksimy této vůle v maksimy positivního práva, v zákony.

Očekáváme-li v tomhle smyslu positivně-právní dořešení sociálně-politického problému koalice, můžeme jako nejmarkantnější body třetí periody postulovat následující:

Abychom převedli faktické vymoženosti socialismu na základy positivního práva, musíme oba nositele kontraktního kolektivismu, jako takové, zákonným jich uznáním formálně legitimovat. Dělné třídě se musí dostat zákonem uznaného zájmového zastoupení, kterého dosud nemá. Organisace nemohou zůstat jen dynamikou mas, musejí se stát výrazem práva. Pak nebude třeba, aby se ve státě jedni organisace báli, a nebude možno, aby ji druzí frivolně ignorovali. Kolikráte se možnost rozumné dohody rozbíjela jen o tvrdošijnost jednotlivého zaměstnavatele, a na Brněnsku docházelo ku stávkám, poněvadž průmyslníci tekstilní při zavádění sociálně-politických novot novely živnostenského řádu z roku 1885 se o dělnictvo a jeho organisaci vůbec nestarali.

Na druhé straně ovšem by nesměla organisace dělnictva zákonným uznáním pozbýti své přirozené třídní autonomie. Jakékoli postátňování a byrokratisování by znamenalo a priori vykolejování kursu celé akce už proto, poněvadž rušení mezinárodní substrukce socialistických organisací je, čím menší hospodářské území státu, bezvýhlednější.

Organisační útvary, kterými by se naše idea konkrétně uskutečňovala, se nedají předem apodikticky vypočítat. Jsouť questio facti podrobená rozdílům podle místní a časové potřeby a podle odborových a politických zájmů.

Jak dalece a vydatně nám tu poslouží speciální komory dělnické, budou-li svými základy v dělnictvu dobře zakotveny a svými soubory vedeny, aby nedocházelo ke pokrytým a nepokrytým konfliktům, jak jsme je často postřehovali v poměru mezi obchodními komorami a volnými zájmovými organisacemi průmyslu a obchodu, ukáže budoucnost, již nám bude vyčkati.

Nepostačí však pouhé ověřovací uznání zájmové organisace dělnictva. Bude nutno zákonem stanovit také její úkoly po stránce formální a meritální. Carte blanche nemůže

dostat žádný z činitelů ve veřejném životě. Tu usnadňují techniku zákonodárcovu bohaté zdroje plynoucí z tisíců tarifních smluv v Evropě a z dotyčné judikatury. V Německu postřehl tento zdroj legislativní produkce státní sekretář Nieberding už v roce 1907, poukázav na říšském sněmu k nutnosti revise článku 152. a 153. živnostenského řádu po rozumu judikatury říšského soudu.

Rozumí se samo sebou, že jest zákonodárcovou starostí, aby adekvatně zorganisoval a vyzbrojil také druhou stranu pracovního poměru: kapitalistické podnikatelstvo. Zde snad bude účelná jakási restituce původních autorit zájmového zastoupení průmyslu (v nejširším toho slova smyslu) aneb stanovení závaznosti určitých organisačních novotvarů.

Připomínám ze své zkušenosti, že v letech 1905 a 1906 — ovšem více za kulisami — nadhazovali mluvčí industrie ve vídeňském ministerstvě obchodu myšlenku nucené organisace průmyslu.

Jakmile budou míti obě strany svá legitimní, právních akcí skutečně schopná zájmová zastoupení, pak bude in formali jenom ještě třeba stanoviti nad stranami forum, aby v kolektivních sporech o úmluvu a ve sporech z úmluvy zasahovalo tam prostředkujíc a stanovíc, tu rozhodujíc a provádějíc. Takový tribunál sui generis, zpola povahy administrativní, zpola povahy judiciální, nerevoltující mimo vlastní dosah ústavní diferenciací správy a soudcovství, by mohl mít i další blahodárný účinek, že by nevzrůstala z každého většího sporu kolektivního zákonodárci nutnost příležitostních zákonů — jak jsme u nás v poslední době zažili — a že by ta složitá kauistika v ius cogens zákonů mohla ustoupit na prospěch větší eksaktnosti zákonů v obor práva dispositivního. Mohl by ten tribunál zastávat zároveň jaksi funkci zákonodárce v běžné kasuistice — nechci říci zákonodárce bagatelního, jako se děje tam, kde soudce soudí z volné úvahy.

Druhý požadavek v této souvislosti činěný jest, aby byla instituce kolektivní smlouvy ex professo přesně vybudována jak co do své základní konstrukce v právu občanském, tak co do forem své speciální aplikace v hospodářském a sociálním právu.

Dílčí novela ze dne 19. března 1916 k občanskému zákoníku, která přes svůj absolutistický ráz formální, po stránce sociálně-

politické zasluhuje celkem pochvalu, našemu požadavku nevy
hověla, a náš vlastní zákon ze dne 17. října 1919, jejž si s upřím
ným povděkem pochvaluji pro jeho jarou odhodlanost, ja
vyplel z živnostenského řádu vedle předpisů o pracovních kni
kách námi už nahoře rekriminovaný § 85., nemohl ve své
úzkém rámci načíti problém kolektivních smluv.

Smím tu snad vzpomenouti, že první pokus o legislativn
řešení kolektivní úpravy pracovního poměru jsem podnikl svo
konstrukcí § 114b živnostenské novely z roku 1907. Právn
podstatu a sociálně-politický dosah této novoty jsem vylož
v důvodové zprávě vládní předlohy a v úvodním výnosu k tét
novele.

Aby kolektivní smlouva, nejvítanější plod koalice i s tout
nemohla být v účincích rušena zaskakujícími ji konkurenčním
normami jiných zákonů, najmě z oboru práva trestního, budi
náležitou revisí postaráno o nedotknutelnost předpisů sociálníh
práva o koalici.

A jako jest kolektivní smlouva nejmarkantnějším výrazem
práva koaličního, tak jest otázka pracovní mzdy a doprovod
jejího, pracovní doby, nejčastějším obsahem kolektivní smlouvy
Smlouva tarifní jest kolektivní smlouva kat'exochén.

Myslím, že duch a technika kolektivní smlouvy přivodí tak
adekvátní revisi běžných mzdových teorií.

Aniž bych se pouštěl do jednotlivostí obsáhlého kompleks
mzdových teorií, chci jen tak eklektivně se zmíniti, že ani čist
merkantilní ani čistě právnické pojímání mzdy neuspokojuje
prodávat pracovní sílu časem měřenou za určitou peněžní mzdu
vede najmě na straně dělníkově ku příkrostem aleatorních ob
chodů, jako prodej nevzrostlé úrody, a snaha konstruovat s ma
tematickými formulkami po ruce, s p r a v e d l i v o u nebo p ř i
r o z e n o u mzdu, jest ve všech svých konstruktivních varian
tách pachtění se za fantomem: iustum precium. Tím méně uspo
kojují osudové teorie mzdové, jak je vykládá socialistický pesi
mismus ve svých železných zákonech (ehernes Lohngesetz).

Při kolektivní úpravě pracovního poměru cestou koalic
nedá se už mzda pojímat jako trhem, nebo paragrafem, nebo
osudem dané odbytné jedné strany výrobního procesu, jehož
účinkem jest desinteressement pracovní síly na dalším hospo
dářském výsledku součinnosti kapitálu a práce.

Pracovní poměr upravený koalicí rovnocenných činitelů už není boj disparátních živlů, nýbrž poměr plné societárnosti. Obapolnou součinností docílená nová hodnota jest nejenom technicky společný úkon, nýbrž i zájmově společný statek. V tomto poznatku tkví kořeny nových nároků a nových teorií obírajících se podílem práce na konečném zisku, což podle mého mínění jest mzdovému pojmu imanentní.

Důležitým předpokladem nejenom koalice, jako formy kolektivního uplatňování práva práce, nýbrž i plného rozvoje práva práce sama jest, aby dosavadní různosti positivní úpravy pracovního práva podle jednotlivých oborů a skupin hospodářských byla učiněna přítrž, a to zprvu alespoň ujednocením základních norem a institutů positivního sociálního práva.

Historicky a technicky jest vysvětlitelno a nestejnou zatěžovatelností kvalitativně a kvantitativně diferencovaného podnikatelstva odůvodněno, že máme nejen různé stupně, nýbrž i různé druhy ochranného práva práce podle toho, spadají-li ty které podniky v dosah práva živnostenského, obchodního neb dopravního, či v dosah práva horního neb zemědělského. Tato různá práva nutno převést na společné jednotné formule základní, abychom časem obdrželi netoliko formálně jednotný code du travail, nýbrž i materiálně jednotné právo práce.

Jest na bile dni, že velké sociální reformy jsou následkem mezinárodní spojitosti moderního kapitalistického hospodářství, dílem zásadně, dílem prakticky závisly na jisté vzájemné úrovni mezistátní. Jak si může i relativně silnější stát uškodit, prováděje sebe lepší reformy mimo mezinárodní šik, toho doklady jsme spatřili nejednou ve státním a národním hospodářství naší doby.

Vítáme tudíž z celé duše ustanovení článku 23. v prvním díle mírové smlouvy o svazu národů a předpisy XIII. dílu smlouvy St.-Germainské o mezinárodní organisaci práce — třebas byly materiálně poněkud povšechné — jako slibný základ, na němž se dá a bude budovat dílo sociální spravedlivosti, kterou mírová smlouva sama označuje basí míru světového.

Měl jsem nedávno příležitost ve článku, jejž uveřejnila »Česká revue« (r. XIII., č. 1.) načrtnout, co bych se stanoviska sociálně pokročilejších států pokládal po stránce koalice a stávek za vhodno k mezinárodnímu řešení.

Tedy mezinárodní úmluvy ve velkém a kolektivní úmluvy koalovaných stran budou řešit, čemu dnes říkáme třídní spory, nikoli však onen výstřední imperativní étatism, jak se obráží v mysli tak zvaných »na levo orientovaných«, kteří nahrazují vůli ku práci i pracovní smlouvu komandem.

Tušíme, jaký hospodářský osud snad kyne Evropě, jejíž státy jsou finančně rozvráceny, jejíž národní hospodářství jest aleatorně přesunuto a přehodnoceno a ve středních vrstvách obyvatelstva zbědováno, a tu můžeme a musíme žádat vydatnou praktickou sociální politiku, jako přístřeší, jež nám vystaví cizí kapitál, a pod něž se uchýlí mnozí, kdož dříve toho nepotřebovali.

Nechci si na konec utržiti výtku ovetšelé kapucínády, ale nejsem z oněch, kteří pro samý socialism nevidí člověka. Vidím ho a věřím v něj.

Věřím, že v dobré koalici pozná, že nejúčinnější zárukou práva práce jest práce sama.

Narcyza Żmichowska (Gabryela).

Napsal Miloslav Hýsek.

(Pokračování.)

Żmichowska své básně rýmovala; neznala ještě volného verše, ale proud výmluvného zápalu, s jakým mladá začátečnice, vrstevnice Z. Krasińského, hlásala pravdu sociální rovnosti a náboženství lásky, má i ve verši rýmovaném široké řečiště a mohutnou sílu, která neztrácí posvěcení ani vedle veršů Mickiewiczových a Slowackého. Żmichowska přes své mládí si již zde vytvořila vlastní řeč, v níž se stále stýká nebe se zemí, radost s bolestí, sen s realitou. Tam, kde Mickiewicz vlil do rytmu svých strof sladkou životní moudrost, přetavenou v mužně bijícím srdci, a kde záplava obrazů Slowackého se podobá duhovým barvám kouzelné faty morgany, Żmichowska zachycuje rozbouřené vlnění své citlivé fantasie překvapující metaforou vedle lidového úsloví, lehkostí a zpěvnou nosností výrazu vedle trhaných výkřiků a otázek, lidově volným řazením vět vedle nuancovaně vystupňovaných slohových rafinovaností.

V prvním období své tvorby napsala Żmichowska rozměrnou báseň Maina i Kościej (1842 a 1843), zlomek básně Lilia s předzpěvem (1843) a Trzy pieśni gęślarza (1843) vedle několika básní drobných, tři črty cestopisné (Gibraltar, Burza, Zwaliska Luxoru), historickou povídku Dańko z Jawuru (1845/6), menší povídky Zagadnienie (1842), Prządki (1844) a Capricio (1845) a obsáhlejší Poranka s úvodní situací Wstępny obrazek (1846) a Książka pamiątek (1847/8), která zůstala neukončena.

Společným rysem všech těchto prací je postihnouti a vyjádřiti tajemství podstaty lidského života, ale Żmichowska již zde se ocitla na nebezpečném rozcestí, jež bylo později pro ni osudné: některé její povídky jsou pracovány tématicky, aby

dokumentovaly autorčino přesvědčení a problémech, jež ji tížily. Svět jejích motivů nebyl rozsáhlý a také povídková její technika je velmi primitivní. Problém umělcova osudu, pojatý ve smyslu uvedené básně, vystupuje v povídkách Capricio, v Pohance, částečně v Knížce památek i ve třech uvedených básních. Problém lásky zvučí z básně o Maině, z Knížky památek, z Pohanky a věnována je mu povídka Zagadnienie. Jinde se Žmichowska utíká ke vzpomínkám na dětství: v povídkách Prządki (Přadleny) a v Pohance. Otázku lidí dobrých, uskutečňujících zákon lásky, učinila podkladem Dańka z Jawuru a prohřála jí většinu ostatních prací. Z oblíbených situací se opakuje vypravování při besedě známých v Capriciu, Přadlenách a Pohance. Žmichowska již do prvních povídek ráda vsunuje taková obsáhlá vypravování a dopisy.

Tématické jsou povídky Problém, Capricio a do značné míry i Dańko. V první prostě předvádí mladou dámu, jež čte dva dopisy, nabízející jí sňatek, a to chudého, dobrého hocha do ní vroucně zamilovaného a nabízejícího jí kromě oddaného srdce jen pracovité ruce, a elegantního hraběte, jenž se chce ženit pro společnost, ale může své ženě poskytnout přepych pohodlí a stále nové zábavy; autorka ponechává čtenáři, jak si rozřeší spor dívčiny duše, ale ve způsobu podání nelze nepostihnout jejího pesimismu, jenž jest vlastně ostrou kritikou tehdejší rozmařilé společnosti. V Capriciu paní Ksavera, jež v přátelském kroužku líčila historii své ideální lásky k vynikajícímu básníku Julianovi, sama hned na počátku poznámkou, že »láska básníka je balladou, sonetem, elegií, ale ničím více«, napovídá, že to chce doložiti svým vypravováním, a skutečně zní závěr jejího bolestného probuzení z opojného snu: »básník milovat nemůže: jemu se pouze zdá, že miluje, když píše pěknější verše.« A o Dańkovi jako »povídce na historickém pozadí« platí doslovně, co napsala v úvodě o věcném podkladě básně o Maině, že »více cítila, než věděla a dovedla«: jako u nás později Žofie Podlipská, vnáší zde Žmichowska do historické minulosti své vlastní nové myšlenky; její povídka o hodné rodině chudého nevolníka, jež z křesťanské lásky odpouští zlému pánovi a jejíž syn Dańko v litevském zajetí zachraňuje pánovy děti bez myšlenky na odvetu nebo odměnu, názorně a tendenčně ukazuje, jak dobro má vítězit nad zlem. A tato tendence, jež z jejích osob učinila bezživotná schemata, myslící a cítící podle autorčiny potřeby a upadající hned

v krajní sentimentalitu, hned v krutou bezohlednost, v zárodcích zničila možnost vytvořiti díla umělecká.

Tím významnější jsou básně a povídky ostatní: Żmichowska v nich je opět jen a jen básnířkou, jež s rozpálenou hlavou a žhavým srdcem zachycuje v tvůrčím vzrušení svou bolestnou visi lidského osudu. Jako v jazyku, tak zde i látkově spíná vzdálená, toskně po nebi plující oblaka se svěží zelení luk a zemitou vůní venkovských polí. Všechny tři básně jsou osnovány na podkladě lidové epiky, ale autorka lidový motiv rozpřádá, zabarvuje a přetvořuje kosmickým smutkem poznání, bolesti a lásky. K »Maině a Kościejovi« si nasbírala detaily o upírovi a pohanských bozích smrti z Naruszewicze, Rakowieckého a Słotwińského, zkombinovala si jednotlivé údaje a užila jich zcela libovolně, a to úmyslně: »To, co v historii se nazývá nejistotou, mně se v poesii líbí nejvíce.« A proto »z dávných podání jsem si vybrala taková, o nichž jsem čtla nejméně historických pojednání.« Báseň Żmichowské jest tudíž svérázným zpracováním známé slovanské látky o Laliji.[1] Kościej, v jejím podání bůh smrti, zamiloval se do snivé Mainy, uspal ji svým teskným zpěvem, a zatím co nad spící kosmické hlasy hovoří o záhadách života a smrti a její sestra při náboženských obřadech se snaží ji probudit, Żmichowska nechává ji spáti:

> Kdo má srdce jen pro city, pro písně,
> ten ať prosní celý život,
> toho nechej v pokoji.

A takovou jest i Lilia, dcera rybáře, za povodně kletbou pěvce-čaroděje odsouzená k utrpení: vypouští do řeky ryby, jež otec chalovil, miluje měsíc a květiny a touží »umřít v samém jaru života«. Guslar jako Żmichowska v básni o štěstí básníka ví, že jest mnohem více než hrdý kníže, poněvadž jen jeho písní mohou žít velké činy, ale tuto moc draze si vykoupil bolestí osamocení.

A jako Božena Němcová konečně ve chvílích, kdy na ni nejvíce doléhá smutek a kdy byla v nitru rozvrácena nedůvěrou k sobě i v lidi, utíkala se do vzpomínek na dětství. Tak vznikly povídky Přadleny a Pohanka, jež jako Babička Boženy

[1] Srovn. Sborník prací věnovaných prof. dr. J. Polívkovi k šedesátým narozeninám, Praha 1918, str. 88 sl.

Němcové znamenají vrchol její básnické tvorby. Přadleny prostě navazují na lidový zvyk přástek, jež zažila v útlém mládí v domě své zbožňované tety a z nichž v její mysli zůstaly stopy mocného dojmu z pohádek o strašidlech. Strašidelné lidové historie měla Žmichowska ráda, jak je patrno z básně o Maině, v jejich pozadí tušila tajemné síly záhrobí a postihovala jejich souvislost s lidskou bolestí a potřebou lásky. Technicky jsou Přadleny zcela prosté, je to povídka rámcová, a právě jen tento rámec je vzpomínkový: sešly se přadleny u její tety, Žmichowska z nich nakreslila ostrými tahy několik typických postav, vypravují, škádlí se a dají se potom do pohádek o strašidlech, předstihujíce se ve snaze vzbudit v posluchačích hrůzu. Jsou tu pohádky tři, jež Žmichowska zbásnila z lidových motivů, ale jež opět přizpůsobila své potřebě: užila jich k vymyšleným dějům, jež ve smyslu svého pojetí života prudkou fantasií vystupňovala v rozechvěné symboly lidských osudů. Mladý kralevic se doma nudí a jde hledat zemi, v níž se neumírá; najde ji, zamiluje se s královskou dcerou, a poněvadž tam »milenka značí vždy totéž, co žena«, stanou se manželi a žijí šťastně ve stálém mládí tři tisíce let; ale smrt ho hledá, vznikne v něm touha navštívit otce, vrací se domů přes přemluvy ženiny a řítí se v propasti, jež jsou na místech rodného jeho království. Krásnou, života dychtivou dceru chudého otce si odvezl bohatý kníže do svého hradu, a když ji tam v přepychové nádheře nalezl nešťastný otec, zapřela ho a dala ho vyštvati, takže bolestí zemřel; při skvělé hostině však přichází jeho mrtvola a odvádí ji i jejího manžela. Nejfantastičtější je pohádka poslední: neznámá záhadná přadlena, z níž se pak vyklube známé veselé děvče, vypravuje o sobě, že se stala milenkou ďáblovou, jenž jako Kościej do Mainy se do ní zamiloval; proto se utopil její milenec, a ona se s ďáblem dá mrtvým knězem oddati, zapřevši Krista, svaté i otce: jen matky se zříci nedovedla, a proto jí Bůh, když zemřela, nezavrhl, nýbrž odsoudil k trestu na zemi, kde její mrtvola má být tak dlouho, dokud jí červ neprožere srdce a potom křesťanská ruka nepochová.

Pohádkové umění Žmichowské je skvělé, Žmichowska dovedla se vžíti v pohádkovou náladu, vypravovala prostě, kombinovala vkusně a napínavě a obestřela své látky poetickým oparem intimního tepla, jež vyzařuje z hlubokého poznání ži-

vota. Všechny tyto pohádky jsou fantastické a mohly vzniknouti jen ve fantasii, rozžhavené vnitřním ohněm básnířky. Při tom však jsou vklíněny do realistického prostředí přástek a mají vztah k autorčiným problémům: onen princ, toužící po nesmrtelnosti a přece bídně hynoucí, není opět než umělec, jehož největší rozlety přece se končí Ikarovým pádem; ony dívky, jež z touhy po plném, až hříšném životě zrazují rodiče, dobro a pravdu, jsou vlastně tehdejší lidská společnost, jež pro sobectví znemožňuje uskutečnění náboženství rovnosti a bratrství; a láska, o níž Ulina zpívá tak dojemně a o níž se mluví ve všech pohádkách, hlodala stále v mladé duši autorčině, věčně neukojená a neurčitá. O lásce tehdy i později napsala Žmichowska několik drobných lyrických básniček, většinou v lidovém tónu, ale postihla-li v nich mladou krásu lidského milování, zabarvila ji přece zase svým smutkem nedůvěry, neukojitelnosti, bolesti z rozloučení nebo zklamání.

Ze všech těchto motivů jest vytvořena látka povídky Pohanka, nejlepší a vrcholné dílo Žmichowské. Maurycy Mann v podrobném rozboru její genese, pramenů, artismu i ideje (»Poganka N. Żmichowskiej«, 1916) ukázal, co částečně, ale nepřesně bylo již dříve známo, jak se v ní obrážejí vlastní osudy autorčiny a jaké jsou v ní vlivy literární. Jako Němcová Babičku, psala i Žmichowska Pohanku v době, kdy prožila bolestné vnitřní krise. Přišla tehdy do Rzeczyce, kde žilo několik jejích sester po smrti jednoho ze svaků, nedlouho po smrti bratra Janusze, a v rodinném jejich kruhu se počala její bolavá duše uklidňovati. Na dvě šťastné doby života tehdy vzpomínala: na přítelkyně »entusiastky« z Varšavy, s nimiž se stýkala po návratu z ciziny, a na dětství prožité u tety Tekly. Společnost, jež hovořívá v teplém pokoji při jasném plameni ohně v krbu, jak ji vylíčila ve Vstupním obrázku, jsou varšavské entusiastky, její přítelkyně a jejich několik mladých kamarádů, a Žmichowska po letech, r. 1871 v dopise Elli, sama je jednotlivě přesně označila. Benjamin, jenž jim vypravuje o svém dětství a osudech, jest Žmichowska sama: napsala r. 1871 výslovně Elli, že to nebyla osoba skutečná, »on patří již v oblast ryze povídkovou«. Benjamin, zamlklý a předčasně sestárlý šestadvacetiletý mladý muž, poslední z devíti dětí, prožil krásné mládí, obklopen láskou rodičů i sourozenců. Až když mu bylo sedmnáct let, vrátil se o štědrém večeru do rodinného

kruhu bratr malíř Cypryan, chorobný, celý upoutaný malířským problémem obrazu Aspasie a Alkibiada, pro něhož nemohl nalézti model. Uviděl nevinnou krásu nejmladšího bratra a hned v první noci mu pověděl o životě, o lásce, o kráse žen, jakou byla jeho Aspasie. Benjamin se stal horníkem v Tatrách a na jedné divoké objížďce se sešel s Aspasií: zde se počíná fantastičnost povídky: krásná řecká hetéra, žijící na svém zámku ve stálých radovánkách, našla zalíbení v čistém mladíku, který se jí oddává zapomínaje na domov, na rodiče a sourozence, na celý svět. Šest let s ní prožil, ale duše jeho, zvířená milenčinou krásou, nenašla v lásce štěstí a klidu: Aspasie byla požívačná, smyslná, brutální a vysmívala se jeho snu o lásce čisté, soběstačné, nábožensky prozářené. Když v souboji zabil soka, s nímž unuděná Aspasie ho počala klamati, odešel do světa maje jméno zázračného učence, ale srdce ho nepřestalo bolet: vrací se domů do rodné chaty, nachází nemocnou matku a několik sester, ale otec, Cypryan a bratří jsou mrtvi. I matka, u níž nachází konečně klid a mír, umírá. A když Aspasie, na niž stále vzpomínal, se jeho listu vysmála, spálil bratrův nedokončený obraz, a v té chvíli i ona zemřela. Benjamin cestoval a smyslem jeho života, které by chtěl prospěti, jest nešťastná matka — vlast.

Mann ukázal, že malíř Cypryan, jenž Benjamina zasvětil do krásy, je vlastně zemřelý Janusz a že rozchod s Aspasií, pro jejíž portrét užila Żmichowska rysů některých přítelkyň, jest dozvukem autorčina přerušeného přátelství s Paulinou Zbyszewskou. Nemyslím, že se tento důkaz Mannovi úplně podařil: ona neukojená, stále žhavá láska, jež Benjamina žene do náruče této krásné ženy, jest Narcyzina vášeň umělecká. Na její realisaci snad působily osobní dojmy ze styku s Paulinou, ale celým smyslem a významem znamená postava Aspasiina mnohem více, než společenskou bolestnou zkušenost: Aspasie a Benjaminův poměr k ní je ztělesněním básnířčina uměleckého osudu. Také Żmichowskou vyčerpával stálý vnitřní tvůrčí oheň, také ona stále nebyla spokojena tím, čeho v umění dosáhla. Je to totéž, co v jejích prvních básních: umělec svým uměním trpí a hyne, platí za ně své životní štěstí. Żmichowska Aspasii nazvala pohankou, a Skimborowicz ve svých vzpomínkách zachoval zprávu, že Żmichowska chtěla k ní vytvořiti kontrast v křesťance. Zde byla tetiva umělecké vášně Żmichowské napiata na

nejvyšší možnou hranici, po níž následovala ochablost, a skutečně následující období Žmichowské, v němž podle citovaného lublínského listu z r. 1852 chtěla připraviti přízi ke kukli, v níž se housenky mají přetvořiti v motýle, hlásí se již z následující povídky Knížka památek.

Benjamin byl Žmichowska sama. Byl stár jako ona, jako ona byl devátým dítětem, dětství u rodičů trávil jako ona u tety Jekly, vzájemný poměr sourozenců byl rovněž týž. V teple těchto charakteristik, nakreslených na pozadí jednotlivých výrazných vzpomínek, stejně jako v portrétech Vstupního obrázku, provedených s psychologickou jemností a zachycujících povahu liniemi krásné prostoty, je klidná bezprostřednost umělce, jenž nalezl sám sebe. Žmichowska pracovala v jednotlivostech i motivy, známými již odjinud: problém malíře, hledajícího vhodný model ženy pro svou vidinu, měla patrně z Balzacovy povídky Le chef d'oeuvre inconnu; motiv osudové spojitosti lidského života s nějakou věcí nebyl v literatuře nový a zpracoval jej na př. rovněž Balzac v povídce La peau de chagrin; motiv erotického poměru mladšího muže ke starší ženě je také znám z Balzaca a zejména z Constantova Adolfa; naivně ideální milenec, jakým byl Benjamin, měl předchůdce v prvních povídkách paní Sandové; formou vyprávění svého osudu se Benjamin hlásí k Chateaubriandovu René a citovou sugestivností celá povídka k tradici Prévostovy Manon Lescaut a Goethova Werthera. Francouzskou románovou literaturu Žmichowska vášnivě čítala v Paříži a později stále, Sandové, Balzacovi, Chateaubriandovi se v korespondenci zmiňovala velmi často, a jak psala r. 1842 Erasmovi, měřila polskou literaturu francouzskou, jíž se opravdově obdivovala. A z francouzského překladu Plutarcha, soudíme-li ze zmínky v korespondenci z r. 1839, seznámila se i s postavou Aspasie. Bezprostředním podnětem k motivu Cypryanova obrazu jí byl obraz Januara Suchodolského, jejž viděla r. 1845 na varšavské výstavě (dopis Bibianě Marczewské).

Pohanka je vzácné básnické dílo, v němž skutečnost s fantasií jsou uvedeny v soulad s jistotou umělce, jenž svůj problém — poznání krásy zničilo jeho štěstí — přetrpěl s bolestným odevzdáním, v srdci má ještě krvavé jizvy, ale zvítězil nad sebou poznáním, že osudu není možno změniti. Mann vzebral i řeč Pohanky a ocenil její stilistickou krásu, spočí-

vající ve vytříbené prostotě, v básnických zkratkách a citov
vroucnosti. Zde Żmichowska byla artistkou rafinované jem
nosti, jež dovedla zářivou a těkavou fantasii spoutati slovn
ciselací květinové křehkosti a sněhové čistoty. Pohanka j
z vrcholů polské poesie, a jednotlivci to poznali hned po jejím
otištění: Żmichowska sama, jež zejména v posledních letec
života nejednou si uvědomila její význam, vypravoval
jednou, jak tehdy mladý cizinec v Saském parku ve Varšav
hledal Gabryellu, »vysokou, černookou brunetu«. Ale byli t
později zase jen jednotlivci, kteří plně pochopili její křišťá
lovou krásu: Szujski, Świętochowski, Chmielowski, Miriam
Chrzanowski; novější obsáhlejší studie o ní však není a v ofi
cielní literární historii stále ještě jí není vyhrazeno místo
které jí náleží; ale až budou napsány dějiny básnictví jen ve
kého a opravdového, neobejdou se bez Narcyzina jména.

(Dokončení.)

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

Nová státní půjčka a uznání válečných půjček rakouských a uherských. — Lichvářské úroky z nových státních dluhů.

Ve sněmovně poslanců jest usnesen zákon o čtvrté státní půjčce československé ve spojení s uznáním válečných půjček rakouských a uherských.

Nechci zde vytýkati, že válečné půjčky jsou většinou v rukách německých a maďarských, nám málo přátelských. Také nechci vyslovovati politování, že jsme *úplně zadarmo* se vzdali veliké výhody mírem s Rakouskem a Maďarskem nám povolené, abychom mohli odmítnouti válečné půjčky a tím abychom aspoň z části unikli těžkým hospodářským pohromám válkou způsobeným. Byly by to jen marné rekriminace!

Ale je nutno vyložiti finanční dosah, v jakém byly válečné půjčky uznány a v jakou osudnou spojitost byly uvedeny s novou státní půjčkou.

Nové půjčky jest nezbytně potřebí. Náš stát hospodaří se stále rostoucími schodky. Příčiny toho prozatím lze pominouti. Podle rozpočtu na r. 1919 a 1920 byly schodky stanoveny na 7 až 8 miliard Kč dohromady. Skutečné schodky budou však nejméně dvojnásobné; mluví se až o schodku 17 miliard Kč za ta dvě léta, když se totiž pamatuje také na úroky, které se neplatí z dosavadních přesně nezjištěných dluhů (předválečných dluhů rakouských a uherských, z mnohých půjček zahraničních atd.). Proti tomu na úhradu dosavadní tři státní výpůjčky nevydaly ani 3 miliardy Kč. Všechny zálohy bank, všechny napřed placené daně nestačily již na dno vyprázdněným státním pokladnám a také pokusy o nové státní půjčky byly by po nezdaru předešlých asi bezvýsledny. Nezbývaly než trojí možnosti: 1. nucená půjčka, 2. tisknutí státovek, 3. uznati částečně válečné půjčky s podmínkou, aby vlastníci jejich navzájem upisovali novou československou státní půjčku.

K 1. a 2. možnosti se finanční správa ani vláda neodhodlaly. Bylo by to arci velmi pohodlné tisknouti nové státovky a dělati to tak jako všichni sousedé kolem, ano jak to dělají také vítězné státy Francie s Italií. Pro těžké následky, které by tisk státovek v zápětí měl na hodnotu naší beztoho zubožené měny, je však správno, že se trvá dosud na nezměněném množství státovek. S nucenou půjčkou se to

mohlo zkusiti (na př. podle návrhu Rašínova, aby se napřed vypsala vysokoúrokovaná půjčka dobrovolná s pohrůžkou, že kdo ji podle svých prostředků dosti neupíše, bude přinucen převzíti půjčku vnucenou mnohem níže úrokovanou).

Ale vláda se rozhodla pro cestu třetí: uznati válečné půjčky za cenu upsané půjčky nové. Myšlenka ta, kterou poprvé Polsko provedlo, nemusila by se ani zásadně odmítati. Ale jak ji u nás vláda provedla a zvláště svým druhým návrhem ministr financí změnil, je naší nejtěžší finanční pohromou, *je úžasnou lichvou*, ke které jsme vzali útočiště, která nás finančně ubije, aniž stát vyvede z hrozné hospodářské tísně. Jen aby nynější lichva nebyla matkou ještě horších lichev budoucích!

Původní návrh, s kterým nový ministr financí bez ohlášení, bez odborných porad přišel před Národní shromáždění, už velmi silně stát zatěžoval. Nabízel ústavům obecně prospěšným — (pro zkrácení užíváme názvosloví vládního) — půjčku 5½%-ní, když upíšou dvojnásobné nominále svých válečných půjček, které by se jim účtovaly za 65% místo hotových. (Tedy na úpis 200 Kč nové státní půjčky bylo by se počítalo 100 K válečné půjčky za 65 Kč a 135 Kč by se musilo splatit hotově. Stát byl by dostal hotově jen 67½%.) Protože nová státní půjčka byla splatna do roku 1970 (za 50 let), byl by stát platil (při kursu 67½%) skutečných úroků značně přes 8½% ročně. — Soukromníkům se však nabízela jen půjčka 5%-ní, když upíšou čtyřnásobné válečných půjček, při čemž by se jim byly účtovaly válečné půjčky za 50% (tedy na úpis 400 Kč bylo by potřebí splatit 350 Kč hotově a 50 Kč ve 100 Kč válečné půjčky). Tato půjčka tedy byla pro stát za kurs 87½% a při 50leté splatnosti jevilo by se její úrokování téměř na 6% ročně.

Proti tomu plánu však Němci ohlásili a začali boj na nůž i zapřísahali se, že nové půjčky nebudou upisovati. Činili tak bez jakéhokoli důvodu; neboť stát náš jim nabízel více za válečné půjčky nežli ve kterémkoli jiném státě dostanou. Pouze podmínka upisovati novou půjčku byla při tom překážkou, ale na novou půjčku dostávali by přece velmi dobré úroky.

Že skutečně podle původního návrhu vládního stát náš na válečné půjčky dával nejvíce ze všech států sukcesních, poznává se z těchto fakt:

1. V Polsku při upisování polských půjček byly rak. válečné půjčky účtovány za 50% nom. v polských korunách. To podle kursů značilo za 100 K vál. půjčky jen asi *12 Kč*, čili sotva čtvrtinu toho, co u nás nabízela původní vládní předloha!

2. V Rakousku 100 K nominálních válečné půjčky značí jen *27 Kč*, čili nabízelo se původním vládním návrhem československým majitelům soukromým o *85%* více a obecně prospěšným ústavům o *140%* více nežli v Rakousku.

3. V Maďarsku 100 K válečné půjčky nominálních je pouze *24 Kč*.

4. V Rumunsku a Jugoslavii dosud válečných půjček neuznali (i asi ani neuznají).

Ale nový finanční ministr dal se rychle na ústup vůči pokřikování Němců a podal předlohu, která sněmovnou je už přijata a rozdílel štědře majitelům válečných půjček jednak přímo zvýšením jejich ceny, jednak povolením velikých důchodů na ně i konečně velikými výhodami při povinném upisování nové státní půjčky československé. Ovšem štědrost ta se hrozně vymstí republice, že bude platit za novou půjčku nesmyslně vysoké úroky, úroky v nejvyšší míře lichvářské, k jakým se odhodlávají jen zbankrotělí dlužníci.

Podle přijaté osnovy finančního ministra dostanou obecně prospěšné ústavy místo 100 K úpisu válečné půjčky úpis 75 Kč se 4½% úroků, když koupí zároveň za 75 Kč hotových 6%-ní úpis 75 Kč nové státní půjčky. Soukromníci pak dostanou též za 100 K válečné půjčky 75 Kč úrokovaných 3½% když zároveň zaplatí 75 Kč za 75 Kč nové 5½%-ní státní půjčky. Renty za půjčky válečné jsou věčné (nové státní půjčky 5½% a 6% jsou splatitelné do r. 1975).

Především renta 4½ Kč 0·75 — 3·375 Kč za 100 K rak. válečné půjčky značí v rak. měně více než ročně *12½ K* rakouských. Čili ústavy za válečnou půjčku dostanou víc jak dvojnásobný důchod, nežli dostávají v nominálně neztenčeném důchodu v Rakousku. Soukromníkům se dostane ročního důchodu 2·625 Kč za 100 K vál. půjčky; což v korunách rakouských je téměř 9% Kč čili důchod nejméně o 75% vyšší nežli za půjčky válečné dostávají v Rakousku jejich majitelé.

A proti té štědrosti Němci měli smělost mluviti o nespravedlivosti a křivdě, která se na nich páše a návrh Englišův obstruovali! Nepotřebovali se totiž při tom o návrh ten báti, vládní většina i klerikálové za návrh nového ministra financí se bili velmi statečně.

Jak se však vyplatí ta štědrost samé československé republice? Jak drahá bude totiž ta nová půjčka? Vypočítal si to ministr financí s vládou?

Nuže obecně prospěšné ústavy dostanou za 100 K válečné půjčky (pro stát bezcenné) a za 75 Kč hotových dvojí roční důchod: 4·50 Kč (jako 6%-ní půjčku) a 3·375 Kč (jako 4½%-ní důchod z válečné půjčky), dohromady dostanou tedy 7·875 Kč ročního úroku — (který za 15 let se sníží pouze o 37½ h) — z kapitálu skutečně státu vyplaceného 75 Kč. Bude tedy stát platit 10½% ročních úroků a zavazuje se k tomu ještě dvojnásobným dluhem, nežli co dostal vyplaceno hotově!

Soukromým vlastníkům válečných půjček závazky státu jsou o něco menší, ale vždy ještě ohromné! Soukromý vlastník dostane za 100 K válečné půjčky a za 75 Kč v hotovosti dva státní úpisy: 75 Kč 3½%-ních (za válečnou půjčku) a 75 Kč 5½%-ních (za hotovost); dohromady tedy dostane za 75 Kč hotových státních nom. úpisů 150 Kč a roční důchod 4·125 Kč + 2·625 Kč čili 6·75 Kč — (což se také za 75 let sníží o 37½ h); Tedy úrokování vypůjčených 75 Kč je 9%-ní a udělá se dluh dvojnásobný než stát skutečně dostal.

Když toto vypůjčování není vypůjčováním za lichvářský úrok, co by už mělo slouti lichvou?

Kdyby byl stát vyložil k upisování půjčku 8%-ní, myslím, že by se na ni bylo našlo dosud dost upisovatelů, kteří by ji byli platili i přes paritu. Zatím stát platí skutečně úroky daleko víc, jak 12% po případě soukromníkům daleko víc jak 10% ročně, když se hledí zároveň ke zdvojnásobení dlužné sumy! Při půjčce 8%-ní měl by naději, že ji bude moci brzy konvertovati na 6% neb i 5%; ale nynější půjčky, protože jsou na 3½%, 4½%, 5%, 5½% a 6%, nebude lze tak lehko konvertovati.

Přemýšlela už trochu naše vláda, jak hrozně vysoké břímě úrokové uvalila tím na naše státní finance? Každý finanční ministr by pak měl míti aspoň trochu známosti o úrokovém počtu; dosud se zdá, že tomu tak všude není.

Udělejme si přehled o důsledcích a výsledcích uznání válečných rak. a uh. půjček ve spojitosti s novou státní půjčkou československou! Kolik bude musiti náš stát na základě tohoto zákona převziti asi válečných půjček? Dosavadní soupisy nás o tom nepoučí. Jednak půjčky válečné byly sepsány jen v části republiky; nebyly spisovány na Těšínsku, na Slovensku, v Podkarpatské Rusi a v přivtělených územích od Německa a Rakouska. Kromě sepsaných půjček je nutno ještě účtovati s těmi, které jsou mimo republiku (lombardovány nebo uschovány) na účet našich příslušníků. Kusý soupis ukazoval již od 8 do 9 miliard jen rakouských válečných půjček; k tomu přibudou půjčky uherské a všecky půjčky ještě mimo soupis, které bude nutno uznati. Také se musí počítati na dosti velké množství půjček, které se k nám podloudně ještě přivezou. Dostal by totiž ten, komu by z Rakouska k nám se podařilo vyměniti válečné půjčky za naše úpisy, asi o 175% a z Uher asi o 210% více než kdyby si je nechal doma. Pokušení to bude velké k podloudnému přívozu a sebe přísnější tresty to úplně nezamezí.

Celkem lze čítati nejméně asi s 12 miliardami K válečných půjček rakouských a uherských, které naše republika bude musit takto uznati. Za ty půjčky stát by snad dostal hotově 9 miliard Kč, ale musil by vydati 18 miliard Kč nových dluhopisů, (a sice 9 miliard Kč splatitelných úpisů 6%-ních a 5½% a 9 miliard Kč věčných rent 4½%-ních a 3½%). Poměr, v kterém tyto různě úrokované úpisy budou kolovati, není znám. Dá se čítati, že by z těch 18 miliard Kč nových dluhů byly roční úroky (prozatím bez splátek!) asi od 850 mil. Kč výše. (To bude odvislé od toho, kolik válečných půjček mají ústavy a kolik soukromníci.) Z hotových 9 miliard Kč byl by to roční úrok asi přes 9½%, nehledě k tomu, že se musí spláceti dvojnásobný dluh ještě než se dostalo hotových peněz!

A jak bude pomoženo hrozné tísni našich financí státních? Bude to výpomoc jen okamžitá. Dosavadní schodky, které bylo by nutno uhraditi za hospodaření až do konce 1920, se odhadují na 15—17 miliard Kč. Výpůjčky, které stát dosud provedl, nevynesly mnoho přes 2 miliardy Kč.

Když se počítá s nejvyšším výtěžkem nové státní půjčky o miliard Kč, zůstalo by přece asi 4—6 miliard Kč neuhražených schodků. Tedy akutní nouze ve státních pokladnách by sice přestala na nějakou krátkou dobu, ale objevila by se brzy zase. A jak by směl stát, který se již nyní odhodlal k placení tak lichvářských úroků, přijíti zase brzy s novými půjčkami? Naše finanční správa přivedla nás do zoufalého stavu úvěrního. Nevěděla, jak vyhřeznouti z nynější nuznosti a lákadla úrokování, které přesahuje daleko 10% ročních. Ovšem zakrývá lichvářskou výpůjčku tu uznáním válečných půjček. Jaký je to hospodář, který na běžná vydání, na dlužné sumy, za věci už dávno spotřebované nabízí úroky 11 až 12% ročně a ještě se tím nedovede zbaviti ani všech svých okamžitě splatných dluhů?

A jaké jsou v důsledcích toho vůbec naše dlužné povinnosti? Z válečných rakouských a uherských půjček nám přibude asi 18 miliard Kč dluhů skoro s 900 mil. Kč úroků. Za hranicemi naše zadlužení vlastní i z dědictví rakousko-uherského bude přesahovati 3 miliardy frs ve zlatě, což nyní je asi 25 miliard Kč. Z ostatních předválečných dluhů rakousko-uherských a v náhradu za převzatá čistá aktiva po Rakousko-Uhersku a po dynastii nás postihne povinnost nejméně 6 miliard Kč. Vlastních dluhů státních, zemských a dluhů samosprávných, které stát bude nucen z části převzíti, i s náhradami za dluhy bývalé monarchie našim příslušníkům, které nebyly jim vůbec zaplaceny, nutno čítati jistě aspoň 7 miliard Kč. K tomu neuhražených schodků, jež zbudou i po výtěžcích nové státní půjčky, asi 5 miliard Kč. Nár. shromáždění revoluční pak povolilo nutné investice k železničním stavbám, na které bude nutna výpůjčka nejméně 7 miliard Kč. Sečtou-li se ty sumy, přibude k novým 18 miliardám Kč (v náhradu za válečné půjčky) téměř 45 miliard Kč. Do toho není čítán ohromný oběh státovek, z kterých se úroky neplatí, a které se snad uhradí výtěžkem majetkové dávky. Ze všech těch dluhů úrokové břemeno bude přes 3 miliardy Kč ročně, které se dosud po většině ještě vůbec neplatily![1] To je hrozná pasivní položka, na kterou dosud naše finanční správa snad ani nemyslila.

Naše hospodářská a finanční posice do budoucnosti nebyla zoufalá. Ale lichvářským zadlužováním, kterým najednou nám brzy přibude jen na úrocích ročního vyššího vydání silně přes 1 miliardu Kč (přes 850 mil. Kč v operaci ve spojení s válečnými půjčkami a silně přes 200 milionů Kč z dluhů dalších na další úhradu neukrytých dosavadních deficitů), — řítíme se do finanční propasti, třeba si tím na okamžik nový pan finanční ministr pomohl z nejhorších platebních nesnází. Ale výpůjčkami lichvářskými se státní finance nedají hojiti ani spasiti, kdyby se jinak ve státních vydáních hledělo sebe více spořiti neb i skrbliti!

V Praze 21. června 1920. *Jan Koloušek.*

---

[1] Úroky z rakouských a uherských dluhů, z dluhů v cizozemí (přes 3 miliardy Kč ve zlatě), z válečných půjček, z dluhů samosprávných, z investičních železničních dluhů, které teprve budou učiněny, se dosud státem našim neplatily vůbec.

NÁRODNÍ ŠKOLA.

Mravní rozvrat poválečný a národní škola. — Požadavek bezkonfesijního občansko-mravního poučování jako zvláštního a samostatného předmětu. — Ministerský výnos o vyučování povinnému náboženství a zákon z 15. dubna 1920 o změně interkonfesijního zákona z r. 1868 dalšími kroky k žádoucímu odcírkevnění národní školy.

Válka je velkou převracovatelkou mravního zákona v člověku, jejž Imanuel Kant prohlásil vedle hvězdnatého nebe za nejpodivuhodnější věc na světě. Mravní zákon velí v člověku neúprosně »Nezabíjej!« a již samo prohlášení války je povelem k hromadnému vraždění. Mravní zákon v člověku volá kategoricky »Nepokradeš!« a válka v celém svém průběhu je v podstatě řetězem krádeží a loupeží nepřátelského majetku. Mravní zákon v člověku zapovídá lhát a podvádět a již samy důvody k vyhlášení války bývají stavěny často na lži a podvodu. Mravní zákon v člověku velí »Nesesmilníš!« a nic na světě neuvolňuje tolik pohlavní řády společenské jako doba válečná. Mravní zákon v člověku velí »Nepromluvíš křivého svědectví proti bližnímu svému!« — a nikde se nevymýšlí ve světě tolik křivých svědectví proti nepříteli jako právě ve válce. Válkou je krátce mravní zákon v člověku násilně potlačován a tento fakt vede nutně k mravnímu rozvratu společenskému.

Mravní rozvrat neukončuje se ukončením války a podepsáním míru, ale pokračuje podle zákona setrvačnosti i více méně dlouhý čas po ní. Zle při tom se daří mravní výchově v rodině, škole a celé společnosti. Mravní výchově jde o to, aby mravní zákon v člověku udržovala jako posvátný oheň, aby jej sílila a silou příkladů vzatých ze života utvrzovala. Porušený život však, který ve válce a po válce kolem rodiny, školy v celé společnosti kypí, dává sankci lži, krádeži, zabíjení, podvádění, lichvě, mamonaření atd. Chovanec bývá životem poučován, že právě přestupování mravního zákona v člověku přináší jednotlivcům osobní prospěch a obohacování, že nehledí se ve společnosti na přestupovatele mravního zákona se zaslouženým opovržením, ale namnoze s obdivem a závistí.

V každé válce a po každé válce mravnost klesala. Válka odváděním otců z rodin způsobovala mravní rozvrat v rodinách postrádajících odchodem mužů do války důležité složky výchovné a kázeňské. Vzrůstal počet dětí poloosiřelých, opuštěných, toulavých, zločinných, mravně zpustlých. Filantropisté po válkách napoleonských dávali podněty k zakládání sirotčinců a ústavů pro mládež mravně ohroženou a zpustlou. Všecko dobré, pokud ve válce neuhaslo v lidských srdcích, spojovalo se za tím účelem, aby mravní rozvrat zastavilo a uvedlo lidskou společnost do kolejí odvěkých společenských mravních řádů.

Ani náš politicky osvobozený národ, ačkoli válka šla šťastně mimo jeho území, neubránil se mravnímu rozvratu. Rozbujela v něm lichva, mamonářství zatvrzující lidská srdce, vzrostla v něm náchylnost k nešetření cizího majetku vedoucí k vykrádání krámů. Živila se nenávist společenských tříd jedněch ke druhým. Došlo i k zahanbujícím zjevům mravně patologickým, že omlouvaly se veřejným tiskem i na schůzích krádeže a loupeže cizího majetku svěřeného k dopravě státním drahám, že omlouvala se pražská vražda, spáchaná z pouhé lačnosti cizího majetku a ze snahy po obohacení,

že křídovala se tiskem vyložená velezrada na vlastním sotva politicky osvobozeném národě.

Bylo by k zoufání, kdyby se takovéto případy, svědčící o hlubokém mravním zmatku v našem národě měly opakovati, kdyby se mělo v Husově národě zapomínati slov otce národa, že kdykoli jsme ve světě vítězili, že se to dálo více převahou ducha a mravní síly než zbraněmi fysickými.

Na štěstí roste v našem národě zdravý proud mravní a snaží se o to, aby strhl sebou široké vrstvy společenské do správných mravních kolejí, které nám položila naše nejslavnější minulost.

Z kruhů vychovatelských a školských byl uspořádán pod záštitou našeho ministerstva školství cyklus pozoruhodných přednášek o mravní výchově a účast na přednáškách byla svědectvím, jakou živelní důležitost pro dnešní dobu otázka mravní výchovy mládeže má. Otázka tato byla předmětem okresních porad pražského učitelstva. Ředitel Zmrhal z Chicaga zasáhl tu do rušného rozhovoru, aby ukázal, jak se dívají na otázku mravní výchovy v Americe, kde je škola opravdu volná bez vlivů náboženských i politických stran. Náboženství při tom však není ve školách v neúctě. Děti učí se tu mravnosti konáním. Učitelé snaží se býti etickými příklady. Nepodávají ve škole mravních systémů, které nejsou pro děti. Lidskost je tu nejvyšším příkazem mravním, na níž nesmí nikdo sáhnouti. Americká škola zůstává místem lásky, nešíří nenávist ani náboženskou, ani politickou, ani třídně stavovskou. Hlavním úkolem je tu, aby ze žáků vyrostli opravdoví lidé v nejlepším smyslu toho slova. Z nich budou potom najisto dobří občané.

Resoluce navržená zpravodajem Fr. Čálkem žádá, aby na všech školách československých bylo zavedeno od počátku škol. roku nejbližšího bezkonfesijní občansko-mravní poučování jako zvláštní a samostatný předmět.

»Požadavek ten — dle přijaté resoluce — je částí velikého kulturního a politického požadavku úplné a naprosté odluky církve od státu. Dokud nebude tato podmínka našeho kulturního rozvoje splněna politicky, budiž v nejkratší době zvláštním školským zákonem uskutečněna odluka školy ode všech církví jako požadavek nikoli politický, nýbrž výlučně pedagogický.

Podle tohoto zákona nechť se vyloučí vyučování náboženství církevnímu a mravouce na základě zjevení ze všech škol naprosto. Ve školách ať smí v náboženstvích, jejich dějinách a jejím významu pro lidskou kulturu vykládati pouze učitel laický.

Mravní poučování budiž podáváno na základech morálky vědecké, při čemž budiž ponechána naprostá volnost vědeckému přesvědčení učitelovu.

Ideály této mravní výchovy nechť vyvěrají z našich tradic dějinných, hledajíce pravdy jako Hus, snažíce se o vnitřní dokonalost jako Komenský a toužíce po ideálech humanitních jako Masaryk, naplňujtež myšlenky národní pospolitosti i sociální spravedlnosti.

Tyto ideály mravní výchovy nechť pronikají veškerou soustavou všeho školství československého.

Občansko-mravní poučování nebudiž zaměňováno s občanskou naukou podávající poučení o novějších zřízeních státních, které lze připojovati k předmětům jiným.

Pro filosofickou přípravu učitelstva také k tomuto novému velikému úkolu budiž co nejdříve uskutečněno dávno požadované studium vysoko-

školské, pro dobu nejbližší budiž zřízen ještě letos kurs nejprve pro instruktory, kteří by zase dále po okresích učitelstvo poučili o obsahu a metodě nového mravního poučování.

V čase pokud možno nejkratším budtež správou vyučovací připraveny a vydány vhodné příručky mravního poučování pro žáky i pro učitele.«

Poslední věc je nejdůležitější, neboť jakmile bude dobrá učebnice podávající látku i postup vydána, najdou si již učitelé a učitelky způsob podání sami, snažíce se o to, aby příklady ze života, který kolem školy kypí mravní zákon ve svých žácích posilovali, utvrzovali i rozumově odůvodňovali. Pokud je známo, byly již některé příručky mravní i občanské výchovy podány ministerstvu školství ke schválení.

*

Ministerstvo školství usiluje o to, z národních škol vypuditi postupně všechny zbytky bývalého církevnického nadvládí. Výnosy jeho bývají, žel, ve Věstníku vládním s velikým opožděním uveřejňovány. Výnos z 11. srpna na př. o vyučování povinnému náboženství uveřejňuje jmenovaný věstník teprve posledního března l. r., tedy 8 měsíců po vydání. Úřední šiml sice vždycky dosud kulhal, ale v uvedeném případě byl již asi chromý na obě nohy. Kdyby byl znám výnos včas, bylo by se předešlo mnohým nedorozuměním.

Stanoví, že žáci bez vyznání, nebo žáci vyznání státem neuznaného, jsou všeobecně zproštěni povinnosti, aby se účastnili vyučování ve škole zavedeného. »Není však námitek proti tomu, aby takoví žáci ve věku 6 do 14 let účastnili se vyučování náboženského, jestli si toho rodiče nebo ten, jemuž přísluší právo výchovné, výslovně přejí.«

Výnos uvedený zprošťuje dále žáky ve věku od sedmi do čtrnácti let, kteří podle zákona náležejí k určitému vyznání povinné účasti na vyučování náboženství tohoto vyznání, jestliže jejich rodiče (nebo ten z rodičů, jemuž přísluší právo výchovné) požádají o toto zproštění ředitelství školy písemnou žádostí doloženou průkazem, že sami jsou bez vyznání, anebo mají vyznání jiné, nežli jejich dítky.

Zákon z 15. dubna 1920, kterým se mění některá ustanovení interkonfesijního zákona z 25. května 1868 je dalším krokem k náboženské svobodě v republice, k odcírkevnění národní školy a k vyrvání jí z rukou nepříslušných.

Stanoví, že rodiče jsou oprávněni, do 14 dnů po narození dítěte určiti mu náboženské vyznání nebo ponechati dítě bez vyznání náboženského. Dle starých rakouských zákonů nebylo možno měniti náboženské vyznání dětí ve věku školou povinném. Jmenovaný zákon to připouští druhým svým článkem, který zní: »Kdo má podle předchozích ustanovení právo určiti vyznání (bezvyznání) dítěte, jest oprávněn vyznání toto způsobem v článku 6. upraveným potud měniti, dokud dítě samo nenabylo práva o svém vyznání rozhodovati,« t. j., jak 4. článek zákona stanoví, po dokonaném 14. roce svého věku.

Z bývalého rakouského školského zákonodárství odpadává v naší republice, jak vidět, kus starého náboženského nevolnictví po kuse a jistě ku všeobecnému dobru a prospěchu.

STŘEDNÍ ŠKOLA.

Poradní sbor středoškolský. — Dotazník ministerstva školství a národní osvěty o reformě střední školy. — K reformě střední školy. — Knihovny chudých žáků na školách středních. — Nedostatek profesorů a sociální poměry středoškolských učitelů. — Stipendia francouzské vlády československ. studentům. — Sjezd německých profesorů v Teplicích-Šanově. — Německé střední školy. — Hlavní prázdniny.

Poradní sbor středoškolský, který byl zřízen po převratu při ministerstvu školství a národní osvěty, byl v květnu minulého roku podle nařízení ministerstva rozpuštěn a místo něho sestaven sbor nový, s přesně vymezenou příslušností a jednacím řádem. Sbor skládá se ze členů volených učitelskými sbory a ze členů jmenovaných ministerstvem. K první schůzi byl svolán na den 21. května t. r. Program jednání byl velmi obsáhlý, a schůze konala se po celý den. Pro příště by se doporučovalo, aby byl sbor svoláván častěji a s méně obsáhlým programem; mnohahodinné porady unavují, a není potom ani času ani klidu k podrobnému projednávání jednotlivých otázek. Na programu jednání byla otázka, jak zdokonaliti a prohloubiti odborné i filosofické studium kandidátů učitelských pro střední školy, zvláště po stránce pedagogické a didaktické, jednání o Marchetových nařízeních, o zkušenostech s pobočkami, na kterých vyučují jazyku francouzskému rodilí Francouzové, o žákovské samosprávě, o autonomii učitelských sborů, jež musí býti značně rozšířena, vzhledem k novému zřízení školskému, jež ruší okresní školní rady a j. v.

*

Z ministerstva školství a národní osvěty byl rozeslán na konci minulého roku ředitelstvím všech středních škol, významným korporacím vědeckým i praktickým a vynikajícím jednotlivcům obsáhlý dotazník o reformě střední školy. Vyplněné dotazníky zpracuje českoslov. pedagogický ústav J. A. Komenského, a takto získaný materiál bude ministerstvu vydatnou pomůckou při dalším studiu a poradách o reformě střední školy. Po převratu žádala značná část občanstva i učitelstva pronikavou reformu a reorganisaci našeho školství již od počátku příštího školního roku 1919/20. Reformy, které ministerstvo školství a národní osvěty provedlo za necelé dva roky v neklidném období porevolučním, musí naplniti upřímnou radostí každého, kdo sleduje vývoj českého školství. Dalekosáhlé reformy jsou odkázány na klidnější doby příští a získaného času se využije k pečlivému studiu nových školských otázek u nás, zvláště na Slovensku, a školství v cizině. Nesetkala se ovšem všechna energická opatření a nařízení se všeobecným souhlasem, zvláště u těch, kteří byli za habsburského panství pány ve škole, ale i u učitelů vyvolala odpor, neboť musili mnozí podříditi svoje osobní požadavky zájmům školy, zvláště při velkém nedostatku učitelských sil. Tyto největší obtíže jsou již překonány, a ministerstvo snaží se nyní úsilovně, aby byla opět zvýšena a upevněna úroveň školy, jež za války tak žalostně poklesla. Prospěch žáků nedosahuje daleko prospěchu předválečného; požadavky musily býti sníženy a mohou býti nyní jen povolna zvyšovány. Učitelstvo musí stále ještě přihlížeti k neuklidněným poměrům veřejným, obtížím v zásobování a finančnímu i morálnímu rozvratu

v četných rodinách. Všeobecný jest požadavek učitelstva, aby byla odstraněna nařízení Marchetova, od kterých bylo tak mnoho očekáváno, a jež se naprosto neosvědčila. Nebylo by ovšem správno, abychom očekávali od přísnější prakse ve škole nějakou pronikavou nápravu. Marchetova nařízení byla vydána, aby zlepšila poměry na střední škole; neosvědčila-li se, nesmíme se vraceti k dřívějšímu stavu, nýbrž musíme hledati prostředky nové, abychom zdokonalili a povznesli střední školu, zvláště když žijeme v nových poměrech. Nemůžeme zapírati, že nemáme dosud nový život na střední škole; poměr žáka a učitele, školy a veřejnosti musí býti vroucnější, upřímnější. Školu nutno organisovati tak, aby sama svým širším programem přiblížila se obecenstvu, aby stala se občanstvu živě cítěnou potřebou a střediskem kulturního života v městě, aby bylo svými zájmy osobně ku škole poutáno. Snahy lidovýchovné mohou zde vydatně spolupůsobiti. S radostí bylo uvítáno rozhodnutí ministerstva, že pozvalo k nám odborníka z Ameriky, který může nám býti bohatými zkušenostmi a radou vydatně nápomocen při této reorganisaci, s kterou nelze již odkládati. Bylo by jen ku prospěchu školy, kdyby byli k nám i z jiných pokročilých států vynikající odborníci pozváni a o radu při úpravě nové střední školy požádáni. Nesmíme ovšem zapomínati, že nebude se u nás, při vysokém již stupni rozvoje našeho školství, osvědčovati všechno, co bylo s úspěchem v jiných státech zavedeno. Zkušenosti, kterých jsme nabyli letošního roku s francouzskými pobočkami, nás nejlépe poučují.

Neméně důležitým a neodkladným požadavkem reformy středoškolské výuky jest doplnění kabinetů nutnými školními pomůckami, zřízení laboratoří a úpravou školních budov.

Většina školních budov a pomůcek jest ve stavu naprosto neuspokojujícím. Zůstane vždy jasnou památkou, s jakou obětavostí, láskou a národním porozuměním zakládaly, zvláště na Moravě, české obce a školské spolky české střední školy, když stát zřízení školy odepřel. Obec postavila budovu, často až přepychově vypravenou, založila i kabinety, ale stát, který ústav potom převzal, o náležité doplnění a zařízení sbírek, laboratoří se již nestaral. Nepatrné dotace nestačily na zakoupení nejdůležitějších předmětů. Vypukla válka, školy byly proměněny v kasárny, nemocnice, a sbírky byly většinou zničeny. Jak možno vyučovati fysice, chemii, přírodopisu, bez pomůcek, laboratoří? Zde jest nutno žádati nápravu okamžitou. Uvolniti nejen všechny školní budovy, jež jsou bohužel ještě po dvou letech obsazeny vojskem, ale poukázati též potřebné peníze k účelnému doplnění sbírek a zařízení laboratoří. Vynakládáme-li obrovské náklady na vojsko, musíme míti též zlomek těchto peněz na školy, na náš dorost, jehož řádná výchova jest nejlepší zárukou budoucnosti našeho státu. Na školství šetřiti nesmíme. S bolestí bylo shledáno na poradách o organisaci návštěv cizinců, zajímajících se o naše školství v době sokolského sletu, že nemáme v Praze ani jediný ústav středoškolský, kam bychom mohli zavésti návštěvníka, aby poznal řádně vypravenou školní budovu, laboratoře a kabinety jednotlivých typů středních škol, a mohl se názorně poučiti nejen o technickém zařízení těchto škol, ale i o metodách a postupu vyučování. Náprava jest bezodkladně nutna, a řádné, vzorné vybavení jednoho gymnasia, reálného gymnasia,

...dly a učitelského ústavu v obvodu Velké Prahy nelze již odkládati. Nechť nejsou zakládány nové střední školy, pokud nebudeme míti řádně vypraveny a doplněny školy již zřízené, zvláště nyní, kdy rozpočet na budovu střední školy přesahuje 10 milionů korun a ceny učebných pomůcek stoupají do závratných čísel.

*

Veliké ceny školních učebnic, jen školní atlas, který musí míti každý žák, prodává se již za 100 korun, vyžadují si nezbytně mimořádná opatření ministerstva na podporu knihoven pro chudé žáky. Podpůrné spolky, které jsou vydržovány z dobrovolných darů a příspěvků, nebudou moci zakoupiti tolik knih, kolik budou pro nejchudší žáky ústavu potřebovati, zvláště když budou se nyní ve smyslu ministerského nařízení zaváděti vydání nová, změněným poměrům vyhovující. V příštím rozpočtu ministerstva školství a národní osvěty mělo by býti pamatováno dostatečnou položkou na tuto důležitou podporu knihovnám chudých žáků na všech ústavech, neboť není naděje, že ceny učebnic v dohledné době klesnou, naopak ještě stoupnou, při stoupající ceně papíru i tisku.

*

Hrozící nadbytek suplentů na středních školách před válkou, změnil se náhlým vzrůstem českých středních škol na počátku letošního roku v povážlivý nedostatek řádně kvalifikovaných sil učitelských. Na většině venkovských ústavů, zvláště na Moravě, nebylo dostatek učitelů, a jen energickému zakročení ministerstva přeložením mladších profesorů z Prahy a zvýšením počtu vyučovacích hodin, podařilo se učitelské sbory stejnoměrně doplniti, ačkoliv ještě vyučují mnohým předmětům neodborníci a učitelé nezkoušení. Nedostatek učitelů nebude v dohledné době odstraněn, naopak bude v příštích letech odchodem řady přesluhujících ředitelů a profesorů ještě citelnější. Mnoho profesorů odešlo do různých úřadů, mladší, zvláště biologové a chemikové vstupují do prakse bankovní a průmyslové, kde jsou nepoměrně lépe honorováni. Nezbude, než aby byl středoškolským učitelům přiznán zvláštní osobní přídavek, jako se již dostalo učitelům škol cvičných. Jemá-li povážlivě ohroziti v nedaleké budoucnosti nedostatek učitelů naše střední školství, zvláště když neposkytuje dnes vysokoškolské studium konceptnímu úřednictvu žádných finančních výhod. Finanční tíseň a bída je mezi středoškolským učitelstvem zdrcující. Na popud prof. dra Lukavského ustavila se před rokem při krajinském odboru ústředního spolku českých profesorů v Plzni komise, jež měla připravovati a zpracovati materiál k projednání některých stavovských a sociálních otázek k projednání ve výborech Národního shromáždění. Rozeslány byly dotazníky na střední školy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, a bylo zjištěno, že na ústavech působí celkem 3472 učitelské síly, z nichž 2205 ženatých a 1267 svobodných. Dítek přihlášeno 3052. Dluhů 2,821.210 K. Jasným dokladem hospodářské tísně profesorského stavu je malý počet dětí, ale i zjištěná výše dluhů není správná. Dodatečně přiznávali v dopisech velmi mnozí profesoři své dluhy, jež z ostýchavosti do dotazníku nezaznamenali. Mnoho jest opět těch rodin, jež nemají dluhů, ale obsadily za války své úspory v odříkání našetřené nebo věno, jež ženy do manželství přinesly. Profesor musí ohlížeti se po jiných příjmech, aby nuzně

uživil sebe a rodinu. Strádáním finančně usouženého učitele trpí ovšem i škola nejvíce. Poměry se stále zhoršují, a výtěžek z finanční úpravy platů a drahotních přídavků stěží stačí na byt, otop a nuznou výživu, zvlaště četnější rodiny. Beznadějně uvažuje každý, z čeho koupiti rozpadající se oděv, z čeho bude hraditi náklad, kdyby někdo z jeho rodiny onemocněl a měl být ošetřován v nemocnici, v lázních.

Platy profesorů byly říjnovým zákonem z minulého roku upraveny zákonem dubnovým z letošního roku má býti celková služební doba nejdéle do konce tohoto roku propočítána a mimořádné čtvrtletní výpomoci budou od 1. dubna do konce srpna vypláceny každého měsíce; bohužel však všechna tato opatření nedostačují v nynějších drahotních poměrech k odstranění nouze nejtísnivější. Vláda musí již nyní uvažovati o pronikavé nápravě nemáme-li míti za několik roků naše střední školy bez učitelů.

*

K podpoře studia vysokoškolské mládeže, jež zdokonaliti se chce v znalosti jazyka francouzského, literatury a života současné Francie, zřídila francouzská vláda pro rok 1920 25 ročních stipendií s požitkem 5000 franků. Stipendisté jsou povinni ztráviti celý studijní rok ve Francii. Přednost mají studující profesury jazyka francouzského, ale ucházeti se mohou též studenti ostatních oborů a fakult.

*

Sjezd německých profesorů z Čech konal se v dubnu 1920 v Teplicích-Šanově. Sjezdu účastnili se též zástupcové ministerstva školství a národní osvěty. Na programu sjezdu bylo jednání o jednotné střední škole, otázkách stavovských, pedagogických a výchově dívčí. Rozhovor vyzněl proti jednotné střední škole, která jest stále ještě i u velké části české veřejnosti ideálem středoškolské reformy, ačkoliv nepochybuji, že jen z pouhého nepporozumění organisace střední školy. Zastancem jednotné střední školy byl prof. Prager, který navrhoval školu 8letou, jež by se připojovala k pětitřídní škole obecné. Prof. dr. Freymond žádal zachování dnešních typů, jež by byly pouze účelně reformovány. Latina má býti ve všech třídách gymnasia a reálného gymnasia, na reálkách, jež mají býti rovněž 8třídní, jen ve třídách vyšších. Absolventi všech typů měli by přístup na všechny vysoké školy. Prof. Pflanzer se přimlouval za 4letou, v různé větve rozdělenou školu střední, která by se připojovala k 8třídní, jednotné škole národní. Prof. Schneider navrhoval jednotnou 6letou střední školu, jež by se teprve ve třídě sedmé a osmé rozdělila v různé typy. V rozhovoru o otázkách pedagogických bylo všeobecně stěžováno na nedostatečnou didaktickou přípravu kandidátů učitelství; také odborná příprava nebyla ušetřena vážnějších stesků.

*

V Čechách, na Moravě a ve Slezsku studovalo ve škol. r. 1919—20 na středních školách 78.733 žáků; na českých školách 53.641 žáků, na německých 25.092 žáků; průměrně studovalo na českých ústavech 310 žáků, na německých 212 žáků; v jedné české třídě bylo průměrně 35 žáků, v německé 29 žáků. Tato čísla jasně vysvětlují, jak oprávněny jsou stížnosti Němců na školskou politiku československé vlády. Podle státního rozpočtu na rok 1920 jest náklad na německé školství, zvláště odborné, nepoměrně

větší než na školy české. Ve Velké Praze připadala na 5% Němců plná třetina všech středních škol. Nebylo proto nespravedlivo, zvláště přihlížíme-li k tísnivým poměrům finančním i bytovým, když byly v Praze nebo v Kroměříži některé střední školy, jež vykazovaly malou návštěvu žáků, sloučeny v ústav jediný.

*

Ukončení školního roku a doba hlavních prázdnin byla stanovena již několik roků před válkou vždy každoročně ministerským nařízením. Tato praksc byla zachovávána i za války. V minulém školním roce stanovilo naše ministerstvo školství a národní osvěty, aby byl zaveden konečně pořádek a stabilisace vyučování, prázdniny ve školním roce a prázdniny hlavní, jež vymezeny na měsíc červenec a srpen. Obtíže zásobování v minulém roce byly však příčinou, že byl školní rok zahájen až 16. září. Vzhledem k tomuto zkrácení školního roku a četným prázdninám pro nedostatek uhlí, mělo se letos vyučovati až do 17. července; v Praze na těch školách, kde bude v době sokolského sletu vyučování přerušeno, mělo se vyučovati i v druhé polovici července, nejdéle do 31. července. Konané šetření však ukázalo, že vyživovací obtíže v letních měsících nezbytně vyžadují, aby mládež se co nejdříve odebrala na venkov, kde bude spíše zaopatřena. Tak školní rok ukončí se dne 30. června, v Praze již 22. června, aby byly uprázdněny školní budovy v době sokolského sletu. Bylo by opravdu jen ku prospěchu vyučování a školy, aby byly hlavní prázdniny definitivně stanoveny a zachovávány. Jest ovšem otázka, zejména v krajinách horských, zda doba stanovená pro červenec a srpen je vhodná. V první polovici měsíce září jsou teprve obilní žně a školy budou prázdné; učitel musí po 3 týdnech začíti opět od počátku, jelikož většina dětí do školy nechodila. V městech mají opět otcové ještě dovolenou, všichni nemohou voliti si ji právě v době prázdnin, a jsou opět nuceni s dětmi k pobytu doma. Nejvhodnější doba pro hlavní prázdniny by byla od 6. července do 15. září incl., jak navrhoval též prof. dr. Mareš. Školní rok ukončil by se slavností na paměť mistra Jana Husa a 16. září zahájilo by se vyučování. Těch několik dní, o které by se hlavní prázdniny prodloužily, mohlo by se ušetřiti na prázdninách vánočních a velikonočních, jež byly prodlouženy; dlouhé prázdniny uprostřed školního roku nejsou nikdy vyučování ku prospěchu. —*vžk*—

LITERATURA.

Krásná.

F. X. Svoboda: U p ě t i m o ř í. Básně. V Praze, nakladatel Jos. R. Vilímek. — *Libuše Baudyšová:* J á n y š o v é. Historie maloměstského rodu. Nakladatel Jos. R. Vilímek v Praze. — *Jiří Ruda:* F a r s k á h i s t o r i e. Legenda ze zapadlého kraje. V Kladně 1919. Nákladem Jar. Šnajdra.

Jméno F. X. S v o b o d y žije a bude u nás žíti v první řadě jako jméno spisovatele svěžích a psychologicky bohatých románových obrazů, jakož i poutavých a líbivých dramat a veseloher. Proti této činnosti zapomíná se často na Svobodovu práci básnickou, bohatou přece počtem svazků a

zvláště počtem drobných čísel. Spisovatel pořádaje sebrané své spisy, vybírá a nově utřiďuje starší svou produkci a tak můžeme se dnes historicky po ni ohlédnouti. Zejména v mladistvých básních Svobodových cítíme dnes veliký omyl, jenž vedl básníka od Vrchlického a českého parnasismu a diktoval mu střízlivé, často chudé a nevýrazné veršíky. Svoboda nebyl tak bojovnou, vyhráněnou básnickou individualitou jako na př. Machar, nerozběhl se s takovou odhodlaností k novým látkovým a formálním výbojům, jako básníci naší moderny, a proto nejvíce zůstal jeho verš střízlivý a tvrdý, jeho reflexe nevášnivá, příliš rozumně resignovaná, jeho lehké obrázky a nálady bez křehkého kouzla a pečeti nezapomenutelného postřehu.

Ve sbírce »U pěti moří« srovnal svou žeň z let 1880—1900 a utřídil v pět oddílů; na mořské tiché pláni obráží se pohoda hvězdného nebe, po druhé láká ho věčný vír a var šumících vln jako v životě lidském měnivých a rozmarných, po třetí melancholickým steskem naplňuje nitro básníkovo tříšť pěn a vodních křišťálů v nárazu vln o tvrdá bradla, toť tušení, snahy, naděje, fantasie, nedozrálé, neuskutečněné touhy a myšlenky; po čtvrté volají básníka záhadné mlčelivé zátoky zániku a zmaru, na konec pak hledí náš autor do svého vlastního nitra, aby si ujasnil jeho velikou proměnlivost a hledal pevnou kotvu konečného východu.

Na půltřetího sta básniček obměňuje tyto základní akkordy a nelze upříti mnohým z nich, že psány byly lačným, touživým a tušícím nitrem. Milá svěžest postřehu ovane nás příjemně v intimních obrázcích z básníkova rodného kraje, jinde zdaří se v plastické jednoduchosti sevřený cit v celek opravdu umělecký (srv. Nápis na můj hrob). V oddílu »Život« ozývá se neustále struna vyrovnané resignace, u mladého tenkrát básníka až příliš snad zmoudřelé. Tvrdý a neúprosný jest život přírody; marně zaštká stařec nad uplynulým dětstvím, marně vzpíná se umírající po životě, jenž uniká. Smutek, samota jsou oasami, chvílemi ticha ve věčném neklidu. Mlč a trp, devisa této nelítostné plynulosti. A přece jak jinak řešili si romantikové, řešil si Mácha týž poměr k přírodě, k dětství a mládí, k celému životu! Oč vášnivěji na něm lpěl, oč zoufaleji po něm vzpínal zmučené ruce, oč typičtěji, lidštěji, umělečtěji jeví se postava zadumaného poutníka proti tomuto přelétavému, moudrému stesku, v jehož živelné hloubky nemůžeme věřiti?

Ve značném množství básnických pies stává se při vnějškové komposici přirozeně, že motivy se opakují a přecházejí z oddílu do oddílu. Svoboda bude míti vždy významnější jméno jako skladatel povídek a románů nežli jako básník.

»Jányšové« Libuše Baudyšové byli u nás značným překvapením. Spisovatelka, jejíž jméno bylo dosud v literárním světě českém neznámé, vystoupila naponejprv rozlehlým a zralým dílem románovým a zvítězila. Autorka líčí osudy dvou hlavně rodin, mlynářské a pivovarské, v polabském českém městečku v letech šedesátých a sedmdesátých. Není to přísně vzato historie maloměstského rodu, jak je v podtitule udáno. Jde jen o dvě generace, rodiče a děti, a historie rodičů je zřetelně jen prologem, úvodem, po němž tím šíře a výrazněji, s opravdovou epickou silou vylíčeny jsou osudy mladého pokolení. Vedle energického vystupňování dramatických scén, jadrné a nebojácné charakteristiky, zajímá nás nejprve široký kulturní podklad

starosvětského městečka, na němž autorka svou malebnou a pevnou komposici založila.

Na zelenavě smém Labi českého městečka stál mohutný mlýn, v němž sídlili Jánysové; jen dvorem oddělen stál pivovar, sídlo rodiny Marešovy. Otec Jánys přišel z hor a zachoval si ve svém pracovitém, přičinlivém charakteru mnoho horské tvrdé energie a zásmušilé, přísné spravedlnosti. Je v něm zachycen kus staré houževnaté generace, kus tvrdého horského lidu. Ne tak syn Václav, vyrostlého bujného těla, smyslné krve, vášnivého temperamentu. Vystudoval v Praze reálku, nedokončil studií technických a po náhlé smrti otcově převzal mlýn. Starý Jánys raněn byl mrtvicí právě o velké slavnosti maloměstského Božího Těla, když se byl příliš vzrušil, spatřiv noční schůzky svého syna, dědice a jediného pokračovatele na otcově životním díle, s nemravnou snědou Bárou. Podivínskou závětí určil mu ještě nevěstu den před smrtí.

Teprve od svatby Jánysovy s Terezkou Ceypkovou rozvíjí se vlastní děj románový. Manželství mladého Jányše nebylo šťastné. Starostlivý otec, chtěje zachrániti nezkrocenou krev synovu, pomýšlel pro tohoto mladého hřebce na silnou, pevnou klisnu, určil mu zdravé venkovské děvče, širokých kyčlí a plných ňader — ale zapomněl na duši. Mladý Václav trochu ze vzdoru přehlíží a podceňuje svou »poďobanou« (neštovicemi dolíčkovanou) Terku, později jest víc a více odpuzován ženinou pasivností, pláčem, obmezeným zájmem, neobratností chudičkého vesnického děvčete, které se po celý život nedovede vpravit v roli bohaté mlynářky. Ani děti, po matce mdlé a nevýrazné, nedovedou připoutati mladého mlynáře k domovu a bystrý, pomikavý muž kolikrát si uvědomuje, jak jinak mohl vyzníti jeho život, kdyby našel doma porozumění svým osvíceným a politickým snahám, kus intimní harmonie. Setkává se s kulturnějšími ženami, které dovedou něco říci jeho žíznivé duši, tak zvláště švakrová jeho Anežka, nejbohatší, nejkrásněji stilisovaná postava románu. Paralelně s osudy lešehradského mlýna a rodiny Jánysovy, a jejich rychlým vzestupem a katastrofálním pádem, rozvíjí se děj rodiny pivovarského Mareše, ještě chmurnější, bolestnější, než byly osudy Jánysovy. Otcové byli starosvětští požitkáři, v lenivé spokojenosti trávili svá léta u přeplněných stolků; obě děti, vášnivé a nervosní, jsou degenerovány; tak syn Pepík, pozdější lékař dr. Mareš, jenž po zhrzené lásce a pustém životu hyne paralysou, tak zajímavá postava dcery Márinky, která z bezstarostného veselého děcka, ztrativši náhle po nemoci svěžest mladistvého obličeje, zatouží nejvášnivěji po mužském objetí a vzdává se — jinak inteligentní a hrdá žena — mlynáři, ač ví leccos o jeho minulosti i těžkém životě jeho ženy. Ale zase je to dívka psychologicky pravdivá, živě a životně vystupující z toku události.

Osudy Jánysů a Marešů jsou hlavním tématem obsáhlého románu, na jež pak je zavěšeno barvité a plné vylíčení kulturních a politických poměrů českého městečka z let šedesátých. Dobře jsou odlišeny generace, zvláště mladé pokolení z doby radikálních zápasů za nové konstituce utužené, z doby táborů jaré a národně uvědomělé vystupuje živě a plasticky. Boje Staročechů s Mladočechy, počátky sociální demokracie na našem venkově, výbojná rozpínavost klerikalismu zapadají organicky v historický rámec. Spisovatelka

má dobrý smysl pro smýšlení tehdejší české inteligence, dovede na příklad jemně sledovat vlivy nových literárních prací Nerudových, Hálkových, zvláště pak Němcové a Karoliny Světlé.

Kniha je stavěna pevně a jistě. Psána mužným smělým duchem, spisovatelka naučila se mnohému z tradice románu naturalistického a rozumí síle nezkrocených pudů u svých lidí, nic neskrývá, naopak pro fysiologické stránky nalézá hutné, plné věty. Ale ženská a umělecká ruka jeví se v povýšeném, vkusném zvládnutí těchto stránek. Bylo by možno všímat si, čím jest těmto lidem jejich okolí, čím je mlynářům jejich řeka, jejich dům, jejich ves, jak vyrůstá u nich pojem vlasti přirozeně a nesmazatelně. Chci však jen v krásnému tomto díle ukázati na nejlepší jeho stránku: jsou to ženské postavy, z nejlepších, jaké v nové naší románové produkci znám. Objektivně a přece s hlubokým citem kreslená Terézka Jányšová a její hluchý, předčasně zdušený život; Anežka Ceypková, bystré a čistokrevné venkovské děvče, která jaksi doslovně osudem jest vedena, aby naplnila veliký vykupitelský úkol ženin, jak jej hlásala Karolina Světlá. Jest to Márinka z pivovaru, zajímavý eksperiment sandovské ženy, přenesený na české poměry tehdejší. Připomeňme k tomu sílu a epickou mohutnost některých scén a uznáme, že »Jányšové« jsou dílo velmi pozoruhodné a literárně cenné.

Jiří Ruda kreslí ve »Farské historii« obyčejný příběh farské paničky a nalézá pochopení a soucit pro starého faráře, jenž po dlouhých letech přísné askese podlehl svodům mladého dívčího těla. Děj obohacen jest pak skutečnou láskou dívčinou k mladému kaplanovi, aby pro všecky skončil se tragicky. Řešení nenové, psychologie hodně pohodlná a schematická. *K. H.*

Poučná.

Karel Kadlec: Jugoslavia. O bojích jižních Slovanů za státní samostatnost. V Praze 1919. (Nákladem »Sekcije za narodnu odbranu« spolku »Jugoslavija« v Praze.) Str. 245. — *Adolf Černý:* Slovanstvo za světové války. Studie, úvahy a črty z doby válečného převratu. (Vyšlo v Plzni 1919 nákladem K. Beníška jako 2. číslo 11. ročníku »Života«, sbírky krátkých a poučných spisů, kterou řídí K. Moudrý. Stran 270 za 9 Kč.) — Výtvarné projevy dítěte. Napsal *Lad. Švarc.* Díl I. Ilustrace. V Praze, Děd. Komensk. 1918.

Karel Kadlec: Jugoslavia. O bojích jižních Slovanů za státní samostatnost. V Praze 1919. (Nákladem »Sekcije za narodnu odbranu« spolku »Jugoslavija« v Praze.) Str. 245.

Upřímně přátelské vztahy mezi státem naším a jihoslovanským nakazují, abychom se snažili Jihoslovany co nejlépe a nejdůkladněji poznati. Jen pravdivé, reálné poznání může býti pevným základem politiky vzajemnostní. Z té příčiny nutno radostně vítati důkladné dílo Kadlcovo, které bylo vydáno s takovou pohotovostí a znalostí věci v krátké době po převratu, ještě na dlouho do míru st.-germainského, jímž položen konečný právní základ státu jihoslovanského jako i našeho. Prof. Kadlec založil svou práci na základech velmi hlubokých, jak ukazuje bohatá literatura, z níž čerpal, a stavěl ji obezřele a svědomitě, takže vznikla spolehlivá a velice obsažná

příručka o předmětě, která bude nezbytna každému politiku a vitána všem přátelům Jihoslavie. Zasluhuje uznání tím většího, že jest prvním slovanským spisem — jejž autor skromně nazývá pokusem —, který podává souborný přehled jihoslovanských zápasů za samostatnost.

Po přehledném obraze starších dějin srbochorvatských a slovinských rozvíjí spisovatel podrobnější vylíčení jihoslovanských snah a bojů za politickou svobodu. Pozoruje od prvopočátku zápas Srbů o svržení jha tureckého, stěhování jejich do Uher, vznik a vývoj srbské otázky v Uhrách až po suspensi národně-církevní autonomie uherských Srbů takřka v předvečer světové války, boje Srbů na Balkáně, vznik samostatného Srbska a jeho existenční zápasy až do nejnovější doby. Líčí podobně úsilí charvátských pokolení, směřující k samostatnosti v rámci Rakousko-Uherska, věnuje zvláštní pozornost politické stránce illyrismu, důkladně probírá povahu vyrovnání uhersko-charvátského a pozornje činnost a programy politických stran v Charvátsku i Dalmácii. Stejnou pozornost věnuje politickému vývoji slovinskému, jakož i rychlému vykypění otázky bosensko-hercegovské, nesoucím od počátku patrný příznak rozhodné krise pro život habsburské monarchie.

Zejména stále bedlivě stopuje sporné otázky mezi Jihoslovany a zároveň vývoj myšlenky jednotící, která vyvrcholila v osvobozenských snahách za světové války a v dosažení jednotného jihoslovanského státu. Považí-li se, že spisovatel sbíral látku k vylíčení těchto snah za války, kdy nám bylo takřka nedostupně uzavřeno vše, co se konalo a psalo za hranicemi centrálních mocností, a že své dílo přichystal k tisku v prvních měsících svobody, kdy nebylo ještě možno sehnati příslušnou literaturu zahraniční, zasluhuje podivu přehlednost obrazu, jejž o vývoji otázky jihoslovanské za války podal. Jsou tu arci hlavně všecky důležité projevy, vzešlé na půdě bývalé habsburské monarchie, ale také prohlášení a projevy, jež činili Jihoslované v zemích ententy (na př. Korfský program nebo odpověď Jihoslovanského komitétu na manifest cís. Karla). Také základy jihoslovanského státu, obsažené v proklamacích Národní rady Srbů, Charvátů a Slovinců, srbské skupštiny a královice Aleksandra, jsou sem arci pojaty.

V závěrečné úvaze o novém státě jihoslovanském prof. Kadlec v souhlase s tím, co ještě za války (v »New Europe«) vyslovil Masaryk, projevuje mínění, že pro zdárný a klidný vnitřní rozvoj Jihoslavie bude důležito, aby se našla náležitá cesta mezi potřebnou centralisaci a principem autonomním pro jednotlivá plemena, aby se neuspokojená plemenná touha, daná historickým vývojem, nestala kamenem úrazu. Neustálé vládní krise, jejichž základem jest mimo jiné také zápas obou principů, autonomního s centralistickým, dává tomuto nazírání za pravdu. *A. Č.*

Adolf Černý: Slovanstvo za světové války. Studie, úvahy a črty z doby válečného převratu. (Vyšlo v Plzni 1919 nákladem K. Beníška jako 2. číslo II. ročníku »Života«, sbírky krátkých a poučných spisů, kterou řídí K. Moudrý. Stran 270 za 9 Kč.).

K činnosti, věnované Slovanstvu, dostal se Ad. Černý od července 1914 znovu až v posledním roce války, kdy musila trochu povoliti pouta habsburská a kdy se naše hlavy začaly tyčiti v posíleném vzdoru a v radostných

předtuchách. A tak vznikly *články*, o jejichž knižním vydání máme zde referovati; byly ponechány v *pořadu chronologickém* a až na některé poznámky a doplňky pod čarou i v téže formě beze změny, jak vyšly od ledna do listopadu r. 1918. Po převratu napsány byly jen poslední tři stati jasavé: Jihoslované u cíle, Básník pokroku a svobody, Otázka jihoslovanská. Všecky tyto *informační a propagační práce*, počtem *38*, byly uveřejněny v *pražských časopisech* a to většinou v týdeníku České stráži, dále v této revui, pak v Nových Čechách, v Národě, v Majáku a v denících Venkově a Nár. Listech. Ale souborné vydání těchto statí, které vykonaly již tehdy svůj úkol poučující a povzbuzující, je docela odůvodněno dvojím posláním novým: jednak je tu poskytnuta retrospektiva na vývoj událostí, které jsme nemohli tenkráte klidně sledovati a si uvědomovati v celé plnosti, jednak je zde dán základ k další orientaci, neboť jak dobře praví doslov redakce »vhodný *úvod do praktické politiky slovanské a tím i české* vůbec.« Většina článků je samozřejmě rázu politického a jen 6 spadá do oboru *literatury*, Černému-překladateli tak drahé. Jsou to jednak oslavné příspěvky k *jubileím* a výročím (pěvce illyrismu P. Preradoviće, Národního divadla a jeho poměru k Lužickým Srbům, bosenského buditele J. F. Jukiće a charvatského básníka S. S. Kranjčeviće), jednak *nekrology* nad čerstvými rovy (dvou Lužičanů J. Wingera a J. Deleńka). Co do jednotlivých národů slovanských, kterým je tu věnována pozornost, jest všeobecného obsahu, přehlédajícího povšechnou situaci, celkem 7 příspěvků; z ostatních největší počet se týká Poláků a Jihoslovanů (t. j. ve smyslu nynějšího království Srbů, Chrvatů a Slovinců). Po 12 statích věnováno všem otázkám polským a jihoslovanským, z nichž mnohé nepozbyly dodnes nijak časovosti, ba někdy ji získaly. Po dvou studiích obírá se poměry Ruska a Bulharska, což je jistě příznačný nepoměr, daný jednak nedostatkem spolehlivých pramenů, jednak stanoviskem k tragickým obratům, které dočasně způsobily odumření těchto nejvýchodnějších větví Slovanstvu. (Jsou to úvahy: Ruská záhada a Nová kolonisační komise, Otázka makedonská a balkánská a Bulharské bolesti.) Že konečně Lužice týkají se jen 3 stati, je toliko zdánlivě překvapující u našeho »lužického konsula«, který se tak houževnatě zasazoval o zájmy tohoto nejmenšího zbytku Slovanstva v německém moři. Jako 1. svazek téhož ročníku sbírky »Života« vyšel totiž před touto knihou celý sborník A. Černého »*Lužická otázka*«, čímž se vlastně »Lusatica« ocitají v převaze, u autora docela samozřejmé.

O ceně těchto příležitostných prací publicistických nelze říci nic jiného, než co je již známo o všem, co vyšlo za dlouhou řadu let z duševní dílny jedinečného redaktora »Slovanského Přehledu«. Mnohé stati jsou *vědeckým zpracováním* hojného materiálu, zvláště z oboru *literární historie a etnografie* (na př. zajímavé příspěvky k Otázkám polským, doložené množstvím statistických dat, poznámek a odkazů bibliografických). Je však i dosti věcí, důležitých pro národní hospodáře (na př. o otázce terstské, bosensko-hercegovské a j.). Na každé stránce proniká idealism našeho předního pěstitele slovanské vzájemnosti, který každému národu přeje, což jeho jest, raduje se z jeho úspěchů a truchlí nad jeho prohrami nebo pobloužením. Jeho nadšení nedovedlo proto někdy naditi se

neblahých obratů a některá proroctví autorova se bohužel neosvědčila. To platí především o řešení sousedského poměru česko-polského a polsko-ruského (případně polsko-ukrajinského) i o dosažení zabezpečení národní existence Lužických Srbů. Tehdy, koncem května r. 1918, odpovídal Černý kladně na otázku »Můžeme-li býti spokojeni?« — rozuměj s Poláky po jejich účasti na slavnostech Národního divadla v Praze. A dnes po dvou letech, v druhém roce svobody obou národů? — Jako krvavou ironii čteme nyní takovéto věty, psané pod příliš suggestivním dojmem událostí z první poloviny r. 1918: »Spor polsko-ruský pádem carismu jest ukončen. Také spor ukrajinsko-polský bude jistě odstraněn a nahrazen vzájemným dorozuměním. (Str. 133.) Rozřeší se smírně i rozhraničení v Haliči, až se budou dohodovati oba národové. Nejméně (!?) obtíží způsobí otázka rozhraničení českopolského . . .« (Str. 134.) Jak brzo po pádu společného nepřítele se ukázaly planými všecky ty leklamace a sliby politiků polských, v nichž Černý již viděl »důkaz velkého převratu v myslích polských« (str. 208). Ještě 11. října 1918 věřil autor pevně, že válka »osvobodí Slovany od cizích panovačných choutek i od vlastních sporů, rozdmýchávaných cizím zasahováním«. Dokumentem české blahopřejnosti, zahanbujícím polské pomluvy, zůstane pro vždy článek »Polsko vstává z mrtvých«, který by nemohl vřeleji napsati žádný Polák.

Nicméně přes tyto, nebo vlastně pro tyto případy, kdy poválečná skutečnost drsně zkarikovala autorův optimismus, možno podepsati závěrečné slovo redaktora sbírky, v níž vyšla kniha Ad. Černého: »Znalost skutečných jevů, kriticky pozorovaných, demokratické a realistické nazírání spisovatelovo dá jistě podnět k tomu, aby z otázky slovanské u nás zmizel onen nebezpečný romantismus, často doprovázený nezbytnou sentimentalitou, který stále ještě se vyskytuje v širokých vrstvách našeho národa i v zodpovědných kruzích politických.« K soustavnému pěstění tohoto druhu »neoslavismu« (či jak to chce kdo nazvati) nestačí ovšem kniha, nýbrž jest si přáti, aby mohl býti obnoven a zlidověn »Slovanský Přehled«, jehož zakladatel má ke své publicistické činnosti jistě nyní nejlepší podmínky vnitřní při svém úřadě v ministerstvu zahraničí. *Dr. A. Frinta.*

Výtvarné projevy dítěte. Napsal *Lad. Švarc*. Díl I. Ilustrace. V Praze Děd. Komensk. 1918.

Zajímavá tato kniha vyšla pro členy učit. spolku a byla za 2 měsíce rozebrána. Autorem je učitel obec. školy pražské, který v ní ukazuje, jak učil kresliti 9—11leté děti na polovenkovské škole v Holešovičkách.

Kniha jedná o dětské illustraci a je I. dílem trojdílného chystaného celku. Má 74 str. vel. formátu a 85 ukázek dětských ilustračních kreseb a maleb. Bohužel jen jedna je barevná (pro poměry válečné), ač většinu jich zhotovily děti barevně.

Ale tyto ukázky dětských ilustrací nikterak nemohou býti napodobovány. Proto kniha naprosto není běžnou pomůckovou příručkou, která by upohodlňovala kreslení, jak se mu dnes na školách vyučuje. Švarcova kniha zavádí kreslení na dráhy zcela nové. Ukazuje výhledy do školy budoucnosti. Zavrhuje naprosto dnešní způsob, kde učitel v hodině rozvrhem určené předkresluje na tabuli a děti poslušně kreslí po něm na papír. Švarc

říká, že takové kreslení je neradostné, strašně nudné a že utlouká v dětech chut něčeho se výtvarně odvážiti. Proto Švarc dává se zcela jinou cestičkou a šťastně nachází záchranu, jak ukazují práce jeho žáků a žákyň. Zavádí čistě jen kreslení ilustrační a přivádí ho k tomu známá zkušenost, že děti rády dokreslují na př. pohádky dle své představy.

Ilustrační kreslení má sice i dnešní škola v 1. a 2. roce ob. školy, ale to děti stále jen okreslují s tabule jednoduché výjevy a od 3. roku pak dle vymyšleného postupu okreslují s tabule nudné předměty jednotlivé, a to přímočaré, pak křivočaré. Účelem je při tom cvičiti oko a ruku.

Švarc dává kreslení zcela jiný cíl a daleko vyšší. Chce, aby mu dítě svou kresbou dalo nahlédnouti do svého nitra, aby bylo projevem jeho individuality. A vede si způsobem od nynějších naprosto odlišným: Ani v 1. roce nepředkresluje vůbec ničeho, ani vzorů neukazuje ani nedovoluje vypůjčovat si od souseda, nýbrž nechává dítě kreslit primitivní neohrabané projevy, jež jsou ovšem s počátku spíše jen divošsky barbarským písmem než obrazem. Každé dítě po svém musí se snažit, aby vyjádřilo, co má na mysli a musí poctivě prožívat takto všecku tvůrčí bolest a tíseň — věc veliké ceny výchovné i vyučovatelské.

Ale tato primitivní ilustrace dětsky neobratných rukou má všecko kouzlo bezprostřednosti a upřímnosti. Je lepším ukazatelem do tajů dětských duší než celé učené knihy. Autor na jednotlivých ukázkách dokládá to příkladem, jak každá kresba mluví řečí jasnou o povaze svého původce.

Prací učitelovou je při tom: rozezvučeti nitro dětí, rozehřát je, vzrušit jejich fantasii. Činí to na prvém místě pohádkami. Za ně přimlouvá se autor, abychom jich dětem hojně přáli. Jejich krása je dětem nejpřístupnější, pohádka je jim něčím ohromným, jedinečným. Dále je to šerý dávnověk náš, jsou Indiáni (Hiawata), hrdinné postavy našich pověstí i dějin. Je to příroda, ale podávaná tak, jak činí Ewald, Thompson, Sibirjak, Kipling. Jsou písně lidové, balady. Události, jež děti vzrušují v jejich okolí (svatby, průvody, povodeň, Mikuláš, výlety do přírody). A tak jim vzniká kniha Mikulášů, kniha zimy, kniha vodníků, draků, vandrovníků a p.

Takovéto kreslení-ilustrování nevyžaduje celých hodin. Pět, deset minut, drobné papírky různého formátu stále po ruce a hlavně nepromeškat chvíle vhodné nálady. Vyžaduje však vzácného učitele! A tady ovšem začíná Švarcův sen. Musí to být ne suchý školský nádeník, nýbrž někdo, kdo s vřelou láskou sklání se k dětem, tvoří s nimi rodinku, kde rodí se ono jedinečné prostředí důvěry a lásky, jehož je třeba k takové práci. Musí to býti učitel, který sám krásně vidí a umí pro krásu zapálit dětská srdce. Musí mít ovšem volnost při své práci, nesmí být železně svírán rozvrhem a celým tím strnulým školským životem dneška a musí ovšem se svými dětmi postupovat z třídy do třídy.

Tolik asi v úvaze úvodní. Pak autor doprovází výkladem význačné ukázky ilustrací. Cení si nejvíce ty, na nichž je zřetelna stopa citové vlny. Vidíme vodníky, draky, Mikuláše, princezny, víly, svatby, pohřby, hrady, rámečky okolo písniček, výjevy z pohádek atd. Vidíme je různým způsobem zobrazené, pérem, štětcem, barevnými křídami a vidíme také veliký výtvarný pokrok dětí starších proti začátkům v 1. roce.

Dědictví Komenského vydalo podobnou knihu o zpěvu. Je to: J. Křička, Dítě a hudba. II. vyd. Úvodní studii napsal Ferd. Krch. Kniha vzácná, jednající o nových cestách v hudební výchově dětské, kde zpěv je projev radosti, doprovázený krásnými pohyby rukou, nohou a celého těla, rytmikou.

Obě knihy psány jsou s takovým porozuměním pro duši dětskou a s takovou vřelostí, že působí jako studnice živé osvěžující vody. Učiteli bych řekl: Uchyl se k nim, když všednost dnů učiní tvou práci ve škole všední, unavenou. Ale přečísti ji může s chutí i neodborník. Je to jako bys kráčel po nových neobjevených dosud krajinách, na nichž leží úsměv krásné slunné pohody. Takové knihy vřelé měly by býti probírány s kandidáty učitelskými, neboť jen kniha takto napsaná dovede vyložiti, co je dítě, jaké je to jemný květ a jak se s ním má zacházet. *O. R.*

PO ŽIVOTĚ NÁBOŽENSKÉM A CÍRKEVNÍM.

Armáda spásy.

Od smrti generála Williama Bootha, zakladatele Armády spasy, asi před deseti lety nebylo příležitosti, abychom se zabývali tímto významným činitelem náboženso sociálního života v cizině. Tento zjev nám zůstával cizím, nejen pro to, že v cizině vznikl a na cizinu se omezoval, ale též proto, že celý duch, metoda i prostředky onoho hnutí nám byly stále stejně vzdálené, málo srozumitelné, našemu rázu odlehlé.

Od několika měsíců pracuje Armáda spásy také v Praze, rozšiřuje svou činnost informačně a propagačně, i positivně a prakticky na různá místa republiky nejen v okolí a blízkosti hlavního města, na Kladno na příklad, nýbrž též do východních Čech (Hradec Králové), a dále na východní Moravu (Vsetín a okolí, Valašsko vůbec) až do Bratislavy, a hodlá tímto směrem postupovati.

Praha si s počátku nemohla zvyknouti na tento zjev trochu výstřední a exotický, hlučný a vtíravý, útočný a beznáročný. Zvykli jsme si jmenovitě po ukončení války, kdy naše republika byla zaplavena uniformami všech možných světových armád, ve kterých k nám přicházeli naši legionáři i cizí vojenští representanti a přidělenci, kdy naše vláda oblékala vlastní vojsko do uniforem zakoupených v cizině, zvykli jsme si na velikou pestrost uniforem, v jejichž nerozeznatelné spleti o jeden odstín víc nebo méně neznamená ničeho. Ale uniforma důstojníků Armády spásy se nespokojuje tím, aby byla a zůstala jen jedním z mnoha odlišných střihů, nýbrž vynucuje si pozornost nekrvavou, ale za to neodbytnou útočností. Zvykáme si pomalu na vojenský střih uniforem neválečných vojáků z YMCA. I ženy důstojnice a pracovnice z organisace YWCA s výložky, čepicemi a odznaky, a šaršemi zvyšují pestrost pražských ulic, spolu s uniformovanými členkami Armády spásy. Uniformovaná armáda Boothova vniká do pozornosti pražských a předměstských ulic, budí rozruch bubny a troubami, harmonikou a zpěvem, kázáním a neohroženým svědectvím, opovídáním boje hříchu a bídě.

První dojem byl, jaký byti musil: překvapení s přídechem posměchu. Pražan — jako každý velkoměšťák a — malovesničan — jest zvědavý. Frapantní vystupování cizího způsobu přitahovalo hybné živly mládeže. Brzy však také vzbudilo odpor, jak se zdá, s počátku improvisovaný a náladový, ale brzy již i organisovaný, soustavný a cílevědomý. Mladí lidé, dělníci hlavně s příměsí větších žáků, snad i studentů, — vedle lehkomyslné chásky učňů — začali tvořiti šik útočného odporu jednak proti metodě, jednak proti obsahu a cíli veřejného vystupování Armády spásy, a rušili veřejné kázání výkřiky, polemikou, — potom i hlukem a křikem, až i fysickými prostředky rozrážení řad průvodu, dokonce i ranami, kterých nebyly ušetřeny ani ženy důstojnice a činovnice Armády.

Hanbili jsme se, když jsme se informovali přesněji, než bylo možno z toho, co přinesly stručné zmínky novin, a zvěděli, co se stalo: že v hlavním městě svobodné republiky byl veřejný projev a činnost nadšenců pro myšlenku náboženského a sociálního povznesení vrstev opravdu potřebných povznesení rušen křikem, násilím a ranami. Hanbili jsme se, že se to stalo cizincům, kteří obětavě přicházejí pomoci v náboženské a sociální práci.

Neméně jsme byli překvapeni, když v Národním shromáždění poslanec strany národně sociální interpeloval vládu, proč trpí takové pouliční veřejné projevy, tak že to činilo dojem, jakoby volal policii na Armádu spásy. A to v době, kdy Volná Myšlenka spolupůsobí na veřejných táborech pod širým nebem, za cílem odřímštění národa.

U některých novin jsme nebyli překvapeni stanoviskem výsměšným a povznešeným. Při povrchnosti mnohých, kteří na neštěstí celku pomáhají tvořit veřejné mínění tiskem, není nic nápadného, jestliže si pisatel vůbec nedá práci, aby pochopil podstatu zjevu, nýbrž odbude věc mělkým vtipem a posměškem. Jiné noviny, jmenovitě velké zas užívaly a dosud užívají taktiky umlčovací i zde, jako vůči všemu, co se nehodí do světového názoru nejmělčejšího liberalismu.

V celku shrnuto: vstup Armády spásy do veřejného života naší republiky alespoň v hlavním městě nebyl pozdraven vlídně a příznivě, nýbrž v nejlepším případě chladně, většinou posměšně, ano nepřátelsky až do násilností. Odpor, nepřátelství a posměch jest vysvětlitelný tam, kde není smyslu pro duchovní zájmy. Ale i náboženské a církevní kruhy se chovaly upjatě. U oficiální církve římskokatolické toto stanovisko nepřekvapí: Armáda spásy jest sice organisace nadkonfesijní, ale jádro její jest co do světového názoru, dogmatiky, zbožnosti: protestantské, americky metodistické, příliš málo církevní a církevnické, příliš málo autoritové. — Evangelické církve české snad byly trochu zaraženy tím, že Armáda přišla bez oficiálního navázání se stávajícími organisacemi církevními, a při nejmenším vedle nich. Byla dokonce i jakási přestřelka polemiky, poněvadž americko-metodistický směr v české protestantské rodině spatřoval v Armádě cosi jako konkurenci ke svým Legiím spásy tu a tam organisovaným na východní Moravě.

Český ateism, arci má stanovisko odmítavé apriori, a liberalism se i zde halí do řízy povýšenosti a indiference.

Poznali jsme vůdce a organisátory Armády spásy v Praze: dva cizince, Švéd a Dán, muži znalí světa, zkušení na mnohých pracovních polích, ucelení, hotovi ve svém celkovém názoru a rozhodnuti ve výběru prostředků, zanjati pro svou věc, energičtí, vyhranění ve svém směru až do jednostrannosti, jaká bývá silou i slabostí každého hnutí nového. Není pochyby o tom, že znají svou Armádu spásy, její metody a cíle dokonale; mají za sebou osvědčenou a úspěšnou praci. Co jim bude vadit, jest: neznalost nejen českého jazyka, nýbrž i české národní povahy a duše. Věříme, že při své energii a zamilovanosti pro ideu brzy se naučí česky aspoň trochu srozumitelně a snesitelně, a přáli bychom jim, aby vnikli také do české duše líp a hloub než jim propagátoři cizích duchovních metod jinde vyrostlých. Není na dlouhou dobu snesitelno, aby se mluvilo a kázalo jen tlumočníkem. Nehledě ani ke ztrátě času, je to ztráta bezprostřednosti a účinnosti, seslabení duchovní průbojnosti. Náboženské, jmenovitě evangelické kruhy české daly hlavním organisátorům nového hnutí pracovníky ze svých řad, ale, zdá se, žádného kongeniálního. Není aspoň pozorovati, že by Armáda v Anglii vzniklá byla pro naše poměry přeložena do češtiny ne pouze jazykově, ale hlavně psychicky a psychologicky. Snad to není vina českých spolupracovníků, nýbrž jest to pouze důsledek metodistické jednostrannosti a stabilita typu. Jsou ve všech národech jednotlivci stejného typu duševního a duchovního, ale jsou odlišné národní duše. Ve všech národech stejně jsou individua, která neprojdou k vyššímu druhu duchovního života jinak než otřesem náhlého »obrácení« podle určité metody, a k tomuto otřesu a obratu nemohou býti přivedena jinak, než zevnějším tlakem napnatého, duchovní elektřinou nabitého ovzduší. Ale přece snad jest takových individuí v některém národě víc a v jiném méně. Český náboženský typ jest podstatně odlišný od metodistické formy zbožnosti anglo-americké. Militaristická organisace autokratického absolutismu soustředěného v rukou generálových snad byla vhodnou, případnou formou v nemilitaristické Anglii (les extrêmes se touchent!), ale u nás a nyní jmenovitě po válce bude nutno hledat a najít jiný druh organisace. Bude úkolem českých pracovníků v Armádě, aby našli a vytvořili český typ moderního boje proti hříchu etickému a proti hmotné bídě sociálního rázu.

Silou Armády jest její cílevědomá jednostrannost. Ten bude účinkovat také i u nás. Opravdovost, která se jeví v síle sebezapírání a odříkání vůči všem požitkům na př. alkoholu a nikotinu, naproti luksu v oděvu (až po nevkus, snad chtěný nevkus v ženských uniformách), nezůstane bez účinku. Síla přesvědčení, nezlomná víra, že není člověka tak kleslého, aby nemohl býti zachráněn, dovede přenášet hory. Víra v sílu osobního náboženství, které dává člověku vnitřní možnost překonati hřích, vzdorovati mu mocí ducha Kristova s oporou oběti Kristovy na kříži jest subjektivním činitelem vzácné účinnosti ve mnohých případech. Silné sociální cítění bratrství, vzájemnosti, zodpovědnosti za každého bratra, i za nejposlednějšího bližního, náboženství, které při vší dogmatičnosti a metodičnosti jest energicky praktické, etické, to vše není sice absolutní novum v českém životě, ale v Armádě vstupuje do Čech s absolutní vyhraněností, která bude patrným činitelem.

Světlá a silná stránka Armády jest její sociální porozumění, cítění a činnost. Ne tisíce, ale statisíce pozvedla Armáda v zemích svého zrození

a všude po světě. Péče o propuštěné vězně, o padlé dívky dává svědectví, že svědectví o bratrství člověčenstva není u Armády abstraktem a teorií. Povznesení nejkleslejších, přístřeší pro lidi bez domova, sirotčince, veřejné kuchyně, práce pro nezaměstnané, duchovní obohacení života pro lidi zkrušené mechaničností moderní práce strojové a tovární, boj proti alkoholismu, prostituci, záchrana kandidátů sebevraždy — všecky prostředky proti všem stínům, svodům, nebezpečenstvím velkých mas nahromaděných v obrovských mraveništích lidstva jsou stopy a stupně náboženskosociální práce Armády.

Metody sociální pomoci bližnímu jako jednotlivci a jako třídě, společnosti mohou býti rozličné. Život jest tak složitý, že musí být rozmanité metody a cesty. Mezi těmito různými metodami má způsob Armády své dobře získané místo a uznanou rovnoprávnost.

Armáda spásy hledá a hledí nalézti člověka v člověku zahrabaného v rumu nelidskosti, hledá duši člověkovu v každém člověku pohřbenou v nánosu neduchovnosti. Jest přirozeno, že obrací svou pozornost k lidem kleslým, bídným, vyvrženým, ztrativším své lidské důstojenství. Řekla-li jedna chudá žena o Armádě: »Proč nejdou obracet bohaté? Ti toho potřebují více než my!« znamená to zneuznání pro sociální cítění Armády. Není pochyby o tom, že lidé bohatí hynou materialismem, neduchovností, atrofií duchovního života stejně jako chudí, ale mají snažší cestu ku svépomoci. Armáda nečiní rozdílu v lidech podle majetku, přináší první pomoc těm, kteří hynou dvojí nemocí dnešní společnosti.

Úspěchy Armády mezi námi nebudou náhlé a rozsáhlé; ale každý dobrý člověk se bude radovati z každého sebeobětavého činu pro povznešení bližního, a bude vděčen za každý drobet úspěšné práce.

ŽENSKÉ HNUTÍ.

Vývoj názoru na poměr muže a ženy. — Volby. — Náboženská podstata čes. ženy.

V této rubrice vícekrát projevila jsem názor, že cílem ženského hnutí je vytvoření lepšího člověka, a lepšího člověka je zapotřebí, aby porozuměno bylo ženě, aby soužití bylo lepším, šťastnějším. K dosažení svého snažení potřebuje žena pokroku, a ženské hnutí samo je pokrokem. Ženské hnutí přešlo do jiných kolejí. Ženské hnutí zdánlivě přestává dosažením rovnoprávnosti žen s muži, ale cíle svého nedosáhlo a přeměňuje se. Po něm roste u nás sociální péče s nejširší součinností žen.

Sociální péče chce míti člověka zdravého ve svém jádru, v duši, mravech, v síle. Žádá, aby »žil tak, aby nebyl nemocen; aby byl a zůstal zdráv, jak to předpisuje zákon přírody, aby dával národu a lidstvu zdravé potomstvo.« Avšak musí žádat víc, aby stoupal k lepšímu, vyššímu, dokonalejšímu. »Jest třeba, aby lidstvo o svých osudech, které si samo připravuje, uvažovalo, aby nežilo ten život jen mechanicky a materiálně, nýbrž též duševně a rozumově, s rozvahou, pak mnohého zla nebude a ubude«, a nastoupí více dobra a krásy.

Stavíme ústavy pro zlo panující: blázince, nemocnice, polepšovny, útulky atd. a hledáme cesty k ozdravění člověka samého přirozenou cestou. »Ochrana matek«, »Péče o dítě«, dispensáře pro tuberkulosní, hnutí proti alkoholické, mravnostní, eugenické, potírání pohlavních chorob a boj proti nim atd., všechny tyto snahy směřují k jednomu cíli, zabrániti degeneraci, ale i ozdraviti a zlepšiti člověka. Zde se soc. péče stýká s ženským hnutím. A všechna hnutí vedou k jednomu kořenu: k pohlavnosti, k vzájemnému poměru muže a ženy, k názoru jich na život pohlavní. Ten musí být objasněn, pochopen správně, ozdraven, a pak můžeme očekávat ozdravění poměrů a schopnost stoupati výše. Tento názor potvrzuje zajímavý článek Dr. M. Vaertingové v časopise »Die neue Generation«: Rozpor mezi individuálním a generativním výkonem člověka. Rozpor dosud nebyl rozpoznán v celé své tragické velikosti. Muži přiřknuta osobní činnost, ženě pouze rozplozovací. Následky této nesprávné dělby práce jeví se autorce nejnápadněji v rodinách geniů. Kdežto muž rozvinul osobnost na nejvyšší míru, žena žije jen jemu neb rodině. Potomstvo jest pak podprůměrné a zaniká v několika generacích.

Odborníci dovodili číselné vymírání rodů geniálních a zdatných lidí, mající úspěchy a výsledky své životní činnosti.

Pontus Fahlbeck zjistil totéž při šlechtě švédské. Lorenz u saských vládních rodin, jež se k vysokým postavením dopracovaly.

Rodina jest buňka státu, degenerace rodin je degenerací národa. Každá choroba národů měla původ v této dělbě práce mezi pohlavími a každý národ, který zašel, byl v stadiu této dělby práce.

Ani strašlivé varování přírody, méně cenný dorost zdatných, rychlé vymírání geniálních rodin, ani smrt národů neuvedly lidstvu na mysl neomylnost dělby práce. Všechny tyto eugenické nezdary jsou přičítány na vrub biologické zákonnosti.

Nedávno ještě bylo proneseno, že »naše děti mají být rozeny matkami odpočatým mozkem, které mají dosti času k odchování mnoha potomstva«. Však žena posledního tisíciletí měla odpočatý mozek. Navzdor tomu měli zdatní mužové nezdatné děti, a nejlepší rodiny a národy vymřely. Odpočatý mozek ženy jest bezcenný, je-li mozek muže namáhán a přemáhán. Marně počítovala žena po staletí své osobní výkony pouhému plození, protože mužovské síly muže byly vyčerpány osobními výkony. Řešení rozporu se docílit jen tehdy, jestliže obě pohlaví své výkony harmonisují.

Každý muž a každá žena musí jistou část rodičovských výkonů vzíti na sebe, aniž by individuální výkony byly omezeny.

Tato věta odpovídá úplně tomu, jak vlivem ženského hnutí a rovnoprávnosti žen se názory na činnost žen změnily. Hospodářsky samostatná žena má svobodnou volbu manželství jeho formy i volbu muže. Jest schopna hospodářsky přispět na domácnost. Přispěje-li žena hospodářsky, muž může v raannějším věku vstoupiti v manželství a státi se otcem, dokud nedostoupil jeho rozvití individuální výkonnosti a není ještě ani unaven ani vyčerpán.

Žena v jakémkoli zaměstnání dosahuje rozvití úplných schopností, je osob
výkonná, duchem pohyblivá, činná jest bližší muži. Jest tedy možno zharm
nisování individuální i ploditelské výkonnosti obou pohlaví.

Není účelem těchto řádků dokazovat správnost názoru Dr. Vaertingov
Uvádím článek proto, aby nadhozena byla zdravá myšlenka po nové úpra
poměru mezi pohlavími, které jest skutečně třeba. Poměr ženy a muže ne
dnes už přirozený, není spravedlivý, není jemný, není produševnělý, a že
mají všechny důvody a všechna práva, ano i povinnost usilovat o změn
Dosavadní poměr a názor, jakmile se uvolnil, svedl ženy a muže na mravn
i zdravotní scestí, po němž by skutečně došel jedinec, rodina i národ k z
niku. Jest skutečně třeba, aby si matka uvědomila, že »nezáleží na tom, ko
dítě koupe, ale kdo je zrodil« a nezáleží na tom, aby se dítě zrodilo, ale jak
se zrodí. To jest v moci rodičů. Pokrokem jest, že se v těchto věcech vůbe
začíná trochu odchylně uvažovat. Žena musí vyjít ze své pasivity pohlavn
to neznamená, že musí býti výbojná, ale musí přinésti svou část vůle a síl
právě jako v životě duševním musí býti činnější, činorodější, kdežto mu
jest třeba více soustředění sil, otevření bytosti mužské, aby zjemněna by
bytostí ženy a přinesla vzájemné dorozumění. Chceme po této stránce vývo
a musíme ho chtít, neboť příroda vede nás k vzestupu.

*

Výsledky volby do obou sněmoven Národního shromáždění nedopadl
tak čestně a skvěle pro ženy jak bychom si přáli. Nebylo zvoleno tolik žen
kolik mělo jich býti při nejskromnějších požadavcích, při nejrozumnějších
úvahách. Vinu toho nesou z části vázané kandidátní listiny, z části nazírán
mužů na ženy ve veřejné práci, z části ženy samy, že neusilovaly o větší za
stoupení, že nevybojovaly si přednější místa na kandidátních listinách
a nevím, postavily-li skutečně své nejlepší ženy na tato místa. V senátě jist
neměla chybět pí. Viková-Kunětická a sl. Plamínková. Paní Ecksteinová
zvolená senátorka je pracovnice vyborná, zastankyně žen upřímná, vřelá
neustupná stoupenkyně idejí své strany. Musíme si ji proto vážit. Avšak
právě pro ostré vyhranění její příslušnosti k jedné straně měla být činnos
její doplněna se stran ostatních, jako by to činila sl. Plamínková, národn
vyhraněná a vůdkyně žen a pí. Kunětická, representantka ženství české žen
a nositelka tradice ženského politického života. To neměly ženy nejen při
pustit, aby tohoto zastoupení v senátě nebylo, ale zejména neměly to sam
mařit. Důsledek je, že palmu volební odnesly dvě sociální demokratické zá
stupkyně německé.

Také v poslanecké sněmovně jest pouze 13 žen, a to: 4 soc. demo
kratky, 3 nár. socialistky, 1 nár. demokratka, 1 agrárnice, 1 klerikálka
3 Němkyně. Vzhledem k velké činnosti žen v prvním revolučním Národním
shromáždění a vzhledem k tomu, že na ženách spočívá velké břímě, čím méně
jich je, tím větší, aby obsáhly veškerý materiál sněmovního jednání, nebo
čím méně jich je, tím větší díl práce na každou připadá, proto bylo by měl
být dociíeno více žen v obou sněmovnách. Avšak víme, že zvolené ženy jso
zodpovědné a že přes malý jich počet svou práci udělají.

*

Jeden moment v životě ženy čsl. může nás potěšit. Náboženská její podstata. Na jedné straně klerikalism a jeho tmářství, na druhé straně negace všeho náboženství a tmářství z toho plynoucí, to jsou dvě krajnosti, z nichž horší neporozumění, nenávist, boj. Toho musí býti českému člověku a opravdovému člověku líto. Zdá se přece nemožností, by dnes ještě v našem osvíceném věku mohla vzplanouti náboženská válka. Ale tváření se obou táborů je tak vášnivé, že vyvolává vzájemný odpor. Proto utěšenějším je, vidíme-li, že v českých lidech neutuchlo naprosto náboženské vědomí, že uplatňuje se cítění a pochopení vnitřního duchovního života, jež není katolické, ani jinak klerikální. Naše české ženy projevily opravdovost a uvědomění náboženské, hodné žen husitských a českobratrských.

Y. W. C. A. americké sdružení pomocné zakládá v celém světě odbory přiměřené té které národnosti je založena na náboženském podkladě potud, že podle stanov musí členové nejužšího výboru náležeti některé protestantské církvi. Členové širšího výboru mohou náležeti vyznáním jiným, avšak musí prohlásiti, že »věří v Boha skrze zjevení Ježíše Krista«. U nás na tuto formulaci nepřistoupilo z 18 vyzvaných žen 12. Navrhovaly formuli takto: »Věřím v Boha a budu žít podle učení Krista«, což nebylo přijato a tak těchto 12 statečných žen nepodepsalo a členství nepřijalo, protože nechápajíce požadovanou formuli nemohou za ni stát a nemohou ji tedy vyznávat. Všechny ujistily, že jsou nábožensky založené, že vnitřní svůj poměr mají vyřešený a všechny jsou bez vyznání. Seniorka Y. W. C. Y., která přichází osobně zahajovati činnost odborů v různých zemích podivila se této uvědomělosti, s jakou se nikde nesetkala a projevila uznání. Jednání těchto československých žen vynutilo si u výboru Y. W. C. Y. jen úctu všech členů. Nám je to radostí a vidíme, že dosud žije v českém národě opravdovost náboženská, vnitřní poctivost k sobě samým, českobratrská hloubavost, husitská uvědomělost a odhodlanost poznati a za poznaným státi. To není klerikalism, ani náboženství, ani nezdravá negace. To je pravé vnitřní obrodné češství.

ZPRÁVY.

Carnegie-ho nadace pro mezinárodní mír vydala spis o am
rické zahraniční politice (American Foreiga policy, Washington 1920). Ne
to historické dílo, ale sbírka vybraných dokumentů z poselství americkýc
presidentů, řečí amerických státníků, jednání mírových konferencí hážskýc
atd. Tedy jakási barevná kniha americká. Úkol její má býti dvojí: jedna
přispěti k ujasnění problémů americké zahraniční politiky (Monroe-ov
doktrina, Účast S. S. A. ve Svazu národů), které se staly otázkou vnitř
a stranické politiky americké. Jednak má ale též širší význam, chce podnit
třetí mírovou konferenci v Hágu. Požadavek třetí mírové konferen
v Hágu vyslovil americký institut pro mezinárodní právo, již za války v
své schůzi v Havaně 23. ledna 1917.

Archivní materiál dvojspolku německo-rakouského. Znám
maďarský historik (dříve profesor maďarské fak. fil. v Bratislavi) napsal
Deutsche Rundschau (str. 354 a d.) článek o přípravných diplomatických je
náních, předcházejících r. 1879 uzavření německo-rakouského spolku (»Zu
Vorgeschichte des deutsch-österreichischen Bündnisses von 1879). Materiá
z něhož Andrassy čerpal pochází z vídeňského zahraničního archivu. (Mimo
chodem řečeno, také my máme řadu témat, pro něž bychom potřebovali m
teriál z víd. zahraničního archivu, n. př. Palackého cesta na Rusko a Ri
grovo memorandum Napoleonovi. Bylo by zapotřebí alespoň seznamen
tento materiál, když bychom nedocílili jeho vydání.) Vídeňské zprávy uk
zují, že Andrassy při vstoupení v úřad zahraničního ministra nenalezl dob
styky mezi Vídní a Berlínem. Doznával ještě rok 1866 . . . Zejména st
žoval si Ballhausplatz na pruského vyslance ve Vídni, že prý je upjatý
nepřátelsky naladěný vůči Rakousku. Myšlenka spolku německo-rakouskéh
je patrně Andrassyho, vnitřní politika rakouská vedla zahraničního minist
rakouského na dráhy Bismarkovy a stopovala je i za cenu zasahování jeh
do vnitřních otázek rakouských. Bismark byl Andrassym získán teprve kdy
poznal, že může na Andrassyho a na Rakousko počítati spíše než na Go
čakova a Rusko, ačkoliv již r. 1871 v Gastýně Beustovi přišel s podobný
návrhem. Spolek s Rakouskem navrhl však Bismark při rozmluvě s rako
ským vyslancem v Berlíně hr. Károlyem. (4. června 1875). Jednalo se pa
sem a tam až došlo v srpnu 1879 k schůzce Andrassyho s Bismarke
v Gastýně. Andrassy odmítl návrh Bismarkův na defensivní i ofensiv

aliance, přijal však návrh na společnou pomoc v případě útoku Ruska. Zajímavo jest, že Bismark sliboval Andrassymu v Gastýně, že k alianci získá i Anglii. Fraut. Josef dal k ujednáním gastýnským svolení 28. srpna 1879 a to telegramem datovaným — z Prahy.

Zprávy knižní a literární. Dr. Fritz Gerlich: Der Kommunismus als Lehre vom Tausendjährigen Reich. München 1920. S. 275. M 7·—. Autor stopuje vývoj chiliastické myšlenky o tisícileté říši od doby nejranější až po přítomnost. Znovuoživení dostalo se jí zejména mystikou, již přinesl sebou pietismus 17. a 18. století. Chceme-li znáti její nynější tvářnost, nutno počíti se studiem Lessinga, sledovati ji dále u Herdera, Kanta, Fichteho, Marxe, Engelse a přistoupiti konečně ke spisům Landauera, Lenina a Trockého. Autor nespokojuje se však pouze vylíčením vývoje myšlenky té, nýbrž zabývá se i kritikou, zejména kritikou německého filosofického chiliasmu a kritikou praksе v Rusku, kde dle mínění autorova myšlenka ona byla uskutečněna. — Karl Kautsky: Terrorismus und Kommunismus. Ein Beitrag zur Naturgeschichte der Revolution. Berlin 1919. S. 154. M 4·—. Autor dokazuje z průběhu vlády komuny ve francouzské revoluci, že komuna vždy zanikne a svoje příslušníky ztratí v tom případě, jestliže se spojí s terorismem. Prorokuje proto vládě bolševické v Rusku stejný konec, jaký potkal pařížskou komunu z roku 1794. — Dr. Hermann Diez: Das Zeitungswesen. 2. durchges. Aufl. Leipzig 1919. S. 128. M 2·—. Spisek podává dějiny novinářství se zvláštním zřetelem na novější zápas se státem o svobodu tisku. Najdeme v něm zejména též vylíčení přítomné vnější a vnitřní organisace novinářství a charakteristiku všeobecné důležitosti tisku. — Prof. Max Weber: Politik als Beruf. München u. Leipzig 1919. S. 67. M 2·—. Autor líčí historický vznik a vývoj »politického svazku« a »politika z povolání« a kriticky porovnává, jakou tvářnost nabylo obé v Německu, Anglii a ve Spojených Státech. Od politika autor žádá, aby se vyznačoval vášnivým zájmem, citem zodpovědnosti a bystrým postřehem poměrů. — Dr. Friedrich Wichtl: Weltfreimaurerei, Weltrevolution, Weltrepublik. 5. stark verm. Aufl. München 1920. S. XVI—280. M 8·—. Autor vedle vylíčení vzniku a obyčejů řádu svobodných zednářů, zkoumá poměr tohoto ku společnostem náboženským a ku politice, zejména pak jeho účastenství na událostech revolučních. Domnívá se, že pramenný materiál, hojně v knize uváděný, opravňuje jej k úsudku, že možno připsati činnosti svobodných zednářů zavraždění arcivévody Františka Ferdinanda a vzsledek světové války i s jeho politickými převraty. — Robert Wilbrandt: Sozialismus. Jena 1919. S. I—338. M 15·—. Kořeny socialismu spatřuje autor v postavení proletariátu jakož i v nehospodárnosti národního a světového hospodářství, jehož stal se systém vzájemného se uzavírání a systém vzájemného se potírání. Z pokusů, jakými jsou v oboru hospodaření konsumní společenstva v Hamburku a Basileji, jež převzaly i výrobu, dovozuje přednosti svobodného družstevního hospodaření: nadhodnota připadá vlastním výrobcům a zboj o trh odpadá. Potřením tohoto posledního, vlastního důvodu moder-

ního protivenství mezi národy přivodí družstevní hospodaření skutečné hospodářství světové. Křesťanství stane se skutečností, pro něž v rámci směnného hospodářství málo jest místa. V posledním díle knihy podává autor své názory o socialisaci a sděluje své praktické zkušenosti, jež nabyl jako člen komise socialisační. Přeje si, aby správa podniku jako doposud za vlády systému soukromohospodářského zachovala si svobodu pohybu, zejména tedy aby stát nestával se sám podnikatelem. Především však jest třeba, aby socialisováno bylo vzdělání, neboť teprve až toto stane se společným majetkem, vrátí se zas radost z práce a poměr odvislosti stane se snesitelným. V knize obsaženo jest též doslovné znění několika socialisačních programů. *K. K.*

LIBRARY
AUG 25 1966
UNIVERSITY OF TORONTO

Těšínsko.

(Epilog.)

Rozhodnutím pařížské vyslanecké konference z 28. července 1920 byl skončen dvouletý zápas o zemi těšínskou. Republice československé byla přiřknuta západní větší polovina země s Fryštátem, Karvinou, Třincem a Jablunkovem. V posledních minutách rozhodli se v Paříži vyhověti oprávněným hospodářským požadavkům československým a přiřkli republice větší část uhelných revírů, jež r. 1913 těžily 9 mil. tun uhlí ročně proti 54 milionům tun, jež těžily revíry hornoslezské; podobně přiřkli jí dráhu, dopravivší do Československa v r. 1913 4025 průměrných denních vagonů proti 855 průměrným denním vagonům, jež v témže roce dopraveny byly do Polska. Ne tak výhodně dopadlo rozhodnutí pařížské o Oravě a Spišsku. Republika naše ztratila na republiku polskou severovýchodní cíp Oravy s Jablonkou a severozápadní cípek Spiše. Haličský výběžek zakopanský, dosud téměř obdelníkově do Slovenska se zařezávající, obdržel novou rektifikací hranic podobu trychtýře k západu rozšířeného. Polská dráha přes Černý Dunajec na Nový Targ, dříve v dostřelu našich děl, je nyní po úpravě hranic kryta dostatečným územím a výběžek zakopanský pro Poláky dříve strategicky bezcenný stává se jim výpadní branou na Slovensko... Takové jsou výhody a sporné stránky smlouvy z 28. července 1920, s nimiž nutno se smířiti a na jichž základě třeba pracovati dále.

Roztržení země po šest set let spojené s korunou českou, jež s tělem ostatní říše spiata byla vzpomínkami na tolik přestálých dějů, musilo se bolestně dotknouti citů občanstva, přes to, že smlouva z 28. července 1920 snažila se — jak svrchu podotknuto — vyhověti všem oprávněným hospodářským nárokům republiky. Jsou v životě národů přece jen doby, kdy citové vztahy

úplně převládnou nad ohledy hospodářskými... Může-li nám dnes býti co útěchou, musí to býti myšlenka, že mohlo býti ještě hůře. Neboť otázka těšínská prošla na sklonku války a za mírového jednání řadou různých, též nepříznivých fází, hrozících nám těžkým hospodářským poraněním. Než to jsou věci v denním tisku posledních dnů tolikrát prodiskutované, že není třeba znova je probírati.

Byl opravdu zajímavý pohled na denní tisk v otázce těšínské. Zajímavý, poučný — a řekněme přímo — zahanbující. Nejvíce slyšeti bylo tisk opoziční, nahražující věcné opoziční argumenty osobními nájezdy na ministra zahraničních záležitostí a za ním klusal úplně v jeho vleku tisk vládních stran, který až do poslední chvíle nerozhodně kolísal, má-li zastávati stanovisko vládní, anebo dáti se strhnouti agitačními hesly opozice a útočiti s ní proti vlastnímu ministru. Konečně shrnuly se výtky opozičního tisku ve tři body: že prý v otázce těšínské bylo opuštěno stanovisko státního práva, dle něhož Těšínsko nedílné jest částí koruny české, že prý plebiscitem byli bychom získali území celé a konečně že prý ministr samovolně a nedemokraticky překročil usnesení parlamentní, setrvávající na plebiscitu.

Všechny tři výtky jsou typické pro romantické a historisující nazírání na postavení československé republiky v rodině národů evropských. Státy západní, jichž se opozice s oblibou, jako svých vzorů, dovolávala, nemají smyslu pro finessy státního práva, které ve své výlučnosti ponenáhlu budou na celém světě výhradní doménou některých kruhů českých a maďarských. Mentalita západní, zejména mentalita anglosaská, s níž nám bylo nejvíce počítati, neoperuje s pojmy práva historického, ale s právem přirozeným, hospodářskými potřebami států atd. Naši státoprávníci à outrance neměli by zapomínati, že dovolávajíce se přirozeného práva a hospodářských potřeb vedli jsme a vyhráli jsme boj proti státnímu právu uherskému. Zda-li si naši romantikové političtí rozmyslili, že argumentů pro nedílnost koruny svatováclavské se dá dobře použíti jako argumentů pro nedílnost koruny svatoštěpánské?

Podobně romantický byl argument, že plebiscitem bychom byli získali těšínské území celé. Ti, kdož ho užívali, byli též historisující politikové, kterým při tom vypadly z paměti nejnovější děje. Přece plebiscit přijat byl českou politikou tehdáž,

když na mírové konferenci hrozila nám v otázce těšínské porážka a kdy se zdálo, že nám bude vnucena rozhraničovací čára jež by nás byla smrtelně zranila. A že bychom byli získali území celé? Pravý opak jest pravda! V nejlepším případě 60 procent hlasů a kdyby okres bílský od nás odpadl, jak se dalo téměř s jistotou čekati, nebyli bychom docílili ani absolutní většiny v zemi. Jak by potom byla vypadala výslední rozhraničovací čára?

Tak zbyl opposici pouze jeden argument o neústavním a nedemokratickém nedbání usnesení parlamentu. Argument vratký když takového usnesení nebylo a býti nemohlo, protože v žádném státě parlament nemůže a nesmí v nehotové věci ministru zahraničních věcí usnesením svázati ruce. Zdaliž však nynější demokratičtí a ústavní Katonové v nedávné své minulosti vyžadovali si pro všechny svoje kroky a pokusy parlamentního schválení? *O—ý.*

Otakar Kádner.

Napsal Frant. Pražák.

Je pedagogika vědou? Do nedávna tato otázka byla podnětem nejživějšího zájmu. V Anglii nejpřesněji k ní odpověděl Bain (Výchova jakožto věda), v Německu Herbart (Umriss pädagogischer Vorlesungen). U nás pokusil se jí vymeziti mezi disciplinami vědeckými místo nejprve filosof-učitel Em. Makovička[1] (1886). G. A. Lindner (1888) definuje ji jako nauku o přirozeném vývoji vědomí.[2] Jos. Durdík (1898) řadí ji k vědám duchovým, za psychologii, a ukazuje na její úzký vztah k filosofii a sociologii.[3] Drtinovi je vědou o vzdělání člověka.[4] Masaryk v Konkrétné logice staví pedagogiku výlučně mezi vědy praktické, opírá ji o psychologii jako disciplinu teoretickou. Kádner proti němu píše: »Tvrzení toto neobstojí dnes, kdy také pedagogika úžasně se rozrostla přes původní úzké hranice... kdybychom vskutku připustili, že jest jen vědou praktickou, nestačilo by... přiřaditi ji prostě jen k psychologii, nýbrž v části somatologické byla by praktickým využitím fysiologie (resp. antropologie), v části psychagogické psychologie a sociologie.«[5] Ve svých Dějinách pedagogiky[6]) dokládá se Kantem a filosofy německými, že všichni obírali se i teorií pedagogickou. Již i Hegel přesně vyslovil, že pedagogika musí býti teoretická i praktická.

Kádner ve svém velikém spise Filosofie výchovy, z něhož ukázku uveřejnil ve Sborníku České pedagogické společnosti (1918), snaží se přesně zařaditi pedagogiku v soustavu

---

[1] Pedagogika jako věda. Beseda učitelská, 1886, str. 665 a další. — [2] Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním. Praha. — [3] O poměru pedagogiky k ostatním naukám. 1898. — [4] Česká Mysl. 1907. — [5] Sborník České pedagogické společnosti. 1918. Postavení pedagogiky v soustavě věd a poměr její k ostatním disciplinám. Str. 29. — [6] III. 1. str. 53. —

věd a vymeziti poměr ostatních disciplin k ní. Výměr Herbartův je mu úzký: nelze založiti pedagogiku jen na psychologii a etice, a to ještě psychologii jednostranně intelektualistické, ale je v ní třeba znáti i badání o citu a vůli, a pedopsychologii.[1] Ale vedle toho pedagogika moderní neobsahuje dle něho také jenom praktických pokynů o využití poznatků psychologických, jevy výchovné lze také popisovati a líčiti, lze o nich abstraktně uvažovati a je vykládati. Pedagogika obecná jest souborem abstraktních a teoretických úvah o obsahu, cíli, předmětě, metodě výchovy.[2] Kádnerovi jeví se zejména proti Meszmerovi,[3] nejen pouhou aplikací psychologie a etiky, ale vědou samostatnou, s vlastními úkoly a problémy, a právě pro svoji samostatnost má právo i povinnost využívati i výtěžků všech věd příbuzných a tedy i v stanovení svého cíle výchovného hledati opory, kde ji nalézti může a upraviti si to, co převezme, podle svých speciálních potřeb a úkolů.[4] Pedagogiku sám řadí v řadě věd duchovních až po sociologii a psychologii, děle ji na teoretickou, t. j. abstraktní (filosofie výchovy) a konkrétní (organisace výchovy), a na praktickou (didaktiku).[5] Ovšem připouští, že spuvislost pedagogiky s psychologií je tak úzká, že pedagogika v některých svých partiích (na př. o paměti, pozornosti a pod.) jeví se přímo výtahem z psychologie, jinde se mu jeví vlastně organickým doplňkem etiky.

Ze studií pedagogiky filosofické vznikly i velké Kádnerovy Dějiny pedagogiky. Předpravnou práci v tomto oboru vykonal již prof. Drtina svými přednáškami na universitě[6] i řadou studií z oboru historie výchovy, po časopisech uveřejňovaných. Kádner vydal své přednášky rozšířené roku 1909 poprvé, jako prvý díl svých Dějin (až do konce středověku). Byly původně určeny za informativní knihu i širšímu obecenstvu. Látku Kádner rozdělil do tří dílů. Prvý zabíral dějiny starověké a středověké, druhý do konce století XVIII., třetí (který není ještě úplný, chybí pedagogika česká) dobu nejnovější. Kádner přidržoval se většinou starého dělidla historického, které není pro filosofické směry výchovy ovšem nejvýhodnější. Správně ve spisu zachovává stále hledisko vývojové, poněvadž i v historii pedagogiky se střídají problémy, omyly, návraty, další hledání,

[1] Tamtéž 381. — [2] Ročenka, str. 29. — [3] Čl. Meszmerův v Monatshefte für Pädagogik und Schulpolitik II. 1910, 295. — [4] Ročenka, str. 17. — [5] Tamtéž str. 30. — [6] Dějiny pedagogiky. — Litografováno ve Svépomoci.

analogie mezi stavem minulým a dnešním.[1] Píše je však i se stálým zřetelem k veškerému kulturnímu životu, zvláště však k vědám duchovým a speciálně filosofii (Scherer založil na této ideji hlavní své dílo[2]), protože i výchova se vyvíjí a mění obdobně s veškerou kulturou, mění své cíle, ideály a obsah. Někde ve své knize až neúměrně mnoho Kádner věnuje myšlenkovému rozboru doby. Jde mu v díle jednak o dějiny pedagogických teorií, jak se u jednotlivých význačných myslitelů měnily, rozvíjely názory o výchovných problémech, jednak o zkoumání fakt, jež těmto teoriím byla základem, o skutečné útvary školské organisace, jak doby a národové vychovávali děti, dle jakých metod, prostředků. Staví tudíž oproti sobě vnitřní či teoretickou a vnější či praktickou stránku historické pedagogiky.[3]

Při své práci postupuje Kádner tak, že vytýká předem tendence doby, její filosofii, podepřenou na obsáhlé literatuře a vztahující se i k době dnešní. Nejpropracovanější je díl druhý (od reformace až k osvícenství) a třetího část prvá (pedagogika německá doby nové). Je v nich i filosoficky nejbystřeji pojata duše doby a člověka. Poslední kniha Kádnerem vydaná líčí vývoj pedagogických teorií u Francouzů, Švýcarů, Angličanů, Italů, Španělů a národů slovanských (mimo Čechy, severní kmeny evropské, Maďary a Rumuny). Předností Kádnerovou je, že ovládá jazyky národů, o nichž psal (celkem zná 15 řečí), a tím možno, že využívá do značné míry i literatury časopisecké. Celkové dílo je prací důkladnou, bystře shrnující a daleko pramennou. Tvoří (svým významem) poněkud protějšek Krejčího Základům psychologie. Dílo toto zejména bylo oceněno Slovany, zvláště Jihoslované psali o něm nadšeně a překládali z něho. Kádner sám upravil z knihy stručný výtah jako učebnici pro ústavy učitelské,[4] psaný naprosto moderně a pokrokově, ale místy příliš suše. Kniha nebyla rakouskými úřady schválena, byla jim příliš vědeckou a pokrokovou, dnes však vyšla v 2. vydání a bude jistě dobře působiti na učitelských ústavech.

Dějiny české pedagogiky má Kádner připraveny k tisku. Podal je také v stručném náčrtku na vysokoškolské ekstensi učitelské v Hodoníně na Moravě r. 1919. Potíže napsati historii

[1] Dějiny pedagogiky. I. 4. — [2] Die Pädagogik in ihrer Entwicklung. — [3] Dějiny pedagogiky. I. 7. — [4] Stručné dějiny pedagogiky. Děd. Kom. Praha.

české výchovy jsou ohromné. Není souhrnných pramenů, bibliografie české v tom směru jsou neúplné, neúplny jsou i knihovny, archivu pedagogického téměř vůbec nemáme (v Pedagogickém museu jsou necenná torsa) a není zvláště encyklopedie pedagogiky, v které by byly doplňky ke kusým starým pramenům. Proto právem bylo mnohokráte po ní voláno (Klikou, Amerlingem, Fr. Čuprem a j.), v přední řadě Masarykem v Athenaeu a Kádnerem v Pedagogických Rozhledech.[1] Kádner již ve svých všeobecných dějinách zabíhá v obor národní naší pedagogiky často. Jsou tu zmínky o školách křesťanských v Čechách (I. 140), Flaškovi z Pardubic (I. 152), škole na Budči a počátcích naší university (I. 169 a d., 180, 185), školách městských (I. 191 a d.), českém humanismu (II. 69 a d.), českém školství v době reformace (II. 129 a d.), o Jesuitech v zemích našich (II. 234 a d.), osvícenství v Čechách (Kinském) II. 548 a d., i školství rakouském, které zabírá nejvíce zejména statistických pramenů českých. Byla to i v Kádnerových Dějinách obšírná stať o J. A. Komenském (II. 324 až 378), která také vyšla samostatně.

Spisovatel v této stati opřené o rozsáhlou literaturu Komeniánskou ukazuje, kterak Komenský zejména svojí pansofií chtěl ujednotiti vědění, postaviti pod jediný zorný úhel, zredukovati na několik základních principů a zdůvodniti jí pedagogiku filosoficky.[2] Rozděluje literární činnost Komenského na teologickou, filosofickou a pedagogickou (podobně jako Slaměník), a pedagogické spisy jeho dělí na dvě skupiny: na ty, které řeší všeobecné otázky didaktické i spisy určené pro jednotlivé kategorie škol, a na knihy, týkající se učení jazykového. Na konec shrnuje vady i přednosti Komenského (II. 364 a d.). Vady vidí zejména v nedostatcích a mezerách věd přírodních a malém zření na cvičení tělesná, v přílišném jeho utilitarismu, který ho sváděl k mělkému encyklopedismu vědění a zdánlivé mnohovědnosti. V přeceňování vědění vůbec a důležitosti a úkolu metody ve vyučování, působení učitelova a významu přirozenosti ve výchově. Analogie jeho s přírodou byly namnoze povrchní a ukvapené. Hlavní vadu však vidí v Komenského kolísání ve věcech základních, mezi nacionalismem a humanismem, mezi mateřštinou a latinou, jakož i v tom, že jeho dílům schází jednotný

[1] O potřebě encyklopedického slovníku filosoficko-pedagogického. Ped. Rozhl. 1911, str. 1009. — [2] Dějiny pedagogiky II. 334.

filosofický základ, že jsou neustálené názory v psychologii u něho. Naproti tomu cení úžasnou sčetlost Komenského, jeho zápal pro školu, smysl pro dětský život a rozvoj dětské duše, znalost a obratnost v didaktické praksi, porozumění pro sociální úkoly školy, prohloubení její látky a formy. Je mu věštcem moderní školské výchovy v plném smyslu. — Kádner zasedá i v redakci monumentálního díla vydávaného učiteli moravskými, Jana Amosa Komenského Veškerých spisů a zredigoval sem latinské jeho spisy De studii pansophici impedimentis, Laborum scholasticorum in illustri Patakino gymnasio continuatio, vydání spisu Fortiova a Erasmova, Fortius redivivus, Praecepta morum, Leges schoale bene ordinatae, Schola ludus, Coronis (Svazek IX.).

K dějinám pedagogiky váží se i některé drobné články, které uvádím v bibliografii. Zmínky však zasluhuje zejména studie jeho o Janu Kollarovi jako pedagogu (O Kollarových pedagogických názorech a návrzích).[1] Práce tato, jež obírá se nejprve pedagogickými názory básníkovými, potom jeho názory o jednotlivých předmětech, jeho snahami o organisaci školství a celkovým souhrnem individuality Kollarovy, je vzorem (podobně jako Čádova studie o Vincenci Zahradníkovi)[2] speciální monografie z dějin českého školství. Studie takové měly by býti vydávány ve zvláštní knihovničce, se zhuštěnými výňatky ze spisů jednotlivých autorů.

Vědeckou svoji práci Kádner začal vlastně studiemi psychologickými v programech středoškolských ústavů, na kterých působil (Rychnov, Roudnice, Praha). Vznikly tak stati O ctižádosti roku 1897. Roku 1904 uveřejňuje první původní české pojednání z pedagogiky eksperimentální Pokus v pedagogice (v Pelclově Životě VI. 41) — ovšem na pozorování dítěte již i dřív, ale jen letmo, namátkou upozornil Hostinský (1873) a zejména Lindnerovo Pedagogium svými překlady pozorování Tainových a Darwinových. Kádner již v jmenovaném článku shledal tehdejší literaturu pedagogickou a opírá se, jako v pozdější své knize Příspěvky k pedagogice eksperimentální, v první řadě o Layovy studie a jeho Pedagogiku eksperimentální. Zmíněná kniha Kádnerova je jediné dílo soutěžící s pracemi Čádovými. Před nimi má prioritu

[1] Pedagogické Rozhledy XX., 1907. — [2] Pedagog. Rozhl. XX., 1906, str. 1.

v tom, že autor zkoumal sám své žáky, studující jednotlivých středních škol, ovšem v příliš malém počtu. Nepřidržoval se při nich jen Bineta, ale hleděl najíti vlastní metodu.[1] Zkoumal zejména dětskou sugestibilitu a psychické tempo a periodicitu.

Kádner shledává nesnáze pedagogického eksperimentu, je přesvědčen, že nedospěje nikdy k dokonalosti pokusů přírodovědeckých. Nemohou se díti také strojově, ale lidmi, kteří mají porozumění pro skutečná fakta lidské přirozenosti (jak řekl James). Škola však dle Kádnera jest k učení, ne k eksperimentování, nemá se státi laboratoří psychologickou, poněvadž to nesouhlasí s jejím úkolem. Kádner ukazuje však k cizím laboratořím (Chicago, Antwerpy) pedagogickým, a přimlouvá se za jich zřízení i u nás, jakož i požaduje shodně s Něčajevem, aby i příští učitelé seznámili se na svých učelištích s povahou a podstatou metody eksperimentování. Nestačí nám badání cizí, neboť každý národ má svoji individualitu duševní i fysickou se zvláštnostmi, úchylkami. Kádner pozoroval i svého vlastního synka a zmiňuje se o tom v článku Jazykové jevy v logice.[2] Je škoda, že obor tento později úplně opustil, je jedním z nejcennějších z jeho díla.

Zbývá otázka, pokud Kádner zajímal se o jiné problémy pedagogické? Kádner jako učitel působil na všech kategoriích škol. Na obecné, na všech stupních školy střední, na universitě. I nejrůznějším předmětům učil. Jeden rok učil na gymnasiu latině, zeměpisu, dějepisu, počtům a měřictví. Když musil za zemřelého profesora Teige převzíti učení propedeutice, poprvé přiveden byl k intensivnímu studiu filosofie a pedagogiky. Praksí získal si orientaci pro různé obory pedagogické disciplíny. Masarykovy spisy, jak sám doznává[3] první mu otvíraly jako autodidaktikovi cesty nových nauk, v kterých našel své povolání. Zkušeností těchto využil všude tam, kde přichází v souvislost vědy pedagogické se školou vlastní.

Dle Kádnera ve vlastní pedagogice jsme na přechodu, moderní ideály výchovy jsou v počátcích. Nenahradili jsme osvícenské ideály ničím novým a lepším, místo historismu přichází současnost, místo výchovy uniformní individualita, moderní škola a výchova stávají se dnes bojištěm výchovných principů.[4]

[1] Příspěvky k pedag. experimentální 52 str. — [2] Program gymnasia. Kolín, 1902. — [3] Masarykovy názory pedagogické. Česká Mysl XI., str. 189. — [4] Dějiny pedagogiky III. 1. str. 10. —

Jako bez psychologického vědění všecka pedagogika stává se rutinou a řemeslem[1] a psychologie analogicky s lékařstvím upravuje učiteli ve škole správné cesty, je mu třeba dáti i smysl pro pedagogiku sociální, zdůrazniti, že výchova je institucí společenskou, že jeví se přímo organisovaným šířením kultury, předpokladem kontinuity lidské společnosti, realisací všeho vědního pokroku, že žádná doktrina pedagogická není možna bez zřetele k sociálním tendencím doby, že společenské zřetele rozhodují ve výběru učebné látky, ve vnější úpravě školy i ve vnitřním obsahu a jmenovitě i ve výchově mravní. Podle sociálního zřetele mění se i cíle výchovy v jednotlivých údobích, i metoda učení.[2]

Proto Kádnerovi cílem moderní školy je sjednotiti požadavky pedagogiky individuální a sociální. Odtud je rodina vlastně základním místem výchovy. Ona vede od kmene k národu, od domova k vlasti, od obce ke státu. Škola a rodina musí se vzájemně doplňovati z příčin společenských, občanských a právních,[3] rodiče mají hospitovati ve škole, aby se učili.[4] Již novomanžely je nutno vzdělati pro výchovu děti a k vnitřnímu smyslu pro dítě.

Vedle výchovy sociální je Kádnerovi nejdůležitější výchova mravní. Tu také nejvíce studoval a 1919 přednášel o ní i v cyklu o morální výchově v Praze. Opírá ji o náboženství, a přímo praví, že náboženství má zůstati ve škole jako důležitá složka kulturní.[5] Není pochyby, že mohou eksistovati lidé bez náboženství, ale ono přece je jako umění, literatura, věda složkou kulturní a protože škola není institucí pro zájmy jednotlivce a stavů, mají lidé právo žádati, věřící lidé, aby k potřebám jejich bylo hleděno.[6] Později však, v knize Náboženství a škola (1918) praví: »Celkem pokládám tedy za nepochybno, že vlastním místem náboženské výchovy má také u nás v budoucnosti býti jen rodina a kostel, a že náboženství konfesijní má býti vyloučeno z řady učebních předmětů na všech stupních škol, ježto se nesnáší s laickým a interkonfesijním rázem moderní školy, a ježto vliv kněží v institucích školních je v přímém odporu s požadavkem školy svobodné a volné. Škola sama ať nijak se nedotýká náboženského cítění žactva a občanstva, ale ať naopak ne-

[1] Ročenka ČPS., str. 10. — [2] Tamtéž 24. str. — [3] Rodina a škola. Za vzděláním. — [4] Naše Doba, roč. 22. — [5] Hlídka Času 1906 č. 34. str. 2. — [6] Tamtéž č. 22, str. 1.

mají v ní místa ani náboženské symboly, ani úkony, modlitby a podobné instituce omezeně konfesijní.«

O náboženství má pojednávat učitel světský (o jeho vzniku a vývoji) a to na obecné škole při vhodných příležitostech, na středních ve zvláštních hodinách kulturních, na vysokých v přednáškách o t. ř. filosofii náboženství, vždy na podkladě historických dokumentů. Děti rodičů, které si to výslovně přejí, mohou býti učeny pohromadě ve své konfesi, mimo pravidelné vyučování, ovšem pod dozorem státním. Uznává, že ani v Československém státě nelze postupovati všude jednotně dle šablony: »Kulturně vyspělé kraje české nemohou ani tu býti opatřeny jako některé zaostalé končiny moravské, neb dokonce slovenské.«[1] Nestačí mu náhradou za náboženství vzíti prostě morálku. Poukazuje na zkušenosti ve Francii. Morálka je »světem nového druhu, vědou sui generis, která dokazuje svou naprostou samostatnost, právě tím, že se stává disciplinou světskou, na náboženství nezávislou«. Nad to výchova mravní nespočívá v tom, aby dítěti nasugerovala jisté ideje, ani aby v něm vznítila chvályhodné city, ale jde o disposice a zvyklosti mravní, a ty se nepěstují a nevyvíjejí slovy a teorií, nýbrž skutky a prací. Ve škole nutno vyučování náboženství zmodernisovati a zreformovati, musí v něm nabýti hlasu citová a etická stránka, podávati nutno v něm historicko-kulturní výklady.

Kádner pracoval intensivně o reformě školy střední a vysoké a od řady let podává i do Naší doby o vysokých učilištích referáty. Každá škola dle něho musí časem vlastně organicky sestárnouti, vyžíti se, jde tudíž vlastně za kulturou,[2] proto tu nutny reformy. Ovšem, kdo chce dnes rozuměti reformě školy v celém jejím smyslu, nesmí posuzovati reformu se stanoviska určité discipliny, ani určité kategorie ústavů, jak Kádner správně podotýká.[3] Proto sám ve svých návrzích přihlíží i ke škole obecné.

O reformě střední školy Kádner přednášel v kursech přednášek vysokoškolských. Snaží se, aby ve středních školách posílen byl moment aktivity, zavedeny sem ruční práce žákovské, občanská nauka, reformovalo se vyučování náboženské, opraveno bylo učení jazykové, modernisováno vyučování dějinám. Je tu nutno pohlavní poučování, ale při něm i opatření ve stravě, ži-

[1] Náboženství a škola, str. 23. — [2] Dějiny pedagogiky I. str. 8. — [3] O reformě středních škol se zřetelem k předmětům reálním. Věstník českých profesorů 1909; str. 1.

votosprávě žákově, práce tělesná. Pohlavní poučování má jen domácí poučení připravit a doplniti výklady v botanice a zoologii. Je nutno zavésti do škol středních v plném rozsahu biologii (biologické kreslení) a samostatná pozorování a pokusy ve fysice a v chemii. V popisných vědách přírodních zkrátka sloučiti metodu systematickou s biologickou a jí ji doplniti. Střední škola musí podati nástin teorie vývojové, věnovati větší pozornost geologii, naukám antropologickým, speciální hygieně. Reformovati sbírky, organisovati práci ve školních zahradách se zřetelem k praktickému zahradnictví, vybudovati instituci školních výletů a ekskursí, všude učit se zřetelem k ručním pracem. Zeměpis má býti jako samostatná disciplina ve všech třídách střední školy, přikázán má být jedinému specialistovi, vzdělanému ve vědách přírodních a historických. Musí se v něm ještě více akcentovati moment domovědný. V matematice nutno rozšířiti látku učebnou o elementy počtu integrálního a diferenciálního a prohloubiti výklady o funkci se stanoviska filosofického. Nutno dáti nejen žáku, ale i učiteli více svobody, zrevidovati a změniti učebnice, »trochu je takřka zamerikanisovat«. Jsou to vše myšlenky, které již tenkráte, před desíti lety, chvěly cizinou, ale u nás do velké části jsou jen budoucností, kterou snad zrealisuje nová škola československá.

O reformě školy vysoké psal Kádner hlavně ve Věstníku českého ústředního spolku učitelů vysokoškolských (Vysokoškolské problémy 1916). Chce předem s Paulsenem, aby také medikům a právníkům dostalo se na universitě vzdělání filosofického, protože nelze ani odhadnouti škod, které způsobí předčasná a přílišná specialisace, jíž by se teprv filosofii mohlo dostati širšího, lepšího, trvalejšího a proto i zdravějšího základu.[1] Otázky vysokoškolské soustřeďují se v tom, jak smířit nové úkoly speciální se starým úkolem universit, když posluchačstva a přednášek stále přibývá, jak čelit nestejné přípravě posluchačstva a jak vyhověti potřebám prakse a nesestoupiti přece s vědecké výše a neklesnouti na úroveň škol odborných, zejména i uvažovati o úvodních a hodegetických přednáškách pro posluchače nově přicházející, o způsobu výkladu profesorova. Je třeba více věnovati pedagogicko-metodickému výcviku profesorů, doplniti semináře pedagogické při universitách speciálními kursy metodi-

[1] Bedř. Paulsen a moderní škola i kultura. Hlídka Času 1908. Č. 34.

ckými. Prakticky oživotnit bez újmy vědecké vzdělání vysokoškolské, zejména v oborech přírodovědeckých, v nich i klásti požadavek, aby si kandidáti osvojili znalost moderních metod kreslení. Zrevidovat dle požadavků nové doby i zkušební skupiny (jmenovitě fysiku s jinými předměty kombinovat). Málo z těchto správných požadavků bylo dosud uskutečněno. — O politice českého školství vysokého napsal Kádner stručnou stať do České politiky (V.).

S otázkou reformy studia vysokoškolského kráčí i problém vysokoškolského vzdělání učitelstva. Rozřešili jej u nás první čeští Herbartovci (Čupr, Lindner), nejmohutněji proň zasáhl Drtina, a učitelstvo samo roku 1908 uspořádalo anketu pedagogických pracovníků o samotné otázce. Zúčastnili se jí J. Černý, Fr. Dlouhý, Fr. Drtina, J. Kožíšek, J. Mrazík, K. Pospíšil, V. Švácha, J. Titelbach, J. Tůma, J. Úlehla, J. Pešek a Kádner článkem Snahy o universitní vzdělání učitelské v cizině. Kádner bil se s ostatním učitelstvem proti pedagogiím a ještě za války vystoupil proti jakékoliv jejich reformě[1] (Návrh Kemetterův). Pedagogia byla mu o něco »vyššími« nižšími středními školami. Správně podotkl, že učitel vlastně nepotřebuje jiného všeobecného vzdělání, než ostatní stavy, a proto není příčiny, proč zrovna on by nemohl studovati na střední škole. Ani ideálu vstoupit na universitu nesmí se učitelstvo nikdy vzdáti. Nevidí však vhodnost jeho studia na fakultě filosofické, neboť tato je »konglomerátem ústavů, které pěstují vědu samu« a ani středoškolský učitel neužije a ani užíti nesmí často toho, co se tu vykládá. Musily by býti pro učitelstvo nové stolice (učitelský návrh 1919 na školské fakulty).

Převratem nabývala otázka učitelského vzdělání určitějšího rázu a objevila se řada návrhů reformních (Šústal, B. Pospíšil, Pražák, J. Černý, Houser), odchylných od starých požadavků z r. 1908. I Kádner precisněji a někde odchylněji vyslovil své stanovisko. Chce, aby učiteli byli jen absolventi úplné střední školy, kteří by po lékařské prohlídce (vysvědčení) přešli na vysokou školu pedagogickou (akademii), dvouletou. V prvém roce probírána by byla denně encyklopedie nauk filosofických (hlavní problémy logiky, estetiky, etiky, sociologie a vlastní filosofie). Druhá přednáška věnována by byla pedagogické psychologii a

[1] Nový vládní návrh na úpravu učitelského vzdělání. Naše doba XXV.

fysiologii (pedologii). Středem by byly výklady z filosofie, výchovy (obecné pedagogiky) a doplňkem organickým všeobecná a speciální didaktika školy národní. V druhém roce ve dvou paralelních přednáškách navrhuje Kádner probrati dějiny pedagogických teorií od dob nejstarších a vývoj i dnešní stav školské organisace a konečně praktické pokusy ve vyučování na všech stupních škol elementárních na nejrůznějších školách obecných i občanských. Kádner staví se právem proti starým cvičným školám. Učitelé z akademie mohou stráviti dvě léta na jiné škole vysoké a hlásiti se potom k rigorosům i nabýti hodnosti doktora pedagogiky. Školám pedagogickým dává Kádner přesně vysoký ráz, ač chce je zřizovati i mimo university (Plzeň, Budějovice, Hradec Král., Olomouc, Ostrava). Z akademií vycházeli by budoucí řádní profesoři vysokých škol pedagogických (ovšem po habilitaci, provedené per analogiam u jiných fakult), a inspektoři.[1] O zřizování školských fakult Kádner psal ještě r. 1916.[2]

Kádner psal i o problému škol nižších, zejména měšťanských. Myšlenka škol měšťanských je mu zdravá, pokroková, schopná života. Mezi volbou, aby byly součástí škol středních (jak chtěli učitelé K. Pospíšil, Mráček, Batík), nebo součástí školství lidového, zdá se mu sympatičtější druhá, poněvadž nepotřebujeme multiplikace nižších škol středních, ale vyšší školu obecnou. »Budoucnost školství měšťanského nutno hledat jen tím směrem, že se ještě víc bude akcentovati jeho lidový ráz a ještě více bude diferencovati jeho osnova dle potřeb místních.«[3]

Ve škole samé Kádner akcentuje nutnost svobody a samostatnosti. Je tu třeba nejen svobody žákovy, ale i učitelovy. Učitel nesmí býti chápán jako bytost dokonalá, abstraktní a ideální, jako jakýsi pedagogický »nadčlověk«, ale jako muž se všemi chybami, prostřednostmi, přednostmi.[4] Vzdělání školní nesmí býti hromadnou dresurou, dítěti nesmí se příliš záhy vnucovati soustavná, pilná, pravidelná práce pro budoucnost, pro kterou ještě nemůže míti zájmu, ale také nesmí se mu brát radost z přítomnosti a přirozené svobody. Ovšem, volnost žákova nesmí se státi anarchií. Stará metodika nedoceňovala elementů formálních. Na místo ní musí vládnouti správné ponětí o účelu učení,

[1] O vysokoškolském vzdělání učitelstva. Ped. Rozhl. XXX. 1—2 seš. Předneseno též na pracovním sjezdu učitelstva v Praze 1919. — [2] Vysokoškolské problémy. Věstn. Č. U. S. Uč. vysokoškolských str. 31. — [3] Problém škol měšťanských. Přehled XI. str. 11. — [4] Pražská lidová revue III. str. 16.

vědění, t. j., aby dovedlo v žákovi udržovati chtění po vědění a naučilo ho samostatně dále ho využiti. Kádner píše několikráte proti přeplňování tříd a přetěžování žactva, zkoumá opodstatnění zkoušek a úkolů ve škole, všímá si sbírek školních a přimlouvá se za zakládání dětských muzeí. Napsal téměř na tisíc referátů o knihách (do Naší doby, Pedagogických rozhledů), a v nich má mnoho svých pedagogických názorů.

V posledních létech zorganisoval z popudu Drtinova Pedagogický ústav Komenského při ministerstvu školství a osvěty a dal mu vědecký, studijní základ. Ústav má míti v evidenci stav všeho školství a odborné literatury u nás i v cizině, sbírati a zpracovávati informace o školství k žádostem našich i cizích interesentů, s jednotného stanoviska zpracovávat návrhy reformní a připravovat materiál pro úřední porady, konat přednášky a výklady z oboru výchovy a školy; vydávati pro širší vrstvy i odborníky spisy o otázkách školy i statistické přehledy, konat přípravy k vydávání české encyklopedie pedagogické, obírati se studiem dějin české pedagogiky a udržovati styky s cizími institucemi pedagogickými (muzei školskými, knihovnami atd.).[1] Ústav převzal i bohatou knihovnu pedagogickou od Společnosti pedagogického musea, čítající na 25.000 svazků a bibliotéku z pozůstalosti Čádovy.

Kádner připravuje i k vydání knihu Školství u nás i v cizině před válkou světovou (asi osmdesát archů tiskových), která bude jeho nejobsáhlejším a snad vrcholným dílem. Uzavře jím kruh svých encyklopedických prací pedagogických, a usnadní tím ovšem cestu příštím pracovníkům vědeckým. V tom jeho přední a trvalá i významná zásluha!

* * *

Bibliografie.[2]

O ctižádosti (Program gymn. v Roudnici 1897). — O quantifikaci predikatu v logice (Program gymn. v Rychnově 1898).[3] — Články o chorvatské literatuře filosof. a pedag. (Česká Mysl I. roč. str. 134—135, II. str. 55, 212). — Jazykové jevy v logice (Program gymn. v Kolíně 1902). — Věda o duši — bez duše (Zvon III).[4] — Nová jednotná střední škola ve Francii (Pedagog Rozhledy XVII.). — Pokus v pedagogice (Život VI.). —

[1] Československý ústav pedagogický. Nár. Listy 9. listop. 1919.

[2] Hvězdičkou označené názvy jsou samostatná knižní vydání. — [3] O moderní psychologii fenomenální. — [4] Jediné tenkráte u nás pojednání.

Vzpomínka na Johna Lockea (Zvon V.). — Locke a Herder. Jubilejní parallela. (Pedag. Rozhl. XVIII.). — Eksperimentální zkoumání metod pravopisných (Pedag. Rozhl. XIX.).[1] — *Příspěvky k pedagogice eksperimentální. 1906. — O životě a spisech Lockeových. 1906.[2] — Náboženství a škola (Hlídka Času 1906, č. 15 a 22). — Zapadlá čítanka (Volná škola II. 5 str.). — O Kollarových pedagogických názorech a návrzích (Pedag. Rozhl. XX.).[3] — Náboženství a škola (čl. II. Hlídka Času 1906, č. 34). — Několik slov o školním zkoušení (Pražská lidová revue III., 16 str.). — O domácích pracech žákovských (Hlídka Času 1907, č. 18 a 44). — O typech dětské představivosti (Komenský 1907). — Dva nové doklady ze zvířecí psychologie (Progr. gymn. Praha-II., Truhl. ul. 1907).[4] — Drobnosti pedagogické z Kollarovy literární pozůstalosti (Pedag. Rozhl. XXI.). — Snahy o universitní vzdělání učitelstva v cizině (Pedag. Rozhl. XXI.). — O školách pro žáky zvláště nadané (Hlídka Času 1908, č. 22 a 26). — O Paulsenovi a moderní škole (Hlídka Času 1908, č. 34). — O středoškolské anketě ve Vídni (Hlídka Času 1908 č. 39, 38, 42). — Nové typy středních škol rakouských (Volná škola 1908). — Hesla: Únava. Vědění a věda. Vychovatelství — pedagogika eksperimentální. Vysoké školství. Vzdělání — vzdělatelnost. Vzdělání učitelstva na vysokých školách (Stručný slovník pedagogický). — *Dějiny pedagogiky (I. 1909; II. 1910; III. svaz. I. 1912; III. sv. 2. 1919). — O dětské fantasii (Komenský XXXVII.).[5] — O nových učebných osnovách pro rakouská gymnasia (Hlídka Času 1909 č. 18). — Škola a idee národní (Vol. šk. 1909). — Berthold Otto, apoštol dětské svobody (Komenský XXXVIII.). — O reformě střední školy se zřetelem k předmětům reálním (Věst. česk. profesorů XVII.). — Wahrmundova aféra (Hlídka Času 1909 č. 46). — Masaryk a reforma naší školy (Hlídka Času V. č. 10). — Masarykovy názory pedagogické (Česká Mysl XI.). — O knihovně pedagogických klasiků (Nár. Listy 1910 č. 163). — O novém zkušebním řádě učitelském pro střední školy (Přehled IX.). — Kus retrospektivy (Pedagogické Rozhl. XXV.). — O výchově mezinárodní (Přehled X.).[6] — O Drtinových názorech pedagogických (ve sborníku František Drtina). — Pedagogika německo-rakouská v XIX. století (Komenský XL.).[7] — K šedesátinám Josefa Úlehly (Pedag. Rozhl. XXV.). — O potřebě encyklopedického slovníku filosoficko-pedagogického (Pedag. Rozhl. XXV.). — *Komenský (v Pelclových Chvilkách 76—77).[8] — *Stručné dějiny pedagogiky a

[1] Pojato do Příspěvků k pedagogice eksperimentální. — [2] Úvod k Brejchově překladu Johna Lockea Myšlenky o vychování. — [3] Sem pojat článek předešlý. — [4] Práce o zázračném koni počtáři, o němž později psal Rádl v Hlídce Času. — [5] Vyšlo též v knihovně Komenského v Zábřeze. — [6] Pojato do III. dílu Dějin pedagogiky. — [7] Též v třetím díle Dějin pedagogiky. — [8] Též esperantský překlad prof. Píseckého.

školství (Děd. Kom. Praha). — Problém škol měšťanských u nás i v cizině (Přehled XI.). — Politika českého školství vysokého. (Česká Politika V. 932 str.). — O žákovské samosprávě (Hlídka Času 1913 č. 30 a 38). — Kotázce jednotné střední školy (Komenský XLII.). — Princip samostatnosti v moderní škole (Přehled XII. 8 str.). — *Veškeré spisy J. A. Komenského. (Sv. IX.) — Čádovy názory pedagogické (Slovník Fr. Čáda, 42 str.). — *Rodina a škola (1917). — Školství na Rusi (Naše Doba XXIII. 410 str.). — Das böhmische Schulwesen (Sborník Das böhmische Volk 1916, 117 str.). — Vysokoškolské problémy (Věstník čes. ústřed. spolku učitelů vysokoškolských VIII. 25 str.). — Nový návrh vládní na úpravu učitelského vzdělání (Naše Doba XXV 486). — Postavení pedagogiky v soustavě věd (Sborník České pedagogické společnosti v Brně 1918). — *Náboženství a škola (1919). — Dějiny pedagogiky III. 2. — Masarykovy názory pedagogické (Pedag. Rozhl. XXX. 1). — O vysokoškolském vzdělání učitelstva (Pedag. Rozhl. XXX. 5). — Československý ústav Komenského (Nár. Listy 1919, 9 listopadu).

Za Archivem pro slovanskou filologii.

Napsal J. Polívka.

Tento ústřední orgán slavistický byl od nakladatele druhým dvojitým sešitem XXXVII. svazku zastaven na neurčitou dobu, ovšem s nadějí, že lepší časy umožní pokračovati v tomto podniku nad jiné důležitém pro slovanskou filologii. Jest to událost v dějinách slovanské filologie tak významná, že zasluhuje, aby naše veřejnost věnovala jí svou pozornost. Budiž nám proto dovoleno říci zde několik málo slov na rozloučenou s tímto časopisem.

Jeho tvůrce a dlouholetý neúmorný ředitel V. Jagić připojil ke kratičkému a dosti suchému ohlášení nakladatelovu na obálce několik teplejších, vřelejších slov, datovaných v prosinci r. 1919. Skromně napsal, že před čtyřicíti čtyřmi lety založil ve shodě s týmž nakladatelem, Weidmannovým knihkupectvím v Berlíně, tento Archiv a věnoval mu mnoho času a práce. Vzpomněl zemřelých spolupracovníků, kteří po mnohá leta zdobili Archiv svými pracemi a pomáhali vytvořiti z něho mezinárodní orgán slovanské filologie. A žijícím ještě posílá srdečný pozdrav na rozloučenou vzpomínaje, jak při něm věrně vytrvali.

Archiv für slavische Philologie byl založen na sklonku roku 1875 V. Jagićem, který tehdy působil jako profesor této vědy na berlínské universitě, a zajistil si předem spolupracovnictví ostatních dvou zástupců slavistiky na německých universitách, A. Leskiena v Lipsku a W. Nehringa ve Vratislavi. V ohlášení Archivu, vytištěném v říjnu 1875, stručně, ale výstižně ukazována nutnost ústředního orgánu pro tuto vědu nad jiné roztříštěnou, tak že jest nesmírně těžké tvořiti si úplnější přehled literární činnosti u všech slovanských národů. Zpracovávati za vědeckými účely daleko roztroušený materiál jest nad míru znesnadněno nejenom Slovanům, a více ještě učeným cizincům, zvláště při těch rozmanitých jazycích a písmě rozličitém — »počet slovanských nářečí, která myslí, že třeba pěstovati jako spisovné jazyky, jest velmi značný a v novější době jich spíše při-

bylo než ubylo«. Úkol nového orgánu měl být dvojitý: jednak řadou samostatných studií dopomáhati podrobnému zkoumání všech otázek slavistických, jednak překlady, výtahy, kritickými a bibliografickými referáty podávati celkovitý obraz všech prací slavistických, které v jednotlivých slovanských literaturách mohou činiti nárok na vědecký význam. Spojuje oba tyto účely má Archiv plniti onen mezinárodní úkol, který si předem vytknul. Archiv má přinášeti příspěvky psané jazykem německým aneb francouzským, a takto umožniti učené cizině seznamovati se s vědeckými snahami Slovanů na poli slovanské filologie, ba má cizinu učenému světu odhalovati velmi cenný vědecký materiál, a při jeho oceňování a zpracování počítá se důvěřivě na pomoc tohoto cizího světa. Pojem filologie pojal V. Jagić v širším významu Jak. Grimma a j., předmětem svých studií učinil nejenom jazyky, než též památky jazyků a písemnictví (literatur), produkty ducha národního a vůbec veškeré literární starožitnosti slovanské.

První sešit Archivu byl naší vědeckou kritikou radostně pozdraven, a poukazováno zvláště na nezorganisovanost slovanského knižního trhu, což ovšem přes veliké opětovné pokusy o nápravu podnes takřka zůstalo na témže primitivním místě, jak málem před půlstoletím (srv. ČČM 1875, str. 443). Mimo redakční kruh přispěli k prvnímu svazku Fr. Miklosich, Gr. Krek, z ruského učeného světa Al. Veselovskij a A. Schiefner, vynikající němečtí učenci K. Müllenhof a R. Köhler, a někteří jiní méně významní. Obsahoval práce gramatické, literárné historické, jako zvláště Nehringovu rozpravu o vlivu staročeského písemnictví na polské, příspěvky k slovanské mytologii, o lidových podáních a ze srovnávacích dějin literatur. Mimo to přinesl řadu obšírnějších recensí, bibliografický přehled vší slovanské literatury filologické a starožitnické od r. 1870. Konečně byly v něm sděleny ještě příspěvky k dějinám slovanské filologie. Takto ukázal první svazek nového listu, jak obšírně a hluboce pojímá svůj úkol, a tomu svému programu zůstal věren po celou dlouhou dobu. Hlavní tíha ležela na vydavateli a redaktoru, většina důkladných článků vzešla z péra Jagićova, rovněž většina recensí, drobných zpráv a dokonce i důkladné rejstříky věcné, jmenné a slov byly jím sestaveny. A tak zůstalo téměř vesměs po všech 37 svazků Archivu. Leda práci s rejstříky přebírali později mladší spolupracovníci.

V bibliografické práci pokračoval později jmenovitě Fr. Pastrnek, který r. 1892 vydal bibliografický přehled slovanské filologie od I. sv. Archivu r. 1876 až do r. 1891, zároveň vypracoval tu ovšem všechen obsah Archivu až do sv. XIII. Od té doby nemáme bohužel žádných takových úhrnných prací bibliografických, nemáme ani seznam všech prací, vytištěných v Archivě. Ani za jistou řadu let nepodával takových seznamů a rejstříků, jak to mívají jiné časopisy, u nás na př. ČČM a j. Nemůže zajisté býti účelem tohoto kratičkého článku vyplniti tuto velice citelnou mezeru, než chceme jen stručně charakterisovati ráz a směr toho ústředního orgánu slavistického.

Zajímavo jest sledovati, kterak se okruh jeho spolupracovníků šířil, rozmnožoval a měnil, jen centrální postava jeho neúmorného, stále čilého, svěžího a nestárnoucího ředitele zůstala pevná a neoblomná na svém vůdčím místě po všechna dlouhá léta. Zjev to zajisté nad jiné vzácný v dějinách všech věd!

Zjevně se to projevovalo na seznamu hlavních spolupracovníků, uvedeném v čele titulního listu. Seznam tento znamenal vždycky skutečně nejpilnější přispěvovatele, než přec jest důležitým vodítkem a ukazovatelem pro dějiny Archivu, a není asi bez významu pro dějiny slovanské filologie vůbec. Od VI. sv. přibyl A. Brückner, nástupce Jagićův v Berlíně. A tento znamenitý polský filolog a skvělý literární historik měl na vedení Archivu velmi značný vliv. Po celou dobu, co on byl členem redakčního kruhu, zástupcem polské filologie vedle W. Nehringa, byla polská filologie velice vydatně pěstována v Archivě, mnohem více než speciálně česká neb i ruská. Od XI. sv. uváděni mimo tyto J. Gebauer, K. Jireček, Fr. Miklosich, St. Novaković a A. Veselovskij. Z nich byl horlivým přispěvovatelem již od I. sv. A. Veselovskij, a potom K. Jireček, který zvláště po svém povolání do Vídně úzce se sblížil s V. Jagićem. Od sv. XVI. byli rozmnoženi předčasně zesnulým V. Oblakem, nejlepším žákem Jagićovým, jehož nekrologem byl uzavřen XVIII. sv. »Učiteli promine se bolest i žal nad ztrátou milovaného žáka, duševního jeho syna, jak rodičům žal nad smrtí vlastního syna,« začal Jagić svou posmrtnou vzpomínku. V říjnu 1905 byl z toho kruhu smrtí odvolán slavný srovnávací literární historik A. N. Veselovskij, a místo něho byli do něho povoláni výborní ruští jazykozpytci: F. Fortunatov a A. Sobolevskij. Od r. 1908 nastaly důkladnější změny, W. Nehring odvolán v říjnu 1907 smrtí,

A. Brückner a A. Leskien opustili jej z vlastní vůle následkem různých příčin a literárních sporů, které vznikly mezi některými polskými filology vlastně mimo Archiv (srv. sv. XXX. str. 320). Před Nehringem opustil jej na vždy Gebauer, zemřelý v květnu 1907. A tak byla redakce od XXX. sv., přesněji řečeno od 3. sešitu počínaje silně omlazena, přibyli totiž: jako zástupce redakce v Německu P. Diels, a dále L. Miletič (Sofia), J. Polívka (Praha), M. Rešetar (Vídeň) a K. Štrekelj (Št. Hradec). Od XXXI. sv. přibyl ještě berlínský jazykozpytec W. Schulze. R. 1912 zemřel K. Štrekelj, v únoru 1915 zemřel za válečných hrůz přední zástupce srbské filologie St. Novaković, před ním na podzim r. 1914 zemřel F. Fortunatov. Za válečných dob vydávání Archivu se ovšem velice opožďovalo, na druhém dvojitém sešitě sv. XXXVI., který byl vydán v březnu 1916, byli ze seznamu vyškrtnuti M. Miletić a A. Sobolevskij. Místo nich byl přijat vynikající norvéžský slavista O. Broch v Christianě. Na počátku r. 1918 zesnul po delším těžkém utrpení K. Jireček; takto redakční kruh, seznam jeho na titulním listě posledního svazku XXXVII., byl obmezen na velmi úzký počet, celkem 5 mužů, z nichž většina skutečně hrubě ani nepřispívala do Archivu, a fungovala vlastně jen nominálně. Stála pevně a neobklomně na svém vedoucím místě mohutná postava Jegićova, v něm soustřeďovala se všechna, i nejdrobnější práce redakční, z jeho péra plynuly stále obsáhlé studie, jak v posledním sešitě ještě závažné a duchaplné poznámky k slovanské mytologii jím obstarávány, obzvláště pak důležité stránky recensí a různých zpráv, nekrologů stále četnějších někdejších spolupracovníků a také přátel redaktorových.

Počet spolupracovníků rozmnožoval se stále, a rozvoj Archivu jest zároveň svědectvím rozvoje slavistických studií u Slovanů vůbec, a též u jiných evropských národů. Jakou měrou se tato studia rozrostla, ukazuje výmluvně zvláště srovnávání jubilejního svazku XXV. s prvním: do toho svazku přispělo 40 učenců statmi ovšem drobnějšího rozsahu, kdežto do prvního pouze 12! A to ještě třeba poznamenati, že dosti značný počet pojednání určených do jubilejního svazku mohl býti umístěn až ve sv. XXVI. Přispívali do Archivu daleko převážnou měrou slovanští filologové, a neslovanští učenci tvořili hodně nepatrnou menšinu. Byli to především němečtí jazykozpytcové se stále nemalým Aug. Leskienem v čele, pořádku jiní, maďarští, hlavně

O. Asbóth, nověji ještě skandinavští a holandští učenci. Ojediněle zabývali se neslovanští učenci studiem slovanských literatur a lidových podání, A. Jensen, A. C. Croiset, v. d. Kop, A. Soerensen. Ze západoevropských zemí spolupracovníků vůbec nebylo, mimo francouzského jazykozpytce A. Meilleta, jakož v západní Evropě byla až do nejnovější doby slovanská filologie naprosto takořka zanedbávána, jen Paříž mohla se chlubiti známým a zasloužilým sprostředkovatelem slovanského světa s francouzským, L. Légerem. V Anglii jest až posud slovanská filologie docela zanedbávána. Srv. kratičkou zprávu W. K. Morfilla v Archivě sv. IV., 348—352. A v Německu, v této klasické zemi věd filologických, jest slovanská filologie skutečnou přezíranou popelkou. Bylo sice také v německém tisku na to poukazováno, na nepoměr pěstování na př. orientální filologie vůči slovanské, srv. Archiv XXVII., 609. Leč fakticky bylo by velmi nesnadno obsazovati její stolice vyspělými německými učenci, i kdyby vlády, resp. parlamenty náklad povolovaly, neboť jest jich nad míru málo. Příčiny toho zvláštního úkazu rozbírati není naším úkolem, leží mimo rámec této stati, jen tolik budiž poznamenáno že příčiny leží zajisté mimo potřeby vědeckého života, ale nejsou asi ani výlučně politického rázu, než ukazují zřetelně, že slovanští národové svým kulturním, hospodářským a vůbec veřejným životem neuměli ještě si vynutiti u ostatních národů kulturních tolik vážnosti, že by ve vlastním zájmu cítili povinnost věnovati jim bližší a hlubší pozornost. Doufejme, že aspoň nyní, když jest většině slovanských národů zajištěna možnost samostatného života v každém směru, si svůj život zařídí a uspořádají, že budou vyvíjeti tak úsilný život ve všech směrech a tím přinutí ostatní svět blíže a hlouběji se jimi zabývati.

Vedle Archivu vznikaly sice časem jiné podobné publikace ale on zachovával povždy vůdčí místo, svůj primát. Ba ostatní podniky toho druhu neudržovaly se až na jediný. L. Niederle začal r. 1898 vydávati Věstník slovanských starožitností, potom rozšířil jej pomocí svých bližších kolegů na Věstník slovanské filologie a starožitností r. 1901, ale již druhým ročníkem r. 1902 zanikl, hlavně tím, že spolupracovníci nezdolali velké svízele spojené s takovými bibliografickými pracemi. Petrohradská akademie počala r. 1904 vydávati podobný podnik o jednom větším svazku do roku »Statji po slavjanověděniju« pod redakcí V. I. Lamanského, který mimo obory obvyklé objímal ještě děje-

pis, ba i dějiny umění. Odlišoval se tím zvláště, že příspěvky se tiskly ve všech slovanských jazycích, též ukrajinsky, a dále též po německu. Finančně byl nepochybně zajištěn, nicméně nemohl se udržeti, druhým svazkem také zanikl r. 1906, asi pro nedostatek přispěvatelů. Byli pozváni též západoevropští učenci, příspěvky mohly se uveřejňovati také nějakým jazykem románským neb germánským »více rozšířeným«, ale takové práce vůbec podle všeho nedošly, byla pouze jediná stať, o lužickosrbské literatuře na počátku XX. stol., vytištěna po německu. O něco později ujala se tatáž akademie plánu, který prováděti zkoušeli jsme v Praze, totiž pravidelného bibliografického přehledu vší slavistické práce za určité období, celkem roční. R. 1909 začala publikovati v Izvěstijích oddělení ruského jazyka a písemnictví, později též samostatně podrobné bibliografické obzory vší práce slavistické v tom širokém pojmu, jak to i v učebném plánu universitním v Rusku činívali, tedy též ve všech oborech historických až po dějiny umění, církevní a právní. Tuto práci vedla až do světové války. Byla nad míru vítána přes různé její nedostatky, přirozené při tomto materiále nesmírně rozptýleném, namnoze až nedostupném, po ohromném prostranství obývaném slovanskými národy. Ze všech pokusů o vytvoření jiného ještě ústředního orgánu slavistického podařil se rozhodně nejvíce podnik založený profesory Krakovské university Janem Losiem, Kaz. Nitschem a Janem Rozwadowským: »Rocznik slawistyczny — Revue slavistique« r. 1908. Byl ovšem obmezen pouze na jazykozpyt, ale ve svých ročních přehledech — dosud vyšlo 8 svazků — podával zajisté dokonalý obraz vší vědecké produkce na tomto poli. Přinášel obšírnější rozbory důležitějších spisů a velmi zdařile sestavovaný bibliografický seznam všeho, co za rok bylo publikováno, tak že se tato revue stala nezbytnou pomůckou každému, kdož se slovanskými jazyky obíral, a to tím více, že právě v Archivě se ryzí bibliografie poslední léta zanedbávala. Tato revue byla taktéž polyglotní, připouštěly se všecky slovanské jazyky, a též se, ač velmi pořídku, tiskly úvahy jazykem ruským a srbským, připouštěly se též západoevropské jazyky a často tiskly se úvahy po německu, někdy, řídčeji francouzsky. Přispívali především slovanští učenci, pořídku neslovanští slavisté, takřka ojediněle ze Švédska (Torbiörnsson), z Finska (Mikkola), z Francie (Meillet), z Německa (Lorentz), z Maďarska (Asbóth) a z Holandska (van Wijk).

Pro slovanský jazykozpyt bylo by touto slavistickou revuí konečně postaráno. Ale jinak znamená zánik, čili »zastavení« Jagićova Archivu nenahraditelnou ztrátu. Otevřeně musíme přiznati, že takový orgán mohl a uměl vytvořiti jedině muž tak jedinečného rozhledu po všech oborech slavistiky, a zároveň muž jedinečné energie a jedinečné pracovní síly. A nevidíme nyní mezi všemi slavisty naší doby muže, který by jen částečně mohl Jagiće nahraditi. Není proto vyhlídek, že by se Archiv vůbec mohl obnoviti v těch širokých rozměrech, jak jej přes 40 let vedl Jagić, i kdyby bylo jeho vydávání finančně zajištěno. A přece není o nutnosti takového ústředního orgánu ni nejmenší pochybnosti. Snad daly by se úkoly jeho poněkud rozděliti. Zajisté jsou úkoly slavistického časopisu určeného pro neslovanský učený svět namnoze jiné, než časopisu určeného pro slovanský svět. Pro první by tuším zcela dostačovalo, kdyby se omezoval na kritické přehledy vší slavistické práce konané slovanskými učenci a na studie všeobecnějšího rázu, na studie o vědeckých problémech vzbuzujících všeobecnější zájem. Není zajisté pochybnosti, že Archiv přinášel někdy práce, které pojednávaly o zjevech významu velmi podřadného, docela lokálního, zvláště v literární historii, které jistě nikdo nečetl, leč kdož se jimi blíže obíral. Takovéto práce bylo by lépe tisknouti dotyčným slovanským jazykem, buď v ústředním časopise vydávaném pro slovanský učený svět, neb v publikacích dotyčného národa a státu. Zajisté rozmanitost slovanských jazyků, obzvláště jich velmi odchylná a přerozmanitá terminologie v pracích gramatických, znesnadňuje silně čtení pojednání psaných různými jazyky, než přece třeba na slavistovi jednou požadovati aspoň tolik, aby uměl čísti vědecká díla svého oboru ve všech jazycích. Ostatně kdyby jednou došlo k nějakému užšímu sdružení slovanských vědeckých pracovníků, které stále ještě zdá se býti nedostižným ideálem, došlo by zajisté k nějaké shodě v této často ventilované otázce vědecké terminologie. Není jistě sporu o potřebě společného a ústředního orgánu slavistického. Nejsnadněji dal by se asi realisovati společným komitétem slavistickým, který by mohl býti dosazen shodou slovanských akademií věd, a součinností těchto, snad společným jich nákladem. Nedlouho před válkou smluvily se, jak známo, naše akademie, třebas ještě ne všecky, na jakési spolučinnosti. Kéž nyní za podstatně změněných poměrů, když všichni slovanští národové se domohli své politické samo-

statnosti, v brzku se přistoupí k opětovnému jednání mezi slovanskými akademiemi věd o užší jich sdružení za prací nad společnými úkoly, a doufejme, že se smluví na spolku poněkud užším, než na jakém se tehdy usnesly.

Slavistická revue, určená hlavně k informaci neslovanského, západoevropského světa zakládá se, jak známo, pod patronancí francouzskou, Slovanského institutu v Paříži, za redakce věhlasného jazykozpytce A. Meilleta. Redaktor ujal se svého úkolu s velkou horlivostí a zajistil si součinnost předních slovanských sil vědeckých. Úkol nové revue má, pokud vím, býti především informativní, má přináše i v první řadě úhrnné přehledy prací v jednotlivých odborech, o jednotlivých problémech. Drobné monografické rozpravy jsou, ne-li aspoň na počátku vyloučeny, jistě odsunuty do druhé řady. Nesmíme si však zatajovati nesmírné obtíže nového podniku. Francouzských slavistů jest nesmírně málo, a tíha práce připadne na slovanské učence. Ale bohužel jest u těchto praktická znalost francouzského jazyka hodně slabá, takže bude to jistě mizící počet těch, kdož budou moci psáti své příspěvky přímo francouzsky. Redakci vzejde následkem toho velká, málo příjemná práce starati se o překlady, ovšem ani Archiv nemohl po vždy disponovati německy psanými články a neúmorný jeho vydavatel sám nezřídka obstarával německé roucho příspěvků. Důležitější ještě a snad méně obtížné bude získati zájem vzdělaného obecenstva západoevropského pro věci slovanské, když nejnovějšími světodějnými událostmi byl zájem tento vzbuzen. Bude jen úlohou redakce tento zájem prohlubovati a utužovati. Význam nového podniku převyšuje zajisté potřeby užšího učeného světa, a zasluhuje proto, aby byl se strany slovanského odborného spisovatelstva všemi silami podporován. Mimo to třeba, aby ryze vědecký list byl ještě doplňován přístupnější revuí literárně-politickou, určenou širším vrstvám všeho západoevropského vzdělanstva. Takové časopisy zajisté již dříve pokoušeli se vydávati, ale pro nedostatek pozorného čtenářstva netěšívaly se z dlouhého života. Smíme snad také nyní vysloviti naději, že za změněných poměrů bude zájem pro slovanské věci hlubší a stálejší. Kéž se slovanským spisovatelům a publicistům zdaří pomocí francouzských druhů pracovati ve prospěch slovanské věci!

Nové dílo o životě a učení M. Jana Husi.

Úvaha Dra. Jind. Vančury.

(Dokončení.)

V VI. kapitole: »Zápas Husův s mocí duchovní až do smrt Zbyňkovy« málo místa zaujímá vylíčení činnosti M. Jana Husi v době jeho rektorátu od sv. Havla 1409 do sv. Jiří 1410. Mimo různé výkony úřední, z nichž významná byla promoce mistrovská Zdislava ze Zvířetic, mladého člena starého panského rodu českého, jsou to některé řeči, zejména slavnostní kázání na památ císaře Karla IV. r. 1409 a obrana proti různým nářkům zejména že by byl vinen nedávným vypuzením Němců. Klidná činnost Husova přerušena byla novým vypuknutím sporu s arci biskupem. Psychologicky správně vykládá Novotný, proč arci biskup jako všickni lidé slabí, i když v podstatě dobří, svou po rážku v boji o obedienci, kterou zavinil vlastně sám, připisova těm, kdo zvítězili, a zahořel touhou pomstit se nad vítězem. Ji od postu 1409 Hus byl na svých kázáních špehován (knězem Janem Protivou-Kuklíkem). Na základě těchto donosů a starších žalob Hus pohnán byl před inkvisitora Maříka Rvačku. Obrana Husova se nezachovala, ale pochybujeme, že správná je domněnka Novotného, že uspokojila inkvisitora, protože Hus neměl žádných dalších nepříjemností. Vždyť mohly býti, ale nezachovaly se nám o nich zprávy, nebo účelem vyšetřování bylo snad připravit látku pro další persekuci. Proto nedokázáno je tvrzení autorovo (na str. 384), že obžaloba před inkvisitorem neposkytla žádaného materiálu a na str. 385, že selhal pokus usvědčit Husa před inkvisitorem.

S novými žalobami poslové arcibiskupovi vypraveni k papež Alexandru V. Posud uváděno, že podpora nového papeže získána

byla hojnými dary a penězi. Novotný ukazuje, že arcibiskupovi prospěla změna v poměru nového papeže ke králi Václavovi, způsobená zakročením královým ve Friaulsku. V jeho jmenování říšského vikáře v této zemi papež viděl zasažení do svých práv na patriarchát Aquilejský a vyhrůžným listem ohražoval se proti tomu. Jak vydatnou pomoc získal arcibiskup v kurii ku provedení své pomsty nad Husem, ukázalo se bulou nového papeže ze dne 20. prosince 1409. Podle nařízení jejího arcibiskup pro prozkoumání knih Wyclifových zřídil komisi dvou doktorů práv a čtyř mistrů teologie — Novotnému podařilo se zjistit jména jejich — a sestavení její zajišťovalo, že budou odsouzeny. Význam sporu o Wyclifa autor správně vystihuje na str. 376 a 392. Nebělo o hlásání kacířství, v své věci Hus nepopíral pravomoc duchovního úřadu, ale o to, aby se pod záminkou bludů nezamítal a neodsuzoval spisovatel, v jehož spisech tolik pravdivého jest obsaženo. Ve středověkém rouše je tu vlastně spor o volnost badání. Marně universita dne 15. června protestovala proti úmyslu arcibiskupovu odsoudit knihy Wyclifovy na oheň a obracela se o pomoc ke králi. Na synodě následujícího dne konané, vyhlášen obávaný nález komise o nich a podle nařízení buly papežské zakázáno pod trestem klatby kázání na místech soukromých mimo kostely katedrální, kolegiátní, klášterní a farní. Odkladu, jejž král vymohl do příjezdu markr. Jošta do Prahy, Hus a přátelé jeho užili k účinnému odporu literárnímu i na kázání. Hus v traktátu »De libris hereticorum legendis« a řadou kázání horlil proti nařízením buly papežské. O účinku kázání Husova, konaného dne 22. června, jehož rozbor Novotný podává, přiznává: »Cítíme ještě dnes sílu podmanivého slova, za nímž stálo celé nezvratné a o Krista opřené přesvědčení, chápeme, že tato výmluvnost musila strhnout, že za tímto mužem jeho posluchači byli odhodláni jiti všude a ve všem.« Zvláště prudké bylo jeho kázání dne 25. června, kdy Hus za velkého návalu posluchačstva dal předčítat své a svých přátel odvolání proti zákazu Zbyňkovu. O této apelaci s velkou chválou praví autor, že je neobyčejně šťastně pojata a při vší důkladnosti působivá, takže slouží ke cti svému původci, za něhož pokládá M. Jana z Jesenice, jenuž jistě pomocníkem byl Hus. Nový odpor proti vydaným zákazům chystán, když při volbě kvodlibetáře na místě dvou kolegů, kteří nepřijali toho úkolu, sám Hus se přihlásil k němu. Zbyněk, podrážděn tímto odporem, nevyčkal

ani příchodu markraběte Jošta, jak před tím králi slíbil, nýbrž 16. července dal spálit knihy Wyclifovy ve svém dvoře na Malé Straně. Po tomto autodafé odjel na Roudnici, odkud vyhlásil klatbu na Husa a jeho společníky v apelaci. Podrobně a plasticky Novotný líčí následky toho činu: odpor a násilnosti lidu, nádherný turnaj řečnický na universitě ve dnech 27. července až 6. srpna 1410, zahájený mistrnou disputací Husovou o teologickém spisu Wyclifově »De Trinitate«. V zápase tomto strana Husova nesporně projevila svou převahu duchovní.

Líčení dalšího průběhu sporu přerušeno je vložkou Jeronymovskou, k níž autor přiveden byl blízkostí dat spálení knih Wyclifových (16. července) a vítězství krále polského Vladislava II. nad řádem německým u Grunwaldu (15. července). Ze závěru listu Husova k tomuto králi jakoby vyplýval úmysl pisatelův práci reformní přenésť i do Polska. O takový pokus propagační pokoušel se právě tehdáž M. Jeronym, a na str. 436—441 vylíčeny jsou dobrodružné osudy jeho v Uhřích a ve Vídni.

Naděje, jež zakmitla Husovi zprávou o dobrém zdání university Bolognské, odmítajícím spálení spisů Wyclifových, byla mu podnětem, že urovnával cestu k možnému porovnání sporu u kurie. Tímto úmyslem Novotný vystihuje význam slavného kázání »Vos estis sal terrae« dne 28. srpna 1410, jemuž snad přítomen byl legát papežský, té doby v Praze dlící, a vysvětluje list Husův k papeži, jejž Palacký znal — z rukopisu vídeňského, z něhož ostatní listiny s touto věcí souvisící vydali tiskem — ale tohoto listu nevydal, ba ani se o něm nezmínil. Učinil-li tak proto, že vadil mu uctivý tón Husův, jak se Novotný domnívá, bylo by to jistě úhonou objektivnosti našeho velikého historika. Autor náš právem ukazuje, že za okolností, za jakých došlo k listu tomu na samém začátku vlády papeže Jana XXIII., netřeba v tom shledávat žádné závady. Že list je Husův, nepopěrně dokázal Novotný, který také list ten dosud netištěný vydal ve své Husově korespondenci (č. 23). V přímluvných listech krále Václava, královny Žofie, konšelů měst pražských, bratří Lacka a Petra z Kravař, v těchto protestech proti bule papeže Alexandra V. a zákazům z ní vyplynulým, Novotný vidí nádherný výraz národní vůle, krásného předchůdce mohutných projevů doby nedaleké. Stál-li za nimi, jak nelze pochybovat, Hus, tím nejlépe vyznačeno je jeho místo v tehdejším životě, »jak otázka jeho, otázka pokroku, stala se otázkou celonárodní a

tím také nejjasněji vystupuje politický význam jeho konfliktu, jehož pochopení politickým zástupcům národa jistě slouží ke cti« (str. 448). V zápase prokurátorů Husových se zástupci arcibiskupa Zbyňka u kurie zradu krále a jednatele Seydenberka pře Husova vzala nepříznivý proň obrat. Kardinál Odo de Colonna, jemuž pře Husova byla svěřena, vyřídil stížnost apelujících a nové žaloby Zbyňkovy podle přání arcibiskupova: uznal platnost nařízení Alexandra V. a vyzval Zbyňka, aby dalším stížením pokračoval v procesu, a na základě jiné ještě žaloby z kacířství obeslal Husa ještě zvlášť, aby osobně stál před jeho soudem. Obě listiny dostaly se do Prahy ne 30., ale již 20. září a uvítány byly s nadšením od arcibiskupa, jenž 24. září vyhlásil stížení klatby na Husa a jeho stoupence. I nyní dostalo se Husovi mocných přímluvčí v králi a královně, kteří psali nové listy papeži i kardinálům. Za obecného vření v Čechách nedbáno klateb těchto, a Hus nerušeně dále konal své povinnosti na kazatelně a na universitě. Nové zprávy nalézáme o kvodlibetu Husově (r. 1411), na nějž poprvé upozornil Flajšhans a jehož zahajovací přednášku nalezl, zjistil a vydal prof. Sedlák. Práci tuto náš autor nazývá přímo klasickou, v níž s opravdovostí snoubí se učenost a bystroduchost řečníkova, podnes vážným klojmem působící. Podobný úsudek vyslovil o ní vydavatel její Sedlák, jenž později její význam, důstojnost a klasické provedení marně snažil se snížit. Litujeme, že o dalším průběhu tohoto řečnického turnaje nemáme podrobných zpráv. Menší vložkou o tom, jak zápas strany opravné v Čechách stopován byl se zájmem v Anglii od stoupenců Wyclifových a vedl k výměně listů Rich. Wychea, starého spolupracovníka Wyclifova s Husem, přerušeno na krátko líčení pře Husovy u kurie v poslední fasi, kdy prokurátoři Husovi spolu s posly královými pracovali v prospěch milovaného mistra českého, závodice se zástupci arcibiskupovými, usilujícími o jeho záhubu. Plnomocníci králové vybízeli, aby na útraty jeho vypraveni byli do Čech legáti, aby tu věc Husova byla vyřízena. Nejen bohatými dary krásných koní, pohárů a prstenů papeži a kardinálům, ale i novými žalobami arcibiskup Zbyněk hleděl získati příznivé rozhodnutí. »Jest přímo bolestno,« vyznává náš autor, »čísti výpovědi falešných svědků proti Husovi,« k jichž společnosti důstojně se druží pověstný Michal de Causis a spojenec jeho Děthřich z Niemu. Kardinál Colonna, když Hus v určenou dobu

se nedostavil k soudu, vyslovil nad ním kletbu pro neposlušnost. Překvapuje, že by odpor proti ní v Praze, kdež byla 5. března prohlášena, se neprojevil mocněji, než že bylo ve dvou kostelích odepřeno její vyhlášení, ač veřejné mínění tehdy pobouřeno bylo nedávným zatčením stoupence Husova M. Jana Žídka. A byl-li král Václav těžce roztrpčen a podrážděn bezohledností kurie, nedbající jeho nabídky, nesvědčí o takovém pohnutí, že od vyhlášení kletby (5. března) do jeho zakročení (28. dubna) uplynul dlouhý čas, tak že se zdá, že vznětlivý král k násilnému zakročení popuzen byl asi jiným podnětem. S mnohými novými podrobnostmi autor živě líčí srážku moci královské s arcibiskupem. Jeho klatba a interdikt měly v zápětí jen nová, přísnější zakročení králova, jimiž rozpoutány i vášně lidu, jenž samozvaně konal pokutu a odpor proti zpustlému kněžstvu.

V nerovném boji arcibiskup Zbyněk, byv opuštěn od svých vlastních rádců, když se snad ještě dověděl o nepříznivém obratu, jenž se chystal ve při jeho u kurie, podrobil se a přijal smír se stranou Husovou. Podmínkám jeho však se zdráhal vyhovět a vyhnul se jim útěkem z Prahy na Litomyšl, odkud chtěl pomoci hledat u bratra králova Zikmunda v Uhrách, ale na cestě této zastižen byl smrtí v Bratislavě (28. září 1411).

V tomto posledním období prudkého zápasu moci královské s arcibiskupem Zbyňkem dojímá nás důstojné chování Husovo. Den po vyhlášení rozkazu králova o zabavení statků prelátů a kněžstva v náhradu majetníkům za spálené knihy Wyclifovy Hus s mladším kazatelem Betlemským Mikulášem z Miličína, vedle druhých svědků, podpisy a pečetmi svými pověřoval zakládací listinu koleje královské Hedviky, založené Křížem kramářem. Oběma kazatelům dostalo se důležitého místa v osazování a řízení nové koleje, jejímž sídlem byl někdejší Milíčův Jerusalem. Spisovatel právem shledává v tom kus dojemné a výmluvné symboliky, že opravnému hnutí, vyvrcholenému v Betlémě, dostalo se nové bašty zrovna v tomto místě, s nímž spojeno bylo přímou souvislostí snažení opravného. V řadě kázání Husových slyšeti nejen ostrá slova proti neoprávněným zákazům kázání slova božího a bezdůvodným interdiktům a horlivou obranu povinnosti královy hájit ve své říši zákona božího proti odpůrcům jeho, nýbrž i vznešená slova opravdové snahy, aby lidu vštípeno bylo správné pochopení povinností křesťanských. V této době Novotný hledá ne-li počátek, aspoň myšlenku krás-

ého traktátu Husova Novem articuli aurei — Devět kusnov latých. Tehdy asi vyzdobeny světny kaple Betlemské velikým ápisy, obsahujícími české znění Věřím v Boha a Desatera a Husovo zpracování Desatera ve zbožné české písni ozývalo se dílnách řemeslníků i ve veřejných místnostech.

Po smíření strany Husovy s arcibiskupem Hus podle do ody s úmluvčími a jistě i za vlivu příznivých zpráv o obratu ho pře u kurie dne 1. září 1411 psal své listy papeži ánu XXIII. a kardinálům, aby zprostili ho půhonu a trestu. obsahu obou dopisů prof. Sedlák odsuzuje nepravdivost brany Husovy a ve formě jejich vidí nucenou devotnost, z níž ane chlad neupřímnosti a nepravdivosti. Novotný v Husově stě papeži vidí, jak náš mistr podává počet ze své víry úplně atolický, odmítá jednotlivé bludy, jež se mu přičítaly (rema- ndi, učení, že hříšný kněz neposvěcuje, jak plným právem niti mohl, a jiné, jak dovolovala mu to široká jejich formu- ce). V uctivé formě dopisů nevidí žádné úhony, ježto násle- oval v tom obvyklosti své doby.

Kapitola VI. zavřena jest pěknou úvahou o osudu arci- iskupa Zbyňka, v níž čteme účinnou antithesi, jak on jako mladý už, třeba bez potřebného vzdělání, ale s nejlepší vůlí, zahájil rou vládu klatbou na protivníka svého i králova, biskupa Jana itomyšlského a modlitbami za blaho svého krále, na konci své ády hledal útulku v sídle svého někdejšího protivníka a umřel ezmála jako velezrádce.

Již z obsahu 1. části 1. dílu spisu Novotného o životě . Jana Husi poznáváme, jakého monumentálního díla dostává v něm naší literatuře. Jak bohatá látka tu zpracována, obsa- ená v přečetných rukopisech i v hojných tištěných vydáních ramenných. Ale i při nich autor často se obrací k původním ukopisům, aby opravil nebo doplnil mezery těchto edicí. No- otný virtuosně ovládá všecku odbornou literaturu vědeckou, terou pod čarou také svědomitě uvádí, pokud ji použil; jen řídka kdy se omlouvá, že mu některé pojednání nebylo při- upno. Liší se tím velice od prof. Sedláka, který v marnivé zá- bě k výsledkům svého vlastního bádání přehlíží příslušnou lite- aturu, třeba v předeslaném seznamu uváděl hojnou řadu po- žitých spisů, jichž nepotřžil — mezi nimi na př. Denisův spis Husovi a válce husitské v českém překladě, který posud ne-

existuje. V kritickém používání pramenů, ať rukopisných neb tištěných, Novotný svým vyškolením náleží zajisté k nejlepším žákům historické školy Gollovy. Tuto jeho přednost poznám zvláště při určování nedatovaných listů a spisů Husových přátel i odpůrců jeho. V této věci daleko vyniká nad pro Sedláka, jenž mnohdy nekriticky přejímá chybná udání svýc předchůdců, nebo často libovolně a nesprávně datuje sv prameny.

V díle Novotného podrobně vypsán jest všechen zevnějš život Husův s pozadím veliké doby, ve které žil a jejímž vyni kajícím činitelem se stal. Takového pozadí historického nena lezneme v díle Sedlákově. Podobně Novotný líčí do podrobnost všechen bohatý vnitřní život Husův, jak poznal jej z obsah jeho prací vědeckých a řečí akademických a kazatelských. Tyt rozbory, výsledek to pracného a nesnadného studia, náleží k nejkrásnějším a nejvzácnějším částem našeho díla. Jimi té dílo Novotného liší se od Sedlákova, v němž jen málo míst a pozoru jest jim věnováno.

Nevíme, zda odbornou neškoleností či z úmyslné tendenc prof. Sedlák nepodává žádných zpráv o životních osudech o povahách osob, jichž jména a spisy uvádí, ať již z kruhu Hu sových přátel, ať z tábora jeho odpůrců. A přece z poměru je jich k Husovi jak ostré a jasné světlo padá na postavu M. Jana U Novotného všecky tyto osoby přibližují se nám svými lid skými osudy, ze kterých namnoze poznáváme i povahy jejich Úřední knihy erekční, konfirmační, akta soudní našemu auto rovi poskytly přebohatých zdrojů, z nichž pilně a svědomit čerpal potřebná a zajímavá data. Z přátel a stoupenců Husc vých poznáváme takto život a povahy M. Jeronyma, druha mu čednické smrti jeho, M. Jakoubka, Šimona z Tišnova, Jan z Jičína, Prokopa z Plzně, Zdislava ze Zvířetic, účastníky veli kého turnaje řečnického v červenci r. 1410, M. Jana z Jesenice Marka z Hradce a Mikuláše ze Stojčína, obhájce Husovy v při jeho s arcibiskupem u kurie. Proti jejich řádnému život a ušlechtilým snahám o opravu mravní jak příkrou protivo odráží se život a povahy odpůrců jejich v dlouhé řadě, kterou zahajují prohnaný Johánek z Pomuka (str. 51) a Mikulá Puchník, proslulý kanonický spisovatel a praktik, ale proslulejš svou hrabivostí ve shánění důchodů a beneficií (str. 136), obou štvavých rádců arcibiskupa Jana z Jenštejna. Mezi rádci arci

biskupa Zbyňka, kteří potlačili vliv Husův a něho a rozuměli boj proti straně opravné, generální vikář Jan Kbel byl »neurvalý a hrabivý protivník hnutí reformního« a generální oficiál Mikuláš Zeiselmeister, pověstný jako Kbel mnohobročník a ochránce zvrhlého systému církevního (str. 228). V řadě baživců po tučných obrocích poznáváme Ondřeje z Brodu, kterého ještě Palacký měl za jednoho z největších a nejctihodnějších protivníků Husových, Jana Protivu z Nové Vsi, Kunše ze Zvole, Závíše ze Zap a j. K této společnosti důstojně se druží zástupce Zbyňkův u kurie Michal de Causis, prohnaný šibal, jehož nepěkná minulost vylíčena na str. 467—468.

V díle Sedlákově a Novotného, jež soutěžila o jubilejní cenu České Akademie, poznáváme opět starý spor o pojetí naší nejslavnější historie mezi dějepisci pobělohorskými, obhájci Říma a pobělohorského řádu státního i církevního, a našim historiografem Fr. Palackým, obhájcem díla Husova a Bratří českých. Sedlák sice formou vědeckou a zdánlivě bez fanatismu náboženského, ale stejnými prostředky a se stejného úzkoprsého stanoviska konfesijního, dokazuje kacířství Husovo a spravedlivý nález koncilu Kostnického. Novotný ve starší své polemice s ním a nyní ve svém posledním díle v četných poznámkách pod čarou dokazuje planost a bezvýznamnost jeho důvodů, zvlášť ostře na str. 398—399. Jako Tomkem v III. díle jeho Dějepisu města Prahy, tak nyní i spisem Novotného skvěle obhájen jest názor Palackého o historickém významu a velebné postavě našeho mistra Jana.

Dílem Novotného zavdán bude, nepochybujeme ani v nejmenším, mocný podnět k novým studiím o Husovi a době jeho. Co vděčného, dosud nedotknutého pole tu skytá prozkum a probadání sbírek kázání Husových, definitivně posud nevyjasněný poměr Husův k předchůdcům jeho, k Wyclifovi, k Valdenským! Naléhavou stává se potřeba pokračovat ve vydávání pramenů k dějinám Husovým, zvláště když dnes již zastarala vydání latinských i českých spisů jeho. Co přibylo látky k Dokumentům Palackého! Již ne jeden svazek, ale několik jich vyplní jejich látka, rozmnožená novými nálezy. Také spisy Husovy, jeho přátel a odpůrců zatím v různých časopisech a sbornících doma i v cizině otištěné, bude třeba nově, kriticky vydati a nad to důtklivá je potřeba pokračovat i ve vydávání českého překladu latinských děl Husových, třeba zbavených přítěže dnes nedůležitých do-

kladů, jež pod čarou mohou být krátce označeny. K této prác
znamenitě přispěl Novotný vydáním Korespondence Husovy a
jím připravuje se vydání Mladenovice a jiných pramenů
pro Fontes rerum bohemicarum. Ke starším badatelům hlásí se
mladší pracovníci, z nichž velké naděje budí žák Novotného
Fr. Bartoš. Nově založenému Museu Husovu vedle Akademie
české kyne vděčný úkol, aby se za dostatečné podpory 'našeh'
státu postaraly o provedení ideálu Palackého a Masarykova
o vydání pramenů naší velké doby reformační.

K snahám za zdravotně-eugenickou regulaci sňatkovou.

Napsal Dr. Jaroslav Křiženecký.

(Dokončení.)

Jde-li o vliv nemoci na potomstvo cestou dědičnosti, tu okolnost, je-li ten neb onen z rodičů sám nemocen, jest podružného významu; proto nemůže býti rozhodujícím ani možnost či nemožnost tuto chorobu u něho zjistiti. Neboť nedědí se nemoc sama, kterou by bylo či nebylo možno konstatovati, nýbrž vloha k ní, dotiž zvláštní, zvýšená disposice. Jde o to, aby takovéto zvýšené disposice nebyly přenášeny do nových generací, a aby u nich též nevznikaly. Proto třeba brániti jedincům, majícím takovéto zvýšené disposice chorobné, aby se nezúčastnili plození a dále aby nedocházelo ke spojením, z nichž zkombinováním by takovéto zvýšené disposice mohly vzniknouti. Pro přítomnost neb nepřítomnost takovéto zvýšené disposice není však chorobnost individua samotného naprosto rozhodující, neboť choroba o sobě vzniká nejen z disposice, ale i vnějších činitelů, takže nepatrná disposice může býti přemožena nepříznivými vlivy vnějšími neb vysokou virulencí nakažliviny u chorob založených bakterielně (tuberkulosa) a tak ochuraví člověk založený (rozuměj dědičně!) zdravě, anebo naopak příznivé vlivy vnější a ochrana mohou paralysovati mocnou disposici vnitřní a tak osoba založená nezdravě zůstane zdravou. Kdybychom rozhodovali pouze diagnosticky podle osobního stavu, byl by osobě prvé sňatek znemožněn, osobě druhé pak umožněn, kdežto — jak jest jistě každému zřejmo — by tomu mělo býti naopak. Ne choroba, nýbrž disposice k ní ohrožuje po této stránce potomstvo. Tuto disposici nepoznáme však diagnosticky u osoby, nýbrž lze ji zjistiti toliko sledo-

váním předku a příbuzných, tedy rodokmenu osoby, o niž jde. Jedině touto cestou lze pak zjistiti i to, zda určité spojení by vedlo ke vzniku zvýšené disposice, jemuž dlužno též brániti vzhledem k potomstvu; zde nám diagnostika u individuí nemůže vůbec posloužiti.

Ne tedy diagnosa, ale studium rodokmenů jest rozhodující pro posouzení, zda určitá osoba, ať již chorá či zdravá, zplodila by potomstvo zdravé či chorobné. Větší či menší spolehlivost diagnostiky nemá zde proto valného významu; diagnosou možno zjistiti toliko, je-li zde choroba či ne nikdy však, vznikne-li či ne, t. j. je-li pro ni zvýšená vloha č nevznikne-li, t. j. není-li pro ni této vlohy. O tuto poslední okolnost však jde, neboť tyto zvýšené vlohy se přenášejí na potomstvo a je ohrožují a poškozují.

Diagnostické obtíže nemohou proto zde býti žádnou překážkou; váha leží ve studiu rodokmenu. Proto obavy, že dnešní medicina nemůže zaručiti absolutní přesnost a spolehlivost v diagnose, nemají toho významu, jaký jim jest přisuzován. Odtud plynoucí námitky jsou proto bezpodstatné.

Odtud plyne však též i to, že i námitka týkající se našich event. nevědomostí, které choroby a jak »ohrožují potomstvo« jest bezpodstatná. Ne choroby, ale stav disposice k nim v tom neb onom případě ohrožuje neb neohrožuje potomstvo. Takto škodí však potomstvu všechny zvýšené disposice, totiž zvýšené disposice všech chorob. Všude tam, kde jest disposice takové výše, že již nepatrný podnět vnější vede k ochuravění, všude tam jest potomstvo ohroženo, neboť tyto zvýšené disposice se dědí. Proto, jak napsal prof. Růžička, »eugenika musí státi na stanovisku, že překážkou jest každá nemoc, spočívající na stupňované vloze, poněvadž se tím zhoršuje kvalita dědící hmoty«.[1]

Proto nelze taxativně vypočítati nemoci, při nichž by bylo brániti manželství (ovšem nehledě k chorobám pohlavním a infekčním neb vadám znemožňujícím styk pohlavní neb oplození donošení a porod), neboť jednak, jak jsme viděli, nerozhoduje choroba sama, nýbrž disposice pro ni, ať choroba sama zde jest či ne, a pak bylo by možno vyjmenovati zde všechny lidské ne-

[1] Růžička: Diagnostika a eugenika. Časop. lék. českých. Roč. 1920. Čís. 2.

moci, neboť pro všechny mohou býti vlohy zvýšené a takto všechny mohou »ohrožovati potomství«.

Lékař musí proto v této příčině upnouti svou pozornost k jiným okolnostem, než k chorobám samotným a k možnosti jich přesné diagnostiky. Po této stránce dosavadní stav medicíny jistě vyhovuje úplně k potřebám eugenicko-zdravotnické regulace sňatkové. Pokud jest zde zapotřebí diagnostického umění, tu jistě, jak praví Růžička, »diagnostické určení, které stačí k léčení, musí zajisté stačiti i k vystavění zdravotního vysvědčení, poněvadž odpovědnost lékařova nemůže jíti výše, než sahají hranice jeho vědy. A nelze konstruovati odpovědnost dvojí poukazem na to, že léčiti jest nutno, vysvědčovati zdravotní vysvědčení sňatkové však že není nutno. Že náprava je nutna, cítí každý, že zdravotní vysvědčení může k nápravě podstatně přispěti, je nepochybno. Tudíž i zde je jakési, byť i dosud ne obecně uznané nutnosti.«[1]

Okolnost, že pro posouzení zdatnosti individua pro manželství po stránce eugenicko-zdravotnické není rozhodující pouze jeho osobní zdravotní stav, nýbrž i dědické založení rodové, musí však dojíti vyjádření i v příslušném zákoně. Vládní návrh v této příčině nevyhovoval, neboť mluvil pouze o osobním stavu snoubencově; mluvilo se v něm o »chorobách neb vadách«, jimiž by byl »stižen snoubenec«. Proto tento návrh nelze označiti za správný a jest proto i lépe, jak jsem již řekl, že byl vzat zpět. Jde o to, aby v něm bylo vyjádřeno i to, že snoubence třeba posouditi i v jeho rodovém, t. j. dědičném založení. Zde by bylo správným znění, které předložil ve svém referátě pro státní zdravotní radu prof. Růžička. Toto znění jest: »Oddáni býti mohou kromě toho snoubenci jen, vykáží-li se vysvědčením lékařským, že nelze u nich zjistiti vady nebo choroby, která se příčí účelům manželství se zřetelem k soužití, plození, donošení a výchovy dětí a že z rodokmenu snoubenců nepluou žádné okolnosti, které by mohly ohroziti zdraví potomstva.«[2]

Taxativní vyjmenování chorob a vad, které by měly býti překážkou manželství, bylo by možné, jak již řečeno, vzhledem

[1] Růžička: O zdravotním vysvědčení sňatkovém. Budoucno. Roč. II 1920. Čís. 2. Str. 284.

[2] Proloženým písmem tištěné vztahuje se právě na t. zv. dědičné zatížení, zjistitelné studiem rodokmenů.

k tomu, které by znemožňovaly pohlavní styk, oplození, donošení a porození plodu. V této příčině však nebudou lékaři jisti v pochybách; sem směřující pochyby se také neozvaly. Vzhledem k vadám znemožňujícím donošení a porození možno použíti zde snad přímo toho, co platí pro zavádění potratu.

Dlužno ovšem přiznati, že přesunutím rozhodující váhy z diagnostiky na studium rodokmenů se obtíže plynoucí z dosavadních vědomostí a method mediciny nezmenšují, nýbrž spíše naopak zvětšují. Jde totiž o to, že dnes nemáme ani dostatečných pomůcek pro takovéto rodokmenové vyšetřování a že ani u dnešní generace lékařské, zvláště s ohledem na naše poměry, nelze předpokládati dostatečné informovanosti, obeznalost v nauce o dědičnosti a methodách rodokmenového vyšetřování.

Avšak ani tyto obtíže nejsou takové, aby mohly nebo měly býti důvodem neuskutečniti eugenicko-zdravotnickou regulaci sňatkovou. Trvání těchto obtíží jest otázkou času. Čeho dnes není, může býti.

Vyškolení lékařů jest otázkou reformy, resp. doplnění studia resp. zkoušek. Aby lékař se stal obeznalým v nauce o dědičnosti stačí, aby vyučování této nauky bylo náležitě umístěno v učebním programu a aby její znalost byla požadována při zkouškách nejen universitních, ale i úředních (fysikát!).

Opatření náležitého, totiž vědecky spolehlivého materiálu pro rodokmenové posuzování lidí jest možné zavedením z d r a v o t n í c h m a t r i k. Bez tohoto podkladu jest ostatně řádné provádění regulace manželství se zřetelem k dědičnosti vůbec nemožné, neboť výpovědi žijících osob nemohou býti nikdy spolehlivé ceny. Kdyby však zde takovéto matriky byly, měl by lékař k disposici materiál o b j e k t i v n í ceny, jímž by bylo možno sestaviti přesný rodokmen, který by dovoloval spolehlivý úsudek a pevné rozhodnutí.

Dnes ovšem nemáme ani lékařů informovaných dokonale v nauce o dědičnosti, ani takovéhoto objektivního matrikového materiálu. Mohlo by se proto zdáti, že vlastně není ani možno dnes instituci eugenické regulace sňatkové zaváděti. Tento závěr nebyl by však správný.

Třeba si uvědomiti, že eugenická regulace sňatková, která má býti prováděna, jest povahy n e g a t i v n í; směřuje k tomu, že určitým individuím b r á n í a to na podkladě p r ů k a z u

že jejich účast na plození by škodila příští populaci, neboť by plodili potomky méněcenné. Takovýto průkaz má vyplynouti právě z rodokmenového vyšetření. Nemáme-li dnes potřebných předpokladů pro náležité takovéto vyšetření rodokmenové, tu znamená to právě, že nemůžeme prokázati, že účast toho neb onoho jedince na plození by byla vadna pro potomstvo — a nemůžeme ho proto vyloučiti. Tím se však neděje nic, co by po kterékoli stránce znamenalo poškození neb zhoršení dosavadního stavu, neboť tento stav jest právě takový, že do manželství může vstoupiti každý. Dosavadní nedostatečné předpoklady znamenají proto jen tolik, že regulaci sňatkovou nebylo by lze prováděti v té míře, v jaké by podle skutečnosti prováděna býti mohla a měla.

Šlo by nyní jen o to, aby negativní ráz této regulace byl náležitě vyjádřen v textu příslušného zákona. Tak se nestalo ve vládním návrhu, který byl vzat zpět; tam bylo řečeno, že »oddáni býti mohou ... vykáží-li se vysvědčením lékaře ..., že nejsou stiženi ... atd.« Tato stylisace jest positivní povahy, neodpovídá proto povaze regulace; třeba, aby při novém návrhu znělo asi tak, že: »oddáni býti mohou ..., u nichž nelze zjistiti, že jsou stiženi ... atd.« Bude-li pak zákon stylisován takto negativně, jak odpovídá povaze věci,[1] pak nebude též žádným obcházením jeho neb jemu nevyhovováním, když za dnešního stavu bude lékař propouštěti osoby, které by od manželství měly býti zdrženy. Neboť pro nedostatek rodokmenového materiálu skutečně bude platiti právě zákonné »nelze zjistiti« resp. z rodokmenů pokud bychom je měli k disposici, »neplynuly by žádné okolnosti.[2]

Dnešní neúplné předpoklady nám proto nemusí býti naprosto žádným důvodem, aby eugenicko-zdravotnická regulace sňatková nebyla uskutečněna. Ostatně týkají se jen účinku plynoucího z dědičných vloh, regulace by se však vztahovala i na jiné momenty. Třeba však současně zaříditi vedení zdravotních matrik; k tomu jest po té zapotřebí i ústředny pro zpracovávání těchto matrik, totiž ústavu pro národní euge-

[1] Po této stránce vyhovuje právě také výše uvedené znění Růžičkovo.
[2] Bližší výklad v této příčině viz v mém článku »Povaha a účin zákona o lékařské prohlídce před sňatkem a o lékařském vysvědčení sňatečném«, který vyšel v seš. 9. »Služby« roč. I.

niku, který zároveň by byl i nejvyšší instancí v případech sporných.[1]

Zajisté i kdybychom měli co nejúplnější materiál matrikový i co nejlépe informované lékaře, ani tehda bychom nemohli říci, že vše jest dokonalé, absolutní. I tehda bychom musili počítati s relativností jistoty a vždy bychom se dostávali před případy sporné. Proto poukazování na nespolehlivost vědomostí a nemožnost absolutně jistého úsudku by mohlo neníti nikdy konců. Bude-li však zákon zníti negativně, jak jest jim dána možnost případy, kdy by lékař byl na vážkách a v nejistotě, prostě pouštěti. V případech nespokojenosti strany pak by byla vyšší instance — ústav pro národní eugeniku.[2] Z obavy před svědomím se lékaři proti uzákonění regulace sňatkové jistě stavěti nemusejí.

Z tohoto řešení otázky schopnosti lékařské vědy plyne ovšem námitka nová. Zda totiž za těchto poměrů mohl by zákon ten míti vůbec jaký účinek; některým dokonce stačí, že nelze zajistiti, aby všechna individua, která by měla býti vyloučena, vyloučena býti nemohou, k tomu aby návrh na eugenicko-zdravotnickou regulaci manželství zamítali.

Dlužno si však uvědomiti, že jako nikde, ani zde nemůžeme požadovati absolutnosti; vše jest a bude relativní. Ale i kdyby skutečný účinek byl sebe nepatrnější, máme alespoň tento nepatrný zisk. A vždy bude možný jen takovýto zisk, neboť — jak bylo již řečeno — nemůže se zákonem státi nikdy nic, co by dnešní stav zhoršilo, nýbrž může nastati jen zlepšení. Netřeba se proto obávati. Kdyby se nám podařilo zadržeti od sňatku jen 1% všech těch, kteří by měli býti ve skutečnosti zadrženi, ale z nichž pro své snad nedokonalé vědomosti a prostředky 99% propouštíme, tu jsme zadrželi od plození alespoň toto 1%, kdežto nyní propouštíme k účasti na plození budoucích generací všech oněch 100%. Tedy i v případě nejmenšího účinku bude vždy jen zisk a nikdy škoda — neboť dnešní stav (bohu budiž žalováno!), kdy život dává

[1] Program pro takovýto »ústav pro národní eugeniku« předložil prof. Růžička ve článku v »Národě«. Roč. 1919. Čís. 2.

[2] Růžičkův návrh na znění zákona praví též (v pokračování výše uvedeného): »Vysvědčení, které v době předložení vyhlašujícímu úřadu nesmí býti starší 3 neděl, dlužno vzíti ke spisům v ohláškách a vyznačiti v knize sňatků. O revisi vysvědčení možno žádati u ústavu pro národní eugeniku. Z vysvědčení vydaného ústavem pro národní eugeniku není žádného odvolání.«

každý, ať jest schopen založiti život zdravý nebo ne — tento dnešní stav již zhoršen býti nemůže.

Stojí ovšem ony možné, snad nepatrné zisky za to, abychom zřizovali instituce nové, tak nezvyklé a lidi vyrušující? Na tuto otázku a námitku možno sice odpověditi krátce tím, že záleží na tom, jak kdo se dívá na život a jak život cení a jakou má vůli k životu. Ale jest i odpověď jiná. Třeba si uvědomiti, že jde o selekci; a selekce se sama sebou stupňuje — kapka po kapce! Vylučovati v každé generaci jen 1% z těch, kteří by měli býti vyloučeni, znamená ne odstranění pouze 1% zla, ale po řadě generací již odstranění velkého jeho zlomku oproti původnímu stavu — neboť odstraňujeme 1% vždy ze zla zmenšeného již v předcházející generaci o 1%.

Konečně ještě slovo k námitce, která ovšem celkem jde mimo. Týká se však právě celkového účinku zákona. Poukazuje se na to, že takto pečujeme pouze o potomstvo vycházející z manželství; což však děti nemanželské?

Jest ovšem zřejmo, že nemá smyslu namítati proti instituci, která se týká dětí manželských, že nemá účinku pro děti nemanželské. Jde však o to, pokud nemanželskými porody účinek eugenicko-zdravotnické regulace manželství může býti seslábován. Přihlédneme-li ke statistice, vidíme, že toto sesláblení může býti jen nepatrné. Provedl jsem výpočty s prof. Růžičkou[1] pro poměry v Čechách v letech 1890—1910 a ukázalo se, že poměr živě narozených nemanželských dětí k manželským jest 12·6%: 87·4%. Tedy u 87·4%, t. j. více než u $^5/_6$ příští populace procházelo by uskutečněním zákona o eugenicko-zdravotnické regulace sňatkové sítem zachytávajícím a vylučujícím elementy méněcenné.

Že se těchto $^5/_6$ nezmenší, jak se někteří domnívají, zvýšením porodnosti nemanželské, plyne z toho, co bylo řečeno již výše. Spíše naopak můžeme podle poznatků Wagnerových očekávati snížení nemanželské plodnosti a tak zvýšení účinku eugenicko-zdravotnického síta.

Tento následek by bylo možno očekávati i proto, že eugenicko-zdravotnická regulace upne pozornost lidí na manželství, přivede je k poznání, že jde zde o důležité věci a tak i vzbudí

[1] Viz Růžičkův citov. článek v »Budoucnu«.

v nich svědomí a vědomí zodpovědnosti a tím i vážné nazírání, což vše povede jen k disciplině seksuální.

Že také tento účinek zákona by nebyl bezvýznamný, jest zřejmo. Kdyby pro prvou dobu neměl míti zákon žádných jiných účinků než jen tento, i tehda by znamenal positivně velice mnoho, kdyby vedl k takovémuto vzbuzení a stupňování seksuální disciplíny. Na tuto okolnost bylo také často poukazováno[1] a jest zřejmo, že třeba ji náležitě oceniti, neboť, jelikož zákon — sociologicky vzato — by byl výrazem seksuální disciplíny, a na ní jako na svém předpokladu spočíval, *tvořil by* toliko tím, že by tuto disciplinu vzbuzoval, vlastně *sám své vlastní předpoklady*.

Pro náležité posouzení zákona vedoucího k eugenicko-zdravotnické regulaci manželství třeba se naň podívati pod zorným úhlem života lidské společnosti; tak získáme též správné hledisko pro ocenění případných obtíží, které by zde byly. Jde o to, že tento zákon by znamenal důležitý *krok ve směru vědecky založeného zorganisování lidského života* též ve sférách, které dosud, ne-li výlučně, tož jistě více než bylo zdrávo, byly *ponechávány volnosti pudů*; zasáhl-li zde kdy rozum, tož zasahoval ne moudře, ale chytrácky ve směru zájmů hmotných. To dokazuje, že zde zasažení rozumu jest *možné*; jde nyní o to, aby této možnosti bylo využito k cílům vyšším. Toto zorganisování bylo by pak zorganisováním vzhledem k zájmům společnosti.

Šlo by tedy o vědecky založené zorganisování části lidského života s hlediska společnosti — tedy jistě o krok ležící plně ve směru, jímž spěje vývoj sociálního života a v němž leží i ideály nové mravnosti.

---

[1] Viz zvl. výklady M. *Christiana*, hlavního referenta berlínské ankety (cit. spis str. 12). Tento moment jest uznáván i jinými; srov. *Schallmayer*, cit. sp. str. 404 a násl.

Narcyza Żmichowska (Gabryela).

Napsal Miloslav Hýsek.

(Dokončení.)

Phanka celou dějovou osnovou i zpracováním vyrůstá z nejintimnějšího života autorčina, ale umělecká její objektivnost není nikde porušena; celý příběh, jenž je v ní líčen, a všechny osoby jsou pojaty se stanoviska absolutní lidskosti, ale autorka tuto lidskost dovedla vyjádřiti povídkově a s dokonalou plastikou. Toho není v jejích povídkách pozdějších. Na přechodu k nim stojí Książka pamiątek z let 1847 a 1848, dílo kusé, jež Żmichowska zakončila až r. 1859 závěrečnou vysvětlující kapitolou a z něhož nové dvě kapitoly byly nalezeny v pozůstalosti. Po návratu z Lublína vznikly: List nie wiem czyj i nie wiem do kogo, napsaný r. 1854 a otištěný r. 1857, Adeodat z r. 1857 a Kwestya poprzędna, vzniklá podle nápovědi v tekstu (Pisma III., 271) asi r. 1859, rozvleklá historie, rozpadávající se na samostatné části Niektóre pisma bezimiennej autorki, opět podle nápovědi v tekstu psaná po roce 1856 (IV. 8), Stary dwór w Świerszczowej, List do czlonka Redakcyi, Drugie moje zapytanie, a Biała Róża, jež zůstala nedokončená, otištěné vesměs v souboru spisů z r. 1861, a Kasia i Marynka, počatá kolem r. 1862, z níž ukázka byla otištěna r. 1869, kdy se znovu dala do práce.

Żmichowska napsala r. 1869 přítelkyni Elle, že počínajíc své práce »od prvního písmene do poslední tečky měla v sobě celek promyšlený a zřetelně vymezený«, ale většina těchto prací je rozvleklá a jejich děj je velmi chudý, jakoby to ani nebyla autorka tak skvělého kombinačního talentu, jaký osvědčila v pohádkách Přadlen a v Pohance. Až na Adeodata jsou všechny tyto práce feministické, jednají o ženách a ženských problémech

a chtěly býti novým protějškem románů Balsacových. Protějškem: v Bílé Růži praví Žmichowska, že nepíše o ženách vdaných, »nebof to by byl naprostý plagiát románů Balzacových«, a v »Kaši a Marynce« lituje, že Balsac, jenž z romanopisců jediný studoval ženy, »chtěl je prozkoumati jen po stránce fysiologické a jejich lidství docela pominul«. Práce Žmichowské proto vesměs se zabývají ženami svobodnými, a to pouze jejich vnitřním životem, jejich city, touhami a bolestmi, nikoliv událostmi jejich života vnějšího. Příběhově jsou tudíž chudé. Žmichowska píšíc Kaši a Marynku výslovně píše přítelkyni, že »románové otázky se jí přejedly«: i nejobšírnější z nich, Bílá Růže na příklad, mají těžiště v rozmluvách a dopisech, v nichž se všestranně přetřásají a řeší otázky nejrozmanitější: mluví se tu o lásce, o manželství, o dětech, o ženském vzdělání, o umění, o vlasti a lidstvu, o bolesti, náboženství, o mužích, o práci společenské atd. Žmichowska, jejíž charakteristiky byly v Pohance dokonalé a jež uměla ve svých obrazech postihnouti nejvlastnější jejich povahové rysy, nyní již neindividualisuje; všechny ty její ženy mluví a smýšlejí stejně, předstihují se nápady a postřehy, všechny vědí z dějin a filosofie spousty věcí, jimiž operují jako málokterý polyhistor. V těchto hovorech se vyskytují jména z dob a oborů nejrozmanitějších. Strauss vedle Miltiada, Homer vedle Saint Simona, Bismarck vedle Tierryho, Kaunitz vedle Sofokla, Tician vedle Joba, Napoleon vedle Herodota atd. Že se tím láme povídková linie v základech, věděla Žmichowska sama, když psala v závěrečné kapitole Knížky památek, že je v ní »mnohem více biografických živlů než povídkových«. Žmichowska se však klamala, myslíla-li, jak píše dále, omlouvajíc nerovnoměrnost knihy, že »kdyby šlo pouze o povídku, snažší by jí bylo vedle pevně určených linií napsat jiné ještě nevyměřené«; klamala se, a odtud přiznání, že v jejím podání první kapitoly líčí lidi poctivé a sympatické, zatím co »nakonec všechno se náhle lámalo, křivilo, trpělo, hynulo«. Žmichowska v této době trpěla osudným rozporem: v její korespondenci jsou dvě místa, kde zavrhuje moralistní literaturu, ale současně na jiném místě ji připouští, ba tvrdí dokonce, že k ryzímu umění je třeba genia, k literatuře tendenční však především charakteru. Znamená to, že ve Žmichowské stále nezahynul básník: kdesi na dně duše stále žhavě pálila stará tvůrčí vášeň, ale síly její byly zlomeny, díla významu Pohanky již nedovedla vytvořiti a vy-

čerpávala se těmito tendenčními romány feministickými, nemohouc jich ani dokončiti.

Formálně Žmichowska stále ještě užívala technických prostředků prvního svého období. Podružnou otázku řeší opět při ohni v krbu, a také pan František, jako Benjamín v Pohance, vypravoval šwierszczovskou tragedii v adventní době v teplém pokojíčku, »bezejmenná autorka« pak celou historii vypisuje podle svých vzpomínek z mládí. A všude jsou roztroušeny intimní zážitky Žmichowské. Marya Regina, jak Ludvíkovi líčí v Knížce památek své neutěšené dětství bez matky; jak v Bílé Růži Kazia Feluni vypravuje o své vyhlídce na staropanenství; jak tamtéž se v Augustině případě mluví o významu bratra pro sestry — ze všeho se hlásí vlastní osud autorčin. Ale jest zde i nový rys, ne to, že Adeodat jest psán v dialogu, poněvadž ve všech jejích pracích má hovor místo význačné a v básni o Maině také jsou partie tohoto druhu, nýbrž záliba v literární fikci.

Přítelkyni Julii Kucharské psala Žmichowska, že měla v úmyslu poslati někam první část povídky Kasia i Marynka anonymně, poněvadž prý se stydí ve svém věku (1869) vystupovati na veřejnost s novým přemílánim románovým. A to byl asi důvod jejích fikcí: v druhé části Knížky památek vydává práci za cizí dílo, stejně List nevím od koho, a celá historie Některých spisů bezejmenné autorky jest toutéž fikcí přímo komplikovaná: neznámá autorka ze Suwalek posílá redaktoru nejprve dopis s otázkou, pak povídku Starý dvůr ve Swierszczowé, potom nový dopis a nakonec Bílou Růži; a ve Starém dvoru opět celou historii vypravuje pan František, jenž staré události ze švédské vojny dokonce opět čte z rukopisu nešťastného svého žáka Kamila. Bezejmenná autorka jest Žmichowska, ale Žmichowska se tu líčí ještě jako literární začátečnice.

Tendence jejích prací jest zřejmá. Nebylo jí snad ještě při počátcích Knížky památek, ale v závěrečné kapitole Žmichowska výslovně praví, že »všichni více méně zhřešili proti lásce«, a smyslem románu má býti důkaz, že takové činy vedou lidi do záhuby; List nevím od koho — celá povídka je psána formou dopisu — má dokázati, co pro muže znamená žena opravdu milující: Adeodat několika scénami z různých kruhů doličuje pointu prvního obrazu: »Svatá slova! Ano, ti lidé umějí všechna svatá slova nazpamět!« Spisy bezejmenné autorky vybízejí k víře v Boha, jíž jedinou jest možno rozřešiti životní

spory, a k odhodlanému boji se zlem, jenž jest utajenou výzvou Bílé Růže. Podřadná otázka, jako dříve Problem, nechává nerozřešenu záhadu, jak se má zachovati muž k ženě, jíž slíbil lásku a již přestal milovat. Kasia a Marynka konečně řeší problem, je-li oprávněno manželství bez lásky. V Knize památek Żmichowska ještě tvrdila, že jen láska tak posiluje, že je možno sebe samu překonat; zde již, jako ve svých listech, manželství z rozumu připouští.

V Knížce památek Żmichowska ještě uvedla na scénu umělce, virtuosa Romualda, povahu vznícenou a rozesněnou, a také Helusia, prostá dcera zámečníka s hlubokým citovým fondem, jest vlastně uměleckého založení, a známá theorie Żmichowské o umělcově utrpení spíše přiléhá na ni, do jisté míry duševní sestru Liliinu a Mainu, než na Romualda; později jen malý Kamil ve Starém dvoru ve Świerszczowé jest rozený básník a za prudkou svou obrazotvornost pyká tím, že je příčinou smrti své sestry. Jinak však Żmichowska byla již zaujata více problémem ženské duše, jenž jest jejím thematem hlavním. Není třeba rozváděti jej do podrobností, stačí, že jej sleduje stále s chápavou a zanícenou myslí a že se ho dotýká s životním přesvědčením, jež vyslovila již v básni Fantasie.

V některých z těchto prací, jež je nesnadno pojmenovati určitým termínem — na povídku i román mají příliš málo děje —, na př. v první části Spisů bezejmenné autorky nebo v partiích o mládí a životě Marynky, znovu se objevuje dávné autorčino umění, s jakým líčila svoje mládí na venkově. Je to slunný, produševněný básnický realismus, jenž plasticky líčené postavy a živě zachycené situace obestírá jemnou vzpomínkovou mlhou. A to, co Żmichowska zde napověděla, uskutečnila v největší části posledního svého díla Czy to powieść? psaného těsně před smrtí r. 1876; vycházelo časopisecky roku téhož a příštího a zůstalo opět nedokončené.

Zachovaný koncept díla, jež mělo míti čtyři části, svědčí, že Żmichowska jeho obsah důkladně promyslila; dospěla však jen k době, kdy odchází do ústavu paní Wilczyńské, čímž ukončila část první. Není to román, nýbrž zde skutečná kronikářská autobiografie ve formě široce založených, v detaile povídkově zpracovaných pamětí. Żmichowska i zde zůstala při fikci, připisujíc své paměti zemřelé přítelkyni Leoně Holoskové, jejíž životopis dokonce udává. Paměti nejsou proto úplně věrné, jest zde kom-

inována pravda v básni, jež snad z největší části je vzata
z osudů její družky: malá Leona, dcera majora, pozbývá jako
litě ne matku, nýbrž otce, a má jen jediného bratra, s nímž od-
chází na venek k příbuzným. Ale otec jest na př. líčen jako vá-
nivý ctitel Napoleonův, jako byl otec Žmichowské. Postav mnoho
zde nevystupuje. Žmichowska nebyla malířkou pohybu a ruchu,
ale ty, jež zde hrají roli ať přímo nebo ve vypravování o před-
cích, mají přes všechny individuelní rysy ráz typičnosti. Výborný
voják otec Ewaryst, skromná a milující matka Tekla, bratr Józio,
ety Johanna a Róza, strýc Kazimierz, paní Oleśnická se synem
Olešem, plukovník Sowiński a kapitán Paszkowski a všechny
mrtvé stíny předků, drsný a násilnický praděd Jan Kaliński,
jenž násilím si za ženu získal mladičkou sirotu Dosiu, i jeho
ehkomyslný a divoký syn Jaš, jenž si opět musil ženu Ewu zá-
kočně vydobýt — to jsou postavy tak živé a pravdivé, že jejich
příběhy vlastně tvoří řadu dokonalých povídkových obrázků.
Ale Žmichowska se ani zde nezapřela: všechny líči s jejich lid-
ké stránky a všem vdechla do duší tajemný živel osudovosti,
jenž doprovází jejich kroky a činy; a jak již v Pohance Benja-
minova otce vylíčila jako vroucího vlastence, zachytila i zde
polské ovzduší od konfederace barské až po války napoleonské
hojnými podrobnostmi. »Já jsem od dětství ráda poslouchala
o starých dějích,« napsala r. 1873 přítelkyni Elle, a tato její
vlastnost přinesla zde vzácné ovoce. I zde je rozeseto mnoho
jejích myšlenek a názorů, ale Žmichowska si s nimi počíná na
rozdíl od prací z období předcházejícího mnohem ekonomičtěji:
nikde nevystupují do popředí neorganicky a neruší vyprávěcího
proudu. Četba anglických romanopisců směru Dickensova měla
na ni vliv nejlepší.

Když Žmichowska psala z Paříže první dopisy Erasmovi,
jitila demokraticky, ale současný ruch ji děsil a zklamání, jež
prožívala se svým idealismem, diktovalo jí slova, jež napsala
o aristokratech. Život ji však změnil, zrak její byl obrácen do
daleké budoucnosti, srdce její usmířeno s nedokonalou přítom-
ností. A tak, věrna nejušlechtilejším vznětům ranného mládí, vy-
kouzlila zde scénu, kde Leona s bratrem se ptají na své předky.
Povídají se, že po matce jsou ze šlechty, po otci však nikoliv a
že jim označení šlechty tudíž nenáleží. »Ah, jak jsem šťasten!«
volal Józio, »já nemám rád šlechticů!« Leona se připojila a na
chytrovnou poznámku, že šlechtičny bývají velmi hezké, se váš-

nivě rozpálila: »Nejsem! Nejsem!« A takových míst, na nichž se mluví o náboženství, vlasti, válce nebo lásce atd., je knihou rozeseto veliké množství: ze Zmichowské zde hovořila životní moudrost, získaná velkými vnitřními boji a utrpením.

V Bílé Růži je list, jejž psal o Augustě sestře Kazimíře, »bezejmenné autorce«, její bratr Hieronim, a na jeho konci slova: »Náklonnost ke snění se jí snad zdá rozenou sestrou poesie? To je rouhání! Poesie uvažuje, poesie tvoří, poesie se sděluje lidem; a víš, co je snění? Tož v nebezpečí nemohoucností, v neštěstí nemotorností, v úpadku ohlušeným svědomím, v Egyptě Israelitou sedícím nad hrncem česneku a cibule; v křesťanství ničemným odpadlíkem; v nás, moje sestro, ztrátou nebe za několik chvil mrtvé rozkoše. Pryč se sněním, pryč se sněním!« To byl případ Narcyzy Zmichowské: snění na její duši leželo těžce jak můra, tím tíže, že byla básníkem, jenž již v mládí pohleděl ve tvář záhadné sfinze života. Dokud měla svěží síly, přemohla je darem fantasie v několika básních a v Pohance; později, když vyšla z vězení zlomena duševně a tělesně, marně se mu bránila a tato slova psala v zoufalém svém odporu. Jak velikou odvahu mělo její bolestmi rozryté srdce, že je na konec přece překonala i umělecky! Že umírala po dlouhém boji jako vítěz, ukazuje právě její poslední dílo.

ROZHLEDY.

VEŘEJNÉ HOSPODÁŘSTVÍ.

ovnováha v československém státním rozpočtu na r. 1921. — Optimismus ministra financí dušený dřívějšími zkušenostmi: Nepříznaný plus deficit rok 1920. — Nízká odhadování státních dluhů. — Nutnost udržovati rovnováhu československou na stejné výši, dosavadní nezdary v tom směru. Počerná skrovnost státních vydání. — Úhrada vydání daněmi. — Zásobovací litika na útraty státní a její vady. — Zásobování třídní. Nesociální uhrazování dražší mouky.

Ministr financí dr. Engliš, který nedávno uznáním válečných půjček kouských a uherských zle zatížil československé státní hospodářství, utěšuje občanstvo projevy v listech i na veřejných schůzích, že finanční stav skoslovenské republiky rozhodně není špatný a naprosto nikoli zoufalý.

Jsou-li jeho udání — ovšem jen velmi přibližná — úplně správná, mohli chom doufati, že konečně již záhy budeme míti státní hospodářství úplném pořádku. Na rok 1921 přichystán je rozpočet, který v příjmech vydáních si drží rovnováhu; vydání jsou odhadnuta 14 miliardami Kč. To jistě byl znamenitý pokrok proti oběma prvým rozpočtům; kdyby také tento rozpočet skutečně dodržel, byl by náš stát střední Evropě prvým, který by měl již pořádné átní hospodaření. Kromě neutralních států jediná Velká Britie by nás předčila; neboť ta ve svém posledním rozpočtu, jenž nemá již ficitu, pamatuje také ještě na splácení dluhů státních. K tomu ovšem my me daleko, jelikož ještě ani nevíme, co jsme dlužni. Dosud nejsou likvidány předválečné rakousko-uherské dluhy, které stále vzrůstají, protože ze ho podílu na nich neplatíme vůbec úroků.

Proti uveřejněným projevům ministra financí jsou však jisté pochybti. Ministr při srovnání příštího rozpočtu s letošním mluví o letošním lgetním schodku $2\frac{1}{2}$ miliardy Kč. To je jistě nesprávné, jelikož válený rozpočet končil schodkem o něco vyšším ($2\frac{2}{3}$ miliardy Kč), ale d byl ohlášen dodatečný úvěr vojenský 700 mil. Kč, tak že rozpočtený odek se páčil na $3\frac{1}{3}$ miliardy Kč. Ale k tomu přibyla větší vydání téměř všech odvětvích, zvláště k výživě obyvatelstva přede žněmi musil stát doati miliardy. Také za jiné zboží z ciziny dovezené musil stát mnoho láceti proti rozpočtu (na př. za tabák). — V rozpočtovém výboru minuo Národního shromáždění byl z těch důvodů schodek na r. 1920 odhadován až na 10 miliard Kč a tehdejší ministr financí (Sonntag) k tomu o přisvědčoval.

Jak to tedy, že nynější ministr financí stále (nejednou!) mluví o schod letošním pouze 2½ miliardy Kč, aniž se zmiňuje o jeho už obecně znám vzrůstu zvýšenými výdaji téměř všech ministerstev? Proč nic nemluví o m liardách vydaných státem za potraviny a jiné zásobování z ciziny? Že by mohl uhraditi vyšší výnos daní, o němž se finanční ministr také zmiňu tomu přece nelze uvěřiti. Či stát ostatní vyzískal při vývozu do ciziny z účastenství v zisku na něm? Ale ve výrocích ministrových ani o větš nastalých vydáních ani o úhradě jejich není zmínky. A přece je znám že stát náš v jarních i letních měsících byl v hrozné okamžité finanční tí a že vyčerpal úvěrem téměř všecky zásoby z bank, které jsou následk toho samy ve velikých úzkostech a rozpacích.

Snad se to mlčení o vzrostlém deficitu za rok 1920 dá vysvětliti nad že bude ukryt novými úpisy majitelů válečných půjček. Za toho předpokla však by se měly i musily opraviti výroky o výšce státních dluhů českos venských, o kterých ministr také se dosti obšírně zmiňoval.

Vlastní státní dluhy československé odhaduje ministr financí na miliard Kč, z nichž jest 10 miliard Kč nezúročitelných státovek a sotva 30 miliard Kč úrokovaných. Všecky ty odhady (kromě státovek) jsou ovš nejisté podle samého ministra financí, jelikož není určitý poměr Kč zlatým měnám, v nichž musíme platit četné dluhy zahraniční, ani není p bližně znám podíl dluhů, jež převezmeme po bývalém Rakousko-Uhers Zahraniční dluhy v e z l a t ě jsou už tak veliké, že jistě vyčerpávají sum jakou ministr financí odhaduje v š e c k y naše dluhy vůbec. Zahraniční dlužení zděděné po Rakousku a Uhrách i vlastně naše po převratu n menší než 3 miliardy frc. ve zlatě = asi 600 milionů dolarů. Podle ku dolaru, jaký jest nyní v druhé polovině září, bylo by těchto zahraničn dluhů přes 42 miliard Kč. I kdybychom přiznali se k poměru, že 1 frs. zlatě = 8 Kč, jak se k němu finanční ministr hlásí, byly by naše zahrani dluhy přece již 24 miliard Kč, kdežto pouhý podíl na ostatním dluhu kouském a uherském, p o k u d n e b u d e s p l a t n ý m v e z l a t ě, bu nejméně 6 miliard Kč. Tím by se suma 30 miliard Kč již vyčerpáva Kde je pamatováno na všecky vnitřní půjčky československé, na válec půjčky rakouské a uherské, které ministr odhaduje (snad zase příliš níz asi na 6 miliard Kč? A o půjčkách zemských, župních a jiných veřejný které stát po zrušení zemských hospodářství bude musiti převzíti, nečiní zmínka žádná.

Tyto všecky neúplnosti jistě nejsou ministru financí neznámy, patrně o nich pomlčel, aby naši veřejnost neznepokojoval. Ale je nut o našich státních financích mluviti naprosto bez zatajování, má-li k n vzniknouti naprostá důvěra.

Jinak jistě byly zprávy ministra financí, — jsou-li ovšem úplné velmi potěšitelné a bylo by lze sdíleti s ním naprostý optimismus. Stá naše roční vydání 14.000 milionů Kč není ani přílišné, když se považí, náš stát má železniční síť rozvětvenou po celé říši, že naše státní lesy, stá doly i jiný státní majetek zároveň s poštou i se státními daňovými mon poly vyžadují ohromná vydání, která jsou nebo brzy budou výnosná. Ostat když s ministrem financí přepočteme korunu na $^1/_8$ frs. ve zlatě, jevilo

se státní roční vydání pouze 1½ miliardami frs. ve zlatě, on zajisté na stát má není vydáním přílišným. A podle dnešních kursů by se vydání to stačilo až na 1 miliardu frs. ve zlatě.

Jestliže všechna tato vydání dovedeme podle ministra financí uhraditi výhradně daněmi a výtěžkem ze státních podniků, zajisté je to veliký úspěch naší finanční politiky. Ovšem v úhradě objevují se výtěžky z vyvezeného cukru do ciziny a jiné zisky z vývozu, které nemohou býti pravidelné. Na omluvu jest, že dosud navzájem stát přiváží z ciziny drahé potraviny, které doma mnohem laciněji prodává. Ale ani tato zásobovací politika, která upomíná na úpadkové doby starého Říma, nesmí se příliš prodlužovati, neboť bychom měli brzy zástupy lidí, kteří by stále chtěli se živiti a snad i baviti na útraty státní (podle známého hesla »Panem et circenses«!).

Ministr financí s velikou ochotností vyslovil se proti zvyšování kursu koruny a dobře to odůvodnil poukazem na nesnesitelnost státních dluhů, kdyby naše koruna stoupala. Chce pouze kurs koruny ustáliti (podle svých nápovědí snad na 1/5 frs ve zlatě). Zatím však výsledků těchto snah nepozorovati; podle kursů státního bankovního úřadu dne 16. září stojí dolar 72 Kč (devisa na Nový York), tak že by 1 Kč = 1/14 frs ve zlatě. A ceny devis stále ještě stoupají. Stoupání to je dosti náhlé a činí všechny obchodní styky s cizinou velmi nebezpečnými; proměňuje je takřka v hazardní hru. Bylo by již nejvyšší žádoucno, aby konečně snahy o ustálení ceny koruny měly brzy nějaký úspěch. Nyní zrovna je kolísání nejhorší. Že by na to měla vliv hlavně nynější vnitřní politická krise, není pravděpodobno; neboť poklesávání cen papírových peněz pozoruje se skoro všude ve střední Evropě stejně. Zvláště naše koruna se přizpůsobuje na zahraničních bursách skoro úplně cenám německých říšských marek. Pořád to ukazuje naši žalostnou závislost na Německu, z níž se naše obchodní spojení s cizinou nedovede nijak jaksi vymaniti.

Zmínka o zásobovací politice je nyní velmi naléhavá, ale i velmi trapná. Naši státní příslušníci potřebují ještě spousty potravin z ciziny, zvláště obilí, jehož ceny jsou za hranicemi nepoměrně vyšší. Stát však prodává mouku doma hluboko i p o d n á k u p n í d o m á c í c e n o u. Tím se státní finance zle zakrvácují a spěli bychom tak k úplnému vyčerpání všech veřejných prostředků. Bylo nezbytno přísvědčiti ministru financí, že se takovému rozdílení potravy na státní útraty vzpírá. Proč právě při chlebě a mouce stát hradí vyšší ceny, když tak činiti nemůže ani při jiných potravinách ani při ostatních životních nezbytnostech? A to ještě měrou nedostatečnou; neboť dosud nikdo nemohl pouhým státním přídělem chleba a mouky vystačiti. Je viděti, že v tom směru státní vyživovací politika úplně selhala, ačkoli si stát s ní zasadil nejtěžší i nejpovážlivější finanční rány. Proti úplné úhradě obilí konsumenty namítalo se, že by se tím zvyšovaly mzdy a následkem toho drahota zostřovala.

Ale mzdy zdaleka nerostly tak jako drahota a také drahotě nijak se nemůže čelit, když se udržuje láce jediného úkojného prostředku (obilí) a to způsobem naprosto nedostatečným (nepostačujícími příděly). Státní libovolné zasahování do cen bylo by jen tehdy možné a snesitelné, kdyby stát zůbec veškeré hospodaření postátnil. A od toho jsme ještě daleko; jsou od

toho daleko i v komunistickém Rusku. Všude spěje tato politika k umenšení všeho podnikání, ať veřejného ať soukromého a k žalostnému hladovění. Proč konečně nevzdáti se této pochybené nebezpečné cesty?

Sociální demokraté však proti finančnímu ministru houževnatě hájili laciný chléb na útraty státní. Konečně byla sjednána dohoda, která sociálně demokratickým příslušníkům zaručuje laciný chléb a obtížení z toho přejímají zaměstnavatelé a jednotlivci poněkud jen nad naprostou chudobu vynikající z jiných tříd. Všichni ti, kteří jsou pojištěni u nemocenských pokladen a nemají ročního mezdního důchodu nad 30.000 Kč, dostanou laciný chléb a mouku. Za ně budou zaměstnavatelé platiti příspěvek 1 K za osobu a za pracovní den. Ti zaměstnaní, kteří mají roční důchod nad 30.000 Kč, budou platiti si dražší mouku sami (o 3 K na 1 kg).

Z ostatních, nepojištěných v nemocenských pokladnách, jen ti neplatí dražší mouky, kteří buď neměli 30.000 Kč vlastního jmění (ve společné domácnosti) podle stavu ze dne 1. března 1919 nebo kteří mají vyšší důchod než 15.000 Kč. Proti důchodu pojištěných u nemocenských pokladen staví se tu celé jmění 30.000 Kč nebo důchod 15.000 Kč ročních. Zajisté to divné měřítko stavěti jmění 30.000 Kč proti ročnímu důchodu téže výše. A ta nerovnost mezi pojištěnými v nemocenských pokladnách a všemi ostatními nezmiňuje se příliš ani tím, že státní úředníci dostávají také jistou výsadu, jelikož se jim do důchodu 15.000 Kč nezapočítávají drahotní přídavky. Není možné odporovati výtce, že toto zásobování má všechny znaky zásobování třídního.

A přece finance státní tím příliš ušetřeny nebudou; neboť zdrcující většina obyvatelstva v městech drahé mouky platit nebude a mohla tedy hranice jmění, od které by spočívala povinnost platiti drahou mouku, jistě býti zvýšena, když u pojištěnců nemocenských začíná až touž sumou ročního důchodu.

Protisociální zvláště je při tom, že se naprosto nebere zřetel na počet členů v domácnosti. Pro osamělého člověka zdražení přídělu bude měsíčně 24 Kč (ročně 288 Kč) jistě nepatrné. Ale pro domácnost šestičlennou (rodiče, tři dítky a služka) bude břemeno to 1728 Kč jistě velmi citlivým. Pro takovou domácnost se jměním 30.000 Kč, třebas s malým důchodem, je to daň ze jmění téměř 6%, kterou bude musit platit vedle ostatní daně ze jmění a z přírůstku ze jmění.

V Praze 16. září 1020. *Jan Koloušek*

VĚCI SOCIÁLNÍ.

Bytová krise. — Tíseň státního úřednictva.

Bytová tíseň Prahy i jiných měst vyvrcholuje v krisi, která jest věrným obrazem přeobtížné dnešní hospodářské situace. Výrobní náklady stavební stouply v naprostém nepoměru k platové schopnosti velké většiny nájemnictva. Je-li dnes stavba v Praze již 12kráte dražší než v míru, je lehko pochopiti, že rentabilita staveb bytových je nedosažitelna a proto

soukromý ruch stavební stále nemožný. Družstva i obce s podporou státu již staví, ale zdá se to tak nepatrnou kapkou do moře skutečné potřeby, že veřejnost bouří se stále myšlenkou, že se neděje nic. A v této náladě dochází v Praze v četných již případech k svémocným a násilným zabráním bytů pomocí ulice, k činům, jež bychom byli vždy posuzovali s trestním zákonem v ruce. Dnes pak sotva se vydá vlažná výstraha policejního ředitelství, ač případy tyto jsou nejnebezpečnějším ohrožením právního pořádku a autority státu.

Všeobecná nervosita za těchto poměrů stoupá. Podlehá jí sama vláda. Jinak nedovedeme si vysvětliti zprávu o chystaném zrušení společného bytového úřadu pražského a přenesení celé agendy jeho na obce. Na bytový úřad pražský byly mnohé stížnosti, avšak ještě četnější na postup obcí při zabírání bytů. Nejvyšší správní soud byl a bude zahrnut spoustou stížností do rozhodnutí obcí. — Ohlášena jest též změna a zostření bytového zákona, zvláště pokud se týče počtu místností, jež jednotlivé rodině mohou býti ponechány, proti čemuž vznesou jistě protest lékaři. A přece stačí prostudovati jen pečlivěji bytovou statistiku Prahy a sousedních obcí (uvedli jsme několik dat v č. 3. Naší Doby), aby bylo patrno, že velkých bytů jest celkem tak nepatrné procento, že zabíráním se bytová nouze nerozřeší, ale že tím pocit všeobecné nejistoty bude jen stupňován.

Každý cítí, že jediné východisko jest — stavět a stavět, vše obrátiti k tomu, aby stavební ruch byl umožněn. Je nutno konstatovati, že náš stát nevyhnul se v této otázce své povinnosti, a břímě, které vzal na sebe podporou staveb družstevních a obecních, je jistě velmi značné, i rozsah podpory, kterou poskytuje, jest mnohem vydatnější než v jiných státech (Anglii, Francii, Německu).

Do 25. srpna 1920 byla přislíbena státní podpora:

Obcím	na	1650	domů	se	7596	byty	o staveb. nákladu	348,496.650·—.
Družstvům	»	3457	»	»	6605	»	»	»	331,598.244·—.
Úhrnem	»	5116	»	»	14.201	»	»	»	680,094.894·—.

Z toho ve stavbě bylo již úhrnem

2096 domů s 8017 byty » » » 371,176.307·—.

Na tyto domy bude stát každoročně doplácetí rozdíl mezi skutečným výnosem domu a obnosem potřebným na úhrnné umořování vynaloženého kapitálu, zhruba možno říci asi 70%. To je břemeno těžké, srovnáme-li s tím celkem nevelké množství postavených bytů. Ministr Engliš prohlásil 8. září t. r. v Mor. Ostravě, že Praha sama potřebuje 7000 domů a zde jich má býti postaveno jen 5000 v celé republice obrovským nákladem 680 milionů. A z toho ve stavbě jest nyní pouze asi 2100 domů.

Proč nepokračuje se proto, ptáme se zajisté, aspoň ve stavbě těch domů, na něž státní podpora byla přislíbena? Státní podpora záleží v převzetí záruky, úvěr na stavbu musí si družstvo nebo obec opatřiti samy. A v tom je dnes snad nejhlavnější příčina stagnace stavebního

ruchu, — není peněz, není úvěru. Banky a peněžní ústavy všeho druhu při stoupajícím nedostatku peněz najdou mnohem výhodnější uložení svých prostředků, dlouhodobým úvěrům hypotekárním se proto vyhýbají, a tak ubohá družstva stavební po všech dokončených přípravách ztroskotávají na této největší překážce. Volá se po zakročení státu — je pochybno, zda stát mohl by dnes již, jak se žádá, předepsati bankám, aby část svých prostředků umístily ve stavbách (ještě před rokem snad bylo by to bývalo možno), je velkou otázkou dále, zda stát může sám dáti k disposici miliardový úvěr. Ministr Engliš slibuje vypsati k tomu účelu investiční půjčku doma i v cizině, hlavně v Americe — kéž má větší úspěch než naše domácí státní půjčky! Bylo by nám těch peněz třeba také k oživení a podpoře stavebního ruchu soukromého, bez něhož se řádně z místa nehneme.

Další podstatná nesnáz jest drahota stavebního materiálu, cihel, dřeva atd. — I tu zamýšlí se dnes zakročiti, a předepsati dodávkovou povinnost majitelům lesů i výrobcům stavebních hmot za náhradu výrobních nákladů. To vše jest věcí organisace, dokonalé, silné organisace. A proto volá se po diktátorovi v bytové otázce, bylo by lépe říci organisátorovi, ač jediná osoba sebe energičtější tento úkol nezvládne. Je třeba silné organisace na všech stranách, i v otázce mezd stavebního dělnictva. Celkově jest však perspektiva stavebního ruchu dnes tak neutěšená, že vzbuzuje nejvážnější obavy, protože každým rokem bude se zhoršovati, bude-li stavební ruch stále takto ochromen.

Již dnes bydlí se v Praze nad pomyšlení bídně. Otřese každým líčení bytových poměrů v Nuslích (viz Sociální revue č. 9) a pochopíme jistě zoufalost lidí, do jejichž sklepního bytu provaluje se kanálová stoka. Otázka bytová je dnes zvláště v Praze tak důležitá jako otázka výživy a proto peníze musí se najíti, poněvadž na tom závisí klid veřejný a rodinné blaho nesčetných rodin. A k činům je již hodina dvanáctá!

Státní úřednictvo a zřízenci patří beze vší pochybnosti k těm, kdo nesou nejtíže nejen bídu bytovou, ale též všechnu ostatní bídu hospodářských poměrů dnešních. Ministr Engliš v řeči výše zmíněné odhaduje, že důchody lidem stouply proti míru průměrně osmkráte, celá životní míra stlačila se však asi dvanácteronásobně. Vyjímá z toho odhadu však státní úředníky. Ti ovšem stojí daleko za tím. Uvádím jen příklad úředníka IX. hodn. třídy, tedy případ poměrně nejčetnější. Plat IX. tř. v míru činil necelých 3800 K, dnes podle počtu rodiny 12.000—16.000 K, tedy plat se ztrojnásobil, nejvýše zčtvernásobil. A naproti tomu nenašli bychom již snad předmětu denní potřeby, jehož cena by nebyla nejméně desetkráte, ba ještě mnohem vyšší! To jsou čísla drastická. Jakým kouzelným uměním hájí státní úředníci za tohoto stavu životy svých rodin? Je vůbec fysicky možno, aby svou životní míru ještě snížili? Jak dlouho dovedou se ještě ovládati v této šedé životní trýzni? Slibuje se jim levný nákup a zásobení látkami, obuví, prádlem. Ve skutečnosti nemají příležitosti než koupiti si občas látky tak špatné kvality, že jejich koupí byli by ještě více poškozeni. I tu je třeba organisace, silné, účelné organisace společného nákupu a opatřování zboží, poněvadž jinými prostředky se úřed-

nictvu nepomůže, zvýšení platů je darem danajským. Tato otázka je dnes otázkou eminentně sociální, poněvadž státní zaměstnanci patří mezi vrstvy sociálně nejslabší. O důsledcích pro státní administrativu nechci se rozšiřovati. Známi státní úředníky, kteří dovedli být poctivými pracovníky, nalezli vnitřní uspokojení v práci ve prospěch našeho státu a přece museli ze státní služby přímo utéci do soukromých služeb, aby mohli své rodině opatřiti nejnutnějších prostředků. Je zájmem státu, aby v dobách nejdůležitějších ztrácel své dobré úředníky proto, že státní služba nezajišťuje jim ani skromné eksistence? *J. K.*

VÝCHOVNÁ PÉČE O MLÁDEŽ.

Rozdělení půdy s hlediska péče o mládež.

Podává Josef Pelikán, ředitel chlapecké výchovny Čsk. v Hradci Králové.

Úvod.

V anketě pořádané ministerstvy sociální péče a ministerstvem školství a národní osvěty dne 10. března, kdež měly být vytčeny směrnice sociální a výchovné péče o mládež zpustlou a zpustnutím ohroženou, podal podepsaný návrh, aby se otázka ta řešila účelnou reformou pozemkovou. Návrh chce zabezpečiti sociálně slabé rodiny a zejména rodiny s četnými dětmi. Vedoucí myšlenkou je, aby počet dětí, respektive rodinných jedlíků, byl klíčem pro příděl půdy.

Základem veškeré výchovy jest rodina; zabezpečíme-li ji tak, aby měla pro všechny své členy dostatečný a přirozený zdroj výživy, postavili jsme výchovu národa na zdravý základ a nemusíme vymýšleti nepřirozené prostředky proti zpustnutí dětí. Hlad po půdě jest pudem přirozeným, jet země živitelkou všech. Za půdou odjížděli naši lidé do Ameriky, Sibiře a na Rus. Národ náš přikročuje k dělení půdy. Má příležitost rozděliti na všechny své členy půdu, jež jim dějinným vývojem byla postupně odjímána a shromažďována do několika málo rukou. Má možnost každému dítěti vrátiti zase kus rodné půdy, učiniti je pánem kousku české země, zajistiti mu stálý rodinný krb, aby nemuselo jako psanec pobíhati s místa na místo, utíkati z venkova a živiti se odpadky velkoměst na jejich periferiích.

Jest přirozeno, že bude možno dávati pozemky těm, kdo je budou moci obdělávati a to budou zejména rodiny s četnými dětmi, jakožto přirozenými pomocníky. Kde najíti správný poměr pro rozdělení půdy, správný a přirozený klíč, aby byly předem vyloučeny veškeré výtky stranické zaujatosti? Návrhem svým chci tento problém řešiti a zejména chci odpolitisovati celou otázku rozdělení pozemků. Návrhem chci dále řešiti celou řadu vedlejších otázek veřejných, jež vyžadují vedle péče o mládež rovněž pilného a bezodkladného řešení; jsou to otázky: invalidní, chudinská, výměnkářská, populační a mnohé jiné.

Předpoklady návrhu.

K úplné výživě jednoho člověka ve svazku rodiny stačí výnos z jed noho korce dobré pšeničné půdy, dle nynější normy I. třídy katastrálního výnosu. Bude-li míti rodina tolik korců dobrého a nezadluženého pozemku kolik má členů rodiny, má k výživě dosti. Považuji ono množství půdy z eksistenční minimum, eksistenční jednotku. Eksistenční jednotka by byl zvětšena při půdách horších a to tak, aby se vždy svým výnosem rovnal eksistenční jednotce na pozemcích I. tř. katastrálního výnosu utvořené Dluhy, jež bude potřebí na pozemky uvaliti, umořovaly by se tím způ sobem, že by eksistenční jednotka byla zvětšena o takový přídavek, aby jeho výnosem dluh byl umořen. Eksistenční jednotka by zůstala ideální dluhu prostou, dluh by ovšem byl na jednotce celé.

Je-li v československé republice 1,400.000 ha uvolněné orné půdy mohlo by tím býti zabezpečeno — kdyby to byly pozemky nejlepší jakost a pozemky nezadlužené — nejméně 1,000.000 rodinných eksistencí, t. j. 4.000.000 lidí úplných bezzemků, počítáme-li rodinu nejméně čtyřčlen nou. Pozemky ty ovšem nejsou takovými a nutno počítati s číslem nižším.

Návrh vlastní.

I 1. Každá rodina by dostala tolik eksistenčních jednotek, kolik by měl členů, nejméně však 4 jednotky, ideálně počítáno pro oba rodiče a pro 2 děti, kteréžto množství by tvořilo rodinné minimum, rodinnou eksistenční jednotku, pod kterou by se při rozdělení půdy nikdy nešlo a jež by rodině nikdy nebylo zmenšeno. V případě, že by bylo s dostatek půdy, mohlo by býti rodinné minimum zvětšeno, na př. o 1 díl nebo 2. Zákonem by bylo ustanoveno, za kterou dobu rodinné díly přecházejí v majetek osobní nebo ve věčný nájem a p.

Totéž množství, t. j. rodinnou jednotku by dostali:

2. vdovec, vdova, nemanželská matka — i otec — s 1 nebo 2 dětmi do stáří 14 roků;

3. novomanželé do určitého věku, t. j. takového, kdy mohou míti děti. Neměli-li by do ustanovené doby vlastních dětí, byli by nuceni vzíti si do péče děti cizí. (Viz odst. 4.);

4. manželé bezdětní, kteří by si vzali aspoň 1 dítě cizí do 14. roku jež by úplně opatřovali a vychovali. Zákonem by se vymezila přesně doba po kterou by bylo nutno míti cizí děti v péči, aby zabezpečeno bylo ro dinné eksistenční minimum, a stanoveny by byly nároky na dědictví tako vých dětí vůči jejich vychovatelům a p.;

5. v každé obci by se u bezdětných manželů zřídil prostý útulek, kd by prozatímně a přechodně umísťovány byly děti, jež je v obci nutno občas umístiti, na př. po neštěstí v rodině, při nalezení dítěte, při poslání dítěte do rodné obce a p., aby děti nebylo nutno posílati do vězení, po číslech a p. dříve než budou definitivně opatřeny. Manželé, kteří by měli povinnost zdarma takové děti občas do péče bráti, užívali by celého rodinného dílu.

II Kromě rodinných jednotek mohla by každá rodina získati jednotky osobní, jež by byly v užívání dotud, dokud by byla živ

osoba, k jejíž výživě je jednotka určena anebo pokud by nedosáhla určitého stáří

1. Na každé další dítě dosud nepočítané po 1 jednotce. Tedy rodina se 3 dětmi by měla celkem 5 jednotek, se 4 dětmi 6 jednotek, s 5 dětmi 7 jednotek. Děti přes 20 let by nebyly brány v úvahu. Po 20. roce dítěti pominul by nárok na tyto jednotky.

2. Na staré rodiče nebo jiné členy rodiny a příbuzenstva v rodině dosud trvale opatřené by připadlo po 1 jednotce na osobu do smrti té které osoby.

3. Na cizí osamělé osoby těžké práce neschopné, na veřejnou dobročinnost odkázané po 1 jednotce na osobu do její smrti.

4. Na cizí děti — dosud nepočítané — viz I. 4. — do stáří 14 roků — připadla by 1 jednotka. Po 20. roce dítěte pominul by nárok na tuto jednotku. Více než 2 cizí děti by směla míti rodina jen v tom případě, převzala-li by celou osiřelou rodinu. Pak by jí příslušelo o tolik jednotek více, o kolik by převzala dětí více než patří do počtu pro získání eksistenčního minima rodinného potřebného. Nastala-li by kombinace s případem sub I. 4., t. j. kdy bezdětní manželé by převzali cizí děti, počítalo by se jim nejmladší převzaté dítě na doplnění počtu členů rodiny ku převzetí rodinného minima nutné a na ostatní děti by jim náleželo po 1 jednotce za dítě ve věku do 14 roků převzaté a ve zvláštních případech — při velkých rodinách — děti do 20 roků.

5. Invalida lehčí práce schopný by měl do své smrti nárok na jeden nový přídavek na svoji invaliditu. Invalida práce zcela neschopný, na cizí péči odkázaný, měl by nárok na dva nové přídavky na svoji invaliditu. Mohl by míti tedy lehčí invalida — kdyby nastala kombinace s některým případem sub I. vytčeným — nárok nejvíce na 2 jednotky — a těžký invalida nejvýše na 3 jednotky. Bližší podmínky by vymezil zákon.

6. Na děti nebo lidi zmrzačelé, idioty, blázny, trvale nemocné, osoby, jež jsou jen lehké práce schopny, měli by ošetřovatelé nárok o 1 jednotku větší vzhledem k jejich chorobě. Na osoby toho druhu vůbec práce neschopné a na cizí výdělek a péči odkázané, na příděl o 2 jednotky větší. Tedy lehké práce schopní toho druhu mohli by mít celkem 2 jednotky, práce neschopní celkem 3 jednotky. Bližší podmínky, by vymezil zákon.

Poznámka k příp. sub. I. 1. a II. 4. t. j. případy, kdy rodiče by pro vlastní dítě po 20. jeho roce nebo cizí vychovatelé na svěřené jim dítě po 20. roce ztratili nárok na užívání přídav. jednotek. Bylo-li by dítě samostatné výživy schopno před 20. r. — na př. v řemesle, ve službě a p. — budiž vychovatel povinen vykazovati přebytky z jeho dílu, jež by ukládány byly na dobu samostatnosti dítěte.

Z případného zbytku, který by po ukojení všech případů sub. I. a II. zbyl, utvořila by se reserva pro případy budoucí potřeby. Reserva tato by se pronajímala. Reserva by se zvětšovala odúmrtím a uvolněním dílů po dospělých dětech a zmenšovala by se občasnými příděly rodinných jednotek novomanželům, vrátivším se vystěhovalcům, nově narozeným dětem a p.

Z výnosu nájmu z reservy by byla obstarávána péče o děti v místním obvodu. Zejména by placeny byly — nebude-li o ně jinak postaráno — po-

rodní babičky, jimž by také mohl být v odměnu za obsluhu chudičkých matek přiřknut nárok na užívání několika existenčních jednotek. Z výnosu reservy byla by vybudována péče o děti školou nepovinné — jesle, školka — jichž vedoucí opatrovnice mohla by býti také odměňována přídělem několika existenčních jednotek. Rovněž jakákoli instituce směřující k opatření, dozoru na děti, budiž podobným způsobem financována.

Postup přidělení.

Vláda by utvořila přídělové skupiny pokud možno z pozemků stejné jakosti. Všechna půda by byla rozdělena na jednotky dle zásad výše uvedených. K vlastnímu dělení by na př. všichni ženatí lidé, muži i ženy z toho obvodu zvolili rozdělovací sbor a to vždy 5 osob na každé 100 voličů na dobu 3 let. Do sboru by jmenováni byli vládou aspoň 2 zástupci stavů a korporací zabývajících se prakticky péčí o děti, na př. učitelský sbor, tělocvičné jednoty, soud a p. Rozdělovací sbor ustavil by se v ustanovené době na základě a dle pravidel shromažďovacího zákona. Po vykonaných přípravách ohlásil by veřejně, že přijímá přihlášky o příděl půdy do určité doby. Nejlépe by bylo, kdyby byl na útraty státní vydáván seznam takových přídělových míst se stručným vylíčením poměrů. Oznámení by bylo zasláno všem příslušníkům obce kdekoliv bydlícím. Veřejné úřady obcí by svolaly všechny osoby, které by mohly míti nárok a upozornily by je na rozdělování půdy v různých místech, případně v jejich kraji vybídly by je, aby se do svého rodného kraje vrátily.

Rozdělení půdy by bylo na dobu 3 let, t. j. tří osevních období všeobecně prozatímní. Po třech letech by se vykonala dle nabytých zkušeností důkladná revise. (Do tří let snad nastane všeobecná konsolidace veřejných poměrů do té míry, že by se vrátili všichni a o dělení půdy dověděli by se všichni ti, kteří na příděl půdy reflektují.)

Za stejných okolností by měl přednost invalida před jinými žadateli. Půda z císařských velkostatků by mohla býti přiřknuta legionářům. Mohla-li by jim býti dána bez dluhů, bylo by to jakousi poctou za jejich hrdinství.

Přednost by měly osoby příslušné do onoho obvodu. Zbývající půdu by však mohly dostati i jiní příslušníci našeho státu, vyhovují-li podmínkám. Příděly tyto by rozdělila vláda svými dozorčími orgány, jež by zjišťovaly zbývající díly po ukojení všech místních potřeb a ponechání dostatečné reservy, rodinám z cizích krajů a to tím způsobem, že by dříve o podaných přihláškách vyslechla mínění a rozklady místního rozdělovacího sboru.

Rozdělovací sbor by doziral nad správným přídělem půdy, nad řádným opatřením dětí v rodinách a vůbec lidí, jimž existenční jednotky byly přiřknuty, a usnášel by se o všech nastalých změnách. Po všeobecné revisi, jež by byla vykonána po 3 prvních letech, byly by hlavní změny zejména v přídělu jednotek osobních a rodinných uskutečňovány v období tříletém. Odebrání dílu osobního v případech špatného nakládání s dětmi a osobami cizí péči svěřenými, by mohlo být uskutečněno v období ročním, rovněž tak nové příděly z pronajaté reservy. Bližší ustanovení by určil zákon.

Konečné poznámky.

Zahradníkům a jich pomocníkům by mohly být přiděleny parky a zámecké zahrady, školy, sady dle týchž zásad.

Rovněž podobným způsobem by mohly být rozděleny některé partie lesa, lesní školky lesníkům a lesnímu personálu.

Pozemky v blízkosti továren budtež rozděleny rodinám dělníků s podmínkou, aby žena, matka rodiny, opatřovala domácnost rodiny.

LITERATURA.

Krásná.

Miloš Jirko Drben: Básně. 1919. Umělecké snahy, svazek 205. Nákladem B. Kočího v Praze. — *F. A. Vondruška:* Návrat. Básně. 1919. Náklad. Českého Deníku v Plzni. — *Eliška Pechová-Krásnohorská:* Z máje života. Souborného vydání básnických spisů svazek první. Naklad. J. Otto v Praze. 1920. — *Jan Vrba:* Bozí mlýny. Chodský román. 1919. Nakladatel Karel Beníško v Plzni. — *Antonín Schulz:* Křišení. Román. Nakladatel F. Topič v Praze.

Tři knihy básnické, které shrnuji v dnešní článek, podávají zajímavý pohled na tři fáze básníkova mládí rozličných našich literárních generací. Několik desítiletí bylo u nás takřka obyčejem, že první plody básníkovy byly laděny pochmurně, melancholicky, namnoze pesimisticky. Nezužitkované, kvasící síly mládí, které si nenalézaly volného průchodu, stesky a elegie za propadlými prvními láskami, rozpor mezi odhodlaným snem a bědnou skutečností, z veliké části též nevyrovnané, k protestům vybízející naše poměry politické a sociální, to vše určovalo ráz a tón prvních plodů básnických, z nichž se opravdoví umělci a básníci probíjeli životem a prací k smířlivému, hrdinnému, až i radostnému postoji. Nemusíme se vraceti až k Machovi, vzpomeňme jen básnických prvotin Nerudových, R. Mayera, Vrchlického, Macharových, Sovových i Březinových.

Naši nejmladší nechtějí vstupovati na Parnas obtíženi osobním smutkem a žalem. Je to rys charakteristický pro celou naši nejmladší poesii, která právě v těchto dobách, plných nejtěžších zkoušek a otřesů, chce státi s jasnýma očima, přirozeným úsměvem radosti ze slunce, z jara života a lásky, z rašení a pučení, z kypící mízy. Tak i M. J. Duben ve své skrovné, ale vyvážené, dobře promyšlené, lehce i pevně stavěné sbírce. Jejich ideologie jest prostá, až primitivní; jejich verš průzračný, volné rytmy bez tíže pathosu podobají se nejspíše žvatlání rozradostnělého dítěte; jejich strofické skladby svými jednoduchými asonancemi i jediným, nezlomeným citem lyrickým blíží se lidové písni. V čem jest tu jejich básnická síla? Kde měřítko zdatnosti, hodnoty básníkovy? V síle lyrického vznětu, v bezprostřednosti citového vztahu k čtenáři, v jarosti a křepkosti smyslů, které nové postřehy dovedou nově formulovat a své opojení sugestivně sdělovat: v jednotnosti a promyšlenosti všech čísel, ve vkusném stupňování a řazení, aby dramatický vývoj radosti a rozkoše jevil se účinně před zrakem čtená-

řovým. Lze říci, že náš mladý básník podal tu takovou jednotnou, leckde novou, zajímavou a svěží práci.

Od nevykvašeného smutku se básník záhy odvrací. Ovšem, stál s počátku jeho džbán, který měl býti naplněn jiskřením rosy, zapomenut a němý; a stůl marně prostřený volal po ovoci, když mladý hoch stál zde s rukama bezvládně svislýma a obával se písniček srdce a krve. Než to jen na krátko. Hle, venku se blíží k jaru, bezejmenné množství se prochází, držíc se za ruce. A tak následují Výpravy k životu, kdy básník důvěřuje svým mladým smyslům, jež posílá — jeleny přebystré — na bujné pastviny. Na krátko zastaví se jako Herakles na rozcestí, aby opustil bolest a přidružil se k sestřičce radosti hravé. I srdce musí býti pro tuto mladistvou radost připraveno: ne příliš měkké a citlivé, ne zbytečně smutné. Hle, slunce září a větry výbojně ženou se nad krajem, nesmí se srdce hned tak rozechvět, musí dovésti přijmout a obsáhnout krásu.

Tak se básník připravil k svým plným písním, v nichž splývá s přírodou, dává se ozařovati sluncem, prošlehati větry, laskati vůněmi, uspávati pod hvězdami. Jeho láska, pokud erotika proniká, je mladistvě neodpovědná, samozřejmá a přirozená, nesentimentální. V tom smyslu působivě jsou podány i lehké parafráze, spíše travestie ustálených básnických témat a forem (Večerní modlitba, Balada). — Kniha svěží, dobře promyšlená a jednotná. Bude záležeti na síle básníkova ducha, aby v pokroku věku a práce zůstal nesetřen tento naivní pel první sbírky.

Básnická kniha V o n d r u š k o v a obsahuje čísla rutinovaného veršovce, pečlivého formalisty, příležitostného eklektika. Není tu již jednotné struny, není mladistvého opojení, není lehké samozřejmosti. Jsou-li verše (zvláště volné rytmy) rafinovanější, je i celý poměr básníkův k sobě samému i k světu nejasnější, spletenější. Nevýrazná osobnost, nejednotný její výraz jeví se nehlaze i ve formě, která — ač na oko pečlivá a vyrovnaná — je stmelena ve svém celku z cizích básnických prostředků, tu z lyrických kantilén Vrchlického, tu z meditativních jambů Macharových, tu z volných symbolů Sovových. A obsah? Jednou melancholické, učesané elegie za milenkami, z nichž putují nevýrazně Riny, Valerie, Ančičky, souchotinářské děvčátko a zase vdaná paní. Známe je z naší poesie od dvaceti let, ale bývaly ty obrázky (u Machara, Sovy, Dyka) hutnější a plastičtější — a co hlavního: napovídaly opravdovou bolest, energii hledání a probíjení se. U staršího tohoto epigona jsou si podobny jako vejce vejci, táž sladká sentimentálnost, unylá malátnost, koketní uhlazenost. Vondruška snaží se též o symbolická čísla psaná volným rytmem. Zřetelně vidíte, že vyhlazená, upravená již forma uzavřených sloh básníkovi se daří mnohem lépe. Jeho rytmus nevyvažuje naléhavé, žhoucí jádro obsahu, jeho symboly jsou po většině přebírány z druhé ruky, jeho básnické ladění nedovedlo si utvořiti silných a originálních zkratek, obrazů. Nejlepší jsou prosté, nenáročné obrázky přírodní; pro horké ticho poledního zrání, pro zkonejšenou harmonii svatvečera, baladickou ztrnulost opuštěného mlýnu nalezne důvěrné, přiléhavé výrazy. Myslíme tu ovšem spíše na Kláštérského nežli na Vrchlického. Básně posledního oddílu, z doby válečné a českého vzkříšení, zvláště poslední mnohoslovný hymnus, nelze ceniti vysoko.

Spravedlivým činem piety jest souborné vydání původních básnických spisů Elišky Krásnohorské, které počalo vydávati nakladatelství Ottovo. Dobře praví nakladatelství v úvodním slově, že jim splácíme dluh naši básnířce, teministce a vlastence. Dnes jsou zahlazeny všecky spory a polemiky, v nichž — dlužno přiznati — Eliška Krásnohorská vedla si vážně i kde ji vývoj nedal za pravdu, mužně a s poctivým přesvědčením. A dnes, v obrození národní síly a v nutnosti nezištného idealismu, dovedou nám verše básnířčiny lecčos připomenout, leckde varovat a drahu vytýčit. Přáli bychom si, aby do sebraných spisů byly pojaty též významné autorčiny básnické překlady, rovněž výbor z prózy i dramat. Krásnohorská má v naší literatuře pevné místo a zaslouží si pozorného sebrání a utřídění svých plodů.

Sbírka *Z máje žití* jest první básnická kniha autorčina. Jsou tu verše, které byly otiskovány v letech šedesátých a sedmdesátých v Lumíru, Květech a v rozličných ročenkách. Knižně vychází sbírka již po čtvrté. Ve všech číslech, i tam, kde nás zaráží pathos a zdlouhavé výplně veršů, podivujeme se jarému toku, rytmické síle a rýmové plnosti. V prvním oddíle: Pohledy v život proniká autorčin pevný idealism, jasná důvěra v sílu a dobrotu lidského ducha. »Já věřím v ducha neporušitelnost, když sebe zná a vládne člověkem, v něm trůní Bůh, v něm dýše nesmrtelnost.« Jako Hálek je přesvědčena, že básníci, pěvci jsou v první řadě povoláni, aby ideály, čistou lásku k vlasti chovali a zdělovali. Proto nemá býti pěvec příliš subjektivní, »má zapřít vlastní lkání«. Poesie nemá se příliš spouštěti v životní vášně a spory; vždyť jest »útěchou, ochranou před žhavými paprsky života.«

Nalezneme tu dosti hojně básní, které jsou i dnes svěží a živé. Tak Svatvečer: jak milý, ženský důvěrný sen o budoucím lepším lidství, až místo násilí zavládne svoboda a láska. Tak i mnoho čísel z Básnických kreseb. Čisté a zpěvné siluety, pohledy na pohoří, jitro v horách, děti v koupeli, lesní studie, které jsou předzvěstí autorčiny deskriptivní lyriky z druhé její sbírky Ze Šumavy. Pozoruhodné jsou z nich zejména půvabné variace: Sněhové obrázky. Písně, svěží a jaré, se zvonky rýmů, jsou nejlepší tam, kde v hálkovsky důvěrném přilnutí k přírodě dají zapomenouti pravidel a tendencí a prohřátí se teplem slunce i srdce. V nich podrobný rozbor vyzpytoval by skryté tóny osobního milostného smutku, teoreticky zahalovaného a přece neutajeného. Po epických romancích následuje hrstka svěžích epigramů. Není pochyby, že celkové souborné vydání vyvolá podepřený, objektivní soud o sympatické básnířce, jejíž práce má své vyhraněné místo v naší literatuře.

Jako jest souborné vydání spisů Krásnohorské záslužným činem pro české básnictví, tak chci upozornit čtenáře na významnou a vážnou serii původních románů a povídek, kterou za redakce Jana Vrby počíná vydávati Karel Beníško v Plzni. Svazky dosud vydané i jmény autorů i hodnotou prací zasluhují pozoru a podpory.

Jan Vrba má zvláště ve vesnickém románu již svůj relief a psali jsme o něm několikráte v Naší Době. Můžeme jen stručně konstatovat znovu jeho podivuhodně svěží a přímý vztah k přírodě, zvláště k rodnému Chodsku, podivovat se jeho plastickému vidění, jeho pevné, až tvrdě učleněné kompozici i schopnosti dramatického vývoje. Jeho chodské romány, jako byla již

Dolina, jsou znamenitým příspěvkem k psychologii a poslední historii naš literatury regionalistické, neboť spisovatel má zbystřené oko pro všecky odlišnosti svého kraje, jeho sedlák, tvrdý, houževnatý, je důstojným potom kem sebevědomých Pschlavců a křemenitě vyrůstá ze své půdy.

Boží mlýny melou pomalu, ale jistě. Tak splnila se děsivým způsobem starodávná víra celého Chodska na rodině starého Záhoře. Když starý Záho zapřel mladému Podestátovi tři sta zlatých, o nichž se otec Podestátův zmí ňoval ještě na smrtelném loži, když falešně přisahal a zaklel se před socho Kozinovou nejstrašnější chodskou přísahou, čekala celá obec s napětím n výsledek. A trest se dostavil na rodině Záhořově, v níž byl starý výměnká strašlivě potrestán. S realistickou, zbystřenou jadrností vylíčen svár obo synů Záhořových, z nichž starší Vondra hřeší napřed tajně a pak i veřejn se svou švakrovou Nánou, manželkou mladšího bratra Matěje. Každá z hlav ních postav je psychologickou pevností kreslena, žije svým životem, a cel vesnice, ba celé okolí, pole, hory a lesy jsou nutným a zřetelným doplňkem úporné tragedie odehrávající se na Záhořově dvoře. A když Vondra mladšího bratra zardousí a pak mrtvolu přenáší a překopává, když je za srocení lido vého zatčen, když starý výměnkář uhoří v plamenech rodného statku, na plňuje se boží pomsta strašlivým způsobem. A děj, do té doby s realist ckou umírněností podaný, řítí se v katastrofě hrůzným pádem. Jsou to a sensační, groteskně vystupňované obrazy kinematografické, jimž neupřem ani psychologického základu, ani pevného zvládnutí autorem. Snad se d namítnouti, že pojetí autorovo je příliš mechanické, divadelně vypočítan ale účinnosti, široké znalosti, zocelené objektivnosti, velkolepé plastiky jeh románu nikdo neupře. Jan Vrba vyzrál v romanciera, z našich mladších ne významnějšího.

Po Jiráskově Temnu obracejí naši historičtí spisovatelé v poslední doh svůj zájem k době katolické protireformace, k fázím rokokové kultury n české půdě. Vedle Hamzova Šimona kouzelníka pozornosti zasluhuj Antonín Schulz svým románem obepínajícím zajímavou postavu če ského jansenisty hraběte F. A. Sporcka. Je to právě doba pozvolného křísen doba těžké reakce politické a náboženské, doba hlubokého útisku lidu se ského. Spisovatel snesl neobyčejné množství velmi zajímavého kulturn a literárně historického materiálu. Ve čtyřiceti kapitolách hledí zachytiti dob čtyřicetiletí vlády Marie Terezie a kreslí množství sytých, leckdy hluboc náladových obrazů. Hned vidíme lesk jezuitských slavností ve Dvoře Králov hned nám ukazuje oposici v lidu, tajné nekatolíky, potulné kazatele, kte přicházejí z vyhnanství z Němec, tu dokumentárně sledovány osudy proná šených a potajmu rozšiřovaných českých nekatolických knih. A zase jdo scény Sporckova sídla v lázeňské residenci Kuksech, slavnosti a serenád kulturní rokokové, volně smýšlející společnosti, jejímž středem jest nejasn charakterisovaný hrabě Sporck a jeho důvěrná přítelkyně, básnířka a uměl kyně baronka Klinkovská, ochránkyně českých nekatolíků. Bohužel, že množ ství materiálu a drobných scén v pravém slova smyslu ubilo zde jednotn synthetický dojem a tak výsledkem jest roztříštěná skladba bez pevných promyšlených linií! Škoda tím více, že deskriptivní a epické vlohy autorov v drobných scénách osvědčily se zcela příznivě. *K. H.*

Poučná.

Bohumil Kafka: Jeho dílo. Od r. 1900 do r. 1918. Úvod napsal K. B. Mádl. 54 příloh obrazových. Vydal Fr. Borový v Praze 1919. Cena 110 K. — *E. Baudin:* Psychologie. Paris, Gigord 1919. — *Charles H. Waddle:* An introduction to child psychology. New York, Houghton Mifflin Company. Str. 317. — *Karl Bühler.* Abriss der geistigen Entwicklung des Kindes. Leipzig, Quelle & Meyer 1919. — *Irma von Troll Borostyáni.* Die Gleichstellung der Geschlechter und die Reform der Jugend-Erziehung. München, Reinhardt. — *Jos. Úlehla.* Úvaha o budoucí volné škole československé. Nákladem Vyd. družstva Mor.-Slezské Revue v Brně 1920. — *Jana Lv. Purkyně.* Korespondence I. Vydal Dr. Jar. Jedlička s podporou České Akademie. V Praze, nákl. české grafické Unie A. S. 1920.

Bohumil Kafka. Jeho dílo. Od r. 1900 do r. 1918. Úvod napsal K. B. Mádl. 54 příloh obrazových. Vydal Fr. Borový v Praze 1919. Cena 110 K.

Česká plastika moderní zasluhuje největšího zájmu, jet dobrá hodnotou i hojná již pěstiteli a výtvory. V cizině výmluvně hlásá na výstavách naši výtvarnou vyspělost (v Benátkách a v Paříži). Přední představitelé její vesměs již prošli čtyřicítkou a přehlídka jejich činnosti, jaká se naskytla nedávno v cyklu přednášek o moderním českém sochařství, pořádaném posluchači vysokých škol pražských v české technice, ukázala u každého z nich bohatý výsledek snažení vskutku neúnavného a příkladného. Leč přednáška přešumí, tištěná zapadne, promítané obrazy zhasnou, reprodukce pak jsou rozptýleny po ročnících časopisů, originály po všech koncích vlasti. Je na čase, aby žeň vůdčích sochařů, namnoze již učitelů mladším, předvedena byla ve svém úhrnu obecenstvu knižně. Bohužel jsou dnes poměry vydavatelské nejvýš nepříznivé. Přesto podnikl s mnohou obětí Bohumil Kafka, prošed čtyřicítkou, dílo svépomocné a vzorně vydal u Fr. Borového v elegantní knize soubor reprodukcí svých výtvorů z osmnáctileté tvůrčí práce. Mádl napsal k tomu výtečný úvod, kde je právě každému odstínu Kafkovy osobnosti i jeho díla. Je poučením i požitkem, probírati se 54 přílohami díla se Štencovými štočky. Na díle jednotlivcově studujeme tu kus historie moderního českého sochařství vůbec: silný hmat vůdčí ruky Myslbekovy, zpevňující a zkázňující i rozněžnělého a roztékaného jinocha, jak přibyl z rodných hor do Prahy, pak bezvýhradný a jásavý skok do bujné vlny rodinismu s nebezpečím utonuti v modernistním impresionismu s jeho zimničnou, až výstřední nervosností, pikantní malířskostí a rafinovanou náladovostí, na to zachycování i některých jiných vlivů dobových, nakonec vítězení zdravého smyslu čistě plastického, mocné mužnění a růst k monumentalitě, k onomu modernímu klasicismu, v němž z periody naturalistické šťastně zbylo teplo nekonečného, všudy přítomného a božského elánu Života, zůstal horký tep krve i proudí silný dech myšlenky ve formách, jež nabyly i rysů jakési plné české krásy domácí. Jaký to rozdíl, taková moderní socha česká, tak myšlenkově rozrůzněná, duševně vyjemnělá a v jemné a bohaté modelaci vypracovaná, po české soše někdy gotické, pak barokní, empirové nebo romantické! Kafka je zrovna typ českého modernisty, který musel do Paříže jíti a tam svůj temperament zjitřeného i melancholického horského hloubavce podrobiti přebohaté

instrumentaci mistra Rodina. Ale od počátku jde i rys osobitý, svůj, skrze sochy pozorujeme i sochařův vnitřní život: po sladce nyvých skladbách jinošských, v horečném chaosu mladí severočeský horal je fascinován záhadami psychismu, což upomíná až i na duchověrství jeho rodáků, je zaujat odstíny duše v jemných tvářích a křehkých anatomiích ženských, nebo až ve štíhlých bronzových studiích zvířecích. Vždy však jakási kmenová paličatost ovládne chaos subtilních záhad a vidin, až autor je s to, aby vytvářel krásné a vyrovnané kusy své poslední periody.

Probírej se knihou a okoušej: viz krásné Probuzení z r. 1905, ten rodinovský dívčí akt, plný nyvého roztoužení, znamenité bronzy zvířat pařížské periody, delikátní studie z mořských lázní s jejich lnoucí draperií, děsivé výjevy psychopatologické, bohatou serii portrétových plaket, pak práce již mužné, úměrné, silné a teplé, jako jsou Pastýřská madonna, hlava Tyršova, busty umělců a básníků, dekorativní sochy k architekturám, nádherný Orfeus i ona poprsí a celé akty žen z posledního období, do jejichž plných a na výsost krásných forem tento pracovitý dělník v materiálu dovedl vlíti samu horkou vlnu Života. Kéž obecenstvo brzy rozebere tuto krásně vypravenou, na svou nákladnost tak lacinou knihu! *F. Ž.*

E. Baudin: Psychologie. Paris, Gigord 1919.

Upozorňujeme aspoň stručně na učebnici psychologie, rozhodně nejlepší z knih francouzsky psaných, která na více než 600 stran probírá podrobně, vědecky a přece přístupně všecku látku psychologickou; určena jest především pro potřeby francouzských abiturientů středoškolských (pro zkoušky »bakalářské«, jež odpovidají našim maturitám) a má býti doplněna druhým svazkem, věnovaným otázkám filosofickým. Rozdělení knihy v lecčems se odchyluje od obvyklého dělení u nás: po úvodních kapitolách o předmětě a metodě psychologie probírají se především »základní funkce« (fonctions générales) duševní, totiž pozornost, zvyk, vědomí a idea ja, načež podle známého roztrojení jevů psychických obrací se Baudin především k inteligenci. Její úkony dělí ve dvé: funkce osvojování (les fonctions d' acquisition), kam řadí počitky (vnější i vnitřní), čas a prostor, představy, a funkce zpracování (fonctions d' élaboration), kde mluví jednak o operacích »sensitivních«, totiž asociaci, fantasii, paměti a vnímání (perception), jednak o operacích ryze intelektuálních: pojímání (conception), myšlení (spojování představ), tvrzení (spojování soudů), věření (uznávání představ a soudů za pravdivé) a mluvě jakožto vnějším projevem myšlení, soubor všech těchto výkonů rozumných jest právě rozum jakožto funkce vůdčích zásad poznání (fonction des principes directeurs de la connaissance). V oddíle jevů citových jedná o žádostech (inclinations), radosti a žalu, hnutích mysli (émotions), vášních (passions) a charakteru(!), konečně pod jevy vůle řadí kapitoly o instinktech, automatismu psychickém, vůli a její svobodě. Sem také přičleněny — ale celkem velmi skrovně — aplikace (corollaries) pedagogické: tak o pěstění pozornosti (78), zvyku (95), paměti (254) a vnímání (286).

Kniha, která chce býti vskutku jen zpracováním fakt psychických a nésti se tedy, jak auktor sám v předmluvě naznačuje, metodou »positivní«, opírá se především o prameny francouzské a anglické (resp. americké);

bohužel citáty přesné a soupis další literatury úmyslně jsou vynechány, ježto prý jen ruší žáka, kdežto odborníku jsou prý zbytečny. Hlavní úkol přičítá Baudin výkladům samého učitele, neboť ve třídě, a to zvláště ve třídě filosofie — tak slujе, jak známo, nejvyšší třída francouzských škol středních — není prý učebnice ničím, za to profesor je všecko — stanovisko, které by konec konců vedlo k tomu, že tedy knih takových nemůže samouk vůbec užívati, což je přece absurdní. Soudím, že by kniha Baudinova právě u nás, kteří jsme i v psychologii dosud příliš »orientování« německy, vykonala dobře své poslání a kdyby byly poměry tiskové příznivější, přimlouval bych se vřele za její překlad do češtiny. *Kd.*

Charles W. Waddle: An introduction to child psychology New York, Houghton Mifflin Company. Str. 317.

Úvodů do dětské psychologie máme již hezkou řadu, a není pochyby o tom, že každý takový úvod, který shrnuje výsledky nejnovějšího zkoumání na tomto poli, má značný význam informativní. Waddleova kniha má velikou přednost, že základy pedopsychologie podány jsou ve zvláště přesných pojmech vymezujících látku účelně a nově utříděnou. Tím liší se od dřívějších úvodů do pedopsychologie Taylorova, Kirkpatrickova a j. V úvodě zabývá se spisovatel dějinami vědeckého studia dítěte nejen po stránce psychologickogenetické, ale i po stránce sociologického a fylogenetického vývoje. Dále probírá metody studia biografickou, dotazníkovou, statistickou a metody výzkumu inteligence. Po stránce biologické vykládá souvislost a význam teorie descendenční pro zásady studia dětství, osvětluje vznik a vývoj jednotlivých částí tělesného ústrojí, vlivy prenatalní, teorii rekapitulační a podrobně pak pojednává o otázce dědičnosti v souvislosti se studiem dítěte. Pokud se týká psychologických otázek, tu postupuje pod vlivem Kirkpatrickovy genetické psychologie od pudů, kterým zcela správně připisuje největší důležitost pro další vývoj duševní, k dětským hrám, vývoji řeči, k dětským kresbám a konečně k otázkám mravního vývoje dítěte. Teprve tehdy, až osvětlil řádně význam pudů a jejich souběžných jevů výrazových, přistupuje k psychologii dítěte, již zve čistou, t. j. k vývoji jednotlivých funkcí duševních. V celku zastává spisovatel hledisko intelektualismu, z něhož prýští přesvědčení o vlivu a působení sugescí idejí proti prvotním instinktům. *Ch.*

Karl Bühler: Abriss der geistigen Entwicklung des Kindes. Leipzig, Quelle & Meyer 1919.

Na jaře 1919 měl spisovatel, řádný profesor filosofie na technice dráždanské, přednášky o pedopsychologii ve dvojích kursech učitelských, z kterých vyšel tento přehled, podávající jen v nejhrubších rysech výsledky velikého spisu Bühlerova Die geistige Entwicklung des Kindes (vyšel r. 1918 u Fischera v Jeně). Spisek, o němž referujeme, má bohužel dvě vady: především že se příliš šíří o některých otázkách filosofických, noetických a psychologických, které pro dětskou psychologii nemají důležitosti bezprostřední (tak hned úvodní výklady o rozdílu instinktu, dresury a intelektu), podruhé naproti tomu nejsou dostatečně probírány výsledky dosavadních badání pedopsychologických ve všech oborech. Nejpodrobněji Bühler

probral vývoj dětských kreseb a dětské mluvy (touto se mimo zvláštní kapitolu obírají ve skutečnosti i závěrečné výklady o dětském myšlení, kde se napořád analysují jen slovné a větné projevy myšlení), za to na př. o paměti dětské je pověděno velmi málo, o citech a projevech volních téměř není zmínky vůbec. Přes to upozorňujeme na tento spisek, vydaný v známé sbírce Wissenschaft und Bildung, neboť je u nás citelný nedostatek dobrých i přístupných přehledů pedopsychologických badání, která u nás po smrti prof. Čády, jak známo, leží takořka ladem. *Kd.*

Irma von Troll-Borostyáni: Die Gleichstellung der Geschlechter und die Reform der Jugend-Erziehung. München, Reinhardt.

Spis proslulé feministky, dcery vídeňského úředníka a choti maďarského žurnalisty, vydaný nedávno již po třetí péčí bavorského spolku pro hlasovací právo žen (první vydání je již z r. 1884), stojí dosud za čtení, třebas dnes již návrhy autorčiny, kdysi tak radikální, že ani německá ani rakouská nakladatelství neměla odvahy tisknout její práce, jsou celkem samozřejmy, ba z valné části již provedeny. Jsou výmluvným, ba vášnivým protestem proti nerovnoprávnosti sociální, jíž dosud žena byla tísněna i v státech nejpokročilejších, spolu protestem proti pověstné dvojí morálce, která tolik snižuje ženu hřešící na rozdíl od muže, dopouštějícího se provinění stejných, ne-li horších. Spisovatelka dokazuje podrobně, že úplná rovnoprávnost obou pohlaví jest nezbytnou podmínkou pokroku sociálního i mravního, je jmenovitě pro možnost naprosté rozluky manželství nešťastných, je ovšem i pro úplné odstranění prostituce. Zvláštní kapitoly věnuje výchově mládeže, s kterou je nadobro nespokojena, zvláště zase po stránce mravní: dnešní mládež se nevychovává, nýbrž jen cepuje (gedrillt), při čemž zásady, které se tomu cepování kladou základem, jsou falešné a nesprávné. Mládeži podává se sice všeliké vědění užitečné i zbytečné, ale nadobro se zanedbává výchova vlastního samostatného myšlení a jmenovitě i výchova charakteru v tom smyslu, aby chovanec naučil se povinnost svou plniti dobrovolně a z přesvědčení. Je zajímavo, že odpomoc vidí autorka především v tom, aby co možná všecky děti vychovávány byly od nejútlejšího mládí v společných výchovnách péčí státu a pod dozorem odborných pedagogů; peníze na tyto instituce opatřiti chce konfiskací církevního jmění, jež dnes není společnosti k užitku. V podrobnostech si přeje jmenovitě důkladného poučení pohlavního a to ve škole, neboť dosavadní tajnůstkářství je naprosto zhoubné.

Ke spisu je na konec připojeno menší pojednání s názvem Die Mission unseres Jahrhunderts (opět bez roku), které jednak rekapituluje myšlenky většího spisu, jednak navazujíc na známá slova Fénelonova vykládá, že dnešní výchova dívek je naprosto špatná, ježto se omezuje jen na výchovu těch, které se chtějí provdati, a i těm nepodává vzdělání potřebného. Protože tak trpí zase celá společnost a jmenovitě i rodina — matka nevzdělaná nemůže přece plně dostáti svým povinnostem — i tu očekává spisovatelka hlavní odpomoc od státu, který oběma pohlavím má ukládati stejná práva a stejné povinnosti. *Kd.*

Jos. Úlehla: Úvaha o budoucí volné škole československé. Nákladem Vyd. družstva Mor.-Slezské Revue v Brně 1920.

Nestor českých pedagogů podal tu spisek k svým známým návrhům na reformu školy, jež narazily na prudký odpor odborníků mnohých, kterým se zdály býti patrně příliš radikální. Úlehlovi redukuje se tu vlastně celý reformní problém na otázku volné školy, jež podle jeho přesvědčení bude se vyvíjeti bezděky a nezadržitelně (150), proto jeho [illegible] školu přístupné a názorné, čím liší se volná škola od donucovací školy [illegible] a jak lze volnost metody uplatniti v jednotlivých předmětech učebných, zvláště čtení, počtech, kreslení, zpěvu. »Podlechněme při tom napomenutí a rady, jež nám dal Komenský, nehleďme pořád po jiných, [illegible] se pořád zdaleka za jinými a zvláště nechoďme pořád a pořád jen pro vzory do Němec« — toť takořka krédo Úlehlovo, opět a opět dosvědčované praktickými zkušenostmi ciziny, zvláště Ameriky, jejímuž školství se Úlehla patrně až nekriticky obdivuje, kdežto co chvíli propuká u něho odpor proti pedagogice německé (jejím representantem je v tomto spisku Úlehlovi Fröbel, kdežto dříve hlavní vinu na tom, že školství německé zbloudilo, přičítal Herbartovi). Sem tam v kritickém rozohnění uklouzne Úlehlovi výrok nepřiléhavý (není na př. pravda, že Amerika neměla vůbec školy latinské [31] ani že reálky vznikly u nás až po technikách [40]); sem tam zůstaly i dosti nemilé tekstové chyby (důsledně na př. se tiskne nom. Fröbl); ale v celku Úvaha čte se zajímavě a podává řadu prostředků vskutku životných a praktických. Doufáme pevně, že se auktor vrátí k svým reformním návrhům znovu a že ho neodstraší okamžitý jich neúspěch; jsou dosud nejpůvodnějším a nejúplnějším programem nové úpravy naší školy, vyšlým z řad samého učitelstva. *Kd.*

Jana Ev. Purkyně: Korespondence I. Vydal Dr. Jar. Jedlička s podporou České Akademie. V Praze, nákl. české graf. Unie A. S. 1920.

Do rukou čtenářstva dostává se korespondence vynikajícího učence českého, který byl v literárním styku s vědeckými pracovníky cizími a čelnými spisovateli domácími po dlouhou řadu let svého působení. Do prvního svazku pojaty byly korespondence s Palackým, Šafaříkem a Němcovou, jež umístěna v čelo díla, a s Adelaidou Desfoursovou. Fysiologové i jiní vědečtí pracovníci, literární historikové najdou tu hojně látky a příležitosti nahlédnouti do kulturního prostředí celého půlstoletí XIX. věku. Pedagogy zajímati bude Purkyňův objev rukopisů a spisů Komenského v Lešně a celý postup, jímž dostala se Didaktika a opisy jiných děl Komenského do našeho musea. Ctitele Boženy Němcové setkají se zase s několika drahými a truchlivými reminiscencemi na spisovatelku Babičky. Nepříliš hojné dopisy Purkyňovy uvedené v tomto svazku odhalují vzácné rysy jeho povahy. Důležitý jeví se dopis A. Markovi o snahách vševědných. Až dostaneme další řadu dopisů, budeme moci učiniti si obraz ucelený. *Ck.*

ZPRÁVY.

Žákovská samospráva a náboženská výchova. Oba úkoly v nadpise uvedené jsou těžkým novým oříškem školy. Oba jsou samostatným celkem; každý z jiného pramene vznikl. Ale cíle obou se ujasní, prohloubí a naplní spojením obou cest.

Samospráva je vlastně jen heslo. Nejde jen o vlastní »samosprávu«, o třídní výbory, školní výbor, jejich funkce ve třídě a na chodbách. To je jen lešení, v němž se vlastní dům musí postavit. A nápis na něm by snad mohl být: výchova dětí dětmi. Daleko hloub — nebo lépe: jinak do hloubky — může působit hoch na hocha i na celou třídu než učitel. Vidí do nitra třídy v lecčems víc než učitel. Ovšem nemyslím ponechat děti dětem. Učitel musí spolupracovat, radit, pomáhat, ale čím víc dovede dát hochům zdání, že oni »to dovedou«, čím víc je režisérem za kulisami, tím dřív dovedou hoši opravdu vzít věc do vlastních rukou. Souvisí to ovšem se soužitím učitele se žáky.

Myslím tedy, že má cenu odevzdání co nejvíce »správy« třídy do rukou žáků — ovšem s omezením, nahoře vytčeným. Hoši mohou opravdu dobře vést pořádek ve třídě, od její čistoty začínajíce a vlivem na pravdomluvnost, píli a čistotu života končíce. U nás (reálka v Ječné ulici) hoši si pořádají týdně (v sobotu) besídky. Přinesou si hry (dámu, šachy) a hrají. Jeden přinese knihu a recituje; ten dovede to lépe, ten hůře; ale hoši sami vycítí, kdo nejlépe, a žádají: ať přednáší ten a onen. Jiný přinese housle, zahraje, jiný zahraje něco na pianě, jiní spojí klavír s houslemi; teď chystají i zpěv. To jsou více méně improvisace se svými vadami i dobrými stránkami. Ale vybírají se znenáhla nejlepší a ti nám schystají akademii (snad), na kterou chtějí zvát hochy z jiných ústavů i své známé a příbuzné. (Zde připomínám: hochy láká opravdovost. Chtějí vidět i »praktický« výsledek a přejí si, aby zisk ze vstupného dostal náš podpůrný fond. To proto říkám, že nebylo by dobře, zakázat žactvu při takovém veřejném vystoupení vybírat vstupné.)

A ústav má i štěstí, že po léta působí tu kolega, který bez postranních cílů chodí s hochy na výlety. Neoficiální výlety, ale za to jadrné. Je tělocvikář, zdravý, přímý a dovede výletem dát i mnohem víc než jen fysické občerstvení — kterého ovšem nepodceňuje. V tom vidím další velmi důležitý prvek, který by prohloubil působení »samosprávy«, neb v přírodě působí na sebe děti jednak s nových stran, jednak hodně intensivně. Snad dojde i k výletům na kole (pro větší hochy).

To vše — namítne se — tu již bylo. Ano, jde jen o to, hledět co nejvíce všeho toho využít, prohlubovat, nové cesty hledat. Bojím se systému, nemyslím, že bylo by lze přílišně reglementovat tuhle způsob výchovy, ale nějaký jemný program všeobecný, nevtíravý, nenásilný by tu, myslím, vedl k větším ziskům. Máme i v dnešní době, často jmenované zmaterialisovanou, dosti nějakých obětavých, čistých duší, hluboké víry v dobro — a těch bude vítězství (a — dovolte mi to říci — těch bylo i ze značné míry vítězství válečných let).

Na tomto podkladu pokusím se vysloviti o těžším ještě problému: o náboženské výchově. Vím, že nečeknu nových věcí, ale toužím říci své myšlenky o věci. Snad přijdou názory další a vybudují budovu časem velikou.

Namítává se: to, co chceš, je výchova citová, mravní; proč tomu říkat náboženská? Odpovím: pro cíl. Má se použít metody výchovy citové? Ano. A metody výchovy mravní? Ano. Ale nad tím vším klene se věčno, nezbadatelné a nekonečné. Vlastní problém zní: hledáme náboženství dnešního člověka. Cítíme stále více jeho nutnost, v něm je zvroucnění, očištění, převedení k pravdě, k radosti ze života, k naplnění života a připojení člověka k věčnému. A zdá se mi, že nesmíme čekat, až přijde mesiáš dneška a postaví nás před hotovou soustavu (je-li ji třeba).

Zde se ozve pojem: bůh. Vím, odvažuji se tím nahlédnout do území, přístupných jen velikým tvůrčím dušim. Přiznám, že jistoty v těch krajích jsou více negativní než positivní: bůh není onen přísný, starý člověk, jak nám ho personifikující výklad náboženských hodin předkládal. (Zdá se mi, že musíme se dostat vůbec nad jakoukoliv personifikaci, pokud to člověk dovede). Říkej bohu Jahvé, tradice, Bůh, věčno — jak chceš, jen k němu spěj životem! A k tomu vychovávat by měly hodiny, o kterých chci mluvit. Namítá se: každý předmět školní nese své výchovné prvky; nechme tedy učitelům jednotlivých předmětů působit od případu k případu, jak předmět sám přinese; soustavnost »výchovy« odstraší, přece je nemožno ukládat lekce z »výchovy srdce a duše«. — Myslím, že přece lze více než nechat jak základní věc náhodě. Nesmí být akcentován cíl okatě; nelze říci hochům: »Abys byl dobrý člověk, musíš předně, za druhé, za třetí — —« Jde o to, dovést vytvořit atmosféru, která otevře duše hochů; vybrat četbu z největších tvůrců, aby sama působila. Vést děti po léta se stupňovaným prohlubováním látky a myšlenek za cílem zcela určitým — pochopení života a docítění věčna. A to vše nutno tvořit ve zvláštních hodinách, po léta, trpělivě a vřele. Začne se nenápadně četbou a vývoj přijde. »Vita religiosa« byla cílem výchovy starých škol kněžských a měla by být i cílem naším. Ale rozdíl je v tom, že pro ně byl život zbožný průpravou pro život posmrtný, kdežto nám je stejně důležit život zde jako splynutí s věčnem. Zdá se mi někdy, že jde o názor na smrt: není to konec života, nýbrž vrchol života; celý život, celý způsob myšlení máme mít takový, bychom dovedli »klidně umřít«. Tak »naše« náboženství je pro život, a životem pro věčno.

Vzniká tu pochybnost: je-li zde »nové« náboženství, budou tam posílat děti rodiče »pravověrní«? Ano, neboť to není náboženství nové, nýbrž

jsou to náboženství stará. Je bůh všech vyšších náboženství věčný, dobrý spravedlivý; žádá od člověka cenný život, poznání pravého jádra a smysl eksistence lidské a jejího zařazení do věčna? Ano. Náboženství se liší for mou, hlavně formou kultu. A tu není nutno brát. Plyne mi z toho, že naš hodiny se budou jmenovat: výchova k náboženství. Podmínkou bude nevyvolávat kolise, ale vybírat — pokud bude nutno — z nábožen ských směrů »věčné prvky« a učit je oceňovat. Jde o výchovu. Formu kultu dovedeme respektovat, vždyť nás století 18. a 19. připravila značn k toleranci. Vytvořme z 20. století dobu splynutí, sbratření náboženství národů. Dovedeme-li dát my Češi nové době i jen malý popud, měli jsm proč žít. Co je bohatých prvků ve všech náboženstvích: čínské ctění předků pokora a prožitost buddhismu, vřelost a láska křesťanská, tuhost víry mojžíš ské, skromnost a bratrskost české reformace!

Docházím k pregramu (vím, že je kusý). Nutno upravovat silnice Proto, že není dosud celku, musíme vést k jednotlivým složkám. Myslím že měly by být tyto: výchova k pravdě (první cíl Demolinsovy školy je: nelhat. Gentleman Anglosasů má hlavní rys: nelže), poznání relativ nosti lidských poznatků, ale současně přivedení k víře v lidskou činnost, snahu, vůli a touhu; ne jen skepsi, ale také ne pouhý racionalism; výchova úcty k čistým duším a jejich životnímu dílu přivedení k prožití uměleckých děl; docenění přírody, styku s ní; očištěním těla k očištění ducha; pochopení radosti ze života, plného práce a bolesti; docenění bolesti; poznání, že vrcholně dokonalý je pokorný, čím více poznal, tím je skromnější, což ne vylučuje sebevědomí.

A prostředky vidím v četbě a výkladu vybraných statí z nej větších lidí: umělců, filosofů, státníků, náboženských duchů; v prožití uměleckých děl; ve styku s přírodou, docenění zdraví, slunka a práci fysické. V prvých třídách začalo by se četbou beletrie (jde o získání víry dětí, že v těch hodinách bude radost a krása; co by tu dal čtení z Němcové!) a jen ve šťastných chvílích, kdy učitel vycítí splynutí duší dětských se svou, dotčení prvých hlubokých pravd. Pokračovalo by se výklady hlubšími, a vyvrcholilo by se nejvyššími myšlenkami (poměr k ženě k rodině, lidstvu a věčnu). Bude potřebí vybrat statí, urovnat je v novou bibli dnešního člověka (ovšem bez předpisů učiteli, jen s návrhy a radou). Mně se zdá, že vrchol té bible stvořil český člověk: Otokar Březina ve své »Hudbě pramenů«.

»Víra hory přenáší« — a bude-li výsledkem našeho snažení víra, tato jediná pravá opora člověka, víra života, jež se stane vírou věčnou, bude ta základ nerozborný. *Jar. Sochor.*

Zprávy knižní a literární. Ernest Barker, Political Thought in England from Herbert Spencer to the Present Day. Home University Library No 98. New York, Henry Holt and Company — 256 pp. Autor podává vývoj politických teorií v Anglii za posledních čtyřicet let. Počíná Spencerem, jemuž věnuje nejdelší kapitolu, v níž pronikavým způsobem podrobuje kritice celý

ho systém, charakterisuje jej jako podstatně idealistický a utopický. Po pencerovi probírá autor nesčetnou řadu politických spisovatelů, jež třídí odle určitých hledisek do zvláštních skupin. Přísně vědeckými jsou mu hrodovědci a sociologové. Zde potkáváme se se jmény jako Huxley a agehot. Mezi politické teoretiky-literáty zařazuje Carlyles, Ruskina, Matthew Arnolda. Mezi socialisty potkáváme se se známým i u nás jménem isovatele Normana Angella. Jemu věnuje autor místo snad až nezasloužené význačné. — Barnich, G. — Principes de politique positive d'après Solvay. Bruxelles 1919. — 170 p. Autor, který st ředitelem Solvay-ova sociologického ústavu, snaží se ve spise svém rnouti sociologické these svého učitele v systematický celek. V nynější obě upoutá snad nejvíce naši pozornost část, ve které řeší otázku sociální. utor chce, aby se socialism uskutečnil povlovným vývojem, a navrhuje tím účelem, aby stát stal se spoluúčastníkem ve všech průmyslových a chodních podnicích země, zjednav si k tomu peněžní prostředky nucenou ujčkou nízce zúročitelnou. Takovým způsobem dojde se k dobrovolné socialisaci větší části národní produkce. Kapitál pak, jenž zůstane v rukou ukromých, nutno zmenšovati progresivní daní dědickou, aby dosaženo lo stavu, jejž autor nazývá »l'égalité au point de départ«, což značí, aby zdý jednotlivec již svým zrozením nabyl práva prostředkem dostatečné chovy vyvinouti své způsobilosti rozumové, technické a morální mírou co žná nejvyšší. — Theodor Litt, Individuum und Gemeinschaft. Grundfragen der sozialen Theorie und Ethik. eipzig und Berlin 1919. VI-224 s. 12 M. Spipsu jsou dle doznání autova východiskem sociologické názory Simmlovy a Diltheyovy a tudíž vztahy ezi individuem a společností jsou v něm probírány více po stránce forální. Přes to však autor přihlíží k potřebám praktického života a zeména k těžkým zkouškám současné doby, jejichž podstatnou příčinou jest schopnost sociálního sebepoznání a sebeovládání. Prvá část knihy jedná všeobecných vztazích mezi jednotlivcem a společností, druhá o vnitřním žití kolektivní jednoty. Pak následují kapitoly o probouzení se a činsti racionelního elementu vůle ve společnosti v protivě k životu pudovému. nich mluví se především o svazku volním, státu a společnosti států. posledním oddíle nazvaném »System der Lebenseinheiten« pojednává se ště jednou o souvislostech všeobecných. — Louise Weiss, La République tchéco-slovaque. Paris 1919. — 233 p. V knize pová se souhrnný obraz zápasů podniknutých našimi osvoboditeli proti Rausku uvnitř i vně jeho. Předmluva napsána jest ministrem zahraničních ležitostí Benešem. *K. R.*

Snahy o výchovu mravní pokračují utěšeně a slibně. Odb. učiJ. Storch, který před léty obrátil na sebe pozornost spisem Erzieing zur Gemeinnützigkeit, doplnil jej sbírkou materialií mravnímu vychování,[1] jež jistě bude vítána všem vychovatelům na cech k mravnímu obrození současného lidstva. Stanovisko spisovatelovo je

[1] Stoffsammlung für Lebenskunde. Ein Handbuch des Ethikunterhts. (Praha: A. Haase.)

povznešeno nad veškeré předsudky národnostní a konfesijní. Spisovatel hlá
ušlechtilý idealismus, bojuje z přesvědčení dobrého Němce proti pruskén
militarismu a imperialismu a přihlašuje se do tábora stoupenců Wilsono
a Masarykovy myšlenky humanitní. Snaží se překlenouti propast mezi Čec
a Němci ve státě našem, i vidí v pochmurné přítomnosti jedinou spásn
bezpečnou záchranu jen v reformě vychování.[2] Vlastní myšlenky uložil z
jména v nástinu ústavu výchovného a pracovního »Filanthropin
jejž by rád zřídil v blízkosti hlavního města republiky. Celá řada problén
mravních je probírána obsáhlými výňatky ze spisů jimi se zabývajícíc
jako: čtvrté přikázání, svépomoc, péče o mládež, péče o vzdělání dosp
lých, ochranářství, stipendia kulturní, reforma života (alkoholism, nikotis
kino ve službách šk[illegible], účast lidu v umění), zdravotnictví a reforma p
zemková, ochrana p[illegible]átek, školská reforma, pacifismus. Ve spise čte
výběr z básní čechoněmeckých Hartmanna a Meissnera i českých Macha
a Sovy, stati z Masarykovy »Nové Evropy« a článek Tusarův o »Nové
Německu a jeho sousedech«. Pojmy kapitalismu, socialismu, bolševismu
zvláštními výklady ozřejmí. Závěr knihy tvoří soubor výroků znamenitý
mužů o zdokonalení mravním. Kniha je dobrou sbírkou mravního pouče
Kéž splní své krásné poslání mezi učitelstvem i mládeží. *d*

---

[2] Psal již dříve do pražské »Union« nabádavé besedy rázu výchovnéh

BINDING SECT. OCT 14 1966

AP
52
N35
roč.27

Naše doba

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY